Ure 4

CODEX LITVRGICVS

ECCLESIAE VNIVERSAE

IN EPITOMEN REDACTVS.

CVRAVIT

HERM. ADALB. DANIEL,
PHIL. DR. SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIENSIS SODALIS.

TOMUS IV.

LIPSIAE,
T. O. WEIGEL.
MDCCCLIII.

CODEX LITVRGICVS

ECCLESIAE ORIENTALIS

IN EPITOMEN REDACTVS.

v. 4

CVRAVIT

HERM. ADALB. DANIEL,

PHIL. Dr., SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIENSIS SODALIS.

FASCICULUS PRIMUS.

LIPSIAE,

T. O. WEIGEL.

MDCCCLIII.

LIBER PRIMUS.

DE

ANTIQUISSIMIS ECCLESIAE ORIENTALIS LITURGIIS.

PROLEGOMENA.

§. 1.

VERA STUDII LITURGICI RATIO ET INDOLES.

In confessum venit quod cum omnibus bonis maxime deploramus: sacra ea aetate esse reformata, qua antiquissimis Christianorum literis atque omnino primaevae ecclesiae imagini, in tenebris iacentibus, nova lux nondum affulserit. Sane qui a Pontificis partibus stabant, dogmatis ritibusque Romanis apostolicam vindicabant auctoritatem atque originem: et contra Lutheri ac Cinglii praeceptis se addicentes nihil aliud se moliri iactabant, nisi ut Christianorum coetum ad priscae ecclesiae formam reducerent. At non evenit quod in hac controversia iure potest expectari. Decertant armis e sacra scriptura depromtis; in auxilium vocant posteriorum saeculorum patres, imprimis S. Augustinum; haud mediocria tela ad res gerendas habent Scholasticorum artes, Pontificum leges et Conciliorum decreta: sed quod praeter sacrum codicem cardo causae iudicatur et caput, priorum saeculorum facies et antiquissimorum patrum consensus, hunc vides neglectum, hunc ab utriusque exercitus antesignanis plangis ignoratum. Haec manca veteris ecclesiae cognitio, cum dogmaticis disputationibus vitio vertenda sit, tum in rebus liturgicis multos pullulare fecit errores eosque maxime perniciosos.[1])

1) Renaldotius Lit. Or. Coll. Ed. 2. I. p. XIV: „Nempe magna illa Ecclesiarum Reformatarum lumina tantum disciplinae sacramentalis sciebant, quantum Missali vulgari continebatur, vix quidquam amplius. Neque negandum est, penitiorem illius disciplinae cognitionem Theologis nostris aeque defuisse.“ Hac Viri Docti censoria acerbitate notari videtur Lutherus, in antiquitatibus Christianis paullum versatus (e. g. „Tertullianus, der allerälteste Lehrer so man hat sint der Apostel Zeit“ W. XX, 1063.): excipienda erat florentissima Melanthonis doctrina quamquam valet illa Thierschii sententia Prot. u. Kathol. ed. 1. p. 19: „Zwei Männer freilich ragen unter den Theologen der lutherischen Kirche, meinem Urtheil nach, als die grössten hervor, welche ihr Zeitalter an ächt histo-

Dehinc ab hac theologorum rixa natum est aliud hominum saeclum, ardens studio antiquissima Christianorum monumenta investigandi et explicandi, quod liturgias quoque multo sudore et labore perscrutari coepit.[1]) Utique hoc prosperrimo rerum eventu pristinae ecclesiae scientia apud plurimos profecit plurimum. Tamen illa aetas, quippe quae Romanensium et Protestantium coetus irrevocabili casu seiunxerat, vix amplius ferebat iudicium liberum et a partium studio prorsus alienum. Cadit in praeclara volumina utrimque a doctissimis viris confecta Ciceronis sententia: magnam necessitatem possidere sanguinem paternum: adeoque in abundantissimos doctrinae rivulos immiscebatur furoris atque invidiae virus ut emergere nequiret quod sanum, quod verum esset.[2]) Hodie multos sobrietate uti et aequitate, negabit nemo: remansit in aliis innatum odium ac mentis caecitas. Duo praeterea sunt itinera devia, a quibus arcendus est, qui liturgicam studiorum rationem ingredi voluerit.

Sunt enim, qui perverso Romanarum rerum amore flagrantes, nullos ritus agnoscunt nisi Romanos et si qui alii sunt eos dignos censent qui

---

rischer Bildung, so auch — denn dies ist unzertrennlich — an ächt irenischer Gesinnung übertrafen: Philipp Melanchthon und Io. Geo. Calixtus. Aber hat es je Theologen gegeben, denen ihr Zeitalter die Anerkennung ihrer edeln Intentionem und ihrer wissenschaftlichen Begründung derselben versagte, so waren es diese beiden."

1) Cf. Cod. Lit. I. p. Notum est Liturgias Graecas et Orientales serius ex tenebris in lucem evocatas esse. Renald. l. c.: „Nihil tunc quod ad res liturgicas spectaret, editum erat, nisi Graecorum ecclesiastici libri complures, Venetiis plerumque, ut usui forent in quotidianis Officiis, quique omnes fere in Graeciam asportabantur, vixque nostris Theologis noti erant, cum inter eos paucissimi Graece scirent et quidem mediocriter adeo ut styli illius sacris ritibus proprii sententiam non facile assequerentur — — difficilis sane erat accurata rerum liturgicarum tractatio, cum a restitutis in Europa humanioribus literis haud mediocre tempus effluxerit, antequam linguae Graecae cognitio et reliqua ex vetustis ecclesiasticis monumentis subsidia ad illustrandam theologiam adhiberentur." Liturgiam Chrysostomi latine interpretati sunt Andr. Pelargus atque Erasmus. Aethiopica prodiit Romae 1548 sed inconcinna et aliquot locis interpolata. Demum 1559 Lutetiae Claudius Sanctesius edidit Liturgiam S. Iacobi, S. Basilii, S. Ioannis Chrysostomi cum Missa Praesanctificatorum.

2) Itaque multi Liturgiarum editores ritibus nullam aut exiguam lucem attulerunt. Toti erant enim in dogmaticis ac polemicis disputationibus. Neale Tetral. hist. XIII: Iam diu ad has Missas, tanquam ad incorruptissimos litis arbitros utrinque provocatum est. Quis enim nescit, in celeberrima illa controversia quae inter Arnaldum et Claudium de perpetuitate fidei agitata est, nil non egisse utrumque, quo Ecclesiam Orientalem cum se consentire evincerent? Inde non solum ad Liturgias, ad Concilia, ad doctores orientales aemuli appellabant; verum etiam episcopos, presbyteros, hieromonachos, si qui in Europam forte advenerint, consulebant; literisque amicos in Oriente degentes admonuerunt, ut fidem illius Ecclesiae quam diligentissime super hac re investigarent, investigatamque rescriberent. Tantum referre crediderunt, quid de veritate sacramenti eae regiones sentirent.

exterminentur.[1]) Itaque, ecclesiae suae ingenio male intellecto ac spreta eruditissimorum Catholicorum doctrina, omnes quae hodie obtinent rubricas ad apostolicam institutionem referre conantur. His, si apostolos ab hodierno ritu discessisse crederent, et ipsi apostoli notandi viderentur. Ut taceam Aethiopum simplicitatem, quibus extra dubitationem est, liturgias ipsorum a Christo et Beata Virgine literis esse consignatas (Robertus Sala ad Bonae R. L, I. c. IX §. 6. 7.), nec hodie prorsus extinctus illorum Hyperromanismus, qui S. Petrum Apostolum, amictu, alba, cingulo, manipulo et casula indutum faciant missam celebrantem, ne una quidem hodierni Missalis literula praetermissa: nisi forte concedunt, S. Petri nomen in Canone nondum esse commemoratum.

Non minus a vero aberrant, qui in alterum errorem incidunt *λειτουργομάχων*. Reformata indoles vel Puritàna fert apertissime rituum ac caerimoniarum contemtum, omnino omnia, quae in cultu divino psalmos istos, sermonem ac mensam transgrediuntur, alto supercilio despicit. Ergo Reformatis doctoribus nihil videbatur intolerabilius, nihil apostolis indignius, quam sanctissimorum virorum industria posita in liturgicis praeceptis, praesertim in eucharisticis. Ut recentiorum temporum testem afferam, haec habet Reimoldus (Die angeblichen Apostolischen Liturgien vom historisch-kritischen Standpunkt betrachtet. Heidelberg 1831) p. 31: „*Was muss man von diesen Männern denken, wenn sie nicht durch Liebe zu ihrem göttlichen Meister und durch das Werk selbst, wozu er sie auserkoren und berufen hatte, hinlänglich angefeuert werden konnten, sondern deswegen ihre Zuflucht zu einem, bis auf die kleinste Linie abgezirkelten in eintöniger Wiederkehr die Sinne betäubenden oder ermüdenden Ritus nehmen mussten.*“ p. 15: „*Ich leugne nicht, dass es nöthig und nützlich sei, zumal bei grösseren Gemeinden, eine dem Geiste des Christenthums und seinen reinen Institutionen gemässe Ordnung, eine gewisse Reihenfolge und äussere Gestaltung der gottesdienstlichen gemeinsamen Uebungen einzuführen. Aber man thut den Aposteln zu viel Ehre oder Schmach an, wenn man ihnen zutraut oder zur Last legt, dass sie, die einen weit höheren Standpunkt als den einer blossen rituellen Abrichtung hatten, in einem einzigen Gegenstande, nämlich dem heil. Abendmahle, gleichsam mit einem Programme*

1) Renaldotius l. c. p. XVI „Scimus quosdam zelo sed scientiae ecclesiasticae vacuo, de antiquis illis officiis parum commode iudicasse, et mutata non pauca in novis editionibus. Fuit imo ante annos non ita multos vir summae dignitatis, literarum literatorumque fautor eximius sed nihil minus quam Theologus, qui Missales Mozarabicos libros quorum exemplaria rara tum erant, rarissimos effecerit, dum omnes quos conquirere poterat flammis absumeret, ratus, eos scatere erroribus quia Romanam missam verbo tenus in illis non reperiebat.“

die aufkeimende christliche Welt versorgt und in Lehre, Iugendunterricht, im Gebet, in Lobpreisungen kurz in dem ganzen übrigen Kreise der Religion unberathen gelassen hätten." Similia apud vetustiores theologos sexcenties occurrunt. Igitur consentaneum erat, illas liturgias, perperam apostolis tributas, ita ad suae gentis palatum accommodare, ut quarti, quinti vel sexti saeculi opus esse demonstrarent. Aliud quid quo nodum expediret, excogitavit Andreae Riveti furor, docendo liturgias ab ipso Antichristo conflatas esse. Etenim qui huius furfuris sunt fanatici, quod sibi adversatur atque obnititur, hoc diaboli commentum nuncupare solent atque inferni progeniem.[1])

Nunc, et Scyllae et Charybdis gurgitibus ostensis, postulamur ut eam viam paucis aperiamus quam nos ducimus esse rectam et veram. Ante omnia tenenda erit praetermissis *ψευδοπνευματικῶν*, praeter naturam hominis disputantium declamationibus, ritus divini ac caerimoniarum dignitas et necessitas.[2]) Apostolos, Iudaicis religionibus assuetos, tantum abest ut a curis liturgicis abstinuisse credamus, ut veri simillimum sit, eos ritibus quoque externis attentum animum advertisse.[3]) Facit nobiscum Thierschius Hist. Eccl. I. p. 298 „— *Aber auch dafür haben wir Grund genug, den Cultus zur Zeit des Johannes weit reicher entwickelt zu denken, als die gewöhnliche urkirchliche Vorstellung meint. Es ergiebt sich von selbst, wenn die zwei schon oben angedeuteten Wahrheiten schon damals der Kirche zum Bewusstsein gekommen waren: dass die göttlichen Anordnungen in der Kirche einerseits ein höheres geistliches Analogon zu denen des Alten Testamentes sind, und dass sie andrerseits selbst sich als sichtbares Abbild zu einer himmlischen Seligkeit verhalten. War das, wie nicht zu zweifeln, zu seiner Zeit im*

---

1) Huc pertinet Nealii ironia ad Renaldotium alludens: Tetral. Lit. p. XXIV „— — Honestius sane et philosophis dignius foret Calvinianos ad haec ipsa officia provocare, quasi iam in saeculo tertio corruptae testimonia doctrinae et vagientis adhuc in cunabulis primordia Antichristi." Thiersch Kircheng. Praef. IX „Die feierliche Anbetung Gottes, die ehrwürdige Strenge der Zucht und die Autorität heiliger Ueberlieferung waren der Kirche wesentlich, von Anfang an. Das Princip der Ordnung ist nicht erst durch römischen Herrschersinn oder durch aufkeimenden Pfaffenstolz in sie hinein gekommen." Hippolytus inter signa Antichristi refert: *ἡ Λειτουργία σβεσθήσεται.*

2) Conferas quae disputavimus Cod. Lit. Vol. III. p. 6 sq.

3) Sane omnis omnium liturgiarum fons scaturit ex illa voce Paulina I Cor. XIV, 40: *πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.* Adde apostolicum virum Clementem I. epist. ad Corinth. I, 40 *πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν κατὰ καιροὺς τεταγμένους τάς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ οὐκ εἰκῇ ἢ ἀτάκτως γίνεσθαι, ἀλλ' ὡρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις. — οἱ οὖν τοῖς προστεταγμένοις καιροῖς ποιοῦντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν, εὐπρόσδεκτοί τε καὶ μακάριοι.*

Bewusstsein der Kirche ausgesprochen, so ist es undenkbar, dass sich ihr Cultus in protestantischer Formlosigkeit und subiectiver Willkür bewegte. Aus solchen Anfängen würde nie das reichhaltige griechische, römische und morgenländische Ritual entstanden sein. Enthält dieses spätere Zuthaten in Menge und sogar Fehler und Missbräuche, so muss doch im urchristlichen Cultus etwas gewesen sein, woran sich solche Zusätze anknüpfen und worin solche Missbräuche eine Veranlassung finden konnten. Aus einer protestantischen Predigtsammlung würde sich in Jahrtausenden nie die griechische Messe entwickelt haben.“ [8]) Scilicet hae apostolorum liturgiae ab iis quas aetas posterior tulit, non quidem ingenio et *οἰκονομίᾳ* differunt, sed multum dissident brevitate et simplicitate: neque unquam obliteranda vel falsis criminibus insimulanda est invicta sententia: non extare perpetuam ecclesiae in ritibus consensionem, non solvi caerimoniarum diversitate ecclesiasticae unitatis vinculum.

§. 2.
DE CULTUS SACRI CHRISTIANORUM PRIMORDIIS.

Iam titulo quem huic capiti praescripsimus significatum est, quod disputationis comprobabitur peroratione: nos plurimum facere insignem Ricardi Rothii commentationem De Primordiis cultus sacri Christianorum conscriptam (Bonnae 1851). Etsi vero non omnia, quae Vir Doctus de primaeva eucharistiae forma aliisque protulit, placere possunt: tamen nobis persuasissimum est, hac Rothiani libelli virtute magnum progressum factum esse ad liturgiae Christianae *γένεσιν* accuratius perspiciendam.

Non deerat Hierosolymis post resurrectionem et ascensionem Domini, iis qui in eum tanquam Messiam credebant, cultus publici larga opportunitas. Patebat sanctuarium, in quo Deus ipse se adorari velle declaravit: florebat in eo cultus sacer a Deo ipso institutus. Quis fidelium eo

---

8) Rothius in commentatione infra commendata p. 16 „Neque omnino unquam a me impetrare potui, ut nihili prorsus pendam, quod universa ecclesia antiqua eam eucharistiae celebrandae rationem, quam post tempora apostolorum per totum orbem christianum vigentem videmus, uno ore ab origine apostolica derivet. Utut enim neges, opinionem hanc fundamento aliquo vere historico niti, vix tamen intelliges, quomodo ea, de qua res est, mensae dominicae forma, quae certe primigenia non fuit, sine auctoritatis apostolicae praesidio et adminiculo tam cito, uti factum esse constat, per omnes ecclesias Christianae propagari potuerit, maxime ea aetate, qua singulae reipublicae Christianae provinciae nondum firmo aliquo beneque ordinato commercii universalis vinculo inter se connecterentur.“

tempore dubitare poterat, quin etiam Christianis Deus in hoc ipso templo et secundum ritus lege Mosaica sanctos colendus esset? Dum incolume intactumque stetit templum Hierosolymitanum, nemo ne suspicari quidem potuit sacra illa avita a Deo esse abrogata. Simili ratione, ubicunque extra Palaestinam sive Iudaei sive pagani nomen Christo dederunt, hi omnes a principio quasi inter parietes Synagogarum degerunt, in his potissimum verbum Dei audire soliti sunt. Luc. 24, 53. Act. 2, 46. 3, 1. 11. 5, 12. 42. 22, 17. 24, 11. Hegesippus apud Euseb. H. E. 2, 23. Itaque non erat, cur societas Christiana primaeva de instituendo cultu sacro sibi proprio cogitaret.

Nihilominus Christianis iam inde a principio ritus peragendus erat ipsis prorsus peculiaris, Coena Domini. Huic in templo vel in synagogis locum non fuisse, nemo est qui non videat. Celebrabatur igitur in domibus Christianorum amplioribus (Act. 2, 12), illo aevo cum Agapis coniuncta. At vero convenientium multitudo et ipsius sacri convivii natura postulabat, ut apostoli rerum ordini ac decori providerent. I Cor. XI, 20 sq. Et hac ipsa urgente necessitate patent liturgiae Christianae atria, ne dicam penetralia. Utcumque erat illius aevi ritualis simplicitas non potuerunt apostoli, eucharistiae *τάξιν εὐσχήμονα* servaturi, quin formulas constituerent liturgicas, gratias agendo, consecrando, distribuendo designatas. Apparet huius apostolicae missae vestigium in celebratissimo loco Gregorii Epp. VII, 64 „*Orationem Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem hostiam consecrarent. Et valde inconveniens mihi visum est, ut precem quam scholasticus composuerat, super oblationem diceremus et ipsam traditionem quam redemptor noster composuit, super eius corpus et sanguinem non diceremus*“[1]) Quam sancti pon-

---

1) Locum Gregorii explicare conati sumus Cod. Lit. I. p. 32. 41. Sed ut fit dies docuit diem. Nunc difficillimam Scholastici vocem, neque pro nomine appellativo accipio, neque de viro erudito intelligo. Neutra sententia efficit sensum. Significat discipulum ut fortasse apud Quintil. 12, 11, 16 et sine dubio apud Petronium c. 6 „Dum in hortis incedo ingens scholasticorum turba in porticum venit, ut apparebat, ab extemporali declamatione nescio cuius, qui Agamemnonis suasoriam exceperat. Dum ergo iuvenes sententiam rident, ordinemque totius dictionis infamant, opportune subduxi me.“ Conf. Amalarium de Ord. Antiph. 57 „Tenet enim iste ordo morem nostrae scholae, ut primo erudiantur scholastici nostri per disciplinam et postea sapientes fiant per sapientiam.“ Dudo de Moribus Nonn. lib. 1 „Baiulant scholastici candelabra.“ Praeterea cogites quaeso componere esse discipulorum, tradere magistrorum. Ut brevi dicam, hanc mihi constitui Gregorii sententiam: „Concedimus, orationes canonis esse praeclaras, sed hoc non dubium est, quin eae non ab Christo magistro sed ab discipulo quodam Christi, unici magistri, confectae sint. Itaque valde inconveniens est, recitare quod discipulus composuit, tacere quod Christus magister tradidit.“ Cf. Hieronymum adv. Pelag.

tificis sententiam non ita velim intellectam, ut apostolos verba institutionis reticuisse nec gratias ante coenam sacram egisse credas. Sed id docet Gregorius, quod arridet acri et diligenti antiquarum rerum investigatori: apostolos ignorasse prolixiores preces postea Canoni insertas. Offerebant panem et vinum, gratiis et laudibus Deum venerati: consecrabant illa, opinor, formula quam Paulus apostolus „accepisse" testatur I Cor. 11: concludebant oratione dominica. Denique non alienum videtur a fide, iam obtinuisse aliquam distribuendi formulam.[1])

Duplex igitur erat priscis Christianis cultus divini lex et consuetudo: altera templi ac Synagogarum, cum Iudaeis communis: altera eucharistica, nascenti ecclesiae propria et peculiaris, a qua prohibebantur baptismi lavacro nondum regenerati. Iam vero magna facta est rerum commutatio. Succrevit ecclesiae novum robur ac soboles, quae ex gentium tenebris ad Christi lucem transmigravit, ipsa sua stirpe et origine ab illa Iudaicorum rituum religione et observantia immunis atque aliena. Accessit quod Iudaei in dies flagrare coeperunt capitali Christianorum odio neque amplius passi sunt eos conventibus synagogicis interesse. Ex altera parte, crescente Christianae plebis multitudine, Agapis helluationis et intemperantiae imminuit periculum. Utrinque igitur urgebat necessitas instituta ad Christianorum sacra spectantia emendandi. Quae res, etsi primo aliquantulum morae habere videretur, post annum illum fatalem LXX, post excidium Hierosolymitanum ulterius differri non potuit. Diruto templo nulla prorsus cultus sacri Christianis reliqua

---

III, 3: Docuit apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui: Pater Noster etc.

1) Optime Böhmer Christlich-kirchliche Alterthumswissenschaft II, p. 201 sq.: „Die Apostel selbst, die sich in nicht palästinische Gebiete behufs der Predigt des gekreuzigten Messias begaben, mögen um so eher, als schon die Synagoge eine bestimmte, gottesdienstliche Ordnung besass, dafür Sorge getragen haben, dass die jerusalemische Form, die Eucharistie zu begehen, sich in die von ihnen gestifteten Gemeinden fortpflanzte. Aeussere und innere Verhältnisse, in welche diese Gemeinden geriethen, z. B. das Auftauchen häretischer Geistesrichtungen, das Zurücktreten positiv christlicher Ideen im Bewusstsein der Gemeinden (?) u. s. w., riefen die Nothwendigkeit hervor, dass dem durch die Apostel tradirten Grundtypus der Abendmahlsbegehung neue Cärimonien, Paränesen etc. beigefügt wurden. Da die Episcopen in Verbindung mit den Presbyteren an der Spitze der Gemeinden standen, so haben sie, zumal sie das Bewusstsein, successores apostolorum zu sein, hatten, diesem Geschäfte dergestalt, dass sie auf die Stimmen der Presbyteren hörten, sich wahrscheinlich unterzogen. Weil aber die Verhältnisse, durch welche jene Additamente motivirt wurden, verschieden waren, weil Bischöfe und Presbyteren der einzelnen Gemeinden ihre besonderen Geisteseigenthümlichkeiten hatten: so fielen die zu den Liturgieen gemachten Additamente, z. B. die Gebete, etwas verschieden von einander aus."

erat opportunitas. Iis igitur, qui ea tempestate reipublicae Christianae praeerant — inter quos complures ex apostolis, vel praeter Ioannem fuisse non controversum est — hoc manifesto impositum est, ut cultum divinum vere et peculiariter Christianum adornarent. Itaque curarunt, ut coena sacra ab Agapis seiungeretur et ad conventus synagogicos transferretur.[1]) Et cum universa antiquitas unum tantum noverit cultum, sacrificium cum precibus coniunctum, simul induit sacrificii eucharistici formam testante Irenaeo Fragm. Pfaff. II p. 25 *οἱ ταῖς δευτέραις τῶν ἀποστόλων διατάξεσι παρηκολουθηκότες ἴσασι τὸν κύριον νεὰν προσφορὰν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ καθεστηκέναι κατὰ τὸ Μαλαχίου τοῦ προφήτου* I, 11. Pariter inde vel hoc necessario sequebatur, ut cultus synagogici partes, quae adhuc ratione fortuita parumque inter se constante inter se copulatae fuissent, in certum ordinem eumque ut ita dicam organicum disponerentur. Erat necessarium, ut eucharistia in fine liturgiae poneretur, utpote totius sacri officii culmen et fastigium: ea quum procedebant eo dirigerentur, ut eos animi motus excitarent, quibus animus idoneus et alacer redderetur ad offerendum illud devotae adorationis sacrificium. Hic igitur divini officii emersit ordo: Psalmodia, Lectio Scripturarum, Sermo, Preces communes ecclesiae, eucharistiae sacrificium. Hunc vero ordinem in antiquissima, quae post Apostolorum tempora ad nos devenit, cultus sacri delineatione, apud Iustinum Martyrem reperimus.

Quae disputat Rothius in commentationis epilogo: disciplinam arcani, vergente saeculo secundo officiis divinis obtrusam, effecisse ut liturgia in duas missas, catechumenorum scilicet et fidelium diffinderetur et hinc increvisse studium coenam pompa mystica et splendida exornandi: in his optatam metam minime contigit. Non opus est disciplina arcani qua illam in uno officio divisionem explicemus. Servabat duplex liturgiae partitio, non fortuito nec temere facta, pristini temporis memoriam, gemellum ostendebat ritus Christiani fontem, adumbrabat aperte ac symbolice utriusque testamenti cohaerentiam: ut denique omnia complectar, bipartita missa brevissimam sed grandem et perspicuam continet *τῶν μεγαλείων τοῦ θεοῦ* historiam[2]).

---

1) Recte docet Rothius, Agapas, quamvis ratio earum valde immutata esset, perdurasse, et negat, separationem coenae ab Agapis demum post interdictum haeteriarum a Traiano sancitum, factam esse. p. 15 sq.

2) Mone Latein. u. griech. Messen p. 103: „Die Messe ist ein historischer Gottesdienst d. h. sie hat sich organisch aus gegebenen Elementen entwickelt und ist daher keine willkürliche Erfindung. Als ein historischer Gottesdienst hängt sie mit dem Alten Testamente zusammen und hat aus dem Neuen dasjenige in einem parallelen Stufengang hinzugefügt, was die Offenbarung Christi befahl.“ Quod suadet Monii doctrina, id prae-

At vero, ut vetustae liturgiae imago velut praesens ostendatur et repraesentetur, testes producimus trium priorum saeculorum scriptores nimirum eos, qui totius liturgiae tradiderunt ordinem et seriem.[1])

§. 3.

LITURGIAE CHRISTIANAE IMAGO APUD VETUSTISSIMOS SCRIPTORES EXPRESSA.

Iustinus Apologia I. c. 65—67. ed. Otto.

1. Ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ οὕτως λοῦσαι τὸν πεπεισμένον καὶ συγκατατεθειμένον ἐπὶ τοὺς λεγομένους ἀδελφοὺς ἄγομεν[2]) ἔνθα συνηγμέ-

---

sagit pectus christianum Matthiae Claudii. In epistola eius ad Aug. Neandrum missa, nuperrime promulgata (Deutsche Zeitschrift für christliche Wissenschaften. 1853. Nr. 16.) haec leguntur: „Es ist wohl ohne Zweifel, dass unser Luther in seinem Eifer gegen Papst und Katholiken zu Viel aufgeräumt habe, dass er auch da über Bord geworfen, wo etwas Wahres im Grunde, aber überladen und krumm und verdreht war, und er hätte nur abthun und gerade und zu Recht beugen sollen. Und solcher Fälle möcht es mehr als einen geben. Selbst von der Messe scheint es schwer zu glauben, dass die sich durchaus nicht auf irgend etwas Wahres gegründet hätte. Ich bin darüber nicht im Reinen und möchte mich gerne darüber belehren lassen; aber dass ein tägliches Brod und Frühstück, wenn man es mit Ehren haben kann, für alle Parteien, die es im Ernst meinen, wünschenswerth und nöthig wäre, kann wohl nicht bezweifelt werden."

1) Omnes graecorum patrum ad Chrysostomum usque locos, ad singulas officii divini partes spectantes, diligenter collegit Bingham lib. XIII. cap. V. §. 4—7. Cf. Augusti Denkw. IV, 4—175.

2) Iustinus primum describit Missam Fidelium, in quam ex baptismo sollemniter deducitur νεόφυτος. Posthac inde a verbis: καὶ τῇ τοῦ ἡλίου κ. τ. λ. totam Missam et Catechumenorum et Fidelium repetendo enarrat. Male enim Rothius opinatur, duplicis missae vestigia „et satis modica" exstare demum in liturgia Constit. Apostol. lib. 2. Et similiter Höfling in libro, quem infra commemoramus, contendere ausus est „— dass sich von der disciplina arcani bei Iustin nirgends auch die leiseste Spur vorfindet." Aperte dicit Iustinus neminem eucharistiae participem esse nisi baptizatum. Non solebant autem illa aetate convivio coelesti interesse, nisi qui panem et vinum benedictum acciperent. Recte monet Augusti Denkw. IV. p. 153 „J. hat zur Absicht den Heiden und insbesondere dem Kaiser Antonin einen anschaulichen Begriff von den christlichen Religionshandlungen beizubringen und zu zeigen, dass Taufe und Abendmahl von den jüdischen und heidnischen Lustrationen und heiligen Mahlzeiten wesentlich verschieden waren. Aus diesem apologetischen Gesichtspunkte muss man diese Relation betrachten, und daraus, dass er nicht für Christen, welchen die kirchlichen Einrichtungen ihrer Zeit bekannt genug waren, auch nicht für die Nachwelt als Historiker schrieb, ist es zu erklären, dass mehrere Punkte des christlichen Gottesdienstes entweder ganz mit Stillschweigen übergangen oder nur kurz und oberflächlich berührt worden sind. Es würde daher gegen die Grundsätze einer besonnenen Kritik streiten, wenn man aus diesen Uebergehungen oder oberflächlichen Schilderungen entweder auf die Nicht-Existenz oder Geringschätzung solcher

νοι εἰσί, κοινὰς εὐχὰς ποιησόμενοι ὑπέρ τε ἑαυτῶν καὶ τοῦ φωτισθέντος καὶ ἄλλων πανταχοῦ πάντων εὐτόνως, ὅπως καταξιωθῶμεν τὰ ἀληθῆ μαθόντες καὶ δι' ἔργων ἀγαθοὶ πολιτευταὶ καὶ φύλακες τῶν ἐντεταλμένων εὑρεθῆναι, ὅπως τὴν αἰώνιον σωτηρίαν σωθῶμεν. 2. *Ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν.* 3. *Ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος,*[1]) *καὶ οὗτος λαβὼν, αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀναπέμπει καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ*[2]) *ποιεῖται. οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν, πᾶς ὁ παρὼν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων, Ἀμήν. Τὸ δὲ ἀμὴν τῇ Ἑβραΐδι φωνῇ τὸ γένοιτο σημαίνει.* 4. *Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος, καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι.*[3]) *Καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία, ἧς οὐδενὶ ἄλλῳ μετασχεῖν ἐξόν ἐστιν, ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδαγμένα ὑφ' ἡμῶν, καὶ λουσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ἀναγέννησιν λουτρὸν, καὶ οὕτως βιοῦντι ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν. Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι.*[4]) *Οἱ γὰρ ἀπόστολοι ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐ-*

Gebräuche schliessen wollte." Singulari cura locus Iustini illustratus est a Chr. Gottl. Burger Antiquitas Liturgiae Evangelico-Lutheranae ex Iustino martyre demonstrata. Viteb. 1755. 4. Ianus Iustini Martyris de sacris Christianorum publicis narratio. Halae 1725. 8. Recentiore tempore fusius Iustini Liturgiam illustrarunt Döllingerus (Die Eucharistie in den ersten drei Jahrhunderten) et Höflingius (Die Lehre der ältesten Kirche vom Opfer im Leben und Cultus der Christen). At vero cum uterque haud prorsus alienus sit a partium studio, omni cautione prohibenda est ab sincera liturgiae veteris investigatione Catholicorum et Protestantium invidia et odium.

1) Irenaeus V, 2: *κεκραμένον ποτήριον* IV, 57: temperamentum calicis — suum sanguinem confirmavit.

2) Böhmer l. c. p. 373 „mit Ausführlichkeit."

3) Irenaeus ep. ad Vict. (Euseb. V, 24): *τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν ἔπεμπον εὐχαριστίαν* (pontifices ante Victorem).

4) Neander Kircheng. I. 584 „Es kann sein, dass die Einsetzungsworte in das Dankgebet mit verflochten wurden. In den Worten bei Firmilian Cypr. ep. 75 'invocatione non contemtibili sanctificare panem et eucharistiam facere' liegt wohl wahrscheinlich der Begriff einer Consecration, wodurch aus dem gewöhnlichen Brote Abendmahl ward."

τῶν ἀπομνημονεύμασιν, ἃ καλεῖται εὐαγγέλια, οὕτως παρέδωκαν ἐντετάλθαι αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, λαβόντα ἄρτον εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου, τουτέστι τὸ σῶμά μου· καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως λαβόντα καὶ εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· Τοῦτό ἐστι αἷμά μου, καὶ μόνοις αὐτοῖς μεταδοῦναι.[1]) Ὅπερ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Μίθρα μυστηρίοις παρέδωκαν γίνεσθαι μιμησάμενοι οἱ πονηροὶ δαίμονες· ὅτι γὰρ ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος τίθεται ἐν ταῖς τοῦ μυουμένου τελεταῖς μετ' ἐπιλόγων τινῶν, ἢ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε. Ἡμεῖς δὲ μετὰ ταῦτα λοιπὸν ἀεὶ τούτων ἀλλήλους ἀναμιμνήσκομεν· καὶ οἱ ἔχοντες τοῖς λειπομένοις πᾶσιν ἐπικουροῦμεν, καὶ σύνεσμεν ἀλλήλοις ἀεί. Ἐπὶ πᾶσι τε οἷς προσφερόμεθα εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ πνεύματος τοῦ ἁγίου. 5. Καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται μέχρις ἐγχωρεῖ.[2]) 6. Εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. 7. Ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν. Καὶ ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ,[3]) ἀναπέμπει καὶ ὁ λάος

---

1) Höfling l. c. p. 58 „Wir werden wohl nicht irren, wenn wir annehmen, dass J. das 'τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου' dem 'τουτέστι τὸ σῶμά μου' deshalb vorangestellt hat, weil er es nicht wie dieses auf den nachfolgenden Genuss, sondern auf den vorangehenden Act des εὐχαριστεῖν bezogen und als eine Anweisung für diesen betrachtet hat."

2) Augusti Denkw. VI, 226: „Man wählt einen Text und liest denselben, soweit er dem Zwecke des Tages angemessen ist. Wird der Sinn auf diese Weise gefasst, so ist damit der Gebrauch gewisser Pericopen nicht undeutlich angegeben." Böhmer l. c. p. 190, hanc interpretationem ἀφιλόλογον ratus commendat aliam „Das Maass desjenigen, was recitirt ward, war durch das Quantum der Zeit, durch die Beschaffenheit des Ortes bedingt." Sed illa vox μέχρις ἐγχωρεῖ apte verti potest: quoad licet, quoad consentaneum est i. e. quoad lector ad finem pericopae pervenerit.

3) Otto: quantum potest s. quantum facultatis eius est. Böhmer: So viel geistige Kraft dem Bischof inhärirt. Conferas c. 13: ἐφ' οἷς προσφερόμεθα πᾶσιν, ὅση δύναμις, αἰνοῦντες. c. 55: διὰ λόγου οὖν καὶ σχήματος τοῦ φαινομένου, ὅση δύναμις, προτρεψάμενοι. Grabius affert formulam eucharisticam ex Const. App. VIII, 12: εὐχαριστοῦμέν σοι οὐχ ὅσον ὀφείλομεν ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα. Addas locum Gregorii Naz. Orat. III. quo Christianos hortatur, ut triumphale illud carmen in mortem Iuliani ὅση δύναμις canant. Referenda sunt verba ad ardorem, ad intentionem animi precantis, quae non minus in praescriptis formulis quam in immediate conceptis verbis locum habere potest. Ergo non elicienda est inde sententia (alias invicta) orationes non fuisse ita statutas, ut nihil illis addere vel ex eis detrahere liceat, neque exstitisse librum, quo cele-

ἐπευφημεῖ λέγων τὸ ἀμήν· 8. Καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἑκάστῳ γίνεται καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται. Οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βουλόμενοι, κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ὃ βούλεται δίδωσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτίθεται, καὶ αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὀρφανοῖς τε καὶ χήραις, καὶ τοῖς διὰ νόσων ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὖσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὖσι ξένοις καὶ ἁπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρείᾳ οὖσι κηδεμὼν γίνεται. Τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδὴ πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ θεὸς τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην τρέψας κόσμον ἐποίησε, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος σώτηρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· τῇ γὰρ πρὸ τῆς κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ τῇ μετὰ τὴν κρονικήν, ἥτις ἐστὶν ἡλίου ἡμέρα, φανεὶς τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ μαθηταῖς ἐδίδαξε ταῦτα, ἅπερ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ὑμῖν ἀνεδώκαμεν.

Constitutiones Apostolicae Lib. II. c. 57. ed. Cotelerius.[1])

1. Σὺ δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἔσο ἅγιος, ἄμωμος, μὴ πλήκτης, μὴ ὀργίλος, μὴ ἀπηνής· ἀλλ' οἰκοδόμος, ἐπιστροφεύς, διδακτικός, ἀνεξίκα-

---

brans uteretur. Similia docet F. X. Schmid Liturgik I. p. 44 innixus verbis Iustini supra scriptis: ἐπὶ πολὺ ποιεῖται „Selbst die Messopfer-Gebete und Gebräuche dürften (an vielen Orten wenigstens) noch dem Gutdünken des einzelnen Kirchenvorstehers nach Inhalt und Dauer überlassen gewesen sein, öfters mochte etwa ein von einem Apostel oder Apostelzeugen ererbter Typus hierin als Leitfaden dienen." Perperam Muratorius interpretatur: per la sua parte, seconde che a lui apartiene, pro sua parte, scilicet postquam populus stans preces fecerit.

1) Krabbe Ueb. den Urspr. u. Inh. der apost. Constitutionen des Clemens Romanus. Hamburg 1829. p. 140: Wir können nicht umhin c. 57 und 59 für eine spätere Interpolation zu erklären. Beide Capitel passen durchaus nicht in den Zusammenhang, unterbrechen plötzlich durch ihren fremden Inhalt das Ganze und zeigen durch ihren Inhalt, der ganz mit dem Inhalte einiger Stellen des achten Buches übereinstimmt und ganz deutlich auf das Ende des vierten B. hinweist, dass beide Capitel von dem Verf. des achten Buches herrühren. P. 221 enumerat Vir Doctus accuratius, quid ipsi moverit suspicionem: 1) Vox παστοφόρια, ante Hieronymum in scriptoribus ecclesiasticis non obvia. 2) Liturgiae ordo, tam perspicue et minutatim expositus, ut ex posteriore disciplina multa addita esse manifestum sit. 3) Ecclesiastica hierarchia, saeculi tertii ingenium excedens. 4) ἀκροστίχια Psalmorum, populo succinente decantata. 5) Surgens populus ad Evangelii lectionem. At vero plurimi in authentia liturgiae acquieverunt neque ego argumentis Krabbii multum tribuerim. Multa enim sunt argumenta quae dicuntur a silentio et haec semper imbecilla sunt, nisi talibus adminiculis suffulciantur ut positivis respondeant. v. Drey Neue Untersuchungen über die Constitutionen und Kanones der Apostel. 1832. p. 59 sqq. Rothe de prim. cult. christ. p. 29. Ritschl Entstehung der altkatholischen Kirche p. 598. e. a.

κος, ἠπιόθυμος, πρᾶος, μακρόθυμος, παραινετικὸς, παρακλητικὸς· ὡς θεοῦ ἄνθρωπος. 2. Ὅταν δὲ συναθροίζῃς τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, ὡς ἂν κυβερνήτης νηὸς μεγάλης, μετ' ἐπιστήμης πάσης κέλευε ποιεῖσθαι τὰς συνόδους, παραγγέλλων τοῖς διακόνοις ὡςανεὶ ναύταις, τοὺς τόπους ἐκτάσσειν τοῖς ἀδελφοῖς, καθάπερ ἐπιβάταις, μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ σεμνότητος. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφόρια.[1]) Πρὸς ἀνατολὴν, ὅς τις ἔοικε νηί. Κείσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος, παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον καὶ οἱ διάκονοι παριστάσθωσαν εὐσταλεῖς τῆς πλείονες ἐσθῆτος· ἐοίκασι γὰρ ναύταις καὶ τοιχάρχοις. Προνοίᾳ δὲ τούτων εἰς τὸ ἕτερον μέρος οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας· καὶ αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως καὶ αὗται καθεζέσθωσαν, σιωπὴν ἄγουσαι. 3. Μέσος δ' ὁ ἀναγνώστης ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἑστὼς ἀναγινωσκέτω τὰ Μώσεως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυὴ, τὰ τῶν κριτῶν καὶ τῶν βασιλείων, τὰ τῶν παραλειπομένων καὶ τὰ τῆς ἐπανόδου[2]) πρὸς τούτοις τὰ τοῦ Ἰὼβ καὶ τοῦ Σολομῶνος καὶ τὰ τῶν ἑκκαίδεκα προφητῶν. 4. Ἀνὰ δύο δὲ γενομένων ἀναγωνισμάτων, ἕτερός τις τοῦ Δαβὶδ ψαλλέτω υμνους καὶ ο λάος τὰ ἀκροστίχια ὑποψαλλέτω.[3])

---

1) v. Drey l. c. p. 61 „Zellen oder Kapellen, worin nach lib. VIII, 13 die Ueberbleibsel der heil. Brode aufbewahrt wurden und die wohl sonst noch zur Aufbewahrung heil. Geräthschaften dienten."

2) Esra, Nehemia, Esther.

3) Coteler: et populus extrema versuum succinat. Böhmer l. c. p. 345: „Binterim Denkw. IV, 1. p. 322 berichtet, 'Thomasius hat durch viele Zeugnisse aus den alten K. V. erwiesen, dass jedesmal der ganze Vers vom Volke wiederholt wurde.' In den von uns oben citirten Worten des Urtextes der Constitutionen ist dieser Begriff nicht enthalten. Da das ἄκρον in ἀκροστίχια dasjenige, was auf der Spitze befindlich, das Aeusserste ist, bezeichnet: so gebieten die Constitutionen, es solle das Volk die äussersten Theile, d. h. die Endworte von den Versen (welche die von dem τις gesungenen Hymnen haben), demselben (wieder) zu singen. Auch die von Binterim aus Augustinus angeführten Stellen erweisen die Behauptung des Thomasius keineswegs; denn aus „enarration. in Psalm. 138" geht lediglich hervor, dass der Lector einen andern Psalm, als den vom Bischofe ihm vorgeschriebenen, las, und dass Augustinus es sich (nobis) nicht imputirt wünschte, wenn die Gemeinde durch die Länge des Vorgelesenen eine Zeitlang gefesselt war; ein Wiederholtsein des jedesmaligen ganzen Verses durch das Volk wird in dieser Stelle nicht indicirt. Die andere Stelle „II. Enarrat. in Psalm. 18" zeigt zwar, dass Geistliche und Gemeindegenossen folgende Psalmworte: „ab occultis meis munda me Domine et ab alienis parce servo Tuo. Si enim non fuerint dominata, tunc immaculatus ero et mundabor a delicto maximo", einstimmig (consona voce) vor Gott gesungen haben; aber davon steht kein Jota l. c., dass Einer den ganzen Psalm vorgesungen, und dass jedesmal das Volk den ganzen Vers wiederholt habe." v. Drey l. c. p. 60 „Das Volk antwortet mit bestimmten Schlussworten oder Schlussversen."

5. *Μετὰ τοῦτο αἱ πράξεις αἱ ἡμέτεραι ἀναγινωσκέσθωσαν, καὶ ἐπιστολαὶ Παύλου τοῦ συνεργοῦ ἡμῶν, ἃς ἐπέστειλε ταῖς ἐκκλησίαις καθ᾿ ὑφήγησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος. Καὶ μετὰ ταῦτα διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια, ἃ ἐγὼ Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης παρεδώκαμεν ὑμῖν, καὶ ἃ οἱ συνεργοὶ Παύλου παρειληφότες κατέλειψαν ὑμῖν Λουκᾶς καὶ Μάρκος· καὶ ὅταν ἀναγινωσκόμενον ᾖ τὸ εὐαγγέλιον, πάντες οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι καὶ πᾶς ὁ λάος στηκέτωσαν μετὰ πολλῆς ἡσυχίας. Γέγραπται γάρ· Σιώπα καὶ ἄκουε Ἰσραήλ. Καὶ πάλιν· Σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι καὶ ἀκούσῃ.* 6. *Καὶ ἑξῆς παρακαλείτωσαν οἱ πρεσβύτεροι τὸν λάον, ὁ καθεὶς αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ ἅπαντες· καὶ τελευταῖος πάντων ὁ ἐπίσκοπος, ὃς ἔοικε κυβερνήτῃ.*[1]) *Στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰςόδους τῶν ἀνδρῶν, φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δέ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, δίκην ναυστολόγων·*[2]) *καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ὁ αὐτὸς παρηκολούθει λόγος καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ. Εἰ δέ τις εὑρεθῇ παρὰ τόπον καθεζόμενος ἐπιπλησσίσθω ὑπὸ τοῦ διακόνου ὡς πρωρεὺς, καὶ εἰς τὸν καθήκοντα αὐτῷ τόπον μεταγέσθω, οὐ μόνον γὰρ νηΐ· ἀλλὰ καὶ μάνδρῃ ὡμοιώται ἡ ἐκκλησία. Ὡς γὰρ οἱ ποιμένες ἕκαστον τῶν ἀλόγων, αἴγων φημὶ καὶ προβάτων, κατὰ συγγένειαν καὶ ἡλικίαν ἱστῶσι, καὶ ἕκαστον αὐτῶν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ συντρέχει· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ μὲν νεώτεροι ἰδίᾳ καθεζίσθωσαν, ἐὰν ᾖ τόπος, εἰ δὲ μὴ, στηκέτωσαν ὀρθοὶ, οἱ δὲ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκότες, καθεζέσθωσαν ἐν τάξει. Τὰ δὲ παιδία ἑστῶτα προςλαμβανίσθωσαν αὐτῶν οἱ πατέρες καὶ μητέρες· αἱ δὲ νεώτεραι πάλιν ἰδίᾳ, ἐὰν ᾖ τόπος, εἰ δὲ μήγε ὄπισθεν τῶν γυναικῶν ἱστάσθωσαν· αἱ δὲ ἤδη γεγαμηκυῖαι καὶ τεκναχοῦσαι ἰδίᾳ ἱστάσθωσαν, αἱ παρθένοι δὲ καὶ χῆραι καὶ πρεσβύ-*

---

1) Augusti Denkw. VI, 264: Wenn es Mosheim auffallend findet, dass in den Const. der Ap. die Predigt als besonderer Theil der Gottesdienstes nicht erwähnt werde, so kann man dies zugeben(?), ohne daraus die Folgerung, dass sie wirklich gemangelt habe, zu ziehen. Die Predigt wird unter dem Vorlesen der Schrift mit begriffen und dies beweiset nur so viel, dass man sich eine Predigt ohne Grundlage der Schrift nicht zu denken vermochte. — — Ob hier *τὸ εὐαγγέλιον* die bestimmte Perikope, oder die evangelische Lection nach der Ordnung der Evangelisten bedeute, kann als gleichgültig betrachtet werden, obgleich das Erstere wahrscheinlicher ist. Die Hauptsache ist, dass auf die Vorlesung der Ev. ein ermahnender Vortrag an das Volk gehalten werden soll. Einer von den Presbytern soll den Vortrag beginnen, worin auch andere mit ihm abwechseln können und der Bischof soll den Beschluss machen. Von einer solchen Abwechselung im Vortrage kommen mehrere Beispiele vor. Cf. Selvaggii Ant. Chr. lib. 2. p. 233 sq.

2) Erant *ναυστολόγοι* s. *ναυτολόγοι* qui in prora constituti, tum navem intrantes recipiebant, tum vero cum navigatoris de futuro itinere colloquebantur, de nauleo paciscebantur. Quocirca Naustologi referunt partim Janitores, ratione videlicet primi Nautologorum officii; partim Catechistae ratione posterioris. Cot.

τιδες, πρῶται πασῶν στηκέτωσαν ἢ καθεζέσθωσαν. Ἔστω δὲ τῶν τόπων προνοῶν ὁ διάκονος, ἵν' ἕκαστος τῶν εἰςερχομένων εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὁρμᾷ καὶ μὴ παρὰ τὸ ἰντροϊτον καθέζωνται. Ὁμοίως ὁ διάκονος ἐπισκοπείτω τὸν λαὸν ὅπως μήτις ψιθυρίσῃ ἢ νυστάξῃ ἢ γελάσῃ ἢ νεύσῃ· χρὴ γὰρ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐπιστημόνως καὶ νηφαλέως καὶ ἐγρηγορότως ἑστάναι ἐκτεταμένην ἔχοντα τὴν ἀκοὴν ἐπὶ τὸν τοῦ κυρίου λόγον. 7. Καὶ μετὰ τοῦτο συμφώνως ἅπαντες ἐξαναστάντες καὶ ἐπ' ἀνατολὰς καταχοήσαντες μετὰ τὴν τῶν κατηχουμένων καὶ τὴν τῶν μετανοούντων ἔξοδον προςευξάσθωσαν τῷ θεῷ, τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανον τοῦ οὐράνου, κατὰ ἀνατολὰς (Ps. 68, 34) ὑπομιμνησκόμενοι καὶ τῆς ἀρχαίας νομῆς τοῦ κατὰ ἀνατολὰς παραδείσου, ὅθεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀθετήσας τὴν ἐντολὴν ὄφεως συμβουλίᾳ πεισθεὶς ἀπεβλήθη. 8. Οἱ δὲ διάκονοι μετὰ τὴν προσευχὴν, οἱ μὲν τῇ προςφορᾷ τῆς εὐχαριστίας σχολαζέτωσαν, ὑπηρετούμενοι τῷ τοῦ κυρίου σώματι μετὰ φόβου, οἱ δὲ τοὺς ὄχλους διασκοπείτωσαν καὶ ἡσυχίαν αὐτοῖς ἐμποιείτωσαν. Λεγέτω δὲ ὁ προεστὼς τῷ ἀρχιερεῖ διάκονος τῷ λαῷ μή τις κατά τινος· μή τις ἐν ὑποκρίσει· 9. Εἶτα καὶ ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους οἱ ἄνδρες καὶ ἀλλήλας αἱ γυναῖκες τὸ ἐν κυρίῳ φίλημα, ἀλλὰ μή τις δολίως ὡς Ἰούδας τὸν κύριον φιλήματι παρέδωκε. 10. Καὶ μετὰ τοῦτο προςευχέσθω ὁ διάκονος ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης καὶ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν καὶ ἐκφοριῶν, ὑπὲρ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἀρχόντων, ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τοῦ βασιλέως, καθόλου εἰρήνης. 11. Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἀρχιερεὺς ἐπευχόμενος τῷ λαῷ εἰρήνην, εὐλογείτω τοῦτον, ὡς καὶ Μωσῆς ἐνετείλατο ἱερεῦσιν εὐλογεῖν τὸν λαὸν τούτοις τοῖς ῥήμασιν· Εὐλογήσαι σε κύριος καὶ φυλάξαι σε· ἐπιφάναι ὁ κύριος τὸ πρόςωπον αὐτοῦ ἐπί σε, καὶ δώῃ σοι εἰρήνην (Num. 6, 24). Ἐπευχέσθω οὖν καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ λεγέτω· Σῶσαν τὸν λαόν σου, κύριε, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου ἣν ἐκτήσω καὶ περιποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ ἐκάλεσας βασίλειον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον. 12. Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω ἡ θυσία, ἑστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ προσευχομένου ἡσύχως. 13. Καὶ ὅταν ἀνενεχθῇ, μεταλαμβάνετω ἑκάστη τάξις καθ' ἑαυτὴν τοῦ κυριακοῦ σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος ἐν τάξει, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ὡς βασιλέως προςερχόμενοι σώματι καὶ γυναῖκες κεκαλυμμέναι τὴν κεφαλὴν, ὡς ἁρμόζει γυναικῶν τάξει, προςερχέσθωσαν. Φυλαττέσθωσαν δὲ αἱ θύραι, μήτις ἄπιστος εἰςέλθοι ἢ ἀμύητος.

Iuvat attexere vetustissimae Liturgiae conspectum et tabulam, e Iustini ac Constitutionum narratione conflatam, literis Graecorum Patrum ad annum CCC usque florentium testimoniis ac recentiorum doctrina quoad fieri potuit illustratam.

MISSA CATECHUMENORUM.

Ex Synagogarum conventibus oriunda, ad veteris testamenti ingenium composita, liturgiae quae arctiore sensu christiano dicitur *προπαίδευμα καὶ σκιὰ τῶν μελλόντων.*

I. Lectio Scripturarum Veteris Testamenti Iust. 5. Const. 3.

Iam alio loco Cod. Lit. I. p. 23. demonstravimus, antiquissimis temporibus exordium Missae ductum esse a lectionibus Veteris ac Novi Testamenti. Itaque in Liturgiis occidentalibus, quibus aliqua affinitas est et coniunctio cum vetustissima Graecorum missa, dico Gallicanam, Ambrosianam, Mozarabicam (apud Romanos sollemnioribus tantum diebus), Epistolam praecedit Lectio Prophetica. Neque hodie prisca consuetudo prorsus obliterata est. Ut taceam Ambrosianos et Missas Quatuor temporum, e ritibus monasticis commemoro Praemonstratenses, qui tribus missis in Nativitate Domini celebratis tres adsignant Prophetias, tres Epistolas, tria Evangelia.

II. Psalmodia Const. 4.

Recte Rothius l. c. p. 28: *Psalmodiam silentio praeterit Iustinus. Nec tamen ex hoc silentio certe efficitur aetate martyris celeberrimi cantum psalmorum hymnorumque sacrorum nondum ad cultum divinum Christianorum pertinuisse, praesertim cum ex epistola Plinii constet, iam Traiani temporibus Christianos solitos esse, in conventibus suis antelucanis „carmen Christo quasi Deo dicere secum invicem" et I. ipse alio loco (Apol. I. §. 13) referat, Christianos Deo διὰ λόγου πομπὰς καὶ ὕμνους πέμπειν.*

Et ipse Plinius, quem modo excitavi, testis est, praeter Psalmos exstitisse carmina sacra, Christum *θεολογοῦντα.* Adde scriptorem saeculi secundi, qui Artemonem incusat Euseb. H. E. 7, 30: *Ψαλμοὺς δὲ τοὺς μὲν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα.* Neque praetereundus est Dionysius apud Euseb. 7, 24: *ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα, τῆς τε πίστεως καὶ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς διατριβῇ καὶ τῆς πολλῆς ψαλμῳδίας ᾗ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνθυμοῦνται.* At supersedendum est exemplorum multitudine. Erant ex antiquissimis temporibus hymni vel psalmi ecclesiastici, qui decantabantur vel inter Scripturarum lectionem vel inter eucharisticum sacrificium.

In Ambrosiana Missa Prophetiam subsequitur Psalmulus v. Psal-

mellus, apud Gallicanos Psalmus responsorius, ex Mozarabum lege Psalterium, quod idem significat.

III. Lectio Scripturarum Novi Testamenti Iust. 5. Const. 5.

Epistola Const. 5.

Mone l. c. p. 67 sq. „*Wenn ich nach den angeführten Zeugnissen der Väter behaupten muss, dass die gallicanischen Messen mit der griechischen vor Basilius sowohl im Inhalt als auch oft in der Fassung übereinstimmen: so führt dieses auf eine gemeinsame Quelle beider zurück, denn die griechische Messe hat weder einen griechischen Ursprung noch die gallicanische einen lateinischen, sondern beide sind nur in diesen Sprachen abgefasst. Der Ursprung beider ist jüdisch, denn die Beziehungen auf den jüdischen Gottesdienst, welche darin vorkommen, hätte man von Seiten der Christen nicht hineingetragen, man hatte dazu keine Veranlassung, wohl aber ist es wahrscheinlich, dass man sie in den Gebeten lange Zeit stehen liess, weil sie damit überliefert wurden. Ich habe oben gezeigt, dass der Anfang des Gottesdienstes mit der Prophezeiung dem alten Testamente angehört, im neuen musste als Ergänzung das Evangelium hinzukommen, denn es ist die Erfüllung der Prophezeiung. Diese beiden Stücke, die Prophezeiung und das Evangelium, machten im ersten und noch weit in das zweite Jahrhundert hinein den ersten Theil der Messe aus und waren ursprünglich bei den Judenchristen eingeführt. Daher nennen die alten Väter gewöhnlich nur die Prophezeiung und das Evangelium als gegenseitige Beziehung neben einander, ohne die dritte, die Epistel, zu erwähnen, welche als Zwischenglied durch die griechischen Christen in die Messe aufgenommen wurde und die Liturgie der Heidenchristen von jener der Judenchristen unterscheidet. Die Briefe der Apostel waren meist an Heidenchristen gerichtet, die sämmtlich griechisch verstanden. Die Briefe an die Gemeinden mussten denselben vorgelesen werden, das war der Zweck, und in einigen Briefen ist es auch ausdrücklich befohlen. Jene Gemeinden hatten aber keine andere Versammlung als ihren Gottesdienst, denn sie waren keine politischen Gemeinden, also mussten die Apostelbriefe schon aus diesem Grunde bei dem Gottesdienste vorgelesen werden, um zur Kenntniss der Gemeinde zu gelangen. So wollte es der Apostel Paulus (Coloss. 4, 16), der auch befahl, dass nachbarliche Gemeinden in ihren Versammlungen (ἐκκλησίαι) sich wechselseitig die Apostelbriefe mittheilen und vorlesen sollten. Es ist hieraus klar, dass zuerst bei den Heidenchristen die Apostelbriefe einen Theil des Gottesdienstes ausmachten, wie auch dass die Vorlesung der Epistel die griechische Liturgie von der jüdischen untercsheiden musste.*“

Et sane Constit. Ap. II, 59 omissus est Apostolus: Fit die dominico *προφητῶν ἀνάγνωσις, καὶ εὐαγγελίου κηρυκία καὶ θυσίας ἀναφορὰ καὶ τροφῆς ἱερᾶς δωρεά.*

Evangelium Const. 5. Passiones Martyrum in Missa Cat. lectas esse diebus eorundem anniversariis, permulti testantur scriptores occidentales. De Oriente unus significat Eusebius Hist. Eccl. V, 4: *ὅτῳ γὰρ φίλων, καὶ ταῦτα ῥᾴδιον πληρίστατα διαγνῶναι, μετὰ χεῖρας ἀναλαβόντι τὸ σύγγραμμα, ὃ καὶ αὐτὸ τῇ τῶν μαρτύρων συναγωγῇ πρὸς ἡμῶν, ὡς γοῦν ἔφην, κατείλεκται.* Cod. Lit. I. p. 27.

Verum in diversis ecclesiis praeter scripturam sacram alios quoque libros et doctrina christiana refertos et exhortatione, lectitatos esse tam certum est quam quod certissimum: Hermae Pastor Euseb. H. E. 3, 16. Hieron. de script. 10. Athanas. tom. I. p. 963 edit. Par. Clementis Romani ad Corinthios prior epistola Euseb. H. E. 3, 16. Soteris Romani Epistola Euseb. H. E. 3, 16.

IV. Sermo Iust. 6. Const. 6.

Euseb. E. E. 6, 36: *ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα φασὶν ἔτη τὸν Ὠριγένην γενόμενον· ἅτε μεγίστην ἤδη συλλεξάμενον ἐκ τῆς μακρᾶς παρασκευῆς ἕξιν τὰς ἐπὶ τοῦ κοινοῦ λεγομένας αὐτῷ διαλέξεις ταχυγράφοις μεταλαβεῖν ἐπιτρέψαι οὐ πρότερόν ποτε τοῦτο γενέσθαι συγκεχωρηκότα.* Pamphilus Apol. pro Origene: — — *per eos tractatus quos paene quotidie in ecclesia habebat ex tempore quo et describentes notarii ad monumenta posteritatis tradebant?*

V. Dimittuntur Catechumeni, Poenitentes et a. Orationes Const. 7.

Iustinus Dial. c. Tryph. p. 254: *ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνθρώπων τῶν ἐχθραινόντων ἡμῖν εὐχόμεθα.* p. 363: *ἀδιαλείπτως καταρᾶσθε αὐτῷ τε ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ, πάντων ἡμῶν εὐχομένων ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς ἀνθρώπων ὡς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐδιδάχθημεν.*

MISSA FIDELIUM

ex eucharistia apostolica deducenda, Iesu Christi pro nobis passi expressa imago, liturgiae christianum *πλήρωμα* et *ἄδυτον.*

VI. Oblatio panis et vini Iust. 3. 7. Const. 8.

Iustin. Dial. c. Tryph. p. 210: *εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι, ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, τέλειαι μόναι καὶ εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ θυσίαι,*

καὶ αὐτός φημι· ταῦτα γὰρ μόνα καὶ Χριστιανοὶ παρέλαβον ποιεῖν, καὶ ἐπ' ἀναμνήσει δὲ τῆς τροφῆς αὐτῶν ξηρᾶς τε καὶ ὑγρᾶς, ἐν ῃ καὶ τοῦ πάθους ὃ πέπονθε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς τοῦ θεοῦ μέμνηται. Irenaeus L. IV. c. 18: *Oportet nos oblationem Deo facere, et in omnibus gratos inveniri fabricatori Deo, primitias earum, quae sunt eius, creaturarum offerentes, Et hanc oblationem ecclesia sola puram offert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius. Iudaei autem non offerunt; — non enim receperunt verbum, [per] quod offertur Deo.*

VII. Silentium Const. 8.

In Gallicana et Mozarabica Missa Diaconus ante Epistolam: Silentium facite.

VIII. Comminatio Const. 8.

IX. Osculum Iust. 2. Const. 9.

Osculum pacis, datum ante consecrationem orientalis originem indicium iudicat et Graecanicae ecclesiae signa patefacit. Nam in occidentali officio excipit osculum consecrationem.

X. Deprecatio Iust. 1. Const. 8.

Huc pertinet insignis locus Origenis Hom. VI. in Ierem. p. 606. Frequenter in oratione dicimus: *Da omnipotens, da nobis partem cum prophetis; da cum apostolis Christi tui; tribue, ut inveniamur ad vestigia unigeniti tui.*

XI. Salutatio et Benedictio Episcopi Const. 11.

XII. Gratiarum actio Iust. 3.

Secundum Iustinum ita sese excipiunt Liturgiae partes: Deprecatio, Osculum, Oblatio, Gratiarum actio. Contra Constitutiones in novissima liturgiae parte admodum breves non disertis verbis exprimunt gratiarum actiones. Iren. I, 1 huc refert gnosticos delirasse: *καὶ τὸν Παῦλον φανερώτατα λέγουσι τοὺς δὲ Αἰῶνας ὀνομάζειν πολλάκις, ὅτι δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τετηρεκέναι οὕτως εἴποντα· εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων τοῦ αἰῶνος· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας λέγοντας· εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἐκείνους τοὺς αἰῶνας σημαίνειν.*

Veri simillimum est, gratiarum actiones apud Graecos inde ab omni tempore desiisse in Hymnum Cherubicum: vel *ἐπινίκιον*: Sanctus, Sanctus etc. Binterim Denkw. IV, 3, 396 „*Es ist gewiss, dass der Gebrauch der Präfationen bei der Messe apostolischen Ursprungs* und mit

dem Opfer selbst gleichzeitig ist." Cf. Böhmer l. c. p. 373 sq. Sed non adest luculentus testis ante Liturgiam Clementinam, praeter incertam Socratis historiolam VI, c. 8: *λεκτέον δὲ καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ κατὰ τοὺς ἀντιφώνους ὕμνους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνήθεια. Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας τῆς Συρίας τρίτος ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπίσκοπος, ὃς καὶ τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῖς συνδιέτριψεν, ὀπτασίαν εἶδεν ἀγγέλων, διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων τὴν ἁγίαν τριάδα ὑμνούντων* (*Jes. VI?*) *καὶ τὸν τρόπον τοῦ δράματος τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν.*

XIII. Consecratio Iust. 3. Const. 12.

Ad oblationem et consecrationem spectant, quae leguntur in epistola Firmiliani ad Cyprianum 75. Loquitur de certa quadam muliere quae in extasi constituta, inter cetera haec quoque frequenter ausam esse dicit „*ut et invocatione non contemtibili sanctificare se panem et eucharistiam facere simularet et sacrificium domino non sine sacramento solitae praedicationis offerret.*"

Clemens Alexandr. Paedag. II, 2. p. 186 — — *ὅτι δὲ οἶνος ἦν τὸ εὐλογηθέν* —

Origenes c. Cels. VIII, c. 33: *ἡμεῖς τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ εὐχαριστοῦντες καὶ τοὺς μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐχῆς τῆς ἐπὶ τοῖς δοθεῖσι προσαγομένους ἄρτους ἐσθίομεν, σῶμα γενομένους διὰ τὴν εὐχὴν ἅγιόν τι καὶ ἁγιάζον τοὺς μετὰ ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένων.*

Orationis Dominicae neque in Iustini (Höfling l. c. p. 57) neque in Constitutionum liturgia (ne in Clementina quidem liturgia) aperta fit mentio: quia ea ex apostolorum aetate effecit consecrationis partem eamque notabiliorem quam ut opus sit de usu eius commemorare. Cf. E. F. Wernsdorf de antiquitate consecrat. eucharisticae per orat. Dominic. Viteb. 1772. 4.

Böhmer l. c. p. 379: „Rheinwald S. 367: „*In den Const. App. davon*" (*dass das Gebet des Herrn recitirt werde,*) „*nichts*". *Wir hätten gern über den Anlass zu dieser Negation bei Rheinwald eine Auskunft mitgetheilt gesehen, zumal das Herrngebet sonst in der Christenwelt eine sehr hohe Achtung genoss. Die von Bingham origin. VI,* 360 *gegebene Auskunft, das Herrngebet sei, als der Auctor der Constitutionen sein Buch zusammengetragen habe, „in ista ecclesia" vermuthlich nicht gebräuchlich gewesen, genügt nicht, weil sich die Frage: warum ist dies Gebet dort nicht gebräuchlich gewesen? alsbald dem Denkenden aufdrängt. Erwägen wir, dass es im lib. VII, c.* 24 *der Constitut. hinsichtlich des Vaterunsers heisst: „τρὶς τῆς ἡμέρας οὕτω προσεύχεσθε"! so müssen wir sagen, dass die Verfasser der Constitut., indem sie im*

lib. VIII, c. 12 das grosse Abendmahlsgebet des Oberpriesters mittheilen, voraussetzen, Jesu Bekenner würden, wenn das vom Herrn eingesetzte Mahl gefeiert werde, von selbst (ohne dass ein positiver Befehl abseiten der Constitutionen darüber erlassen werde,) mit jenem Mahle die εὐχή, welche der Herr seinen Jüngern mitgetheilt habe, verbinden. So versteht es sich ja auch in der modernen Zeit von selbst, dass der Gläubige, welcher das Gotteshaus betritt, im Stillen sein Vaterunser betet, und sich eo ipso für die Verehrung Gottes in Christo empfänglicher macht."

XIV. Communio Iust. 4. 8. Const. 13.

Clemens Alex. Strom. I. p. 318 *τινὲς εὐχαριστίαν διανείμαντες (distribuentes) αὐτὸν δὴ ἕκαστον τοῦ λαοῦ λαβεῖν τὴν μοῖραν ἐπιτρέπουσιν.* Cornelius, Pontifex Romanus, in epistola ad Fabianum, Antiochiae episcopum missa (Euseb. H. E. 6, 43) conqueritur Novatiani impietatem. *Ποιήσας γάρ, inquit, τὰς προςφορὰς καὶ διανέμων ἑκάστῳ τὸ μέρος, καὶ ἐπιδοὺς τοῦτο ὀμνύειν ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ἀναγκάζει, κατέχων ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὰς τοῦ λαβόντος καὶ μὴ ἀφεὶς ἔστ' ἂν ὀμνύοντες εἴπωσι ταῦτα (τοῖς γὰρ ἐκείνου χρήσομαι λόγοις) ὅμοσόν μοι κατὰ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μηδὲ ποτέ με καταλιπεῖν καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς Κορνήλιον καὶ ὁ ἄθλιος ἄνθρωπος οὐ πρότερον γεύεται, εἰ μὴ πρότερον αὐτῷ καταράσαιτο· καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν λαμβάνοντα τὸν ἄρτον ἐκεῖνον τὸ ἀμὴν, οὐκέτι ἀνήξω πρὸς Κορνήλιον.* Exscripsimus locum, quoniam Cornelius pro certe ponere videtur eundem ritum in orientali quoque ecclesia obtinere.

Origenes Homil. in Exodum hom. XIII, c. 3. *Volo vos admonere religionis vestrae exemplis. Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuestis, quomodo, cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur. Reos enim vos creditis et recte creditis, si quid vide per negligentiam decidat.*

Dionysius Alexandrinus apud Eusebium Hist. Ecc. 7, 9 scribit ad Sixtum Romanum Pontificem de quodam fideli ab haereticis baptizato, qui cum vidisset in ecclesia nonnullas servari caerimonias, quae ab iis sibi minime factas videret, a Dionysio baptismum petiit „*ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ ἐτόλμησα ποιῆσαι φήσας αὐτάρκη τὴν πολυχρόνιον αὐτῷ κοινωνίαν εἰς τοῦτο γεγονέναι. Εὐχαριστίας γὰρ ἐπακούσαντα καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἀμὴν καὶ τραπέζῃ παραστάντα καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείναντα καὶ ταύτην καταδεξάμενον καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν I. X. μετασχόντα ἱκανῷ χρόνῳ, οὐκ ἂν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνασκευάζειν ἔτι τολμήσαιμι.*

Idem in Epist. ad Basilidem c. 2 de mulieribus, quae sanguinis fluxu laborabant, ita scribit: *οὐδὲ γὰρ αὐτὰς οἶμαι πιστὰς οὔσας καὶ εὐλαβεῖς, τολμήσειν οὕτως διακειμένας ἢ τῇ τραπέζῃ τῇ ἁγίᾳ προςελθεῖν, ἢ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ προςάψασθαι.*

Non possumus quin concludamus adiecta Monii tabula (l. c. p. 71) qua uno in conspectu nobis proponit praecipuarum liturgiarum *παράλληλα* capita. Accedit quod aperit doctissimi viri de apostolica singulorum rituum origine sententiam. Admonendus vero est lector ne praetermittat, Monium non constitisse in trium priorum saeculorum finibus, sed ex operis consilio ad saecula quintum et sextum usque progressum esse.

Erster Theil der Messe, enthält die *Lehre* und heisst bei den Römern und Griechen *missa catechumenorum, poenitentium, energumenorum et excommunicatorum,* mozarabisch oder spanisch *officium ad missam.* Die Messe selbst *λειτουργία, ἱερουργία,* bei den Lateinern *missa,* von der Entlassungsformel *missa est,* d. h. *dimissa est congregatio, ecclesia;* bei den Griechen, *ἀπόλυσις, ἀπολυτίκιον.*

Versammlungsgebet, römisch *collecta,* griechisch *συναπτή,* gallicanisch und spanisch *collectio, praefatio, oratio.*

Prophezeiung, gall. und span. *profetia;* ist vorchristliche Einrichtung.

Gebet darauf, gall. und span. *post profetiam.*

Epistel, *ἀπόστολος, βιβλίον ἀποστολικόν, lectio;* nachapostolische Anordnung.

Evangelium, nachapostolisch.

Zweiter Theil der Messe, enthält das *Opfer* und heisst *missa fidelium, λειτουργία τῶν πίστων,* spanisch *missa.*

Darbringung der Opfergaben, gallic. *collectio ante nomina, προσφορά.*

Gebet über die Opfergaben, römisch *super oblata,* später *offertorium,* span. *sacrificium,* gallic. *post nomina, δίπτυχα.*

Friedenskuss, gall. *ad pacem, θεῖος ἀσπασμός.*

Präfation, *ἀναφορά, εὐχαριστία, εὐχὴ τοῦ καταπετάσματος,* span. *illatio,* gall. *immolatio, contestatio;* apostolisch.

Sanctus, *τρισάγιον, ἐπινίκιος ὕμνος,* apostolisch.

Kanon, *μυστήριον, μυσταγωγία,* span. und gall. *mysterium, secreta;* apostolisch.

Vaterunser, apostolisch.

Communion, *μετάληψις, μετουσία;* apostolisch.

Damit endigt der zweite Theil, es sind aber noch einige Schlussgebete hinzugekommen, namentlich die Benediction.

§. 4.

QUONAM TEMPORE LITURGIAE LITERIS CONSIGNARI COEPTAE SINT.

Praemittere iuvat capiti locum S. Basilii Caesareensis de Spirit. S. c. 27 de quo omnis haec quaestio exoritur: *Τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλοιπεν; οὐ γὰρ δὴ τούτοις ἀρκούμεθα, ὧν ὁ ἀπόστολος ἢ τὸ εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχὺν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλάβομεν.* Hac Basilii sententia fretus, qui primus criticum acumen chartis Graecorum liturgicis admovit Renaldotius (I. p. IX. XII) hanc probat sententiam: quarto saeculo ineunte aut scriptas non fuisse eucharistiae celebrandae formas, aut si scriptae fuerint, non integras, ut sunt Iacobi, Basilii, Chrysostomi cum omnibus precibus et caerimoniis sed summatim tantum fuisse descriptas, ita ut partes illas tantum quae praecipuae essent continerent.

„Orientales eandem disciplinam habentes quae reliquis Christianis communis erat, illam similiter in Oriente propagaverunt et posteris transmiserunt: neque tamen statim illam perscripsisse videntur. Ut ita statuamus, facit insigne prae caeteris Basilii Magni testimonium, qui multa quae ad nos sola traditione pervenerunt enumerans, adiungit: *Verba sacrae Invocationis in consecratione panis et calicis, quis sanctorum nobis scripto tradidit?* Ita enim Graeca vertenda sunt, non ut a multis factum est, qui *ἀνάδειξιν ostensionem* seu *elevationem* Eucharistiae interpretantur, sed contra autoris mentem.[1]) *Invocationem* vocat Basilius Canonem Missae: quia multis *ἐπικλήσεσι,* seu Invocationibus constat, inter quas praecipua est celebris illa, et quam omnes Orientales Liturgiae repraesentant, Invocatio Spiritus sancti in dona proposita, cuius meminerunt Irenaeus, Epiphanius et multi alii, ut suo loco dicetur. Unde si non certo, saltem verisimiliter omnino concluditur, ante Basilii tempora Liturgias Graecas literis non fuisse consignatas. Suadet id etiam Ecclesiasticae disciplinae ratio, quae mysteria tanto silentio tegi iubebat, ut non nisi initiatis, et breviter quidem, imo obscuriuscule explicarentur, quod multis veterum testimoniis manifestum est, praesertim in Sermonibus ad populum, ubi frequens est illa *ἀποσιωπήσεως* formula, *Norunt initiati,* ut illa Epiphanii *accipiens τὸ δὲ καὶ τὸ δὲ hoc et hoc.* At si quae ad huius mysterii fidem pertinebant, non aliter quam viva voce, ut Symbolum, tradebantur initiandis, quanto minus scribi poterant aut debebant arcana

1) Elevationem intelligunt Bona, Rheinwaldus, cfr. Böhmer l. c. p. 375.

sacrorum verba, quae ad solos Episcopos et Sacerdotes spectabant. Occurrit in primorum saeculorum historiis frequentissima traditionis sacrorum voluminum memoria, de qua tamdiu cum Donatistis certatum fuit ab Africanis Patribus. Erant illi sacrae scripturae codices, et nullus memoriae prodidit, inter illos Sacramentalem ullum traditum infidelibus fuisse, quibus haec Ecclesiarum spolia cariora longe futura fuissent, quam exemplaria scripturae sacrae, cuius qualemcumque cognitionem habebant. Qui enim per tormenta a Christianis tanto studio sciscitabantur, quid in Synaxibus ageretur, omnia ex libris Sacramentalibus scire potuissent, quorum in actis Martyrum, aut in Gestis contra Donatistas nullum extat vestigium."

Conspirat cum Renaldotio Binghamus V, 116 sq. qui multus est in argumento ab persecutionibus desumpto explicatius exponendo. Laudabili tamen cautione haec monet: „*Non concludendum hinc est (quo imbecillis ingenii homines fortasse inclinabunt) quod nullas ideo liturgias, sive statas divini cultus formas hisce turbulentis temporibus habuerint: quia clarissima documenta in contrarium suppetunt — — Sed hoc solum inde concludi oportet, quod eos non ita generatim literis consignaverint, uti quidem sequentibus saeculis, sed memoriter tantum illis usi sunt, plebique per notam et constantem praxin certiorem earum notitiam dederint; quemadmodum hodie multi precationum formulis utuntur, literis eas haud consignantes.*"

Cui sententiae cum a multis viris doctis,[1]) tum nuperrime plausum est a Thierschio Kircheng. I. p. 297: „*Wie ein jeder Christ bei der Taufe das Vater Unser und das Symbolum mündlich mitgetheilt bekam, um es im Herzensschreine zu bewahren, so müssen auch den Priestern die Anweisungen zur Feier der Mysterien mündlich anvertraut worden sein. Hiefür spricht schon die jüdische Art der Unterweisung in den Sentenzen der Väter, welche Jahrhunderte lang ohne Aufschreibung von Mund zu Mund ging; hiemit stimmt ferner die lange fortgesetzte mündliche Erzählung der Wunderthaten Christi. Nur so glaubte man die heiligen Handlungen der Christen vor Entweihung schützen zu können. Aehnliche Vorsorge war in den Mysterien der Heiden getroffen. Man konnte aber auf diesem Wege die Wahrheit wirklich auf Jahrhunderte sicher stellen, was in der modernen Zeit nicht mehr gelingen würde. Man konnte es im Alterthum, weil die Bildung noch so einfach, die Kraft des Gedächtnisses noch unzersplittert, die Macht der Au-*

---

1) Rheinwald Kirchl. Archäol. p. 353 „Die Liturgien pflanzten sich Anfangs durch die παράδοσις ἄγραφος fort. Erst im vierten Jahrhundert scheinen sie niedergeschrieben zu sein." Adeas quoque Böhmerum l. c. p. 202 sq. eiusdem sententiae patronum.

torität so gross und die Individualität noch ungebunden war — in allem das Gegentheil des heutigen Geistes- und Bildungs-Zustandes."

Miramur, quod haec παράδοσις liturgica, tam apta ad commendandam traditionis non scriptae auctoritatem et fidem, rostro et ungulis impugnata est ab nonnullis Catholicis scriptoribus. Singulari capite „quo tempore scribi coeperint divina officia" (l. c. p. 137—158) Assemannus in Binghamum ac potissimum in Petri Bruni invehitur disputationes. Succurrit laboranti Selvaggius (Antiquitatum Christ. Institutiones Neap. 1772—74), ex recentiorum numero redintegravit litem Binterimius. Quod demonstrant, saeculo quarto vel quinto scriptas liturgias exstitisse, vel quod citra eucharisticas preces disputant, nos nihil morantur: nam hodie extra controversiam est saeculo ineunte quarto ut omnes officii divini partes scriberent, multos sumpsisse calamum: sed ea paucis percurrenda sunt argumenta, quibus trium priorum saeculorum liturgias in ore ecclesiae, non in libris versatas eludere conantur.

Primum dubitant de singulari et incredibili virtute memoriae. Non verisimile est, Episcopos, Presbyteros vel Diaconos semper et omnes ac singulos atque ubique locorum tanta memoria vel scientia praeditos fuisse, ut divinos omnes libros, Defunctorum et Vivorum Diptycha nec non Psalmorum hymnorumque verba et sententias memoriter scirent, aut spiritu prophetiae scientiaque infusa praediti illa omnia ex tempore recitarent. Constat deinde, Presbyteris nunquam licuisse propria auctoritate, non accedente Episcoporum consensu rationum precumque formulas maxime, quae Canonem Missae componunt, concipere et in Missa usurpare, atque propterea praescriptas ab Episcopis formulas vel ex solo auditu vel ex scripto aliquo eas memoria tenere debebant et ita, ut perspicue atque facili negotio recitare nullo verborum sensu immutato, sed et alta voce, ut a fideli populo audiri possent et apta huius responsione statim acclamari. Presbyteros vero omnes tanta memoria valuisse priscis saeculis, is nobis suadebit, qui naturam humanam immutatam fuisse et hominum mores penitus penitusque quatuor saeculorum decursu tanta novitate abalienatos demonstrat. Scimus enim anno 541 quosdam exstitisse non Presbyteros, sed et Episcopos, qui tanta ignorantia laborarent, ut etiam inter eos invenirentur, qui nec ipsam vel quidem sacrosanctae oblationis vel baptismi orationem tenerent aut scirent, ut loquitur Iustinianus novella 37.[1])

---

1) Böhmer l. c. p. 200 sq. refutavit Binterimum, qui Assemanni disputationem novis auxit rationibus „Zwar meint Binterim Denkw. IV, 1, 241: „Im 2. und 3. Jahrhundert" habe „der liturgische Ritus oft mehrere Stunden" gedauert, „mithin seien auch der Gebetsformeln mehrere gewesen. Wenn man hierbei — bedenke, dass viele Bischöfe und Presbyteren der ersten Zeit keine Gelehrte, sondern einfältige, heilige Männer gewesen,

Iam vero comminus agunt experiunturque, si possint cornua commovere disputationis. Origeni Celsus obiecit, se vidisse apud Presbyteros Christianae Religionis volumina barbara continentia Daemoniorum nomina et praestigias, addiditque, his precationibus, quas Presbyteri in illis voluminibus haberent, nihil boni inesse, sed omnia hominibus noxia. Porro ea obiectio non erat de libris sacris seu Canonicis, cum prius Celsi obiecta contra eos libros diluerit, sed de libris precationum qui apud Christianos, non omnes sed solos Presbyteros exstabant. Nec libros haereticorum hominum a Celso obiectos, qui per priora saecula innumeris Deorum genealogiis, quibus et barbara adtribuebant nomina, suis etiam praestigiis pravisque moribus Christianum nomen ethnicis ignominosum reddebant, facile coniicit Assemannus, quod Origenes nullo negotio eam obiectionem declinasset, negando tales libros apud verae Christianae Religionis cultores unquam exstitisse, quod non fecit, sed haec respondet: *Nos illud pro certo adfirmamus, experti quod, qui ritu Christiano per Iesum colunt Deum, vivuntque iuxta eius evangelium, solemnibus precibus (προςταχθείσαις εὐχαῖς) utentes noctu et interdiu nec magis nec Daemonibus sint expugnabiles.*“ Quibus verbis collatis cum obiectione Celsi et cum iis quae habet Origenes hom. VI in Ieremiam p. 21 luculenter apparebit, Origenis aevo libros Liturgicos scriptos esse, in quibus formulae certae precationum, quales collectae hodie solent audire, continerentur.

Ut quid nos sentiamus aperiamus, redeundum est ad locum Basilii,

---

die mehr durch die Wunderkraft und das Tugendbeispiel als durch den Vorrath ihrer Kenntnisse die göttlichen Wahrheiten verbreiteten, so hebe sich die Nothwendigkeit der schriftlich aufgezeichneten Gebete kräftig hervor.“ Zuzugeben ist, dass die apostolischen Constitutionen „bei der Ertheilung der heiligen Weihen, und dem Messopfer lange und mannichfaltige Gebete aufführen“; allein historisch ist nicht dargethan, dass diese Gebete im 2. und 3. Jahrhunderte vorhanden gewesen, wenigstens aufgezeichnet worden sind, indem die Constitutionen auch aus dem 4. und 5. Säculo Elemente in sich schliessen. Gesetzt aber, der liturgische Ritus hätte im 2. und 3. Jahrhunderte oft mehre Stunden gedauert: so mussten selbst die ungelehrten, aus dem Ehebette auf den Thronos erhobenen, Vorsteher der Christenversammlung „die langen Gebete bei den Scrutinien, die verschiedenen Formeln bei den Sacramenten und Ordinationan“ etc. durch häufiges Hersagen ihrem Gedächtnisse allmählig tief einprägen, dessen Kraft in der antiken Zeit grösser gewesen ist, als in der modernen. Gerade solche Männer, die nicht in scharfer Widerlegung öffentlicher Irrthümer, nicht in zierlicher und wortreicher Vertheidigung der Sache der Wahrheit productiv waren, besassen um so mehr Fähigkeit, die „geheimen Formeln“ auswendig zu lernen. Und hätte sich beim Hersagen derselben „auch das beste Gedächtniss verirrt, so wäre dies um so weniger ein grosses Unglück gewesen, als in Momenten hereinbrechender, ethnischer Drangsale die Bischöfe im Hersagen der liturgischen Gebetsformeln gewiss oftmals durch Ungläubige gestört, und die Flucht zu ergreifen gezwungen worden sind.“

omnino ab nonnullis viris doctis ad suam sententiam - quodammodo contortum. Damus Garnerio, saepe apud Basilium ἄγραφα dici, quod non extent nominatim in scripturis: fortasse nihil aliud voluit Caesareum lumen, nisi ut πνευματομάχους etiam formulis eucharisticis, sacri codicis literis haud mandatis, confutaret. Patet tamen, quod memoratu dignissimum est, Basilium ignorasse liturgias ab ipsis Apostolis conscriptas. Neque si apostoli statas quasdam formulas condiderunt eucharisticas (quod proxime ad verum accedere demonstravimus), recte concluditur, non literis sed memoriae et παραδόσει eas traditas esse. Accesserunt canoni apostolico orationes ac preces, ab apostolorum discipulis vel episcopis aliisque compositae: at cavit ecclesiae consuetudo et posthac disciplina arcana, ne evulgarentur scriptis voluminibus. Nam quod verentur Assemannus et Binterimius, ne sacerdotes in recitanda missa memoriola vacillarint, eos parum commovet, qui rerum μνημονικῶν peritiores, diverso saeculorum ingenio aestimato, probe sciunt, quid valeat memoria, quid ferre recuset. Et ipsa quam impugnat Assemannus, Iustiniani novella docet, adeo illa aetate, cui larga erat scriptarum liturgiarum copia, plurimis presbyteris memoriam fuisse codicem. Quod aperte testantur, quae narrat Gregorius Tur in Hist. Franc. 2, 22: *Sidonius Apollinaris, oblato sibi nequiter libello, per quem sacrosancta sollemnia agere consueverat, ita paratus a tempore cunctum festivitatis opus explicuit ut ab omnibus miraretur.* Immo non dubito, quin hodierno aevo cui arte typographica inventa segnis est et lenta memoria, multi sacerdotes Romani Canonem Missae memoriter teneant, etsi laudabili et verecunda cautela admovere solent oculis librum missaticum vel tabulas, in usum labantis memoriae propositas.[1])

Attamen unum erat divinae liturgiae κεφάλαιον, quod alios expostulabat leges ac mores: Deprecationis periodus, quae nimirum continebat vivorum et defunctorum nomina ac preces, ut barbara voce utar, casuales. Ordo missae, alias fixus et stabilis, variabat in hoc commemorationum capite prout fluctuabat deprecationum materies et eandem ob causam incommodus erat memoriae. Hinc fluxit opinor, sacerdoti pro vivis et

---

1) Nec praetermittendum est, plurimas liturgicas preces scripturae sacrae vocibus fuisse contextas Mone l. c. p. 50: „Kann das Alter der veränderlichen Gebete erwiesen werden, so hat man einen Anhaltspunkt für das Alter des Kanons, weil er vor diesen Zeitpunkt zurückgeht. Da die Schlussformeln meistens biblisch sind, desgleichen das Sanctus und Vaterunser, so folgt hieraus von selbst, dass auch der Kanon die biblischen Worte enthalten hat, welches keine andern sein konnten als die Einsetzungsworte des Abendmahls. Denn gerade im Biblischen lag das Unveränderliche dieser Formeln und Gebete, darum lernte sie jeder Priester auswendig und man brauchte sie nicht aufzuschreiben."

defunctis precanti, libertas quaedam, ab aliis officii partibus aliena, ex qua non statis formulis, sed diserto utebatur pectore: uti etiamnunc Celebrans tacite orat ad libitum in vivorum et mortuorum memoria. At vero rerum Christianarum amplificatio, auctus in dies Martyrum numerus, dignitatum ecclesiasticarum, pro quibus preces faciebant, cumulus, denique ecclesiae ingenium, magis magisque ad certum et constitutum liturgiae ordinem proclive: eae causae effecerunt, ut, puto circa Marci Aurelii aetatem quae tot et tantas ecclesiae martyrum peperit purpuras, literis mandarentur vivorum et defectorum indices vel Diptycha fidelium precibus in Missa recensenda. Haec Diptycha Celsus investigavit apud Presbyteros Christianos nec mirum, quod nomina Martyrum aliorumque κοιμηθέντων philosopho Christianam rempublicam magis cavillanti quam cognoscenti, videbantur barbara et daemonibus apta. Item quas calumniatur praestigias et magicas formulas, facile apparet in Christianis precibus: Da partem cum prophetis et similibus, quas versutus et fallax adversarius maligne interpretatus est.

Facile intelligitur, Diptychis literis consignatis, viam patefactam esse ad totam liturgiae seriem a memoria in libros sacros transcribendam. Aucta officii divini varietate, facilius excidere poterant ex memoria illa stata ac quotidiana liturgiae additamenta, quae nunc vocantur de tempore et de sanctis. Itaque et hae preces, variantes pro temporum ratione, vel saeculo tertio medio literis conscriptae sunt, sed effecerunt librum exiguae tantum molis, quos Latini libellos vel Codices appellabant. Subtiliter huius vocis vim exposuit Mone l. c. p. 15 sq. „*Libellus war der älteste Namen der Messbücher in Gallien. So nennt Gregor von Tours sowohl die Messbücher der Bischöfe als der Aebte in Gallien im fünften Jahrhundert, was eben beweist, dass die Messbücher damals überhaupt dieses kleine Format hatten, denn die Bischöfe und Aebte hatten wohl die Mittel, grössere Messbücher in Folio anzuschaffen. Zaccaria biblioth. ritual.* 1, 75 *machte zuerst auf diese Bedeutung des Wortes libellus aufmerksam, die selbst in der neuen Ausgabe des du Cange nicht vorkommt, da er aber keine alten Exemplare solcher Büchlein hatte, so konnte er weder ihre Beschaffenheit noch ihren Zweck genauer angeben. Gregor Turon. de vit. patr.* 16 *quadam dominica ad missarum celebranda sollemnia invitatur, dixitque fratribus: iam oculi mei caligine obteguntur, nec possum libellum aspicere. Dieser libellus war also ein Messbuch in kleinem Format, der aus wenigen Blättern bestand. Von Sidonius Apollinaris sagt er histor. Francor.* 2, 22 *ablato sibi nequiter libello, etc. p.* 29. *Sidonius konnte also die Messe auswendig, und die folgenden Texte zeigen, dass die Priester überhaupt die ständigen Messgebete auswendig können mussten.*“ Huiusmodi li-

bellum conficiunt Missae Gallicanae venerandae antiquitatis, ex Monii sententia circa 180—200, saltem inter Diocletiani persecutionem compositae, quas Summus Vir nuper e codice Reichenoviensi palimpsesto resuscitavit. Unum exhibent officium de Sanctis, nimirum de S. Germano: in reliquis opinor Missas Dominicales. At recurret huius codicis mentio, cui pro ea quae nobis est in doctissimum virum observantia, nomen dedimus Moniani.

Postmodum et statae Missae preces non amplius afuerunt a literis. Quod apud Orientales factum esse puto saeculo quarto et quinto. Flagitabat enim Ariana haeresis et aliae quae ab hac radice pullularent, ut hominibus, callide auctoritatem antiquissimae ecclesiae adfectantibus, inter alia priscae sinceritatis testimonia obiiceretur quoque prisca liturgia, apostolicae doctrinae testis. In occidentali ecclesia, non ita haeresiarcharum procellis turbata, multo serius tota Missa literis perscripta est. Neque tamen largior tibi Missales libros, omnes missae partes una complectentes: adhibebantur in Missarum solemnibus libri diversi et statarum precum et earum quae pro tempore variabant, testimonia, Diptycha e. a. ut hodieque apud Graecos et apud Latinum in Missa sollemni et Pontificali. Missalia quae vocantur Plenaria recentioris aetatis sunt.[1])

Itaque ex Liturgiis scriptis, quae aetatem tulerunt, ne antiquissimae quidem superant saeculum quintum et quartum. At cave confundas quod bene est distingendum, aliud sane esse liturgiam componere, aliud eam literis consignare. Haec ipsa perversitas, quae miscebat scriptores liturgiarum et auctores tortuosam de antiquitate earum et auctoritate quaestionem coniecit in tricas, quibus etiamnunc involuta est.

Omnis Liturgia, saeculo quarto et quinto scripta, quoad originem et stirpem, dividitur in partes tres. Veniamus ad cuiusque generis caput et fontem.

Gratiarum actio proxime ante Consecrationem, ipsa Consecratio et distributionis formula originem traxerunt ab apostolis vel ab apostolo et apostolico viro, cuius nomen liturgiae praefixum est.

Secunda pars continet preces liturgicae tabulae, supra praepositae

---

1) De libris ecclesiasticis Graecorum infra disserendum est. Quod ad Latinos vetustae consuetudinis vestigia ostendunt tres illae tabulae quae in altaribus celebrantium commoditati inserviunt. Exhibent Hymnum angelicum, Psalmum Lavabo, Consecrationem et Evangelium S. Ioannis itaque praeter librum Missalem quasi secundum librum efficiunt statarum formularum. In Mozarabum Missa, dum cantatur Evangelium ad altare defertur Missale Offerentium, quod complectitur Missam fidelium. Muratorius Lit. Rom. I. p. 82 „Nos omnia in Missalibus nostris coniunctas habemus. At nullus quem noscam missaleum conscriptum ante annum Christi millesimum quisquam adhuc exeruit, in quo universus iste sacrorum adparatus coagmentetur et per ordinem distributus legatur.“

p. 18, insertas quibus inde a saeculo secundo et tertio, veluti statis et sollemnibus uti assuevit ea metropolis, ad quam officium divinum pertinet. Ut exemplum afferam, Liturgia S. Marci in Consecratione apostolica, in reliquis partibus, quoad conspirant cum vetustissima illa Missa, ostendit ritus Alexandrinos, liturgia S. Iacobi Hierosolymitanos e. a.

Restat pars liturgiae novitia, preces quae postea accesserunt, praesertim in exordio missae et eius peroratione, dein Diptychῶν periodus. Etenim hanc ea ratione conformavit scriptor, qua ipsius tempore recitabatur in ecclesiis. Recte agnoscitur ex hoc novitate aetas, qua liturgicus liber literis mandatus sit, sed quod attinet ad reliquarum precum originem, nulla conclusio est.[1])

Quae suprae disseruimus simul ostendunt nostram sententiam de Liturgiarum auctoritate. Sunt enim in precibus quae arctiore sensu dicuntur eucharisticae, apostolicae sinceritatis monumenta; in aliis orationibus praebent fidei christianae firmissima et sanctissima testimonia. Diptycha et quae accesserunt praesertim in exordio Missae e. a. multis audiunt recentiorum temporum commenta, variis contaminata superstitionibus: ut nobis placet, et haec testantur provectiorem ecclesiae, aetatem eamque Athanasii, Augustini, Chrysostomi luminibus illustratam.[2])

---

1) Mone l. c. p. 70 „Die Liturgien des ersten Jahrhunderts werden zwar dem heiligen Petrus, Jakobus und Markus zugeschrieben, sind aber in ihrer jetzigen Gestalt nicht von ihnen. Zu läugnen ist es nicht, dass es zur Zeit jener Heiligen Liturgien gab, und dass die Kirchen, welche von ihnen gestiftet wurden, die Liturgie ihrer Gründer befolgten. Aber der Gottesdienst wurde mit dem öffentlichen Auftreten des Christenthums erweitert, dadurch erhielten die Liturgien Zusätze mancher Art, so dass sie mit Interpolationen überladen sind.“ Nostri muneris erit infra significare et apostolicae liturgiae partes, et trium priorum saeculorum traditiones, denique saeculi quarti et quinti accessiones.

2) Adeas Renaldotium singulari capite de liturgianum auctoritate disputantem XLVII—LXII. Pfaff de Lit. p. 4. 5: Quamvis autem omnes hae liturgiae ab iis conconscriptae haud sint, quorum nomina praeferunt, maximae tamen auctoritatis eas nemo, qui sapit, dubitaverit cum iam antiquissimis temporibus in ecclesias Orientalibus praecipuis fuerint usitatae. Ita liturgiam Iacobi esse Hierosolymitanam, Marci Alexandrinam, Petri Romanam (?) atque his in ecclesiis pridem easdem singulas obtinuisse iamiam indicare coepimus. Quod vero si ita est apparet, haud spernenda omnino esse, quae ex hisce liturgiis pro fide veteris ecclesiae depromantur argumenta. Neale Tetral. Lit. p. XXV: Nec ideo ab apostolis quorum prae se nomina ferunt compositas fuisse asserere ausi fuerimus: at traditionem ab iis receptam servasse et amplificasse, veluti, melodia eadem manente, innumerae inde possunt oriri harmoniae inflexiones.

§. 5.

DE LITURGIARUM FAMILIIS.

Effectum est praestantissimorum virorum praeclara eruditione et doctrina, ut magnum Liturgiarum et Graecorum et Orientalium numerum habeamus perspectum, cognitum, iudicatum. Restat tamen, quod in tanta librorum copia vehementer expectamus et desideramus. Permultae liturgiae propinquitate sibi coniunctae sunt atque natura: itaque maximi momenti est ostendere prosapiam et sic familiarum originem subtexere, ut ex eo singulorum librorum propagines possint cognosci. Transscribemus primum Rheinwaldii (Kirchl. Archaeol. p. 353 sq.) acris et industrii in digerenda et disponenda officiorum multitudine viri, verba.

„Von den Liturgieen einzelner Kirchenprovinzen kennen wir aus der orientalischen Kirche I. die Palästinische (Metropole Jerusalem) aus den Werken des Cyrill. Hierosol.; bes. Catech. Mystagog. V. Vgl. in den Opp. Cyrill. die Admonitio p. 323 ff. Verwandt mit derselben sind die liturgischen Anordnungen der Constitt. App. so wie die bei den Syrischen Monophysiten (Jacobiten) gebräuchliche sogenannte Liturgia S. Jacobi. II. Die Kleinasiatisch-Cappadocische (M. Cäsarea). Ein kleines Fragment derselben bei Petrus, Diacon. African. um 520 in dem Liber de incarnatione et gratia Christi ad Fulgentium c. 8 (Galland. Bibl. PP. T. XI. p. 230): beatus Basilius Caesariensis Episcopus in oratione sacra altaris, quam pene universus frequentat oriens, inter cetera: Dona, inquit, domine, virtutem ac tutamentum: malos, quaesumus, bonos facito, bonos in bonitate conserva, omnia enim potes, nec est qui contradicat tibi; cum enim volueris salvas, et nullus resistit voluntati tuae. Diesem entspricht in der Liturgie des Pseudo-Basilius (Goar. p. 146) die Stelle in einem Gebet: τοὺς ἀγαθοὺς ἐν τῇ ἀγαθότητί σου διατήρησον· τοὺς πονηροὺς, ἀγαθοὺς ποίησον ἐν τῇ χρηστότητί σου. — Dem für das Liturgische sehr thätigen Basilius (Gregor. Naz. or. 20 in laudem Basil. rühmt von ihm εὐχῶν διατάξεις καὶ εὐκοσμίας τοῦ βήματος.) legte die spätere Zeit die Abfassung oder Niederschreibung einer Liturgie bei, welche in der orientalischen Kirche, besonders bei den ägyptischen Monophysiten (Copten) vielen Eingang fand. Sie ist in verschiedenen Recensionen vorhanden bei Renaudot. T. I. p. 57 vgl. p. 1; nach ihm in den Opp. Basil. T. II. p. 674 ff. — und bei Goar. Euchol. p. 135 ff. Ueber Alter und Entstehung s. Renaudot. T. I. p. XXXVI ff. — Eine Spur der Cyprischen Liturgie (M. Salamis) bei Epiphanius in der Epistola ad Ioann. Hierosol. ex vers. Hieronymi (Opp. T. II. p. 313): Quidam dixerunt, quod in oratione, quando offerimus sacrificia Deo, soleamus pro te dicere: Domine praesta Ioanni, ut recte credat.

Noli nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. — Quando autem complemus orationem secundum ritum mysteriorum, et pro omnibus et pro te quoque dicimus, custodi illum qui praedicat veritatem, vel certe ita: tu praesta domine, et custodi, ut ille verbum praedicet veritatis: sicut occasio sermonis se tulerit et habuerit oratio consequentiam. III. Die Syrische (M. Antiochia). Viele Fragmente bei Chrysostomus in den ächten Werken. (Sie sind zusammengestellt von Bingham, Bd. V. p. 193 *ff.). — Auch von ihr sind sehr abweichende Texte vorhanden. Goar. Euchnašolog. p.* 95. *Vgl. die Edd. der Opp. Chrysostom., von Morel, Savil, Montfaucon (bei letzterem nach Goar. p.* 47 *ff.). IV. Die Aegyptische (M. Alexandria).*[1]) *Wahrscheinlich Spuren derselben bei Pseudo-Dionysius Areop. περὶ ἐκκλησιαστ. ἱεραρχίας. Die bei ihm vorkommenden liturgischen Bestandtheile sind verwandt mit der (dem Marcus, als angeblichen Stifter der Alexandr. Kirche zugeschriebenen) Liturgie der orthodoxen alexandrinischen Kirche, bei Renaudot T. I. p.* 131 *ff. Sie ist nach Renaudot de Coptitarum Alexandrin. Liturgiis (l. c. T. I. p. LXXX) im Wesentlichen identisch mit der dem Cyrill. Alex. beigelegten Liturgie, welche von den Aegyptischen Monophysiten gebraucht wurde, zugleich mit der Liturgia Pseudo-Basilii und einer Liturgia Pseudo-Gregorii Nazianzeni*[2]) *(sämmtlich bei Renaudot l. c. T. I. p.* 90 *ff.).*“

---

1) Böhmer l. c. p. 205: „Zählt Rheinwald die ägyptische Liturgie zu denen der orientalischen Kirche, und p. 355 die nordafricanische zu den der occidentalischen: so ist es angemessener, die ägyptische (= alexandrinische) gleich der nordafricanischen (d. i. karthaginischen) unter die Rubrik: liturgiae meridionales, als eine gemeinschaftliche Rubrik, zu bringen.“ At vero praeter geographicam rationem nullum est affinitatis vinculum inter Aegyptiacam liturgiam et Africanam, Romanis officiis coniunctissimam. Cf. Mone l. c. p. 73 sqq.

2) Böhmer l. c. p. 205: „Die in Aegypten sich aufhaltenden Copten hatten ausser der basilianischen Liturgie und einer angeblich vom alexandrinischen Cyrill concipirten, die sogenannte Liturgie des Theologen Gregorius. Ob die letztgenannte ihren Titel mit Recht führte, darüber lässt sich disputiren. Zwar betrifft sie vornehmlich die Person des eingebornen und ewigen Sohnes, seine Incarnation, Kreuzigung, Passion, sein Begräbniss, seine Auferstehung von den Todten und Ascension in die Himmel, seine Ankunft zum Gerichte der Lebendigen und der Todten (s. c. 85 des Buches scientia ecclesiastica, das in Renaudot's collect. liturgiar. oriental. tom. I. beschlossen ist). Zwar wird in der 19. orat. des Nazianzeners wenigstens sein Vater als *„ἐπείπων τὰ τῆς εὐχαριστίας ῥήματα οὕτως ὡς συνηθὲς“* geschildert. Indess hätte der Nazianzener wirklich eine Liturgie, oder, wie man meint, eine Epitome der basilianischen ausgearbeitet: so würden Andeutungen davon, zu welchen Gelegenheiten genug sich darboten, in den Orationen des Nazianzeners oder in Producten seiner Zeitgenossen sich herausstellen. Der Umstand, dass er als begeisterter Apologet des Lehrstückes, Christus sei der geoffenbarte Gott oder wahrer Gottessohn, auftrat, mag die Copten bewogen haben, auf diesen Gregor jene Liturgie zurückzuführen.“

At perspicuitate et evidentia eminet ea liturgiarum dispositio quam doctissimis operibus suasit nobis I. M. Neale, rerum sacrarum orientalium hac nostra aetate longe peritissimus, quem doctorem veneror atque amicum.[1])

„In endeavouring to treat compendiously so vast a subject as the Liturgies of the Oriental Church, it will be better to class them in the three great families into which they naturally divide themselves, rather than to arrange them according to any other division. I might indeed treat separately of heretical and orthodox offices, but I should gain little by such a plan, as, except in some few marked phrases, and often not even in these, the Nestorian or Jacobite are as orthodox as Catholic rites.

It is usually held that the whole body of Eastern and Western Liturgies may be divided into four branches; the Roman, the Gallican, that of Alexandria, and that of Jerusalem;[1]) the Clementine, though entirely differing from these, can hardly be classed as a separate family, since it never was used by any Church, and never produced any offshoots. I shall endeavour presently, however, to shew that a fifth Liturgical family, which may be denominated that of the East, or of Persia, or of Edessa, exists, in a corrupted state, in the present offices of the Nestorians. The three grand Oriental divisions, therefore, will be, that of Jerusalem, or of S. James; that of Alexandria, or of S. Mark; and that of Edessa, or of S. Thaddaeus. — —

It will be necessary to observe, in the first place, that all Oriental Liturgies are divided into two portions, that preceding, and that following, the *Sursum Corda;* the proanaphoral part, and the anaphora. In every Liturgical family there is one Liturgy, (or at most two,) which supplies the former or proanaphoral portion to all the others; and such

---

1) Praeter Tetralogiam Liturgicam quam saepius commemoravimus, Neale aggressus est opus magnae molis et stupendae eruditionis: A History of the Holy Eastern Church, Duo priora volumina, quae exhibent Introductionem generalem prodierunt Londini 1850. Sequetur Historia Patriarchatus Alexandrini sex libris descripta, dein Patriarcharum Hierosolymitanorum et Antiochenorum. Quae supra scripta sunt pertinent ad Introductionis Librum Tertium, cap. I. General Classification of Eastern Liturgies p. 317—335. Item adiecimus tabulam a doctissimo Viro exaratam aptam ad perspiciendam Liturgiarum prosapiam. Dissentimus tamen in Liturgia Clementina quam Antiochenae et Hierosolymitanae ducimus cognatam. Infra ad hanc quaestionem redeundum erit.

1) Ego proposuerim aliam divisionem, ut puto, simpliciorem. A. Liturgiae Orientales α) γνήσιαι Clementina, S. Iacobi, S. Marci, S. Thaddaei β) νόθοι: Gallicana, Ambrosiana, Mozarabica. B. Liturgiae Occidentales, Romana et Africana.

Liturgies we may call the normal offices of that family; the others, both in MSS. and printed editions, commence with 'The Prayer of the Kiss of Peace,' the preface to the anaphora.[1]) Thus, though in the present chapter I shall have occasion to mention some sixty Liturgies, i. e. anaphorae, we shall not find above twelve offices which contain a separate proanaphoral portion. I now proceed to a consideration of the Liturgies of the East, or the Nestorians.

There are three of these; that of the Apostles S. Adaeus and S. Maris, that of Nestorius, and that of Theodore the Interpreter. Now that of Nestorius is, in part, older than the Council of Ephesus, (A. D. 431,) for it is certain that after that period the Nestorians would not have adopted any rite from Constantinople. But either from that, or from the Liturgy of S. Basil, one remarkable expression is derived; after the prayer of invocation, or the petition that the bread and wine may, by the operation of the Holy Ghost, become the Body and Blood of our Lord Jesus Christ, the Caesarean and Constantinopolitan rites add, what is unknown to that of S. James, "changing them by the Holy Ghost." This occurs in no other form but the Armenian, and therefore proves that as that, so the Nestorian, must have been derived from Constantinople, *i. e.* must have a groundwork earlier than 431. More especially is this the case in the expression I have just quoted, because the views of the Nestorians respecting the Holy Eucharist have been, since the time of the arch-heretic to the present day, lamentably low, and therefore never would have led them to use the phrase mentioned above, unless there had been some strong influence in its favour. Once let this be granted, that the framework of the Liturgy of Nestorius is of the date I have just assigned to it, and it matters not, for my argument, how much, in the lapse of ages, it has been altered. Now it is certain that when the Nestorians, after their condemnation in the Council of Ephesus, and subsequently by the Emperor, sought, in great numbers, an asylum in Persia, they must have found a Liturgy of some sort established there. And there is every appearance that the Liturgy of the Apostles, as we now have it, was, to all intents and purposes, that form.

For the office of Nestorius borrows from it the proanaphoral portion; and therefore it follows that, in the earlier part of the fifthc entury, the Liturgy of the Apostles was of old established use in the East. Its very name of S. Adaeus (or S. Thaddaeus) shews its Persian origin; strangers would never have so called it, nor if they had, could they have

---

1) Similiter multi vetustissimi codices occidentalis ecclesiae ordiuntur a Praefatione Cod. Lit. I. p. 31.

imposed on the inhabitants of that country a form of which they had never heard, under the name of the Illuminators of that region. And we find that since the second century, and the Episcopate of Schahlufa, the Catholicate of Seleucia had been able to hold but little intercourse with the Christians of the Roman Empire; they must therefore either have had the Liturgy of S. James, and after the time of their separation have rejected it, and formed another office from their own fancy; or they must have had a primitive Liturgy from their own Apostles, to which they steadfastly clung. But is it likely that this change could have taken place, when a great school like that of Edessa, existed, ready to notice and to condemn it? Is it likely that no expressions of an unsound nature should have been inserted in the substituted offices, shadowing forth the heterodox belief of its compilers, on the subject of the Incarnation? Yet the Liturgy of the Apostles has not a taint of Nestorianism, though (and it is worthy of notice) that of Nestorius has. Is it likely that had such a total change of Liturgy taken place among the Christians of the far East, it should never have been cast in their teeth by the opponents of Nestorianism?

Again, the Liturgy of the Apostles differs far more widely (as we shall hereafter see) from the other Liturgical families, than any of them from each other. It bears every mark of the remotest age; it is simple, stern, entirely unlike the pompous effusions of later writers, and, from its structure, evidently incapable of being derived from any amplification or change of the offices of Caesarea or Jerusalem. Compare this with the Liturgies of another isolated Church. the Ethiopian; *that* has developed the normal Liturgy of Copto-Jacobite S. Basil into a strange arabesque work of conceits. Why should not the Persians have done the same to their own normal rite, if they had any besides that which they now possess? In one word, why should the East have rejected its primitive Liturgy? Why, if it did, should it not, in the new form, have symbolized its doctrinal errors? How could it preserve the severe simplicity of primitive times? Why was it never taunted with the change?

The only objection which has been urged against the primitive antiquity of the Nestorian Liturgy, is thus stated by Mr. Palmer: [1]) "Ephraem Syrus, who lived at Edessa, the very centre of Apostolical preaching, before the rise of Nestorianism, gives an account of the Liturgy, which is totally at variance with all the Nestorian Liturgies. The three Nestorian Liturgies concur in placing the general prayers for all men *before* the Invocation of the Holy Ghost; while the ancient prayers of Edessa,

---

1) Cod. Lit. III. p. 298 ac dein saepissime.

as described by Ephraem Syrus, placed the general prayers *after* the Invocation of the Holy Ghost."

To this there are two very easy answers. The first is that, granting Mr. Palmer's statement correct, it by no means proves the point. The change of the *place* of a prayer was no unusual occurrence in Liturgies; thus, in the present Roman Mass, prayer is not made for the departed till after the consecration; in the Gelasian Sacramentary, it was made before. Are the two offices, therefore, to all intents and purposes, not the same? So in the Church of Constantinople, at least as late as A. D. 536, the diptychs preceded consecration; they now follow it; yet the Liturgy of that time and of this is almost word for word the same. This is just a parallel case to that which we are considering.

But, in truth, the words of S. Ephraem by no means imply that the general intercession, in his time, followed the Invocation. He says, "The Priesthood soars boldly to heaven from earth, until it beholds the Invisible Himself; and falls town and prays to the Lord for His servants, carrying the tears and groans of its fellow-servants, and presenting them fervently to its own Master; in the same way also supplication and prayer, asking forgiveness, and pity, and mercy from the merciful King; that the Holy Ghost, the Paraclete, may descend, and may sanctify the gifts proposed upon the earth, and when oblation is made of the fearful mysteries, full of immortality, through the presiding Priest, who makes prayer for all, then souls come forward, receiving purification of their sins through the fearful Mysteries." Now I contend that the sentence which speaks of the Priest falling down and praying to the Lord for His servants, is much more likely to refer to the general intercession than is the vague expression, "who makes prayer for all." I may observe also, that the presentation of the tears and groans of the servants of God agrees very well with the actual tenor of the Nestorian intercession, as it now stands; while, after the Invocation of the Holy Ghost, there *is* a short prayer for all, which is perhaps referred to by S. Ephraem. The words of that Father, then, so far as they tell either way, are in accordance with the view I have taken.

On the whole, I conclude that the primitive Liturgy of the East, not more changed in that of the Apostles than those of Alexandria and Jerusalem in the present offices of S. James and S. Mark, except in the one fact of the words of institution having been, as we shall see, omitted, is one of the earliest, and perhaps the very earliest, of the many formularies of the Christian Sacrifice. Having said thus much in vindication of the antiquity of this rite, I proceed to a brief review of the various members of all the Liturgical families.

I. The Alexandrine family contains four Liturgies; S. Mark, ich is the normal form, S. Basil, C. Cyril, S. Gregory; and has an shoot in the Ethiopic Canon.

Of S. Mark's Liturgy, which was the rite of the Orthodox Church Alexandria, I have already spoken. The other three are used by the onophysites. S. Basil is the normal and usual form; S. Gregory is nployed in Lent; S. Cyril on festivals. Alexandrian Canonists teach at the first and third are more immediately directed to God the Father, e second to God the Son: an observation which bears the air of a te discovery. Gabriel-ebn-Tarik in his Synodal Constitutions forbade e use of any other than these three forms, till it should have been proved by the Patriarch. Why the first of these Liturgies bears the me of S. Basil, I shall not attempt to decide: Renaudot, in his labo- ous explanation, has only confounded confusion. It is not possible now discover its origin, though it would appear to have been originally tholic; to have been translated from the Greek into Coptic, and thence, ter many ages, into Arabic. — The Liturgy of S. Cyril is to all intents d purposes the same as that of S. Mark: and it seems highly probable, at the Liturgy of S. Mark came, as we have it now, from the hands S. Cyril: or, to use the expression of Abu'lberkat, that Cyril 'perfec- d' it. And both in that, and in the office of S. Gregory, which con- ins nothing remarkable, the first part is taken from the normal Liturgy S. Basil.

The Ethiopic Canon, or Liturgy of All Apostles, the normal form that degraded Church, is an amplification and corruption of S. Cyril. iere are nine other different forms, all apparently derived from the Ca- n, which it will be sufficient to name.

1. Our Lord Jesus Christ.
2. S. Mary. This was written by Kyriacus, Bischop of Behnese.

These two, together with the Canon, were printed at the end of the hiopic New Testament, which appeared at Rome in 1548, and was edi- d by an Ethiopic Archimandrite, called Tesfa Sion.

4. Dioscorus: published in Ethiopic and Latin by Wansleb, London, 1661.
5. The Fathers of Nicaea.
6. S. Epiphanius.
7. S. James of Serug.
8. S. John Chrysostom.
9. S. Gregory.

These last five have never been published: Renaudot had seen them, it he tells us, and we may believe him, that a study of the Ethiopic

Canon sufficiently acquaints us with the spirit of all the minor Ethiopic Liturgies.

II. The Liturgical family which we may call the Hierolymitan, is by far the largest. The original rite is the Greek office of S. JAMES, probably, as I have said, one of the oldest now extant. It is still said in many churches of Greece on the 23rd of October, which is, in the Eastern Church, the Festival of S. James. From this Greek Liturgy there are three sets of offshoots.

The first of these is the Caesarean branch. S. BASIL's Liturgy is a recast of S. JAMES', as S. CHRYSOSTOM's is an abbreviation and new edition of S. Basil's. From S. Basil's sprang the ARMENO-GREGORIAN rite, as at present used; while S. CHRYSOSTOM's exercised an influence on the later forms of the Nestorians. Circumstances have rendered the Constantinopolitan rites, as I have already said, sole possessors of the Orthodox East. The Liturgy of S. Basil is said on all Sundays in Lent, except Palm Sunday, on Maundy Thursday, Easter Eve, the Vigil of Christmas and the Epiphany, and the feast of S. Basil, *(Jan. 1.)* That of S. Chrysostom is appropriated to every other day in the year. The latter, in the Euchologies, invariably precedes the former; and serves as, *de facto,* its normal form.

The second offshoot of S. JAMES is of far less importance. It embraces but two offices: the Sicilian Liturgy, which was first published, though in a very imperfect state, by Asseman: the other named from S. Cyril, which was never used widely, and of which it is impossible to say where it was employed. The Sicilian Liturgy differs principally from that of S. James in amplification: though it contains a remarkable explanation of the prayers *for* Saints offered by the Eastern Church at the Altar, and seems intended to approximate to the then received Latin doctrine. The date of this Liturgy is earlier than 984. The office of S. Cyril is variously argued to have been merely one of the numerous Syro-Jacobite Liturgies, or the rite of some Orthodox Church dependent on Jerusalem. I incline to the latter opinion.

The third offshoot of the Hierosolymitan office is the SYRIAC Liturgy of S. JAMES, and its dependents. It differs verbally from the Greek office of the same name, from which it is derived. The prayers are, generally speaking, rather shorter; though the Invocation of the HOLY GHOST is much amplified. It is remarkable for having two pro-anaphoral forms, both comparatively late and valueless: and these are the norms of all (XLI) Syro-Jacobite Liturgies. — —

III. The third great Liturgical family is, as I have endeavoured to prove, that of the East, now confined to the Nestorians. The

normal form is, as we have seen, the Liturgy of the Apostles Adaeus and Maris. The office of Theodore the Interpreter is a modification of this; and may, I think, fairly be attributed to that voluminous author. It is used from the first Sunday of the Annunciation, which corresponds to our first Sunday in Advent, to Palm Sunday, and therefore for more than a third part of the year. The Liturgy of Nestorius is a graft of the Constantinopolitan, on the old Eastern, rite, undoubtedly composed by some Nestorian refugee after the Council of Ephesus. It is used on the Epiphany, Easter, the Vigils of S. John the Baptist, and of the Greek Doctors; and the Wednesday of the week called the Supplication of Nineveh.

The *Liturgy of Malabar* was, originally, a Nestorian rite: but it has been so cut to pieces by the censors of Diamper, as to be nearly valueless. Great search was made for an original copy of this office by Dr. Mill, when in India, but without success.

We know of two other Liturgies composed by Nestorians: one bearing the name of *Narses the Leper,* the only instance in which a Priest composed a Liturgy; and Barsumas. But the first of these, liturgically speaking, is probably of the Syro-Jacobite family."

Hac ipsa Nealii nostri disputatione perspecta atque probata non amplius quaerenda est codicis et disponendarum rerum ratio. Tradenda est lectoribus Liturgia quae vulgo dicitur Clementina: subsequentur officia „the normals", Liturgiae Matres, S. Iacobi, S. Marci, SS. Apostolorum Thaddaei et Maris.[1])

---

1) Admodum probamus Nealii sententiam Tetr. Lit. p. XL sq. nullam ad intelligendas Catholicae ecclesiae liturgias viam procliviorem esse quam ut parallelo ordine conferantur (Cod. Lit. I. p. 48 sqq.). Qua opportunitate commotus, Vir Doctissimus παραλλήλους fert Liturgias S. Iacobi, S. Marci, S. Chrysostomi ac Mozarabum. At vero quod conqueritur non eandem esse parallelisimi rationem, atque occidentalium liturgiarum, et tam multa inter se differre officia orientalia, ut vix communis ratio conferendi inveniri posset: haec ipsa ἀπορία nobis suasit ut Liturgias exhiberemus ἀπαραλλήλους.

CAPUT I.

LITURGIA CLEMENTINA.

Postquam Krabbius, Dreyius aliique studium acre et omne ingenium contulerunt ad Constitutionum Apostolicarum originem illustrandam atque indolem, ea sententia magno et aequabili plausu recepta est, quae idoneis sane commendatur argumentis: sex libros priores conscriptos esse saeculo tertio ad finem vergente, septimum quarti saeculi initia ostendere, octavum circa medium saeculum quartum congestum esse [1]): ad unum omnes Syriam provinciam agnoscere matrem.

Omnibus inter se concinentibus viris doctis ego non alia probo et suadeo. At cavendum est, cum in aliis *διατάξεων* partibus, tum in Liturgia libri octavi, ne confundatur tempus quo dispersorum facta est membrorum collectio cum illa quae Liturgiam venerandae antiquitatis tradidit posteris. Neque in hac disputatione placet mihi Krabbius, haud immunis illo *λειτουργομάχων* vitio: alienam fuisse a saeculis secundo ac tertio industriam in Liturgica positam, ac propterea omnes Liturgias, antiquissimam ecclesiam genitricem mentitas, saeculo demum tertio vel quarto esse compositas. [2]) Probabiliora sunt, quae in hac liturgica quaestione exposuit Dreyius l. c. p. 139 sq.: *„Um eine genaue Zeitbestimmung zu erhalten, müssen wir auf die besondere Eigenthümlichkeit der Liturgie eingehen. Ihr erster Bestandtheil — betreffend die Vorlesung der heiligen Schriften und die Vorträge darüber, ist derselbe, wie er schon im zweiten Buche, ja schon bei Tertullianus und Justinus vorkommt. Die Absonderung der Missa Fidelium von der Missa Catechumenorum, die besondern Gebete für diese letztern, sowie für die Energumenen und Pönitenten, ent-*

---

1) Itaque si antiquissima Constitutionum Syriaca versio manca apparet quoad librum octavum, nihil aliud inde evincitur nisi eam secutam esse codicem ea aetate exaratum, qua nondum totum Constitutionum opus, in octo libros digestum, in lucem prodiit.

2) Liturgiam nostram e Chrysostomi Homiliis consarcinatam existimat vel tempore Chrysostomi compositam. Cf. tamen p. 240 „Dadurch ist freilich keineswegcs ausgeschlossen, dass sich nicht auch Elemente einer frühern Zeit finden sollten.“

sprechen ganz den disciplinaren Einrichtungen, wie sie seit dem Ende des zweiten Jahrhunderts in der Kirche allgemein bestanden; dasselbe gilt von den Gebeten für die gläubige Gemeinde so wie von dem Ritus des Friedenskusses. Aber auch die Opferhandlung selbst, welche nun folgt, mit ihren einzelnen Bestandtheilen, ist in unserer Liturgie nicht anders gehalten, als wir sie schon bei Justinus und bei Irenaeus gezeichnet finden; sogar die Consecrationsformel findet sich bei dem Letztern dem Wesen nach auf dieselbe Weise angegeben, wie sie im 12. K. unsers achten Buches vorkommt; die in den Fürbitten ebendaselbst vorkommende Erwähnung der um des Glaubens willen Verbannten, wie die Fürbitte für die Hasser und Verfolger selbst, weisen auf das dritte Jahrhundert. Ueberhaupt lässt sich in der ganzen Liturgie nichts nachweisen, was uns nöthigte, sie unter das dritte Jahrhundert herabzusetzen, ausser zwei Punkte.[1]) *Der erste betrifft die* ***Asceten****, für welche Kap. 12 namentlich gebetet, und welchen Kap. 13 in der Reihe der Communicanten eine eigene Stelle angewiesen wird, unmittelbar nach den Klerikern. Sie bildeten also zu der Zeit, als unsere Liturgie verfasst wurde, einen besondern Stand in der Kirche. Nun waren aber die Asceten gegen das Ende des zweiten Jahrhunderts aufgekommen, die Enkratiten in katholischer Form; sie lebten nicht von der Welt abgesondert, wie die ägyptischen Einsiedler, auch nicht in besonderer Verbindung unter sich, wie später die Mönche, übten aber mitten in der Welt und den Geschäften die gleiche Strenge und Enthaltsamkeit. — Wenn wir nun berechnen, wie lange die Mönche, welche an die Stelle der Asceten traten, von ihrer Entstehung an brauchten, bis sie einen öffentlich anerkannten Stand in der Kirche bildeten, so werden wir nicht viel fehlen, wenn wir sagen, dass die Asceten vor dem Anfang des vierten Jahrhunderts nicht zur Ehre einer besondern Standschaft gelangt seien. Ebenso verhält es sich mit dem Grad und Titel der* ***Unterdiakonen****, welche sowohl in unserer Liturgie als im Schematismus der geistlichen Weihen vorkommen. Die sechs ersten Bücher kennen sie nicht, statt ihrer kommen dort, nämlich B. II. K. 25. 28. 57 πυλωροί und B. VI. 17: ὑπηρέται vor; vergleicht man nun beide Bücher miteinander, so findet man, dass beide Wörter dasselbe Amt bedeuten, und dieses Amt oder vielmehr dieser Dienst zunächst in der Bewachung der Eingänge während der heiligen Handlung bestand. Im achten Buch kommen weder πυλωροί noch ὑπηρέται, sondern statt ihrer ὑποδιάκονοι vor, und diese heissen so, weil sie den Diakonen in ihren Verrichtungen helfen,*

---

1) Equidem praeterea spuriam existimo deprecationem Diaconi secundam post Consecrationem.

K. 21. 28.; *daher dienen sie auch am Altare, und reichen dem Bischof das Wasser zur Handwaschung; in die Hütung der Thüren theilen sie sich jetzt mit den Diakonen, K.* 11, *und darum kommen keine Pyloren mehr vor. Diese Veränderung kann ebenfalls nicht vor dem Anfang des vierten Jahrhunderts angesetzt werden, und diese wäre demnach der Zeitpunkt, in welchen die Abfassung unserer Liturgie in ihrer gegenwärtigen Gestalt fällt.* — —

Sie stellt sich als die älteste von allen dar, die wir kennen. Die Missa Catechumenorum ist noch ganz der alten strengen Disciplin angepasst, nach welcher die äussere Gemeinde — οἱ ἔξω τῆς ἐκκλησίας — in Katechumenen, Energumenen, Competenten und Pönitenten zerfiel, deren keiner den Mysterien beiwohnen durfte, für deren geistige Bedürfnisse jedoch eine besondere Liturgie sorgte. In den Liturgien des Basilius und Chrysostomus, wie wir sie jetzt haben, ist dies alles schon verwischt. Selbst die Liturgie des Cyrillus von Jerusalem, catech. mystag. V, welche dieser nur summarisch mittheilt, und welche in allem übrigen mit der unsrigen so genau übereinstimmt, dass beide für die eine und selbe gehalten werden können, hat diese Vormesse nicht, freilich aus dem natürlichen Grunde, weil den Getauften nicht erklärt zu werden brauchte, was sie schon vor der Taufe kannten. Aber sie hat schon das Vaterunser vor der Communion, welches unsere Liturgie noch nicht hat, und welches alle späteren Liturgieen beibehalten haben. Ihr Alter giebt sich ferner durch die Länge der Gebete zu erkennen, indem in den folgenden Zeiten mit dem Eifer auch die Gebete der Christen sich ins Kurze zogen, und ebendieses der Hauptgrund war, warum Basilius und Chrysostomus die ältere Liturgie reformirten. Ebenso unterscheidet sie sich zum Beweis ihres Alterthums von den beiden ebengenannten und noch mehr von der sogenannten Liturgie des heiligen Jacobus dadurch, dass sie nicht nur von jenen Vorbereitungsgebeten des Priesters nichts hat, welche erst bei der ganz veränderten Weise des Gottesdienstes hinzugesetzt wurden, sondern auch in dem Momente der Verstorbenen noch keine besondern Namen von Heiligen, am wenigsten der Gottesmutter erwähnt werden, in den Aufopferungen aber, oder in den Fürbitten für die Lebenden anstatt der Mönche, welche in allen andern Liturgieen vorkommen, in der unsrigen die Asceten stehen. Bei diesem in die Augen springenden Alter unserer Liturgie ist es daher ein grosser Missverstand, wenn Goar und nach ihm Renaudot behaupten, die Liturgie der Constitutionen sei in keiner orientalischen Kirche jemals im Gebrauche gewesen. Woher wissen sie denn dies, und in welchem Sinne können sie es behaupten? Dass sie nach den Zeiten des Basilius, mit welchem die Liturgieen unter bekannten Namen von Bischöfen und Kir-

chen beginnen, nicht mehr gebraucht wurde, lässt sich mit ziemlicher Wahrscheinlichkeit behaupten, da sich Zeugnisse finden, dass die Basilianische Liturgie bald alle andern verdrängte, und im fünften Jahrhundert beinahe im ganzen Orient angenommen war, während dem die später entstandene des Chrysostomus zunächst auf die Kirche von Constantinopel eingeschränkt blieb, bis das immer wachsende Ansehen und Uebergewicht derselben sie nach und nach unter allen Griechen, und durch diese auch unter den bekehrten Slaven verbreitete, ohne jedoch die Basilianische ganz zu verdrängen. Aber was folgt daraus für die früheren Jahrhunderte? Diese hatten doch wohl auch ihre Liturgieen, und was die Verschiedenheit in einzelnen Formen betrifft, deren noch viel mehrere, als die spätern Zeiten, da bei der grössern Unabhängigkeit der einzelnen Kirchen von einander jede ihren Gottesdienst nach ihrer Weise ordnete. Wir kennen freilich jene alten Liturgieen nicht, und zum Theil gerade darum nicht, weil keine allgemeine, sondern jede nur in ihrer Kirche bekannt war. Wenn uns aber zufällig eine Liturgie erhalten ist, welche durch ihre ganze Beschaffenheit ein höheres Alter als alle andern beurkundet, warum sagen, sie sei in keiner Kirche des Orients jemals gebraucht worden, weil wir nicht mit völliger Gewissheit sagen können, in welcher Kirche sie gebraucht war; ich sage: mit völliger Gewissheit, denn die Identität unserer und der Cyrillischen Liturgie ist mehr als wahrscheinlich. Warum mit H. Krabbe sagen: die Constitutionen stellen eine Ideal-Liturgie und einen idealischen Lehrkanon auf, als wenn es in den ersten Jahrhunderten auch schon Sitte gewesen wäre, auf Gerathewohl Liturgien zu machen wie unsere Cultus-Reformatoren, oder für die lange Weile Dogmatiken zu schmieden wie unsere Rationalisten; als wenn so etwas damals nur Jemanden hätte einfallen können, wo das ausschliessliche Recht der Bischöfe, die Liturgie und den Lehrbegriff zu ordnen, allgemein anerkannt war und anerkannt werden musste, weil sie damals beides besser als andere verstanden.[1])

---

1) Haec opinio, Liturgiam Constitutionum privatae tantum auctoritatis esse, ex illarum numero est, quas alii accipiunt ab aliis inconsulto. Renaldotium et Goarum supra Dreyius perstrinxit. Eadem sentit Assemannus l. c. p. 145 „At licet concedamus Bruno eas Constitutiones neque Clementis papae, neque alius Clementis Romani genuinum foetum esse, quin et Liturgiam ibi expressam in nulla certa ecclesia obtinuisse — — Et ipse Nealius Tetr. Lit. p. XI ad omittendam liturgiam Clementis ea impulsum esse ratione dicit quod ea, licet saeculo tertio conscripta, nulla ab ecclesia sit recepta, nullorum mores hominum formaverit, privati potius cuiusdam scriptoris quam Diocesis catholicae fidem in se contineat — et p. XXV „pretiosum sane primaevae antiquitatis monumentum, quamvis nulla ab ecclesia receptum" (cf. p. 35). Contra proxime accedit ad verum, Constitutionum liturgiam exhibere ritum ecclesiae Antiochenae, Hierosoly-

Post Dreyium nuper **Monius** diversis doctissimi voluminis locis, potissimum p. 63 sq. sententiam suam ostendit, Liturgiam Constitutionum, vetustae Gallicanae Missae in multis consimilem, originem traxisse a Christianis iudaizantibus. „*Die Satzungen der Apostel sind ein Sammelwerk aus den Jahren* 309 *bis* 325, *was der Form nach und insofern interpolirt ist, als es diese Satzungen unmittelbar und in officiellem Style von den Aposteln ausgehen lässt.*[1]) *Davon abgesehen enthält das Werk viele alte christliche Gewohnheiten, die man als geschichtliche Angaben brauchen kann, besonders wenn sie noch durch andere Zeugnisse bestätigt werden. Diese Satzungen enthalten viele Messgebete, welche für diese Untersuchung Rücksicht verdienen, sei es auch nur des Alters wegen, denn man weiss nicht, in welchen Kirchen sie gebraucht wurden. In den Handschriften wird zwar der Papst Clemens I. als Sammler angegeben und deswegen diese Liturgie von neuern Schriftstellern die clementinische Messe genannt, doch ist beides eine irrige Annahme.*[2]) *Es sind nur solche Parallelen gewählt (Missae Gallicanae affines), die dem lateinischen Texte nahe stehen, denn der allgemeine Charakter des christlichen Kirchengebetes konnte nicht zur Vergleichung ge-*

---

mitanae maxime affinem. Exstant huius sententiae patroni Cyrillus et Chrysostomus, in plurimis libro nostro concordes: patrocinatur illi opinio, et alias commendata, Constitutiones ex Syria in ecclesiam esse profectas.

1) v. **Drey** l. c. p. 194 sq.: Als Plato in seinen Dialogen seinen Lehrer Sokrates auf seine d. h. platonische Weise philosophiren liess, als Xenophon dasselbe in seiner Manier that, als Cicero die Bücher schrieb, in welchen die namhaftesten römischen Staatsmänner philosophirten; da hatten wohl diese Männer die Absicht nicht, Jemand glauben zu machen, als seien diese Gespräche wirklich so und von denselben Personen gehalten worden, auch wussten sie, dass kein vernünftiger Mensch dieses glauben würde, sondern sie wählten diese Form der Darstellung, um würdigen und erhabenen Gegenständen durch Anknüpfung an würdige und hochgeschätzte Namen eine geziemende Aufnahme in den Gemüthern zu verschaffen. Diese gangbar gewordene Einkleidung und Darstellungsweise konnten natürlich auch die christlichen Schriftsteller anwenden. — — So die Verfasser unserer Constitutionen, aber, worauf es hier eigentlich ankommt, zu einer Zeit und auf eine Weise, dass dies lediglich zur Darstellung gerechnet werden muss, und die Fiction aus denselben Gründen bei ihnen eben so unschuldig ist, als bei den oben genannten klassischen Schriftstellern."

2) Clemens Romanus ex antiqua ecclesiae traditione rebus liturgicis operam dedit. (Pseudo?) **Proclus** de tradit. Div. Lit.: *πολλοὶ μέν τινες καὶ ἄλλοι τῶν τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους διεδεξαμένων θεῖοι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας, τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔκθεσιν ἐγγράφως καταλιπόντες τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν. Ἐξ ὧν δὲ πρῶτοι οὗτοι καὶ διαπρύσιοι τυγχάνουσι ὅ τε μακάριος Κλήμης, ὁ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων μαθητὴς καὶ διάδοχος αὐτῷ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ὑπαγορευσάντων.* Haec traditio commovit auctorem libri octavi, ut Clementem Liturgiae conditorem fingeret, ut postea impulit Iacobitas, liturgiam sub Clementis nomine venditare Renaudot II. p. 186 sq. Retinetur nomen Clementinae liturgiae quippe quod commendatur usu et consuetudine.

braucht werden, weil er überall derselbe ist. Mögen auch kleinere Sätze und einzelne Worte, die ich angeführt, als unbedeutend verworfen werden, so beachte ich folgende Punkte: 1) *Die ähnliche Einrichtung der Präfation und der Zusammenhang ihres Inhalts durch die Schöpfungsgeschichte und die Bestimmung des Menschen.* 2) *Die Schlussformel der Präfation und des Sanctus.* 3) *Die Erwähnnng der Patriarchen und der Propheten Elias und Elisäus.* 4) *Das Responsorium pax domini sit semper vobiscum; et cum spiritu tuo.* 5) *Die Seelenmesse. In diesen Punkten hängen die lateinischen Texte mit den Satzungen der Apostel speciell zusammen. — Dieses Sammelwerk hat einen jüdischen Ursprung und griechische Abfassung, wie die ersten christlichen Schriften überhaupt, es sieht aus wie ein christliches Seitenstück zum dritten Buche des Moyses. Es wurde von Judenchristen grossentheils verfasst, denn die nationale Beziehung auf das alte Testament tritt überall hervor. Heidenchristen konnten sich nicht als Abkömmlinge auf den Vater Abraham beziehen und bitten, in seinen Schoos aufgenommen zu werden. Dergleichen speciell jüdische Züge sind viele in dem Werke.*" Quodsi lubenter concedimus multum esse necessitudinis et coniunctionis Missae Gallicanae (nec non Ambrosianae et Mozarabicae) cum Clementina, hoc argumentum quod ab patriarcharum et prophetarum memoria arcessitum est, non suscipimus. Num iudaizat hodierna Romana ecclesia, deprecans in Missa pro defunctis: — *et sanctus Michael repraesentet eas in lucem sanctam, quam olim promisisti Abrahae et semini eius?* An Iudaeo-Christianum se profitetur sacerdos sponsis benedicendo: *Deus Abraham, Isaac et Iacob sit vobiscum — sit sponsa amabilis ut Rachel, sapiens ut Rebecca, longaeva et fidelis ut Sara.* Quis inquam Lutheranos poëtas Iudaismi accuset, cantantes: *Da die Patriarchen wohnen, die Propheten allzumal,* vel: *Sprach mit Triumph und Prangen der „liebe" Jacob nicht* — vel: *Wie glänzte Moses Haut als er bei Gott gewesen und seinen Glanz geschaut?* Minime vero. Patriarchae et prophetae κατὰ πνεῦμα Christianorum, qui verum et spirituale Israel efficiunt, proavi sunt, iure in memoria retinendi ac colendi pietate nepotum. Et tantum abest ut Liturgiam Clementis iudaizare opiner, ut eam Paulinam dixerim vel in ecclesia Paulina progenitam. Omnis enim eius elocutio ad sermonem Pauli accommodata est, plurimi plurimarum orationum nervi e Pauli epistolis petiti sunt: immo singulae voces sunt quas Liturgia singulari veneratione prosequitur.[1]) Ut brevi dicam, iterum iterumque ad Antiochiam revocamur, Liturgiae Clementinae sedem propriam et patriam.

Iamiam ipsa Liturgia sequitur, scriptorum Orientalium saeculi quarti

1) Ut locus 2 Cor. 7, 1 septies in Liturgia legitur.

et inprimis Chrysostomi testimoniis aucta. Quae ab ipsis Apostolis tradita putamus, literis maioribus excusa sunt, quae saeculum quartum sapiunt, vel interpolationem, uncis inclusa. Reliquas partes saeculi secundi ac tertii traditiones, ut verisimile est, Antiochenas putaverim.

MISSA CATECHUMENORUM S. ΠΡΟΑΝΑΦΟΡΙΚΗ.

I. Καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων,[1]*) πάντων αὐτὸν φιλησάντων τῷ ἐν κυρίῳ φιλήματι. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, τῶν τε ἐπιστολῶν* [ἡμῶν] *καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν εὐαγγελίων*[2]*) ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν ἐκκλησίαν, λεγων·*

ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν (2 Cor. 13, 13). *Καὶ πάντες ἀποκρινέσθωσαν· Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.*

---

1) Praecedit liturgiae in Constitutionum libro Ordinatio Episcopi. v. Drey l. c. p. 38 „Weil der nun dem Volke vorgestellte Bischof sogleich die heilige Liturgie zu halten hat, so folgt diese vollständig mit allen Gebeten und Segnungen nebst den übrigen Cärimonien" Ego vero alia ratione rerum ordinem, omnino singularem, intellectum velim. Auctor libri octavi, cum ecclesiasticas *διατάξεις* apostolorum nomine muniendi cepisset consilium, utpote vir ingeniosus cuivis apostolo tribuere desiderabat quod aptum videbatur et consentaneum, servata tamen consueta Apostolorum dinumeratione. Subtiliter et eleganter ad Andream, Christi *πρωτοκατηχούμενον*, referebat Missam Catechumenorum, ad nomen Iacobi, ex antiqua traditione liturgiae eucharisticae auctoris, Missam fidelium. At vero, si Andreae et Iacobo medius locus tenendus erat inter Petrum et Ioannem, necesse erat ut Liturgia intersereretur ordinationibus Episcopi et Presbyteri. Tamen ex illa arte Liturgiae accessit illud incommodum, cum ad Episcopi munera auctori festinandum esset, quod divini officii exordium, Psalmodiam et Scripturae lectiones non adeo diligenter exposuit.

2) Conc. Laodic. 59: *ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικοὺς ψαλμοὺς* (Bingham: apocrypha quae sub nomine circumferebantur Salomonis) *λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία ἀλλὰ μόνα τὰ κανόνικα τῆς καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης.* Saeculo quarto certis temporibus et sollemnitatibus certas praescriptas esse lectiones scripturarum, non est quod fusius demonstremus. Chrysost. Hom. 19 in Acta: *ὁ διάκονος μέγα βοῶν καὶ λέγων· προσχῶμεν καὶ τοῦτο πολλάκις — μετ' ἐκεῖνον ἄρχεται ὁ ἀναγνώστης — εἶτα εἰς ἐπήκοον ἐκφωνεῖ λέγων, τάδε λέγει κύριος.* Homil. 3 in 2 Thessal.: *ὅταν ἀνάστας ὁ ἀναγινώσκων, λέγῃ· τάδε λέγει κύριος· καὶ ὁ διάκονος ἑστὼς ἐπιστομίζῃ πάντας, οὐ τῷ ἀναγινώσκοντι τιμὴν ποιῶν τοῦτό φησιν ἀλλὰ τῷ δι' ἐκείνου πᾶσι διαλεγομένῳ.* Ad lectionem Scripturae, imprimis Evangeliorum omnes adsurrexisse, docet Liturgia libri secundi §. 6. p. 16. Chrysost. Homil. I. in Matth.

II. Καὶ μετὰ τὴν πρόςρησιν προςλαλησάτω τῷ λάῳ λόγους πα-
ακλήσεως καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον·[1]
Φημὶ ἐγὼ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Πέτρου·] ἀναστάντων ἁπάντων, ὁ
ιάκονος ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν κηρυττέτω· Μή τις τῶν ἀκροω-
ιένων· μή τις τῶν ἀπίστων. Καὶ ἡσυχίας γενομένης λεγέτω·

III. Εὔξασθε οἱ κατηχούμενοι. Καὶ πάντες οἱ πιστοὶ κατὰ
ιάνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν προςευχέσθωσαν, λέγοντες· Κύριε ἐλέησον. Δια-
:ονείτω δὲ ὑπὲρ αὐτῶν λέγων· Ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων πάντες
:ὸν Θεὸν παρακαλέσωμεν, ἵνα ὁ ἀγαθὸς, φιλάνθρωπος εὐ-
ιενῶς εἰςακούσῃ τῶν δεήσεων αὐτῶν καὶ τῶν παρακλήσεων,
:αὶ προςδεξάμενος αὐτῶν τὴν ἱκεσίαν ἀντιλάβηται αὐτῶν καὶ
ῷ αὐτοῖς τὰ αἰτήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν πρὸς τὸ συμ-
ρέρον, ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ,
ρωτίσῃ αὐτοὺς καὶ συνετίσῃ, παιδεύσῃ αὐτοὺς τὴν θεογνω-
ίαν, διδάξῃ αὐτοὺς τὰ προστάγματα αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιώ-
ιατα, ἐγκαταφυτεύσῃ ἐν αὐτοῖς τὸν ἁγνὸν αὐτοῦ καὶ σωτή-
ιον φόβον, διανοίξῃ τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν πρὸς τὸ
ν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι ἡμέρας καὶ νυκτὸς, βεβαιώσῃ
ὲ αὐτοὺς ἐν τῇ εὐσεβείᾳ, ἑνώσῃ καὶ ἐγκαταριθμήσῃ αὐτοὺς
ῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ποιμνίῳ, καταξιώσας αὐτοὺς τοῦ λουτροῦ τῆς
ιαλιγγενεσίας, τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ὄντως ζωῆς,
ύσηται δὲ αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀσεβείας, καὶ μὴ δῷ τόπον τῷ
ιλλοτρίῳ κατ' αὐτῶν, καθαρίσῃ δὲ αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μο-
:υσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος (2 Cor. 7, 1), ἐνοικήσῃ τε ἐν αὐ-
:οῖς καὶ ἐμπεριπατήσῃ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ (Levit. 26, 11.
! Cor. 6, 16), εὐλογήσῃ τὰς εἰςόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους
Ps. 121, 8), καὶ κατευθύνῃ αὐτοῖς τὰ προκείμενα εἰς τὸ συμ-
ρέρον. ἔτι ἐκτενῶς ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετεύσωμεν, ἵνα ἀφέσεως τυ-
ιόντες τῶν πλημμελημάτων διὰ τῆς μυήσεως, ἀξιωθῶσι τῶν
ἁγίων μυστηρίων καὶ τῆς μετὰ τῶν ἁγίων διαμονῆς. Ἐγεί-
ρεσθε, οἱ κατηχούμενοι. Τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χρι-
στοῦ αὐτοῦ αἰτήσασθε, εἰρηνικὴν ἡμέραν καὶ ἀναμάρτητον
καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ὑμῶν, χριστιανὰ ὑμῶν τὰ
τέλη, ἵλεων καὶ εὐμενῆ τὸν Θεὸν, ἄφεσιν πλημμελημάτων,
ἑαυτοὺς τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ
παράθεσθε. κλίνατε καὶ εὐλογεῖσθε.

---

1) Concil. Laodic. c. 19: περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπι-
σκόπων, καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι. Chrysostom. Hom. 3 de incom-
preh. dei nat.: μετὰ τὴν παραίνεσιν εὐθέως εὐχή.

IV. Ἐφ᾽ ἑκάστῳ δὲ τούτων, ὧν ὁ διάκονος προςφωνεῖ, ὡς προείπομεν, λεγέτω ὁ λαός· Κύριε ἐλέησον καὶ πρὸ πάντων τὰ παιδία.[1]) Κλινόντων δὲ αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, εὐλογείτω αὐτοὺς ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος εὐλογίαν τοιάνδε· Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀγέννητος καὶ ἀπρόσιτος, ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου, ὁ Θεὸς τοῦ παρακλήτου, καὶ τῶν ὅλων κύριος· ὁ διὰ Χριστοῦ διδασκάλους τοὺς μαθητὰς ἐπιστήσας πρὸς μάθησιν τῆς εὐσεβείας· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τοὺς δούλους σου, τοὺς κατηχουμένους τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ δὸς αὐτοῖς καρδίαν καινὴν, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτῶν, πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, ἐν καρδίᾳ πλήρει καὶ ψυχῇ θελούσῃ· καταξίωσον αὐτοὺς τῆς ἁγίας μυήσεως, καὶ ἕνωσον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, καὶ μετόχους ποίησον τῶν θείων μυστηρίων, διὰ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντος· δι᾽ οὗ σοι δόξα καὶ τὸ σέβας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.[2])

---

1) Cotelerius: „Vel pueri omnes, quemadmodum apud Basilium, Homilia in famem et siccitatem itemque Chrysostomum Homil. 72 in Matthaeum, vel pueri sacrae symphoniae, de quibus multi docuerunt, quique in Euchol. Goari p. 359 appellantur ὀρφανοί procul dubio quod e pupillis et destitutis ecclesiae eleemosyna indigentibus assumi solerent." Placent pueri musici Augustio: ego vero, cum refragetur illius aevi simplicitas ac infra hortetur Diaconus matres, ut assumant τὰ παιδία, malim intelligere parvulos brevem illam formulam edoctos. Nam plurimum valet coram Deo innocentium parvulorum deprecatio. Nobiscum facit Chrysostom. Homil. 72 in Matth.: ἡ πρώτη δέησις ἐλέους γέμει, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων παρακαλῶμεν, καὶ ἡ δευτέρα πάλιν ὑπὲρ ἑτέρων τῶν ἐν μετανοίᾳ, πολὺ τὸ ἔλεος ἐπιζητοῦσα· καὶ ἡ τρίτη δὲ πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ αὕτη τὰ παιδία τοῦ δήμου προβαλλῆται, τὸν θεὸν ἐπὶ ἔλεον παρακαλοῦντα· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κατεγνώκαμεν ἑαυτῶν ἁμαρτήματα ὑπὲρ μὲν τῶν πολλὰ ἡμαρτηκότων καὶ ἐγκληθῆναι ὀφειλόντων αὐτοὶ βοῶμεν· ὑπὲρ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ παῖδες, ὧν τῆς ἁπλότητος τοὺς ζηλωτὰς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μένει. Intelliges, tempore Chrysostomi infantes interlocutos esse orationibus pro fidelibus tantum.

2) Krabbe l. c. p. 242: „Dieses Gebet ist für die Kirche in vieler Beziehung sehr merkwürdig; es ist ein einfaches, würdevolles und christliches Gebet, und fast das Einzige, was in dieser Art auf uns gekommen ist. Es wird aber besonders durch eine auffallende Uebereinstimmung mit dem Chrysostomus merkwürdig. Dieser giebt nämlich in seiner zweiten Homilie über den zweiten Brief an die Korinther eine Erklärung des Gebetes für die Katechumenen, welches in der Liturgie seiner Kirche enthalten war." Τοὺς πιστοὺς ὁ νόμος διεγείρει πρὸς τὴν τῶν ἀμυήτων ἱκετηρίαν· ὅταν γὰρ ὁ διάκονος λέγῃ, ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων ἐκτενῶς δεηθῶμεν, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν δῆμον ἅπαντα τῶν πιστῶν διανίστησιν εἰς τὰς ὑπὲρ ἐκείνων εὐχὰς, καίτοι γε ἀλλότριοι τέως εἰσὶν οἱ κατηχούμενοι· οὐδέπω γὰρ τοῦ σώματός εἰσι τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω μυστηρίων ἐκοινώνησαν, ἀλλ᾽ ἔτι διῃρημένοι τυγχάνουσι τῆς ἀγέλης τῆς πνευματικῆς. — — διὰ

V. *Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ διάκονος λεγέτω, προέλθετε οἱ κατηχούμενοι ἐν εἰρήνῃ. Καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτοὺς, λεγέτω· Εὔξασθε οἱ ἐνεργούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων. ἐκτενῶς*[1] *πάντες ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς διὰ Χριστοῦ ἐπιτιμήσῃ τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ πονηροῖς πνεύμασι, καὶ ῥύσηται τοὺς αὐτοῦ ἱκέτας*[2] *ἀπὸ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου καταδυναστείας· ὁ ἐπιτιμήσας τῷ λεγεῶνι τῶν δαιμόνων* (Marc. 5, 9) *καὶ τῷ ἀρχεκάκῳ διαβόλῳ ἐπιτιμήσῃ αὐτὸς καὶ νῦν τοῖς ἀποστάταις τῆς εὐσεβείας, καὶ ῥύσηται τὰ ἑαυτοῦ πλάσματα ἀπὸ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ καθαρίσῃ αὐτὰ, ἃ μετὰ πολλῆς σοφίας ἐποίησεν. Ἔτι ἐκτενῶς ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν, σῶσον*

τοῦτο καὶ ἐκτενῶς, φησὶ, δεηθῶμεν, ἵνα μὴ ὡς ἀλλοτρίους ἀποποιήσῃ, ἵνα μὴ ὡς ξένους ἀγνοήσῃ· οὐδέπω γὰρ εὐχὴν ἔχουσι τὴν νενομισμένην καὶ εἰςενεχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω παῤῥησίαν κέκτηνται, ἀλλ' ἑτέρων δέονται τῶν μυσταγωγηθέντων· ἔξω γὰρ τῶν βασιλικῶν ἑστήκασιν αὐλῶν, πόῤῥω των ἱερῶν περιβόλων· διὰ τοῦτο καὶ ἀπελαύνονται τῶν φρικτῶν εὐχῶν ἐκείνων γινομένων· διὰ τοῦτο καί σε παρακαλεῖ, δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα μέλη γένωνται σὰ, ἵνα μὴ ἔτι ὦσι ξένοι καὶ ἠλλοτριωμένοι· τὸ γὰρ, δεηθῶμεν, οὐ τοῖς ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς τὸν λαὸν συντελοῦσιν· ὅταν γὰρ εἴπῃ, στῶμεν καλῶς, δεηθῶμεν, πάντας εἰς τὴν εὐχὴν παρακαλεῖ. εἶτα ἀρχόμενος τῆς εὐχῆς φησίν· ἵνα ὁ πανελεήμων καὶ οἰκτίρμων Θεὸς ἐπακούσῃ τῶν δεήσεων αὐτῶν· ἵνα διανοίξῃ τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν· ὥςτε ἀκοῦσαι ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· καὶ κατηχήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ κατασπείρῃ τὸν φόβον αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς, καὶ βεβαιώσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐν ταῖς διανοίαις αὐτῶν, ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης· ἵνα αὐτοῖς δοίη νοῦν ἔνθεον, σώφρονα λογισμὸν, καὶ ἐνάρετον πολιτείαν· διαπαντὸς τὰ αὐτοῦ νοεῖν, τὰ αὐτοῦ φρονεῖν, τὰ αὐτοῦ μελετᾷν· ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι· ἔτι ἐκτενέστερον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν, ἵνα ἐξέληται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ ἀτόπου πράγματος, ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος διαβολικοῦ, καὶ πάσης περιστάσεως τοῦ ἀντικειμένου· ἵνα καταξιώσῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, ἵνα εὐλογήσῃ τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους, πάντα τὸν βίον αὐτῶν, τοὺς οἴκους αὐτῶν καὶ τὰς οἰκετίας, τὰ τέκνα αὐτῶν ἵνα αὐχήσας εὐλογήσῃ, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἀγαγὼν σοφίσῃ· ἵνα κατευθύνῃ αὐτοῖς πάντα τὰ προκείμενα πρὸς τὸ συμφέρον. — — Τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης αἰτήσατε, οἱ κατηχούμενοι, εἰρηνικὰ ὑμῖν πάντα τὰ προκείμενα· εἰρηνικὴν τὴν παροῦσαν ἡμέραν καὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν αἰτήσασθε· χριστιανὰ ὑμῶν τὰ τέλη· ἑαυτοὺς τῷ ζῶντι Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ παραθέσθαι. — — Εἶτα κλῖναι τὰς κεφαλὰς κελεύομεν, τεκμήριον τοῦ τὰς εὐχὰς ἀκουσθῆναι, ποιούμενοι τὸ τὸν θεὸν εὐλογεῖν· οὐ γὰρ δὴ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ εὐλογῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς καὶ γλώττης, αὐτῷ προςάγομεν τῷ βασιλεῖ τὰς κεφαλὰς τῶν παρεστώτων, καὶ ἐπιβοῶσιν ἅπαντες τὸ, ἀμήν.

1) Ut est in Missa Ang. Maii: intentis precibus.

2) Recte Augusti: „Die Lesart *αὐτοῦ ἱκέτας* kann vertheidigt werden, wenn gleich die Variante *οἰκέτας* einen reicheren Sinn giebt."

καὶ ἀνάστησον αὐτοὺς ὁ Θεὸς, ἐν τῇ δυνάμει σου. Κλίνατε οἱ ἐνεργούμενοι καὶ εὐλογεῖσθε. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχέσθω, λέγων. Ὁ τὸν ἰσχυρὸν δείσας, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσας (Matth. 12, 29)· ὁ δοὺς ἡμῖν ἐξουσίαν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων πατεῖν (Luc. 10, 19), καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ὁ τὸν ἀνθρωποκτόνον ὄφιν δεσμώτην παραδοὺς ἡμῖν, ὡς στρουθίον παιδίοις[1])· ὃν πάντα φρίττει καὶ τρέμει ἀπὸ προσώπου δυνάμεώς σου· ὁ ῥήξας αὐτὸν ὡς ἀστραπὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν, οὐ τοπικῷ ῥήγματι, ἀλλὰ ἀπὸ τιμῆς εἰς ἀτιμίαν (Luc. 10, 18), δι' ἑκούσιον αὐτοῦ κακόνοιαν, οὗ τὸ βλέμμα ξηραίνει ἀβύσσους, καὶ ἡ ἀπειλὴ τήκει ὄρη, καὶ ἡ ἀλήθεια μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ὃν αἰνεῖ τὰ νήπια, καὶ εὐλογεῖ τὰ θηλάζοντα· ὃν ὑμνοῦσι καὶ προσκυνοῦσιν ἄγγελοι· ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν· ὁ ἁπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται· ὁ ἀπειλῶν θαλάσσῃ καὶ ξηραίνων αὐτὴν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς αὐτοὺς ἐξερημῶν· οὗ νεφέλαι κονιορτὸς τῶν ποδῶν· ὁ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης, ὡς ἐπ' ἐδάφους (Ps. 106, 9. Is. 51, 10. Ps. 97, 5. Is. 64, 1. Ps. 117, 2. Ps. 8, 3. Ps. 98, 8. Ps. 104, 32. Nah. 1, 4. 3. Jos. 9, 8)· μονογενὴς Θεὲ, μεγάλου πατρὸς υἱὲ, ἐπιτίμησον τοῖς πονηροῖς πνεύμασι, καὶ ῥῦσαι τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου ἐκ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος ἐνεργείας· ὅτι σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ διὰ σοῦ τῷ σῷ πατρὶ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.[2])

---

1) Iob. 40, 24: Numquid illudes ei (Leviathani) quasi avi aut ligabis eum ancillis tuis? — Grande ac intrepidum προσφώνημα illius saeculi, quod viles habebat diaboli machinationes.

2) Chrysost. Hom. 18 in 2 Cor.: ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ, κοιναὶ καὶ παρὰ τοῦ ἱέρεως καὶ παρ' αὐτῶν γίνονται αἱ εὐχαὶ καὶ πάντες μίαν λέγουσι εὐχὴν, εὐχὴν τὴν ἐλέου γέμουσαν. Homil. 3 de incompr. Dei natura: Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐνεργουμένους κατ' ἐκεῖνον ἵστησιν τὸν καιρὸν ὁ διάκονος καὶ κελεύει κλῖναι τὴν κεφαλὴν μόνον καὶ τῷ σχήματι ποιεῖσθαι τοῦ σώματος τῆς ἱκετερίας· εὔχεσθαι γὰρ αὐτοὺς μετὰ τοῦ κοινοῦ συλλόγου τῶν ἀδελφῶν οὐ θέμις· διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἵστησιν, ἵνα κατελεήσας αὐτοὺς καὶ τῆς συμφορᾶς κτλ. Homil. 71 in Matth.: ἡ πρώτη δέησις ἐλέους γέμει, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐν. παρακαλῶμεν. Homil. 4 περὶ ἀκαταλήπτων: ἅλυσις πονηρὰ καὶ χαλεπὴ τῶν δαιμόνων ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, ἅλυσις παντὸς σιδήρου δυνατωτέρα· καθάπερ οὖν δικαστοῦ πρόσοδον ἔχοντος, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος καθέζεσθαι μέλλοντος, οἱ δεσμοφύλακες τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἅπαντας ἐξαγαγόντες τοῦ οἰκήματος πρὸ τῶν κιγκλίδων καὶ τῶν τοῦ δικαστηρίου παραπετασμάτων καθίζουσιν αὐχμῶντας, ῥάκια περιβεβλημένους, οὕτω δὴ καὶ οἱ πατέρες ἐνομοθέτησαν, τοῦ Χριστοῦ μέλλοντος ὥσπερ ἐφ' ὑψηλοῦ προκαθέζεσθαι βήματος, καὶ ἐπ' αὐτῶν φαίνεσθαι τῶν μυστηρίων, τοὺς δαιμονῶντας καθάπερ δεσμώτας τινὰς εἰσάγεσθαι, οὐχ ἵνα εὐθύνας ὑπόσχωσι τῶν πεπλημμελημένων, καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ δεδεμένοι, — ἀλλ' ἵνα τοῦ δήμου καὶ τῆς πόλεως ἁπάσης ἐν-

VI. Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· προέλθετε οἱ ἐνεργούμενοι.[1]) Καὶ μετ᾽ αὐτοὺς προσφωνείτω· εὔξασθε οἱ φωτιζόμενοι. Ἐκτενῶς οἱ πιστοὶ πάντες ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν, ὅπως ὁ κύριος καταξιώσῃ αὐτοὺς μυηθέντας εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον συναναστῆναι αὐτῷ (Rom. 6, 4. 5), καὶ μετόχους γενέσθαι τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ κοινωνοὺς τῶν μυστηρίων αὐτοῦ, ἑνώσῃ καὶ συγκαταλέξῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν σωζομένων ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ. Σῶσον καὶ ἀνάστησον αὐτοὺς ἐν τῇ σῇ χάριτι. Κατασφραγισάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, κλίναντες εὐλογείσθωσαν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τήνδε τὴν εὐλογίαν. Ὁ προειπὼν διὰ τῶν ἁγίων σου προφητῶν τοῖς μυουμένοις· λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε (Is. 1, 16)· καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ νομοθετήσας τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους, καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς καὶ ἁγίασον, καὶ παρασκεύασον ἀξίους γενέσθαι τῆς πνευματικῆς σου δωρεᾶς, καὶ τῆς ἀληθινῆς υἱοθεσίας τῶν πνευματικῶν σου μυστηρίων, τῆς μετὰ τῶν σωζομένων ἐπισυναγωγῆς, διὰ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· δι᾽ οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.[2])

VII. Καὶ λεγέτω ὁ διάκονος· προέλθετε οἱ φωτιζόμενοι. Καὶ μετὰ τοῦτο κηρυττέτω· Εὔξασθε οἱ ἐν τῇ μετανοίᾳ. ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν παρακαλέσωμεν,

---

δον παρούσης κοιναὶ περὶ αὐτῶν ἱκετηρίαι γίνωνται πάντων ὁμοθυμαδὸν τὸν κοινὸν δεσπότην ὑπὲρ αὐτῶν ἐξαιτουμένων καὶ ἐλεῆσαι παρακαλούντων μετὰ σφοδρᾶς τῆς βοῆς.

1) Augusti: „Ob der sonst gewöhnliche Zusatz ἐν εἰρήνῃ durch Zufall oder aus Absicht weggelassen, lässt sich nicht mit Gewissheit bestimmen. Für das Letztere spricht der Umstand, dass das dare pacem sonst nur bei den Activ-Mitgliedern der Kirche, wo die Energumenen eigentlich nicht waren, gebräuchlich ist. Indess fehlt das ἐν εἰρήνῃ auch bei den Folgenden, wo doch diese Rücksicht wegfiel."

2) Rheinwald l. c. p. 287: Vor diesem Gebet für die Poenitenten lassen die Const. Apost. noch ein Gebet für die dritte Classe der Catechumenen (προσφώνησις ὑπὲρ τῶν βαπτιζομένων) folgen, welches nach Neander (Kirchengesch. Bd. 2. p. 695) wohl nie in der Praxis bestand. Chrysostomus schweigt von einem solchen Gebet; auch Conc. Laod. c. 19: περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον, μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι. καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους, τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι. Vielleicht wurde dieses Gebet in der Zeit vor den Tauftermínen gesprochen? Auch die spätere griechische Liturgie enthält ein solches (Goari Euchol. p. 281): δέσποτα κύριε, ὁ θεὸς ἡμῶν, προσκάλεσαι τοὺς δούλους σου πρὸς τὸ ἅγιον σου φώτισμα. καὶ καταξίωσον αὐτοὺς τῆς μεγάλης ταύτης χάριτος, τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος. ἀπόδοσον αὐτῶν τὴν παλαιότητα, καὶ ἀναγέννησον αὐτοὺς εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον."

ὅπως ὁ φιλοικτίρμων Θεὸς ὑποδείξῃ αὐτοῖς ὁδὸν μετανοίας, προςδέξηται αὐτῶν τὴν παλινῳδίαν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν, καὶ συντρίψῃ τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐν τάχει (Rom. 16,20), καὶ λυτρώσηται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς παγίδος τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἐπηρείας τῶν δαιμόνων, καὶ ἐξέληται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς ἀθεμίτου λόγου, καὶ πάσης ἀτόπου πράξεως, καὶ πονηρᾶς ἐννοίας· συγχωρήσῃ δὲ αὐτοῖς πάντα τὰ παραπτώματα αὐτῶν, τά τε ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, καὶ ἐξαλείψῃ τὸ κατ' αὐτῶν χειρόγραφον (Col. 2, 13, 14), καὶ ἐγγράψηται αὐτοὺς ἐν βίβλῳ ζωῆς· καθαρῇ δὲ αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος (2 Cor. 7, 1), καὶ ἑνώσῃ αὐτοὺς ἀποκαταστήσας εἰς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ποίμνην, ὅτι αὐτὸς γινώσκει τὸ πλάσμα ἡμῶν. Ὅτι τίς καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν καρδίαν; ἢ τίς παῤῥησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας (Prov. 20, 9); πάντες γάρ ἐσμεν ἐν ἐπιτιμίοις. ἔτι ὑπὲρ αὐτῶν ἐκτενέστερον δεηθῶμεν, ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι (Luc. 15, 7), ὅπως ἀποστραφέντες πᾶν ἔργον ἀθέμιτον, προςοικειωθῶσι πάσῃ πράξει ἀγαθῇ, ἵνα ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἢ τάχος εὐμενῶς προςδεξάμενος αὐτῶν τὰς λιτὰς, ἀποκαταστήσῃ αὐτοῖς ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στηρίξῃ αὐτοὺς (Ps. 51, 14), ἵνα μηκέτι σαλευθῶσι· κοινωνοὶ γενέσθαι τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἱερῶν, καὶ μέτοχοι τῶν θείων μυστηρίων· ἵνα ἄξιοι ἀποφανθέντες τῆς υἱοθεσίας, τύχωσι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἔτι ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ αὐτῶν εἴπωμεν· κύριε ἐλέησον, σῶσον αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ἀνάστησον τῷ ἐλέει σου. Ἀναστάντες τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, κλίνατε καὶ εὐλογεῖσθε. Ἐπευχέσθω οὖν ὁ ἐπίσκοπος τοιάδε. Παντοκράτορ Θεὲ αἰώνιε, δέσποτα τῶν ὅλων, κτίστα καὶ πρύτανι τῶν πάντων· ὁ τὸν ἄνθρωπον κόσμου κόσμον ἀναδείξας διὰ Χριστοῦ, καὶ νόμον δοὺς αὐτῷ ἔμφυτον καὶ γραπτὸν, πρὸς τὸ ζῆν αὐτὸν ἐνθέσμως, ὡς λογικόν· καὶ ἁμαρτόντι ὑποθήκην δοὺς πρὸς μετάνοιαν τὴν σαυτοῦ ἀγαθότητα· ἔπιδε ἐπὶ τοὺς κεκλικότας σοι αὐχένα ψυχῆς καὶ σώματος· ὅτι οὐ βούλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν (Ez. 33, 11), ὥςτε ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν. Ὁ Νινευϊτῶν προςδεξάμενος τὴν μετάνοιαν· ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν (1 Tim. 2, 4)· ὁ τὸν υἱὸν προςδεξάμενος, τὸν καταφαγόντα τὸν βίον αὐτοῦ ἀσώτως, πατρικοῖς σπλάγχνοις, διὰ τὴν μετάνοιαν· αὐτὸς καὶ νῦν πρόςδεξαι τῶν ἱκετῶν σου τὴν μετάγνωσιν· ὅτι οὐκ ἔστιν

ὃς οὐχ ἁμαρτήσεταί σοι (3 Reg. 8, 46)· ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃ, κύριε, κύριε, τίς ὑποστήσεται (Ps. 130, 3); ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι· καὶ ἀποκατάστησον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ ἀξίᾳ καὶ τιμῇ, διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν· δι' οὗ σοι δόξα καὶ προςκύνησις, ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

VIII. Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· ἀπολύεσθε οἱ ἐν μετανοίᾳ. Καὶ προςτιθέτω· μήτις τῶν μὴ δυναμένων προελθέτω[1]· ὅσοι πιστοὶ κλίνωμεν γόνυ.[2] Δεηθῶμεν τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Πάντες συντόνως τὸν θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παρακαλέσωμεν.[3])

---

1) Cotel.: „Interpres Bovius legisse videtur προςελθέτω. Quae scriptio nequaquam est aspernanda." Mirum in modum fluctuant Codices, quos Cotelerius inspexit, in vocibus προέλθετε et προςέλθετε e. s.: et ego nostro loco προςελθέτω vindicarim.

2) Iuvat conferre cum Litaniis Constitutionum duas istiusmodi precum formulas, quae ab Oriente ad Occidentales migrasse verosimillimum est: altera legitur in Liturgia Ambrosiana, alteram descripsit Wicelius ex antiquissimo Codice Fuldensi. Cod. Lit. I. p. 118.

3) Böhmer l. c. p. 369: „Als Gebete, welche von den Gläubigen und für sie gesprochen werden sollten, fixirt die Laodicenische Synode: — καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι. c. 19: τῶν ἐν μετανοίᾳ προςελθόντων ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑποχωρησάντων, οὕτως τῶν πιστῶν τὰς εὐχὰς γίνεσθαι τρεῖς· μίαν μὲν τὴν πρώτην διὰ σιωπῆς, τὴν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην διὰ προςφωνήσεως πληροῦσθαι, εἶθ' οὕτως τὴν εἰρήνην δίδοσθαι. καὶ μετὰ τὸ πρεσβυτέρους δοῦναι τῷ ἐπισκόπῳ τὴν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην διδόναι. καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προςφορὰν ἐπιτελεῖσθαι, καὶ μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰςιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ κοινωνεῖν. Ob das erste Gebet, welches per silentium vollendet werden sollte, ein Paternoster, oder eine andere subjective, etwa an das Bewusstsein sündhaften Seelenzustandes sich anknüpfende, Bitte habe sein sollen, darüber ertheilt dieser 19. Can. der Synode keine Auskunft. Was τὴν δευτέραν κ. τρίτην anbelangt, so erblickt Bingham orig. IV, p. 238 eine formula des zweiten Gebetes in der von den apostolischen Constitutionen lib. VIII. c. 10 gelieferten προςφώνησις ὑπὲρ τῶν πιστῶν, während Derselbe l. c. p. 247 die Meinung aufstellt, die von den Constitutionen VIII, 11 suppeditirte ἐπίκλησις des Bischofes sei „eiusdem indolis" mit dem dritten Gebete der Synode. Demnach gesellt Bingham die beiden Gebete, welche die Constitutionen darbieten, der missa fidelium bei. Im Widerspruche hiemit, scheint dem Augusti in Denkw. V, 166 das laute und öffentliche Gebet, welches von der προςφώνησις und ἐπίκλησις der Constitutionen bezeichnet wird, „schon frühzeitig als allgemeines Kirch-Gebet gebraucht zu sein". Die für diese Ansicht von Augusti mitgetheilten Gründe scheinen uns jedoch nicht stichhaltig zu sein. Kommt auch in der προςφών. und ἐπίκλησ. keine ausdrückliche „Beziehung auf das Abendmahl" vor, so findet es doch die Vernunft denkbar, dass diese beiden Gebete eine, obschon die Specialissima der Eucharistie nicht berührende, Einleitung in die missa fidelium abgeben sollten. Zu einer solchen Einleitung eignete sich z. B. schon das Exordium der προςφώνησις ὑπὲρ τ. πιστῶν, zu welcher die Gläubigen vom Diaconen excitirt wurden: „für den Frieden und den guten Zustand der Welt und

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν δεηθῶμεν ὅπως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀΐδιον καὶ ἀναφαίρετον τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην ἡμῖν παράσχοιτο, ἵνα ἐν πληροφορίᾳ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀρετῆς διατελοῦντας ἡμᾶς συντηρήσῃ.

Ὑπὲρ τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος ἄσειστον αὐτὴν καὶ ἀκλυδώνιστον διαφυλάξῃ καὶ διατηρήσῃ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, τεθεμελιωμένην ἐπὶ τὴν πέτραν.[1])

Καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνθάδε ἁγίας παροικίας δεηθῶμεν· ὅπως καταξιώσῃ ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων κύριος ἀνενδότως τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ ἐλπίδα μεταδιώκειν καὶ ἀδιάλειπτον αὐτῷ τῆς δεήσεως ἀποδιδόναι τὴν ὀφειλήν.

Ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς τῆς ὑπὸ τὸν οὔρανον τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας δεηθῶπεν· [καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἰακώβου καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν· ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου Κλήμεντος καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν. ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Εὐοδίου καὶ τῶν παροικιῶν δεηθῶμεν·][2]) ὅπως ὁ οἰκτίρμων Θεὸς χαρίσηται αὐτοὺς ταῖς ἁγίαις αὐτοῦ ἐκκλησίαις σώους, ἐντίμους,

---

der heiligen Ecclesien mögen wir beten, damit der Gott des Alls seinen ewigen und unentreissbaren Frieden uns darreiche, und als solche, die in der Fülle der mit Frömmigkeit gepaarten Tugend verharren, erhalte“ etc. Fehlte den Gemeinden der Friede, oder war ihr Friede ein vorübergehender, oder liessen die Gemeinden die religiöse Tugend fahren: so konnte die missa fidelium von ihnen entweder gar nicht, oder doch nicht auf die rechte Weise gefeiert werden.“ Sed testantur omnes codices ἀναφορικοί, qui solummodo Missam Fidelium amplectuntur, eam ordiri ab osculo pacis, dato post preces pro fidelibus effusas. Accedat quod posterior Missa proprias habet preces, satis prolixas, prioribus haud absimiles. Apte igitur cuivis Missae non adsignetur, ut ita dicamus, Litania.

1) Non respicit, quod notatu dignum est, ad Matth. 16, 18, sed ad eundum Evangelist. c. 7, 25: τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

2) Iterum deprehendis interpolatoris industriam. Aliena sunt ab antiquissimis Liturgiarum chartis nomina Episcoporum et aliorum, sed recitabantur ex Diptychis: libro missali interserta erat tantum omnium orthodoxorum antistitum commemoratio. At vero qui διατάξεις illas, summa antiquitate insignes, ab ipsis Apostolis finxit conscriptas, non poterat quin his Liturgiae precibus immisceret episcoporum nomina, quos supra lib. 7, 46 apostolorum aetate Hierosolymorum, Romae et Antiochiae ecclesiae praefuisse narraverat. Desideravit alius Alexandrinam ecclesiam, quod intelligitur ex varietate Codic. Vindobonensis pro Εὐοδίου legatur Ἀννιανοῦ. Augusti: „In dieser liturgischen Verbindung der Bischöfe von Jerusalem, Rom und Antiochien liegt allerdings eine kirchlich-politische Beziehung und ein wichtiger Grund zu dem Verdachte einer spätern, absichtsvollen Interpolation.“

μακροημερεύοντας καὶ τίμιον αὐτοῖς τὸ γῆρας παράσχηται ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.

Καὶ ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος ῥύσηται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς ἀτόπου καὶ πονηροῦ πράγματος, καὶ σῶον καὶ ἔντιμον τὸ πρεσβυτέριον αὐτοῖς παράσχοι.

Ὑπὲρ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας καὶ ὑπηρεσίας[1]) δεηθῶμεν, ὅπως ὁ κύριος ἄμεμπτον διακονίας αὐτοῖς παράσχηται.

Ὑπὲρ ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, παρθένων, χηρῶν τε καὶ ὀρφανῶν δεηθῶμεν, ὑπὲρ τῶν ἐν συζυγίαις καὶ τεκνογονίαις δεηθῶμεν ὅπως ὁ κύριος τοὺς πάντας αὐτοὺς ἐλεήσῃ.

Ὑπὲρ εὐνούχων ὁσίως πορευομένων δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν ἐγκρατείᾳ καὶ εὐλαβείᾳ δεηθῶμεν[2])· ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καὶ ποιούντων τοῖς πένησι τὰς ἐλεημοσύνας δεηθῶμεν· καὶ ὑπὲρ τῶν τὰς θυσίας καὶ τὰς ἀπαρχὰς προσφερόντων κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ πανάγαθος θεὸς ἀμείψηται αὐτοὺς ταῖς ἐπουρανίαις αὐτοῦ δωρεαῖς, καὶ δῷ αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι ἑκατονταπλασίονα (Matth. 19, 29) καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον καὶ χαρίσηται αὐτοῖς ἀντὶ τῶν ἐπιγείων τὰ ἐπουράνια.

Ὑπὲρ τῶν νεοφωτίστων ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ κύριος στηρίξῃ αὐτοὺς καὶ βεβαιώσῃ.

Ὑπὲρ τῶν ἐν ἀῤῥωστίᾳ ἐξεταζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ κύριος ῥύσηται αὐτοὺς πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας καὶ σώους ἀποκαταστήσῃ τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ.

Ὑπὲρ πλεόντων καὶ ὁδοιπορούντων δεηθῶμεν, ὑπὲρ τῶν ἐν μετάλλοις καὶ ἐξορίαις καὶ φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς ὄντων διὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν πικρᾷ δουλείᾳ καταπονουμένων δεηθῶμεν· ὑπὲρ ἐχθρῶν καὶ μισούντων ἡμᾶς

---

1) Augusti: „Nach der Meinung mancher Gelehrten ist unter *διακονία* das Amt eines Diaconus, unter *ὑπηρεσία* aber das Amt eines Subdiaconus zu verstehen. Auch 8, 13 sind *διακονία* und *ὑπηρεσία* verbunden und scheinen ein gemeinschaftliches Amt zu bezeichnen. Doch ist gewiss, dass *ὑπηρετής* zuweilen so viel ist, als Subdiaconus. Vgl. 3, 11. 6, 17. 8, 28. In der Stelle 2, 28 werden *ὑπηρεταί* erklärt: *τοῦτ' ἔστιν διάκονοι.*"

2) Res memoratu digna, quod nulla fit mentio monachorum, ut in Liturgia Iacobi aliisque. *Εὐνοῦχοι ὁσίως πορευόμενοι* Augustio sunt ii qui virilibus truncati sunt sed male. Intelligo *εὐνούχους διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν* Matth. 19, 12, qui voverunt continentiam.

διὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, ὅπως ὁ κύριος πραΰνας τὸν θυμὸν αὐτῶν διασκεδάσαι τὴν καθ' ἡμῶν ὀργήν.[1])

Ὑπὲρ τῶν ἔξω ὄντων καὶ πεπλανημένων δεηθῶμεν, ὅπως ὁ κύριος αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ.

Τῶν νηπίων τῆς ἐκκλησίας μνημονεύσωμεν, ὅπως ὁ κύριος τελειώσας αὐτὰ ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ εἰς μέτρον ἡλικίας ἀγάγῃ.

Ὑπὲρ ἀλλήλων δεηθῶμεν ὅπως ὁ κύριος τηρήσῃ ἡμᾶς καὶ φυλάξῃ τῇ αὐτοῦ χάριτι εἰς τέλος καὶ ῥύσηται ἡμᾶς τοῦ πονηροῦ καὶ πάντων τῶν σκανδάλων τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν καὶ σώσῃ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον.

Ὑπὲρ πάσης ψυχῆς χριστιανῆς δεηθῶμεν. Σῶσον καὶ ἀνάστησον ἡμᾶς ὁ θεὸς τῷ ἐλέει σου.[2])

Ἐγειρώμεθα.

Δεηθέντες ἐκτενῶς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ζῶντι θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα.

IX. Ἐπευχέσθω δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ λεγέτω· κύριε παντοκράτορ, ὕψιστε, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, ἅγιε ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενε, ἄναρχε, μόναρχε· ὁ διὰ Χριστοῦ κήρυγμα γνώσεως δοὺς ἡμῖν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς δόξης καὶ τοῦ ὀνόματός σου, οὗ ἐφανέρωσεν ἡμῖν εἰς κατάληψιν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε δι' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ποίμνιόν σου τοῦτο· καὶ λύτρωσαι αὐτὸ πάσης ἀγνοίας καὶ πονηρᾶς πράξεως καὶ δὸς φόβῳ φοβεῖσθαί σε καὶ ἀγάπῃ ἀγαπᾷν σε καὶ στέλλεσθαι ἀπὸ προσώπου δόξης σου· εὐμενὴς αὐτοῖς γενοῦ καὶ ἵλεως καὶ ὑπήκοος

---

1) Luce meridiana clarius est, has preces compositas esse flagrante persecutionum odio.

2) Chrysost. Homil. 2 de obscur. prophet.: κοινῇ πάντες ἀκούοντες τοῦ διακόνου, τοῦτο κελεύοντος καὶ λέγοντος, δεηθῶμεν ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ γήρως καὶ τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἵνα ὀρθοτομῇ, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ ὑπὲρ τῶν ἐνταῦθα καὶ ὑπὲρ τῶν ἁπανταχοῦ, οὐ παραιτεῖσθε ποιεῖν τὸ ἐπίταγμα· ἀλλὰ μετ' ἐκτενείας ἀναφέρετε τὴν εὐχὴν, εἰδότες τῆς ὑμετέρας συνόδου τὴν δύναμιν· ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα· τῇ γὰρ εὐχῇ τῶν κατηχουμένων οὐδέπω τοῦτο ἐπιτέτραπται, ἐπειδὴ οὐδέπω πρὸς τὴν παῤῥησίαν ἔφθασαν ταύτην· ὑμῖν δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, καὶ μέχρι περάτων τῆς γῆς ἐκτεταμένης καὶ ὑπὲρ τῶν διοικούντων αὐτὴν ἐπισκόπων ἁπάντων παρακελεύεται ποιεῖσθαι τὰς δεήσεις ὁ ταύταις διακονῶν καὶ ὑπακούετε μετὰ προθυμίας ἔργῳ μαρτυροῦντες, ὅτι μεγάλη τῆς εὐχῆς ἡ δύναμις τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ δήμου συμφώνως ἀναφερομένης ἐστίν. Basilius Ep. 241: — — ὑπὲρ τῶν ἐν ἀποδημίαις ἀδελφῶν δεόμεθα καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς στρατιαῖς ἐξεταζομένων καὶ ὑπὲρ τῶν παῤῥησιαζομένων διὰ τὸ ὄνομα κυρίου καὶ ὑπὲρ τῶν τοὺς πνευματικοὺς κάρπους ἐπιδεικνυμένων ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τὰς εὐχὰς ποιούμεθα.

ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν καὶ φύλαξον αὐτοὺς ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους, ἵνα ὦσιν ἅγιοι σώματι καὶ ψυχῇ μὴ ἔχοντες σπῖλον ἢ ῥύπιδα ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ὦσιν ἄρτιοι καὶ μηδεὶς ἐν αὐτοῖς ᾖ κολοβὸς ἢ ἀτελής. Ἀρωγὲ, δυνατὲ, ἀπροσωπόληπτε, γενοῦ ἀντιλήπτωρ τοῦ λαοῦ σου τούτου, ὃν ἐξηγόρασας τῷ τιμίῳ τοῦ Χριστοῦ σου αἵματι. Προστάτης, ἐπίκουρος, ταμίας, φύλαξ, τεῖχος ἐρυμνότατον, φραγμὸς, ἀσφάλεια, ὅτι ἐκ τῆς σῆς χειρὸς οὐδεὶς ἁρπᾶσαι δύναται· οὐδὲ γάρ ἐστι θεὸς ὥσπερ σὺ ἕτερος ὅτι ἐν σοὶ ἡ ὑπομονὴ ἡμῶν. Ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, ὅτι ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθεια ἐστίν. Ἀπροσχάριστε, ἀπαραλόγιστε, ῥῦσαι αὐτοὺς πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, παντὸς παραπτώματος, πάσης ἐπηρείας καὶ ἀπάτης, ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου καὶ καταξίωσον αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ τῷ υἱῷ σου τῷ μονογενεῖ, τῷ θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν, δι' οὗ σοι δόξα καὶ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

MISSA FIDELIUM S. ΑΝΑΦΟΡΑ.

X. *Καὶ μετὰ τοῦτο λεγέτω ὁ διάκονος·* Πρόσχωμεν. *Καὶ ἀσπαζέσθω ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἐκκλησίαν καὶ λεγέτω·* ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. *Καὶ ὁ λαὸς ἀποκρινάσθω·* καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. *Καὶ ὁ διάκονος εἰπάτω πᾶσιν·* ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. *Καὶ ἀσπαζέσθωσαν οἱ τοῦ κλήρου τὸν ἐπίσκοπον, οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκοὺς, αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας.*[1])

---

1) Chrysost. Homil. 18 in 2 Cor.: *ἐπειδὰν εἴρξωμεν τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς οὐ δυναμένους τῆς ἱερᾶς μετασχεῖν τραπέζης, ἑτέραν δὲ γενέσθαι εὐχὴν, καὶ πάντες ὁμοίως ἐπ' ἐδάφους κείμεθα, καὶ πάντες ὁμοίως ἀνιστάμεθα, ὅταν εἰρήνης πάλιν μεταλαμβάνειν καὶ μεταδιδόναι δέῃ, πάντες ὁμοίως ἀσπαζόμεθα. ἐπ' αὐτῶν πάλιν τῶν φρικωδεστάτων μυστηρίων ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ, ἐπεύχεται καὶ ὁ λαὸς τῷ ἱερεῖ· τὸ γὰρ μετὰ τοῦ πνεύματός σου, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τοῦτο· τὰ τῆς εὐχαριστίας πάλιν κοινά. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος εὐχαριστεῖ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἅπας. πρότερον γὰρ αὐτῶν λαβὼν φωνὴν, εἶτα συντιθεμένων, ὅτι ἀξίως καὶ δικαίως τοῦτο γίνεται. τότε ἄρχεται τῆς εὐχαριστίας καὶ τί θαυμάζεις, εἴ που μετὰ τοῦ ἱερέως ὁ λαὸς φθέγγεται, ὅτου γε καὶ μετ' αὐτῶν τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων κοινῇ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ὕμνους ἀναπέμπει.* Cyrillus l. c.: *εἶτα βοᾷ ὁ διάκονος· ἀλλήλους ἀπολάβετε καὶ ἀλλήλους ἀσπαζώμεθα — — σημεῖον τοίνυν ἐστὶ τὸ φίλημα τοῦ ἀνακραθῆναι τὰς ψυχὰς καὶ πᾶσαν ἐξορίζων μνησικα-*

Τὰ παιδία δὲ στηκέτωσαν πρὸς τῷ βήματι. Καὶ διάκονος αὐτοῖς ἕτερος ἔστω ἐφεστὼς, ὅπως μὴ ἀτακτῶσι. Καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατείτωσαν καὶ σκοπείτωσαν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται, καὶ μή τις νεύσῃ ἢ ψιθυρίσῃ ἢ νυστάξῃ. Οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, ὅπως μήτις ἐξέλθοι μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα κἂν πιστός τις ᾖ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς· Εἷς δὲ ὑποδιάκονος διδότω ἀπόνιψιν χειρῶν τοῖς ἱερεῦσι, σύμβολον καθαρότητος ψυχῶν θεῷ ἀνακειμένων.[1])

[*Διάταξις Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου.*]

XI. *Φημὶ δὴ κἀγὼ, Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου, ἵν᾽ εὐθὺς ὁ διάκονος λέγῃ· μή τις τῶν κατηχουμένων, μή τις τῶν ἀκροωμένων, μή τις τῶν ἀπίστων, μή τις τῶν ἑτεροδόξων. Οἱ τὴν πρώτην εὐχὴν εὐχόμενοι προέλθετε*[2])· *τὰ παιδία προςλαμβανέσθε αἱ μητέρες· μή τις κατά τινος, μή τις ἐν ὑποκρίσει. Ὀρθοὶ πρὸς κύριον μετὰ φόβου καὶ τρόμου*

κίαν αὐταῖς μνηστεύται. Praeclare Angeli Maii Missa Gallic.: Maneat in nobis et sine osculis pax, dummodo oscula sine pace non maneant.

1) Cyrillus l. c.: *ἑωράκατε τὸν διάκονον, τὸν νίψασθαι διδόντα τῷ ἱερεῖ καὶ τοῖς κυκλοῦσι τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ πρεσβυτέροις.*

2) Böhmer l. c. p. 371: „Der Diacon fügt hinzu: „*οἱ τὴν πρώτην εὐχὴν εὐχόμενοι προέλθετε*"! Augusti Denkw. VIII, 111 giebt das *προέλθετε* mit: „entfernet euch"! die *πρώτ. εὐχὴν* „von dem allgemeinen Kirchengebete, welchem auch die Katechumenen und Fremde beiwohnen durften", verstehend. Die Wahrheit dieser Exposition ist zweifelhaft. Wie die Phrase *πρώτην εὐχὴν* auf das erste, von den Gläubigen per silentium gesprochene Gebet, welchem die Katechumenen und Fremden nicht beiwohnen durften, sich beziehen kann: so das *προέλθετε* darauf, dass diejenigen, die dieses Gebet gesprochen hatten, zur eucharistischen Acte hinzu- (oder vor-) treten sollten. Hiemit harmonirt vortrefflich, dass die Constitutionen, nachdem sie das Gebot ertheilt haben, „die Kinder nehmet an euch, ihr Mütter"! die Paränesen vortragen lassen: „dass nicht irgend Jemand wider einen Andern! dass nicht Jemand in der Hypocrisie sei! Bei dem Herrn mit Furcht und Zittern aufrecht stehend, mögen wir opfern"! Et mihi placet Böhmeri interpretatio neque indiget scriptorum testimoniis vox *προέρχεσθαι*, accedere. Tamen cum supra sine dubitatione significet discedere (V. VI. VII) neque consentaneum sit eandem vocem in eadem liturgia duplicem tenere sensum, hoc loco malim legere *προςέλθετε*. Docet varietas lectionis a Cotelerio exhibita, codices in hac liturgia voces *προςέλθετε* et *προέλθετε* persaepe confudisse. — Chrysost. Hom. 3 in Ephes.: *ἀκούεις ἑστῶτος τοῦ κήρυκος καὶ λέγοντος· ὅσοι ἐν μετανοίᾳ ἀπέλθετε πάντες· ὅσοι μὴ μετέχουσιν ἐν μετανοίᾳ εἰσίν· εἰ τῶν ἐν μετανοίᾳ εἶ, μετασχεῖν οὐκ ὀφείλεις.* Homil. l. c. Ibd.: *οὐχ᾽ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν μυστηρίων, τί βοᾷ συνεχῶς ὁ διάκονος· ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους*

ἑστῶτες[1]) ὦμεν προςφέρειν. ὧν γενομένων οἱ διάκονοι προςαγέτωσαν τὰ δῶρα τῷ ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ θυσιαστήριον· καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐωνύμων στηκέτωσαν ὡς ἂν μαθηταὶ παρεστῶτες διδασκάλῳ.[2]) Δύο δὲ διάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν ῥιπίδιον ἢ πτερῶν ταῶνος, ἢ ὀθόνης καὶ ἠρεμα ἀποσοβείτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἱπταμένων ζώων, ὅπως ἂν μὴ ἐγχρίμπτωνται εἰς τὰ κύπελλα.[3])

XII. Εὐξάμενος οὖν καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀρχιερεὺς ἅμα τοῖς ἱερεῦσιν καὶ λαμπρὰν ἐσθῆτα μετενδὺς καὶ στὰς πρὸς τῷ θυσιαστηρίῳ, τὸ τρόπαιον τοῦ σταυροῦ κατὰ τοῦ μετώπου τῇ χειρὶ ποιησάμενος[4]) εἰς πάντας, εἰπάτω· ἡ χάρις τοῦ παντοκράτορος θεοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος[5]) ἔστω μετὰ πάντων ὑμῶν· καὶ πάντες συμφώνως λεγέτωσαν· ὅτι καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

---

1) Chrysostom. Hom. 4 περὶ ἀκαταλήπτων: ὀρθοὶ στῶμεν καλῶς, οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ νενομοθέτηται, ἀλλ' ἵνα τοὺς χαμαὶ συρομένους λογισμοὺς ἀνορθώσωμεν, ἵνα τὴν ἔκλουσιν τὴν ἐκ τῶν βιωτικῶν ἡμῖν γινομένην πραγμάτων ἐκβαλόντες ὀρθὴν ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ παραστῆσαι συνηθῶμεν ἡμῶν τὴν ψυχήν.

2) Pseudo-Dionys. Areop. de eccl. hier. c. 3. p. 187: — — ἔξω γίγνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες, μένουσι οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. τῶν λειτουργῶν δὲ, οἱ μὲν ἑστᾶσι παρὰ τὰς τοῦ ἱεροῦ πύλας συγκεκλεισμένας, οἱ δὲ ἄλλοτι τῶν τῆς οἰκείας τάξεως ἐνεργοῦσιν. οἱ δὲ τῆς λειτουργικῆς διακοσμήσεως ἔκκριτοι, σὺν τοῖς ἱερεῦσιν ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου προτιθέασι τὸν ἱερὸν ἄρτον καὶ τὸ τῆς εὐλογίας ποτήριον προομολογηθείσης ὑπὸ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος τῆς καθολικῆς ὑμνολογίας.

3) v. Drey l. c. p. 163: „Auf Syrien passt eine geringfügige Anordnung, deren ich keine Erwähnung gethan haben würde, wenn nicht Schröckh vorausgegangen wäre. Sie betrifft die — Fliegenwedel, womit zwei Diacone das fliegende Ungeziefer vom heiligen Kelch abhalten sollen. Schröckh hätte sich die ernst-komische Kritik, womit er sich gegen diesen liturgischen Apparat auslässt, ersparen können, wenn es ihm zu Sinn gekommen wäre, dass im heissen, insectenreichen Orient, bei heiligen wie bei profanen Mahlen, Kleinigkeiten ein Bedürfniss sein können, wovon man zu Wittenberg in Sachsen Nichts weiss."

4) Chrysost. Quod Chr. sit Deus c. 9: ὥσπερ ἐν στήλῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου καθ' ἑκάστην ἡμέραν διατυπούμενον περιφέρουσιν· οὕτως ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, οὕτως ἐν ταῖς ἱερέων χειροτονίαις, οὕτως πάλιν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸ μυστικὸν δεῖπνον διαλάμπει.

5) Si hanc Episcopi Benedictionem compares cum apostolica 2 Cor. 13, 13, eam scriptam esse intelliges ea aetate, quae iam novit Trinitatis adversarios vel obtrectatores, aetate Pauli vel Sabellii. Enumerat Liturgia duas personas iuxta ordinem, ut ita dicam, dogmaticum. Apostolus primo loco recenset filium, qui doctrinam de Patre ac Spiritu nobis tradiderit. Cf. Böhmer l. c. p. 373. Capite primo Episcopus ipsis Pauli verbis utitur.

Καὶ ὁ ἀρχιερεύς· ἄνω τὸν νοῦν.

Καὶ πάντες· ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον.[1])

Καὶ ὁ ἀρχιερεύς· εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ.

Καὶ πάντες· ἄξιον καὶ δίκαιον.

Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἰπάτω· Ἄξιον ὡς ἀληθῶς καὶ δίκαιον, πρὸ πάντων ἀνυμνεῖν σε τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, τὸν πρὸ τῶν γεννητῶν ὄντα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται (Eph. 3, 15), τὸν μόνον ἀγέννητον καὶ ἄναρχον καὶ ἀβασίλευτον, καὶ ἀδέσποτον, τὸν ἀνενδεῆ, τὸν παντὸς ἀγαθοῦ χορηγὸν, τὸν πάσης αἰτίας καὶ γενέσεως κρείττονα, τὸν πάντοτε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡςαύτως ἔχοντα· ἐξ οὗ τὰ πάντα, καθάπερ ἔκ τινος ἀφετηρίας, εἰς τὸ εἶναι παρῆλθεν.[2]) σὺ γάρ εἶ ἡ ἄναρχος γνῶσις, ἡ ἀΐδιος ὅρασις, ἡ ἀγέννητος ἀκοὴ, ἡ ἀδίδακτος σοφία· ὁ πρῶτος τῇ φύσει, καὶ νόμος τῷ εἶναι, καὶ κρείττων παντὸς ἀριθμοῦ. Τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν διὰ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ· αὐτὸν δὲ πρὸ πάντων αἰώνων γεννήσας βουλήσει, καὶ δυνάμει, καὶ ἀγαθότητι, ἀμεσιτεύτως, υἱὸν μονογενῆ, λόγον Θεὸν, σοφίαν ζῶσαν, πρωτότοκον πάσης κτίσεως (Col. 1, 15), ἄγγελον τῆς μεγάλης βουλῆς σου (Is. 9, 6), ἀρχιερέα σὸν, βασιλέα δὲ καὶ κύριον πάσης νοητῆς καὶ αἰσθητῆς φύσεως, τὸν πρὸ πάντων, δι' οὗ τὰ πάντα· σὺ γὰρ, Θεὲ αἰώνιε, δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποίηκας, καὶ δι' αὐτοῦ τῆς προςηκούσης προνοίας τὰ ὅλα ἀξιοῖς. δι' οὗ γὰρ τὸ εἶναι ἐχαρίσω, δι' αὐτοῦ καὶ τὸ εὖ εἶναι ἐδωρήσω. ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου· ὁ δι' αὐτοῦ πρὸ πάντων ποιήσας τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ, αἰῶνάς τε καὶ θρόνους, ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, ποιήσας δι' αὐτοῦ τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον,

---

1) Chrysost. Homil. περὶ μετανοίας: ἀνασχῶμεν ἡμῶν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας. Cyrill. l. c. μετὰ τοῦτο βοᾷ ὁ ἱερεύς· ἄνω τὰς καρδίας — εἶτα ἀποκρίνεσθε· ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον. Εἶτα ὁ ἱερεὺς λέγει· εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ — εἶτα λέγετε. ἄξιον καὶ δίκαιον.

2) v. Drey. l. c. p. 125: „Bemerkt zu werden verdient der Begriff der Schöpfung, der nahe an den Emanations-Begriff streift und mit ein Beweis von dem Alter der Constitutionen ist.

καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. σὺ γὰρ εἶ ὁ τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν στήσας καὶ ὡς δέῤῥιν ἐκτείνας, καὶ τὴν γῆν ἐπ᾽ οὐδενὸς ἱδρύσας γνώμῃ μόνῃ (4 Esdr. 16, 60. Ps. 104, 2)· ὁ πήξας στερέωμα, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν κατασκευάσας· ὁ ἐξαγαγὼν φῶς ἐκ θησαυρῶν, καὶ τῇ τούτου στολῇ ἐπαγαγὼν τὸ σκότος, εἰς ἀνάπαυλαν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κινουμένων ζώων· ὁ τὸν ἥλιον τάξας εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας ἐν οὐρανῷ καὶ τὴν σελήνην εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀστέρων ἐν οὐρανῷ καταγράψας, εἰς αἶνον τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας· ὁ ποιήσας ὕδωρ πρὸς πόσιν καὶ κάθαρσιν, ἀέρα ζωτικὸν πρὸς εἰςπνοὴν καὶ φωνῆς ἀπόδοσιν διὰ γλώττης πληττούσης τὸν ἀέρα, καὶ ἀκοὴν συνεργουμένην ὑπ᾽ αὐτοῦ ὡς ἐπαΐειν εἰςδεχομένην τὴν προςπίπτουσαν αὐτῇ λαλιάν· ὁ ποιήσας πῦρ πρὸς σκότους παραμυθίαν, πρὸς ἐνδείας ἀναπλήρωσιν, καὶ τὸ θερμαίνεσθαι ἡμᾶς καὶ φωτίζεσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ· ὁ τὴν μεγάλην θάλασσαν χωρίσας τῆς γῆς, καὶ τὴν μὲν ἀναδείξας πλωτὴν, τὴν δὲ ποσὶ βάσιμον ποιήσας, καὶ τὴν μὲν ζώοις μικροῖς καὶ μεγάλοις πληθύνας, τὴν δὲ ἡμέροις καὶ ἀτιθάσσοις πληρώσας, φυτοῖς τε διαφόροις στέψας, καὶ βοτάναις στεφανώσας, καὶ ἄνθεσι καλλύνας, καὶ σπέρμασι πλουτίσας, ὁ συστησάμενος ἄβυσσον, καὶ μέγα κῆτος αὐτῇ περιθεὶς, ἁλμυρῶν ὑδάτων σεσωρευμένα πελάγη, περιφράξας δὲ αὐτὴν πύλαις ἄμμου λεπτοτάτης· ὁ πνεύμασί ποτε μὲν αὐτὴν κορυφῶν εἰς ὀρέων μέγεθος, ποτὲ δὲ στρωννύων αὐτὴν εἰς πεδίον, καί ποτε μὲν ἐκμαίνων χειμῶνι, ποτὲ δὲ πραΰνων γαλήνῃ, ὡς ναυσιπόροις πλωτῆρσιν εὔκολον εἶναι πρὸς πορείαν· ὁ ποταμοῖς διαζώσας τὸν ὑπὸ σοῦ διὰ Χριστοῦ γενόμενον κόσμον, καὶ χειμάῤῥοις ἐπικλύσας, καὶ πηγαῖς ἀεννάοις μεθύσας, ὄρεσι δὲ περισφίγξας εἰς ἕδραν ἀτρεμῆ γῆς ἀσφαλεστάτην. ἐπλήρωσας γάρ σου τὸν κόσμον, καὶ διεκόσμησας αὐτὸν βοτάναις εὐόσμοις καὶ ἰασίμοις, ζώοις πολλοῖς καὶ ἀσθενεστέροις, ἐδωδίμοις καὶ ἐνεργοῖς, ἡμέροις καὶ ἀτιθάσσοις, ἑρπετῶν συριγμοῖς, πτηνῶν ποικίλων κλαγγαῖς, ἐνιαυτῶν κύκλοις, μηνῶν καὶ ἡμερῶν ἀριθμοῖς, τροπῶν τάξεσι, νεφῶν ὀμβροτόκων διαδρομαῖς, εἰς καρπῶν γονὰς, καὶ ζώων

σύστασιν, σταθμὸν ἀνέμων διαπνεόντων, ὅτε προςταχθῶσι παρὰ σοῦ (Iob. 28,25), τῶν φυτῶν καὶ τῶν βοτανῶν τὸ πλῆθος.[1]) καὶ οὐ μόνον τὸν κόσμον ἐδημιούργησας, ἀλλὰ καὶ τὸν κοσμοπολίτην ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ ἐποίησας, κόσμου κόσμον αὐτὸν ἀναδείξας. εἶπας γὰρ τῇ σῇ σοφίᾳ· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ (Gen. 1, 26). Διὸ καὶ πεποίηκας αὐτὸν ἐκ ψυχῆς ἀθανάτου καὶ σώματος σκεδαστοῦ· τῆς μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, τοῦ δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων· καὶ δέδωκας αὐτῷ, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν, τὴν λογικὴν διάγνωσιν, εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας διάκρισιν, δικαίου καὶ ἀδίκου παρατήρησιν· κατὰ δὲ τὸ σῶμα τὴν πένταθλον ἐχαρίσω αἴσθησιν, καὶ τὴν μεταβατικὴν κίνησιν. σὺ γὰρ Θεὲ παντοκράτορ, διὰ Χριστοῦ παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς ἐφύτευσας, παντοίων φυτῶν ἐδωδίμων κόσμῳ, καὶ ἐν αὐτῷ ὡς ἂν ἐν ἑστίᾳ πολυτελεῖ εἰςήγαγες αὐτόν· κἂν τῷ ποιεῖν νόμον δέδωκας αὐτῷ ἔμφυτον, ὅπως οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔχοι τὰ σπέρματα τῆς θεογνωσίας. εἰςαγαγὼν δὲ εἰς τὸν τῆς τρυφῆς παράδεισον, πάντων μὲν ἀνῆκας αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν πρὸς μετάληψιν, ἑνὸς δὲ μόνου τὴν γεῦσιν ἀπεῖπας ἐπ' ἐλπίδι κρειττόνων, ἵνα ἐὰν φυλάξῃ τὴν ἐντολὴν, μισθὸν ταύτης τὴν ἀθανασίαν κομίσηται· ἀμελήσαντα δὲ τῆς ἐντολῆς καὶ γευσάμενον ἀπηγορευμένου καρποῦ ἀπάτῃ ὄφεως καὶ συμβουλίᾳ γυναικὸς, τοῦ μὲν παραδείσου δικαίως ἔξωσας αὐτὸν, ἀγαθότητι δὲ εἰς τὸ παντελὲς ἀπολλύμενον οὐχ ὑπερεῖδες· σὸν γὰρ ἦν δημιούργημα, ἀλλὰ καθυποτάξας αὐτῷ τὴν κτίσιν, δέδωκας αὐτῷ οἰκείοις ἱδρῶσι καὶ πόνοις πορίζειν ἑαυτῷ τὴν τροφὴν, σοῦ πάντα φύοντος καὶ αὔξοντος καὶ πεπαίνοντος· χρόνῳ δὲ πρὸς ὀλίγον αὐτὸν κοιμίσας, ὅρκῳ εἰς παλιγγενεσίαν ἐκάλεσας·

---

1) Praeclarissimum rerum creatarum praeconium quod supra scriptum est, multorum Psalmorum ac libri Iobi robur ac firmamentum, affinitatem habet cum cantu S. Francisci Seraphici, qui dicitur solaris. Persaepe vetustarum liturgiarum auctores, quasi spretis corporibus, evolant atque excurrunt foras, omnemque rerum creatarum ambitum exultando perlustrant.

ὅρον θανάτου λύσας, ζωὴν ἐξ ἀναστάσεως ἐπηγγείλω. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰς πλῆθος ἀνάριθμον χέας, τοὺς ἐμμείναντάς σοι ἐδόξασας, τοὺς δὲ ἀποστάντας σου ἐκόλασας. Καὶ τοῦ μὲν Ἀβὲλ ὡς ὁσίου προςδεξάμενος τὴν θυσίαν, τοῦ δὲ ἀδελφοκτόνου Καῒν ἀποστραφεὶς τὸ δῶρον, ὡς ἐναγοῦς. Καὶ πρὸς τούτοις τὸν Σὴθ, καὶ τὸν Ἐνὼς προςελάβου, καὶ τὸν Ἐνὼχ μετατέθεικας. σὺ γὰρ εἶ ὁ δημιουργὸς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς ζωῆς χορηγὸς, καὶ τῆς ἐνδείας πληρωτὴς, καὶ τῶν νόμων δοτὴρ, καὶ τῶν φυλαττόντων αὐτοὺς μισθαποδότης, καὶ τῶν παραβαινόντων αὐτοὺς ἔκδικος. ὁ τὸν μέγαν κατακλυσμὸν ἐπαγαγὼν τῷ κόσμῳ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβησάντων, καὶ τὸν δίκαιον Νῶε ῥυσάμενος ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐν λάρνακι σὺν ὀκτὼ ψυχαῖς (1 Petr. 3, 20), τέλος μὲν τῶν παρῳχηκότων, ἀρχὴν δὲ τῶν μελλόντων ἐπιγίνεσθαι. ὁ τὸ φοβερὸν πῦρ κατὰ τῆς Σοδομηνῆς πενταπόλεως ἐξάψας, καὶ γῆν καρποφόρον εἰς ἅλμην θέμενος ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ (Ps. 107, 34), καὶ τὸν ὅσιον Λὼτ ἐξαρπάσας τοῦ ἐμπρησμοῦ. σὺ εἶ ὁ τὸν Ἀβραὰμ ῥυσάμενος προγονικῆς ἀσεβείας, καὶ κληρονόμον τοῦ κόσμου καταστήσας, καὶ ἐμφανίσας αὐτῷ τὸν Χριστόν σου· ὁ τὸν Μελχισεδὲκ, ἀρχιερέα τῆς λατρείας προχειρισάμενος· ὁ τὸν πολύτλαν θεράποντά σου Ἰὼβ νικητὴν τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως ἀναδείξας· ὁ τὸν Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας υἱὸν ποιησάμενος· ὁ τὸν Ἰακὼβ πατέρα δώδεκα παίδων, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰς πλῆθος χέας, καὶ εἰςαγαγὼν εἰς Αἴγυπτον ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς. σὺ κύριε, Ἰωσὴφ οὐχ ὑπερεῖδες· ἀλλὰ μισθὸν τῆς διὰ σὲ σωφροσύνης ἔδωκας αὐτῷ τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἄρχειν. σὺ κύριε, Ἑβραίους ὑπὸ Αἰγυπτίων καταπονουμένους οὐ περιεῖδες, διὰ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπαγγελίας· ἀλλ' ἐῤῥύσω, κολάσας Αἰγυπτίους. παραφθειράντων δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸν φυσικὸν νόμον, καὶ τὴν κτίσιν, ποτὲ μὲν αὐτόματον νομισάντων, ποτὲ δὲ πλεῖον ἢ δεῖ τιμησάντων, καὶ σοι τῷ Θεῷ τῶν πάντων συνταττόντων· οὐκ εἴασας πλανᾶσθαι, ἀλλὰ ἀναδείξας τὸν ἅγιόν σου θεράποντα Μωϋσῆν, δι' αὐτοῦ πρὸς βοήθειαν τοῦ φυσικοῦ τὸν γραπτὸν νόμον δέ-

δωκας καὶ τὴν κτίσιν ἔδειξας σὸν ἔργον εἶναι, τὴν δὲ πολύθεον πλάνην ἐξώρισας· τὸν Ἀαρὼν καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἱερατικῇ τιμῇ ἐδόξασας, Ἑβραίους ἁμαρτόντας ἐκόλασας, ἐπιστρέφοντας ἐδέξω· τοὺς Αἰγυπτίους δεκαπλήγῳ ἐτιμωρήσω· θάλασσαν διελὼν Ἰσραηλίτας διεβίβασας· Αἰγυπτίους ἐπιδιώξαντας ὑποβρυχίους ἀπώλεσας· ξύλῳ πικρὸν ὕδωρ ἐγλύκανας· ἐκ πέτρας ἀκροτόμου ὕδωρ ἀνέχεας· ἐξ οὐρανοῦ τὸ μάννα ὕσας· τροφὴν ἐξ ἀέρος ὀρτυγομήτραν· στῦλον πυρὸς τὴν νύκτα πρὸς φωτισμὸν, καὶ στύλον νεφέλης ἡμέραν πρὸς σκιασμὸν θάλπους. τὸν Ἰησοῦν στρατηγὸν ἀναδείξας ἑπτὰ ἔθνη Χαναναίων δι' αὐτοῦ καθεῖλες, Ἰορδάνην διέῤῥηξας, τοὺς ποταμοὺς Ἠθὰμ ἐξέρανας, τείχη κατέῤῥιψας ἄνευ μηχανημάτων καὶ χειρὸς ἀνθρωπίνης. ὑπὲρ ἁπάντων σοι ἡ δόξα, δέσποτα παντοκράτορ. σὲ προςκυνοῦσιν ἀνάριθμοι στρατιαὶ ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, δυνάμεων, στρατιῶν αἰωνίων· τὰ Χερουβὶμ, καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφὶμ, ταῖς μὲν δυσὶ κατακαλύπτοντα τοὺς πόδας, ταῖς δὲ δυσὶ τὰς κεφαλὰς, ταῖς δὲ δυσὶ πετόμενα (Is. 6, 2), *καὶ λέγοντα ἅμα χιλίαις χιλιάσιν ἀρχαγγέλων, καὶ μυρίαις μυριάσιν ἀγγέλων* (Dan. 7, 10), *ἀκαταπαύστως καὶ ἀσιγήτως βοώσαις· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἅμα εἰπάτω· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.*[1])

---

1) Chrysostomus Homil. 2. in 2 Cor.: *ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν κοινῶν εὐχαριστοῦμεν ἀγαθῶν.* Homil. I. de verb. Isaiae: *ἄνω τὰ Σεραφὶμ τὸν τριςάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ, κάτω τὸν αὐτὸν τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει πληθὸς, κοινὴ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων συγκροτεῖται ἡ πανήγυρις.* Hom. 9 in Coloss.: *τίς ὁ ὕμνος τῶν ἄνω, τί λέγει τὰ Χερουβὶμ, ἴσασιν οἱ πιστοὶ τί ἔλεγον οἱ ἄγγελοι κάτω· Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰς ψαλμῳδίας ὕμνοι, ἅτε τελειότερόν τι πρᾶγμα.* Cyrill. Catech. Myst. V.: — *μετὰ ταῦτα μνημονεύομεν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, ἡλίου καὶ σελήνης, ἄστρων καὶ πάσης τῆς κτίσεως λογικῆς τε καὶ ἀλόγου, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν Χερουβὶμ τῶν τὸ πρόσωπον δυνάμει καλυπτόντων, λέγοντες τὸ τοῦ Δαβίδ· μεγαλύνατε τὸν κύριον σὺν ἐμοί. μνημονεύομεν καὶ τῶν Χερουβὶμ ἃ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐθεάσατο Ἡσαΐας παρεστηκότα κύκλῳ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ — — καὶ λέγοντα· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σεβαώθ. Διὰ τοῦτο γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν Σεραφὶμ θεολογίαν ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινωνοὶ τῆς ὑμνῳδίας τοῖς ὑπερκοσμίαις γενώμεθα στρατιαῖς.*

XIII. Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἑξῆς λεγέτω· Ἅγιος γὰρ εἶ ὡς ἀλη-
, καὶ πανάγιος, ὕψιστος καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰ-
ς. ἅγιος δὲ καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς ὁ κύριος ἡμῶν καὶ
; Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃς εἰς πάντα ὑπηρετησάμενός σοι
Θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρί, εἴς τε δημιουργίαν διάφορον, καὶ
νοιαν κατάλληλον, οὐ περιεῖδε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
λλύμενον, ἀλλὰ μετὰ φυσικὸν νόμον, μετὰ νομικὴν πα-
ίεσιν, μετὰ προφητικοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων
τασίας, παραφθειρόντων σὺν τῷ θετῷ καὶ τὸν φυσικὸν
ον καὶ τῆς μνήμης ἐκβαλλόντων τὸν κατακλυσμόν, τὴν
ρωσιν, τὰς κατ' Αἰγυπτίων πληγάς, τὰς κατὰ Παλαι-
ῶν σφαγάς, καὶ μελλόντων ὅσον οὐδέπω ἀπόλλυσθαι
των, εὐδόκησεν αὐτὸς γνώμῃ σῇ ὁ δημιουργὸς ἀνθρώ-
ἄνθρωπος γενέσθαι, ὁ νομοθέτης ὑπὸ νόμους, ὁ ἀρ-
εὺς ἱερεῖον, ὁ ποιμὴν πρόβατον, καὶ ἐξευμενίσατό σε τὸν
οῦ Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ τῷ κόσμῳ κατήλλαξε, καὶ τῆς
ειμένης ὀργῆς τοὺς πάντας ἠλευθέρωσε, γενόμενος ἐκ
θένου, γενόμενος ἐν σαρκί, ὁ Θεὸς λόγος, ὁ ἀγαπητὸς
, ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ ὑπ'
οῦ προῤῥηθείσας προφητείας ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ
αάμ, καὶ φυλῆς Ἰούδα· καὶ γέγονεν ἐν μήτρᾳ παρθένου
ιαπλάσσων πάντας τοὺς γενομένους, καὶ ἐνσαρκώθη ὁ
ρκος, ὁ ἀχρόνως γεννηθεὶς ἐν χρόνῳ γεγέννηται· πολι-
σάμενος ὁσίως καὶ παιδεύσας ἐνθέσμως, πᾶσαν νόσον καὶ
αν μαλακίαν ἐξ ἀνθρώπων ἀπέλασας, σημεῖά τε καὶ τέ-
ι ἐν τῷ λαῷ ποιήσας· τροφῆς καὶ ποτοῦ καὶ ὕπνου με-
ιβών, ὁ τρέφων πάντας τοὺς χρήζοντας τροφῆς, καὶ ἐμ-
ῶν πᾶν ζῶον εὐδοκίας· ἐφανέρωσέ σου τὸ ὄνομα τοῖς
οοῦσιν αὐτό, τὴν ἄγνοιαν ἐφυγάδευσε, τὴν εὐσέβειαν
ωπύρωσε, τὸ θέλημά σου ἐπλήρωσε, τὸ ἔργον ὃ ἔδωκας
ῷ ἐτελείωσε· καὶ ταῦτα πάντα κατορθώσας, χερσὶν ἀνό-
κατασχεθείς, ἱερέων καὶ ἀρχιερέων ψευδωνύμων καὶ
ὃ παρανόμου, προδοσίᾳ τοῦ τὴν κακίαν νοσήσαντος, καὶ
ὰ παθὼν ὑπ' αὐτῶν, καὶ πᾶσαν ἀτιμίαν ὑποστὰς τῇ
χωρήσει, παραδοθεὶς Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι καὶ κριθεὶς ὁ
ής, καὶ κατακριθεὶς ὁ σωτὴρ, σταυρῷ προσηλώθη ὁ ἀπα-
καὶ ἀπέθανεν ὁ τῇ φύσει ἀθάνατος, καὶ ἐτάφη ὁ ζωο-
ς, ἵνα πάθους λύσῃ καὶ θανάτου ἐξέληται τούτους τοὺς
οὓς παρεγένετο, καὶ ῥήξῃ τὰ δεσμὰ τοῦ διαβόλου, καὶ
ηται τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἀπάτης αὐτοῦ. καὶ ἀνέστη
εκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐνδια-

τρίψας τοῖς μαθηταῖς, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐνανοὺς, καὶ ἐκαθέσθη ἐκ δεξιῶν σου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ.[1])

XIV. Μεμνημένοι οὖν ὧν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν, εὐχαριστοῦμέν σοι, Θεὲ παντοκράτορ, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα, καὶ τὴν διάταξιν αὐτοῦ πληροῦμεν. ἐν ᾗ γὰρ νυκτὶ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον ταῖς ἁγίαις καὶ ἀμώμοις αὐτοῦ χερσὶ, καὶ ἀναβλέψας πρὸς σὲ τὸν Θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα, καὶ κλάσας, ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, εἰπών· τοῦτο τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης· λάβετε ἐξ αὐτοῦ, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ περὶ πολλῶν θρυπτόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· ὡςαύτως καὶ τὸ ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ ἁγιάσας, ἐπέδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὁσάκις γὰρ ἐὰν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ πίνητε τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν θάνατον τὸν ἐμὸν καταγγέλλετε, ἄχρις ἂν ἔλθω. μεμνημένοι τοίνυν τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἐπανόδου, καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ δευτέρας παρουσίας, ἐν ᾗ ἔρχεται μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, προςφέρομέν σοι τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ, κατὰ τὴν αὐτοῦ διάταξιν, τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, εὐχαριστοῦντές σοι δι' αὐτοῦ, ἐφ' οἷς κατηξίωσας ἡμᾶς ἑστάναι ἐνώπιόν σου, καὶ ἱερατεύειν σοι, καὶ ἀξιοῦμέν σε, ὅπως εὐμενῶς ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐνώπιόν σου, σὺ ὁ ἀνενδεὴς Θεὸς, καὶ εὐδοκήσῃς ἐπ' αὐτοῖς εἰς τιμὴν

---

1) Uti praecedens Oratio orando exposuit doctrinam de Patre, ita quae sequitur appellari potest paraphrasis articuli secundi. Quod Liturgia minus curat Spiritum Sanctum ostendit remotam eius originem. Chrysost. Hom. 24 in 1 Cor.: *εὐλογίαν ὅταν εἴπω, πάντα ἀναπτύσσω τὸν τῆς εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ θησαυρὸν, καὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀναμιμνήσκων δωρεῶν καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐπιλέγοντες τῷ ποτηρίῳ τὰς ἀφάτους εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ καὶ ὅσων ἀπολελαύκαμεν, οὕτως αὐτὸ προςάγομεν καὶ κοινωνοῦμεν, εὐχαριστοῦντες, ὅτι τῆς πλάνης ἀπήλλαξέ τε τῶν ἀνθρώπων γένος· ὅτι μακρὰν ὄντας, ἐγγὺς ἐποίησεν· ὅτι ἐλπίδα μὴ ἔχοντας καὶ ἀθέους ἐν τῷ κόσμῳ ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ κατεσκεύασε καὶ συγκληρονόμους, ὑπὲρ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων εὐχαριστοῦντες, οὕτω πρόσιμεν.*

τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ καταπέμψῃς τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην,[1]) *σὺν μάρτυρα τῶν παθημάτων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀποφήνῃ*[2]) *τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, ἵνα οἱ μεταλαβόντες αὐτοῦ βεβαιωθῶσι πρὸς εὐσέβειαν, ἀφέσεως ἁμαρτημάτων τύχωσι, τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ ῥυσθῶσι, πνεύματος ἁγίου πληρωθῶσιν, ἄξιοι τοῦ Χριστοῦ σου γένωνται, ζωῆς αἰωνίου τύχωσι, σοῦ καταλλαγέντος αὐτοῖς, δέσποτα παντοκράτορ.*[3])

---

1) Celebratissima est ecclesiae orientalis et occidentalis controversia de *ἐπικλήσει* ad Spiritum Sanctum in coena sacra, Zornii, Schoettgenii, Pfaffii curis illustrata. Habes supra iuxta Irenaeum antiquissimum testimonium, Christianos orientales conversionem panis et vini attribuisse Spiritui Sancto:. similia leguntur sexcenties in liturgiis Graecis, quae omnes per invocationem Spiritus consecrationem perficiunt. Cyrillus Cat. Myst. l. c.: *εἶτα ἁγιάσαντες αὐτοὺς διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων ὕμνων, παρακαλοῦμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξαποστεῖλαι ἐπὶ τὰ προκείμενα, ἵνα ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριστοῦ, τὸν δὲ οἶνον αἷμα Χριστοῦ.* Chrysost. Homil. 32 in coemet. app.: *τί ποιεῖς ἄνθρωπε; ὅταν ἑστήκῃ πρὸ τῆς τραπέζης ὁ ἱερεὺς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανον, καλῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἅψεσθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγή. Ὅταν διδῷ τὴν χάριν τὸ πνεῦμα, ὅταν κατέλθῃ, ὅταν ἅψηται τῶν προκειμένων, ὅταν ἴδῃς τὸ πρόβατον ἐσφαγιασμένον καὶ ἀπηρτισμένον, τότε θόρυβον, τότε ταραχὴν, τότε φιλονεικίαν, τότε λοιδορίαν ἐπεισάγεις;* Cod. Monii p. 21 in Missa IV: Recolentes igitur. et seruantes praecepta unigeniti. depraecamur pater omnipotens. ut his creaturis altario tuo superpositis spiritus sanctificationis infundas, ut per transfusione caelestis. adque inuisibilis sacramenti. panis hic mutatur, in carne, et calex translatus in sanguine, sit totius gratia sit sumentibus medicina. Addit Monius haec: „Im altrömischen Messbuch in Leon. I. papae opp. 2, 150 heisst es: sancti spiritus operante virtute sacrificium nostrum corpus et sanguis est ipsius sacerdotis. Anselmi Cantuar. orat. 29. Descendat, deus, super panem tibi sacrificandum plenitudo tuae benedictionis et sanctificatio tuae divinitatis. Descendat etiam illa s. spiritus tui invisibilis incomprehensibilisque maiestas, sicut quondam in patrum hostias descendebat, qui et oblationes nostras corpus et sanguinem tuum efficiat. Die Worte Christi machen die Wandlung. in den Gebeten hat man aber auch Gott den Vater und den heiligen Geist angerufen, weil die Messe ein christliches Opfer ist, welches dem dreieinigen Gott dargebracht wird.“ At difficillima quaestio omnino non enodata est.

2) v. Drey l. c. p. 110: *ἀποφαίνω:* ich decke auf, enthülle, bringe an das Licht, z. B. *ἵππον* Xen. Eq. X, 5; ich zeige vor, bringe dar zur Gemeinschaft *εἰς τὸ κοινὸν ἀποφ.* Xen. Oeconom. VII, 13; ich mache fertig und zeige vor z. B. *ἱμάτιον* Xen. Oeconom. VII, 6; ich weise nach, mache gewiss, zeige dass etwas sei. Xen. Memorab. I, 7, 4. Plato Gorgias §. 173. (Addit Nealius Tetr. Lit. p. XV Platonis Protagoram 349 A.) Jede dieser Bedeutungen auf die obige Stelle angewandt, führt zu dem Begriff einer Verwandelung. Und wozu diente sonst die feierliche Herbeirufung der Alles schaffenden Kraft Gottes.“

3) In hoc Liturgiae capite, quod ab Apostolis fluxisse ad posteros minime dubitamus, latet vetustissima doctrina de sacrificio eucharistico eaque admodum praeclara. Vere

XV. Ἔτι δεόμεθά σου, κύριε, καὶ ὑπὲρ τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, ὅπως αὐτὴν διαφυλάξῃς ἄσειστον καὶ ἀκλυδώνιστον, ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. καὶ ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς τῆς ὀρθοτομούσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῆς ἐμῆς τοῦ προςφέροντός σοι οὐδενίας, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ πρεσβυτερίου, ὑπὲρ τῶν διακόνων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, ἵνα πάντας σο-

---

offertur panis et vinum cum aqua mixtum: post oblationem Deus per Spiritum sacrificium sibi oblatum mutat in melius. Efficitur panis corpus Christi, vinum sanguis Christi, pro nobis in cruce oblati. Ideo recte nunc quoque vocari possunt sacrificium sed alio sensu et alia ratione quam antea. Ante consecrationem adumbrabant sacrificium ab hominibus oblatum, nunc iterum repraesentant victimam, semel in cruce Deo patri oblatam. Nec hoc tacendum est, mutari panem in corpus et vinum in sanguinem eo consilio, *ἵνα οἱ μεταλαβόντες βεβαιωθῶσι πρὸς εὐσέβειαν* etc.

Noli praetermittere duas orationes eucharisticas quas offerunt capita 25 et 26 Libri Septimi, nostris fortasse aliquantulum superiores. *Εὐχαριστοῦμέν σοι, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ ζωῆς ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου, δι᾽ οὗ καὶ τὰ πάντα ἐποίησας, καὶ τῶν ὅλων προνοεῖς, ὃν καὶ ἀπέστειλας περὶ σωτηρίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ γενέσθαι ἄνθρωπον, ὃν καὶ συνεχώρησας παθεῖν καὶ ἀποθανεῖν, ὃν καὶ ἀναστήσας εὐδόκησας δοξάσαι, καὶ ἐκάθισας ἐκ δεξιῶν σου· δι᾽ οὗ καὶ ἐπηγγείλω ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. σὺ δέσποτα παντοκράτωρ Θεὲ αἰώνιε· ὥςπερ ἦν τοῦτο διεσκορπισμένον, καὶ συναχθὲν ἐγένετο εἷς ἄρτος, οὕτω συνάγαγέ σου τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν βασιλείαν. ἔτι εὐχαριστοῦμεν, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ τιμίου αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐκχυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τοῦ τιμίου σώματος· οὗ καὶ ἀντίτυπα ταῦτα ἐπιτελοῦμεν, αὐτοῦ διαταξαμένου ἡμῖν καταγγέλλειν τὸν αὐτοῦ θάνατον· δι᾽ αὐτοῦ γάρ σοι καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.*

Secundae orationi haec praecedunt: *μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν οὕτως εὐχαριστεῖτε* — sed haec secunda manu addita sunt. Procul dubio est Collecta, quae dicitur infra actionem proxime ante Communionem dicenda: *Εὐχαριστοῦμέν σοι, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου σου, οὗ κατεσκηνώσας ἐν ἡμῖν· καὶ ὑπὲρ τῆς γνώσεως καὶ πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ἀθανασίας, ἧς ἔδωκας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παῖδός σου. Σὺ δέσποτα παντοκράτορ, ὁ θεὸς τῶν ὅλων, ἔκτισας τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δι᾽ αὐτοῦ καὶ νόμον κατεφύτευσας ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν καὶ τὰ πρὸς μετάληψιν προευτρέπισας ἀνθρώποις. Ὁ θεὸς τῶν ἁγίων καὶ ἀμέμπτων πατέρων ἡμῶν, Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, τῶν πιστῶν δούλων σου· ὁ δύνατος θεὸς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἀψευδὴς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις· ὁ ἀποστείλας ἐπὶ γῆς Ἰησοῦν τὸν Χριστόν σου, ἀνθρώποις συναναστραφῆναι ὡς ἄνθρωπον καὶ τὴν πλάνην πρόῤῥιζον ἀνελεῖν. Αὐτὸς καὶ νῦν δι᾽ αὐτοῦ μνήσθητι τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας ταύτης ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου καὶ ῥῦσαι αὐτὴν ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ τελείωσον αὐτὴν ἐν τῇ ἀγάπῃ σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου καὶ συνάγαγε πάντας ἡμᾶς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν, ἣν σὺ ἡτοίμασας, αὔτη μαραναθά. Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. Θεὸς κύριος ὁ ἐπιφανεὶς ἐν σαρκί. Εἴ τις ἅγιος προσερχέσθω, εἰ δέ τις οὐκ ἔστι, γινέσθω διὰ μετανοίας· ἐπιτρέπετε δὲ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑμῶν, εὐχαριστεῖν.*

φίσας πνεύματος ἁγίου πληρώσῃς. ἔτι παρακαλοῦμέν σε, κύριε, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ[1]) (1 Tim. 2, 2) καὶ παντὸς τοῦ στρατοπέδου, ἵνα εἰρηνεύωνται τὰ πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ διάγοντες τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν, δοξάζωμέν σε διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. ἔτι προσφέρομέν[2]) σοι καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀπὸ αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων, πατριαρχῶν, προφητῶν, δικαίων, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν,[3]) ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, [ὑποδιακόνων] ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν,

---

1) Eusebius Vit. Constant. 4, 45: — οἱ δὲ μὴ διὰ τούτων χωρεῖν οἷοί τε θυσίαις ἀναίμοις καὶ μυστικαῖς ἱερουργίαις τὸ θεῖον ἱλάσκοντο, ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ αὐτοῦ τε βασιλέως, ὑπὲρ τοῦ τοσούτων αἰτίου, παίδων τ' αὐτοῦ θεοφιλῶν, ἱκετηρίους εὐχὰς τῷ θεῷ προςαναφέροντες. Athanasius Apolog. ad Const.: μόνον γὰρ ἔλεγον, εὐξώμεθα περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου· καὶ πᾶς ὁ λαὸς εὐθὺς μιᾷ φωνῇ ἐβόα· Χριστὲ βοήθει Κωνσταντίῳ.

2) Vox προςφέρομεν in hoc capite idem significat atque δεόμεθα, παρακαλοῦμεν, ἀξιοῦμεν.

3) Iterum deprehendis venerandae antiquitatis vestigium. Omnes enim Liturgiae quae ante saeculum quartum conditae sunt preces fundunt pro Apostolis et martyribus, in Domino pausantibus: quae recentioris originis sunt, invocant Sanctos, ut ipsi preces fundant pro fidelibus. Epiphanius Haer. 75: — ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ ὀνόματα λέγειν τῶν τελευτησάντων, τί ἂν εἴη τούτου προυργιαίτερον; τί τούτου καιριώτερον καὶ θαυμασιώτερον, πιστεύειν μὲν τοὺς παρόντας, ὅτι οἱ ἀπελθόντες ζῶσι, καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ εἰσὶ καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ, καὶ ὅπως ἂν τὸ σεμνότατον κήρυγμα διηγήσαιντο, ὡς ἐλπίς ἐστιν ὑπὲρ ἀδελφῶν εὐχομένοις, ὡς ἐν ἀποδημίᾳ τυγχανόντων· ὠφελεῖ δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν γενομένη εὐχή, εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτοι ἀλλ' οὖν γε διὰ τὸ πολλάκις ἐν κόσμῳ ἡμᾶς ὄντας σφάλλεσθαι ἀκουσίως τε καὶ ἑκουσίως, ἵνα τὸ ἐντελέστερον σημανθῇ· καὶ γὰρ δικαίων ποιούμεθα τὴν μνήμην καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν, ὑπὲρ ἐλέους θεοῦ δεόμενοι· ὑπὲρ δὲ δικαίων καὶ πατέρων καὶ πατριαρχῶν καὶ προφητῶν. καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν ἐπισκόπων δὲ καὶ ἀναχορητῶν καὶ παντὸς τοῦ τάγματος, ἵνα τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀφορίσωμεν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων τάξεως διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς καὶ σέβας αὐτῷ ἀποδῶμεν. Chrysostom. Hom. 41 in 1 Cor.: — οὐδὲ εἰκῆ μνήμην ποιούμεθα τῶν ἀπελθόντων ἐπὶ τῶν θείων μυστηρίων καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πρόσιμεν, δεόμενοι τοῦ ἄμνου τοῦ κειμένου, τοῦ λαβόντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τις ἐντεῦθεν αὐτοῖς γένηται παραμυθία· οὐδὲ μάτην ὁ παρεστὼς τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν φρικτῶν μυστηρίων τελουμένων βοᾷ· ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελούντων· εἰ γαρ μὴ ὑπέρ αὐτῶν αἱ μνεῖαι ἐγένοντο, οὐδ' ἂν ταῦτα ἐλέχθη —— μὴ δὴ ἀποκάμωμεν τοῖς ἀπελθοῦσι βοηθοῦντες καὶ προςφέροντες ὑπὲρ αὐτῶν εὐχάς· καὶ γὰρ τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης δεόμεθα τότε καὶ μετὰ μαρτύρων αὐτοὺς καλοῦμεν, μετὰ ὁμολογητῶν, μετὰ ἱερέων· καὶ γὰρ ἕν σῶμά ἐσμεν ἅπαντες κἂν λαμπρότερα μέλη μελῶν καὶ δυνάτων πάντοθεν σύγγνωμεν αὐτοῖς συναγαγεῖν, ἀπὸ τῶν εὐχῶν, ἀπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δώρων ἀπὸ τῶν μετ' αὐτῶν καλουμένων. Sic saepius. Diptychωῦν mentionem facit Pseudo-Dionysius de eccl. hier. c. 3: τῶν δὲ ἱερῶν πτυχῶν ἡ

παρθένων, χηρῶν, λαϊκῶν καὶ πάντων, ὧν αὐτὸς ἐπίστασαι τὰ ὀνόματα. ἔτι προςφέρομέν σοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, ἵνα ἀναδείξῃς αὐτὸν εἰς ἔπαινον τοῦ Χριστοῦ σου βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον (1 Petr. 2,9)· *ὑπὲρ τῶν ἐν παρθενίᾳ καὶ ἁγνείᾳ, ὑπὲρ τῶν χηρῶν τῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν σεμνοῖς γάμοις καὶ τεκνογονίαις, ὑπὲρ τῶν νηπίων τοῦ λαοῦ σου, ὅπως μηδένα ἡμῶν ἀπόβλητον ποιήσῃς. ἔτι ἀξιοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν ἐνοικούντων, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀῤῥωστίαις, ὑπὲρ τῶν ἐν πικρᾷ δουλείᾳ, ὑπὲρ τῶν ἐν ἐξορίαις, ὑπὲρ τῶν ἐν δημεύσει, ὑπὲρ πλεόντων, καὶ ὁδοιπορούντων, ὅπως ἐπίκουρος γένῃ, πάντων βοηθὸς καὶ ἀντιλήπτωρ. ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν μισούντων ἡμᾶς καὶ διωκόντων ἡμᾶς διὰ τὸ ὄνομά σου, ὑπὲρ τῶν ἔξω ὄντων καὶ πεπλανημένων, ὅπως ἐπιστρέψῃς αὐτοὺς εἰς ἀγαθὸν, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν πραΰνῃς. ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου*[1]), *καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν ἡμῶν, ὅπως τοὺς μὲν τελειώσῃς ἐν τῇ πίστει, τοὺς δὲ καθαρίσῃς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ, τῶν δὲ τὴν μετάνοιαν προςδέξῃ, καὶ συγχωρήσῃς καὶ αὐτοῖς καὶ ἡμῖν τὰ παραπτώματα ἡμῶν. ἔτι προςφέρομέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τοῦ ἀέρος καὶ τῆς εὐφορίας τῶν καρπῶν· ὅπως ἀνελλειπῶς μεταλαμβάνοντες τῶν παρὰ σοῦ ἀγαθῶν, αἰνῶμέν σε ἀπαύστως, τὸν διδόντα τροφὴν πάσῃ σαρκί. ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν δι᾽ εὔλογον αἰτίαν ἀπόντων, ὅπως ἅπαντας ἡμᾶς διατηρήσας ἐν τῇ εὐσεβείᾳ, ἐπισυναγάγῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ σου, τοῦ Θεοῦ πάσης αἰσθητῆς καὶ νοητῆς φύσεως, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους· ὅτι σοι πᾶσα δόξα, σέβας καί εὐχαριστία, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀνελλειπεῖς καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς λεγέτω· ἀμήν.*[2])

μετὰ τὴν εἰρήνην ἀνάῤῥησις ἀνακηρύττει τοὺς ὁσίως βεβιωκότας κτλ. Conf. Missam Mozarabicam Cod. Lit. I. p. 73 sq. et quae infra adnotata sint ad Missam Iacobi c. 34.

1) Cotel.: Qui c. 35 et 37 *χειμαζόμενοι* simpliciter dicuntur ut Canone Ancyrano 17 et a Maximo ad cap. 6 ecclesiasticae Hierarchiae. *χειμαζόμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων* aut *ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου* in Euchologiis.

2) Cyrillus l. c.: *μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν, ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἱλασμοῦ παρακαλοῦμεν τὸν θεὸν ὑπὲρ κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας, ὑπὲρ βασιλέων, στρατιωτῶν καὶ συμμάχων. ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις, ὑπὲρ τῶν καταπονου-*

XVI. *Καὶ ὁ ἐπίσκοπος εἰπάτω· ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.*

Καὶ πᾶς ὁ λαὸς λεγέτω· καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.[1])

[Καὶ ὁ διάκονος κηρυσσέτω πάλιν· Ἔτι καὶ ἔτι δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ δώρου προςκομισθέντος κυρίῳ τῷ Θεῷ ὅπως ὁ ἀγαθὸς Θεὸς προςδέξηται αὐτὸ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον εἰς ὀσμὴν εὐωδίας.

Ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τοῦ λαοῦ δεηθῶμεν, ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς, παντὸς πρεσβυτερίου, πάσης τῆς ἐν

μένων καὶ ἁπαξαπλῶς ὑπὲρ πάντων βοηθείας δεομένων δεόμεθα πάντες ἡμεῖς καὶ ταύτην προςφέρομεν τὴν θυσίαν. — l. c.: *εἶτα μνημονεύομεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων, πρῶτον πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὅπως ὁ θεὸς ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προςδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν. εἶτα καὶ ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων ἁγίων πατέρων καὶ ἐπισκόπων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων, μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας.* Chrysostomus Homil. 25 in Matth.: *ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῶν προτέρων, ὑπὲρ τῶν νῦν, ὑπὲρ τῶν γεννηθέντων τῶν ἔμπροσθεν, ὑπὲρ τῶν μετὰ ταῦτα ἐσομένων εἰς ἡμᾶς εὐχαριστεῖν κελεύει.* Hom. 2 in 2 Cor.: *ὑπὲρ ἐπισκόπων, ὑπὲρ πρεσβυτέρων, ὑπὲρ βασιλέων, ὑπὲρ τῶν κρατούντων, ὑπὲρ γῆς καὶ θαλάσσης, ὑπὲρ ἀέρων, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης.* Homil. 18 in Act. App.: *μικρόν ἐστιν, εἰπέ μοι, τὸ καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις ἀναφοραῖς ἀεὶ τὸ ὄνομά σου* (patroni ecclesiae) *ἐγκεῖσθαι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπὲρ τῆς κώμης εὐχὰς γίνεσθαι πρὸς τὸν θεόν;* Homil. 41 in 1 Cor.: *μνήμην ποιούμεθα τῶν ἀπελθόντων ἐπὶ τῶν θείων μυστηρίων καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πρόσιμεν δεόμενοι τοῦ ἄμνου τοῦ κειμένου, τοῦ λαβόντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου — — ὁ παρεστὼς τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν φρικτῶν μυστηρίων τελουμένων βοᾷ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν Χρίστῳ κεκοιμημένων καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελούντων. — — διὰ τοῦτο θαῤῥοῦντες ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης δεόμεθα τότε, καὶ μετὰ μαρτύρων, μετὰ ὁμολογητῶν, μετὰ ἱερέων· καὶ γὰρ ἓν σῶμα ἔσμεν ἅπαντες κᾂν λαμπρότερα μέλη μελῶν.* Homil. 24 in 1 Cor.: *ἂν εὐλογήσῃς τῇ τῶν βαρβάρων φωνῇ οὐκ εἰδὼς τί λέγεις οὐδὲ ἑρμηνεῦσαι δύναμενος, οὐ δύναται ὑποφωνῆσαι τὸ Ἀμὴν ὁ λαϊκός· οὐ γὰρ ἀκούων τὸ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὅπερ ἐστὶ τέλος, οὐ λέγει τὸ Ἀμήν.*

1) Chrysostomus Homil. 3 in Coloss.: *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰρήνην, ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἐν ταῖς λιταῖς, ἐν ταῖς προςρήσεσι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις αὐτὴν δίδωσιν ὁ τῆς ἐκκλησίας προεστώς, εἰρήνη ἡμῖν ἐπιλέγων. — ὅταν εἰςέλθῃ ὁ τῆς ἐκκλησίας προεστὼς εὐθέως λέγει· εἰρήνη πᾶσι· ὅταν ὁμιλῇ· εἰρήνη πᾶσιν κτλ.* Homil. de Sancta Pentec,: *εἰ μὴ πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν τῷ κοινῷ τούτῳ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ, οὐκ ἂν ὅτι πρὸ μικροῦ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦτο καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἔδωκε εἰρήνην καὶ ἐπεφθέγξασθε αὐτῷ κοινῇ πάντες· καὶ τῷ πνεύματί σου. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναβαίνοντι μόνον οὐδὲ εὐχομένῳ ὑπὲρ ὑμῶν ταύτην ἐπιφθέγγεσθε τὴν ῥῆσιν ἀλλ' ὅταν παρὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἑστήκῃ τράπεζαν· ὅταν τὴν φρικτὴν ἐκείνην θυσίαν ἀναφέρειν μέλλῃ. Ἴσασι γὰρ οἱ μεμνημένοι τὸ λεγόμενον· οὐ πρότερον ἅπτεται τῶν προκειμένων ἕως ἂν ἐπεύξηται τὴν παρὰ τοῦ κυρίου χάριν καὶ ὑμεῖς ἐπιφθέγξησθε αὐτῷ· καὶ τῷ πνεύματί σου.*

Χριστῷ διακονίας καὶ ὑπηρεσίας, παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας δεηθῶμεν, ὅπως ὁ κύριος πάντας διατηρήσῃ καὶ διαφυλάξῃ.

Ὑπὲρ βασιλέων καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ δεηθῶμεν, ἵνα εἰρηνεύωνται τὰ πρὸς ἡμᾶς ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον ἔχοντες διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

Τῶν ἁγίων μαρτύρων μνημονεύσωμεν, ὅπως κοινωνοὶ γενέσθαι τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν καταξιωθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων.

Ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τῶν ἀέρων καὶ τελεςφορίας τῶν καρπῶν δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν νεοφωτίστων δεηθῶμεν, ὅπως βεβαιωθῶσιν ἐν τῇ πίστει πάντες ὑπ' ἄλλων παρακαλέσθωσαν. Ἀνάστησον ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐν τῇ χάριτί σου· ἀναστάντες ἑαυτοὺς τῷ θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα.][1])

XVII. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω· ὁ θεὸς ὁ μέγας καὶ μεγαλώνυμος, ὁ μέγας τῇ βουλῇ καὶ κραταιὸς τοῖς ἔργοις (Ierem. 32, 19), ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὸ ποίμνιόν σου τοῦτο, ὃ δι' αὐτοῦ ἐξελέξω εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματός σου καὶ ἁγιάσας ἡμῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν καταξίωσον καθαροὺς γενομένους ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος (2 Cor. 7, 1), τυχεῖν τῶν προκειμένων ἀγαθῶν καὶ μηδένα ἡμῶν ἀνάξιον κρίνῃς, ἀλλὰ βοηθὸς ἡμῶν γενοῦ, ἀντιλήπτωρ, ὑπερασπιστὴς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ, αἶνος, δοξολογία, εὐχαριστία καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.[2])

---

1) Has preces quarti saeculi foetum et ab illo adiectas existimarim, qui Constitutiones digessit atque disposuit. Fere eadem precantur atque quae supra legitur oratio nec facilis est harum precum et expedita distinctio. Accedit quod eadem recurrit orantis persona: non repetit Episcopus deprecationes sed Diaconus utriusque orationis auctor est. Denique secunda illa deprecatione misere turbatur rerum ordo ac series. Pacem enim datam semper et ubique sequitur Communio. Rheinwald l. c. p. 367: „Hier haben die Const. wieder zwei durch den bischöflichen Segenswunsch eingeleitete Gebete. Das eine (verwandt mit dem vorhergehenden) ist dem Diacon, das andere dem Bischof beigelegt. Sie sind hier nicht passend eingeschaltet und stellen wohl die kurz vorhergegangenen Formulare dieser Abendmahlliturgie in der für irgend einen kirchlichen Gebrauch abgekürzten Gestalt dar." Recte V. D. sensit orationem primam inconvenientem, lapsus est in secunda diiudicanda. Nam omnium fere liturgiarum est, proxime ante Communionem Deum brevibus exposcere dignam sacramenti sumptionem.

2) Augusti l. c. V, 126: „Auffallend ist es, dass die C. A. bei der Consecration das Vater Unser nicht erwähnen. Man sollte es, als ein Theil der Disciplina arcani ge-

XVIII. Καὶ μετὰ τὸ πάντας εἰπεῖν· ἀμήν, ὁ διάκονος λεγέτω· πρόσχωμεν καὶ ὁ ἐπίσκοπος προςφωνήσατω τῷ λαῷ οὕτω·

Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.[1])

Καὶ ὁ λαὸς ὑπακουέτω· εἷς ἅγιος, εἷς κύριος, εἷς Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀν-

---

rade hier erwarten. Bestätigt dies vielleicht die Vermuthung, dass die Const. das Vater Unser für den Gebrauch aller Christen bestimmt glaubten und daher einen dreimaligen Gebrauch für jeden Tag ausser dem Gottesdienste verordneten?" Bingham in ista ecclesia, cuius Liturgiam tradunt Constitutiones, inusitatam fuisse, tamen universaliter in reliquis ecclesiis obtinuisse patat. Exspectat aenigma magnum suum Apollinem.

1) Faustus Arevalus ad Missam Mozarabum, in qua eadem vox recurrit haec profert: „Est haec in omnibus Graecorum et orientalium liturgiis notissima formula. S. Cyrillus Hierosolymitanus (Cat. Myst. 5): Sacerdos dicit, Sancta sanctis; et vos subiicitis, Unus Sanctus, unus Dominus Iesus Christus. Constitutiones Apostolicae (lib. VIII. c. 13). Liturgia S. Chrysostomi: Clamat sacerdos, Sancta sanctis; chorus, Unus Sanctus, unus Dominus Iesus Christus in gloriam Dei Patris. In Liturgia S. Iacobi: Sacerdos, Sancta sanctis clamat; et populus, Unus Sanctus, unus Dominus Iesus Christus in gloriam Dei Patris, cui gloria in saecula saeculorum. Amen. In liturgia Graeca Alexandrina S. Basilii, sacerdos elevat spodicon, sive partem maiorem hostiae consecratae (quae in aliis rubricis despoticon dicitur, nimirum Corpus Dominicum), et clamat, Sancta sanctis; et populus, Unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, unus Spiritus Sanctus; atque ita in liturgiis Copticis, Syriacis, Aethiopicis, Chaldaeis, et Graecis Alexandrinis, in quarum nonnullis confessioni Trinitatis additur doxologia, in aliis prolixior, brevior in aliis; in omnibus tamen, tam Graecorum quam orientalium, liturgiis Sancta sanctis elata voce profertur. Atque ita prolatum fuisse apud Gotho-Hispanos et Gallos, ut a toto populo audiri potuerit, mihi certum est, quamvis rubrica nostri missalis praescribat ut submissa voce dicatur; nam modo partem efficit orationis quam ad commixtionem Corporis et Sanguinis Domini fundunt. Ast olim ab ea oratione seiunctum erat; et populus vel chorus post dictum Sancta sanctis quaedam canebat, quae missali nostro omnino exciderunt. Suspicor tamen post Sancta sanctis id cantatum fuisse quod Galli Trecanum appellabant, complectebaturque fidei catholicae confessionem de unius Deitatis trium personarum distinctione, optimum contra haereses Arianorum et Priscillianistarum antidotum. 'Trecanum vero quod psallitur, inquid S. Germanus, signum est Catholicae fidei de Trinitatis credulitate procedere; sic enim prima in secunda, secunda in tertia, et rursum tertia in secunda, et secunda notatur in prima, ita Pater in Filio mysterium Trinitatis complectitur, Pater in Filio, Filius in Spiritu Sancto, Spiritus Sanctus in Filio, et Filius rursus in Patre.' Unde patet hanc Trinitatis confessionem haud absimilem esse illi quam post Sancta sanctis populus in oriente proferebat, Unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, unus Spiritus Sanctus, etc. In pervetusto codice insignis Ecclesiae Andegavensis, teste Martenio, de Antiq. Eccl. Ritib. lib. I. cap. 4. art. 9. n. 2 ad hostiae in calicem immissionem leguntur haec verba, Sanctum cum sanctis: haec sacrosancta commixtio etc.; et in altero eiusdem Ecclesiae missali, Sancta cum sanctis et commixtio Corporis et Sanguinis Domini nostri Iesu Christi prosit edentibus et bibentibus in vitam aeternam. Amen. Quae a vetusto Gallicano ritu profecta esse facile est dignoscere."

θρώποις εὐδοκία.[1]) *Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου θεὸς κύριος καὶ ἐπεφάνη ἡμῖν. Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.*

XIX. *Καὶ μετὰ τοῦτο μεταλαμβανέτω ὁ ἐπίσκοπος, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι [καὶ ὑποδιάκονοι] καὶ οἱ ἀναγνῶσται καὶ οἱ ψάλται [καὶ οἱ ἀσκηταὶ] καὶ ἐν ταῖς γυναιξὶν αἱ διακόνισσαι καὶ αἱ παρθένοι καὶ αἱ χῆραι, εἶτα τὰ παιδία καὶ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τάξιν καὶ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ἄνευ θορύβου.*

Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν προσφορὰν, λέγων·

Σῶμα Χριστοῦ.[2])

Καὶ ὁ δεχόμενος λεγέτω· ἀμήν.

Ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον καὶ ἐπιδιδοὺς λεγέτω·

Αἷμα Χριστοῦ, ποτήριον ζωῆς.

Καὶ ὁ πίνων λεγέτω· ἀμήν.

Ψαλμὸς δὲ λεγέσθω τριακοστὸς τρίτος ἐν τῷ μεταλαμβάνειν[3]) *πάντας τοὺς λοιποὺς καὶ ὅταν πάντες μεταλάβωσι καὶ πᾶσαι, λαβόντες οἱ διάκονοι τὰ περισσεύσαντα εἰςφερέτωσαν εἰς τὰ παστοφόρια.*

XX. *Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω, παυσαμένου τοῦ ψάλλοντος·* Μεταλαβόντες τοῦ τιμίου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ

---

1) Chrysost. Hom. 3 in Coloss.: *εὐχαριστοῦντες λέγομεν δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.* Hom. 9 in Coloss. Hom. 68 in Matth.

2) Recte Böhmer l. c. p. 382: „Binterim Dkwd. IV, 2, 221 von dem, durch den Bischof bei dem Ertheilen des Brotes gesprochenen Worte: „Christi Leib!": „Dies ist wahrscheinlich nur der Anfang der Austheilungsformel"! Aber Binterim's „wahrscheinlich" ist ein historisch unbegründetes. Je conciser und dessenungeachtet bedeutungsvoller die priesterliche Formel: Christi Leib! (deren auch Pseudoambrosius lib. IV. c. 5 de sacramt. gedenkt) war, einen desto tieferen Eindruck musste sie auf den empfänglichen Communicanten machen, desto heilsamere Wirkungen bei ihm zurücklassen, der durch sein Amen! das Geständniss, das Brot sei Christi wahrer Leib, ablegte." — Cyrillus l. c.: *προσιὼν μὴ τεταμένοις τοῖς τῶν χειρῶν καρποῖς προσέρχου, μηδὲ διῃρημένοις τοῖς δακτύλοις, ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ βασιλέα ὑποδέχεσθαι. καὶ κοιλάνας τὴν παλάμην δέχου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.— Προσέχων μὴ παραπολέσῃς τι ἐκ τούτου αὐτοῦ.— εἶτα προσέρχου καὶ τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος, μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ κύπτων, καὶ τρόπῳ προσκυνήσεως καὶ σεβάσματος λέγων τὸ Ἀμήν. — ἔτι δὲ τῆς νοτίδος ἐνούσης τοῖς χείλεσί σου, χερσὶν ἐπαφώμενος καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ μέτωπον καὶ τὰ λοιπὰ ἁγίαζε αἰσθητήρια.*

3) Cyrillus Catech. Mystagog. ult.: *μετὰ ταῦτα ἀκούετε τοῦ ψάλλοντος μετὰ μέλους θείου, προτρεπομένου ἡμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ λέγοντος· Γεύσασθε καὶ ἴδετε κτλ.* Chrysostomus centesimum quadragesimum quintum Psalmum ista occasione cantatum esse asserit. Missa Mozarab. Cod. Lit. I. p. 101.

Χριστοῦ, εὐχαριστήσωμεν τῷ καταξιώσαντι ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων αὐτοῦ μυστηρίων, καὶ παρακαλέσωμεν, μὴ εἰς κρίμα (1 Cor. 11, 29), ἀλλ' εἰς σωτηρίαν ἡμῖν γενέσθαι, εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς καὶ σώματος, εἰς φυλακὴν εὐσεβείας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ἐγειρώμεθα. ἐν χάριτι Χριστοῦ ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ Θεῷ,[1]) καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ παραθώμεθα.[2])

XXI. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαριστείτω· Δέσποτα ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτορ, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου τοῦ εὐλογητοῦ παιδὸς, ὁ τῶν μετ' εὐθύτητος ἐπικαλουμένων σε ἐπήκοος, ὁ καὶ τῶν σιωπώντων ἐπιστάμενος τὰς ἐντεύξεις· εὐχαριστοῦμέν σοι, ὅτι κατηξίωσας ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, ἃ παρέσχου ἡμῖν, εἰς πληροφορίαν τῶν καλῶς ἐγνωσμένων, εἰς φυλακὴν τῆς εὐσεβείας, εἰς ἄφεσιν πλημμελημάτων· ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ σου ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς, καί σοι προσῳκειώμεθα· ὁ χωρίσας ἡμᾶς τῆς τῶν ἀσεβῶν κοινωνίας, ἕνωσον ἡμᾶς μετὰ τῶν καθωσιωμένων σοι, στήριξον ἡμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσει, τὰ ἀγνοούμενα ἀποκάλυψον, τὰ λείποντα προσαναπλήρωσον, τὰ ἐγνωσμένα κράτυνον· τοὺς ἱερεῖς ἀμώμους διαφύλαξον ἐν τῇ λατρείᾳ σου· τοὺς βασιλεῖς διατήρησον ἐν εἰρήνῃ, τοὺς ἄρχοντας ἐν δικαιοσύνῃ, τοὺς ἀέρας ἐν εὐκρασίᾳ, τοὺς καρποὺς ἐν εὐφορίᾳ, τὸν κόσμον ἐν παναλκεῖ προνοίᾳ. τὰ ἔθνη τὰ πολεμικὰ πράϋνον· τὰ πεπλανημένα ἐπίστρεψον, τὸν λαόν σου ἁγίασον· τοὺς ἐν παρθενίᾳ διατήρησον· τοὺς ἐν γάμῳ διαφύλαξον ἐν πίστει· τοὺς ἐν ἁγνείᾳ ἐνδυνάμωσον· τὰ νήπια ἅδρυνον· τοὺς νεοτελεῖς βεβαίωσον· τοὺς ἐν κατηχήσει παίδευσον, καὶ τῆς μυήσεως ἀξίους ἀνάδειξον· καὶ πάντας ἡμᾶς ἐπισυνάγαγε εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.[3])

---

1) Desunt verba τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ θεῷ in Cod. Vindobensi. Clericus Arianorum odoratur opiniones.

2) v. Drey l. c. p. 111: „Dies Gebet findet sich fast wörtlich im römischen Messbuch unmittelbar vor der Communion. Perceptio Corporis tui, Domine Iesu Christe, quod ego indignus sumere praesumo, non mihi proveniat in iudicium et condemnationem, sed pro tua pietate prosit mihi ad tutamentum mentis et corporis et ad medelam percipiendam.“

3) v. Drey l. c. p. 111: „Dies Gebet ist so ganz im Geist und der Bedeutung der christlichen Abendmahlsfeier, und zugleich so einfach und herzlich in den Worten, dass

XXII. *Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω·* Τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κλίνατε καὶ εὐλογεῖσθε.

Καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχέσθω, λέγων· Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀσύγκριτος, ὁ πανταχοῦ ὢν καὶ τοῖς πᾶσι παρὼν καὶ ἐν οὐδενὶ ὡς ἐνόντι ὑπάρχων, ὁ τόποις μὴ περιγραφόμενος, ὁ χρόνοις μὴ παλαιούμενος, ὁ αἰῶσι μὴ περατούμενος, ὁ λόγοις μὴ παραγόμενος, ὁ γενέσει μὴ ὑποκείμεμος, ὁ φυλακῆς μὴ δεόμενος, ὁ φθορᾶς ἀνώτερος, ὁ τροπῆς ἀνεπίδεκτος, ὁ φύσει ἀναλλοίωτος, ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον (1 Tim. 6, 16), ὁ τῇ φύσει ἀόρατος, ὁ γνωστὸς πάσαις ταῖς μετ' εὐνοίας ἐκζητούσαις σε λογικαῖς φύσεσιν, ὁ καταλαμβανόμενος ὑπὸ τῶν ἐν εὐνοίᾳ ἐπιζητούντων σε· ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, τοῦ ἀληθινῶς ὁρῶντος, τοῦ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντος λαοῦ σου· εὐμενὴς γενόμενος ἐπάκουσόν μου διὰ τὸ ὄνομά σου, καὶ εὐλόγησον τούς σοι κεκλικότας τοὺς ἑαυτῶν αὐχένας, καὶ δὸς αὐτοῖς τὰ αἰτήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν τὰ ἐπὶ συμφέροντι, καὶ μηδένα αὐτῶν ἀπόβλητον ποιήσῃς ἐκ τῆς βασιλείας σου, ἀλλὰ ἁγίασον αὐτοὺς, φρούρησον, σκέπασον, ἀντιλαβοῦ, ῥῦσαι τοῦ ἀλλοτρίου, καὶ παντὸς ἐχθροῦ, τοὺς οἴκους αὐτῶν φύλαξον, τὰς εἰςόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους φρούρησον· ὅτι σοι δόξα, αἶνος, μεγαλοπρέπεια, σέβας, προςκύνησις, καὶ τῷ σῷ παιδὶ Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ σου τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ Θεῷ καὶ βασιλεῖ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

---

es jetzt noch bei Gelegenheiten, wo ein bedeutender Theil der Gemeinde zum Tisch des Herrn gehet, gebraucht werden könnte."

1) Chrysostom. Hom. de Baptismo: *τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; τοῦ Χριστοῦ παρόντος, τῶν ἀγγέλων παρεστώτων, τῆς φρικτῆς ταύτης τραπέζης προκειμένης, τῶν ἀδελφῶν σου μυσταγωγουμένων ἔτι, αὐτὸς καταλιπὼν ἀποπηδᾷς; καὶ ἐπὶ δεῖπνον μὲν εἰ κληθῇς, κἂν πρότερον κορεσθῇς, οὐ τολμᾷς τῶν ἄλλων ἀνακειμένων ἀναχωρῆσαι πρὸ τῶν φίλων αὐτός. ἐνταῦθα δὲ τῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἐπιτελομένων, τῆς ἱερᾶς τελετῆς συνεστώσης ἔτι, καταλιμπάνεις ἐν μέσῳ πάντα καὶ ἀναχωρεῖς. καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; ποίας δὲ ἀπολογίας; βούλεσθε εἴπω, τίνος ἔργον ποιοῦσιν οἱ πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἀναχωροῦντες, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ᾠδὰς οὐκ ἐπιφέροντες τῷ τέλει τῆς τραπέζης; — ὅτε ἐκοινώνησε τὸ ἔσχατον δεῖπνον ὁ Ἰούδας, τὸ κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα ἐκείνην, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνακειμένων αὐτὸς προπηδήσας ἐξέβη. ἐκεῖνον τοίνυν μιμοῦνται καὶ οὗτοι, οἱ πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀποπηδῶντες εὐχαριστίας. ἐκεῖνος γὰρ εἰ μὴ κατέλιπε τοὺς συμμαθητὰς, οὐκ ἂν ἀπώλετο.* Pseudo-Dionys. Areop. l. c.: *μετασχὼν καὶ μεταδιδοὺς (ὁ ἱεράρχης) κοινωνίας, εἰς εὐχαριστίαν ἱερὰν καταλήγει.*

XXIII. Καὶ ὁ διάκονος ἐρεῖ· Ἀπολύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

[Ταῦτα περὶ τῆς μυστικῆς λατρείας διατασσόμεθα ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις.] 1)

---

1) Miramur, nunc omnibus Apostolis tribui, quod supra ad Iacobum relatum est. Fortasse usus est auctor Liturgia eucharistica omnium Apostolorum auctoritate insignita: placuit tamen ipsi solius Iacobi nomen superscribere, ne ullus ex apostolorum numero propria et apta careat *διατάξει* cf. p. 48.

CAPUT II.

LITURGIA S. IACOBI.

Ab omni vetustate accepta est opinio ecclesiae, S. Iacobum Apostolum eumque fratrem Domini curas suas defixisse in divina liturgia. Quod probat eius qui Constitutiones digessit doctrina, etsi Missam Fidelium perperam revocavit ad Iacobum maiorem; probat Epiphanius, qui Haer. 79 Iacobum fecit *κατὰ τὴν γῆν ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον καὶ μυστηρίων ἀρχηγέτην.* Sane vero aliud est referre ad Iacobum rerum liturgicarum sollicitudinem, aliud eundem apostolum liturgiae satis prolixae venditare auctorem. Inclinat ad hanc sententiam Proclus, Constantinopolitanus patriarcha († 446), si putandus est auctor apospasmatii *περὶ παραδόσεως τῆς θείας λειτουργίας*: collocat enim in eorum numero, qui mysteriorum rationem explicarunt et scriptis mandatam ecclesiae tradiderunt Iacobum — *ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας τὸν κλῆρον λαχὼν καὶ ταύτης πρῶτος ἐπίσκοπος.* Testium serie iungitur Concilium Trullanum (706) canone 32: *καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος ὁ κατὰ σάρκα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀδελφὸς, ὃς τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας πρώτως τὸν θρόνον ἐπιστώθη, καὶ Βασίλειος, ὁ τῆς Καισαρέων ἀρχιεπίσκοπος, οὗ τὸ κλέος κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἡμῖν ἱερουργίαν παραδεδωκότες, οὕτω τελειοῦν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἐξ ὕδατός τε καὶ οἴνου τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐκδεδώκασι* (Lit. c. 30).[1]) Denique non praetermittimus Isaacum Armeniae magnae catholicum, saeculo iam decimo clarum, haec monentem contra Armenos: *ὅτι γὰρ ποτήριον ὁ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις δέδωκεν, οἶνον καὶ ὕδωρ εἶχε, μάρτυς ὁ ἅγιος ἀπόστολος Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφόθεος καὶ Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν ταῖς λειτουργίαις ἑκάτεροι οὕτω λέγοντες· ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, εὐχαριστήσας καὶ εὐλογήσας ἔδωκεν* (Lit. Iac. 30. Lit. Marc. 16).

---

1) Hic canon Synodi Trullanae, quamvis ipsa a sede Romana probata non fuerit, relatus est in Gratiani Decretum.

Ergo copiosa advocatione utitur ea sententia, saeculo septimo, fortasse quinto, circumgestatam esse liturgiam, Iacobi Hierosolymitani nomine insignem. Haud scio an omnes omnes huius missae partes a Iacobo profectas esse crediderint: at quem Concilium Trullanum et Isaac excitant locus pertinet ad brevissimam liturgiae portionem eamque vere apostolicam. Et recentioribus quoque Orientalis ecclesiae doctoribus ne tenuissimus quidem scrupulus residere videtur, quia Missa Fidelium Iacobaea Iacobi calamo conscripta sit.[1])

Provinciam obtinuit Liturgia antiquitus late patentem et florentissimam. Usa est missa Iacobi sancta Hierosolymorum civitas: conformarunt, opinor, ad eius praecepta ritus suos dioeceses, quae ad Patriarchatum Hierosolymorum spectabant. Amplexus est Iacobus Cyprum, ne dicam Siciliam, Apuliam, Calabriam. Favent coniecturae duo codices, quos Benedictus Monaldinius, Monachus S. Basilii Crypto-Ferratensis anno 1749 Assemanno communicavit. Alter inventus est in monasterio Sancti Salvatoris prope Messanam, sine controversia saltem anno 984 vel 985 exaratus,[2]) proh dolor mutilus et oscitanter conscriptus. Praebet Missam Iacobi vulgatae consonam; accesserunt tamen sequioris aetatis additamenta, plurimorum Sanctorum commemoratio aliaque. Neque in vetustiori officio occurrit repetita et singularis Iacobi et Hierosolymorum memoria: *μνήσθητι κύριε τῆς ἁγίας πόλεως καὶ τῆς βασιλευούσης πόλεως* (Hierosolymae et Constantinopolis) —— *μνήσθητι κύριε τῶν ἐλθόντων καὶ ἐρχομένων Χριστιανῶν τοῦ προςκυνῆσαι ἐν τοῖς τοῦ Χριστοῦ τόποις.* — — *καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου.* Adhaec ante quatuor oecumenicos et magnos Patriarchas commemoratur Sanctissimus Pater N.

---

1) Ita Auctor Expositionis in Lit. Iacobi (Ioannes Maro vel Dionysius Barsalibi) apud Assem. IV. 2. 238 „Omnibus oblationibus antiquitate praestare D. Iacobi ministerium et oblationem, ad quam reliquas factas atque ad regulam veluti exactas affirmamus. Ipse enim omnium primus in Sionis caenaculo corporis et sanguinis Domini mysterium perfecit —— Die dominica Pentecostes advenit Spiritus S. super apostolos et hos sanctificavit, altero vero die consecrarunt Chrisma, tertio autem die consecrarunt Tabulam vel Altare. Quarto denique die obtulit Iacobus Frater Domini nostri oblationem eiusdem nomine inscriptam quae incipit: Deus universorum et Domine. Cumque interrogatus esset, undenam hoc accepisset, respondit: Vivit Dominus, quia nihil addidi aut detraxi ab eo, quod a Domino audivi (cf. ad c. 19). Conferas quoque primum responsum Hieremiae Patriarchae Constantinopolitani ad Wirtenbergenses.

2) Praeter argumentum a forma literarum petitum divinatur aetas codicis ex commemoratione quatuor Patriarcharum. Porro post doctissimam Monaldinii et Assemanni disputationem (Ass. IV, 2. p. XXXVIII — XLIX) nulla potest difficultas esse, quin charta liturgica primae ecclesiae in Monte Sinai, Hierosolomytanae subiectae usui deservierit. Cf. Kealium p. 40. qui codicem Siculum adpellavit.

Sanctae Christi Dei civitatis. Hic autem alius esse nequit ac Patriarcha Hierosolymitanus. Itaque membrana illa Messanensis probat sententiam, exstitisse Liturgiam ecclesiae Hierosolymitanae propriam, Missae, quae vulgo sub Iacobi nomine fertur congruam, fortasse a Sicilia ea aetate acceptam, qua occupata fuit insula ab Iustiniani exercitu.

In altero codice, e monasterio S. Mariae *ὁδηγητρίας,* quod Rossani apud Calabros sub instituto S. Basilii floret, Romam in monasterium S. Basilii de urbe delato leguntur Liturgiae Petri, Marci, Iacobi, Chrysostomi et multa alia quae spectant ad ritus divinos. Adnotarunt monachi Basilii de urbe in codice pag. 42: „custodiendus diligenter, nam ex hoc libro exscripta fuit Liturgia S. Marci et fuit transmissa cuidam Canonico Parisiensi (Renaldotio), qui typis eam mandavit cum nimio honore.“ Monaldinius codicem exscriptum putat ex aliquo rituali Antiocheno, quoniam fit memoria patriarcharum Antiochenorum ab ipso Petro apostolo ad Theodosium usque, hoc est circitur ad saec. XII: sub hanc aetatem codicem exaratum esse arbitratur. Ex hac membrana Monaldinius liturgiam Iacobi quae incipit p. 85 et finit p. 127, descripsit et latinam fecit. Dolemus doctissimum hieromonachum collationem tantum latinae translationis Assemannio transmisisse, omissis nonnullis varietatibus lectionis, quae ipsi minus necessariae visae sunt.

Ut redeamus unde exorsi sumus, codices illi in Sicilia et Calabria asservati atque, ut videtur, in Missa celebranda adhibiti nos adducunt, ut ordinem Iacobi ad Siculos Italosque perrexisse credamus. Utcunque est, saeculo decimo tertio magna liturgiae impendit ruina. Namque animi angustia quae apud Latinos omnes ritus domesticos exstirpare ac pro Gallicanis, Ambrosianis Mozarabicis caerimonias obtrudere satagebat Romanas: ea orientalem quoque ecclesiam constrinxit et occupavit. Ex quo tempore orthodoxae sedes Alexandriae, Antiochiae et Hierosolymae sub Mahometis imperio non amplius vetusta pollebant auctoritate, inde omnia ad Constantinopolitani patriarchae nutum componi coepta sunt. Itaque Theodorus Balsamon consultus a Marco Alexandrino Patriarcha *αἱ περὶ τὰ μέρη τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἀναγινωσκόμεναι λειτουργίαι καὶ λεγόμεναι συγγραφῆναι παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ Μάρκου, δεκταί εἰσι τῇ ἁγίᾳ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἢ οὔ;* — respondit, omnes ecclesias sequi debere morem novae Romae, nimirum Constantinopolis et sacra celebrare iuxta traditiones magnorum doctorum Ioannis Chrysostomi et sancti Basilii. Iacobi et Marci *λειτουργογράφων* nullam mentionem insertam esse in Canone Apostolorum 85 et in canone Laodiceno 59: neque, quod caput rei sit, nullo modo in Liturgia agnovisse, *τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινοπόλεως.* Addas quae profert Balsamo ad

can. 32 Concilii Trullani: σημειῶσαι ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος ὅτι πρῶτος ὁ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος ὡς πρῶτος ἀρχιερατεύσας τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας παρέδωκε τὴν θείαν ἱεροτελεστίαν, ἥτις παρ' ἡμῖν ἀγνοεῖται, παρὰ δὲ τοῖς Ἱεροσολυμιταῖς καὶ τοῖς Παλαιστιναίοις ἐνεργεῖται ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς. Οἱ δὲ Ἀλεξανδρεῖς λέγουσιν εἶναι καὶ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ᾗ καὶ χρῶνται ὡς τὰ πολλά. Ἐγὼ δὲ συνοδικῶς μᾶλλον δὲ καὶ ἐνώπιον βασιλέως τοῦ ἁγίου ἐλάλησα τοῦτο, ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἐνεδήμει εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Μέλλων γὰρ λειτουργῆσαι μεθ' ἡμῶν καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ὥρμησε κρατεῖν τὸ τῆς τοῦ Ἰακώβου λειτουργίας κοντάκιον, ἀλλ' ἐκωλύθη παρ' ἡμῶν καὶ ὑπέσχετο λειτουργεῖν καθὼς καὶ ἡμεῖς.[1]) Et sane ex illa fere aetate Liturgia Iacobi prorsus cecidit apud Graecos. Ut aiunt, recitant eam hodienum in festivitate S. Iacobi 23 Oct. Hierosolymorum ac Cypri ecclesiae.[2]) At Iacobi officium, expulsum ex ecclesia orthodoxa quoad exemplaria graeca adhibet in Missarum sollemniis, remansit incolume apud Syros. Nam cum Syriaca lingua in provinciis Palaestinae vernacula esset, praesertim in pagis et extra urbes, iam antiquitus est liturgia Iacobi in Syriacam dialectum translata.[3]) Et servaverunt librum Syri hucusque et Orthodoxi vel Melchitae et Heterodoxi vel Iacobitae, qui Eutychis haeresi infecti sunt. Usurpant sane Monophysitae, orthodoxis in Syria numero longe superiores, praeter Liturgiam Iacobi multas alias, ab Renaldotio in volumen praeclaris-

---

1) Placuit multis hominis acumen; at non observarunt, Theodorum non ardere studio veri reperiendi, sed turgescere animum eius et tumere intolerabili superbia. Recte metiantur hominem Renaldotius I. p. LXXXIII sq. Assemannus III, 2. XI sq. et Nealius East. Ch. I. 318 This Prelate was a complete Oriental Ultramontane; every thing was to be jugded by, and squared to, the rule of Constantinople; the Bellarmine or Orsi of the Eastern Church, he was for abolishing every formulary not adopted by the Oecumenical Patriarch; and endeavoured successfully to intrude the forms of Constantinople on the whole East.

2) Assemannus IV, 2. p. XXV: Hierosolymitanam Liturgiam amplexi sunt nedum omnes subiectae ecclesiae; verum et aliae complures, quin fere omnes Orientales ad illam suas liturgias expresserunt et adeo accommodarunt. Syri ergo fere omnes illam probarunt eaque etiam modo utuntur, quamvis in nonnullis pro diversitate locorum et libertate Episcoporum non omnes sibi consentiant. Unde et eam iam contractam iam productam adhibent et plures alias ad illius exemplar compositas celebrant — — Cypri etiam regni ecclesiae bene multae, puta Syrorum Maronitarum illam frequentant, antiquum morem retinentes, quo omnes Cypri ecclesiae non nisi hanc adhibebant liturgiam, uti ex Epiphanio non obscure colligitur.

3) Ut opinatur Assemannus, ipse Iacobus liturgiam suam Syriace conscripsit. Quam viri docti sententiam ita conformaverim, ut Consecrationis formula a Iacobo profecta, ab apostolo Syriace non scripta sed tradita sit. Ex Renaldotii sententia Graecae chartae Syriacorum primaevum exemplar sunt l. c. p. XVIII.

simi operis secundum congestas et illustratas (cf. tabulam Nealii)[1]) sed omnibus prima Iacobaei officii pars, quae usquae ad osculum pacis perducitur, inservit et reliqua itidem ad Iacobum in plurimis accommodata sunt. Vix quidquam occurrit quod ad errores sectae proprios insinuandos pertineat. Testimonio est Liturgiae Iacobiticae conspectus apud Renaldotium II. l. c. p. XVII „Praeparato altari, Sacerdos diversas preces recitat, sacra vestimenta induit, et ita ad sanctuarium progreditur. Panis Eucharisticus cum calice, a Prothesi, ubi statim collocantur, ad altare deferuntur, eadem prope ratione, qua fit apud Graecos *magnus*, ut vocant, *Introitus*. Miscetur aqua vinum, ex vetustissima traditione: dona ubi ad altare illata sunt, duplici velo, maiori et minori teguntur, et incensantur. Dicuntur interea variae orationes, Trisagium, Gloria in excelsis: Psalmi aliquot: Hymni diversi secundum dies, carmine Ephremitico vel Iacobitico: Prooemia. Deinde leguntur sectiones ex Epistolis Pauli, et Catholicis, aliquando ex Actis Apostolorum et ex Veteri Testamento, iuxta indices qui habentur in singulari codice, neque enim ut apud Latinos, Lectiones libris Missalibus inseruntur, sed petuntur ex Lectionariis, quae apud Syros, et reliquos Orientales habentur, ut apud Graecos *Ἀποστολοευαγγέλια*. Preces, benedictionesque Sacerdotis, hortationes Diaconi ad populum, singulis lectionibus adiunguntur et eodem tenore, antea vel paulo post dicuntur orationes *Εἰρηνικαί*, sive pro pace, et aliis beneficiis quae a Deo postulantur, praeeunte Diacono: Sacerdote secretam orationem interea pronunciante, et populo acclamante *Kyrie eleison*. Scripturarum lectio fit primum Syriace: et postea Arabice, quae lingua est maximae partis Orientis vernacula. His peractis canitur Syriace a populo Nicaenum Symbolum: Sacerdos manus lavat: commendat se circumstan-

---

1) Renaldotius II. p. X. XIII Statim unicuique in mentem veniet, qua ratione factum sit, ut tot apud Syros Iacobitas extent, cum Nestoriani tres admodum habebant: Coptitae qui etiam Iacobitae sunt, non plures: etsi Aethiopicae duodecim numerentur. Huius Liturgiarum tanti numeri ratio reddi nulla potest nisi ex coniecturis. Non enim ex gentis genio, scribendique patria lingua facilitate, natae sunt tot diversae Liturgiae, cum Nestoriani Syri essent, et linguae suae studiosissimi: neque Orthodoxi aliam quam Iacobi Liturgiam videantur agnovisse. Solis id Iacobitis contigit, ut tot diversas haberent. — Inter Syros illos plus doctrinae Ecclesiasticae fuit, quam apud alios, quod omnes prope libri SS. Patrum Syriace habebant interpretatos, atque ex illis versionibus Arabicae prope omnes prodierunt. Itaque si Syros cum aliis Iacobitis Aegyptiis comparemus, isti eruditione et scribendi facultate longe superiores agnoscuntur. Unde dudum postquam Syriaca lingua vulgaris esse desiit, multa erudite et eleganter scripserunt, quod Coptice a nemine tentatum est, cum pauci eam linguam intelligerent: et praeter Acta et instrumenta Patriarchalia, nihil in ea scriberetur. Syris igitur facile fuit Officia nova scribere, quamvis lingua vulgaris esse dudum desivisset: aliis non item. Inde factum ut illorum multo plura, quam reliquorum Christianorum Orientalium Officia habeantur.

tinm precibus et incipitur Anaphora, sive sacra Actio. Illius initium est oratio ante osculum pacis, et anteqam dicatur superest in codicibus MSS[is]. vetus formula eiiciendi audientes et poenitentes, testis antiquae disciplinae. Tum benedictio antiquissima: *Caritas Dei Patris*, etc. signum crucis super populum. — Post osculum pacis, *Sursum corda* et reliqua, cuius formulae ubique receptae in omnibus cuiuscumque linquae Liturgiis extat memoria. Praefatio quae est de gratiarum actione, laudibusque ad Deum referendis propter omnia in genus humanum beneficia, creationis, legis promulgatae, missionis Prophetarum, tandem liberationis humani generis per Incarnationem, salutaremque dispensationem Christi Domini. Sequitur in Praefationis fine Hymnus Cherubicus, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, qui canitur a populo.

Sacerdos longam orationem pronunciat in Dei laudem, et pro Liturgiarum diversitate aliquando brevior, aliquando prolixior est illa oratio. Desinit autem in institutionis Sacramenti commemoratione, et pronunciatione verborum Christi, super panem, et super calicem: ad quae populus acclamat: *Mortem tuam Domine annunciamus*, etc. sequntur orationes sacerdotis in eamdem sententiam: et paulo post *Invocatio Spiritus sancti*, quam praecedit Diaconi exhortatio ad populum, ut oret attentius, expectando eius illapsum in dona proposita. Ipsa Invocationis forma eadem omnino est, quae in Graecis codicibus. Sequuntur Diptycha: tum commemoratio mortuorum: Sanctorum memoria: Oratio Dominica, quam Sacerdos incipit; populus alta voce continuat. Elevatio Eucharistiae, et *Sancta sanctis*. Tum hostiae fractio, et particulae in calicem intinctio; tum ex eadem, reliquarum quae in sacro disco sunt, particularum consignatio: Sacerdotis communio: eiusdem distributio Sacerdotibus, Diaconis et reliquis ex Clero. Deinde communio populo distribuitur, per intinctam particulam, quae cochleari praebetur: Gratiarum actio et Sacerdotis ultima benedictio.“

Cum semel expositum sit de origine et authentia Liturgiarum circa annum CCC et postea literis mandatarum, quid ad verum proxime accedere videatur, non est quod magnum et difficile bellum instauremus, quod de aetate et integritate singulorum librorum decertatum est. Agnoscimus Iacobum apostolum in Praefatione, Consecratione, Distributione et oratione dominica: alias orationes, Cyrillo et Clementi necessitudine quadam coniunctas ecclesiae Hierosolymitanae traditiones liturgicas putaverimus saeculo secundo et tertio enatas; tertiam partem eamque admodum prolixam adiecit saeculum quartum vel quintum.[1])

---

1) Renaldotius liturgiam Iacobi literis mandatam esse existimat ante Cyrillum Hieros. Tom. I. p. XXXIII „Cum annis aliquot antea Cyrillus Hierosolymitanus Catecheses suas

Editio Missae Iacobi graeca princeps est opinor ea quam curavit Demetrius Ducas Romae 1526. 4. Dein nitide, luculenter et emendate expressa est in Liturgiis SS. Patrum excusis Parisiis apud Typographum Regium Guil. Morellum 1560 fol. Eodem anno et eadem forma Parisiis haec editio etiam Latine cum auctario separatim prodiit curante Ioanne a S. Andrea, Canonico Ecclesiae Parisiensis et Claudio de Sainctes Episcopi postmodum Ebroicensis. Nova editio ad Parisiensem facta prodiit Antverpiae 1562. 8. Occurrit posthac Liturgia graece et latine in Tom. IV. Bibl. Patrr. quam curavit Margar. de la Bigne Par. 1576. Tom. II. Auctarii Ducaeani Par. 1624 et Tom. XII Bibl. Patrum Morellianae Par. 1644. 1654 in Bibl. Max. Lugdun. II. p. 1—9.

Porro legitur graece et latine in Fabricii Codice apocrypho Tom. III. p. 33 sq. et in Assemanni Codice Liturgico. Lib. IV. ps. 2. p. 1—67. Seorsim eam edidit Thomas Rattray, Episcopus Dunkeldensis anno 1733, additis locis parallelis ex liturgiis SS. Basilii, Chrysostomi, Marci, Clementis. Et nuper anno 1849 et Guilelmus Trollope singulari eam evulgavit libro et Nealius noster eam in doctissimis suis quadrigis liturgicis fecit rotam. Germanicam fecit Augusti Denkw. VIII. p. 427—459. Cf. Leo Allatius Epistola ad Bartholdum Nihusium de Liturgia Iacobi ante eius Συμμικτα Lib. I. p. 175—203 Col. Agr. 1653. 8.[1]) Ioan. Ligthfoot Disquisitio de S. Iacobi Liturgia. Opp. posth.

---

scripserit, in quibus particulae quaedam sunt ex Iacobi Liturgia desumptae, scripto quoque comprehensam eam fuisse, quae Ecclesiae Hierosolymitanae propria foret, verisimillimum est. Syriacam enim eiusdem nominis, quae ex Graeca expressa est, dudum ante schisma Monophysitarum, qui postea Iacobitae appellati sunt, in scripta relatam fuisse, suadet communis, qui etiamnum superest, illius usus, tam apud Orthodoxos, quam apud Iacobitas. Illi quippe Sacramentales libros numquam ab haereticis acceperunt: cum isti contra suos omnes ab Ecclesia Catholica abstulerint: nullus veterem sacrorum celebrandorum traditionem ita contemserit, ut novas eorum formas componere ausus fuerit. Accedit etiam, quod Liturgia illa Iacobi Syriaca, Orthodoxis Iacobitisque communis, pura est ab omni novitate vocum aut sententiarum, quas haeresis introduxit, et idem circa Nestorianum observatur, qui character primae vetustatis certus videtur. Nam in aliis Ecclesiasticis officiis, illis praesertim quae ad psalmodiam pertinent, frequentissima est vocum et sententiarum eius generis insitio, quae novitatis non dubium indicium est. Sane si non certum et exploratum, at ita verisimile est, ut nihil contra dici cum aliqua ratione queat, Nestorianos illos veteres qui Romano Imperio pulsi Mesopotamiam, conterminasque Persis provincias repleverunt, ut etiam Iacobitas, novos Sacramentales libros, Orthodoxorum libris tam similes componere vix potuisse, nisi scriptos prae oculis libros habuissent."

1) Recte Tillemont l. c. „Allatius a fait une longue dissertation pour montrer que la Liturgie qui porte le nom de S. Jacques, vient véritablement de lui. Il traite ce point avec autant de chaleur que d'étendue, moins comme une personne qui cherche la verité, que comme un homme qui veut faire valoir l'opinion qu'il a embrassé. Cepen-

p. 147 in Opp. Ultr. 1699 fol. Vol. II. Tillemont Mem. Eccl. I. p. 679 sq. le Nourry Apparatus ad Bibl. PP. I. Diss. 2. p. 24 sq. e. a.

Sed his editionibus, nisi fallor, omnibus una eademque membrana venerandae tamen antiquitatis praebuit verborum textum.[1]) Itaque et nobis tritum iter ingrediendum est, ita tamen ut Codicis Messanensis (M) et Rossanensis (R) varietatem diligenter observemus. Porro in praecipuis capitibus Missae Fidelium ratio habita est Syriacae Liturgiae S. Iacobi, quae communis celebrandi forma est, qua Syri, cum orthodoxi (Iacobitae uniti et Maronitae) tum heterodoxi olim utebantur ac modo uti non desistunt Syriace et Latine. Neque prorsus praetermisimus Anaphoram S. Cyrilli cf. p. 40. Denique vigilanti cura comparavimus singulas Iacobi orationes in aliis Liturgiis obvias, ut in S. Marci, in Copticis graecis S. Gregorii et Basilii. Quod ad officia S. Basilii S. Chrysostomi orthodoxa, cum infra exhibituri simus ea integra, nunc ad eorum varietatem animadvertere supervacaneum est.

---

dant après avoir bien declamé contre ceux qui rejettent cette liturgie, héretiques et catholiques, il se réduit a dire, que S. Jacques en a composé une, dont on a fait celle, que nous avons en conservant le fond de l'original, mais en y retranchant, ajoutant et changeant diverses choses: en sorte qu'il n'est pas aisé de savoir assurément ce qui vient de S. Jacques, comme le Cardinal Bellarmin l'a remarqué et A. avoue au moins, que pour lui il ne peut pas faire ce discernement. Voilà, ce me semble, à quoi se réduit son sentiment, qui ne me parait pas bien différent de celui, qu'il rejette avec tant de feu et tant de hauteur." Sane vero, omnis de singulari cuiusdam Liturgia aetate etc. controversia vana et futilis est, nisi prius disputetur de rituum christianorum primordiis deque vetustissimae liturgiae indole etc. ut certa quaedam sedes constituatur et fundamentum.

1) Scriptam puto circa annum 450. De Graeca Liturgiae dictione Casaubonus Exerc. XVII. ad Baron. c. 58. p. 583. Renaldotius l. c. I. p. LXXXI sq. At verisimile est primos ex circumcisione Christianos, qui neque nobiles, neque eruditi plerumque fuerunt, ea lingua potius, quae communis et vulgaris erat, Hierosolymitana scilicet dialecto, preces publicas et sacra Christiana celebrasse: Syra autem lingua, quam eidem Hierosolymitanae dialecto coniuncta sit, nemo ignorat. Hinc tot Syrorum, imo Christianorum, qui vel Novum Testamentum Syriacum vel Grammaticas ediderunt, fastidiosae παρεκβάσεις de eadem lingua Christo vernacula, de Matthaei Evangelio Hebraico, quas discutere non est huius loci. Verum argumentis quae a verisimili peti possunt, ut illa quae tetigimus, repugnat color ipse Orationis, quae Hellenismum in multis ita refert, ut manifesto Graecam originem significet, quamvis preces prope omnes verbis et sententiis utriusque Testamenti contextae, non certum habeant ex idiotismis Orientalium linguarum, qui in Graecam migraverunt, peregrinae linguae indicium. Sed nominum compositorum quibus illae linguae carent, verborumque aliquando non recta interpretatio, Graecos fontes ita perspicue designat, ut alio preces omnes illae referri non possint.

Ὁ ἱερεύς.

[I. Ἐν πλήθει ἁμαρτιῶν μεμολυσμένον με μὴ ἐξουδενώσῃς, δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἰδοὺ γὰρ προςῆλθον τῷ Θείῳ τούτῳ καὶ ἐπουρανίῳ μυστηρίῳ σου, οὐχ ὡς ἄξιος ὑπάρχων· ἀλλ' εἰς τὴν σὴν ἀφορῶν ἀγαθότητα, ἀφίημί σοι τὴν φωνὴν, ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ· ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἀντοφθαλμῆσαι τῇ ἱερᾷ σου ταύτῃ καὶ πνευματικῇ τραπέζῃ, ἐφ' ᾗ ὁ μονογενής σου Υἱὸς καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς

Cap. I. M ad caput decimum usque obtruncatus. R. missam ita incipit: Diaconus Dominum precemur. Populus. Kyrie eleison. Sacerdos. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti nunc et semper et in saecula. Diaconus. Stemus honeste. In pace Dominum precemur. Sacerdos. Gloria Patri et Filio etc. ut c. 2.

Cap. I—VII. complectuntur confessionem sacerdotis, primam incensi oblationem, omnino ea quae Liturgiae proprie sic dictae, antecedunt. Inter omnes liturgicarum rerum peritos constat, omnes eiusmodi preces ad Missam sacerdotem ac populum praeparantes, sequiori demum tempore literis consignatas et semper sapere novitatem. Septem haec priora capita saeculo quarto et quinto addita sunt vetusto codici. Nealius Tetr. Lit. p. XLII sq. „Hoc autem mihi persuasum est, in quo et viros doctissimos, qui de hac re scripserunt, mecum consentientes habeo, imprimis vero Rattrayum: has orationes non solum transpositas fuisse, verum etiam multiplicatas esse, duabus eiusdem orationis editionibus in duas orationes prolatis. Vide enim quo pacto hae preces cohaereant. 1. Sacerdotis apologia. 2. εὐχὴ τῆς παραστάσεως. 3. εὐχὴ τοῦ θυμιάματος τῆς εἰςόδου τῆς ἐνάρξεως. 4. εὐχὴ τῆς ἐνάρξεως. 5. εὐχὴ τοῦ θυμιάματος τῆς εἰςόδου τῆς συνάξεως. 6. Oratio brevis sine nomine. 7. εὐχὴ ἀποκριτικὴ παρὰ τοῦ διακόνου. 8. Hymnus ὁ μονογενής. 9. εὐχὴ, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τῶν πυλῶν ἕως τοῦ θυσιαστηρίου. Quis non videt talem precum farraginem nec parallelizari posse nec debere? Quis non videt tertiam et quintam duas editiones esse eiusdem orationis? nonam autem revera eandem esse ac prima, i. e. Sacerdotis apologiam? Cui denique non patet, orationem responsoriam diaconi immediate praecedere trisagion, quippe quae τὴν πολυύμνητον ᾠδὴν τοῦ ἐνθεαστικοῦ καὶ τρισαγίου commemoret?"

Idem Vir Doctus History of Eastern Church p. 359 praebet Missae proanaphoricae apud Orientales conspectum.

I. The Mass of the Catechumens.	1. The Preparatory Prayers. 2. The Initial Hymn or Introit. 3. The Little Entrance. 4. The Trisagion. 5. The Lections. 6. The Prayers after the Gospel, and expulsion of the Catechumens.
II. The Mass of the Faithful.	1. The Prayers for the Faithful. 2. The Great Entrance. 3. The Offertory. 4. The Kiss of Peace. 5. The Creed.

ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ, καὶ πάσῃ κηλῖδι κατεστιγμένῳ, μυστικῶς πρόκειται εἰς θυσίαν. Διὸ ταύτην σοι τὴν ἱκεσίαν καὶ εὐχαριστίαν προσάγω, τοῦ καταπεμφθῆναί μοι τὸ Πνεῦμά σου τὸ Παράκλητον ἐνισχῦον καὶ καταρτῖζον με πρὸς τὴν λειτουργίαν ταύτην, καὶ τὴν παρὰ σοῦ μοι τῷ λαῷ ἐπαγγελθεῖσαν φωνὴν, ἀκατακρίτως ταύτην ἀποφθέγξασθαι καταξίωσον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ᾿ οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ καὶ ὁμοουσίῳ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ τῆς παραστάσεως.[1])

II. Δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ τριαδικῷ καὶ ἑνιαίῳ φωτὶ τῆς θεότητος, τῆς ἐν τριάδι μοναδικῶς ὑπαρχούσης, καὶ διαιρουμένης ἀδιαιρέτως· τριὰς γὰρ εἷς Θεὸς παντοκράτωρ, οὗ τὴν δόξαν οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται, ἡ δὲ γῆ, τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν, καὶ ἡ θάλασσα, τὸ αὐτοῦ κράτος, καὶ πᾶσα αἰσθητὴ καὶ νοητὴ κτίσις, τὴν αὐτοῦ μεγαλειότητα κηρύττει πάντοτε· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, κράτος, μεγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ τοῦ θυμιάματος τῆς εἰςόδου τῆς ἐνάρξεως.[2])

III. Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὦ Θεοῦ Λόγε, ὁ ἑκουσίως ἑαυτὸν θυσίαν ἄμωμον ἐπὶ σταυροῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προςαγαγὼν, ὁ διφυὴς ἄνθραξ, ὁ τῇ λαβίδι τῶν τοῦ προφήτου χειλέων ἀψάμενος, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ ἀφελόμενος, ἅψαι καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τῶν αἰσθήσεων, καὶ καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλῖδος, καὶ παράστησον ἡμᾶς ἁγνοὺς τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ τοῦ προςενέγκαι σοι θυσίαν αἰνέσεως· καὶ πρόςδεξαι ἀφ᾿ ἡμῶν τῶν ἀχρείων δούλων σου τὸ παρὸν θυμίαμα, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας· καὶ εὐωδίασον ἡμῶν τὸ δυςῶδες τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· καὶ ἁγίασον ἡμᾶς τῇ ἁγιαστικῇ δυνάμει τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· σὺ γὰρ εἶ μόνος ἅγιος, ὁ ἁγιάζων καὶ τοῖς πιστοῖς μεταδιδόμενος· καὶ πρέπει σοι ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ,

1) Cum assistit altari. Augusti: Beim Auftreten. 2) Oratio cum incenditur thus in principio Missae.

Cap. III. Habet R. orationem dicendam cum incenditur thus in ingressu et principio.

καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ τῆς ἐνάρξεως.

IV. Εὐεργέτα βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ τῆς κτίσεως ἁπάσης δημιουργὲ, πρόςδεξαι προςιοῦσάν σοι διὰ τοῦ Χριστοῦ σου τὴν ἐκκλησίαν σου· ἑκάστῳ τὸ συμφέρον ἐκπλήρωσον· ἄγαγε πάντας εἰς τελειότητα, καὶ ἀξίους ἡμᾶς ἀπέργασαι τῆς χάριτος τοῦ ἁγιασμοῦ σου, ἐπισυνάγων ἡμᾶς ἐν τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ καὶ δεδοξασμένος σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

V. Ἔτι τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ ἱερεὺς, εὐχὴν τοῦ θυμιάματος τῆς εἰςόδου τῆς συνάξεως.

Ὁ Θεὸς ὁ προςδεξάμενος Ἀβὲλ τὰ δῶρα, Νῶε καὶ Ἀβραὰμ τὴν θυσίαν, Ἀαρὼν καὶ Ζαχαρίου τὸ θυμίαμα, πρόςδεξαι καὶ ἐκ χειρὸς ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὸ θυμίαμα τοῦτο εἰς ὀσμὴν εὐωδίας καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, ὅτι εὐλογημένος ὑπάρχεις, καὶ πρέπει σοι ἡ δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ διάκονος.

Κύριε εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ δι᾽ ὑπερβολὴν ἀγαθότητος καὶ ἀκατάσχετον ἔρωτα σταυρωθεὶς, καὶ λόγχῃ καὶ ἥλοις παρῆναι μὴ ἀπανηνάμενος· ὁ τὴν κρυφίαν καὶ ἐπίφοβον ταύτην τελετὴν, εἰς ἀνάμνησιν αἰωνίαν ἡμῖν ἐκτενῆ παρασχόμενος· εὐλογῆσαι τὴν ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ διακονίαν σου, καὶ εὐλογῆσαι τὴν εἴςοδον ἡμῶν, καὶ ἐντελῶς τελειῶσαι τὴν παράστασιν τῆς λειτουργίας ἡμῶν ταύτης, τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cap. IV. Legitur iu R. altera haec oratio „in principio."

Cap. V. R. Sacerdos. Pax tibi. Diaconus. Dominum precemur. Sacerdos. Deus qui admisisti etc. ut supra. Omnino ad caput usque octavum R. concordat cum edito.

Εὐχὴ ἀποκριτικὴ παρὰ τοῦ διακόνου.

VI. Ὁ Κύριος εὐλογῆσαι καὶ ἀξιῶσαι ἡμᾶς σεραφικῶς δωνοφορῆσαι καὶ προςᾷσαι τὴν πολυύμνητον ᾠδὴν τοῦ ἐνθεαστικοῦ καὶ τρισαγίου, τῷ ἀνενδεεῖ καὶ ὑπερπλήρει πάσης τῆς ἁγιαστικῆς τελειότητος, νῦν καὶ ἀεί.

Εἶτα ἄρχεται ἀείδειν ὁ διάκονος ἐν τῇ εἰςόδῳ.

Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων, καταδεξάμενος[1]) διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας, σταυρωθείς τε, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτῳ θάνατον πατήσας, εἷς ὢν τῆς ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, σῶσον ἡμᾶς.

Ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην ἀπὸ τῶν πυλῶν ἕως τοῦ θυσιαστηρίου.

VII. Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ μεγαλώνυμος Κύριος, ὁ δοὺς ἡμῖν εἴςοδον εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, διὰ τῆς ἐπιδημίας τοῦ μενογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἱκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὴν σὴν ἀγαθότητα, ἐπειδὴ ἔμφοβοι καὶ ἔντρομοί ἐσμεν, μέλλοντες παρεστάναι τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, ἐξαπόστειλον ἐφ᾽ ἡμᾶς ὁ Θεὸς τὴν χάριν σου τὴν ἀγαθὴν, καὶ ἁγίασον ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ πνεύματα, καὶ ἀλλοίωσον τὰ φρονήματα ἡμῶν πρὸς εὐσέβειαν, ἵνα ἐν καθαρῷ συνειδότι προςφέρωμεν σοι δῶρα, δόματα, καρπώματα εἰς ἀθέτησιν τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων, καὶ εἰς ἱλασμὸν παντὸς τοῦ λαοῦ σου, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.]

Μετὰ τὸ εἰςελθεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον λέγει ὁ ἱερεύς.

VIII. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ ἱερεύς.

Ὁ Κύριος εὐλογήσαι πάντας ἡμᾶς, καὶ ἁγιάσαι ἐπὶ τῇ εἰςόδῳ καὶ ἱερουργίᾳ τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων,

1) Fabr. καὶ κατ.

Cap. VI. Responsorium Diaconi. Deinde canit Diaconus in ingressu Hymnum ὁ μονογενής, Nealio iudice, meliorem Concilio Ephesino: quippe qui Nestorianam plane spectat haeresin.

καὶ τὰς μακαρίας ψυχὰς ἀναπαύων μετὰ ἁγίων καὶ δικαίων, τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα λέγει ὁ διάκονος συναπτήν.[1])

IX. Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ἑνώσεως πασῶν τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ συγχωρήσεως τῶν πλημμελημάτων ἡμῶν, καὶ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλί-

1) Collectam.

Cap. IX. Ante orationem: *ὑπὲρ τῆς εἰρ. κτλ.* inserit R. petitionem pro salute et auxilio sanctissimorum patrum et sanctissimi Patriarchae, universi Cleri et Christum amantis populi, et his precibus adnectit editum: *ὑπὲρ ἀφέσεως — δεηθῶμεν.* Sequitur commemoratio B. Mariae, Ioannis Baptistae, Apostolorum, Prophetarum et omnium Sanctorum „ut ipsorum precibus et intercessionibus nos misericordiam consequamur.“ Populus Kyrie ter. M., ut diximus, initio mutilus item mentionem facit B. Virginis, Apostolorum, Martyrum etc. S. Stephani — *καὶ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβου καὶ ἀποστόλου καὶ ἀδελφοθέου.* Oratione completa dicit Sacerdos orationem Trisagii.

Nealius Tetral. Lit. p. 230 sq. Quatuor hymnis liturgicis utitur ecclesia orientalis: nempe, angelico, ter sancto, cherubico, triomphali: quamvis saepissime inter se hae voces confundantur. Hymnus angelicus is est, qui apud nos Gloria in excelsis dicitur. At vero in missarum sollemnitate eo non utitur ecclesia Constantinopolitana: utitur autem liturgia Apostolorum Nestoriana. Ter sanctus is est, ad quem iam pervenimus. De eius institutione haec Theophanes: *Ἐπὶ τοῦτο τοῦ ἐν ἁγίοις Πρόκλου* (idem est qui adversus Nestorium veram B. V. M. *θεοτοκίαν* tam magnifice defendit) *σεισμοὶ γεγόνασι μεγάλοι ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ... ἐν μιᾷ οὖν κυμαινομένης τῆς γῆς, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ κράζοντος τὸ Κύριε ἐλέησον, ἐκτενῶς, περὶ ὥραν τρίτην, ἄφνω, πάντων ὁρώντων, συνέβη ὑπὸ θείας δυνάμεως ἀρθῆναι τινὰ νεανίσκον εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ἀκοῦσαι θείας φωνῆς παραινούσης αὐτὸν ἀναγγεῖλαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ λαῷ λιτανεύειν οὕτως· Ἅγιος ὁ Θεός, κτλ.* Hic non de miraculo, quasi quod per se incredibile sit, quaestio est: sed doctioribus persuasum est vetustiorem tempore S. Procli hunc hymnum esse. Unum argumentum instar sit omnium. S. Proclus Byzantinum tenuit thronum ab anno 434 usque ad annum 447: quo coelestia regna migravit: ideoque intra hoc tempus miraculum accidisse necesse est. At in concilio Chalcedonensi, quod A. D. 451 habitum est, exclamatio haec, tanquam notissima, a patribus, sessione prima, inter caeteras, effluxisse fertur. Forsitan ab apostolicis temporibus originem ducens, non nisi sub S. Proclo in liturgiam receptus est hymnus. Qui de hoc plura vult, is praefationem adeat V. V. Michaelis Le Quien in tractatum S. Ioannis Damasceni de hymno trisagio (Tom. I. 478).

Iacobitae addunt Trisagio: qui crucifixus est pro nobis, cuius additionis auctorem fuisse dicunt Petrum Gnapheum, Monophysitam et Antiochenae sedis invasorem.

ψεως, ὀργῆς, κινδύνου, καὶ ἀνάγκης, καὶ ἐπαναστάσεως ἐχθρῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εἶτα οἱ ψάλται τὸν τρισάγιον ψάλλουσιν ὕμνον.

Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

Καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται ἐπικλινόμενος.

X. Οἰκτίρμον καὶ ἐλεῆμον, μακρόθυμε καὶ πολυέλεε καὶ ἀληθινὲ Κύριε, ἐπίβλεψον ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου σου, καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν τῶν σῶν ἱκετῶν, καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ διαβολικοῦ τε καὶ ἀνθρωπίνου, καὶ μὴ ἀποστήσῃς ἀφ᾽ ἡμῶν τὴν σὴν βοήθειαν, μηδὲ βαρυτέρας τῆς ἡμετέρας δυνάμεως παιδείας ἐπαγάγῃς ἡμῖν· ἡμεῖς γὰρ οὐχ ἱκανοὶ πρὸς τὸ νικᾷν τὰ ἀντιπίπτοντα· σὺ δὲ δυνατὸς εἶ, Κύριε, εἰς τὸ σώζειν ἐκ πάντων τῶν ἐναντιωμάτων. σῶσον ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐκ τῶν δυσχερῶν τοῦ κόσμου τούτου κατὰ τὴν χρηστότητά σου, ὅπως εἰςελθόντες ἐν καθαρᾷ συνειδήσει πρὸς τὸ ἅγιόν σου θυσιαστήριον, τον μακάριον, καὶ τρισάγιον ὕμνον σὺν ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν, ἀκατακρίτως ἀναπέμπωμέν σοι· καὶ τὴν εὐάρεστόν σοι καὶ θείαν ἐπιτελέσαντες λειτουργίαν, καταξιωθῶμεν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Ἐκφώνησις.[1])

Ὅτι ἅγιος εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐν ἁγίοις κατοικεῖς καὶ ἐπαναπαύῃ, καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

XI. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματι σου.

Ὁ ψάλται.

Ἀλληλούϊα.

1) *ἐκφώνησις, ἐκφώνως* ea significat, quae alta voce dicenda sunt.

Cap. X. M. et R. continent orationem et *ἐκφώνησιν*, alias tamen desinentem: — *ἀναπέμπομεν·* Incipit Lector. Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis miserere nobis. Dicitur ter.: Gloria Patri etc. Sancta Trinitas miserere nobis.

Cap. XI. Editus ex antiquarum chartarum more admodum brevis est in eo capite quod pertinet ad lectionem scripturarum. M. Post pacem cantat Psalta *τὸ προκείμενον*

Εἶτα ἀναγινώσκεται διεξοδικώτατα[1]) *τὰ ἱερὰ λόγια τῆς παλαιᾶς διαθήκης καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἀποδείκνυται ἡ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησις, τά τε πάθη καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἄνοδος, καὶ πάλιν ἡ δευτέρα αὐτοῦ μετὰ δόξης παρουσία· καὶ τοῦτο γίνεται καθ' ἑκάστην ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ ἱερουργίᾳ.*

Μετὰ δὲ τὸ ἀναγνῶσαι καὶ διδάξαι λέγει ὁ διάκονος·

XII. Εἴπωμεν πάντες, Κύριε ἐλέησον.

Κύριε παντοκράτορ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, δεόμεθά σου, ἐπάκουσον.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ἑνώσεως πασῶν τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

1) Fusissime. Augusti: Der Reihenfolge nach.

---

i. e. versiculos praevios, qui praecinuntur ante Epistolam. Sequitur Apostolus Alleluia, *εὐχὴ εἰς τὸ θυμίαμα τοῦ Ἀλληλούϊα, εὐχὴ πρὸ τοῦ εὐαγγελίου: Σοὶ εὐχαριστοῦμεν κύριε τῷ ἐξανατείλαντι ἡμῖν φῶς ἐκ σκότους καὶ ἀποκαλύψαντι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν εἰς κατανόησιν τῶν θαυμασίων σου καὶ ἀνοίξαντι τὸ στόμα ἡμῶν εἰς ἐξομολόγησιν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, μελέτην δὲ τῶν σῶν ἐντολῶν. Αὐτὸς καὶ νῦν Δέσποτα πρόςδεξαι τὴν προσευχὴν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ εὐχαρίστων δούλων σου καὶ μὴ ὑπερίδῃς τὴν δέησιν ἡμῶν ἀλλὰ καὶ τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν φύλαξον ἡμῖν καὶ τοὺς συνελθόντας καὶ συνευχομένους ἡμῖν καὶ ἐναύγασον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν τὸν φωτισμὸν τῶν θείων λογίων τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ σου.* Deinceps preces, quas editus habet c. 12 ad Kyrie usque. Sacerdos: *ἔλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις* etc. ut in Liturgia S. Basilii addita clausula: *σὺ γὰρ εἶ* etc. ut c. 13. Archidiaconus. *Ὀρθοί. Ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου.* Sacerdos. *εἰρήνη πᾶσιν.* Diaconus. *ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον.*

R. Post Pacem dicunt Lectores Propsalma, et Epistolam et Stichologiam. Excipiunt eam Deprecatio usque ad *ἱκετεύομέν σε* incl. Oratio Thymiamatis ante Evangel.: Tibi Domine Deus noster etc. Sequitur alia collecta ante divinum Evangelium: Fac ut in cordibus nostris, ut in M. desinens ita: *σὺ γὰρ εἶ ὁ εὐαγγελισμὸς* ut c. 13 Archidiaconus. Recti audiamus sanctum Ev. Sacerdos. Pax omnibus. Archidiac. Attendamus sanctae lectioni. Et post Ev. dicat Sacerdos. Pax tibi. Populus. Gloria tibi Domine.

Cap. XII. M. praeter supra scriptas preces fundit pro Clero et populo, *ὑπὲρ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου ἡμῶν βασιλέως, παντὸς τοῦ παλατίου καὶ τοῦ στρατοπέδου καὶ νίκης αὐτῶν*, pro sancta Christi civitate, pro civitate imperiali. Petitionem: *ὕψωσαν κέρας* hac ratione persequitur: — *σταυροῦ, τῇ χάριτι τῆς τριημέρου καὶ φωτοφορούσης ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως, πρεσβείας τοῦ πανάγνου εὐλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου. Ἱκετεύομεν* etc. — Et completo Evangelio dicit Diaconus: *σχολάσωμεν ἐκτενῶς: τοῦ κυρίου δεηθῶμεν* et sequitur *ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου* ab alia deprecationis pars, iterum mutila, ut videtur ab edito diversa.

Ὑπὲρ σωτηρίας καὶ ἀντιλήψεως παντὸς τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ, δεόμεθά σου ἐπάκουσον.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, αἰχμαλωσίας, πικροῦ θανάτου, καὶ τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν, δεόμεθά σου ἐπάκουσον.

Ὑπὲρ τοῦ περιεστῶτος λαοῦ καὶ ἀπεκδεχομένου τὸ παρὰ σοῦ πλούσιον καὶ μέγα ἔλεος, ἱκετεύομέν σε, σπλαγχνίσθητι καὶ ἐλέησον.

Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου.

Ἐπίσκεψαι τὸν κόσμον σου ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς.

Ὕψωσον κέρας Χριστιανῶν τῇ δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.

Ἱκετεύομέν σε πολυέλεε Κύριε, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων σου, καὶ ἐλέησον.

Ὁ λαὸς ἐκ τρίτου.

Κύριε ἐλέησον.

Ὁ διάκονος.

Ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ συγχωρήσεως πλημμελημάτων, καὶ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου, καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν, καὶ ἀναμάρτητον οἱ πάντες παρὰ τοῦ Κυρίου διελθεῖν αἰτησώμεθα.

Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγὸν, φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν πλημμελημάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὑγιείᾳ ἐκτελέσαι, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, καὶ καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ φρικτοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, αἰτησώμεθα.

R. Post Ev. Diaconus dicit. Vocemus intente. In pace Dominum oremus. Sequuntur petitiones: ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης et ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, quae occurrit in edito c. 12 et dein in Missa Fidelium c. 22. Adnectit preces alias, in edito non obvias.

Voce: καὶ διδάξαι Liturgia sermonem innuit, cuius in aliis officiis nulla occurrit mentio.

Ὁ ἱερεύς.

XIII. Σὺ γὰρ εἶ, ὁ εὐαγγελισμὸς καὶ ὁ φωτισμὸς, σωτὴρ καὶ φύλαξ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ὁ Θεὸς καὶ ὁ μονογενής σου Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

[Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων καὶ δικαίων, μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.]

Ὁ λαός.

Σοὶ Κύριε.

Ὁ ἱερεύς.

Ὁ ἐνηχήσας ἡμᾶς Θεὸς τὰ θεῖά σου λόγια καὶ σωτήρια, φώτισον τὰς ψυχὰς ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς τὴν τῶν προλεχθέντων κατάληψιν, ὡς μὴ μόνον ἀκροατὰς ὀφθῆναι τῶν πνευματικῶν,[1] *ἀλλὰ καὶ ποιητὰς πράξεων ἀγαθῶν, πίστιν μετερχομένους ἀνύπουλον, βίον ἄμεμπτον, πολιτείαν ἀνέγκλητον.*

Ἐκφώνησις.

Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

XV. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν.

Ὁ λαός.

Σοὶ Κύριε.

1) Fabr. *πνευματικῶν ᾀσμάτων.* Nealio sapit vox *ᾀσμάτων* additamentum.

Cap. XIII. In M. lacuna usque ad expulsionem Catechumenorum. R. deprecationi proxime iungit collectam: *ὁ ἐνηχήσας* etc., porro ad calcem usque cap. 16 edito consonus est.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται λέγων.

Δέσποτα ζωοποιὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν χορηγὲ, ὁ δοὺς τοῖς ἀνθρώποις τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου ζωῆς, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καταξίωσον ἡμᾶς ἐν ἁγιασμῷ καὶ ταύτην σοι τὴν θείαν ἐπιτελέσαι λειτουργίαν, εἰς ἀπόλαυσιν τῆς μελλούσης μακαριότητος.

Ἐκφώνησις.

Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι, καὶ εἰς φῶς ἀληθείας ὁδηγούμενοι, σοὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀναπέμπωμεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

XVI. Μή τις τῶν κατηχουμένων, μή τις τῶν ἀμυήτων, μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεηθῆναι· ἀλλήλους ἐπίγνωτε τὰς θύρας· ὀρθοὶ πάντες. Ἔτι τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ ἱερεὺς εὐχὴν τοῦ θυμιάματος.

Δέσποτα παντοκράτορ, βασιλεῦ τῆς δόξης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, αὐτὸς πάρεσον ἡμῖν ἁγίᾳ ταύτῃ[1])

1) Fabr. ἐν τῇ ἁγίᾳ ὥρᾳ ταύτῃ. Nealius: Plane excidit aliquid. An vero recte suppleant alii ὥρᾳ dubium: cum vel τελετῇ vel ἡμέρᾳ non minus bene locum habere possint.

Cap. XVI. M. — συνδεηθῆναι. Μηδεὶς κατὰ τοῦ ἑτέρου λόγον ἢ πονηρίαν ἐχέτω. Ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν, ἐξομολογήσασθε καὶ μετὰ κατανύξεως συγχωρήσασθε. Αἰτήσασθε μετὰ φόβου καὶ τρόμου — — Desunt nonnulla usque ad Sacerdotem εἰςάγοντα τὰ δῶρα.

Nealius Tetral. Lit. p. 238: Quo tempore haec disciplina desierit, magno ardore dimicatum est. Praecipue vero vir doctissimus et pius, Ioannes Bona, S. R. E. presbyter cardinalis, et V. D. Emmanuel Schelstrate de hac re disputaverunt: nemo tamen doctius quam Ioannes Morinus, qui peculiari libello totam catechumenorum disciplinam diligentissime perscrutatus est. Eius sententia est, omnes catechumenorum ordines, praeter competentes, circ. A. D. 700 sublatos fuisse: „Huius disciplinae", inquit, „tollendae et extinguendae occasio fuit catechumenorum adultorum penuria: deficientibus enim ethnicis, et differendi baptismatis consuetudine prorsus ex hominum animis deleta, contigit ad baptismum solos infantes offerri." Hi ergo tum competentium vices gerebant: et circa hos antiqua viguit consuetudo usque ad annum 1200: observata sunt septem scrutinia, et facto septimo in nocte magni sabbati, vel in vigilia pentecostes, baptisati sunt aliqui ex infantibus hanc in rem reservati, et adulti, si qui erant. Prisca disciplina longius in Oriente perseveravit: partim pro ecclesiae illius ingenio a mutatione abhorrente, partim quia vices paganorum occupabant Saraceni.

Hymnus Cherubicus, ecclesiae occidentali ignotus, temporibus Iustiniani a Cedreno refertur. Neque apud Iacobum neque apud Marcum exscriptus est, at occurrit in officio Chrysostomi.

ἐπικαλουμένοις σε· καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἀπὸ αἰσχύνης παραπτωμάτων· κάθαρον ἡμῶν τὸν νοῦν καὶ τὰ φρονήματα ἀπὸ μιαρῶν ἐπιθυμιῶν καὶ κοσμικῆς ἀπάτης καὶ πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας· καὶ πρόςδεξαι ἐκ χειρὸς ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὸ θυμίαμα τοῦτο, ὡς προςεδέξω τὴν προσφορὰν Ἄβελ καὶ Νῶε καὶ Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ, καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων, ῥυόμενος ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, καὶ σώζων εἰς τὸ πάντοτε εὐαρεστεῖν καὶ προςκυνεῖν καὶ δοξάζειν σε τὸν Πατέρα καὶ τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καὶ ἄρχονται οἱ ἀναγνῶσται τοῦ χερουβικοῦ.

Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία, καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου, καὶ μηδὲν γήϊνον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω· ὁ γὰρ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν προέρχεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς βρῶσιν τοῖς πιστοῖς· προηγοῦνται δὲ τούτου οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων μετὰ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, τὰ πολυόμματα χερουβὶμ, καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα σεραφὶμ τὰς ὄψεις καλύπτοντα, καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα.

XVII. Ὁ ἱερεὺς εἰςάγων τὰ ἅγια δῶρα λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον τὴν τροφὴν τοῦ παντὸς κόσμου, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξαποστείλας, σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, καὶ εὐεργέτην, εὐλογοῦντα,

---

Cap. XVII. XVIII. M. *καὶ προςέρχονται τὰ ἅγια. Οἱ τὰ χερουβείμ.* (Cantus a Choro canendus.) *Ὅτε δὲ τεθέασιν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εὔχεται ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν τῆς προθέσεως: Ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν κτλ.* ut supra. Sequitur oratio super thymiamate: *Δέσποτα παντοκράτορ βασιλεῦ τῆς δόξης.* Dein *εὐχὴ λεγομένη· προσερχομένων τῶν ἁγίων, τοῦ ἁγίου Διονυσίου: τὸ φρικτόν σου κύριε καταλαβόντες δάπεδον θαμβούμεθα τῷ προςώπῳ τῇ λαμπρᾷ σου τραπέζῃ προςερχόμενοι· καὶ πέλας τοῦ φοβεροῦ σου γινόμενοι βήματος κλονούμεθα τῷ παλμῷ τὰ μέλη βραττόμενοι, ἀνέφικτον θῦμα προςάγοντες. Τίς γὰρ γηγενῶν προςηλωμένος τοῖς πάθεσιν, ἄξιος τηλικούτων μυστηρίων ἐξάψασθαι δύναται; Ἀφαίρεται γὰρ τὴν παῤῥησίαν τὸ τῆς φύσεως ἄστατον καὶ συνειδήσεις ἐναγεῖς τῷ νῷ κατεργάζεται· καὶ σκότος ἐπάγει τῷ βλέμματι ἄσεμνος πολιτεία καὶ βίος ἐπίμονος ὅθεν δεδοίκαμεν καὶ τῷ φόβῳ κλονούμεθα· μήτε ὡς ἀναξίως τῶν δώρων ἁψάμενοι τρέψωμεν καθ' ἑαυτῶν τὴν θείαν ἐκδίκησιν. Διὸ καθικετεύομεν τὴν φιλανθρωπίαν σου· δὸς ἡμῖν ἁγιοπρεπῶς τῶν ἁγίων σου μυστηρίων ἀπάρξασθαι· ἐνδυνάμωσον ἡμᾶς δέσποτα ψυχῇ καὶ σώματι καὶ χάρισαι ἡμῖν ἀμώμως ἱερουργῆσαι τῇ σῇ ἀῤῥήτῳ δυνάμει. Πάντα γὰρ διά σου εἰσὶν καὶ πρέπει σοι πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ μεγαλοπρέπεια τῷ πατρί* etc. Et alia oratio. *Οὐδεὶς ἄξιος* quae habetur in Liturgiis Basilii et Chryso-

καὶ ἁγιάζοντα ἡμᾶς, αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην, καὶ πρόςδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον· μνημόνευσον, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, τῶν προςενεγκάντων, καὶ δι' οὓς προςήγαγον· καὶ ἡμᾶς ἀκατακρίτους διαφύλαξον ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τῶν θείων σου μυστηρίων· ὅτι ἡγίασται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Κύριε εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεύς.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων πάντας ἡμᾶς ἐπὶ τῇ προθέσει τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων, καὶ τὰς μακαρίας ψυχὰς ἀναπαύων μετὰ ἁγίων καὶ δικαίων, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ διάκονος.

XVIII. [Ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν.

Ἄρχεται ὁ ἱερεύς.

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.]

Ἔπειτα ἐπεύχεται κλίνας τὸν αὐχένα.

XIX. Ὁ πάντων Θεὸς καὶ Δεσπότης, ἀξίους ἡμᾶς ἀπέργασαι τῆς ὥρας ταύτης τοὺς ἀναξίους φιλάνθρωπε· ἵνα κα-

---

stomi. Deinde Archidiac. Ἐν σοφίᾳ θεοῦ πρόσχωμεν. Et incipit Sacerdos. πιστεύω εἰς ἕνα θεόν κτλ.

R. Post Alleluia Hymnus: Nos qui Cherubim mystice repraesentamus etc. Oratio quae dicitur dum procedunt Sancta ex S. Dionysio Areopagita: τὸ φρικτόν σου κτλ. Depositisque donis in sancta mensa mysticoque hymno per populum finito facit Sacerdos orationem propositionis: ὁ θεός, ὁ θεὸς ἡμῶν κτλ. ut c. 17 et εὐλογητὸς ὁ θεός κτλ. ut c. 17. Diaconus. Sapienter attendamus. Populus. Credo in unum Deum. Sacerdos orat apud se ipsum: Οὐδεὶς ἄξιος κτλ. ut in Liturgia Chrysostomi.

Ioannes Maro in Comment. c. 21. Absoluto introitus ordine Sacerdos incipit ac dicit: Credimus in unum Deum etc. Sciendum est, quod ab Apostolorum tempore ad Constantinum imperatorem ab incensi ac introitus ordine nihil dicebatur, sed a liturgia Sacerdos inchoabat. Synodus vero 318 magna, quae hoc Symbolum edidit, ipsa et illud, iuxta nonnullorum sententiam recitari ante introitum Liturgiae immediate post Evangelii lectionem praecepit, utque fideles una cum Sacerdote ipsum dicerent.

Cap. XIX. Habent collectam M. et R. Ab hac collecta teste Marone vel

θαρεύοντες παντὸς δόλου καὶ πάσης ὑποκρίσεως, ἑνωθῶ
ἀλλήλοις τῷ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ, βεβ
ούμενοι τῷ τῆς σῆς θεογνωσίας ἁγιασμῷ, διὰ τοῦ μονο
νοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστ
μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζ
ποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τ
αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

XX. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν εὐλαβῶς, στῶμεν μετὰ
βου Θεοῦ καὶ κατανύξεως.[1]) Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δ
θῶμεν.

Ὁ ἱερεύς.

Ὅτι Θεὸς εἰρήνης, ἐλέους, ἀγάπης, οἰκτιρμῶν, καὶ φιλ
θρωπίας ὑπάρχεις σύ, καὶ ὁ μονογενής σου Υἱός, καὶ
Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ.
κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐπικλινόμενος λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην.

XXI. Ὁ μόνος Κύριος καὶ ἐλεήμων Θεός, τοῖς κλίνο
τοὺς ἑαυτῶν αὐχένας ἐνώπιον τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου,
ἐπιζητοῦσι τὰς παρὰ σοῦ πνευματικὰς δωρεάς, ἐξαπόστει
τὴν χάριν σου τὴν ἀγαθήν, καὶ εὐλόγησον πάντας ἡμᾶς

1) Male Assemannus καταύξεως. Κατάνυξις = compunctio cordis. cf. c. 27.

Dionysio orditur Missa Iacobi. Cognoscas igitur et animadvertas, quod m
momenti et ponderis est: primo omnibus quae huic orationi praecedant deesse tra
nem apostolicam, dein antiquos Christianos cum ad apostolos in universum tum ad
bum retulisse spectantia proxime ad eucharistiam. Itaque firmatur disputatio nost
cultus Christiani primordiis p. 8 sq.

Occurrit oratio: Deus omnium Domine etc. in Liturgia S. Basilii Coptica, s
scriptum est: Oratio Pacis Iacobi Apostoli.

Cap. XX. Consentiunt M. et R.

Cap. XXI. Iterum non differunt M. et R.

πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ καὶ ἀναφαιρέτῳ, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ ταπεινὰ ἐφορῶν.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι αἰνετὸν καὶ προςκυνητὸν καὶ ὑπερένδοξον ὑπάρχει τὸ πανάγιον ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ διάκονος.

Κύριε εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεύς.

Ὁ Κύριος εὐλογήσει καὶ συνδιακονήσει πᾶσιν ἡμῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Καὶ πάλιν.

Ὁ Κύριος εὐλογήσει, καὶ ἀξίους ποιήσει τῆς παραστάσεως τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καὶ πάλιν.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων πάντας ἡμᾶς ἐπὶ τῇ παραστάσει καὶ ἱερουργίᾳ τῶν ἀχράντων αὐτοῦ μυστηρίων, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ διάκονος ποιεῖ καθολικὴν συναπτήν.

XXII. *Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.*

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον.

Ὁ διάκονος.

Σῶσον, ἐλέησον, οἰκτείρησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι.

Cap. XXII. M. Archid. orat *συναπτὴν καθολικήν.* Rogationi pro pace totius orbis addit alias pro Clero, Imperatore, sancta Christi civitate, civitate imperiali. Post sequitur magna lacuna, deinde leguntur ut supra rogationes: *ὑπὲρ πλεόντων· ὑπὲρ τῶν ἐν γήρᾳ· ὑπὲρ τῶν ἐν παρθενείᾳ· ὑπὲρ ἀφέσεως· ὑπὲρ εὐκρασίας· ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων· — ὑπὲρ μνήμης, ἀνέσεως καὶ ἀναπαύσεως τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ πρωτεπισκόπου, ἀρχιεπισκόπων μέχρι Νικολάου καὶ Ἠλία καὶ Βενεδίκτου καὶ Ἀγαπίου καὶ Ὀρέστου καὶ λοιπῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀδελφῶν.* Caeterae rogationes sunt eaedem quae in vulgata liturgia, licet ordine paululum immutato. Deinde Diaconus. *Καὶ ὑπὲρ τῶν προκειμένων.* Populus. Kyrie.

R. facit cum edito; in B. Virginis et Sanctorum memoria nominatur Ioannes Baptista, Stephanus protomartyr, Moses, Aaron, Elias, Elisa, Samuel, David, Daniel. Populus. Kyrie. Dein *ὑπὲρ προκειμένων* ut in edito.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ἑνώσεως πασῶν τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, μεμνημένων τῶν πενήτων, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, ξένων καὶ ἐπιδεομένων καὶ τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν ὥςτε μνημονεύειν αὐτῶν ἐν ταῖς προςευχαῖς, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν ἐν γήρᾳ καὶ ἀδυναμίᾳ ὄντων, νοσούντων, καμνόντων, καὶ τῶν ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένων, τῆς παρὰ τοῦ Θεῦ ταχείας ἰάσεως καὶ σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

[Ὑπὲρ τῶν ἐν παρθενίᾳ, καὶ ἁγνείᾳ, καὶ ἀσκήσει, καὶ ἐν σεμνῷ γάμῳ διαγόντων, καὶ τῶν ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς ἀγωνιζομένων ὁσίων πατέρων τε καὶ ἀδελφῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.]

Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, ξενιτευόντων Χριστιανῶν, καὶ τῶν ἐν αἰχμαλωσίαις, καὶ ἐξορίαις, καὶ ἐν φυλακαῖς, καὶ πικραῖς δουλείαις ὄντων ἀδελφῶν ἡμῶν, εἰρηνικῆς ἐπανόδου αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ συγχωρήσεως πλημμελημάτων ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου, καὶ ἀνάγκης, καὶ ἐπαναστάσεως ἐχθρῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, ὄμβρων εἰρηνικῶν, δρόσων ἀγαθῶν, καρπῶν εὐφορίας, τελείας εὐετηρίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ στεφάνου τοῦ ἐνιαυτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν παρόντων καὶ συνευχομένων ἡμῖν ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ ὥρᾳ καὶ ἐν παντὶ καιρῷ πατέρων τε καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, σπουδῆς, καμάτου, καὶ προθυμίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὑπὲρ πάσης ψυχῆς Χριστιανῆς θλιβομένης καὶ καταπονουμένης, ἐλέους καὶ βοηθείας Θεοῦ ἐπιδεομένης, καὶ ἐπιστροφῆς τῶν πεπλανημένων, ὑγιείας τῶν ἀσθενούντων, καὶ ἀναῤῥύσεως τῶν αἰχμαλώτων, ἀναπαύσεως τῶν προκεκοιμημένων πατέρων τε καὶ ἀδελφῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ εἰςακουσθῆναι καὶ εὐπρόςδεκτον γενέσθαι τὴν δέησιν ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ καταπεμφθῆναι

ἡμῖν πλούσια τὰ ἐλέη καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

[Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερενδόξου, εὐλογημένης δεσποίνης ἡμῶν, Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων καὶ δικαίων μνημονεύσωμεν, ὅπως εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις αὐτῶν οἱ πάντες ἐλεηθῶμεν.

Καὶ ὑπὲρ τῶν προκειμένων τιμίων, ἐπουρανίων, ἀῤῥήτων, ἀχράντων, ἐνδόξων, φοβερῶν, φρικτῶν, θείων δώρων, καὶ σωτηρίας τοῦ παρεστῶτος καὶ προςφέροντος αὐτὰ ἱερέως, Κύριον τὸν Θεὸν ἱκετεύσωμεν.

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον.

Ἐκ τρίτου.

Εἶτα σφραγίζει[1]) τὰ δῶρα ὁ ἱερεὺς, καὶ ἱστάμενος λέγει καθ' ἑαυτὸν οὕτως.

XXIII. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Ἐκ τρίτου.

Κύριε τὰ χείλη μου ἀνοίξεις, καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν σου.

Ἐκ τρίτου.

Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεώς σου, Κύριε, ὅπως ὑμνήσω τὴν δόξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου.

Ἐκ τρίτου.

Τοῦ Πατρός. Ἀμήν. Καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀμήν. Καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ἐπικλινόμενος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, λέγει.

XXIV. Μεγαλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοὶ, καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό.

1) signat signo crucis.

Cap. XXIII. XXIV. M. Sacerdos alta voce: *ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς κτλ.* Atque iterum labia signat ter *κύριε τὰ χεῖλη* ut supra. Et iterum signat dona dicens ter: *τοῦ πατρός κτλ.* Et inclinatus orat apud semet ipsum: *ὁ ἐπισκεψάμενος* ut supra.

R. in utroque capite non admodum discedit ab edito. Spiritus obumbrabit tibi: memor sit Dominus nostrorum in regno caelorum perpetuo, nunc et semper. Oratio *ὁ ἐπισκεψάμενος* diserte vocatur collecta oblationis S. Iacobi.

Oratio *ὁ ἐπισκεψάμενος* legitur in Lit. Gregorii Graeco-Coptica et quidem in principio partis proanaphoricae, *ἐν ἐλέει — κύριε Ἰησοῦ Χριστέ — ἡμῖν τοῖς τ. — παραστῆναι τῷ ἁγ. — φοβερὰν, καὶ ἀν. — λαοῦ σου. Ἐπίβλεψον εἰς ἐμὲ — σαρ-*

Καὶ ἀποκρίνονται ἐπικλινομένως.[1])

Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.

Εἶτα ὁ ἱερεὺς διεξοδικῶς.

Ὁ ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς ἐν ἐλέοις καὶ οἰκτιρμοῖς, δέσποτα Κύριε, καὶ χαρισάμενος παῤῥησίαν ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς καὶ ἁμαρτωλοῖς καὶ ἀναξίοις σου δούλοις, παρεστάναι τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προσφέρειν σοι τὴν φοβερὰν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ τὸν ἀχρεῖον δοῦλόν σου, καὶ ἐξάλειψον τὰ παραπτώματα διὰ τὴν σὴν εὐσπλαγχνίαν· καὶ καθάρισόν μου τὰ χείλη καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· καὶ ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ πάντα λογισμὸν αἰσχρόν τε καὶ ἀσύνετον, καὶ ἱκάνωσόν με τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου σου Πνεύματος εἰς τὴν λειτουργίαν ταύτην· καὶ πρόσδεξαί με διὰ τὴν ἀγαθότητά σου, προσεγγίζοντα τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ· καὶ εὐδόκησον, Κύριε, δεκτὰ γενέσθαι τὰ προσαγόμενα ταῦτα δῶρα διὰ τῶν ἡμετέρων χειρῶν, συγκαταβαίνων ταῖς ἐμαῖς ἀσθενείαις, καὶ μὴ ἀποῤῥίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, μηδὲ βδελύξῃ τὴν ἐμὴν ἀναξιότητα, ἀλλ' ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου παρένεγκε τὰ ἀνομήματά μου, ἵνα ἀκατακρίτως προσελθὼν κατενώπιον τῆς δόξης σου, καταξιωθῶ τῆς σκέπης τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καὶ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ μὴ ὡς δοῦλος ἁμαρτίας ἀποδόκιμος γένωμαι, ἀλλ' ὡς δοῦλος σὸς εὕρω χάριν καὶ ἔλεος καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· ναὶ Δέσποτα παντοκράτορ, παντοδύναμε Κύριε, εἰςάκουσον τῆς δεήσεώς μου· σὺ γὰρ εἶ ὁ τὰ πάντα ἐνεργῶν ἐν πᾶσι, καὶ τὴν παρὰ σοῦ πάντες ἐπιζητοῦμεν ἐπὶ πᾶσι βοήθειάν τε καὶ ἀντίληψιν, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ καὶ ὁμοουσίου Πνεύματος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

1) Fabric. omittit vocem *ἐπικλινομένως*.

κός τε καί — ἁγίασόν με τῇ δυν. τοῦ ἁγίου σου — διὰ τὴν σὴν ἀγ. — τὰ μέλλοντα προςαγόμενά σοι δῶρα — μὴ βδελύξῃς με — ἐλέησόν με ὁ θεὸς κατά — τὸ ἀνόνημα. — σκεπῆς σου καὶ τῆς — δοῦλος ὃς εὕρω — ἁμαρτιῶν ἐν τῷ — ἐπάκουσον τῆς — φιλάνθρωπος εἶ καὶ δέδοξασμένος ὑπάρχεις Ἰησοῦ ὁ θεὸς ἡμῶν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ σου πνεύματι νῦν καὶ ἀεί.

XXV. Ὁ Θεὸς ὁ διὰ πολλὴν καὶ ἄφατον φιλανθρωπίαν ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα τὸ πεπλανημένον ἐπαναστρέψῃ πρόβατον, μὴ ἀποστραφῇς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐγχειροῦντάς σου τῇ φοβερᾷ ταύτῃ καὶ ἀναιμάκτῳ θυσίᾳ· οὐ γὰρ ἐπὶ ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν πεποιθότες ἐσμὲν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ ἐλέει σου τῷ ἀγαθῷ, δι᾽ οὗ τὸ γένος ἡμῶν περιποιῇ· ἱκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὴν σὴν ἀγαθότητα, ἵνα μὴ γένηται εἰς κατάκριμα τῷ λαῷ σου τὸ οἰκονομηθὲν ἡμῖν τοῦτο πρὸς σωτηρίαν μυστήριον, ἀλλ᾽ εἰς ἐξάλειψιν ἁμαρτιῶν, εἰς ἀνανέωσιν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς εὐαρέστησίν σου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ἐλέει καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

XXVI. Κύριε ὁ Θεὸς, ὁ κτίσας[1]) καὶ ἀγαγὼν εἰς τὴν ζωὴν,[2]) ὁ ὑποδείξας ἡμῖν ὁδοὺς εἰς σωτηρίαν, ὁ χαρισάμενος ἡμῖν οὐρανίων μυστηρίων ἀποκάλυψιν, καὶ θέμενος ἡμᾶς εἰς τὴν διακονίαν ταύτην ἐν τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου σου Πνεύματος, εὐδόκησον, δέσποτα, γενέσθαι ἡμᾶς διακόνους τῆς καινῆς σου διαθήκης, λειτουργοὺς τῶν ἀχράντων σου μυστηρίων· καὶ πρόςδεξαι ἡμᾶς προςεγγίζοντας τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα τοῦ προςφέρειν σοι δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπέρ τε ἑαυτῶν καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· καὶ δὸς ἡμῖν, Κύριε, μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνειδήσεως καθαρᾶς προςκομίσαι σοι τὴν πνευμα-

1) Fabric. κτίσας ἡμᾶς. 2) Fabr. ζωὴν ταύτην.

Cap. XXV. Habent M. et R. Legitur εὐχὴ τῆς θείας λειτουργίας τοῦ ἀποστόλου καὶ ἀδελφοθέου Ἰακώβου in Liturgia S. Basilii Alexandrino-Graeca. Variat in nonnullis scriptura: ἄφατόν σου — ἵνα πεπλ. — σοὶ τὴν φοβερὰν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν — ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἀγ. — εὐαρέστησιν σήν. Πατρὸς καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ καὶ ὁμοουσίου σου πνεύματος. Oratio Jacobi antiquior est Concilio Nicaeno et Constantinopolitano: Alexandrini mutarunt conclusionem post annum 389.

Cap. XXVI. M. orationem appellat tertiam S. Basilii. Exstat in R. Memoratu dignum est, etiam in Liturgia S. Basilii Alexandrina vocari εὐχὴ ἀσπασμοῦ τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Observa lectionis varietatem. κτίσας ἡμᾶς — ζωὴν ταύτην — σὺ εἶ ὁ θέμενος — δυνάμει τοῦ πνεύματος — εὐδόκησον δὴ κύριε τοῦ γ. — τῶν ἁγίων σου μ. ἵνα ἄξιοι γ. — ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ σου ἀγ. — δὸς ἡμῖν μετὰ — εὐωδίας ἀντ. — χάριν τοῦ ἁγίου σου π. — προςεδέξω ἐκ τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων τὴν ἀλ. ταύτην λατρείαν — χρηστ. σου κύριε — δὸς γ. εὐπροσδεκτὰ, ἡγιασμένα — ἐξιλασμόν — προκοιμηθέντων ψ. — ἀμέμπτως λ. —

τικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, ἣν προςδεξάμενος εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερόν σου θυσιαστήριον, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· ναὶ ὁ Θεὸς ἐπίβληψον ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ ἔπιδε ἐπὶ τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν ταύτην, καὶ πρόςδεξαι αὐτὴν, ὡς προςεδέξω Ἄβελ τὰ δῶρα, Νῶε τὰς θυσίας, Μωσέως καὶ Ἀαρὼν τὰς ἱερωσύνας, Σαμουὴλ τὰς εἰρηνικὰς, Δαβὶδ τὴν μετάνοιαν, Ζαχαρίου τὸ θυμίαμα· ὡς προςεδέξω ἐκ χειρὸς τῶν ἀποστόλων σου τὴν ἀληθινὴν ταύτην λατρείαν, οὕτω πρόςδεξαι καὶ ἐκ χειρῶν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐν τῇ χρηστότητί σου· καὶ δὸς γενέσθαι τὴν προςφορὰν ἡμῶν εὐπρόςδεκτον, ἡγιασμένην ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, εἰς ἐξίλασμα τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν τῶν προκεκοιμένων ψυχῶν· ἵνα καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοί σου, καταξιωθέντες ἀδόλως λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, λάβωμεν τὸν μισθὸν τῶν πιστῶν καὶ φρονίμων οἰκονόμων, καὶ εὕρωμεν χάριν καὶ ἔλεος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ τῆς ἀνταποδόσεώς σου τῆς δικαίας καὶ ἀγαθῆς.

Εὐχὴ τοῦ καταπετάσματος.

XXVII. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴςοδον τῶν ἁγίων σου, ἣν ἀνεκαίνισας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ σου· καταξιωθέντες οὖν εἰςελθεῖν εἰς τόπον σκηνώματος δόξης σου, ἔσω τε γενέσθαι τοῦ καταπετάσματος, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων κατοπτεῦσαι, προςπίπτομεν τῇ σῇ ἀγαθότητι· Δέσποτα, ἐλέησαι ἡμᾶς· ἐπειδὴ ἔμφοβοί καὶ ἔντρομοί ἐσμεν, μέλλοντες παρεστάναι τῷ ἁγίῳ

Cap. XXVII. M. orationem *τοῦ καταπετάσματος* habet usque ad verba *θυσιαστηρίῳ καὶ προςφέρομεν.* Sequitur: *καὶ τὰ περικείμενα κτλ.* Populus: *ἔλεον* ut supra. Et sacerdos orat: *Ἀγαθὲ καὶ φιλάνθρωπε δέσποτα κύριε· ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ μονογενοῦς τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ παναγίου τοῦ πνεύματος καταξιώσας με τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἀχρεῖον σου δοῦλον παρεστάναι τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ καὶ προςφέρειν καὶ λειτουργεῖν τοῖς καινοῖς καὶ ἀχράντοις τῆς διαθήκης σου μυστηρίοις, ποίησον μετ᾽ ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθὸν καὶ ἀξίωσόν με ἐν καθαρῷ συνειδότι λατρεύειν σοι πᾶσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου.* R. consentit cum vulgata editione.

Ioannes Maro Comment. c. 25: Tertia oratio dicitur velaminis, quoniam in eius fine Sacerdos elevat velamen seu anaphoram et in apertum producit mysteria illa, quae obtecta erant.

σου θυσιαστηρίῳ καὶ προσφέρειν τὴν φοβερὰν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· ἐξαπόστειλον ὁ Θεὸς τὴν χάριν σου τὴν ἀγαθὴν, καὶ ἁγίασον ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ πνεύματα· καὶ ἀλλοίωσον ἡμῶν τὰ φρονήματα πρὸς εὐσέβειαν, ἵνα ἐν καθαρῷ συνειδότι προσφέρωμέν σοι ἔλεον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως.

Ἐκφώνησις.

Ἐλέει καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Στῶμεν εὐλαβῶς, στῶμεν μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ κατανύξεως· πρόσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ, εἰρήνην τῷ Θεῷ προσφέρειν.

Ὁ λαός.

Ἔλεον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως.

Ὁ ἱερεύς.

Καὶ τὰ περικείμενα τῇ ἱερᾷ ταύτῃ τελετῇ συμβολικῶς ἀμφιάσματα τῶν αἰνιγμάτων ἀνακαλύψας, τηλαυγῶς ἡμῖν ἀνάδειξον· καὶ τὰς νοερὰς ἡμῶν ὄψεις τοῦ ἀπεριλήπτου φωτὸς πλήρωσον, καὶ καθάρας τὴν πτωχείαν ἡμῶν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἀξίαν ἀπέργασαι τῆς φοβερᾶς ταύτης καὶ φρικτῆς παραστάσεως· ὅτι ὑπερεύσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.]

Εἶτα ἐκφωνεῖ.

XXVIII. Ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου καὶ Πατρὸς, ἡ χάρις τοῦ Κυρίου καὶ Υἱοῦ, καὶ ἡ κοινωνία καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν.

Cap. XXVIII. M. R. conspirant cum edito.

Syr. Vere dignum, aequum, decens et iustum est nos te collaudare, tibi benedicere, te glorificare, te adorare, tibi gratias agere, factori omnium creaturarum visibilium et in-

Ὁ λαός.

Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεύς.

Ἄνω σχῶμεν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας.

Ὁ λαός.

Ἄξιον καὶ δίκαιον.

Εἶτα ἐπεύχεται ὁ ἱερεύς.

Ὡς ἀληθῶς ἄξιόν ἐστι καὶ δίκαιον, πρέπον τε καὶ ὀφειλόμενον, σὲ αἰνεῖν, σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ ποςκυνεῖν, σὲ δοξολογεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν τῷ πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου δημιουρ-

---

visibilium. Extollit vocem. Quem laudant coeli et coeli coelorum: Sol et luna et omne stellarum agmen: terra, mare et omnia quae in eis sunt: Hierusalem coelestis ecclesia primogenitorum, qui in coelo conscripti sunt. Angeli, archangeli, principatus, throni, dominationes, superae potestates, coelestes virtutes, multis oculis praediti Cherubim et sex alis instructi Seraphim, qui duabus alis faciem suam tegunt, duabus pedes, duabus volitant alter ad alterum, triumphalem et magnificum laudis hymnum incessanter canentes clamantes et dicentes. Populus. Sanctus.

Partem Missae anaphoricam Nealius History etc. I. p. 493 ita disponit: „In proceeding to a consideration of that portion of the Eucharistic service which intervenes between the commencement of the Anaphora and the Dismissal, — the Liturgy properly so called, — we shall find it convenient to divide it into twenty heads.

The great Eucharistic Prayer.	I. The Preface. II. The Prayer of the Triumphal Hymn. III. The Triumphal Hymn. IV. Commemoration of our Lord's Life. V. Commemoration of Institution.
The Consecration.	VI. Words of Institution of the Bread. VII. Words of Institution of the Wine. VIII. Oblation of the Body and Blood. IX. Introductory Prayer for the Descent of the Holy Ghost. X. Prayer for the Change of Elements.
The great Intercessory Prayer.	XI. General Intercession for Quick end Dead. XII. Prayer before the Lord's Prayer. XIII. The Lord's Prayer. XIV. The Embolismus.
The Communion.	XV. The Prayer of Inclination. XVI. The "Holy Things for Holy Persons", and Elevation of the Host. XVII. The Fraction. XVIII. The Confession. XIX. The Communion. XX. The Antidoron: and Prayers of Thanksgiving.

γῷ, τῷ θησαυρῷ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, τῇ πηγῇ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τῷ πάντων Θεῷ καὶ Δεσπότῃ· ὃν ὑμνοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· ἥλιός τε καὶ σελήνη, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἄστρων χορός· γῆ, θάλασσα, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· Ἱερουσαλὴμ ἡ ἐπουράνιος πανήγυρις, ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πνεύματα δικαίων καὶ προφητῶν· ψυχαὶ μαρτύρων καὶ ἀποστόλων· ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί τε καὶ ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις φοβεραὶ, καὶ τὰ χερουβὶμ πολυόμματα καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα σεραφὶμ, ἃ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι κατακαλύπτει τὰ πρόςωπα ἑαυτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἱπτάμενα, κέκραγεν ἕτερον πρὸς ἕτερον ἀκαταπαύστοις στόμασιν, ἀσιγήτοις δοξολογίαις·

Ἐκφώνησις.

Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῆς μεγαλοπρεποῦς σου δόξης λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ᾄδοντα, βοῶντα, δοξολογοῦντα, κεκραγότα, καὶ λέγοντα·

Ὁ λαός.

Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριε σαβαὼθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ὡσαννὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. ὡσαννὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

Ὁ ἱερεὺς σφραγίζων τὰ δῶρα λέγει.

XXIX. Ἅγιος εἶ, βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ πάσης ἁγιωσύνης Κύριος καὶ Σωτὴρ· ἅγιος καὶ ὁ μονογενής σου Υἱὸς,

---

Cap. XXIX. Non dissident M. R. et textus vulgatus.

Syr. Vere Sanctus es Rex saeculorum et totius Sanctitatis largitor. Sanctus est et filius tuus unigenitus Dominus Deus et salvator noster Iesus Christus. Sanctus est et Spiritus tuus Sanctus, qui omnia scrutatur, etiam profunda tua. Deus Pater, Sanctus et omnipotens, omnia continens, terribilis, bonus cum filio tuo, qui propter figmentum tuum, passionum particeps factus est. Tu enim formato ex terra homini paradisi delicias contulisti et cum ob praecepti tui transgressionem cecidisset, a bonitate tua non est destitutus, sed tamquam misericors pater ipsum corripuisti, per legem vocasti, per Prophetas direxisti: novissime autem ipsum filium tuum unigenitum in mundum, ad renovandam imaginem tuam misisti, qui descendens incarnatus est de Spiritu Sancto ex Sancta Dei genitrice semperque Virgine Maria et cum hominibus conversatus, omnia propter generis nostri salutem sustinuit. Monophysitae in hac oratione sic scripsere. „Sanctus enim es etc. omnitenens omnipotens, terribilis, bonus is qui passionum es particeps.“

ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίησας· ἅγιον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἅγιον, τὸ ἐρευνῶν τὰ πάντα, καὶ τὰ βάθη σου τοῦ Θεοῦ· ἅγιος εἶ, παντοκράτορ, παντοδύνατε, ἀγαθὲ, φοβερὲ, εὔσπλαγχνε, ὁ συμπαθὴς μάλιστα περὶ τὸ πλάσμα τὸ σόν· ὁ ποιήσας ἀπὸ γῆς ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν· ὁ χαρισάμενος αὐτῷ τὴν τοῦ παραδείσου ἀπόλαυσιν· παραβάντα δὲ τὴν ἐντολήν σου, καὶ ἐκπεσόντα, τοῦτον οὐ παρεῖδες, οὐδὲ ἐγκατέλιπες, ἀγαθὲ, ἀλλ' ἐπαίδευσας αὐτὸν ὡς εὔσπλαγχνος πατὴρ, ἐκάλεσας αὐτὸν διὰ νόμου, ἐπαιδαγώγησας αὐτὸν διὰ τῶν προφητῶν· ὕστερον δὲ αὐτὸν τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξαπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ἐλθὼν, τὴν σὴν ἀνανεώσῃ καὶ ἀνεγείρῃ εἰκόνα· ὃς κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθεὶς ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου [καὶ θεοτόκου], συναναστραφείς τε τοῖς ἀνθρώποις, πάντα ᾠκονόμησε πρὸς σωτηρίαν τοῦ γένους ἡμῶν· μέλλων δὲ τὸν ἑκούσιον καὶ ζωοποιὸν διὰ σταυροῦ θάνατον ὁ ἀναμάρτητος ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καταδέχεσθαι, ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν παρεδίδου, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας,

XXX. *Εἶτα ὁ ἱερεὺς τῇ χειρὶ τὸν ἄρτον κατασχὼν λέγει.*
λαβὼν τὸν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων

Nealius History etc. p. 473: „S. James, without possessing the fulness of S. Basil, is, perhaps, for its length, the most beautiful formula. It agrees in its Greek version with that of S. Chrysostom in the phrase, "In the night in which He was betrayed, or rather surrendered Himself for the life of the world," and therein differs from every other from. And as this phrase does not occur in the Syrian edition of S. James, nor in any Liturgy of the Syro-Jacobite family, I am disposed to consider it an interpolation from the example of Constantinople. — The Syro-Jacobite forms agree pretty closely with each other. They are usually short, with the exceptions of John of Bassora and S. Basil; generally omitting the words, "In the same night," (though they are sometimes given, as in S. Julian and S. John.) It is singular that, though reference is made of necessity to the Incarnation, the Monophysite heresy hardly ever manifests itself. In some instances, indeed, the mystery is dwelt on with needless minuteness: as in S. Dionysius; "Conceived, formed, and configured by the Holy Ghost and of the virgin blood of the holy Virgin, Mary, mother of God," etc. Much more dignified is the reserve in which S. Ignatius envelopes the subject; "Who was incarnate in an ineffable manner, and was made man, as He willed and knew." The shortest form is perhaps that of Philoxenus of Hierapolis; "Thou art holy and to be praised, O Lord our God, Who didst send Thy Son into the world, and He took a body of the Virgin Mary, and accomplished the dispensation, and saved the work of His hands, not receding from that which was God."

Cap. XXX. Concinunt inter se M. et vulgatus: tamen noli praetermittere quae primo

καὶ ἀμώμων καὶ ἀθανάτων αὐτοῦ χειρῶν, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀναδείξας σοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, εὐχαριστήσας, ἁγιάσας, κλάσας, ἔδωκεν ἡμῖν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπών,

Λέγουσιν οἱ διάκονοι.

Εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Εἶτα ἐκφωνεῖ.

Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον καὶ διδόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

---

oblata minuta videntur et nullius momenti: — *μετέδωκε τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις.* Textus vulgatus servat traditionem apostolorum integram et illibatam: sequioris aetatis membrana non potest, quin sanctos et beatos nuncupet apostolos in formula consecrationis. R. congruit concorditer cum edito.

Syr. Cum autem voluntariam mortem pro nobis peccatoribus, ipse peccati expers suscepturus esset in nocte illa, in qua propter mundi vitam et salutem tradebatur, accepit panem in sanctas, puras et immaculatas manus suas et ostendens tibi Deus Pater gratias egit, benedixit, sanctificavit, fregit, deditque discipulis suis sanctis apostolis dicens: Accipite et manducate ex eo. Hoc est corpus meum quod pro vobis et pro multis frangitur et traditur in remissionem peccatorum et in vitam aeternam. Populus. Amen. Similiter post coenam vinum in calice aqua miscens gratias egit, benedixit, sanctificavit deditque discipulis suis sanctis Apostolis dicens: Accipite et bibite ex eo omnes. Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis et pro multis effunditur et traditur in remissionem peccatorum et in vitam aeternam. Hoc facite in meam commemorationem: quotiescumque enim panem hunc comederitis et de calice hoc biberitis, mortem meam annunciabitis et resurrectionem meam profitebimini donec veniam.

Syri et Maronitae cum ecclesia Romana iuncti hanc habent Consecrationis formulam: Extollens vocem accipit hostiam et dicit: In die illa, quae praecessit passionem eius accepit panem in manus suas sanctas et elevatis oculis suis ad Te Deum patrem suum omnipotentem, Tibi gratias egit, benedixit, sanctificavit et fregit, deditque discipulis suis dicens: Hoc est corpus meum. Et ponit eucharistiam super Discum, genu flectit et accipit Calicem ac dicit: Simili autem modo postquam caenaverunt accepit in manus suas puras purum hunc calicem et gratias tibi egit, benedixit et sanctificavit deditque discipulis suis dicens: Accipite, bibite ex eo omnes, hic est enim calix sanguinis mei novi et aeterni Testamenti, mysterium fidei qui pro vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum.

Cyr. Qui cum sponte homo factus in mensura humana crevisset, non tamen gloria sua destitutus est, neque divinitatem suam amisit, sed vel cum incarnatus est, idem erat verbum, sapientia et virtus Dei Patris naturaliter et substantialiter, et formam servi pro salute et vita nostra suscepit. Hic enim ante salutarem suam passionem accepit panem in sanctas manus suas et benedixit et fregit tradensque discipulis suis dixit: Hoc est corpus meum, quod vos et multos fideles praeparat ad vitam saeculi saeculorum. Po-

Εἶτα λαμβάνει τὸ ποτήριον, καὶ λέγει.

Ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀναδείξας σοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, εὐχαριστήσας, ἁγιάσας, εὐλογήσας, πλήσας Πνεύματος ἁγίου, ἔδωκεν ἡμῖν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς εἰπὼν, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχεόμενον, καὶ διαδιδόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καταγγέλλετε, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁμολογεῖτε, ἄχρις οὗ ἔλθῃ.

Λέγουσιν οἱ διάκονοι.

Πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν.

Ὁ λαός.

Τὸν θάνατόν σου, Κύριε, καταγγέλλομεν, καὶ τὴν ἀνάστασίν σου ὁμολογοῦμεν.

Ὁ ἱερεύς.

XXXI. Μεμνημένοι οὖν καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ τῶν ζωοποιῶν αὐτοῦ παθημάτων, τοῦ σωτηρίου

---

pulus. Amen. Vino autem et aquae calicem vitae temperans sanctificavit eum tradensque coetui discipulorum suorum dixit: Hic est sanguis meus qui obsignat et confirmat testamentum mortis meae etc.

Cap. XXXI. XXXII. XXXIII. Non observatur codicum varietas.

Syr. Memores igitur nos Domine mortis tuae et a mortuis post triduum resurrectionis nec non et ascensionis tuae in coelum et sessionem ad dexteram patris, sed et secundi tui terribilis et gloriosi adventus cum ad orbem terrae iuste iudicandum veneris et unicuique secundum opera sua retribueris: offerimus tibi hoc tremendum et incruentum sacrificium etc. Ut testatur Ioannes Maro c. 32 haec Oratio dicebatur Oratio Dispensationis, quod in ipsa mortem et cetera Dispensationis D. N. I. C. opera Sacerdos commemoret. Aeque concordat Invocatio Spiritus Sancti: precatur sacerdos eum, qui super sanctos apostolos specie linguarum ignearum apparuit: ut illatus ostendat mysterium hoc corpus vivificum, corpus salutare, corpus animas salvans et corpora, corpus ipsius Domini Dei et Redemptoris nostri Iesu Christi, faciat ut sit accipientibus ipsum in remissionem peccatorum et in vitam aeternam. Populus. Amen. Et calicem hunc osten-

σταυροῦ, καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς[1]) καὶ τῆς τριημέρου ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν σου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καθέδρας· καὶ τῆς δευτέρας ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς αὐτοῦ παρουσίας, ὅταν ἔλθῃ μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὅταν μέλλῃ ἀποδιδόναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, προςφέρομέν σοι, Δέσποτα, τὴν φοβερὰν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, δεόμενοι ἵνα μὴ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ποιήσῃς μεθ' ἡμῶν, μηδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνταποδώσῃς ἡμῖν· ἀλλὰ κατὰ τὴν σὴν ἐπιείκειαν καὶ ἄφατόν σου φιλανθρωπίαν, ὑπερβὰς καὶ ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῶν σῶν ἱκετῶν, χαρίσῃ ἡμῖν τὰ ἐπουράνια καὶ αἰώνιά σου δωρήματα, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασας, ὁ Θεός, τοῖς ἀγαπῶσί σε· καὶ μὴ δι' ἐμὲ, καὶ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας ἀθετήσῃς τὸν λαόν, φιλάνθρωπε Κύριε.

Εἶτα λέγει ἐκ τρίτου.

Ὁ γὰρ λαός σου καὶ ἡ ἐκκλησία σου ἱκετεύουσί σε.

Ὁ λαός.

Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε ὁ Θεός, ὁ πατὴρ ὁ παντοκράτωρ.

Πάλιν λέγει ὁ ἱερεύς.

XXXII. Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ.

Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν.

Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ ἐξαπόστειλον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον,

Εἶτα κλίνας τὸν αὐχένα λέγει.

[τὸ κύριον καὶ ζωοποιὸν, τὸ σύνθρονον σοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, τὸ συμβασιλεῦον· τὸ ὁμο-

1) Om. Assem. καὶ τῆς ταφῆς.

---

dat. Sanguinem novi testamenti, sanguinem vivificantem, sanguinem coelestem, sanguinem animas nostras et corpora salvantem, sanguinem ipsius Domini ac redemptoris nostri I. C. faciat ut sit accipientibus ipsum in remissionem peccatorum et in vitam aeternam."

Cyr. — Qui benedicens (Spir. S.) et sanctificans corpus Christi perficiat panem hunc. Populus. Amen. Et Sanguinem eiusdem Christi perficiat mistum quod in hoc calice est. Romani censores Syrorum Romanae unitati adscriptorum in hoc capite mutarunt, ita ut sententiam illius orationis non ad efficiendam aut potius consummandam elementorum in corpus et sanguinem Christi transmutationem sed ad fructum ex eorum digna susceptione percipiendum retulerint. Cf. Renaldot II. p. VIII sq.

οὐσιόν τε καὶ συναΐδιον· τὸ λαλῆσαν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις καὶ τῇ καινῇ σου διαθήκῃ· τὸ καταβὰν ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ καὶ μεῖναν ἐπ' αὐτόν· τὸ καταβὰν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους σου ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐν τῷ ὑπερῴῳ τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου Σιὼν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς· αὐτὸ τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον κατάπεμψον, Δέσποτα, ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα ἅγια δῶρα ταῦτα,]

Καὶ ἀνιστάμενος ἐκφωνεῖ.

Ἵνα ἐπιφοιτήσαν τῇ ἁγίᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἁγιάσῃ καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον σῶμα ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σου.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, αἷμα τίμιον τοῦ Χριστοῦ σου.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς καθ' ἑαυτὸν, ἱστάμενος.

XXXIII. *Ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς καρποφορίαν ἔργων ἀγαθῶν, εἰς στηριγμὸν τῆς ἁγίας σου καθολικῆς ἐκκλησίας, ἣν ἐθεμελίωσας ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως, ἵνα πύλαι ᾅδου μὴ κατισχύσωσιν αὐτῆς, ῥυόμενος αὐτὴν ἀπὸ πάσης αἱρέσεως καὶ σκανδάλων, καὶ ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, διαφυλάττων αὐτὴν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.*

Καὶ ἐπικλιθεὶς λέγει.

XXXIV. *Προσφέρομεν σοι, Δέσποτα, καὶ ὑπὲρ τῶν ἁγίων σου τόπων, οὓς ἐδόξασας τῇ θεοφανείᾳ τοῦ Χριστοῦ σου,*

Cap. XXXIV. Multus est M. in superadditis rogationibus. Post primam vulgatae liturgiae petitionem orat pro patriarcha vel episcopo et eius clero — *γῆρας αὐτῷ τίμιον χαρίσαι, μακροχρόνιον αὐτὸν διαφύλαξον* — pro presbyteris et Diaconis, pro adstantibus Sacerdotibus, pro ipso Celebrante, pro Imperatore et eius uxore, toto palatio et exercitu, pro sancta civitate et urbe imperiali, Monachis — — *μνήσθητι τῶν ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, ἐν ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς ἀγωνιζομένων. ὁσίων πατέρων τε καὶ ἀδελφῶν καὶ τῶν κατὰ τόπων ὀρθοδόξων συνοδιῶν καὶ τῆς ἐνθάδε συνοδίας ἡμῶν* — pro peregrinantibus, pro senibus et aegrotis, pro navigantibus, pro aëris temperie, fluviis et aquis, pro offerentibus (quorum nomina recitabantur ex Diptychis ut recte opinatur Assemannus) pro parentibus, amicis e. a. Multae ex his petitionibus investigan-

καὶ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· προηγουμένως, ὑπὲρ τῆς ἐνδόξου Σιὼν τῆς μητρὸς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν· καὶ ὑπὲρ τῆς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἁγίας

---

tur quoque in edito. R. in nonnullis tantum discedit a Messanensi: Diaconus recitat Diptycha vivorum — — pro regibus et omnibus in sublimitate et potestate existentibus.

At non possumus, quin huius loci opportunitate ita abutamur, ut interponamus doctissimam et luculentam Nealii disputationem de Deprecatione pro vivis atque defunctis (History etc. I. p. 506 sq.).

„Here I enter on the third grand division of the Liturgy; and the first thing which demands attention is the position of this intercession.

There are four positions which it occupies:

I. Between the invocation of the Holy Ghost, and the Lord's Prayer. This may be called the rule of the Church; the two Liturgies of Constantinople, the Armenian, the forty rites of the Syro-Jacobites, the Clementine, two Liturgies of the Copto-Jacobites, the Sicilian, the Mozarabic, so place it.

II. Before the commemoration of institution. This is only employed by the Liturgy of S. Mark, the cognate form of S. Cyril, and the Ethiopic canon.

III. Partly before, partly after the commemoration of institution. This is the case with the Roman Liturgy, and with the Ambrosian.

IV. Between the commemoration of institution and the invocation of the Holy Ghost. This is the case with the three Nestorian Liturgies, and with none other.

It is singular to see the correspondence between Rome and Alexandria, as in so many other instances, so also here. It is true that Rome now intercedes for the living before the consecration, for the departed afterwards. But there seems reason to believe that this is a later arrangement. For in the Gelasian canon, after the commemoration of the living, we have the following: "Memento etiam, Domine, et animarum famulorum famularumque tuarum fidelum, Catholicorum in Christo quiescentum, Ill. et Ill. qui per eleemosynam et confessionem tibi reddunt vota sua aeterno Deo vero et vivo," which is again repeated in different words, before the Nobis quoque peccatoribus, in the usual place. This repetition looks very much like an insertion.

It is clear that the position of the intercession can make no difference in its validity, but it seems also clear that the Eastern position, when the great Sacrifice has already been made, is the best. To discuss this point, however, would lead me too far from my more immediate subject.

The various intercessions of course differ endlessly, nor would anything be gained by comparing them very minutely. I will give the heads of seven which will be patterns of the whole.

Apostles.

(Nestorian.)

This is extremely short.

1. Patriarchs, Apostles, Martyrs, etc.
2. All who are in distress of mind.
3. All who are in distress of body.
4. All who desire our prayers.
5. The congregation and the Priest.

Aethiopic Canon.

1. The Patriarch of Alexandria, and Metran of Aethiopia.
2. The whole Church.
3. All orders of the Orthodox Hierarchy.
4, 5, 6. A repetition of 1, 2, 3.
7. The King.
8. The sick.
9. Travellers, etc.
10. Fruitful seasons.
11. All Christian governments.
12. All the departed.
13. Our benefactors.
14. All in affliction.
15. All who desire our prayers.

σου καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, πλουσίας καὶ τὰς δωρεὰς τοῦ παναγίου σου Πνεύματος, ἐπιχορήγησον αἰ Δέσποτα.

S. Mark.

1. The Catholic Church.
2. Peace.
3. The state, as regards the army, the council, the people.
4. The sick.
5. The possessed.
6. Prisoners, exiles, the accused, the condemned, etc.
7. Travellers 'on the sea, lakes, rivers, land, or in any other way.'
8. A fruitful season, and rise of the Nile.
9. The Emperor.
10. All the departed, and Patriarchs, Prophets, etc.
11. All who offer at the Eucharistic Sacrifice.
12. The Pope of Alexandria, and the Bishop of the see.
13. All orders of the clergy.
14. All afflicted souls.
15. The Priest and congregation.
16. A repetition, in other words, of 6 and 14.

S. Chrysostom.

1. Commemoration of Patriarchs, Prophets, Apostles, Martyrs, etc., naming S. Mary.
2. The diptychs of the dead.
3. Commemoration of S. John Baptist, Apostles, and all departed.
4. All orders of Orthodox Ecclesiastics.
5. The Church in general.
6. Kings and the court and camp.
7. The Patriarch of Constantinople, and the Bishop of the place.
8. The diptychs of the living.
9. The city where the office is said.
10. Voyagers, travellers, the sick, etc.
11. Benefactors to the Church.

Then the ectene.

S. Basil.

1. As S. Chrysostom.
2. As 3 S. Chrysostom.
3. The diptychs of the dead and living.
4. The Church in general.
5. Those who offered the oblations.
6. Benefactors to the Church.
7. Hermits, etc.
8. Virgins and ascetics.
9. Kings and the court and camp.
10. The congregation; specifying those in riage, youth, old age, etc.
11. Those in any kind of mental difficul distress; fainthearted, in heresy, poss by evil spirits.
12. Those in any kind of bodily difficul distress, voyagers, travellers, sick, ners, exiles, etc.
13. Friends and enemies.
14. All Christians generally, according to several needs.
15. The city where the office is said.
16. The Patriarch or Bishop.

S. James.

1. The Holy Catholic Church.
2. All places honoured by our Lord's sence in the flesh, especially Jerusal
3. All Bishops.
4. All Christian lands.
5. Travellers, voyagers, exiles, prisoners, in bonds, etc.
6. The sick and the possessed.
7. Every afflicted Christian soul.
8. The labours of the Hierarchy.
9. All sorts of men: against war and se
10. Temperate and fruitful seasons.
11. Benefactors to the Church.
12. Those who offered the oblations.
13. The officiating Priest and assisting Dea
14. Commemoration of all Saints: specia Mary.
15. All spirits generally, from Abel till the sent time.
16. For the forgiveness of sins.
17. All Bishops.
18. The officiating Priest.
19. All orders of the Hierarchy.
20. Temperate and fruitful seasons.
21. Deliverance from schism and war.

S. Sixtus.

(Jacobite.)

1. All orders of the Hierarchy.
2. The overthrow of heretics.
3. Benefactors to the Church.
4. Those in affliction.
5. Orthodox Kings and kingdoms.
6. The venerators of S. Mary.
7. All the departed faithful.
8. Our own joyful resurrection.

I am not now going to prove, what nothing but the blindest prejudice can d that the Church, East, West, and South, has with one consentient universal voice, even from Apostolic times, prayed in the holy Euc

Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἐπισκόπων τῶν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ὀρθοδόξως ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας.

---

rist for the departed faithful: but a few words may not be out of place on the peculiar manner in which the Eastern Church commemorates Saints.

It is beyond question that the early Church offered the Eucharistic sacrifice as well for the highest Saints, and even for the blessed Virgin Mary, as for the common multitude of the departed faithful. To a certain degree that custom still prevails in the East.

To begin with the Constantinopolitan family. The Liturgy of S. Chrysostom says expressly, "We moreover offer to Thee this reasonable service, on behalf of them that are departed in the faith, our forefathers, fathers, Patriarchs, etc., and every just spirit made perfect in the faith; especially the most holy, spotless, excellently laudable, glorious Lady, the Mother of God and ever Virgin Mary": (then follow the diptychs of the dead;) "the holy Prophet, Forerunner, and Baptist, John; the glorious and celebrated Apostles; by whose prayers look upon us, O God." Here there is a distinct offering made for the blessed Virgin; and without wishing to look at the subject at all controversially, I must say that the last clause appears a later insertion, because it undoubtedly, if grammatically taken, refers to those whose names have been just read in the diptychs, and whose intercession the Church would certainly not feel warranted in asking. In S. Basil, the prayer is that we may find mercy with all Saints, and thus, very naturally, the clause respecting their intercession is added; but the diptychs are postponed till after this. The Armenian form is strange; "We pray that the Mother of God, John the Baptist, etc., be commemorated in this holy Liturgy. Choir. Remember them, O Lord, and have mercy upon them." Here the prayer is direct and clear; nor is mention made of their intercession.

The Clementine is without doubt as clear; „Also we offer to Thee for all Thy Saints, etc., Prophets, Apostles," etc.

The Alexandrine family is more vague; "Give rest to the departed, remembering Prophets," etc., is the expression of S. Mark: "We have communion with the memory of Prophets," etc., of S. Basil. The Ethiopic betrays a more recent origin, by praying for mercy "through the prayers which the Lady of Heaven, the pure and holy Mary, makes for sin," commemorating the dead in another place.

The Greek Liturgy of S. James agrees with Constantinopolitan S. Basil. The Syriac calls on God to remember her, that by her pure and holy prayers we may be spared and pitied. The Syro-Jacobite forms are various; the greater number simply pray that the blessed Virgin and all saints may be remembered. So S. Peter I., S. Mark, S. Eustathius, S. John Chrysostom, Dioscorus, Severus. S. Ignatius; "We commemorate them, and urge them in behalf of our prayers." S. Julius; "Remember them, that they may be intercessors for us." Philoxenus; "Remember Thy friends, and give us an interest in their prayers." Philoxenus of Hierapolis; "That by their supplications we may be preserved from all harm." Matthew the Shepherd; "That we may be preserved under their wings." S. John and S. Marutas have simply, "We commemorate." S. Clement; "Let the memory be pleasing to Thee." S. Dionysius, singularly, "Give joy on our account to them."

The Sicilian S. James in its commemoration of Saints has a kind of explanation, evidently intended to approximate to the Latin Church. After "Remember, Lord, the most holy, spotless, excellently laudable Lady, S. John the Prophet, Forerunner and Bap-

Μνήσθητι, Κύριε, καὶ πάσης πόλεως καὶ χώρας, καὶ τῶν ὀρθοδόξως πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς, εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας αὐτῶν.

Μνήσθητι, Κύριε, πλεόντων, ὁδοιπορούντων, ξενιτευόντων Χριστιανῶν, τῶν ἐν δεσμοῖς, τῶν ἐν φυλακαῖς, τῶν ἐν αἰχμαλωσίαις καὶ ἐξορίαις, τῶν ἐν μετάλλοις καὶ βασάνοις, καὶ πικραῖς δουλείαις ὄντων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν νοσούντων καὶ καμνόντων, καὶ τῶν ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένων, τῆς παρὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ ταχείας ἰάσεως αὐτῶν καὶ σωτηρίας.

Μνήσθητι, Κύριε, πάσης ψυχῆς Χριστιανῆς θλιβομένης καὶ καταπονουμένης, ἐλέους καὶ βοηθείας σου τοῦ Θεοῦ ἐπιδεομένης, καὶ ἐπιστροφῆς τῶν πεπλανημένων.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν κοπιώντων καὶ διακονούντων ἡμῖν πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον.

Μνήσθητι, Κύριε, πάντων εἰς ἀγαθόν· πάντας ἐλέησον, Δέσποτα, πᾶσιν ἡμῖν διαλλάγηθι· εἰρήνευσον τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ σου· διασκέδασον τὰ σκάνδαλα· κατάργησον τοὺς πολέμους· παῦσον τὰς τῶν αἱρέσεων ἐπαναστάσεις· τὴν σὴν εἰρήνην καὶ τὴν σὴν ἀγάπην χάρισαι ἡμῖν, ὁ Θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς.

Μνήσθητι, Κύριε, εὐκρασίας ἀέρων, ὄμβρων εἰρηνικῶν, δρόσων ἀγαθῶν, καρπῶν εὐφορίας, καὶ τοῦ στεφάνου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου· οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ· ἀνοίγεις σὺ τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπλᾷς πᾶν ζῶον εὐδοκίας.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις· καὶ μεμνημένων τῶν πενήτων, χηρῶν, ὀρφανῶν, ξένων, καὶ ἐπιδεομένων· καὶ πάντων τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν τοῦ μνημονεύειν αὐτῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς.

---

tist, the holy and celebrated Apostles," it adds a long list of other Saints, and concludes, "not that we are worthy to commemorate their blessedness, but that they, standing at Thy holy and tremendous tribunal, may, in their turn, remember our miseries."

The Nestorian Liturgies of the Apostles and Nestorius have, "Remember;" Theodore, "Let the memory be acceptable to Thee;" and, probably in developement of their heresy, the Blessed Virgin Mary is not expressly mentioned.

Lastly, the Mozarabic Mass seems, in some instances, to have a prayer for Saints, in the Collectio post Nomina, a collect after the diptychs, which varies with the day: of which I shall speak more at length hereafter."

Ἔτι μνησθῆναι καταξίωσον, Κύριε, καὶ τῶν τὰς προσφορὰς ταύτας προσενεγκάντων ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἐπὶ τὸ ἅγιόν σου θυσιαστήριον, καὶ ὑπὲρ ὧν ἕκαστος προσήνεγκεν, ἢ κατὰ διάνοιαν ἔχει, καὶ τῶν ἀρτίως σοι ἀνεγνωσμένων.

Μνήσθητι, Κύριε, κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου καὶ τῶν οἰκτιρμῶν σου, καὶ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀχρείου δούλου σου, καὶ τῶν τὸ ἅγιόν σου θυσιαστήριον κυκλούντων διακόνων· καὶ χάρισαι αὐτοῖς βίον ἄμεμπτον, ἄσπιλον αὐτῶν τὴν διακονίαν φύλαξον, καὶ βαθμοὺς ἀγαθοὺς περιποίησαι, ἵνα εὕρωμεν ἔλεον καὶ χάριν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ᾽ αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, διδασκάλων, ὁσίων, καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τοῦ Χριστοῦ σου τετελειωμένου.

XXXV. [(Χαῖρε, κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογήμενος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου), ὅτι Σωτῆρα ἔτεκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Εἶτα ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεύς.

Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν, θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Οἱ ψάλται.

Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν σε τὴν θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον, καὶ παναμώμητον, καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τὴν τιμιωτέραν τῶν χερουβὶμ, καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν σεραφὶμ· τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως θεοτόκον σὲ μεγαλύνομεν.

Καὶ πάλιν ψάλλουσιν.

Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ κτίσις, ἀγγέλων τὸ σύστημα, καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος, ἡγιασμένε ναὲ καὶ παράδεισε λογικέ, παρθενικὸν καύχημα, ἐξ ἧς Θεὸς ἐσαρκώθη, καὶ παιδίον γέγονεν ὁ πρὸ αἰώνων ὑπάρχων Θεὸς ἡμῶν· τὴν γὰρ σὴν μήτραν θρόνον ἐποίησε, καὶ τὴν σὴν γαστέρα πλατυτέραν οὐρανῶν ἀπειργάσατο. Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ κτίσις· δόξα σοι.]

Cap. XXXV. Neque M. nec R. longius excurrunt in laudibus Beatae Virginis sed statim procedunt ad Memoriam Defunctorum et Sanctorum.

Οἱ διάκονοι.

XXXVI. Μνήσθητι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ ἱερεὺς ἐπικλινόμενος λέγει.

Μνήσθητι, Κύριε ὁ Θεός, τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, ὧν ἐμνήσθημεν, καὶ ὧν οὐκ ἐμνήσθημεν, ὀρθοδόξων,

---

Cap. XXXVI. M. *ἐπειδὴ δὲ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις, κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ἔτι μνησθῆναι καταξίωσον δέσποτα καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνας σοι κατὰ γενεὰς εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων πατέρων, ἀποστόλων* etc. *καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τοῦ Χριστοῦ τετελειωμένου καὶ ὧν ἐν τῇ σήμερον τὴν ὑπόμνησιν ποιοῦμεν.* In margine: *ὁ διάκονος τὰ δίπτυχα.* Commemorantur in sequentibus Beata Virgo eaque angelico praeconio salutata, S. Ioannes Baptista, Apostoli, Evangelistae, Apostolorum discipuli, XXXVIII Sancti Veteris testamenti, Stephanus Protomartyr, XXV martyres, Sanctae Mulieres quae ad tumulum Christi unguentum detulerunt XXI Virgines Martyres — — *οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν ἄξιοι μνημονεῦσαι τῆς αὐτῶν μακαριότητος ἀλλ' ἵν' αὐτοὶ παρεστότες τῷ φρικτῷ καὶ φοβερῷ σου βήματι κύριε ἀντιμνημονεύσιν τῆς ἡμετέρας ἐλεινότητος. καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων τῶν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου καὶ πρώτου τῶν ἀρχιεπισκόπων μέχρι Λέοντος καὶ Ἀθανασίου ὀρθοδόξως ἀρχιεπισκοπησάντων* (in marg. *τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως*) *καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀρχιεπισκοπησάντων μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Ἐνέα τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ πρώτου τῶν ἐπισκόπων μέχρι Σωφρονίου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν,* — — Appellantur LII Confessores et Doctores ecclesiae (novissimo loco Tarasius). Dein mentio fit sanctarum magnarum sex oecumenicarum synodorum, XXIV monachorum et *ἁγίων πατέρων τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τῷ Σινᾶ καὶ ἐν τῇ Ῥαιθοῦ.* Porro commemorantur Constantinus et Helena, Theodosius, Marcianus — *καὶ τῶν κατ' αὐτῶν εὐσεβῶς καὶ πίστως βασιλευσάντων. Ὑπὲρ εἰρήνης καὶ εὐσταθίας πάντων* etc. ut in edito. Et dicit Sacerdos secreto: *τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου· προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ, τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ τοῦ ἁγίου τοῦ ὁ Δεῖνα* (sancti N) *οὗ τὴν μνήμην μνημονεύομεν* etc.

Uti testatur Assemannus, codicis ordo hinc paullisper perturbatus est „ob varias transpositiones quae variis sive punctis sive lineolis aperte indicantur: verum cum illis respondentia signa suo loco non amplius appareant aliquid certi erui non potest.“ Sed res est ad explicandum expeditissima. Membrana duplicem exhibet memoriam Defunctorum et Sanctorum: alteram longiorem, quam modo percurrimus, alteram breviorem, edito magis consonam. Haec sic incipit. *Καὶ ὀνομάζει τοὺς κοιμηθέντας. Μνήσθητι κύριε τῶν ἡμετέρων γονέων* etc. uti in edito. *Δι' ὧν καὶ ἡμῖν* etc. ut supra. *Ὁ λαός· ἄνες, ἄφες* etc. ut in liturgia vulgata. *Ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεύς· Ἐν πρώτοις μνήσθητι κύριε τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Δεῖνα, τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων τεσσάρων, μεγάλων, οἰκουμενικῶν, ὀρθοδόξων πατριαρχῶν· Βενεδίκτου Ῥώμης* († 984), *Νικολάου Κωνσταντινουπόλεως* († 997), *Ἀγαπίου Ἀντιοχείας* (985—997) *καὶ Ἠλία τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας* etc. († 1004). Intonat Archid. *Καὶ ὑπὲρ εἰρήνης* ut supra. Intonat Sac. *χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς* ut in edito. — Punctis ac lineolis suis scriptor indicare voluit, quo modo secunda Defunctorum memoria ab Celebrante conglutinanda sit cum priori.

R. in plurimis concordat cum Messanensi. At imperatoribus, in quorum numero

ἀπὸ Ἄβελ τοῦ δικαίου μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας· αὐτὸς ἐκεῖ αὐτοὺς ἀνάπαυσον, ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου, ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν· ὅθεν ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός· ἔνθα ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, καὶ καταλάμπει διὰ παντός· ἡμῶν δὲ τὰ τέλη τῆς ζωῆς Χριστιανὰ καὶ εὐάρεστα καὶ ἀναμάρτητα, ἐν εἰρήνῃ κατεύθυνον, Κύριε, Κύριε, ἐπισυνάγων ἡμᾶς ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἐκλεκτῶν σου, ὅτε θέλεις καὶ ὡς θέλεις· μόνον χωρὶς αἰσχύνης καὶ παραπτωμάτων, διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ μόνος ἀναμάρτητος φανεὶς ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ διάκονος.

Καὶ ὑπὲρ εἰρήνης καὶ εὐσταθείας παντὸς κόσμου καὶ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἕκαστος προσήνεγκεν, ἢ κατὰ διάνοιαν ἔχει, καὶ τοῦ περιεστῶτος λαοῦ, καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ λαός.

Καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ.

Δι' ὧν καὶ ἡμῖν καὶ αὐτοῖς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος,

Ὁ λαός.

Ἄνες, ἄφες, συγχώρησον, ὁ Θεὸς, τὰ παραπτώματα ἡμῶν, τὰ ἑκούσια, τὰ ἀκούσια· τὰ ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ· τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ· τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ· τὰ κατὰ νοῦν καὶ διάνοιαν· τὰ πάντα ἡμῖν συγχώρησον, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος.

---

et Iustiniani nomen adparet, simul adnectit collectam: *Μνήσθητι κύριε* etc. ut in edito *καὶ ὑπὲρ εἰρήνης. Δι' ὧν. Ἄνες, ἄφες. χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς* ut est apud vulgatum.

Syr. — Meminisse digneris omnium eorum qui tibi a saeculo placuerunt Sanctorum, Patrum, Patriarcharum, Prophetarum et Apostolorum. — Nominatur Ioannes Baptista, S. Stephanus, sanctissima et gloriosa Dei genitrix semper Virgo Maria, SS. Antonius, Simeon Stylita, Georgius. — adscribe nos in numerum beatissimi illius coetus; accense nos in illa ecclesia: admitte nos in gratiam tuam inter primogenitos, quorum nomina scripta sunt in coelis: Ideo enim illorum memoriam agimus ut et ipsi ante sublimem thronum tuum stantes humilitatis ac paupertatis nostrae recordentur et una nobiscum offerant tibi tremendum et incruentum sacrificium pro vivorum custodia etc. Porro commemorantur Episcopi ab Archiepiscopo, Apostolo et Martyre Iacobo usque in praesentem diem.

Ὁ ἱερεύς.

Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ καὶ δεδοξασμένος, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

XXXVII. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

[Ἔτι καὶ διὰ παντὸς ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν προςκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων τιμίων, ἐπουρανίων, ἀῤῥήτων, ἀχράντων, ἐνδόξων, φοβερῶν, φρικτῶν, θείων δώρων Κυρίῳ τῷ Θεῷ δεηθῶμεν.

Ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν προςδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον, νοερὸν, καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον εἰς ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ παναγίου Πνεύματος, δεηθῶμεν.

Τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ παναγίου αὐτοῦ καὶ προςκυνητοῦ Πνεύματος αἰτησάμενοι, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

XXXVIII. Ὁ Θεὸς, καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ μεγαλώνυμος Κύριος, ἡ

Cap. XXXVII. Haud dissentit M. R. post χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς. Populus. Tibi Domine. Dum Diaconus incipit haec dicere, Sacerdos inclinatus orat: ὁ θεὸς καὶ πατὴρ etc. ut in edito c. 38.

Cap. XXXVIII. Idem et unum sentiunt M. et R. Lit. S. Marci praebet ἐκφώνησιν, ut mihi videtur apostolicam. Pro συντετριμμένῃ Marcus πεφωτισμένῃ.

Syr. Sacerdos. — — ut pure, purgata anima et sereno vultu audeamus invocare te Deum coelestem Patrem omnipotentem et oremus dicentes. Pater noster qui es in coelis. Populus. Sanctificetur nomen tuum etc. Sacerdos. Eia Domine Deus noster, ne nos inducas in tentationem etc. Sic est quoque apud Cyr.

Doxologia qua Oratio Dominica concludit, ostendit codicem nostrum exaratum esse saeculo quinto: nam antea vix apparet Doxologiae usus in ecclesia orientali.

μακαρία φύσις, ἡ ἄφθονος ἀγαθότης, ὁ πάντων Θεὸς καὶ Δεσπότης, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ, καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ τῶν σεραφὶμ, ᾧ παρεστήκασι χίλιαι χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων στρατιαὶ, τὰ μὲν προσενεχθέντα σοι δῶρα, δόματα, καρπώματα, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς προσεδέξω, καὶ ἁγιάσαι καὶ τελειῶσαι κατηξίωσας, ἀγαθὲ, τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· ἁγίασον, Δέσποτα, καὶ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς καὶ σώματα καὶ τὰ πνεύματα, καὶ ψηλάφησον τὰς διανοίας, καὶ ἀνάκρινον τὰς συνειδήσεις, καὶ ἔκβαλον ἀφ' ἡμῶν πᾶσαν ἔννοιαν πονηρὰν, πάντα λογισμὸν ἀσελγῆ, πᾶσαν ἐπιθυμίαν αἰσχρὰν, πάντα λογισμὸν ἀπρεπῆ, πάντα φθόνον καὶ τῦφον καὶ ὑπόκρισιν· πᾶν ψεῦδος, πάντα δόλον, πάντα περισπασμὸν βιωτικὸν, πᾶσαν πλεονεξίαν, πᾶσαν κενοδοξίαν, πᾶσαν ῥαθυμίαν, πᾶσαν κακίαν, πάντα θυμὸν, πᾶσαν ὀργὴν, πᾶσαν μνησικακίαν, πᾶσαν βλασφημίαν, πᾶσαν κίνησιν σαρκός τε καὶ πνεύματος ἀπηλλοτριωμένην τοῦ θελήματος τῆς ἁγιότητός σου.

Ἐκφώνησις.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα φιλάνθρωπε, μετὰ παῤῥησίας, ἀκατακρίτως, ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ψυχῇ συντετριμμένῃ, ἀνεπαισχύντῳ προσώπῳ, ἡγιασμένοις χείλεσι, τολμᾷν ἐπικαλεῖσθαί σε τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἅγιον Θεὸν Πατέρα, καὶ λέγειν·

Ὁ λαός.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὁ ἱερεὺς ἐπικλινόμενος λέγει.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, Κύριε, Κύριε τῶν δυνάμεων, ὁ εἰδὼς τὴν ἀσθένειαν

Nealius Tetral. Lit. p. 255: Sequitur oratio dominica, quae in omnibus liturgiis, excepta Clementina, locum habet, at diversum. In officiis Romano, S. Chrysostomi, S. Basilii, Armeno-Gregoriano, S. Iacobi Graeco, S. Marci, fractionem hostiae praecedit; subsequitur eam in liturgiis S. Basilii, S. Gregorii, S. Cyrilli Coptico, S. Iacobi Syriaca, Nestoriana, Mozarabica, Ambrosiana. Canon Aethiopicus, ut et liturgia Anglicana minus bene post communionem orationem dominicam postponunt. Memor mandati D. N.: "Orate ne intretis in tentationem," orationi dominicae affigit ecclesia Embolismum, seu adversus diaboli illecebras petitionem. Ea omnibus fere liturgiis, excepta familia Constantinopolitana, communis est.

ἡμῶν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, πάσης ἐπηρείας καὶ μεθοδείας αὐτοῦ, διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, τὸ ἐπικληθὲν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ταπείνωσιν.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι σου ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

XXXIX. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματι σου.

Ὁ διάκονος.

[Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν.

Ὁ λαός.

Σοὶ, Κύριε.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται λέγων οὕτω.

Σοὶ ἐκλίναμεν οἱ δοῦλοί σου, Κύριε, τοὺς ἡμετέρους αὐχένας ἐνώπιον τοῦ ἁγίου σου θυσιαστηρίου, ἀπεκδεχόμενοι τὰ παρὰ σοῦ πλούσια ἐλέη· πλουσίαν τὴν χάριν σου καὶ τὴν εὐλογίαν σου ἐξαπόστειλον ἡμῖν, Δέσποτα, καὶ ἁγίασον τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ πνεύματα, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι γενέσθαι τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ἐκφώνησις.

Σὺ γὰρ προσκυνητὸς καὶ δεδοξασμένος ὑπάρχεις, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁ μονογενής σου Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ.

Καὶ ἔσται ἡ χάρις καὶ τὰ ἐλέη τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀκτίστου καὶ προσκυνητῆς Τριάδος μετὰ πάντων ἡμῶν.

Cap. XXXIX. Nihil habet proprii M. Cod. R. orationi dominicae, reliquis praetermissis, subiungit exclamationem. Καὶ ἔστιν ἡ χάρις et deinceps ut in edito.

Ὁ λαός.

Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ διάκονος.

Μετὰ φόβου Θεοῦ πρόσχωμεν.

Ὁ ἱερεὺς ὑψῶν τὸ δῶρον λέγει καθ᾿ ἑαυτόν.

Ἅγιε ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος Κύριε, ἁγίασον ἡμᾶς τῷ λόγῳ τῆς σῆς χάριτος καὶ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ παναγίου σοῦ Πνεύματος· σὺ γὰρ εἶπας, Δέσποτα, Ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀκατάληπτε Θεοῦ Λόγε, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁμοούσιε, συναΐδιε, καὶ ἀχώριστε, πρόσδεξαι τὸν ἀκήρατον ὕμνον ἐν ταῖς ἁγίαις καὶ ἀναιμάκτοις σου θυσίαις, σὺν τοῖς χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ, καὶ παρ᾿ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος,]

Ἐκφώνησις.

XL. *Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.*

Ὁ λαός.

Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.)

Ὁ διάκονος.

XLI. *Ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἱλασμοῦ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ πάσης ψυχῆς θλιβομένης τε καὶ καταπονουμένης, ἐλέους καὶ βοηθείας Θεοῦ ἐπιδεομένης, καὶ ἐπιστροφῆς τῶν πεπλανημένων, ἰάσεως τῶν ἀσθενούντων, ἀναῤῥύσεως τῶν αἰχμαλώτων, ἀναπαύσεως τῶν προκεκοιμημένων πατέρων τε καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, πάντες ἐκτενῶς εἴπωμεν, Κύριε ἐλέησον.*

Cap. XL. Codices uno ore consentiunt.

Cap. XLI. M. differt aliquantulum in Deprecatione. *Καὶ μελίζων ὁ ἱερεὺς κρατῶν τὸ ἥμισυ τῇ δεξιᾷ βάπτει πρῶτον εἰς τὸ ποτήριον τῆς δεξιᾶς λέγων· Ἕνωσις τοῦ παναγίου* etc. ut supra. *Εἶτα σφραγίζει τὸ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἄρχεται μελίζειν καὶ πρὸ πάντων διδόναι εἰς ἕκαστον κρατῆρα μερίδα διπλῆν, λέγων· Ἥνωται καὶ ἡγίασται καὶ τετελείωται τὸ θεῖον* — hic Assemannus unam vocem legere non potuit — *εἰς τὸ ὄνομα* etc. *καὶ ὅταν πληρώσῃ μελίζειν* — — (lacuna aliquot linearum) *τῆς κατὰ φιλανθρωπίαν πραχθείσης ἡμῶν θείης χάριτος τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐτολμήσαμεν. προερχόμεθα οὖν μετὰ φόβου τοῖς ἁγίοις μυστηρίοις, δέσποτα, αἰτούμενοι, εἶτα διὰ ἀνθρωπινὴν ἀσθένειαν ἡμῖν παρώπται, συγγνώμων γενοῦ κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν.*

R. Et signat dimidium quod est ad sinistram, deinde dimidium sinistrae partis accipiens, tenet dexteram manu et immergit in calicem et dicit: Unio sanctissimi corporis etc. Et statim incipit dividere et ante omnia distribuere in singulos calices partem unam simplicem, dicens: *Ἥνωται* etc. Deinceps conspirat cum vulgato.

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον. Δωδεκάκις.

Εἶτα κλᾷ τὸν ἄρτον ὁ ἱερεύς, καὶ κρατεῖ τῇ δεξιᾷ τὸ ἥμισυ, καὶ τῇ ἀριστερᾷ τὸ ἥμισυ, καὶ βάπτει τὸ τῆς δεξιᾶς ἐν τῷ κρατῆρι, λέγων·

(Ἕνωσις τοῦ παναγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Καὶ σφραγίζει τὸ τῆς ἀριστερᾶς· εἶτα τούτῳ τῷ ἐσφραγισμένῳ, τὸ ἄλλο ἥμισυ· καὶ εὐθέως ἄρχεται μελίζειν, καὶ πρὸ πάντων διδόναι εἰς ἕκαστον κρατῆρα ἁπλῆν, λέγων·

Ἥνωται καὶ ἡγίασται καὶ τετελείωται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεί.)

Καὶ ὅταν σφραγίζῃ τὸν ἄρτον λέγει.

Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, σφαγιασθεὶς ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας.

Καὶ ὅταν διδῷ μερίδα ἁπλῆν εἰς ἕκαστον κρατῆρα, λέγει.

Μερὶς ἁγία Χριστοῦ, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, Πατρὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἶτα ἄρχεται μελίζειν καὶ λέγειν.

XLII. Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερίσει, εἰς τόπον χλόης· καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ ψαλμοῦ.

Εἶτα.

Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· καὶ τὰ ἑξῆς.

Cap. XLII. XLIII. XLIV. XLV. M. *Ἄρχονται δὲ οἱ ψάλται τὸ Γεύσασθε καὶ κοινωνεῖ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ κλῆρος. Ὅτι δὲ αἴρει ὁ Διάκονος τὸν δίσκον λέγει· κύριε εὐλόγησον. Ὑψώθητι* etc. ut c. 43. *Ὁ ἱερεύς· Δόξα τῷ θεῷ — ἡμᾶς* ut c. 43. *καὶ προστίθει ὁ ἱερεύς· εὐλογητὸν τὸ ὄνομα* etc. ut c. 43. Intonat Diaconus. *Μετὰ πίστεως καὶ φόβου* ut c. 43. *καὶ μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τὸν λαὸν ἄρχονται οἱ ψάλται· πλήρωσον* ut c. 43. *καὶ ψάλλουσιν· εὐχαριστοῦμεν* c. 43. *καὶ εὐθὺς ὁ διάκονος· ὀρθοί. Μεταλαβόντες τῶν ἁγίων, ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων ἐπὶ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν δεηθῶμεν. Ὅπως γένηται* etc. ut c. 45. *Τῆς παναγίας* etc. ut c. 45.

Neque Liturgia Iacobi graeca, neque Syr. et Cyr. continent Distributionis formulam. Assemannus ex Cyprio Missali quod in Bibliotheca Vaticana asservatur et ex aliis Ritualibus dedit supplementa, in quibus apparet formula, quam supra desideramus: Corpus et Sanguis D. N. I. C. datur tibi in remissionem debitorum et in veniam peccatorum in utroque saeculo. Amen. At haec formula incertae aetatis est et auctoritatis.

Εἶτα.

Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου ὁ βασιλεύς· καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἶτα.

Αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔθνη· καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὁ διάκονος.

Κύριε εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεύς.

Ὁ Κύριος εὐλογήσει, καὶ ἀκατακρίτους ἡμᾶς διατηρήσει ἐπὶ τῇ μεταλήψει τῶν ἀχράντων αὐτοῦ δωρῶν, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καὶ ὅταν πληρώσωσι, λέγει διάκονος.

Κύριε εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει.

Ὁ Κύριος εὐλογήσει, καὶ ἀξιώσει ἡμᾶς ἁγναῖς ταῖς τῶν δακτύλων λαβαῖς, λαβεῖν τὸν πύρινον ἄνθρακα, καὶ ἐπιθεῖναι τοῖς τῶν πιστῶν στόμασιν, εἰς καθαρισμὸν καὶ ἀνακαινισμὸν τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ τῶν σωμάτων, νῦν καὶ ἀεί.

Εἶτα.

Γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος, ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ μεριζόμενος, καὶ τοῖς πιστοῖς μεταδιδόμενος καὶ μὴ δαπανώμενος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ διάκονος.

Ἐν εἰρήνῃ Χριστοῦ ψάλλωμεν.

Οἱ ψάλται.

Γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος.

Ὁ ἱερεὺς λέγει εὐχὴν πρὸ τῆς μεταλήψεως.

Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ οὐράνιος ἄρτος, ἡ ζωὴ τοῦ παντὸς, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ εἰμὶ ἄξιος μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων σου μυστηρίων, ἀλλ' ὡς εὔσπλαγχνος Θεὸς ἀξίωσόν με τῇ χάριτί σου ἀκατακρίτως μετασχεῖν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

XLIII. *Εἶτα μεταδίδωσι τῷ κλήρῳ· ὅτε δὲ ἐπαίρουσιν οἱ διάκονοι τοὺς δίσκους*[1]) *καὶ τοὺς κρατῆρας εἰς τὸ μεταδοῦναι τῷ λαῷ, λέγει ὁ διάκονος αἴρων τὸν πρῶτον δίσκον.*

Κύριε εὐλόγησον.

1) Patenas.

Ἀποκρίνεται ὁ ἱερεύς.

Δόξα τῷ Θεῷ ἁγιάσαντι καὶ ἁγιάζοντι πάντας ἡμᾶς.

Λέγει ὁ διάκονος.

Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου, καὶ ἡ βασιλεία σου διαμένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ὅτε μέλλει ὁ διάκονος τιθέναι εἰς τὸ παρατράπεζον, λέγει ὁ ἱερεύς.

Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ διάκονος.

Μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ πίστεως, καὶ ἀγάπης προσέλθετε.

Ὁ λαός.

Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Καὶ πάλιν ὅτε ἐπαίρει τὸν δίσκον ἀπὸ τοῦ παρατραπέζου,[1]) λέγει.

Κύριε εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεύς.

Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου.

Ὁ ἱερεὺς πάλιν.

Δόξα τῷ Θεῷ ἡμῶν, τῷ ἁγιάσαντι πάντας ἡμᾶς.

Καὶ ὅταν ἀποθῆται τὸ ποτήριον εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, λέγει ὁ ἱερεύς.

Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Λέγουσιν οἱ διάκονοι καὶ ὁ λαός.

Πλήρωσον τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεώς σου, Κύριε, καὶ χαρᾶς ἔμπλησον τὰ χείλη ἡμῶν, ὅπως ἀνυμνήσωμεν τὴν δόξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου.

Καὶ πάλιν.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι ἠξίωσας ἡμᾶς μετασχεῖν τοῦ σώματος καὶ αἵματός σου, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἀκατακρίτους ἡμᾶς φύλαξον, δεόμεθα, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος.

1) Mensula prope altare.

Εὐχὴ θυμιάματος εἰς τὴν ἐσχάτην εἴςοδον.

XLIV. [*Εὐχαριστοῦμέν σοι τῷ Σωτῆρι τῶν ὅλων Θεῷ ἐπὶ πᾶσιν οἷς παρέσχου ἡμῖν ἀγαθοῖς, καὶ ἐπὶ τῇ μεταλήψει τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων σου μυστηρίων, καὶ προςφέρομέν σοι τὸ θυμίαμα τοῦτο, δεόμενοι, φύλαξον ἡμᾶς ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων σου, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμῶν ἀναπνοῆς μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων σου, εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν· ὅτι σὺ εἶ ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.*

Καὶ ἄρχεται ὁ διάκονος ἐν τῇ εἰςόδῳ.

Δόξα σοι, δόξα σοι, δόξα σοι, Χριστὲ βασιλεῦ, μονογενὲς τοῦ Πατρὸς, ὅτι κατηξίωσας ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίους δούλους σου ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι τῶν ἀχράντων σου μυστηρίων, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· δόξα σοι.

Καὶ ὅταν ποιήσῃ τὴν εἴςοδον, ἄρχεται λέγειν ὁ διάκονος οὕτως.

XLV. *Ἔτι καὶ ἔτι καὶ διὰ παντὸς ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.*

Ὅπως γένηται ἡμῖν ἡ μετάληψις τῶν ἁγιασμάτων αὐτοῦ εἰς ἀποτροπὴν παντὸς πονηροῦ πράγματος, εἰς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου, εἰς κοινωνίαν καὶ δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δεηθῶμεν.

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερενδόξου, εὐλογημένης δεσποίνης ἡμῶν, θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ λαός.

Σοὶ Κύριε.

Ὁ ἱερεύς.

XLVI. *Ὁ Θεὸς, ὁ διὰ πολλὴν καὶ ἄφατον φιλανθρωπίαν συγκαταβὰς τῇ ἀσθενείᾳ τῶν δούλων σου, καὶ καταξιώσας ἡμᾶς μετασχεῖν ταύτης τῆς ἐπουρανίου τραπέζης, μὴ κατα-*

---

[1] Cap. XLVI. XLVII. XLVIII. Non dissentiunt ab edito M. et R.

κρίνῃς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐπὶ τῇ μεταλήψει τῶν ἀ
των σου μυστηρίων, ἀλλὰ φύλαξον ἡμᾶς, ἀγαθὲ, ἐν ἁγ
τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, ἵνα ἅγιοι γενόμενοι εὕρωμι
ρος καὶ κληρονομίαν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀ
ῶνός σοι εὐαρεστησάντων, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου
διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου
Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ εὐλ
εἶ σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου
ματι· ὅτι ηὐλόγηται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον κα
γαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ κα
ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.]

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

XLVII. Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν.

Ὁ ἱερεύς.

Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ θαυμαστὸς ἔπιδε ἐπὶ τοὺς δι
σου, ὅτι σοὶ τοὺς αὐχένας ἐκλίναμεν. Ἔκτεινον τὴν
σου τὴν κραταιὰν καὶ πλήρη εὐλογιῶν καὶ εὐλόγησο
λαόν σου. Διαφύλαξον τὴν κληρονομίαν σου, ἵνα ἀ
διὰ παντὸς δοξάζωμεν σὲ τὸν μόνον ζῶντα καὶ ἀλη
θεὸν ἡμῶν, τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα Πατέρ
Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς α
τῶν αἰώνων.

Ἐκφώνησις.

Σοὶ γὰρ πρέπει καὶ ἐποφείλεται ἡ παρὰ πάντων
δοξολογία, τιμὴ καὶ προςκύνησις καὶ εὐχαριστία τῷ Πατ
τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ διάκονος.

XLVIII. Ἐν εἰρήνῃ Χριστοῦ ψάλλωμεν.

Καὶ πάλιν λέγει.

Ἐν εἰρήνῃ Χριστοῦ πορευθῶμεν.

Ὁ λαός.

Ἐν ὀνόματι Κυρίου. Κύριε εὐλόγησον.

Εὐχὴ ἀπολυτικὴ λεγομένη παρὰ τοῦ διακόνου.

Ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν πορευόμενοι, σὲ ὑμνοῦμεν τὸν Σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· σὲ ὑμνοῦμεν τὸν Σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει εὐχὴν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου μέχρι τοῦ σκευοφυλακίου.

XLIX. *[Ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν πορευόμενοι, καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τῷ ναῷ σου πληρώσαντες θείαν λειτουργίαν, καὶ νῦν δεόμεθά σου, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τελείας φιλανθρωπίας ἀξίωσον ἡμᾶς· ὀρθοτόμησον τὴν ὁδὸν ἡμῶν· ῥίζωσον ἡμᾶς ἐν τῷ φόβῳ σου, καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἀξίωσον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.*

Ὁ διάκονος.

L. *Ἔτι καὶ ἔτι καὶ διὰ παντὸς ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.*

Εὐχὴ λεγομένη ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ[1]*) μετὰ τὴν ἀπόλυσιν.*

Ἔδωκας ἡμῖν, Δέσποτα, τὸν ἁγιασμὸν ἐν τῇ μετουσίᾳ τοῦ παναγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ μονογε-

1) in armario.

Cap. XLIX. M. *Εἰς τὸ Διακονικὸν λέγει ὁ ἀρχιδιάκονος· Τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Ὁ ἱερεὺς εὔχεται ὄπισθεν τῷ διακονικῷ· Ἐκ δυνάμεως* etc. ut in edito.

R. post verba populi: *κύριε εὐλόγησον ἐν ὀνόματι κυρίου,* Sacerdotem facit orantem retro ambonem orationem S. Iacobi: Precibus et intercessionibus sanctissimae, immaculatae Reginae etc. Sequitur Oratio altera dicenda retro ad ambonem: Dominator Domine Iesu Christe etc. Deinde Diaconus: *Ἀπὸ δόξης* etc. ut c. 48. *Ἐκ δυνάμεως* etc. ut c. 49.

Cap. L. M. post orationem. *Ἐκ δυνάμεως. Εἰρήνη πᾶσιν. Ὁ λαός. Καὶ τῷ πνεύματί σου. Καὶ λέγουσιν οἱ διάκονοι· Κύριε εὐλόγησον. Καὶ εὔχεται ὁ ἱερεύς· Ηὐλόγηται ὁ θεὸς ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων καὶ διαφυλάττων καὶ σκέπων καὶ διατηρῶν καὶ εἰρηνεύων, ἐν ἀγάπῃ τὴν ζωὴν πάντων ἡμῶν διὰ τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγίων· καὶ οὐρανίων καὶ ἀχράντων καὶ ἀθανάτων καὶ ζωοποιῶν αὐτοῦ μυστηρίων, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.* Hoc loco finem dat liturgiae.

R. Orationi: Ex virtute in virtutem adnectit aliam. Tu es panis vitae et fons immortalis etc. Diaconis dicit in Diaconico. Etiam atque etiam etc. Largitus es nobis etc.

νοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δὸς ἡμῖν καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματός σου τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ φύλαξον ἡμᾶς ἀμώμους ἐν τῇ πίστει· ὁδήγησον ἡμᾶς εἰς τελείαν υἱοθεσίαν καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ εἰς τὰς μελλούσας αἰωνίους ἀπολαύσεις· σὺ γάρ εἶ ὁ ἁγιασμὸς καὶ φωτισμὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ὁ μονογενής σου Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα σου πανάγιον, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

Ἐν εἰρήνῃ Χριστοῦ διαφυλαχθῶμεν.

Ὁ ἱερεύς.

Ηὐλόγηται ὁ Θεὸς ὁ εὐλογῶν, καὶ ἁγιάζων διὰ τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγίων καὶ ζωοποιῶν καὶ ἀχράντων μυστηρίων, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα εὐχὴ τοῦ ἱλασμοῦ.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀμνὲ καὶ ποιμὴν ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ τὸ δάνειον τοῖς δυσὶ χρεωφειλέταις χαρισάμενος, καὶ τῇ ἁμαρτωλῷ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῆς δοὺς, ὁ τὴν ἴασιν τῷ παραλυτικῷ δωρησάμενος, σὺν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον ὁ Θεὸς τὰ πλημμελήματα ἡμῶν τὰ ἑκούσια, τὰ ἀκούσια, τὰ ἐν γνώσει, τὰ ἐν ἀγνοίᾳ, τὰ ἐν παραβάσει καὶ παρακοῇ γενόμενα, ἃ οἶδε τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον ὑπὲρ τοὺς δούλους σου· καὶ εἴ τι τῶν ἐντολῶν σου ἄνθρωποι σάρκα φοροῦντες καὶ τὸν κόσμον τοῦτον οἰκοῦντες, ἢ ἐκ τοῦ διαβόλου ἐπλανήθησαν, εἴτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, εἴτε ὑπὸ κατάραν ὑπέπεσαν ἢ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι, παρακαλῶ καὶ δέομαι τὴν ἄφατόν σου φιλανθρωπίαν, τῷ μέν λόγῳ λυθῆναι, συγχωρηθῆναι δὲ αὐτοῖς τῷ ὅρκῳ καὶ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι κατὰ τὴν σὴν ἀγαθότητα. Ναὶ, Δέσποτα Κύριε, εἰσάκουσον τῆς δεήσεώς μου ὑπὲρ τῶν δούλων σου, καὶ πάριδε ὡς ἀμνησίκακος τὰ ἐπταισμένα αὐτῶν ἅπαν-

---

nti in edito. Dein sic liturgiam concludit. Dominus benedicet et sanctificabit et nos omnes custodiet per participationem immaculatorum mysteriorum suorum gratia et benignitate sua perpetuo, nunc et semper et in saecula saeculorum.

Liturgia S. Marci habet alio loco positam orationem. Ἔδωκας υἱοῦ· δὸς ἡμῖν — χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ παναγίου πν. — ἀμ. ἐν τῷ βίῳ καὶ ὁδ. εἰς τὴν τελ. ἀπολ. καὶ υἱοθεσίαν — ἀγ. ἡμῖν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπωμεν τῷ πατρί κτλ.

τα· συγχώρησον αὐτοῖς πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον· ἀπάλλαξον αὐτοὺς τῆς αἰωνίου κολάσεως· σὺ γὰρ εἶ ὁ ἐντειλάμενος ἡμῖν λέγων, ὅτι ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν καὶ ἀφιέναι ἁμαρτίας δυνάμενος, καὶ πρέπει σοι ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.]

CAPUT III.

LITURGIA S. MARCI.

Ut vitetur orationis longitudo operis nostri consilio admodum inimica, id non repetendum videtur e Prolegomenis Iacobaei officii, quod ad Marcum quoque pertinet. Restat ut de Alexandriae liturgiae editionibus, deque eius in Africana Christiana propagine pauca praemoneamus.

Ioannes a S. Andrea Canonicus Parisiensis, cum „ad novatorum impetus retundendos" liturgiarum antiquarum moliretur editionem, curavit G. Sirletus Cardinalis, ut S. Marci quoque officium ex Codice Rossanensi, quem supra commemoravimus p. 82 describeretur et quam diligentissime cum exemplari collatum, viro erudito et sibi amico mitteretur. Sic prodiit Parisiis anno 1583. 8. Liturgia S. Marci cum versione latina, excerpta ex Clementinarum constitutionum libro octavo ac *διασαφήσει τῆς ἀκολουθίας τῶν ὡρῶν*. Porro translata est in Bibliothecas Patrum, Graece et Latine in Tomum secundum Auctarii Ducaeani, Tomum duodecimum Bibliothecae PP. Morellianae. Posthac Eusebius Renaldotius Romae 1701 in bibliotheca Basilianorum Monachorum Graecorum codicem Rossanensem iterum tractavit „isque optimus, integerrimus et annorum circiter sexcentorum visus est" Viro Docto. Agnovit in liturgia S. Marci orthodoxae ecclesiae Alexandrinae liturgiam, ne verbulo quidem spargentem Monophysitarum haeresin: „et talis procul dubio debebat esse Liturgia, quae apud Graecos in Calabriae monasteriis constitutos atque adeo orthodoxos usurpabatur forma, in rebus ad fidem spectantibus, etsi ritus et orationes, esset inter eam et usitatas in ecclesia Constantinopolitana discrimen non mediocre sed innoxium." Excusa est Divi Marci Liturgia in Tomo Renaldotianae Collectionis Priori p. 120—148 ed. 2. Retinuit versionem Ioannis a. S. Andrea latinam, sed pluribus locis emendatam; in graeco etiam textu nonnulla correxit. Renaldotii editionem expresserunt Fabricius in Codicis Apocryphi Tomo tertio p. 253—312 et Nealius in Tetralogia liturgica. Exstat praeterea in Bibliothecis Patrum. Edit. Lugd. II. p. 9—14. Auctor. Ducaei Tom. II. p. 26—42.

Cum ad hodiernum usque diem non inventus sit alius codex, qui conferri possit cum membrana Rossanensi, ponendus erat infra textus vulgatus. Quod sane accidit perincommode. Nam occurrunt initia tantum diversarum orationum, quae aliunde petendae forent.[1])

A decimo circiter saeculo ab Constantinopolitanae unitatis enthusiastis abolitam esse apud Aegyptios liturgiam S. Marci „pessimo et a moribus ecclesiae veteris alienissimo exemplo" iam supra commemoratum est. Sed iam antea emigravit Liturgia ad Monophysitas, qui fere totam occuparant Aegyptum et Nubiam Christianam.[2]) Inde factum est, ut hodienum Coptae atque Aethiopes utuntur liturgiis, quae ad unum omnes fluxerint a S. Marco. Vide quae exposuit Nealius p. 39. Nostrum igitur erat conferre cum liturgia infra scripta libros Coptarum tres: S. Basilii, S. Gregorii Nazianzeni (cf. p. 34) et S. Cyrilli a Renaldotio ex Coptico conversos: e libris liturgicis Aethiopum decem Canonem universalem, quem omnibus Apostolis tribuunt, Renaldotii opera in latinum sermonem translatum.[3])

---

1) Renaldotius I. p. LXXXVII: „Nihil huic codici deesse, quantum observare potuimus, imo integerrimum esse iudicavimus, quamvis lacunis aliquot prima editio deformata sit, ex eorum qui descripserunt levi hallucinatione: nisi potius interpretis ipsius error fuerit, dum dimidiatas sententias, ut fieri solet in eius generis libris, quia formularum notissimarum initia tantum scribebantur, lacunas esse existimavit." — Maxime dolemus, quod doctissimi Angli Curzon, Tattam, Pacho, qui nuper in Coptorum monasteriis vetustas membranas venati sunt magna cum solertia ac prosperitate, curarunt inprimis opera Patrum, neglexerunt chartas liturgicas. Fortasse emergere poterant ex monachorum bibliothecis vel ut rectius dicam, cellis oleariis Liturgiae Iacobi et Marci, celebratissimo illi Edesseno codici antiquitate haud inferiores.

2) Insignis ecclesia S. Marci in Venetiarum urbe proprio utitur officio a Romana aliquantulum diverso, quod a S. Marco traditum esse gloriatur plebis simplicitas. Foscarino iudice (Della letteratura Veneziana Vol. I. Padova 1752. p. 192 sq.) „il rito di S. Marco nella sostanza è uniforme al Romano Gregoriano, com' era in uso in molte altre chiese prima della correzione del S. Pontifice Pio V." Tamen non praetermittenda est diuturna Venetiarum cum imperio orientali coniunctio aeque atque Ambrosiani ritus ἑλληνίζοντος vicinitas. Nisi fallor ecclesia Veneta saeculo sexto et septimo ritus accepit Graecos, fortasse liturgiam Chrysostomi. Ex quo tempore potentissima urbs cum ad occidentales regiones tum ad Italorum res animum advertere coepit, occidentalis liturgia eaque Romana paullatim in ecclesiam ingressa est. Recepit sese pristina consuetudo in S. Marci aedem, et ibi postea Romano colore imbuta.

3) Renaldotius I. p. LXXXIX sq.: Ea igitur prima oratio dudum nos in eam sententiam induxerat, quae Liturgiam Marci nomine publicatam, aut trium Aegyptiacarum primaevum exemplar esse, aut earum saltem alicuius, existimaremus. Nam cum, ut alibi fusius explicatum est, Officium Liturgicum, quod Anaphora vulgo ab Orientalibus, voce Graeca appellatur, contineat partes duas; unam quae a praeparatione altaris incipit desinitque in pacis osculo: alteram a pacis osculo usque ad finem, in Graeca Marci Liturgia prior illa pars satis integra est. Quamvis enim non accurate omnino, neque iisdem

Consuetis signis indicavimus apostolicam officii partem, Alexandrina ecclesiae traditiones, denique saeculi quarti et quinti additamenta, tamen ut existimat Renaldotius concilio Chalcedonensi vetustiora.[1])

---

verbis et orationibus, eam repraesentet simile officium, quod in Copticis omnibus exen plaribus, ei Liturgiae quae Basilii nomen habet, praemittitur; idem tamen, quantum a sententias orationumque et rituum dispositionem esse, facile agnoscitur. Supererat pa secunda in qua maior omnino Marci, et Basilii Liturgiarum diversitas. Est quidem nc in illis modo, sed in omnibus antiquis aliis cuiuscumque linguae, idem ordo, orationis eamdem sententiam convenientes, ritus similes, sed insignis ex verborum varietate divers tas. Eo igitur coniectura ducebat, ut de illis idem ac de reliquis Orientalibus iudiciu ferretur, eas scilicet quamvis non ex certo aliquo codice Graeco expressae forent, s simplicem quamdam et principem sacrificii offerendi legem, quae omnibus Ecclesiis con munis foret, fuisse constitutas. Ut enim ita factum esse circa Liturgias Syras multiplice vix potest dubitari, ita de tribus Aegyptiacis ut indicaretur, proximum erat. Omnia quipı Sacramentorum officia, etiam in ritu magis diverso, qualis est Occidentalis, isque no unus, convenire certum est, in omnibus illis partibus, quae essentiales censeri debet Inter Officia vero diversa observari orationum aliquam dissimilitudinem, eo facilius acc dit, quod, ut ex Basilio notavimus, a SS. Patribus scripto tradita non fuerant. Itaqı in satis prolixa precum et formularum serie, quaedam strictius, quaedam fusius exprin cum sententia semper esset eadem, mirum non erat. Ne tamen successu temporum t Liturgiae scriberentur, quot Episcopis placuisset, cum in unam sententiam omnes Eccl siae convenirent, in singulis, quae magis insignes essent, Patriarchalibus praesertim, sa crorum formulae constitutae sunt, a quibus recedere non liceret, quae indubitata dive sarum Liturgiarum origo est. Cumque usu consecratae aliquando forent in Ecclesi orationes nonnullae, quas aboleri sine plebis aliqua perturbatione Episcopi non pos indicabant, relictae sunt et scriptis consignatae, ut quibusdam diebus usurparentur.

1) Castigat Renaldotius p. LXXXVIII intemperantiores criticos, qui lapidem nu lum immotum reliquere, ut falsam planeque supposititiam Liturgiam propugnarent „ nihil dicam de Ariano Sandio qui in casso illo suo historiae ecclesiasticae nucleo max mum quiddam reperisse se arbitratus est, dum Marci Apostoli liturgiae auctorem, nc Evangelistam, sed praestigiatorem, de quo Irenaeus et Epiphanius loquitur iudicavi Neque sane est cur ad haec monstra opinionum stupeant in quos facili negotio devolvu tur, qui traditonem contemnunt.“ Conferas quae disseruimus p. 5. Ceteroquin veris mile est, Marci liturgiam eo quo nunc fertur textu compositam esse a Cyrillo Alexa drino, quam ob rem Aegyptii liturgiam Cyrilli vocant eam quae est in Coptorum libri cum Marco fere in omnibus consonam. Favent opinioni Assemannus, Nealius.

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου.

Ὁ ἱερεύς.

[I. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

Προσεύξασθε.

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ δὲ ἱερεὺς εὔχεται.

Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπερευχαριστοῦμεν κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν,

---

Cap. I. Conferas Lit. Iac. c. 1. Bas. primam partem officii ita disponit: Oratio praeparationis. Domine qui nosti corda omnium etc. Oratio postquam praeparatum erit altare. Tu Domine docuisti nos etc. Oratio gratiarum actionis. Gratias agamus bonorum auctori etc. Oratio oblationis s. propositionis panis et calicis. Domine Iesu Christe etc. Tunc operiet Sacerdos discum et calicem, utrumque integumento suo et omnia maiori velo teget; tum osculabitur conversusque ad ipsius latus australe adorabit Deum et osculabitur altare. Tum circuitu peracto descendet coram altari, pronunciabitque absolutionem super ministros sedentes coram eo. Quodsi adsit ipsi sacerdos socius, ipse pronuntiabit absolutionem. Oratio absolutionis ad Filium. Domine Iesu Christe etc. — — „Servi tui hodie in ministerio constituti, Sacerdos, Diaconus et clerus, omnis populus et infirmitas mea, absoluti sint ex ore S. Trinitatis, Patris, Filii et Spiritus Sancti, ex ore unicae, solius, sanctae Catholicae et Apostolicae ecclesiae, ex ore XII Apostolorum et ex ore contemplationis Evangelistae Marci Apostoli et Martyris ut et iam Patriarchae sancti Severi, et Doctoris nostri Dioscori etc. Liturgia Aethiopum (Aeth.): Responsorium antequam Liturgia incipiat: Alleluia. Ego autem in multitudine misericordiae tuae introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore etc. Et ac pulchre compositum est Responsorium e Psalmorum floribus. Sequitur Oratio pro ecclesia et altari: Domine Deus noster, tu es solus sanctus etc. Oratio antequam ponatur altare et collocentur in eo vasa sacra. Domine Deus qui novisti corda omnium etc. Oratio super Patenam. Domine Deus noster Iesu Christe etc. Oratio super Calicem. Deus noster Iesu Christe etc. Oratio supra cochlear crucis. Deus Deus noster, qui servum tuum Isaiam prophetam etc. Oratio super arcam sive discum maiorem. Domine Deus noster, qui dixisti Moysi servo tuo etc. Oratio illationis. Domine Deus noster qui suscepisti sacrificium Abel etc. Oratio quando miscetur aqua cum vino. Christe qui vere Deus noster etc. Postea repetet super Calicem orationem: Domine Deus noster qui suscepisti etc. ut supra in offerendo hostiam. Sequitur Responsorium: Unus Pater sanctus etc. Oratio gratiarum actionis: Gratias agamus benefactori etc. Oratio pro illis qui at-

ὅτι ἐσκέπασας, ἐβοήθησας, ἀντελάβου, καὶ παρήγαγες ἡμ τὸν παρελθόντα χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν, καὶ ἤγαγες ἡμ ἕως τῆς ὥρας ταύτης, ἀξιώσας[1]) πάλιν παραστῆναι ἐνώπι σου ἐν τόπῳ ἁγίῳ σου ἄφεσιν αἰτοῦντες[2]) τῶν ἁμαρτι ἡμῶν, καὶ ἱλασμὸν παντὶ τῷ λαῷ σου.[3]) Καὶ δεόμεθα, κ παρακαλοῦμεν σε φιλάνθρωπε, ἀγαθέ, δὸς ἡμῖν τὴν ἁγί ἡμέραν ταύτην, καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπ τελέσαι ἀναμαρτήτως, μετὰ πάσης χαρᾶς, ὑγιείας, σωτηρί καὶ παντὸς ἁγιασμοῦ, καὶ τοῦ σοῦ φόβου. Πάντα δὲ φθ νον, πάντα φόβον, πάντα πειρασμόν, πᾶσαν σατανικὴν ἐνέ γειαν, πᾶσαν πονηρῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλὴν ἐκδίωξον ἀ ἡμῶν ὁ θεός, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας σου καθολικῆς καὶ ἀποστ λικῆς ἐκκλησίας. Τὰ καλὰ καὶ τὰ συμφέροντα ἡμῖν ἐπιχ ρήγησον· εἴτι σοι ἡμάρτομεν ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κατὰ δι νοιαν, σὺ ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος παριδεῖν καταξίωσο καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐλπίζοντας[4]) ἐπὶ σοί, μη εἰςενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τ πονηροῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, χάριτι καὶ οἰκτιρμῷ κ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, Ἐκφώνως. Δι' καὶ μεθ' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἐν τῷ παναγίῳ, κ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς το αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

II. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

Προςεύξασθε ὑπὲρ τοῦ βασιλέως.

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον.

1) Fabr. ἀξίωσαι. 2) Neale αἰτοῦντας. 3) Assem. τῶν λαῶν σου. 4) Fabr. τοὺς ἐλ

---

tulerunt oblationes: Iterum deprecamur etc. Oratio oblationis mysticae: Princeps Ie Christe etc. Oratio Absolutionis ad Filium: Domine Iesu Christe, fili Iesu Christe e Commemoratur Patriarcha, Metropolita, Rex Aethiopiae, XI sancti patres et XXI reges A thiopum. Sint absoluti per os Trinitatis sanctae etc. per os XV Prophetarum et filiori eius. — Marci, Severi, e. a.

Cap. II. Propriae sunt Marco orationes pro Imperatore et Patriarcha, dicend ante primam εἴςοδον et θυμιάμα. Fortasse adiunctae sunt eo tempore, quo Monoph

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Δέσποτα κύριε ὁ Θεός, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε, τὸν βασιλέα ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀνδρίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ διαφύλαξον. Καθυπόταξον αὐτῷ ὁ Θεὸς πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον· ἐπιλαβοῦ ὅπλου καὶ θυρεοῦ, καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Δὸς αὐτῷ ὁ Θεὸς νίκας, εἰρηνικὰ φρονεῖν ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ γαληνότητι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ. Ἐκφώνως. Δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

III. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

Προσεύξασθε ὑπὲρ τοῦ Πάπα καὶ ἐπισκόπου.

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεύς.

Δέσποτα κύριε ὁ Θεός, ὁ παντοκράτωρ, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε φιλάνθρωπε, ἀγαθέ, τὸν ἁγιώτατον καὶ μακαριώτατον ἀρχιερέα ἡμῶν Πάπαν Δ'. καὶ τὸν ὁσιώτατον

---

tarum haeresis serpere coepit per totam Aegyptum. Nam tessera erat orthodoxiae Oratio pro orthodoxo imperatae et patriarcha Aegypti. Alia suadet Nealius Hist. I. p. 362: „The second great family, the Alexandrine, seems to have retained the most primitive arrangement of the commencement of the Liturgy. The office of S. Mark contains, before the first hymn, three prayers, for the congregation, for the King, for the Pope of Alexandria. These are each preceded by "The Lord be with you," from the Priest, by the bidding from the Deacon, by the Kyrie eleison from the people." Ego vero puto in antiquissimis Liturgiis Scripturarum Lectionem precessisse praecibus publicis p. 18.

Cap. III. Non agitur de Romano pontifice sed de Patriarcha Alexandrino, cui Papae nomen inditum est. Admodum similis est εὐχὴ περὶ τοῦ Πάπα in Lit. Basilii Graeca. ἔτεσι πολλοῖς καὶ χρόνοις εἰρηνικοῖς — διάκονοις σὺν παντὶ τῷ πληρ. σῆς — αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν χαρ. ἐκ πασῶν τῶν ἡμερῶν. — ἃς ποιοῦνται ὑ. ἡ. καὶ

ἐπίσκοπον Δ΄. συντηρῶν, συντήρησον ἡμῖν αὐτοὺς ἔτεσι πολλοῖς εἰρηνικῶς, ἐκτελοῦντας τὴν ὑπὸ σοῦ ἐμπεπιστευμένην ἁγίαν ἀρχιερωσύνην, κατὰ τὸ ἅγιον καὶ μακάριόν σου θέλημα, ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, σὺν πᾶσιν ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις, διακόνοις [ὑποδιακόνοις] ἀναγνώσταις, ψάλταις τε καὶ λαϊκοῖς, σὺν παντὶ τῷ πληρώματι τῆς ἁγίας καὶ μόνης καθολικῆς ἐκκλησίας, εἰρήνην καὶ ὑγιείαν καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς χαριζόμενος. Τὰς δὲ εὐχὰς αὐτῶν, ἃς ποιοῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτῶν, πρόςδεξαι, κύριε, εἰς τὸ ἅγιον, καὶ ἐπουράνιον, καὶ λογικόν σου θυσιαστήριον. Πάντα δὲ ἐχθρὸν τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας καθυπόταξον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐν τάχει, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ. Ἐκφώνως. δι᾽ οὗ, καὶ μεθ᾽ οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

IV. *Εἰρήνη πᾶσιν.*

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

Ἐπὶ προςευχὴν στάθητε.

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον. τρίς.

ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτῶν π. ἐπὶ τὸ οὐράνιον καὶ εὐλογημένον σου θ. εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. Πάντα μὲν ἐχθρὸν αὐτοῦ ὁρατὸν ἢ ἀόρατον σύντριψον καὶ καθ. — τάχει· Αὐτὸν δὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ διαφύλαξον.

Cap. IV. Renaldotius Tom. I. p. 335: Ibi aliquid deesse notavit primus editor et interpres Ioannes a sancto Andrea. Sed fortasse desunt plura quam ipse existimavit. *Οὕτως καὶ ἐφ᾽ ἡμᾶς τοὺς περιεστηκότας δούλους σου ἐν τῇ εἰςόδῳ τῆς ἱερουργίας τὰς τοῖς ἐπισκόποις,* ad haec verba annotavit: Deest aliquid in contextu Graeco, quale est *πρόςδεξαι δεήσεις* suscipe orationes Episcoporum, etc. aut potius *ἐπιβλέψας δωρούμενος τὰ ἀναγκαῖα τοῖς,* etc. Nihil minus, ut videtur. Oratio est Absolutionis, generalis scilicet illius, quae ritu Alexandrino inter primas praeparatorias solet recitari, non modo super circumstantes, sed super Sacerdotem celebrantem, ab eo qui dignior est, si quis Liturgiae intersit. Sensus igitur abruptus est, nisi periodus aliqua supponatur deesse, quae ad absolutionem illam pertineat. Cumque in Liturgia Basilii sequatur Oratio thuris, cuius mentio est in verbis illis quae lacunam proxime sequuntur, duae orationes in unam videntur, aut librariorum negligentia, aut codicis mutilatione coaluisse.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπεύχεται εὐχὴν τῆς εἰςόδου καὶ εἰς τὸ θυμίαμα.

Δέσποτα κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν δωδεκάφωτον λαμπάδα τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἐκλεξάμενος, καὶ ἐξαποστείλας αὐτούς, ἐν' ὅλῳ τῷ κόσμῳ κηρύξαι, καὶ διδάξαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας σου, καὶ θεραπεύειν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, καὶ ἐμφυσήσας εἰς τὰ πρόςωπα αὐτῶν, καὶ εἰπὼν αὐτοῖς, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, τὸ παράκλητον· ἄν τινων ἀφίετε τὰς ἁμαρτίας ἀφίενται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατεῖτε, κεκράτηνται· οὕτως καὶ ἐφ' ἡμᾶς τοὺς περιεστηκότας δούλους σου, ἐν τῇ εἰςόδῳ τῆς ἱερουργίας, τὰς * τοῖς ἐπισκόποις,[1]) πρεσβυτέροις, διακόνοις, ἀναγνώσταις, ψάλταις τε καὶ λαϊκοῖς σὺν παντὶ τῷ πληρώματι τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας· ῥῦσαι ἡμᾶς κύριε ἀπὸ ἀρᾶς καὶ κατάρας,[2]) καὶ ἀπὸ ἀναθέματος, καὶ δεσμοῦ, καὶ ἀφορισμοῦ, καὶ ἐκ τῆς μερίδος τοῦ ἀντικειμένου· καὶ καθάρισον ἡμῶν τὰ χείλη καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ ἀπὸ πάσης ῥαδιουργίας· ἵνα ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ καὶ καθαρῷ συνειδότι προςφέρωμέν σοι τὸ θυμίαμα τοῦτο, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ. Ἐκφώνως. Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

V. Ὀρθοί.

1) Nealius σὺν τοῖς ἐπ. 2) Editi perperam καθάρας.

Bas. Oratio thuris. Osculabitur Sacerdos caput sacerdotis ministrantis, quod si fuerit cum eo socius, osculabitur gradus altaris ascendensque osculabitur altare et accipiet naviculam thuris et adolebit incensum. Ordinem qui de incenso vespertino scriptus est observabit, quinquies addendo et his peractis dicet Sacerdos orationem sequentem. Deus aeterne absque principio etc. Circuibit altare cum incenso semel, osculabitur illud descendetque laevo pede; versus orientem stabit e regione altaris, adolebitque thus ter, eadem dicens quae prius: tum Patriarcham si adsit incensabit seorsum ab aliis: quodsi abfuerit dabit incensum sacerdotibus, non aliis.

Aeth. Sacerdos dicit orationem incensi. Hic imponit incensum, simulque commemorat ortus, dierum et noctium et novilunia et festos dies. Facit etiam memoriam vivorum, tum dicit: Benedicatur Pater omnipotens etc. Deus noster in aeternum etc. Dum adolet incensum: Salve sancta ecclesia, habitaculum pacis, Salve Virgo Maria, mater Dei: tu es thuribulum aureum, quae carbonem ignitum portasti etc.

Cap. V. Iac. c. 10. Renaldotius l. c. p. 335 sq.: „Hoc loco non assignatur in

Καὶ ψάλλουσιν τὸ Μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος.]
Καὶ γίνεται ἡ εἴςοδος τοῦ εὐαγγελίου καὶ λέγει ὁ διάκονος.
Ἐπὶ προςευχήν.
Ὁ ἱερεύς.
Εἰρήνη πᾶσιν.
Ὁ λαός.
Καὶ τῷ πνεύματί σου.
Ὁ διάκονος.
Ἐπὶ προςευχήν.
Ὁ λαός.
Κύριε ἐλέησον.

---

aliis Liturgiis. Quod vero legitur hic, ut apud Orthodoxos cani solebat, absque addi illorum verborum qui crucifixus es pro nobis, quam Petrus Gnapheus induxit, Orthod doctrinae signum est, simulque antiquitatis. Iacobitae quippe Aegyptii, non minus (Syri illa verba subiungunt: unde constat hanc Liturgiam ad illos non pertinuisse, v ad Orthodoxos: idque eo verisimilius est, quod in illa nihil occurrit quod Monophy rum haeresin vel leviter redoleat." Hymnus *Μονογενής* in nostro officio non exscr est, repetas eum e capite sexto Iacobi.

Bas. Deinde prostrationem faciet; cumque lecta fuerit Epistola Pauli Coptice cet orationem sequentem secreto. Si fuerit cum eo Sacerdos socius, is eam recil Diaconus leget Epistolam Coptice et deinde Arabice ut etiam Catholicam sive lecti ex epistolis Catholicis. Hic adoletur incensum ter circum altare a sacerdote celebr Oratio post Apostoli seu Paulinae epistolae lectionem: Domine scientiae et sapientiae gitor etc. Tum unus Diaconorum leget Catholicon Coptice et Arabice et postquam le fuerit coptice dicet Sacerdos celebrans hanc orationem: quod si Patriarcha ipse sacri ciat, dicet eam sacerdos. Oratio post Catholicon. Domine Deus, qui per sanctos stolos etc. Finita lectione Catholici arabice, ascendit Sacerdos ad altare et adolebi censum semel, tum recitabitur oratio sequens. Oratio Actuum Apostolorum. Deus suscepisti etc. Perficit illam ex oratione thuris Pauli, nulla re detracta vel addita: expleta chorum solus cum incenso circuibit. Finita lectione Actorum Coptice et Ar dicent ter: Sanctus quo finito dicit Sacerdos orationem Evangelii sancti.

Aeth. Coadiutor Sacerdotis dicet antequam legatur Epistola Pauli: Domine sapie auctor sapientiae etc. Diaconus antequam legatur Epistola dicit: Ex Paulo servo et Apo Domini et salvatoris nostri I. C., qui vocatus, electus et segregatus est ad praedicationem S Evangelii: lectio Epistolae N. Oratio eius et benedictio sit nobiscum. Et post lectionem Diaconus dicet: Gratia Patris, caritas Filii etc. Sancte Paule apostole, bone minister, sa infirmorum, accepisti coronam: ora et precare pro nobis Christum, ut salvet animas no per multitudinem clementiae nominis sui sancti. Sacerdos. Pax vobis omnibus. Tun petit orationem: Deus noster in aeternum etc. Sacerdos assistens antequam legatur stolus sive Epistola ex Catholicis dicet: Haec est lectio ex Epistola N. discipuli et Ap Domini etc. Oratio et benedictio eius sit nobiscum. Post lectionem Catholicae epis Diaconus dicit 1 Ioann. 1, 15—17. Populus. Sancta Trinitas, una in substantia tua Diaconus. Surgite ad orationem. Sacerdos. Pax vobis omnibus. Populus. Et cum. cerdos. Domine Deus noster, qui Apostolis tuis sanctis etc. Sacerdos adolet ince et dicit: Domine Deus noster etc. Acta ministrorum istius praedicationis, Patrum no rum Apostolorum, purorum et gratia plenorum, electorum et iustorum, cumulat

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται εὐχὴν τοῦ τριςαγίου.

Δέσποτα κύριε, Ἰησοῦ Χριστὲ [ὁ συναΐδιος λόγος τοῦ ἰνάρχου πατρός], ὁ καθ' ἡμᾶς γενόμενος κατὰ πάντα χωρὶς ;μαρτίας ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν· ὁ ἐξαποστείλας τοὺς γίους σου μαθητὰς καὶ ἀποστόλους κηρύξαι καὶ διδάξαι τὸ ὐαγγέλιον τῆς βασιλείας σου, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον, αὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ σου, αὐτὸς καὶ νῦν δέσποτα ;απόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· καὶ καταύασον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, εἰς κατανόησιν τῶν είων σου λογίων· καὶ ἱκάνωσον ἡμᾶς ἀκροάτας αὐτῶν γεέσθαι· καὶ μὴ μόνον ἀκροάτας, ἀλλὰ καὶ ποιητὰς λόγου, ενόμενοι εἰς τὸ καρποφορῆσαι, καὶ ποιῆσαι καρποὺς ἀγαούς, ἀνὰ τριάκοντα καὶ ἐν ἕκατον, ὅπως καταξιωθῶμεν τῆς ασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἐκφώνως. Καὶ ταχὺ προκαταλαβέωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου κύριε. Ἐκφώνως. Σὺ γὰρ εἶ ὐαγγελισμός, σωτήρ, καὶ φύλαξ τῶν ψυχῶν, καὶ τῶν σωάτων ἡμῶν, κύριε ὁ θεός, καί σοι τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐ;αριστίαν, καὶ τὸν τριςάγιον ὕμνον ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ :αὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος.

VI. *Καὶ μετὰ τριςάγιον, σφραγίζει ὁ ἱερεὺς τὸν λαόν, λέγων·*

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Εἶτα, τὸ πρόσχωμεν, ὁ ἀπόστολος, ὁ πρόλογος τοῦ ἀλληλούϊα. Οἱ διάκονοι κατὰ ῥητὸν[1]) λέγουσι.

Κύριε εὐλόγησον.

1) Nealius *μετὰ ῥητόν* per coniecturam.

;atia Spiritus Sancti: orationes et benedictiones eorum custodiant nos omnes Christianos a saecula saeculorum. Et post lectionem Actuum Apostolorum Sacerdos dicit: Verbum Domini magnum propagatum est in ecclesia sancta, multiplicatique sunt, qui crediderunt in Dominum et salvatorem nostrum I. C.: ipsi gloria in saecula S. Sanctus, S. S. Deus Pater omnipotens. S. S. S. Filius unicus, Verbum Patris vivum. S. S. S. Spiritus Sanctus ;iens omnia.

Cap. VI. VII. Bas. Oratio sancti Evangelii. Domine et magister etc. Diaconus. Orate pro sancto evangelio. Sacerdos. Memento etiam Domine, omnium qui praeceperunt

Ὁ ἱερεὺς λέγει.

Ὁ κύριος εὐλογήσῃ καὶ συνδιακονήσῃ ὑμῖν[1]) τῇ αὐτοῦ χάριτι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ ἱερεὺς πρὸ τοῦ εὐαγγελίου, βάλλει θυμίαμα, λέγων οὕτως.

Θυμίαμα προςφέρομεν ἐνώπιον τῆς ἁγίας δόξης σου, ὁ θεός, προςδεξάμενος εἰς τὸ ἅγιον, καὶ ὑπερουράνιον, καὶ νοερόν σου θυσιαστήριον. Ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, ὅτι εὐλογημένος ὑπάρχεις, καὶ σὺ τὴν δόξαν σου ἀνάπεμψον.

VII. Ὁ διάκονος ὅτε μέλλει εἰπεῖν τὸ εὐαγγέλιον, λέγει.

Κύριε εὐλόγησον.

1) Fabr. ἡμῖν.

---

nobis ut eorum meminissemus in nostris ad te orationibus et precibus. O Domine quietem illis tribue quorum praecessit dormitio: infirmos sana, quia tu vita es omnium nostrum, salus omnium, spes omnium, medela omnium, resurrectioque omnium — — Tum dicet Psalmum et post tertium versum Sacerdos Evangelium incensabit. Ascendet ad altare, rursusque incensum offeret, semel signans naviculam signo crucis: deinde circuibit cum incenso Evangelium, tum altare semel: descendet ab altari, accipiet Evangelium a Diacono, converteturque ad Occidentem. Accedent Sacerdotes omnes, et illud osculabuntur: ipse postremus illud osculabitur, dabitque illud Diacono ministranti, quem etiam incensabit. Cumque Diaconus dicet State, conversus Sacerdos ad Orientem dicet, In nomine Dei. Mox incensum ter adolebit, ad Sanctuarium. Dicet Diaconus Benedic Domine, et dicet, Initium sancti Evangelii secundum Matthaeum, Marcum, Lucam, Ioannem. Cumque interpres Evangelii dicit, State cum timore Dei, convertitur Sacerdos ad Occidentem, incensat tribus vicibus Evangelium. Tum conversus ad Sanctuarium, illud incensat etiam ter, deinde Sacerdotes semel: stans in loco suo, recitans aliquid interea ex oratione Evangelii. Tum Diaconus semel incensat: nec desinit interim thuribulo adolere; coram Evangelio, ad finem usque lectionis eius Coptice et in ultimo commate incensat ter, dat autem Evangelium legendum Diacono si probe illud legere sciat, sin minus, leget illud ipse Sacerdos. Quod si Diaconus legat Evangelium ex Ambone, incensatio Evangelii primo et postremo fiet ad limen chori. Cumque dicet interpres, Domini et Dei nostri, redibit ad Sanctuarium et incensum tribus vicibus adolebit, dicetque sequentem orationem secreto, quando Evangelium legetur Arabice, facie ad Orientem conversa. Quod si Sacerdos socius, ad quem eius pertinet recitatio, ibi adsit, dabit ei thuribulum et ipse eam recitabit.

Aeth. Diaconus. Surgite ad orationem. Populus. Kyrie eleison. Sacerdos. Pax vobis omnibus. Populus. Et cum. Sacerdos. Domine Deus noster Iesu Christe etc. Diaconus. Orate pro Evangelio sancto. Sacerdos. antequam legatur Evangelium dicit: Benedicatur Dominus in omni tempore, semper laus eius in ore meo: in Domino laudabitur anima mea. Alleluia, Alleluia. Surgite, audite Evangelium sanctorum, praedicationis Domini et salvatoris nostri Iesu Christi. Sacerdos. Memento pro offerentibus, mortuis et infirmis. Sacerdos conversus ad populum dicet: Dominus desuper benedictionem mittat etc. Sacerdos ter incensat Evangelium et tunc annuntiat illud Populo dicens. Evangelium sanctum quod praedicavit aut annuntiavit N. verbum filii Dei. Populo. Gloria tibi sit semper Christe domine et Deus noster. Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo

Ὁ ἱερεύς.

Ὁ κύριος εὐλογήσῃ, καὶ ἐνισχύσῃ, καὶ ἀκροατὰς ἡμᾶς ποιήσῃ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ εὐαγγελίου, ὁ ὢν εὐλογητὸς θεός, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.]

Ὁ διάκονος.

Στάθητε, ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

VIII. Καὶ λέγει τὸ εὐαγγέλιον ὁ διάκονος, τὴν συνάπτην, ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Τοὺς νοσοῦντας κύριε, τοῦ λαοῦ σου ἐπισκεψάμενος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, ἴασαι. Τοὺς ἀποδημήσαντας ἡμῶν ἀδελφούς, ἢ μέλλοντας ἀποδημεῖν, ἐν τῷ τόπῳ κατευόδωσον ἕκαστον εἰς τὸν καιρόν. Τοὺς ἀγαθοὺς ὑετοὺς κατάπεμψον ἐπὶ τοὺς χρῄζοντας, καὶ ἐπιδεομένους τόπους. Τὰ ποτάμια ὕδατα ἀνάγαγε ἐπὶ τὸ μέτρον αὐτῶν, κατὰ τὴν σὴν χάριν. Τοὺς καρποὺς τῆς γῆς αὔξησον εἰς σπέρμα, καὶ εἰς θερισμόν. Τὴν βασιλείαν τοῦ δούλου σου, ὃν ἐδικαίωσας βασιλεύειν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἀνδρίᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ γαληνότητι διαφύλαξον. Τὴν ταπεινήν, καὶ ἐλεεινήν, καὶ φιλόχριστον πόλιν ταύτην, ῥῦσαι αὐτήν, ὁ θεός, ἀφ᾽ ἡμερῶν πονηρῶν,

---

Iacob: sumite Psalmum et date tympanum, psalterium iucundum cum cithara. Post lectionem Ev. Populus dicet: Cherubim et Seraphim sursum mittunt ei gloriam. Tunc dicent: Sanctus, S. S. omnipotens: pleni sunt coeli et terra sanctitate gloriae eius.

Cap. VIII. Iac. c. 12. Renaldotius l. c. p. 336: Non est proprie loquendo Collecta, quo sensu illa vox in Latinis Missalibus usurpatur, sed oratio quae lectioni Evangelii statim subiungitur. Continet autem preces pro omnibus personis, et publicis necessitatibus, pro quibus oratur ante inceptam Anaphoram et post consecrationem. Inter alias animadvertenda est oratio pro aquis fluminis, Nili scilicet, de quibus solis haec verba intelligi possunt ἀνάγαγε εἰς τὸ μέτρον: Eleva eas ad iustam mensuram; quod certum indicium est pertinuisse illam Liturgiam ad Ecclesias Aegyptiacas; non minus quam Copticas in quibus idem legitur. Oratio quoque fit pro Regibus, quos dum haec Liturgia scripta est, Christianos fuisse verisimile est: nam infidelibus verba non convenissent.

Bas. Oratio post Evangelium secreto dicenda continet solitam deprecationem. „Tempore Nili exundationis et pluviae dicetur: Memento Domine aquarum fluminis et benedic illis, augeas illas iuxta mensuram suam. Tempore sementis dicetur: Memento Domine seminum plantarumque ut crescant et multiplicentur. — — Post lectionem Evangelii afferet illud Diaconus ad sacerdotem qui illud osculabitur ut etiam Clerus et populus, et interea recitabit Sacerdos orationem vel (Deus qui tuo erga hominum etc.) stans ad latus vel, capite inclinato.

ἀπὸ λιμοῦ, λοιμοῦ, καὶ ἐπιστάσεως ἐθνῶν, ὡς καὶ Νινευὶ τῆς πόλεως ἐφείσω· ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων εἶ, καὶ ἀμνησίκακος ἐπὶ κακίας ἀνθρώπων. Σὺ διὰ τοῦ προφήτου σου Ἡσαΐου εἶπας, ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, τοῦ σῶσαι αὐτὴν δι' ἐμέ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου. Δι' ὃ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε φιλάνθρωπε, ἀγαθέ, ὑπεράσπισαι τῆς πόλεως ταύτης, διὰ τὸν μάρτυρα καὶ εὐαγγελιστὴν Μάρκον, τὸν ὑποδείξαντα ἡμῖν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ. Ἐκφώνως. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι.

Ὁ διάκονος.

IX. Ἄρξαι.

Καὶ λέγουσι τὸν στίχον. ὁ διάκονος λέγει.

Τὰς τρεῖς.

Cap. IX. Cf. c. 3. Nealius Tetr. Lit. p. 236 sq.: *Στίχος* hic troparium quiddam apertissime denotat: sed quum, iniuria annorum, et desuetudine officii, rubricae et propriae missae ordinis S. Marci perierunt (nisi quoad in officiis ecclesiae Copticae serventur), quibus de verbis vel sententiis constabat dicere non possumus. *τὰς τρεῖς*. Quid sit hoc, quaerunt interpretes. Renaudotius: "Tres orationes significantur, quas exhibet prima Coptitarum liturgia (ea est S. Basilii), quae sunt oratio: 1. *τοῦ καταπετάσματος*. 2. pro pace. 3. pro patriarcha et ordine ecclesiastico: quae, ut notissimae, omittuntur.". At, quod ipse notat Renaudotius, mirum videtur cur a diacono, non a sacerdote, recitari iubentur: nec "eam difficultatem non magni momenti esse" cum eo possumus arbitrari. Duae praeterea occurrunt in contrarium rationes, quas V. D. silentio praeterit: altera, quod oratio pro papa, quam ille unam de tribus arbitratus est, immediate sequatur: altera, quod rubrica quae proxima est, *ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται* incipiat, quod proprium est orationis a sacerdote recitatae post antiphonon, vel *συναπτήν*, vel simile quiddam a diacono pronunciatum. Itaque probabilius videtur *τὰς τρεῖς* tria fuisse troparia, quae hoc in loco a diacono recitata sunt. — Ego vero putaverim, Stichum vel Troparion exorsum esse ab voce *τὰς τρεῖς*. Fabricius tres Litanias intelligit.

Periodus illa: *τὰς ἐπισυναγωγάς κτλ.* manifesto scripta est ea aetate qua Christiani passi sunt ethnicorum odium atque inimicitias.

Bas. Interea cum absolvitur oratio veli, osculabitur Sacerdos gradus altaris, ascendit ad sanctuarium, osculabitur altare et conversus ad occidentem recitare incipiet tres maiores orationes. Dum Sacerdos dicit: Pax omnibus, conversus ad Sacerdotes fratres suos capitis inclinatione salutat et conversus ad occidentem populum cruce signat. Oratio pro pace. Iterum oremus Deum omnipotentem etc. Pro patriarcha et episcopis. Pro congregatione. Pro ecclesia diebus ieiunii. Populus dicet Symbolum fidei orthodoxae. Adolebit Sacerdos ter incensum ad orientem dabitque thuribulum illi qui deferre solet; tum dicent Symbolum: quo tempore lavabit Sacerdos ter manus suas et antequam eas abstergat, convertetur ad populum, educetque manus ex aqua coram eo et a sordibus diligenter purgabit. Post recitationem Symboli dicet: Pax omnibus. Respondebitque populus. Et cum spiritu tuo. Tum conversus signabit populum semel in modum crucis et

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Δέσποτα κύριε ὁ θεός, ὁ παντοκράτωρ, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε¹ τὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰρήνην βράβευσον ταῖς ἁπάντων ἡμῶν καρδίαις· ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τούτου τὴν εἰρήνην ἡμῖν δώρησαι. [Τὸν ἁγιώτατον καὶ μακαριώτατον ἡμῶν Πάπαν τὸν Δ', καὶ τὸν ὁσιώτατον ἡμῶν ἐπίσκοπον τὸν Δ'. συντηρῶν, συντήρησον ἡμῖν αὐτοὺς ἔτεσι πολλοῖς, εἰρηνικῶς ἐκτελοῦντας τὴν ὑπό σου ἐμπεπιστευμένην ἁγίαν ἀρχιερωσύνην, κατὰ τὸ ἅγιον

---

dicet Orationem Osculi pacis ad patrem. Sequitur alia Oratio pacis et tertia Iacobi Apostoli. Deus omnium Domine etc. cf. Iac. c. 19. Deinceps Praefatio. Et. Greg. ac. Cyr., qui incipiunt ab oratione veli, plures exhibent orationes osculi ad patrem et filium.

Aeth. Diaconus cantato Cherubico hymno dicit: Surgite ad orationem. Sacerdos: Pax vobis omnibus.

Et sequitur Deprecatio pro ecclesia, pro pace, pro Rege et exercitu eius, pro Patriarchis Aethiopiae et Alexandriae, Episcopis et omni clero, pro congregatione. Populus: Benedic congregationi nostrae et conserva eam in pace. Moxque dicunt Symbolum fidei Nicaenum (unicum, qui erat cum eo antequam crearetur mundus — — aequalem Patri secundum divinitatem suam — facta sunt et sine ipso factum est nihil quidquam in coelo et in terra — ex Maria virgine sancta — — ascendit cum gloria — qui ex patre processit). Iterum orant pro congregatione. Diaconus: Orate pro pace perfecta et amica salutatione apostolica. Amplectimini invicem. Qui non communicatis exite: qui communicatis ampleximini invicem in plenitudine cordis vestri: qui communicaturus est custodiat se a malo. Sacerdos: Domine per benignitatem tuam imple corda nostra pace tua et munda nos ab omni macula et immunditia, ab omni vindictae studio, ab invidia, et iniuriarum recordatione letifera. Domine fac nos omnes dignos ut amplectamur invicem in osculo sancto, ut percipiamus absque condemnatione donum tuum coeleste et immortale, sicut decet gratiam tuam. Populus: Christe Deus noster fac nos dignos salutandi te osculo sancto et coelesti, ut laudemus te cum Cherubim et Seraphim et clamemus dicendo: Sanctus, S. S. omnipotens, pleni sunt coeli et terra gloria tua. Posthac denuo orat pro ecclesia etc. etc. Per Stephanum protomartyrem, Zachariam sacerdotem et Ioannem Baptistam exaudi nos. Simili ratione commemorantur omnes Sancti Martyres, IV Evangelistae, Dei genitrix, Apostoli et Apostolorum discipuli, LXXII discipuli, patres Nicaeni. Sequitur Memento pro Defunctis, „per preces et deprecationes quas faciet pro nobis Domina omnium sancta et pura Maria, Mater Dei et per preces magnorum luminarium Michael, Gabriel, Raphael et Uriel: quatuorque animalium incorporeorum et viginti quatuor Sacerdotum coeli sancti Ioannis Baptistae, patrum nostrorum Patriarcharum, Apostolorum, LXXII discipulorum et trium puerorum, S. Stephani principis Diaconorum, S. Georgii, S. Theodori, S. Mercurii, S. Mennae, S. Philothei, S. Basilidis, S. Patris Nob et omnium Martyrum, Domini quoque et magni sanctique Patris nostri Abba Antonii: Patrumque nostrorum SS. trium Macariorum etc. etc. Commemorantur plures Sancti Aethiopiae; dein: et preces Patris nostri venerandi Patriarchae nostri N. Regisque nostri Claudii et omnium cruce signatorum iustorum et electorum et Angeli diei huius sanctae. Orationes eorum benedictionesque et intercessiones eorum et caritas Dei sint nobiscum in saecula saeculorum. Amen. Sacerdos: Nobis et omnibus qui quietem acceperunt miserere, tu qui misisti filium tuum in sinum Virginis.

καὶ μακάριόν σου θέλημα, ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τ ἀληθείας, σὺν πᾶσιν ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, πρεσβυτέροι διακόνοις [ὑποδιακόνοις] ἀναγνώσταις, ψάλταις, σὺν παν τῷ πληρώματι τῆς ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλ σίας.] Τὰς ἐπισυναγωγὰς ἡμῶν κύριε εὐλόγησον· δὸς αὐτ ἀκωλύτως καὶ ἀνεμποδίστως γενέσθαι κατὰ τὸ ἅγιόν σ θέλημα. Οἴκους εὐχῶν, οἴκους εὐλογιῶν ἡμῖν τε καὶ τ μεθ' ἡμᾶς δούλοις σου εἰς τὸν αἰῶνα δώρησαι.

Ἐξεγέρθητι κύριε καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροί σο φυγέτωσαν πάντες οἱ μισοῦντες τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιο Τὸν δὲ λαόν σου τὸν πιστὸν καὶ ὀρθόδοξον εὐλόγησον· πλ ησον αὐτὸν εἰς χιλιάδας καὶ μυριάδας· καὶ μὴ κατισχύ θάνατος ἁμαρτίας καθ' ἡμῶν, μηδὲ κατὰ παντὸς τοῦ λα σου, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενο σου υἱοῦ. Ἐκφώνως. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ κράτος σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνε ματι.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος.

Βλέπετε μήτις τῶν κατηχουμένων.

Καὶ ψάλλουσιν οἱ χερουβὶμ μυστικῶς.

X. *Ὁ ἱερεὺς βάλλει θυμίαμα εἰς τὸ Εἰςόδιον καὶ εὔχεται.*

Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ πάντων ἀπροςδεής,[1]) *δέξαι τὸ θ μίαμα τοῦτο, ἐξ ἀναξίου χειρὸς προςφερόμενον, καὶ τῆς πα σοῦ εὐλογίας πάντας ἡμᾶς ἀξίωσον. Σὺ γὰρ εἶ ὁ ἁγιασμ ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν.]*

Καὶ εἰςέρχονται τὰ ἅγια εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὁ ἱερεὺς χεται οὕτως.

Ἅγιε, ὕψιστε, φοβερέ, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος, κύρ αὐτὸς ἡμᾶς ἁγίασον, καὶ ἀξίωσον τῆς φοβερᾶς σου ἱερωσ νης, καὶ προςάγαγε ἡμᾶς τῷ τιμίῳ σου θυσιαστηρίῳ, με πάσης συνειδήσεως ἀγαθῆς· καὶ καθάρισον ἡμῶν τας κ

1) Fabric. ἀπροςενδεής.

Cap. X. lac. 16.

δίας ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ· πᾶσαν αἴσθησιν πονηρὰν ἐκδίωξον ἀφ' ἡμῶν. Ἁγίασον τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχήν, καὶ δὸς ἡμῖν τὴν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἐπιτελεῖν λατρείαν, μετὰ φόβου σου, ἐξιλασκόμενοι τὸ πρόςωπόν σου διὰ παντός. Σὺ γὰρ εἶ ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων τὰ σύμπαντα, καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀναπέμπομεν.

Ὁ διάκονος.

XI. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους.

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται τὸν ἀσπασμόν.

Δέσποτα κύριε παντόκρατορ, οὐρανόθεν ἐπίβλεψον ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν σου, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου, καὶ πᾶν τὸ ποίμνιόν σου, καὶ σῶσον πάντας ἡμᾶς τοὺς ἀναξίους δούλους σου, τὰ θρέμματα τῆς σῆς ἀγέλης· καὶ δώρησαι ἡμῖν τὴν σὴν εἰρήνην, καὶ τὴν σὴν ἀγάπην, καὶ τὴν σὴν βοήθειαν, καὶ κατάπεμψον ἡμῖν τὴν δωρεὰν τοῦ παναγίου σου πνεύματος, ὅπως ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, καὶ συνειδήσει ἀγαθῇ, ἀσπασώμεθα ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, μὴ ἐν ὑποκρίσει, μὴ τὴν τοῦ ἀλλοτρίου κεκτημένοι προαίρεσιν, * ἀλλὰ ἄμωμον, καὶ ἄσπιλον ἐν ἑνὶ πνεύματι, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, ἐν μιᾷ πίστει, καθὼς καὶ ἐκλήθημεν, ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν, ὅπως καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν θείαν καὶ ἀπέραντον στοργήν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν,· μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ.

[Εἶτα ὁ ἱερεὺς βάλλει θυμίαμα, λέγων.

Θυμίαμα προςφέρεται τῷ ὀνόματί σου, ἀναληφθήτω δὴ δεόμεθα ἐκ τῶν πενιχρῶν χειρῶν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, εἰς ἱλασμὸν παντὸς τοῦ λαοῦ σου. Ὅτι σοὶ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή, προςκύνησις, καὶ εὐχαριστία, τῷ πατρί, καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὸν ἀσπασμόν, ἐκφώνως ὁ διάκονος.

XII. Προςφέρειν κατὰ τρόπους στάθητε.[1])

1) Fabr. προςφέρει.

Cap. XII. Iac. 18. Renaldotius I. l. c. p. 338: Hic fortasse turbatum aliquid est. Nam Symbolum in Basiliana Alexandrina Graeca et Coptica, dicitur prius quam Osculum pacis. Neque locum suum tenet Oratio Προθέσεως, quae, prius et ante Introitum, sive Εἴςοδον assignatur in aliis Liturgiis. In illis etiam mentio nulla est signi crucis super oblata facti, dum recitatur Symbolum; quem ritum, fortasse singularem fuisse

Ὁ ἱερεὺς σφραγίζων τοὺς δίσκους, καὶ τὰ ποτήρια, ἐκφώνως.
Πιστεύω εἰς ἕνα θεόν.

Ὁ διάκονος.

Ἐπὶ προσευχὴν στάθητε.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Προσεύξασθε ὑπὲρ τῶν προσφερόντων.

Ὁ ἱερεὺς λέγει εὐχὴν τῆς προθέσεως.

Δέσποτα Ἰησοῦ Χριστὲ, κύριε, ὁ σύναρχος λόγος τοῦ ἀνάρχου πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ἀναγαγὼν ἐκ φθορᾶ τὴν ζωὴν ἡμῶν, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀμνὸν ἄμωμον ὑπὲρ τῆς το κόσμου ζωῆς, δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε κύριε φιλάν θρωπε, ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ ἐπὶ τὰ ποτήρια ταῦτα, ἃ ἡ παναγία τράπεζα ὑποδέχεται δι' ἀγγελικῆς λειτουργίας καὶ ἀρχαγγελικῆς χοροστασίας, κα ἱερατικῆς ἱερουργίας, εἰς σὴν δόξαν καὶ ἀνακαινισμὸν τῶ ἡμετέρων ψυχῶν, χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπί τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοὶ ἡ δόξ καὶ τὸ κράτος.

Καὶ ὅταν λέγει ὁ λαός.

Καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου.

Ποιεῖ σταυρόν.

Καὶ σταυρωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν.

Καὶ πάλιν σφραγίζει.

Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

XIII. Ὁμοίως καὶ μετὰ τὴν πίστιν, σφραγίζει ὁ ἱερεὺς τὸν λαὸν ἐκφωνῶν.

Ὁ κύριος μετὰ πάντων.

---

in Ecclesia, ad cuius usum Codex Cryptaferratensis scriptus est, existimare possumus, s Alexandrinae communem fuisse, non constat.

Cap. XIII. XIV. XV. Iac. c. 27. Renaldotius I. p. 340: Hoc loco animadve tere quisque potest, maximam sententiarum et verborum huius Orationis conformitatem, cu Coptica Cyrilli: adeo ut vere scriptum fuerit ab Abulbircat, eamdem esse quae a nonni lis Marco attribueretur. Id perspicue confirmat singularis orationum dispositio, ab i parte usque ad consecrationem. In aliis enim omnibus Liturgiis post illa verba, Ve dignum et iustum est, Sacerdos pronunciat orationem, quae Praefationi Gregoriani rit respondet, quae in Gallicano, Gothico et aliis, Contestatio vocatur, in qua Dei erga h

Ὁ λαός.
Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.
Ὁ ἱερεύς.
Ἄνω ἡμῶν τὰς καρδίας.

---

manum genus beneficia, cum gratiarum actione recitantur, usque ad hymnum Cherubicum, Sanctus. Breviores sunt aliquando orationes illae, interdum prolixiores, sed in ista solummodo Liturgia, tam Graeca quam elucidamus, quam Coptica, interponitur series orationum pro omnibus et de omnibus: tum Diptycha recitantur. Huius disciplinae exemplum, etsi in Oriente rarissimum, subministrat tamen Canon Latinus, qui eadem ferme capita, sed brevissime persequitur. Inter istam vero et Copticam Liturgiam leve discrimen est, quod in Graeca, Diaconi verba et hortationes ad orandum, omittuntur ut notissimae: in altera describuntur. Nealius Tetr. Lit. p. 250: Incipit intercessio generalis pro vivis et defunctis. Ea omnibus liturgiis communis est, quanquam diversa occupat loca. Quatuor nempe tenet: 1. Inter invocationem Spiritus Sancti et orationem dominicam: quae quasi regula est ecclesiae. Liturgiae S. Chrysostomi, S. Basilii, et Armenorum, Clementina, quadraginta Syro-Iacobitarum, duae Copto-Iacobitarum, et ritus Mozarabicus in hunc tenorem conformantur. 2. Ante verba institutionis; ut in hac liturgia S. Marci, quaeque ab ea originem ducunt, in liturgia S. Cyrilli Coptica, et canone Aethiopico. 3. Partim antea, partim vero post verba institutionis: ut in liturgiis Romana et Ambrosiana: quibus addi potest Graeca S. Iacobi. 4. Inter verba institutionis et invocationis Spiritus Sancti: quod tribus Nestorianorum officiis proprium est.

Bas. Diaconus. Accedite, adstate, o viri, cum tremore, et ad Orientem aspicite. Attendamus. Populus. Misericordia, pax et sacrificium laudis. Ter signum crucis hic fit, primum a Sacerdote super se ipsum; secundo super Diaconos ministrantes: tertio super populum. Sacerdos. Dominus vobiscum. Populus. Et cum spiritu tuo. Sacerdos. Sursum levate corda vestra. Populus. Habemus ad Dominum. Sacerdos. Gratias agamus Deo. Populus. Dignum et iustum est. Sacerdos. Dignum et iustum, dignum et iustum est, vere est dignum, conveniens, necessarium, dignum et iustum, Domine qui existis, Domine Deus vere, qui es ante saecula, regnans usque in aeternum, qui in excelsis habitas, et humilia respicis, qui creasti coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi, qui cuncta visibilia et invisibilia per eum creasti, sedens super thronum gloriae tuae, quem adorant omnes potestates sanctae. Diaconus. Qui sedetis surgite. Sacerdos. Circa quem consistunt Angeli et Archangeli, Principatus, Potestates, Throni, Dominationes, Virtutes. Diaconus. Ad Orientem aspicite. Sacerdos. In circuitu enim tuo stant Cherubim, oculis pleni, et Seraphim sex alis instructi, hymnum gloriae concinunt indesinenter dicentes: Populus. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus. Greg. Consueto praefamine praemisso. Vere dignum et iustum est, ut te laudem, benedicam tibi, et serviam tibi, adoremque et glorificem te, qui es unus, solus, Deus verus, amator hominum, ineffabilis, invisibilis, incomprehensibilis, sine principio, aeternus, sine tempore, incircumscriptus, ininvestigabilis, immutabilis, Creator omnium, Salvator omnium; qui remittis peccata nostra, qui redimis ab interitu vitam nostram, qui coronas nos in misericordia et miserationibus. Tu es quem laudant Angeli, et adorant Archangeli; tu es cui benedicunt Principatus, ad quem clamant Dominationes; tu es cuius gloriam celebrant Potestates; tu es cui Throni sursum mittunt gloriam et honorem: millia millium assistunt coram te, et dena millia denum millium ministrant tibi. Tu es quem benedicunt invisibiles, quem adorant visibiles, et omnes faciunt verbum tuum, Domine

Ὁ λαός.

Ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον.[1])

Ὁ ἱερεύς.

Εὐχαριστῶμεν τῷ κυρίῳ.[2])

Ὁ λαός.

Ἄξιον καὶ δίκαιον.

Ὁ διάκονος.

* * *

Ὁ ἱερεὺς ἄρχεται τῆς ἀναφορᾶς.

Ἀληθῶς γὰρ ἄξιόν ἐστιν καὶ δίκαιον, ὅσιόν τε

1) Fabr. ἔχωμεν. 2) Fabr. εὐχαριστήσωμεν.

---

noster. Diaconus. Qui sedetis surgite. Sacerdos. Aeterne Domine, Deus verus de Deo vero, qui ostendisti nobis lumen Patris, qui largitus es nobis cognitionem veritatis Spiritus sancti; qui manifestasti nobis mysterium hoc magnum vitae: qui constituisti chorum incorporeorum inter homines: qui dedisti eis qui sunt super terram, canticum Seraphim, suscipe voces nostras, cum vocibus eorum qui sunt invisibiles. Connumera nos inter Potestates coelestes, ut dicamus cum illis, abiicientes omnes cogitationes absurdas et inutiles, clamemusque idem quod illi dicunt incessabili voce, atque ore indesinenti, benedicamus magnitudinem tuam. Diaconus. Ad Orientem aspicite. Sacerdos. Tu es enim cui assistunt Cherubim et Seraphim senis alis instructi: sex alae uni, et sex alae alteri: duabus alis velant facies suas, duabus tegunt pedes suos, et duabus volant: clamantesque alter ad alterum, dicunt hymnum triumphalem salutis nostrae, et vocibus gloriosis, laudant clamantes et dicentes. Diaconus. Attendamus. Populus. Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sacerdos. Sanctus, Sanctus Dominus, et Sanctus in rebus omnibus, et praeclarum lumen substantiae tuae, sicut ineffabilis est potestas sapientiae tuae, nec verbis explicari potest pelagus amoris tui erga homines. Creasti me hominem per benignitatem tuam, neque indigebas mea servitute, sed ego indigebam dominatione tua: propter clementiam tuam magnam, fecisti me cum non essem: erexisti mihi coelos in tectum: firmasti mihi terram ut super eam ambularem: propter me conclusisti mare, propter me produxisti naturam animalium, et omnia subiecisti sub pedibus meis, nec passus es deesse mihi quidquam ex operibus magnificentiae tuae: qui me creasti, posuisti manum tuam super me: descripsisti in me imaginem potestatis tuae: dedisti mihi donum rationis: aperuisti mihi paradisum voluptatis: dedisti mihi scientiam cognitionis tuae: manifestasti mihi arborem vitae: ostendisti mihi spinam mortis, ne ex ea comederem: mihi interdixisti, ex ea sola ne ederem: comedi voluntarie; sponte neglexi mandatum tuum, contemsique praecepta tua; atque induxi mihi sententiam mortis. Aeth. Diaconus. Qui sedetis surgite. Sacerdos. Gestatus est in utero, et caro factus est Filius tuus, manifestatusque est a Spiritu sancto. Diaconus. Ad Orientem aspicite. Sacerdos. Coram te stant mille millies Angeli et Archangeli sancti. Diaconus. Attendamus. Sacerdos. Veneranda animalia sex alas habentia, Seraphim et Cherubim, qui duabus faciem suam tegunt, duabus pedes suos: duabusque volant a finibus usque ad fines mundi: et sicut semper te laudant et sanctificant, ita suscipe has sanctificationes, quas tibi dicimus: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Diaconus. Respondete. Populus. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt coeli et terra sanctitate gloriae eius.

Ab Hymno ἐπινικίῳ maxima est Marci et reliquarum Liturgiarum apud Coptas similitudo.

καὶ πρέπον, καὶ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐπωφελές, ὁ ὤν, δέσποτα, κύριε θεέ, πάτερ παντόκρατορ, σὲ αἰνεῖν, σὲ ὑμνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν, σοὶ ἀνθομολογεῖσθαι νύκτωρ τε καὶ καθ' ἡμέραν ἀκαταπαύστῳ στόματι, καὶ ἀσιγήτοις χείλεσι, καὶ ἀσιωπήτῳ καρδίᾳ· σοὶ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, θάλασσαν, πηγάς, ποταμούς, λίμνας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, σοὶ τῷ ποιήσαντι τὸν ἄνθρωπον κατ' ἰδίαν εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ᾧ καὶ ἐχαρίσω τὴν ἐν παραδείσῳ τρυφήν, παραβάντα δὲ αὐτὸν οὐχ ὑπέριδες, οὐδὲ ἐγκατέλιπες ἀγαθέ, ἀλλὰ πάλιν ἀνεκαλέσω διὰ νόμου, ἐπαιδαγώγησας διὰ προφητῶν, ἀνέπλασας καὶ ἀνεκαίνισας διὰ τοῦ φρικτοῦ καὶ ζωοποιοῦ καὶ οὐρανίου μυστηρίου τούτου· πάντα δὲ ἐποίησας διὰ τῆς σῆς σοφίας, τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ, τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ σοὶ σὺν αὐτῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι εὐχαριστοῦντες, προσφέρομεν τὴν λογικὴν καὶ ἀναίμακτον λατρείαν ταύτην, ἣν προσφέρει σοι κύριε πάντα τὰ ἔθνη, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν, ἀπὸ ἄρκτου καὶ μεσημβρίας· ὅτι μέγα τὸ ὄνομά σου ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματι ἁγίῳ σου, καὶ θυσία καὶ προσφορά.

XIV. *Καὶ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε φιλάνθρωπε ἀγαθέ.*

Μνήσθητι κύριε τῆς ἁγίας καὶ μόνης καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀπὸ γῆς περάτων μέχρι τῶν περάτων αὐτῆς, πάντων τῶν λαῶν, καὶ πάντων τῶν ποιμνίων σου.

Τὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰρήνην βράβευσον ταῖς ἁπάντων ἡμῶν καρδίαις· ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τούτου τὴν εἰρήνην ἡμῖν δώρησαι.

Τὸν βασιλέα, τὰ στρατιωτικά, τοὺς ἄρχοντας, βουλάς, δήμους, γειτονίας, εἰσόδους καὶ ἐξόδους ἡμῶν, ἐν πάσῃ εἰρήνῃ κατακόσμησον.

Βασιλεῦ τῆς εἰρήνης, τὴν σὴν εἰρήνην δὸς ἡμῖν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ· κτῆσαι ἡμᾶς ὁ θεός, ἐκτός σου ἄλλον[1]) οὐκ οἴδαμεν· τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν· ζωοποίησον τὰς ἁπάν-

1) Fabr. ἄλλα.

των ἡμῶν ψυχάς, καὶ μὴ κατισχύσει θάνατος ἁμαρτίας καθ' ἡμῶν, μηδὲ κατὰ παντὸς τοῦ λαοῦ σου.

Τοὺς νοσοῦντας κύριε τοῦ λαοῦ σου ἐπισκεψάμενος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς ἴασαι.

Ἀπόστησον ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀφ' ἡμῶν πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀσθενείας *[1]) ἐξάλευσον ἀπ' αὐτῶν. Τοὺς ἐν μακροῖς ἀῤῥωστήμασι προκατακειμένους ἐξανάστησον. Τοὺς ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένους ἴασαι. Τοὺς ἐν φυλακαῖς, ἢ ἐν μετάλλοις, ἢ δίκαις, ἢ καταδίκαις, ἢ ἐν ἐξορίαις, ἢ πικρᾷ δουλείᾳ, ἢ φόροις κατεχομένους πάντας ἐλέησον, πάντας ἐλευθέρωσον· ὅτι σὺ ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ λύων πεπεδημένους· ὁ ἀνορθῶν τοὺς κατεῤῥαγμένους, ἡ ἐλπὶς τῶν ἀπελπισμένων, ἡ βοήθεια τῶν ἀβοηθήτων, ἡ ἀνάστασις τῶν πεπτωκότων, ὁ λιμὴν τῶν χειμαζομένων, ὁ ἔκδικος τῶν καταπονουμένων· πάσῃ ψυχῇ χριστιανῇ θλιβομένῃ καὶ περιερχομένῃ δὸς ἔλεος, δὸς ἄνεσιν, δὸς ἀνάψυξιν. Ἀλλὰ καὶ ἡμῶν κύριε τὰς κατὰ ψυχὴν νόσους ἴασαι, τὰς σωματικὰς ἀσθενείας θεράπευσον, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἐπίσκοπε πάσης σαρκός, ἐπίσκεψαι καὶ ἴασαι ἡμᾶς διὰ τοῦ σωτηρίου σου. Τοὺς ἀποδημήσαντας ἡμῶν ἀδελφούς, ἢ μέλλοντας ἀποδημεῖν ἐν παντὶ τόπῳ κατευόδωσον, εἴτε διὰ γῆς, ἢ ποταμῶν, ἢ λιμνῶν, ἢ ὁδοιποριῶν, ἢ οἱῳδήποτε τρόπῳ τὴν πορείαν ποιοῦντας, πάντας πανταχοῦ ἀποκατάστησον εἰς λιμένα εὔδιον, εἰς λιμένα σωτήριον· σύμπλους καὶ συνοδοίποροι αὐτῶν γενέσθαι καταξίωσον. ἀπόδος τοῖς οἰκείοις αὐτῶν χαίρουσιν,[2]) ὑγιαίνοντας ὑγιαίνουσιν. ἀλλὰ καὶ ἡμῶν κύριε τὴν παρεπιδημίαν τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἀβλαβῆ καὶ ἀχείμαστον μέχρι τέλους διαφύλαξον. Τοὺς ὑετοὺς ἀγαθοὺς πλουσίως κατάπεμψον ἐπὶ τοὺς χρήζοντας καὶ ἐπὶ τοὺς δεομένους τόπους. εὔφρανον καὶ ἀνακαίνισον τῇ καταβάσει αὐτῶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἵνα ἐν ταῖς σταγόσιν αὐτῆς εὐφρανθήσηται, ἀνατέλλουσα. Ποτάμια ὕδατα ἀνάγαγε ἐπὶ τὸ ἴδιον μέτρον αὐτῶν, εὔφρανον καὶ ἀνακαίνισον τῇ ἀναβάσει αὐτῶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Τοὺς αὔλακας αὐτῆς μέθυσον, πλήθυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς. Τοὺς καρποὺς τῆς γῆς κύριε εὐλόγησον, σώους καὶ ἀκεραίους ἡμῖν διατήρησον· παράστησον ἡμῖν αὐτοὺς[3]) εἰς σπέρμα καὶ εἰς θερισμόν. Εὐλόγησον καὶ νῦν κύριε τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου, διὰ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ σου, διὰ τὴν χήραν καὶ διὰ τὸν ὀρφανον, διὰ

1) Nihil deesse videtur. 2) Fabric. Nealius χαίροντας χαίρουσιν. 3) Fabr. αὐτοῖς

τὸν προςήλυτον, δι᾿ ἡμᾶς πάντας τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσιν, καὶ σὺ διδὼς τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί, πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. [Βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριε τῶν κυριευόντων, τὴν βασιλείαν τοῦ δούλου σου τοῦ ὀρθοδόξου καὶ φιλοχρίστου ἡμῶν βασιλέως, ὃν ἐδικαίωσας βασιλεύειν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν εἰρήνῃ καί ἀνδρίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.[1]) * Ὁ θεὸς πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ἐμφύλιόν τε καὶ ἀλλόφυλον. ἐπιλαβοῦ ὅπλου καὶ θυραίου,[2]) καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἔκχεον ῥομφαίαν καὶ σύγκλεισον ἐξεναντίας τῶν καταδιωκόντων αὐτόν. Ἐπισκίασον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου· κάθισον ἐκ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ * ἀγαθὰ ὑπὲρ τῆς ἁγίας σου καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ παντὸς τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ γαληνότητι αὐτοῦ ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τῶν ἐν πίστει Χριστοῦ προκεκοιμημένων πατέρων τε καὶ ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς ἀνάπαυσον, κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, μνησθεὶς τῶν ἀπ᾿ αἰῶνος προπατέρων,[3]) πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων, ὁσίων, δικαίων, παντὸς πνεύματος ἐν πίστει Χριστοῦ τετελειωμένων· καὶ ὧν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τὴν ὑπόμνησιν ποιούμεθα, καὶ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ, τοῦ ὑποδείξαντος ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας.

Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετά σου, εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, ὅτι ἔτεκες σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Ἐκφώνως. Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου, εὐλογημένης δεσποίνης ἡμῶν, θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.]

Ὁ διάκονος.

Κύριε εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεύς.

Ὁ κύριος εὐλογήσει σε τῇ αὐτοῦ χάριτι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ διάκονος τὰ δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων.

1) Nealius supplet: διαφύλαξον, ὑπόταξον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ cf. c. 2. 2) Fabric. Nealius θυρεοῦ secundum Septuaginta, 3) Nealius: προπατόρων.

Ὁ δὲ ἱερεὺς κλινόμενος ἐπεύχεται.

Καὶ τούτων πάντων τὰς ψυχὰς ἀνάπαυσον, δέσποτα κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ἐν ταῖς τῶν ἁγίων σου σκηναῖς, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου χαριζόμενος αὐτοῖς τὰ τῶν εὐαγγελίων σου ἀγαθά, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν,[1]) *καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπων οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασας ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον. Αὐτῶν μὲν τὰς ψυχὰς ἀνάπαυσον, καὶ βασιλείας οὐρανῶν καταξίωσον· ἡμῖν δὲ τὰ τέλη τῆς ζωῆς χριστιανὰ καὶ εὐάρεστα καὶ ἀναμάρτητα δώρησαι· καὶ δὸς ἡμῖν μερίδα καὶ κλῆρον ἔχειν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων σου. Τῶν προσφερόντων τὰς θυσίας, καὶ τὰς προσφοράς, τὰ εὐχαριστήρια πρόσδεξαι ὁ θεὸς εἰς τὸ ἅγιον καὶ ἐπουράνιον καὶ νοερόν σου θυσιαστήριον, εἰς τὰ μεγέθη τῶν οὐρανῶν, διὰ τῆς ἀρχαγγελικῆς σου λειτουργίας, τῶν τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον, κρύφα καὶ παῤῥησίᾳ, βουλομένων, καὶ οὐκ ἐχόντων· καὶ τῶν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τὰς προσφορὰς προσενεγκάντων, ὡς προσεδέξω τὰ δῶρα τοῦ δικαίου σου Ἀβέλ.* [*Καὶ βάλλει θυμίαμα ὁ ἱερεὺς καὶ λέγει.*] *Τὴν θυσίαν τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, Ζαχαρίου τὸ θυμίαμα, Κορνελίου τὰς ἐλεημοσύνας, καὶ τῆς χήρας τὰ δύο λεπτά, πρόσδεξαι, καὶ αὐτῶν τὰ εὐχαριστήρια, καὶ ἀντιδὸς αὐτοῖς ἀντὶ τῶν ἐπιγείων τὰ οὐράνια, ἀντὶ τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια.* [*Τὸν ἁγιώτατον καὶ μακαριώτατον Πάπαν Δ΄. ὃν προέγνως καὶ προχειρίσασθαι τὴν ἁγίαν σου καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ὁσιώτατον ἐπίσκοπον Δ΄. τὸν ἡμέτερον, συντηρῶν συντήρησον αὐτοὺς ἔτεσι πολλοῖς, χρόνοις εἰρηνικοῖς, ἐκτελοῦντας αὐτοὺς τὴν ὑπὸ σοῦ ἐμπεπιστευμένην ἁγίαν σου ἀρχιερωσύνην, κατὰ τὸ ἅγιον καὶ μακάριόν σου θέλημα, ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.*] *Μνήσθητι δὲ καὶ τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων* [*ὑποδιακόνων*], *ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν* [*μοναζόντων, ἀειπαρθένων*], *χηρῶν, λαϊκῶν. Μνήσθητι κύριε τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως καὶ τῆς βασιλευούσης, καὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ταύτης, πάσης πόλεως καὶ χώρας, καὶ τῶν ἐν ὀρθοδόξῳ πίστει Χριστοῦ οἰκούντων ἐν αὐταῖς, εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας αὐτῶν. Μνήσθητι κύριε πάσης ψυχῆς χριστιανῆς θλιβομένης καὶ καταπονουμένης, ἐλέους θεοῦ καὶ βοηθείας ἐπιδεομένης, καὶ ἐπιστροφῆς τῶν πεπλανημένων. Μνήσθητι κύριε τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, δὸς αὐτοῖς*

1) Fabric. male *οἶδεν*.

ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς εἶναι, ἐναντίον πάντων τῶν αἰχμαλωτευσάντων αὐτούς. Μνήσθητι κύριε καὶ ἡμῶν, τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἀναξίων δούλων σου, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξάλειψον, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος θεός. Μνήσθητι κύριε καὶ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου, καὶ τὰς ἁμαρτίας μου ἐξάλειψον ὡς φιλάνθρωπος θεός. Συμπάρεσο δὲ ἡμῖν λειτουργοῦσι τῷ παναγίῳ σου ὀνόματι. Τὰς ἐπισυναγωγὰς ἡμῶν κύριε εὐλόγησον. Τὴν εἰδωλολατρείαν τέλεον ἐκρίζωσον ἀπὸ τοῦ κόσμου. Τὸν σατανᾶν καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν καὶ πονηρίαν σύντριψον ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας σου κύριε, ὡς πάντοτε καὶ νῦν ταπείνωσον. Γύμνωσον αὐτῶν τὴν ὑπερηφανίαν· δεῖξον αὐτοῖς ἐν τάχει τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν καὶ τὰς πανουργίας, ἃς ποιοῦσιν καθ' ἡμῶν ἀπράκτους ποίησον. Ἐξεγέρθητι κύριε καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροί σου, καὶ φυγέτωσαν εἰς τὰ ὀπίσω πάντες οἱ μισοῦντες τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον. Τὸν * δὲ λαόν σου τὸν πιστὸν καὶ ὀρθόδοξον,[1]) ἐπ' εὐλογίας χιλίας χιλιάδας καὶ μυρίας μυριάδας, ποιοῦντας τὸ θέλημά σου τὸ ἅγιον. *

Ὁ διάκονος.

Οἱ καθήμενοι ἀνάστητε.

Ὁ ἱερεὺς λέγει εὐχήν.

Λύτρωσαι δεσμίους, ἐξέλου τοὺς ἐν ἀνάγκαις, πεινῶντας χόρτασον, ὀλιγοψυχοῦντας παρακάλεσον, πεπλανημένους ἐπίστρεψον, ἐσκοτισμένους φωταγώγησον, πεπτωκότας ἔγειρον, σαλευομένους στήριξον, νενοσηκότας ἴασαι, πάντας, ἀγαθέ, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας σύναψον, καὶ αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου ποίμνῃ· ἡμᾶς δὲ ῥῦσαι ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν, φρουρὸς ἡμῶν καὶ ἀντιλήπτωρ κατὰ πάντα γενόμενος.

Ὁ διάκονος.

Εἰς ἀνατολήν.

Καὶ κλίνει ὁ ἱερεύς, καὶ εὔχεται.

Σὺ γὰρ εἶ ὁ ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος, ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Σοὶ παραστήκουσι χίλιαι χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες ἁγίων ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων στρατιαί. Σοὶ παρα-

1) Nealius: εὐλόγησον, ἐπ' εὐλογίας.

στήκουσι τὰ δύο τιμιώτατά σου ζῶα, τὰ πολυόμματα χερουβίμ, καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα σεραφίμ, ἃ δυσὶ μὲν πτέρυξι τὰ πρόσωπα καλύπτοντα, καὶ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ δυσὶν ἱπτάμενα, καὶ κέκραγεν ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον ἀκαταπαύστοις στόμασι, καὶ ἀσιγήτοις θεολογίαις, τὸν ἐπινίκιον καὶ τρισάγιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, δοξολογοῦντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα τῇ μεγαλοπρεπεῖ σου δόξῃ. Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαββαώθ. Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς ἁγίας σου δόξης. Ἐκφώνως. Πάντοτε μὲν πάντας ἁγιάζῃ, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάντων τῶν σε ἁγιαζόντων, δέξαι δέσποτα κύριε καὶ τὸν ἡμέτερον ἁγιασμόν, σὺν αὐτοῖς ὑμνούντων καὶ λεγόντων.

Ὁ λαός.

Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος.

Ὁ ἱερεὺς σφραγίζει τὰ ἅγια, λέγων.

XVI. Πλήρης γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ τῆς ἁγίας σου δόξης διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου καὶ

Cap. XVI. Iac. 29. 30. Bas. Sacerdos. Instituit nobis mysterium hoc magnum pietatis et religionis, cum statuisset tradere se morti pro mundi vita. Populus. Credimus in rei veritate ita esse. Sacerdos. Accepit panem in manus suas sanctas, puras et immaculatas, beatas et vivificantes, et aspexit in coelum, ad te, o Deus, Patrem suum et omnium Dominum. Tunc accipiet oblationem super manus suas, auferetque velum desuper disco. Populus. Amen. Sacerdos levabit oculos dicens. Et gratias egit. Populus. Amen. Sacerdos. Et benedixit eum. Populus. Amen. Sacerdos digito ter oblationem suam signabit in modum crucis. Et sanctificavit eum. Populus. Amen. Sacerdos franget oblationem in tres partes, quas ita ad se invicem adiunget, ut quodammodo divisae non sint. Quae dum faciet, digitos intra discum detergit, ne quid ex oblatis adhaereat, et dicet. Et fregit eum, deditque sanctis discipulis et Apostolis suis, dicens: Accipite, manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum quod pro vobis frangitur, et pro multis datur in remissionem peccatorum, hoc facite in mei memoriam. Populus. Amen. Sacerdos tenens calicem manu sua, dicet. Similiter etiam calicem post coenam, aqua et vino miscuit. Sacerdos calicem ter cruce signabit, et dicet. Gratias egit. Populus. Amen. Sacerdos. Benedixit eum. Populus. Amen. Sacerdos. Sanctificavit eum. Populus. Amen. Sacerdos. Gustavit, et dedit discipulis suis et Apostolis sanctis dicens: Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti qui effunditur pro vobis, et pro multis in remissionem peccatorum; hoc facite in mei memoriam. Sacerdos calicem in crucis formam movebit, ita tamen ut non agitet. Populus dicet. Amen, hoc ita est. Sacerdos. Quotiescumque manducabitis ex hoc pane, et bibetis ex hoc calice, mortem meam annunciabitis et resurrectionem meam confitebimini, meique memores eritis donec veniam. Populus. Mortem tuam annunciamus Domine, et resurrectionem tuam confitemur. Sacerdos. Memoriam agimus passionis eius sanctae, resurrectionis eius a mortuis, ascensionis in coelum, et sessionis ipsius ad dexteram tuam, o Pater: secundi

θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· πλήρωσον ὁ θεὸς καὶ ταύτην τὴν θυσίαν τῆς παρὰ σοῦ εὐλογίας, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου σου πνεύματος. Ὅτι αὐτὸς ὁ κύ-

---

etiam ipsius e coelo adventus terribilis et gloria plenissimi, offerimusque tibi haec dona ex bonis tuis, pro omnibus, ex omnibus, et in omnibus. Diaconus. Adorate Deum cum timore et tremore. — Greg. Sacerdos. Offero tibi, Domine, symbola liberationis meae: scribo opera mea secundum verba tua: Tu es qui dedisti mihi hoc ministerium plenum mysterio: dedistique mihi participationem corporis tui in pane et vino. Populus. Credimus. Sacerdos. Nam ea nocte in qua tradi voluisti, voluntate et potestate tua sola, accepisti panem in manus tuas sanctas, puras, immaculatas, beatas et vivificantes. Populus. Credimus ita esse. Sacerdos. Et suspexisti in coelum ad Patrem tuum Deum, ac Dominum omnium, et gratias egisti. Populus. Amen. Sacerdos. Et benedixisti illum. Populus. Amen. Sacerdos. Et sanctificasti illum. Populus. Amen. Sacerdos. Et fregisti illum, et dedisti illum tuis gloriosis discipulis sanctis, et Apostolis puris dicens: Accipite, manducate ex eo omnes: Hoc est enim corpus meum quod frangitur pro vobis, et pro multis dabitur, in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. Populus. Ita est in rei veritate. Amen. Sacerdos. Similiter postquam comederunt, accepisti calicem, et miscuisti eum ex fructu vitis et aqua; et gratias egisti. Populus. Amen. Sacerdos. Et benedixisti illum. Populus. Amen. Sacerdos. Et sanctificasti illum. Populus. Amen. Sacerdos. Et gustasti, et dedisti illum tuis gloriosis discipulis sanctis, et Apostolis puris dicens: Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui effunditur pro vobis, et pro multis datur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. Populus. Ita quoque est in rei veritate. Sacerdos. .Quotiescumque enim manducaveritis ex hoc pane, et biberitis ex hoc calice, annunciabitis mortem meam et confitebimini resurrectionem meam, et mei memoriam facietis, donec veniam. Populus. Mortem tuam, Domine, annunciamus et sanctam resurrectionem tuam, et ascensionem confitemur; te laudamus, tibi gratias agimus, et te deprecamur, Domine Deus noster. Sacerdos. Et nunc etiam, Domine, memoriam agimus descensus tui ad terram, et mortis tuae vivificantis, et sepulturae tuae triduanae, et resurrectionis a mortuis, et ascensionis ad coelos, et sessionis tuae ad dexteram Patris tui, et adventus tui secundi de coelis tremendi et gloriosi: offerimusque tibi haec dona tua, ex iis quae tua sunt, pro omnibus, et propter omnia, et in omnibus. Diaconus. Adorate Deum cum timore et tremore. — Cyr. Quippe Filius tuus unigenitus Dominus, Deus, Salvator et rex noster omnium Iesus Christus, ea nocte qua tradidit se ipsum, ut pateretur pro peccatis nostris, ante mortem, quam propria sua voluntate suscepit pro nobis omnibus. Populus. Credimus. Sacerdos. Accepit panem in manus suas sanctas, immaculatas, puras, beatas, et vivificantes, et suspexit in coelum, ad te Deum Patrem suum, et omnium Dominum, et gratias egit. Populus. Amen. Sacerdos. Et benedixit illum. Populus. Amen. Sacerdos. Et sanctificavit illum. Populus. Amen. Sacerdos. Et fregit illum, et dedit illum suis discipulis sanctis, et Apostolis puris dicens: Accipite, manducate ex eo vos omnes, Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur, et pro multis traditur in remissionem peccatorum; hoc facite in meam commemorationem. Populus. Amen. Sacerdos. Similiter et calicem post coenam, miscuit vino et aqua: et gratias egit. Populus. Amen. Sacerdos. Et benedixit eum. Populus. Amen. Sacerdos. Et sanctificavit eum. Populus. Amen. Sacerdos. Et gustavit, deditque eum suis, praeclaris, sanctis discipulis, et Apostolis dicens: Accipite, bibite ex eo vos omnes: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis effunditur et pro multis dabitur in remissionem pec-

ριος, καὶ ὁ θεὸς καὶ παμβασιλεὺς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδου ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ τὸν ὑπὲρ πάντων ὑψίστατον * θάνατον σαρκί,[1]) συνανακλιθεὶς μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων καὶ ἀμώμων αὐτοῦ χειρῶν,[2]) ἀναβλέψας εἰς τὸν ἴδιον πατέρα, θεὸν δὲ ἡμῶν καὶ

1) Nihil deest sed ita legendum: *εἰς τὸν ὑπὲρ πάντων ὑψίστατον θάνατον σαρκί.* Vox *ὑψίστατος* uti saepe apud Tragicos vim habet extremi horrendi: dein prolixe significat Christum in cruce exaltatum. 2) Nealius: *σὺ μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων λαβὼν ἄρτον μετὰ τῶν κτλ.* Eadem supplet versio Ioannis a S. Andrea latina.

---

catorum: Hoc facite in meam commemorationem. Populus. Amen. Sacerdos. Quotiescumque enim manducabitis ex hoc pane, et bibetis ex hoc calice, annunciate mortem meam, et confitemini resurrectionem meam, et memoriam mei agite, donec veniam. Populus. Mortem tuam annunciamus, Domine. Sacerdos. Nunc, Deus Pater omnipotens, annunciamus mortem unigeniti Filii tui Domini, Dei, Salvatoris, et regis nostri omnium Iesu Christi: et confitemur resurrectionem eius sanctam, et ascensionem eius sursum in coelos, sessionemque eius ad dexteram tuam, o Pater, et exspectamus adventum eius secundum, quo venturus est ex coelis, terribilem et gloria plenum, in fine huius saeculi: in quo veniet ad iudicandum orbem in aequitate: et dabit unicuique secundum opera sua sive bonum, sive malum. Populus. Secundum misericordiam tuam, Domine, et non secundum peccata nostra. Sacerdos. Tu es coram cuius gloria haec sancta dona proposimus, ex illis quae tua sunt, Pater sancte. Diaconus. Adorate Deum cum timore. — Aeth. Sacerdos. Vere pleni sunt coeli et terra sanctitate gloriae tuae, per Dominum, et salvatorem nostrum Iesum Christum, cum Spiritu sancto, in saecula saeculorum. Amen. Sanctus Filius tuus, qui venit et natus est ex Virgine, ut voluntatem tuam perficeret, populumque sanctum tibi constitueret. Hic Sacerdos manus suas imponet thuribulo, moxque eas extendet super oblatam. Populus. Secundum misericordiam tuam Deus, et non secundum nequitias nostras, Et dicitur ter. Sacerdos. Extendit manus suas ad passionem; passus est, ut passiones solveret, eorum qui sperant in te: qui tradidit se ipsum voluntate propria, ad patiendum, ut mortem destrueret et vincula satanae dissolveret, infernum calcaret: testamentum suum constitueret, et resurrectionem suam manifestaret, Ea ipsa nocte in qua traditus est, accepit panem in manus suas sanctas, beatas et immaculatas, aspexit in coelum, ad te Patrem suum, gratias egit, benedixit, sanctificavit, et dedit discipulis suis dicens: accipite, manducate ex eo vos omnes: Hic panis est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Amen. Populus. Amen. Amen. Amen. Credimus et certi sumus, laudamus te Domine Deus noster, hoc est vere, et ita credimus, corpus tuum. Sacerdos. Similiter calicem gratiarum actionis benedixit et sanctificavit et dixit illis: Accipite, bibite ex eo vos omnes. Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur, pro redemtione multorum. Amen. Populus ad Calicem dicet. Amen. Vere est sanguis tuus, credimus. Sacerdos. Et quotiescumque id feceritis memoriam mei facietis. Populus. Mortem tuam annuntiamus Domine, et resurrectionem tuam sanctam credimus, ascensionem tuam et adventum tuum secundum: rogamus te Domine Deus noster: hoc vere ita esse credimus. Sacerdos. Nunc etiam Domine memoriam agentes mortis et resurrectionis tuae, offerimus tibi hunc panem et hunc calicem: gratias agentes tibi, quod per ea dignos fecisti nos standi coram te, tibique sacerdote ministerium exhibendi.

θεὸν τῶν ὅλων, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσας, κλάσας, διέδωκε τοῖς [ἁγίοις καὶ μακαρίοις] αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπών. Ἐκφώνως. *Λάβετε, φάγετε.*

Ὁ διάκονος.

Ἐκτείνατε.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον καὶ διαδιδόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ἐπευχόμενος.

Ὡςαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λαβών, καὶ κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν πρὸς σὲ τὸν ἴδιον πατέρα, θεὸν δὲ ἡμῶν καὶ θεὸν τῶν ὅλων, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, πλήσας πνεύματος ἁγίου, μετέδωκε τοῖς [ἁγίοις καὶ μακαρίοις] αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπών, Ἐκφώνως. *πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.*

Ὁ διάκονος.

Ἔτι ἐκτείνατε.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον καὶ διαδιδόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται οὕτως.

Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, πίνητε δὲ καὶ ποτήριον τοῦτο, τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλλετε, καὶ τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνάληψιν ὁμολογεῖτε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθω. Τὸν θάνατον, δέσποτα κύριε παντόκρατορ ἐπουράνιε βασιλεῦ, τοῦ μονογενοῦς σου. Υἱοῦ, κυρίου δὲ καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καταγγέλλοντες, καὶ τὴν τριήμερον καὶ μακαρίαν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμολογοῦντες, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν ὁμολογοῦμεν, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν σου τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καθέδραν, καὶ τὴν δευτέραν καὶ φρικτὴν

*καὶ φοβερὰν αὐτοῦ παρουσίαν ἀπεκδεχόμενοι, ἐν ᾗ μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ * νεκροὺς ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἀποδοῦναι.*[1])

XVII. *Σοὶ κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν δώρων προεθήκαμεν ἐνώπιόν σου. Καὶ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε φιλάνθρωπε ἀγαθέ, ἐξαπόστειλον ἐξ ὕψους τοῦ ἁγίου σου, ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου σου, ἐκ τῶν ἀπεριγράπτων κόλπων, αὐτὸν τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας [τὸν ἅγιον,*[2]) *τὸν κύριον, τὸν ζωοποιόν, τὸν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις καὶ ἀποσπόλοις λαλῆσαν, τὸ πάνταχοῦ παρὸν καὶ τὰ πάντα πληροῦν, ἐνεργοῦν τε αὐτεξουσίως, οὐ διακονικῶς, ἐφ' οὓς βούλεται τὸν ἁγιασμὸν εὐδοκίᾳ τῇ σῇ, τὸ ἁπλοῦν τὴν φύσιν, τὸ πλημερὲς τὴν ἐνέργειαν, τὴν τῶν θείων χαρισμάτων πηγήν· τὸ σοὶ ὁμοούσιον· τὸ ἐκ σοῦ ἐκπορευόμενον, τὸ σύνθρονον τῆς βασιλείας σου, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ]. Ἔτι δὲ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τοὺς ἄρτους τούτους, καὶ ἐπὶ τὰ ποτήρια ταῦτα, τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον,*[3]) *ἵνα αὐτὰ ἁγιάσῃ καὶ τελειώσῃ, ὡς παντοδύναμος θεός. Ἐκφώνως. καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα.*

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Τὸ δὲ ποτήριον, αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης, αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος, καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ διάκονος.

Κατέλθετε οἱ διάκονοι.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ἵνα γένωνται πᾶσιν ἡμῖν ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς πίστιν, εἰς νῆψιν, εἰς ἴασιν, εἰς σωφροσύνην, εἰς ἁγιασμόν, εἰς ἐπανανέωσιν ψυχῆς, σώματος καὶ πνεύματος, εἰς

1) Nealius supplet.: *ἀπ. ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.* Suadet coniecturam Liturgia Cyrilli. 2) Nealius: *τὸ ἅγιον — τὸ ζωοπ. — τὸ λαλῆσαν.* 3) Nealius supplet. *κατάπεμψον* sed spuria periodo rescissa apte pertinet *ἐξαπόστειλον* ad ea quae sequuntur.

Cap. XVII. XVIII. XIX. Iac. 31—39. cf. p. 69. Bas. Invocationem Sancti Spiritus excipiunt Commemorationes, apud Marcum et Cyrillum Praefationi intersertae, plures Orationes ante fractionem Hostiae, Pater Noster cum subsequente Oratione. Similia praebet Greg. Aethiopes orationem dominicam orant demum communione peracta.

κοινωνίαν μακαριότητος ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀφθαρσίας, εἰς δοξολογίαν τοῦ παναγίου σου ὀνόματος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἵνα σου καὶ ἐν τούτῳ, καθὼς καὶ ἐν παντί, δοξάσθῃ, καὶ ὑμνήθῃ[1]) τὸ πανάγιον καὶ ἔντιμον καὶ δεδοξασμένον σου ὄνομα σὺν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι.

Ὁ λαός.

Ὥςπερ ἦν καὶ ἔστιν.

Ὁ ἱερεύς.

XVIII. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Προςεύξασθε.

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται καθ' ἑαυτόν.

Θεὲ φωτός, γέννητορ ζωῆς, ἀρχηγὲ χάριτος, ποιητὰ αἰώνων, θεμελιωτὰ γνώσεως, δωρετὰ σοφίας, θησαυρὲ ἁγιωσύνης, διδάσκαλε εὐχῶν καθαρῶν, ψυχῆς εὐεργέτα, ὁ τοῖς ὀλιγοψύχοις εἰς σὲ πεπειθῶσι διδοὺς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακῦψαι· ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐξ ἀβύσσου εἰς φῶς, ὁ δοὺς ἡμῖν ἐκ θανάτου ζωήν, ὁ χαρισάμενος ἡμῖν ἐκ δουλείας ἐλευθερίαν, ὁ τὸ ἐν ἡμῖν σκότος τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς παρουσίας τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ λύσας, αὐτὸς καὶ νῦν δέσποτα κύριε διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου σου πνεύματος, καταύγασον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν, εἰς τὸ μεταλαβεῖν ἀκατακρίτως τῆς[2]) ἀθανάτου καὶ ἐπουρανίου ταύτης τροφῆς· καὶ ἁγίασον ἡμᾶς ὁλοτελῶς ψυχῇ, σώματι καὶ πνεύματι, ἵνα μετὰ τῶν ἁγίων σου μαθητῶν καὶ ἀποστόλων εἴπωμεν σοὶ τὴν προςευχὴν ταύτην, τό,

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐκφώνως. Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς δέσποτα φιλάνθρωπε κύριε μετὰ παῤῥησίας, ἀκατακρίτως, ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ψυχῇ πεφωτισμένῃ, ἐν ἀπαισχύντῳ προςώπῳ, ἡγιασμένοις χείλεσιν, τολμᾷν ἐπικαλεῖσθαί σε τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἅγιον θεὸν πατέρα, καὶ λέγειν.

Ὁ λαός.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται.

Ναὶ κύριε, κύριε, μὴ εἰςενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Οἶδεν[3]) γάρ ἡ πολλή σου εὐ-

1) Fabric. et Nealius interserunt καὶ ἁγιάσθῃ. Ita latine Ioannes a S. Andrea. 2) Fabric. et Nealius τοῦ ἀθ. 3) Nealius οἶδε.

σπλαγχνία, ὅτι οὐ δυνάμεθα ὑπενεγκεῖν διὰ τὴν πολλὴν ἡμῶν ἀσθένειαν· ἀλλὰ ποίησον σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν. Σὺ γὰρ ἔδωκας ἡμῖν ἐξουσίαν[1]) πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκφώνως. [Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις.]

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

XIX. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Ἰησοῦ κλίνατε.

Ὁ λαός.

Σὺ κύριε.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Δέσποτα κύριε ὁ θεός, ὁ παντοκράτωρ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν[2]) χερουβίμ, καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ τῶν[3]) σεραφίμ· ὁ ἐξ ὑδάτων οὐρανὸν σκευάσας, καὶ τοῖς τῶν ἀστέρων χοροῖς κατακοσμήσας· ὁ ἐν ὑψίστοις ἀσωμάτους ἀγγέλων συστησάμενος στρατιάς, πρὸς ἀεννάους δοξολογίας· σοὶ ἐκλίναμεν τὸν αὐχένα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, τὸ τῆς δουλείας πρόσχημα σημαίνοντες, καὶ δεόμεθά σου, τὰς σκοτοειδεῖς τῆς ἁμαρτίας ἐφόδους ἐκ τῆς ἡμῶν διανοίας ἀπέλασον, καὶ ταῖς τοῦ ἁγίου σου θεοειδέσιν αὐγαῖς τὸν ἡμέτερον νοῦν καταφαίδρυνον, ὅπως τῇ γνώσει σου πληθυνόμενοι, ἀξίως μετάσχοιμεν τῶν προκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, τοῦ ἀχράντου σώματος, καὶ τοῖ τιμίου αἵματος τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ κυρίου, καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συγχωρῶν ἡμῖν πᾶν εἶδος ἁμαρτιῶν, διὰ τὴν πολλὴν καὶ ἀνεξιχνίαστόν σου ἀγαθότητα, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ. Ἐκφώνως, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι.

Ὁ ἱερεύς.

XX. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Μετὰ φόβου θεοῦ.[4])

1) Fabric. ἐξουσίας. 2) Fabric. τόν. 3) Fabric. ὑπὸ τοῦ. 4) Nealius supplet ex Iacobo προσχῶμεν.

Cap. XX. Iac. 40. 41. Bas. Diaconus. Cum timore Deo attendamus. Populus dicet. Unus Pater sanctus. Ubi Diaconus dixerit. Cum timore, etc. Populus. Kyrie eleison

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται.

Ἅγιε, ὕψιστε, φοβερέ, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος, κύριε, ἁγίασον ἡμᾶς τῷ λόγῳ τῆς σῆς χάριτος, καὶ τῇ ἐπιφοιτήσει

Sacerdos attollit Despoticon manibus sublatis, et inclinat se, tum clamat alta voce, Sancta Sanctis. Omnesque e populo prostrati erunt in terram super facies suas: immittetque Sacerdos Despoticon in sanguinem, extrema sui parte, formabitque cum eo crucem unam in sanguine: tum educet, et eo signabit corpus sanctum in disco, cruce una: tum signabit eum semel sanguine pretioso in modum crucis, et ita perficiet tres signationes corporis super sanguinem, et tres ex sanguine super corpus. Peractis vero signationibus tribus, mittet Despoticon in sanguinem, intra calicem dicens: Benedictus Dominus Iesus Christus Filius Dei et Spiritus sanctus. Amen. Tum accipiet Sacerdos tertiam partem in qua erat Despoticon, dividetque in tres partes: quod si fuerint magnae, franget eas in disco, et tres partes manui dextrae imponet, quam retinebit elevatam: laevam vero intra discum ,et dicet. Corpus sanctum et sanguis pretiosus, purus, verus, Iesu Christi Filii Dei nostri. Amen. Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est in rei veritate. Amen. Credo, credo, credo et confiteor, usque ad extremum vitae spiritum, hoc esse corpus vivificum Filii tui unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi: accepit illud ex omnium nostrum Domina, Deipara, Diva et sancta Maria, et unum illud fecit cum divinitate sua, sine confusione, commistione, aut alteratione. Confessus est confessionem bonam coram Pontio Pilato, et tradidit se ipsum pro nobis super lignum crucis sanctae, sola sui ipsius voluntate, pro nobis omnibus. Vere credo ipsius divinitatem separatam non fuisse, ab ipsius humanitate, ne unica quidem hora aut nictu oculi: tradidit illud pro nobis ad salutem, remissionem peccatorum et vitam aeternam ei qui illud percipiet. Credo hoc in rei veritate ita esse. Deinde Sacerdos teget corpus sanctum velo sericeo, alio obvolvet manus suas, similiter Diaconus calicem bombycino operiet, tum Sacerdos caput inclinabit, et dicet. Omnis honor, gloria et adoratio debetur Trinitati sanctae Patri, Filio et Spiritui sancto. Deinde Sacerdos osculabitur altare, caputque inclinabit fratribus suis Sacerdotibus, et populo dextrorsum et sinistrorsum, deteget latus disci coram se, canentque ex psalmo, et dicet Sacerdos secreto Dignos fac Domine nos omnes ut corpus tuum sanctum percipiamus, et sanguinem tuum pretiosum ad mundationem corporum, animarum, spirituumque, et peccatorum nostrorum remissionem comparandam. Tum communicabit Sacerdos, corpusque et sanguinem pretiosum Sacerdoti socio distribuet, tum ministris et populo deinceps: tandemque mulieribus ex altari cum disco descendens. — Greg. Sacerdos dicit Confessionem. Corpus sanctum et sanguis pretiosus Iesu Christi Filii Dei nostri. Amen. Populus. Amen. Sanctum et pretiosum corpus et sanguis verus Iesu Christi Filii Dei nostri. Amen. Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est in rei veritate. Amen. Credo, credo, credo et confiteor usque ad ultimum vitae spiritum, hoc esse corpus vivificum, quod accepisti, Christe Deus noster, ex Domina omnium nostrum, Deipara, pura, sancta Maria, fecistique illud unum cum divinitate tua, absque confusione, commistione, aut alteratione: et confessus es confessionem bonam coram Pontio Pilato. Dedisti illud pro nobis super lignum sanctum crucis, voluntate tua sola, pro nobis omnibus. Credo divinitatem tuam separatam non fuisse ab humanitate tua, ne momento quidem aut nictu oculi. Dedisti eam pro nobis ad salutem, remissionem peccatorum et vitam aeternam iis qui ex illo communicabunt. Credo hoc vere ita esse. — Aeth. Diaconus. Aspiciamus. Sacerdos. Sancta sanctis. Populus. Unus Pater sanctus: unus Filius sanctus: unus Spiritus sanctus. Sacerdos. Dominus vobiscum. Populus. Et cum spiritu tuo. Sacerdos. Domine Iesu Christe miserere nostri: et ter a populo repli-

τοῦ παναγίου σου πνεύματος. Σὺ γὰρ εἶπας δέσποτα, ἅγιο ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος εἰμί, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, ἀκατάληπτ

---

catur. Sacerdos. Corpus sanctum, pretiosum, vivum et verum Domini et salvatoris nostı Iesu Christi, quod datur ad remissionem peccatorum, et vitam aeternam suscipientibu illud cum fide. Amen. Sanguis sanctus, pretiosus, vivificns et verus Domini et salvatori nostri Iesu Christi, qui datur ad remissionem peccatorum et vitam aeternam suscipienti bus illum cum fide. Amen. Hoc est corpus et sanguis Emmanuelis, in rei veritate Amen. Credo, credo, credo, ex hoc nunc et usque in saeculum. Amen. Hoc est corpu et sanguis Domini et salvatoris nostri Iesu Christi quae accepit ex Domina omnium no strum sancta et pura Maria Virgine, fecitque illud unum cum divinitate sua, absque com mistione, aut confusione, divisione, aut alteratione divinitatis: perhibuitque bonum testi monium in diebus Pontii Pilati: et tradidit se pro nobis voluntate sua, super lignum cru cis sanctae. Amen. Credo, credo, credo, quod divisa non fuerit divinitas eius ab huma nitate eius: ne hora quidem una, aut nictu oculi. Tradidit se pro nobis ad salutem, re missionem peccatorum, et vitam aeternam, suscipientibus illa cum fide. Amen. Credo credo, credo, ex hoc nunc et usque in saeculum. Amen. Et postquam communicaveri Sacerdos corpori Christi, populo communionem distribuet dicens. Hic est panis vitae qui de coelo descendit, vere pretiosum corpus Emmanuel Dei nostri. Amen. Et qui re cipit, dicet. Amen. Diaconus praebebit calicem dicens. Hic est calix vitae, qui descendi de coelo, qui est pretiosus sanguis Christi. Et qui recipit, dicet. Amen. Amen.

Renaldotius I. p. 341: Quantum ad reliqua usque ad Liturgiae finem, nihil sin gulare occurrit quod aliqua observatione indigeat, nisi circa communionis distributionem Cum enim Copticae Liturgiae et Alexandrinae priores duae Confessionem illam eximiau de veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistia, integram exhibeant, in ista legun tur tantum prima verba Σῶμα ἅγιον: et ad calicem Αἷμα τίμιον. Corpus sanctum e sanguis pretiosus: quod dupliciter accipi potest. Primo, ut voces illae initium orationi solum designent, cuius reliqua pars ex alia Liturgia peti debeat. Secundo, ut pauciori bus verbis Confessio antiquitus facta fuerit, quo magis ad vetustissimam illam formam accederet, quae usurpabatur in primitiva Ecclesia, in qua dicebatur tantummodo, Corpu Christi, Amen. et Sanguis Christi, Amen. Quocumque modo haec formula intelligatur sententia est prorsus eadem. Nam veteres intellexisse id quod communicantibus praebe bant, esse corpus et sanguinem Christi, et τὸ Amen, fidem suscipientium quantum opu erat expressisse, certiori nullo argumento probari potest, quam enucleatiori illa confes sione quae sequentibus saeculis apud Aegyptios instituta est, aucta deinde singulari unio in Christo naturae confessione, quae ab aliis quam a Iacobitis proficisci non potuit, se est tamen antiqua, cum legatur Graece in duabus Basilii et Gregorii Liturgiis non minu quam in Copticis. An istis hac in parte, haec tertia similis fuerit, sciri non potest.

Nealius Tetral. Lit. p. 260 sq.: Tribus modis in oriente sacratissima perficitu actio. 1. Eo quo in nostra ecclesia: sacerdote Corpus Dominicum primum praebente dein Sanguinem. 2. Sacerdote, ut antea, Corpus Domini praebente: diacono autem San guinem in cochleari administrante. 3. Pane eucharistico in multas particulas fracto, e in calicem immisso, ambae una in cochleari fidelibus porriguntur species. Apud Alexan drinos, primo modo celebrans et diaconus, episcopus quoque, si quis adest, communi cantur; secundo, clerus; tertio, laici. Tertio modo, iam inde a S. Chrysostomi tempori bus, in laicorum communione utitur ecclesia Constantinopolitana. Sunt et Syro-Iacobita rum ecclesiae, ubi sacerdos ad populum patenam, diaconus vero calicem defert; et ill panem vino intinctam populo porrigat.

θεοῦ λόγε, τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ὁμοούσιε, συναΐδιε, καὶ σύναρχε, πρόςδεξο[1]) τὸν ἀκήρατον ὕμνον, σὺν τοῖς χερουβὶμ καὶ σεραφίμ, καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου, ἐξ ἀναξίων μου χειλέων βοῶντα καὶ λέγοντα.]

Ὁ λαός.

Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ὁ λαός.

Εἷς πατὴρ ἅγιος, εἷς Υἱὸς ἅγιος, ἓν πνεῦμα ἅγιον, εἰς ἑνότητα πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

Ὑπὲρ σωτηρίας καὶ ἀντιλήψεως.

Ὁ ἱερεὺς σφραγίζων τὸν λαὸν ἐκφώνως.

Ὁ κύριος μετὰ πάντων.

Καὶ κλάνει[2]) ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον, καὶ λέγει.

Αἰνεῖτε τὸν θεὸν ἐν τοῖς.[3])

Καὶ μελίζει ὁ ἱερεὺς λέγων τοῖς παροῦσιν.

Ὁ κύριος εὐλογήσει καὶ συνδιακονήσει, διὰ τῆς μεγάλης.

Καὶ λέγει ὁ ἱερεύς.

Κελεύετε.

Ὁ κλῆρος.

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κελεύει καὶ ἁγιάζει.

Ὁ ἱερεύς.

Ἰδοὺ ἡγίασται καὶ τετελείωται.

Ὁ κλῆρος.

Εἷς πατὴρ ἅγιος. τρίς.

Καὶ λέγει ὁ ἱερεύς.

Ὁ κύριος μετὰ πάντων.

Ὁ κλῆρος.

Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει.

Αὐτὸς εὐλόγησεν[4]) αὐτόν.

1) Fabric. πρόςδεξαι. Assem. πρόςδεξε. Fortasse legendum: προςδέδεξο. 2) Fabric. κλάζει. 3) Nealius supplet: ἁγίοις καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ ψαλμοῦ. 4) Fabr. εὐλόγησον.

Καὶ μεταλαμβάνει ὁ ἱερεύς, εὐχ. τῆς κατὰ φιλανθρωπίας.[1])
Ἄλλως.

Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τῆς πηγῆς.

Καὶ ὅταν μεταδίδει τὸν κλῆρον, λέγει.

Σῶμα ἅγιον.

Καὶ εἰς τὸ ποτήριον λέγει.

Αἷμα τίμιον τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν.

Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι, λέγει ὁ διάκονος.

XXI. Ἐπὶ προςευχὴν στάθητε.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Προςεύξασθε.

Ὁ ἱερεὺς εὔχεται τὴν εὐχαριστίαν.

Εὐχαριστοῦμέν σοι δέσποτα κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ἐπὶ τῇ μεταλήψει τῶν ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων σου μυστηρίων, ὧν ἔδωκας ἡμῖν ἐπὶ εὐεργεσίᾳ καὶ ἁγιασμῷ καὶ σωτηρίᾳ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε φιλάνθρωπε, ἀγαθέ, κύριε, χάρισαι ἡμῖν τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου

1) Fabric. εὐχέτης κατὰ φιλανθρωπίαν.

Cap. XXI. Iac. 44. Bas. post Communionem ita Liturgiam concludit. Dicet Diac. Orate pro omnibus Christianis. Oratio gratiarum actionis post Communionem. Sacerdos. Ora nostra repleta sunt etc. Oratio inclinationis post communionem. Servi tui Domine, qui tibi ministrant etc. Sacerdos dicet benedictionem. O Domine esto nobis misericors etc. Cum absolverit vasorum oblationem, bibit aquam in iis residuam dimittetque plebem benedictione recitata. — Greg. Oratio Gratiarum actionis post communionem. Gratias agimus tibi Christe Deus etc. Oratio inclinationis post communionem. Qui est et fuit etc. Alia Gratiarum actionis. Gratias agimus tibi Pater noster, sancte omnipotens etc. — Aeth. Diaconus. Orate pro nobis et pro omni populo Christiano et illorum memoriam facite, qui nobis dixerunt ut eorum recordaremur: laudate et psallite cum pace et amore Iesu Christi. Sacerdos. Quo vocasti Domine et sanctificasti etc. Domine qui aeternum lumen vitae etc. Diaconus. Gratias agamus Domino cuius sancta suscepimus etc. Sacerdos. Exaltabo te rex meus et Deus meus, et benedicam nomini tuo in saeculum et in saeculum saeculi. Populus. Pater noster, qui es in coelis, ut non inducas in tentationem. Dein Amen Populus. Pater Noster. Sacerdos. Laudem Domini etc. Populus. Pater noster. Sacerdos. Rector animarum etc. Oratio Benedictionis. Domine Deus noster etc. Hic finem habet Liturgia Patrum nostrorum apostolorum: orationes eorum et benedictiones eorum nobiscum sint. Sancta, S. S. Trinitas inexplicabilis etc. Diaconus. Inclinate capita vestra etc. Populus. Amen. Sacerdos. Benedicat nos servos suos Dominus etc.

ματος τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, εἰς πίστιν ἀκαταίσχυντον, ς ἀγάπην ἀνυπόκριτον, εἰς πλησμονὴν θεοσεβείας, εἰς ἀποροπὴν ἐναντίου, εἰς περιποίησιν τῶν ἐντολῶν σου, εἰς ἐφόιον ζωῆς αἰωνίου, εἰς ἀπολογίαν εὐπρόσδεκτον τὴν ἐπὶ τοῦ οβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ σου. Ἐκφώνως. δι' οὗ καὶ ιϑ' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἰγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι.

Εἶτα ὁ ἱερεὺς στρέφεται πρὸς τὸν λαόν, λέγων.

XXII. Ἄναξ μέγιστε, καὶ τῷ πατρὶ σύναρχε,[1]) ὁ τῷ σῷ κράτει τὸν ᾅδην σκυλεύσας, καὶ τὸν θάνατον πατήσας, καὶ τὸν ἰσχυρὸν δεσμεύσας, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐκ τάφου ἀναστήσας τῇ θεουργικῇ σου δυνάμει καὶ φωτιστικῇ αἴγλῃ τῆς σῆς ἀῤῥήτου θεότητος, αὐτὸς δέσποτα, διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου σου σώματος καὶ τοῦ τιμίου σου αἵματος, ἐξαπόστειλον τὴν ἀόρατόν σου δεξιάν, τὴν πλήρη εὐλογιῶν, καὶ πάντας ἡμᾶς εὐλόγησον, οἰκτείρησον, σθένωσον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ περίελε ἀφ' ἡμῶν τὴν κακοηθῆ καὶ ἁμαρτάδα αρκικῆς ἐπιθυμίας ἐργασίαν· καταύγασον τοὺς νοητοὺς ἡμῶν φθαλμοὺς τῆς περικειμένης ζοφερᾶς ἀνομίας, σύναψον ἡμᾶς ῷ παμμακαρίστῳ, τῷ εὐαρεστήσαντί σοι συλλόγῳ, ὅτι διὰ οῦ καὶ σὺν σοὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ πνεύματι πᾶς μνος πρέπει, τιμή, κράτος, προσκύνησίς τε καὶ εὐχαριστία, ῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.]

Ὁ διάκονος.

Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

Ὁ λαός.

Ἐν ὀνόματι κυρίου.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

XXIII. Ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ἡ χάρις τοῦ Υἱοῦ, υρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ κοινωνία καὶ ἡ δωρεὰ οῦ παναγίου πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν, νῦν καὶ εἰ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

[Εἴη τὸ ὄνομα κυρίου εὐλογημένον.

1) Fabric. συνάναρχε.

Cap. XXIII. Oratio ἔδωκας ἡμῖν κτλ. eadem est atque in Liturgia Iacobi c. 50. t non eundem tenet locum. Nam apud Iacobum dicta est μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, in liturgia superscripta Sacerdos post hanc orationem dictam revertitur et ἀπολύει.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται ἐν τῷ διακονικῷ λέγων.

Ἔδωκας ἡμῖν δέσποτα τὸν ἁγιασμὸν ἐν τῇ μετουσίᾳ τ παναγίου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ μονογεν σου Υἱοῦ, δὸς ἡμῖν τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ παναγ πνεύματος, καὶ φύλαξον ἡμᾶς ἀμώμους ἐν τῷ βίῳ καὶ δι γησον εἰς τὴν τελείαν ἀπολύτρωσιν καὶ υἱοθεσίαν, καὶ τὰς μελλούσας αἰωνίους ἀπολαύσεις. Σὺ γὰρ εἶ ὁ ἁγιασμ ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπωμεν,[1]) τῷ πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶ τῶν αἰώνων.

Ὁ λαός.

Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαός.

Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Καὶ ἀπολύει λέγων.

Εὐλογείτω ὁ Θεὸς ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων καὶ σκέπ καὶ διατηρῶν πάντας ἡμᾶς διὰ τῆς μεθέξεως τῶν ἁγίων τοῦ μυστηρίων, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ νων. Ἀμήν.]

1) Fabr. *ἀναπέμπομεν.*

CAPUT IV.

LITURGIA SANCTORUM APOSTOLORUM ADAEI ET MARIS.

Iam sequitur quarta Liturgia ex illarum numero, quas matres vel normas appellamus reliquarum, deducta a S. Thaddaeo et S. Mari, Orientis, ut antiqua existimatur traditione, apostolis, et hodie cum duabus aliis anaphoris Theodori ac Nestorii usurpata a Nestorianis. Optime de officio praefatus est Nealius, ad quem Lectores transmittimus (p. 36—38. 41). Infra recusum est ex Renaldotii[1]) editione secunda Tom. I. p. 578—592: adspersimus Theodori et Nestorii in gravissimis capitibus consensum vel discrepantiam. Nec prorsus negligenda nobis ista est Malabarica missa a Nestorianis oriunda, nunc ab censoribus Romanis ad Romanos mores accommodata.

LITURGIA APOSTOLORUM SANCTORUM

SEU ORDO SACRAMENTORUM.

Cap. I. *Primo.* Gloria in excelsis Deo: *et* Pater noster qui es in coelis.

Oratio.

Robora Domine et Deus noster infirmitatem nostram per misericordiam tuam, ut administremus mysterium sanctum quod datum est ad renovationem et salutem naturae nostrae humilis: per miserationes Filii tui dilecti, omnium Domini.

---

1) Adeas doctissimi viri Dissertationem de Nestorianorum Liturgia l. c. Tom. I. p. 561—577.

Diebus communibus. Adoretur, glorificetur, laudetur, celebretur, exaltetur et benedicatur in coelo et in terra nomen adorandum et gloriosum Trinitatis tuae, semper gloriosae, Domine omnium.

Diebus communibus dicunt Psalmum, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, *integrum cum suo canone, mysterii Sacramentorum.*

Elevatio vocis. Quis praebebit iubilum etc.

Oratio.

II. Coram throno, Domine, praeclaro maiestatis tuae, et solio excelso atque sublimi gloriae tuae, et in sede terribili fortitudinis caritatis tuae altarique propitiatorio, quod voluntas tua stabilivit, in regione pascuae tuae, cum millibus Cherubim laudantibus te, et decies millibus Seraphim sanctificantibus te, accedimus, adoramus, confitemur et glorificamus te, semper, omnium Domine.

In memoriis, et sextis feriis. Nomen tuum magnum et sanctum, praeclarum et benedictum: beatum et incomprehensibile Trinitatis tuae gloriosae, et gratiam tuam erga genus nostrum, debemus quocumque tempore confiteri, adorare et glorificare, omnium Domine.

Responsorium ad cancellos, ut supra. Quis praecepit. Pontifici. Quam spirat in nobis Domine et Deus noster odor suavis dulcedinis caritatis tuae: illuminatae sunt animae nostrae, per cognitionem veritatis tuae: digni efficiamur suscipiendi manifestationem dilecti tui, de coelo sancto tuo: illic confitebimur tibi, et (interea) glorificabimus te indesinenter in Ecclesia tua coronata et plena omnibus auxiliis et omnibus bonis, quia tu es Dominus et creator omnium Pater.

III. *Oratio incensi.* Referemus hymnum Trinitati tuae gloriosae, Pater, Fili et Spiritus sancte.

Cap. III. Renaldotius l. c. Tom. II. p. 594: Paucis verbis significatur, sequentes orationes dicendas esse, quando fiunt lectiones sacrae scripturae, ex Veteri Testamento, tum ex Actis Apostolorum, Epistolis, Pauli et Catholicis: sunt autem multae orationes seu benedictiones huius generis in omnibus Liturgiis cuiuscumque ritus. In Missa Malabarica nihil occurrit circa lectiones Epistolarum, imo nec ad lectionem Evangelii, quod satis mirum, cum ex aliis Officiis constet, partem illas Liturgiae fuisse, neque sine caeremoniis et thure peractam. Eam disciplinam, licet brevius quam optandum fuisset, designant tamen nostri codices. In ea oratione quam ante Apostolum, hoc est Epistolae lectionem

Diebus ieiunii. Et propter.

In commemoratione Sanctorum. Tu Domine, vere es suscitator corporum nostrorum: tu es Salvator bonus animarum nostrarum, et conservator securus vitae nostrae: nosque oportet te perpetuo confiteri, adorare et glorificare omninm Domine.

Ad Lectiones. Sanctus, laudandus, potens, immortalis, qui in sanctis habitas, et requiescit in eis voluntas tua: respice Domine, propitius esto et miserere nostri, sicut in omnibus auxiliator es omnium Domine.

IV. *Ad Apostolum.* Illumina nobis Domine et Deus noster, motus cogitationum nostrarum, ad audiendum et intelligendum auditiones suaves mandatorum tuorum vivificantium et divinorum: et concede nobis per gratiam et misericordiam tuam ut ex illis colligamus argumentum dilectionis et spei; salutemque animae et corpori convenientem: canemusque tibi gloriam perpetuam indesinenter, et semper, omnium Domine.

Diebus ieiunii. Tibi gubernator sapiens.

V. *Descendens salutabit Evangelium, dicens hanc orationem coram altari.* Te germen praeclarum Patris tui, et imaginem

---

dici debet, occurrit una, quae aliter legitur in Missa Malabarica, et de qua dicendum est. — Additionem in Trisagio Qui crucifixus est pro nobis ignorant et aversantur Nestoriani non minus quam orthodoxi.

Cap. V. Renaldotius l. c. p. 594 sq.: Nihil praesidii hoc in loco habetur ex Missa Malabarica: sed ex paucis istis verbis intelligi potest ad Evangelii lectionem, non minus reverentiae apud Nestorianos quam alibi, fuisse adhibitum: nempe salutatum fuisse, incensatum, et cum honore praecedentibus cereis ad ambonem delatum. Proclamationem autem, cuius hoc loco mentio est, existimamus esse ipsam Evangelii recitationem quae fit alta voce in omnibus Ecclesiis. Oratio quae interponitur, in qua haec verba sunt, qui revelatus es nobis in corpore humanitatis nostrae, posset alicuius veneni suspicione laborare, quamvis Orthodoxam sententiam contineat. In istam opinionem potius eundum videtur, cum in hac Liturgia, imo in aliis duabus Theodori et Nestorii, vix quidquam quod ad haeresin insinuandam pertineat, reperiatur. — Hoc loco magnum discrimen animadvertitur inter istam et Malabaricam Liturgiam, in qua multae preces inseruntur de omnibus et pro omnibus; pro pace; pro aëris salubritate: pro Patriarcha et Ecclesiasticis ordinibus; pro Ecclesia, etc. Tum sequitur memoria B. Mariae Virginis et Sanctorum: deinde mortuorum: pro civitate et eius habitatoribus, pro infidelibus, infirmis, egenis, etc. Deinde afferuntur panis et calix, et in altari religiose collocantur: tum post multa legitur Epistola et deinde Evangelium. At scripturarum lectionem praecedit expulsio non baptisatorum. An talis fuerit Ecclesiae Malabaricae disciplina divinare non possumus: sed aliam fuisse Mesopotamenarum Ecclesiarum certissimum videtur: et forte Alexio Menesio visum est aliquid immutare, ut illatio panis et vini ad altare fieret priusquam Epistola et Evangelium legerentur, sicut in Latinis quibusdam Ecclesiis fieri solet.. Precem illam pro omnibus et de omnibus quam idcirco libri Rituales Iacobitici Catholicam vocant, dictam

personae genitoris tui, qui revelatus es in corpore humanitatis nostrae, et ortus es nobis in lumine annuntiationis tuae, te confitemur, adoramus etc.

Et post proclamationem. Te Domine Deus potens deprecamur et rogamus, perfice nobiscum gratiam tuam et effunde per manus nostras donum tuum, misericordiam, et miserationem divinitatis tuae. Sint nobis ad propitiationem delictorum populi tui, et ad remissionem peccatorum totius gregis pascuae tuae, per gratiam tuam et miserationes tuas, bone et amator hominum, Domine omnium.

VI. *Diaconi dicunt.* Inclinate capita vestra.

Sacerdos dicit Orationem secretam hanc in Bemate.

Domine Deus omnipotens, tua est Ecclesia sancta Catholica, quippe qui per passionem magnam Christi tui, emisti oves pascuae tuae, et ex gratia Spiritus sancti, ipsius qui unus est cum divinitate tua gloriosa naturae, dantur gradus ordinationis sacerdotalis verae: et per clementiam tuam Domine dignatus es imbecillitatem nostram facere membra spiritualia in corpore magno Ecclesiae tuae sanctae, ut ministraremus auxilium spirituale animabus fidelibus. Tu nunc Domine perfice nobiscum gratiam tuam, et effunde per manus nostras donum tuum: et misericordiae tuae, et clementia divinitatis tuae, sint super nos, et super populum istum quem elegisti tibi.

Elevans vocem. Et da nobis Domine per clementiam tuam, ut nos omnes simul et aequaliter omnibus diebus vitae nostrae placeamus divinitati tuae, dignique efficiamur auxilio gratiae tuae, ad offerendum tibi laudem, honorem, confessionem et adorationem, omni tempore Domine.

---

fuisse in quibusdam Ecclesiis ante oblatarum illationem, alibi monuimus, cum ita ferat Ecclesiae Alexandrinae consuetudo, cuius similem Malabaricae sequi potuerunt. Verum illationem elementorum consecrandorum fieri, ante Epistolae et Evangelii lectionem, contra Orientalem disciplinam est: multo magis expulsio Catechumenorum, antequam scripturae legerentur, cum non nisi antequam actio sacra inciperetur, nempe circa osculum pacis, solerent eiici. Ut se habet codex quem secuti interpretando sumus, disciplina quam repraesentat, confirmatur exemplo reliquarum Ecclesiarum Orientalium. Plura de caeremoniis Nestorianorum ad hanc Liturgiae partem dicere non possumus, cum Codices manuscripti nullas prope rubricas habeant: rituum Interpretes nullos huc usque viderimus. Tamen symbolum recitatum fuisse post Evangelium non dubitamus, quamvis nihil de eo occurrat, cum inter Missarum solennia apud illos cani multis autorum testimoniis constet.

VII. *Et ascendunt Diaconi ad altare et dicunt.* Qui non accepit baptismum etc.

Et incipit Sacerdos responsorium mysteriorum, inferuntque Sacrista et Diaconus discum et calicem super altare. Sacerdos manus format in modum crucis et dicit. Offerimus laudem Trinitati tuae gloriosae omni tempore et in saecula.

Et prosequitur. Christus qui immolatus est pro salute nostra, praecepitque nobis ut ageremus commemorationem mortis et resurrectionis suae, ipse suscipiat sacrificium hoc ex manibus imbecillitatis nostrae: per gratiam suam et miserationes suas in saecula. Amen.

Et prosequitur. Imponuntur mysteria praeclara, sancta et vivifica super altare Domini potentis, usque ad eius adventum, in saecula. Amen.

Lauda. Memoria tua. Pater noster. Apostoli Patris. Super altare sanctum. Qui dormierunt. Mathaeus. Marcus. Lucas etc.

LITURGIA BEATORUM APOSTOLORUM

COMPOSITA A S. ADAEO ET S. MARI ORIENTALIUM DOCTORIBUS.

VIII. *Accedit Sacerdos ad celebrandum, terque inclinatur coram altari, cuius medium osculatur: tum cornu dextrum et sinistrum, et inclinatur ad eius partem sublimiorem: Et dicit.*

Benedic Domine. Orate pro me Patres, fratres et Domini mei, ut Deus det mihi virtutem et possibilitatem, quo perficiam ministerium hoc, ad quod accessi, suscipiaturque oblatio haec ex manibus imbecillitatis meae, pro me, pro vobis, et pro toto corpore Ecclesiae sanctae Catholicae, per gratiam eius et miserationes eius in saecula. Amen.

Et respondent. Christus exaudiat orationes tuas, gratumque habeat sacrificium tuum: suscipiat oblationem tuam, honoretque sacerdotium tuum; et det nobis per mediationem tuam, veniam

---

Cap. VII. Renaldotius l. c. p. 595: Haec primis tantum vocibus designantur in manuscriptis. In Missa Malabarica ita legitur. Qui non suscepit Baptismum discedat. Chorus. Vere. Qui non suscepit illud, discedat. Sacerdos. Ite audientes et videte ostia. Ea vero verba formulam integram, ut maxime verisimile est, continent.

Cap. VIII. Docet repetita beatorum Apostolorum commemoratio, Nestorianos quoque apostolicam liturgiae suae originem accuratius ita explicasse, ut quae ad eucharistiam proxime spectarent, a SS. Thaddaeo et Mari fluxisse crediderint.

delictorum nostrorum, et remissionem peccatorum nostrorum, per gratiam suam et miserationes suas in saecula.

Mox inclinat se ad partem inferiorem, eadem pronuntiando, eodemque modo illi respondent: tum inclinatur versus altare et dicit.

Deus omnium Dominus, sit cum omnibus nobis per gratiam suam et miserationes, in saecula. Amen.

Et inclinatus ad Diaconum qui est a sinistra, dicit. Deus omnium Dominus confirmet verba tua, et praestet tibi pacem, suscipiatque oblationem hanc ex manibus meis, pro me, et pro te, pro toto corpore Ecclesiae sanctae Catholicae, et pro universo mundo per gratiam eius et miserationes eius in saecula.

Inclinat se ad altare et secreto dicit.

IX. Domine et Deus noster ne aspicias ad multitudinem peccatorum nostrorum, neque avertatur dignitas tua propter gravitatem nequitiarum nostrarum, sed per gratiam tuam inenarrabilem sanctifica sacrificium istud, et da per illud possibilitatem et virtutem, ita ut obliviscaris peccata nostra multa, sisque propitius, cum manifestaberis in fine temporum, in homine quem a nobis assumsisti, inveniamusque coram te gratiam et misericordiam, dignique efficiamur laudandi te cum coetibus intellectualibus.

Surgit et dicit hanc Orationem secreto.

Confitemur Domine et Deus noster divitias abundantes gratiae tuae erga nos: *Et prosequitur.* Qui cum peccatores et humiles essemns, propter multitudinem clementiae tuae fecisti nos dignos administrandi mysteria sancta corporis et sanguinis Christi tui. Petimus auxilium a te, ad robur animarum nostrarum, ut in caritate perfecta, et in fide vera administremus donum tuum erga nos. *Canon.* Et referemus tibi laudem, gloriam, confessionem et adorationem, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Signat se signo crucis et respondent. Amen.

X. *Et prosequitur.* Pax vobiscum.

Cap. X. Renaldotius l. c. p. 597 sq.: In Cod. recentiori, pro omnibus Catholicis. In Codice Eliae, et aliis, ultima vox omittitur; servari tamen potest et debet, modo deleantur puncta duo quae pluralis numeri nota sunt, et quae de suo adiecit qui alium codicem descripsit. Nam Catholica legendum est, quo nomine appellatur oratio similis,

Respondent. Tecum et cum spiritu tuo.

Et dant pacem sibi invicem et dicunt. Pro omnibus Catholicis.

Diaconus dicit. Confiteamur, rogemus, et deprecemur.

Sacerdos dicit hanc Orationem secreto.

Domine Deus potens adiuva imbecillitatem meam, per clementiam tuam, et per adiutorium gratiae tuae: meque dignum fac offerendi coram te oblationem hanc, tanquam ad commune omnium auxilium, et ad laudem Trinitatis tuae Pater, Fili et Spiritus sancte.

Alia Oratio quae dicitur etiam in Liturgia Nestorii.

Domine et Deus noster coërce cogitationes meas, ut non evagentur in vanitatibus mundi huius. Domine Deus noster da mihi ut uniar dilectioni caritatis tuae, quamvis indignus sim. Gloria tibi Christe.

Ascende in thalamum luminis praeclari tui Domine: semina in me semen bonum humilitatis: et sub alis gratiae tuae absconde me, per misericordiam tuam. Si iniquitates observaveris Domine, quis poterit consistere? quia apud te propitiatio est.

In alio Codice Sacerdos dicit hanc Orationem secreto.

Mater Domini nostri Iesu Christi, deprecare pro me Filium unigenitum qui ex te natus est, ut remittat mihi delicta, et peccata mea, et suscipiat ex manibus meis infirmis et peccatricibus sacrificium hoc quod offert imbecillitas mea, super hoc altare, per intercessionem tuam pro me, Mater sancta.

XI. *Cum dixerit Diaconus.* Vigilanter et attente, *statim sur-*

---

in qua universim pro omnibus personis et rebus preces ad Deum fiunt. Ita autem perficienda est illa oratio, ex Missa Malabarica, Pro omnibus Patriarchis, Episcopis, Presbyteris et Diaconis, et pro his qui vita functi ex hac Ecclesiae congregatione exierunt: (Et pro Beatissimo Papâ nostro) quae additio est a Lusitanis facta: proque mundi pace et anni corona, ut scilicet benedicatur et misericordia tua adimpleatur: pro omnis etiam Ecclesiae germine quod dignum reperitur, oblationem hanc quae in conspectu tuo est suscipe, etc.

Cap. XI. Renaldotius l. c. p. 598 sq.: Petamus, confiteamur et obsecremus omnes in choro Dominum: state pure et attendite his quae aguntur; tremendis mysteriis

git Sacerdos et discooperit sacramenta, auferens velum quo tegebantur: benedicit incensum et dicit Canonem, alta voce.

Gratia Domini nostri Iesu Christi: et caritas De

---

quae consecrantur. Sacerdos accessit ut oret, ut eius intercessione pax multiplicetur in vobis. Oculos vestros deorsum demittite, et mentem vestram diligenter curate in coelum levare: petite et obsecrate hoc tempore: nemoque loqui audeat: et qui orat corde oret, in silentio et tremore permanente: pax nobiscum. Ita in Missa Malabarica, satis obscure. In illis verbis latent formulae veteres hortationum a Diaconis alta voce pronunciari solitarum. Στῶμεν καλῶς, πρόσχωμεν. Apud Orientales Christianos, ut inter Graecos fieri solet, panis et calix praeter singulare velum quo uterque tegitur, maiori quod Anaphoram Syri alii vocant, operitur; tollitur autem maius illud, cum incipitur sacra actio: et de illo haec Rubrica intelligenda est, non de minoribus, Graecorum hac in parte disciplinam, quae prope eadem est fuse et accurate explicat Goarius ad Liturgiam Chrysostomi. Hinc incipit Praefatio ut vulgo dicimus. Quod autem ita Syri Orientales expresserint Graecam formulam Ἄνω τὰς καρδίας, et alia addiderint: ut illa, apud te sunt Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Israel, levis momenti est, cum sententia eadem sit. Quod sequitur Oblatio Deo omnium Domino offertur, verti potest et sane melius sacrificium Deo offertur: vox enim ipsa quae proprie et ad verbum προσφοράν, seu oblationem significat, pro sacrificio proprie dicto saepissime usurpatur. Haec vero verba in aliis Officiis non reperiuntur, sed eorum loco Gratias agamus Domino. Illud quoque singulare est in ritu Nestoriano, quod interponitur incensi impositio, et oratio secreta, ad gratiam postulandam, cum in aliis Officiis statim post Dignum et iustum est Sacerdos incipiat praefationem ab iisdem verbis, eamque uno tenore usque ad hymnum Cherubicum prosequatur. In Codicibus Ecclesiae Malabaricae legitur eadem oratio, ut sequentes, in quibus iterum commemorationes fiunt sanctorum; mox vivorum et mortuorum, quod in aliis Liturgiis observatur ante consecrationem, prolixius etiam aliquando interiectis Diaconi monitionibus ad orandum, et populi precibus, Kyrie eleison, repetentis: ut praesertim in Marci Graeca, et Cyrilli Coptica, quae sunt eadem. In Syriacis Iacobitarum statim proceditur ad consecrationem. In Ritu Latino commemorationes sanctorum, et vivorum praemittuntur, sed paucioribus verbis.

Praefatio Theodori: Sursum in excelsi sublimibus, in regione timenda gloriae, ubi non cessant Cherubim alas suas agitare, neque desinunt iubili et laudes suaves sanctificationum Seraphim, ibi sint mentes vestrae. Et respondent. Sunt apud te Deus. Sacerdos prosequitur. Oblatio viva et rationabilis primitiarum nostrarum, victimaque non immolata, et acceptabilis Filii generis nostri, pro omnibus creaturis universim, Deo omnium Domino offertur. Et respondent. Dignum et iustum est. Diaconus. Pax nobiscum. Sacerdos secreto. Dignum est Domine quotidie, et iustum omni tempore, aequumque horis omnibus gratias agere nomini tuo sancto, et adorare maiestatem tuam in omni regione et loco: te Deus Pater veritatis qui existis ab aeterno, et Filium tuum unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum, et Spiritum sanctum in saecula saeculorum: quia tu es Dominus et conditor omnium visibilium et invisibilium: qui per Filium tuum unigenitum Deum Verbum qui est lux gloriae tuae, et splendor ex te imagoque substantiae tuae, creasti et constituisti coelum et terram, et omnia quae in eis sunt. Et per Spiritum sanctum, Spiritum veritatis, qui ex te est Pater, omnes naturae rationales, visibiles et invisibiles confortantur, sanctificantur, dignaeque fiunt, referendi laudem divinitati tuae adorandae. Quia coram te Pater vere, et coram Filio tuo unigenito Domino nostro Iesu

Patris et communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus nobis nunc, etc.

Signat sacramenta, et respondent. Amen.

---

hristo, et coram Spiritu sancto consistunt millena millia sublimium Spirituum et decies illies decem millia Angelorum sanctorum, quorum vitae voluptas est in constanti sua ilontate, ut nomen tuum magnum et sanctum, laudatione perpetua sanctificent. Dignum iam fecisti Domine per gratiam tuam genus nostrum infirmum, hominum mortalium, ut m coetibus omnibus sublimium, maiestati tuae omnibus dominanti laudem et honorem ferrent, cum illis qui semper coram maxima sanctitate tua iubilant ad celebrandam oriam Trinitatis tuae gloriosae. Canon. Vociferantes, glorificantes indesinenter, clamanque unus ad alterum, dicentes et respondentes: Sanctus, Sanctus. Sacerdos dicit hanc ationem. Sanctus. Sanctus. Sanctus Dominus potens.

Praefatio Nestorii: Supra in excelsis sublimibus, in regione timenda et gloriosa, qua cessatio non est agitationi alarum Cherubim, et hymnorum cantuumque suavium nctificationum Seraphim, illic sint mentes vestrae. Et respondent. Ad te sunt Deus raham, Isaac et Israël, Rex gloriae. Elevat vocem, extenditque manus sursum, canit- s canonem tertium et prosequitur. Oblatio viva et rationalis primitiarum nostrarum et tima, non immolata, et acceptabilis filii generis nostri, quam Prophetae mysteriis suis signaverunt, et Apostoli manifeste praedicaverunt, et Martyres sanguine cervicum suarum quisiverunt; Doctores in Ecclesia explicaverunt: sacerdotesque super altare sanctum oblerunt et immolaverunt: Levitae brachiis suis portaverunt, populi ad expiationem delictom suorum susceperunt, pro omnibus omnino creaturis, Deo omnium Domino offertur. spondent. Dignum et iustum est. Diaconus. Recordamini dispensationis admirabilis risti Salvatoris nostri, quae pro nobis completa est, et per ortum suum abstulit laniores nostros. Decenter igitur state et orate. Pax nobis omnibus. Sacerdos. Domine us fortis, da nobis apertam faciem coram te. Et prosequitur dicendo hanc Orationem m inclinatione secreto. Te Domine fortis, existens, aeterne, Deus pater omnipotens, i es perpetuo id quod es, dignum est, decens et iustum, nos laudare, confiteri, adorare exaltare semper, et quocumque tempore. Tu enim es Deus verus, incomprehensibilis, finitus, inexplicabilis, invisibilis, non compositus, nec sensu perceptibilis, immortalis, blimis et excelsus supra cogitationem et intelligentiam omnium creaturarum: qui es in iocumque loco, nec tamen loco comprehenderis, tu et Filius tuus unigenitus et Spiritus us sanctus. Tu Domine da nobis verbum, ad ora nostra versus te aperiendum, ut offemus tibi corde contrito, et in spiritu humilitatis, fructus spirituales labiorum nostrorum, inisterium rationabile: tu es enim Deus noster, et pater Domini regis et Salvatoris nori Iesu Christi, spei nostrae: in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiae et sciene; et per quem accepimus cognitionem Spiritus sancti, Spiritus veritatis qui a te Patr ocedit, et est ex natura abscondita divinitatis tuae. Ipse est per quem naturae omnes tionales visibiles et invisibiles, roborantur, sanctificantur et perficiuntur. Et tibi, Filioe tuo unigenito, et Spiritui tuo sancto, laudes perpetuas offerunt quocumque tempore, ia omnes opus tuum sunt. Tu enim ex nihilo nos ut essemus produxisti, et ordiasti. Offendimus et cecidimus; atque vetustate consumtos iterum nos renovasti, existi et acquisivisti, neque cessasti quin visitares nos omnes cum magna cura. Adeo nos ad coelum ascendere feceris, et regnum venturum tuum per misericordiam tuam obis dederis. Et propter omnia beneficia tua erga nos, gratias agimus tibi Deus Pater re, et Filio tuo unigenito, et Spiritui tuo vivo et sancto; adoramusque te propter omnia

Sacerdos prosequitur. Sursum sint mentes vestrae.

Respondent. Sunt ad te Deus Abraham, Isaac, et Israël Rex gloriose.

Sacerdos. Oblatio Deo omnium domino offertur.

Respondent. Dignum et iustum est.

Diaconus. Pax nobiscum.

Sacerdos imponit incensum et dicit hanc Orationem.

Domine, Domine da mihi apertam faciem coram te, ut cum fiducia quae a te sit, perficiamus sacrificium hoc tremendum et divinum, conscientiis ab omni nequitia et amaritudine puris. Semina in nobis Domine dilectionem, pacem et concordiam ad invicem, et erga quoscumque.

Et erectus dicit secreto. Dignum est gloria ab omni ore, et confessione, ab omnibus linguis, et adoratione atque exaltatione ab omnibus creaturis, nomen adorandum et gloriosum Patris, et Filii, et Spiritus sancti: qui creavit mundum per gratiam suam, et habitatores eius per clementiam suam, qui salvavit homines per misericordiam suam, et praestitit gratiam magnam erga mortales. Maiestatem tuam Do-

---

beneficia tua, quae contulisti nobis, tam ea quae scimus, quam quae ignoramus, manifesta et secreta. Gratias quoque agimus tibi propter hoc ministerium, deprecantes te ut suscipias illud ex manibus nostris: quis enim sufficiat ad enarranda miracula potestatis tuae, et auditas faciat omnes laudes tuas? quia etiamsi creaturae omnes os unum essent et una lingua, non sufficerent Domine ad loquendum de maiestate tua. Canon. Quia coram Trinitate tua Domine, consistunt millies mille, et decies millies, decem mille Angeli: omnesque simul pariter volantes incessanter et perpetuo, voce alta et indesinenti laudem canunt, iubilant, clamantes unus ad alterum dicentes et respondentes: Sanctus, Sanctus etc. Sacerdos profunde inclinat se dicendo hanc Orationem. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus fortis, eius pleni sunt coeli et terra. — Hanc Nestorii haeresi contaminatum esse docet Renaldotius l. c. p. 637: In duabus primis Liturgiis nihil reperitur quod ad Nestorianae haeresis significationem pertineat, quodve ad Orthodoxam sententiam levi, nec coacta interpretatione non facile reducatur. At in ista quae vel hoc solo indicio aliis recentior demonstratur, non obscura deprehenduntur erroris indicia. Quod dicitur Dei Filius assumsisse hominem perfectum ex anima rationali, intelligente et immortali: et corpore mortali hominum, rectum est, Symbolo quod Athanasii vulgo dicitur, et a Graecis Latinisque recipitur conforme. Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens. Quae sequuntur licet quodam intelligendi modo vera sint, ex ore Nestorianorum prolata totam illorum haeresin complectuntur.

mine benedicunt et adorant, millies milleni superni (Spiritus) et decies mille myriades Angelorum Sanctorum, exercitus spiritualium, ministri ignis et spiritus; cum Cherubim sanctis, et Seraphim spiritualibus, nomen tuum sanctificant et celebrant, clamantes, et laudantes, indesinenter clamando alter ad alterum.

Dicunt alta voce. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus potens, pleni sunt coeli et terra gloria eius.

Sacerdos secreto. Sanctus, Sanctus, Sanctus es, Domine Deus potens, cuius gloria pleni sunt coeli et terra, et natura substantiae eius: ut honore splendoris eius gloriosi: (sicut scriptum est) coelum et terra plena mei sunt, dicit Dominus potens. Sanctus es Deus Pater, vere solus, a quo omnis paternitas in coelo et in terra nominatur. Sanctus es Fili aeterne, per quem omnia facta sunt. Sanctus es Spiritus sancte, aeterne, per quem omnia sanctificantur. Vae mihi, vae mihi, qui obstupui, quia vir pollutus labiis ego sum et inter populum pollutum labiis habito, et Regem Dominum potentem viderunt oculi mei. Quam terribilis est hodie locus iste; non est hic aliud nisi domus Dei et porta coeli, quia oculo ad oculum visus es Domine. Nunc vero adsit nobiscum gratia tua, Domine, purga immunditias nostras, cum sanctificatione Seraphim et Archangelorum. Gloria miserationibus tuis, quia terrenos sociasti cum spiritualibus.

Et prosequitur secreto dicens inclinatus hanc Orationem.

XII. Et cum illis Potestatibus coelestibus confitemur tibi, nos etiam servi tui, tenues, imbelles et infirmi, quia praestitisti nobis gratiam tuam magnam, quae rependi non potest. Nempe induisti humanam naturam nostram: ut vitam nobis praestares per divinitatem tuam: exaltasti humilitatem nostram: erexisti ruinam nostram: resuscitasti mortalitatem nostram: dimisisti peccata nostra: et iustificasti reatum peccatorum nostrorum: illuminasti intelligentiam nostram, et condemnasti Domine Deus noster inimicum, et triumphare fecisti tenuitatem naturae imbellis nostrae. Per miserationes effusas gratiae tuae, o clemens, remitte delicta et peccata: dimitte delicta mea, in iudicio. Et propter omnia auxilia tua, et gratias tuas erga nos, referemus tibi

hymnum, honorem, confessionem, et adorationem, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Sacerdos signat Sacramenta. Respondetur. Amen.

Diaconus. In mentibus vestris. Orate pacem nobiscum.

Sacerdos dicit hanc Orationem, inclinatus et submissa voce.

Domine Deus potens, suscipe hanc oblationem, pro omn Ecclesia sancta Catholica, et pro omnibus Patribus piis et iusti qui placiti fuerunt tibi, et pro omnibus Prophetis et Apostolis et pro omnibus Martyribus, et Confessoribus, et pro omnibu lugentibus, angustiatis et aegrotis, et pro omnibus necessitaten et vexationem patientibus, et pro omnibus infirmis et oppressis et pro omnibus defunctis, qui a nobis separati migraverunt: tun pro omnibus qui petunt orationem ab infirmitate nostra, et pr me peccatore humili et infirmo. Domine Deus noster, secundum miserationes tuas, multitudinemque gratiarum tuarum, aspic populum tuum, et me infirmum, neque secundum peccata mea et insipientias meas: sed ut digni fiant remissione peccatorun suorum, per corpus hoc sanctum, quod cum fide accipiunt, pe gratiam misericordiae tuae in saecula saeculorum. Amen.

In alio codice ita incipit illa Oratio.

Domine Deus potens, exaudi vocem clamoris mei coram t hoc tempore: intende Domine et audi gemitus meos coram maiestate tua, suscipeque deprecationem mei peccatoris, qua interpello gratiam tuam, hac hora qua offertur sacrificium patri tuc Miserere omnium creaturarum: parce reis, converte errantes; oppressos recrea; turbatis quietem praesta: sana infirmos: consolare afflictos; et perfice eleemosynas eorum qui operantur iustitiam, propter nomen tuum sanctum. Mei quoque peccatori miserere per gratiam tuam. Domine Deus potens, suscipiatu oblatio haec pro universa Ecclesia sancta Catholica, et pro Sacerdotibus, Regibus, principibus, *et reliqua ut supra.*

Sacerdos dicit hanc Orationem inclinationis secreto.

XIII. Tu Domine per miserationes tuas multas et inenarrabiles, fac memoriam bonam et acceptabilem omnibus patribu

---

Cap. XIII. Renaldotius, strenuus orientalium rituum patronus ac vindex hac monet: In hac oratione (Et veniat Domine Spiritus Sanctus) observanda sunt multa qu

piis et iustis, qui placiti fuerunt coram te in commemoratione corporis et sanguinis Christi tui, quod offerimus tibi super al-

---

maximi ad Liturgias explicandas momenti sunt. Continet illa Invocationem Spiritus sancti super dona proposita, illisque propemodum verbis, quibus in aliis Graecis Orientalibusque Liturgiis exprimitur; nisi quod pars illius posterior, in qua dicitur, et hunc quidem panem faciat corpus Christi, et quod in calice est sanguinem Christi, non adiungitur. Sed verba ista ut eam oblationem benedicat et sanctificet, eamdem potestatem habent. Est autem haec Invocatio eo Liturgiae loco posita, quo antiquitus illam fuisse nonnulli voluerunt, ut inter alios Neophytus Rhodinus, et obscuriores non pauci, qui Invocationem qualis extat in Basilii Chrysostomique Liturgiis, transpositam existimaverunt, paucis tamen persuaserunt. Ita quippe, quod magno conatu amoliendum censuerunt, non spectabit Invocatio ad perficiendam consecrationem, quia dicta erit ante verba Dominica: neque enim orari posse super donis iam consecratis, capere unquam potuit illorum hominum Theologia. Hanc Invocationem si vidissent, magnas haec Liturgia laudes ab illis consecuta fuisset, omnesque ex illa reformandas pronuntiare non dubitassent, adeo haeret animis illorum haec opinio. At veteres illi Syri quorum Ritus Nestoriani proprios sibi fecerunt, et recentiores qui illa Officia scripta reliquerunt, aut non sibi constabant, aut aliter sentiebant, cum si in prima ista Liturgia Invocatio Spiritus sancti super dona proposita fiat, ante pronuntiata Christi verba, neque similis altera deinceps praescribatur, in duabus alteris Theodori et Nestorii, eidem loco assignatur, quo extat in Graecis, et Orientalibus Liturgiis, ipsisque verbis, quae novam, ut aiunt, Graecorum haeresin aperte confirmant. Imo in Missa Theodori interiiciuntur orationes multae inter Christi verba et Invocationem, quod non occurrit in aliis. Ex sola Malabaricae Missae Latina versione, ut etiam ex Codice scripto manu Iosephi Patriarchae suspicio nasci poterat suppressam fuisse aut transpositam Invocationem, ex praeiudicata opinione, cuius fundus fuit Turrecrematae disputatio Florentiae, cuius tamen ratio habita non est, cum ut aliquis de hoc argumento articulus synodali Decreto insereretur, obtinere non potuerit. At cum non aliter se habeant Codices in Mesopotamia scripti, nullus huic coniecturae locus est. Neque tamen ulla inde suspicio nasci potest, adversus duas alteras Liturgias, quae cum aliis omnibus consentiunt. Neque omisissent Censores Lusitani, Invocationem Graecae similem, teterrima aliqua nota configere, quod tamen non fecerunt. Unde certo colligi posse videtur, lectionem librorum Ecclesiae Malabaricae eamdem fuisse quae in nostris observatur, nihilque deesse. Patet etiam Invocationem Spiritus sancti quae in reliquis omnibus Liturgiis occurrit post pronuntiata Christi verba, non ita necessariam visam fuisse ad consecrationem perficiendam, ut absque illa consecratio nulla esset, aut in ea consisteret, quod nonnulli scripserunt. Nam ritus ille cum antiquissimus sit, nec a Nestorianis adinventus, sed ab antiquis Ecclesiis Syriacis acceptus, non mediocrem habet autoritatem: et illa tamen oratione caret.

Nealius History etc. I. p. 505: „The three Liturgies of the Nestorian family have a strong family likeness, though not without great differences. They all agree in misplacing the invocation not only after the intercession for quick and dead, but even after the prayer of inclination: they are none of them broken by responds, and they all begin with the same formula; "And let Thy Holy Spirit, O Lord, descend," etc. That of the Apostles is extremely vague and unsatisfactory; "And let Thy Holy Spirit come, O Lord, and rest on this oblation of Thy servants which they offer, and bless and sanctify it." And this is the more extraordinary, if we remember that the words of institution are not

tare tuum purum et sanctum, sicut docuisti nos: et praesta nobis tranquillitatem tuam, omnibus diebus saeculi huius.

Prosequitur. Domine Deus noster praesta nobis tranquillitatem et pacem tuam, omnibus diebus saeculi huius: ut cognoscant te omnes habitatores terrae: quia tu es Deus Pater verus solus; et tu misisti Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum et dilectum tuum; et ipse Dominus et Deus noster venit et docuit nos omnem puritatem et sanctitatem: Memoriam fac Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Episcoporum, Doctorum, Sacerdotum, Diaconorum, et omnium filiorum Ecclesiae sanctae Catholicae, qui obsignati sunt signo vitae, Baptismatis sancti. Nos quoque Domine.

Prosequitur. Servi tui humiles imbecilles et infirmi qui congregati sumus in nomine tuo, nuncque stamus coram te, et accepimus cum iubilo formam quae a te est, laudantes, glorificantes et exaltantes, commemoramus, et celebramus, mysterium hoc magnum et tremendum, sanctum et divinum, passionis, mortis, sepulturae et resurrectionis Domini, et Salvatoris nostri Iesu Christi.

Et veniat Domine Spiritus tuus sanctus, et requiescat super oblationem hanc servorum tuorum, quam offerunt, et eam benedicat et sanctificet, ut sit nobis Domine, ad propitiationem delictorum, et remissionem peccatorum, spemque magnam resurrectionis a mortuis, et ad vitam novam in regno coelorum, cum omnibus qui placiti fuerunt coram eo. Et propter universam dispensationem tuam mirabilem erga nos, confitebimur tibi, et glorificabimus te indesinenter, in Ecclesia tua, redemta per sanguinem pretiosum Christi tui, oribus apertis, et facie libera: *Canon:* referentes hymnum, honorem, confessionem et adorationem nomini tuo sancto vivo et vivificanti, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Sacerdos signat cruce mysteria: et respondent. Amen.

---

recited in this Liturgy. Theodore the interpreter, except that it consists of but one clause, has nothing remarkable: but that of Nestorius is unique in following the Constantinopolitan family by the insertion of the clause of transmutation; "And let the grace of Thy Holy Spirit, O Lord, come and dwell and rest on this oblation which we offer before Thee: and may sanctify and make it, the bread and the cup, the Body and Blood of our Lord Jesus Christ, thus sanctifying them, and transmuting them by the virtue of the Holy Ghost."

Sacerdos inclinat se et osculatur altare, primum in medio, tum ad duo latera dextrum et sinistrum, dicitque hanc Orationem.

In alio codice: dicit Psalmum. Miserere mei Deus, *usque ad haec verba,* et iniqui ad te convertentur. Ad te levavi oculos meos, *usque ad* Miserere nostri Domine, miserere nostri. Extende manum tuam, et salvet me dextera tua Domine: permaneant super me Domine, miserationes tuae in saeculum, et opera manuum tuarum ne despicias.

Tum dicit hanc Orationem.

XIV. Christe pax superiorum, et tranquillitas magna inferiorum, fac ut habitet tranquillitas et pax tua in quatuor partibus

---

Cap. XIV. Renaldotius l. c. p. 600: In aliis Liturgiis, quamvis semper toto Officii decursu Diaconus incensum adoleat, tamen Sacerdos post Praefationem raro id facit, et fere nunquam. Itaque et haec quoque singularis est Nestorianae Ecclesiae consuetudo, ut post Sanctus, thus adhibeatur: sed hoc inter ἀδιάφορα censendum est.

Canon Theodori: Vere Domine sanctus es et laudandus in aeternum. Sanctus es Deus Pater verus solus, sanctus quoque est Spiritus sanctus: natura divina, et non facta: omnium conditor, qui naturaliter, et omnino vere sanctus es: et sanctum nomen eius, et sancta inhabitatio eius: qui etiam vere sanctificat omnes quicumque digni sunt suscipere donum gratiae eius. Et referimus tibi laudem, gloriam, gratiarum actionem, et adorationem, Patri, et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Adoramus te Domine, et gratias agimus tibi, et glorificamus te propter omnia tua beneficia erga nos: quia creasti nos ex nihilo, dignosque fecisti nos honore magno libertatis et intelligentiae: qui perpetuo et erga unumquemque curam habes conservandae vitae nostrae. Coram nomine magno tuo et tremendo genua flectimus, et adoramus; nobiscumque laudant et gratias agunt coetus omnes sublimium, quod propter gratiam tuam ineffabilem erga nos homines, et propter nostram salutem, unigenitus Deus Verbum, cum imago Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed se ipsum exinanivit, et similitudinem servi accepit, descenditque de coelo, induitque humanitatem nostram, corpus mortale et animam rationalem, intelligentem et immortalem ex Virgine sancta, per virtutem Spiritus sancti: et per illud perfecit et complevit omnem dispensationem hanc magnam, et mirabilem quae dudum praeparata erat per praescientiam tuam ante constitutionem mundi. Eam quoque complevisti postmodum temporibus ultimis per Filium tuum unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter: ipseque est caput Ecclesiae et primogenitus ex mortuis: et ipse est perfectio omnium, a quo omnia perficiuntur. Ipse per Spiritum aeternum, se ipsum obtulit immaculatum Deo, et sanctificavit nos per oblationem corporis sui semel factam, et pacificavit per sanguinem crucis suae, quae in coelis, et quae in terris sunt. Qui traditus est propter peccata nostra et resurrexit ut iustificaret nos. Qui cum Apostolis suis ea nocte qua traditus est, celebravit mysterium hoc magnum, tremendum, sanctum et divinum: accipiens panem benedixit et fregit, deditque discipulis suis et dixit. Hoc est

mundi, praecipue autem in Ecclesia tua sancta Catholica: fac ut pacem habeat Sacerdotium, cum Imperio: cessare fac bella a

---

corpus meum quod pro vobis frangitur, in remissionem peccatorum. Similiter et calicem: Gratias egit, et dedit illis dixitque. Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Accipite igitur vos omnes, edite ex hoc pane, et bibite ex hoc calice, et ita facite quotiescumque congregabimini in mei memoriam. Sicut praeceptum nobis est ita congregati sumus, nos servi tui humiles, imbecilli et infirmi, ut cum bona venia gratiae tuae, celebremus mysterium magnum, tremendum, sanctum et divinum, per quod facta salus est magna universo humano generi nostro. Canon. Referimusque simul laudem, honorem, confessionem, et adorationem, Patri et Filio, et Spiritui sancto nunc et semper.

Canon Nestorii: Cumque illis potestatibus coelestibus, et nos Domine bone et Deus misericors clamamus et dicimus, sanctus es vere, et vere glorificandus, excelsus, sublimisque; quod adoratores tuos qui in terra sunt dignos fecisti, similes illis esse qui te glorificant in coelis. Sanctus etiam Filius tuus unigenitus Dominus noster Iesus Christus, cum Spiritu sancto, qui tecum ab aeterno coexistit, ut eiusdem consors naturae, et conditor omnium creaturarum. Benedicimus Domine, Deum Verbum, Filium absconditum, qui est ex sinu tuo, qui cum in similitudine tua esset, et imago substantiae tuae, non rapinam arbitratus est esse se aequalem tibi: sed semetipsum exinanivit, et similitudinem servi accepit, hominem perfectum ex anima rationali intelligente et immortali, et corpore mortali hominum, et coniunxit illum sibi, univitque secum in gloria, potestate et honore, ex natura sua passibilem: qui formatus est per virtutem Spiritus sancti pro salute omnium: quique factus est ex muliere, factusque sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, et omnes qui in Adam mortui erant vivificaret: destruxitque peccatum in carne sua, et legem praeceptorum per praecepta sua destruxit: aperuit oculos mentium nostrarum qui caeci eramus, et planam fecit nobis viam salutis; et illuminavit nos luce scientiae divinae. Illis enim qui receperunt eum dedit potestatem filios Dei fieri: mundavit nos et expiavit nos per baptismum aquae sanctae, et sanctificavit nos gratia sua per donum Spiritus sancti. Eos quoque qui consepulti sunt ipsi per baptismum, suscitavit, et elevavit, collocavitque secum in coelo, secundum promissionem suam. Cumque dilexisset suos qui in hoc mundo erant, usque in finem dilexit eos, factusque est succidaneus poenae debitae peccatis generis nostri, pro vita omnium, deditque se ipsum pro omnibus ad mortem quae super nos regnabat, et sub cuius potestate servituti addicti eramus, eidem venditi per peccata nostra: et per sanguinem suum pretiosum redemit, et salvavit nos: descenditque ad inferos, et solvit vincula mortis voracis. Et quia iustum non erat ut in inferno detineretur, a morte, princeps salutis nostrae, surrexit a mortuis tertia die; et factus est primitiae dormientium, ut esset primus in omnibus: ascendit in coelum: seditque ad dexteram maiestatis tuae, Deus. Et reliquit nobis commemorationem salutis nostrae, mysterium hoc quod offerimus coram te. Cum enim advenisset tempus quo tradebatur pro vita mundi, postquam coenavit in Paschate legis Moysis, accepit panem in manus suas sanctas, immaculatas et impollutas, benedixit et fregit, et comedit, deditque discipulis et dixit, accipite, edite ex eo vos omnes. Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Simili modo et calicem miscuit vino et aqua, et benedixit, et bibit, deditque discipulis suis et dixit. Bibite ex eo vos omnes: Hic est sanguis meus Testamenti novi, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum, atque ita facite in mei memoriam donec veniam. Quotiescumque enim manducaveritis ex

finibus terrae, et dissipa gentes quae bella volunt: ut habitatione tranquilla et pacifica fruamur, in omni temperantia, et timore Dei. Parce delictis et peccatis defunctorum per gratiam et miserationes tuas in saecula.

Et ad illos qui sunt circa altare dicit. Benedic Domine. Benedic Domine. *Imponitque incensum, quo se ipsum perfundit, et dicit.* Suavem fac Domine Deus noster, odorem iucundum animarum nostrarum, per suavitatem caritatis tuae, et per eam munda me a maculis peccati, et parce mihi delicta et peccata mea, tam quae scio, quam quae ignoro.

Iterum accipit incensum ambabus manibus, et incensat mysteria: mox dicit. Accessum dat nobis clementia gratiae tuae Domine et Deus noster, ad mysteria haec praeclara, sancta, vivificantia et divina quamvis indigni simus.

---

hoc pane, et biberitis ex hoc calice, mortem meam annunciabitis usque ad adventum meum. Itaque quicumque cum fide vera accedet et participabit ex illis, sint ei Domine in veniam delictorum, et remissionem peccatorum, spemque magnam resurrectionis a mortuis, et ad vitam novam in regno coelorum. Canon. Et laudem, honorem, gratiarum actionem, et adorationem referemus tibi Pater abscondite, et filio tuo, proli gloriosae, et Spiritui tuo vivo et sancto. et vivificanti, nunc et semper in saecula saeculorum.

In Missa Malabarica forma verborum Christi interpolata est, ut Latinae substitueretur iuxta exemplum Missalis Chaldaici Romae editi. Item praecepit Menesius elevationem in consecratione. Cf. Renaldotius l. c. p. 602 sq.: Nempe existimavere qui recensioni praefuerunt, nullam in hac Liturgia mysteriorum elevationem fieri, quia statim verborum Christi pronuntiationem non sequebatur: neque adorari quia non elevarentur. In duplicem scilicet errorem lapsi sunt, ex ignoratione rituum Orientalium: excusatione tamen digni, quod multos magnosque Theologos eadem opinio implicavit. Orientalium disciplina est, elevare et adstantibus ostendere sacra mysteria, paulo ante communionem, cum inclamatur Sancta sanctis. Tunc autem fieri quam Graeci vocant Ἁγίαν ὕψωσιν, sive elevationem, probant Graeci omnes codices Liturgici: Aegyptiaci, et autores Rituum gravissimi. Itaque cum descriptam habeamus ex illis caeremoniam, secundum quam dicitur haec proclamatio, omnesque eam fieri significent, cum elevantur, et ostenduntur sacra mysteria, illaque tandem sit omnibus Orientalibus communis, ubi ritus particulatim non explicatur, sed tantum notatur Sancta sanctis, illum qui iisdem verbis coniunctus ubique est, intelligere possumus et debemus. At Sancta sanctis legitur in omnibus Nestorianis Liturgiis: igitur quod Christiani omnes observabant eo loco, elevando Eucharistiam, a Nestorianis quoque observabatur. Quam porro inanis sit ex defectu elevationis ad excludendam adorationem ratiocinatio, ex domestica nostra disciplina ostenditur. Feria VI. maioris Hebdomadae, qua sola die celebratur in Ecclesia Romana Missa Praesanctificatorum, elevatio non fit, ut in aliis fieri solet, nisi paulo ante communionem: neque attollitur Eucharistia, ut in quotidianis Missis: et adoratur tamen. Carthusienses suo Ritu sacra facientes, calicem vix elevant: adorant tamen sanguinem Christi. Elevata est igitur Eucharistia in Liturgia Nestoriana more Orientali paulo ante communionem, sed non eo loco, quo assignatur in Missa Malabarica.

Haec verba Sacerdos semel atque iterum repetit, et ad singula intervalla iungit manus suas super pectus suum in formam crucis. Osculatur altare in medio: accipitque ambabus manibus oblatam superiorem, et sursum aspiciens dicit.

Laus nomini tuo sancto Domine Iesu Christe, et adoratio maiestati tuae semper et in saecula. Amen. Panis enim vivus est et vivificans qui descendit de coelis, et dat vitam mundo universo, quem qui edunt non moriuntur: et qui illum recipiunt per illum salvantur, nec corruptionem sentiunt, et vivunt per illum in aeternum: tuque es antidotus mortalitatis nostrae, et resurrectio totius figmenti nostri.

In alio codice aliter haec leguntur. Gloria tibi Deus Pater qui misisti Filium tuum unigenitum ad salutem nostram, et ipse priusquam pateretur etc.

XV. *In Codice Eliae quem secuti sumus, defectus est, cum tota verborum Christi recitatio praetermittatur descriptoris culpa, aut quod haec aliunde, nempe ex Theodori aut Nestorii Liturgia peti deberent. In eo quem scripsit Romae* 1697. *Iosephus Patriarcha, totus ille locus reformatus est ad Missale Chaldaicum Romae editum, ut in Missa cuius versionem edidit Alexius Menesius. Cum alii codices non suppeterent, hoc loco asteriscos defectus indices apponere visum est.* ******

XVI. Laus nomini tuo sancto Domine: *ut supra.*

Cap. XVI. Renaldotius l. c. p. 604: Fractio Hostiae secundum consuetudinem Ecclesiarum diversis modis facta est apud Orientales: ut etiam apud Occidentales: sed utrimque non eo solum fine ut panis in corpus Christi consecratus frangeretur, quo posset communicantibus distribui, ut adhuc fit apud Protestantes; sed ut ipsa fractio lacerationem, et vulnera quae Christus sustinuit in corpore, passionis tempore, repraesentaret, et quae significatur his verbis quae Sacerdos pronuntiat ex persona Christi: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, ita enim leguntur in Liturgiis Theodori et Nestorii; et in hac prima lectum quoque fuisse dubitari non potest. Haec autem lectio non Nestorianorum inventum est, cum extet in Iacobi Graeca et Syra, ut in multis aliis, expressa ex Epistola ad Corinthios; quaeque duobus vocibus explicat κλώμενον et θρυπτόμενον; illas unica Syri exprimunt, quae ad primam Graecam κλώμενον magis refertur. Graeci ab initio Liturgiae passiones Christi repraesentant cum Oblatam gladiolo dividunt, quem Ἁγίαν λόγχην appellant, qui ritus a primaeva antiquitate manasse non videtur, cum ignoretur ab omnibus Ecclesiis Orientalibus, quae tamen disciplinam suam ad Graecae formam expresserunt. Syri tam Orthodoxi quam haeretici, manu frangunt, in duas, tres, vel plures partes, secundum Ecclesiarum diversam consuetudinem: sed omnino lacerationem corporis Christi in passione adumbrare, et in memoriam Christianis revocare per

Sacerdos osculatur hostiam in modum crucis, ita tamen ut labia eius ad eam non pertingant, sed quasi osculando: et dicit. Gloria tibi Domine; gloria tibi Domine; propter donum tuum erga nos inenarrabile, in saecula.

Tunc accedit ad hostiae fractionem, quam ambabus manibus facit dicens. Accedimus Domine cum fide vera, frangimusque cum confessione, et signamus per misericordiam tuam, corpus et sanguinem vivificatoris nostri Iesu Christi, in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti.

Et nominata Trinitate, frangit hostiam quam manibus tenet, in duas partes; et eam quae est in manu eius sinistra deponit in disco: altera quam manu dextra tenet, signat calicem dicens. Signatur sanguis pretiosus corpore sancto Domini nostri Iesu Christi. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti in saecula.

Et respondent. Amen.

Tum intingit eam usque ad medium in calice, et signat cum ea corpus quod est in patena dicens. Signatur corpus sanctum sanguine propitiatorio Domini nostri Iesu Christi. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in saecula.

Et respondent. Amen.

Coniungitque ambas partes, unam cum altera dicens. Divisa sunt, sanctificata, completa, perfecta, unita, et commista mysteria haec praeclara, sancta, vivificantia et divina, unum cum altero, in nomine adorando et glorioso Trinitatis tuae gloriosae Pater, Fili, et Spiritus sancte, ut sint nobis Domine in propitiationem delictorum, et remissionem peccatorum, in spem quoque magnam resurrectionis a mortuis, et vitae novae in regno coelorum, nobis et Ecclesiae sanctae Christi Domini nostri, istic et in quacumque regione, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

---

illam fractionem volunt. Altera illius caeremoniae pars, quae tamen fractionis nomine comprehenditur, intinctio est unius particulae in calice: tum ex ea intincta et madida, consignatio reliquarum particularum in disco positarum. Hic Ritus qui toto Oriente a Christianis observatur, vocatur, unio, consignatio, commistio sacrorum mysteriorum corporis et sanguinis: neque locum habere potest, nisi vera et substantialis elementorum transmutatio credatur. Tum etiam illud sequitur, testari eo Ritu Christianos Orientales, id quod Iacobitae in sua quadam oratione exprimunt: corpus hoc esse illius sanguinis, et sanguinem illius corporis: unum scilicet indivisumque, in diversis speciebus sacramentum, mutua unius speciei cum altera, commistione confirmatum.

XVII. *Interea signat hostiam pollice dextro in formam crucis, ab inferiori parte ad superiorem, et a dextra ad sinistram; et ita levem fissuram in ea format, qua parte intincta est in sanguine. Partem eius mittit in calicem, in formam crucis: pars inferior posita est versus Sacerdotem, superior versus calicem, ita ut locus fissurae spectet calicem. Inclinatur et surgens dicit.* Gloria tibi Domine Iesu Christe, qui me indignum licet, constituisti per gratiam tuam, ministrum et mediatorem mysteriorum tuorum praeclarorum, sanctorum, vivificantium et divinorum: per gratiam misericordiae tuae fac me dignum venia delictorum et remissione peccatorum.

Signat se signo crucis in fronte similiterque circumstantes.
In alio codice.

Signat frontem suam signo crucis et dicit. Gloria tibi Domine qui creasti me per gratiam tuam. Gloria tibi Domine qui vocasti me per misericordiam tuam. Gloria tibi Domine qui constituisti me mediatorem doni tui: et propter omnia beneficia tua erga imbecillitatem meam, referatur tibi laus, honor, confessio, et adoratio nunc etc.

Accedunt Diaconi, et signat unumquemque eorum in fronte dicens. Christus suscipiat ministerium tuum: Christus illustret faciem tuam: Christus conservet vitam tuam: Christus crescere faciat iuventutem tuam.

Et respondent. Christus suscipiat oblationem tuam.

XVIII. *Omnes redeunt ad locum suum: Sacerdosque facta inclinatione, surgit et dicit tono Evangelii.*

Cap. XVII. Ex ritu Nestorianis proprio fit scissura levis in hostia, ut sanguis corpus penetret. Acriter hanc caerimoniam reprehendunt censores Diampenenses.

Cap. XVIII. Renaldotius l. c. p. 605: Haec fractio a superiori distinguenda est, quamvis uno tenore fiat, recitatis interea orationibus, quae prius praescriptae sunt. Prior eam fractionem significat, qua hostia dividitur in partes duas, aut plures, et quarum una particula eximitur, quae calici immittatur. Altera haec fractio, est eiusdem hostiae in minores particulas ad distribuendam communionem. Quomodo vero distribuatur, ex Rubricarum defectu certo definire non possumus. Cum tamen communis Orientalium omnium consuetudo sit, quam a Graecis acceperunt, ut Sacerdotibus et Diaconis calix praebeatur, non Laicis, qui intinctam cochleari particulam accipiunt, idem a Nestorianis observari verisimile est: nam sub utraque specie, sed hoc modo communicant. Certum enim et exploratum est a multis saeculis, nullam esse aut fuisse in Oriente Ecclesiam in qua calix Laicis praeberetur, eiusque usus longe diutius in Occidente viguit, ut iam dudum a doctis Theologis observatum est.

Gratia Domini nostri Iesu Christi: et caritas Dei Patris, et communicatio spiritus sancti, sit cum omnibus nobis.

Sacerdos signat se ipsum, et elevat manum suam super caput suum, ut sit in aëre et populus particeps sit signationis.

Dicit Diaconus. Omnes nos cum timore: *et ad haec verba:* dedit nobis mysteria sua.

Incipit Sacerdos frangere corpus: et dicit. Propitiare Domine per clementiam tuam peccatis et insipientiis servorum tuorum, et sanctifica labia nostra per gratiam tuam, ut dent fructus gloriae et laudis divinitati tuae, cum omnibus sanctis tuis in regno tuo.

Et elevans vocem dicit. Et fac nos dignos Domine Deus noster, ut perpetuo absque macula, coram te consistamus cum corde puro, facie aperta et cum fiducia quae a te est, misericorditer nobis data: et omnes pariter invocemus te et sic dicamus. Pater noster etc.

Populus dicit. Pater noster.

Sacerdos. Domine Deus potens, Domine et Deus noster bone, qui es plenus misericordia, rogamus te Domine Deus noster et deprecamur clementiam bonitatis tuae: ne nos inducas Domine in tentationem, sed libera et salva nos a malo, et ab exercitibus eius, quia tuum est regnum, virtus, robur, fortitudo et imperium in coelo et in terra, nunc et semper.

Signat se ipsum: et respondent. Amen.

XIX. *Et prosequitur.* Pax vobiscum.

Respondent. Tecum et cum spiritu tuo.

Prosequitur. Sancta sanctis decet in perfectione.

Et dicunt. Unus Pater sanctus: unus Filius sanctus: unus Spiritus sanctus. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto in saecula saeculorum. Amen.

Diaconus. Laudate. *Et dicunt Responsorium.*

Cap. XIX. Theodorus et Nestorius in Distributione et iis quae sequuntur concordes sunt cum Liturgia Apostolorum. Adiicimus orationem Nestorii post susceptionem Mysteriorum: Quia accepimus corpus tuum manifeste, habitet in nobis virtus tua secreto, ut exeamus in occursum tuum laetanter, terque tibi canamus gloriam, cum veris filiis mysteriorum tuorum, Domine omnium. Corpus tuum Domine vivum quod comedimus, et sanguis tuus purus quem bibimus, ne sit nobis Domine in nocumentum aut infirmitatem, sed ad expiationem delictorum et remissionem peccatorum Domine omnium.

Cumque venit Diaconus ad portandum calicem dicit. Pre cemur pacem nobiscum.

Sacerdos dicit. Gratia Spiritus sancti sit tecum, nobiscum et cum suscipientibus illum.

Et dat Diacono calicem. Diaconus dicit. Benedic Domine

Sacerdos. Donum gratiae vivificatoris, et Domini nostri Iesu Christi compleatur, in miserationibus, cum omnibus.

Et signat cruce populum. Interea dicuntur Responsoria Fratres suscipite corpus Filii, clamat Ecclesia: e bibite calicem eius cum fide in regni domo.

Diebus festis. Robora Domine.

Dominica. Domine Iesu Christe.

Quotidie. Mysteria quae suscepimus.

Finitis Responsoriis Diaconus dicit Omnes igitur.

Et respondent. Gloria ipsi propter donum suum ineffabile.

Diaconus. Precemur pacem nobiscum.

Sacerdos in medio altaris dicit hanc Orationem.

XX. Dignum est Domine, iustum et aequum, omnibus diebu temporibus et horis confiteri, adorare, et laudare nomen timei dum maiestatis tuae, quia dignos fecisti nos Domine per gratia tuam, homines mortales imbecillaeque naturae, ut cum spiritu libus nomen tuum sanctificaremus, et mysteriorum doni tui fi remus participes, et suavitate eloquiorum tuorum delectaremu Et voces gloriae et confessionis divinitati tuae sublimi semp referimus Domine.

Alia. Christus Deus noster, Dominus, Rex, salvator et v vificator noster, per gratiam suam dignos fecit nos suscipien corpus eius, sanguinemque eius pretiosum et omnia sanctifica tem: ipse det nobis ut placeamus illi, verbis, operibus, cogit tionibus et factis nostris, adeo ut pignus istud quod accepimu sit nobis ad veniam delictorum, remissionem peccatorum, et spe magnam resurrectionis a mortuis, vitamque novam et veram regno coelorum, cum omnibus qui coram eo placuerunt: p gratiam eius et miserationes eius in saecula.

Diebus ordinariis. Laudem Domine, honorem, confessi nem et gratiarum actionem debemus referre Trinitati tuae gl riosae, pro dono mysteriorum tuorum sanctorum, quae dedis nobis ad propitiationem delictorum nostrorum, Domine or nium.

Alia. Benedictus sit honor tuus adorandus, ex loco tuo glorioso Christe, propitiator delictorum nostrorum, peccatorumque nostrorum quique aufers insipientias nostras per mysteria tua praeclara, sancta, vivifica et divina: Christus spes naturae, semper et in saecula. Amen.

Obsignatio, seu ultima Benedictio.

XXI. Dominus noster Iesus Christus cui ministravimus, quem sensimus et honoravimus in mysteriis suis praeclaris, sanctis, vivificantibus et divinis, dignos ipse nos efficiat gloria splendida regni sui, et laetitia cum Angelis suis sanctis, et ad confidentiam coram eo, ut stemus ad eius dexteram. Et super congregationem nostram universam miserationes et misericordia eius perpetuo effundantur, nunc et semper, in saecula.

Diebus Dominicis et Festis.

Ipse qui benedixit nos omnibus benedictionibus Spiritus in coelis, per Iesum Christum Dominum nostrum, et praeparavit nos ad regnum suum, vocavitque nos ad bona desiderabilia, quae nec desinunt, nec pereunt, sicut pollicitus est nobis in Evangelio suo vivificante, dixitque congregationi benedictae Discipulorum suorum: Amen, amen dico vobis, quia omnis qui manducat corpus meum, et bibit sanguinem meum in me manet, et ego in eo, et ego resuscitabo eum in novissimo die, et in iudicium non venit, sed transire illum faciam de morte ad vitam aeternam: ipse nunc benedicat congregationi nostrae, et conservet statum nostrum, et gloriosum faciat populum nostrum, qui venit et laetatus est in susceptione mysteriorum eius, praeclarorum, sanctorum, vivificantium et divinorum, vivoque signo crucis dominicae sitis obsignati et custoditi, ab omnibus fraudibus secretis, et apertis nunc et semper.

LIBER SECUNDUS.

DE

RECENTIORUM GRAECORUM REBUS SACRIS TRACTATUS GENERALIS.

CAPUT I.

DE GRAECORUM ECCLESIIS EARUMQUE *OIKONOMIA*ι.

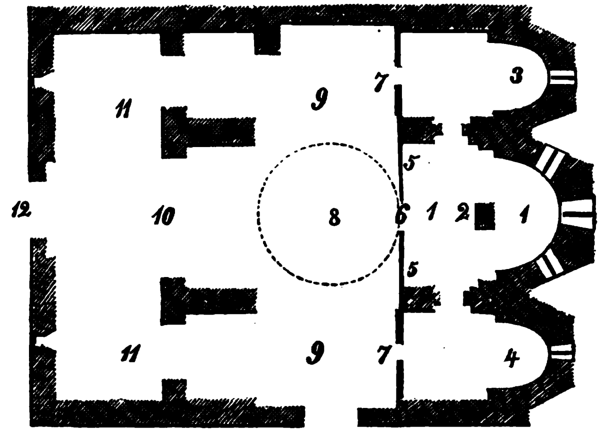
Qui rebus Graecorum sacris cognoscendis operam dedere, ii probe sciunt, quam difficile sit vastissimum aequor recte metiri vel ex tot tantisque ignotarum rerum labyrinthis sese emergere. Itaque, quamquam hac nostra aetate involutae rei notitia magis aperitur atque in Graecorum sacris explicandis admirandus incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, in nostri operis modulo potissimum enitenda est et efficienda pura illa et illustris brevitas, quam Cicero commendat historiae scriptoribus, ne excrescat in ingentem molem, quod suis finibus circumscribendum est. Tamen cavendum est, ne, dum breves esse laboramus, fiamus obscuri vel omittamus, quae ad perspiciendos atque aestimandos Graecorum ritus cognitu necessaria sunt.

Quod ad Ecclesias, quarum ingens apud Graecos copia se conspiciendam praebet, haud moramur in enarranda architecturae sacrae historia,[1]) sed progredimur ad ecclesiae cuiusdam Graecae, ut ita dicam,

---

1) Leo Allatius de Recentiorum Graecorum Templis Dissertatt. II. Et vetustiores et recentiores ecclesias ad quinque summa reducit genera 1. *τρουλλωτά* quae in supremo fastigio in arcum rotundata ambitu decrescente arcuantur. 2. *καμαρωτά* quae in fornicem desinunt et arcuato opere ac tecto conflexo ad formam testudinis conteguntur. 3. *σταυροειδῆ* s. *σταυρωτά* quae crucis formam referunt et extensis utrinque brachiis ecclesiae partem in qua altare collocatur, ab ea quae ducit ad ostia subdividunt. 4. *δρομικά* quae forma quadrata, lateribus paribus vel imparibus substructa sunt, quorum in culmine asseres, seu trabes cantheriis colligantur; adeo ut templi parietes proiecturis asserum tegantur. 5. Mixta, quae his generibus immixtis conflabantur. Nuperrime optime, ut solet, Nealius de ecclesiis Graecorum disputavit History etc. Vol. I. p. 163—305 (The Ecclesiology of the Holy Eastern Church). Distinguit duo architecturae sacrae genera praecipua, Byzantinum atque Armenium et quatuor Byzantinae architecturae periodos. „1. From the foundation of Constantinople to the erection of S. Sophia 330—537. 2. From the erection of S. Sophia to the commencement of the cathedral of Cutais 537—1003. 3. From the commencement of the cathedral of Cutais to the fall of Constantinople 1003—1453. 4. From the fall of Constantinople to the present time 1453—1849.“ Alt. Der Christliche Cultus. Ed. 2. p. 46 sq.: „Wenn seit Constantin die Tempel

normalis delineandam imaginem. Nam non eadem est omnibus facies exterior, nec unus aspectus interior: tamen in omnibus eaedem sunt partes praecipuae ac res sacrae, quas exposcit officii divini indoles. Pergimus igitur a vestibulo ad sanctuarium usque, mutuati ab Nealio ecclesiae S. Theodori quae est Athenis ichnographiam, ne desit narrationi vivum quasi exemplar.

Ecclesia S. Theodori quae est Athenis.

1. *Τὸ ἅγιον βῆμα.*
2. Altare.
3. Prothesis.
4. Diaconicon.
5. Iconostasis.
6. *Πύλαι ἅγιαι.*
7. *Βόρειον κλίτος, νοτεῖον κλίτος.*
8. Chorus et ambon.
9. *Ναός.*
10. *Πύλαι ὡραῖαι.*
11. *Νάρθηξ.*
12. *Πύλαι μεγάλαι.*

---

grösstentheils zerstört wurden, so geschah dies zwar zum Theil aus Erbitterung über den heidnischen Götzendienst, mehr noch aber darum, weil sie sich für den christlichen Gottesdienst nicht eigneten. Doch blieb für die Baptisterien oder Taufkapellen, die auf keine grössere Volksmenge berechnet waren, die runde oder vieleckige Grundform, gewöhnlich die eines regelmässigen Achteckes, über welchem sich eine Kuppel wölbte, auch weiterhin im Gebrauch, und aus dem Kuppelbau der Baptisterien entwickelte sich der die orientalischen Kirchen charakterisirende byzantinische Styl, während im Abendlande

Nos ad ecclesiam vocamur grandi campanarum sono. Etiam Graeci earum receperant usum ex quo ab Urso Venetorum duce duodecim missas anno 895 Michael imperator in pretio habuerat et in turri ad S. Sophiam exstructa collocarat. Sed direpto postmodum imperio ditioneque reliqua Graecorum a Turcis occupata campanarum usus a barbaris prohibitus fere ubique intermissus est. Itaque nunc in singulis locis tantum, qui singulari utuntur privilegio, ut in Monte Atho pulsantur campanae[1]): alias adhibentur instrumenta et crepitacula lignea vel metallica, quorum antiquissima mentio fit in Actis Synodi septimae, apud Theodorum Studitam, Nicephorum Blemmidam aliosque (*κρούειν τὸ ξύλον, τὸ ξύλον σαλπίζειν, τὸ σύμβολον κρούεται, κρούειν τὸ σιδηροῦν*), *σήμαντρα, βαρέαι*, turcice tokmak. Signorum tria genera statuit Balsamon, quae coniuncta in monasteriis tantum inveniri solent: *τὸ μικρόν* quod antiquas prophetias designat et futurorum simulacra; *τὸ μέγα* significat Evangelii sonum, totum orbem peragrantem: *τὸ σιδηροῦν* quod

---

aus der auf Kirchen angewendeten Grundform der Basiliken der romanische Styl hervorging. — — Bei dergleichen in die Länge gezogenen Basiliken liessen sich nun allerdings die Kuppeln der Baptisterien nicht anbringen. Aber man brauchte ja nur den Seitenhallen, statt sie neben der Haupthalle her laufen zu lassen, die Form einer Querhalle von gleicher Ausdehnung zu geben. Dann hatte man ein Gebäude von der Form eines griechischen Kreuzes (✠), und dieses bot hinreichende Gelegenheit dar, über dem mittleren Raum, wie über den vier Enden der beiden sich durchschneidenden Hallen, besondere Kuppeln sich wölben zu lassen, und so den Kuppelbau mit dem Basilikenbau zu verbinden, und eben darin besteht das Eigenthümliche des byzantinischen Styls, wie er sich namentlich in den russisch-griechischen Kirchen bis auf den heutigen Tag erhalten hat. Denn alle diese Gotteshäuser, die ältesten, welche genau nach dem Muster der Sophienkirche in Constantinopel gebaut sein sollen, wie die in neuester Zeit gebauten, stimmen darin überein, dass sie statt Eines Daches fünf Kuppeln haben, von denen die grössere in der Mitte, und die vier anderen im Quadrat um sie herumstehen (Christus et Evangelistae). Jede dieser Kuppeln endigt in einem hohen vergoldeten Kreuz, das in den Kirchen aus älterer Zeit auf einem Halbmond steht und mit allerlei Ketten behangen ist, durch welche es an die Kuppel befestigt ist. In neuerer Zeit dagegen wird der Halbmond und Kettenschmuck meist weggelassen, während die Sitte, die Kuppeln selbst, wenn es an den Mitteln fehlt, sie über und über zu vergolden und zu versilbern, mit irgend einer grellen Farbe — meistens hellgrün — anzustreichen, sich bis jetzt erhalten hat."

1) Nealius History etc. I. p. 216: „They have, however, been in various places allowed as a matter of favour. So we find that Ali Pasha, anxious to conciliate his Christian subjects, permitted them at Joannina: so at Argenteira, where they hang over the doors of the churches, and are much prized. — The monastery of the Prophet Elias, in Crete, has always been allowed to possess them; it has three of Venetian manufacture, and cast in 1634. As the Turkish dominion has been thrown off, so have bells returned. At the cathedrals of Belgrade and Shabatz, in Servia, bell-towers have been erected since the revolution."

tubam mortuos ad iudicium evocaturam praefigurat. Primum igitur, μικρὸν σημαντήριον, χειροσήμαντρον est lignum, binarum decemp rum longitudine, duorum digitorum crassitudine, latitudine quatuor, q optime dedolatum, quod manu sinistra medium tenens sacerdos vel a dextra malleo ex eodem ligno, cursim hinc inde, transcurrens mod unam partem, modo in alteram, prope, vel eminus ab ipsa sinistra lignum diverberat, ut ictum nunc plenum, nunc gravem, nunc acut nunc crebrum, nunc extensum edens, perfecta musices scientia aur suavissime moduletur. Haec minora ligna adhibentur saepe in proces nibus sacris. (Allatius l. c. p. 103.) Secundum item ligneum, τὸ μ σημαντήριον in turribus sive campanariis in Proaulio catenis ferreis extremitatibus appenditur. Illud est insigni magnitudine, ut quandc sex palmos latitudo, unum crassitudo, triginta longitudo exaequet, ı leoque pro magnitudine pulsetur. Tertium τὸ σιδηροῦν, ferrum ex sum in laminam, cum malleo ferreo plerumque appensum est in for supra portam ecclesiae excurrente. Eo potissimum ὁ λαοσυνάκτης pulum ad ecclesiam convocat. In illis orientalis ecclesiae provin quae christianis principibus subditae sunt, viget ubique campana usus. Notum est Russos luxuriari campanarum et magnitudine ac bra pulsatione.[1]) Item utuntur campanis Georgiae incolae, Christ Malabares, Aethiopes, qui ea pulsare solent in elevatione Sacramenti

---

1) King Gebräuche und Cärimonien der Griechischen Kirche in Russland p. 2 Alt Christlicher Cultus ed. 2. p. 66: „Nur die russische Kirche hat von jeher eine g Vorliebe für das Glockengeläute bekundet, und wie sie schon in den Zeiten des Mit ters sich durch die Menge und oft riesenmässige Grösse ihrer Glocken auszeichnete ist auch noch gegenwärtig der Handel mit Glocken des ungeheuren Verbrauchs w sehr gross, weshalb man auf allen Messen und Märkten neben anderen Verkäufern g immer auch einen oder ein paar Glockenhändler sieht, die ihre Glocken, kleine grosse, in langen Reihen geordnet, an grossen hölzernen Gerüsten aufgehängt h Obwohl es indess einerseits bei den Russen viel Glockengeläute, andererseits nicht l eine russische Kirche giebt, welche nicht fünf Kuppeln oder Thürmchen hätte, so den diese letzteren doch nie zum Aufhängen der Glocken gebraucht, sondern sie di blos als Zierrath; liefern aber zugleich auch den Beweis, dass die saracenische weise auf den Bau der byzantinischen Kirchen von Einfluss gewesen ist. Der byzar sche Schriftsteller Cedrenus (II. p. 109. ed. Bonn.) spricht dies geradezu aus, ir er sagt, dass Theophilus die Bauweise der Saracenen nachgeahmt habe, und Thürmchen um die Hauptkuppel in der Mitte erinnern in der That lebhaft an die M rets der muhammedanischen Moskeen. Für die Glocken dagegen giebt es bei allen sischen Kirchen einen eigenen „Kolokolnik" oder Glockenträger. Bei Landkir ist es gewöhnlich eine alte Eiche, in deren Aesten die Glocken wie grosse Baumfri hängen. In anderen Gegenden, wo es keine Eichen giebt, hängen die Glocken an ei von zwei Pfählen getragenen Querbalken, oder unter einem aus Steinen aufgeführten gen, der einer Triumphpforte ähnlich sieht. In Städten aber sind für diesen Zwec

Iamiam adsumus *σημάντροις* advocati ipsamque ecclesiam ingressuri. Sed detinet nos septum in multis aedificiis sacris vestibulum sive porticus (*τὸ προαύλιον, τὸ πρόθυρον τοῦ ναοῦ, ἔμβολος*). Neale l. c. p. 215: *„Occassionally in the middle of the proaulion, a dome or tower rises, as at S. Michael at Athens, and at Samari. The north, south, and west sides are open between the piers on which the proaulion is supported; the east side, that is the west end of the pronaos, is usually of infernal punishments. Commonly the proaulion opens with three doors into the narthex, as that into the nave. Against the east side there is a seat of marble or stone, or, in poor churches, of wood.“* Praeterea persaepe in Proaulio est *φιάλη*, fons ad templum accessuris lavandae faciei vel manuum gratia pervius. Nam aquam benedictam non habent in usu Graeci prae foribus ecclesiae apponere, nisi forte ubi inter Latinos commorantes ad eorum sese accommodarunt consuetudinem.

Sed intramus per portam maiorem (*θύραι μεγάλαι* s. *ἀργυραῖ*) in ipsam ecclesiam.

Sequitur enim *ὁ πρόναος* s. *νάρθηξ* ab ipso templo procurrentibus undique muris separatus nec ullam cum templo nisi tribus portis, media grandi, et quae ex parte sunt parvis necessitudinem habens. In hoc protemplo, quod modicam obtinet profunditatem, vetusta disciplina remanere iubebat Catechumenos ac diversos ordines Poenitentium, Infi-

---

der Regel eigene, seitwärts von der Kirche stehende Thürme erbaut, und der „grosse Johann“ (Iwan Weliki) in Moskau ist nichts anderes, als ein isolirt stehender Kolokolnik. — In Betreff des Läutens ist ausserdem noch zu bemerken, dass, während bei uns die Glocke selbst in Schwung gebracht wird, damit der Hammer anschlage, bei den Russen die Glocken selbst in Ruhe bleiben und nur die Hämmer hin und her bewegt werden. Trotzdem aber ist die Arbeit eines russischen Küsters keine gar so leichte. Zwar, wenn er nur ein Paar Glocken zu bearbeiten hat, kann er sich bequem auf einen Stuhl in der Mitte hinsetzen und er hat nur abwechselnd bald an dem einen, bald an dem anderen Strick zu ziehen. Sollen aber eine Menge Glocken zugleich ertönen, dann muss er sich die Stricke theils um die Finger der beiden Hände, ein paar andere um die Beine, und den der grössten Glocke um den Leib schlingen, um so durch die verschiedenen Bewegungen, die er bald rückwärts, bald vorwärts, bald rechts, bald links macht, die einzelnen Hämmer zu bewegen, und wie komisch auch der Anblick eines solchen mit Händen, Füssen und dem ganzen Leibe hin und her zappelnden Glöckners ist, so sehr thut Einem doch der Mann leid, wenn man die hellen Schweisstropfen sieht, welche ihn die beschwerliche Arbeit kostet. Gleichwohl machte die Sache einem russischen Czaaren der früheren Zeit so viel Vergnügen, dass er es sich nicht nehmen liess, bei seiner Hofkirche selbst das Glöckneramt zu verwalten, was allerdings für einen Einzelnen nur bei kleineren Glocken möglich ist; denn bei der an tausend Centner schweren Riesenglocke auf dem Iwan Weliki, die vorzugsweise „die Grosse“ (bolschoi) heisst, sind zu einem anhaltenden Läuten vierundzwanzig Menschen erforderlich, und ein dumpfes Getöse, gleich dem Rollen des Donners, erschallt durch die ganze Stadt, wenn sie ertönt.“

deles et Communione privatos.[1]) Ut nunc est, horae canonicae ex parte persolvuntur in Narthece, defunctorum Laicorum cadavera antequam sepulturae mandentur inter ritus funebres in eodem loco retinentur, persistunt ibi qui orandi causa adveniunt, dum in choro canitur, quousque officium absolvatur. Illud etiam advertas, plerasque ecclesias monasticas non uno tantum Narthece contentas fuisse, sed secundum etiam adiunxisse (*ἐσωνάρθηξ* et *ἐξωνάρθηξ*). Nam, ut recte monet Goarus, monachi cum poenitentium formam repraesentent, imo cum vere animum statumque eorum affectent et induant, ut Poenitentes plurimam officiorum divinorum partem, Matutinorum scilicet portionem, minores horas primam, tertiam etc. cum Completorio in narthece persolvunt: solasque fere Laudes cum Missa et Vesperis in templo celebrant. At vero, ne sacra in Narthece persolvenda, turbentur populi accurrentis multitudine opus erat Narthece secundo eoque exteriori. Immo Cedrenus in S. Sophiae templo describendo quatuor *νάρθηκας* enumerat, portis praecipuis, opinor, praestructas: alii commemorant duas. Denique plurimae ecclesiae in Narthece habent *κολυμβήθραν* s. fontem baptismalem.

Narthex in permultis ecclesiis tribus portis cum templo, proprie sic dicto communicat: media magna et pulcherrime adornata, aliis ex utraque parte minoribus. Mediae fores vocantur *πύλαι ὡραῖαι,* repraesentantes quasi portam templi Hierosolymitani, Act. 3, 2 commemoratam.[2]) Tamen in multis templis una tantum porta separat Narthecem ab navi.

Iam ingressis *τὸν ναόν,* accurate distinguendum est inter ecclesias, solis monachorum usibus exstructas et aedificia *καθολικά,* quae omnibus fidelibus pervia sunt. Nam apud monachos totum templi spatium a portis speciosis ad iconostasim usque excurrens, totus etiam chorus est. Disposita sunt circum circa subsellia (*τόποι, στασίδια*) in quibus monachi, sacra officia cantantes, quiescunt vel stantes accumbendo laborem levius ferunt, eo ordine ut digniores spectabilioresque dignius occupent sedile: idque est quod portae speciosae proximius est a dextra introeuntibus. Aliae sellae mobiles sunt et gestatoriae, quae a ministris, ubi opus fuerit, convehuntur.

---

1) Mittimus insignem illam controversiam de Narthece qua decertant Du Cange in Glossario et Leo Allatius in Dissertatione de Narthece veteris ecclesiae („with great learning and confusion“). Ducimus cum Nealio Narthecem partem ecclesiae.

2) Franc. Iunius, ut nomen explicaret, excogitavit horologia sciaterica, in valvis depicta. Ex Goari sententiae vocantur illa fores *ὡραῖαι,* quia hora matutina in Narthece ad illas portas incipitur. Nobis placet Hierosolymitani templi imitatio. Ceterum non negandum est, portam illam inconsideranter ab nonnullis vocari praeterea portam regiam (*πύλαι βασιλικαί*).

Aliter comparata est ecclesiae laicae ratio. Implent τὸν ναὸν fideles, qui intersunt divinis mysteriis: mulieres a viris vel muro humiliori vel cancellis seu clatris quibus sacra celebranda perspicere possunt, ubique seiunguntur, vel cameras superiores, τοῦ ναοῦ ambitum circumambientes obtinent (γυναικεῖον, γυναικίτης).[1]) At vero cum magna divini officii pars peragenda sit ἐν τῷ ναῷ, opus est ut reservetur sacerdotibus locus sacer, legentibus et psallentibus idoneus, quem Chorum appellant. Hic tenet totius templi meditullium seu ὄμφαλον in ecclesiis trullatis sub trullo maiori exstructus. Nonnullis gradibus ascenditur in chorum seu in Ambonem (ὁ ἄμβων) ex antiqua disciplina Sacerdotibus, Diaconis et Cantoribus sacris patentem. Ut nunc est, cantores stare solent in Solea, cuius mentio statim iniicienda est. Diaconus vero in legenda epistola vel evangelio adhibet pulpitum portatile (τὸ ἀναλογεῖον), vel in medio, vel in sinistra, vel in dextra parte locandum.[2])

---

1) C. Angelus Status et ritus Eccl. Gr. p. 35: „Orant Graeci in templis, erecti semper stantes. Habent vero et fulcimenta nonnulla in templis et quandoque possunt in illis sedere, quandoque stare, sicut in quibusdam templis collegiorum videre est. Insideat vero fulcris istis Laici quando a sacerdote docentur, stant vero istis fulti quando hymnos canunt. Templum vero ingressi proprium quilibet occupat locum consistensque pileum aut capitium deponit, ac tres manus dexterae digitos coniungit h. e. primum, secundum, tertium digitum sociat, significans eo quod Deus verus est sancta Trias. Tres autem illos copulatos digitos primo omnium palpebrae imponit, notans, sanctam illam triadem in coelis existere, postea ventri eosdem applicat, indicans filium verbumque Patris in terram descendisse, carnem induisse, toleratisque crucis passionibus tandem propter peccata nostra sepultum esse. His peractis humero dextro eosdem admovet, innuens quod Christus ex inferno reversus ad dexteram Patris consederit. Post haec humerum sinistrum contingit, significans ne a sinistris collocemur sed a sinistra illa potius liberemur. Hoc puncti quasi intervallo, quo palpebris primo, tum ventri, tertio dextro, denique sinistro humero digitos admovet, per hoc ipsum sio intervallum haec verba pronunciat: Domine Iesu Christe, fili verbumque Dei propitius esto mihi peccatori. Id cum peragit, inflectit cum dorso latera et sic Christi crucem designat. Hanc figuram quilibet ter quaterque effingit et postea demum in sua sellula conquiescit.

2) Allatius l. c. p. 154: „Ambonis usus hodie rarus aut nullus. Et si quae sunt orationes ὀπισθάμβωνοι, eas in media ecclesia recitant." King Gebräuche und Caerim. der griech. Kirche in Russland. p. 25: „Ἀναλόγιον, eine Art von tragbarem Tische oder Schranke, der zusammenschlägt, damit man ihn bequemer fortbringen kann; darauf legen die Diaconi oder Leser ihre Bücher, wenn sie einen Theil des Dienstes lesen. In der kaiserlichen Kapelle zu St. Petersburg und in sehr wenigen anderen Kirchen sind die Kanzeln eingeführt, um den Prediger zu erhöhen; es ist dies in der griechischen Kirche etwas Neues, welches von der lateinischen entlehnt ist und augenscheinlich von den römischen Rostris hergenommen war, wo die Redner zu dem Volke redeten; und dieses ist auch die Ursache, warum sie nur zu Predigten gebraucht werden, indem die Gebete allezeit an einem anderen Orte gesprochen werden."

In multis ecclesiis gradibus vel pluribus vel paucioribus ascenditu ad adytum ita ut sit ante tabulatum modo commemorandum pavimentu reliquo ecclesiae solo plano et aequabili altius. Et hoc sanctissimi adyt ut in re sacra profana voce utamur, proscenium habemus pro **Sole** (*σωλέα, σωλεῖον*) cuius et vox *ἔτυμα* et usus ecclesiasticus valde vexavit viros doctos. (Solium Christi extra septa?) **Christodulus** in Catechesi Sacra: *σωλεὰν ὠνόμασαν τὸ διάστημα ὅπου εἶναι ἀνάμεσ τῶν δύο χορῶν τόπος ἴδιος τῶν ἀναγνωστῶν καὶ τῶν ὑποδιακόνων*

Adytum in semicirculum arcuatum ab navi ecclesiae intersecat Tabulatum ligneum velum Mosaicum significans, quod sanctum dividebat ab Sancto Sanctorum (No. 5). (*Εἰκονόστασις*) Plerumque hoc septum tribus portis aditum praebet: media maiori (No. 6) et duabus minoribus (*παραπόρτια*), dextra s. boreali (*βόρειον κλίτος* s. *μέρος*) et sinistra s. australi (*νοτεῖον μέρος*). Mediae fores (*ἅγιαι θύραι* s. *βασιλικαί* dweri zarskija) ita divisae sunt, ut pars inferior duobus cancellis seu portulis, quae sese in medium complectuntur nec hominis mensuram excedunt, constipetur: superior velo obtegitur (*βημόθυρον*)[1] et ut plurimum dum

---

1) In hoc velo saepe conspicitur S. Michaelis archangeli metuenda facies, quae ingressum ad sacra prohibeat vel saltem deterreat ab temerario accessu. Alt l. c. p. 90 sq.: „Natürlich ist, während die beiden Seitenthüren in der Regel sehr einfach sind, die königliche Pforte mit desto grösserer Pracht ausgestattet. Bisweilen stellt sie eine grosse goldene Sonne mit tausend Strahlen dar, die sich dann während des Gottesdienstes auf einmal auseinander thut und den Altar erscheinen lässt, oder sie veranschaulicht den mit zahlreichen Tempeln und Zinnen besetzten Berg Zion, der sich dann plötzlich spaltet, um den Altar sichtbar werden zu lassen. Am gewöhnlichsten aber stellt sie ein buntes Gitterwerk von goldenen Blumen- und Fruchtguirlanden dar, wobei besonders die **Trauben** häufig vorkommen, was J. G. **Kohl** zu der Bemerkung veranlasste, dass manches Ikonostas geradezu wie eine für Bacchus errichtete Triumphpforte aussehe. Wenn ihm jedoch ein Priester auf seine Frage nach dem Grunde davon antwortete, die Traube wäre die reichste Frucht und besonders geeignet, die Fülle der Gnade, an der die Kirche so reich sei, zu repräsentiren, so ist dies schwerlich der eigentliche Grund. Die Traube soll vielmehr an den Abendmahlswein erinnern, und der **Kelch** ist in der griechischen Kirche von um so grösserer Wichtigkeit, je mehr bei der hier üblichen Art zu communiciren, der Genuss des Brotes, von dem nur ganz kleine Krümchen den Communicanten mit dem Wein zugleich in einem Löffel dargereicht werden, wenigstens äusserlich hinter dem des Kelches zurücktritt. — Dass bei keinem Ikonostas rechts das Bild Christi, links das der Jungfrau Maria fehlen darf, ist bereits erwähnt worden. Ausserdem aber prangt es noch mit einer grossen Menge anderer, die in den reicheren Kirchen über und über mit Gold und Edelsteinen geschmückt sind. Dazu kommt noch, dass die hier üblichen Heiligenbilder nur dem kleineren Theile nach Oelgemälde sind, weil, die Gesichter und Hände ausgenommen, alles Uebrige mit Silberblech überzogen ist, das die Kleider, Helme, Mützen, Kreuze, Schwerter, Bäume, Häuser u. s. w. durch halberhabene Arbeit darstellt, und das hellpolirte Silber verbreitet in der That, wenn sich die Menge brennender Kerzen und Lampen, welche vor der Bilderwand angebracht sind, darin spiegeln, einen blendenden

ecitantur et res divina peragitur, revoluto velo adaperte conspicitur, s semper obseratis, qui tantummodo exeunti vel introeunti sacerdoti ono, cum id res ecclesiastica postulat, reserantur. Praeterea Impe-:um sacram oblationem Deo oblaturus vel sacram communionem re-s accesserit sacra adyta intrandi datur facultas. In laeta vero Domini :tione et per Octavam bipatentibus portis continuum se conspicien-aebet adytum. In ipso tabulato imagines Christi, Virginis Deiparae orum tutelarium depictae sunt; talisque est eorum ordo, ut Christi is imago ad dextram adorandis semper conspiciatur, a dextro t sacrarum valvarum latere, Deiparae sita sit ex earundem sini-inc inde vero illi sancti coloribus sunt expressi, quos vel animi vel ecclesiae titulus iubeat, ita tamen ut alia valde sit conspi-praecipua chori sede, quae *εἴκων στασιδίου τοῦ ἡγουμένου* vo-ibi coenobiarcha vel Antistes sedet.[1])

Vor dem Ikonostas befindet sich nämlich, durch ein niedriges Brustgeländer r der Kirche abgegrenzt, eine kleine Vorbühne, welche der eigentliche Schau-gottesdienstlichen Drama's ist, indem hier die fungirenden Priester und Diaco-ndig hin und her wandeln, bestrahlt von dem Licht der zahlreichen Wachsker-von den Gläubigen auf die zur Seite stehenden mächtigen Leuchter gesteckt ind der vielen silbernen Lampen, die hier aufgehängt sind."

Goar.: l. c.: „Tabulati huius sacrarumque imaginum custodia *τῷ κανδηλάπτῃ* ›res non ignobili commendatur; ipse vero ut *σκευοφύλακος*, sacras imagines a ersas conservat, lampades coram illis appensas et super coronidem duodecim cendit propter apostolorum chorum, quorum unus excelsior est in figuram magni ısu. — — Tantum exhibent Graeci sacris imaginibus cultum ut non minus ex-ıt quam admirationi. Has corporis veneratione et odoribus incensis, vestibus, donariis affixis ex animo non illiberali prosequuntur, si tamen pictae sunt et ctorum lineamenta non profana simul plura et a sanctis aliena contineant. A ıs autem tanquam ab idolis abhorrent, de quibus Davidicum illudi: Os habent quentur etc. concinere non verentur: media tamen planaque sculptura in sacris s formandis, eo quod ad picturam accedat, utuntur." De Russorum imaginibus p. 114 sq.: „Die Bilder selbst haben nur selten einen gewissen Kunstwerth, und ı sind diejenigen, welche am meisten in Ehren stehen, in der einförmigen by-ıchen (denn von den Byzantinern erhielten die Russen die ersten Heiligenbil-als sich späterhin russische Mönche mit dem Malen solcher Bilder beschäftigten, sie sich mit der gewissenhaftesten Genauigkeit bei ihren Copien nach den vor-Originalen richten zu müssen) Manier gemalt, mit halberhabenem Heiligenschein nd von Silber oder Gold, während Gesicht, Hände und Füsse dunkelbraun oder sind, und Nikon stellt es in seiner Chronik (V, 14) als Kanon auf, dass ein ld um so mehr Verehrung verdiene, je älter und schwärzer es sei. Solche Bil-vornehmlich: das, der Tradition zufolge, vom Evangelisten Lucas gemalte ir'sche Mutter-Gottesbild in Moskwa, das Iberische Mutter-Gottesbild (Iwers-ia mater), „der Trost und die Stärkung der Kranken". Das Bild, welches in elle der Iberischen Mutter Gottes" in Moskwa seinen Platz hat, stellt die heilige mit dem Christkinde dar. Um den Kopf hat sie ein Netz, in welches lauter

Locus Tabulato inclusus sacer est ac venerandus et clericis tantum, viris saecularibus raro, mulieribus nusquam penetrabilis [1]) (*τὸ ἅγιον βῆμα, τὸ ἱερατεῖον, τὸ θεῖον ἄδυτον*). Et iterum tripartita conspicitur sanctuarii ratio. Absis media eaque maxime habet altare, in quo Missa celebratur: absis borealis appellatur Diaconicon s. Sacristia, absis australis *Πρόθεσις*. In nonnullis ecclesiis Diaconicon et Prothesis muro vel tabulato a reliqua Bematis parte separantur et aditu adaperto in eodem muro cum Bemate communicant.

Altare unicum (Eusebius: *μονογενὲς θυσιαστήριον*) [2]) *ἡ ἁγία τράπεζα,* in quo non nisi semel per diem offertur sacrificium, medium tenet cellae mediae locum lapideum, nusquam parieti contiguum semper ad orientem spectans. Semper iacet in altari crux argentea (sed sine imagine crucifixi): praeterea conspicitur in ipso Evangeliorum liber, [3]) e

---

echte Perlen eingewebt sind. Auf der einen Schulter befindet sich ein grosser, sehr werthvoller Edelstein, von welchem eine Menge Edelsteinstrahlen ausgehen, und ein zweiter ebenso grosser Edelstein schmückt ihre Stirn, über welcher sich eine Krone von Brillanten zeigt. Seitwärts in einer Ecke des Bildes liest man auf einem kleinen Silberschild die Worte: „ἡ μήτηρ θεοῦ τῶν Ἰβέρων“. Rund herum sind goldbrockatene Gehänge mit aufgenähten kleinen Engelsköpfchen zu sehen, die zierlich auf Porzellanstückchen gemalt und mit silbernen Flügeln ausgestattet sind."

1) Observavit tamen Goarus, urgente necessitate aditum licere impuberibus puellis ac mulieribus quinquaginta annos praetervectis.

2) Neque haec sententia evertitur sacellis vel *παρεκκλησίαις*, interdum maioribus templis adiunctis. Sane habent altaria, sed numquam uno eodemque tempore celebratur Missa in sede maiori et in sacellis. Allatius l. c. p. 177: — — per ecclesiam quandoque, aliquando in Parecclesii muris extra ecclesiam aditus est. Ubi Parecclesia per se stant, portam peculiarem habent et in nonnullis monasteriis eo numero sunt, ut dies hebdomadis aequent. In iis praeter dies Dominicos et sollemnes Sanctorum celebritates, in quibus omnibus Monachis praescribitur, ut sacris adsint, reliquis diebus unus ex Monachis, cui id onus incumbit et *ἑβδομαδάριος* dicitur, singulis diebus, hoc nempe in uno altero in alio sacrum celebrat, ut finita hebdomade Parecclesiorum numerus expleatur." Goaro teste in sacellis peraguntur haec officia votiva: fer. 2. Angelorum fer. 3. Beatae Virginis fer. 4. S. Ioannis Baptistae fer. 5. Apostolorum fer. 6. Crucis. Sabb. Defunctorum.

3) Alt l. c. p. 96: „Auch in den russischen Kirchen darf auf keinem Altar das Evangelienbuch fehlen, welches oft nicht weniger, als das Tabernakel, von Gold und Edelsteinen strotzt. So schenkte Natalia Narischkin, die Mutter Peters des Grossen, an die Uspenski-Sabor ein Evangelienbuch, das so gross und dessen Deckel mit Gold- und Edelsteinen so beladen ist, dass es nicht weniger als 4 Pud (160 Pfund) wiegt. Daher wird es, wenn nicht gerade ein riesenhafter Diacon vorhanden ist, der die ganze Last allein auf seine Schultern zu nehmen im Stande ist, meist von zwei standhaften Männern in die Kirche getragen. Allerdings wird dieses Riesenbuch, dessen Einband 1,200,000 Rubel gekostet hat, nur viermal im Jahr an hohen Festtagen gebraucht, und die zum gewöhnlichen Kirchengebrauch bestimmten Evangelienbücher sind minder kostbar und leichter, obwohl auch sie hinsichtlich des Gewichtes einen Vergleich mit unseren grossen Al-

Simeonis Thessalonicensis mente *τυπούμενος Ἰησοῦν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου δρώμενον.*[1]) Saepenumero in quatuor angulis quatuor sunt columnae, quibus fornix sive Trullus tali altari superincumbens innititur. ondunt Graeci in columnis illis sacras reliquias vel in effosso ipsius nctae mensae lapide. Contecta est ora mappis linteis in dedicatione vae ecclesiae simul consecratis.

Retro Altare in Absidis sinu sedes Sacerdotibus Pontifici assistenius et simul celebrantibus circum circa dispositae sunt (*σύνθρονος*):

---

bibeln nicht scheuen dürfen." Omnem altaris ornatum bene ostendit Muralt (Briefe er den Gottesdienst der morgenländischen Kirche p. 293) in enarranda ecclesiae Dedicane: „Der Bischof besprengt auch die weisse Unterdecke, mit welcher die heilige fel bekleidet ist, gleichwie der aus der Taufe Emporsteigende mit einem Unterkleide d hält das Ende des Strickes, mit dem sie dreimal umgürtet wird, so dass das Zeichen s Kreuzes an allen vier Ecken erscheint, und die Chöre wiederholen jenen rührenden alm (CXXXII.), der uns nach dreitausend Jahren noch an Davids Demuth und sein Vergen erinnert, dem Herrn ein Haus zu bauen, was erst seinem Sohne vergönnt ward. n bringen die Geistlichen die Oberdecke der heiligen Tafel, gleichsam ein priesterhes Oberkleid, und legen sie über die Unterdecke, nach Besprengung durch den Bischof; denn von nun an soll diese Tafel alle Gefässe des Gottesdienstes tragen. Sie breiten auch das Antimensium und das Liton aus, d. h. ein jenes bekleidendes Tuch zur innerung an das Grabtuch, mit welchem des Heilands Stirne umwunden war, und desn Auffindung in dem leeren Grabe den Aposteln die Wirklichkeit der Auferstehung verrgte. Sie legen auch das heilige Evangelium und das Kreuz dahin, und bedecken alles sammen mit einem Leintuche, und nachdem die heilige Tafel auf diese Weise alle ihre rden erhalten, wird der erhabene Psalm: „Der Herr ist König" (XCIII.) nochmals gegen." Neale l. c. p. 187: „The following is the Eastern method of vesting the Al-. At the angles of the mensa are placed four small pieces of cloth, symbolizing the ur evangelists, called from them, and adorned with their respective emblems; over these catasarka of silk or stuff is spread, having four strings or tassels at its extremity; d over this the *ἐπένδυσις*, otherwise called *ἐπενδύτης* or *τραπεζόφορον*, the exterior ering, and generally worked with crosses. The colour of these vestments is perfectly material, and does not, as in the Latin Church, vary with the seasons, except that in nt it is usually red."

1) Si non rite dedicata est ecclesia sive altare, utuntur Sacerdotes Graeci pallis hunc usum in dedicatione novae ecclesiae simul consecratis (*ἀντιμίνσια, ἀντιμήνσια*): ex quatuor laciniis una continet cineres Sanctorum.' Mirifice errat Alt l. c. p. 92: „ der griechischen Kirche wird der Altartisch durch die Ausbreitung des Antimensium elches ein seidenes Tuch mit der Darstellung des Begräbnisses Christi ist) zum Opferaltar. her liegt es auch nicht für immer auf dem Altartische, sondern wird jedesmal vor dem ginn des Messopfers über denselben ausgebreitet und am Schluss wieder weggenomn." Conf. Officium in Dedic. Templi Goar. p. 844: *μέχρι δὲ συμπληρώσεως ἡμεν ἑπτὰ καθ' ἑκάστην ἐν τῷ τοιούτῳ ναῷ λειτουργία τελεῖται, τῶν Ἀντιμινσίων κειμένων τῷ τῆς ἁγίας τραπέζης ἁπλώματι. Μετὰ δὲ τὴν ἑβδομὴν αἴρονται Ἀντιμίνσια καὶ λοιπὸν λειτουργία χωρὶς Ἀντιμινσίων γίνεται ἐν ὕτῳ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν καθιερωμένον.* Antiminsia sufficiunt altaria tatilia ecclesiae Latinae.

in media testudine thronum eminentiorem obtinet Pontifex (*τῇ ἄνω καθέδρᾳ*). Sub altari locus excavatus est, aquae qua in missa Sacerdos abluitur omnique alii post expurgata vasa sacra eluviei recipiendae dispositus (*θάλασσα, θαλαττίδιον*) „*κατὰ μίμησιν ἴσως τῆς παλαιᾶς ἁγίας γραφῆς· καὶ διεπορεύετο τὸ ὕδωρ κύκλῳ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τὴν θάλασσαν ἔπλησαν ὕδατος.*“

In eodem sacrario panis consecrati frustula (*μαργαρῖται*) pro infirmis asservantur. Recondita sunt in vaso ligneo, ubi id fieri potest, argenteo vel aureo, ad pyxidis instar elaborato (*μιξόμηλον, πύξιον, ἀρτοφόριον*). Hanc pyxidem, panno sericeo involutam aut sacculo inclusam, muro appendunt nec desunt in ecclesiis maioribus et opulentioribus lumina indesinenter *ἀρτοφορίῳ* et simul altari praelucentia (*ἀκοίμητα, ἄσβεστα*). Plerumque hoc sacramenti tabernaculum super thronum pontificis exstructum est[1]): in aliis ecclesiis ipsum ornat altare vel ipsi superpendet.

In cella *προθέσεως* collocata est mensa vel ara propositionis. In ea Sacerdos ante Missam et una cum eo ministrantes omnes res ad sacrum complendum necessarias ut panem, vinum et alia praeparant, quibus finitis secedunt et in medio altari, tanquam rei agendae novum principium sumentes, implorato divino numine Missam incipiunt et cum opus fuerit a Prothesi dona iam praeparata ad altare deferunt.[2])

---

1) Goar. l. c. p. 16: In supremo fornicis sinu Christum divina sacrae mensae instituentem vel quasi populo, preces offerenti, benedicentem: et inferius paulo sacrum Apostolorum chorum depingere vel opere musivo solent exprimere et nonnumquam Hierarchas suos Dionysium, Basilium, Gregorium, Chrysostomum sanctosque alios Sacerdotes sacris indutos coloribus effingunt, Diaconos autem nusquam; at si quos, ut Stephanum, Laurentius, Ephraim etc. imaginibus in toto tribunalis ambitu decorare cupiunt, illos extra absidem in *διακονικοῦ* parte, vel hinc inde ad laterum muros variis colorum lineamentis efformare consueverunt.“ Significat enim *τὸ ἅγιον βῆμα* ex Germani sententia thronum, in quo universorum rex praesidet cum suis apostolis prout illis praedixit: Sedebitis super sedes duodecim etc.

2) Christodulos in Catechesi Sancta: — *ἡ ἁγία τράπεζα εἶναι τὸ πλέον ἐξαίρετον μέρος τῆς ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο στήκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ἁγίου βήματος, ὅπου εἶναι τὸ θυσιαστήριον ἢ καὶ ἱλαστήριον, αὐτὰ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Καὶ σημαδεύει τὴν τράπεζαν καθ' ἣν καὶ ἐν τῷ μυστικῷ αὐτοῦ δείπνῳ μέσον τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καθίσας ὁ κύριος ἡμῶν καὶ λαβὼν ἄρτον κτλ. Σημαδεύει καὶ τὸ μνῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔθαψαν τὸν Χριστὸν. ἡ ἁγία τράπεζα ἐστὶν ἀντὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς ἐν ᾧ ἐτέθη ὁ Χριστὸς ἐν ᾗ πρόκειται ὁ οὐράνιος ἄρτος — — ἐξηγεῖται καὶ εἶναι ὁ χερουβικὸς θρόνος τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐν ᾧ ὁ ἐπουράνιος θεὸς ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐποχούμενος σωματιθεὶς ἐπανεπαύσατο. — — Ἑρμηνεύει τὴν πρόθεσιν ὁ Κωνσταντινοπόλεως Γερμανὸς νὰ σημαδεύῃ τὸ σπήλαιον ὅπου ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς, τὴν ἐν Ναζαρὲτ καὶ Καπερναοὺμ διατριβὴν καὶ τὸ ὄρος τὸ Γολγοθᾶ — — διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἡ τράπεζα εἶναι πάντα σιμὰ εἰς τὴν πρόθε-*

In alio altaris latere exstat σκευοφυλάκιον, διακονικόν[1]) cum ιensa tertia: illi superimponunt res necessarias celebrantibus, sacra asa, vestes et libros: panis etiam eulogicus, post oblationem in Probesi factam, ad finem usque Liturgiae hic asservatur, sicut et aqua in Theophania benedicta e. a. In eodem loco carbones ad altare pro suffitu ferendos accendunt, sacris lebetibus calefaciendis occupantur, ut more solito aqua fervens sacro calici tempestive infundatur. Et id genus lia. Vides Diaconicon idem esse atque παστοφόρια nobis in Constiutionibus Apostolorum obvia p. 15.

Et haec est brevis et succincta recentioris apud Graecos ecclesiae lelineatio. Nam quae fortasse desideras, suggestum sacrum et organa, a raro vel numquam reperiuntur. In ecclesiis tantum cathedralibus e ostris sacris interdum concionatur episcopus, quippe quod Graeci sermones ad propium episcopi munus referunt.

Ut Sectarum aedificia sacra tribus verbis commemoremus, paene omnes in tripartita templi ratione (βῆμα, ναός, νάρθηξ) conspirant cum rthodoxis.[2]) Tamen nonnulla sunt in observatione. Apud Nestorianos omnis templi sanctitudo continetur angusto quodam crucis receptaculo, rientali sanctuarii plagae adstructo. Nihil praeter crucem ibi conspicitur nec ulli, ne sacerdotibus quidem, conceditur accessus. Simili

---

ιν ἐπειδὴ ἐγγὺς ἦν τὸ μνημεῖον ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐσταυρώθη. Καὶ ταύτη εἶναι ἡ ιτία ὅπου ἐπάνω τῆς ἁγίας προθέσεως γίνεται ἡ ἀνάμνησις.

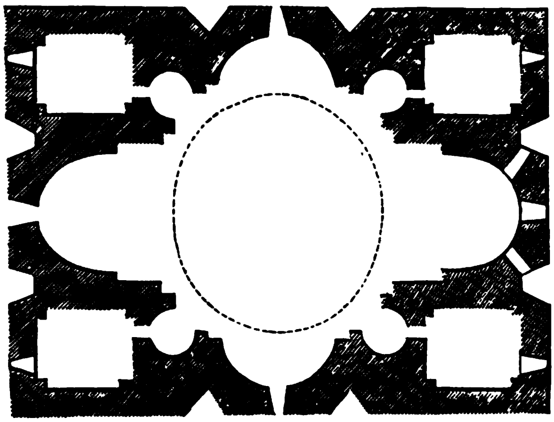
1) Demonstrare studet Allatius σκευοφυλάκιον olim diversum fuisse ab Diaconico. „Vasa sacra et reliquam ecclesiae supellectilem sacerdotes post illius usum in aedes proprias convehunt conservandam. — Sic enim hisce temporibus magis in tuto esse compeiuntur. Quare frustra nunc temporis Sceuophylacion, quod sit templi pars, templo adexum perquires.“ Neale l. c. p. 191: „The situation of the diaconicon is not so abolutely fixed as that of the prothesis: we find instances (as for example in the church f Nakolakevi, hereafter to be noticed) where it is quite pushed out of its usual place: nd there are very frequently two. So it was in S. Sophia; so, probably, in the cathe-ral of Tchesemay; so in the monastery church of Daphni. The frescoes in the diacoicon are frequently the icons of saintly deacons; as S. Stephen, S. Benjamin, etc.“

2) Neale l. c. p. 179: „This strict seclusion of the sanctuary prevails all over the ast. In the Coptic Church it is the Aradion, a clear corruption of the Greek Hieration: ι the Ethiopic the Kedis Kedisen, or Holy of Holies; among the Nestorians it is the aikla, and not even the Priest may enter it without prayer or fasting, their strictness n this point being almost Jewish. "I observed," says a modern traveller, speaking of Nestorian church, "that a door conducted into the sanctuary, and was about to enter; ut the Bishop commanded me in an authoritative tone to stop: I replied that I too was Priest; but he answered that the place could only be entered by fasting, and betrayed y his manner such an earnestness that I desisted."

ratione ecclesiis Aethiopum omnibus, Coptorum plurimis adnexa est in australi parte casula, Bethlehem nuncupata: coquuntur enim ibi in fornace panes oblationis ab Diacono. Nec ipsum Sanctuarium in Aethiopia singulari caret ornamento. Inculcatum est populi mentibus, servari arcam foederis Hierosolymitanam in cathedrali Axuritana: ideo se adduxerunt in eam consuetudinem, ut in quavis ecclesia parochiali sanctuarium ornarent arca ad exemplar Axuritanum expressa (Tabout), cui maximam praestant reverentiam. Inest, ut alii opinantur, sanctissimae thecae charta pergamena, anno et die dedicationis inscripta: aliis magis placet sententia, liturgia Aethiopica commendata, servari in illa arca calicem et patenam vel adeo augustissimum eucharistiae sacramentum.[1]) Magnam habet proprietatem Armenorum architectura sacra. Non solum pro iconostasi adhibent velum, sed tota templorum *οἰκονομίᾳ* a consueta Orientalis ecclesiae ratione recedunt. At haec longiorem narrationen desiderant, quam ut in hoc capite liceat immorari. Sufficiat nobis Nealii doctrina p. 173 sq.: „As all Byzantine churches may be referred to S. Sophia as to their prototype, so may all Armenian churches be derived from S. Hripsime, near Etchmiadzine; of which I therefore give á ground-plan.

---

1) Aethiopum ecclesias W. Hoffmann (Abessynische Kirche in Herzogii Encycl. Theol.) his verbis depingit. „Die Kirchen, deren Abessynien eine Unzahl hat, meist auf Anhöhen befindlich, von herrlichen Bäumen umschattet, sind kreisförmig, niedrig, mit kegelförmigem Strohdach, worauf ein Kreuz von Messing glänzt, die Wände schlecht gebaut, aber aussen weiss getüncht, mit vier Thüren, nach den vier Himmelsgegenden gerichtet, versehen. Innen ist Alles voll Schmutz, die Wände sind mit meist abscheulichen Gemälden bedeckt. Sculpturen sind nicht erlaubt. Ein Vorhof läuft rings umher, der für die Laien bestimmt ist, und der zum täglichen Morgengottesdienste (?), so wie hülflosen Reisenden zum Nachtquartiere dient. Dann folgt das Innere der Kirche in zwei Abtheilunlungen, wovon das Heiligthum, mit Reliquien behängt, nur den Priestern und Diaconen zugänglich ist.“ Ecclesiam S. Michaelis quae est in urbe Ankober Harris (satis acerbus rerum sacrarum apud Aethiopas iudex) hac imagine exprimit (I. p. 296). „Die Wände waren mit ein Paar Schilden geschmückt und mit elenden Schmierereien, welche die Jungfrau Maria, die heilige Dreifaltigkeit im Himmel, den Vater des Uebels in Flammen gehüllt, St. Petrus und St. Paulus, den heiligen Georg und seinen grünen Drachen, St. Demetrius, wie er den Löwen bezwingt, der heiligen Tekla Haimanot, St. Bileam und seinen Esel (!!), den Kirchenheiligen und sonst jeden Heiligen im abessynischen Kalender vorstellten. Im Allerheiligsten ist die heilige Tabot oder Glaubens-Bundeslade, die zu Gondar vom Delegaten des koptischen Patriarchen geweihet worden, verwahrt; um den Vorhang aber, der von diesem geheimnissvollen Sinnbild niederwallte, hingen siegesprangend vier — Sporting-Bilder, von Alkers Pinsel, welche Sr. Majestät verehrt worden waren; sie stellten das grosse Leicestershire Kirchthurmwettreiten dar und Dick. Christie, mit dem Kopf in einem Graben, nahm die bei weitem hervorstechendste Blende in der hochgerühmten Kathedrale zu St. Michael ein.“

The apsidal arms of the cross are always circular or elliptic interiorly always polygonal exteriorly; while the prothesis and diaconicon are never apsidal on the outside, and seldom so on the inside.

The approximation to European architecture is often striking on a distant view, the spires being sometimes lofty, and the towers of much the same proportion as our own.

Although the general idea and principal details of these churches are Romanesque, pointed windows are very frequent; and two lights, with tracery, occassionally occur.

The reader will here notice the peculiar niche by which the apses are formed; a sure mark of Armenian art: never occurring in a purely Byzantine erection, though frequent enough in Georgio-Constantinopolitan churches.

Georgian architecture combines in a certain degree the two former styles: it retains the Byzantine narthex, and does not refuse piers: it adopts the Armenian tower, and, to a certain extent, the niche. Its own peculiarity consists in arcading the exterior of its churches."

CAPUT II.

DE GRAECORUM HEORTOLOGIA.[1])

Hebdomas Graeca aliquantulum differt ab Latina. Taceo feriam quartam et sextam statos esse dies abstinentiae: etenim haec pia in „dies stationum" observantia neque ab Romana ecclesia aliena est. At peculiaris est Graecis Sabbati eminentia, quod propriis officiis insigne est et immune ab ieiunio (uno Sabbato excepto ante Dominicam Resurrectionis), alterius Dominicae instar. Nec praetermittes in feriis enumerandis diversitatem. Latinis primus dies hebdomadis est qui Dominicam subsequitur et tota illa hebdomas ab illo eodem Dominico sibi nomen sumit. Hebdomas enim tota Passionis dicitur, quia praecedens Dominicus Passionis est etc. Apud Graecos aliter fit. Hebdomas namque ab subsequente Dominica, tanquam termino, nomen et numerum habet, exceptis hebdomadis, quae a Paschate ad Pontecosten excurrunt: illae enim a prima et praecedente, non subsequente nominantur.

Annus Graecorum ecclesiasticus[2]) non orditur ab tempore Adventus (quod prorsus ignorant), sed a paschalis sollemnitatis longinqua, ut ita dicam, meditatione.[3]) Itaque ex amplo librorum ecclesiasticorum numero

---

1) Allatius De Dominicis et Hebdomadibus Recentiorum Graecorum Dissertatio post librum: De Eccles. Occid. et Orient. perpetua Consensione Colon. 1648. p. 1400 —1530.

2) Proponimus infra anni cuiusdam, ut ita dicamus, vivam imaginem. Selegimus autem annum qui currit 1853.

3) Muralt l. c. p. 59 sq.: „In Wahrheit, die Kirche hat in dieser Muttersorge für das Heil ihrer Kinder durch die sieben Wochen der grossen Fasten und die drei diesen vorhergehenden, wenn ich mich so ausdrücken darf, das Epos der ganzen Menschheit geschrieben in ihrem Fall, ihrer Erlösung und ihrem jüngsten Gerichte! Den ganzen Umfang dieses rührenden Gedichts hat sie ausgefüllt bald mit dem bittern Weinen der Busse, bald mit der Verzückung des Psalters, bald mit den Offenbarungen der Propheten über die herannahende Erlösung, bald endlich mit der Darstellung der Leiden des Heilands, aber nicht mehr bloss in geistlichen Gesängen, sondern auch in heiligen Gebräuchen zur Befestigung ihres Eindrucks. Der ganze äussere Mensch soll mit dem Innern an dem Werke der Er-

primus proponitur *Τριῴδιον*, e Canticorum sive Canonum, quibus abundat, ratione et modo ita appellatus. Ceteri namque Graecorum Canones, qui in officiis divinis in usu sunt, novem odis seu strophis constant. At qui in isto volumine continentur, tribus tantum conflantur.[1]) Et continet volumen Officium in ecclesiis recitari solitum a Dominica anni ecclesiastici prima usque ad Sabbatum sanctum.

1. Prima autem Dominica est *τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου* (16 Ian. apud Latinos Dom. Secunda post Epiphan.), quae cum hebdomade subsequente *προςφωνήσιμος* dicitur. Adhortatur enim, ut fideles digna conversatione accedant ad ieiunium Quadragesimae et poenitentes sicut publicanus in Evangelio. Epist. 2 Tim. 3, 10—17. Evang. Luc. 18, 9—14. *Κοντάκιον*[2]): *Φαρισαίου φύγωμεν ὑψηγορίαν, καὶ Τελώνου μάθωμεν τὸ ταπεινὸν ἐν στεναγμοῖς, πρὸς τὸν Σωτῆρα κραυγάζοντες, ἱλάσθητι μόνε ἡμῖν εὐδιάλλακτε.*

Triodium: *χρὴ γιγνώσκειν ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἑβδομάδι νηστεύουσιν οἱ τριςκατάρατοι Ἀρμένιοι τὴν βδελυρὰν αὐτῶν νηστείαν τὴν λεγομένην τοῦ ἀρτζιβουρίου· ἡμεῖς δὲ καθ' ἑκάστην* (etiam diebus stationum) *ἐσθίομεν τυρὸν καὶ ὠὰ, ἀνατρέποντες τὸ ἐκεῖνον δόγμα τῆς ταύτης αἱρέσεως.*

2. *Κυριακὴ τοῦ ἀσώτου* (23 Ian. Lat. Septuagesima) 1 Cor. 6, 12—20. Luc. 15, 11—32. *Κοντάκιον: Τῆς πατρῴας δόξης σου ἀποσκιρτήσας ἀφρόνως, ἐν κακοῖς ἐσκόρπισα, ὅν μοι παρέδωκας πλοῦτον· ὅθεν σοι τὴν τοῦ Ἀσώτου φωνὴν κραυγάζω· ἥμαρτον,*

---

lösung wirken; sein Ohr soll hören, sein Auge sehen, sein Mund beten; seine Hände sollen zum Himmel sich erheben und seine Kniee sich beugen; zur Erde soll sich erniedrigen die stolze Stirn und fasten der gierige Magen, der die hohen Gedanken der Geister so tief herabgezogen hatte. — Schon in den drei Wochen vor den grossen Fasten fängt die geistliche Bereitung an, und das Gleichniss vom Pharisäer und Zöllner belehrt uns durch das inbrünstige, reuige Gebet des Einen wie durch die Aufgeblasenheit des Selbstgerechten. Das andere Gleichniss vom verlorenen Sohne bringt nun jeden nicht ganz verstockten Sünder zur Zerknirschung, oder wenn dieses nicht hinreichte, so erfüllt ihn die Lesung des furchtbaren Evangeliums vom jüngsten Gerichte mit Entsetzen."

1) Mihi praesto est: *Τριῴδιον ψυχωφελέστατον περιέχον τὴν πρέπουσαν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τεσσαρακόστῃ ἅπασαν ἀκολουθίαν, νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελείᾳ διορθωθέν.* Venetiis 1702. fol. 493 pagg.

2) *Κοντάκιον* est brevis hymnus a voce *κοντός* parvus, eo quod laudes alicuius sancti vel festi succincte complectatur. Aliam etymologiam commemorat Muralt in Lexidio: „Die Russen schreiben es Kondan, obgleich sich dieses *d* nirgends in den griechischen Kirchenbüchern findet; iedenfalls aber bedeutet es nur einen Pflock, nicht eine Rolle, dergleichen die Gottesmutter dem süssen Sänger Romanus (um 500) gegeben haben soll, um ihn zu solchen K. zu begeistern, woher er auch im Synaxarion der Kontakiendichter heisst."

ἐνώπιόν σου Πάτερ οἰκτίρμον· δέξαι με μετανοοῦντα, καὶ ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου.

Septimana quae sequitur a subsequente Dominica nomen habet *ἀπόκρεως.*[1])

Triod.: — *Τῷ Σαββάτῳ τῆς Ἀποκρέω, μνήμην ἐπιτελοῦμεν τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων Πατέρων, καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν.*

— — *ἐπειδὴ γάρ τινες ἄωρον πολλάκις ἐπὶ ξένης ὑπέστησαν θάνατον, ἐν θαλάσσῃ τε καὶ ἀβάτοις ὄρεσι, κρημνοῖς τε, καὶ χάσμασι, καὶ λοιμοῖς, καὶ λιμοῖς, καὶ πολεμοῖς, καὶ ἐμπρησμοῖς, καὶ κρυμοῖς, καὶ ἄλλους παντοίους θανάτους ὑπομεμνηκότες, ἴσως δὲ, καὶ πένητες ὄντες καὶ ἄποροι, καὶ τῶν νενομισμένων ψαλμῳδιῶν καὶ μνημοσύνων οὐχ ἔτυχον, οἱ θεῖοι πατέρες κινούμενοι, κτλ.*

3. *Κυριακὴ Ἀπόκρεως* (30 Ian. Lat. Sexagesima) 1 Cor. 8, 13 — 9, 2. Matth. 25, 31—46.[2])

Sequitur Hebdomas *τῆς τυροφάγου.*

Triod.: *Εἰδέναι χρὴ, ὅτι τῇ Τετράδι, καὶ Παρασκευῇ τῆς Τυροφάγου, ἐσθίομεν τυρὸν, καὶ ᾠὰ, διὰ τοὺς Ἰακωβίτας, καὶ Τετραδίτας, κατὰ τὸν Κανόνα τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νικεφόρου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.*

Τῷ Σαββάτῳ τῆς Τυροφάγου μνήμην ἐπιτελοῦμεν πάντων τῶν ἐν ἀσκήσει λαμψάντων Ὁσίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν.

4. *Κυριακὴ τῆς τυροφάγου* (6 Febr. Lat. Quinquagesima) Rom. 13, 12 — 14, 4. Matth. 6, 14 sq.

Allatius: *„Graeci in hebdomade τῆς τυροφάγου caseo ac ovis vescuntur. Volunt enim ordine quodam per media ab uno extremo, carnibus scilicet ad aliud, pisces nempe et quadragesimalia gradum facere; ne, subita illa mutatione ab uno in aliud extremum, naturae vires succumbant — — quamvis alii hanc ab Heraclio institutam esse autument, voti reo, bello cum Chosroa feliciter peracto.“* Quod ad Russos Muralt in Lexidio: *Butterwoche (Maslänitza), in der noch Milchspeisen und Eier erlaubt sind, aber kein Fleisch mehr. Es ist die Woche Sexa-*

---

1) Nicephor. Gregoras VIII: *Ἀπόκρεως γὰρ ἦν ὁ καιρὸς ὅτε πρὸς εὐωχίας ἁβροτέρας καὶ ἀκρατοποσίας δίδοασεν ἄνθρωπος.* Sequenti die lunae abstinere incipiunt a carnibus, sed utuntur adhuc ovis, lacte, caseis, butyro et similibus unctis, quae a carne ortum habent.

2) Hac ipsa Dominica crebro convivia agitant, eleemosynas plurimas distribuunt, inimicis condonant, amicitiae vincula per inimicitias dissoluta iterum connectunt. Et similia observantur sequenti Dominica *τυροφάγου.*

gesima der Lateiner, die dem Aschermittwoch oder Carnevale des Abendlands vorhergehende, in welcher das Volk sich auf die Entbehrungen der sieben folgenden Wochen, in denen es nur Grütze, Graupen, Mehlspeisen und an zwei Tagen Fische in Oel geniessen darf, durch Schmausereien und Spiele jeder Art vorbereitet. In St. Petersburg werden auf dem grossen Platze vor der Admiralität Schaukeln, Schlittberge, Buden für allerlei Spektakel errichtet, und die vornehme Welt fährt hin, um das jubelnde, singende und summende Volk zu sehen und zu hören. Die drei während der Fasten geschlossenen Theater, das russische, deutsche und französische, können dem Zudrange kaum genügen, obgleich in jedem zweimal des Tages gespielt wird. Auch feiert man in dieser Woche die meisten Hochzeiten, da dieselben den Griechen während der grossen Fasten verboten sind, und auch die Nichtorthodoxen keine Lustbarkeiten halten dürfen." (Kohl St. Petersburg II. p. 294 —337.)

Ab die Lunae, quae insequitur, Graeci auspicantur Quadragesimam.

Neale l. c. p. 744: *On the Monday, Lent begins. The extraordinary rigour of this fast in the Eastern Church is well known. Not only is meat forbidden, but fish, cheese, eggs, butter, oil, milk, and all preparations of it. Caviar, however, and other preparations of fishes' eggs, shell-fish, crabs, and lobsters, are allowed. The fast continues on Sunday, though its rigour is a little lessened, oil being permitted; as it also is on the Saturday. General indulgences are never granted: thus we find the Emperor Andronicus when an aged man, and in infirm health, sitting down to a supper of shell-fish, and correcting their evil effects with wine. The only relaxations are,* (1) *The use of wine;* (2) *The permission of fish on the Annunciation and Palm Sunday;* (3) *The allowance of more than one meat on Saturday and Sunday.*

Triod.: — *Τῷ Πρώτῳ Σαββάτῳ τῶν Νηστειῶν μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ γενομένου Θαύματος διὰ τῶν Κολύβων παρὰ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος.*

Neale l. c. p. 745: *The Saturday of the first week of the fast is observed in memory of S. Theodore Tiro, who is said to have appeared, in the time of Julian the Apostate, to Eudoxius, then Patriarch of Constantinople, and to have warned him of a stratagem by which the Emperor proposed to sell in the markets bread offered to idols, and actually sprinkled with the blood of the sacrifices, recommending him to confine his people to the cakes called collyba. On this day, a distribution of these cakes in made to the poor.*

5. *Κυριακὴ πρώτη τῶν νηστειῶν ἤτοι ὀρθοδοξίας* 13 Febr. Lat. Invocavit) Rom. 16, 17—21. Matth. 10, 10—19.

Triod.: *Τῇ Πρώτῃ Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν, ἤτοι τῆς Ὀρθοδοξίας μνείαν ἐπιτελοῦμεν τῶν Ἁγίων Προφητῶν, Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν, καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ τῆς τῶν Ἁγίων καὶ σεπτῶν Εἰκόνων ἀναστηλώσεως, γενομένη ἐπὶ τῆς Βασιλείας Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας. — — χρὴ εἰδέναι, ὅτι μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου λιτανεύομεν κοινῶς μετὰ τῶν ἁγίων τοῦ σταυροῦ ξύλων καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων καὶ ἀπερχόμεθα ἐν τόπῳ ὡρισμένῳ, ὅπου δεῖ ἀναγινώσκειν τὸ συνοδικόν· πορευομένων δὲ καὶ ἀναστρεφόντων ἡμῶν ψάλλομεν τὸν παρόντα κανόνα τοῦ ἁγίου πατρὸς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου.*

Accedit sollemnis omnium orthodoxorum Imperatorum ac Sanctorum Doctorum Commemoratio, Haeresium vero *ἀνάθημα.*

Muralt l. c. p. 61: „*Nicht ohne tiefen Grund lässt die Kirche am ersten Fastensonntag die Wiederaufrichtung der heiligen Bilder feiern, woher auch diese Woche gewöhnlich die der Rechtgläubigkeit heisst. Sie will uns durch dieses Andenken zur Erneuerung des Bildes Gottes im gefallenen Menschen durch warmen Glauben an Jesum Christum bewegen (?). — Das Andenken dieses freudigen Ereignisses ward mit Gebeten für die lebenden und todten Bekenner der Rechtgläubigkeit gefeiert, zugleich aber mit warnender Bedrohung des Anathema, welches zu verschiedenen Zeiten gegen von der rechtgläubigen Kirche verworfenen Irrlehrer ausgesprochen worden, und zwar in starken Ausdrücken, weil sie den Grund des Glaubens anzugreifen drohten. Sie hat diese traurige Pflicht aus Menschenliebe erfüllt, um die vielen Tausende unerfahrener Christen durch Widerlegung einiger hinterlistiger Verführer zu retten nach dem Beispiele des Apostels Paulus, der da sagte: „So auch wir oder ein Engel vom Himmel euch würde Evangelium predigen anders denn das wir euch gepredigt haben, der sei verflucht!“ — Das erwähnte Gebet für ewiges Andenken der frommen Fürsten und Patriarchen der griechischen und der russischen Kirche mit feierlicher Verdammung der Abtrünnigen wird von jenen Zeiten an bis jetzt beständig im Anfange der Fasten gehalten, gleichsam als ein erbauliches Bild der dereinstigen Scheidung der Lämmer von den Böcken durch den Hirten Christus am jüngsten Tage!*“

Ut semel dicamus, Mouravieff et Muraltius non consistunt in sobrio ac iusto patrocinio, sed perpetuum sibi suscipiunt propugnationem, etiam in *ἀναπολογίστοις*. Perperam eiusmodi anathematis efficitur cultus publici officium, a quo semper arcenda erit et iusta ecclesiae in secus credentes comminatio. Sane vero illius Dominicae liturgia

noratu admodum digna est, et ideo infra eam ex **Kingii** libro expsimus.[1])

---

1) Sobald als die horae gelesen worden, stellet sich der Bischof in seinem bischöflichen ite an seinen gewöhnlichen Ort. Die Archimandriten, Hegumenen, Priester und Diagehen aus dem Altarplatze. Die Priester tragen die Bilder unsers Heilandes und der ;frau, und legen sie auf die Analogions mitten in der Kirche. Der Protodiaconus t an: Gieb den Segen, mein Herr. Bischof. Gelobet sei unser Gott. Chor. Amen. singen: O himmlischer König. Lector. Trisagion: Herr sei uns gnädig; zwölfmal. ommt lasset uns anbeten u. s. w. Psalm 75. Das Gloria: Jetzt und immerdar: Halja; dreimal. Der Diaconus liest die gewöhnliche Ectinia bis auf die Bitte: Für alle, da reisen. Und sodann setzet er das folgende hinzu: Lasset uns beten zu dem Herrn, er ansehe diese seine heilige Kirche mit einem gnädigen Auge, und sie bewahre er und unüberwindlich vor Ketzereien und Aberglauben, und sie erhalte in Friede.

Lasset uns beten zu dem Herrn, dass er sie befreie von aller Trennung, und durch Kraft des heiligen Geistes bekehre alle diejenigen, welche von der Kenntniss der rheit abgewichen sind, und sie vereinige mit seiner auserwählten Heerde.

Lasset uns beten zu dem Herrn, dass er erleuchte diejenigen, deren Verstand verert ist durch Unglauben, mit dem göttlichen Lichte seiner Weisheit; und befestige ; treuen Knechte, und erhalte sie standhaft in der Orthodoxie.

Nach der Ectinia, Deus Dominus nobis apparuit. Wir deine unwürdigen Knechte, err, mit der tiefsten Empfindung deiner grossen uns erzeigten Gnadenbezeigungen ien dich und preisen dich, wir loben dich, wir danken dir, wir singen dir, und ern deine Gnade, und als deine Knechte rühmen wir dich; o unser Wohlthäter und ind, Ehre sei dir. Das Gloria. Wir deine unnützen Knechte, o Herr, welche du ig geachtet hast deiner freien Güte und Gnade, wenden uns begierig zu dir, und ;en dir dar allen möglichen Dank und Lob; und rühmen dich als unsern Wohlthäter Schöpfer, wir rufen aus: Ehre sei dir, o gnädigster Gott.

Du, o Herr, der du scheinen liessest die Pracht des Firmaments und die Schönheit heiligen Gnadenstuhls hier auf Erden, bestätige diesen immer und ewiglich: und ı an unser Gebet, welches dir unaufhörlich gebracht wird, durch die Fürbitte der gelobten Jungfrau, o du, der du bist die Auferstehung und das Leben von allen. ›diaconus. Lasset uns aufmerken. Bischof. Friede sei mit uns allen. Lector. Und deinem Geiste. Protodiaconus. Weisheit. Lasset uns aufmerken. Lector: das Pronon. Die in dem Hause Gottes gepflanzet sind, sollen blühen in den Höfen des es unsers Gottes. Vers. Die Gerechten werden sich freuen in dem Herrn, und ihr auen auf ihn setzen.

Epistel. Evangelium. Sodann die Ectinia: Sei uns gnädig, o Gott, nach deiner ıen Güte, wir bitten dich, erhöre uns, und sei uns gnädig. Nach der Bitte für die ge gesetzgebende Synode.

O du, der du nicht willst den Tod des Sünders, sondern dass er sich bekehre und ; bekehre alle Abtrünnige zu deiner heiligen Kirche. Wir bitten dich, o barmherzi- Herr, erhöre uns, und sei uns gnädig.

O du, der du schufest diese Welt zu deiner Ehre, führe alle diejenigen zur Busse, he von deinem Worte abgewichen sind, dass sie mit allen Gläubigen dich, unsern , im Glauben und wahrer Frömmigkeit anbeten mögen. Wir bitten dich, o allmäch- Schöpfer, erhöre uns, und sei uns gnädig.

O du, der du uns gabest dein Gebot, dich, unsern Herrn, und unsern Nächsten zu

6. *Κυριακὴ δευτέρα τῶν Νηστειῶν* (20 Febr. Lat. Reminiscere) Hebr. 1, 10 — 2, 3.

---

lieben, gieb, dass heute alle Feindschaften, Beleidigungen, ungerechter Gewinn, Gewaltthätigkeit, Fluchen, und alle Bosheit ausgerottet werde, und dass wahre Liebe in unsern Herzen herrschen möge. Wir bitten dich, o unser Heiland, erhöre uns und sei uns gnädig.

Bischof. Ausrufung. Erhöre uns, o Gott unser Heiland. Chor. Amen. Protodiaconus. Lasset uns beten zu dem Herrn. Chor. Herr sei uns gnädig.

O höchster Gott, der Herr und Schöpfer der ganzen Welt, der du erfüllest alle Dinge mit deiner Grösse, und erhältst sie durch deine Macht; wir, deine unwürdigen Knechte, bringen dir dar unsern Dank, o Herr, dem Geber aller Dinge, dass du dein Antlitz nicht von uns gewendet hast wegen unserer Sünden, sondern kömmst uns mit deiner Gnade zuvor: Du hast gesandt deinen eingeborenen Sohn, uns zu erretten, und deine gränzenlose Güte den Menschen zu verkündigen, da du ernstlich verlangest, dass wir alle bekehret, und errettet werden sollen. Du kennest die Schwachheiten unserer Natur, und stärkest uns mit der allmächtigen Gnade deines heiligen Geistes; du tröstest uns mit heilsamem Glauben und fester Hoffnung der ewigen Güter, und führest deine Auserwählten auf den Berg Zion, und bewahrest sie wie deinen Augapfel. Wir bekennen, o Herr, deine Gnade und Liebe gegen die Menschen, die überschwenglich gross sind; aber in Ansehung unserer mannigfaltigen Gefahren bitten wir dich, o seliger Herr: Sieh' herab auf uns, deine Kirche: Denn ob wir gleich dein Evangelium des Heils mit Freuden empfangen haben; so haben es doch die Dornen der Eitelkeit und der weltlichen Lüste unfruchtbar gemacht; und viele unter den Menschen sind der Bosheit ergeben, und streiten durch Ketzereien und Trennungen wider deine evangelische Wahrheit, weichen von deinem Erbe, verwerfen deine Gnade, und unterwerfen sich selbst dem Urtheile deines heiligen Wortes. O gnädigster und allmächtiger Herr, der du nicht immerdar zürnest, sei ihnen gnädig! Deine heilige Kirche, welche dir Jesus Christus, der Urheber und Vollender unsers Heils, dargestellt hat, bittet dich, sei ihnen gnädig; befestige sie mit der Kraft des orthodoxen Glaubens; erleuchte die Augen ihres Verstandes mit deinem göttlichen Lichte, dass sie verstehen mögen deine Wahrheit; erweiche die Härte ihrer Herzen, und öffne ihre Ohren, dass sie hören deine Stimme, und sich zu dir, unserm Heilande, wenden. Verbessere, o Herr, ihre Irrthümer und ihr Leben, welches von der christlichen Religion abweichet; und gieb, dass wir mögen alle heilig und unbefleckt sein, damit dein heilsamer Glauben Wurzel fassen, und Frucht bringen möge in unseren Herzen. Wende dein Antlitz nicht von uns, o Herr; zeige uns die Freude deines Heils, gieb den Lehrern deiner Kirche einen heiligen Eifer und Sorgfalt für das Heil und die Bekehrung derer, die da irren; regiere sie mit dem Geiste des Evangelii, dass wir durch deine Hand geführet, alle dahin gelangen mögen, wo die Vollkommenheit des Glaubens, die Fülle der Hoffnung, und die wahre Keuschheit sind, und zugleich mit den Chören der englischen Kräfte dich preisen, unsern Herrn, den Vater, den Sohn, und den heiligen Geist, in Ewigkeit. Amen.

Protodiaconus, laut: Wo ist ein so grosser Gott, wie unser Gott? Du bist es, der Wunder thut, du bist Gott allein; dreimal.

Lasset die Rechtgläubigen, die jetzt den Tag der Orthodoxen auf eine besondere Art feiern, preisen Gott, den Urheber alles Guten, der selig ist immerdar. Diess ist unser Gott, der durch seine Vorsehung befestiget das Erbe, woran er Wohlgefallen hat, seine heilige Kirche, deren Grund er sogar im Paradiese legte, indem er durch sein un-

Triod.: „Ψάλλεται ἡ Ἀκολουθία, τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου Θεσσαλονίκης τοῦ θαυματουργοῦ, τοῦ καὶ Παλαμᾶ.“

---

schätzbares Wort diejenigen tröstet, welche durch die Uebertretung unserer ersten Eltern fallen. Dies ist unser Gott, der uns zu dieser seiner gnädigen Verheissung führet, und sich nicht unbezeugt liess, sondern sorgte für das zukünftige Heil, und gab manche lebhafte Beschreibungen davon durch unsere Vorfahren und die Propheten. Dies ist unser Gott, der manchmal und auf mancherlei Weise redete in den vergangenen Zeiten zu den Vätern durch die Propheten, und hat in diesen letzten Tagen geredet zu uns durch seinen Sohn, durch welchen er auch die Welt gemacht hat, der uns seinen guten Willen bekannt machte, die Geheimnisse des Himmels öffnete, und uns zur Wahrheit des Evangelii durch die Kraft des heiligen Geistes kommen liess; seine Apostel schickte, zu predigen das Evangelium des Reichs in aller Welt, und es durch Zeichen und Wunder bestätigte. Dieser heilsamen Offenbarung zufolge, und in der Annehmung dieses Evangelii, glauben wir an einen Gott u. s. w. (Der Nicänische Glauben wird wiederholet.)

Dies ist der apostolische Glauben, dies ist der Glauben unserer Väter, dies ist der orthodoxe Glauben: diesen Glauben bestätiget die ganze Welt.

Ferner nehmen wir an und behaupten die Concilien unserer Väter, und ihre Traditionen und Schriften, welche mit der göttlichen Offenbarung übereinstimmen.

Und ob gleich einige Feinde dieser Orthodoxie, und Widersacher der heilsamen Offenbarung sind; so hat doch der Herr die Vorwürfe seiner Knechte angesehen, denn er hat die Gegner seiner Ehre mit Schande bedeckt, und die verkehrten Feinde seines Glaubens in die Flucht getrieben.

Wie wir nun diejenigen segnen und rühmen, die ihren Verstand dem Gehorsam gegen die göttliche Offenbarung unterworfen und dafür gestritten haben; so müssen wir auch nach Anleitung der heiligen Schrift, und der Traditionen der ersten Kirche, alle diejenigen, welche sich der Wahrheit widersetzen, gänzlich verwerfen und anathematisiren, wenn sie, da der Herr auf ihre Busse und Bekehrung wartete, sich geweigert haben zurück zu kehren.

Denen, welche das Dasein Gottes leugnen, und behaupten, dass die Welt von selbst bestehe, und dass alle Dinge darinnen durch einen Zufall gemacht worden, ohne die göttliche Vorsehung, sei Anathema, Anathema, Anathema.

Denen, welche sagen, dass Gott nicht ein Geist, sondern Fleisch ist; oder dass er nicht gerecht, gütig, weise, allwissend ist, und dergleichen Lästerungen, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche es wagen zu sagen, dass der Sohn Gottes und der heilige Geist nicht gleich wesentlich und von gleicher Ehre mit dem Vater sind; und dass der Vater, und der Sohn, und der heilige Geist nicht ein Gott sind, sei Anathema; dreimal.

Denen, die sträflicher Weise behaupten, dass die Ankunft des Sohnes Gottes in die Welt im Fleische, und sein freiwilliges Leiden, Tod und Auferstehung, zu unserer Seligkeit und Versöhnung der Sünde nicht nöthig waren, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche die Gnade der Erlösung verwerfen, die im Evangelio als das einzige Mittel unserer Rechtfertigung vor Gott geprediget wird, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche behaupten, dass die gebenedeiete Jungfrau Maria nicht eine Jungfrau war vor ihrer Niederkunft, in der Niederkunft und nach ihrer Niederkunft, sei Anathema; dreimal.

Denen, die nicht glauben, dass der heilige Geist eingab den Propheten und Aposteln, und dadurch uns unterrichtete in dem wahren Wege zum ewigen Leben, und be-

Sed alii Gregorii Palamae memoriam respuunt, tanquam haeretici et falsorum dogmatum disseminatoris.

---

stätigte eben dieses durch Wunder, und jetzt wohnet in den Herzen der gläubigen und wahren Christen, und leitet sie in alle Wahrheit, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche verwerfen die Unsterblichkeit der Seele, und leugnen, dass die Welt ein Ende haben werde, und dass ein zukünftiges Gericht, und ewige Belohnungen für die Tugendhaften im Himmel und Strafen für die Bösen sein werden, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche alle heiligen Geheimnisse verwerfen, welche die Kirche Christi annimmt, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche die Concilien der heiligen Väter und ihre Traditionen verwerfen, die der göttlichen Offenbarung gemäss sind, und die orthodoxe katholische Kirche auf eine fromme Weise annimmt, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche glauben, dass die orthodoxen Fürsten ihre Thronen nicht durch eine besondere Gewogenheit Gottes gegen sie besteigen; und bei ihrer Salbung nicht empfangen die Gaben des heiligen Geistes zur Vollziehung ihres grossen Amtes; und es daher wagen, Aufruhr und Empörung wider sie zu erregen, wie Gregorius Otrepevius, Johannes Mazeppa, und dergleichen, sei Anathema; dreimal.

Denen, welche die heiligen Bilder verwerfen, welche die heilige Kirche annimmt, zur Erinnerung der Werke Gottes und seiner Heiligen, um den Anschauern Frömmigkeit einzuflösen, und sie zur Nachahmung ihrer Beispiele zu erwecken, und denen, welche sagen, dass sie Götzen sind, sei Anathema; dreimal.

Aber allen, welche gestritten haben für den rechten Glauben durch ihre Worte, durch ihre Schriften, durch ihre Lehre, durch ihre Leiden und gottseliges Leben, wie auch den Beschützern und Vertheidigern der Kirche Christi, feiert die Kirche ihr Andenken jährlich, und saget öffentlich:

Dem heiligen und frömmsten Kaiser Constantin, gleich den Aposteln, und seiner Mutter Helena sei immerwährendes Andenken, immerwährendes Andenken, immerwährendes Andenken.

Den orthodoxen griechischen Kaisern, Theodosius dem Grossen, Theodosius dem Jüngern, Justinian, und allen frommen griechischen Kaisern und Kaiserinnen, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Dem frommen Grossfürsten Woladimir, gleich den Aposteln, und der Olga, seiner Grossmutter, und allen andern frommen Prinzen und Prinzessinnen von Russland, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Den frommen Monarchen, Kaisern und Grossfürsten Johann Wasilewich, Theodor Iwanowich, Michael Theodorowich, Alexis Michaelowich, Theodor Alexiewich, Johann Alexiewich, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Dem frömmsten grossen Monarchen und Kaiser Peter dem Ersten, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Dem frömmsten Monarchen und Kaiser Peter dem Zweiten, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Den frömmsten höchsten Prinzessinnen und Kaiserinnen Catharina Alexiewna, Anna Iwannowna, Elisabeth Petrowna, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Den gottseligen höchsten Prinzessinnen und Grossfürstinnen Eudoxia Lukianowna, Maria Eliechna, Agatha Simeonowna, Martha Matthewna, Natalia Cyrilowna, Parascovia Theodorowna, der Nonne Helena, der Nonne Martha Iwanowna, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

7. Κυριακὴ τρίτη τῶν Νηστειῶν (27 Febr. Lat. Oculi) Hebr. 14 — 5, 6.

Den frommen Prinzen und Söhnen der Zaare und Grossfürsten Demetrius Iwano-ich, Alexis Alexiewich, Alexis Petrowich;

Den frommen Prinzessinnen und Töchtern der Zaare und Grossfürstinnen, Anna Pe-rowna, Natalia Petrowna;

Den frommen Prinzessinnen und Töchtern der Söhne der Zaare und Grossfürstin-en, Tatiana Michaelowna, Irena Michaelowna, der Nonne Anthya Michaelowna, der Nonne ophia Alexiewna, der Nonne Margaretha Alexiewna, Theodosia Alexiewna, Eudoxia Ale-iewna, Maria Alexiewna, Catharina Alexiewna, Natalia Alexiewna, Catharina Iwanowna, 'arascovia Iwanowna; den gottseligen Prinzessinnen und Grossfürstinnen Natalia Alexiewna, nd den übrigen von der kaiserlichen Familie, und allen, die von Grossfürsten von Russ-nd geboren sind, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Den heiligsten russischen Patriarchen, Hiob, Hermogenes, Philaretes, Joasaph, Jo-eph, Nichon, Joasaph, Peterimus, Joachim, Adrian, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Den heiligsten Patriarchen zu Constantinopel, Alexandrien, Antiochien und Jerusa-em, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Den ehrwürdigsten und orthodoxen Metropoliten, Erzbischöfen und Bischöfen, sei mmerwährendes Andenken; dreimal.

Allen Fürsten und Bojaren, welche gelitten haben und in verschiedenen Schlach-n zur Vertheidigung des orthodoxen Glaubens und ihres Vaterlandes geblieben sind, sei mmerwährendes Andenken; dreimal.

Allen orthodoxen Christen, welche im wahren Glauben und Religion, und in der offnung der Auferstehung gestorben sind, sei immerwährendes Andenken; dreimal.

Die orthodoxe Kirche Christi, welche so siegreich feiert das Andenken derer, die in n vergangenen Zeiten für den Glauben gestritten haben, um dadurch alle ihre gläubi-n Söhne zur Nachfolge ihrer Beispiele zu erwecken, erhebet auch mit Recht diejenigen, elche jetzt durch ihre Arbeit streiten für die wahre Orthodoxie, und durch einen heil-men Glauben und Tugend sich selbst zur ewigen Seligkeit vorbereiten.

Sodann rufet er mit lauter Stimme aus: Der frömmsten und durchlauchtigsten (Mo-archin, namentlich), die eifrig annimmt, und vertheidiget die christliche Religion, und eschützet die Kirche Christi, verleih, o Herr, Glückseligkeit und Friede, und Gesundheit nd Heil, Glück in allen ihren Unternehmungen, Sieg über alle ihre Feinde, und erhalte ie viele Jahre.

Chor. Viele Jahre; neunmal.

Die gottseligste (kaiserliche Familie, namentlich), viele Jahre.

Chor. Viele Jahre; dreimal.

Die heilige gesetzgebende Synode von allen Reussen, viele Jahre.

Chor. Viele Jahre; dreimal.

Die heiligsten orthodoxen Patriarchen zu Constantinopel, Alexandrien, Antiochien und Jerusalem, viele Jahre.

Chor. Viele Jahre; dreimal.

Den ehrwürdigen Bischof (dessen Diöces es ist, namentlich), viele Jahre.

Chor. Viele Jahre; dreimal.

Die ehrwürdigsten orthodoxen Metropoliten, Erzbischöfe und Bischöfe, und den gan-zen heiligen Orden, viele Jahre.

Chor. Viele Jahre; dreimal.

Triod.: *Ἑορτάζομεν τὴν Προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ. Κοντάκιον: Οὐκ ἔτι φλογίνη ῥομφαία φυλάττει τὴν Πύλην τῆς Ἐδέμ· αὕτη γὰρ ἐπέστη παράδοξος δέσις, τὸ Ξύλον τοῦ Σταυροῦ, θανάτου τὸ κέντρον, καὶ Ἅιδου τὸ νῖκος ἐλήλατο· ἐπέστης δὲ Σωτήρ μου βοῶν τοῖς ἐν Ἅιδῃ εἰςάγεσθε πάλιν εἰς τὸν Παράδεισον.*

Euthymius: — *εἴη δ' ἂν ὁ σταυρὸς ἐνταῦθα καὶ τῶν τοῦ σωτῆρος παθημάτων ὑπόμνησις, ἵν' ἡμεῖς πρὸς τὴν τῶν τῆς νηστείας μὴ ἀποκαμῶμεν κακοπαθείαν, ἀλλ' εὐδρομῶμεν μᾶλλον πρὸς τὴν ἀνάστασιν διὰ σταυροῦ πρὸς ταύτην χειραγωγούμενοι. καὶ ὁ μὲν ἀληθὴς οὕτως λόγος δι' ὧν ἐν τῷ τῶν νηστειῶν μεσασμῷ τὴν τοῦ σταυροῦ προςκύνησιν ἑορτάζομεν.* Muralt l. c. p. 93 sq.: *Bei dem rührenden Gesange „Heiliger Gott!" trägt der Presbyter, dem der Diacon mit dem Rauchfass vorangeht, das Kreuz auf seinem Haupte aus dem Heiligthum heraus. Die Blumen, mit denen es meistens geschmückt ist, sollen uns erinnern, dass die Dornenkrone des gekreuzigten Heilandes für uns zu Rosen und Lilien des Feldes aufgeblüht ist. Er legt es dann auf das in der Mitte der Kirche bereit stehende Analogeion nieder, und fällt vor demselben mit der ganzen Gemeinde dreimal auf die Kniee bei dem feierlichen Rufe: „Dein Kreuz verehren wir, o Herr, und deine heilige Auferstehung verherrlichen wir." Dann werden von beiden Chören die Sticherien (Versiculi) des Kreuzes gesungen, und das Holz der Erlösung wird erhoben, und herangerufen werden alle Völker der Heiden zur freudigen Verehrung desselben."*

Den gottseligsten gesetzgebenden Collegio, Generals und Gouverneurs der Städte, der christlichen Armee, und allen orthodoxen Christen, welche recht behalten den Glauben und Leben im Gehorsam gegen die Kirche Christi, verleih, o Herr, Friede und Ruhe, Glück und Ueberfluss an Früchten der Erde und viele Jahre.

Chor. Viele Jahre; dreimal.

Verherrliche alle diese, o heiligste Dreieinigkeit, und befestige sie im wahren Glauben, dass sie ihn bis ans Ende behaupten mögen: Und bekehre alle diejenigen, welche heimtückischer Weise verläumden den orthodoxen Glauben und die Kirche Christi, und derselben nicht gehorchen. Und gieb, dass sie zur Erkenntniss deiner ewigen Wahrheit kommen mögen, durch das Gebet unserer heiligsten Frau, der Mutter Gottes, und Jungfrau Maria, und aller Heiligen. Amen.

Nach diesem Gebet saget der Bischof:

Ehre sei dir, o Gott, der Geber aller guten Gaben, in Ewigkeit.

Chor. Amen.

Sodann singt er den Gesang des heiligen Ambrosius: Te Deum Laudamus; und während der Zeit, da dieser Gesang gesungen wird, so küssen die Bischöfe, Archimandriten, und alle Geistlichen, die heiligen Bilder, die auf den Analogions liegen.

Die gewöhnliche Entlassung.

Per totam insequentem hebdomadem (*μέση, μεσότης τῶν νηστειῶν, μεσονήστιμος*) crux publice exponitur adoranda.

8. *Κυριακὴ τετάρτη τῶν Νηστειῶν* (6 Mart. Lat. Laetare) Hebr. 6, 13—20. Triod.: *Ψάλλομεν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωαννου τοῦ συγγραφέως τῆς κλίμακος.*

Feria quinta ut fideles ad poenitentiam evocentur cantatur ὁ μέγας Κανών, ab Andrea Cretensi ex universa veteris et novi foederis historia collectus.

Sabbato recitatur ὁ εἰς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον ἀκάθιστος ὕμνος ita dictus quia olim a populo, ob urbem ter servatam ope B. Virginis, per totam noctem stante sine sessione canebatur.

9. *Κυριακὴ πέμπτη τῶν Νηστειῶν* (13 Mart. Lat. Iudica s. Passionis) Hebr. 9, 11—14. Triod.: *Ψάλλομεν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας.*

Sequitur Hebdomas τῶν βαΐων, Palmarum. Ea quotannis ab Imperatore et Patriarcha dona, munera, largitiones, ab ipsa Hebdomade Baja dicta populo distribuebantur. Et apud Russos Sabbato pueri et et puellae accipiunt munuscula. Kohl ›St. Petersburg II. p. 346—356.

Sabbato peragitur una ex maximis Graecorum sollemnitatibus Τοῦ δικαίου Λαζάρου Resuscitatio Lazari. Τροπάριον (Antiphona): Τὴν κοινὴν Ἀνάστασιν πρὸ τοῦ σοῦ Πάθους πιστούμενος, ἐκ νεκρῶν ἤγειρας τὸν Λάζαρον Χριστὲ ὁ Θεός· ὅθεν καὶ ἡμεῖς ὡς οἱ Παῖδες, τὰ τῆς νίκης σύμβολα φέροντες, σοὶ τῷ Νικητῇ τοῦ θανάτου βοῶμεν· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

10. *Κυριακὴ τῶν Βαΐων* (20 Mart. Lat. Palmarum) Philipp. 4, 4—9. Ioann. 12, 1 sq. *Κοντάκιον: Τῷ θρόνῳ ἐν Οὐρανῷ, τῷ πώλῳ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐποχούμενος Χριστὲ ὁ Θεὸς, τῶν Ἀγγέλων τὴν αἴνεσιν, καὶ τῶν Παίδων ἀνύμνησιν προςεδέξω βοώντων σοι· εὐλογημένος εἶ ὁ ἐρχόμενος, τὸν Ἀδὰμ ἀνακαλέσασθαι.* Et magnae pompae apparatu ramis olivarum palmisque in cruces et alias formas confictis, in ramis appensis sollemni ritu celebrant.

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη δευτέρα.

Memoria colitur Ioseph et ficus exsiccatae, quoniam ex ea initium sumit Passio Christi. Ioseph vero in illius figuram assumitur.

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη τρίτη.

Proponitur parabola decem virginum: quod similes parabolas ascendens Hierosolymam Dominus discipulis enunciabat.

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη τετάρτη.

Peccatricis mulieris, quae unxerat Dominum, memoria agitur, quod id factum paullo ante passionem contigit.

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη πέμπτη (Fer. 5 in coena Domini) Gal. 6, 14—18. Rom. 5, 6—10. Hebr. 2, 11—18. Hebr. 10, 19—25. Inter missarum sollemnia fideles, qui se tanto muneri fore idoneos iudicant, corporis et sanguinis Christi participes fiunt. Dum communicant recitat Chorus perpulcrum Troparion: *Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον υἱὲ θεοῦ κοινωνόν με παράλαβε, οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἴπω, οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς ὁ λῃστὴς ὁμολογῶ σοι, μνήσθητί μου κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Muralt l. c. p. 110: „*Wenn ein Bischof den feierlichen Gottesdienst des hohen Donnerstages hält, so vollendet er, der gleichsam die Gestalt Christi an sich trägt, die Darstellung seines geheimnissvollen Abendmahles noch durch Wiederholung der rührenden Fusswaschung, und zwar nach der Liturgie. Mitten in der Kirche, auf dem Ambon, zieht er die bischöfliche Kleidung ab, von zwölf um ihn sitzenden Presbytern umgeben, und nimmt, nach den von einem Diacon laut gelesenen Worten des Johannes, einen Schurz, giesst Wasser in ein Becken, und wäscht jenen damit die Füsse. Zu noch grösserer Verähnlichung des ursprünglichen Actes geht nun die Lesung vom Diacon zum Bischof und zum Aeltesten der Mitdienenden über. Dieser Letztere wiederholt die Worte des Apostels Petrus, als er sich weigerte, sich die Füsse waschen zu lassen, der Bischof selbst aber die Antwort Christi. Zuletzt, nachdem er sich aufs Neue angezogen, setzt er sich unter die Presbyter, und spricht zum Schlusse des Evangeliums im Namen des Herrn noch die Worte Joh.* 13, 13—17.“ Augusti Denkw. II. p. 105: „*Ausserdem, dass das Fusswaschen am russischen Kaiserhofe und bei den Hospodaren der Moldau und Wallachei eingeführt ist, wird es auch in allen griechischen Klöstern von den Archimandriten vorgenommen. Doch ist bemerkenswerth, dass es hier an dem folgenden Charfreitage geschieht.*“ *(?)*

Typicum: *Σχολάζει τὸ ψαλτήριον ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τοῦ σαββάτου τοῦ ἀντιπάσχα.*

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη παρασκευή σωτηρία 1 Cor. 1, 18 — 2, 2. 1 Cor. 5, 6—8. Gal. 3, 13. 14. Rom. 6, 3—11. Allatius l. c. p. 1447: Nocte hora secunda signo dato in ecclesiam conveniunt et Christi passionem concelebrant, quatuor Evangelistarum textum in duodecim partes subdividentes multaque inter singulas preces et Troparia effundentes et concinentes. Officium fere per totam noctem durat. Feria sexta circa horam diei secundam Horae, uti praescriptae sunt a S. Cyrillo

Patr. Alex. in ecclesia et reliqua eius diei officia. Nocte subsequenti, ante Sabbatum sepulcri sepultique Domini laudes cum cantu prosequuntur. Ad haec tamen tempora usus obtinuit, ut dum Psalmus 118 canitur et singulis versibus singula Troparia concinuntur, Christus decore exsculptus vel affabre in tabula depictus, sollemni cereorum ardentium apparatu, Sacerdotibus, quemadmodum sacra Missarum sollemnia vestitis, reliquo Clero non sine ordine concomitante et Christi fidelibus feretrum prosequentibus per urbis plateas defertur proponiturque omnibus adorandus exosculandusque: sicque omnium venerationi patet. Flores interim, imagini superpositi, maximo studio ab omnibus conquiruntur, quibus sibi maxima bona, non corporis modo, sed rerum etiam domesticarum pollicentur.

Τὸ ἅγιον καὶ μέγα Σάββατον.

Allatius l. c. p. 1448: Sabbato sancto recitant horas et post varias multasque ex sacra scriptura lectiones dicunt Liturgiam S. Basilii, quam ad secundam usque noctis horam producunt (*ἀγρυπνία τῶν παθῶν*). Qua demum finita non exeunt ecclesia, sed suis insistentes sedibus alia atque alia ex patribus legunt, quousque tempus advenerit Paschale officium recitandi. Et sic tota illa nocte insomnes agunt.

Muralt l. c. p. 133 sq.: *„Nahe ist nun endlich der langersehnte Freudenmorgen und wie treten ihn die Gläubigen an? Wie bringen sie den Rest des göttlichen Sonnabends zu? Mit Lesung der Apostelgeschichte und zwar ohne die Kirche zu verlassen, gleichsam voll Verlangen den Myrrhenträgerinnen zuvorzukommen, dem Engel den Stein vom Grabe des Lebenspenders zu wälzen. Es schlägt Mitternacht, und der letzte Hymnus wird noch dem Sabbat gewidmet; noch einmal hört man den geheimnissvollen Kanon desselben:*

„Der du einst mit der Meerfluth den verfolgenden Tyrannen vergraben; dich haben die Kinder der Geretteten in die Erde vergraben; aber wir, singen wir gleich jenen Jungfrauen dem Herrn; denn er hat eine herrliche That gethan.“

Mit dem Kanon endet der Sabbat und hebt das Pascha an. Der Gesang: „Deine Auferstehung, Christus, unser Erlöser, singen die Engel im Himmel“, wird zuerst im Heiligthum vernommen, das jetzt noch verschlossen ist, weil die grossen Führungen Gottes sich im Himmel früher offenbaren als auf Erden. Von da aber gehen die Geistlichen mit Kreuz und Fahnen um die Kirche herum, und singen in der Dunkelheit und Stille der Nacht dieselben Worte wieder mit dem Schlusse: „und auch uns auf Erden würdige, dass wir mit reinem Herzen dich verherrlichen.“

Der Vorbereitungsgang bleibt bei der geschlossenen Abendpforte stehn; die Kirche aber steht leer, indem das Volk den Chören nachge-

gangen ist. Die Kinder Adams eilen dem neuen Adam zu, um bei der freudigen Nachricht seiner Auferstehung durch die offenen Thüren in das neu eröffnete Leben eintreten zu können, und hier lässt sich gleichsam das kindliche Stottern der erneuten Menschheit vernehmen: „Christus ist von Todten auferstanden, und hat den Tod durch den Tod überwunden und den im Grabe Befindlichen das Leben gebracht."

Aber auch bei diesem die Pforten der Unterwelt erschütternden Rufe wird die Pforte der Kirche noch nicht gleich eröffnet. Die verzögerte Eröffnung derselben soll darstellen, wie die Jünger in ihrer ersten Freude kaum an die Auferstehung glauben konnten.

Ferner vernimmt man den prophetischen Psalm Davids: „Es stehe Gott auf, dass seine Feinde zerstreut werden, und die ihn hassen vor ihm fliehen," und jeder Vers desselben wird durch das rührende „Christ ist erstanden!" erklärt.

Am Ende nimmt der erste Geistliche das Crucifix in die eine und das Rauchfass in die andere Hand, und zeichnet mit Schwingung des letztern das Zeichen des Kreuzes vor der verschlossenen Pforte des Tempels, und sie öffnet sich, und es fängt der feierliche Eingang aus der äusseren Finsterniss in die aus ihrem Innersten erleuchtete Kirche an, um das Aufsteigen Christi aus den Tiefen der Frde zu den Höhen des Himmels mit den von ihm Erlösten, nachdem dieses einmal durch sein Kreuz eröffnet worden, darzustellen. Die frohlockende Versammlung geht unter Siegesgesängen ohne Aufenthalt durch die ganze Kirche gerade nach dem Heiligthum, das nun für die ganze Woche offen ist; denn von jetzt an ist das Reich Gottes den Gläubigen eröffnet. Die ganze Kirche aber wird plötzlich von dem Glanze der angezündeten Lichter erleuchtet und die Chöre singen. — —

Zwischen den Heirmen gehen die Geistlichen während der Absingung der Strophen, die durch ein häufiges „Christus ist von Todten erstanden!" unterbrochen werden, beständig mit dem Kreuze und dem Rauchfasse, den Leuchter voran, in der ganzen Kirche herum, sie mit Thymian erfüllend, gleichsam mit den frühdargebrachten Aromen der Myrrhenträgerinnen, die weinend einen Todten suchend voll Freuden in ihm den lebendigen Gott verehren konnten. Während ihres Ganges rufen sie überall aus: „Christus ist von Todten erstanden!" damit keiner im Zweifel bleibe in dieser Nacht der Erlösung und des Lichtes, in der das ewige Licht aus dem Grabe für alle hervorleuchtete.

Womit kann man diesen erhabenen Morgen vergleichen? Alles wird beherrscht von einem gewissen geistlichen Entzücken. Jeder möchte im Drange seiner heiligen Freude seine Gefühle ausdrücken, aber statt der Worte entströmen dem Munde lauter Gesänge. Jeder möchte vor dem

Herrn spielen wie einst David vor der Bundeslade; denn die Erfüllung seiner Verkündigungen von Christo ist jetzt zu sehn. Wenn Gefangenen, die lange in der Finsterniss ihres Kerkers vergraben waren, plötzlich die Thüren geöffnet werden, und ein Befreier erscheint: so kommen sie vor Entzücken wohl ausser sich; abgeworfen werden die Ketten, und sie stürzen ihrem Wohlthäter zu Füssen oder einander gegenseitig in die Arme, und hüpfen und weinen und lachen und singen, und bitten einander gegenseitig, und flehen und weinen wieder und singen wieder. Ebenso ist es auch am Pascha-Morgen.

Allatius l. c. p. 1450 sq.: *Absolutis precibus matutinis, summa animi omnium alacritate, post dictum Evangelium Sacerdos in foribus Bematis stat, Sacerdotalibus vestibus amictus et manibus in pectore Evangeliorum librum clausum tenens; in cuius parte, quae respicit populum, crux domini argentea vel ex alia materia affixa est. Tum canitur Troparium: Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος. Repetiturque donec caerimonia finiat. Interea primus dignitate accedens, post venerationem et oscula sacrarum imaginum, imaginem quae est in Evangelio deosculatur; tum ambabus manibus Sacerdotem amplectens, eius humeros deosculatur dicens: Χριστὸς ἀνέστη: et ipse vicissim in faciem a Sacerdote osculum accipiens, respondente: ἀληθῶς ἀνέστη. Et sic coram Sacerdote sistitur. Et procedens alius, post Sacerdotis oscula, alium stantem amplectitur et mutuo amplexu alter alteri oscula impingit, verba eadem enuncians et penes primum manet. Sic advenit tertius, quartus, donec omnes, qui in ecclesia sunt, eadem peragant, osculo dato omnibus acceptoque ab omnibus: quo finito a Sacerdote populus maxima laetitia dimittitur. Feminae in gynaeceo inter se ipsas mutuis amplexibus eadem verba altera proponente, altera respondente, similia agunt, donec stantes stantibus omnes libenter non sine complexu suavium dent accipiantque. Neque pueris hoc osculum denegatur: illi etenim, pleni gaudio, tumultuario quodam subsultu, totis parentes et amicos et quos ipsi noverint, ulnis amplectentes, oscula capiunt et reddunt. Extra quoque ecclesiam per tres illos Resurrectionis dies et amplius, quicumque obvii facti fuerint, amplexu excepti, ad oscula mutua admittuntur, viri a viris, mulieres a mulieribus: pueri nullum servant ordinem. Et sic universus Christianorum coetus, depositis odiis et osculo reconciliatus, uno dilectionis vinculo colligitur.*[1])

1) Non possumus quin lectorem, pleniores crateras sitientem, transmittamus ad Kohlium optime ritus Russorum paschales enarrantem St. Petersburg II. p. 364—397. Unum et hoc transscribamus locum, ne praetermittatur laudabilis et sancta consuetudo, quae

11. *Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Κυριακὴ τοῦ πάσχα, Κυριακὴ λαμπρά, ἡμέρα λαμπροφόρος* e. a. 27 Mart. Act. 1, 1—8.

Ex libris ecclesiasticis proponitur hodie *Πεντηκοστάριον* s. Triodion floridum (Blumen-Triodium). Continet officium ab ipso die Paschatis usque ad octavam Pentecostes s. festivitatem Omnium Sanctorum.[1])

Muralt l. c. p. 142: „*Einer der feierlichsten Augenblicke der durch einen Bischof am Pascha-Tage gehaltenen Liturgie ist die Vorlesung des Evangeliums, in welchem die allgemeine Predigt der Apostel in allen Zungen und bei allen Völkern dargestellt wird (Joh.* 1, 17*).*

Der Bischof fängt dieses Evangelium auf Slawisch an der heiligen Tafel an; nach ihm lesen es die mitdienenden Presbyter auf Hebräisch, Griechisch und Römisch, in welchen Sprachen die Aufschrift des Kreuzes verfasst war, dann auch in andern, neuern Sprachen der Völker, die die Erlösung angenommen haben. Ausser den Schranken des Heiligthums aber stehn vier Diaconen, einer auf dem Ambon mit dem Gesicht nach Morgen, und die übrigen nach den Nord-, Mittag- und Abendseiten der Kirche, die jetzt die ganze Welt darstellt: „Es ist je in alle Welt ausgegangen ihr Schall, und in alle Welt ihre Worte!“ (Ps. XIX, 5. *Röm.* X, 18*) und sie sprechen dasselbe Evangelium auf Slawisch aus, es schliessend mit den Worten: „Denn das Gesetz ist durch Moses gegeben; die Gnade und Wahrheit ist durch Jesum Christum worden.*“

Quae festum Paschae proxime sequitur tota Hebdomas *διακαινήσιμος* dicitur: celebrat enim, tanquam unus dies festivus, triumphum Christi, quo omnia renovantur et instaurantur. Non ieiunatur, non genu-

---

mirum in modum movet animum: „Den ganzen Sonnabend Abend dauert noch jenes Herumwandern von einer Kirche zur andern fort. Priester zeigen sich an diesem Abende vor Mitternacht gar nicht. Es ist Sitte, dass Einer aus dem Publicum das Vorlesen aus dem Evangelium selber übernimmt. Zu diesem Behuf ist ein Pult mit einer aufgeschlagenen Bibel mitten in der Kirche aufgestellt. Da treten nun Leute aus dem geringen Volk heran, die slavonisch buchstabiren können, leuchten sich, eine brennende Wachskerze in der Hand, selber zum Lesen und tragen so lange aus der Bibel allen Denen, die zuhören wollen und sich um sie herumstellen, vor, bis sich ein Anderer meldet, der sie ablösen will. Ich muss gestehen, dass ausser dem schönen Kirchengesange diese Lecture des Oster-Sonnabends derjenige Gebrauch der russischen Kirche war, der mich vor allen andern am meisten erbaute und wahrhaft ergriff. Als ich am Ostersonnabend 1837 meine Tour durch die Kirchen der Residenzstadt machte, fand ich in der Kirche Spass-Presbojenskoi einen alten narbigen Soldaten in seinem grauen Kittel beim Pulte stehen, seine Wachskerze in der Hand und laut das Evangelium vorlesend. Rund um ihn herum standen viele Kinder, die ihn unverwandt anblickten und eben so andächtig mit gefalteten Händen zuhörten, wie die Erwachsenen u. s. w.“

1) Inspexi: *Πεντηκοστάριον περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ ἅπασαν ἀκολουθίαν κτλ.* Venetiis 1703. fol. 252 pagg.

eetitur. Et continuatur resurrectionis memoria omnibus per annum Dominicis. Nam semper recitatur in Matutinis unum ex undecim evangeliis *ἀναστασίμοις:* Matth. 28, 16—20. Marc. 16, 1—8. Marc. 16, 9—20. Luc. 24, 1—12. Luc. 24, 12—35. Luc. 24, 36—53. Io. 20, 1—10. Io. 20, 11—18. Io. 20, 19—31. Io. 21, 1—14. Io. 21, 15—25.

Τῇ παρασκευῇ τῆς Διακαινησίμου τῆς ζωοδόχου πηγῆς. Κοντάκ. Ἐξ ἀκενώτου σου Πηγῆς Θεοχαρίτωτε, ἐπιβραβεύεις μοι πηγάζουσα τὰ νάματα, τῆς σῆς χάριτος ἀένναε ὑπὲρ λόγον· ὡς γὰρ τὸν Λόγον τετοκυῖαν ὑπὲρ ἔννοιαν, ἱκετεύω σε δροσίσαι με τῇ σῇ χάριτι, ἵνα κράζω σοι· Χαῖρε ὕδωρ σωτήριον.

12. *Κυριακὴ τοῦ ἀντιπάσχα, καινή, νέα κυριακὴ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ* (3 Apr. Lat. Quasimodogeniti). Act. 5, 12—20. Io. 20, 19 sq.

Kohl Petersburg II. p. 396: „*Am Ende der Messe findet noch schliesslich die Brodvertheilung statt. — — Die Priester lassen Brode backen, deren Aeusseres mit rother Farbe bemahlt ist, auf der alsdann mit goldenen Buchstaben die Worte stehen: Christos woskress its mortwuich. Diese Brode zerschneiden sie in eine Menge kleiner Stücke, treten mit gefüllten Körben an die Galerie des Altars heran und vertheilen von da die Brodstückchen an die Gemeindeglieder.*"

Feria secunda Defunctorum Memoria recolitur Kohl l. c. p. 398—404.

13. *Κυριακὴ τῶν ἁγίων μυροφόρων γυναικῶν καὶ Ἰωσὴφ τοῦ δικαίου* (10 Apr. Lat. Misericordias Domini) Act. 6, 2—7.

14. *Κυριακὴ τοῦ παραλύτου* (17 Apr. Lat. Iubilate) Act. 9, 32—42. *Κοντάκιον: Τὴν ψυχήν μου Κύριε ἐν ἁμαρτίαις παντοίαις, καὶ ἀτόποις πράξεσι δεινῶς παραλελυμένην, ἔγειρον τῇ θεϊκῇ σου ἐπιστασίᾳ, ὥςπερ καὶ τὸν Παράλυτον ἤγειρας πάλαι, ἵνα κράζω σεσωσμένος· Οἰκτίρμων δόξα, Χριστὲ τῷ κράτει σου.*

Officium Paralytici canitur etiam Feria secunda et tertia.

Synaxarion: *Τῇ τετάρτῃ τοῦ Παραλύτου, τὴν τῆς μεσοπεντηκοστῆς ἑορτάζομεν ἑορτήν. Διὰ τὴν τιμὴν τῶν μεγάλων δύο ἑορτῶν, τὸ Πάσχα λέγω καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, ὡς ἑκατέρας ἑνοῦσάν τε καὶ συνδέουσαν.* Et celebratur Mesopentecostes sollemnitas per dies octo.

Muralt l. c. p. 232: „*An diesem Freudentage, der nach den Worten des Früh-Kanons einerseits vom göttlichen Lichte der Ostern erhellt wird, andererseits aber von dem Segen des Trösters strahlt und mit seinem Doppellichte beides vereinigt, wird nach der Liturgie der Kreuzgang zum Wasser gehalten, um den frommen Durst der Christen mit geweihten Strömen zu löschen.*

15. *Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος* s. *Μεσηπεντεκόστης* (24 Apr. Lat. Cantate) Act. 11, 19—30. Ioann. 4, 1—42.

16. *Κυριακὴ τοῦ τυφλοῦ* (1 Mai. Lat. Rogate) Act. 16, 16—34. *Κοντάκιον: Τῆς ψυχῆς τὰ ὄμματα πεπηρωμένος, Σοὶ Χριστὲ προσέρχομαι, ὡς ὁ Τυφλὸς ἐκ γενετῆς, ἐν μετανοίᾳ κραυγάζων σοι· Σὺ τῶν ἐν σκότει τὸ φῶς τὸ ὑπέρλαμπρον.*

Τῇ τετάρτῃ τοῦ τυφλοῦ ἀποδίδοται ἡ τῆς ζωηφόρος τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσις.[1])

Τῇ πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως. Act. 1, 1—11. Sequitur hebdomas *ἀναλήψιμος.*

17. *Κυριακὴ τῶν ἁγίων* 318 *θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων* (8 Mai. Lat. Exaudi) Act. 20, 16—36. *Κοντάκιον: Τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, καὶ τῶν Πατέρων τὰ δόγματα, τῇ Ἐκκλησίᾳ μίαν τὴν Πίστιν ἐσφράγισαν· ἣ καὶ χιτῶνα φοροῦσα τῆς ἀληθείας τὸν ὑφαντὸν, ἐκ τῆς ἄνω Θεολογίας· ὀρθοτομεῖ καὶ δοξάζει τῆς εὐσεβείας τὸ μέγα μυστήριον.*

Τῇ Πέμπτῃ τῆς Ἑβδομάδος ἀποδίδοται ἡ Ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως, καὶ ψάλλεται ἅπασα ἡ Ἀκολουθία τῆς αὐτῆς Ἑορτῆς ἀπαραλλάκτως.

Τῷ Σαββάτῳ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς. Μνήμην ἐπιτελοῦμεν τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων Πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν.

19. *Κυριακὴ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς* 15 Mai. Act. 2, 1—11. Orant iterum genuflectentes, quod vetitum erat tempore paschali. Et per totam hebdomadem vescuntur carnibus.

Muralt l. c. p. 243: „*Ganz wie die Hebräer bei Einsammlung der Früchte das Hüttenfest feierten und dieses ein Bild der Auferstehung von Todten war, da wir nach Zerstörung unserer irdischen Hütten die Früchte unserer Arbeit in den ewigen Hütten geniessen sollen — so schmückt noch jetzt am Pfingsttage das Volk nicht ohne geistliche Bedeutung seine Kirchen sammt den Vorthüren und die eigenen Wohnungen mit Baumzweigen zu ländlichen Hütten der Wanderschaft aus, und freut sich über die Feierlichkeit, und vergiesst Thränen für die Entschlafenen, und streut Blumen auf ihre Gräber. — Unmittelbar nach der Liturgie fängt die feierliche Vesper an, die in Jerusalem auf dem Berge Zion an den Gräbern der hingeschiedenen Brüder gehalten wird. Vor dem Schlusse derselben liest der Vorsteher, nachdem er sich mit dem ganzen Volke auf die Kniee geworfen, das Antlitz demselben zu-*

---

1) Ecclesia Graeca maiores festivitates per plures dies producit: ultima die *ἡ ἑορτὴ ἀποδίδοται*. Omnino festum terminatur die octavo, ut est apud Latinos, at vero alia Octavam non complent, alia eam supergrediuntur.

gekehrt, an den heiligen Thüren allen vernehmlich sieben rührende Gebete in drei Abtheilungen zu Ehren einer jeden der drei Personen der Gottheit, für unsere Sünden und unsere Erlösung, die wir von oben durch des heiligen Geistes Segen erwarten, endlich auch für die entschlafenen Brüder, die unserer Fürbitte bedürfen.“

Τῷ Σαββάτῳ τῆς Πεντεκοστῆς, ψάλλεται ἡ Ἀκολουθία ἅπασα τῆς Πεντηκοστῆς, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἑορτῇ, ἔν τε τῷ Ἑσπερινῷ, καὶ τῷ Ὄρθρῳ, διὰ τὸ ἀποδίδοσθαι τὴν Ἑορτὴν σήμερον.

19. *Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων* (22 Mai. Lat. Trinitatis) Hebr. 11, 33 — 12, 2.

Ὡς ἀπαρχὰς τῆς φύσεως, τῷ φυτουργῷ τῆς Κτίσεως, ἡ Οἰκουμένη προςφέρει σοι Κύριε τοὺς Θεοφόρους Μάρτυρας· ταῖς αὐτῶν ἱκεσίαις ἐν εἰρήνῃ βαθείᾳ τὴν Ἐκκλησίαν σου, τῇ πολιτείᾳ σου, διὰ τῆς Θεοτόκου συντήρησον Πολυέλεε.

Feria secunda incipit Ieiunium Sanctorum Apostolorum.

Allatius l. c. p. 1464: *„Apud Graecos Dominicarum nomina ab Evangelistis illis, ex quorum Evangelio legitur, desumuntur, nisi maiŏr sollemnitas diem sibi vindicaverit. Quare cum a Dominica Filii prodigi ad ipsam Pentecosten semper aliquod mysterium, sua dignitate conspicuum, singulis Dominicis celebretur, factum est ut Evangelistarum nomina cessarint, mysteria diem occuparint. Quod post Pentecosten aliter evenit. Tunc enim, cum nullum mysterium splendidius die dominico celebretur, Dominicus ipse dies ab Evangelista nomen habet. Evangelia itaque hac ratione leguntur. A prima die Paschatis usque ad Pentecosten legitur Evangelium Ioannis: a Dominica Sanctorum omnium ad Parasceven subsequentem festum diem Exaltationis Sanctae Crucis, absolviturque hebdomadibus decem et septem. Horum undecim singulis diebus Matthaei Evangelium legitur: a duodecima quinque diebus Hebdomadis Marci Evangelium recitatur. Sabbata et Dominicas lectione sua Matthaeus occupat, usque ad decimam et septimam; et decima septima si illa infra Pascha fieret (i. e. si a Paschate ad Exaltationem usque XVII numerantur hebdomades) Matthaeum habet; si ultra, nequaquam, sed aliud ex aliis legitur et Cananaeae est. Lucae Evangelium inchoatur a secunda feria post Dominicam Exaltationis legiturque integris hebdomadibus duodecim: ab initio vero decimae tertiae diebus ferialibus Marci Evangelium recitatur, Sabbatis et Dominicis Lucae. Marci tandem pars potissima inter Matthaeum et Lucam absumitur; quod reliquum est, Quadragesimae Sabbatis et Dominicis recitatur.*

20. *Κυριακὴ δευτέρα τοῦ Ματθαίου περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ* (29 Mai. Lat. II post Pentec. I post Trinit.) Rom. 2, 10—16.

21. *Κυριακὴ τρίτη τοῦ Ματθαίου* (5 Iun. Lat. III post Pe tec. II post Trinit.) Rom. 5, 1—9.

22. *Κυριακὴ τετάρτη τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ ἑκατοντά χου* (12 Iun. Lat. IV post Pentec. III post Trinit.) Rom. 6, 18—23.

23. *Κυριακὴ πέμπτη τοῦ Ματθαίου περὶ τῶν δύο δα μονιζομένων* (19 Iun. Lat. V post Pent. IV post Trinit.) Rom. 10, 1—1

24. *Κυριακὴ ἕκτη τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ παραλυτικο* (26 Iun. Lat. VI post Pentec. V post Trinit.) Rom. 12, 6—15.

25. *Κυριακὴ ἑβδόμη τοῦ Ματθαίου περὶ τῶν δύο τυφλῶ* (3 Iul. Lat. VII post Pentec. VI post Trinit.) Rom. 15, 1—6.

26. *Κυριακὴ ὀγδόη τοῦ Ματθαίου περὶ τῶν πέντε ἄρτω καὶ τῶν δύο ἰχθύων* (10 Iul. Lat. VIII post Pent. VII post Trinit.) 1 Co 1, 10—17.

27. *Κυριακὴ ἐννάτη τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ ἐν θαλάσ περιπάτου* (17 Iul. Lat. IX post Pentec. VIII post Trinit.) 1 Cor. 9—17.

28. *Κυριακὴ δεκάτη τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ σεληνιαζ μένου* (24 Iul. Lat. X post Pentec. IX post Trinit.) 1 Cor. 4, 9—16.

29. *Κυριακὴ ἑνδεκάτη τοῦ Ματθαίου περὶ τῆς παραβ λῆς τοῦ βασιλέως* (31 Iul. Lat. XI post Pentec. X post Trinit.) 1 C 9, 2—12.

30. *Κυριακὴ δωδεκάτη τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ ἐπερωτ σαντος τὸν Ἰησοῦν πλουσίου* (7 Aug. Lat. XII post Pentec. XI p Trinit.) 1 Cor. 15, 1—11.

31. *Κυριακὴ δεκάτη τρίτη τοῦ Ματθαίου περὶ τῆς π ραβολῆς τοῦ ἀμπελῶνος* (14 Aug. Lat. XIII post Pentec. XII post T nit.) 1 Cor. 16, 13—24.

32. *Κυριακὴ δεκάτη τετάρτη τοῦ Ματθαίου περὶ τ κεκλημένων εἰς τὸν γάμον* (21 Aug. Lat. XIV post Pentec. XIII p Trinit.) 2 Cor. 1, 21 — 2, 4.

33. *Κυριακὴ δεκάτη πέμπτη τοῦ Ματθαίου περὶ τ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν νομικοῦ* (28 Aug. Lat. XV post Pentec. X post Trinit.) 2 Cor. 4, 6—15.

34. *Κυριακὴ δεκάτη ἕκτη τοῦ Ματθαίου* (4 Sept. Lat. X post Pentec. XV post Trinit.) 2 Cor. 6, 1—10.

35. *Κυριακὴ πρὸ τῆς ὑψώσεως* ante Exaltationem S. Cru (11 Sept. Lat. XVII post Pentec. XVI post Trinit.) 2 Cor. 6, 16 — 7

36. *Κυριακὴ μετὰ τὴν ὕψωσιν*, post Exaltationem S. Cru (18 Sept. Lat. XVIII post Pentec. XVII post Trinit.) 2 Cor. 9, 6—11.

37. *Κυριακὴ πρώτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθ* (25 Sept. Lat. XIX post Pentec. XVIII post Trinit.) 2 Cor. 11, 31 — 12

38. *Κυριακὴ δευτέρα τοῦ Λουκᾶ* (2 Oct. Lat. XX post Pentec. XIX post Trinit,) Gal. 1, 11—19.

39. *Κυριακὴ τρίτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας* (9 Oct. Lat. XXI post Pentec. XX post Trinit.) Gal. 2, 16—20.

40. *Κυριακὴ τετάρτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου* (16 Oct. Lat. XXII post Pentec. XXI post Trinit.) Gal. 6, 11—18.

41. *Κυριακὴ πέμπτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου* (23 Oct. Lat. XXIII post Pentec. XXII post Trinit.) Ephes. 2, 4—10.

42. *Κυριακὴ ἕκτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ ἔχοντος τὸν λεγεῶνα* (30 Oct. Lat. XXIV post Pentec. XXIII post Trinit.) Ephes. 2, 14–22.

43. *Κυριακὴ ἑβδόμη τοῦ Λουκᾶ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου καὶ τῆς αἱμοῤῥοούσης* (6 Nov. Lat. XXV post Pentec. XXIV post Trinit.) Ephes. 4, 1—7.

44. *Κυριακὴ ὀγδόη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν κύριον νομικοῦ* (13 Nov. Lat. XXVI post Pentec. XXV post Trinit.) Ephes. 5, 8—19.

45. *Κυριακὴ ἐννάτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ εὐφόρησεν ἡ χώρα πλουσίου* (20 Nov. Lat. XXVII post Pentec. XXVI post Trinit.) Ephes. 6, 10—17.

46. *Κυριακὴ δεκάτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας* (27 Nov. Lat. Dom. Adventus Prima) Col. 1, 12—18.

47. *Κυριακὴ ἑνδεκάτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τῶν κεκλημένων εἰς τὸ δεῖπνον* (4 Dec. Lat. 2 Advent.) Col. 3, 3—11.

48. *Κυριακὴ δωδεκάτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τῶν δέκα λεπρῶν* (11 Dec. Lat. 3 Advent.) Col. 3, 12—16. Est praeterea Dominica *τῶν ἁγίων προπατόρων* i. e. Sanctorum Patriarcharum.

49. *Κυριακὴ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως* (18 Dec. Lat. 4 Advent.) 1 Tim. 1, 15—17. Simul Omnium Sanctorum Patrum recolitur memoria, quorum nomina recensentur in genealogia Christi ab Adamo ad Iosephum usque. Adiiciuntur et alii Sancti et Sanctae Veteris Testamenti.[1])

---

1) Unusquisque Sanctorum disticho proprio honoratur e. g. Debora:

ὑπὲρ γυναῖκας ἡ Δέβοῤῥα τὴν φρένα
βάθει φρενὸς κρίνουσα λαὸν κυρίου.

Ruth.: *ἔθνος λιποῦσα Ῥοὺθ ἑαυτῆς εὐσέβας*
ἔθνει προςῆλθε τῷ θεῷ τοῦ Μώσεως.

Muralt l. c. p. 246 sq.: „Durch den Glanz des herannahenden Feiertages werden auch die vorhergehenden und die folgenden Tage erleuchtet wie von dem Sterne, der die Weisen bis zur Krippe führte und noch immer führt am kirchlichen Firmament; denn

50. *Ἡ τοῦ Χριστοῦ γέννησις.*

Allatius l. c. p. 1468: *Dominica πρὸ τῆς γεννήσεως legi Evangelio Matthaei. Sic et quae sequitur Dominica μετὰ τὴν γέ legitur Evangelium ex eodem Matthaeo. Porro animadvertendum duae Dominicae intercedunt inter Christi Natales et Epiphaniam, Graeci Φῶτα vocant, prima Dominica legitur ex Matthaeo Evan ἀναχωρησάντων τῶν Μάγων, altera Evangelium ex Marco ἀρ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Quod si unum tantum Sabbatum Dominica inter duas sollemnitates intercesserint, Sabbato quid quod Sabbato post Nativitatem et Dominica quod Dominica ante legendum erat recitatur. Tempus hoc a die Christi natali ad E niam Graecis δωδεκαήμερον vel corruptius δωδεκάμερον dicitur que id tempus omnibus vesci carnibus Feriis quarta et sexta perm ad depellendam Armeniorum haeresin, qui totos eos dies ieiunabo*

51. *Ἡ τοῦ Κυρίου περιτομή* (1 Ian. 1854).

52. *Κυριακὴ μετὰ τῶν Φώτων* (8 Ian. Lat. Dom. Epiphan.).

53. *Κυριακὴ δωδεκάτη τοῦ Λουκᾶ* (15 Ian. Lat. D post Epiphan.).

54. *Κυριακὴ δεκάτη πέμπτη τοῦ Λουκᾶ περὶ τοῦ χαίου* (22 Ian. Lat. Dom. 3 post Epiphan.).

55. *Κυριακὴ δεκάτη ἑβδόμη τοῦ Ματθαίου* (29 Ia Dom. 4 post Epiphan.).

---

unter dessen sanftem Lichte hat die Kirche um dieses von ihr gepriesene Kind d göttliche Familie desselben bis auf die Erzväter versammelt. Darum sind dem A Adam's und Eva's, die frei geworden vom Fluche durch der Jungfrau göttlichen welcher mit seiner Ferse das Haupt der versuchenden Schlange zertrat, und dem ken all der übrigen Väter Christi im Fleische die zwei letzten Sonntage vor Weil geweiht, und der letzte feiert insbesondere seinen demüthigen Stammvater David nen vermeinten Vater Joseph und Bruder Jakob, den ersten Bischof von Jerusale vergessen bleiben auch die unschuldigen von dem grausamen Herodes um des gewordenen willen umgebrachten Kinder. Am zweiten Weihnachtstage aber verei die ganze Kirche, um der allerheiligsten Mutter Gottes, die unserer Erlösung zun gedient, den schuldigen Dank zu bringen."

1) *Κυριακὴ μετὰ τὴν γέννησιν* „*μνήμη τῶν ἁγίων καὶ δικαίων, Ἰωσ μνήστορος, Δαβὶδ τοῦ βασιλέως.*" Troparium: *Εὐαγγελίζου Ἰωσήφ, τῷ Δ θαύματα τῷ Θεοπάτορι. Παρθένον εἶδες κυοφορήσασαν, μετὰ Μάγων προ σας, μετὰ Ποιμένων ἐδοξολόγησας, δι' Ἀγγέλου χρηματισθείς· ἱκέτευε Χρι Θεὸν, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.* Contacium: *Εὐφροσύνης σήμερον, Δαβὶ ροῦται ὁ θεῖος, Ἰωσήφ τε αἴνεσιν, σὺν Ἰακώβῳ προσφέρει· στέφος γὰρ τῇ νείᾳ Χριστοῦ λαβόντες, χαίρουσι, καὶ τὸν ἀφράστως ἐν γῇ Τεχθέντα, ἀνυ καὶ βοῶσιν· Οἰκτίρμων σῶζε τοὺς σὲ γεραίροντας.*

56. *Κυριακὴ τοῦ τελώνου* (7 Febr. Lat. Dom. 5 post Epiphan.). Et sic amplius.

Allatius l. c. p. 1474: — — *Si Pascha subsequens* 22 *aut* 23 *aut* 24 *mensis Martii veniet, Dominica post lumina nulla fuerit sed statim Triodion inchoandum et Evangelium Dominicae post Lumina* 7 *Ian. recitabitur. Si vero Pascha veniet* 25. 26. 27. 28. 29. 30. *Mart. tantummodo sola Dom. post Lumina fuerit et deinde Triodion inchoatur. Si veniet* 1 *April. usque ad* 7, *una Hebdomas inter Dom. post Lumina et Triodion apponetur eaque Evangelium decimum quintum Lucae recitabitur. Si veniet* 8 *Apr. usque ad* 14 *tunc numerabuntur Hebdomades et prima duodecimum Lucae, secunda decimum quintum Evangelium dicetur. Si veniet Pascha* 15 *Apr. usque ad* 21 *tres numerabuntur Hebdomades et recitabitur prima duodecimum Lucae Evangelium, secunda decimum quintum, tertia decimum septimum Matthaei. Si vero veniet* 22. 23. 24. 25 *Apr. quatuor numerabuntur Hebdomades et quarta dicetur Evangelium septimum Matthaei.*

Annum ecclesiasticum, supra in lectorum conspectum positum, distinguunt Graeci Festivitatibus Maioribus, *ἑορταῖς δεσποτικαῖς*, ac Minoribus. Saepissime commemorantur duodecim festivitates maiores ut apud Allatium atque Muraltium aliosque, sed admodum variant scriptores. Allatius haec habet: Annuntiatio Virginis, Epiphania, Transfiguratio Domini, Resurrectio Lazari, festa Palmarum, Ligni Sanctae Crucis, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Assumptionis Virginis. Ea Nicephorus Callistus Xanthopulus carmine complexus est

Τὸ χαῖρε, Γέννα, Συμεὼν, Ἰορδάνης,
Θαβώριον, Λάζαρος, Βαΐα, ξύλον,
Ἔγερσις, ἄρσις, Πνεῦμα καὶ κόρης μόρος.

Muraltius haec festa enumerat: Nativitas Domini, Epiphania, Palmae, Resurrectio, Ascensio, Pentecoste, Transfiguratio: Annuntiatio, Purificatio, Praesentatio, *Κοίμησις* Beatae Virginis, Exaltatio Crucis.[1])

Ut nunc est, omnes anni festivitates distinguuntur tripartita lege. Sunt maiores, mediae et minores. Omnino numerantur XCI festa fori, in quibus populus feriatur a negotiis publicis et CXCV dies ieiunii.[2])

---

1) Michael Glycas sex enumerat festivitates principales: Nativitas, Baptismus, Parasceue, Resurrectio, Ascensio, Pentecoste. Ex alia lege discernuntur *ἑορταὶ δεσποτικαὶ, θεομητορικαί* et *τῶν ἁγίων*.

2) Servat ecclesia Graecorum orthodoxa atque sectae ab ea avulsae, annis singulis ieiunia quatuor. Inter quae primum, toti ecclesiae commune, dies XL complectitur in honorem quadragenarii ipsius Christi Domini in evangelio expressi. b) Ieiunium alterum, quod a Nativitate Domini nomen obtinuit, clericis et laicis aequale non est: his

I. A. Maiores. Porro tres ostendunt ordines. Primum unica et singularis obtinet Paschalis sollemnitas, reliquis omnibus dignitate excellens, tanti habita a Graecis, ut, nulla voce addita eam *τῆς ἑορτῆς* nomine ornent atque significent.

B. In secundo gradu collocantur festa duodecim.

1. Nativitas Domini *ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* 25 Dec. Praecedunt dies quadraginta ieiunii, posthac inde ab die 20 Decembris dies *προεορτίας*, quibus fidelium animi ad summam festivitatem pie celebrandam singulari officio parantur et instruuntur.[1]) Die 31 Dec. *ἀποδίδοται* Nativitas Domini. Die 24 legitur Epistola Hebr. 1 — c. 2, 3. Evangel. Luc. 2, 1—20 et Matth. 1, 18—25. In ipso die: Gal. 4, 4—7. Matth. 2. 1—12. *Τροπάριον: Ἡ Γέννησίς σου Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀνέτειλε τῷ Κόσμῳ τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως· ἐν αὐτῇ γὰρ οἱ τοῖς ἄστροις λατρεύοντες, ὑπὸ Ἀστέρος ἐδιδάσκοντο, σὲ προςκυνεῖν τὸν Ἥλιον τῆς Δικαιοσύνης, καὶ σὲ γινώσκειν ἐξ ὕψους Ἀνατολὴν, Κύριε δόξα σοι. Κοντάκιον: Ἡ Παρθένος σήμερον, τὸν ὑπερούσιον τίκτει, καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προςάγει. Ἄγγελος μετὰ Ποιμένων δοξολογοῦσι· Μάγοι δὲ μετὰ Ἀστέρος ὁδοιποροῦσι· δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.*

Muralt l. c. p. 249: *„Der letzte Tag vor Weihnachten wird ganz besonders den Fasten und dem Gebete gewidmet, und die Gläubigen un-*

---

enim XXIII diebus circumscribitur, illi ad XLIII dies extendunt, computatis utrobique Sabbatis et Dominicis. c) Ieiunium tertium a Maria Virgine denominatur, quod eius Assumptionis festum praecedere soleat idque per dies XIV tum a populo tum a clero observatur, si hic iterum Sabbata et Dominicae connumerentur. d) Ieiunium quartum Sanctorum Apostolorum pro laicis XIII dies complectitur, sic tamen ut Clericis non sit determinatus numerus, a varietate festorum mobilium computandus. Proinde ita clericis praefixi sunt huius ieiunii termini, ut involvat totum illud tempus, quod a Dominica post Pentecosten ad festum usque Petri et Pauli intercedit. Durante ieiunio nemo sive Clericus sive Laicus consuetudine coniugali uti potest sub maxima poena.— Monachi per totum annum rigidiori disciplina reguntur. Ieiunant omnibus septimanis dies tres: praeter fer. 4 et 6 et feria secunda cibo abstinent, quia diebus Saturni et Solis bis de die et quidem piscibus, butyro, ovis, lacte, caseis oleo vinoque fruuntur. Curant enim, ut illa liberalitate cupiditatis robur aliquod acquirant. Simili ratione per anni quadragesimas severissimis ieiunii legibus adstricti sunt. Adeo ordo monachorum perfectior, Ascetarum et Eremitarum per totius anni decursum non nisi semel de die cibum capiunt, exceptis festis sollemnioribus, quamvis saepe etiam tum, solo prandio contenti, a coena velentes abstineant.

1) *Προεόρτια* Graecorum sane conferenda est cum Latinorum Vigiliis, ita tamen ut summis festis plures Vigiliarum dies praecedant. Ad Graecarum aliquatenus accedit nonnullarum ecclesiarum occidentalium consuetudo, ex qua medio aevo celebrabant Vigiliam vigiliae Nativitatis Domini.

terbrechen zur Erinnerung an den Stern der Weisen das Fasten nicht bis zum Erscheinen des ersten Abendsterns, dem sie mit Gebet entgegenkommen; denn an diesem Tage wird die späte Liturgie des heiligen Basilius mit der Vesper vereinigt. Auch hat man besondere Horen für diesen Tag, die sogenannten kaiserlichen, *aus Psalmen, Prophezeiungen und Neutestamentlichen Abschnitten zusammengesetzt gleich den Horen des Charfreitags — und diese Erwartung des Erlösers in seiner niedern Menschengestalt wird für die Kirche ebenso feierlich als diejenige des Leidens des Gottmenschen. Die byzantinischen Kaiser wohnten diesen Horen immer mit grosser Pracht in ihren Palästen bei, daher der Name derselben sowie das „auf viele Jahre, Herr!" das zum Schlusse ertönte."*[1])

2. Epiphania Domini *Τὰ ἅγια Θεοφάνεια τοῦ Κυρίου, ἡμέρα τῶν φώτων* 6 Ian. *Προεόρτια* incipit 2 Ian. *Ἀπόδοσις* 14 Ian. Tit. 3, 4—7. Matth. 3, 13—17. *Τροπάριον: Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθη προςκύνησις· τοῦ γὰρ Γεννήτορος ἡ φωνὴ προςεμαρτύρει σοι, ἀγαπητόν σε Υἱὸν ὀνομάζουσα, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς, ἐβεβαίου τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές· ὁ ἐπιφανεὶς Χριστὲ ὁ Θεὸς, καὶ τὸν Κόσμον φωτίσας δόξα σοι. Κοντάκιον: Ἐπεφάνης σήμερον τῇ Οἰκουμένῃ, καὶ τὸ φῶς σου Κύριε ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς σε, ἦλθες, ἐφάνης τὸ φῶς τὸ ἀπρόςιτον.*

Sollemni ritu recitatur in Theophaniis Domini ὁ μέγας ἁγιασμὸς τοῦ ὕδατος,[2]) *Benedictio aquae baptismo perficiendo destinatae. Pervigilii vero Epiphaniae vespere semel hanc lustralem aquam, tum secundo in ipsa festi liturgia aliam consecrat ecclesia: prioremque lustrando, bibendo populum domusque adspergendo absumit: secundam inter Missarum sacra dedicatam, ut sanctiorem poenitentibus, sanguinis calice privatis propinandam aut immunda quaedam et polluta expiaturam summa religione asservant Graeci. Secunda benedictio magna cum pompa et populi concursu peragi solet extra ecclesiam, si fieri potest ad rivi cuiusdam fluenta. Maxime celebris est haec aquae sollemnitas in tota Russia, ac potissimum Petropoli itaque non alienum est audire Kingii narrationem l. c. p. 358 sq: „An dem Flusse wird auf dem Eise, welches in diesem Lande sehr stark ist, eine Art von hölzernen Tempel errichtet;*

---

1) Muralt p. 259: „Das Fest seiner Geburt ist in Russland mit der vaterländischen Erinnerung an die Vertreibung der Gallier und zwanzig mit ihnen verbündeter Völker vereinigt, die alle an dem Ecksteine Moskau's, dem Kreml, zerschellten, und mit freudigem Beben schlägt das Herz beim Anhören des Dankgebetes, welches Russlands Söhne für die Rettung des Vaterlands nach der Liturgie auf den Knieen zum Himmel senden."

2) Minor aquae benedictio urgente necessitate quavis die administrari potest.

welcher gemalt und reich vergoldet, und rund umher mit verschiedenen heiligen Gemälden, insonderheit des heiligen Johannes des Täufers, behangen ist: Dieses wird der Jordan genannt; ein Namen, der den Taufstein, oder ein jedes Becken, worinne heiliges Wasser geweihet wird, zu bedeuten pflegt. Der Jordan wird mit einem Zaune von Zweigen der Tannenbäume umgeben; und in der Mitte davon wird ein Loch durch das Eis, bis zum Wasser, gehauen: Eine Brücke von Bretern, mit rothem Tuche bedeckt, wird für die Procession gelegt, um darauf zu gehen, die auch durch einen Zaun von Zweigen eingefasst ist. Sobald als die Liturgie in der Kapelle des kaiserlichen Palastes geendiget ist, so gehen die Kirchendiener, die Diaconi, die Priester, die Archimandriten und die Bischöfe in ihren reichen Kleidern, und mit angezündeten Kerzen in ihren Händen, nebst dem Rauchfass, dem Evangelio und den heiligen Gemälden und Fahnen, aus der Kapelle an den Jordan, und singen die zu dem Dienste bestimmten Gesänge; hierauf folget die Kaiserin, der Grossfürst, die Senatores, und der ganze Hof. Alle Truppen in der Stadt werden auch rund um den Platz gestellt, und die Fahnen der Regimenter werden auch, nebst der Artillerie, rund umher gesetzt; die Artillerie und Soldaten feuern, sobald als der Dienst geendiget ist, und werden sodann mit dem geweihten Wasser besprengt.“ (Conf. Kohl Reisen in Russland I. 313. *St. Petersburg I.* 136*).*

Ceteroquin preces ac benedictiones, quibus haec caerimonia conficitur, pulcriores sunt, quam ut in hoc nostro Codice possint praetermitti. At ponentur alio loco, ne turbetur rerum ordo et dispositio.[1])

3. Praesentatio Domini et Pacificatio Virginis ἡ Ὑπαπάντη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χ. 2 Febr. προεόρτια 1 Febr. Ἀπόδοσις 9 (nisi incidat Quadragesima) Febr. Hebr. 7, 7—17. Luc. 2, 22—40. *Τροπάριον: Χαῖρε Κεχαριτωμένη Θεοτόκε Παρθένε, ἐκ σοῦ γὰρ ἀνέτειλεν ὁ Ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, φωτίζων*

---

1) Magna est apud Coptos et Habessinos Epiphaniae sollemnitas. Inter multa celebritatis signa nihil antiquius habent, quam ut eo die, peculiari ritu in memoriam baptismi Christi vim aquae ingentem benedicant, tum in templis, tum ipso in Nilo et aliis fluviis, ne cui potestas desit se eo die lavandi. In Aegypto immo ex Turcis singuli cum reliqua Coptorum turba in Nilum se proiiciunt: quin et animalia sua domestica in eundem fluvium praecipitant. Cf. Hoffmann l. c.: „Am Epiphanias-Feste zieht die Priesterschaft mit allen Kirchenbundesladen der Stadt und Umgegend hinan an einen Fluss oder Bach, wo unter Gesang und Jubiliren das Fest beginnt; den Armen werden Kleider geschenkt. Um Mitternacht, bei Fackellicht, tritt ein Priester in das Wasser und segnet es. Dann plötzlich stürzt sich die Schaar der Leute ganz nackt, Mann und Weib und Kind, in das geweihte Wasser, um zu baden und unter unsäglichem Geschrei und Lärm geht die Cerimonie vorüber.“

τοὺς ἐν σκότει· εὐφραίνου καὶ σὺ Πρεσβύτα δίκαιε, δεξάμενος ἐν ἀγκάλαις, τὸν ἐλευθερωτὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν, χαριζόμενον ἡμῖν καὶ τὴν Ἀνάστασιν. Κοντάκιον: Ὁ μήτραν παρθενικὴν ἁγιάσας τῷ τόκῳ σου, καὶ χεῖρας τοῦ Συμεὼν εὐλογήσας ὡς ἔπρεπε, προφθάσας καὶ νῦν ἔσωσας ἡμᾶς Χριστὲ ὁ Θεός· ἀλλ' εἰρήνευσον ἐν πολέμοις τὸ πολίτευμα, καὶ κραταίωσον Βασιλεῖς, οὓς ἠγάπησας, ὁ μόνος φιλάνθρωπος.

4. Annuntiatio Virginis ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου 25 Mart. Προεόρτια 24 Mart. Hebr. 2, 11—18. Luc. 1, 24—38. Τροπάριον: Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ἡ φανέρωσις, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, υἱὸς τῆς παρθένου γίνεται καὶ Γαβριὴλ τὴν χάριν εὐαγγελίζεται διὸ καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ τῇ Θεοτόκῳ βοήσωμεν· Χαῖρε Κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Κοντάκιον: Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια, ἀναγράφω σοι ἡ Πόλις σου Θεοτόκε· ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζω σοι· Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε.

5. Dominica Palmarum p. 223.

6. Ascensio Domini p. 230.

7. Pentecoste p. 230.

8. Transfiguratio Domini ἡ ἁγία μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χ. Προεόρτια 5 Aug. Ἀπόδοσις 13 Aug. 2 Petr. 1, 10—19. Matth. 17, 1—9. Τροπάριον: Μετεμορφώθης ἐν τῷ ὄρει Χριστὲ ὁ Θεὸς, δείξας τοῖς μαθηταῖς σου τὴν δόξαν σου, καθὼς ἠδύναντο, λάμψον καὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς τὸ φῶς σου τὸ ἀΐδιον, πρεσβείαις τῆς θεοτόκου, φωτοδότα δόξα σοι. Κοντάκιον: Ἐπὶ τοῦ Ὄρους μετεμορφώθης, καὶ ὡς ἐχώρουν οἱ Μαθηταί σου τὴν δόξαν σου, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ἐθεάσαντο· ἵνα ὅταν σε ἴδωσι σταυρούμενον, τὸ μὲν Πάθος νοήσωσιν ἑκούσιον, τῷ δὲ Κόσμῳ κηρύξωσιν· ὅτι Σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα.

9. Dormitio Beatae Virginis ἡ κοίμησις τῆς ὑπεραγίας ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας 15 Aug. Praecedit Ieiunium XV dierum. Προεόρτια 14 Aug. Ἀπόδοσις 23 Aug. Philipp. 2, 5—11. Luc. 10, 38—42. Τροπάριον: Ἐν τῇ γεννήσει τὴν παρθενίαν ἐφύλαξας, ἐν τῇ κοιμήσει τὸν κόσμον οὐ κατέλιπες θεοτόκε· μετέστης πρὸς τὴν ζωὴν μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς· καὶ ταῖς πρεσβείαις ταῖς σαῖς λυτρουμένη ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Κοντάκιον: Τὴν ἐν πρεσβείαις ἀκοίμητον θεοτόκον καὶ προστασίαις ἀμετάθετον. Ἐλπίδα, τάφος καὶ νέκρωσις οὐκ ἐκράτησεν· ὡς γὰρ ζωῆς μητέρα πρὸς τὴν ζωὴν μετέστησεν ὁ μήτραν οἰκήσας ἀειπάρθενον.

10. Nativitas Beatae Virginis τὸ γεννήσιον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου 8 Sept. Προεόρτια 7 Sept. Ἀπόδοσις 12 Sept. Philipp. 2, 5—11. Luc. 10, 38—42. Τροπάριον: Ἡ Γέννησις σου, Θεοτόκε, χαρὰν ἐμήνυσε πάσῃ τῇ Οἰκουμένῃ· ἐκ σοῦ γὰρ ἀνέτειλεν ὁ Ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ λύσας τὴν κατάραν ἔδωκε τὴν εὐλογίαν, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἐδωρήσατο ἡμῖν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Κοντάκιον: Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννα ὀνειδισμοῦ, ἀτεκνίας καὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔα ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου ἠλευθερώθησαν, ἄχραντε, ἐν τῇ ἁγίᾳ γεννήσει σου· αὐτὴν ἑορτάζει καὶ ὁ λαός σου, ἐνοχῆς τῶν πταισμάτων λυτρωθεὶς ἐν τῷ κράζειν σοι· ἡ στεῖρα τίκτει τὴν θεοτόκον καὶ τρόφον τῆς ζωῆς ἡμῶν.

11. Exaltatio Crucis, ἡ παγκόσμιος ὕψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ὃν εὗρεν ἡ βασιλὶς ἁγία Ἑλένη ἐν Ἰηρουσαλὴμ ἔνδον ἐν τῇ γῇ μετὰ τῶν ἥλων· καὶ ὑψωθέντα παρὰ τοῦ πατριάρχου Μακαρίου, ἐπὶ ἄμβωνος ἐν τῷ νεοοικοδομηθέντι παρ' αὐτῆς ναῷ ἐπὶ τοῦ ἁγίου τάφου τοῦ κυρίου, ἰδὼν αὐτὸν ἅπας ὁ λαός, ἐβόησε τό· Κύριε ἐλέησον. Προεόρτια 13 Sept. Ἀπόδοσις 21 Sept. 1 Cor. 1, 18 — 2, 2. Ioh. 12, 28—36. Κοντάκιον: Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ ἑκουσίως, τῇ ἐπωνύμῳ σου καινῇ πολιτείᾳ, τοὺς οἰκτιρμούς σου δώρησαι Χριστὲ ὁ Θεός· εὔφρανον ἐν τῇ δυνάμει σου τοὺς πιστοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν, νίκας χορηγῶν αὐτοῖς κατὰ τῶν πολεμίων, τὴν συμμαχίαν ἔχοιεν τὴν σήν, ὅπλον εἰρήνης ἀήττητον τρόπαιον.

Manifestum est, ecclesiam celebrare crucem ab Helena inventam et ab Macario Patriarcha in ambone iuxta sepulcrum Domini collocatam. Ut plurimi volunt, simul recolitur crux, ab Heraclio recuperata ac propterea in hac festivitate ieiunatur. Constat enim sanctissimam crucem non alium passam esse baiulum, nisi humilem ac poenitentem.

Singulares festi caerimonias enarrat Muralt l. c. p. 287 sq.: „*Nach dem grossen Hymnus: „Ehre sei Gott in der Höhe!“ hebt der Bischof unter dem rührenden Gesange: „Heiliger Gott!“ in seinem vollen Ornate, von der übrigen Geistlichkeit umgeben, das theure mit Blumen umschlungene Kreuz von der heiligen Tafel auf sein Haupt, und trägt es, nicht durch die heiligen Thüren, sondern durch das enge, nördliche Thürchen gleichsam aus dem Schoosse der Erde hervor in die Kirche auf den kleinen Ambon vor dem Heiligthume. Hier folgt er dem Beispiele des heiligen Erzbischofs von Jerusalem, Macarius, welcher, von der wirklichen Auffindung des lebenbringenden Kreuzes durch die Auferweckung einer Todten überzeugt, am Ambon stehend, das Kreuz dem Volke zum Anblicke und zur Verehrung aufgerichtet emporhielt, obgleich auch zuweilen seine müden, alten Hände vor der Schwere des grossen Kreuzes*

chliessen. Er beschien damit das Volk nach allen Seiten; dieses aber f unaufhörlich mit grosser Verwunderung: „Herr, erbarme dich! rr, erbarme dich!" — Diesem zufolge und nach den ältesten Kirnordnungen beugt sich der Bischof, indem er das Kreuz auf seinem upte hält, mit demselben zur Erde, gleichsam um die Schwere der rfolgungen anzuzeigen, die die Kirche in ihren drei ersten Jahrhunten zu bestehen hatte, und dann erhebt er sich mit ihr, der triumirenden, wieder. Die Chöre aber singen diese ganz Zeit über langsam d sanft: „Herr, erbarme dich!" ihre Stimme mit der Senkung des euzes senkend und mit diesem wieder erhebend. Kurze Gebete um lösung für die ganze Welt werden zwischen jeder Aufrichtung gerochen; denn nach allen vier Himmelsgegenden beugt sich der Bischof, alle Enden der Erde mit dem Kreuze zu beschatten und wendet sich dlich das fünfte Mal wieder gen Aufgang, zur Erinnerung an die nf vereinigten allgemeinen Kirchen von Jerusalem, Antiochien, Alexanien, Constantinopel und Rom, dessen Stelle jetzt Russland eingenomn hat."

12. Praesentatio Virginis *ἡ ἐν τῷ ναῷ εἴςοδος τῆς ὑπεραας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου* 21 Nov. *Προεόρτια* 20 Nov. *Ἀπόδοσις* Nov. Hebr. 9, 1—7. Luc. 10, 38—42. *Τροπάριον: Σήμερον τῆς δοκίας Θεοῦ τὸ προοίμιον, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἡ οκήρυξις, ἐν Ναῷ τοῦ Θεοῦ, τρανῶς ἡ Παρθένος δείκνυται, καὶ Χριστὸν τοῖς πᾶσι προκαταγγέλλεται. αὐτῇ καὶ ἡμεῖς μεγαλοώνως βοήσωμεν· Χαῖρε τῆς Οἰκονομίας τοῦ Κτίστου ἡ ἐκπλήρωσις. οντάκιον: Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ ἑκουσίως. Ὁ καθαρώτατος αὸς τοῦ Σωτῆρος, ἡ πολυτίμητος παστὰς καὶ παρθένος· τὸ ἱερὸν σαύρισμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, σήμερον εἰςάγεται ἐν τῷ Οἴκῳ Κυου, τὴν χάριν συνειςάγουσα, τὴν ἐν Πνεύματι θείῳ, ἣν ἀνυμνοῦσιν γγελοι Θεοῦ, αὕτη ὑπάρχει σκηνὴ ἐπουράνιος.*

C. Sequuntur quatuor festivitates, praecedentibus paullo inferiores, nen non relatae in sacrum duodenarium numerum. Ea ipsa de causa cantur *ἀδωδέκατα*. Ornantur neque *προεορτίᾳ*, neque *ἀποδόσει*.

1. Circumcisio Domini, *ἡ κατὰ σάρκα περιτομὴ τοῦ Κυρίου ιῶν Ἰ. Χ.* 1 Ian. Col. 2, 8—13. Luc. 2, 20—52. *Τροπάριον: Ὁ θρόνῳ υριμόρφῳ ἐν ὑψίστοις καθήμενος, σὺν Πατρὶ τῷ ἀνάρχῳ, καὶ τῷ ίῳ σου Πνεύματι, εὐδόκησας τεχθῆναι ἐπὶ γῆς, ἐκ Κόρης ἀπειάνδρου σου Μητρός· διὰ τοῦτο καὶ περιετμήθης ὡς ἄνθρωπος ταήμερος· δόξα τῇ παναγάθῳ σου βουλῇ· δόξα τῇ οἰκονομίᾳ σου· ξα τῇ συγκαταβάσει σου, μόνε φιλάνθρωπε. Κοντάκιον: Ὁ τῶν ων Κύριος Περιτομὴν ὑπομένει, καὶ βροτῶν τὰ πταίσματα ὡς ἀγαὸς περιτέμνει· δίδωσι τὴν σωτηρίαν σήμερον Κόσμῳ· χαίρει δὲ ἐν*

τοῖς ὑψίστοις καὶ ὁ τοῦ Κτίστου Ἱεράρχης καὶ φωσφόρος, ὁ θεῖος μύστης Χριστοῦ Βασίλειος.[1])

Sciendum est, Graecos ut nunc est (cf. 1 *Sept.) nobiscum celebrare die Circumcisionis Novi anni exordium.* ***Allatius*** *l. c. p.* **1494:** *„Solent Graeci, ut plurimum, immo fere semper dum annos recensent, non a Christo nato sed ab orbe ipso condito numerare, quod licet illis non arduum sit, legentibus tamen exteris et qui aliam annos numerandi viam ineunt nebulam quodammodo videtur offundere; difficileque ab iis extricantur, qui numeros in manu non habent. Et ratio non admodum difficilis fuerit: posito enim numero anni, si ab eo subtrahis annos, quos ipsi ab orbe condito ad Christum natum numerant, qui remanet erit annus a Christo nato. Verum est, non omnes eandem numerandi iniisse rationem: alii enim plures, alii pauciores, ut fere tot sententiae fuerint quot scriptores. — — Calculum ecclesiae orientalis, qui fere apud omnes sollemnis est et quo omnes non tantum ad dirigenda tempora sed festorum indicandas sollemnitates sed inter commercia et congressus familiares utuntur, proponam, de aliorum calculis minime sollicitus. Is fuerat ab orbe condito ad Christum natum Annus* 5508.“ *Itaque annus* 1853 *convenit cum anno Graecorum* 7361. *Addimus ex Horologio Graeco, Venetiis* 1832 *excuso, tabulam paschalem pro* 1855.

1855. *αωνέ. ͵ζτξγ΄.*

Ἰνδικτιῶνος ιγ΄.
Ἡλίου κύκλοι κζ΄.
Σελήνης κύκλοι ι΄.
Θεμέλιον Σελήνης κγ΄.
Παραμονὴ τῶν Χριστοῦ Γεννῶν ἡμέρᾳ ϛ΄.
Κρεωφαγία, ἡμέραι λζ΄.
Τὸ Τριῴδιον ἄρχεται, Ἰαννουαρίῳ ιϛ΄.
Ἑωθινὸν ια΄. Ἦχος Πλ. δ΄.
Ἡ Ἀποκρέα, Ἰαννουαρίῳ λ΄.
Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῇ ἁγίᾳ, καὶ μεγάλῃ ϛ΄.
Νομικὸν Φάσκα, Μαρτίῳ κδ΄.
Λατίνων Πάσχα, Μαρτίῳ κζ΄.
Τὸ Ἅγιον Πάσχα, Μαρτίῳ κζ΄.
Τῆς Ἀναλήψεως, Μαΐῳ ε΄.
Τῆς Πεντηκοστῆς, Μαΐῳ ιε΄.
Τῶν Ἁγίων Πάντων, Μαΐῳ κβ΄.

---

1) Concil. Trull. 692 can. 62: *τὰς οὕτω λεγομένας Καλάνδας καὶ τὰ λεγόμενα Βότα* (Vota) *καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ τελουμένην πανήγυριν καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεθῆναι βουλόμεθα.*

Ἡ Νηστεία τῶν Ἁγίων Ἀποστ. ἡμέραι λζ'.
Ἡ μνήμη αὐτῶν, ἡμέρᾳ δ'.

2. **Nativitas S. Ioannis Baptistae** *τὸ γενέθλιον τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου* 24 Iun. Rom. 13, 11 — 14, 4. Luc. 1, 1—80. *Τροπάριον: Προφῆτα καὶ πρόδρομε τῆς παρουσίας Χριστοῦ, ἀξίως εὐφημῆσαί σε οὐκ εὐποροῦμεν ἡμεῖς, οἱ πόθῳ τιμῶντές σε· στείρωσις γὰρ τεκούσης καὶ πατρὸς ἀφωνία λέλυνται τῇ ἐνδόξῳ καὶ σεπτῇ σου γεννήσει καὶ σάρκωσις υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κόσμῳ κηρύττεται. Κοντάκιον: Ἡ πρὶν στεῖρα σήμερον Χριστοῦ τὸν πρόδρομον τίκτει καὶ αὐτὸς τὸ πλήρωμα πάσης τῆς προφητείας· ὃν γὰρ οἱ προφῆται προεκήρυξαν, τοῦτον ἐν Ἰορδάνῃ χειροθετήσας ἀνεδείχθη θείου λόγου προφήτης, κῆρυξ ὁμοῦ καὶ πρόδρομος.*

3. **Natale SS. Apostolorum Petri et Pauli,** *τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ πρωτοκορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου* 29 Iun. Praecedit „Ieiunium Apostolorum" inde ab feria secunda post Festum Omnium Sanctorum p. 231. 2 Cor. 11, 21 — 12, 9. Matth. 16, 13—19. *Τροπάριον: Οἱ τῶν ἀποστόλων πρωτόθρονοι καὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι, τῷ δεσπότῃ πρεσβεύσατε, εἰρήνην τῇ οἰκουμένῃ δωρήσασθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.* Aliud canticum: *Ποία φυλακὴ οὐκ ἔσχε σε δέσμιον; ποία ἐκκλησία οὐκ ἔχει σὲ ῥήτορα; Δαμασκὸς μέγα φρονεῖ ἐπὶ σοὶ Παῦλε· εἶδε γάρ σε σκελισθέντα φωτί· Ῥώμη σου τὸ αἷμα δεξαμένη, καὶ αὐτὴ κομπάζει· ἀλλὰ ἡ Ταρσὸς πλέον χαίρει, καὶ πόθῳ τιμᾷ σου τὰ σπάργανα, Πέτρε τῆς πίστεως ἡ πέτρα· Παῦλε τὸ καύχημα τῆς Οἰκουμένης, ἐκ τῆς Ῥώμης συνελθόντες, στηρίξατε ἡμᾶς.*

4. **Decollatio S. Ioannis Baptistae** *ἡ ἀποτομὴ τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου* 29 Aug. Dies Ieiunii. Act. 13, 25—33. Marc. 6, 14—30. *Τροπάριον: μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων, σοὶ δὲ ἀρκέσει ἡ μαρτυρία τοῦ Κυρίου πρόδρομε· ἀνεδείχθης γὰρ ὄντως καὶ προφήτου σεβασμιώτερος ὅτι καὶ ἐν ῥείθροις βαπτίσαι κατηξιώθης τὸν κηρυττόμενον· ὅθεν τῆς ἀληθείας ὑπεραθλήσας, χαίρων εὐηγγελίσω καὶ τοῖς ἐν Ἅιδῃ, Θεὸν φανερωθέντα ἐν σαρκί, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ Κόσμου, καὶ παρέχοντα ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος. Κοντάκιον: Ἡ τοῦ Προδρόμου ἔνδοξος ἀποτομή, οἰκονομία γέγονέ τις θεϊκή, ἵνα καὶ τοῖς ἐν Ἅιδῃ τοῦ Σωτῆρος κηρύξῃ τὴν ἔλευσιν. Θρηνείτω οὖν Ἡρωδιὰς ἄνομον φόνον αἰτήσασα· οὐ Νόμον γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ, οὐ ζῶντα αἰῶνα ἠγάπησεν, ἀλλ' ἐπίπλαστον πρόσκαιρον.*

II. **Festivitates Mediae,** quarum in numero maiores discernendae sunt a minoribus.

A. **Maiores** admittunt commemorationem sollemnem Beatae Virginis.

1. **SS. Basilii, Gregorii, Chrysostomi** 30 Jan. Hebr. 13, 7—21. Matth. 5, 14—19.

2. **S. Georgii Martyris** 23 April. Act. 12, 1—11.

3. **S. Iohannis Evangelistae** 8 Mai. 1 Ioh. 4, 12—19. Ioh. 19, 25 — 21, 25.

4. *Ἡ ἐξ Ἐδέσσης ἀνακομιδὴ τῆς ἀχειροποιήτου εἰκόνος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χ. ἤτοι τοῦ ἁγίου Μανδηλίου, ἥτις συνέβη ἐν ἔτει* 958 *ἐπὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ πορφυρογεννήτου* 16 Aug. *Τροπάριον: Τὴν ἄχραντον Εἰκόνα σου προσκυνοῦμεν ἀγαθὲ αἰτούμενοι συγχώρησιν τῶν πταισμάτων ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεός· βουλήσει γὰρ ηὐδόκησας σαρκὶ ἀνελθεῖν ἐν τῷ Σταυρῷ, ἵνα ῥύσῃ οὓς ἔπλασας ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ· ὅθεν εὐχαρίστως βοῶμέν σοι· χαρᾶς ἐπλήρωσας τὰ πάντα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, παραγενόμενος εἰς τὸ σῶσαι τὸν Κόσμον.*[1])

5. *Ἡ Μετάστασις τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου· ὅςτις ἐξορισθεὶς ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ὑπὸ Δομετιανοῦ, ἔνθα ζῶν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐτάφη, ζήσας ἔτη* 120. Epistola et Evang. ut 8 Mai. *Τροπάριον: Ἀπόστολε Χριστῷ τῷ Θεῷ ἠγαπημένε, ἐπιτάχυνον ῥῦσαι λαὸν ἀναπολόγητον· δέχεταί σε προςπίπτοντα, ὁ ἐπιπεσόντα τῷ στήθει καταδεξάμενος, ὃν ἱκέτευε Θεολόγε, καὶ ἐπίμονον νέφος Ἐθνῶν διασκεδάσαι, αἰτούμενος ἡμῖν εἰρήνην, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.*

6. **S. Ioannis Chrysostomi** 13 Nov. Hebr. 7, 26 — 8, 2. Ioh. 10, 7—16.

7. **S. Sabbae** (aequalis Iustiniano magno 5 Dec.) Hebr. 13, 7—21. Luc. 6, 17—35.

8. **S. Nicolai** Episc. Myrensis 6 Dec. Hebr. 13, 7—21. Luc. 6, 17—35.

B. **Minores** admittunt praeterea in Laudibus *τὸ „Πολυέλεος"* i. e. Psalmum 135 ac 136. Huc pertinent multae Apostolorum et Sanctorum sollemnitates e. g. **S. Antonius** 17 Ian. Hebr. 13, 7—21. Luc. 6, 17—35. **Quadraginta Martyres** 9 Mart. Hebr. 12, 1—10. Matth. 22, 1—14. **Constantinus et Helena** (*ἰσαπόστολοι*) 21 Mai. Act. 26, 1—20. Ioh. 10, 1—9. **Elias Propheta** 10 Iul. Iac. 5, 10—20.

---

1) Scripsit Constantinus Porphyrogenneta singularem librum *περὶ τῆς πρὸς Αὔγαρον* (Abgarum) *ἀποσταλείσης ἀχειροποιήτου θείας εἰκόνος Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ ὡς ἐξ Ἐδέσσης μετεκομίσθη πρὸς τὴν πανευδαίμονα ταύτην καὶ βασιλίδα τῶν πόλεων Κωνσταντινούπολιν.* **Allatius** Origin. Const. p. 75—101.

Luc. 4, 22—30. **Demetrius Martyr** 26 Oct. 2 Tim. 2, 1—10. Ioh. 15, 12 — 16, 2. **Cosmae et Damiani** (*τῶν θαυματούργων καὶ ἀναργύρων*) 1 Nov. 1 Cor. 12, 27 — 13, 1—8. Matth. 10, 1—8. *Ἡ σύναξις τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ καὶ τῶν λοιπῶν ἀσωμάτων δυνάμεων* 8 Nov. Hebr. 2, 2—10. Luc. 10, 16—21. **Andreas** Ap. 30 Nov. 1 Cor. 4, 9—16. Ioh. 1, 35—51 e. a.

III. **Festa Minora** iterum duplicis gradus sunt. Nam in aliis, quae appellantur *δοξολογούμενα*, recitatur Doxologia maior, in aliis praetermittitur. Agnoscenda sunt in Calendario quod infra lectorum commoditati proponimus. At priusquam ad hos fastos festinet oratio, pauca praemittenda videntur de Sectarum heortologia.

Armeni auspicantur annum ecclesiae ab die sexta Ianuarii, qua Nativitatem, Epiphaniam et Baptismum Domini sub una venerantur celebritate. Insignis est summa festivitas Octava et ipso die octavo celebratur Circumcisio et Nomen Domini. Sequuntur Dominicae post Epiphaniam ad Quadragesimam usque. Porro sex numerant Dominicas Quadragesimae. Feria secunda post Palmarum creationem mundi recolunt, tertia diluvium,[1]) quarta Sodomorum excidium, quinta coenam Domini, sexta crucifixionem et Sabbato sepulturam Domini. Feria secunda Paschatis omnium defunctorum memoriam agunt.[2]) Deinceps Dominicam in Albis nuncupant Dominicam viridem, Dom. Misericordias Domini Dominicam pulchram. Hanc excipiunt Dominicae post Pascha ad Ascensionem usque et hanc ipsam sollemnitatem Dominica post Ascensionem. Dehinc Pentecoste peracta norunt Dominicas post Decensum, nimirum Spiritus Sancti. Item festa Transfigurationis et Assumptionis, ab Armenis Dominicis diebus mense Iulio et Augusto celebrata, sequentibus Dominicis nomen suum imponunt. Simili ratione Exaltatio S. Crucis celebratur Dominica diem 14 Sept. proxime insequente: praecedit Dom. ante Exaltationem, continuantur Dominicae post Exaltationem ad Secundam usque Pentecosten. Hac singulari voce Armeni intelligunt quinquaginta dies ante diem sextam Ianuarii. Itaque enumerantur septem Dominicae secundae Pentecostes. Sabbata Armenis maximi habentur, ita ut Sanctorum festivitates intra hebdoma-

---

1) Bodenstedt Die Einführung des Christenthums in Armenien p. 5: „Wenige Beispiele werden genügen, um darzuthun, dass, wenn die Geschichte der Sündfluth sich auch verwischt hätte aus dem Gedächtnisse der Menschen, sie noch zu lesen wäre in den Namen der alten Städte und Denkmäler Armeniens. — — und wie der armenische Geograph Intschitschan erzählt, wird alljährlich ein Fest zum Dank für die Rettung aus der Sündfluth gefeiert, wobei die Armenier sich gegenseitig mit Wasser bespritzen und Tauben fliegen lassen."

2) Iterum sollemnem defunctorum commemorationem agunt feriis secundis post Dominicas Transfigurationis, Assumptionis, Exaltationis.

dem quoad fieri potest referant ad subsequens Sabbatum. Ieiunant 1. feriis quartis et sextis per annum, exceptis Octavis Epiphaniae, Paschatis, Pentecostes, Assumptionis, 2. septem diebus ante festum Nativitatis et Epiphanias, 3. hebdomade Arziburion cf. p. 213, 4. Diebus magnae Quadragesimae, 5. tribus diebus ante Pentecosten, 6. septem diebus ante Transfigurationem, 7. septem diebus ante Assumptionem, 8. septem diebus ante Exaltationem, 9. septem diebus ante primam Dominicam secundae Pentecostes. Sanctorum festa, quae concurrunt cum diebus ieiunii, prorsus omittuntur.[1])

Nestorianis annus ecclesiasticus principium ducit a Dominica Annuntiationis prima.[2]) Sequuntur secunda, tertia, quarta, praecurrentes Nativitatem Domini. Haec summa festivitas unam habet Dominicam pedissequam „post Nativitatem Domini", plures nomen trahunt ab Epiphaniae sollemniis. Quam Graeci Tyrophagi, nostrates Quinquagesima appellant, apud Nestorianos est Quadragesimae exordium: adduntur Dominica secunda, tertia, quarta, quinta, sexta Quadragesimae: Dominica Palmarum Dominica Hosanna dicitur. Iungitur feria secunda Quadragesimae ultima, feria tertia ultima, feria quarta ultima, feria quinta Paschatis, Passio et Mysterium Paschatis, Sabbatum magnum. Iam adest Resurrectio Domini „Dominica Dominicarum" cum Octava sua, quae efficit Hebdomadem Hebdomadum. Porro iunguntur summae festivitati Dominica prima, secunda, tertia, quarta, quinta post Pascha, Ascensio Domini, Dominica post Ascensionem Pentecoste. Dehinc sex numerantur Dominicae Apostolorum, quas excipit Omnium Apostolorum sollemnitas s. Dominica Aestatis prima. Pergunt Dominicae Aestatis ad septimam usque: septem subsequuntur aliae Eliae; sed ita, ut peracta crucis sollemnitate, simul nuncupentur Dominicae Inventionis. Procedunt ad Dominicas Moysis duas: finem faciunt Dominicae Dedicationis quatuor: prima est quae proxima est diei Novembris primae. Praeter ferias quartas et sextas, quibus per anni circulum ieiunium servant, haec septem colunt vel colebant ieiunia. 1. Quadragesimae per VII hebdomadas a Dominica, quam Ingressus ieiunii nominant, usque ad Dominicam Resurrectionis,

---

1) Mobilia Armenorum festa sunt: Resurrectio Lazari, Apparitio Sanctae Crucis, Liberatio S. Gregorii Illuminatoris, Dedicatio ecclesiae in Etschmiadzin, Inventio S. Gregorii Illum., Inventio Cinguli Beatae Virginis.

2) Sunt Nestorianis quatuor anni περίοδοι 1) Risch schannoto i. e. initium anni civilis mense Octobris. 2) Risch pherkito i. e. initium codicis s. officii ecclesiastici, ineunte anno ecclesiastico. 3) Schurofo kitobe i. e. principium bibliorum prima hebdomade Quadragesimae, qua proponitur Genesis. 4) Schurojo Medaborne i. e. principium praesidum s. gubernatorum, hebdomade paschatis, qua legi coeperat liber Iosuae etc.

ne Sabbato quidem et Dominicis exceptis. 2. Apostolorum per totidem hebdomadas a feria 2 post Pentecosten usque ad 1 Aestatis in qua festum XII apostolorum celebrant. 3. Assumptionis Mariae a Kalendis Augusti ad 15 eiusdem mensis. 4. Eliae seu Crucis per VII hebdomadas a Dominica 1 Eliae usque ad feriam 6 quartae hebdomadae crucis seu Eliae septimae. 5. Nativitatis Christi s. Annunciationis a Dominica 1 Annunciationis usque ad diem 25 Dec. 6. Niniviticum s. Rogationis per tres dies a feria 2 tertiae ante Quadragesimam hebdomadae usque ad Matutinum feriae 5 eiusdem hebdomadae. 7. Virginum tribus post festum Epiphaniae diebus. At hodie ex his ieiunia non omnia observantur a laicis, monasticae disciplinae transmissa. Reliquum est ut animum advertas in Ferias sextas, Nestorianis per totum annum Sanctorum memoriis insignes. Ne desit exemplum, Fer. 6 post Nativitatem Domini celebrant Beatam Virginem, Fer. 6 post Dom. 1 Epiph. recolit S. Ioannem Baptistam, Fer. 6 post Dom. 2 Epiph. SS. Petrum et Paulum, Fer. 6 post Dom. 3 post Epiph. Quatuor Evangelistas, Fer. 6 post Dom. 4 post Epiph. S. Stephanum, Fer. 6 post Dom. 5 post Epiph. Graecos Doctores Diodorum, Theodorum, Nestorium, Fer. 6 post 6 post Epiph. Doctores Syros (Ephraem, Narses, Abraham, Iulianus, Ioannes, Michael, Hiob, Isaias, Barsuma), Fer. 7 post 7 Epiph. Catholicum Chaldaeorum s. Mar. Aba, Fer. 8 post 8 Epiph. Quadraginta Martyres, Fer. 9 post 9 Epiph. memoriam Defunctorum etc.[1])

Calendarium Aethiopum primus publicum fecit Ludolphus invictus rerum Aethiopicarum scriptor ad Hist. Aethiop. Comm. p. 389—427. Nuper Harris, qui ex Synaxariis asservatis in urbe Ankober ad Ludolphi fastos adiecit nonnulla haud gravioris momenti.[2]) Praeterea consulas Combes et Tamisier Voy. en Abyss. IV. p. 159 sqq. et diaria Krapfii et Isenbergii, qui nuper Aethiopibus Protestantium doctrinam persuadere enitebantur. Sane vero multum affinitatis habent Aethiopes cum Graecis. Religiose colunt Sabbatum (quo arvum non arant, alia vero opera faciunt) et Dominicam, quam Sabbatum maius

---

1) Assemanni Bibl. Orient. III. Ps. II. p. 380 sq.: Nuperrime prodiit optimus et luculentissimus liber: The Nestorians and their Rituals with the Narrative of a mission to Mesopotamia and Coordistan in 1842—1844 and of late visit to those countries in 1850; also Researches into the present condition of the Syrian Jacobites, Popal Syrians and Chaldeans and an Inquiry into the religion tenets of Yezeedees. By the Rever. George Percy Badger one of the Honourable East India Companys Chaplain in the Diocese of Bombay. London 1852. Volumina duo. Et hoc opus Nealii nostri doctrina adnotationibus illustravit.

2) Dolendum est Harrisium aliosque, qui nuper Habassiam peragrarunt, magis levi et imperita cavillatione res sacras perstringere, quam docte et sobrie eandem perscrutari.

appellant. Simili ratione cum Graecis ferias quartas et sextas et quatuo anni Quadragesimas observant: quadragesimam proprie sic dictam, ieiu nium Hodad s. Kabala: ieiunium Apostolorum, ieiunium ante *κοίμη σιν τῆς θεοτόκου,* ieiunium ante Nativitatem Domini s. Isoma. Accedi mense Iulio ieiunium Ninivitarum, in memoriam Ionae prophetae in ven tre balaenae triduo commorati per tres dies[1]) servandum. Quod ad die festos, multa faciunt singulariter. Quovis mense, duodecies per annu commemorant Nativitatem Domini, Beatam Virginem Matrem, Michaele Archangelum et ea quae nota est iudaizante pietate Abraham, Isaac e Iacob Patriarchas. Annos quaternos a quatuor Evangelistis denomi nare solent, ea ratione ut S. Ioanni adsignetur annus intercalaris. Con Neale l. c. p. 805 sq.: „The intense nationality of the Senkesar (Syna xaria) deserves notice. Emperors, ascetics, Martyrs of Ethiopia, are agai and again repeated; while almost every Jacobite Patriarch of Alexandria reckoned among the Saints. It is curious to observe that not one M tran of Ethiopia is commemorated as such. But above other Saint there are nine, who may properly be called national. They are: Pa taleon, Michael the Old, Anba Likanus, Guebra Mankas Kedoos, Anl Garima, Atzha, Ace, Adeimata, Alef. — The barbaric or improbable n ture of some of the legends will not escape notice. Thus Naakwet Laah, Emperor of Ethiopia, is celebrated for never having died; Eus bius, for being by the Archangel Suriel taken to heaven, where he r mained seven years; Aaron, from making, in sickness, roasted pigeo fly into his mouth; Batatzun, who by his repeated fasts made hims as light as air; John, who extracted a serpent from the womb of princess. So, on June 25, Pilate is commemorated with his wife Proc The Greeks reckon the latter among the Saints; but that Pilate shou so be honoured, simply because he declared our Lord to be a "ju Person", and washed his hands in token of that belief, is monstrous

Extrema pars et conclusio muneris et negotii, quod in hoc cap persolvendum erat, est Calendarium Ecclesiae Graecae Orth doxae, nunc lectorum oculis subiiciendum. Apposita sunt prop

---

1) Rigidissima est Aethiopum et Coptorum in hac parte observantia. Totis illis iuniis non carne solum sed ovis et lacticiniis interdictum est: immo per totam Quad gesimam nec piscibus vesci solitum. Tempore ieiunii B. M. V. peculiaris omnium de tio tam singularis est, ut et oleo et cibis alias licitis abstinentes, solo fere pane et a victitent. Harris II. p. 260: „Das vorösterliche Fasten, welches von jedem über dr zehn Jahre alten Christenmenschen in Schoa gehalten werden muss, ging jetzt zu En Drei ganze Tage hatten die Priester keinen Bissen Brod gegessen, keinen Tropfen Was getrunken, sondern in den Kirchen unaufhörlich Tag und Nacht singend und betend zum Oster-Vorabend sich verweilt."

festa Russiae (R)[1]) ac Georgiae (G)[2]) nec non Sancti Aethiopum (A).[3]) Praeterea Coptitarum (Copt.) et Armenorum (Arm.) ratio habita est, ut appareat Coptorum et Habessinorum in nonnullis sollemnitatibus diversitas et praecipuorum Sanctorum Armeniae catalogus. Sed fatendum est, difficilem aditum patuisse ad fastos Armenos, qui nobis non satisfecerit.

CALENDARIUM.

PRAEMONENDA.

1. *Apostolorum nomen non solum pertinet ad duodecim sed ad septuaginta quoque discipulos et apostolorum comites.* 2. *ἰσαπόστολοι, Episcopi ab Apostolis consecrati, Christianae doctrinae apud exteras nationes praecones, Reges et Principes ad Christum conversi, Maria Magdalena, Thecla.* 3. *μεγαλομάρτυρες, martyres et ab ecclesia maximi habentur et proprio afficiuntur honore.* 4. *ἱερομάρτυρες, Martyres Pontifices et Presbyteri.* 5. *ὁσιομάρτυρες, Martyres Monachi.* 6. *ὅσιοι πατέρες καὶ μητέρες designat Doctores ecclesiae et Ascetas celebratissimos et ex horum numero maxime insignes θεοφόροι.* 7. *θαυματουργοί, Sancti miraculorum gloria prae ceteris insignes.* 8. *ὁμολογηταί qui Christum inter maximos labores et tormenta confessi sunt.*

---

1) Strahl Russ. Kirchengesch. p. 702: „Die russische Kirche verehrt als Heilige alle jene, welche die orientalische Kirche in ihre Menologien aufgenommen hat, aber seit dem zehnten Jahrhundert vermehrt sie solche noch mit vielen anderen, deren Namen wir theils in den Kalendern von Klein- und Gross-Russland, in den Prologen und Legenden-Sammlungen, theils bloss in beiden letzteren, theils aber auch nur in den Kalendern von Klein-Russland und im Patericon der Kiewschen Höhlenklöster finden. Dieser Unterschied rührt aus der Zeit her, als die südliche Metropolis sich von der nördlichen im funfzehnten Jahrhunderte trennte. Viele werden aber auch noch von einzelnen russischen Kirchen als Heilige verehrt, deren Namen wir in keinem Kalender finden, deren Gedächtnissfeier aber da abgehalten wird, wo ihre Ueberreste ruhen. — — Die Zahl der vorzüglichsten russischen Heiligen beträgt bis zum 17. Jahrhundert 139, von denen 3 im 9., 5 im 10., 23 im 11., 24 im 12., 20 im 13., 14 im 14., 31 im 15. und 19 im 16. Jahrhunderte lebten."

2) Nonnulli Sancti Georgiae non celebrantur statis diebus. Shio ab Mgvine fer. 5 ante Quadragesimam, Monachi S. David fer. 5 post Domin. Resurrectionis, Dodo fer. 4, David ab Carecdja fer. 5 septimae hebdomadae post Pascha.

3) Secuti sumus Ludolfum haud paullo adiuti docti viri diligentia qui Harrisium fecit germanicum. (Stuttgart 1846. Voll. 2.) Calendarium Vol. 2 in appendice p. 66—118. Exscripsimus tantum dies festivos prae ceteris insignes et memorabiles.

IANUARIUS.

1. **Circumcisio Domini. Basilius Archiep. Caesareae Capp.**
A. 6 Ian. Circumcisio. Basilius. Noah.
2. **Sylvester Papa Romae** (*οὗτος ἐβάπτισε τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον*) *Προεόρτια τῶν Θεοφανείων.*
A. 7 Ian. Ephraem Syrus.
3. **Malachias Propheta. Gordias Mart. circa 320.** *Προεόρτια τῶν Θεοφανείων.*
A. 8 Ian. Malachias. Beniamin, Patr. Alex. 38 † 660.
4. **Septuaginta Discipuli Domini** (*Ἡ Σύναξις τῶν ἁγίων ἑβδομήκοντα ἀποστόλων, ὧν τὰ ὀνόματα συνέγραψεν ὁ ἅγιος Δωρόθεος*). **Theoctistes** *ὁ ἐν τῷ Κουνουμίᾳ Σικελίας ἡγούμενος Προεόρτια τῶν Θεοφανείων.*
5. **Theopemptus et Theonas Martyres c. 290. Syncletica.** *Προεόρτια τῶν Θεοφανείων.* **Ieiunium.**
6. **Theophania Domini.**
Arm. Nativitas, Baptismus, Epiphania Domini. **A.** 11 Ian. Baptismus Christi (Harris l. c. p. 85: — „wie es auch die Kopten den Tag der heiligen Eintauchung nennen, auch das Badefest, indem sie sich in Wasser taufend baden, was die Abessynier ebenfalls mit grosser Lustbarkeit verrichten" cf. p. 238).
7. *Σύναξις τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου.* **Pertinet proxime ad festum praecedens** „*διὰ ταῦτα τιμῶσα τὴν βαπτιστὴν ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἐπιτελεῖ κατὰ καιρὸν ἑορτὴν καὶ ὀνομάζει αὐτὴν σύναξιν· διότι συνάγεται ὁ λαὸς ἐν αὐτῇ δοξολόγων τὸν Θεὸν καὶ τὸν αὐτοῦ πρόδρομον.*"
A. 12 Ian. Nuptiae Canis celebratae. Michael Arch.
8. **Dominica** *ὁσία μήτηρ. Ὅσιοι πατέρες.* **Georgius Chozebita et Aemilianus** *ὁμολογητής* **c. 820.**
G. Abo. A. Septem Dormientes.
9. **Polyeuctus Mart. c. 255.**
R. Philippus Patr. Moscoviensis 1568.
10. **Gregorius Nyssenus. Domitianus Episcopus Melitenus c. 570. Marcianus Presbyter c. 445.**
11. **Theodosius Coenobiarcha,** *ὅσιος πατήρ* **c. 485.**
A. 16 Ian. Iohannes Patriarcha Alexandrinus 34 † 577.
12. **Tatiana Diaconissa Martyr. c. 218.**
R. Sabbas, Serbiae Metropolita. Cf. Acta Sanct. 14 Ian.
13. **Hermylus et Stratonicus MM.**
Arm. Circumcisio et Nomen Domini. **Copt.** Martha et Maria sorores Lazari.
14. *Τῶν ὁσίων Πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν Σινᾷ καὶ Ῥαϊθοῦ ἀναιρεθέντων* **c. 296.** *Ἀπόδοσις τῶν Θεοφανείων.*
G. Nino, Regina, quae Georgiam fecit christianam 318. Klaproth Reise in den Kaukasus II. 156 sqq. **Arm.** Nativitas Ioannis Praecursoris Domini.

15. **Paulus Eremita primus. Ioannes Calybita,** *ὅσιοι πατέρες „ὁ δὲ Ἰωάννης γέγονεν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἀκοιμήτων ἐπὶ τῆς Βασιλείας Λέοντος τοῦ μεγάλου, κατὰ τὸ* 460. *ἔτος· εἶτα ἐν ἄλλῳ σχήματι ἄγνωστος τοῖς γονεῦσιν ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἐν μικρᾷ καλύβῃ ὑπὸ τῶν οἰκείων δούλων ἐμπαιζόμενος ἐσώθη."*

Arm. Petrus et Blasius, Episcopi Sebasteni, Martyres.

16. **Vincula Petri,** *προςκύνησις τῆς τιμίας ἁλύσεως τοῦ ἁγίου ἀπ. Πέτρου.*

A. 21 Ian. Planctus mortis Mariae. Differentiam faciunt inter *κοίμησιν* et *μετάστασιν:* illam hoc die celebrant eiusque animam a choro angelorum sollemniter in coelum sublatam et corpus ab apostolis in Gethsemane sepultum: die vero 16 Augusti in coelum asportatum atque ibi animae redditum fuisse tradunt.

17. **Antonius Eremita,** *ὅσιος καὶ θεοφόρος πατήρ.*

Arm. Antonius Eremita.

18. **Athanasius Magnus et Cyrillus Alex. Episc. c. 415.**

A. 23 Ian. Theodosius Imperat.

19. **Macarius Aegyptius** *ὅσιος πατήρ* **c. 373. Arsenius Archiep. Corcyrae.**

G. Antonius Martcopensis. **Arm.** Theodosius Rex et Septem Dormitores.

20. **Euthymius Magnus** *ὅσιος καὶ θεοφόρος* **† 465.**

21. **Maximus** *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητὴς* **c. 673. Neophytus Martyr 290. Eugenius, Candidus, Valerianus, Acylas Martyres 292.**

Arm. Cyrillus (Cyrus) et Iulitta mater eius, Martyres.

22. **Timotheus Apostolus Episc. Ephesi 60. Anastasius Persa** *ὁσιομάρτυρ* **619.**

Arm. Bagan et Eugenia Virgines. **A.** 27 Ian. Henoch.

23. **Clemens Ancyranus** *ἱερομάρτυρ* **et Agathangelus M. 296.**

A. 28 Ian. Abraham, Isaac, Iacob. Hi Patriarchae hoc die singulis mensibus reperiuntur, apud Coptitas tantum semel die 18 Augusti.

24. **Xene,** *ὁσία μήτηρ.*

Arm. Tryphon et Onyphrius Eremita. **A.** 29 Ian. Nativitas Domini.

25. **Gregorius Nazianzenus.**

A. 30 Ian. Minas Patr. Alex. 47 † 776.

26. **Xenophon** *ὅσιος πατήρ, καὶ ἡ συνοδία αὐτοῦ* **c. 520.**

G. David Rex Georgiae † 1130. Klaproth p. 176. **Arm.** Athanasius et Cyrillus Episcopi. **Copt.** Iudas Apostolus.

27. *Ἡ Ἀνακομιδὴ τοῦ Λειψάνου τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἥτις συνέβη ἐν ἔτει* 435, *ἐπὶ τῆς Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ Βασιλείας.*

28. **Ephraem Syrus**, ὅσιος πατήρ.

R. Ephraem Pecherskiensis.[1]) Ephraem Novigrodensis M. **Copt.** Translatio corporis Ephraem Syri.

29. **Translatio** (ἀνακομιδή) **S. Ignatii Antiocheni.**

R. Laurentius Ep. Turoviensis. Strahl Russ. Kirchengesch. p. 195. **A.** 4 Febr. Ieiunium Christi in deserto.

30. **Hippolytus Romanus** ἱερομάρτυρ 269. **Basilius, Gregorius, Iohannes Chrysostomus** „Συνέστη ἡ τούτων ἑορτὴ ἐπὶ τῆς Βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, περὶ τὰ 1100. ἔτη, διὰ ὀπτασίας Ἰωάννου Εὐχαΐτων ὁμοφώνους εἶναι τῇ γνώμῃ καὶ διδασκαλίᾳ τοὺς τρεῖς, ὥστε παύειν τὴν στάσιν τῶν πιστῶν."

A. 5 Febr. Agrippinus Patr. Alex. Hippolytus. 10 † 179.

31. **Cyrus et Iohannes MM.**, θαυματουργοί, ἀνάργυροι 292.[2])

R. Nicetas Episc. Novogrodi † 1107 canonizatus 1558. **A.** 6 Febr. Revelatio corporis S. Hyppolyti „das Auftauchen des Körpers des Hippolytus aus dem Meere."

FEBRUARIUS.

1. **Tryphon M.** 256. Προεόρτια τῆς ὑπαπαντῆς.

A. 7 Febr. Theodorus Patr. Alex. † 742.

2. Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χ.

Arm. Sergius Paulus a Paulo conversus. **A.** 8 Febr. Baatha Kröstbos ba betha makdas i. e. Inductio s. Praesentatio Christi in templo sive Purificatio Mariae, Festum 40 dierum. Simeon et Anna.

3. **Simeon** „δίκαιος καὶ θεοδόχος."

4. **Isidorus Pelusiota** ὅσιος πατήρ c. 415.

Arm. Attovmianoff Miles. **A.** 10 Febr. Iacobus Apostolus. Esra, bibliorum restaurator. Nam, ut aiunt Aethiopes, libros sacros V. T. in captivitate Babylonica omnino deperditos, reparavit et inspirante spiritu sancto rursus e memoria, quasi de novo descripsit.

5. **Agatha Mart.** 256.

Arm. Soukiasianoff Miles.

---

1) Pecherski est celebratissimum monasterium catacumbarum (Höhlenkloster) prope Kiev, Hilarion c. 1010. (Cf. ad 10 Iul.) Saepenumero Russi Sanctos suos iungunt Sanctis universalis ecclesiae, qui cognomines sunt.

2) Neale p. 763: „Ἀνάργυρος, Unmercenary. This is given to physicians. SS. Cosmas and Damian are principally so called: but also, in the office of the prothesis, as given by Goar, and in the earlier editions, though not as said now, Cyrus and John Pantaleon and Hermolaus, Sampson and Diomedes, Thallalaeus and Tryphon: and there are others. A book was published at Vienna, in 1660, called syntagma Historicum de Anargyris, which I have never been able to see." Vocantur Sancti ἀνάργυροι vel si erant medici qui gratis pauperibus mederi solebant, vel si sint ἰατροὶ spirituales, quorum gratuitum auxilium fideles saepenumero experti sunt (Nothhelfer). Menaeum 31 Ian.: ποικιλοτρόπως Κῦρος καὶ Ἰωάννης πᾶσιν ἀνεδείχθησαν ἰατροὶ παμφαεῖς· ὅθεν κα πρεσβεύουσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

6. Bucolus Episc. Smyrnae, ab Ioanne Apostolo consecratus, ὅσιος πατήρ.

A. 12 Febr. Michael Archangelus.

7. Parthenius Episc. Lampsacen. 318. Lucas „τοῦ ἐν τῷ Στορίῳ τῆς Ἑλλάδος."

Arm. Oskianoff P. **A.** Timotheus Patr. Alexandr. 32 † 537.

8. Theodorus *μεγαλομάρτυρ* 320. Zacharias Propheta.

A. 14 Febr. Cyrillus Patr. Alexandr. 24 † 444.

9. Nicephorus M. 260. *Ἀπόδοσις τῆς ὑπαπαντῆς.*

Arm. Isaak Armenorum Patriarcha.

10. Charalampes M. 198.

R. Prochorus Pecherskiensis c. 1100. **A.** 16 Febr. Maria Beata Virgo. Elisabeth mater Baptistae.

11. Blasius *ἱερομάρτυρ* 320.

Arm. Vartan Miles et Socii et 1036 Martyres.

12. Meletius Archiep. Antiochen. † 375.

R. Alexis Metropol. Moscov. † 1378 canonizatus 1430. Strahl p. 361. **Arm.** Livarsky Episc. **Copt.** Iacobus Apostolus.

13. Martinianus *ὅσιος πατήρ* 415.

A. 19 Febr. Petrus Patr. Alexandr. 21 † 380.

14. Auxentius *ὅσιος πατήρ* 440.

R. Translatio S. Michaelis Principis Mart. Tschernigov. † 1245. **Arm.** Purificatio.

15. Onesimus Apostolus, Pauli discipulus.

A. 21 Febr. Maria Beata Virgo. Gabriel Patr. Alex. 57 † 926. Onesimus.

16. Pamphilus Martyr 292.

Arm. Concilium Constantinop.

17. Theodorus Tyro *μεγαλομάρτυρ* 297.

18. Leo Magnus Papa Rom.

19. Archippus Apost. *„ἐλιθοβολήθη* 69 *ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν."*

A. 25 Febr. Lucia Virgo.

20. Leo Episc. Catanae *„Οὗτος ἔζη πλησίον τοῦ ὄρους Αἴτνης, ἐξ οὗ μέχρι καὶ τῆς σήμερον ἐξέρχεται πῦρ. Ὁ αὐτὸς κατέκαυσε τὸν Ἡλιόδωρον Μάγον ἐν ἔτει* 886. *ἐπὶ τῆς Βασιλείας Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου."*

21. Timotheus *ὁ ἐν συμβόλοις ὅσιος πατήρ*, Eusthatius Ant. 368.

A. 27 Febr. Hoseas Proph.

22. *Ἡ εὕρεσις τῶν τιμίων Λειψάνων τῶν Ἁγίων Μαρτύρων τῶν ἐν τοῖς Εὐγενίου, ἥτις συνέβη ἐν ἔτει* 395. *ἐπὶ τῆς Βασιλείας Ἀρκαδίου.*

A. 28 Febr. Abraham, Isaac, Iacob.

23. Polycarpus Smyrn. *ἱερομάρτυρ „*143 *ἐπὶ τῆς Ἀντωνίνου βασιλείας."* (!)

Arm. Theodorus. **A.** 29 Febr. Nativitas Christi.

24. **Inventio capitis S. Ioannis Baptistae** „*Πρῶτον εὑρέθη δύο Μοναχῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἡρώδου· δεύτερον δὲ, μετὰ λοὺς χρόνους ἐπὶ τῆς Μαρκιανοῦ Βασιλείας ἐν ἔτει* 431.“
25. **Tarasius** Archiep. Const. 806.
26. **Porphyrius** Archiep. Gazae *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητὴς*
27. **Procopius** Decapolita.

A. 3 Mart. Cosmas Patr. Alexandr. 44 † 730.

28. **Basilius** *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητὴς „Συνασκητοῦ τοῦ Προκοπίου; οἵτινες ἦσαν ἐν ἔτει* 740. *ἐπὶ τῆς Βασιλείας τος τοῦ Εἰκονομάχου.*“
29. **Cassianus** Romanus 431.

MARTIUS.

1. **Eudocia** *ὁσιομάρτυρ „Αὕτη εἰδωλολάτρις οὖσα, πόρνη ἦ βαπτισθεῖσα παρὰ Θεοδότου Ἐπισκόπου ἐν ἔτει* 101. *ἐπ Βασιλείας Τραϊανοῦ, ἤθλησεν ὑπὸ ἡγεμόνος Διογένοι ἔτει* 160.“

A. 5 Mart. Gabra Mantis Kōdus i. e. Famulus Spiritus Sancti, Sanctus piae, qui quingentos daemones precibus fugasse dicitur Harris I. 393.

2. **Theodotus** *ἱερομάρτυρ* Episc. Cyren. 320.

Arm. Cyrillus et Anna mater. **A.** 6 Mart. Theodosius Imperat.

3. **Eutropius et Socii, Cleonicus, Basilissa** Martyres 296
4. **Gerasimus** *ὅσιος πατήρ, ὁ ἐν Ἰορδάνῃ* tempore Constantii gonati.

R. Daniel Magnus Princeps Moskov. † 1300 canoniz. 1652. Wencesl Bohemiae.[1]) Basilius Princ. Rostoff. **A.** 8 Mart. Matthias Apost. Iulianu Alex. 11 † 189 Septem Dormientes.

5. **Conon** Mart. 256.

R. Theodorus Princeps Smolensk. † 1299 et filii eius, David ac Const Daniel, Moscoviae Princeps † 1303 canonizatus 1652. Strahl p. 274.

6. **Quadraginta duo Martyres**, Ammorii a Saracenis dati 840.

A. 10 Mart. Inventio Crucis.

7. **Martyres Chersonitici** 296 *ἱερομάρτυρες*, Episcopi Ba Ephraim, Capito, Eugenius, Aetherius.
8. **Theophylactus** Episc. Nicomediae *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμο τὴς* 832.

A. 12 Mart. Michael Arch. Demetrius Patr. Alex. 12 † 231. Ioseph, Iacol

9. **Quadraginta Martyres Sebasteni** 320.

Arm. Ioannes Patr. Hierosolymit. Ioannes Otnetsky. **A.** 13. Mart. rus Patr. Alex.

---

1) Ecclesia Vratislaviensis celebrat Translationem S. Wenceslai die 5 Marti emia die 4 Martii.

10. **Quadratus** cum Sociis.
11. **Sophronius** Patriarcha Hierosol.
12. **Theophanes** Sigrianensis, ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητὴς imaginum defensor tempore Leonis Armeni.

A. 16 Mart. Michael Patr. Alex. 46 † 767.

13. **Translatio Nicephori** Patr. Constantinopol. qui aequalis erat Leoni Armeno.

A. 17 Mart. Lazarus. Aba Garima, unus ex novem Sanctis fidei propagatoribus, qui c. 450 Roma missi sunt ad convertendos Aethiopes. At vero Roma significat Aegyptum Graecorum (Neo-Romanorum imperio subiectam).

14. **Benedictus** Nursiensis ὅσιος πατήρ. **Alexander** Mart. ὁ ἐν Πύδνῃ.

R. Theognostus Metrop. Kioviensis † 1353. Apparitio Imaginis Beatae Virginis in urbe Kostrovia anno 1239 die 15 Augusti.

15. **Agapius** Mart. cum sex Sociis. Gazae, aevo Diocletiani.
16. **Sabinus** et **Papas** MM. Aegyptii sub Diocletiano.

R. Serapion Archiep. Novogrodi † 1516. **Arm.** Quadraginta Martyres Sebasteni. **A.** 20 Mart. Michael Patr. Alex. 56 † 896.

17. **Alexius** „ὁ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ" quem colit ecclesia Romana die 17 Iulii.

A. 21 Mart. Maria Beata Virgo.

18. **Cyrillus** Archiep. Hierosolymor.

A. 22 Mart. Ingressus Christi in Hirusalem.[1]) Cyrillus Hierosol.

19. **Chrysanthus** et **Doria** MM. tempore Numeriani. In Romana Calend. 25 Oct.

A. 23 Mart. Daniel Propheta.

20. **Monachi Martyres** in monasterio S. Sabbae ὅσιοι πατέρες.

A. 24 Mart. Macarius Patr. Alex. 59 † 958.

21. **Iacobus Episc.** ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής. Iconoclastarum adversarius.
22. **Basilius** Presbyter Ancyranus ἱερομάρτυρ tempore Iuliani.
23. **Nicon** ὁσιομάρτυρ cum ducentis discipulis Martyribus.

R. Nicon Pecherskiensis † 1156. **Arm.** Gregorius Illuminator in vincula coniectus (G. Episcopus maioris Armeniae a S. Leontio Caesareo Cappadociae Episcopo consecratus et Tiridati regi auctor ad sacra christiana amplectenda. Multa passus sub Diocletiano tandem in pace quievit). **A.** 27 Mart. Passio Christi.

24. **Zacharias.** ὅσιος πατήρ. Προεόρτια τοῦ εὐαγγελισμοῦ.

A. 28 Mart. Abraham, Isaac, Iacob. Constantinus et Helena.

25. **Annunciatio Domini.**[2])

Copt. Annuntiatio Gabrielis Archangeli Dominae facta. **A.** 29 Mart. Conceptio Christi. Festum Resurrectionis.

---

1) Festa mobilia in Calendario Ludolfi pro lubitu interserta, ne plane omitterentur.

2) Typic. Const. Ἡ γὰρ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, πρὸ ἑνὸς αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, παρὰ Πατριαρχῶν ἀρχαίων καὶ Ἀρχιερέων ὡς παρελάβομεν, κατι-

26. *Σύναξις τοῦ ἀρχιστρατηγοῦ Γαβριήλ.*
A. 30 Mart. Gabriel Arch.

27. **Matrona** Thessalonicae, *ἁγία μήτηρ* tempore Leonis Armeni.
A. 1 Apr. Aaron, summus sacerdos.

28. **Stephanus** *θαυματουργός.* **Hilarion** *ὁ νεός.*

29. **Marcus** Episc. Arethusae, *ὅσιος πατήρ.* **Cyrillus** Diaconus cum sociis, Martyres aevo Iuliani.
A. 3 Apr. Michael Patr. Alex. 71 † 1147.

30. **Ioannes** *ὅσιος πατὴρ „ὁ συγγραφεὺς τῆς Κλίμακος"* 570.

31. **Hypatius** Episc. Gangrensis, *θαυματουργός.*
R. Ionas Metropol. Moscov. † 1461 canoniz. 1512. Apparitio Imaginis Beatae Virginis in Ibero monasterio. **A.** 5 Apr. Ezechiel Proph.

APRILIS.

1. **Maria Aegyptiaca**, *ὁσία μήτηρ, „ἥτις ἔζησε πρότερον ἐν πορνείᾳ χρόνους* 17. *ἔπειτα χρόνους* 47. *ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου, τελευτήσασα ἐν ἔτει* 520. *ἐπὶ τῆς Βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου."*
R. Euthymius Susdalensis † 1404 canonizatus 1507. Abraham ab Bulgaris ob Christi fidem occisus 1229. Strahl p. 218. **A.** 6 Apr. Adam et Eva, Ingressus Christi per fores clausas. (Harris: Noah.)

2. **Titus** *θαυματουργός,* imaginum patronus, *ὅσιος πατήρ.*
A. 7 Apr. Ioachim, avus Christi.

3. **Nicetas** *ὅσιος πατήρ.* Abbas monasterii *Μηδίκιον,* item inconoclastarum adversarius.

4. **Iosephus** Hymnographus. **Georgius** *ὁ ἐν τῷ Μαλαίῳ, ὅσιοι πατέρες.*
A. 9 Apr. Sanitius, Patr. Alex. 55 † 870.

δοῦσα τὴν διαφωνίαν καὶ σύγχυσιν, τὴν συμβαίνουσαν ἀνὰ πάσας τὰς ἐν ταῖς πόλεσιν Ἐκκλησίας μέριμναν καὶ περὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Πανηγυρικωτάτης Ἑορτῆς ἀνελάβετο· καὶ δὴ πρὸς παῦσιν τῆς δοκούσης ἀνωμαλίας, μάλιστα ἐν ταῖς τοῦ ἁπλοῦ λαοῦ ἀκοαῖς τοῦ μὴ κατὰ βάθος τὰ τοῦ πνεύματος ἐννοοῦντος, διετάξατο τὴν τῆς Ἑορτῆς μετάθεσιν, ἐὰν τύχῃ ἐν ταῖς δυσὶν ἡμέραις ταῖς πενθίμοις ταύταις, εἰς τὴν Κυριώνυμον ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Ἵνα τὰ χαρμόσυνα τοῖς χαρμοσύνοις συνᾴδωνται καὶ συμμελῳδῶνται, οἰκονομικῶς ἀποκλίνουσα τὴν ἀνάμιξιν τῶν φαιδρῶν μετὰ τῶν πενθίμων, καὶ ἵνα μὴ ἀσυμφωνία δείκνυται μεταξὺ τοῦ, Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου, μετὰ τοῦ, Σήμερον χαρᾶς Εὐαγγέλια καὶ τοῦ Δακρυῤῥόους θρήνους ἐπὶ σὲ ἡ Ἁγνή, μετὰ τοῦ, Ὁ Γαβριὴλ κομίζει τῇ κόρῃ τὰ Εὐαγγέλια· ταῦτα δ', ὡς εἴρηται, μόνον διὰ τὰς ἐν πόλεσι καὶ κώμαις Ἐκκλησίας· τῶν Μοναστηριακῶν Τυπικῶν ἀμεταβλήτων, ἀνεπάφων, καὶ ἀμετακινήτων διαμενόντων, διά τε πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους Πατέρας σέβας, καὶ διὰ τὸ διάφορον τοῦ μοναδικοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ὑψηλοτέρας διαγωγῆς.

Γνώμη τῶν Παναγιωτάτων καὶ Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, τοῦ τε ἀπὸ Σιναίου Κυρίου Κ. Κωνσταντίου Α'. τοῦ Βυζ. καὶ τοῦ ἀπὸ Σεῤῥῶν Κυρίου Κ. Γρηγορίου τοῦ ς'.

5. **Theodulus et Agathopus MM.**
A. 10 Apr. Gabriel Patr. Alex. 70 † 1145.
6. **Eutychius** Patr. Constant. 551—582.
7. **Georgius** Episc. Melitenus. ὅσιος πατήρ.
R. Daniel Pereslaviensis † 1540. **A.** 12 Apr. Michael Arch.
8. **Herodion, Agabus, Rufus, Asyncritus, Phlegon, Hermes** — ex numero septuaginta discipulorum.
R. Nicon s. Niphon Episc. Novogrodensis † 1156 Strahl Russ. Kirchengesch. p. 147.
9. **Eupsychius** Mart. Caesareae tempore Iuliani.
A. 14 Apr. Maximus Patr. Alex. 15 † 282.
10. **Terentius Pompeius** Martyr cum Sociis sub Decio.
A. 15 Apr. Ioannes Bapt.
11. **Antipas** Episc. Pergamenus ἱερομάρτυς, qui commemoratur in Apocalypsi.
12. **Basilius** Episc. Pariensis, Iconaclastis inimicus, ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής.
A. 17 Apr. Iacobus Apostolus.
13. **Artemon**, ἱερομάρτυς.
Arm. Decollatio S. Ioannis Baptistae. **A.** 18 Apr. Baala Rakab i. e. *Μεσηπεντεκοστή*, Synodo Episcoporum annuae destinata.
14. **Martinus** Papa Romanus, ὁμολογητής.
15. **Aristarchus, Pudens, Trophimus** Apostoli.
G. Cychius et Socii Mart.
16. **Agape, Irene, Chionia**: Martyres.
A. 21 Apr. Maria Beata Virgo.
17. **Simeon** Persa. Episc. Ctesiphont. ὅσιος πατήρ Mart. **Acacius** Episc. Meliten.
R. Zosimus Abbas monasterii Solovetzky † 1478. **A.** Alexander Patr. Alex. 19, ex Aethiopum traditione Concilii Nicaeni praeses † 326.
18. **Ioannes**, Gregorii Decapolitae Discipulus 860, ὅσιος πατήρ. **Ioannes** „τοῦ Νέου Μάρτυρος τοῦ ἐξ Ἰοαννίνων".
19. **Ioannes** Palaeolaurita, ὅσιος πατήρ.
A. 24 Apr. Sanitius Patr. Alex. cf. 9 Apr.
20. **Theodorus** Trichinas, ὅσιος πατήρ.
Copt. Pueri Ephesini, i. e. Septem Dormitores.
21. **Iánuarius** ἱερομάρτυς et Socii Martyres. **Diodorus** Pergaeus, ἱερομάρτυς.
22. **Theodorus** Syceota. Episcop. Anastasiopolitanus † 613, ὅσιος πατήρ.
23. **Georgius** „μεγαλομάρτυρ καὶ τροπαιοφόρος" 296. **Alexandra** Martyr, Diocletiani coniux.
A. 28 Apr. Abraham, Isaac, Iacob.

24. Sabbes Stratelatus Martyr 278. Elisabeth *θαυματουργός*.
A. 29 Apr. Nativitas Christi.
25. Marcus Evangelista.
26. Basilius Episc. Amasenus Mart. tempore Licinii.
R. Stephanus, Permiae Apostolus. Strahl p. 428. **A.** 1 Mai. Nativitas Beatae Virginis. Aethiopes cum Coptitis diem Nativitatis Beatissimae Virginis Calendas Maji esse firmiter sibi persuasum habent. Sic enim notatum in Calendariis eorum reperitur. Ne tamen traditionem ecclesiae Graecae et Latinae negligerent, etiam 10 Sept. secundum computum suum eam commemoraverunt.
27. Simeon Episc. Hierosolym. crucifixus 109, *ἱερομάρτυς*.
A. 2 Mai. Iobus.
28. Iason et Sosipater Apostoli. Dadas, Maximus, Quintilianus Martyres.
R. Cyrillus Ep. Turoviensis. Strahl p. 180.
29. Martyres Cyziceni. Memnon *θαυματουργός*.
A. 4 Mai. Iohannes Patr. Alex. 40.
30. Iacobus Apostolus, frater Ioannis.
R. Inventio Reliquiarum Basilii Amaseni et Nicetae Novogrodensis († 1107 can. 1558). **A.** 5 Mai. Ieremias Proph.

MAIUS.

1. Ieremias Propheta.
2. Translatio S. Athanasii 362. Lat. celebrant eadem die Natalem S. Athanasii, item Aethiopes.
R. Translatio et Canonizatio Principum Russiae Boris et Glieb. († 1015) facta 1072. Primum est apud Russos Canonizationis exemplum. Strahl Russ. Kirchengesch. p. 103. Secunda vice Sanctorum corpora elevata sunt 2 Mai. 1115. **A.** 7 Mai. Athanasius.
3. Timotheus et Maura Martyres 280.
R. Festivitas Imaginis Beatae Virginis in ecclesia Kievo-Pecherskiana 1085. **A.** 8 Mai. Ascensio Christi.
4. Pelagia 288, *ὁσιομάρτυς*.
A. 9 Mai. Inventio Crucis (Öleni rokabath Maskal). Hac die rex Schoa lustrat exercitum Harris I. p. 332 sq.
5. Irene Martyr 315.
A. 10 Mai. Ioannes Patr. Alex. † 685.
6. Iobus, *ὁ δίκαιος καὶ πολύαθλος*. Troparium: *Τὸν πλοῦτον θεωρήσας τῶν ἀρετῶν τοῦ Ἰὼβ, συλῆσαι ἐμηχανᾶτο ὁ τῶν δικαίων ἐχθρός· καὶ διαῤῥήξας τὸν πύργον τοῦ σώματος, τὸν θησαυρὸν οὐκ ἐσύλησε τὸν τοῦ πνεύματος· εὗρε γὰρ ὡπλισμένην τὴν τοῦ ἀμέμπτου ψυχὴν, ἐμὲ δὲ καὶ γυμνώσας ᾐχμαλώτευσε. προφθάσας οὖν πρὸ τέλους ῥῦσαί με τοῦ δολίου Σωτὴρ καὶ σωσόν με.*
7. *Ἡ Ἀνάμνησις τοῦ ἐν Οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐν τῇ Πόλει Ἱερουσαλὴμ, περὶ ὥραν γ΄. τῆς ἡμέ-*

ρας, ἐπὶ Κωνσταντίνου Βασιλέως, ἐν ἔτει 346. *ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Κρανίου ἐκτεταμένον δι' ἀστέρων, ἕως τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, καὶ μνήμη τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Ἀκακίου.*

G. Iohannes ab Zedasni et tredecim Patres Syriae. **A.** 12 Mai. Michael Arch. Ioannes Chrysostomus. Apparitio Crucis in Golgatha.

8. Iohannes Evangelista. Arsenius *ὁ μέγας* 373.
9. Iesaias Proph. Christophorus Mart. 256.

R. Translatio S. Nicolai. (?) **G.** Shio ab Mgrime. **A.** 14 Mai. Pachomius.

10. Simon Zelotes Apostolus, „*καὶ οὗτος ἦν ὁ νυμφίος εἰς τὸν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας γάμον, ὅπου ὁ Ἰησοῦς μετεποίησε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον.*“

R. Simon Episcopus Susdalensis. **A.** 15 Mai. Nöwaja-Christos rex Aethiopiae.

11. *Τὰ Γενέθλια τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινουπόλεως γέγονεν ἐν ἔτει* 325. *ὑπὸ τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς α'. Συνόδου. Καὶ τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Μωκίου, ἀθλήσαντος ἐν ἔτει* 288. *ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τοῦ τυράννου.*
12. Epiphanius Salaminius 402. Germanus Constantinop. 730.
13. Glyceria Mart. 141.

G. Euthymius ab Atho. **A.** 18 Mai. Descensus Spiritus Sancti.

14. Isidorus Chius Mart. 255.
15. Pachomius *κοινοβιάρχης. ὅσιος πατήρ.* Achilleus Larissaeus Archiep. 318.

R. Isaias Episc. Rostoffensis. **A.** 20 Mai. Kaleb, graece Elesbaan Rex (Mart. Rom. 27 Oct.: In Aethiopia S. Elesbaan Regis, qui Christi hostibus expugnatis, misso regio diademate Hierosolymam, tempore Iustini imp. monasticam vitam ut voverat agens migravit ad Dominum).

16. Theodorus *ἡγιασμένος*, Pachomii discipulus, *ὅσιος πατήρ.*

A. 21 Mart. Maria Beata Virgo.

17. Andronicus Apostolus et Iunia. Rom. 16, 7.
18. Petrus Lampsacenus, Dionysius et Socii MM. Theodotus Ancyranus *ἱερομάρτυς* cum 7 virginibus MM.

G. David et Tarichan.

19. Patricius Episc. Prusae et Socii MM.

A. 24 Mart. Ingressus Christi in Aegyptum. Habakuk P.

20. Thalalaeus M. 284.

R. Inventio Alexii, Metropol. Moscoviensis † 1378 canonizatus 1519.

21. Constantinus et Helena.

R. Ingressus Sanctae Imaginis Matris Dei a S. Luca delineatae ac primum Kioviae adservatae in urbem Wladimir 1161. **A.** 26 Mai. Thomas Ap.

22. Basiliscus M. tempore Maximiani.

23. **Michael** Episc. Synnadae, Theodori Studitae amicus, *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής*.
R. Inventio Leontis Episc. Rostoff. † 993. Strahl p. 165. **A.** 28 Mai. Abraham, Isaac, Iacob.
24. **Symeon** Stylita iunior „*καρτερήσας ἐπὶ τοῦ στύλου ἔτη* 45" 574.
R. Nicetas *στυλίτης* † 1186. Strahl p. 158. **A.** 29 Mai. Nativitas Christi.
25. **Tertia inventio capitis Ioannis Baptistae.**
26. **Carpus** Apostolus ex 70 Discip.
27. **Therapon** *ἱερομάρτυς*.
28. **Nicetas** Episc. Chalcedonensis, **Helladius** *ἱερομάρτυς*.
R. Ignatius Episc. Rostoff. † 1288. Strahl p. 279.
29. **Theodosia** *ὁσιομάρτυς*. (Euseb. H. E. 8, 17.)
30. **Isaac** Dalmata, Valenti imperatori aequalis, *ὅσιος πατήρ*.
31. **Hermeas** M. Comanae sub Antonino, *ἱερομάρτυς*. (Apud nonnullos praeterea: Hermeas Apostolus.)

IUNIUS.

1. **Iustinus** Philosophus M. et alius **Iustinus** M. et Socii „*ἀθλησάντων ἐν ἔτει* 142."
R. Agapetus Pecherskiensis.
2. **Nicephorus** Patriarch. Constant. *ὁμολογητής* 744.
A. 8 Iun. Dedicatio ecclesiae Beatae Virginis.
3. **Lucillianus** M. tempore Aureliani.
R. Inventio Demetrii Moscov. **Arm.** Hripsima Virgo et Sociae Martyres sub Tiridate rege. (Mart. Rom. 29 Sept.) **A.** 9 Iun. Samuel Proph.
4. **Metrophanes** Archiep. Constantinop. 307.
Arm. Gaiana Virgo et Sociae Virgines Martyres. (Parrot Reise z. Ararat. I. p. 97.)
5. **Dorotheus** Episc. Tyri *ἱερομάρτυς* sub Iuliano.
R. Constantinus Metr. Kiov. 1136—1160. Depositio Magni Principis Igor Olegovoch † 1148 Tschernigoviensis. Translatio Magni Principis Theodori Iaroslavensis † 1233 canoniz. 1614.
6. **Bessarion** *ὅσιος πατὴρ καὶ θαυματουργός*. **Hilarion** *ὁ νεός* 845.
Arm. Ioannes Baptista. Athanasius Episc. **A.** 12 Iun. Michael Arch. Cyrillus Patr. Alex. 24 † 444 Lalibala, Imperator. („Noch Kind, setzte sich ein Bienenschwarm auf ihn, ohne ihm den geringsten Schaden zu thun.")
7. **Theodotus** Episc. Ancyr. *ἱερομάρτυς*.
A. 13 Iun. Gabriel, Arch.
8. **Translatio Theodori** *μεγαλομάρτυρος τοῦ στρατηλάτου*.
9. **Cyrillus** Archiep. Alex. † 444.
10. **Timotheus** Episc. Prusae *ἱερομάρτυς*.
Arm. Quatuordecim millia Innocentes Martyres. **A.** 16 Iun. Abunafer (Onuphrius) et mors eius.
11. **Bartholomaeus** et **Barnabas** Apostoli.
Arm. Nino, Georgiae Apostola. Maria Virgo. **Copt.** Bartholomaeus Ap.

2. **Onuphrius** 345. **Petrus** Athonita, ὅσιοι πατέρες.
A. Sanitius, Patr. Alex. (Harris pro Sanitio ponit Dimanium Patr. Alex.)

3. **Aquilina** Mart. 118. **Triphyllius** Episc.
Arm. Sagac Rex. Ioseph.

4. **Elisa** Proph. **Methodius** Archiep. Constant. 842—846.
A. 20 Iun. Elisa Proph.

5. **Amos** Proph.
R. Ionas Metrop. Moscov. † 1461 canonizatus 1472. Strahl p. 459. **Arm.** Narcissus Armeniae Patriarcha. **A.** 21 Iun. Maria Beata Virgo.

6. **Tychon** Episc. Amathuntis, θαυματουργός.

7. **Manuel, Sabel, Ismael** Mart. 362.
Arm. Epiphanius Episc. Cypri. **A.** Salomon Rex Iudaeorum.

8. **Leontius** Mart. 73.
R. Imago Matris Dei. **Arm.** Constantinus et Helena, apostolis aequales.

9. **Iudas Thaddaeus.**
Copt. Statio solis. **A.** 25 Iun. Iosua, filius Nun.

0. **Methodius** Episc. Patarae, ἱερομάρτυς sub Diocletiano.
Arm. Theodotion Galata. Septem Virgines Ancyranae.

1. **Iulianus** Tarsensis Mart.
G. Artschil, et Luarsab, Reges et Martyres. A. † 718 Klaproth p. 169. L. † 1622 Klaproth p. 205.

2. **Eusebius** Episc. Samosatenus, ἱερομάρτυς sub Valente.
A. 27 Iun. Abraham, Isaac, Iacob. Theodosius Patr. Alex. 33 s. 79.

3. **Agrippina** Mart. Romae sub Diocletiano.
R. Imago Matris Dei in urbe Wladimir. **A.** 29 Iun. Nativitas Christi.

4. **Nativitas Ioannis Baptistae.**
Arm. Autonomus et Theophilus.

5. **Febronia** Mart. Nisibena 286.
R. David et uxor Febronia Strahl p. 219. **Arm.** David et tres pueri.

6. **David** Thessalonicensis.
R. Apparitio Matris Dei ad lacum Ladoga 1383.

7. **Sampson** magnae ecclesiae Const. sacrista, ὅσιος πατὴρ ὁ ξενοδόχος 541.
G. Georgius de monte Atho. **Arm.** Isaac et Mesrop. **A.** 3 Iul. Cyrillus. Praeses (sc. concilii Ephesini) contra Nestorium.

8. **Translatio SS. Cyri et Ioannis** „τῶν θαυματουργῶν Ἀναργύρων“ 400.
A. 4 Iul. Sophonias Proph.

9. **SS. Apostolorum Petri et Pauli.**[1])
R. Petrus Tatarus ab Cyrillo Rostoffiensi conversus † 1253. **Arm.** Tiridates Rex. **A.** 5 Iul. Petrus et Paulus App.

---

1) Vetat Typ. Const. quo minus S. Petrus vocetur Romae apostolus. Ἀνάρμοστόν ἐστιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν ἡ λέξις Ῥώμη· ὡς χρηματίσαντος τοῦ θείου Ἀπο-

30. *Σύναξις τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀ στόλων τῶν δώδεκα.*

R. Petrus, Mogolorum princeps conversus. **A.** 6 Iul. Esra, cogn Sutuel, prophetarum novissimus.

IULIUS.

1. Cosmae et Damiani MM. 284 „*θαυματουργοὶ καὶ ἀνάργυ*
Arm. Callistratus et quadraginta novem Martyres. **A.** 7 Iul. Ignatiu tioch. (Harris: Episcopus Romae).

2. *Ἡ Κατάθεσις τῆς τιμίας Ἐσθῆτος τῆς Ὑπεραγίας σποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις, ἥτις συνέ ἔτει* 418. *ἐπὶ τῆς Βασιλείας Λέοντος τοῦ μεγάλου, καὶ Εἰ τῆς αὐτοῦ συζύγου.*
R. Depositio Photii Metrop. Kiov. † 1431. **Arm.** Zacharias.

3. Hyacinthus M. Caesareae 108. Anatolius Archiepisc. stant. 453.
R. Translatio Philippi Metrop. Moscov. anno 1652 facta. Depositio mag Principum, Basilii et Constantini. **A.** 9 Iul. Claudion (Celadion ?) Patriarch. † 167.

4. Andreas Cretensis c. 712.
R. Inventio Euthymii Susdalensis † 1404 canoniz. 1507. **Arm.** **A.** 10 Iul. Nathanael Cananaeus.

5. Martha, mater Simeonis *τοῦ θαυματουργοῦ.* Athanasiu monte Atho 988, *ὅσιος πατὴρ καὶ θεοφόρος.*
R. Lampadius. Inventio Sergii ab Radones † 1392 canoniz. 1428. **A.** Gabriel Patr. Alex. (Harris: 78) † 1271 ?.

6. Sisoes *ὁ μέγας, ὅσιος πατήρ,* Antonio aequalis.
Arm. Sancti Apostoli et Paulus. **A.** 12 Iul. Michael archangelus.

7. Thomas *ὁ ἐν τῷ Μαλαιῷ.* Acacius *ὁ ἐν τῇ Κλίμακι.* Cyr Mart. 282.

8. Procopius *μεγαλομάρτυς* Caesareae 290.
R. Imago Matris Dei in urbe Kasan. Procopius mercator Germanus, gredi ad Graecorum fidem transgressus † 1309. **A.** 15 Iul. Petrus et Paulu stoli. Ephraem Syrus cf. 7 Ian.

9. Pancratius Episc. Tauromenii, Petri discipulus, qui Dominu carne vidisse dicitur, *ἱερομάρτυς.*

10. Quadraginta quinque Martyres Nicopoli in Armenia sub Li
R. Depositio vestis Domini nostri Iesu Christi. Antonius Pecherskie **A.** 16 Iul. Ioannes, possessor testamenti aurei (quod pater istius Ioannis, v gnificus, sibi fieri curaverit codicem evangeliorum aureum).

στόλου, οὐ μόνον τῆς Ῥώμης, ἀλλ' ὅλου τοῦ Κόσμου Διδασκάλου καὶ φωσ Ἰδίᾳ δὲ οὗτος πρῶτος τὴν τῆς Ἀντιοχείας συνεστήσατο Ἐκκλησίαν.

1) Muralt Lexidion der morgenländischen Kirche: Antonius, Vater der russ Mönche, nach dem ersten russischen Chronisten Nestor († um 1100), der selbst ein

11. Euphemia Mart. 288 vel potius Commemoratio miraculi, quod Sanctam patrasse dicunt in ecclesia Chalcedonensi ad doctrinam quarti concilii confirmandam.

R. Olga, princeps Russiae „Russorum Helena". **A.** Andreas Monachus.

12. Proclus et Hilarius Mart. 106. Michael *ὁ Μαλεϊνός* 931.

R. Theodorus et Iwan Martyres 982. **G.** Iohannes et Gabriel. **A.** 18 Iul. Iacobus frater Domini.

13. *Σύναξις τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.* Ioseph Thessalonicensis *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής.*

14. Aquilas, Pauli discipulus.

R. Wladimirus *ἰσαπόστολος* † 1015. **A.** 20 Iul. Ingressus Annae (Matris Mariae) in templum i. e. Purificatio Annae.

15. Quiricus et Iulitta Mart. 296.

A. 21 Iul. Maria Beata Virgo. Uriel, Archangelus.

16. Athenogenes *ἱερομάρτυς* M. et decem discipuli eius, Sebasteni sub Diocletiano. *Δεῖ εἰδέναι, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἤγουν τῇ* 16. *τοῦ Ἰουλίου Μηνὸς, εἰ τύχῃ Κυριακὴ, μνήμην ἐπιτελοῦμεν τῶν Ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ πρώτῃ Συνόδῳ κατὰ Νίκαιαν συνελθόντων,* 318. *ἐν ἔτει* 325. *καὶ τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ Συνόδῳ συνελθόντων ἐν τῇ Βασιλίδι τῶν Πόλεων,* 150. *ἐν ἔτει* 382. *καὶ τῶν ἐν τῇ γ΄. ἐν Ἐφέσῳ* 200. *ἐν ἔτει* 431. *καὶ τῶν ἐν τῇ δ΄. ἐν Χαλκηδόνι* 930. *ἐν ἔτει* 451. *καὶ τῶν ἐν τῇ ε΄.* 160. *ἐν ἔτει* 553. *καὶ τῶν ἐν τῇ ς΄.* 170. *ἐν ἔτει* 680.

R. Imago Matris Dei in urbe Pskoff.

17. Marina (Margarita) *μεγαλομάρτυρ* 270.

18. Hyacinthus *ὁ ἐν Ἀμάστριδι* Mart. Aemilianus Mart. sub Iuliano.

R. Ioannes Pecherskiensis. **Arm.** Isaias. **A.** 24 Iul. Simeon Patr. Alex. 42 † 700.

---

ersten Bewohner der Katacomben bei Kiew war und die Stiftung dieses Höhlenklosters in seinen Annalen und seinem Paterikon weitläufig erzählt. — Er war von Liubetsch im G. Tschernigow und hatte die Regel des Basilius auf dem Berge Athos kennen lernen, wo er auch den Namen A. erhielt. Von seinem Abte zur Verbreitung derselben nach Russland zurückgeschickt, liess er sich 1040 in der vom Metropoliten Hilarion vor 1017 ausgegrabenen Waldhöhle an den abschüssigen Ufern des Dnepers bei Kiew nieder. Der Grossfürst Isäslaw besuchte ihn daselbst 1054 mit vielen Grossen und liess sich von ihm den Segen geben, und der Ruf seiner Wunder machte, dass viele um Aufnahme in seine Gesellschaft anhielten. Aber, da die zwölf von ihm angenommenen Mönche seine Höhle (die unter der alten Kirche) besser ausgruben und Kirchen und Zellen dabei anlegten, so zog er, der als Einsiedler leben wollte, sich 1065 in eine neue, von ihm gegrabene Höhle zurück, wo er nach Erduldung einiger politischen Verfolgungen starb.

19. Dios Asceta sub Theodosio Magno, ὅσιος πατήρ. Macrina magni Basilii soror, ὁσία μήτηρ.

R. Romanus Princeps Riazanensis propter fidem Christi martyrii coronam adeptus 1270. **Copt.** Ascensio Henochis in coelum.

20. Elias Proph.

Arm. Thaddaeus Ap., Sandacta Virgo. **A.** 26. Iul. Ioseph, beatae Virginis sponsus Abba Salama s. Frumentius, Aethiopiae Apostol. cf. 23 Sept. et 18 Dec. Salame a Salam = salus, itaque Salama verti potest Bonifacius).

21. Simeon „ὁ διὰ Χριστὸν Σαλός". Ioannes συνασκήτης αὐτοῦ, Edesseni, ὅσιοι πατέρες 518. Ezechiel Proph.

A. 27 Iul. Simeon Patr. Alex. 51 † 841. Ezechiel Proph.

22. Maria Magdalena „μυροφόρος καὶ ἰσαπόστολος". Translatio Phocae Mart.

Arm. Cyprianus et quadraginta quinque Virgines Martyres. **A.** 28 Iul. Abraham, Isaac, Iacob.

23. Trophimus, Theophilus et Socii Mart. 296.

Arm. Athenagoras, decem discipuli et quinque sacerdotes. **A.** 29 Iul. Nativitas Christi.

24. Christina μεγαλομάρτυς 200 (ut in Calend. Romano).

R. Polycarpus Pecherskiensis † 1182.

25. Anna, Mater Beatae Virginis. Olympias et Eupraxia.

R. Macarius † 1504. **Arm.** Adam. Abel. **A.** 1 Aug. Ioseph Arimathaeus.

26. Hermolaus ἱερομάρτυς et Socii Mart. 304. Parasceue ὁσιομάρτυς 140.

27. Panteleemon (Pantaleon) μεγαλομάρτυς καὶ ἰαματικός 304.

Arm. Lois, avia Timothei. Gregorius θαυματουργός. **A.** 3 Aug. Sophia Regina.

28. Prochorus, Nicanor, Timon et Parmenas Diaconi.

R. Imago Matris Dei in urbe Smolensk. **A.** 4 Aug. Ezekiah Rex.

29. Callinicus Mart. 290.

G. Eustathius ab Msketha seu Mzcheta. **Arm.** Eleazar.

30. Silas et Sylvanus Apostoli.

Arm. Sancti Maccabaei.

31. Eudocimus sub Theophilo Iconoclaste. Προεόρτια τῆς προελεύσεως τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.

A. 7 Aug. Petrus Apost.

AUGUSTUS.

1. Ἡ Πρόοδος τῶν τιμίων Ξύλων τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ[1]· καὶ μνήμη τῶν Ἁγίων ἑπτὰ Μαρτύρων

---

1) Neale l. c. 2, 779: „The Festival is kept in the Greek Church, though the day, in the present Menaea, is not named from it. The ode is by Joseph of the Studium: the acrostich, τὸ προςκυνητὸν πάντες ὑμνοῦμεν ξύλον. The Festival commemorates

Μακκαβαίων, καὶ τῆς Μητρὸς αὐτῶν Σολομονῆς, καὶ τοῦ Διδασκάλου αὐτῶν Ἐλεαζάρου. Οὗτοι ἤθλησαν ἐν ἔτει ἀπὸ Ἀδὰμ 5327. *πρὸ Χριστοῦ δὲ ἔτη* 173. *ἐπὶ βασιλείας Ἀντιόχου υἱοῦ Σελεύκου. — Ἀρχόμεθα τῆς Νηστείας τῆς Θεοτόκου.*

Arm. Sophia.

2. *Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει* 312.

R. Depositio Basilii Moscov. *τοῦ θαυματουργοῦ* et Patroni Moscoviae † 1552.

3. Isaac, Dalmatius, Faustus 368, *ὅσιοι πατέρες.*

G. Rajden. **Arm.** Gregorius Divinus.

4. *Τῶν Ἁγίων ἑπτὰ Παίδων τῶν ἐν Ἐφέσῳ. Οὗτοι ὑπνώσαντες ἐπὶ τῆς βασιλείας Δεκίου, ἀνέστησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ἐν ἔτει* 408. *κοιμηθέντες ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔτη* 372. *καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐτελεύτησαν. Καὶ τῆς Ἁγίας Ὁσιομάρτυρος Εὐδοκίας.*

5. *Προεόρτια* Transfigurationis. Eusygnius Mart. Antiochenus 361.

Arm. Eugenius et Macarius. **A.** 12 Aug. Michael Archang.

6. Transfiguratio Domini.

Arm. Andreas princeps. **A.** 13 Aug. Commutatio s. clarificatio vultus Iesu in monte Tabor.

7. Domitius *ὁσιομάρτυς* in Phrygia sub Iuliano.

R. Poemen Pecherskiensis † 1139.

8. Aemilianus Episc. Cyzicenus Conf. imaginum patronus sub Leone Isaurico.

R. Apparitio Matris Dei ad rivum Tolga 1314. **Arm.** Adrianus et Attalia (Natalia). **A.** 15 Aug. Exequiae Beatae Virginis cf. 21 Ian. Laurentius.

9. Matthias Apostol.

A. 16 Aug. Ascensio Corporis Beatae Virginis.

0. Laurentius Mart. 285. *Κοντάκιον: Πυρὶ θεϊκῷ, φλεχθεὶς τὴν καρδίαν σου, τὸ πῦρ τῶν παθῶν, εἰς τέλος ἀπετέφρωσας, Ἀθλητῶν ἑδραίωμα, Θεοφόρε Μάρτυς Λαυρέντιε, καὶ ἐν ἄθλοις ἐβόας πιστῶς· οὐδέν με χωρίσει τῆς ἀγάπης Χριστοῦ.*

Arm. Concilium Ephesinum.

1. Euplus Mart. 296. Catanensis.

R. Theodorus et Basilius Pecherskienses 1091. **A.** 18 Aug. Alexander Patr. Alex. cf. 22 Apr.

2. Photius et Anicetus MM. 288.

---

iough Asseman tries to prove the contrary) the victory gained by the Emperor Manuel, id Andrew Bogolubsky, Great Duke of Russia, A. D. 1164." Strahl p. 163.

13. **Maximus**, *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής.* *Ἀπόδοσις τῆς μεταμορφώσεως.*

R. Inventio Maximi Moscov. Imago Matris Dei in Paletz, Moscoviam translata 1444. **A.** Septem Dormientes. cf. 13 Ian. 7 Mart.

14. **Michaeas Proph.** *Προεόρτια τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.*

R. Translatio Theodori Pecherskiensis. Canonizationis apud Russos exemplum secundum a. 1108. Strahl Russ. Kirchengesch. p. 130. **A.** 21 Aug. Maria Beata Virgo.

15. *Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.*

A. 22 Aug. Michaeas Proph.

16. **Imago Christi Edessena** p. 244. **Diomedes Mart.** 288.

A. 23 Aug. Abraham.

17. **Myron Mart.**

R. Alypius Pecherskiensis. **Arm.** Imago in ecclesia Etschmiadzin. **A.** 24 Aug. Isaac, Abrahami filius. Tecla Haimanot. i. e. planta fidei inter omnes Aethiopiae Sanctos miraculorum et sanctitatis fama eminet. Vixit circa annum Christi 630. Infans in cunis locutus est et puer miracula edidit. Decimo quinto aetatis anno a Cyrillo Aethiopiae metropolita Diaconus creatus fuit.

18. **Florus et Laurus MM.**

A. 25 Aug. Iacob.

19. **Andreas** *ὁ στρατήλατος* **M. et 2953 socii.**

R. Imago Matris Dei, a Cosacis Donicis Demetrio principi donata, Moscoviam transfertur 1382. **A.** 26 Aug. Sara uxor Abrahae.

20. **Samuel Proph.**

A. 27 Aug. Samuel Pr.

21. **Thaddaeus Apost. Bassa M.**

R. Depositio Abrahami Smolenskiensis † 1292. **A.** 28 Aug. Abraham, Isaac, Iacob.

22. **Agathonicus M.**

R. Imago miraculosa Matris Dei in urbe Grusz. **A.** 29 Aug. Nativitas Christi. Salama, sacrae scripturae interpres.

23. **Lupus M. S. Demetrii servus.** *Ἀπόδοσις τῆς κοιμήσεως.*

24. **Eutyches Mart. Discipulus S. Ioannis.**

R. Translatio Petri Metropol. Moscov. **A.** *ἐπαγόμενος*, intercalaris I. Ioannes Baptista in vincula coniectus.

25. **Adventus Reliquiarum Bartholomaei Ap. Titus Ap.**

A. *ἐπαγόμενος*, intercalaris II. Titus.

26. **Adrianus et Natalia MM. Nicomediae 304.**

R. Imago matris Dei ab urbe Wladimir Moscoviam translata, Russiam a Timuris liberat invasione. Strahl p. 412. **A.** *ἐπαγόμενος*, intercalaris III. Raphael Arch. Zera-Iacoob. i. e. Semen Iacob, rex Aethiopiae, qui fidem christianam disseminavit.

27. **Poemen Conf. 415.**

R. Poemen Pecherskiensis. **Arm.** Ioachim et Anna. **A.** *ἐπαγόμενος*, intercalaris IV. Liberius Patriarcha Romae.

). Moses Aethiops, ὅσιος πατήρ.
G. Susanna. A. ἐπαγόμενος, intercalaris V. Amos Proph.

). Decollatio Ioannis Baptistae.
Arm. Ieremias Proph. A. 1 Sept. Dies Ioianii.[1]) Novus annus. S. Ioannis Baptistae Commemoratio. Iobus.

). Alexander, Ioannes, Paulus ὁ νεός Patriarch. Constantinop.
R. Translatio Alexandri Newski. Inventio Principis David † 1298. A. 2 Sept. Decollatio Ioannis Bapt.

. Ἡ Κατάθεσις τῆς τιμίας Ζώνης τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἥτις μετεκομίσθη ἀπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς Ζήλας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Βασιλέως εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 530. ἔτος.[2])
Arm. Thomas et Ioannes Apost.

SEPTEMBER.

.. Εἰς τὴν πρώτην, ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου, ἤτοι τοῦ νέου Ἔτους· καὶ μνήμη τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Συμεὼν τοῦ Στυλίτου· καὶ ἡ Σύναξις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Μιασηνῶν· καὶ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Ἀειθαλᾶ· καὶ τῶν Ἁγίων 40. Μαρτύρων Γυναικῶν, καὶ Ἀμμοῦν Διακόνου, καὶ Διδασκάλου αὐτῶν· καὶ τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Καλλίστης, Εὐόδου, καὶ Ἑρμογένους, τῶν αὐταδέλφων· καὶ μνήμη τοῦ δικαίου Ἰησοῦ Υἱοῦ τοῦ Ναυῆ, ὅςτις προέλαβε τὴν Χριστοῦ Γέννησιν ἔτεσιν 1442. καὶ ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου Ἐμπρησμοῦ. Ἀπολυτίκιον τῆς Ἰνδίκτου. Ὁ πάσης Δημιουργὸς τῆς Κτίσεως, ὁ καιροὺς καὶ χρόνους ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ θέμενος, εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ Ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου Κύριε, φυλάττων ἐν εἰρήνῃ τοὺς Βασιλεῖς καὶ τὴν Πόλιν σου, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, καὶ σῶσον ἡμᾶς.
A. 4 Sept. Macarius Patr. Alex. 59 † 958.

---

1) Typ. Const.: Ἐν τῇ Ἀποτομῇ τοῦ Προδρόμου δεῖ νηστεύειν πάντας τοὺς σεβεῖς, πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἀναίρεσιν τοῦ μισητοῦ καὶ πλήρους ἀνοσιουργήματος συμποσίου τοῦ βιοθανοῦς Ἡρώδου· καὶ γὰρ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ τοῦ ἐν προφητῶν ἁπάντων Μείζονος φόνος.

2) Exstat Oratio S. Germani in S. Mariae Zonam (Allatius Origg. Constant. p. 2—241) — — ὦ ζώνη σεπτὴ, ἡ τὴν σὴν πόλιν περικυκλοῦσα καὶ περιέπουσα καὶ βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς ἀπεπιβούλευτον διασώζουσα· ὦ ζώνη τιμία, ἡ τὸν θεὸν λόγον ἐγγάστριον ὄντα περιειλήσασα καὶ τὴν τῶν ἰάσεων εὐλογίαν ἐκεῖθεν πλουτήσασα καὶ ἡμῖν ἀντιπέμπουσα· ὦ ζώνη φαιδρά, ἡ τὸ τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ μητρὸς ὑπερσέμνον σῶμα σεμνοπρεπῶς προσεγγίσασα κἀκεῖθεν τὴν ἀφθαρσίαν ἀμφιασαμένη ἀπαρασάλευτος καὶ ἄφθαρτος μένουσα ὡς εἰς ἡμᾶς τις λόγος τῆς ἀληθείας κατελήλυθεν.

2. Τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Μάμαντος· οὗτος ἦν ἐκ πόλεως Γάγγρας Παφλαγόνων, καὶ μετὰ τὴν Γέννησιν αὐτοῦ μείνας χρόνους πέντε ἄφωνος, ἔπειτα φωνήσας Ῥωμαϊστὶ, Μάμα, διά τοι τοῦτο οὕτως ἐκλήθη, ἀθλήσας ἐν ἔτει 260. καὶ τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὅςτις ἦν ἐν ἔτει 619.

Arm. Stephanus Uniskiensis.

3. Anthimus Episc. Nicomediae ἱερομάρτυς 288. Theoctistus „συνασκητὴς τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου" ὅσιος πατὴρ 451.

Arm. Ezechiel Proph. Zacharias Proph. **A.** 6 Sept. Isaias Proph.

4. Babylas Episc. Antiochiae ἱερομάρτυς 253. Moses Proph. θεόπτης.

A. 7 Sept. Dioscurus Patr. Alex. 25 † 454.

5. Zacharias, Pater Ioannis Baptistae.

R. Magnus Princeps Glieb. **Arm.** Ioannes praecursor. Iobus iustus. **Copt.** Ieremiam Pr. commemorant. **A.** 8 Sept. Moses Proph. Zacharias, Barrachiae filius, pater Ioannis Baptistae.

6. Ἡ Ἀνάμνησις τοῦ γεγονότος θαύματος ἐν Κολασσαῖς, ἤτοι ἐν Χώταις, παρὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ.

Copt. Athanasius Pater Alex. 28 † 497. **A.** 9 Sept. Michael Arch.

7. Sozon, ovium pastor in Lycaonia, Martyr. 288. Προεόρτια τῆς γεννήσεως.

R. Ioannes Archiep. primus Novogrodi † 1186. Strahl p. 174. **Arm.** Concilium Nicaenum. **A.** 10 Sept. Nativitas Dominae nostrae Mariae. David rex Aethiopum, qui festum crucis instituit.

8. Nativitas Beatae Virginis.

Arm. Nativitas B. V.

9. Ioachim et Anna, Parentes Beatae Virginis, θεοπάτορες. Severianus, Miles Sebastenus Mart. 255.

R. Depositio Iosephi Volotziensis † 1516. **A.** 12 Sept. Michael Arch.

10. Menodora, Metrodora, Nymphodora Mart. 394.

11. Theodora. „Αὕτη περιπεσοῦσα εἰς ἁμαρτίαν, εἶναι κρύψασα ἑαυτὴν ὑπὸ ἔνδυμα ἀνδρὸς ἐν μοναστηρίῳ ἀνδρῶν ποικίλους ὑπομείνασα κινδύνους ὑπὸ ἐπηρεασμῶν τῶν δαιμόνων, δάκρυσι μετανοίας ἐσώθη, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ζήνωνος, ἐν ἔτει 472."

12. Autonomus Mart. 252.

13. Ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως (quem aedificavit Constantinus Magnus Hierosolymis). Προεόρτια τοῦ σταυροῦ. Cornelius M. ἑκατόνταρχος, a Petro baptizatus.

Copt. Festum Crucis Gloriosae. **A.** 16 Sept. Aedificatio Hierosolymae, ex Ludolfi mente significat restaurationem per Constantinum et Helenam factam, fortasse dedicationem templi supra commemorati.

4. **Exaltatio Crucis. Dies Ieiunii.**[1])
Copt. Festum secundum gloriosae Crucis. **A.** 17 Sept. Dionysius Patr. Alex. 14 † 265. Baal Maskal. Exaltatio Crucis.

5. **Nicetas Mart. 370.**
G. Ioseph ab Alaverdi. **Copt.** Festum tertium gloriosae Crucis. **A.** 18 Sept. Helena, mater imperatoris sc. Constantini.

6. **Euphemia** *μεγαλομάρτυς* **288.**
R. Cyprianus Metrop. Kiov. † 1406. **G.** Isaac et Ioseph. **Arm.** Athanasius Patr. Alex. 12 † 497. (?) **A.** 19 Sept. Gregorius Patr.

7. **Sophia cum filiis** *Πίστις, Ἐλπὶς, Ἀγάπη „αὗται ὑπῆρχον ἐξ Ἰταλίας κατὰ τὸ* 122. *ἔτος, ἀθλήσασαι ἐπὶ Ἀδριανοῦ Καίσαρος Ῥώμης· διὰ βασάνων παρὰ ἀνθυπάτου Ῥωμαίου Ἀντιόχου τελειοῦνται αἱ τρεῖς θυγατέρες· ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν Σοφία ἐπιμείνασα τῷ τάφῳ ἡμέρας τρεῖς, τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ παρατίθησι.“*

8. **Eumenius Episc. Gortynae** *ὅσιος πατὴρ καὶ θαυματουργός.*
A. 21 Sept. Maria Virgo. CCCXVIII sc. Patres Niceni 325.

9. **Trophimus, Sabbatius, Dorymedon MM. 278.**

0. **Eustathius cum Sociis MM.** (Eustachius) *μεγαλομάρτυς* **100.**
R. Michael Princeps et Theodorus Tschernigoviensis Martyres 1246. Strahl p. 230. **A.** 23 Sept. Salama = Frumentius.

1. **Quadratus Apostolus.** *Ἀπόδοσις τῆς ὑψώσεως.*
R. Inventio Demetrii Metrop. Rostoff.

2. **Phocas Episc. Sinopes** *ἱερομάρτυς* **102.**
A. 25 Sept. Ionas Proph.

3. **Conceptio Ioannis Baptistae.**
Arm. Mamas. **A.** 26 Sept. Conceptio Ioannis in utero Elisabeth.

4. **Thecla** *„πρωτομάρτυρ καὶ ἰσαπόστολος, ἥτις ὑπῆρχεν ἐκ πόλεως Ἰκονίου, ἐτῶν* 18. *ὅτε ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Παύλου τὴν πίστιν ἐδιδάχθη, ζήσασα ἐν παρθενίᾳ ἔτη* 90.
Arm. Febronia et Marina Virgines.

5. **Euphrosyne** *ὁσία μήτηρ „ἥτις ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, κατὰ τὸ* 410. *ἔτος, ἐν ἀνδρικῷ σχήματι ἄγνωστος τῷ ἰδίῳ Πατρὶ Παφνουτίῳ μεταξὺ ἀνδρῶν ἐσώθη.“*
R. Sergius ab Radonej † 1392 canonizatus 1428. **A.** 28 Sept. Abraham, Isaac, Iacob.

---

1) Typic. Const.: *Ἰστέον ὅτι ἡ ἑορτὴ τῆς παγκοσμίου Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου ταυροῦ μικτή ἐστι χαρᾶς καὶ λύπης· καὶ χαρᾶς μὲν, διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ τῆς σωρίας ἡμῶν συμβόλου, τοῦ Ζωηφόρου Σταυροῦ· λύπης δὲ, διὰ τὴν μνήμην τῶν ιετέρων ἁμαρτιῶν, ὑπὲρ ὧν ἔπαθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου τὸ ζωοποιὸν πάθος, ιρκὶ τῷ Σταυρῷ προσηλωθεὶς· ὅθεν καὶ δίκαιόν ἐστιν, οἶμαι, νηστεύειν πάντας ὺς Ὀρθοδόξους ἐν ταύτῃ τῇ πανσέπτῳ ἡμέρᾳ· καὶ γὰρ τὰ δίκαια ἔχει τῆς τοῦ άθους ἡμέρας, τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Παρασκευῆς.*

26. *Μετάστασις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου.*

Arm. Anthemius et Hieronymus. **A.** 29 Sept. Nativitas Christi.

27. Callistratus et Socii MM. Romani 288.

R. Sabbatius Solovetzkiensis † 1452. **A.** 30 Sept. Iacobus et Iohannes Apostoli.

28. Chariton 276, *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής.*

Arm. Georgius victoriosus, qui dat victoriam. **A.** 1 Oct. Martha soror Lazari

29. Cyriacus Anachoreta 448—557.

30. Gregorius Episcopus Magnae Armeniae *ἱερομάρτυς.*

R. Michael Metropolita Kiov. † 992. **Arm.** David Rex.

OCTOBRIS.

1. Ananias Apost., qui baptizavit Paulum. Romanus *ὁ μελῳδὴ ποιητὴς τῶν κοντακίων* 496.

R. Patrocinium Matris Dei. **G.** Commemoratio omnium miraculorum qu patrata sunt per sanctam Christi tunicam. **Arm.** Eustathius et Theodoti **A.** 4 Oct. Abreha et Atzbeha, Reges Aethiopiae Fratres, a S. Frumentio convers

2. Cyprianus *ἱερομάρτυς* et Iustina M. sub Decio 250. *Κοντάκιον: Ἐκ τέχνης μαγικῆς, ἐπιστρέψας Θεόφρων, πρὸς γνῶσ Θεϊκὴν ἀνεδείχθης τῷ Κόσμῳ, ἀκέστωρ σοφώτατος, τὰς ἰάσε δωρούμενος, τοῖς τιμῶσί σε, Κυπριανὲ σὺν Ἰουστίνῃ· μεθ' ἧ πρέσβευε, τῷ φιλανθρώπῳ Δεσπότῃ, σωθῆναι τοὺς δοι λους σου.*

G. David et Constantinus Principes. MM. 730. Klaproth l. c. p. 16 **Copt.** Iacobus Alphaei Filius.

3. Dionysius Areopagita *ἱερομάρτυς.*

Arm. Sagac Rex. **A.** 6 Oct. Pantaleon unus ex novem Sanctis. Pauli Patr. Constant. Dionysius Areop.

4. Hierotheus Athenarum Episc. „*μαθητοῦ τοῦ Ἁγίου Παύλου παραστάντος καὐτοῦ διὰ νεφέλης ἐν τῇ Κοιμήσει τῆς Θεοτόκο μετὰ τῶν Ἀποστόλων.*“

5. Charitina M. 290.

G. Gregorius ab Shandzoi. **Arm.** Septuaginta Discipuli.

6. Thomas Apost.

A. 9 Oct. Thomas Indiae Apost. Liberius Patr. Rom.

7. Sergius et Bachus MM. 290.

R. Sergius Vologodensis † 1413. **Arm.** Phocas et Irenaeus. **A.** 10 O Eumenius Patr. Alex. 7 † 143.

8. Pelagia, *ὁσία μήτηρ.*

Arm. Thecla, Barbara, Pelagia Virgines Martyres. **Copt.** Iacobum co memorant Patr. Alexandrinum 50 † 830. **A.** 11 Oct. Iacobus Patr. Antiochiae.

9. **Iacobus**, Alphaei filius, frater Matthaei Apostoli. **Andronicus** 501, *ὅσιος πατήρ*.

A. 12 Oct. Michael Arch. Matthäus Apol. et Ev. Demetrius Patr. Alex. 12 † 231. Lud.: Computatio sacrorum temporum, inventio Epactarum et termini paschalis, ordinatio ieiuniorum et Quadragesimae illi tanquam auctori ab omnibus Aegypti et Aethiopiae scriptoribus maxima cum laude attribuitur.

0. **Eulampius** cum sorore **Eulampia** MM. 296.

Arm. Panteleemon medicus.

1. **Philippus** unus e septem Diaconis. **Theophanes Graptus**, Nicaeae Episc. Iconoclastarum adversarius, *ὅσιος πατήρ „κανόνων ποιητής“* 808. *Χρὴ εἰδέναι, ὅτι μετὰ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ παρόντος Μηνὸς, τῇ ἐρχομένῃ Κυριακῇ, ψάλλεται ἡ Ἀκολουθία τῆς Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς ἑβδόμης Συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συνελθούσης τὸ δεύτερον συγκροτηθείσης ὑπὸ* 367. *Ἁγίων Πατέρων, ἔτει τῷ σωτηρίῳ* 788. *ἐπὶ τῆς Βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου· ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀνατροπῇ τῶν ἀθέων δογμάτων τῶν μισοχρίστων καὶ Χριστιανοκατηγόρων Εἰκονομάχων, τοῦ τε Κοπρωνύμου, καὶ τῶν αὐτῷ συμφρονούντων ἀθλίων Ἐπισκόπων, καὶ ἀνιέρων Ἀρχιερέων, καὶ τοῦ αὐτῶν ἀθέσμου καὶ ἐξαγίστου συνεδρίου.*

A. 14 Oct. Philippus Apostolus. Addunt Copt. „unus e septem Diaconis“ Michael cognomento Aragani i. e. senex, unus e novem Sanctis.

2. **Probus**, **Tarachus**, **Andronicus** MM. 296. **Cosmas** *ὁ ποιητὴς τῶν κανόνων. ὅσιος πατήρ*.

Arm. Mesrop. Elisa.

3. **Carpus** Episc. Thyatinae et **Papylus** Diac. 255.

4. **Nazarius**, **Gervasius**, **Protasius**, **Celsius** MM. 57. **Cosmas** Ep. Majumae *ὁ ἁγιοπολίτης καὶ ποιητής, ὅσιος πατήρ*.

R. Sviatosh, Princeps Tschernigov. **Arm.** Inventio Gregorii Illuminatoris. **A.** 17 Oct. Dioscurus Petr. Alex. cf. 7 Sept. Stephanus Protom.

5. **Lucianus** Presb. Antiochenus Mart. 290.

Arm. Ananias Apost. **A.** 18 Oct. Theophilus Patr. Alex. 23 † 412.

6. **Longinus** Mart. *„ὁ ἑκατόνταρχος παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου“*.

A. 19 Oct. Elisaeus Proph.

7. **Oseas** Proph. 304. **Andreas** *ὁσιομάρτυς „ὁ ἐν τῇ κρίσει, ἀθλήσας ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐν ἔτει* 761.“

Arm. Dionysius Areop. **A.** 20 Oct. Maria Beata Virgo.

8. **Lucas** Evangel.

R. Sabbato quod occurrit inter 18—25 Oct. recolitur memoria insignis victoriae, quam reportavit Demetrius Princeps 8 Sept. 1378. Strahl p. 369. **A.** 21 Oct. Ioel Proph.

19. **Dios Asceta sub Theodosio Magno, *ὅσιος πατήρ*. Macri gni Basilii soror, *ὁσία μήτηρ*.**

R. Romanus Princeps Riazanensis propter fidem Christi martyrii adeptus 1270. **Copt.** Ascensio Henochis in coelum.

20. Elias Proph.

Arm. Thaddaeus Ap., Sanducta Virgo. **A.** 26. Iul. Ioseph, beatae sponsus Abba Salama s. Frumentius, Aethiopiae Apostol. cf. 23 Sept. et Salâme a Salam = salus, itaque Salama verti potest Bonifacius).

21. Simeon „*ὁ διὰ Χριστὸν Σαλός*". Ioannes *συνασκήτης* Edesseni, *ὅσιοι πατέρες* 518. Ezechiel Proph.

A. 27 Iul. Simeon Patr. Alex. 51 † 841. Ezechiel Proph.

22. Maria Magdalena „*μυροφόρος καὶ ἰσαπόστολος*". Tran Phocae Mart.

Arm. Cyprianus et quadraginta quinque Virgines Martyres. **A.** Abraham, Isaac, Iacob.

23. Trophimus, Theophilus et Socii Mart. 296.

Arm. Athenagoras, decem discipuli et quinque sacerdotes. **A.** 29 tivitas Christi.

24. Christina *μεγαλομάρτυς* 200 (ut in Calend. Romano).

R. Polycarpus Pecherskiensis † 1182.

25. Anna, Mater Beatae Virginis. Olympias et Eupraxia.

R. Macarius † 1504. **Arm.** Adam. Abel. **A.** 1 Aug. Ioseph Arin

26. Hermolaus *ἱερομάρτυς* et Socii Mart. 304. Parasceue *μάρτυς* 140.

27. Panteleemon (Pantaleon) *μεγαλομάρτυς καὶ ἰαματικός* 3

Arm. Lois, avia Timothei. Gregorius *θαυματουργός*. **A.** 3 Aug Regina.

28. Prochorus, Nicanor, Timon et Parmenas Diaconi.

R. Imago Matris Dei in urbe Smolensk. **A.** 4 Aug. Ezekiah Rex.

29. Callinicus Mart. 290.

G. Eustathius ab Msketha seu Mzcheta. **Arm.** Eleazar.

30. Silas et Sylvanus Apostoli.

Arm. Sancti Maccabaei.

31. Eudocimus sub Theophilo Iconoclaste. *Προεόρτια τῆς πρ σεως τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.*

A. 7 Aug. Petrus Apost.

AUGUSTUS.

1. *Ἡ Πρόοδος τῶν τιμίων Ξύλων τοῦ τιμίου καὶ ποιοῦ Σταυροῦ*[1]· *καὶ μνήμη τῶν Ἁγίων ἑπτὰ Μαρ*

---

1) Neale l. c. 2, 779: „The Festival is kept in the Greek Church, though in the present Menaea, is not named from it. The ode is by Joseph of the S the acrostich, *τὸ προσκυνητὸν πάντες ὑμνοῦμεν ξύλον*. The Festival comm

Μακκαβαίων, καὶ τῆς Μητρὸς αὐτῶν Σολομονῆς, καὶ τοῦ Διδασκάλου αὐτῶν Ἐλεαζάρου. Οὗτοι ἤθλησαν ἐν ἔτει ἀπὸ Ἀδὰμ 5327. *πρὸ Χριστοῦ δὲ ἔτη* 173. *ἐπὶ βασιλείας Ἀντιόχου υἱοῦ Σελεύκου. — Ἀρχόμεθα τῆς Νηστείας τῆς Θεοτόκου.*

Arm. Sophia.

2. *Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει* 312.

R. Depositio Basilii Moscov. *τοῦ θαυματουργοῦ* et Patroni Moscoviae † 1552.

3. Isaac, Dalmatius, Faustus 368, *ὅσιοι πατέρες.*

G. Rajden. **Arm.** Gregorius Divinus.

4. *Τῶν Ἁγίων ἑπτὰ Παίδων τῶν ἐν Ἐφέσῳ. Οὗτοι ὑπνώσαντες ἐπὶ τῆς βασιλείας Δεκίου, ἀνέστησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ἐν ἔτει* 408. *κοιμηθέντες ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔτη* 372. *καὶ μετ' ὀλίγον ἐτελεύτησαν. Καὶ τῆς Ἁγίας Ὁσιομάρτυρος Εὐδοκίας.*

5. *Προεόρτια* Transfigurationis. Eusygnius Mart. Antiochenus 361.

Arm. Eugenius et Macarius. **A.** 12 Aug. Michael Archang.

6. Transfiguratio Domini.

Arm. Andreas princeps. **A.** 13 Aug. Commutatio s. clarificatio vultus Iesu in monte Tabor.

7. Domitius *ὁσιομάρτυς* in Phrygia sub Iuliano.

R. Poemen Pecherskiensis † 1139.

8. Aemilianus Episc. Cyzicenus Conf. imaginum patronus sub Leone Isaurico.

R. Apparitio Matris Dei ad rivum Tolga 1314. **Arm.** Adrianus et Attalia (Natalia). **A.** 15 Aug. Exequiae Beatae Virginis cf. 21 Ian. Laurentius.

9. Matthias Apostol.

A. 16 Aug. Ascensio Corporis Beatae Virginis.

10. Laurentius Mart. 285. *Κοντάκιον: Πυρὶ θεϊκῷ, φλεχθεὶς τὴν καρδίαν σου, τὸ πῦρ τῶν παθῶν, εἰς τέλος ἀπετέφρωσας, Ἀθλητῶν ἑδραίωμα, Θεοφόρε Μάρτυς Λαυρέντιε, καὶ ἐν ἄθλοις ἐβόας πιστῶς· οὐδέν με χωρίσει τῆς ἀγάπης Χριστοῦ.*

Arm. Concilium Ephesinum.

11. Euplus Mart. 296. Catanensis.

R. Theodorus et Basilius Pecherskienses 1091. **A.** 18 Aug. Alexander Patr. Alex. cf. 22 Apr.

12. Photius et Anicetus MM. 288.

(though Asseman tries to prove the contrary) the victory gained by the Emperor Manuel, and Andrew Bogolubsky, Great Duke of Russia, A. D. 1164." Strahl p. 163.

13. Maximus, ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής. Ἀπόδοσις τῆς μ μορφώσεως.

R. Inventio Maximi Moscov. Imago Matris Dei in Paletz, Moscoviam tra 1444. **A.** Septem Dormientes. cf. 13 Ian. 7 Mart.

14. Michaeas Proph. Προεόρτια τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

R. Translatio Theodori Pecherskiensis. Canonizationis apud Russos exem secundum a. 1108. Strahl Russ. Kirchengesch. p. 130. **A.** 21 Aug. Beata Virgo.

15. Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.

A. 22 Aug. Michaeas Proph.

16. Imago Christi Edessena p. 244. Diomedes Mart. 288.

A. 23 Aug. Abraham.

17. Myron Mart.

R. Alypius Pecherskiensis. **Arm.** Imago in ecclesia Etschmiadzin. **A.** 2 Isaac, Abrahami filius. Tecla Haimanot. i. e. planta fidei inter omnes Aethiopia ctos miraculorum et sanctitatis fama eminet. Vixit circa annum Christi 630. in cunis locutus est et puer miracula edidit. Decimo quinto aetatis anno a (Aethiopiae metropolita Diaconus creatus fuit.

18. Florus et Laurus MM.

A. 25 Aug. Iacob.

19. Andreas ὁ στρατήλατος M. et 2953 socii.

R. Imago Matris Dei, a Cosacis Donicis Demetrio principi donata, Mosc transfertur 1382. **A.** 26 Aug. Sara uxor Abrahae.

20. Samuel Proph.

A. 27 Aug. Samuel Pr.

21. Thaddaeus Apost. Bassa M.

R. Depositio Abrahami Smolenskiensis † 1292. **A.** 28 Aug. Abraham, Iacob.

22. Agathonicus M.

R. Imago miraculosa Matris Dei in urbe Grusz. **A.** 29 Aug. Nativitas C Salama, sacrae scripturae interpres.

23. Lupus M. S. Demetrii servus. Ἀπόδοσις τῆς κοιμήσεως.

24. Eutyches Mart. Discipulus S. Ioannis.

R. Translatio Petri Metropol. Moscov. **A.** ἐπαγόμενος, intercalaris I. nes Baptista in vincula coniectus.

25. Adventus Reliquiarum Bartholomaei Ap. Titus Ap.

A. ἐπαγόμενος, intercalaris II. Titus.

26. Adrianus et Natalia MM. Nicomediae 304.

R. Imago matris Dei ab urbe Wladimir Moscoviam translata, Russiam muris liberat invasione. Strahl p. 412. **A.** ἐπαγόμενος, intercalaris III. phael Arch. Zera-Iacoob. i. e. Semen Iacob, rex Aethiopiae, qui fidem christ disseminavit.

27. Poemen Conf. 415.

R. Poemen Pecherskiensis. **Arm.** Ioachim et Anna. **A.** ἐπαγό intercalaris IV. Liberius Patriarcha Romae.

28. **Moses Aethiops**, ὅσιος πατήρ.
G. Susanna. **A.** ἐπαγόμενος, intercalaris V. Amos Proph.

29. **Decollatio Ioannis Baptistae.**
Arm. Ieremias Proph. **A.** 1 Sept. Dies Ieiunii.[1]) Novus annus. S. Ioannis Baptistae Commemoratio. Iobus.

30. **Alexander, Ioannes, Paulus** ὁ νεός **Patriarch. Constantinop.**
R. Translatio Alexandri Newski. Inventio Principis David † 1298. **A.** 2 Sept. Decollatio Ioannis Bapt.

31. *Ἡ Κατάθεσις τῆς τιμίας Ζώνης τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἥτις μετεκομίσθη ἀπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς Ζήλας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Βασιλέως εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ* 530. *ἔτος.*[2])
Arm. Thomas et Ioannes Apost.

SEPTEMBER.

1. *Εἰς τὴν πρώτην, ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου, ἤτοι τοῦ νέου Ἔτους· καὶ μνήμη τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Συμεὼν τοῦ Στυλίτου· καὶ ἡ Σύναξις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Μαισηνῶν· καὶ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Ἀειθαλᾶ· καὶ τῶν Ἁγίων* 40. *Μαρτύρων Γυναικῶν, καὶ Ἀμμοῦν Διακόνου, καὶ Διδασκάλου αὐτῶν· καὶ τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Καλλίστης, Εὐόδου, καὶ Ἑρμογένους, τῶν αὐταδέλφων· καὶ μνήμη τοῦ δικαίου Ἰησοῦ Υἱοῦ τοῦ Ναυῆ, ὅςτις προέλαβε τὴν Χριστοῦ Γέννησιν ἔτεσιν* 1442. *καὶ ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου Ἐμπρησμοῦ. Ἀπολυτίκιον τῆς Ἰνδίκτου. Ὁ πάσης Δημιουργὸς τῆς Κτίσεως, ὁ καιροὺς καὶ χρόνους ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ θέμενος, εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ Ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου Κύριε, φυλάττων ἐν εἰρήνῃ τοὺς Βασιλεῖς καὶ τὴν Πόλιν σου, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, καὶ σῶσον ἡμᾶς.*
A. 4 Sept. Macarius Patr. Alex. 59 † 958.

---

1) Typ. Const.: *Ἐν τῇ Ἀποτομῇ τοῦ Προδρόμου δεῖ νηστεύειν πάντας τοὺς εὐσεβεῖς, πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἀναίρεσιν τοῦ μισητοῦ καὶ πλήρους ἀνοσιουργήματος συμποσίου τοῦ βιοθανοῦς Ἡρώδου· καὶ γὰρ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ τοῦ τῶν προφητῶν ἁπάντων Μείζονος φόνος.*

2) Exstat Oratio S. Germani in S. Mariae Zonam (Allatius Origg. Constant. p. 232–241) — — *ὦ ζώνη σεπτή, ἡ τὴν σὴν πόλιν περικυκλοῦσα καὶ περιέπουσα καὶ βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς ἀπεπιβούλευτον διασώζουσα· ὦ ζώνη τιμία, ἡ τὸν θεὸν λόγον ἐγγάστριον ὄντα περιειλήσασα καὶ τὴν τῶν ἰάσεων εὐλογίαν ἐκεῖθεν πλουτήσασα καὶ ἡμῖν ἀντιπέμπουσα· ὦ ζώνη φαιδρά, ἡ τὸ τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ μητρὸς τὸ ὑπερσέμνον σῶμα σεμνοπρεπῶς προςεγγίσασα κἀκεῖθεν τὴν ἀφθαρσίαν ἀμφιασαμένη ἀπαρασάλευτος καὶ ἄφθαρτος μένουσα ὡς εἰς ἡμᾶς τις λόγος τῆς ἀληθείας κατελήλυθεν.*

2. *Τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Μάμαντος· οὗτὸς ἦν ἐκ πόλεως Γάγγρας Παφλαγόνων, καὶ μετὰ τὴν Γέννησιν αὐτοῦ μείνας χρόνους πέντε ἄφωνος, ἔπειτα φωνήσας Ῥωμαϊστὶ, Μάμα, διά τοι τοῦτο οὕτως ἐκλήθη, ἀθλήσας ἐν ἔτει* 260. *καὶ τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὅςτις ἦν ἐν ἔτει* 619.

Arm. Stephanus Uniskiensis.

3. Anthimus Episc. Nicomediae *ἱερομάρτυς* 288. Theoctistus „*συνασκητής τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου*“ *ὅσιος πατὴρ* 451.

Arm. Ezechiel Proph. Zacharias Proph. **A.** 6 Sept. Isaias Proph.

4. Babylas Episc. Antiochiae *ἱερομάρτυς* 253. Moses Proph. *θεόπτης*.

A. 7 Sept. Dioscurus Patr. Alex. 25 † 454.

5. Zacharias, Pater Ioannis Baptistae.

R. Magnus Princeps Glieb. **Arm.** Ioannes praecursor. Iobus iustus. **Copt.** Ieremiam Pr. commemorant. **A.** 8 Sept. Moses Proph. Zacharias, Barachiae filius, pater Ioannis Baptistae.

6. *Ἡ Ἀνάμνησις τοῦ γεγονότος θαύματος ἐν Κολασσαῖς, ἤτοι ἐν Χώταις, παρὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ.*

Copt. Athanasius Pater Alex. 28 † 497. **A.** 9 Sept. Michael Arch.

7. Sozon, ovium pastor in Lycaonia, Martyr. 288. *Προεόρτια τῆς γεννήσεως.*

R. Ioannes Archiep. primus Novogrodi † 1186. Strahl p. 174. **Arm.** Concilium Nicaenum. **A.** 10 Sept. Nativitas Dominae nostrae Mariae. David rex Aethiopum, qui festum crucis instituit.

8. Nativitas Beatae Virginis.

Arm. Nativitas B. V.

9. Ioachim et Anna, Parentes Beatae Virginis, *θεοπάτορες*. Severianus, Miles Sebastenus Mart. 255.

R. Depositio Iosephi Volotziensis † 1516. **A.** 12 Sept. Michael Arch.

10. Menodora, Metrodora, Nymphodora Mart. 394.

11. Theodora. „*Αὕτη περιπεσοῦσα εἰς ἁμαρτίαν, εἶναι κρύψασα ἑαυτὴν ὑπὸ ἔνδυμα ἀνδρὸς ἐν μοναστηρίῳ ἀνδρῶν ποικίλους ὑπομείνασα κινδύνους ὑπὸ ἐπηρεασμῶν τῶν δαιμόνων, δάκρυσι μετανοίας ἐσώθη, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ζήνωνος, ἐν ἔτει* 472.“

12. Autonomus Mart. 252.

13. *Ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως* (quem aedificavit Constantinus Magnus Hierosolymis). *Προεόρτια τοῦ σταυροῦ.* Cornelius M. *ἑκατόνταρχος*, a Petro baptizatus.

Copt. Festum Crucis Gloriosae. **A.** 16 Sept. Aedificatio Hierosolymae, ex Ludolfi mente significat restaurationem per Constantinum et Helenam factam, fortasse dedicationem templi supra commemorati.

14. **Exaltatio Crucis.** Dies Ieiunii.[1])

Copt. Festum secundum gloriosae Crucis. **A.** 17 Sept. Dionysius Patr. Alex. 14 † 265. Baal Maskal. Exaltatio Crucis.

5. **Nicetas** Mart. 370.

G. Ioseph ab Alaverdi. **Copt.** Festum tertium gloriosae Crucis. **A.** 18 Sept. Helena, mater imperatoris sc. Constantini.

6. **Euphemia** *μεγαλομάρτυς* 288.

R. Cyprianus Metrop. Kiov. † 1406. **G.** Isaac et Ioseph. **Arm.** Athanasius Patr. Alex. 12 † 497. (?) **A.** 19 Sept. Gregorius Patr.

7. **Sophia** cum filiis *Πίστις, Ἐλπὶς, Ἀγάπη „αὗται ὑπῆρχον ἐξ Ἰταλίας κατὰ τὸ 122. ἔτος, ἀθλήσασαι ἐπὶ Ἀδριανοῦ Καίσαρος Ῥώμης· διὰ βασάνων παρὰ ἀνθυπάτου Ῥωμαίου Ἀντιόχου τελειοῦνται αἱ τρεῖς θυγατέρες· ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν Σοφία ἐπιμείνασα τῷ τάφῳ ἡμέρας τρεῖς, τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ παρατίθησι.“*

8. **Eumenius** Episc. Gortynae *ὅσιος πατὴρ καὶ θαυματουργός.*

A. 21 Sept. Maria Virgo. CCCXVIII sc. Patres Nicaeni 325.

9. **Trophimus, Sabbatius, Dorymedon** MM. 278.

0. **Eustathius** cum Sociis MM. (Eustachius) *μεγαλομάρτυς* 100.

R. Michael Princeps et Theodorus Tschernigoviensis Martyres 1246. Strahl p. 230. **A.** 23 Sept. Salama = Frumentius.

1. **Quadratus** Apostolus. *Ἀπόδοσις τῆς ὑψώσεως.*

R. Inventio Demetrii Metrop. Rostoff.

2. **Phocas** Episc. Sinopes *ἱερομάρτυς* 102.

A. 25 Sept. Ionas Proph.

3. **Conceptio Ioannis Baptistae.**

Arm. Mamas. **A.** 26 Sept. Conceptio Ioannis in utero Elisabeth.

4. **Thecla** *„πρωτομάρτυρ καὶ ἰσαπόστολος, ἥτις ὑπῆρχεν ἐκ πόλεως Ἰκονίου, ἐτῶν 18. ὅτε ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Παύλου τὴν πίστιν ἐδιδάχθη, ζήσασα ἐν παρθενίᾳ ἔτη 90.*

Arm. Febronia et Marina Virgines.

5. **Euphrosyne** *ὁσία μήτηρ „ἥτις ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, κατὰ τὸ 410. ἔτος, ἐν ἀνδρικῷ σχήματι ἄγνωστος τῷ ἰδίῳ Πατρὶ Παφνουτίῳ μεταξὺ ἀνδρῶν ἐσώθη.“*

R. Sergius ab Radonej † 1392 canonizatus 1428. **A.** 28 Sept. Abraham, Isaac, Iacob.

---

1) Typic. Const.: *Ἰστέον ὅτι ἡ ἑορτὴ τῆς παγκοσμίου Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ μικτὴ ἐστὶ χαρᾶς καὶ λύπης· καὶ χαρᾶς μὲν, διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν συμβόλου, τοῦ Ζωηφόρου Σταυροῦ· λύπης δὲ, διὰ τὴν μνήμην τῶν ἑτέρων ἁμαρτιῶν, ὑπὲρ ὧν ἔπαθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου τὸ ζωοποιὸν πάθος, σαρκὶ τῷ Σταυρῷ προσηλωθεὶς· ὅθεν καὶ δίκαιόν ἐστιν, οἶμαι, νηστεύειν πάντας τοὺς Ὀρθοδόξους ἐν ταύτῃ τῇ πανσέπτῳ ἡμέρᾳ· καὶ γὰρ τὰ δίκαια ἔχει τῆς τοῦ πάθους ἡμέρας, τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Παρασκευῆς.*

26. *Μετάστασις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελι Ἰωάννου.*

Arm. Anthemius et Hieronymus. **A.** 29 Sept. Nativitas Christi.

27. Callistratus et Socii MM. Romani 288.

R. Sabbatius Solovetzkiensis † 1452. **A.** 30 Sept. Iacobus et Io Apostoli.

28. Chariton 276, *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής.*

Arm. Georgius victoriosus, qui dat victoriam. **A.** 1 Oct. Martha soror

29. Cyriacus Anachoreta 448—557.

30. Gregorius Episcopus Magnae Armeniae *ἱερομάρτυς.*

R. Michael Metropolita Kiov. † 992. **Arm.** David Rex.

OCTOBRIS.

1. Ananias Apost., qui baptizavit Paulum. Romanus *ὁ μελ ποιητὴς τῶν κοντακίων* 496.

R. Patrocinium Matris Dei. **G.** Commemoratio omnium miraculoru patrata sunt per sanctam Christi tunicam. **Arm.** Eustathius et Th **A.** 4 Oct. Abreha et Atzbeha, Reges Aethiopiae Fratres, a S. Frumentio co

2. Cyprianus *ἱερομάρτυς* et Iustina M. sub Decio 250. *Κ κιον: Ἐκ τέχνης μαγικῆς, ἐπιστρέψας Θεόφρων, πρὸς γ Θεϊκὴν ἀνεδείχθης τῷ Κόσμῳ, ἀκέστωρ σοφώτατος, τὰς ἰ δωρούμενος, τοῖς τιμῶσί σε, Κυπριανὲ σὺν Ἰουστίνῃ· με πρέσβευε, τῷ φιλανθρώπῳ Δεσπότῃ, σωθῆναι τοὺς λους σου.*

G. David et Constantinus Principes. MM. 730. Klaproth l. c. **Copt.** Iacobus Alphaei Filius.

3. Dionysius Areopagita *ἱερομάρτυς.*

Arm. Sagac Rex. **A.** 6 Oct. Pantaleon unus ex novem Sanctis. Patr. Constant. Dionysius Areop.

4. Hierotheus Athenarum Episc. „*μαθητοῦ τοῦ Ἁγίου Πα παραστάντος καὐτοῦ διὰ νεφέλης ἐν τῇ Κοιμήσει τῆς Θεο μετὰ τῶν Ἀποστόλων.*“

5. Charitina M. 290.

G. Gregorius ab Shandzoi. **Arm.** Septuaginta Discipuli.

6. Thomas Apost.

A. 9 Oct. Thomas Indiae Apost. Liberius Patr. Rom.

7. Sergius et Bachus MM. 290.

R. Sergius Vologodensis † 1413. **Arm.** Phocas et Irenaeus. **A.** Eumenius Patr. Alex. 7 † 143.

8. Pelagia, *ὁσία μήτηρ.*

Arm. Thecla, Barbara, Pelagia Virgines Martyres. **Copt.** Iacobum memorant Patr. Alexandrinum 50 † 830. **A.** 11 Oct. Iacobus Patr. Antiocl

9. **Iacobus**, Alphaei filius, frater Matthaei Apostoli. **Andronicus** 501, *ὅσιος πατήρ*.

A. 12 Oct. Michael Arch. Matthäus Apol. et Ev. Demetrius Patr. Alex. 12 † 231. Lud.: Computatio sacrorum temporum, inventio Epactarum et termini paschalis, ordinatio ieiuniorum et Quadragesimae illi tanquam auctori ab omnibus Aegypti et Aethiopiae scriptoribus maxima cum laude attribuitur.

0. **Eulampius** cum sorore **Eulampia** MM. 296.

Arm. Panteleemon medicus.

1. **Philippus** unus e septem Diaconis. **Theophanes Graptus**, Nicaeae Episc. Iconoclastarum adversarius, *ὅσιος πατὴρ „κανόνων ποιητής“* 808. *Χρὴ εἰδέναι, ὅτι μετὰ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ παρόντος Μηνὸς, τῇ ἐρχομένῃ Κυριακῇ, ψάλλεται ἡ Ἀκολουθία τῆς Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς ἑβδόμης Συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συνελθούσης τὸ δεύτερον συγκροτηθείσης ὑπὸ* 367. *Ἁγίων Πατέρων, ἔτει τῷ σωτηρίῳ* 788. *ἐπὶ τῆς Βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου· ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀνατροπῇ τῶν ἀθέων δογμάτων τῶν μισοχρίστων καὶ Χριστιανοκατηγόρων Εἰκονομάχων, τοῦ τε Κοπρωνύμου, καὶ τῶν αὐτῷ συμφρονούντων ἀθλίων Ἐπισκόπων, καὶ ἀνιέρων Ἀρχιερέων, καὶ τοῦ αὐτῶν ἀθέσμου καὶ ἐξαγίστου συνεδρίου.*

A. 14 Oct. Philippus Apostolus. Addunt Copt. „unus e septem Diaconis“ Michael cognomento Aragani i. e. senex, unus e novem Sanctis.

2. **Probus, Tarachus, Andronicus** MM. 296. **Cosmas** *ὁ ποιητὴς τῶν κανόνων. ὅσιος πατήρ.*

Arm. Mesrop. Elisa.

3. **Carpus** Episc. Thyatinae et **Papylus** Diac. 255.

4. **Nazarius, Gervasius, Protasius, Celsius** MM. 57. **Cosmas** Ep. Majumae *ὁ ἁγιοπολίτης καὶ ποιητής, ὅσιος πατήρ.*

R. Sviatosh, Princeps Tschernigov. **Arm.** Inventio Gregorii Illuminatoris. **A.** 17 Oct. Dioscurus Petr. Alex. cf. 7 Sept. Stephanus Protom.

5. **Lucianus** Presb. Antiochenus Mart. 290.

Arm. Ananias Apost. **A.** 18 Oct. Theophilus Patr. Alex. 23 † 412.

6. **Longinus** Mart. *„ὁ ἑκατόνταρχος παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου“.*

A. 19 Oct. Elisaeus Proph.

7. **Oseas** Proph. 304. **Andreas** *ὁσιομάρτυς „ὁ ἐν τῇ κρίσει, ἀθλήσας ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐν ἔτει* 761.“

Arm. Dionysius Areop. **A.** 20 Oct. Maria Beata Virgo.

8. **Lucas** Evangel.

R. Sabbato quod occurrit inter 18—25 Oct. recolitur memoria insignis victoriae, quam reportavit Demetrius Princeps 8 Sept. 1378. Strahl p. 369. **A.** 21 Oct. Ioel Proph.

19. **Ioel** Proph. **Varus** Aegypticus Mart. 304.
Arm. Quatuor Evangelistae. **A.** 22 Oct. Lucas Ev.

20. **Artemius** *μεγαλομάρτυρ* Antiochenus 352.
A. 23 Oct. Ioseph Patr. Alex. 52 † 849.

21. **Hilarion** *ὁ μέγας, ὅσιος πατήρ* 333.
Arm. Longinus Centurio.

22. **Abercius** Episc. Hieropolitanus *ἰσαπόστολος θαυματουρ* *„καὶ τῶν Ἁγίων ἑπτὰ Παίδων τῶν ἐν Ἐφέσῳ Μαξιμι Ἰαμβλίχου, Μαρτιανοῦ, Διονυσίου, Ἀντωνίοι κουστωδιανοῦ, καὶ Κωνσταντίνου, οἵτινες ὑπι ἐπὶ τῆς βασιλείας Δεκίου, ἐκοιμήθησαν χρόνους* 184. *ἑ Βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ὅτε ἐξύπνησαν, ἤτοι σαν· καὶ πάλιν θείᾳ προςτάξει μικρὸν νυστάξαντες, π ριον ἐξηδήμησαν.*
R. Imago Matris Dei in urbe Kasan. **Arm.** Theodotion P.

23. **Iacobus** Maior, Episc. Hierosol. *„ὅςτις πρῶτον συνέγρ ἱερὰν λειτουργίαν, ἣν ὁ μέγας Βασίλειος ὀλίγον τι ὁ δι στομος πολὺ συντομωτέραν ἐποίησε."*

24. **Arethas** et Socii **MM.** 542.
Arm. Chariton, Artemon et Socii.

25. **Marcianus** et **Martyrius** Notarii et Martyres 346.
A. 28 Oct. Abraham, Isaac, Iacob.

26. *Τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, ὅςτις λογχευ πλευρὰν, τὰ τοῦ Κυρίου πάθη ἐξεικόνισεν, ἐν ἔτει* 29 *ἡ Ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου Σεισμοῦ, συμβάντος ι σταντινουπόλει κατὰ τὸ* 758. *ἔτος, ἐν τῷ* 24. *χρόνῳ . τοῦ Ἰσαύρου.*
Arm. Duodecim discipuli Dionysii et Socii. **A.** 29 Oct. Nativitas

27. **Nestor** Demetrii Socius Mart. 286.
R. Inventio Andreae, Principis Smolenskiensis. **A.** 30 Oct. Isaac Imperator.

28. **Terentius** et **Neonile** MM. **Stephanus** Sabbaita *ὁ τῶν κανόνων, ὅσιος πατήρ.*
G. Neophytus M.

---

1) Heineccius Abbildung etc. 3. p. 227: „Von dem Fest des heiligei ist dieses merkwürdig, dass sich vor diesen Tag die Türken sowohl als di fürchten und denselben für die Schifffahrenden sehr gefährlich halten, daher weder zehn Tage vor oder so viel Tage nach demselben zu Schiffe gehen. . Ursache wird dieser Tag sehr hoch gefeiert und für ein grosses Fest gehalt illa navigantium consuetudo non videtur spectare ad S. Demetrium sed ad I terrae motum, cuius memoria illa die peragitur.

29. **Anastasia Romana**, *ὁσιομάρτυς* 296. **Abraham** anachoreta 390 S. Ephraem aequalis.

Arm. Eparechius et Severianus. **A.** 2 Nov. Sanitius Patr. Alex. 55 † 870. Petrus Patr. Alex. 21 † 380. Naaknôtho la-Ab, rex fuit Aethiopiae ultimus stirpis Zagul.

30. **Zenobius** cum **Zenobia** sorore MM. 290.

A. 3 Nov. Habakuk Proph.

31. **Stachys**, et **Amplius** Apostoli „*οὗτος ὁ Ἅγιος Στάχυς χειροτονεῖται πρῶτος Ἐπίσκοπος Βυζαντίου παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, καὶ ζήσας εἶτα ἔτη* 16. *ἐσώθη. Καὶ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Ἐπιμάχου, ἀθλήσαντος ἐν ἔτει* 255."

R. Epimachus, Spiridion, Nicodemus Pecherskienses. **Arm.** Ioannes Chrysostomus.

NOVEMBRIS.

1. **Cosmas** et **Damianus** MM. *θαυματουργοὶ καὶ ἀνάργυροι* et sancta mater eorundem **Theodote**.

Arm. Cum Romano-Catholicis uniti: Omnium Sanctorum.

2. **Acindynus**, **Pegasius**, **Aphthonius**, **Elpidiphorus**, **Anempodistus** Martyres in Perside Saporis aetate 320.

A. 6 Nov. Fuga Christi e Mehisa Koskuamam. Lud.: Loca sunt in Aegypto secundum traditionem Coptitarum. Koskuam olim opulentissimum, nunc pauperrimum monasterium Aegypti, in memoriam fugae Christi hoc in loco aedificatum, quem ibi cum sanctissima matre diu mansisse ferunt.

3. *Τῶν Ἁγίων Μαρτύρων, Ἀκεψιμᾶ, Ἰωσήφ, καὶ Ἀειθαλᾶ Διακόνου, ἀθλησάντων. ἐν Περσίδι κατὰ τὸ* 313. *ἔτος· καὶ τὰ Ἐγκαίνια τοῦ θειοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ ἐν Λύδῃ* (Lydda), *ἤτοι ἡ κατάθεσις τοῦ Ἁγίου Σώματος αὐτοῦ.*

4. **Ioannicius** *ὁ μέγας, ὅσιος πατήρ* 758. **Nicander** Episc. Myrae *ἱερομάρτυς* consecratus a Tito, Pauli discipulo.

Arm. Stephanus Papa. **A.** 8 Nov. Constantinus videt crucem.

5. **Galaction** et **Episteme** MM. 285.

R. Ioannes Archiep. Novogrodi † 1186 canonizatus 1439. **Arm.** Acepsimas Ioseph. **A.** 9 Nov. Isaac Iustus Patr. Alex. 41 † 688. Patres Nicaeni.

6. **Paulus** Archiep. Constant. *ὁμολογητής* 351 „*παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἀπεπνίγη τῷ ἰδίῳ ὠμοφορίῳ.*"

7. **Triginta tres Martyres** Meliteni 290. **Lazarus** *ὁ ἐν τῷ Γαλουσίῳ ὄρει ἀσκήσας, ὅσιος πατὴρ καὶ θαυματουργός.*

Arm. Metrophanes et Alexander Patriarchae.

8. *Σύναξις τοῦ ἀρχιστρατηγοῦ Μιχαὴλ καὶ τῶν λοιπῶν ἀσωμάτων δυνάμεων:*

Arm. Gabriel, Michael et omnes Angeli. **A.** 12 Nov. Michael Arch. Philotheus Patr. Alex. 63 † 1003.

9. Onesiphorus et Porphyrius MM. 290. „*καὶ τῆς Ὁσίας Μητρὸς ἡμῶν Ματρώνης, ἥτις ἐχρημάτισε κατὰ τὸ* 463. *ἔτος, καὶ ζήσασα χρόνους* 100. *ἀπῆλθε πρὸς Κύριον ἐν εἰρήνῃ.*"

A. 13 Nov. Zacharias Patr. Alex. 64 † 1032 „leonibus obiectus mansit illaesus."

10. Erastus et Olympos *καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς*, Apostoli.

11. Mennas, Victor et Vincentius MM. 296. Stephanus Martyr 213. Theodorus Studites 804, *ὅσιος πατὴρ καὶ ὁμολογητής.*

R. Maximus Moscov. † 1434. **Arm.** Miletius Patr. Ant. **A.** 15 Nov. Incipit Ieiunium Nativitatis Domini.

12. Ioannes Alexandr. Archiep. *ὁ ἐλεήμων* 615. Nilus 602, *ὅσιος πατήρ.*

Arm. Demetrius et Basilius. **A.** 16 Nov. Anoreus Rex et Socius eius.

13. Ioannes Chrysostomus.

A. 17 Nov. Ioannes Chrysostomus.

14. Philippus Apostolus Hierapoli crucifixus.

Arm. Andreas et Philippus App. **A.** 18 Nov. Philippus Apost.

15. Gurias, Samonas et Abibas Mart. Edesseni, *ὁμολογηταί*, 288.

Arm. Gurius et Samon. **A.** 19 Nov. Bartholomaeus Apost.

16. Matthaeus Apost. et Evangel.

G. Constantinus M. **Copt.** Matthaeum Ev. et Athanasium Patr. hoc die commemorant. **A.** 20 Nov. Anianus Patr. Alex. 2 † 84.

17. Gregorius Episc. Neo-Caesareae, *θαυματουργός*. „*Οὗτος ἦν ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ βασιλέως, κατὰ τὸ* 275. *ἔτος, διδαχθεὶς καθ' ὕπνον τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον παρὰ τῆς Θεοτόκου, καὶ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.*"

R. Sergius ab Radones. **G.** Michael ab Gabron. **A.** 21 Nov. Maria Beata Virgo. Gregorius Thaumaturgus.

18. Platon Mart. in Syria 296. Romanus Mart. 305.

19. Barlaam Mart. Obadias Proph.

R. Barlaam Pecherskiensis † 1243. **G.** Hilarion. **Copt.** Ioelem Proph. colunt. **A.** 23 Nov. Obadias Pr.

20. Proclus Archiepisc. Const. 441. Gregorius Decapolita 837. *Προεόρτια τῆς εἰςόδου.*

21. *Ἡ ἐν τῷ ναῷ εἴςοδος τῆς Θεοτόκου.*

Arm. Praesentatio B. Virginis.

22. Philemon Apost. cum Sociis, MM. 68.

R. Michael Iaroslawitsch Twerii Princeps, Mart. 1319 canoniz. 1655. **A.** 16 Nov. Martyres Negraei. Gregorius Nyssenus.

3. **Gregorius** Episc. Agrigentin. **Amphilochius** Episc. Iconii 374.
R. Alexander Newsky[1]) † 14 Nov. 1263. Metrophanes Episc. Macarius Monachus Voronojensis † 1483. **Arm.** Gregorius θαυματουργός.

4. **Clemens** Pont. Romae 79. **Petrus** Alexandrin. 296, ἱερομάρτυρες.
R. Mercurius ab Smolensk Mart. 1247. **A.** 28 Nov. Abba Likanus, unus ex novem Sanctis, Evangelii propagatoribus. Abraham, Isaac, Iacob.

5. **Catharina** μεγαλομάρτυρ, πανσοφός 394. **Macarius** Mart. 295. Ἀπόδοσις τῆς εἰςόδου.
Arm. Iulianus et Basilissa. **A.** 29 Nov. Nativitas Christi. Clemens Discipulus Petri.

6. **Alypius** „σταθεὶς ἐπὶ τοῦ ξύλου ἔτη 53. ζήσας τὰ πάντα ἔτη 118.“ ὅσιος πατήρ 608.
R. Dedicatio S. Georgii Kiev. 1047. Innocentius Episc. Irkutzkii † 1737 canoniz. 1802. **Arm.** Lazarus. **A.** 30 Nov. Gabra-Maskal i. e. famulus Crucis, rex Aethiopum.

7. **Iacobus** Intercisus, Martyr Persa 396.
R. Iacobus Episc. Rostoff. † 1392. Inventio Principis Wselowolod † 1138 canon. med. saec. 14. Baptismus Gabrielis ab Pskoff. Festum vexillorum Matris Dei Strahl p. 169 sq. **A.** 1 Dec. Elias Proph. Ioannes Patr. Alex. 40 † 685.

8. **Stephanus** Iunior „ἀθλήσας ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρονύμου“ ὁσιομάρτυς 766.
Arm. Clemens.

9. **Paramonos** et **Philumenos** MM. 255. 256. **Acacius** ὁ ἐν τῇ κλίμακι.
G. Abib Episc. **A.** 3 Dec. Introitus Mariae in templum.

10. *Τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου καὶ Πανευφήμου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, ὅςτις Ἀδελφὸς ἦν Πέτρου τοῦ Κορυφαίου, χειροτονήσας πρῶτος Ἱεράρχην Βυζαντίου τὸν Ἅγιον Στάχυν.*
Arm. Thaddaeus et Bartholomaeus App. (Bartholomaeum in Armenia Evangelium praedicasse antiqua traditio est: sed et Thaddaeum Christi doctrinam disseminasse et ab Sanatrugho rege perinde ut Bartholomaeum interfectum esse persuasum habent Armeni). **A.** 4 Dec. Andreas Apostolus.

---

1) Strahl l. c. p. 252: „Die Nation erhob Newsky unter die Zahl ihrer Schutzen-l. Dies that unter andern der Held Dimitri Donski; heilige Verehrung ward seinen irschen Ueberresten von der Nachwelt zu Theil; fast alle russischen Zaaren und Kaiser agten ihre Knie vor demselben. Fürst Poscharski, der Retter Russlands und Befreier sselben vom polnischen Ioche, betete erst an seinem Grabe, ehe er die Befreiung skwas unternahm. Peter der Grosse gründete 1715 ihm zu Ehren das merkwürdige sse Kloster seines Namens zu St. Petersburg. Catharina I. stiftete in seinem Namen so hoch angesehenen Alexander-Newsky-Orden. Die Kaiserin Elisabeth opferte ihm erste Ausbeute aus den Kolywanschen Silbergruben und errichtete ihm das prachtvolle berne Grabmal. Catharina II., Paul I., Alexander I. aber feierten jährlich sein Fest ausgezeichneter Pracht und grosser Feier.“ Kohl St. Petersburg I. p. 266—271.

DECEMBER.

1. Nahum Proph.
   A. 5 Dec. Nahum Pr.
2. Habakuk Proph.
   G. Iesse ab Silcania. **Arm.** Ianuarius. **A.** 6 Dec. Abraham Patr. Alex. M. 62 † 979.
3. Sophonias Proph.
   R. Sabbas ab Swenigorod † 1407. Strahl p. 427. **Arm.** Menas et Eugraphius.
4. Barbara *μεγαλομάρτυρ* 200. Ioannes Damascenus *ὅσιος πατήρ* 735.
   A. 8 Dec. Heracles Patr. Alex. 13 † 246.
5. Sabbas *ὁ ἡγιασμένος, ὅσιος πατὴρ καὶ θεοφόρος* 439—532. Vixit in celebratissimo monasterio non procul ab Hierosolymis sito, quod nunc vocatur S. Sabae.
   Arm. Paulus et Paulina.
6. Nicolaus Episc. Myrae *θαυματουργός* 318.
   Arm. Nicolaus *θαυματουργός*. **A.** 10 Dec. Theophanius Patr. Alex. 60 † 962. Nicolaus Ep. Myrae.
7. Ambrosius Episc. Mediolani „*οὗτος κρίσει βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ ἡγεμὼν ὤν, βαπτίζεται ἐν ταὐτῷ καὶ χειροτονεῖται ἀρχιερεὺς Μεδιολάνων· κωλύσας εἶτα τὸν βασιλέα Θεοδόσιον τῆς εἰςόδου εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν μιαιφονίαν, μαθητὴς γενόμενος τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ λατινιστὶ συγγράψας ἐσώθη ἐν ἔτει* 374."
   A. 11 Dec. Pachomius.
8. Patapias Asceta Constantinopolitanus, *ὅσιος πατήρ*.
   A. 12 Dec. Michael Archang.
9. Conceptio Beatae Virginis. „*Ἡ Σύλληψις τῆς Ἁγίας καὶ Θεοπρομητόρος Ἄννης. Τροπάριον: Σήμερον τῆς ἀτεκνίας δεσμὰ διαλύονται, το῀ Ἰωακεὶμ τε καὶ τῆς Ἄννης εἰςακούων Θεός, παρ' ἐλπίδα τεκεῖν αὐτοὺς, σαφῶς ὑπισχνεῖται Θεόπαιδα· ἐξ ἧς αὐτὸς ἐτέχθη ὁ ἀπερίγραπτος, βροτὸς γεγονώς, δι' Ἀγγέλου κελεύσας βοῆσαι αὐτῇ· Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Κοντάκιον: Ἑορτάζει σήμερον ἡ Οἰκουμένη, τὴν τῆς Ἄννης Σύλληψιν, γεγενημένην ἐκ Θεοῦ, καὶ γὰρ αὐτὴ ἀπεκύησε, τὴν ὑπὲρ λόγον τὸν Λόγον κυήσασαν. — Ἐκ ταύτης τῆς ἡμέρας ἄρχεται ὁ Ἥλιος στρέφεσθαι πρὸς τὰ βόῤῥεια εἰς αὔξησιν τῆς ἡμέρας.*"
   Arm. Conceptio B. V. **A.** 13 Dec. Raphael Archang.
10. Mennas, Hermogenes, Eugraphus MM. 304.
    Arm. Cornelius Centurio.

11. Daniel Stylita ὅσιος πατὴρ 467.
R. Nicon Pecherskiensis. **A.** 15 Dec. Lucas Stylita.

12. Spiridion θαυματουργός 343.
Arm. Eustratius. **A.** 16 Dec. Conceptio Mariae.

13. Eustratius, Auxentius, Eugenius, Mardarius, Orestes MM. 290. Lucia Virgo Martyr 290.

14. Thyrsus, Lucius, Callinicus 250, Philemon, Apollonius, Arrianus MM. 296.
Arm. Iacobus Nisibenus. **A.** 18 Dec. Titus. Salamas Aethiopiae apostolus.

5. Eleutherius Episc. Illyrici, ἱερομάρτυς 290. Paulus ὁ ἐν τῷ Λάτρῳ, ὅσιος πατὴρ 882.
A. 19 Dec. Gabriel Arch.

6. Haggaeus Proph.
Arm. Ignatius Patr. **A.** 20 Dec. Haggaeus.

7. Daniel Propheta et Tres Sancti Pueri Ananias, Asarias, Misael.
Arm. Theopemptus. **A.** 21 Dec. Maria Beata Virgo.

8. Sebastianus Mart. et Socii 292.

9. Bonifacius Mart. 290.
Arm. Indus et Dorona. **A.** 23 Dec. David Iudaeorum Rex.

0. Ignatius ὁ θεοφόρος, ἱερομάρτυς 109.
A. 24 Dec. Ignatius. Tekla Haimanot.

1. Iuliana Mart. Nicomediae 299.
R. Petrus Metropolita Kioviensis † 1326. Moscoviae sepultus, est inter Moscoviae et totius Russiae patronos principales. **Arm.** Abgarus Rex sc. Armeniae, uti fabulantur.

2. Anastasia ἡ φαρμακολύτρια, μεγαλομάρτυς 290.

3. Decem Martyres Cretenses 252. Προεόρτια τῆς γεννήσεως.
Arm. David. Iacobus Ap.

4. Eugenia Romana, ὁσιομάρτυς 270. Προεόρτια τῆς γεννήσεως.
Arm. Stephanus Protom. **A.** 28 Dec. Abraham, Isaac, Iacob.

5. Nativitas Christi.
A. 29 Dec. Nativitas Christi. Reges Sabaei.

6. Σύναξις τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου καὶ τοῦ Ἰωσήφ. Euthymius Episc. Sard. imaginum patronus, ἱερομάρτυς 820.
Arm. Petrus et Paulus App. **A.** 30 Dec. Infantes Innocentes. Apud Coptitas secundum Nativitatis festum.

7. Stephanus Protomartyr. Theodorus Graptus, ὅσιος πατὴρ et frater eius Theophanes ὁ ποιητής, ὁμολογητής, iconoclastarum adversarii.
Copt. Inventio ossium Stephani. **A.** 1 Ian. Stephanus Prot. Macarius Patr. Alex. 69 † 1128.

28. **B i s m i l l i a M a r t y r u m** Nicomediae cremati 286.
Arm. Ioannes et Iacobus App. **A.** 2 Ian. Theonas Patr. Alex. 16 † 300.

29. **Q u a t u o r d e c i m m i l l i a I n f a n t i u m**, ab Herode occisorum. **M a r c e l l u s** „ἡγούμενος μονῆς τῶν ἀκοιμήτων", ὅσιος πατήρ 459.
R. Marcus et Theophilus Pecherskienses monachi. **A.** 3 Ian. Isaias Pr. Infantes Innocentes (14, 440).

30. **A n y s i a** Mart. Thessalonic. 290. **Z o t i c u s** Presbyter ὁ ὀρφανοτρόφος", orphanotrophei Constantinopolitani fundator 344.
A. 4 Ian. Ioannes Evangel.

31. **M e l a n i a** Romana 400. Ἀπόδοσις τῆς γεννήσεως.

CAPUT III.

DE SINGULIS CULTUS DIVINI PARTIBUS.

Graecorum ritus eadem lege devincti sunt atque Romani. Utrique clesiae vetustissimorum saeculorum ingenium auctor est, ut primariam rtem cultus divini, et festivi et quotidiani, sacrificium efficiat euchari-icum, e Graecorum disciplina semel tantum in uno eodemque templo r diem offerendum p. 206. Quae praeter Missam celebrantur officia spertina, matutina aliaque, ex monasticae vitae praeceptis ad com-unem et vulgarem usum ita transmigrarunt, ut ex horis Monachorum nonicis nonnullae ab ecclesiis receptae publicis laicorum conventibus lebrentur.

Hodiernae Graecorum Missae semel, ut aiunt, inservit Liturgia Ia-bi, in festivitate Apostoli celebranda p. 83 nonnullis festis ac Domi-icis Liturgia Basilii, alias per totum annum Liturgia Chrysostomi. De-onstravimus supra, hanc mutationem factam esse tempore Theodori alsamonis; ea enim aetate expulsis e Palaestina atque Aegypto Liturgiis cobi et Marci, omnia ad amussim Constantinopolitanae ecclesiae ap-licata sunt.

De Liturgia Basilii optime disputavit Renaldotius I. p. XXXIV sq. Graecorum constantissima traditio est, Basilium, primum post Iacobum atrem Domini, Liturgiam scripsisse. Proclum testem omnes laudant,[1]) eque de opusculi, quo illius testimonium continetur, autoritate dubitant;

1) — *Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος μετὰ ταῦτα τὸ ῥάθυμον καὶ κατωφερὲς τῶν νθρώπων θεωρῶν καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς λειτουργίας μῆκος ὀκνούντων, ταύτην οὐ εριττὴν καὶ μακρὰν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ τὶ τῶν συνευχομένων τε καὶ ἀκροωμέ-ων ῥάθυμον διὰ τὸ πολὺ τοῦ χρόνου παρανάλωμα ἐκκόπτων ἐπιτομώτερον παρέ-ωκε λέγεσθαι. — — Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ ἡμέτερος πατὴρ, ὁ τὴν γλῶτταν χρυ-οῦς Ἰωάννης τῆς τῶν προβάτων σωτηρίας οἷα ποιμὴν προθύμως κηδόμενος, εἰς ε τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀθυμίαν ἐφορῶν, πρόῤῥιζον πᾶσαν σατανικὴν πρό-τασιν ἠβουλήθη ἀποσπάσασθαι. Διὸ καὶ τὰ πολλὰ ἐπέτεμε καὶ συντομώτερον τε-εῖσθαι διετάξατο.*

quamvis a recentioribus Criticis vocetur in suspicionem. At dudum ante quam Proclus scriberet, Basilii Liturgiam in usu fuisse apud Graecas omnes Ecclesias, si Hierosolymitanam et Alexandrinam excipimus, certissimum est. Antiquius extaret de scripta a Basilio Liturgia testimonium in ipsius vita per Amphilochium Episcopum Iconiensem eius aequalem scripta, si legitima foret, et eius autoritate Graecos usos non fuisse, mirari non sine ratione possumus. Neque enim critica tantum valent, ut quae Bellarmino, Possevino, et multis aliis, argumenta suspectam illam fecerunt, apud eos aliquid possent. Imo cum Symeon Metaphrastes vitam illam suo more interpolatam collectioni suae inseruisset, nota illis esse debebat, neque magis suspecta, quam tot aliae. Verum diu antequam suo operi Symeon manum admoveret, saeculo circiter dimidioque amplius, notissima Graecis esse debuit Basilii vita per Amphilochium scripta, cum iam eius antiquam versionem citet Aeneas Episcopus Parisiensis in Tractatu adversus Graecos, quem scripsit ante annum Iesu Christi DCCCLXX qui ei supremus fuit. Utitur enim eius testimonio, eamque dicit de Graeco in Latinum a quodam Graeco, vocabulo Eveimio, de verbo ad verbum translatam. Igitur Graecis nota erat duobus prope saeculis antequam a Symeone Metaphraste recenseretur, si quidem decimo saeculo vixit, ut Allatius multis argumentis probavit. Haec porro sunt quae in illa Amphilochii vita leguntur, et quae refert Aeneas Parisiensis, in haec verba: Post quoddam autem tempus postulavit Deum, ut daret illi gratiam atque intellectum propriis sermonibus offerre insanguineum sacrificium illi, et venire super eum sancti Spiritus adventum. Post dies vero sex, sicut in extase factus adventu sancti Spiritus, septima die apprehendente, coepit ministrare Deo, per singulos dies. Et post aliquod tempus, fide et oratione, coepit propria manu scribere ministrationis mysteria. Atque una nocte adveniens ei Dominus in visione cum Apostolis, propositionem panis faciens in sancto altari, excitavit Basilium, dicens ei, secundum suam postulationem, Repleatur os tuum laude, ut per proprios sermones offeras insanguineum sacrificium, qui non ferens visionem, surrexit cum tremore, et accedens ad altare coepit dicere scribens in charta sic, Repleatur os meum laude etc. scilicet reliquas Liturgiae preces.

Agnoscimus sane in ista narratione Graecorum *φιλόμυθον;* nec in vindicanda illius veritate opera abutemur: illud tantummodo observabimus simplicem illius narrationis sensum esse, Basilium, antequam sacras Liturgiae preces ordinaret, Deum invocasse, eoque inspirante opus per-

isse. Reliqua neque sancti viri humilitati, neque disciplinae conveint, praesertim cum in ipsa Liturgia preces occurrant illius temporis antiquiores, ut sunt Praefatio, hymnus Cherubicus, recitatio verbom Christi, Invocatio Spiritus sancti, Oratio Dominica, Sancta sanctis, quaedam aliae sacri Officii partes. Neque operae pretium est viri ctissimi Iacobi Goarii exemplo, de concilianda Procli narratione, cum iphilochiana satagere, cum illa mirabilibus illis ἐπεισοδίοις novitatem ia suam sufficienter prodat: altera simplex sit magisque verisimilis, am idcirco solam Trullana Synodus adoptavit. Ex ea enim satis conmatur pia omnium Graecorum traditio, secundum quam preces Euchaticae quae versabantur omnium manibus, et ad altaria toto passim iente usurpabantur, esse a Basilio iuxta receptam consuetudinem orıatas, usuque Ecclesiarum probatas et confirmatas, existimant.

Verum extat antiquius multo de Liturgia Basilii iam scripta testiınium Petri Diaconi, et aliorum Monachorum, qui in causa fidei ex iente Romam missi fuerant, in libro de Incarnatione et Gratia Domini stri Iesu Christi ad Fulgentium et alios Episcopos Africae, Christi, aiunt, confessione decoratos: nempe cum a Thrasamundo relegati nt in Sardiniam, unde anno DXII restituta Africanis Ecclesiis ab Hilrico Hunerici filio pace, reversi sunt. Paulo post liber ille scriptus t, in cuius octavo capite haec leguntur: Hinc etiam beatus Balius Caesariensis Episcopus, in Oratione sacri Altaris, ıem paene universus frequentat Oriens, inter caetera: ona, inquit, Domine virtutem et tutamentum: malos, quaeımus, bonos facito, bonos in bonitate conserva, omnia ıim potes, nec est qui contradicat tibi, cum enim volues salvas, et nullus resistit voluntati tuae. Laudatus est is cus a plerisque Theologis, nobilioribusque Criticis, observatumque sisl est, ea verba neque in Graecis codicibus extare, neque in Syriaca Masio interpretata, nec in Coptica. Verumtamen praecipua sententiae rs, quaeque ad quaestionem a Petro Diacono, et reliquis adversus Pegianorum reliquias agitatam, maxime spectabat, in Graeco textu legitur, ὺς ἀγαθοὺς ἐν τῇ ἀγαθότητι διατήρησον, τοὺς πονηροὺς ἀγαθοὺς ıίησον, ἐν χρηστότητί σου, ut et in veteri versione Latina, Bonos bonitate conserva: malos bonos fac, in bonitate tua. Ea la particula viris doctissimis non observata, dimovere eos a praecipita censura debuisset: omnes enim, etiam quorum diligentia merito mmendatur, negaverunt ea verba, quae Petrus Diaconus allegavit, in ısiliana Liturgia reperiri. Inde statim iudicaverunt, non pervenisse ilm ad nos, nisi valde interpolatam: neque enim inventi sunt qui ad ıarii sententiam accederent. Is quippe dum vitam Basilii vulgo Am-

philochio adscriptam, ut legitimum autoris cuius nomen praefert opus, defendere pertendit, duplicem ab eo Liturgiam compositam fuisse suspicatus est, quae coniectura nullum in historia aut antiquis monumentis fundamentum habet, meritoque explosa est. At negari non potest, quin illa quae retulimus, ea ipsa sint, quae Petrus Diaconus citavit. Quod si reliqua non eodem loco reperiuntur, probabiles adduci rationes possunt, cur etiamsi ita sit, non idcirco tamen suspectum eius testimonium esse debeat. Nam saepe observatur ab antiquis, quae allegant ita referri ut verba ipsa non eo ordine quo extant in libris unde depromta sunt, recitent. Oratio de qua agitur occurrit inter multas alias quae a *Μνήσθητι,* seu Memento incipiunt: atque ea ratione certum est quodammodo, prima testimonii verba: Dona Domine virtutem et tutamen, ex orationibus petita esse, ubi frequenter occurrunt, aut alia quae idem significant, non minus quam in omnibus cuiuscumque linguae Officiis Sacramentalibus. Ultima verba ex alio quoque loco petita verisimile est: nam in orationibus continuatis, quae a Memento incipiunt, subsequitur acclamatio *τοῦ* Amen vel Kyrie eleison: clausula vero non est nisi in omnium memoriarum fine. Illius autem formulae non unae sunt; communior illa, Quia tuum est regnum, potestas, virtus et gloria Patris, Filii et Spiritus sancti: aut paulo aliter. Sunt tamen aliquando diversis verbis expressae: ut quia tu es sanctus Deus noster. Quia tu es misericors et miserator Deus, et similes aliae. Facile igitur fuit, ut in Codicibus quos habuit Petrus Diaconus, haec clausula alicubi reperiretur, cum ex Scripturae verbis contexta sit, extetque in variis Latinis Missalibus, imo et in Romano. Quidquid sit, constat ex Petri testimonio sua iam aetate, hoc est sexto saeculo labente et septimo ineunte, totum prope Orientem usum esse Basilii Liturgia, neque dubitatum, quin sacras preces quae erant in omnium manibus ordinasset: atque est illa *εὐχῶν διάταξις,* de qua Gregorius Nazianzenus loquitur (Orat. XX in laudem Basilii p. 340). Quaecumque vero ex orationum varietate, et exemplarium tam Graecorum, quam Copticorum et Syrorum dissimilitudine petuntur argumenta, ad elevandam istius Liturgiae autoritatem, sufficienter ex illis quae superius dicta sunt dispunguntur. Sufficit praecipuas preces easdem esse, et quamvis verbis differant, in unam convenire sententiam, ut non supposititia iudicetur; at qui Graecam, Syriacam et Copticam attente legerit, agnoscet omnes ex uno limpidissimo fonte prodiisse."

Ut meam sententiam paucis ostendam, non ambiguum habeo, quod de Basilio ac Chrysostomo liturgiarum auctoribus tradunt veteres. Immo profiteor, sanctorum patrum calamum agnosci in caerimoniarum et orationum dispositione et ordine et ideo superscriptis nominibus si hunc

sensum accipiunt, neminem perduci ad mendacium. At vero, quo minus plura concedamus vetamur ipsa liturgiarum, quae hodie sub Basilii et Chrysostomi auctoritate feruntur, natura et indole. Missam Iacobi prolixiorem brevioribus finibus conclusisse Basilium testatur Proclus, sed Liturgia Basilii hodierna facile prolixior est ac cumulatior.[1]) Chrysostomus denuo liturgiam, obtruncatis quae sibi videbantur, breviorem ad commodiorem populi usum effecit: sed quod nunc nomen eius ostentat officium non admodum brevius est Basiliano.[2]) Recte igitur statuit Goarus, Graecos posteros nova quaedam dicenda faciendave a Diacono vel Sacerdote hic et illic pro suo nutu respersisse.[3]) Et sane si emergere faciam e recentioribus additamentis Liturgiae capita, vere a Chrysostomo profecta, magnum est quod conor et difficile est quod polliceor. At primo rem commemorando renovo, tutissimis munitam argumentis: priscos Liturgiarum auctores omnes suas curas defixisse in parte Missae anaphorica. Nam quae praecedebant cum non tanta auctoritate pollerent, per longum tempus diversa provinciarum et ecclesiarum consuetudo *αὐτονόμως* sibi condidit et efformavit. Itaque rara est in chartis vetustis Missa Catechumenorum et proanaphorica, cum plurimi codices ordiantur ab osculo pacis vel oratione offertorii p. 35 sq. Haec si diligenter perpenderis, adeas Codicem Liturgiae Barberinium, Goaro iudice

---

1) Muraltus in Lexidio s. v. Basilius: „Jedenfalls ist die auf uns gekommene Liturgie des Basilius kürzer als jene des Jacobus (S. 43 bis 69 in der Pariser Ausgabe des Cl. de Saintes 1650).“ Sed errat mirifice. Non animadvertit enim, ea non longius expressa esse quae iisdem verbis legantur apud Chrysostomum.

2) Magis incerta sunt, quae disputat Schroeckhius H. E. X, 425 sq.: „Dass die dem C. beigelegte Liturgie, wie sie zuletzt vor uns liegt, nicht seine Arbeit sein könne, lehrt schon der Umstand, dass verschiedenes, was in seinen Schriften über die Liturgie vorkommt, darinnen fehlet. (!) Wenn man aber vollends die ungeheuere Menge von Cärimonien, Gebeten, Gesängen, Wendungen und Verrichtungen des Priesters und Diaconus, Beräucherungen mit ähnlichen Gebräuchen oder Namen, die gar in dieses Zeitalter nicht gehören, betrachtet — — so kann man im Geringsten nicht zweifeln, dass diese Liturgie ein Flickwerk (!) sei, welche aus Stücken älterer und jüngerer Jahrhunderte zusammengesetzt ist.“ Augusti Denkw. IV. p. 325: „Das Verhältniss der Liturgie des Chr. zur Liturgie des Bas. denkt man sich am richtigsten, wie die Beziehung, in welcher die liturgischen Arbeiten der Päpste Leo und Gelasius zum Gregorianischen Sacramentare stehen. Wie Gregor die von Gelasius gesammelten Formulare abkürzte und in eine andere Ordnung brachte, so verfuhr auch Chr. in Absicht auf die von Bas. veranstaltete Sammlung, welche er zunächst für die Constantinopolitanische Kirche bestimmte. Aber auch die von ihm verbesserte Ausgabe kann in ihrer jetzigen Integrität nicht das Werk dieser Kirchenväter aus dem fünften Jahrhunderte sein.“

3) Refragatur huic sententiae Murawieff vel Muraltus enthusiasta l. c. p. 9: „Nach diesem grossen Hierarchen wagte es keine Hand mehr, und wird es keine wagen, die Liturgie anzutasten, da in ihr der Gottesdienst die höchste dem Menschen mögliche Stufe der Vollkommenheit erreicht hat.“

circa annum 900 vel 800 conscriptum. Tacet illa membrana nomen Chrysostomi in prima Missae parte: commemorat simulac attigerit anaphoram. *Εὐχὴ τῆς προςκομιδῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου μετὰ τὸ ἀποτεθῆναι τὰ ἅγια δῶρα ἐν τῇ τραπέζῃ καὶ πληρῶσαι τὸν λαὸν τὸν μυστικὸν ὕμνον· Κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ κτλ.* Porro in mentem veniat necesse est ingens codicum varietas in prima officii parte, ab omnibus interpretibus ita desperata, ut quot exemplaria, tot codices esse conquesti sint: sed inde ab oratione: *Κύριε ὁ θεὸς παντοκράτωρ* multo minus discrepant (uti in Diptychis et rubricis), concordant in gravioribus. Ut brevi dicam, magna probabilitate omnem cunctationem et dubitationem discutit sententia: Ioannem Chrysostomum, in auxilium vocatis liturgia Hierosolymitana et Antiochena composuisse missam anaphoricam et eam qua hodierni Graeci utuntur. Et haec Chrysostomi Anaphora omnino brevior est quam Basiliana. Reliqua sequiori demum tempore certa et immutabili lege devincta sunt, Balsamonis opinor aetate, ea ratione ut paene tota Missa proanaphorica transscripta sit ex missa Basilii. Iam aperta et clara sunt, quae spretis argumentis nostris, vix tenebris suis possunt extrahi.

Infra positae sunt Missae Basilii et Chrysostomi, quae legitimo usu ecclesiae hodiernae commendantur comparata tamen in gravissimis capitibus codicum varietate. Sed addenda erit tertia *ἡ τῶν προηγιασμένων λειτουργία*, cuius auctorem faciunt plerique Gregorium Pontificem Romanum, cui *Διάλογος* ob dialogos conscriptos cognomen fuit. Etenim cum ieiunii tempora moerori potissimum dicata expiandisque intimo animi dolore criminibus sint instituta; sacrificandi vero munia festivam celebritatem et spiritualis laetitiae sollemnitatem ferant secum et inducant: ne sacrificii alacritas moestitia turbaretur aut quadragesimae necessarius luctus sacrificii iucunditate tolleretur, Laodicenae synodi patres can. 49 statuerunt: *οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προςφέρειν εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον* et Can. 51 *οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνείαν ποιεῖν ἐν τοῖς σαββάτοις καὶ κυριακαῖς.*[1]) Intermisso vero totius hebdomadae decursu divino sacrificandi munere ne iuge sacrificium e medio sublatum aut coelestis cibus famelicis animis negatus videretur a dictae Synodi patribus vel ab aliis Orientis Episcopis consultum est, ut sub Vesperam et in ipso vespertinarum precum officio, quo ieiunium solvere licet, liturgiae simulacrum vel eius saltem spectanda pars exhiberetur et divinus panis in ecclesia proponeretur: et officium illud, quo iam antea conse-

---

1) Similia observat ritus Ambrosianus. Sanctorum festa intra Quadragesimam occurrentia praetermittit, itemque missae sacrificium omnibus feriis sextis.

cratus et sanctificatus distribueretur et sumeretur *ἀκολουθίαν τῶν προηγιασμένων τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς* denominari sanxerunt. Atque ita non nova primum eius institutio in Synodi Trullanae can. 52 sed instituti iam ritus premens magis et sedula commendatio legitur: *ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτὶς σαββάτου καὶ κυριακοῦ καὶ τῆς ἁγίας τοῦ ἁγίου εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γενέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων λειτουργία.*[1]) Ut nunc est Sacerdos in Dominicis Quadragesimae celebrans venturae hebdomadis dies, quibus celebraturus est, digitis suis numerat; inde tot particulas panis in oblatione abscidit, quot Missas dicturus est, eas cum particula eo die absumenda consecrat et consecratas, sanguineque Dominico intinctas, uti moris est, conservat in pyxide. Ex hac postmodum celebraturus tempore opportuno cochleari, aliis ibi ad alium usum relictis, haurit et in disco reponit et in altare maius advectam consumit. Notum est, ecclesiam Latinam Praesanctificatis uti tantum in feria sexta Parasceues.

Horae Canonicae apud vetustiores Monachos eaedem sunt atque apud occidentales, Vesperae, Completorium, Matutinum, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona. At postea hominibus officiorum divinorum observantissimis neque illa precum ubertas satisfecit: excogitarunt horulas medias, *μεσώρια,* positas inter horas minores, itaque duodecies in laudibus divinis occupati erant. Habent igitur 1. *Ἑσπερινόν* (Vesperas) quibus aeque atque Latini Officium Dominicarum et festorum incipiunt. 2. *Ἀπόδειπνον* (Completorium). 3. *Μεσονυκτικόν* (Matutinum). 4. *Ὄρθρον* (Laudes). 5. *Πρώτη ὥρα* (Prima). 6. *Μεσώριον τῆς πρώτης ὥρας.* 7. *Τρίτη ὥρα* (Tertia). 8. *Μεσώριον τῆς τρίτης ὥρας.* 9. *Ἑκτὴ ὥρα* (Sexta). 10. *Μεσώριον τῆς ἑκτῆς ὥρας.* 11. *Ἐννάτη ὥρα* (Nona). 12. *Μεσώριον τῆς ἐννάτης ὥρας.*[2])

Refrigescente pietatis fervore haec officia et in monasteriis et in ecclesiis cathedralibus ita persolvuntur ut trina prodeat cultus quotidiani partitio. Coalescunt enim *ἡ ἐννάτη ὥρα, τὸ ἑσπερινόν* et *τὸ ἀπόδειπνον* cum Mesoriis in unum officium Vespertinum. Simili ratione *τὸ μεσονυκτικόν, τὸ ὄρθρον, ἡ πρώτη ὥρα* cum Mesorio preces efficiunt nocturnas vel matutinas. Denique *ὥρᾳ τρίτῃ, τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ* (Sacrificium eucharistiae) et *ὥρᾳ ἐννάτῃ* cum Mesorio constat officium matutinum principale. Ecclesiae parochiales prae-

---

1) Goar p. 105. Allatius de Missa Praesanctificatorum apud Graecos. (Post librum de perpet. eccl. or. et occid. consensione Colon. 1648 p. 1531—1606.

2) Ut narrat Kingius l. c. p. 43 ecclesia Russiae ignorat *τὰ μεσώρια,* excepta hebdomada ante Nativitatem Domini.

ter Missam tenentur potissimum ad preces Vespertinas et Matutinas Dominicales et festivas.[1]) Et sane, ut ait Isidorus (de offic. eccles. 1, 20) utriusque officii etiam ex veteri testamento sollemnis est celebratio.

Eodem fere pacto Breviarium Romanum hoc nostra aetate recitatur: iunguntur horae ex decantantium commoditate ita ut in Cathedralibus ecclesiis bis plerumque conveniant ad officium persolvendum, matutino tempore et vespertino. Accedit ex multorum monasteriorum lege conventus nocturnus. Item Horae minores, Tertia, Sexta, Nona saepius proxime ante Missam cantantur. Omnino imaginem videmus Breviarii Romani in Graecorum Horologio. Etiam Graeci Horis sollemnes quasdam et statas formulas praemittunt.[2]) Porro Horarum suarum robur et firmamentum sunt Psalmi Davidici: nec desideratur canticorum usus et hymnorum,[3]) Scripturae lectio. Nihilominus inter utriusque ecclesiae

---

1) Muralt in Lexidio: „Zur Erleichterung der Gläubigen nimmt die Kirche jetzt die Prima unmittelbar mit der Matine, die Tertia und Sexta aber mit der Proskomidie vor der L. zusammen, die Nona endlich mit der Vesper (R. C. 63—93). Doch auch so werden diese Horen sammt L. und Vesper in vielen Pfarrkirchen nur an Sonn- und Festtagen und das Mesonyktion oder die Vigilien ausser den Klöstern sehr selten gehalten.“

2) *Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ἡμῶν πάντοτε. Δόξα σοι ὁ θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι· Βασιλεῦ Οὐράνιε, Παράκλητε τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρὼν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν, ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν, καὶ ζωῆς χορηγὸς, ἐλθὲ καὶ σκήνωσον ἐν ἡμῖν, καὶ καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλίδος, καὶ σῶσον Ἀγαθὲ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἅγιος ὁ Θεὸς, Ἅγιος ἰσχυρὸς, Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Ἐκ τρίτου. Δόξα Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Παναγία Τριὰς, ἐλέησον ἡμᾶς. Κύριε, ἱλάσθητι ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Δέσποτα, συγχώρησον τὰς ἀνομίας ἡμῖν. Ἅγιε, ἐπίσκεψαι, καὶ ἴασαι τὰς ἀσθενείας ἡμῶν, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου. Κύριε ἐλέησον, Κύριε ἐλέησον, Κύριε ἐλέησον. Δόξα, καὶ νῦν. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς. Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν Οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰςενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν· ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἀμήν. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ Βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς, καὶ του Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Κύριε ἐλέησον, ιβ. Δόξα Πατρί. Καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Δεῦτε προςκυνήσωμεν, καὶ προςπέσωμεν τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ. Δεῦτε προςκυνήσωμεν, καὶ προςπέσωμεν Χριστῷ τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ. Δεῦτε προςκυνήσωμεν, καὶ προςπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν.*

3) Augusti Denkw. V. p. 334 sq.: „Es ist gewiss, dass die ältesten Hymnen der Griechen, welche noch gegenwärtig im Kirchengebrauche sind, nicht über das achte Jahrhundert hinausgehen. Denn Kosmas von Jerusalem und Johannes Damascenus sind die ältesten Dichter, deren Gesänge aufgenommen wurden. — Diese Erscheinung ist um so auffallender, da gerade die Griechen auf das hohe Alter ihrer Liturgie so stolz sind. Es ist schwer zu entscheiden, ob es dogmatische oder ästhetisch-artistische Rücksichten wa-

ıreviaria est quoque distantia atque diversitas. Exuberat liber Graecus intiphonis et cantilenis: omnino totum divinum officium longinquitate

---

ın, welche die Vorsteher des Cultus bestimmten, gerade hier dem späteren Zeitalter den ırzug zu geben." At vero cum plurima Graecorum cantica in laudibus Beatae Virginis Sanctorum occupata sint, necesse erat opinor ut confugerent ad poëtas recentiores. ıae Augusti l. c. p. 342 de graecorum hymnorum virtute indicat, severe prolata sunt, d non iniuste: „Man vermisst in ihnen jene Natürlichkeit, Einfachheit und Herzlichkeit, lche den abendländischen Kirchengesang so vortheilhaft auszeichnet. Die meisten Hymn auf Gott, Trinität, Christus u. s. w. missfallen durch eine gewisse Pretiosität und Afctation. Den zahlreichen Gesängen auf die heilige Jungfrau und die Heiligen fehlt ı Andacht und Salbung und man wird durch Einförmigkeit und Eintönigkeit ermüdet." ptima Graecorum et Syrorum carmina a Viris doctissimis Vormbaum et Splieth llecta sunt in Daniel Thesaur. Hymnol. Tom. 3.) De musica sacra imprimis Russorum nferas Altium l. c. p. 392: „Mit gleicher Liebe und gleichem Eifer wurde der Gesang der griechischen Kirche auch späterhin gepflegt; und es möchte sich kaum entıeiden lassen, ob hier der kirchliche Gebrauch der (anfangs ohnehin noch sehr unvollmmenen) Orgel darum zurückgewiesen wurde, weil die Sänger keiner Nachhülfe durch selbe bedurften, oder ob man sich darum, weil keine Orgel gebraucht werden durfte, ı Vervollkommnung des Gesanges desto angelegener sein liess. Jedenfalls hatte der ıstand, dass die Sänger hier durchaus nur auf sich angewiesen waren, zur Folge, dass ı Bedürfniss eines guten Kirchengesanges immer dasselbe blieb. Daher hatte, wie Niın in seiner Chronik (I. p. 142) berichtet, schon Jaroslaw (1051) für die russischiechischen Kirchen, „um das Ohr der Frommen beim Gottesdienst zu ergötzen," ei griechische Sänger nach Russland kommen lassen, damit sie den harmonischen Kirengesang einführen, und die Russen in demselben unterrichten sollten. Ebenso berich- Nestor, dass man zu seiner Zeit (1100) Sänger aus der Bulgarei und aus Griechenıd habe kommen lassen; und noch jetzt unterscheidet die russische Kirche eine bulırische und griechische Gesangsweise. Neben diesen beiden bildete sich in dem it 1040 gestifteten und um die geistige Bildung des russischen Priesterstandes hochrdienten) Höhlenkloster zu Kiew eine dritte, die Kiew'sche Gesangsweise aus, und chakteristisch unterscheiden sich alle drei, namentlich die letztere, von dem Unisono-Gesang den occidentalischen Kirchen durch die Mehrstimmigkeit, indem die Mönche zu ew schon frühzeitig es versuchten, nach dem Gehör in mehrstimmiger Harmonie zu ıgen. Zur Zeit der Tatarenherrschaft jedoch (1238—1380) verfiel diese Kunst, und äterhin liess es die römisch-katholische Kirche nicht an Versuchen fehlen, auch in Beıhung auf den musikalischen Theil des Gottesdienstes ihre Praxis in die russischen rchen einzuführen. So führte z. B. der Thronräuber Grischka-Otrepiew (ermord. 606) in ihrem Interesse 1605 beim Gottesdienste die Instrumentalmusik ein; Nikon, r Metropolit von Nowgorod, jedoch schaffte nicht nur sie wieder ab, sondern liess 1656 lbst alle musikalischen Instrumente aus den öffentlichen und Privathäusern wegnehmen, ıd öffentlich verbrennen, weil die Instrumentalmusik, wie er meinte, der Sittlichkeit geıhrlich sei, und in den Kirchen führte er wieder den wohllautenden Partiturgesang (für Stimmen) ein, dem die späteren, durch das Studium der Werke Palestrina's und nderer italienischer Meister gebildeten Gesang- und Kapellmeister einen, das altkirchliche epräge nicht verwischenden, und doch den Kunstforderungen der neueren Zeit entsprehenden Charakter zu geben wussten, wie dies die Arbeiten eines Degteref, Bartnjansij und Turganinof beweisen."

productum tam immoderate excurrit, ut a considerate ac pie re
bus quin duodecim horarum spatio absolvendum sit, vehementer
tem. Accedit ingenium multiplex et tortuosum, quod admodum
rerum Graecarum imperitos. Ut uno omnia complectar, Breviariu
manum si confertur cum Graeco sane monstrat compendia brev
cendi, contra Graecum Horologium rerum omnium abundantiam c
et dicendi quasi silvam immensam.[1]) Sed procedendum est ad s
Horologii partes.

---

1) Sane Alexander de Stourdza, rerum Graecarum amantissimus, h
lixam rituum indolem venditare ausus est pro summa Liturgiae virtute „La Litu
maine a le défaut de tous les abrégés."

CAPUT IV.

DE VESPERIS AC BENEDICTIONE PANUM.

Praemissa consueta introductione cantatur Psalm. 104: *εὐλογεῖ ἡ χή μου τὸν Κύριον* et inter Psalmi recitationem Sacerdos ante fores nctas orat septem orationes *τοῦ λυχνικοῦ*, a quibus haec prima Vesperum pars nomen trahit *τοῦ λυχνικοῦ*. Exscribimus septimam: *ὁ μέγας ὶ ὕψιστος, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόςιτον, ὁ πᾶν τὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δημιουργήσας, ὁ διαχωρίσας ἀνὰ μέσον τοῦ τὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους καὶ τὸν ἥλιον θέμενος εἰς ἐξουαν τῆς ἡμέρας, σελήνην δὲ καὶ ἀστέρας εἰς ἐξουσίαν τῆς νυκτός· καταξιώσας ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ὥρας ροφθάσαι τὸ πρόςωπόν σου ἐν ἐξομολογήσει καὶ τὴν ἑσπερινὴν σοὶ ξολογίαν προςαγαγεῖν, αὐτὸς φιλάνθρωπε κατεύθυνον τὴν προςχὴν ἡμῶν ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου καὶ πρόςδεξαι αὐτὴν εἰς ὀσμὴν ωδίας, παράσχον δὲ ἡμῖν τὴν παροῦσαν ἑσπέραν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν κτα εἰρηνικήν. Ἔνδυσον ἡμᾶς ὅπλα φωτὸς, ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ φόβου κτερινοῦ καὶ παντὸς πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου καὶ δὸς ν ὕπνον, ὃν εἰς ἀνάπαυσιν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν ἐδωρήσω, πάσης αβολικῆς φαντασίας ἀπηλλαγμένον. Ναὶ δέσποτα τῶν ἀγαθῶν ργηγὲ, ἵνα καὶ ἐπὶ ταῖς κοίταις ἡμῶν καταγενόμενοι, μνημονεύωμεν νυκτὶ τοῦ ὀνόματός σου καὶ τῇ μελετῇ τῶν σῶν ἐντολῶν καταυιζόμενοι ἐν ἀγαλλιάσει ψυχῆς διαναστῶμεν πρὸς δοξολογίαν τῆς ῆς ἀγαθότητος, δεήσεις καὶ ἱκεσίας τῇ σῇ εὐσπλαγχνίᾳ προςάγοντες τὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ σου ἐν ταῖς ρεσβείαις τῆς ἁγίας θεοτόκου ἐν ἐλέει ἐπίσκεψαι. Ὅτι ἀγαθὸς καὶ ιλάνθρωπος θεὸς ὑπάρχεις καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ ατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Precibus *τοῦ λυχνικοῦ* una cum Psalmo absolutis, dicitur *ἐκτενία* e. deprecatio pro pace, pro ecclesia etc., quae convenit cum supplitione obvia in missis Iacobi, Chrysostomi aliisque.

Sequitur τὸ κάθισμα[1]) i. e. octo Psalmorum (e. g. Sabbato 1—8) recitatio, secunda sed brevis ἐκτενία cum commemoratione Beatae Virginis, Psalm. 141 *Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ* Ps. 142 *φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα* Ps. 130 *ἐκ βαθέων ἐκέκραξα* Ps. 117 *αἰνεῖτε τὸν Κύριον* cum Antiphonis s. *στιχήροις* interpositis.

Dum Chorus decantat Doxologiam, orat sacerdos submissa voce orationem *τῆς εἰςόδου: ἑσπέρας καὶ πρωῒ καὶ μεσημβρίας αἰνοῦμεν, εὐλογοῦμεν, εὐχαριστοῦμεν καὶ δεόμεθά σου δέσποτα τῶν ἁπάντων· κατεύθυνον τὴν προςευχὴν ἡμῶν ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου καὶ μὴ ἐκκλίνῃς τὰς καρδίας ἡμῶν εἰς λόγους ἢ εἰς λογισμοὺς πονηρίας, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ πάντων τῶν θηρευόντων τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ὅτι πρὸς σὲ Κύριε, Κύριε οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν καὶ ἐπὶ σοὶ ἠλπίσαμεν, μὴ καταισχύνῃς ἡμᾶς ὁ θεὸς ἡμῶν.*

Iam aperiuntur fores Sanctae. Ex boreali vero ostiolo progrediuntur Diaconus cum incenso et Sacerdos, duobus ministris cum cereis praecedentibus. Itaque perambulant templum suffumigando. Dehinc e regione sacrarum valvarum consistunt. Diaconus: *εὐλόγησον δέσποτα τὴν ἁγίαν εἴςοδον.* Sacerdos: *εὐλογημένη ἡ εἴςοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε.*

Tum clamat Diaconus: *σοφία, ὀρθοί·* et incipit chorus carmen Sophronii: *Φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης, ἀθανάτου Πατρὸς, Οὐρανίου, Ἁγίου, Μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν Ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινόν· ὑμνοῦμεν Πατέρα, Υἱὸν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα Θεόν· Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς αἰσίαις, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδούς· διὸ ὁ Κόσμος σὲ δοξάζει.*[2]) Interim Diaconus, sacrum tribunnal ingressus, sanctam mensam thurificat; Sacerdos autem iuxta sacras fores adoratione praemissa easque deosculatus ingreditur. Et obserantur illae.

Absoluto Hymno *φῶς ἱλαρόν* dicit Diaconus: *Πρόσχωμεν.* Sacerdos: *Εἰρήνη πᾶσιν.* Diaconus: *Σοφία. πρόσχωμεν.* Et cantatur diei *προκείμενον* i. e. versiculum e Psalmis Davidicis excerptum, vel scripturae confestim post illum legendae vel rei alterius specialis decantandae materiam et summam complectentem. Cuivis feriae singulare assignatum est *προκείμενον* e. g. Dominicae: *Ἰδοὺ δὴ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες οἱ δοῦλοι Κυρίου, οἱ ἑστῶτες ἐν οἴκῳ Κυρίου ἐν αὐλαῖς οἴκου θεοῦ ἡμῶν.*

---

1) *Καθίσματα* eas Officii partes designant, quae sedendo persolvuntur.

2) Vetustissimus ecclesiae Christianae *ὕμνος ἑσπερινός*. Conf. Constitt. Apost. VIII, 36. Daniel Thes. Hymnol. III. p. 5.

Finito προκειμένῳ eggreditur Diaconus et iterum pronuntiat ἐκτενίαν is prolixam. Dein Sacerdos: Εἰρήνη πᾶσιν. Diaconus: Τὰς κεφας ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν. Nunc dicit Sacerdos submissa voce ıtionem τῆς κεφαλοκλισίας: Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ κλίνας οὐρανοὺς l. clara voce addit S. Trinitatis laudem.

Sequuntur τὰ στιχηρὰ τῆς λιτῆς, versiculi et antiphonae, quas molantur cantores. Efficiunt cum προκειμένῳ et Tropario partem officii, dicitur propriam et pertinent ad Dominicam vel ad Sanctum, cuius tum agitur.

Pergit officium ad odam Simeonis prophetae: Νῦν ἀπολύεις τὸν ῦλόν σου κτλ. (Nunc dimittis.) Iungitur Trisagion, invocatio Trinis παναγία τριὰς p. 286, atque Oratio Dominica. Post haec canitur 'oparium Dominicae s. Sancti proprium cum perpetua Beatae Virgi- commemoratione. Iam pronuntiat Sacerdos ἀπόλυσιν s. ἀπολυτιν,[1]) Antiphonam iterum propriam. Clerus repetita vice brevem decandeprecationem e provinciarum diversitate diversam (e. g. Ἐπουράνιε ισιλεῦ, τοὺς πιστοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν στερέωσον,[2]) τὴν Πίστιν στήξον, τὰ Ἔθνη πράϋνον, τὸν Κόσμον εἰρήνευσον, τὴν Ἁγίαν Μονὴν ύτην καλῶς διαφύλαξον, τοὺς προαπελθόντας Πατέρας, καὶ Ἀδελὺς ἡμῶν ἐν σκηναῖς δικαίων τάξον, καὶ ἡμᾶς ἐν ἐξομολογήσει καὶ τανοίᾳ παράλαβε, ὡς ἀγαθὸς, καὶ φιλάνθρωπος) et Vesperis conclu- ἡ τελεία ἀπόλυσις.

Instante una ex summis festivitatibus, cui praecedit Vigilia sive ιννυχὶς ἀγρυπνία, officium diei praecedentis concluditur Vesperis quae cuntur breves. Omittuntur enim τὸ κάθισμα et Ecteniae, additur ımpletorium consuetum. Inde orditur ἡ παννυχὶς Vesperas, μεσονυκτιόν, ὄρθρον et primum horum insequentis festi complexa. Multae sperguntur preces et carmina festiva, sollemnis deducitur pompa (prossio, λιτή), omnino omnia magnum splendorem habent.[3])

---

1) Typic. Constant.: Ἀπολυτίκιον λέγεται, ἐπειδὴ ψάλλεται εἰς τὰς ἀπολύσεις ῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὄρθρου, ὅταν ἀπολύεται ὁ λαὸς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ ὑπὸ τοῦ Συμεὼν ῥηθὲν πρὸς τὸν Κύριον. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου Δέστα.

2) Goar l. c. p. 46: Verum est, me iisdem in ecclesia orientali recitari auditis, m pro Turcis quos Dominos agnoscunt, orarent Graeci, a duobus propemodum saecusuis principibus orbati, inquisiisse: prudenterque responsum est, se solos ut piissis et a Deo custoditos reges principes nostros Christianos profiteri et quos domis expostulant, fide iam et religione rectores, dominosque in ecclesiis praedicare, pro eis solis inpraetermisse, etiam libris editis preces supprimentibus, orare velle.

3) Muralt l. c. p. 31: „In den acht ersten Jahrhunderten, in denen die Kirche so ausam verfolgt wurde, dass die Christen, um zu beten, sich in Katakomben verbergen ussten, und nur des Nachts sich zur Erinnerung an die Märtyrer an den von ihrem

Plerumque adnexa est Vesperis et ordinariis et festivis caerimonia prorsus singularis. Dico **Benedictionem Panum**. Paratur mensa in qua cum fermento et quinque panibus, in ecclesia offerri solitis, appositus est discus: ad disci vero latus utrimque statuuntur vasa duo; hoc quidem vino, alterum vero oleo plenum. Incensat Diaconus mensam et circumstantes: quo facto Sacerdos, uno ex panibus sumto et crucis signo facto super omnes, orat ita: *Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐλογήσας τοῖς πέντε ἄρτοις.*

Oratione absoluta canitur Psalm. 34, 1—10, datur benedictio, legitur e Homiliis patrum vel e ritu Sanctorum. **Kingius** l. c. p. 78 hunc ritum Graecis peculiarem reliquias esse opinatur Agaparum: ego vero ecclesiae sententiam ita accipio, ut coenam Christianorum, apud omnes oratione et benedictione et lectione sacra instruendam, cum a multis hanc piam consuetudinem intellexerit neglectam, hac ipsa benedictione facere voluerit in templis, multorum socordia quasi suppleta atque correcta.[1])

Restat ut commemoremus de symbolica Vesperarum significatione. Etenim quamquam in hoc allegoriarum campo multa argutius quam

---

heiligen Blute benetzten Stellen versammeln konnten, da flossen freilich alle diese verschiedenen Andachtsstunden in Ein ununterbrochenes Wachen zusammen. Diese Nachtfeier hiess bei den Griechen **Pannychis**, und weil einige Gebete derselben dem Andenken der Entschlafenen gewidmet waren, so wurde später dieser Namen von uns ausschliesslich für die Todtenfeier gebraucht. Auch jetzt noch wird in den unter muhamedanischem Joche schmachtenden Kirchen des Morgenlandes der Gottesdienst meist die Nacht hindurch gehalten. In unserer triumphirenden Kirche hingegen werden die Abend- und Morgengebete vor den grossen Festen und den Sonntagen vereinigt, um zur geistlichen Vorbereitung auf die Feier selbst und auf die Communion zu dienen."

1) Horologium propriam exhibet *εὐχὴν τῆς τραπέζης: Ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν τράπεζαν λέγομεν· φάγονται πένητες καὶ ἐμπλησθήσονται καὶ αἰνέσουσι Κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν· ζήσονται αἱ καρδίαι αὐτῶν εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Δόξα, καὶ νῦν. καὶ εὐλογεῖ ὁ Ἱερεὺς τὴν Τράπεζαν. Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν, Δόξα, καὶ νῦν, καὶ ὑψοῖ τὴν Παναγίαν.* (Conf. infra quae dicentur de Hymnologio.) *Ταῖς αὐτῆς πρεσβείαις ὁ Θεὸς ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν. Γέγονεν ἡ κοιλία σου ἁγία τράπεζα, ἔχουσα τὸν Οὐράνιον Ἄρτον, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν· ἐξ οὗ πᾶς ὁ τρώγων οὐ θνήσκει, ὡς ἔφησεν ὁ τοῦ παντὸς, Θεογενήτωρ, τροφεύς. Τῶν σῶν δωρεῶν ἀξίους ἡμᾶς ποίησον Θεοτόκε Παρθένε, παρορῶσα τὰ πλημμελήματα ἡμῶν, καὶ παρέχουσα ἰάματα, τοῖς ἐν πίστει λαμβάνουσι τὴν εὐλογίαν σου Ἄχραντε. Καὶ ψάλλομεν τὸ, Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς. Εὔφρανας ἡμᾶς Κύριε, ἐν τοῖς ποιήμασί σου, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἠγαλλιασάμεθα. Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε. Ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου ἀπὸ καρποῦ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν· ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι, καὶ ὑπνώσω, ὅτι σὺ Κύριε καταμόνας ἐπ' ἐλπίδι κατῴκισάς με. Δόξα, καὶ νῦν. Ὁ Ἱερεύς. Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, τῇ αὐτοῦ χάριτι, καὶ φιλανθρωπίᾳ, πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

verius proferuntur, non praetermittenda est Rubricistarum quorundam sententia, ex qua toto officio divino apud Graecos repraesentatur creatio ac redemptio generis humani. Introducamus Altium l. c. p. 204 sq. ita disputantem: *„Einerseits hat die dem Orient eigenthümliche Liebe zum Symbolischen eine Menge sinnbildlicher Handlungen in den Gottesdienst eingeführt, die ihm in der That den Charakter eines symbolisch-liturgischen Drama geben, bei welchem die Worte und die Handlungen sich wechselseitig erklären, andererseits ist der eben besprochene Hauptgottesdienst zwar der Haupttheil, aber doch nur ein Theil der ganzen Sonn- oder Festtagsfeier, welche eigentlich ein aus drei Abtheilungen bestehendes Drama („das Erlösungswerk") ist, das seinem Inhalt nach mit der Weltschöpfung beginnt und mit der Himmelfahrt Christi endigt, der Zeit nach aber (da der mitternächtliche Gottesdienst, mit welchem die Sonn- und Festtagsfeier in den alten Zeiten begann, späterhin mit der Vesper des vorhergehenden Tages verbunden wurde) schon am Vorabend vor dem Sonn- oder Festtag seinen Anfang nimmt, so dass sich der Leser, wenn er die erste Abtheilung des religiösen Drama nicht versäumen will, schon am Sonnabend-Nachmittag in die Kirche einführen lassen muss, um der Feier der Vesper beizuwohnen.*

Treten wir ein in die Kirche (es mag, um im weiteren Verfolge der Darstellung zugleich das Eigenthümliche des bischöflichen Cultus anschaulich zu machen, eine Kathedrale sein), so finden wir anfangs Alles still und dunkel, ein Bild der uranfänglichen Nacht, welche den Erdkreis deckte.

Da thun sich plötzlich bei dem Klange der Glocke, gleich Himmelspforten, die „heiligen Thüren" in der Gitterwand des Altarraumes auf; der Presbyter, im Heiligthume stehend, verkündet den Ruhm des dreieinigen Gottes:

> *„Ehre sei Gott dem Vater und dem Sohne und dem heiligen Geiste (oder „Ehre sei der heiligen und gleichwesentlichen und lebenschaffenden und untheilbaren Dreieinigkeit") jetzt und immerdar und in Ewigkeit. Amen."*

und da das geheimnissvolle Wesen des dreieinigen Gottes durch Christum geoffenbaret worden ist, so folgt alsbald darauf die Aufforderung an die Gemeine:

> *„Kommt und lasst uns die Kniee beugen vor dem Herrn Christus, unserem Gott!"*

Hierauf tritt der Diakon, in jeder Hand eine brennende Wachskerze, aus dem Heiligthum heraus in die Kirche, in der es nunmehr hell wird, wie damals am ersten Schöpfungsmorgen, da Gott sprach: „Es werde

Licht!" Zugleich mit ihm erscheint der Presbyter, das Rauchfass schwingend, und gleich dem Alles durchdringenden und belebenden Odem Gottes wallen die Thymianwolken durch die Kirche hin; und während beide, der Diakon voran, in der Kirche und Vorhalle leuchtend und räuchernd herumgehen, singen die Chöre:

„Lobe den Herrn, meine Seele! Herr, mein Gott du bist sehr herrlich; du bist schön und prächtig geschmückt" etc.

Unmittelbar nach dem Schluss dieses Psalms schliessen sich die Thüren des Heiligthumes, so wie sich den ersten Menschen nach dem Sündenfalle die Pforten des Paradieses schlossen. In der Kirche wird es still, und Jeder in der Gemeine soll nun mit den, in die Nacht des Elends hinausgestossenen Stammeltern fühlen, was es heisse, aus der seligen Gemeinschaft mit Gott verbannt zu sein.

Bald aber erheben sich wiederum, als seien es Engel vom Himmel, durch welche Gott dem gefallenen Menschengeschlechte kund thun will, wie es sich das göttliche Wohlgefallen wieder erwerben könne, die Stimmen der beiden Chöre:

„Wohl dem, der nicht wandelt im Rathe der Gottlosen, noch tritt auf den Weg der Sünder. Hallelujah!" (Ps. 1, 1.)

„Dienet dem Herrn mit Furcht, und freuet euch mit Zittern. Wohl Allen, die auf ihn trauen! Hallelujah!" (Ps. 2, 12.)

„Auf, Herr, und hilf mir, mein Gott! Bei dem Herrn findet man Hülfe und deinen Segen über dein Volk! Hallelujah!" (Ps. 3, 8. 9.)

Hülfe und Segen aber lassen sich nur von dem versöhnten, nicht von dem, durch Sünden und Uebertretungen zur Vollführung seiner Strafgerichte aufgeforderten Gott hoffen; und da die Gemeine einerseits fühlt, wie sehr sie, zu ohnmächtig, sich selbst zu helfen, der göttlichen Hülfe und Gnade bedarf, andererseits sich erinnert, wie die Menschen, im Gefühle ihrer Schuld, von den frühesten Zeiten her durch dargebrachte Opfer ihn zu versöhnen versucht hatten, so singt der Chor, diese Gefühle in biblischen Worten ausdrückend, gleichsam in ihrem Namen:

„Herr, ich rufe zu dir! eile zu mir. Vernimm meine Stimme, wenn ich dich anrufe. Mein Gebet müsse vor dir taugen wie ein R a u c h o p f e r; meiner Hände Aufheben wie ein Abendopfer." (Ps. 141, 1. 2.)

Zugleich erscheint der Diakon mit dem R a u c h f a s s, gleichsam als Repräsentant der ganzen, Opfer darbringenden Menschheit, während der Chor im Gefühle der Sehnsucht nach einer bessern Hülfe singt:

„Führe meine Seele aus dem Kerker, dass ich danke deinem Namen!" (Ps. 142, 8.)

„So du willst, Herr, Sünde zurechnen, Herr, wer wird bestehen? Doch bei dir ist Vergebung!“ (Ps. 130, 3. 4.*)*

„Meine Seele wartet auf den Herrn von einer Morgenwache bis zur anderen. Israel, hoffe auf den Herrn!“ (Ps. 130, 6. 7.*)*

„Denn bei dem Herrn ist Gnade, und viel Erlösung bei ihm; und er wird Israel erlösen aus allen seinen Sünden!“ (Ps. 130, 7. 8.*)*

„Lobet den Herrn, alle Zungen!“

Und diese Hoffnung auf einstige Erlösung zeigt sich auch bald in rer Erfüllung. Die bis dahin verschlossenen *Thüren des Heiligums* thun sich auf*; der Presbyter tritt, gleichsam um die Erscheing des lange erwarteten Heilands darzustellen, heraus, und der Dian, mit dem Rauchfass ihm vorangehend, erinnert mit dem Rufe: Veisheit“ die Gemeine daran, dass durch Christum den Menschen die ihre Weisheit offenbart worden ist.*

Beide aber kehren bald wieder in das Heiligthum zurück, und der ior stimmt nun den (von Sophronius *[643], oder vielmehr, wie aus ier Angabe des* Basilius *[de spir. s. c. 21] hervorgeht, von dem ich ins zweite Jahrhundert gehörenden* Athenogenes *gedichteten und äterhin nur überarbeiteten) Abendgesang an:*

„Freundliches Licht der heiligen Herrlichkeit des ewigen Vaters“ etc.

Alsdann werden prophetische *Abschnitte aus dem Alten Testaente vorgelesen, worauf der Presbyter, dem der Diakon mit zwei brenenden Wachskerzen vorangeht, durch die Kirche bis in die Vorhalle chreitet, wo sich im Alterthum die Büssenden befanden, die auch an den, us den messianischen Weissagungen des Alten Testaments hervorleuchnden (und hier durch die beiden brennenden Kerzen versinnlichten) offnungsstrahlen, und an dem allgemeinen Gebete für jede bekümmerte lenschenseele um Vergebung der Sünden und um den göttlichen Frieen Theil haben sollten.*

Den Schluss der Abendandacht bilden:

Das Gebet des Simeon (Luc. 2, 29—32*),*

Der Abendgruss des Engels Gabriel (Luc. 1, 28*) und*

Der Segen, mit welchem der Presbyter die Gemeine entlässt.“

CAPUT V.

ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΝ S. COMPLETORIUM.

Habent Graeci *ἀπόδειπνον μέγα,* quod adhibent tempore ieiunii et *ἀπόδειπνον μικρόν,* usitatum aliis diebus ferialibus atque festivis. Infra damus Completorium minus, quippe quod per maximam anni partem recitatur.

Modum inchoandi officium enarravimus supra neque est quod in singulis horis repetamus.

Cantantur post preces exordii Psalm. 51: *ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.* Psalm. 70: *ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες.* Psalm. 143: *Κύριε εἰςάκουσον τῆς προςευχῆς μου.* Sequitur Doxologia *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. Ἀμήν* cum versiculis e Psalmis delibatis.

Iunguntur Credo Nicaenum, Trisagium, *Παναγία τριάς* p. 286. Oratio Dominica, Troparium feriae vel festo conveniens et post nonnullas Antiphonas haec oratio ad Beatam Virginem, a Paulo monacho confecta: *Ἄσπιλε, ἀμόλυντε, ἄφθορε, ἄχραντε, Ἁγνὴ Παρθένε, Θεόνυμφε Δέσποινα. Ἡ Θεὸν Λόγον τοῖς ἀνθρώποις, τῇ παραδόξῳ σου κυήσει ἑνώσασα, καὶ τὴν ἀπωσθεῖσαν φύσιν τοῦ γένους ἡμῶν, τοῖς οὐρανίοις συνάψασα. Ἡ τῶν ἀπηλπισμένων μόνη ἐλπὶς, καὶ τῶν πολεμουμένων βοήθεια. Ἡ ἑτοίμη ἀντίληψις τῶν εἰς σὲ προςτρεχόντων, καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν τὸ καταφύγιον. Μὴ βδελύξῃ με τὸν ἁμαρτωλὸν, τὸν ἐναγῆ, τὸν αἰσχροῖς λογισμοῖς, καὶ λόγοις, καὶ πράξεσιν, ὅλον ἐμαυτὸν ἀχρειώσαντα· καὶ τῇ τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου ῥαθυμίᾳ, γνώμῃ δοῦλον γενόμενον. Ἀλλ' ὡς τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ Μήτηρ, φιλανθρώπως σπλαγχνίσθητι ἐπ' ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ, καὶ ἀσώτῳ, καὶ δέξαι μου τὴν ἐκ ῥυπαρῶν χειλέων προςφερομένην σοι δέησιν. Καὶ τὸν σὸν Υἱὸν, καὶ ἡμῶν Δεσπότην καὶ Κύριον, τῇ μητρικῇ σου παῤῥησίᾳ χρωμένη, δυςώπησον, ἵνα ἀνοίξῃ κἀμοὶ τὰ φιλάνθρωπα σπλάγχνα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Καὶ παριδών μου τὰ ἀναρίθμητα πταίσματα, ἐπιστρέψῃ με πρὸς μετάνοιαν, καὶ τῶν*

ὑτοῦ ἐντολῶν ἐργάτην δόκιμον ἀναδείξῃ με. Καὶ πάρεσό μοι ἀεὶ ς ἐλεήμων καὶ συμπαθὴς καὶ φιλάγαθος. Ἐν μὲν τῷ παρόντι ίῳ θερμὴ προστάτις καὶ βοηθὸς, τὰς τῶν ἐναντίων ἐφόδους ἀποιχίζουσα, καὶ πρὸς σωτηρίαν καθοδηγοῦσά με· καὶ ἐν τῷ καιρῷ ῆς ἐξόδου μου τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν περιέπουσα, καὶ τὰς σκοτειὶς ὄψεις τῶν πονηρῶν δαιμόνων πόῤῥω αὐτῆς ἀπελαύνουσα. Ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως, τῆς αἰωνίου με ῥυομένη Κολάσεως, καὶ τῆς ἀποῤῥήτου δόξης τοῦ σοῦ Υἱοῦ, καὶ Θεοῦ ἡμῶν κληρονόμον με ἀποδεικνύουσα. Ἧς καὶ τύχοιμι, Δέσποινά μου, Ὑπεραγία εοτόκε, διὰ τῆς σῆς μεσιτείας καὶ ἀντιλήψεως, χάριτι, καὶ φιλανρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σω ῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὧι πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προςνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρί, καὶ τῷ Παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, αὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἰώνων. Ἀμήν.

Porro alia recitatur oratio ἐπικοίτιος Antiochi monachi: Καὶ δὸς μῖν δέσποτα πρὸς ὕπνον ἀπιοῦσιν ἀνάπαυσιν σώματος καὶ ψυχῆς· αὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ ὕπνου τῆς ἁμαρτίας, καὶ πὸ πάσης σκοτεινῆς καὶ νυκτερινῆς ἡδυπαθείας. Παῦσον τὰς ὁρὰς τῶν παθῶν, σβέσον τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ, τὰ καθ' μῶν δολίως κινούμενα. Τὰς τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἐπαναστάσεις κατάτειλον, καὶ πᾶν γεῶδες, καὶ ὑλικὸν ἡμῶν φρόνημα κοίμισον. Καὶ ώρησαι ἡμῖν ὁ Θεὸς γρήγορον νοῦν, σώφρονα λογισμὸν, καρδίαν νήφουσαν, ὕπνον ἐλαφρὸν, καὶ πάσης σατανικῆς φαντασίας ἀπηλλαμένον. Διανάστησον δὲ ἡμᾶς ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, ἐστηριμένους ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, καὶ τὴν μνήμην τῶν σῶν κριμάτων ἐν αυτοῖς ἀπαράθραυστον ἔχοντας. Παννύχιον ἡμῖν τὴν σὴν δοξολοίαν χάρισαι, εἰς τὸ ὑμνεῖν, καὶ εὐλογεῖν, καὶ δοξάζειν τὸ πάντιμον, αὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Iterum suspirant Beatae Virginis et Sanctissimae Trinitatis auxilium: Ὑπερένδοξε, Ἀειπάρθενε, εὐλογημένη Θεοτόκε, προσάγαγε τὴν ἡμετέραν προσευχὴν τῷ Υἱῷ σου, καὶ Θεῷ ἡμῶν, καὶ αἴτησαι, ἵνα σώσῃ ιὰ σοῦ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἡ ἐλπίς μου ὁ Πατὴρ, καταφυγή μου Υἱὸς, σκέπη μου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, Τριὰς Ἁγία, δόξα σοι. Adiuntur Doxologia minor et Kyrie eleison.

Iam ventum est ad caerimoniam perpulcram συγχωρήσεως, apud monachos satis prolixam. In ecclesiis laicis Sacerdos, profunde inclinatus veniam delictorum: εὐλογεῖτε πατέρες ἅγιοι καὶ ἀδελφοὶ, συγχωρήσατέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ κτλ. Populus veniam dat se inclinando

versus Sacerdotem: monachi respondent: ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι πάτερ ἅγιε.

Terminatur Completorium hac ἐκτενίᾳ:

Εὐξώμεθα ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Καὶ ἡμεῖς τὸ, Κύριε ἐλέησον, συνεχῶς.

Ὑπὲρ εὐοδώσεως, καὶ ἐνισχύσεως τοῦ φιλοχρίστου Στρατοῦ.

Ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν Ἀδελφότητος.

Ὑπὲρ τῶν ἀπολειφθέντων Πατέρων καὶ Ἀδελφῶν ἡμῶν.

Ὑπὲρ τῶν διακονούντων, καὶ διακονησάντων ἡμῖν.

Ὑπὲρ τῶν μισούντων, καὶ ἀγαπώντων ἡμᾶς.

Ὑπὲρ τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις, εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν

Ὑπὲρ ἀναῤῥύσεως τῶν αἰχμαλώτων.

Ὑπὲρ τῶν ἐν θαλάσσῃ καλῶς πλεόντων.

Ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις κατακειμένων.

Ὑπὲρ εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς.

Καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν προαναπαυσαμένων Πατέρων, καὶ Ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐνθάδε κειμένων, καὶ ἁπανταχοῦ Ὀρθοδόξων.

Εἴπωμεν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν.

Τὸ, Κύριε ἐλέησον, γ'.

Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν Κύριε Ἰ. Χ. ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.

CAPUT VI.

ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ S. NOCTURNUM.

Officium nocturnum triplex est: quotidianum, Sabbati atque Doinicae.

Quotidianum post preces prooemii proponit Psalm. 51: *ἐλέησόν με Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.* Deinceps sedendo recitant Psalm. 119: τὸν ἄμωμον", propter longitudinem in quatuor capita s. *στάσεις* divim. Sequuntur Credo Nicaenum, Trisagion, *Παναγία τριάς,* Oratio ominica, tria Troparia, quae exscribimus:

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός· καὶ μακάριος δοῦλος, ὃν εὑρήσει γρηγοροῦντα· ἀνάξιος δὲ πάλιν, ὃν εὑρήσει ῥᾳθυμοῦντα. Βλέπε οὖν ψυχή μου, μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῇς, ἵνα μὴ ῷ θανάτῳ παραδοθῇς, καὶ τῆς Βασιλείας ἔξω κλεισθῇς· ἀλλὰ ἀνάηψον κράζουσα· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς Θεοτόκου λέησον ἡμᾶς.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν, ἐννοοῦσα ψυχή μου γρηγόρησον, νάπτουσα λαμπάδα σου, ἐν ἐλαίῳ φαιδρύνουσα· οὐ γὰρ οἶδας πότε ρὸς σὲ ἐπελεύσεται ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, ἰδοὺ ὁ Νυμφίος. Βλέπε ὖν ψυχή μου, μὴ νυστάξῃς, καὶ μείνῃς ἔξωθεν κρούουσα, ὡς αἱ έντε Παρθένοι· ἀλλ' ἀγρύπνως καρτέρησον, ἵνα ὑπαντήσῃς Χριστῷ ν ἐλαίῳ πίονι, καὶ δῴη σοι τὸν νυμφῶνα τὸν θεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ.

Σὲ τὸ ἀπόρθητον τεῖχος, τὸ τῆς σωτηρίας ὀχύρωμα, Θεοτόκε Ιαρθένε, ἱκετεύομεν· τὰς τῶν ἐναντίων βουλὰς διασκέδασον· τοῦ αοῦ σου τὴν λύπην εἰς χαρὰν μετάβαλε· τὴν πόλιν σου περιτείχιον· τῷ βασιλεῖ συμμάχησον, ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου πρέσβευε ὅτι ὺ εἶ Θεοτόκε ἡ ἐλπὶς ἡμῶν.

Tunc Kyrie Eleison, Preces et Antiphonae diversae, quae variant pro itione temporis. Repetito invitatorio *δεῦτε προςκυνήσωμεν* leguntur salm. 121: *ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ ὄρη* et Psalm. 134: *ἰδοὺ ἡ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.* Iunguntur iterum troparia et preces. Ex orum numero sufficiat una pro defunctis: *Μνήσθητι Κύριε τῶν ἐπ'*

ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου κεκοιμημένων Πατέρων, καὶ Ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ πάντων τῶν ἐν εὐσεβείᾳ, καὶ πίστει τελειωθέντων· καὶ συγχώρησον αὐτοῖς πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κατὰ διάνοιαν πλημμεληθὲν ὑπ᾽ αὐτῶν. Καὶ κατασκήνωσον αὐτοὺς ἐν τόποις φωτεινοῖς, ἐν τόποις χλοεροῖς, ἐν τόποις ἀναψύξεως, ἔνθα ἀπέδρα πᾶσα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός· ὅπου ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ προςώπου σου εὐφραίνει πάντας τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος Ἁγίους σου. Χάρισαι αὐτοῖς καὶ ἡμῖν τὴν Βασιλείαν σου, καὶ τὴν μέθεξιν τῶν ἀφράστων καὶ αἰωνίων σου ἀγαθῶν, καὶ τῆς σῆς ἀπεράντου, καὶ μακαρίας ζωῆς τὴν ἀπόλαυσιν. Σὺ γὰρ εἶ ἡ ζωὴ, ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἀνάπαυσις τῶν κεκοιμημένων δούλων σου, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Desinit τὸ μεσονυκτικόν ut ἀπόδειπνον in συγχώρησιν, ἐκτενίαν et suspirium: δι᾽ εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων p. 298.

Nocturnum Sabbati proprium exornatur Psalmis 65: σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ Θεὸς ἐν Σιών. Ps. 66: ἀλαλάξατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ. Ps. 67: ὁ Θεὸς οἰκτειρῆσαι ἡμᾶς. Ps. 68: ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. Ps. 69: σῶσόν με ὁ Θεὸς ὅτι εἰςήλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου. Ps. 70: ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. Accedunt propria Troparia et Preces.

Ἄκτιστε φύσις, ἡ τῶν ὅλων δημιουργὸς, τὰ χείλη ἡμῶν ἄνοιξον, ὅπως ἀναγγέλλωμεν τὴν αἴνεσίν σου βοῶντες· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Τὰς ἄνω Δυνάμεις μιμούμενοι ἐπὶ γῆς, ἐπινίκιον ὕμνον προςφέρομέν σοι ἀγαθέ· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὕπνου ἐξήγειράς με Κύριε, τὸν νοῦν μου φώτισον, καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὰ χείλη μου ἄνοιξον, εἰς τὸ ὑμνεῖν σε Ἁγία Τριάς· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Μεγαλύνων μεγαλύνω σε Κύριε, ὅτι ἐπεῖδες ἐπὶ τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, ἀλλ᾽ ἔσωσας ἐκ τῶν ἀναγκῶν τὴν ψυχήν μου. Καὶ νῦν Δέσποτα, σκεπασάτω με ἡ χείρ σου, καὶ ἔλθοι ἐπ᾽ ἐμὲ τὸ ἔλεός σου, ὅτι τετάρακται ἡ ψυχή μου, καὶ κατώδυνός ἐστιν, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀθλίου μου καὶ ῥυπαροῦ σώματος τούτου· μήποτε ἡ πονηρὰ τοῦ ἀντικειμένου βουλὴ συναντήσῃ αὐτῇ, καὶ παρεμποδίσῃ ἐν σκότει, διὰ τὰς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ γνώσει ἐν τῷ βίῳ τούτῳ γενομένας μοι ἁμαρτίας. Ἵλεως γενοῦ μοι Δέσποτα καὶ μὴ ἰδέτω ἡ ψυχή μου τὴν ζεζοφωμένην ὄψιν

ἰν πονηρῶν Δαιμόνων, ἀλλὰ παραλαβέτωσαν αὐτὴν Ἄγγελοί σου ιιδροὶ καὶ φωτεινοί. Δὸς δόξαν τῷ ὀνόματί σου τῷ ἁγίῳ, καὶ τῇ δυνάμει ἀνάγαγέ με εἰς τὸ θεῖόν σου βῆμα. Ἐν τῷ κρίνεσθαί με, καταλάβοι με ἡ χεὶρ τοῦ ἄρχοντος τοῦ Κόσμου τούτου, εἰς τὸ τασπᾶσαί με τὸν ἁμαρτωλὸν εἰς βυθὸν Ἅιδου. Ἀλλὰ παράστηθί ι, καὶ γενοῦ μοι σωτὴρ καὶ ἀντιλήπτωρ· αἱ γὰρ σωματικαὶ αὗται ιωρίαι, εὐφροσύναι εἰσὶ τοῖς δούλοις σου. Ἐλέησον Κύριε τὴν ῥυνθεῖσαν τοῖς πάθεσι τοῦ βίου ψυχήν μου, καὶ καθαρὰν αὐτὴν, διὰ τανοίας καὶ ἐξομολογήσεως πρόσδεξαι· ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς ῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Dominicae multa habent propria, quae ad S. Trinitatis honorem speant. Communicamus lectori Troparia *τριαδικά.*

Ἄξιον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τὴν ὑπὲρ Θεὸν ὑμνεῖν Τριάδα, ἄναρχον ατέρα καὶ παντουργὸν, συνανάναρχον λόγον, πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ ατρὸς ἀῤῥούστως τεχθέντα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἐκ πατρὸς ρόνως ἐκπορευόμενον.

Ἄξιον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, τοῦ δοξάζειν σε τὸν Θεὸν Λόγον, ὃν ρίσσει καὶ τρέμει τὰ Χερουβὶμ, καὶ δοξολογοῦσιν αἱ Δυνάμεις ῶν Οὐρανῶν, τὸν ἐξαναστάντα τριήμερον ἐκ τάφου, Χριστὸν τὸν ωοδότην φόβῳ δοξάσωμεν.

Ὑμνήσωμεν πάντες θεοπρεπῶς, ᾄσμασιν ἐνθέοις, τὸν Πατέρα αὶ τὸν Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα τὸ θεῖον Τρισυπόστατον κράτος, τὴν μίαν ασιλείαν καὶ Κυριότητα.

Ἣν ὑμνοῦσι πάντες οἱ γηγενεῖς, καὶ δοξολογοῦσιν αἱ Δυνάμεις ῶν Οὐρανῶν, τὴν ὑπὸ τῶν πάντων πιστῶν προσκυνουμένην Μονάδα ατ' οὐσίαν τὴν τρισυπόστατον.

Τὴν Κυριαρχίαν τῶν Χερουβὶμ, καὶ τὴν Θεαρχίαν ἀσυγκρίτως ῶν Σεραφὶμ, τὴν ἀδιαιρέτως Τριάδα ἐν Μονάδι, τὴν ὄντως Θεαρίαν σὲ μεγαλύνομεν.

Πατέρα τὸν ἄναρχον καὶ Θεὸν, συνάναρχον Λόγον, σὺν τῷ Πνεύατι προσκυνῶ· ἀχώριστον μίαν ἑνουμένην οὐσίαν, τρισάριθμον Μοάδα ὕμνοις τιμήσωμεν.

Τὰς ἀκτινοβόλους σου ἀστραπὰς, λάμψον μοι Θεέ μου, τρισυπόατε παντουργέ· καὶ οἶκόν με δεῖξον σῆς ἀπροσίτου δόξης, φαιδρὸν ε φωτοφόρον καὶ ἀναλλοίωτον.

Ὃν φρίσσει καὶ τρέμει τὰ Χερουβὶμ, καὶ δοξολογοῦσι τῶν γγέλων αἱ στρατιαὶ, τὸν ἐκ τῆς Παρθένου ἀφράστως σαρκωθέντα, ριστὸν τὸν Ζωοδότην φόβῳ δοξάσωμεν.

CAPUT VII.

ΟΡΘΡΟΝ S. LAUDES.

Post preces exordii cantantur Ps. 20: *ἐπακούσαι σοι Κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως.* Ps. 21: *Κύριε ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρανθήσεται ὁ βασιλεύς.* Sequuntur haec Troparia.

Σῶσον Κύριε τὸν Λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος, καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ ἑκουσίως, τῇ ἐπωνύμῳ σου καινῇ πολιτείᾳ, τοὺς οἰκτιρμούς σου δώρησαι Χριστὲ ὁ Θεός· εὔφρανον ἐν τῇ δυνάμει σου τοὺς πιστοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν, νίκας χορηγῶν αὐτοῖς κατὰ τῶν πολεμίων· τὴν συμμαχίαν ἔχοιεν τὴν σήν, ὅπλον εἰρήνης, ἀήττητον τρόπαιον.

Προστασία φοβερὰ καὶ ἀκαταίσχυντε μὴ παρίδῃς ἀγαθὴ τὰς ἱκεσίας ἡμῶν, Πανύμνητε Θεοτόκε· στήριξον Ὀρθοδόξων πολιτείαν, σῶζε οὓς ἐκέλευσας βασιλεύειν καὶ χορήγει αὐτοῖς οὐρανόθεν τὴν νίκην· διότι ἔτεκες τὸν Θεόν, μόνη εὐλογημένη.

Tropariis adnectitur Ἐκτενία minor, Doxologia minor (*Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*) et suspirium Lectoris: *Κύριε τὰ χείλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν σου.* Dein legit Psalm. 3: *Κύριε τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με.* Ps. 38: *Κύριε μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με.* Ps. 63: *ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω.*

Post tres Psalmos Sacerdos ante imaginem Christi stans, dicit Laudum orationes duodecim, quae idem omnes tractant argumentum. Transscribimus quartam: *Δέσποτα ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος καὶ ἀκατάληπτος, ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι· ὁ ἀναπαύσας ἡμᾶς ἐν τῷ τῆς νυκτὸς ὕπνῳ καὶ διαναστήσας πρὸς δοξολογίαν καὶ ἱκεσίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος· δυςωπούμενος ὑπὸ τῆς ἰδίας σου εὐσπλαγχνίας πρόςδεξαι ἡμᾶς καὶ νῦν προςκυνοῦντάς σε καὶ κατὰ δύναμιν εὐχαριστοῦντάς σοι καὶ δώρησαι ἡμῖν πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα. Ἀνάδειξον*

ιᾶς Υἱοὺς φωτὸς τῆς ἡμέρας καὶ κληρονόμους τῶν αἰωνίων σου ιαθῶν. Μνήσθητι Κύριε ἐν τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν σου παντὸς ῦ λαοῦ σου, τῶν συμπαρόντων καὶ τῶν συνευχομένων ἡμῖν καὶ ἱντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν ἐν γῇ, τῶν ἐν θαλάσσῃ, τῶν ἐν παντὶ ιτῳ τῆς δεσποτείας σου, δεομένων τῆς σῆς φιλανθρωπίας καὶ βοηθίας. Καὶ πᾶσι χορήγησον τὸ μέγα σου ἔλεος, ἵνα σεσωσμένοι ψυχῇ καὶ σώματι πάντοτε διαμένοντες μετὰ παῤῥησίας δοξάζωμεν τὸ ιυμαστὸν καὶ εὐλογημένον ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. μήν.

Inter has preces sacerdotis cantantur Psalmi 88: Κύριε ὁ Θεὸς ς σωτηρίας μου. Ps. 103: εὐλογεῖ ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον. Ps. 3: Κύριε εἰςάκουσον τῆς προςευχῆς μου.

Procedit ordo officii ad ἐκτενίαν magnam. Posthac canuntur Anιhone et Troparium de Dominica vel de Sancto et ὕμνοι τριαδικοί.

Nunc recitantur duo Psalmorum καθίσματα cum Antiphonis Psalmi 5 et 136,[1]) nonnulli versiculi et ἐκτενία minor. In feriali officio ccedunt novem odae e scriptura sacra depromptae: Canticum Mosis od. 15, 21 sq. Canticum Mosis Deut. 32, 1 sq. Canticum Hannae 1 Reg. 1 sq. Canticum Habacuc Hab. c. 3. Canticum Isaiae c. 26. Canticum nae c. 2. Canticum trium puerorum in camino ignis, Canticum Mariae ιc. 1, 46 sq. una cum Cantico Zachariae Luc. 1, 68 sq.

Dominica s. festivitate, illis odis praetermissis, recitantur Psalm. 19: αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ps. 150: ᾄσατε τῷ Κυρῳ ᾆσμα καινόν. Ps. 151: αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, stim decantatur Doxologia magna et Evangelium τὸ ἑωθινόν resurreionis, denique Dominicis propria sunt Troparia ἀναστάσιμα e. g. ἤμερον σωτηρία τῷ Κόσμῳ γέγονεν, ᾄσωμεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου, καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν· καθελὼν γὰρ τῷ θανάτῳ τὸν ἄνατον, τὸ νῖκος ἔδωκεν ἡμῖν, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος, καὶ τὰ δεσμὰ διαῤῥήξας τοῦ Ἅιδου, υσας τὸ κατάκριμα τοῦ θανάτου Κύριε, πάντας ἐκ τῶν παγίδων ῦ ἐχθροῦ ῥυσάμενος, ἐμφανίσας σεαυτὸν τοῖς Ἀποστόλοις σου,

---

1) King l. c. p. 94: „In der griechischen Kirche werden die Festtage in drei Arι, nämlich grosse, mittlere und kleine eingetheilt; und gemeiniglich an dem Rande der ;chenbücher durch ein kleines Kreuz in einem Zirkel, oder in einem halben Zirkel, er ohne Zirkel, bezeichnet. Der Dienst wird nach dem Grade der Heiligkeit eines solm Tages eingerichtet. Wenn der 135. und 136. Psalm bei dieser Stelle gebraucht rden (wie gemeiniglich des Sonntags geschieht), so wird er πολυέλεος, von der häufia Wiederholung des ἔλεος in dem letzten Psalm genennet: woselbst ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα ἔλεος αὐτοῦ, denn seine Güte währet ewiglich, einen jeden Vers beschliesset." Cf. p. 244.

CAPUT V.

ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΝ S. COMPLETORIUM.

Habent Graeci *ἀπόδειπνον μέγα,* quod adhibent tempore ieiunii et *ἀπόδειπνον μικρόν,* usitatum aliis diebus ferialibus atque festivis. Infra damus Completorium minus, quippe quod per maximam anni partem recitatur.

Modum inchoandi officium enarravimus supra neque est quod in singulis horis repetamus.

Cantantur post preces exordii Psalm. 51: *ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.* Psalm. 70: *ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες.* Psalm. 143: *Κύριε εἰςάκουσον τῆς προςευχῆς μου.* Sequitur Doxologia *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. Ἀμήν* cum versiculis e Psalmis delibatis.

Iunguntur Credo Nicaenum, Trisagium, *Παναγία τριάς* p. 286. Oratio Dominica, Troparium feriae vel festo conveniens et post nonnullas Antiphonas haec oratio ad Beatam Virginem, a Paulo monacho confecta: *Ἄσπιλε, ἀμόλυντε, ἄφθορε, ἄχραντε, Ἁγνὴ Παρθένε, Θεόνυμφε Δέσποινα. Ἡ Θεὸν Λόγον τοῖς ἀνθρώποις, τῇ παραδόξῳ σου κυήσει ἑνώσασα, καὶ τὴν ἀπωσθεῖσαν φύσιν τοῦ γένους ἡμῶν, τοῖς οὐρανίοις συνάψασα. Ἡ τῶν ἀπηλπισμένων μόνη ἐλπὶς, καὶ τῶν πολεμουμένων βοήθεια. Ἡ ἑτοίμη ἀντίληψις τῶν εἰς σὲ προςτρεχόντων, καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν τὸ καταφύγιον. Μὴ βδελύξῃ με τὸν ἁμαρτωλὸν, τὸν ἐναγῆ, τὸν αἰσχροῖς λογισμοῖς, καὶ λόγοις, καὶ πράξεσιν, ὅλον ἐμαυτὸν ἀχρειώσαντα· καὶ τῇ τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου ῥαθυμίᾳ, γνώμῃ δοῦλον γενόμενον. Ἀλλ' ὡς τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ Μήτηρ, φιλανθρώπως σπλαγχνίσθητι ἐπ' ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ, καὶ ἀσώτῳ, καὶ δέξαι μου τὴν ἐκ ῥυπαρῶν χειλέων προςφερομένην σοι δέησιν. Καὶ τὸν σὸν Υἱὸν, καὶ ἡμῶν Δεσπότην καὶ Κύριον, τῇ μητρικῇ σου παῤῥησίᾳ χρωμένη, δυςώπησον, ἵνα ἀνοίξῃ κἀμοὶ τὰ φιλάνθρωπα σπλάγχνα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Καὶ παριδών μου τὰ ἀναρίθμητα πταίσματα, ἐπιστρέψῃ με πρὸς μετάνοιαν, καὶ τῶν*

ὑτοῦ ἐντολῶν ἐργάτην δόκιμον ἀναδείξῃ με. Καὶ πάρεσό μοι ἀεὶ ς ἐλεήμων καὶ συμπαθὴς καὶ φιλάγαθος. Ἐν μὲν τῷ παρόντι ίῳ θερμὴ προστάτις καὶ βοηθὸς, τὰς τῶν ἐναντίων ἐφόδους ἀπο-ιχίζουσα, καὶ πρὸς σωτηρίαν καθοδηγοῦσά με· καὶ ἐν τῷ καιρῷ ῆς ἐξόδου μου τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν περιέπουσα, καὶ τὰς σκοτει-ὶς ὄψεις τῶν πονηρῶν δαιμόνων πόῤῥω αὐτῆς ἀπελαύνουσα. Ἐν ὶ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως, τῆς αἰωνίου με ῥυομένη Κολά-ως, καὶ τῆς ἀποῤῥήτου δόξης τοῦ σοῦ Υἱοῦ, καὶ Θεοῦ ἡμῶν κλη-νόμον με ἀποδεικνύουσα. Ἧς καὶ τύχοιμι, Δέσποινά μου, Ὑπεραγία εοτόκε, διὰ τῆς σῆς μεσιτείας καὶ ἀντιλήψεως, χάριτι, καὶ φιλαν-ρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σω ῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὧι πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προς-νησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρί, καὶ τῷ Παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, ιὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ώνων. Ἀμήν.

Porro alia recitatur oratio ἐπικοίτιος Antiochi monachi: *Καὶ δὸς ιῖν δέσποτα πρὸς ὕπνον ἀπιοῦσιν ἀνάπαυσιν σώματος καὶ ψυχῆς· ιὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ ὕπνου τῆς ἁμαρτίας, καὶ πὸ πάσης σκοτεινῆς καὶ νυκτερινῆς ἡδυπαθείας. Παῦσον τὰς ὁρ-ὰς τῶν παθῶν, σβέσον τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ, τὰ καθ' μῶν δολίως κινούμενα. Τὰς τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἐπαναστάσεις κατά-τειλον, καὶ πᾶν γεῶδες, καὶ ὑλικὸν ἡμῶν φρόνημα κοίμισον. Καὶ ώρησαι ἡμῖν ὁ Θεὸς γρήγορον νοῦν, σώφρονα λογισμὸν, καρδίαν νή-ουσαν, ὕπνον ἐλαφρὸν, καὶ πάσης σατανικῆς φαντασίας ἀπηλλα-μένον. Διανάστησον δὲ ἡμᾶς ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, ἐστηρι-μένους ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, καὶ τὴν μνήμην τῶν σῶν κριμάτων ἐν αυτοῖς ἀπαράθραυστον ἔχοντας. Παννύχιον ἡμῖν τὴν σὴν δοξολο-ίαν χάρισαι, εἰς τὸ ὑμνεῖν, καὶ εὐλογεῖν, καὶ δοξάζειν τὸ πάντιμον, αὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Iterum suspirant Beatae Virginis et Sanctissimae Trinitatis auxilium: *Ὑπερένδοξε, Ἀειπάρθενε, εὐλογημένη Θεοτόκε, προσάγαγε τὴν ἡμε-έραν προσευχὴν τῷ Υἱῷ σου, καὶ Θεῷ ἡμῶν, καὶ αἴτησαι, ἵνα σώσῃ ιὰ σοῦ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἡ ἐλπίς μου ὁ Πατὴρ, καταφυγή μου Υἱὸς, σκέπη μου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, Τριὰς Ἁγία, δόξα σοι.* Ad-luntur Doxologia minor et Kyrie eleison.

Iam ventum est ad caerimoniam perpulcram *συγχωρήσεως*, apud monachos satis prolixam. In ecclesiis laicis Sacerdos, profunde in-clinatus veniam delictorum: *εὐλογεῖτε πατέρες ἅγιοι καὶ ἀδελφοὶ, συγ-χωρήσατέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ κτλ.* Populus veniam dat se inclinando

versus Sacerdotem: monachi respondent: ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι πάτερ ἅγιε.

Terminatur Completorium hac ἐκτενίᾳ:

Εὐξώμεθα ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Καὶ ἡμεῖς τὸ, Κύριε ἐλέησον, συνεχῶς.

Ὑπὲρ εὐοδώσεως, καὶ ἐνισχύσεως τοῦ φιλοχρίστου Στρατοῦ.

Ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν Ἀδελφότητος.

Ὑπὲρ τῶν ἀπολειφθέντων Πατέρων καὶ Ἀδελφῶν ἡμῶν.

Ὑπὲρ τῶν διακονούντων, καὶ διακονησάντων ἡμῖν.

Ὑπὲρ τῶν μισούντων, καὶ ἀγαπώντων ἡμᾶς.

Ὑπὲρ τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις, εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν

Ὑπὲρ ἀναῤῥύσεως τῶν αἰχμαλώτων.

Ὑπὲρ τῶν ἐν θαλάσσῃ καλῶς πλεόντων.

Ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις κατακειμένων.

Ὑπὲρ εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς.

Καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν προαναπαυσαμένων Πατέρων, καὶ Ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐνθάδε κειμένων, καὶ ἁπανταχοῦ Ὀρθοδόξων.

Εἴπωμεν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν.

Τὸ, Κύριε ἐλέησον, γ'.

Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν Κύριε Ἰ. Χ. ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.

CAPUT VI.

ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ S. NOCTURNUM.

Officium nocturnum triplex est: quotidianum, Sabbati atque Dominicae.

Quotidianum post preces prooemii proponit Psalm. 51: *ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.* Deinceps sedendo recitant Psalm. 119: „*τὸν ἄμωμον*", propter longitudinem in quatuor capita s. *στάσεις* divisum. Sequuntur Credo Nicaenum, Trisagion, *Παναγία τριάς,* Oratio Dominica, tria Troparia, quae exscribimus:

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός· καὶ μακάριος ὁ δοῦλος, ὃν εὑρήσει γρηγοροῦντα· ἀνάξιος δὲ πάλιν, ὃν εὑρήσει ῥᾳθυμοῦντα. Βλέπε οὖν ψυχή μου, μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῇς, ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ παραδοθῇς, καὶ τῆς Βασιλείας ἔξω κλεισθῇς· ἀλλὰ ἀνάνηψον κράζουσα· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν, ἐννοοῦσα ψυχή μου γρηγόρησον, ἀνάπτουσα λαμπάδα σου, ἐν ἐλαίῳ φαιδρύνουσα· οὐ γὰρ οἶδας πότε πρὸς σὲ ἐπελεύσεται ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, ἰδοὺ ὁ Νυμφίος. Βλέπε οὖν ψυχή μου, μὴ νυστάξῃς, καὶ μείνῃς ἔξωθεν κρούουσα, ὡς αἱ πέντε Παρθένοι· ἀλλ' ἀγρύπνως καρτέρησον, ἵνα ὑπαντήσῃς Χριστῷ ἐν ἐλαίῳ πίονι, καὶ δῴη σοι τὸν νυμφῶνα τὸν θεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ.

Σὲ τὸ ἀπόρθητον τεῖχος, τὸ τῆς σωτηρίας ὀχύρωμα, Θεοτόκε Παρθένε, ἱκετεύομεν· τὰς τῶν ἐναντίων βουλὰς διασκέδασον· τοῦ λαοῦ σου τὴν λύπην εἰς χαρὰν μετάβαλε· τὴν πόλιν σου περιτείχισον· τῷ βασιλεῖ συμμάχησον, ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου πρέσβευε ὅτι σὺ εἶ θεοτόκε ἡ ἐλπὶς ἡμῶν.

Tunc Kyrie Eleison, Preces et Antiphonae diversae, quae variant pro ratione temporis. Repetito invitatorio *δεῦτε προςκυνήσωμεν* leguntur Psalm. 121: *ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ ὄρη* et Psalm. 134: *ἰδοὺ δὴ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.* Iunguntur iterum troparia et preces. Ex horum numero sufficiat una pro defunctis: *Μνήσθητι Κύριε τῶν ἐπ'*

ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου κεκοιμημένων Πατέρων, καὶ Ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ πάντων τῶν ἐν εὐσεβείᾳ, καὶ πίστει τελειωθέντων· καὶ συγχώρησον αὐτοῖς πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κατὰ διάνοιαν πλημμεληθὲν ὑπ' αὐτῶν. Καὶ κατασκήνωσον αὐτοὺς ἐν τόποις φωτεινοῖς, ἐν τόποις χλοεροῖς, ἐν τόποις ἀναψύξεως, ἔνθα ἀπέδρα πᾶσα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός· ὅπου ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ προσώπου σου εὐφραίνει πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος Ἁγίους σου. Χάρισαι αὐτοῖς καὶ ἡμῖν τὴν Βασιλείαν σου, καὶ τὴν μέθεξιν τῶν ἀφράστων καὶ αἰωνίων σου ἀγαθῶν, καὶ τῆς σῆς ἀπεράντου, καὶ μακαρίας ζωῆς τὴν ἀπόλαυσιν. Σὺ γὰρ εἶ ἡ ζωή, ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἀνάπαυσις τῶν κεκοιμημένων δούλων σου, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Desinit τὸ μεσονυκτικόν ut ἀπόδειπνον in συγχώρησιν, ἐκτενίαν et suspirium: δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων p. 298.

Nocturnum Sabbati proprium exornatur Psalmis 65: σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ Θεὸς ἐν Σιών. Ps. 66: ἀλαλάξατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ. Ps. 67: ὁ Θεὸς οἰκτειρῆσαι ἡμᾶς. Ps. 68: ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. Ps. 69: σῶσόν με ὁ Θεὸς ὅτι εἰςήλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου. Ps. 70: ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. Accedunt propria Troparia et Preces.

Ἄκτιστε φύσις, ἡ τῶν ὅλων δημιουργός, τὰ χείλη ἡμῶν ἄνοιξον, ὅπως ἀναγγέλλωμεν τὴν αἴνεσίν σου βοῶντες· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Τὰς ἄνω Δυνάμεις μιμούμενοι ἐπὶ γῆς, ἐπινίκιον ὕμνον προςφέρομέν σοι ἀγαθέ· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὕπνου ἐξήγειράς με Κύριε, τὸν νοῦν μου φώτισον, καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὰ χείλη μου ἄνοιξον, εἰς τὸ ὑμνεῖν σε Ἁγία Τριάς· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Μεγαλύνων μεγαλύνω σε Κύριε, ὅτι ἐπεῖδες ἐπὶ τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, ἀλλ' ἔσωσας ἐκ τῶν ἀναγκῶν τὴν ψυχήν μου. Καὶ νῦν Δέσποτα, σκεπασάτω με ἡ χείρ σου, καὶ ἔλθοι ἐπ' ἐμὲ τὸ ἔλεός σου, ὅτι τετάρακται ἡ ψυχή μου, καὶ κατώδυνός ἐστιν, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀθλίου μου καὶ ῥυπαροῦ σώματος τούτου· μήποτε ἡ πονηρὰ τοῦ ἀντικειμένου βουλὴ συναντήσῃ αὐτῇ, καὶ παρεμποδίσῃ ἐν σκότει, διὰ τὰς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ γνώσει ἐν τῷ βίῳ τούτῳ γενομένας μοι ἁμαρτίας. Ἵλεως γενοῦ μοι Δέσποτα καὶ μὴ ἰδέτω ἡ ψυχή μου τὴν ζεζοφωμένην ὄψιν

τῶν πονηρῶν Δαιμόνων, ἀλλὰ παραλαβέτωσαν αὐτὴν Ἄγγελοί σου φαιδροὶ καὶ φωτεινοί. Δὸς δόξαν τῷ ὀνόματί σου τῷ ἁγίῳ, καὶ τῇ σῇ δυνάμει ἀνάγαγέ με εἰς τὸ θεῖόν σου βῆμα. Ἐν τῷ κρίνεσθαί με, μὴ καταλάβοι με ἡ χεὶρ τοῦ ἄρχοντος τοῦ Κόσμου τούτου, εἰς τὸ κατασπᾶσαί με τὸν ἁμαρτωλὸν εἰς βυθὸν Ἅιδου. Ἀλλὰ παράστηθί μοι, καὶ γενοῦ μοι σωτὴρ καὶ ἀντιλήπτωρ· αἱ γὰρ σωματικαὶ αὗται τιμωρίαι, εὐφροσύναι εἰσὶ τοῖς δούλοις σου. Ἐλέησον Κύριε τὴν ῥυπωθεῖσαν τοῖς πάθεσι τοῦ βίου ψυχήν μου, καὶ καθαρὰν αὐτὴν, διὰ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως πρόσδεξαι· ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Dominicae multa habent propria, quae ad S. Trinitatis honorem spectant. Communicamus lectori Troparia *τριαδικά.*

Ἄξιον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τὴν ὑπὲρ Θεὸν ὑμνεῖν Τριάδα, ἄναρχον πατέρα καὶ παντουργὸν, συνανάναρχον λόγον, πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς ἀῤῥούστως τεχθέντα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἐκ πατρὸς ἀχρόνως ἐκπορευόμενον.

Ἄξιον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, τοῦ δοξάζειν σε τὸν Θεὸν Λόγον, ὃν φρίσσει καὶ τρέμει τὰ Χερούβιμ, καὶ δοξολογοῦσιν αἱ Δυνάμεις τῶν Οὐρανῶν, τὸν ἐξαναστάντα τριήμερον ἐκ τάφου, Χριστὸν τὸν ζωοδότην φόβῳ δοξάσωμεν.

Ὑμνήσωμεν πάντες θεοπρεπῶς, ᾄσμασιν ἐνθέοις, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα τὸ θεῖον Τρισυπόστατον κράτος, τὴν μίαν Βασιλείαν καὶ Κυριότητα.

Ἣν ὑμνοῦσι πάντες οἱ γηγενεῖς, καὶ δοξολογοῦσιν αἱ Δυνάμεις τῶν Οὐρανῶν, τὴν ὑπὸ τῶν πάντων πιστῶν προσκυνουμένην Μονάδα κατ' οὐσίαν τὴν τρισυπόστατον.

Τὴν Κυριαρχίαν τῶν Χερουβὶμ, καὶ τὴν Θεαρχίαν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφὶμ, τὴν ἀδιαιρέτως Τριάδα ἐν Μονάδι, τὴν ὄντως Θεαρχίαν σὲ μεγαλύνομεν.

Πατέρα τὸν ἄναρχον καὶ Θεὸν, συνάναρχον Λόγον, σὺν τῷ Πνεύματι προσκυνῶ· ἀχώριστον μίαν ἑνουμένην οὐσίαν, τρισάριθμον Μονάδα ὕμνοις τιμήσωμεν.

Τὰς ἀκτινοβόλους σου ἀστραπὰς, λάμψον μοι Θεέ μου, τρισυπόστατε παντουργέ· καὶ οἶκόν με δεῖξον σῆς ἀπροσίτου δόξης, φαιδρὸν καὶ φωτοφόρον καὶ ἀναλλοίωτον.

Ὃν φρίσσει καὶ τρέμει τὰ Χερουβὶμ, καὶ δοξολογοῦσι τῶν Ἀγγέλων αἱ στρατιαὶ, τὸν ἐκ τῆς Παρθένου ἀφράστως σαρκωθέντα, Χριστὸν τὸν Ζωοδότην φόβῳ δοξάσωμεν.

CAPUT VII.

ΟΡΘΡΟΝ S. LAUDES.

Post preces exordii cantantur Ps. 20: *ἐπακούσαι σοι Κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως.* Ps. 21: *Κύριε ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρανθήσεται ὁ βασιλεύς.* Sequuntur haec Troparia.

Σῶσον Κύριε τὸν Λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος, καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ ἑκουσίως, τῇ ἐπωνύμῳ σου καινῇ πολιτείᾳ, τοὺς οἰκτιρμούς σου δώρησαι Χριστὲ ὁ Θεός· εὔφρανον ἐν τῇ δυνάμει σου τοὺς πιστοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν, νίκας χορηγῶν αὐτοῖς κατὰ τῶν πολεμίων· τὴν συμμαχίαν ἔχοιεν τὴν σήν, ὅπλον εἰρήνης, ἀήττητον τρόπαιον.

Προστασία φοβερὰ καὶ ἀκαταίσχυντε μὴ παρίδῃς ἀγαθὴ τὰς ἱκεσίας ἡμῶν, Πανύμνητε Θεοτόκε· στήριξον Ὀρθοδόξων πολιτείαν, σῶζε οὓς ἐκέλευσας βασιλεύειν καὶ χορήγει αὐτοῖς οὐρανόθεν τὴν νίκην· διότι ἔτεκες τὸν Θεόν, μόνη εὐλογημένη.

Tropariis adnectitur *Ἐκτενία* minor, Doxologia minor (*Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*) et suspirium Lectoris: *Κύριε τὰ χείλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν σου.* Dein legit Psalm. 3: *Κύριε τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με.* Ps. 38: *Κύριε μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με.* Ps. 63: *ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω.*

Post tres Psalmos Sacerdos ante imaginem Christi stans, dicit Laudum orationes duodecim, quae idem omnes tractant argumentum. Transscribimus quartam: *Δέσποτα ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος καὶ ἀκατάληπτος, ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι· ὁ ἀναπαύσας ἡμᾶς ἐν τῷ τῆς νυκτὸς ὕπνῳ καὶ διαναστήσας πρὸς δοξολογίαν καὶ ἱκεσίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος· δυςωπούμενος ὑπὸ τῆς ἰδίας σου εὐσπλαγχνίας πρόςδεξαι ἡμᾶς καὶ νῦν προσκυνοῦντάς σε καὶ κατὰ δύναμιν εὐχαριστοῦντάς σοι καὶ δώρησαι ἡμῖν πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα. Ἀνάδειξον*

ῆς Υἱοὺς φωτὸς τῆς ἡμέρας καὶ κληρονόμους τῶν αἰωνίων σου ιθῶν. Μνήσθητι Κύριε ἐν τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν σου παντὸς ἱ λαοῦ σου, τῶν συμπαρόντων καὶ τῶν συνευχομένων ἡμῖν καὶ ντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν ἐν γῇ, τῶν ἐν θαλάσσῃ, τῶν ἐν παντὶ ῳ τῆς δεσποτείας σου, δεομένων τῆς σῆς φιλανθρωπίας καὶ βοη-ίας. Καὶ πᾶσι χορήγησον τὸ μέγα σου ἔλεος, ἵνα σεσωσμένοι ψυχῇ καὶ σώματι πάντοτε διαμένοντες μετὰ παῤῥησίας δοξάζωμεν τὸ υμαστὸν καὶ εὐλογημένον ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ήν.

Inter has preces sacerdotis cantantur Psalmi 88: *Κύριε ὁ Θεὸς σωτηρίας μου.* Ps. 103: *εὐλογεῖ ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον.* Ps. : *Κύριε εἰςάκουσον τῆς προςευχῆς μου.*

Procedit ordo officii ad *ἐκτενίαν* magnam. Posthac canuntur Anιone et Troparium de Dominica vel de Sancto et *ὕμνοι τριαδικοί.*

Nunc recitantur duo Psalmorum *καθίσματα* cum Antiphonis Psalmi et 136,[1]) nonnulli versiculi et *ἐκτενία* minor. In feriali officio cedunt novem odae e scriptura sacra depromptae: Canticum Mosis d. 15, 21 sq. Canticum Mosis Deut. 32, 1 sq. Canticum Hannae 1 Reg. l sq. Canticum Habacuc Hab. c. 3. Canticum Isaiae c. 26. Canticum ae c. 2. Canticum trium puerorum in camino ignis, Canticum Mariae . 1, 46 sq. una cum Cantico Zachariae Luc. 1, 68 sq.

Dominica s. festivitate, illis odis praetermissis, recitantur Psalm.): *αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν.* Ps. 150: *ᾄσατε τῷ Κυ- ᾆσμα καινόν.* Ps. 151: *αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ,* im decantatur Doxologia magna et Evangelium *τὸ ἑωθινόν* resurreonis, denique Dominicis propria sunt Troparia *ἀναστάσιμα* e. g. *μερον σωτηρία τῷ Κόσμῳ γέγονεν, ᾄσωμεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τά-υ, καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν· καθελὼν γὰρ τῷ θανάτῳ τὸν νατον, τὸ νῖκος ἔδωκεν ἡμῖν, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.*

Ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος, καὶ τὰ δεσμὰ διαῤῥήξας τοῦ Ἅιδου, σας τὸ κατάκριμα τοῦ θανάτου Κύριε, πάντας ἐκ τῶν παγίδων ἱ ἐχθροῦ ῥυσάμενος, ἐμφανίσας σεαυτὸν τοῖς Ἀποστόλοις σου,

---

1) King l. c. p. 94: „In der griechischen Kirche werden die Festtage in drei Arnämlich grosse, mittlere und kleine eingetheilt; und gemeiniglich an dem Rande der henbücher durch ein kleines Kreuz in einem Zirkel, oder in einem halben Zirkel, ohne Zirkel, bezeichnet. Der Dienst wird nach dem Grade der Heiligkeit eines sol- Tages eingerichtet. Wenn der 135. und 136. Psalm bei dieser Stelle gebraucht len (wie gemeiniglich des Sonntags geschieht), so wird er *πολυέλεος*, von der häufi-Wiederholung des *ἔλεος* in dem letzten Psalm genennet: woselbst *ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα λεος αὐτοῦ*, denn seine Güte währet ewiglich, einen jeden Vers beschliesset." Cf. p. 244.

ἐξαπέστειλας αὐτοὺς ἐπὶ τὸ κήρυγμα, καὶ δι' αὐτῶν τὴν εἰρήνην παρέσχες τῇ Οἰκουμένῃ, μόνε πολυέλεε.

Et fit officii ἀπόλυσις.[1])

Allegoricam officii matutini rationem iterum lectorem edoceat Altius l. c. p. 207 sqq.: *„Während nun die Vesper, als erster Theil der symbolisch-liturgischen Darstellung des Erlösungswerkes, den Zeitraum von der Weltschöpfung und dem Sündenfall bis zum Erscheinen Christi auf Erden umfasste, stellt die Matine (der Frühgottesdienst am folgenden Tage) den Zeitraum von der Geburt des Erlösers bis zum Antritt seines Lehramtes dar, obwohl allerdings bei einer gewöhnlichen Sonntagsmatine (da ja der Sonntag überhaupt der Festtag der Auferstehung ist) auch schon Manches vorgreifend an die Auferstehung erinnert.*

In der Kirche ist es wiederum still und dunkel, wie in der heiligen Geburtsnacht des Erlösers. Nur vor dem Bilde Christi und dem der Jungfrau Maria, welche rechts und links an der Gitterwand hängen, brennen ein paar Lichter, und matt schimmert durch die Gitterwand ein drittes, im Heiligthum brennend, hindurch.

Da erscheinen, sobald mit der Glocke das Zeichen zum Anfang gegeben ist, der Presbyter und der Diakon in der Kirche an den heiligen Thüren, wo sie drei Verbeugungen machen, und worauf der Diakon beginnt: „Gieb den Segen, o Herr!"

Presbyter: Gelobt sei unser Gott allezeit, jetzt und immerdar und in Ewigkeit. Amen.

Diakon: O König des Himmels! u. s. w.

Alsdann gehen beide zu dem Bilde Christi, und verbeugen sich dreimal vor demselben, indem sie sprechen:

„Wir beugen unsere Häupter vor deinem verehrungswürdigsten Bilde, o Allgütiger, und bitten um Vergebung unserer Sünden, o Christe,

---

1) Neale p. 921: „The following table will make the difference between the Sunday and week-day arrangements more clear.

Week-day.	Sunday.
The Third Cathism . .	The Blameless, or Polyeleos.
The Cathismata . . .	The Hypacoe.
	The Eulogetaria.
	The Anabathmoi.
	The Prokeimenon.
	The Let every thing that hath breath.
	The Morning Gospel.
	The 51st Psalm.

The Ode.

Then, on both Sunday and week-day, a canon."

nser Gott! denn du stiegst freiwillig an das Kreuz, um uns zu erstten, die du aus der Knechtschaft des Widersachers wieder erlöst hast. aher preisen wir dich dankend, und sagen: Du bist es, der Alles mit reude und Jubel erfüllt hat, o Heiland, der du kamst, die Welt zu lösen."

Darauf gehen sie zu dem Bilde der Maria, machen auch hier re Verbeugungen, und sagen:

„O du, die du die Quelle der Erbarmung bist, Mutter Gottes! ache uns der Gnade würdig; sieh hernieder auf dein Volk, das geindiget hat, und offenbare, wie immer, deine Kraft an uns: denn auf ich hoffen wir, und zu dir, wie ehemals Gabriel, der Fürst der unrperlichen Geister, sprechen wir: Gegrüsset seist du, Holdselige."

Hierauf treten sie, nachdem Jeder in einem kurzen Gebet den göttchen Segen zu dem heiligen Dienst erfleht, und alsdann die beiden höre durch Verbeugungen begrüsst hat, mit den Worten:

„Ich will kommen in dein Haus, und anbeten in deinem heiligen Tempel in deiner Furcht,"

n das Heiligthum, machen hier drei Verbeugungen vor dem heiligen isch, küssen ihn und das auf ihm liegende Evangelium, und kleiden ich in ihre Amtstracht, indem der Diakon über das Sticharium das Orarium umhängt, und der Presbyter über sein Sticharium das Epitrachelium (Symbol des Joches Christi, das er auf sich zu nehmen hat) anzieht.

Darauf ruft der Diakon drinn im Heiligthum dreimal:

„Ehre sei Gott in der Höhe, Friede auf Erden und den Menschen ein Wohlgefallen!"

nd alsbald beginnt der Lector in der Kirche, vor das seitwärts an der Gitterwand stehende Lesepult tretend, nachdem er zweimal

„Herr, thue meine Lippen auf, dass mein Mund deinen Ruhm verkündige!"

erufen hat, die Lection des Hexapsalmium.

Hierauf folgt das Gloria („Ehre sei Gott dem Vater, und dem Sohne und dem heiligen Geiste, jetzt und immerdar und von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen.") und ein dreimaliges Hallelujah.

Inzwischen ist auch der Presbyter durch die Seitenthür links heraus in die Kirche gekommen, um still für sich seine Gebete zu sprechen, nach deren Beendigung er durch die Seitenthür rechts in das Heiligthum zurückkehrt.

Der Lector liest während dessen weiter:

„Herr Gott, mein Heiland, ich schreie Tag und Nacht vor dir. Lass mein Gebet vor dich kommen; neige deine Ohren zu meinem Ge-

schrei! Warum verstössest du, Herr, meine Seele, und verbirgst dein Antlitz vor mir?“ (Ps. 88, 2. 3. 15.)

„Lobe den Herrn, meine Seele, und was in mir ist, seinen heiligen Namen. Lobe den Herrn, meine Seele, und vergiss nicht, was er dir Gutes gethan hat! Denn er kennt, was für ein Gemächte wir sind; er gedenket daran, dass wir Staub sind.

Der Mensch ist in seinem Leben wie Gras; er blühet wie eine Blume auf dem Felde.

Wenn der Wind darüber geht, so ist sie nimmer da, und ihre Stätte kennt man nicht mehr.

Die Gnade aber des Herrn währet von Ewigkeit zu Ewigkeit über die, so ihn fürchten.“ (Ps. 103, 1. 2. 14—17.)

Zum Schluss recitirt er den 7. Busspsalm (Ps. 143, 1—10), worauf wiederum das Gloria und das Hallelujah folgt.

Darauf beginnt der Diakon die Ektenie, die der Presbyter mit der Doxologie „denn dein ist das Reich und die Kraft u. s. w.“ beschliesst; und nun stimmen die beiden Sängerchöre, gleichsam um den auf Erden erschienenen, obwohl noch nicht unter seinen israelitischen Mitbürgern als Lehrer und Wohlthäter aufgetretenen Heiland zu begrüssen, den Gesang an:

„Gott ist der Herr, und uns erschienen! Gelobt sei, der da kommt im Namen des Herrn!“

worauf das Troparion folgt, ein kurzer Hymnus, in welchem der Heilige des Tages mit Erwähnung seiner Verdienste und seines Märtyrerleidens gefeiert wird.

Alsdann tritt der Lector wiederum an das Lesepult, um die beiden Kathismen vorzulesen.

Den Beschluss der Psalmenlection macht wiederum das Gloria und das Hallelujah. — Inzwischen ist der Zeitpunkt gekommen, da der Erlöser (an dessen Geburtsnacht beim Beginn der Matine durch den Engelsgruss „Ehre sei Gott in der Höhe u. s. w.“ erinnert wurde) aus seiner stillen Verborgenheit hervorzugehen, und öffentlich im Volke aufzutreten im Begriff ist. Die Kirche wird plötzlich durch eine Menge Lichter erhellt; die heiligen Thüren thun sich auf, und im feierlichen Zuge schreitet (wenn er schon bei der Feier der Matine gegenwärtig ist) der Bischof, aber noch ganz einfach gekleidet, um die glanzlose äussere Erscheinung Christi auf Erden darzustellen, von der übrigen Geistlichkeit, gleichsam den Jüngern, begleitet, aus dem Heiligthum heraus, und geht, während ihm von zwei Diakonen brennende Kerzen vorangetragen werden, um den mitten unter den lobsingenden Israeliten wandelnden

rlöser zu veranschaulichen, räuchernd in der ganzen Kirche umher, obei die Chöre singen:

„Lobet den Herrn! Lobet den Herrn, ihr Knechte des Herrn!

Gelobet sei der Herr aus Zion, der zu Jerusalem wohnt!" (Ps. 135, 1. 21.)

„Danket dem Herrn, denn er ist freundlich und seine Güte währet ewiglich.

Danket dem Herrn vom Himmel; denn seine Güte währet ewiglich." (Ps. 136, 1. 26.)

Auf diese Procession folgt, als parenthetische Einschaltung in : Haupthandlung, bei der Matine eines Heiligentages die Feier seines denkens, bei der gewöhnlichen Sonntagsmatine die Feier der Auferhung. Es wird demnach an Festtagen (des Herrn, der Jungfrau ıria oder eines Heiligen) das Bild des zu Feiernden, auf dem Leselt liegend, mitten in die Kirche getragen. Thymianwolken wirbeln vor n auf; die Geistlichen bringen ihm Festgebete dar, und die Gemeine, e die Geistlichkeit, beweist ihm durch tiefe Verbeugungen und vielches Bekreuzen ihre Ehrfurcht, währeud die beiden Sängerchöre Wechlgesänge zum Preise des im Bilde Verehrten anstimmen.

Bei der Sonntagsmatine dagegen beziehen sich die Gebete und Genge auf die Feier der Auferstehung. Der Presbyter liest an dem r die heiligen Thüren hingestellten Pult einen von der Auferstehung ındelnden Abschnitt vor, und hierauf folgt der Wechselgesang:

I. Chor: „Da wir die Auferstehung Christi gesehen, so lasset uns ihn verehren, unseren heiligen Herrn Jesum."

II. Chor: „Du bist unser Gott, und ausser dir kennen wir keinen anderen."

I. Chor: „Siehe, durch das Kreuz ist aller Welt Freude geworden!"

II. Chor: „Er, der am Kreuze gelitten, hat den Tod durch den Tod überwunden."

ierauf betet der Diakon:

„Erlöse, Herr, dein Volk!"

rauf ein zwölfmaliges Gospodi pomilui folgt, und alsdann beginnt an wöhnlichen Sonntagen das Lesen des Auferstehungs- (an Festtagen eis auf die Feier des Tages bezüglichen) Kanons, wobei der erste rs jeder Ode recitativisch gesungen, die übrigen aber gelesen werden.

Alsdann werden drei Lobpsalmen recitirt, bei deren Schluss sich chmals die heiligen Thüren öffnen, aus denen der Presbyter heraus-itt mit dem Rufe:

„Ehre sei dir, der du uns das Licht leuchten lässest!"

ıs gleichfalls ein Ueberrest aus der altkirchlichen Praxis ist, bei

welcher wirklich der Schluss der Matine mit dem Sonnenaufgang zusammentraf.

Hierauf stimmt der Chor, und mit ihm die ganze Geistlichkeit, das sogenannte ***grosse Gloria*** *an, und damit schliesst (in den griechischen Kirchen des Abendlandes) die Matine, welche durch die erste Hore (eine stille Andachtsstunde ohne alle Ceremonien) von dem Hauptgottesdienst getrennt ist, während sich dieser im Orient, wo der Bischof unter dem Gesange des Gloria angekleidet worden ist, unmittelbar an die Matine anreiht.“*

CAPUT VIII.

DE HORIS MINORIBUS.

Laudibus Matutinis Primae recitatio iungitur: ante Primam enim dictam nefas Graecis liturgiam aggredi.

1. **Prima** tribus Psalmis continetur. Ps. 5: *τὰ ῥήματά μου ἐνώτισαι Κύριε.* Ps. 90: *Κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν.* Ps. 101: *ἔλεον καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι Κύριε.* Accedunt Troparia de die, de beata Virgine, de Sanctis etc., Antiphonae et Preces variae e. g. *Τί σε καλέσωμεν, ὦ κεχαριτωμένη; Οὐρανόν; ὅτι ἀνέτειλας τὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. Παράδεισον; ὅτι ἐβλάστησας τὸ ἄνθος τῆς ἀφθαρσίας. Παρθένον; ὅτι ἔμεινας ἄφθορος. Ἁγνὴν Μητέρα; ὅτι ἔσχες σαῖς ἁγίαις ἀγκάλαις Υἱὸν, τὸν πάντων Θεόν. Αὐτὸν ἱκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.*

Τὰ διαβήματά μου κατεύθυνον κατὰ τὸ λόγιόν σου, καὶ μὴ κατακυριευσάτων μου πᾶσα ἀνομία.

Λύτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων, καὶ φυλάξω τὰς ἐντολάς σου.

Τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, καὶ δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεώς σου Κύριε, ὅπως ὑμνήσω τὴν δόξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου.

Finem facit officio praeclara oratio ad Christum directa: *Χριστὲ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, τὸ φωτίζον καὶ ἁγιάζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν Κόσμον· σημειωθήτω ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, ἵνα ἐν αὐτῷ ὀψώμεθα φῶς τὸ ἀπρόσιτον· καὶ κατεύθυνον τὰ διαβήματα ἡμῶν πρὸς ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν σου, πρεσβείαις τῆς παναχράντου σου Μητρὸς, καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν.*

Μεσώριον τῆς πρώτης ὥρας in limine tres Psalmos ostendit: Ps. 46: *ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις.* Ps. 92: *ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ.* Ps. 93: *ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν.* Ex Tropariorum et orationum numero quoniam excellentissima quaeque libamus,

subiungimus haec: *Ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς· πάσης γὰρ ἀπολογίας ἀποροῦντες, ταύτην σοι τὴν ἱκεσίαν ὡς Δεσπότῃ, οἱ ἁμαρτωλοὶ προςφέρομεν, ἐλέησον ἡμᾶς.*

Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς· ἐπὶ σοὶ γὰρ πεποίθαμεν, μὴ ὀργισθῇς ἡμῖν σφόδρα, μηδὲ μνησθῇς τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν· ἀλλ' ἐπίβλεψον καὶ νῦν ὡς εὔσπλαγχνος, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν. Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαός σου· πάντες ἔργα χειρῶν σου καὶ τὸ ὄνομά σου ἐπικεκλήμεθα.

Ὁ ἐξαποστέλλων τὸ φῶς, καὶ πορεύεται, ὁ ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς· ὁ ποιῶν ὄρθρον, καὶ φωτίζων πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην, φώτισον καὶ ἡμῶν τὰς καρδίας Δέσποτα τῶν ἁπάντων. Χάρισαι ἡμῖν ἐν τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ εὐαρεστεῖν σοι, διαφυλάττων ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ πάσης πονηρᾶς πράξεως, ῥυόμενος ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς βέλους πετομένου ἡμέρας, καὶ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως. Πρεσβείαις τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τῶν ἀΰλων σου Λειτουργῶν καὶ ἐπουρανίων Δυνάμεων, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων. Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

2. Hora Tertia hos psalmos sibi peculiares habet: Ps. 17: *εἰςάκουσον Κύριε δικαιοσύνης μου.* Ps. 25: *πρὸς σὲ Κύριε ἦρα τὴν ψυχήν μου.* Ps. 51: *ἐλέησόν με ὁ Θεός.* Et quoniam tertia hora Spiritus Sanctus in apostolos descendit, cantica et antiphonae huius spiritalis unctionis mentionem iniiciunt vel gratiam Sancti Spiritus exposcunt: *Κύριε, ὁ τὸ πανάγιόν σου Πνεῦμα ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς Ἀποστόλοις σου καταπέμψας, τοῦτο ἀγαθὲ μὴ ἀντανέλῃς ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐγκαίνισον ἡμῖν τοῖς δεομένοις σου.*

Εὐλογητὸς εἶ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πανσόφους τοὺς Ἁλιεῖς ἀναδείξας, καταπέμψας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ δι' αὐτῶν τὴν Οἰκουμένην σαγηνεύσας, φιλάνθρωπε δόξα σοι.

Ταχεῖαν, καὶ σταθηρὰν δίδου παραμυθίαν τοῖς δούλοις σου Ἰησοῦ, ἐν τῷ ἀκηδιάσαι τὰ πνεύματα ἡμῶν, μὴ χωρίζου τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐν θλίψεσι, μὴ μακρύνου τῶν φρενῶν ἡμῶν ἐν περιστάσεσιν, ἀλλ' ἀεὶ ἡμᾶς πρόφθασον. Ἔγγισον ἡμῖν, ἔγγισον ὁ πανταχοῦ· ὥςπερ καὶ τοῖς Ἀποστόλοις σου πάντοτε συνῇς, οὕτω καὶ τοῖς σὲ ποθοῦσιν ἕνωσον σαυτὸν Οἰκτίρμων· ἵνα συνημμένοι σοι ὑμνῶμεν, καὶ δοξολογῶμεν τὸ πανάγιόν σου Πνεῦμα.

Μεσώριον τῆς τρίτης ὥρας Ps. 30: *ὑψώσω σε Κύριε.* Ps. 32: *μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι.* Ps. 61: *εἰςάκουσον ὁ Θεὸς τῆς δεήσεώς μου.* Troparia de die, de martyribus, de Beata Virgine.

n calce posita est oratio „*τοῦ μεγάλου Βασιλείου*“. *Κύριε ὁ Θεὸς μῶν, ὁ τὴν σὴν εἰρήνην δεδωκὼς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν τοῦ παν- γίου Πνεύματος δωρεὰν τοῖς σοῖς Μαθηταῖς καὶ Ἀποστόλοις κα- πέμψας, καὶ τὰ τούτων χείλη ἐκ πυρίνων γλωσσῶν διανοίξας δυ- μει σου, διάνοιξον καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὰ χείλη, καὶ δίδαξον ιᾶς, πῶς δεῖ, καὶ ὑπὲρ ὧν χρὴ προςεύχεσθαι. Κυβέρνησον ἡμῶν ν ζωὴν ὁ εὔδιος τῶν χειμαζομένων λιμὴν, καὶ γνώρισον ἡμῖν ὁδὸν, ἣ πορευσόμεθα. Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἡμῶν, ιὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ τὸ τῆς διανοίας ἡμῶν στήριξον ὀλισθηρόν. α καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἀγαθῷ πρὸς τὸ συμ- ρον ὁδηγούμενοι, καταξιωθῶμεν ποιεῖν τὰς ἐντολάς σου, καὶ τῆς ἡς ἀεὶ μνημονεύειν ἐνδόξου, καὶ ἐρευνητικῆς τῶν πεπραγμένων ἡμῖν ῖς ἀνθρώποις παρουσίας· καὶ μὴ τοῖς φθειρομένοις τοῦ Κόσμου ύτου συναπατᾶσθαι τερπνοῖς, ἀλλὰ τῆς τῶν μελλόντων ὀρέγεσθαι τολαύσεως ἐνίσχυσον θησαυρῶν. Ὅτι εὐλογητὸς, καὶ αἰνετὸς ὑπάρ ιις ἐν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

3. Sexta Hora. Item tres obtinet Psalmos. Ps. 54: *ὁ Θεὸς ἐν ῷ ὀνόματί σου.* Ps. 55: *Θεὸς ἐνωτίσω τὴν προςευχήν μου.* Ps. 91: *κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου.* Praeterea Hora meditatur Do- inum hora sexta crucifixum in Tropariis et Antiphonis suis: *Ὁ ἐν τῃ ἡμέρᾳ τε καὶ ὥρᾳ τῷ Σταυρῷ προςηλώσας, τὴν ἐν τῷ Πα- αδείσῳ τολμηθεῖσαν τῷ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, καὶ τῶν πταισμάτων ἡμῶν ὸ χειρόγραφον, διάῤῥηξον Χριστὲ ὁ Θεὸς, καὶ σῶσον ἡμᾶς.*

Μεσώριον τῆς ἕκτης ὥρας. Ps. 56: *ἐλέησόν με ὁ Θεὸς, ὅτι ατεπάτησέ με ὁ ἄνθρωπος.* Ps. 57: *ἐλέησόν με ὁ Θεὸς, ἐλέησόν ιε.* Ps. 70: *ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες.* Peroratur autem ac oratione: *Θεὲ καὶ Κύριε τῶν δυνάμεων, καὶ πάσης κτίσεως Δη- ιουργὲ, ὁ διὰ σπλάγχνα ἀνεικάστου ἐλέους σου, τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καταπέμψας ἐπὶ σωτηρίᾳ οῦ γένους ἡμῶν. Καὶ διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ Σταυροῦ τὸ χειρόγρα- ον τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν διαῤῥήξας, καὶ θριαμβεύσας ἐν αὐτῷ τὰς ρχὰς καὶ ἐξουσίας τοῦ σκότους. Αὐτὸς Δέσποτα φιλάνθρωπε, πρός- εξαι καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὰς εὐχαριστηρίους ταύτας, καὶ ἱκε- ηρίους ἐντεύξεις, καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς ὀλεθρίου καὶ σκοτει- οῦ παραπτώματος, καὶ πάντων τῶν κακῶσαι ἡμᾶς ζητούντων ὁρα- ῶν, καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν· καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μῶν, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς τὰς καρδίας ἡμῶν εἰς λόγους, ἢ εἰς λογισμοὺς ονηρίας. Ἀλλὰ τῷ πόθῳ σου τρῶσον ἡμῶν τὰς ψυχὰς, ἵνα πρὸς ὲ διαπαντὸς ἀτενίζοντες, καὶ τῷ παρὰ σοῦ φωτὶ ὁδηγούμενοι, σὲ ὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀΐδιον κατοπτεύοντες φῶς, ἀκατάπαυστόν σοι τὴν ξομολόγησιν, καὶ εὐχαριστίαν ἀναπέμπωμεν, τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, σὺν*

τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

4. Nona Hora tres sibi vindicat Psalmos. Ps. 84: ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου. Ps. 85: εὐδοκήσας Κύριε τὴν γῆν σου. Ps. 86: κλῖνον Κύριε τὸ οὖς σου. Troparia et cantica memoriam revocant latronis „qui confessionis praemium sumpsit" atque omnino mortis dominicae:

Ὁ ἐν τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ δι' ἡμᾶς, σαρκὶ τοῦ θανάτου γευσάμενος, νέκρωσον τῆς σαρκὸς ἡμῶν τὸ φρόνημα Χριστὲ ὁ Θεὸς, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Βλέπων ὁ Ληστὴς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἐπὶ Σταυροῦ κρεμάμενον, ἔλεγεν· εἰ μὴ Θεὸς ὑπῆρχε σαρκωθεὶς ὁ σὺν ἡμῖν σταυρωθεὶς, οὐκ ἂν ὁ Ἥλιος τὰς ἀκτῖνας ἐναπέκρυψεν, οὐδὲ ἡ γῆ σειομένη ἐκυμαίνετο. Ἀλλ' ὁ πάντων ἀνεχόμενος, μνήσθητί μου Κύριε ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου.

Ἐν μέσῳ δύο λῃστῶν, ζυγὸς δικαιοσύνης εὑρέθη ὁ Σταυρός σου· τοῦ μὲν καταγομένου εἰς Ἅιδην τῷ βάρει τῆς βλασφημίας, τοῦ δὲ κουφιζομένου πταισμάτων, πρὸς γνῶσιν Θεολογίας, Χριστὲ ὁ Θεὸς δόξα σοι.

Τὸν Ἀμνὸν, καὶ Ποιμένα, καὶ Σωτῆρα τοῦ Κόσμου, ἐν τῷ Σταυρῷ θεωροῦσα ἡ τεκοῦσα, ἔλεγε δακρύουσα· ὁ μὲν Κόσμος ἀγάλλεται δεχόμενος τὴν λύτρωσιν, τὰ δὲ σπλάγχνα μου φλέγονται ὁρώσης σου τὴν Σταύρωσιν, ἣν ὑπὲρ πάντων ὑπομένεις, ὁ Υἱὸς, καὶ Θεός μου.

Μεσώριον τῆς ἐννάτης ὥρας. Ps. 113: αἰνεῖτε παῖδες. Ps. 138: ἐξομολογήσομαί σοι Κύριε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου. Ps. 140: ἐξελοῦ με Κύριε ἐξ ἀνθρώπου πονηροῦ. Novissimum locum tenet oratio Basilii: Δέσποτα Κύριε Ἰ. Χ. ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μακροθυμήσας ἐπὶ τοῖς ἡμῶν πλημμελήμασι καὶ ἄχρι τῆς παρούσης ὥρας ἀγαγὼν ἡμᾶς, ἐν ᾗ ἐπὶ τοῦ ζωοποιοῦ Ξύλου κρεμάμενος, τῷ εὐγνώμονι Λῃστῇ τὴν εἰς τὸν Παράδεισον ὡδοποιήσας εἴσοδον, καὶ θανάτῳ τὸν θάνατον ὤλεσας· ἱλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ ἀναξίοις δούλοις σου. Ἡμάρτομεν γὰρ, καὶ ἠνομήσαμεν, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι ἆραι τὰ ὄμματα ἡμῶν, καὶ βλέψαι εἰς τὸ ὕψος τοῦ Οὐρανοῦ, διότι κατελίπομεν τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης σου, καὶ ἐπορεύθημεν ἐν τοῖς θελήμασι τῶν καρδιῶν ἡμῶν. Ἀλλ' ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἀνείκαστον ἀγαθότητα. Φεῖσαι ἡμῶν Κύριε κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου, καὶ σῶσον ἡμᾶς διὰ τὸ Ὄνομά σου τὸ Ἅγιον, ὅτι ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι ἡμῶν. Ἐξελοῦ ἡμᾶς τῆς τοῦ ἀντικειμένου χειρὸς, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ νέκρωσον τὸ σαρκικὸν ἡμῶν φρόνημα. Ἵνα τὸν παλαιὸν ἀποθέμενοι ἄνθρωπον, τὸν νέον ἐνδυσώμεθα, καὶ συζήσωμεν τῷ ἡμετέρῳ Δεσπότῃ καὶ Κηδεμόνι. Καὶ οὕτω

ἴς σοῖς ἀκολουθοῦντες προςτάγμασιν, εἰς τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν ταντήσωμεν, ἔνθα πάντων ἐστὶν εὐφραινομένων ἡ κατοικία. Σὺ ·ρ εἶ ἡ ὄντως ἀληθινὴ εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίασις τῶν ἀγαπώντων , Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου νεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.[1])

---

1) Monachi inter horam sextam et nonam recitant ἀκολουθίαν τῶν τυπικῶν, siliter e psalmis 103. 146. 34, symbolo Nicaeno, Macarismis et variis precibus conflatam. aeterea in Horologio legitur ἀκολουθία τῆς τραπέζης πρὸ τοῦ ἀρίστου καὶ μετὰ ν ἄριστον cum Psalm. 145. 122, exaltatione Panagiae et variis precibus e. g. ριστὲ ὁ Θεὸς εὐλόγησον τὴν βρῶσιν καὶ τὴν πόσιν τῶν δούλων σου, ὅτι Ἅγιος πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Καὶ μετὰ τὸ ύσασθαι, λέγοντος τοῦ Διακόνου τοὺς στίχους, ἀνιστάμενοι λέγομεν· Εὐλογητὸς Θεὸς, ὁ ἐλεῶν καὶ τρέφων ἡμᾶς ἐκ νεότητος ἡμῶν, ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκὶ, ήρωσον χαρᾶς, καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρ-ιαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ιῶν· μεθ' οὗ σοι δόξα πρέπει, κράτος, τιμὴ καὶ προςκύνησις, σὺν τῷ Ἁγίῳ νεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Δόξα σοι Κύριε, Δόξα σοι Ἅγιε, Δόξα σοι Βα-λεῦ, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην· πλήρωσον ἡμᾶς καὶ Πνεύματος γίου, ἵνα εὑρεθῶμεν ἐνώπιόν σου εὐάρεστοι, καὶ μὴ αἰσχυνόμενοι ὅταν ἀποδώ-ς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

CAPUT IX.

DE LIBRIS GRAECORUM ECCLESIASTICIS.

Quod supra de onerosa Graecorum pietate, difficili atque perplexa rituum ratione ex occidentalium hominum mente prolatum est: id cadit maxime in librorum sacrorum oeconomiam. Nam, ut recte monet Allatius, tanta est ipsorum non modo moles in immensam adaucta, sed inter se diversitas, ut cognosci probe non possint, nisi ab homine ut linguae sic rituum omnium illius gentis callentissimo, qui in intima Graecorum adyta penetraverit. Ipse conscripsit Dissertationes II. de libris Ecclesiasticis Graecorum (Parisiis 1646. 4. 351 pagg.),[1]) at proh dolor stupendae viri eruditioni haud aequiparat sermonis perspicuitas et evidentia. Post Allatium Caveus in Dissertatione secunda, Historiae Literariae affixa (Ed. Oxon. Tom. 2. p. 20—42) atque Kingius in libro saepius commemorato hanc provinciam susceperunt. At Caveus Allatii premit vestigia, Kingius tractat implicatissimam quaestionem *ὡς ἐν παρόδῳ*. Ea qua insignis est diligentia nuper Nealius in hac eruditionis curriculo elaboravit (The Office Books of the Holy Eastern Church l. c. II. p. 819—890). Neque defuit doctissimo viro ipsius ecclesiae Graecae, ut ita dicam, suffragium atque auxilium: grata mente commemorat Eugenium Papoff, ecclesiae Russicae quae Londini est sacerdotem qui dubitanti vel haesitanti calamo optime consuluerit. Nostrum erit exponere breviter, quae gravissima sunt ad orientalis ecclesiae sacram supellectilem perlustrandam et perspiciendam.

I. Summae auctoritatis est Liturgiarum Liber Russ. Schlubeschnik, in quo Missarum celebrandarum series habetur: Ioannis Chrysostomi, Basilii Magni illiusque quam vocant *προηγιασμένων*. Sunt etiam libelli, in quibus Missa Chrysostomi continetur. Si accedunt ad Missas ritus

---

1) Prima Dissertatione viginti tres Graecorum libros ecclesiasticos percurrit: secunda singulari negotio disputat de Triodio, Pentecostario et Paracletico, recentiorum additamentis passim haereticorum labe adspersis.

ı reliquis sacramentis administrandis usitati aliaeque preces ecclesiastiae, totum volumen nomen accipit **Euchologii**, Russ. Trebnik. Uti mnes Graecorum libri ecclesiastici, Euchologium persaepe typis expressım est Venetiis. Nealius enumerat annos 1526, 1544, 1553, 1570, 571, 1600, 1602, 1616, 1622, 1629, 1638, 1642 etc. Mihi ad manus ıt: *Εὐχολόγιον σὺν Θεῷ ἁγίῳ νεωστὶ μετατυπωθὲν μετά τινων ὠφε-ʹμων προςθέσεων περὶ τῆς τοῦ ἀρχιερέως χειροτονίας, τῶν τῆς με-ίλης ἐκκλησίας ὀφφικίων, περὶ ἐξομολογήσεως καὶ ἄλλων τινῶν ναγκαίων τεθέντων ἐν τῷ τέλει, ἐπιμελείᾳ καὶ διορθώσει Ἰωάννου ροδιακόνου τοῦ Ἀβραμίου.* Celebratissima est editio Euchologii Iac. oari curis illustrata. Pro officiorum multitudine distinguuntur Euchologa maxima, magna, minora.

II. Secundus liber duodecim voluminibus comprehensus dicitur **Mēaeum** τὸ μηναῖον Russ. Tscheti Minei. Menses singuli singula exent volumina: interdum in tria vel quatuor volumina redacti sunt. ontinet liber eam Breviarii Romani partem, quae vocatur Proprium de anctis, ita tamen ut, omissis quae sunt de Communi, ea exhibeat, quae ıivis Sancto propria sunt: Troparia scilicet in primis et secundis Vespes, Canones in Matutino et Synaxaria, rerum nempe gestarum ab illis anctis, quorum dies agitur, succinctam narrationem. Accedit aliorum anctorum, licet eorum Officium peculiare non habeatur commemoratio. mnia coniunctim ingentem precum et canticorum efficiunt molem. Habo Menaeum, in duodecim menses digestum Venetiis 1670 et sequentiıs annis expressum. Complectitur Ianuarius 282 pagg. fol. Februarius 56 pagg. Martius 139 pagg. Aprilis 132 pagg. Maius 120 pagg. Iunius 28 pagg. Iulius 159 pagg. Augustus 182 pagg. September 206 pagg. ctober 204 pagg. November 256 pagg. December 290 pagg. Ne desit templum Synaxarii, proponimus historiam SS. Sexti et Laurentii MM., et pud nos celebratissimam (August. p. 60: *Οὗτοι κατὰ τοὺς καιροὺς ʹκίου γεγόνασι. Καὶ ὁ μὲν ἅγιος Ξύστος ἐξ Ἀθηνῶν ὑπῆρχεν ἐν ἰς καὶ τὸν τῆς φιλοσοφίας λόγον ἐξήσκησε. Παραγενόμενος δὲ ἐν ώμῃ χειροτονεῖται ἐπίσκοπος μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι τὸν ἅγιον Στέανον· ὠδίνοντος δὲ ἤδη τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοῦ κελεύει ἅγιος Ξύστος Λαυρεντίῳ τῷ ἀρχιδιακόνῳ αὐτοῦ διοικῆσαι τὰ σκεύη ῆς ἐκκλησίας· ὁ δὲ ταῦτα πωλήσας διένειμε πτωχοῖς. Τοῦ δὲ Δεlου ὑποστρέψαντος ἐκ Περσίδος προςήχθη αὐτῷ ὁ ἅγιος Ξύστος ὁ πίσκοπος· καὶ τὸν Χριστὸν ἀρνήσασθαι μὴ πεισθεὶς, ἀλλὰ παῤῥηίᾳ αὐτὸν Θεὸν καὶ δημιουργὸν τοῦ παντὸς καθομολογήσας ξίφει ὴν κεφαλὴν ἐτμήθη. Εἰςαχθεὶς Λαυρέντιος ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ τὰ ερα χρήματα ἀπαιτούμενος καὶ αἰτήσας ἁμάξας καὶ λαβὼν τοὺς χωοὺς καὶ ἀναπήρους οἷς διένειμε τὰ χρήματα ταῖς ἁμάξαις ἤγαγε*

πρὸς τὸν βασιλέα, οὓς ἰδὼν καὶ ὀργισθεὶς κελεύει τὸν ἅγιον Λαυρέντιον τυφθῆναι σφοδρῶς, εἶτα βληθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ ἐν ᾗ γενόμενος ἰᾶτο πάντας ὅσοι πρὸς αὐτὸν ἐφοίτων, ᾧ ἂν ἕκαστος κατείχετο νοσήματι. Ἅπερ ὁ τριβοῦνος Καλλίνικος βλέπων, ὁ καὶ τῇ εἱρκτῇ ἐπιστατῶν ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ καὶ ἐβαπτίσθη. Μετὰ τοῦτο δὲ παρίσταται ὁ ἅγιος Λαυρέντιος τῷ βασιλεῖ καὶ μὴ πεισθεὶς θῦσαι τοῖς εἰδώλοις ἐπὶ ἐσχάρας ἁπλοῦται, κάτωθεν ὑφαπτομένου πυρός. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας ἀφῆκε τὸ πνεῦμα καὶ κηδείας τῆς ὀφειλομένης παρὰ τοῦ Ἱππολύτου τυγχάνει).

III. **Horologium**, *Ὡρολόγιον*, Russ. Tschassownik, continet Horas canonicas, quoad ad statas preces et formulas vel ut Romana voce utar, officium Hebdomadae. Duo in promptu sunt exemplaria. Alterum vetustius: *Ὡρολόγιον νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν μετὰ πασχαλίων ἔτων μ' καὶ συνταγματίου τινὸς περὶ τῶν νηστειῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ*, alterum recentius: *Ὡρολόγιον τὸ μέγα περιέχον ἅπασαν τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ ἀκολουθίαν μετὰ προςθήκης τοῦ ἱεροῦ συμβόλου, πασχαλίων μδ' καὶ ἄλλων τινῶν χρησίμων*. Venet. 1832. In utroque libro adnectuntur horis Canones paracletici in B. Virginem et Angelum Custodem et deprecatorius in omnes Angelos et Sanctos, Calendarium, Cyrilli Alexandrini oratio de exitu animae et de secundo adventu, Nicephori de ieiuniis Graecorum tractatulus, lingua eorum vulgari conscriptus et multa alia. Horologium minus s. *ὡρολογόπουλον* a maiori extractum est, maxime necessaria tantummodo continens, ad portandum magis idoneum.

IV. **Typicum**, *Τυπικόν*, nomen habent a *τύπος* quasi forma sit, norma et regula, ordo recitandi officium. In eo a primo die anni singulis diebus, quid inter Missarum sollemnia, quid ad Vesperas, quid ad Horas, quid ad Matutinum, quid denique ad reliqua divina officia, sive dies illi feriales sunt sive festi recitandum, quid psallendum aut legendum sit, quibus diebus ieiunandum, quibus et quomodo solvendum ieiunium longe ac fuse praescribitur. Olim singulae Graecorum ecclesiae ac potissimum patriarchales peculiarem sibi modum in rebus divinis peragendis sibi praescripserunt: postea ille, qui S. Sabbae fuisse dicitur uti melior apud omnes Graecos invaluit. Variis est distinctum pro materiae varietate capitibus. Plerumque in hoc libro continentur: Ordo recitandi officium per totum annum ex lege sancti Sabbae capp. 59. Sequuntur Marci Hieromonachi de dubiis Typicis capita centum, Nicolai Patriarchae Constant. ad Anastasium Montis Sinai Abbatem de Ieiuniis Graecorum carmina poëtica. Inde locum habent minutiora quaedam: de Artziburio, de feriis Monachorum, de continentia et ingluvie, de quatuor Evangelistis etc. Finem faciunt „capita adhortativa ad virtutem“.

Neque aliter comparata est editio Typici, quam mihi suppeditavit Bibliotheca Orphanotrophei: *Τυπικὸν σὺν τῷ Θεῷ περιέχον πᾶσαν τὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησιατικῆς ἀκολουθίας τοῦ χρόνου ὅλου.* Venetiis 1643. Differt ab hoc exemplari novissima editio Typici, Constantinopoli mihi benevole transmissa, Anthimo Patriarchae dedicata: *Τυπικὸν ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας. Ἐκ μακρᾶς τῆς πείρας, καὶ πολλῶν σημειώσεων τῶν κατὰ καιροὺς χρηματισάντων Πρωτοψαλτῶν συλλεγὲν ἤδη τὸ δεύτερον, πολλαῖς προςθήκαις καὶ ἐπιδιορθώσεσι τῆς α'. ἐκδόσεως ἐκδίδεται παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντινοῦ Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου. ͵αωνα'.* (1851.) 8. 332 pagg. Nam continetur hoc volumine: *Τυπικόν, Τριώδιον, Πεντηκοστάριον, Ἑρμηνεία εἰς ἐγκαίνια ναοῦ, Διάφοροι τάξεις* et alia capita ad ritus et leges ecclesiasticas spectantia. Omissae sunt Marci, Nicolai, Anastasii liturgicae disputationes. Cave confundas cum *τυπικῷ* Psalmorum eclogas, cani solitas in summis festivitatibus quae vocantur *τὰ τυπικά.* Alias vocis *τυπικῶν* notiones apud Allatium l. c. p. 14 sq. cf. p. 313.[1])

---

1) Neale l. c. p. 848: „This is the book which contains the general rubrics for the performance of the Divine Offices, and more especially for the concurrence of festivals. It is well known that, in the Latin Church, a few pages of simple directions, and two easy tables, are sufficient for the settlement of all possible difficulties. In the East the case is far otherwise: there are no tables, no directions applicable to all circumstances, but a series of rubrics, the length and tediousness of which will better be understood from an actual example.“ Addit Vir Doctus epitomen capitis de S. Georgii, decem paginis expositi. His ambagibus ecclesia Graeca fatigatur, quia ignorat locum de Translatione festorum, Latinis maxime acceptum. Si concurrit statum festum cum festo mobili, neutrum transfertur sed connectitur utriusque officium. Tamen si concurrit Sanctus cum *ἀποδόσει* festivitatis, canitur officium de Sancto die praecedente. Adscribimus ex Typico Constantinopolitano praecepta satis perspicua de Dominicis infra Epiphaniam et Quadragesimam. *Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἐὰν παρέλθῃ ἡ μετὰ τὰ Φῶτα Κυρ. καὶ μείνῃ μία Κυρ. ἕως τὸ Τριῴδιον. Τῇ αὐτῇ Κυρ. Εὐαγγέλ. λέγεται. Λουκᾶ. Κυρ. ιε'. τοῦ Ζακχαίου. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διήρχετο ὁ Ἰησοῦς. Ἀπόστ. Κυρ. λβ'. Πιστὸς ὁ λόγος. Ἐὰν ὦσι δύω Κυριακαὶ. Τῇ μὲν α'. Λουκᾶ Κυρ. ιβ'. τῶν δέκα Λεπρῶν. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ εἰςερχομένου τοῦ Ἰησοῦ. Ἀπόστ. Κυρ. κθ'. Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερ. Τῇ δὲ β'. Λουκᾶ Κυρ. ιε'. τοῦ Ζακχαίου. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διήρχετο ὁ Ἰησοῦς. Ἀπόστ. Κυρ. λβ'. Εἰ μὲν τύχωσιν τρεῖς. Τῇ α'. Λουκᾶ Κυρ. ιβ'. τῶν δέκα Λεπρῶν. Ἀπόστ. Κυρ. κθ'. Τῇ β'. — Κυρ. ιε'. τοῦ Ζακχαίου. Ἀπόστ. Κυρ. λβ'. Τῇ γ'. Ματθ. Κυρ. ιζ'. τῆς Χαναναίας. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς. Ἀπόστ. Κυρ. ιζ'. Ὑμεῖς ἐστὲ ναὸς Θεοῦ ζῶντος. Εἰ δὲ τύχωσι τέσσαρες. Τῇ α'. Λουκᾶ Κυρ. ιβ'. τῶν δέκα Λεπρῶν. Ἀπόστ. Κυρ. κθ'. Τῇ β'. — Κυρ. ιδ'. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐγένετο ἐν τῷ ἐγγίζειν τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱεροσ. Ἀπόστ. Κυρ. λα'. Τέκνον Τιμόθεε, πιστὸς ὁ λόγος. Τῇ γ'. Λουκᾶ Κυρ. ιε'. τοῦ Ζακχαίου. Ἀπόστ. Κυρ. λβ'. Τῇ δ'. Ματθ. Κυρ. ιζ'. τῆς Χαναναίας. Ἀπόστ. Κυρ. ιζ'.*

V. Evangelium, τὸ Εὐαγγέλιον.[1]) Hic Codex non continuatam exhibet evangelicae historiae seriem, sed Evangelia in certas partes vel sectiones divisa, quas Graeci τμήματα, μέρη, περικοπάς, ἀναγνώσεις appellant. Nam in orientali ecclesia non solum quaevis festivitas sed etiam quaevis feria suum habet Apostolum atque proprium Evangelium. Viget scripturarum lectio eaque non adeo interrupta. Exceptis enim sollemnitatibus, quae proprium sibi poscunt Evangelium, reliquis anni diebus evangelicam seriem (uti epistolas) ita dispertiuntur, ut unius prius Evangelistae textum in τμήματα dividant et diebus applicent, donec finiat; postmodum alterius continuent, donec omnia ad exitum perduxerint et diebus Dominicis a scriptore Evangelii nomen imponant p. 213 sq. Sane multis placebit haec reformata indoles: nos dolemus quod apud Graecos desideratur intima et mystica inter Epistolam et Evangelium necessitudo, omnino anni ecclesiastici per Dominicas suas et pericopas significanter dispositi ordo et pulcritudo.

VI. Apostolus, Ἀπόστολος s. πραξαπόστολος ex Actibus Apostolorum, Epistolis Pauli et Catholicis, nec non Apocalypsi compositus est. Textus in plures partes divisus et diebus singulis et festis diebus accommodatus, ita ut completo libro ea quoque omnia terminentur, nihilque in iis sit, quod in libro non habeatur et quandoque etiam bis et ter, ut sese tulerit occasio, repetitum. Est mihi Apostolus Venetiis impressus anno 1706. 4. 312 pagg.: Ἀπόστολος, πράξεις καὶ ἐπιστολαὶ ἐπ' ἐκκλησίας καθ' ἑκαστὴν κηρυττόμεναι νεωστὶ μετατυπωθεῖσαι τε καὶ διορθωθεῖσαι. Adiecta est Pauli sententia: ἡ πίστις ἡμῶν οὐκ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. Novissimam paginam obtinet εἴδησις πρὸς τὸν ἀναγνώστην τοῦ ἀποστόλου.[2])

VII. Ἀναγνώσεων Liber continet Lectiones per totum annum ex vetere testamento recitandas.

VIII. Psalterium, Ψαλτήριον, liber et in Missis et in Matutinis precibus omnino in omnibus officiis frequentissimus, tamquam qui semper prae manibus sit, licet ob assiduam illius recitationem e memoria fere omnia dicantur. Numerant Graeci XX Psalmorum Sectiones

---

1) Augusti Denkw. VI. p. 206: „Die Griechen nennen die Evangelienbücher, woraus die sonn- und festtäglichen Pericopen, gewöhnlich mit einer kurzen Paraphrase und Erklärung in neugriechischer Sprache vorgelesen werden, Synaxaria und die in Venedig besorgten Ausgaben und Abdrücke derselben sind gegenwärtig in grosser Menge bei den griechischen Christen in Vorder-Asien verbreitet.“ At vox συναξάριον vulgatissima notione non Evangelistarium significat, sed breves vitas Sanctorum, e Menaeis excerptas.

2) Apostolus, qui graece in lucem prodit Moscoviae 1563 et 1564, primus Russorum liber est typis excusus, hodie rarissimus.

καθίσματα, ita tamen ut Cathisma decimum septimum ob prolixitatem Psalmi 119 hoc uno cantico compleatur.[1]) Singula Cathismata in tres partes s. *στάσεις* subdividunt, quae doxologia minori: gloria Patri et Filio etc. terminant, aliter ac fit in ecclesia Latina, quae dictum hymnum post omnes hymnos recitat. Psalterii autem recitandi per totum annum modum hunc Graecorum ecclesia servat: A vigesima mensis Septembris ad Octavam usque Epiphaniae singulis diebus tria Cathismata recitant, bina in Matutinis, unum in Vesperis, adeo ut unaquaque hebdomada Psalterium universum percurratur. Inde usque ad Sabbatum Dom. Apocreos unum Cathisma cantatur ad Nocturnum, unum ad Laudes, bina ad Vesperas. Hebdomadae Apocreos et Tyrophagi tria solummodo habent Cathismata „ut fratres paululum quiescant". At sex Quadragesimae hebdomadibus singulis bis Psalterium recitatur. Sancta hebdomade semel tantum dicitur finitque feria quarta: a feria quinta usque ad Sabbatum Antipaschae silet. Tunc rursus inchoatur et quotidie dicuntur in Matutinis bina Cathismata, ad Vesperas unum usque ad diem vigesimam Septembris. Porro singuli ex hoc Psalmorum corpore in peculiarem usum conversi singulare nomen sibi vindicarunt. Iam commemoravimus *τυπικά*, Psalmorum scilicet versiculos, summis festivitatibus accommodatos. Psalmus 104 (*τὸ* Venite exultemus) ab inchoandis officiis nomen habet *τοῦ παροιμιακοῦ*. Psalmorum triga, in horis minoribus dici solita, appellatur *τρίψαλμος*: item sex psalmi 3, 38, 63, 88, 103, 104, qui saepe recitantur in Matutinis et Completorio inter incensationem, acceperunt nomen *τοῦ ἑξαψάλμου*. Psalmi qui efficiunt Cathisma decimum octavum 120—132 consecuti sunt nomen *τὰ πρὸς Κύριον* quoniam primus sic incipit: *πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα*. Psalmi 119 significatur nomine *τοῦ ἀμώμου* Ps. 135 et 136 coniunctim audiunt *ὁ πολυέλεος*, denique Ps. 148, 149, 150 vocantur *αἶνοι*. Psalmi Graduales Graecis sunt *ἀναβαθμοί*. Typic. Const.: *Ἀναβαθμοὶ κυρίως τῷ θείῳ Δαβὶδ διὰ τοῦτο εἴρηνται, παραδηλοῦντες τὴν ἐκ Βαβυλῶνος τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἡμῶν αὖθις ἐκ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν εἰς τὸν Παράδεισον ἄνοδον· τούτου γὰρ χάριν ἴσως καὶ ἐν ταῖς Ἀναστασίμοις μόναις τῶν ἡμερῶν ἐτάχθησαν ᾄδεσθαι· διὰ γὰρ τῆς Ἀναστάσεως πρὸς τὴν ἄνω πορείαν ηὐτομολήσαμεν, καὶ ἀνεβιβάσθημεν.*

IX. Triodium, *Τριώδιον*, cf. p. 213.

---

1) Psalmorum Cathismata haec sunt: I. Ps. 1—8. II. Ps. 9—17. III. Ps. 18—24. IV. Ps. 25—32. V. Ps. 33—37. VI. Ps. 38—46. VII. Ps. 47—55. VIII. Ps. 56—64. IX. Ps. 65—70. X. Ps. 71—77. XI. Ps. 78—85. XII. Ps. 86—91. XIII. Ps. 92—101. XIV. Ps. 102—105. XV. Ps. 106—109. XVI. Ps. 110—118. XVII. Ps. 119. XVIII. Ps. 120—132. XIX. Ps. 133—143. XX. Ps. 144—150. Nestorianis eadem Psalmorum partititio accepta est.

X. Pentecostarium, *Πεντηκοστάριον*, cf. p. 228.

XI. Paracleticum, *Παρακλητικόν, παρακλητική* i. e. consolatorius et imploratorius liber. Nam omnia quae in eo sunt, ex Allatii sententia eo maxime spectare videntur, ut peccatorem consolentur, hortentur et quasi vi quadam compellant, ut de commissis poenitentiam agat. Huic modo angelorum opem, modo Martyrum, modo Confessorum aliorumque Sanctorum, prout diei cuius officium recitatur, ratio exposcit. Haec ad nomen pertinent. Quod ad libri argumentum, quando in officiis divinis proprii Canones et Troparia desiderantur, quae ad complementum officii pertineant, ad Paracleticum confugiunt, quod recte appellari potest Antiphonarium commune et feriali et festivo officio necessaria suppeditans. Dividitur in octo partes, quas Graeci *ἤχους*, sonos, appellant. Itaque officium hebdomadae octies pro sonorum varietate recinunt qui optime vel animi alacritatem sanctamque laetitiam exprimunt vel luctus spirant et indicant gravitatem. Ordo officii diligenter adnotare solet, ex quo sono Paracletici antiphonae communes recitandae sint.[1]) Ad manus erat: *Παρακλητικὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ περιέχουσα τὴν πρέπουσαν αὐτῇ κατ' ἦχον ἀκολουθίαν κτλ.* Venetiis 1664. fol. 400 pagg.

XII. Octoechus, *Ὀκτοῆχος*, Russ. Osmoglasnik, multum habet affinitatis cum praecedente. Et hic liber per octo sonos, quatuor proprie sic dictos et quatuor obliquos (*πλάγιοι τοῦ πρώτου, δευτέρου κτλ.*) modulatur Canones et Troparia de Communi, sed ea tantum, quae a primis Vesperis Dominicae ad finem usque Missae decantantur. Distinguitur in hodiernis Octoechi editionibus quadruplex in quovis sono Canonum genus: *ἀναστάσιμον* quod in resurrectionis dominicae, *σταυροαναστάσιμον* quod in crucis et resurrectionis, *θεοτόκιον* quod in Mariae laudibus versatur: quartum *τριαδικόν*, in Trinitate celebranda occupatum, propria sede exornat *τὸ μεσονύκτιον*.

XIII. Menologium, *Μενολόγιον*, conspirat cum Latinorum Martyrologio. Habentur in illo Sanctorum vitae quolibet die per totum

1) Nealius p. 830 octo sonos ita enumerat:

Mode.	Western Tone.	Byzantine Tone. (ἦχος.)	Character.
Dorian	1. Authentic	α'	Grave.
Hypo-Dorian	2. Plagal	πλάγιον α'	Mournful.
Phrygian	3. Authentic	β'	Mystic.
Hypo-Phrygian	4. Plagal	πλάγιον β'	Harmonious.
Lydian	5. Authentic	γ'	Joyful.
Hypo-Lydian	6. Plagal	βαρύς	Devout.
Mixo-Lydian	7. Authentic	δ'	Angelic.
Hypo-Mixo-Lydian	8. Plagal	πλάγιον δ'	Perfect.
Aeolian	9.	....	Peregrine.

ınum summatim expositae vel quorum vitae non exstant, nomen et ›mmemoratio. Sane vero haec succincta Vitarum enarratio in Menaeis ıoque inter Canones post Oden sextam occurrit, sed praeterea vastum enaeorum volumen totam officii seriem continet neque est quod Menologium Menaeo permisceatur, ut factum est. Narrat Baronius ad annum 86, Basilium Macedonem Menologium scribendum curasse atque etiam naginibus exornasse, quibus singulorum Sanctorum exprimerentur certamina. Is liber forma quadrata in foliis pergamenis conscriptus, characteribus elegantissimis literis quae capitales vocantur aureis et multis iiniaturis (ut pictorum voce utar) insignis nunc asservatur in Biblioleca Vaticana. Menologium ex Menaeis Graecorum erutum et in linuam Graecorum vernaculam versum a Maximo Margino, Cytherorum piscopo, edidit Antonius Pinellus. Venetiis 1529. Post Pinellum Generardi, Contii, Assemanni curis Menologia in lucem prodiere: singulari ıude ornanda est editio Marcellii. *Μηνολόγιον τῶν εὐαγγελίων ἑορταστικῶν* s. Kalendarium[1]) Ecclesiae Constantinopolitanae M. annorum etustate insigne, primitus e Bibliotheca Romana Albanorum in lucem ditum et veterum monumentorum comparatione diurnisque commentariis llustratum cura Steph. Ant. Marcelli. Voll. II. Romae 1788. 4. Tamen opus Marcellianum proprie non est Menologium sed pars posterior Evangelistarii, quae Sanctorum festivitates complectitur.

XIV. Anthologium, *Ἀνθολόγιον*, maxime necessaria e Horoogio, Menaeis et Paracletico praecipue summarum festivitatum officia et uae dicuntur communia congessit pro iter agentibus et aliis, qui choro nteresse possunt vel maximorum voluminum aliquapiam ratione premunur molestia. Florilegium, quod in Nealii manibus est, expressum Veıetiis 1838 amplectitur haec: *Τὰς ἐν τῷ μηνολογίῳ ἀκολουθίας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, καὶ τῶν ἑορταζομένων ἁγίων, καί τινας τῶν ἐν Τριῳδίῳ καὶ πεντηκοσταρίῳ δεσποτικῶν ἑορτῶν· τὰ ἕνδεκα ἑωθινὰ εὐαγγέλια· τὰς τῆς ὀκτωήχου ἀναστασιμοὺς ἀκολουθίας· τὰς εἰς ἁγίους μὴ ἑορταζομένους ἀνωνύμους ἀκολουθίας· τὴν ἐν ἑκάστῳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἀκολουθίαν· καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς δύο παρακλητικοὺς κανόνας τῆς θεοτόκου.*

XV. Panegyricus, *Πανηγυρικόν*, continet Sanctorum Patrum et aliorum scriptorum celebrium in Christi Domini et Sanctorum sollemnitates sermones. Varius est pro ecclesiarum varietate ac pietate nec

1) Marcellius l. c. I. p. 8: „Graeci seriem dierum festorum Kalendarium s. *καλανδολόγιαν* non dixere, quod apud eos profana vox esset, nec eam Latinorum more ad sacra traduxerunt: quemadmodum declarat can. 3 Nicephori Confessionis: *τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Παύλου καὶ τὰ λεγόμενα βροντολόγια καὶ σεληνοδρόμια ἢ καλανδολόγια οὐ χρὴ δέχεσθαι· βέβηλα γὰρ πάντα.*

uno tantum volumine continetur, sunt quibus duodecim voluminibus iisque satis ingentibus pro mensium numero disponuntur. Quo factum est ut Panegyricus, a diversis in diversos fines redactus, typis non excusus sit. Singuli tamen sermones, summis festivitatibus recitandi e Panegyrico transscripti sunt in Menaea aliosque libros ecclesiasticos, uti sermo paschalis S. Chrysostomi legitur in Pentecostario etc.

XVI. Hirmologium, *Εἱρμολόγιον*. Vocem *εἱρμός*, quam nonnulli componunt cum Latinorum Tractu, interpretatur Zonaras Comment. in Canones Anastasimos Damasceni in prooemio: *εἱρμὸς δὲ λέγεται ὡς ἀκολουθίαν τινὰ καὶ τάξιν μέλους καὶ ἁρμονίας διδοὺς τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ τροπαρίοις· πρὸς γὰρ τὸ τῶν εἱρμῶν μέλος κἀκεῖνα ῥυθμίζονται καὶ πρὸς ἐκείνων ἀναφερόμενα τοῦ μελωδήματος ἐκείνου ἀκολουθοῦσιν ἢ ὅτι συνείρει καὶ συμπλέκει ἑαυτῷ κατὰ τὸ μέλος ὁ εἱρμὸς τὸ τροπάριον.*[1]) Adiiciatur doctrinae exemplum. Hirmus:

ἀνάρχου γεννήτορος
Υἱὸς Θεὸς καὶ Κύριος
σαρκωθεὶς ἐκ Παρθένου ἡμῖν ἐπέφανε,
τὰ ἐσκοτισμένα φωτίσαι,
συναγαγεῖν τὰ ἐσκορπισμένα·
διὸ τὴν πανύμνητον
Θεοτόκον μεγαλύνομεν. Troparium primum:
ἰδεῖν ἐφιέμενος
τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
ἀρετῶν εὐμορφίᾳ σαυτὸν ἐκάλλυνας,
καὶ λαμπαδηφόρος εἰσῆλθες
εἰς φωτεινοὺς νυμφῶνας Ἀγγέλων
συνὼν τῷ Δεσπότῃ σου
ἀπολαύων τῆς θεώσεως. Troparium secundum:
ὡς ὄρθρος ὡς ἥλιος
ἀνέτειλεν ἡ μνήμη σου
τὰς ἐν ζόφῳ καρδίας καταφωτίζουσα
σὺ γὰρ καὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας
ὡς ἀληθῶς Υἱὸς ἐγνωρίσθης
θεόφρον εὐδόκιμε.
διὰ τοῦτό σε γεραίρομεν.

Continet Hirmologium omnes Octoechi hirmos herilium ac Deiparae sollemnitatum et totius anni. Inspexit Allatius in Bibliotheca Barberina

1) Typic. Const.: *Ὁ Εἱρμὸς εἶναι μία ἀρχὴ καὶ τῶν Τροπαρίων, καὶ τῶν Ὠιδῶν, καὶ ἁπλῶς ὅλου τοῦ Κανόνος. Τροπάρια δὲ λέγονται τὰ μετὰ τὸν Εἱρμὸν ἀκολουθοῦντα, ἐπειδὴ τὸ μέλος τρέπεται κατὰ τὸ μέτρον τοῦ Εἱρμοῦ.*

mbranam, notis musicalibus insignem sub hoc titulo: *Εἱρμολόγιον ὅλου ἐνιαυτοῦ καθὼς ψάλλεται εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, ἐκαλλωπίσθη μικρὸν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις εὐτελοὺς Ἰωάσαφατ τοῦ νέου ουκουζήλη.* In editis Hirmologiis adduntur nonnulla alia ex aliis libris clesiasticis decerpta: inter alia inseritur Exaltatio Panagiae, cuius supra entio iniecta est p. 313. Neque a re videtur loquentem facere Allatium sinlaris observantiae interpretem: Antequam monachi in mensam procedunt, ebdomadarius in disco sive scutella (*παναγιάριον*) acceptum panem ad inar crucis in quatuor dividit partes aequales, ex angulo interiori panis abindit frustum cultro circumiens, adeo ut ex una parte anguli acuminatus t, ex altero circulari figura, trigonus imperfectus appareat et sic excisum io loco, una cum reliquo pane simul unito relinquit, panem sic accomodatum alia parte disci cooperit. Ita enim discus ille comparatus carne ex una parte cum superioris partis oculo colligatus, ut modo capsam includatur, sin minus velo et sic apponitur in mensa, in qua solus bbas sedet vel qui eius vices gerit. Finito prandio et signo dato, mnes assurgunt et conceptis precibus, discum illum cum pane, qui Paagia est, Hebdomadarius sustollit. Postmodum, reserato Panagiario et usto illo ex pane exciso converso, ut mica nuda superior sit, praeentat Abbati, qui extremis digitis miculam arripit et ori impositam abmit: deinde aliis monachis, servato ordine offertur, qui eodem modo iculam ex Panagiario auferunt et comedunt. Tum Abbas vinum calici fusum bibit, quem omnes sequuntur et gratiis Deo actis discedunt. t hic est modus exaltandi Panagiam, quamvis alii alio quoque modo raeparent. Morem hunc etiam imperatores in sua mensa servasse testis st Codimus: immo in saecularium hominum conviviis similis caerimoia moris est. Haec Allatius. Etiam apud Christianos occidentales viebat et viget consuetudo reponendi in coena frustum panis „Beatae irgini“.[1])

XVIII. Synaxaria, *Συναξάρια,* refert Passiones et Vitas Maryrum, in Menaeis longa narrationum serie prolixas, in compendium relactas una cum succincta sollemnitatis currentis expositione.

---

1) Si fidem habemus Mysteriorum Lutetiensium scriptori, adeo recentissimis tempore b rustica simplicitate pia illa consuetudo inter Gallos observatur. Lib. IV. c. 6: „Aprés voir dit le bénédicite à haute voix, le père Chatelain, suivant un vieil et saint usage, raça une croix sur un des pains avec la pointe de son couteau et en coupa un morceau, eprésentant la part de la Vierge ou la part du pauvre; il versa ensuite un verre le vin sous la même invocation et plaça le tout sur une assiette, qui fuit pieusement placée au milieu de la table.“ Ceteroquin Graeci etiam praeter coenam ad illam cerimoniam confugiunt: quaeras apud Goarum p. 865 officium *περὶ τῆς ὑψώσεως τῆς παναγίας ὅταν μέλλῃ ἀποδημῆσαι τις ἐν ταξιδίῳ.*

Haec sufficere visa sunt: nam non id negotium dat remotiores et rariores, qui ex alias congesti et com evitata aurium satietate enumeremus.[1]) At vero qui Christianorum orientalium ecclesiastici conscripti sunt, videtur.

Apud Graecos feruntur exemplaria Graeca. Servatı vetustioris linguae ingenium: tamen ecclesiasticarum ea rum vocum multitudine et neo-graecismis passim obviis nisi diuturna et assidua lectione sermoni assuescat, qui scholis ad hos libros accesserint.

Russi, Moldavi, Valachi, Serbii, Christiani Bosniae. Slavoni, Dalmatae et Bulgari utuntur libris Slavonica ptis. Typis mandata est liturgia Slavena primo Venetiis lucem prodiere Psalterium 1521, Euchologion 1524, O Menologium 1538, Triodion 1561 etc. (Schaffarik Geschi schen Sprache und Literatur p. 132). Notum est, sermo nativum et vetustum iam pridem exolevisse: remansit ut s randus sermo in libris ecclesiasticis hodie populo haud prorsus in spicuus sed difficilis ad intelligendum propter voces obsoletas et n tum sermonis ingenium. Neale p. 826: „The actual difference m about that of Chaucer's English and our own; but Slavonic has letters that have been retrenched in the modern alphabet; and the f of those that remain have a rudeness and severity in the former w seems admirably to agree with their Ecclesiastical character."

Georgia, ubi primum Christo nomen dedit, cultum divinun graecos libros accommodavit. At saeculo quinto David et Stephanu ficia graeca patrio sermone expresserunt. Nunc ecclesiastica illa (giorum dialectus, in sacris usurpata (Khontsouri) aeque atque Slav vetus ab hodierna, haud paullo discrepat ab sermone vulgari.[2])

---

1) Ut Diaconicon, quo omnia quae ad Diaconi munus obeundum requirunt veluti fasce continentur e. a.

2) Exemplo sit oratio dominica:

Sermo ecclesiae:	Sermo vulgaris:
Mamao chveno! roméli char tsata sina; tsminda ikaon sácheli sheni. Movedine soupeva sheni ikaon neba sheni vitartsa tata shena egretsa kockanasa. Zeda pouri chveni arsóbisa momets chven dgess, etc., etc.	Chveno Mamao! romelits rom cha sina; tsminda ikoss sachéli sheni. M soupeva sheni ikoss neba sheni r tsashi, egretoe kvekanaze. Pouri chve óbisa momets chven dgess, etc., etc.

CODEX LITVRGICVS

CLESIAE ORIENTALIS

IN EPITOMEN REDACTVS.

CVRAVIT

HERM. ADALB. DANIEL,
PHIL. DR. SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIENSIS SODALIS.

LIPSIAE,
T. O. WEIGEL.
MDCCCLIII.

PRAEMONITUM.

Septimus annus hic agitur, postquam in lucem prodiit volumen
rimum Codicis Liturgici, cuius id mihi inprimis consilium fuit, ut
uivis ad veterum ac recentiorum liturgiarum chartas facilis pateret
litus, ut toti reipublicae christianae ex illa vetustatis cognitione utili et
ecessaria fructus aliquis redundaret ad amabilem ecclesiae concordiam
unitatem. Iam cum hoc quarto tomo opus molestum ac laboriosum
solutum et ad exitum perductum sit, omnis cogitatio motusque animi
udio complentur et gratiarum actione. Summus Deus, Pater luminum,
quo omne descendit datum optimum, etiam studiis meis liturgicis et
rporis vires et animi alacritatem subministravit. At longo in opere,
hominum auxilia grata mente commemoranda sunt, potissimum redin-
granda est Venerabilis Thilonis memoria, nuper e vivis sublati. Hic
r, theologi christiani praeclara species et exemplar, cum alienus esset
recentiorum spinis ac tricis, totus versabatur in priscae ecclesiae do-
mentis investigandis et illustrandis nec antiquius quidquam habebat,
si ut doctam cum infucata illa vetustae ecclesiae sinceritate commen-
ret omnibus familiaritatem. Sed de praeclarissimo Viro quid ego satis
gnum commemorem? Hoc unum non praetermittendum est, Thilonem
m toti Codici Liturgico, tum quarto Graecorum volumini exstitisse
tronum. Nam cum ipsius orientalis ecclesiae aliquantulum horrerem
urgias latius excurrentes ac difficiles occidentalibus hominibus ad per-
iciendum, ille cunctantem et trepidantem excitavit, ut aliquando in
hanc quoque palaestram descenderem. Itaque, si quid manes sentiunt,
l Thilonem pertinet absoluti operis exoptatissima gratulatio. Porro
licae gratiae agendae sunt iis, quorum industria in eodem curriculo
explicavit: dico intelligentes rerum liturgicarum existimatores, non

Germaniae solum, Galliae, Italiae, Daniae, Americae ac praecipue Angliae, qui vel ingenii sui monumentis vel consilio atque auctoritate coeptis faverunt. Denique suam laudem meretur Weigelius, qui paternis insistens vestigiis pro innato singulari literarum promovendarum ardore praeter alia multa maioris molis opera et hanc liturgicam Codicis nostri provinciam in se recepit.

Graecae ecclesiae ritus, ad quos hoc volumine illustrandos aggressus sum, quid vasti habeant, quid tenebrarum, id neminem fugit, qui rerum sacrarum peritus sit. Multa apud Orientales sunt peculiaria, Latinis minus nota, quae diligentiore indigeant explicatione, ex interiore rerum cognitione haurienda. Nequaquam omnia, sed tantum necessaria percursa sunt, eo tamen consilio ut quantum maxime possemus, lectoribus viam commonstraremus. At quamquam nonnulla leviore, ut ita dicam, calamo attigi, ea tantum opinor omissa sunt, quibus quis facile carere se posse existimet, ea recepta, quae maxime idonea sunt ad ingenium orientalis ecclesiae recte aestimandum et cognoscendum.

Sane vero me Graecis ritibus opellam qualemcunque ea aetate impendisse laetor, qua omnes attentissimis animis cum res orientales intueantur, tum scrutentur Graecorum sacras caerimonias, meditentur propriam ecclesiae orientalis virtutem atque indolem. Et sic finem facient operi vota pro ecclesia illa mox pristinum decus receptura: ut ab turpi servitute vindicata, aeque immunis a cuiuscunque saecularis potestatis illegitimo imperio longe splendidior in posterum efflorescat.

Scribebam Halis XVIII. Martii MDCCCLIV.

Herm. Adalbertus Daniel.

INDEX.

Liber Primus.

Liber Secundus.

Liber Tertius.

Liber Quartus.

Lexidion Ecclesiae Graecae Liturgicum.

LIBER TERTIUS.

LITURGIAE
S. CHRYSOSTOMI, S. BASILII, PRAE-SANCTIFICATORUM ET ARMENORUM.

LIBER TERTIUS.

LITURGIAE
CHRYSOSTOMI, S. BASILII, PRAE-
SANCTIFICATORUM ET ARMENORUM.

CAPUT I.

LITURGIA SANCTI CHRYSOSTOMI.[1]

*Διάταξις τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας, γενομένης οὕ-
ͻς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει.*

*I. Μέλλων δὲ ἱερεὺς τὴν θείαν ἐπιτελεῖν μυσταγωγίαν, ὀφεί-
ι εἶναι προηγουμένως μὲν κατηλλαγμένος μετὰ πάντων καὶ μὴ
ειν τι κατά τινος, καὶ τὴν καρδίαν, ὅση δύναμις, καθαρὰν τε-
ρη κὼς ἀπὸ πονηρῶν λογισμῶν, ἐγκρατεύεσθαι [μικρὸν] ἀφ'
πέρας, καὶ ἐγρηγορηκὼς μέχρι τοῦ τῆς ἱερουργίας καιροῦ· τοῦ δὲ
ιροῦ ἐπιστάντος, μετὰ τὸ ποιῆσαι τὴν συνήθη τῷ προεστῶτι με-
νοιαν, εἰςέρχεται ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἑνωθεὶς τῷ διακόνῳ, ποιοῦσιν
ιοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν προςκυνήματα τρία.
τα λέγει ὁ διάκονος· Εὐλόγησον δέσποτα. Καὶ ποιήσαντος τοῦ
ρέως· εὐλογητὸν ἄρχεται λέγειν ὁ διάκονος τό· Βασιλεῦ οὐρά-
ε* p. 286, *τὸ Τριςάγιον* ibid. *Μετὰ δέ τὸ Πάτερ ἡμῶν
ἱερεύς· ὅτι σου ἔστιν ἡ βασιλεία σου τοῦ πατρὸς καὶ τὰ
ῆς. Εἶτα λέγουσιν τὸ Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς.*

---

1) Damus Liturgiam ad normam ecclesiae Graecorum hodie acceptam ac probatam. scribetur in margine trium codicum varietas, quos contulit cum vulgata lectione Goarus: o Barberinum (B) circa annum 900 exaratum, Parisinum (P) saeculo decimo quinto dio conscriptum in calce officii mutilum et Crypto-Ferratensem (C) quo Monachi Graeci Italia atque Sicilia uti solent. Praeterea consuluimus Editionem Morellianam 1560 (M) ari Euchologium (G), nonnullas editiones Venetas et vetustiores et recentiores denique emplar Chrysostomi Graece et Arabice Romae excusum, quod ritus ostendit Graecos manis accommodates. Officii Rutheni discrepantiam adnotavimus literis Rs. Quae ab rysostomo desumpta sunt ex officiis Clementis, Iacobi et Marci, ea maioribus literis ex- di curavimus.

Cap. I. Totum Officium *τῆς προθέσεως*, c. 1—13, desideratur in Cod. B. In ora- ne *Κύριε ἐξαπόστειλον* Liturgia Iacobi repetita vice pro *χεῖρα* legit *χάριν*, quod agis placet. P. *μέλλων ὁ ἱερεὺς λειτουργῆσαι εἴςισιν ἐν τῷ ναῷ μετὰ τοῦ διακό- υ καὶ στάντες ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν λέγουσι μυστικῶς τὴν εὐχὴν ταύτην·*

Δόξα πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.. Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην ἄνοιξον ἡμῖν θεοτόκε εὐλογημένη, ἐλπίζοντες εἰς σὲ μὴ ἀστοιχήσωμεν ῥυσθείημεν διὰ σοῦ τῶν περιστάσεων· σὺ γὰρ εἶ ἡ σωτηρία τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν. Ἔπειτα ἀπέρχονται εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ λέγοντες. Τὴν ἄχραντόν σου εἰκόνα προςκυνοῦμεν, ἀγαθὲ, αἰτούμενοι συγχώρησιν τῶν πταισμάτων ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεός. Βουλήσει γὰρ ηὐδοκήσας σαρκὶ ἀνελθεῖν ἐν τῷ σταυρῷ, ἵνα ῥύσῃς οὓς ἔπλασας ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἀλλοτρίου· ὅθεν εὐχαρίστεις βοῶμέν σοι, χαρᾶς ἐπλήρωσας τὰ πάντα ὁ σωτὴρ ἡμῶν, παραγενόμενος εἰς τὸ σῶσαι τὸν κόσμον. Εἶτα ἀσπάζονται τὴν εἰκόνα τῆς θεοτόκου, λέγοντες καὶ τὸ τροπάριον· Εὐσπλαγχνίας ὑπάρχουσα πηγὴ, συμπαθείας ἀξίωσον ἡμᾶς θεοτόκε, βλέψον εἰς λαὸν ἁμαρτήσαντα, δεῖξον ὡς ἀεὶ τὴν δυναστείαν σου. Εἰς σὲ γὰρ ἐλπίζοντες, τὸ χαῖρε βοῶμέν σοι, ὡς ποτὲ ὁ Γαβριὴλ τῶν ἀσωμάτων ὁ ἀρχιστρατηγός. Εἶτα κλίνοντες τὴν κεφαλὴν, λέγουσι ταύτην τὴν εὐχήν· Κύριε ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρά σου (Iac. 7). *ἐξ ὕψους κατοικητηρίου σου, ἐνίσχυσόν με εἰς τὴν προκειμένην διακονίαν σου, ἵνα ἀκατακρίτως* (Iac. 1) *παραστὰς τῷ φοβερῷ σου βήματι* (Iac. 7) *τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν ἐπιτελέσω. Ὅτι σοῦ ἔστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

II. Ἔπειτα ποιοῦσιν εἰς τοὺς χόρους προςκυνήματα ἀνὰ ἓν, καὶ οὕτως ἀπέρχονται εἰς τὸ θυσιαστήριον λέγοντες τὸ Εἰςελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου κτλ. Εἰςελθόντες δὲ εἰς τὸ ἱερατεῖον ποιοῦσι

Κύριε ἐξαπόστειλον κτλ. καὶ λέγουσιν ταύτην ἐκ τρίτου. C. praetermissa rubrica hanc praebet orationem: *Κύριε — ἐξαπόστειλόν μοι δύναμιν ἐξ ὕψους αγίου σου καὶ ἐν. με εἰς τὴν δ. σου ταύτην, τοῦ παραστῆναί με ἀκ. — — βημ. καὶ προςενέγκαι σοι τὴν ἀν. θυσίαν· ὅτι σὸν τὸ κράτος κτλ.* M. Ven. 687 *Διατ. τῆς θείας ἱερουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰ. Χ.* G. *Διατ. τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις κτλ.* M. C. Ven. 687. *Μέλλων — προηγουμένως ἐξωμολογημένος καὶ μετὰ πάντων κατηλλαγμένος καὶ τὴν καρδίαν — ἀπὸ πονηρῶν λογισμῶν ἐγκρατεύσας τε ἀφ᾽ ἑσπέρας — ἀνατολὰς προςκυνήματα τρία ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος τοῦ σωτῆρος καὶ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου καὶ εἰς τοὺς δύο χόρους εἰςελθόντες ἀνὰ ἕν· ὅτι δὲ προςκυνοῦσι λέγουσι μυστικῶς τὴν εὐχὴν ταύτην.* M. *Κύριε ὁ Θεὸν ἡμῶν — ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου.*

Cap. II. Codicum P. et C. in hoc capite varietas vix ea est quae adnotetur. C. sacerdotem *τὸ στοιχάριον* benedicentem, haec loquentem facit: *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.* M. C. Ven. 687 post orationem *Κύριε ἐξαπόστειλον* haec tantum habent: *ἐλθόντες δὲ εἰς τὸ ἱερατεῖον, λαμβάνουσιν ἕκαστος*

προςκυνήματα τρία ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ ἀσπάζονται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, εἶτα λαμβάνουσιν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἕκαστος τὸ στοιχάριον αὐτοῦ. Καὶ ποιοῦσι προςκυνήματα τρία κατ' ἀνατολάς, λέγοντες καθ' αὑτοὺς τό

Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ (Iac. 1).

Εἶτα ὁ διάκονος προσέρχεται τῷ ἱερεῖ, ὑποκλίνας τὴν κεφαλήν, κρατῶν καὶ ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ τὸ στοιχάριον σὺν τῷ ὠραρίῳ, λέγων·

Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ στοιχάριον σὺν τῷ ὠραρίῳ.

Ὁ δὲ ἱερεύς, λέγει·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα ὑποχωρεῖ ὁ διάκονος καθ' ἑαυτὸν εἰς ἓν μέρος τοῦ ἱερατείου καὶ ἐνδύεται τὸ στοιχάριον, εὐχόμενος οὕτως·

Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Ἐνέδυσέ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με, καὶ ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην περιέθηκέ με κόσμῳ.

Καὶ τὸ μὲν ὠράριον ἀσπασάμενος ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ. Τὰ δὲ ἐπιμανίκια ἐπιθέμενος ταῖς χερσὶν ἐν μὲν τῷ δεξιῷ λέγει·

Ἡ δεξιά σου χείρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύι· ἡ δεξιά σου, Κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς. Καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης σου συνέτριψας τοὺς ὑπεναντίους. Ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ λέγει·

Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με. Συνέτισόν με καὶ μαθήσωμαι τὰς ἐντολάς σου.

Εἶτα ἀπελθὼν ἐν τῇ προθέσει εὐτρεπίζει τὰ ἱερά. Τὸν μὲν ἅγιον δίσκον τιθεὶς ἐν τῷ μέρει τῷ ἀριστερῷ, τὸ δὲ ποτήριον ἐν τῷ δεξιῷ καὶ τὰ ἄλλα σὺν αὐτοῖς.

III. Καὶ ὁ ἱερεὺς οὕτω ἐνδύεται. Λαβὼν τὸ στοιχάριον τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ καὶ προςκυνήσας τρίτον κατὰ ἀνατολάς, ὡς εἴρηται, σφραγίζων αὐτὸ λέγει·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς κτλ. ut c. 2.

κτλ. Porro quae in vulgata leguntur suspiria Diaconi in induendis ἐπιμανικίοις, ea referunt ad Sacerdotem sumentem ἐπιμανίκια. Quae sequuntur: εἶτα ἀπελθὼν ἐν τῇ Προθέσει κτλ. in his exemplaribus longius infra posita sunt.

Cap. III. C. εἰς δὲ τὸ ἐπιτραχήλιον λέγει· Καὶ σχῆμα ἀφροσύνης περιεβάλον, ὅτι στέφανον ἐξ ἀκανθῶν σοι περιέθηκαν Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς. Εἰς δὲ τὰ ἐπιμανίκια λέγει· Ἐνίσχυσαν τοὺς βραχίονάς μου εἰς τὴν διακονίαν τῆς σῆς δόξης Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε. Εἰς τὸ φελώνιον· Οἱ ἱερεῖς ut supra. Καὶ ἐφαπλῶν αὐτὸ λέγει· Σκέπασόν με Κύριε ἐν τῇ σκεπῇ τῶν πτερύγων

Εἶτα ἐνδύεται αὐτὸ λέγων·

Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχή μου ut c. 2.

Εἶτα λαβὼν τὸ ἐπιτραχήλιον καὶ σφραγίσας περιτίθεται αὐτὶ λέγων·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα τοῦ Ἀαρών, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ.

Εἶτα λαβὼν τὴν ζώνην, λέγει περιζωννύμενος·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου.

Τὰ δὲ ἐπιμανίκια ὡς ἄνωθεν εἴρηται. Εἶτα λαβὼν τὸ ὑπογονάτιον, εἰ ἔστι πρωτοσύγκελλος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἢ ἄλλος τις ἔχων ἀξιότητά τινα, καὶ εὐλογήσας αὐτὸν καὶ ἀσπασάμενος, λέγει·

Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ· τῇ ὡραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ εὔθυνε καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πρᾳότητος καὶ δικαιοσύνης· καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιά σου. Πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα λαβὼν τὸ φελώνιον, καὶ εὐλογήσας ἀσπάζεται, λέγων οὕτως·

Οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην· καὶ οἱ ὅσιοί σου ἀγαλλιάσει ἀγαλλιάσονται. Πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IV. *Εἶτα ἀπελθόντες εἰς τὴν πρόθεσιν, νίπτουσι τὰς χεῖρας, λέγοντες·*

Νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε, τοῦ ἀκοῦσαί με φωνῆς αἰνέσεώς σου, καὶ διηγήσασθαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Κύριε, ἠγά-

---

σου· πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ μετὰ ταῦτα ποιεῖ μετανοίας τρεῖς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, λέγων μυστικῶς· Καὶ φεῖσαι τοῦ λαοῦ σου καὶ μὴ δῴης τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος. M. C. Ven. 687 cum sacerdotem vestimenta sua sumentem ex parte iam commemorant capite praecedente, statim mentionem iniiciunt Epitrachelii cum benedictione, longius producta — *τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ· ὡς δρόσος Ἀέρμων ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ορη Σιών· ὅτι ἐκεῖ ἐνετείλατο Κύριος τὴν εὐλογίαν, ζωὴν ἕως τοῦ αἰῶνος.* Benedictionem Zonae hanc praebet: — *με δύναμιν καὶ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

Cap. IV. Codd. P. G. silentio praetermittunt manuum lotionem et Psalmum Lavabo. M. C. Ven. 687 post Psalmum interserunt verba: *ὁ δὲ διάκονος εὐτρεπίζει κτλ.* ut c. 3.

πησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου. Μὴ συναπολέσῃς μετὰ ἀσεβῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ μετὰ ἀνδρῶν αἱμάτων τὴν ζωήν μου, ὧν ἐν χερσὶν αἱ ἀνομίαι, ἡ δεξιὰ αὐτῶν ἐπλήσθη δώρων. Ἐγὼ δὲ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην· λύτρωσαί με, Κύριε, καὶ ἐλέησόν με. Ὁ πούς μου ἔστη ἐν εὐθύτητι, ἐν ἐκκλησίαις εὐλογήσω σε Κύριε.

Καὶ οὕτως ἀπέρχονται ἐν τῇ προθέσει. Εἶτα προςκυνήματα τρία ἔμπροσθεν τῆς προθέσεως ποιήσαντες, λέγουσιν ἕκαστος τὸ

Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁματρωλῷ, καὶ ἐλέησόν με. Καὶ τὸ Ἐξηγόρασας ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου τῷ τιμίῳ σου αἵματι, τῷ σταυρῷ προςηλωθεὶς καὶ τῇ λόγχῃ κεντηθεὶς, τὴν ἀθανασίαν ἐπήγασας ἀνθρώποις, σωτὴρ ἡμῶν δόξα σοι.

V. Καὶ ὁ διάκονος· εὐλόγησον δέσποτα.

Καὶ ποιεῖ ὁ ἱερεὺς εὐλογητόν.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα λαμβάνει ὁ ἱερεὺς ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν προςφορὰν, ἐν δὲ δεξιᾷ τὴν ἁγίαν λόγχην. Καὶ σφραγίζων σὺν αὐτῇ ἐπάνω τῆς σφραγίδος τῆς προςφορᾶς τρὶς λέγει·

Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Καὶ εὐθὺς πήγνυσι τὴν ἁγίαν λόγχην ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς σφραγίδος, καὶ ἀνατέμνων λέγει·

Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη.

Ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ ὁμοίως πηγνὺς τὴν ἁγίαν λόγχην, λέγει·

Καὶ ὡς ἀμνὸς ἄκακος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίξει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἄνω μέρει τῆς σφραγίδος πηγνὺς τὴν ἁγίαν λόγχην, λέγει· Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Ἐν δὲ τῷ κάτω μέρει τῆς σφραγίδος πάλιν πηγνὺς τὴν ἁγίαν λόγχην, λέγει· Τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τὶς διηγήσεται; Ὁ δὲ διάκονος ἐνορῶν εὐλαβῶς τῇ τοιαύτῃ τελετῇ λέγει κατὰ μίαν ἑκάστην ἀνατομήν· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, κρατῶν καὶ τὸ ὠράριον αὐτοῦ ἐν τῇ δεξιᾷ. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ διάκονος· Ἔπαρον δέσποτα. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἐμβαλὼν τὴν ἁγίαν

Cap. V. Codd. P. C. non admodum dissentiunt a vulgato. M. C. Ven. 687 verbis Sacerdotis: ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς κτλ. addunt: πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, omittunt in iis quae praecedunt rubricam Diaconi: ἐνορῶν —

λόγχην ἐκ πλαγίου τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς προςφορᾶς, ἐπαίρει τὸν ἅγιον ἄρτον λέγων οὕτως· Ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

VI. Καὶ τιθεὶς αὐτὸν ὕπτιον ἐν τῷ ἁγίῳ δίσκῳ, εἰπόντος τοῦ διακόνου· Θῦσον δέσποτα, ὁ ἱερεὺς θύει αὐτὸν σταυροειδῶς, λέγων· Θύεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας. Καὶ στρέφει τὸ ἕτερον μέρος τὸ ἔχον ἐπάνω τὸν σταυρόν. Καὶ λέγει ὁ διάκονος· Νύξον δέσποτα. Ὁ δὲ ἱερεὺς νύττων αὐτὸν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει μετὰ τῆς ἁγίας λόγχης λέγει· Εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξεν, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε καὶ ἀληθινή ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ.

Ὁ δὲ διάκονος ἐγχέει ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ ἐκ τοῦ νάματος ὁμοῦ καὶ ὕδατος, πρότερον πρὸς τὸν ἱερέα εἰπών· Εὐλόγησον δέσποτα τὴν ἁγίαν ἕνωσιν· καὶ ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ.

VII. Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὴν δευτέραν προςφορὰν λέγει·

Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἧς ταῖς πρεσβείαις πρόςδεξαι Κύριε τὴν θυσίαν ταύτην εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον.

Καὶ αἴρων μερίδα μετὰ τῆς ἁγίας λόγχης τίθησιν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ ἁγίου ἄρτου πλησίον τῆς μέσης αὐτοῦ λέγων·

Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.

Cap. VI. P. *Θύεται ὁ ἀμνός — σωτηρίας· ὁ θυόμενος καὶ μὴ δαπανώμενος, ὁ καινούμενος καὶ μηδέ ποτε πληρούμενος· πάντοτε.* C. *Εἶτα τὸν ἐκτμηθέντα ἄρτον κρατῶν ἐπάνω τοῦ δίσκου ἔνδον εἰς τὴν σάρκα σταυροειδῶς χαράττει, λέγων· θύεται ὁ ἀμνὸς κτλ.* Editiones Venetae multae (et recentiores uti, teste Nealio, 1839) omittunt verba Diaconi: *Νύξον δέσποτα.* At leguntur in M. G. Ven. 687. Rs. G. praetermittit: *τὴν ἁγίαν ἕνωσιν.* M. *τὴν ἕνωσιν ταύτην.*

Cap. VII. P. *Εἶτα λαβὼν ὁ. ἱ. ἑτέραν προςφοράν. — καὶ τίθησι ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει.* C. *εἰς δὲ τὴν δευτέραν λέγει· πρεσβείαις Κύριε τῆς τεκούσης σε δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ἐλέησον καὶ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος.* M. G. Ven. 687 *ἐξ ἀριστερῶν τ. ἁ. ἀ.* Recte Goarus: Ne mireris codicem unum dexteram, alium sinistram vocare. Una namque et eadem res, quae mihi in orientem respicienti dextra est, in occidentem obverso fit sinistra.“ M. C. Ven. 687 omittunt Psalmi versiculum: *παρέστη ἡ βασίλισσα κτλ.* Multae Venetae: *τὴν πρώτην σφραγίδα λαβών:* primum panem enim vocat *ἁγίων ἄρτων* reliquias, ex quibus particulae exsecantur in honorem Sanctorum *σφραγίδας.* Si legitur *δευτέραν* respicitur ad panes, si *σφραγίδα πρώτην,* numerantur particulae Sanctorum.

VIII. *Εἶτα λαβὼν τὴν τρίτην προςφορὰν λέγει. Τοῦ τιμίου δόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου.*

Καὶ αἴρων τὴν πρώτην μερίδα τίθησιν αὐτὴν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ ἁγίου ἄρτου πλησίον τῆς σφραγίδος τῆς θεοτόκου, ποιῶν χὴν τῆς πρώτης τάξεως. Ἔπειτα λέγει·

Τῶν ἁγίων ἐνδόξων Προφητῶν, Μώσεως καὶ Ἀαρὼν, λιοῦ καὶ Ἐλισσαίου, Δαβὶδ καὶ Ἰεσσαὶ, τῶν ἁγίων τριῶν αίδων καὶ Δανιὴλ τοῦ προφήτου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ροφητῶν.

Καὶ τίθησιν δευτέραν μερίδα ὑποκάτω τῆς πρώτης εὐτάκτως. τα αὖθις λέγει·

Τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων Πέου καὶ Παύλου, τῶν δώδεκα καὶ τῶν ἑβδομήκοντα καὶ άντων τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

Καὶ οὕτω τίθησι τὴν τρίτην μερίδα ὑποκάτω τῆς δευτέρας, τειῶν τὴν πρώτην τάξιν.

Τῶν ἐν ἁγίοις πατέρων ἡμῶν καὶ οἰκουμενικῶν μεγάλων δασκάλων καὶ ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Γρηγοίου τοῦ θεολόγου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ἀθανασίου αὶ Κυρίλλου, Νικολάου τοῦ ἐν μύροις, καὶ πάντων τῶν γίων ἱεραρχῶν.

Cap. VIII. P. tacet singularem Ioannis Chrysostomi ad nonam particulam commeorationem. C. praeter Beatae Virginis particulam unam solummodo novit, qua omnium nctorum memoriam complectitur: *Τῶν ἁγίων καὶ ἐπουρανίων δυνάμεων, τοῦ τιου προφήτου προδρομοῦ καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων, ἐνδόξων καὶ πανυφήμων ἀποστόλων καὶ τοῦ ἁγίου τοῦ δεῖνος οὗ καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν ὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἔπειτα λαβὼν τὸν ἄρτον ὑψοῖ αὐτὸν ἀκροδάκτυλον λέιν τὴν εὐχήν· Τῆς παναγίας ἀχράντου εὐλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου ὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν τιμίων ἀσωμάτων ἐπουρανίων δυνάμεων, τοῦ τιου προφήτου, προδρομοῦ καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων ἐνδόξων πανευμων ἀποστόλων· τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως Βασιλείου, τοῦ ἐν ίοις πατρὸς ἡμῶν Χρυσοστόμου, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ ολόγου, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως Νικολάου· τοῦ ἁγίου τοῦδε καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν καὶ πάντων τῶν ἁγίων ὧν καὶ ταῖς ἱκεσίαις ἐπίεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός. Καὶ μνήσθητι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐν ἐλπίδι ἀναύσεως ζωῆς αἰωνίου· καὶ ἀνάπαυσον αὐτοὺς ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προςτου σου, Κύριε. Μνημονεύει δὲ καὶ τῶν κτητόρων καὶ τῶν ἐντειλαμένων καὶ θεξῆς ζώντων καὶ νεκρῶν. Εἶτα σφραγίζει τὸ νᾶμα καὶ τὸ ὕδωρ λέγων· Ἕνως πνεύματος ἁγίου. Ἐκχέων δὲ τὸ νᾶμα εἰς τὸν κρατῆρα λέγει· Καὶ εἷς τῶν ρατιωτῶν* ut c. 6. Sequitur incensatio et *κάλυψις*. — M. G. Ven. 687 rubricam de vem particulis in Disco ordine componendis non ita diligenter exponunt. Praeterea onachis adiiciunt Arsenium, *ἀναργύροις* Sampsona, Diomedem, Thalalleum et Tryphona. ingularem Iohannis Chrysostomi mentionem ignorant. — Rs. Theologis et Doctoribus

Αἴρων τετάρτην μερίδα τίθησιν αὐτὴν πλησίον τῆς πρώτης μερίδος, ποιῶν δευτέραν ἀρχήν. Εἶτα πάλιν λέγει·

Τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου. Τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων, Γεωργίου, Δημητρίου, Θεοδώρου, καὶ πάντων καὶ πασῶν τῶν ἁγίων μαρτύρων.

Καὶ αἴρων πέμπτην μερίδα, τίθησιν αὐτὴν ὑποκάτω τῆς πρώτης, ἀρχῇ οὔσης τῆς δευτέρας τάξεως. Ἔπειτα λέγει·

Τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, Ἀντωνίου, Εὐθυμίου, Σάβα, Ὀνουφρίου, Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ, καὶ πάντων καὶ πασῶν τῶν ὁσίων.

Καὶ οὕτω αἴρων ἕκτην μερίδα, τίθησιν αὐτὴν ὑποκάτω τῆς δευτέρας μερίδος εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς δευτέρας τάξεως. Μετὰ δὲ ταῦτα λέγει·

Τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Κύρου καὶ Ἰωάννου, Παντελεήμονος, καὶ Ἑρμολάου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀναργύρων.

Καὶ αἴρων ἑβδόμην μερίδα, τίθησιν αὐτὴν ἄνω ποιῶν τρίτην ἀρχὴν κατὰ τάξιν. Εἶτ' αὖθις λέγει·

Τῶν ἁγίων καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης (τοῦ Ἁγίου τῆς ἡμέρας) καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός.

Καὶ τίθησιν ὀγδόην μερίδα ὑποκάτω τῆς πρώτης εὐτάκτως· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις λέγει·

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινοπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου (εἴπερ λέγεται ἡ λειτουργία αὐτοῦ. εἰ δὲ λέγεται τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τούτου μνημονεύει).

Καὶ οὕτως αἴρων καὶ τὴν ἐννάτην μερίδα τίθησιν αὐτὴν ἐν τῷ τέλει τῆς τρίτης τάξεως εἰς ἀναπλήρωσιν.

IX. *Εἶτα λαβὼν τὴν τρίτην σφραγίδα λέγει·*

Μνήσθητι, δέσποτα φιλάνθρωπε, πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων, τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν τοῦ δεῖνος, τοῦ τιμίου πρεσβυ-

---

adnumerat Petrum, Alexium, Ionam et Philippum (Moscoviae Metropolitas) Nicetam Novogrodensem, Leontium Rostoffiensem — Martyribus post Georgium: Diodorum Tyronem, Diodorum Militem, Theclam, Barbaram, Cyriacam, Euphemiam, Parasceuen, Catharinam, et omnes Sanctas Martyres — Monachis et Ascetis: Antonium et Theodosium Pecherskienses, Sergium Radonijensem, Barlaam et omnes venerabiles Patres et venerabiles Mulieres Pelagiam, Teodosiam, Anastasiam, Eupraxiam, Febroniam, Theodulam, Euphrosynen, Mariam Aegyptiacam.

Cap. IX. P. *εἶτα λαβὼν καὶ ἑτέραν προσφορὰν, λέγει· ὑπὲρ σωτηρίας, κράτους, νίκης καὶ δυνάμεως τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων ἡμῶν·*

ρίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας καὶ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος, τοῦ δεῖνος καθηγουμένου τῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἡμῶν, πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν οὓς προσεκαλέσω εἰς τὴν σὴν κοινωνίαν διὰ τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας, πανάγαθε δέσποτα.

Καὶ αἴρων μερίδα τίθησιν αὐτὴν ὑποκάτω τοῦ ἁγίου ἄρτου. Εἶτα μνημονεύει καὶ ὧν ἔχει ζώντων κατ᾽ ὄνομα καὶ οὕτως αἴρων τὰς μερίδας τίθησιν αὐτὰς ὑποκάτω.

X. *Ἔπειτα λαβὼν ἑτέραν σφραγίδα λέγει·*

Ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν μακαρίων κτητόρων τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης.

Εἶτα μνημονεύει τοῦ χειροτονήσαντος αὐτὸν ἀρχιερέως καὶ ἑτέρων ὧν θέλει κεκοιμημένων κατ᾽ ὄνομα καὶ τελευταῖον ἐπιλέγει οὕτω·

Καὶ πάντων τῶν ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου καὶ τῇ σῇ κοινωνίᾳ κεκοιμημένων ὀρθοδόξων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, φιλάνθρωπε Κύριε.

Καὶ αἴρει μερίδα. Ὁ δὲ διάκονος, λαβὼν καὶ αὐτὸς σφραγίδα καὶ τὴν ἁγίαν λόγχην, μνημονεύει ὧν βούλεται τεθνεώτων καὶ τελευταῖον λέγει οὕτω·

Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος καὶ συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον.

ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν· ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος. Καὶ ὑπὲρ πάσης ψυχῆς Χριστιανῶν. Εἶτα μνημονεύει καὶ ὧν βούλεται. Τελευταῖον δὲ λέγει· μνήσθητι Κύριε πάντων τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις ὑπὲρ αὐτῶν εὔχεσθαι — μνήσθητι καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον. Proxime sequitur incensatio. — M. C. Ven. 687 *λαβὼν ἑτέραν προσφορὰν λέγει· ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, τοῦ τιμίου προτάγματος· ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀφέσεως τῶν ἀειμνήστων κτητόρων τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης. Ἐνταῦθα καὶ ζώντων καὶ τεθνεώτων, ὧν ἐθέλει ὁ ἱερεὺς μνημονεύει ὀνομαστί· καὶ πάντων τῶν ἐπ᾽ ἐλπίδι ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αἰωνίου τῇ σῇ κοινωνίᾳ κεκοιμημένων ὀρθοδόξων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, φιλάνθρωπε Κύριε, συγχώρησον. Καὶ οὕτως αἴρων τὴν μερίδα τίθησιν αὐτὴν ὑποκάτω ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει.* Rs. commemorat in hoc capite sanctam Synodum, Imperatorem cum uxore, filiis, fratribus, omnino omnibus regiae domus affinibus.

Cap. X. Antiquae Editiones Venetae adscribunt margini: *ἰστέον ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ οὐχ᾽ οὕτω γίνεται, ἀλλ᾽ ὁ διάκονος δίδωσι τῷ ἱερεῖ τὴν προσφορὰν καὶ μνημονεύοντος διακόνου κατὰ νοῦν ὧν ἔχει ζώντων καὶ τεθνεώτων ὁ ἱερεὺς αἴρει τὰς μερίδας.* Neque Ruthena ecclesia has Diaconi preces intrare passa est: verba *μνήσθητι Κύριε τῆς ἀναξιότητος κτλ.* Sacerdoti iniungit.

Εἶτα μνημονεύει καὶ ὧν βούλεται ζώντων ἐν ἑτέρᾳ σφραγίδ ὡςαύτως καὶ τίθησι τὰς μερίδας ἐν τῷ κάτωθεν μέρει τοῦ ἁγίο ἄρτου ὥςπερ καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ λαβὼν τὴν μοῦσαν συστέλλει τὰς ἐ τῷ δίσκῳ μερίδας ὑποκάτω τοῦ ἁγίου ἄρτου, ὥςτε εἶναι ἐν ἀσφαλ καὶ μὴ ἐκπεσεῖν τι.

XI. *Εἶτα ὁ διάκονος λαβὼν τὸ θυμιατήριον καὶ θυμίαμα βα λὼν ἐν αὐτῷ λέγει πρὸς τὸν ἱερέα·*

Εὐλόγησον δέσποτα τὸ θυμίαμα.

Καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν τοῦ θυμιάματος.

Θυμίαμά σοι προςφέρομεν Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, ὁ προςδεξάμενος εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ παναγίου σου πνεύματος (Mc. 6).

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὁ ἱερεὺς θυμιάσας τὸν ἀστερίσκον τίθησιν ἐπάνω τοῦ ἁγίου ἄρτου λέγων·

Καὶ ἐλθὼν ὁ ἀστὴρ ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ ἱερεὺς θυμιῶν τὸ πρῶτον κάλυμμα, σκεπάζει τὸν ἅγιον ἄρτον σὺν τῷ δίσκῳ λέγων·

Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. Καὶ γὰρ ἐστέρησε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. Τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα, Κύριε, εἰς μακρότητα ἡμερῶν, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Cap. XI. P. haud dissidet a vulgato neque C. in gravioribus discrepat. — — *κα εἰ ἔχει ἀστερίσκον τίθησιν καὶ αὐτὸν ὕπερθεν τοῦ δίσκου* — — *εἶτα θυμιῶν τ μέγα εἰλιμμένον καὶ τιθέμενος ἐπίμηκες λέγει· ἐκάλυψεν κτλ.* M. C. Ven. 687 lon giorem faciunt orationem *θυμιάματος* — — *ἀντικατάπεμψον ἡμῖν πλούσια τὰ ἐλέ σου, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου, καὶ δώρησαι ἡμῖν αὐτὰ τοῖς δούλοις σου τοῖς ἐπι καλουμένοις τὸ ὄνομά σου τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματο πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.* Deinceps addu voci: *καὶ ἐλθὼν ὁ ἀστήρ — πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.*: eadem adiecerat orationi *σκ πασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκεπῇ τῶν πτ. σου ὁ Θεὸς ἡμῶν*, sed silentio praetermittunt qu sequuntur.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Κάλυψον δέσποτα.

ὶ ὁ ἱερεὺς θυμιῶν τὸ δεύτερον κάλυμμα, καὶ σκεπάζων τὸ ἅγιον ποτήριον λέγει·

Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετή σου, Χριστὲ, καὶ τῆς αἰνέ-ὑς σου πλήρης ἡ γῆ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ὦνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Σκέπασον δέσποτα.

ὶ ὁ ἱερεὺς θυμιῶν τὸ κάλυμμα ἤτοι τὸν ἀέρα, καὶ σκεπάζει ἀμ-φότερα λέγων·

Σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ὁ Θεὸς ῶν, ἀποδίωξον ἀφ' ἡμῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. ιήνευσον ἡμῶν τὴν ζωὴν, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς καὶ τὸν ιμον σου καὶ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὡς ἀγαθὸς καὶ φι-ιθρωπος. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ οὕτως εὐδοκήσας, ;α σοι.

XII. Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸν θυμιατὸν θυμιᾷ τὴν πρόθεσιν, ων ἐκ τρίτου τό·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ οὕτως εὐδοκήσας, δόξα σοι.

Ὁ δὲ διάκονος ἐν ἑκάστῃ λέγει·

Πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ήν.

Καὶ προσκυνοῦμεν εὐλαβῶς ἀμφότεροι ἐκ τρίτου. Ἔπειτα λα-ν ὁ διάκονος τὸν θυμιατὸν λέγει·

Ἐπὶ τῇ προθέσει τῶν τιμίων δώρων. Τοῦ Κυρίου δεη-ιμεν.

Cap. XII. Iac. *τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰ. Χ.* P. non adeo discrepat ab edito. C. cae-ιniae *τῆς καλύψεως* adnectit orationem: *ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Εἶτα ὁ διάκονος :ι· τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὁ ἱερεὺς θυμιᾷ τὴν πρόθεσιν, τὰ ἅγια καὶ τὴν τεζαν κύκλῳ λέγων τὴν εὐχὴν ταύτην· Θυμίαμά σοι προσφέρομεν κτλ. Εἶτα άκονος λέγει· Δόξα σοι κτλ. Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ· ἡ Χάρις καὶ ἡ βοήθεια τοῦ αγίου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος εἴη μεθ' ὑμῶν πάντοτε κτλ.* M. C. 687 post *κάλυψιν* haec habent: *εἶτα δήσαντες ἀμφότεροι τὰς χεῖρας καὶ προσ-ήσαντων εὐλαβῶς λέγουσιν· εὐλογητὸς ὁ Θεὸς κτλ.* Dein oratio *τῆς προθέσεως* uae sequuntur. Variant in *ἀπολύσει*: *Χρ. — παναγίας, ἀχράντου ὑπερευλογη-ης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῇ δυνάμει τοῦ ου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων κτλ.*

Ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν τῆς προθέσεως.

Ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον τὴν τροφὴν τοῦ παντὸς κόσμου, τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξαποστείλας σωτῆρα καὶ λυτρωτήν, καὶ εὐεργέτην, εὐλογοῦντα καὶ ἁγιάζοντα ἡμᾶς, αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην, καὶ πρόςδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον· μνημόνευσον ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος τῶν προςενεγκάντων, καὶ δι' οὓς προςήγαγον, καὶ ἡμᾶς ἀκατακρίτους διαφύλαξον ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τῶν θείων σου μυστηρίων. Ἐκφώνως. Ὅτι ἡγίασται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. (Iac. 17.)

Καὶ μετὰ τοῦτο ποιεῖ ἀπόλυσιν λέγων·

Δόξα σοι Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, δόξα σοι.

Ὁ διάκονος.

Δόξα, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Κύριε ἐλέησον. Δέσποτα εὐλόγησον.

Ὁ ἱερεὺς ποιεῖ τὴν ἀπόλυσιν, οὕτω λέγων, εἰ μέν ἐστι κυριακή·

Ὁ ἀνάστας ἐκ νεκρῶν, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς κτλ. — εἰ δ' οὔ· Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου, αὐτοῦ μητρὸς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινοπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου.

Εἰ δὲ τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου, λέγει·

Βασιλείου Καισαρείας Καππαδοκίας τοῦ μεγάλου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἐλέησαι ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς, καὶ φιλάνθρωπος.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

XIII. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν θυμιᾷ ὁ διάκονος τὴν ἁγίαν πρόθεσιν. Εἶτα ἀπέρχεται καὶ θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν κύκλῳ σταυροειδῶς λέγων καθ' ἑαυτόν·

Cap. XIII. P. non commemorat Diaconi orationem: ἐν τάφῳ κτλ. C. Sacerdotem, primo Diacono benedicentem, sic loquentem facit: ἄγγελος Κυρίου συλλειτουργήσαι ἡμῖν καὶ κατευοδώσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. πάντοτε, νῦν κτλ. M. G.

Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδου δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεὸς, ' παραδείσῳ δὲ μετὰ λῃστοῦ, ὡς ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστὲ ετὰ πατρὸς καὶ πνεύματος, πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος.

Καὶ λέγει τὸν πεντηκοστὸν ψαλμόν·

Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κτλ.

Καὶ ἐν τῷ θυμιᾶσαι τό τε ἱερατεῖον καὶ τὸν ναὸν ὅλον εἰςέρχεται αὖθις εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καὶ θυμιάσας αὖθις τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ τὸν ἱερέα, τὸ μὲν θυμιατήριον ἀποτίθησιν ἐν τῷ ἰδίῳ ὅπῳ, αὐτὸς δὲ προςέρχεται τῷ ἱερεῖ. Καὶ στάντες ὁμοῦ πρὸ τῆς γίας τραπέζης προςκυνοῦσι ἐκ τρίτου καθ' ἑαυτοὺς εὐχόμενοι καὶ ἐγόμενοι. τὸ

Βασιλεῦ οὐράνιε κτλ. p. 000. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ ς. Καὶ τὸ Κύριε τὰ χείλη μου ἀνοίξεις. Καὶ τὰ ἑξῆς. ἅπαξ.

Εἶτα ἀσπάζεται ὁ μὲν ἱερεὺς τὸ εὐαγγέλιον, ὁ δὲ διάκονος τὴν γίαν τράπεζαν. Εἶτα ὁ διάκονος ὑποκλίνας τὴν κεφαλὴν τῷ ἱερεῖ, ατῶν καὶ τὸ ὠράριον αὐτοῦ τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς χειὸς, λέγει·

Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ. Δέσποτα εὐλόγησον.

Καὶ ὁ ἱερεὺς σφραγίζων αὐτὸν λέγει·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς ὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

Εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ δέσποτα.

Ὁ δὲ ἱερεύς.

Κατευθύναι Κύριος τὰ διαβήματά σου.

Καὶ πάλιν ὁ διάκονος.

Μνήσθητί μου, δέσποτα ἅγιε.

Ὁ ἱερεύς.

Μνησθείη σου Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ὁ διάκονος. Ἀμήν.

Καὶ προςκυνήσας ἐξέρχεται ὁ διάκονος τοῦ βήματος, καὶ στὰς ' τῷ συνήθει τόπῳ κατέναντι τῶν ἁγίων θυρῶν προςκυνεῖ μετ' εὐλαβείας τρίτον, λέγων καθ' ἑαυτὸν τὸ

Κύριε τὰ χείλη μου ἀνοίξεις κτλ.

ια. 687 praetermittunt: Δόξα ἐν ὑψίστοις. Postea: εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ δέσποτα. Ὁ ὁ ἱερεὺς μνησθείη σου κύριος κτλ. Amen ter repetunt. Vocem Diaconi in calce τῆς ροθέσεως: Κύριε τὰ χείλη κτλ. ignorant.

Ἡ θεῖα λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ὁ διάκονος.

XIV. *Εὐλόγησον δέσποτα.*

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Εἶτα, ἀποκρινομένου τοῦ χοροῦ εἰς ἕκαστον τῶν ἑπομένων εἰρηνικῶν τὸ· Κύριε ἐλέησον, λέγει·

Ὁ διάκονος.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν (Iac. 9. 13. 22).

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (τοῦ δεῖνος), τοῦ τιμίου πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας, παντὸς τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ λαοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων, καὶ θεοφυλάκτων Βασιλέων ἡμῶν, παντὸς τοῦ Παλατίου καὶ τοῦ Στρατοπέδου αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Cap. XIV. Multi ab hoc capite ordiuntur Missam Chrysostomi, praemissa tamen oratione *προθέσεως: ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν κτλ.* — B. absque titulo incipit: *Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ προςθεὶς ἑαυτὸν ἀμνὸν ἄμωμον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ἔπιδε ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ ἐπὶ τὸ ποτήριον τοῦτο· καὶ ποίησον αὐτὸ ἄχραντόν σου σῶμα καὶ τίμιόν σου αἷμα εἰς μετάληψιν ψυχῶν καὶ σωμάτων. Ὅτι ἡγίασται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπές.* Sequitur *εὐχὴ τῆς εἰςόδου.* — M. G. Ven. 687 post *ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι: εὐχὴ ἀντιφώνου πρώτου μυστικῶς· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν* (c. 15) *τοῦ ἱερέως λέγοντος τὴν εὐχὴν μυστικῶς ἐν τῷ βήματι, ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ ὁ διάκονος λέγει ἔξω τοῦ βήματος τὰ εἰρηνικά· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν διάκονος, ἱερεὺς μετὰ τὴν εὐχὴν λέγει τὴν ἐκφώνησιν καὶ μετὰ ταῦτα τὰ εἰρηνικά. Ἀντιλαβοῦ· τῆς παναγίας.* Chorus: *Σοὶ Κύριε.* Sacerdos: *ὅτι πρέπει. Μετὰ τὰ εἰρηνικὰ ὁ χόρος ψάλλει τὸ πρῶτον ἀντίφωνον ἢ τὰ τυπικὰ εἰ ἔστι κυριακὴ, εἴτ' οὖν τῆς ἡμέρας.*

Ὑπὲρ τοῦ συμπολεμῆσαι, καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας ιτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἁγίας Μονῆς (ἢ τῆς πόλεως) ταύτης, πάσης πό- ως, χώρας, καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς, τοῦ Κυ- ου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων (Iac. 22), εὐφορίας τῶν καρ- ῶν τῆς γῆς, καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, κα- νόντων, αἰχμαλώτων (Clem. 8. Iac. 22), καὶ τῆς σωτηρίας ὑτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ργῆς, κινδύνου, καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεη- ῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον μᾶς, ὁ Θεὸς, τῇ σῇ χάριτι (Iac. 22).

Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, νδόξου, δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρ- ένου Μαρίας μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημο- εύσαντες, ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν ὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα (Iac. 8. 22).

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ ατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ ς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

XV. *Καὶ ψάλλεται τὸ πρῶτον ἀντίφωνον παρὰ τῶν ψαλτῶν, ιὶ ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν τοῦ ἀντιφώνου· ὁ δὲ διάκονος προςκυ- σας μεθίσταται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ἀπελθὼν ἵσταται ἐνώ- ιον τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, βλέπων πρὸς δυσμὰς, κρατῶν καὶ τὸ ράριον τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς χειρὸς.*

Εὐχὴ τοῦ α'. ἀντιφώνου, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗ τὸ κράτος ἀνείκαστον, καὶ ἡ όξα ἀκατάληπτος· οὗ τὸ ἔλεος ἀμέτρητον, καὶ ἡ φιλανθρω- ία ἄφατος· αὐτὸς, δέσποτα, κατὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν σου

CaP. XV. Ven. 687 *κατὰ τὴν σὴν εὐσπλ.* C. *ἐκφωνήσει* sacerdotis: *ὅτι σοὶ ρέπει* (quam orationi primae antiphonae adsignat) subiungit cantum populi: *ἀγαθὸν τὸ ὁμολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, ὕψιστε. Τὸ αὐτὸ εἰς το λο μέρος τοῦ χοροῦ ψάλλεται. Πρεσβείαις τῆς παναγίας θεοτόκου σωτὴρ σῶσον ιᾶς. Τοῦ ἀναγγέλλειν πρωῒ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου πάσαις ταῖς*

ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον οἶκον τοῦτον, καὶ ποίησον μεθ' ἡμῶν, καὶ τῶν συνευχομένων ἡμῖν, πλούσια τὰ ἐλέη σου καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου.

Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀντιφώνου, ἐλθὼν ὁ διάκονος, καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ καὶ προσκυνήσας, λέγει·

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ut supra.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης ut supra.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

XVI. Καὶ ψάλλεται ὁμοίως παρὰ τῶν ψαλτῶν τὸ β'. ἀντίφωνον· ὁ δὲ διάκονος ὁμοίως ποιεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ εὐχῇ.

Εὐχὴ τοῦ β'. ἀντιφώνου, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, σῶσον τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου· τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας σου φύλαξον· ἁγίασον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου· σὺ αὐτοὺς ἀντιδόξασον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ.

ἡμέραις ἡμῶν. Πρεσβείαις τῆς θεοτόκου, σωτὴρ, σῶσον ἡμᾶς. Ὅτι εὐθὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ νῦν ἐστιν ἐν τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Πρεσβείαις τῆς θεοτόκου, σωτὴρ, σῶσον ἡμᾶς. Nealius in recentiori Veneta haec reperit: — the Deacon stands before the icon of the Mother of God, looking towards the icon of Christ.

Cap. XVI. C. iterum voci sacerdotali: ὅτι σοὶ τὸ κράτος (quam pronuntiari iubet post Antiphonam secundam) adnectit cantum populi: ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. Καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην ἥτις οὐ σαλευθήσεται. Τὰ μαρτύριά σου, Κύριε, ἐπιστώθησαν σφόδρα. Ταῖς πρεσβείαις τῶν ἁγίων σῶσον ἡμᾶς. Δόξα πατρὶ κτλ. Additur hymnus ὁ μονογενὴς p. 91. Diaconus: ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ κτλ. Sacerdos: ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος. Εἶτα ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος ποιοῦσι τὴν εἴσοδον καὶ ψάλλεται τὸ τρίτον ἀντίφωνον· Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ καὶ ἀλαλάξωμεν Θεῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν. Σῶσον ἡμᾶς υἱὲ Θεοῦ μονογενὴς ὁ ἐν ἁγίοις θαυμαστὸς, ψάλλοντάς σε, ἀλληλούϊα. Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπόν σου αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ. Σῶσον ἡμᾶς κτλ. Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Σῶσον ἡμᾶς κτλ. Ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτὸς ὁρᾷ. Σῶσον ἡμᾶς. Ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτὴν καὶ τὴν ξηρὰν ἐθεμελίωσαν αἱ χεῖρες αὐτοῦ. Σῶσον ἡμᾶς κτλ. Δόξα πατρὶ κτλ. M. G. Ven. 687 Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν. Σημείωσαι καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν τῇ εὐχῇ τῇ πρώτῃ, εἰ ἔστι διάκονος ἢ οὐκ ἔστιν. Ὁ

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν κτλ.
Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς κτλ.
Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρί, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εὐχὴ τοῦ γ΄. ἀντιφώνου, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Ὁ τὰς κοινὰς ταύτας καὶ συμφώνους ἡμῖν χαρισάμενος προςευχὰς, ὁ καὶ δυσὶ καὶ τρισὶ, συμφωνοῦσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, τὰς αἰτήσεις παρέχειν ἐπαγγειλάμενος· αὐτὸς καὶ νῦν τῶν δούλων σου τὰ αἰτήματα πρὸς τὸ συμφέρον πλήρωσον, χορηγῶν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι τὴν ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον χαριζόμενος.

XVII. Ψαλλομένου δὲ τοῦ τρίτου ἀντιφώνου παρὰ τῶν ψαλτῶν, ἢ τῶν μακαρισμῶν, ἐάν ἐστι κυριακή· ὅταν ἔλθωσιν εἰς τὸ· δόξα· ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ διάκονος στάντες ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ποιοῦσι προςκυνήματα τρία. Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, δίδωσι τῷ διακόνῳ. Καὶ οὕτως ἐξελθόντες διὰ τοῦ βορείου μέρους, προπορευομένων αὐτῶν λαμπάδων, ποιοῦσι τὴν μικρὰν εἴςοδον. Καὶ στάντες ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, κλίνουσιν ἀμφότεροι τὰς κεφαλάς.

διάκονος· ἔτι καὶ ἔτι. Ὁ χορός· Κύριε ἐλέησον. Ὁ διάκονος· ἀντιλαβοῦ. Ὁ χορός· Κύριε, ἐλέησον. Ὁ διάκονος· τῆς παναγίας. Ὁ χορός· σοὶ Κύριε. Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς· ὅτι σὸν τὸ κράτος. Ὁ χορός· ἀμήν. Μετὰ τὰ εἰρηνικὰ τὰ δεύτερα ψάλλει ὁ χορὸς τὸ δεύτερον ἀντίφωνον ἢ τὰ τυπικὰ τὰ δεύτερα εἰ ἔστι κυριακὴ, εἴτ' οὐ, τῆς ἡμέρας. Εὐχὴ ἀντιφώνου τρίτου μυστικῶς· Ὁ τὰς κοινάς κτλ. Σημείωσαι καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν τῇ εὐχῇ τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ εἰ ἔστι διάκονος ἢ οὐκ ἔστιν. Ὁ διάκονος· ἔτι καὶ ἔτι. Ὁ χορός· Κύριε ἐλέησον. Ὁ διάκονος· ἀντιλαβοῦ. Ὁ χορός· Κύριε ἐλέησον. Ὁ διάκονος· τῆς παναγίας. Ὁ χορός· σοὶ, Κύριε. Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς· ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος κτλ. Ὁ χορός· ἀμήν. Rs. inter orationes primae et secundae Antiphonae interserit Doxologiam minorem, Psalmum et hymnum: ὁ μονογενής.

Cap. XVII. B. hanc praebet orationem τῆς εἰςόδου· Εὐεργέτα καὶ τῆς κτίσεως πάσης δημιουργὲ, πρόςδεξαι προσιοῦσαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑκάστου τὸ σύμφερον ἐκλήρωσον καὶ ἄγαγε πάντας εἰς τελειότητα καὶ ἀξίους ἡμᾶς ἀπέργασαι τῆς βασιλείας σου cf. Lit. Iac. c. 4. — Reliquorum librorum non adnotanda est varietas: nam rubricas, vel fusius expositas vel in arctiores fines redactas, nos nihil moramur.

Καὶ τοῦ διακόνου εἰπόντος ἠρέμα·

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· *λέγει ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου μυστικῶς.*

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταστήσας ἐν οὐρανοῖς τάγματα, καὶ στρατιὰς ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, εἰς λειτουργίαν τῆς σῆς δόξης, ποίησον, σὺν τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν, εἴσοδον ἁγίων ἀγγέλων γενέσθαι, συλλειτουργούντων ἡμῖν, καὶ συνδοξολογούντων τὴν σὴν ἀγαθότητα. Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Τῆς εὐχῆς δὲ τελεσθείσης λέγει ὁ διάκονος πρὸς τὸν ἱερέα, δεικνύων πρὸς ἀνατολὰς τῇ δεξιᾷ, κρατῶν ἅμα καὶ τὸ ὠράριον τοῖς τρισὶ δακτύλοις·

Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἴσοδον. *Καὶ ὁ ἱερεὺς εὐλογῶν λέγει·*

Εὐλογημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἶθ' οὕτως ἀπέρχεται πρὸς τὸν ἡγούμενον ὁ διάκονος, καὶ ἀσπάζεται τὸ εὐαγγέλιον, εἰ πάρεστι· εἶτ' οὖν ἀσπάζεται τοῦτο ὁ ἱερεύς.

Πληρωθέντος δὲ τοῦ τελευταίου τροπαρίου, εἰσέρχεται ὁ διάκονος εἰς τὸ μέσον, καὶ στὰς ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως, ἀνυψοῖ μικρὸν τὰς χεῖρας, καὶ δεικνύων τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, λέγει μεγαλοφώνως·

Σοφία, ὀρθοί.

Εἶτα προσκυνήσας αὐτός τε, καὶ ὁ ἱερεὺς κατόπισθεν αὐτοῦ, εἰσέρχονται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καὶ ὁ μὲν διάκονος ἀποτίθησι τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, οἱ δὲ ψάλται λέγουσι τὰ συνήθη τροπάρια· καὶ ὅτε ἔλθωσιν εἰς τὸ ὕστερον, λέγει ὁ διάκονος προς τὸν ἱερέα, κλίνων ἅμα τὴν κεφαλὴν, κρατῶν καὶ τὸ ὠράριον ἐν τῇ χειρὶ τοῖς τρισὶ δακτύλοις·

Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸν καιρὸν τοῦ τρισαγίου.

Καὶ ὁ ἱερεὺς σφραγίζων αὐτὸν, λέγει·

Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ.

Καὶ πληρωθέντος τοῦ τροπαρίου, ἔρχεται ὁ διάκονος ἐγγὺς τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ δεικνύων τὸ ὠράριον πρῶτον μὲν πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, λέγει·

Κύριε, σῶσον τοὺς εὐσεβεῖς, καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν.

Εἶτα ἐπάγει, λέγων πρὸς τοὺς ἐκτὸς μεγαλοφώνως.

Καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

XVIII. Ψαλλομένου δὲ τοῦ τρισαγίου· Ἅγιος ὁ Θεὸς, ιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς c. 9. Mc. 5), λέγει ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν ταύτην, μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος (Mc.)), ὁ τρισαγίῳ φωνῇ ὑπὸ τῶν Σεραφὶμ ἀνυμνούμενος, καὶ ιὸ τῶν Χερουβὶμ δοξολογούμενος, καὶ ὑπὸ πάσης ἐπουρασου δυνάμεως προσκυνούμενος, ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα, ὁ κτίσας τὸν ἄνθρωπον κατ' ιόνα σὴν, καὶ ὁμοίωσιν, καὶ παντί σου χαρίσματι καταισμήσας, ὁ διδοὺς αἰτοῦντι σοφίαν καὶ σύνεσιν, καὶ μὴ ιρορῶν ἁμαρτάνοντα, ἀλλὰ θέμενος ἐπὶ σωτηρίᾳ μετάνοιαν, καταξιώσας ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς, καὶ ἀναξίους δούλους ιυ, καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ στῆναι κατενώπιον τῆς δόξης ιῦ ἁγίου σου θυσιαστηρίου· καὶ τὴν ὀφειλομένην σοι προςνησιν, καὶ δοξολογίαν προςάγειν· αὐτὸς, δέσποτα, πρόςδεξαι ιὶ ἐκ στόματος ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὸν τρισάγιον ὕμνον, ιὶ ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῇ χρηστότητί σου· συγχώρησον ἡμῖν ἂν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον· ἁγίασον ἡμῶν ὶς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα· καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ὁσιότητι λαιεύειν σοι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν, πρεσβείαις ῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός ιι εὐαρεστησάντων. Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ ὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ νεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων·

Cap. XVIII. B. in oratione Trisagii parum concors est vulgata: Ἅγια ἁγίων ὁ ιὸς, ὁ μόνος ἅγιος καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος ἅγιος ὑπάρχεις· ὁ τὴν ἀνυπέρητον δόξαν ἐν αὐτῷ κεκτημένος· ἅγιος ὁ Θεὸς τῷ λόγῳ τὰ πάντα συστησάμες· ἅγιος ὁ Θεὸς ὃν τὰ τετράμορφα ζῶα ἀναπαύστῳ φωνῇ δοξάζουσιν· ἅγιος ὁ ιὸς ὁ ὑπὸ πλήθους ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων ὁρασίᾳ τρεμόντων προσκυύμενος καὶ δοξολογούμενος. ἅγιος ὁ Θεὸς ὁ τοῖς πολυόμμασι Χερουβεὶμ τῇ ἀσιτῳ φωνῇ, τῷ ἀκοιμήτῳ ὄμματι ἐπιβλέπων καὶ ἐπικλίνων τὸ οὖς σου· ἅγιος ὁ ιὸς ὁ τοῖς ἑξαπτερύγοις Σεραφεὶμ ἐποχούμενος καὶ κροτούντων τὰς ἑαυτῶν πτέγας καὶ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ὑμνούντων, τὸ· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαὼθ προσευχόμενος ἅγιος ὑπάρχει ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, κυριότητες ἐν ρανῷ σε προσκυνοῦσιν καὶ ἐπὶ γῆς ἀνθρωπίαν (ἄνθρωποι?) ὑμνοῦσιν καὶ σὲ βουσιν. Αὐτὸς φιλάνθρωπε πρόςδεξαι — ὕμνον προσφερόμενον παρ' ἡμῶν καὶ χρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ σου καὶ κατάπεμψον ἡμῖν πλούσια τὰ ἐλέη καὶ τοὺς οἰκτιρούς σου. Πρεσβείαις κτλ. M. C. Ven. 687. Oratione finita — καὶ τοῦ χοροῦ ψάλντος τὸ· Δόξα καὶ νῦν, ψάλλουσι καὶ αὐτοί κτλ. Εἶτα λέγει ὁ διάκονος πρὸς ν ἱερέα· εὐλόγησον (G. κέλευσον) δέσποτα. Καὶ ἀπέρχονται ἐν τῇ καθέδρᾳ καὶ ἱερεὺς λέγει ἀπερχόμενος· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὁ διάνος· εὐλόγησον δέσποτα τὴν ἄνω καθέδραν. Καὶ ὁ ἱερεύς· εὐλογημένος κτλ.

Ταύτης δὲ τελεσθείσης, ψάλλουσι καὶ αὐτοὶ, ὅ τε ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος, τὸ τρισάγιον, ποιοῦντες ὁμοῦ καὶ προςκυνήματα τρία ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης.

Εὐχὴ τῆς ἄνω καθέδρας.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, σῶσον τὸν λαόν σου· καὶ εἰρήνευσον αὐτὸν τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, διὰ τοῦ τύπου τοῦ τιμίου σου σταυροῦ, τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ· μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Εἶτα λέγει ὁ διάκονος πρὸς τὸν ἱερέα.

Κέλευσον, δέσποτα. Καὶ ἀπέρχονται ἐν τῇ καθέδρᾳ. Καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει ἀπερχόμενος· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὁ δὲ διάκονος· Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἄνω καθέδραν.

Καὶ ὁ ἱερεύς.

Εὐλογημένος εἶ ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

XIX. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ τρισαγίου, ὁ διάκονος ἐλθὼν ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν λέγει·

Πρόσχωμεν. Καὶ ὁ ἀναγνώστης. Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ. Καὶ ὁ διάκονος αὖθις. Σοφία. Καὶ ὁ ἀναγνώστης τὸ προκείμενον τοῦ ἀποστόλου. Καὶ αὖθις ὁ διάκονος. Πρόσχωμεν. Καὶ τοῦ ἀποστόλου πληρωθέντος, λέγει ὁ ἱερεύς. Εἰρήνη σοι. Καὶ ὁ ἀναγνώστης. Ἀλληλούϊα, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ. Τοῦ δὲ Ἀλληλούϊα ψαλλομένου, λαβὼν ὁ διάκονος τὸ θυμιατήριον, καὶ τὸ θυμίαμα, πρόεισι τῷ ἱερεῖ, καὶ λαβὼν εὐλογίαν παρ᾽ αὐτοῦ, θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν γύρωθεν, καὶ τὸ ἱερατεῖον ὅλον, καὶ τὸν ἱερέα. Καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην.

Εὐχὴ πρὸ τοῦ εὐαγγελίου.

Ἔλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλάνθρωπε δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς, καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμοὺς, εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν (Mc. 5)· ἔνθες ἡμῖν τὸν τῶν μακαρίων σου ἐντολῶν φόβον, ἵνα τὰς

Cap. XIX. M. G. Ven. 687 ab edito recedunt non solum in minutis, quae in levi habentur, sed gravius discrepant, omissa oratione: ἔλλαμψον κτλ. quae una est ex collectis matutinis τοῦ ὄρθρου. At munitur codicum, etiam Barberinii membranae auctoritate.

σαρκικὰς ἐπιθυμίας καταπατήσαντες, πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν, πάντα πρὸς εὐαρέστησίν σου φρονοῦντες. Σὺ γὰρ εἶ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν, καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεὸς, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν (Mc. 5), *σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

Ὁ δὲ διάκονος τὸ θυμιατήριον ἀποθέμενος, ἔρχεται πρὸς τὴν ἱερέα, καὶ ὑποκλίνας αὐτῷ τὴν κεφαλὴν, κρατῶν καὶ τὸ ὡράριον σὺν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ ἄκροις τοῖς δακτύλοις, δηλονότι ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῆς ἁγίας τραπέζης, λέγει·

Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου, καὶ εὐαγγελιστοῦ (τοῦδε). *Ὁ δὲ ἱερεὺς σφραγίζων αὐτὸν, λέγει·*

Ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου, καὶ εὐαγγελιστοῦ (τοῦδε) *δῴη σοι ῥῆμα τῷ εὐαγγελιζομένῳ, δυνάμει πολλῇ, εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

Ὁ διάκονος εἰπὼν τὸ, ἀμὴν, καὶ προςκυνήσας τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, αἴρει αὐτό. Καὶ ἐξελθὼν διὰ τῶν ἁγίων θυρῶν προπορευομένων αὐτῷ λαμπάδων, ἔρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῷ ἄμβωνι, ἢ ἐν τῷ τεταγμένῳ τόπῳ. Ὁ δὲ ἱερεὺς ἱστάμενος ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ βλέπων πρὸς δυσμὰς ἐκφωνεῖ· Σοφία, ὀρθοὶ, ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου.

Καὶ ὁ διάκονος. Ἐκ τοῦ κατὰ (τόνδε) *ἁγίου εὐαγγελίου τὸ ἀνάγνωσμα· ὁ ἱερεὺς, πρόσχωμεν.*

Καὶ πληρωθέντος τοῦ εὐαγγελίου, λέγει ὁ ἱερεύς. Εἰρήνη σοι τῷ εὐαγγελιζομένῳ. Καὶ ἀπελθὼν ὁ διάκονος ἕως τῶν ἁγίων θυρῶν, ἀποδίδωσι τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον τῷ ἱερεῖ.

XX. *Καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ ἄρχεται οὕτως.*

Ὁ διάκονος.

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἴπωμεν.

Cap. XX. M. G. Ven. 687 orationi *Κύριε ὁ Θεὸς ὑμῶν* haec praemittunt: *ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν, κράτους, νίκης, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγιείας, σωτηρίας αὐτῶν καὶ τοῦ Κύριου τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιπλέον συνεργῆσαι, κατευοδῶσαι αὐτοῖς ἐν πᾶσι καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον.* E contrario silentio praetermittunt, quae leguntur in edito inter collectam: *Κύριε ὁ Θεὸς* et *ἐκφώνησιν· ὅτι ἐλεήμων κτλ.* Rs. similiter interserit orationem pro imperatore, missis cum Morellio et Goaro precibus, quae excipiunt

Ὁ χορός. Κύριε ἐλέησον.

Κύριε παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, μεθά σου, ἐπάκουσον, καὶ ἐληέσον.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, ἐπι σον, καὶ ἐλέησον.

Εὐχὴ τῆς ἐκτενοῦς ἱκεσίας.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν ἐκτενῆ ταύτην ἱκεσίαν πρ ξαι παρὰ τῶν σῶν δούλων, καὶ ἐλέησον ἡμᾶς, κατὰ τὸ θος τοῦ ἐλέους σου, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου κο πεμψον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν τὸν ἀπεκδεχόμενον τὸ παρὰ σοῦ πλούσιον ἔ (Iac. 22).

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (τοῦ δε τοῦ τιμίου πρεσβυτερίου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἱερέων ρομονάχων, καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφότητ

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτη ἐπισκέψεως, συγχωρήσεως καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τῶν λων τοῦ Θεοῦ τῶν ἀδελφῶν τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν μακαρίων, καὶ ἀοιδίμων κτ ρων τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν αναπαυσαμένων πατέρων, καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐν εὐσεβῶς κειμένων, καὶ ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων, καλλιεργούντων (Iac. 22) ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ πανσέπτῳ τούτῳ, κοπιώντων, ψαλλόντων, καὶ ὑπὲρ τοῦ περιεστ λαοῦ, τοῦ ἀπεκδεχομένου τὸ παρὰ σοῦ μέγα καὶ πλοι ἔλεος.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι ἐλεήμων, καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνω

Ὁ διάκονος.

XXI. Εὔξασθε οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ.

Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων δεηθῶμε

Ἵνα ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐλεήσῃ.

---

collectam: Κύριε ὁ Θεός. Si rogaverint sacerdotem ut oret pro defuncto quodam ἐκφώνησιν· ὅτι ἐλεήμων orat pro anima eius.

Cap. XXI. Lit. Clem. c. 3. 4. 5. Conferas praeterea locum Chrysostomi p. 5

Κατηχήσῃ αὐτοὺς τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας.

Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης.

Ἑνώσῃ αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ (Clem. 3. 4).

Σῶσον, ἐλέησον, ἀντιλαβοῦ, καὶ διαφύλαξον αὐτοὺς ὁ θεὸς τῇ σῇ χάριτι.

Οἱ κατηχούμενοι τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Εὐχὴ κατηχουμένων, πρὸ τοῦ ἁπλωθῆναι τὸ εἰλητόν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ὁ τὴν σωτηρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου υἱὸν καὶ Θεὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ὑποκεκλικότας σοι τὸν ἑαυτῶν αὐχένα, καὶ καταξίωσον αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας· ἕνωσον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ συγκαταρίθμησον αὐτοὺς τῇ ἐκλεκτῇ σου ποίμνῃ (Clem. 3. 4. Chrys. p. 51).

Ἐκφώνησις.

Ἵνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ἐξαπλοῖ τὸ εἰλητὸν ὁ ἱερεύς.

Καὶ ὁ διάκονος.

Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε (Cl. 5)· *μήτις τῶν κατηχουμένων* (Cl. 11. Iac. 16)· *ὅσοι πιστοὶ, ἔτι καὶ ἔτι, ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.*

XXII. *Εὐχὴ πιστῶν πρώτη, μετὰ ἁπλωθῆναι τὸ εἰλητόν.*

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, τῷ καταξιώσαντι ἡμᾶς παραστῆναι καὶ νῦν τῷ ἁγίῳ σου θυ-

---

Cap. XXII. M. G. Ven. 687. *Εὐχαριστοῦμεν κτλ. εὐχομένου δὲ ἱερέως ὁ διάκονος λέγει τὰ εἰρηνικὰ εἰ ἔστιν ἔξω τοῦ ἁγίου βήματος ἐν τῷ συνήθει τόπῳ· Ἔτι καὶ ἔτι. Ὁ χορός· Κύριε ἐλέησον* et sic deinceps. *Ὑπὲρ τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης κτλ. ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων κτλ. ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων κτλ. ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς κτλ. ἀντιλαβοῦ, σῶσον κτλ. Σοφία. Πάλιν καὶ πολλάκις κτλ. εὐχομένου δὲ ἱερέως ὁ διάκονος λέγει τὰ εἰρηνικὰ ἔξω τοῦ ἁγίου βήματος. Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως· ὅπως κτλ.*

σιαστηρίῳ καὶ προςπεσεῖν τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· πρόςδεξαι ὁ Θεὸς τὴν δέησιν ἡμῶν· καὶ ποίησον ἡμᾶς ἀξίους γενέσθαι τοῦ προςφέρειν σοι δεήσεις, καὶ ἱκεσίας, καὶ θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἱκάνωσον ἡμᾶς, οὓς ἔθου εἰς τὴν διακονίαν σου ταύτην, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματός σου τοῦ ἁγίου, ἀκαταγνώστως καὶ ἀπροςκόπτως, ἐν καθαρῷ τῷ μαρτυρίῳ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ἐπικαλεῖσθαί σε ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, ἵνα εἰςακούων ἡμῶν, ἵλεως ἡμῖν εἴης ἐν τῷ πλήθει τῆς σῆς ἀγαθότητος.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι. Σοφία.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι, ἐν εἰρήνῃ.

Εὐχὴ πιστῶν β'.

Πάλιν καὶ πολλάκις σοὶ προςπίπτομεν, καὶ σοῦ δεόμεθα, ἀγαθὲ καὶ φιλάνθρωπε, ὅπως ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν δέησιν ἡμῶν, καθαρίσῃς ἡμῶν τὰς ψυχὰς, καὶ τὰ σώματα ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, καὶ δῴης ἡμῖν ἀνένοχον καὶ ἀκατάκριτον τὴν παράστασιν τοῦ ἁγίου σου θυσιαστηρίου. Χάρισαι δὲ ὁ Θεὸς, καὶ τοῖς συνευχομένοις ἡμῖν προκοπὴν βίου, καὶ πίστεως, καὶ συνέσεως πνευματικῆς· δὸς αὐτοῖς πάντοτε μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης λατρεύουσί σοι, ἀνενόχως καὶ ἀκατακρίτως μετέχειν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας ἀξιωθῆναι.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον. Σοφία.

Ἐκφώνησις.

Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι, σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν οἱ ψάλται ψάλλουσι τὸν Χερουβικὸν ὕμνον.

Οἱ τὰ Χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον ᾄδοντες πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξά-

μενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν· ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα. ἀλληλούϊα.

XXIII. *Εὐχή, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς, τοῦ χερουβικοῦ ᾀδομένου.*

Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς, προςέρχεσθαι, ἢ λειτουργεῖν σοι, βασιλεῦ τῆς δόξης· τὸ γὰρ διακονεῖν σοι, μέγα, καὶ φοβερὸν καὶ αὐταῖς ταῖς ἐπουρανίοις δυνάμεσιν. Ἀλλ᾽ ὅμως διὰ τὴν ἄφατον καὶ ἀμέτρητόν σου φιλανθρωπίαν, ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως γέγονας ἄνθρωπος, καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐχρημάτισας, καὶ τῆς λειτουργικῆς ταύτης καὶ ἀναιμάκτου θυσίας τὴν ἱερουργίαν παρέδωκας ἡμῖν, ὡς δεσπότης τῶν ἁπάντων. Σὺ γὰρ μόνος, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δεσπόζεις τῶν ἐπουρανίων, καὶ τῶν ἐπιγείων, ὁ ἐπὶ θρόνου χερουβινοῦ ἐποχούμενος, ὁ τῶν Σεραφὶμ κύριος, καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, ὁ μόνος ἅγιος, καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. Σὲ τοίνυν δυςωπῶ τὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ εὐήκοον· ἐπίβλεψον ἐπ᾽ ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἀχρεῖον δοῦλόν σου, καὶ καθάρισόν μου τὴν ψυχήν, καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ ἱκάνωσόν με τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, ἐνδεδυμένον τὴν τῆς ἱερατείας χάριν παραστῆναι τῇ ἁγίᾳ σου ταύτῃ τραπέζῃ, καὶ ἱερουργῆσαι τὸ ἅγιον, καὶ ἄχραντόν σου σῶμα, καὶ τὸ τίμιον αἷμα. Σοὶ γὰρ προςεύχομαι, κλίνας τὸν ἐμαυτοῦ αὐχένα, καὶ δέομαί σου· μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόςωπόν σου ἀπ᾽ ἐμοῦ, μηδὲ ἀποδοκιμάσῃς με ἐκ παίδων σου· ἀλλ᾽ ἀξίωσον προςενεχθῆναί σοι ὑπ᾽ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀναξίου δούλου σου τὰ δῶρα ταῦτα. Σὺ γὰρ εἶ ὁ προςφέρων, καὶ προςφερόμενος, καὶ προςδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Πληρωθείσης δὲ τῆς εὐχῆς, λέγουσι καὶ αὐτοὶ τὸν χερουβικὸν ὕμνον· εἶτα λαβὼν ὁ διάκονος τὸν θυμιατὸν καὶ θυμίαμα βαλών, πρόςεισι τῷ ἱερεῖ. Καὶ λαβὼν εὐλογίαν παρ᾽ αὐτοῦ, θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν γύρωθεν, καὶ τὸ ἱερατεῖον ὅλον, καὶ τὸν ἱερέα. Λέγει δὲ καὶ τὸν *πεντηκοστόν*, καὶ *τροπάρια κατανυκτικά*, ὅσα καὶ βούλεται, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἱερέως.

XXIV. Καὶ ἀπέρχονται ἐν τῇ προθέσει, προπορευομένου τοῦ διακόνου. Καὶ θυμιάσας τὰ ἅγια, καθ᾽ ἑαυτὸν εὐχόμενος τό,

Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, λέγει πρὸς τὸν ἱερέα. Ἔπαρον δέσποτα. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἄρας τὸν ἀέρα, ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ αὐτοῦ λέγων.

Ἐπάρατε τὰς χεῖρας ἡμῶν εἰς τὰ ἅγια, καὶ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον. Εἶτα τὸν ἅγιον δίσκον λαβὼν, ἐπιβάλλει τῇ τοῦ διακόνου κεφαλῇ, μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ εὐλαβείας ἔχων ἅμα ὁ διάκονος καὶ τὸν θυμιατὸν ἑνὶ τῶν δακτύλων. Αὐτὸς δὲ τὸ ἅγιον ποτήριον ἀνὰ χεῖρας λαβὼν, ἐξέρχονται διὰ τοῦ βορείου μέρους, προπορευομένων αὐτῶν λαμπάδων. Καὶ περιέρχονται τὸν ναὸν, εὐχόμενοι καθ' ἑαυτοὺς, καὶ λέγοντες.

Πάντων ἡμῶν μνησθείη Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Εἰςελθὼν δὲ ὁ διάκονος ἔνδον τῶν ἁγίων θυρῶν, ἵσταται ἐν τοῖς δεξιοῖς. Καὶ μέλλοντος τοῦ ἱερέως εἰςελθεῖν, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ διάκονος.

Μνησθείη Κύριος ὁ Θεὸς τῆς ἱερωσύνης σου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Καὶ ὁ ἱερεὺς πρὸς αὐτόν.

Μνησθείη Κύριος ὁ Θεὸς τῆς ἱεροδιακονίας σου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Cap. XXIV. XXV. P. — *προσελθόντος οὖν τοῦ διακόνου εἰς τὸ βῆμα κατέχει τὸν ἱερὸν δίσκον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἕως οὗ ἄρῃ αὐτὸν ὁ ἱερεύς· τεθέντων οὖν καὶ μετὰ τοῦ ἀέρος σκεπασθέντων θυμιῶν τὰ δῶρα ὁ ἱερεὺς λέγει· ἀγάθυνον, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών. Προςκυνοῦσι δὲ ἀμφότεροι καὶ ἀπολύσας ὁ ἱερεὺς τὴν φελώνην αὐτοῦ, στραφεὶς πρὸς τὸν διάκονον λέγει. Εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, διάκονε. Ὁ δὲ εὐχόμενος λέγει· πνεῦμα ἅγιον κτλ. Καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει· αὐτὸ τὸ πνεῦμα κτλ. τὸ ἅγιον μενεῖ μεθ' ἡμῶν. Καὶ συλλειτουργήσει ἡμῖν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. Καὶ ὁ διάκονος λέγει· μνήσθητί μου ἅγιε δέσποτα. Ὁ δὲ λέγει· μνησθείη σου Κύριος ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Καὶ ἐξέρχεται εὐθὺς ὁ διάκονος λέγων τὰ συνήθη· πληρώσωμεν κτλ.* — C. *Εἶτα ὁ διάκονος θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὴν πρόθεσιν. Καὶ νίπτων τὰς χεῖρας ὅτε ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος λέγει· νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖρας μου* p. 330. *Καὶ ποιοῦσιν προσκυνήματα τρία. Λέγει ὁ διάκονος· βασιλεῦ οὐράνιε* p. 286. *Καὶ τίθησι τὸ κάλυμμα εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ὤμου τοῦ διακόνου λέγων· μὴ ἀποῤῥίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ. Ὁ διάκονος· ἀπόδός μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου καὶ πνεύματι ἡγέμονι στήριξόν με. Ὁ δὲ ἱερεὺς λαβὼν τὸν δίσκον τίθησιν αὐτὸν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς τοῦ διακόνου καὶ αὐτὸς τὸ ποτήριον λαμβάνει καὶ λέγει· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ἐρχομένων δὲ αὐτῶν εἰς τὰ πρόθυρα λέγουσιν· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι καὶ εἰςελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ ἐπέφανεν ὑμῖν. Εἶτα καλύπτει τὰ ἅγια λέγων· ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. Καὶ θυμιᾷ, λέγων τοῖς ἐκ δεξιῶν καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων· με-*

XXV. *Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἀποτίθησι τὸ ἅγιον ποτήριον ἐν τῇ γίᾳ τραπέζῃ· τὸν δὲ ἅγιον δίσκον λαβὼν ἀπὸ τῆς τοῦ διακόνου κεαλῆς, ἀποτίθησι καὶ αὐτὸν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, λέγων·*

Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ· ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραν'ν σου σῶμα, σινδόνι καθαρᾷ εἱλήσας καὶ ἀρώμασιν ἐν νήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο. Ἐν τάφῳ σωματικῶς κτλ. 'ς ζωηφόρος, ὡς παραδείσου ὡραιότερος ὄντως καὶ παστάις πάσης βασιλικῆς ἀναδέδεικται λαμπρότερος, Χριστὲ, ὁ ἰφος σου, ἡ πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως.

Εἶτα τὰ μὲν καλύμματα ἄρας ἀπό τε τοῦ ἱεροῦ δίσκου, καὶ τοῦ ίου ποτηρίου, τίθησιν ἐν ἑνὶ μέρει τῆς ἁγίας τραπέζης τὸν δὲ ἀέρα τὸ τῶν τοῦ διακόνου ὤμων λαβὼν, καὶ θυμιάσας σκεπάζει δι' αὐῦ τὰ ἅγια, λέγων·

Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ· ἕως τοῦ, κηδεύσας ἀπέθετο. *Καὶ λαὼν τὸν θυμιατὸν ἐκ τῶν τοῦ διακόνου χειρῶν, θυμιᾷ τὰ ἅγια τρὶς, ἰγων·* Τότε ἀνοίσουσιν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν σου μόσχους. *αὶ ἀποδοὺς τὸν θυμιατὸν, καὶ χαλάσας τὸ φελώνιον, κλίνας τε ἦν κεφαλὴν λέγει πρὸς τὸν διάκονον.*

κλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοὶ καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό (Iac. l). *Καὶ αὐτοὶ ἀποκρίνονται· τὸ πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται κτλ. Καὶ αὐτὸς λέι· ἀμὴν, ἀμὴν, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμα ὑμῶν καὶ μνησθείη πάντων ὑμῶν ὁ εὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί. Ὁ διάκονος· πληρώσωιν κτλ.* — M. C. Ven. 687. Sacerdos aëra Diacono imponens: *ἐν εἰρήνῃ ἐπάρατε ς χεῖρας ἡμῶν εἰς τὰ ἅγια καὶ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον· εὐλογήσαι σε Κύριος ἐκ ὼν ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶς τῶν αἰώνων. Ὁ διάκονος· ἀμήν. Εἶτα τὸν ἅγιον δίσκον ἐπὶ τῆς κορυφῆς ηοῦ ὁ διάκονος μετὰ προσευχῆς λαμβάνει κτλ. — καὶ πολλάκις τοῦτο (μνησθείη ύριος ὁ Θεὸς πάντων ὑμῶν κτλ.) λέγουσιν, ἕως πληρωθῇ ἡ μεγάλη εἴσοδος. ἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα λέγουσι καθ' ἑαυτούς· εὐλογημένος ἐν ὀνόματι υρίου. Εἶτα ὁ διάκονος πάλιν πρὸς τὸν ἱερέα τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνας λέγει· ήσθητί μου, δέσποτα ἅγιε, τῷ ἁμαρτωλῷ. Καὶ ὁ ἱερεύς· μνησθείη σου Κύριος Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ κτλ.* Post incensationem aëris — *ὁ διάκονος θυμιᾷ τὰ ἅγια ὶς λέγων οὕτως· ἀγάθυνον Κύριε ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών. Εἶτα εὐχόμενοι · ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μου κτλ. ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης προσκυνοῦσι τρίς. ὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἵσταται, ὁ δὲ διάκονος τὴν αὐχένα κλίνας πρὸς τὸν ἱερέα λέγει· ξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, δέσποτα. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει· πνεῦμα ἅγιον κτλ. Ὁ δὲ διάκονος γει· τὸ αὐτὸ πνεῦμα κτλ. μνήσθητί μου, δέσποτα ἅγιε. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει· μνηείη σου κτλ. Καὶ προσκυνήσας ἔρχεται ἐν τῷ συνήθει τόπῳ λέγων· πληρώσων κτλ.*

Editio Veneta vetustior, a Goaro commemorata, monet Sacerdotem, ne in circuitu votos in templo iacentes pede tangat, sed oret solummodo pro iis. Rs. *ἐν μεγάλῃ ὁδῷ* preces fundit pro imperatore et familia eius, pro sancta synodo, pro omnibus ristianis orthodoxis.

Μνήσθητί μου ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ.

Καὶ ὁ διάκονος πρὸς αὐτόν.

Μνησθείη Κύριος ὁ Θεὸς τῆς ἱερωσύνης σου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

Καὶ ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν διάκονον.

Εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, συλλειτουργέ μου.

Καὶ ὁ διάκονος.

Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι (Iac. 24). *Καὶ ὁ ἱερεύς. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συλλειτουργήσει ἡμῖν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.*

Εἶτα καὶ ὁ διάκονος ὑποκλίνας καὶ αὐτὸς τὴν κεφαλήν, κρατῶν ἅμα καὶ τὸ ὠράριον τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς, λέγει πρὸς τὸν ἱερέα. Μνήσθητί μου, δέσποτα ἅγιε. Καὶ ὁ ἱερεύς. Μνησθείη σου Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ἐπειπὼν τὸ ἀμὴν καὶ ἀσπασάμενος τὴν τοῦ ἱερέως δεξιάν, ἐξέρχεται, καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ λέγει·

Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ.

Ὑπὲρ τῶν προτεθέντων τιμίων δώρων (Iac. 22), *τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.*

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας, καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου, καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν (Iac. 12).

XXVI. *Εὐχὴ προςκομιδῆς μετὰ τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ τῶν θείων δώρων ἀπόθεσιν.*

Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ μόνος ἅγιος, ὁ δεχόμενος θυσίαν αἰνέσεως παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων σε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, πρόςδεξαι καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν δέησιν, καὶ προςάγαγε τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ ἱκάνωσον ἡμᾶς προςενεγκεῖν σοι δῶρά τε καὶ θυσίας πνευματικὰς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων (Iac. 24. 26. 27)· *καὶ καταξίωσον ἡμᾶς εὑρεῖν χάριν ἐνώπιόν σου, τοῦ γενέσθαι σοι εὐπρόςδεκτον τὴν θυσίαν ἡμῶν, καὶ ἐπισκηνῶσαι τὸ πνεῦμα τῆς χάριτός σου τὸ ἀγαθὸν*

φ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα (Iac. 6), καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου.

Ὁ διάκονος.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς ῇ σῇ χάριτι.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν αὶ ἀναμάρτητον, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα ac. 12).

Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγὸν, φύλακα τῶν υχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν παρὰ τοῦ Κυρίου ἰτησώμεθα (Iac. 12).

Συγγνώμην, καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ῶν πλημμελημάτων ἡμῶν (Iac. 12), παρὰ τοῦ Κυρίου ἰτησώμεθα.

Τὰ καλὰ, καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, αὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰήνῃ, καὶ μετανοίᾳ ἐκτελέσαι ἡμᾶς, παρὰ τοῦ Κυίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, νεπαίσχυντα, εἰρηνικὰ, καὶ καλὴν ἀπολογίαν ὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος, παρὰ τοῦ Κυρίου ἰτησώμεθα (Iac. 12).

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνόξου, δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύαντες, ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα (Iac. 13).

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, εθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, αὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς οὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (Iac. 27. Clem. 10).

Ὁ ἱερεύς.

XXVII. Εἰρήνη πᾶσι.

Cap. XXVII. Cod. B. ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους. Καὶ μετὰ τὸ δοθῆναι τὴν ἀγάπην λέγει ὁ διάκονος· τὰς θύρας κτλ. Etiam C. omittit: ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ κτλ. et

Ὁ διάκονος.

Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους (Clem. 10. Mc. 11), *ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν.*

Ὁ χορός.

Πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς προςκυνήσας τρὶς, ἀσπάζεται τὰ ἅγια οὕτως ὡς εἰσὶ κεκαλυμμένα λέγων μυστικῶς τρίς· ἀγαπήσω σὲ, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου, Κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ διάκονος συμπροςκυνεῖ, ἐν ᾧ ἵσταται τόπῳ, καὶ ἀσπάζεται τὸ ὠράριον αὐτοῦ, ἔνθα ἐστὶ σταυροῦ τύπος, καὶ οὕτως ἐκφωνεῖ.

Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν (Clem. 10).

Ὁ λαὸς τὸ, Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν.

Ο διάκονος.

XXVIII. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου· πρόσχωμεν, τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προςφέρειν (Clem. 11. Iac. 27).

Ὁ χορός.

Ἔλαιον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως.

Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἐπάρας τὸν ἀέρα ἀπὸ τῶν ἁγίων, ἀποτίθησιν ἐν ἑνὶ τόπῳ, λέγων. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου. Ὁ δὲ διάκονος προςκυνήσας, εἰςέρχεται ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι, καὶ λαβὼν ῥιπίδιον, ῥιπίζει τὰ ἅγια εὐλαβῶς.

Ἐκφώνησις.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν.

Ὁ χορός.

Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου (Clem. 12. Iac. 28).

Ὁ ἱερεύς.

Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας.

Ὁ χορός.

Ἔχωμεν πρὸς τὸν Κύριον.

---

quae sequuntur. Venetae multae praetermittunt Chori responsorium: *πατέρα κτλ.* et verba sacerdotis: *ἀγαπήσω κτλ.*

Cap. XXVIII. Nonnullae Venetae tacent Rubricam: *καὶ ὁ μὲν ἱερεύς.* Alia exemplaria multa quae a Choro canuntur, haud exprimunt.

Ὁ ἱερεύς.

Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ χορός.

Ἄξιον καὶ δίκαιόν (Clem. 12. Iac. 27. Mc. 13) ἐστι οςκυνεῖν πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοού- ν καὶ ἀχώριστον.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Ἄξιον καὶ δίκαιον σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ νεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν, σὲ προςκυνεῖν (Clem. 12. :. 28. Mc. 13) ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας σου. Σὺ γὰρ Θεὸς ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, ι *ὢν, ὡςαύτως ὢν* (Clem. 12), σὺ καὶ ὁ μονογενής σου ;ς, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον. *Σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες* (Clem. 12)· καὶ παραπε- ντας ἀνέστησας πάλιν· καὶ οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγες, καὶ τὴν βασιλείαν σου ἐχα- ιω τὴν μέλλουσαν. Ὑπὲρ τούτων ἁπάντων εὐχαριστοῦμέν ι, καὶ τῷ μονογενεῖ σου υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματί σου τῷ ίῳ, ὑπὲρ πάντων, ὧν ἴσμεν, καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φα- ρῶν, καὶ ἀφανῶν εὐεργεσιῶν τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων. χαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ ν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας· *καίτοι σοι παρ- τήκασι χιλιάδες Ἀρχαγγέλων, καὶ μυριάδες Ἀγ- ίων, τὰ Χερουβὶμ, καὶ τὰ Σεραφὶμ, ἑξαπτέρυ- ι, πολυόμματα* (Clem. 12. Iac. 28. Mc. 15), μετάρσια, ερωτά.

Ἐκφώνησις.

Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, κεκρα- ὶτα, καὶ λέγοντα (Iac. 28. Mc. 15).

Ὁ χορός.

Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαββαώθ. Πλήρης οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου, ὡσαννὰ ἐν ὑψί- οις. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυ- ου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις (Clem. 12. Iac. 28. Mc. 16).

XXIX. Ἐνταῦθα πάλιν λαβὼν ὁ διάκονος τὸν ἀστερίσκον ἐκ ῦ ἁγίου δίσκου, ποιεῖ σταυροῦ τύπον ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ἀσπασά- νος αὐτὸν ἀποτίθησιν. Εἶτα μεταβαίνει ἐν τῷ δεξιῷ μέρει καὶ ιίζει ἐπάνω τῶν ἁγίων μετὰ ῥιπιδίου εὐλαβῶς· εἰ δὲ οὐκ ἔστι ιίδιον, ποιεῖ τοῦτο μετὰ καλύμματος.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς.

Μετὰ τούτων, καὶ ἡμεῖς τῶν μακαρίων δυνάμεων, δέσποτα φιλάνθρωπε, βοῶμεν καὶ λέγομεν· ἅγιος εἶ, καὶ πανάγιος (Clem. 13), *σὺ, καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον* (Iac. 29)· *ἅγιος εἶ, καὶ πανάγιος, καὶ μεγαλοπρεπὴς ἡ δόξα σου, ὃς τὸν κόσμον σου οὕτως ἠγάπησας, ὥςτε τὸν μονογενῆ σου υἱὸν δοῦναι, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. ὃς ἐλθὼν, καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσας τῇ νυκτὶ, ᾗ παρεδίδοτο, μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν παρεδίδου ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς* (Clem. 14. Iac. 29), *λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς ἁγίαις αὐτοῦ, καὶ ἀχράντοις, καὶ ἀμωμήτοις χερσὶν, εὐχαριστήσας, καὶ εὐλογήσας, ἁγιάσας, κλάσας, ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ἀποστόλοις εἰπών* (Clem. 16. Iac. 30. Mc. 16).

Ἐκφώνησις.

Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ὁ χορός· Ἀμήν (Clem. 14. Iac. 30. Mc. 16).

Τούτου δὲ λεγομένου, δεικνύει τῷ ἱερεῖ ὁ διάκονος τὸν ἅγιον δίσκον, κρατῶν καὶ τὸ ὠράριον τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς. Ὁμοίως καὶ ὅταν λέγει ὁ ἱερεὺς τὸ Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. Συνδεικνύει καὶ αὐτὸς τὸ ἅγιον ποτήριον,

Ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων.

Ἐκφώνησις.

Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ὁ χορός· Ἀμήν (Clem. 14. Iac. 30. Mc. 16).

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς.

XXX. *Μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς· καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενη-*

Cap. XXIX. M. C. Ven. 687. — *ἀποστόλοις εἰπών. Ὁ ἱερεὺς κλίνει τὴν κεφαλὴν καὶ αἴρων τὴν δεξιὰν αὐτοῦ μετὰ εὐλαβείας εὐλογεῖ τὸν ἅγιον ἄρτον ἐκφώνως λέγων· λάβετε κτλ. Ὁ δὲ διάκονος κτλ. — ὁμοίως καὶ ὅτου ἀναφωνῇ ὁ ἱερεύς· τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν.*

Cap. XXX. Vetustae Liturgiae vim Spiritus Sancti qua panis et vinum corpus effi-

ίνων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου
ναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ
εξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πά-
ιν παρουσίας (Clem. 14. Iac. 31. Mc. 16).

Ἐκφώνησις.

Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προςφέρομεν (Mc. 17) κατὰ ίντα, καὶ διὰ πάντα.

Ὁ χορός.

Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, ιὶ δεόμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Ἔτι προςφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην, καὶ ἀ-αίμακτον λατρείαν (Iac. 31), καὶ παρακαλοῦμεν, καὶ εόμεθα καὶ ἱκετεύομεν· κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σου ὸ ἅγιον ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα αῦτα (Clem. 14. Iac. 32).

Καὶ ὁ μὲν διάκονος ἀποτίθησι τὸ ῥιπίδιον, καὶ ἔρχεται ἐγγύτε-ον τῷ ἱερεῖ, καὶ προςκυνοῦσιν ἀμφότεροι τρὶς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας ραπέζης, εὐχόμενοι καθ᾽ ἑαυτοὺς, καὶ λέγοντες τό· Κύριε, ὁ τὸ ανάγιόν σου πνεῦμα ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις κα-απέμψας, τοῦτο ἀγαθέ μὴ ἀντανέλῃς ἀφ᾽ ἡμῶν καὶ τό· Καρ-ίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαί-ισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Εἶτα· Κύριε ὁ τὸ πανάγιον. Μὴ ποῤῥίψῃς με ἀπὸ τοῦ προςώπου σου. Καὶ αὖθις τό· Κύριε τὸ πανάγιον. Εἶτα τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνας ὁ διάκονος, καὶ δει-ύων σὺν τῷ ὠραρίῳ τὸν ἅγιον ἄρτον, λέγει μυστικῶς. Εὐλόγησον ίσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον· καὶ ὁ ἱερεὺς ἀνιστάμενος σφραγίζει ἰς τὰ ἅγια δῶρα, λέγων·

Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶ-α τοῦ Χριστοῦ σου (Clem. 14. Iac. 32. Mc. 17)· Ὁ διάκονος. μήν. Καὶ αὖθις ὁ αὐτός. Εὐλόγησον δέσποτα τὸ ἅγιον πο-ριον· καὶ ὁ ἱερεὺς εὐλογῶν λέγει.

Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ ριστοῦ σου (Clem. 14. Iac. 32. Mc. 17). Ὁ διάκονος. Ἀμήν. ιὶ αὖθις ὁ διάκονος δεικνύων μετὰ τοῦ ὠραρίου ἀμφότερα τὰ ἅγια,

---

atur et sanguis Christi, significant vocibus: ποιεῖν, ἁγιάζειν, τελειοῦν, ἀποφαίνειν. rysostomi officium haud ignorat μεταβολὴν, quam operatur Spiritus. Eandem vocem hibet Cod. B. repetita vice in pane et vino consecrando. Neque abest a membranis risiensi et Cryptoferratensi.

λέγει· Εὐλόγησον δέσποτα τὰ ἀμφότερα. Ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογῶν ἀμφότερα τὰ ἅγια, λέγει·

Μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Ὁ διάκονος. Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.

XXXI. Καὶ τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνας ὁ διάκονος τῷ ἱερεῖ· καὶ εἰπὼν τὸ, Μνήσθητί μου ἅγιε δέσποτα τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἵσταται ἐν ᾧ πρότερον ἵστατο τόπῳ, καὶ λαβὼν τὸ ῥιπίδιον, ῥιπίζει τὰ ἅγια, ὡς καὶ τὸ πρότερον.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Ὥςτε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος (Clem. 14. Iac. 33. Mc. 17), εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παῤῥησίαν τὴν πρὸς σὲ, μὴ εἰς κρῖμα, ἢ εἰς κατάκριμα. Ἔτι προςφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυομένων, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου (Clem. 15. Iac. 34. Mc. 14).

Ὁ δὲ διακόνος θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν γύρωθεν, καὶ μνημονεύει ὧν βούλεται ζώντων καὶ τεθνεώτων.

Cap. XXXI. Cod. B. verbis ὑπὲρ τῶν ἐν ἁγνείᾳ καὶ σέμνῃ πολιτείᾳ διαγόντων subiicit haec: ὑπὲρ τῶν ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ὀπαῖς τῆς γῆς, ut est apud Iac. 22. Praeterea in singularum deprecationum ordine ac dispositione aliquantulum discrepat ab edita. Cod. P. — Ἰωσὴφ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, Φιλοθέου Ἀλεξανδρείας, Μάρκου Ἀντιοχείας, Θεοφίλου Ἱεροσολύμων καὶ ὑπὲρ τοῦ προςκομίζοντος τὰ ἅγια δῶρα Κυρίῳ τῷ Θεῷ τοῦ δεῖνος, τοῦ ἐντιμωτάτου ἱερέως, τῶν συμπαρόντων ἱερέων, τοῦ τιμίου πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας καὶ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος· ὑπὲρ σωτηρίας, κράτους, νίκης καὶ διαμονῆς τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν, τῆς εὐσεβεστάτης καὶ φιλοχρίστου δεσποίνης, Εὐγενίας μοναχῆς, τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων ἡμῶν Ἰωάννου καὶ Μαρίας· ὑπὲρ εἰρήνης καὶ καταστάσεως τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν· ὑπὲρ λυτρώσεως τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν αἰχμαλώτων, εὐοδώσεως καὶ ἐνισχύσεως τοῦ φιλοχριστοῦ στρατοῦ, σωτηρίας τοῦ περιεστῶτος λαοῦ καὶ πάντων καὶ πασῶν. — C. post ἐξαιρέτως κτλ. χαῖρε κεχαριτωμένη. Τῶν τιμίων ἀσωμάτων ἐπουρανίων δυνάμεων. Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κτλ. Dehinc verbis τὰ ἐλέη σου ἐξαπόστειλον subdit: καὶ ἐφ' οἷς οὐκ ἐμνημονεύσαμεν. Μνήσθητι Κύριε καὶ πάντων τῶν ἐν πειρασμοῖς καὶ νόσοις καὶ ἐν κινδύνοις καὶ ἐν πάσαις κακώσεσι συνεχομένων χριστιανῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἐλέησον αὐτοὺς ὡς ἀγαθὸς

Ὁ ἱερεύς.

Ἐκφώνως.

Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευ-ημένης, ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, ἀειπαρθένου Μαρίας (Iac. 35. Mc. 14).

Ὁ χορός.

Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν σὲ τὴν θεο-ον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ έρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὴν τιμιωτέραν τῶν Χε-βὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σερα-, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν λόγον τεκοῦσαν, τὴν ως θεοτόκον σὲ μεγαλύνομεν (Iac. 35).

Ὁ διάκονος μνημονεύει τὰ δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου προδρόμου, καὶ Βα-τοῦ, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, ἁγίου (τοῦ δεῖνος), οὗ καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν καὶ των τῶν ἁγίων σου, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ ;· καὶ μνήσθητι πάντων τῶν προκεκοιμημένων ἐπ' ἐλ- ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου· Ἐνταῦθα ὁ ἱερεὺς μνημονεύει ἐλει ζώντων, καὶ τεθνεώτων· ὑπὲρ ζώντων λέγει. Ὑπὲρ σω-ας, ἐπισκέψεως, ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ δούλου τοῦ (τοῦ δεῖνος)· ὑπὲρ τεθνεώτων λέγει· Ὑπὲρ ἀναπαύσεως, ἀφέσεως τῆς ψυχῆς τοῦ δούλου σου (τοῦ δεῖνος) ἐν τόπῳ

ιλάνθρωπος. Μνήσθητι Κύριε καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος καὶ συγχώρησόν ᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κω- τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων καὶ μη-καταισχύνῃς τῶν κυκλωμένων τὸ ἅγιον σου θυσιαστήριον. Καὶ δὸς ἡμῖν κτλ.
. commemorat imperatorem et gentem eius et sanctam synodum: „Ferner, bringen ir unsern vernünftigen Dienst für die ganze Welt; für die heilige catholische und lische Kirche, und für alle, die in Keuschheit und Heiligkeit leben. Für (den Mo-n namentlich) und (für die kaiserliche Familie, namentlich,) gieb ihnen, o Herr, ruhige Regierung, und verleih, dass bei ihrem Frieden, wir auch ein ruhiges und Leben führen in aller Gottseligkeit und Ehrbarkeit. Nach dem gesungenen Verse der Priester laut: Zum ersten gedenke, o Herr, an die heilige gesetzgebende Sy-welche du gesetzet hast für deine heiligen Kirchen; dass die Glieder derselben geniessen Friede, Sicherheit, Ehre und Gesundheit und recht theilen das Wort Wahrheit." Rituale Graecorum qui cum Romana ecclesia iuncti sunt, curat Pon- Romanum commemorandum: „Σημείωσαι τὸ ἱερημένον ἐν τῇ ἀρχῇ, ὅτι ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ τῆς Ῥώμης Ἀρχιερέως πρώτως δεῖ μνημονεύειν· εἶτα καὶ τοῦ άρχου καὶ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἐάνπερ καθολικοὶ ὦσιν ἐν κοινωνίᾳ τῆς ἐκ-κς τῆς παλαιᾶς Ῥώμης."

φωτεινῷ, ἔνθα ἀπέδρα λύπη, καὶ στεναγμὸς· ἀνάπαυσον αὐτὴν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἀνάπαυσον αὐτὴν, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου (Iac. 36). Ἔτι παρακαλοῦμέν σε· μνήσθητι, Κύριε, πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξου, τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας, παντὸς τοῦ πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας (Clem. 15. Iac. 34), καὶ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος. Ἔτι προσφέρομέν σοι λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας (Iac. 34), ὑπὲρ τῶν ἐν ἁγνείᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων, ὑπὲρ τῶν πιστοτάτων, καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων, παντὸς τοῦ παλατίου, καὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν· δὸς αὐτοῖς, Κύριε, εἰρηνικὸν τὸ βασίλειον, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν πάσῃ ἐν εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι (Clem. 15).

Ὁ μὲν διάκονος ἐπιστρέφει πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἁγίου βήματος κρατῶν τὸ ὠράριον τοῖς τρισὶν ἄκροις δακτύλοις καὶ λέγει· Καὶ πάντων καὶ πασῶν. *Ὁ χορὸς ψάλλει·* Καὶ πάντων καὶ πασῶν. *Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐκφώνως·*

Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (*τοῦ δεῖνος*), ὃν χάρισαι ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ, σῶον, ἔντιμον, ὑγιᾶ, μακροημερεύοντα καὶ ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας.

Καὶ ὁ διάκονος πρὸς τῇ θύρᾳ στὰς, λέγει· τοῦ δεῖνος τοῦ πατριάρχου, μητροπολίτου, ἢ ἐπισκόπου, ὅςτις ἂν ᾖ, καὶ ὑπὲρ τοῦ προςκομίζοντος τὰ ἅγια δῶρα ταῦτα εὐλαβεστάτου ἱερέως· ὑπὲρ σωτηρίας τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν. *Ὁ διάκονος μνημονεύει τὰ δίπτυχα τῶν ζώντων.* Καὶ πάντων καὶ πασῶν. *Ὁ χορός·* Καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Μνήσθητι Κύριε τῆς πόλεως, ἐν ᾗ παροικοῦμεν (Clem. 15), καὶ πάσης πόλεως καὶ χώρας, καὶ τῶν ἐν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς (Iac. 34)· μνήσθητι, Κύριε, πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν· μνήσθητι, Κύριε, τῶν καρποφορούντων ἐν ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις, καὶ μεμνημένων τῶν πενήτων (Iac. 34)· καὶ ἐπὶ πάντας ἡμᾶς τὰ ἐλέη σου ἐξαπόστειλον.

Ἐκφώνως.

Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἑνὶ στόματι, καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν, ιὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου τοῦ ιτρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ἐκφώνησις.

Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ισοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ἡμῶν.

XXXII. *Ὁ διάκονος λαβὼν καιρὸν παρὰ τοῦ ἱερέως, καὶ ἐξελὼν, καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, λέγει·*

Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἔτι καὶ ἔτι, ἐν εἰ- ἰνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν προςκομισθέντων, καὶ ἁγιασθέντων :μίων δώρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἡμῶν, ὁ προςδεξάενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον, καὶ ὑπερουράνιον, καὶ οερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον εἰς ὀσμὴν εὐωδίας νευματικῆς, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάιν, καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματως, δεηῶμεν (Clem. 16. Iac. 37).

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ιγῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηῶμεν (Iac. 12).

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Σοὶ παρακατατιθέμεθα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν, καὶ τὴν πίδα, δέσποτα φιλάνθρωπε, καὶ παρακαλοῦμεν, καὶ δεύ- :θα, καὶ ἱκετεύομεν· καταξίωσον ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν :ουρανίων σου, καὶ φρικτῶν μυστηρίων ταύτης τῆς ἱερᾶς ιὶ πνευματικῆς τραπέζης, μετὰ καθαροῦ συνειδότος εἰς ρεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς συγχώρησιν πλημμελημάτων, εἰς πνεύιτος ἁγίου κοινωνίαν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν, ; παῤῥησίαν τὴν πρὸς σὲ, μὴ εἰς κρῖμα, ἢ εἰς κατάιμα.

Cap. XXXII. C. post orationem *πρόσχες — εἶτα οὕτως θυμιᾷ τὰ ἅγια λέγων· ιώσω σε ὁ Θεός μου, ὦ βασιλεῦ μου καὶ εὐλογήσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα ῦ αἰῶνος. τρίς. Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεὸς καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ ξα σου. τρίς. Καὶ ὁ διάκονος ἐκφώνως· πρόσχωμεν. Ὁ ἱερεὺς ὑψῶν τὸν ἄρτον γει· τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Ὁ ἱερεύς· Κύριε ὁ τὸ πανάγιον κτλ.* C. — —

Ὁ διάκονος.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι (Iac. 22).

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν, καὶ ἀναμάρτητον, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγὸν, φύλακα τῶν ψυχῶν, καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν πλημμελημάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ μετανοίᾳ ἐκτελέσαι ἡμᾶς, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικὰ, καὶ καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα (Iac. 12).

Τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος αἰτησάμενοι, ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα (Clem. 16).

Ἐκφώνως.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μετὰ παῤῥησίας ἀκατακρίτως τολμᾷν ἐπικαλεῖσθαί σε τὸν ἐπουράνιον Θεὸν πατέρα, καὶ λέγειν (Iac. 38).

Ὁ λαὸς, τὸ *Πάτερ ἡμῶν.* Ὁ ἱερεύς. *Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων* (Iac. 38. Mc. 18).

XXXIII. Εἶτα, *Εἰρήνη πᾶσι.*

Ὁ διάκονος.

Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Εὐχαριστοῦμέν σοι Βασιλεῦ ἀόρατε, ὁ τῇ ἀμετρήτῳ σου νάμει τὰ πάντα δημιουργήσας καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους υ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα. ὐτὸς δέσποτα οὐρανόθεν ἔπιδε ἐπὶ τοὺς ὑποκεκλικότας σοι ς ἑαυτῶν κεφαλάς· οὐ γὰρ ἔκλιναν σαρκὶ, καὶ αἵματι, ἀλλὰ ὶ τῷ φοβερῷ Θεῷ. Σὺ οὖν, δέσποτα, τὰ προκείμενα πᾶσιν ῖν εἰς ἀγαθὸν ἐξομάλισον κατὰ τὴν ἑκάστου ἰδίαν χρείαν, ῖς πλέουσι σύμπλευσον, τοῖς ὁδοιποροῦσι συνόδευσον, τοὺς σοῦντας ἴασαι, ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων.

Ἐκφώνησις.

Χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ ονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν ῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύ-ατι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-ων (Iac. 36).

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Πρόσχες, Κύριε, Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐξ ἁγίου τοικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, ὶ ἐλθὲ εἰς τὸ ἁγιάσαι ἡμᾶς, ὁ ἄνω τῷ πατρὶ συγκαθήμε-ς, καὶ ὧδε ἡμῖν ἀοράτως συνών· καὶ καταξίωσον τῇ κρα-ιᾷ σου χειρὶ, μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀχράντου σώματός σου, ὶ τοῦ τιμίου αἵματος, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ.

Εἶτα προςκυνεῖ ὁ ἱερεὺς, ὁμοίως καὶ ὁ διάκονος ἐν ᾧ ἐστὶ τό-ῳ, λέγοντες μυστικῶς τρίς. Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρ-λῷ. Ὅταν δὲ εἴδῃ ὁ διάκονος τὸν ἱερέα ἐκτείνοντα τὰς χεῖρας, ὶ ἀπτόμενον τοῦ ἁγίου ἄρτου, πρὸς τὸ ποιῆσαι τὴν ἁγίαν ὕψω-ν, ἐκφωνεῖ.

Πρόσχωμεν. Καὶ ὁ ἱερεὺς ὑψῶν τὸν ἅγιον ἄρτον, ἐκφωνεῖ·

Cap. XXXIII. P. — *καὶ εὐλογῶν ὁ ἱερεὺς (τὴν ζέσιν) λέγει· Ζέσις πίστεως εύματος ἁγίου. Καὶ ἐκχέων εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον λέγει· καταβήσεται ὡς ὑετὸς ὶ πόκον καὶ ὡς σταγών.* — C. — *καὶ λαβὼν τὸν ἄρτον κλῶν αὐτὸν εἰς τρία ει· μελίζεται ὁ ἀμνός κτλ. Καὶ λαβὼν μίαν μερίδα τίθησιν αὐτὴν ἐν τῷ πο-ίῳ, τοῦ διακόνου εἰρηκότος· πλήρωσον δέσποτα. Καὶ ὁ ἱερεύς· πλήρωμα πί-ως πνεύματος ἁγίου, πάντοτε καὶ νῦν. Καὶ μικρὸν ὑποκύψας εὔχεται οὕτως· μολυσμένη ψυχή* ut in Missa Basilii. *Εἶτα ἐκφωνεῖ· εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ντοτε νῦν καὶ ἀεί. Ὁ λαός· πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν τῆς αἰνέσεώς σου, Κύ-· ὅπως ἂν ὑμνήσωμεν τὴν δόξαν σου· ὅτι ἠξίωσας ἡμᾶς ἐν τῷ σῷ ἁγιασμῷ ιν τὴν ἡμέραν μελετοῦντας τὴν δικαιοσύνην σου. Ἀλληλούϊα. Ὁ διάκονος· ὀρ-ὶ μεταλαβόντες κτλ.* ut infra. — M. G. effusioni aquae ferventis adnectunt rubricam: *ὶ τοῦτο ποιεῖ ἐκ τρίτου,* at non concordat cum hodierna consuetudine.

Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ὁ χορός.

Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός (Clem. 18. Iac. 40. Mc. 20).

Καὶ ψάλλει ὁ χορός τὸ κοινωνικὴν τῆς ἡμέρας ἢ τοῦ ἁγίου.

XXXIV. *Εἶτα ζώννυται ὁ διάκονος τὸ ὡράριον αὐτοῦ σταυροειδῶς, καὶ εἰςέρχεται ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι, καὶ στὰς ἐκ δεξιῶν τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὸν ἅγιον ἄρτον, λέγει·*

Μέλισον, δέσποτα, τὸν ἅγιον ἄρτον. Ὁ δὲ ἱερεὺς μελίζων αὐτὸν εἰς τέσσαρα, μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, λέγει·

Μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ μελιζόμενος, καὶ μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος, καὶ μηδέποτε δαπανώμενος· ἀλλὰ τοὺς μετέχοντας ἁγιάζει.

Καὶ ὁ διάκονος δεικνύων σὺν τῷ ὡραρίῳ τὸ ἅγιον ποτήριον, λέγει·

Πλήρωσον, δέσποτα, τὸ ἅγιον ποτήριον. Ὁ δὲ ἱερεὺς λαβὼν τὴν ἄνω κειμένην μερίδα (IHC), *ποιεῖ σὺν αὐτῇ σταυρὸν ἐπάνω τοῦ ἁγίου ποτηρίου, λέγων· Πλήρωμα πίστεως πνεύματος ἁγίου. Καὶ οὕτως ἐμβάλλει εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον. Ὁ διάκονος. Ἀμήν.*

Καὶ δεχόμενος τὸ ζέον, λέγει πρὸς τὸν ἱερέα·

Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ ζέον.

Ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογεῖ, λέγων·

Εὐλογημένη ἡ ζέσις τῶν ἁγίων σου πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cap. XXXIV. XXXV. P. — *εἶτα ποιεῖ μετάνοιαν τῷ διακόνῳ ὁ ἱερεὺς λέγων· ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ συγχώρησόν μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Καὶ λαβὼν μίαν τῶν μερίδων μετὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κατέχει ταύτην τοῖς κάτωθεν δυσὶ δακτύλοις, λέγων καὶ ταῦτα· τὸ τίμιον — μεταλαμβάνω ὁ δεῖνα ἱερεύς κτλ. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, κατέχει τὴν χεῖρα αὐτοῦ μετὰ τοῦ θείου ἄρτου εἰς τὸν ἅγιον δίσκον καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν διάκονον λέγει· ὁ διάκονος πρόςελθε. Καὶ προςελθὼν μετ᾽ εὐλαβείας καὶ βαλὼν μετάνοιαν τῷ ἱερεῖ λέγει· εὐλόγησον δέσποτα, συγχώρησόν μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Τοῦ δὲ „ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ σοι" ἐπείποντος ἐκτείνει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ διάκονος εἰς τὸν δίσκον καὶ λαβὼν ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν τριῶν δακτύλων, δίδοσιν αὐτῷ λέγων· Τὸ τίμιον — μεταδίδοται κτλ. Ὁ δὲ ἀσπάζεται τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως καὶ ὑποκλίναντες καὶ εὐχαριστήσαντες ἀμφότεροι ἀναστάντες κοινωνοῦσι τοῦ ζωοποιοῦ ἄρτου. Καὶ πάλιν λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον ποτήριον λέγει· Τὸ τίμιον καὶ πανάγιον σῶμα καὶ αἷμα κτλ. Καὶ πιὼν ἐκ τρίτου κρατοῦντος τοῦ ἱερέως τὸ ποτήριον, ἀσπάζεται ὁ διάκονος τὸν ἱερέα καὶ εὐθὺς συστέλλει ὁ διάκονος*

Καὶ ὁ διάκονος ἐκχέει τὸ ἀρκοῦν σταυροειδῶς ἔνδον τοῦ ἁγίου τηρίου λέγων· Ζέσις πίστεως, πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἀμήν. ιὶ ἀποτιθέμενος τὸ ζέον, ἵσταται μικρὸν ἄποθεν.

XXXV. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει· Ὁ διάκονος πρόσελθε· καὶ προσθὼν ὁ διάκονος, ποιεῖ μετάνοιαν εὐλαβῶς αἰτῶν συγχώρησιν· ὁ δὲ εὺς κρατῶν τὸν ἅγιον ἄρτον, δίδωσι τῷ διακόνῳ· καὶ ἀσπασάμε- ; ὁ διάκονος τὴν μεταδιδοῦσαν αὐτῷ χεῖρα, λαμβάνει τὸν ἅγιον τον, λέγων· Μετάδος μοι, δέσποτα, τὸ τίμιον, καὶ ἅγιον σῶ- : τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι- οῦ. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει· (τῷ δεῖνι) ἱεροδιακόνῳ μεταδίδοται τίμιον, καὶ ἅγιον, καὶ ἄχραντον σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ οῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν αὐ- ῦ ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ἀπέρχεται ὄπισθεν ; ἱερᾶς τραπέζης, κλίνας τὴν κεφαλὴν, καὶ προσεύχεται ὡς ὁ ἱε- ;ς. Ὁμοίως δὲ ὁ ἱερεὺς λαβὼν μίαν μερίδα τοῦ ἁγίου ἄρτου, λέγει· ι τίμιον καὶ πανάγιον σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταδίδοταί μοι, (τῷ δεῖνι) ιεῖ, εἰς ἄφεσίν μου ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ ίνας κάτω τὴν κεφαλὴν, προσεύχεται λέγων·

Πιστεύω Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ ὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, ἁμαρ- λοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμὶ ἐγώ. Ἔτι πιστεύω, ὅτι τοῦτο τό ἐστι τὸ ἄχραντον σῶμά σου, καὶ τοῦτο αὐτό ἐστι τὸ ιον αἷμά σου. Δέομαι οὖν σου, ἐλέησόν με καὶ συγχώ- σόν μοι τὰ παραπτώματά μου, τὰ ἑκούσια, καὶ τὰ ἀκού- ι, τὰ ἐν λόγῳ, τὰ ἐν ἔργῳ, τὰ ἐν γνώσει, καὶ ἀγνοίᾳ· ὶ ἀξίωσόν με ἀκατακρίτως μετασχεῖν τῶν ἀχράντων σου

ἅγια. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν καὶ δοὺς τὸ ἅγιον ποτήριον τῷ διακόνῳ έφεται πρὸς δυσμάς. Καὶ ὁ διάκονος λέγει πραείᾳ τῇ φωνῇ· μετὰ φόβου καὶ τεως· τὸ δὲ „προσέλθετε" γεγωνοτέρᾳ φωνῇ. Ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογῶν τὸν λαὸν ει μυστικῶς· σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. στραφέντες τίθησιν ὁ ἱερεὺς τὸ ποτήριον καὶ θυμιῶν ἐκ τρίτου λέγει· ὑψώθητι τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεὸς καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου (Iac. 43). — M. G. et nullae Venetae: — καὶ οὕτω μεταλαμβάνουσι τὸν ἅγιον ἄρτον ὁμοίως καὶ τὸ ον ποτήριον καὶ μεταλαμβάνει πρότερον ὁ μὲν ἱερεύς τρία ῥοφήματα ἐν μιᾷ κλίσει καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ῥοφήματι λέγει· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός. Ἐν τῷ δευτέρῳ· καὶ τοῦ υἱοῦ. Ἐν τῷ τρίτῳ δέ· καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Iidem Chorum post benedictionem σῶσον κτλ. psallentem faciunt chorum: εἰς πολλὰ ἔτη ποτα. Denique orationem: εὐχαριστοῦμεν κτλ. postponunt Antiphonae: ὑψώθητι — αἰώνων et cantico πληρωθήτω.

μυστηρίων, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν. Καί,

Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἴπω, οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς ὁ λῃστὴς ὁμολογῶ σοι· μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου p. 224. *Καί,*

Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα ὑπὸ τὴν ῥυπαρὰν στέγην τῆς ψυχῆς μου εἰςέλθῃς· ἀλλ' ὡς κατεδέξω ἐν σπηλαίῳ, καὶ φάτνῃ ἀλόγων ἀνακλιθῆναι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, καὶ τὴν ὁμοίαν μου πόρνην τὴν ἁμαρτωλὸν προςερχομένην σοι καταδεξάμενος· αὐτὸς καταξίωσον καὶ ἐν τῇ φάτνῃ τῆς ἀλόγου μου ψυχῆς, καὶ ἐν τῷ ἐσπιλωμένῳ μου σώματι εἰςελθεῖν τοῦ νεκροῦ, καὶ λεπροῦ· καὶ ὡς οὐκ ἐβδελύξω τὸ στόμα τὸ ῥυπαρὸν τῆς πόρνης καταφιλούσης τοὺς ἀχράντους σου πόδας, οὕτω δέσποτα, Θεέ μου, μὴ βδελύξῃ καὶ ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλόν· ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος ἀξίωσόν με κοινωνὸν γενέσθαι τοῦ παναγίου σώματος καὶ αἵματός σου.

Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἄνες, ἄφες, συγχώρησόν μοι τὰ παραπτώματά μου, ὅσα σοι ἥμαρτον, εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ, εἴτε ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν ἔργῳ ἔπραξα· πάντα μοι συγχώρησον, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος· ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου σου καὶ ἀειπαρθένου μητρὸς ἀκατακρίτως ἀξίωσόν με δέξασθαι τὸ τίμιον καὶ ἄχραντον σῶμά σου, εἰς ἴασιν ψυχῆς, καὶ σώματος. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Καὶ τελευταῖον τὸ, *Μή μοι εἰς κρῖμα, ἢ εἰς κατάκριμα γένοιτο ἡ μετάληψις τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, Κύριε, ἀλλ' εἰς ἴασιν ψυχῆς καὶ σώματος.* Καὶ οὕτω μεταλαμβάνουσι τοῦ ἐν χερσὶ μετὰ φόβου καὶ πάσης ἀσφαλείας. Εἶτα ἀναστὰς, λαμβάνει ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις μετὰ καλύμματος τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ μεταλαμβάνει τρίτον ἐξ αὐτοῦ, λέγων· *Τὸ τίμιον καὶ ἅγιον αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν μεταδίδοταί μοι* (τῷ δεῖνι) *ἱερεῖ εἰς ἄφεσίν μου ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον·* καὶ οὕτω τά τε ἴδια χείλη, καὶ τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου, τῷ ἐν χερσὶ καλύμματι ἀποσπογγίσας, καλεῖ τὸν διάκονον, λέγων· *Διάκονε, πρόςελθε.* Καὶ ὁ διάκονος ἔρχεται, καὶ προςκυνεῖ ἅπαξ, λέγων· *Ἰδοὺ προςέρχομαι τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ.* Καὶ τὸ *Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ·* ὅλον· καὶ λέγει ὁ ἱερεύς. *Μεταλαμβάνει*

ὁοῦλος τοῦ Θεοῦ διάκονος, (ὁ δεῖνα) τὸ τίμιον, καὶ ἅγιον
ια τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
οῦ, εἰς ἄφεσιν αὐτοῦ ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Μεταλαβόντος δὲ τοῦ διακόνου, λέγει ὁ ἱερεύς·

Τοῦτο ἥψατο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας
ν, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ.

XXXVI. *Τότε λαβὼν τὸν ἅγιον δίσκον ὁ διάκονος, ἐπάνω τοῦ
ου ποτηρίου, ἀποσπογγίζει τῷ ἁγίῳ σπόγγῳ πάνυ καλῶς, καὶ
ὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας σκεπάζει τὸ ἅγιον ποτήριον τῷ καλύμ-
τι, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον δίσκον ἀνατίθησι τὸν ἀστέρα, καὶ
καλύμματα.*

Εἶτα ἐπιλέγει τὴν τῆς εὐχαριστίας εὐχὴν ὁ ἱερεύς.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, δέσποτα φιλάνθρωπε, εὐεργέτα
ν ψυχῶν ἡμῶν, ὅτι καὶ τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ κατηξίωσας
ᾶς τῶν ἐπουρανίων σου, καὶ ἀθανάτων μυστηρίων·
θοτόμησον ἡμῶν τὴν ὁδόν· στήριξον ἡμᾶς ἐν τῷ φόβῳ
ν τοὺς πάντας· φρούρησον ἡμῶν τὴν ζωήν· ἀσφάλισαι
ῶν τὰ διαβήματα, εὐχαῖς, καὶ ἱκεσίαις τῆς ἐνδόξου Θεο-
του, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου
em. 21).

*Καὶ οὕτως ἀνοίγουσι τὴν θύραν τοῦ ἁγίου βήματος, καὶ ὁ διά-
ος προσκυνήσας ἅπαξ, λαμβάνει τὸ ποτήριον μετὰ εὐλαβείας, καὶ
εται εἰς τὴν θύραν, καὶ ὑψῶν τὸ ἅγιον ποτήριον, δείκνυσιν αὐτὸ
λαῷ, λέγων·*

Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσ-
θετε (Iac. 43).

Ὁ χορός·

Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

*Ἰστέον ὅτι εἰ μὲν εἰσί τινες οἱ μεταλαβεῖν βουλόμενοι, αἴρει ὁ
εὺς ἀπὸ τῶν τοῦ διακόνου χειρῶν τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ μεταδί-
σιν αὐτοῖς, λέγων·* Μεταλαμβάνει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ν.
τίμιον καὶ ἅγιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆ-
ς ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ καὶ
ζωὴν αἰώνιον. *Καὶ εὐλογῶν τὸν λαὸν, κατέχοντος τοῦ διακό-
τὸ ἅγιον ποτήριον ἐπιλέγει ἐκφώνως·*

Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον
ν κληρονομίαν σου (Iac. 43). *Καὶ ἐπιστρέφουσιν ὅ τε
κονος καὶ ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ θυμιᾷ ὁ ἱερεὺς
ς, λέγων καθ' ἑαυτόν·*

Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου (Iac. 43).

XXXVII. *Εἶτα λαβὼν τὸν ἅγιον δίσκον, τίθησιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ διακόνου· καὶ ὁ διάκονος λαβὼν αὐτὸν μετὰ εὐλαβείας, θεωρῶν ἔξω πρὸς τὴν θύραν, οὐδὲν λέγων, ἀπέρχεται εἰς τὴν πρόθεσιν, καὶ ἀποτίθησιν αὐτόν· ὁ δὲ ἱερεὺς προςκυνήσας, καὶ λαβὼν τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ ἐπιστραφεὶς πρὸς τὴν θύραν, ὁρᾷ τὸν λαόν, λέγων μυστικῶς·*

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐκφώνως, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ἐξελθὼν ὁ διάκονος, καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, λέγει·

Ὀρθοί, μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων, καὶ ζωοποιῶν, φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ χορός· Κύριε ἐλέησον.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι (Iac. 22).

Ὁ χορός· Κύριε ἐλέησον.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον αἰτησάμενοι, ἑαυτούς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα (Iac. 12).

Ὁ χορός· σοί, Κύριε.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ πατρί, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός· ἀμήν.

Ὁ διάκονος· Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν. Ὁ χορός· ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὁ διάκονος· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὁ χορός· Κύριε ἐλέησον, δέσποτα εὐλόγησον.

Εὐχὴ ὀπισθάμβωνος, ἐκφωνουμένη παρὰ τοῦ ἱερέως ἔξω τοῦ βήματος.

Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύριε, καὶ ἁγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας, σῶσον τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου· τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας σου φύλαξον· ἁγίασον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου· σὺ αὐτὸς ἀντιδόξασον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ· εἰρήνην τῷ κόσμῳ

υ δώρησαι, ταῖς ἐκκλησίαις σου, τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς βασι-
ῦσιν ἡμῶν, τῷ στρατῷ, καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου. Ὅτι
ᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι,
ταβαῖνον ἐκ σοῦ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων· καὶ σοὶ τὴν
ξαν, καὶ εὐχαριστίαν, καὶ προςκύνησιν ἀναπέμπομεν τῷ
ιτρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ,
ὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Καὶ ὁ χορὸς ψάλλει
ίς· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ
ις τοῦ αἰῶνος. Καὶ τὸν ψαλμὸν 34: εὐλογήσω τὸν Κύριον
lem. 19. Iac. 42).

XXXVIII. *Ταύτης δὲ τελεσθείσης, ὁ μὲν ἱερεὺς εἰςέρχεται διὰ
ὶν ἁγίων θυρῶν· καὶ ἀπελθὼν ἐν τῇ προθέσει, λέγει τὴν παροῦ-
ιν εὐχήν.*

Εὐχὴ λεγομένη ἐν τῷ συστεῖλαι τὰ Ἅγια.

Τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου, καὶ τῶν προφητῶν αὐτὸς ὑπάρ-
ων, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πληρώσας πᾶσαν τὴν πατρικὴν
ἰκονομίαν, πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας
μῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
ων. Ἀμήν.

*Ὁ δὲ διάκονος εἰςελθὼν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ βορείου μέρους,
υστέλλει τὰ ἅγια μετὰ φόβου καὶ πάσης ἀσφαλείας, ὥςτε μηδέν τι
ῶν ἄγαν λεπτοτάτων ἐκπεσεῖν, ἢ καταλειφθῆναι. Καὶ ἀπονίπτε-
αι τὰς χεῖρας ἐν τῷ συνήθει τόπῳ.*

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐξελθὼν, δίδωσι τῷ λαῷ τὸ ἀντίδωρον, λέγων·

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμᾶς τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φι-
ανθρωπίᾳ — πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
ῶν αἰώνων. *Ὁ χορός·* Ἀμήν. *Ὁ ἱερεύς·* Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ
εὸς ἡμῶν, ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, δόξα σοι. *Καὶ ὁ χορός·* Δόξα πατρὶ

Cap. XXXVIII. M. G. praeter laudem Chrysostomi supra scriptam aliam antipho-
m exhibent de eodem Sancto: *ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐδέξω τὴν θείαν χάριν καὶ διὰ
ῶν σῶν χειλέων πάντες ἐκδιδάσκεις προςκυνεῖν ἐν τριάδι τὸν ἕνα Θεὸν, Ἰωάννη
ρυσόστομε, παμμακάριστε, ὅσιε· ὑπαξίως εὐφημοῦμέν σε· ὑπάρχεις γὰρ καθη-
ήτης ὡς τὰ θεῖα σαφῶν.* Porro officium sic concludunt: *ἢ λέγει τῆς ἡμέρας ἢ τὸ
ἀναστάσιμον, εἰ ἔστι κυριακὴ καὶ τὴν ἀπόλυσιν ὡς ἔθος μυστικῶς. Τότε ἐξέρχε-
αι εἰς τὰς θύρας τοῦ ἁγίου βήματος ἐνδεδυμένος τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ τὸ ἱερατικὸν
αὶ προσκυνεῖ λέγων τό· ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μου. Καὶ ἐπιστρέφων πρὸς τὸν λαὸν
ὐλογεῖ λέγων ἐκφώνως· φυλάξαι Κύριος ὁ Θεὸς πάντας ὑμᾶς τῇ αὐτοῦ χάριτι
αὶ φιλανθρωπίᾳ πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ὁ δὲ
αός, κλίνοντες τὰς κεφαλὰς πάντες λέγουσι τό· δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων
μῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.*

καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ γίνεται τελεία ἀπόλυσις καὶ εἰ ἔστι κυριακὴ λέγει ὁ ἱερεύς· Ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν. *Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀναστάσιμος, λέγει·* Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν κτλ. *Καὶ εἰςελθὼν ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι, ἀποδύεται τὴν ἱερατικὴν στολὴν, λέγων·*

Νῦν ἀπολύεις· *τὸ* Τρισάγιον. *Καὶ τὸ* Παναγία τριὰς *καὶ τὸ·* Πάτερ ἡμῶν *καὶ·* Ἀπολυτίκιον, *καὶ κοντάκιον τῆς ἡμέρας· ἔπειτα τὸ τροπάριον τοῦ Χρυσοστόμου·* Ἡ τοῦ στόματός σου καθάπερ πυρσὸς ἐκλάμψασα χάρις τὴν οἰκουμένην ἐφώτισεν, ἀφιλαργυρίας τῷ κόσμῳ θησαυροὺς ἐναπέθετο, τὸ ὕψος ἡμῖν τῆς ταπεινοφροσύνης ὑπέδειξε, ἀλλὰ τοῖς λόγοις παιδεύων πάτερ Ἰωάννη Χρυσόστομε, πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν· *τὸ* Κύριε ἐλέησον, ιβ'. Δόξα, Καὶ νῦν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφὶμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως θεοτόκον σὲ μεγαλύνομεν (Iac. 35).

Καὶ ποιεῖ ἀπόλυσιν. Καὶ προςκυνήσας καὶ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ ἐπὶ πᾶσιν, ἐξέρχεται.

Τέλος τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου.

]NOTATIONES AD LITURGIAM SANCTI CHRYSOSTOMI.

Cap. I. Sacerdotis Praeparatio. Imaginum Salutatio. na Dei pro sacrificio recte offerendo imploratio.

Missale Romanum evolventi occurrit Rubrica generalis de praepa- ne Sacerdotis celebraturi. Commemorantur confessio, Matutini cum libus absolutio, pia oratio et meditatio, patenae et calicis dispositio, menta quibus Sacerdos induitur, singulae ad singula dicendo oratiun- :. At haec omnia, plerumque in Sacristia peracta, Romanis non per- it ad Missam, quam auspicantur ab ingressu Sacerdotis ad altare. sus alia est Graecae disciplinae ratio. Etenim cum Sacerdotes non idie Liturgiam celebrent neque Sacerdos sacris operetur absque Dia- , thure et cantu, cumque accedat accurata panis eulogici in partes as distributio: pro caerimoniarum prolixitate et sanctitate, proprium iderunt officium *τῆς προθέσεως* s. *προςκομιδῆς*, recitandum ab Sa- ote et Diacono in prothesi.[1]) Uti docet capitis inscriptio, ea *προ- :ως* consuetudo ab tota ecclesia accepta est, quam usurpabat magna ɔntiae divinae ecclesia et monasteriorum in monte Atho universitas. Quoniam, ut est apud Germanum — *χρὴ μάλιστα τοὺς ἱερεῖς ἐξο- ɔγεῖσθαι συχνοτέρως ὅτι ἄνθρωποί εἰσι τρεπτῆς φύσεως καὶ ὅτι*

---

1) King l. c. p. 119: „Die Liturgie ist mit den Diensten der dritten und sechsten le verbunden, und sollte ordentlicher Weise eben so bald anfangen, als diese geen- sind; allein wegen der Länge dieser Dienste ist die gegenwärtige Gewohnheit in russischen Kirche, dass der Priester in die Prothesis gehen, und das Offertorium :hten muss, da unterdessen die Stunden in der Kirche gehalten werden. Und wenn .iturgie von einem Bischofe verrichtet wird, der darinne einen Vorzug hat, dass er priesterlichen Kleider mitten in der Kirche anleget, so thut er es zu eben der Zeit. solche Weise sind drei verschiedene Dienste, die auf einmal verrichtet werden; denn Pomp und die Ceremonie und die verschiedenen kleinen Gebete, und die andern te, welche der Bischof selbst, und die Diaconi, nebst den Personen, die ihn beglei- um ihm seine Kleider zu bringen und anzulegen, zu sagen pflegen, können nicht 'entlich ein besonderer Dienst genennet werden."

μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὀφείλουσι τῆς καθαρότητος ἐπιμελεῖσθαι, commendatur primo Sacerdoti confessio, potissimum si reus est peccati mortalis *ὅμως, ἂν ὁ ἱερεὺς λειτουργήσῃ ἀνεξομολόγητος καὶ μὲ θανάσιμον ἁμαρτίαν, σμίγει ἁμαρτίαν εἰς ἁμαρτίαν καὶ κολάζεται αἰωνίως,* teste Nicolao Bulgari in Rubricis, quas assidua commemoratione excitabimus. Porro antiquissima disciplina est, ut Sacerdos Deo conciliatus, etiam proximo concilietur Matth. 5, 23. Item inde ab Vespera praecedente Sacerdos debet esse ieiunus et abstinere non solum a cibis et potu sed a copula etiam coniugali. Denique consulunt rubricae celebraturo, ut noctem ducat insomnem, ad tempus Missae usque i. e. ad horam diei tertiam, quam nos nonam vocamus. Saltem orare debet *τὸ μεσονυκτικόν, τὸ ὄρθρον* et Horam primam: ante Primam enim dictam nefas Graecis Liturgiam aggredi.[1])

Tempore sacrificii faciunt Sacerdos et Diaconus praesidi[2]) reverentiam, *μετάνοιαν* et templum ingressi orientem versus tria *προςκυνήματα.* Haec efficiuntur corporis incurvatione profunda, quam corpore erecto sequitur crucis impressio tribus dextrae manus prioribus inter se unitis capiti, humero dextro et sinistro facienda. At vero *μετάνοια,* praeter genuum inflexionem, si magna fuerit, osculum terrae figit: si parva fuerit, totius corporis prostratio dicenda est.

Iam recitantur breves ac sollemnes formulae, quas omni cultus divini actioni praemittere solent: Trisagium, Antiphona *Βασιλεῦ οὐράνιε,* Oratio Dominica, Kyrie eleison, Doxologia minor, Beatae Virginis commemoratio. Dehinc salutant imagines Christi et Deiparae, in iconostasi conspicuas — *δείχνωντας μὲ τοῦτο τὸν ἑαυτόντου κατὰ πάντα ὀρθόδοξον καὶ τῶν συνοδικῶν διατάξεων ὀπαδόν.*

---

1) Iisdem praeceptis, ex parte rigidioribus, se adstringunt sectae. In casto fuisse Sacerdotem nocte praecedenti aut triduo oportet, si coniugatus fuerit: si per insomnia ludibrium passus est, celebrare prohibetur. Eapropter solent Sacerdotes Coptitae, Aethiopes e. a. noctem, quae Liturgiam antecedit in ecclesia transigere magnamque eius partem orationibus et sacrae lectioni vacare. Sacerdos pedes et manus lavare debet: ieiunasse etiam die praecedenti et ad vesperam abstinuisse vino et potu omni, quo caput tentari possit. Postea debet examen instituere intra se ipsum, num alicuius peccati reus sit, quo non solum a celebratione eucharistiae sed etiam ab eius communione arceretur: num alicui iniuriam aut damnum fecerit.

2) King l. c. p. 118: „Man wird dieses verstehen, wenn man sich erinnert, dass alle diese Anweisungen für die Klöster bestimmt sind. Die Vornehmsten, d. i. der Archimandrit und die übrigen Mönche, wie sie in dem Refectorio versammelt sind. Der Priester, welcher das Amt hält, machet seine Verbeugung gegen den Archimandriten, und sodann gehet er in die Kirche; allein diese Anweisung kann in Pfarrkirchen nicht stattfinden."

Sequitur oratio: *Κύριε ἐξαπόστειλον*, cui nonnullae S. Iacobi voces extae sunt.

Cap. II. Diaconus, sacris vestibus indutus, vasa sacra llocat in Prothesi.

Diaconus, petita ab Sacerdote benedictione primo sumit *τὸ στιχάριον* s. *στοιχάριον*, ut placet Goaro, ita nuncupatum, cum rectum et in longum protensum, quasi uno tractu, vel ab uno quasi lineae line s. *στίχῳ*. Muraltus in Lexidio: „*Sticharion. So wird es ner bei German geschrieben und bei Symeon, bei Goar hingegen ›icharion, welches aber beides dieselbe Etymologie eines Diminutivs ι Reihe, kleine Reihen, giebt, in Beziehung auf die Reihen der Gold- :kerei, mit welchen diese Tuniken aus Seidenstoffen jetzt durchwebt d.*" Tertiam etymologiam offert Nicolaus Bulgari in Rubricis, ad- cta sacri indumenti significatione mystica: *Τὸ στιχάριον λέγεται ;ι ἀπὸ τοῦ, στίχω, ὁποῦ θέλει νὰ εἰπῇ, περιπατῶ μὲ τάξιν. Ἐπειδὴ ὶ ὄντας μακρὸν ὡς τὰ ποδάρια κατὰ τὸν Ποδήρη τοῦ Ἀαρὼν, κά- τοὺς Ἱερεῖς νὰ περιπατοῦν εἰς τὴν ὥραν τῆς θείας Μυσταγω- ις, ὄχι ἁπλῶς, ὡς ἔτυχεν, ἀμὴ κατὰ τάξιν, καὶ στοιχηδόν καὶ ση- δεύει τέσσερα. α'. Τὸ λαμπρόμορφον, καὶ ἀκτινοειδὲς τῆς Θεό- τος τοῦ Χριστοῦ, ὁποῦ καὶ εἰς τὴν λαμπροφορόντου Μεταμόρφω- ι ἐφανέρωσε, δείχνωντας τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἤγουν τὰ φορέματάτου πρα, ὡσὰν τὸ φῶς. Τὸ Στιχάριον, λευκὸν ὂν, τῆς Θεότητος τοῦ ›ιστοῦ τὴν αἴγλην ἐμφαίνει. Ἔλεγεν εἰς τὸ περὶ Μυστικῆς Θεω- ις ὁ μακάριος Γερμανός. β'. Σημαδεύει τὴν πάστραν, καὶ καθα- τητα, ὁποῦ εἶναι χρεῶσται οἱ Ἱερεῖς, νὰ φυλάττουν. Τὸ Στιχάριον καθαρὸν, καὶ ἀμόλυντον εἰκονίζει τῆς Ἱερατικῆς Τάξεως. Ἔτζι : τὸ περὶ Ναοῦ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης. γ'. Σημαδεύει τὸ ἄσπρον ρεμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἔπεψεν ὁ Ἡρώδης τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν περι- ἰῶντας τὸν πρὸς Πιλάτον. Ἐμπαίξας δὲ αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, περι- λὼν ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. δ'. Σημα- ύει τὴν Ἀγγελικὴν λαμπρότητα, μὲ τὴν ὁποίαν, ὡς Ἄγγελοι δου- ύουσι οἱ Ἱερουργοῦντες τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὑπεράγιον τοῦτο Θυσια- ήριον, διὰ ταῖς ὁποίαις αἰτίαις τὸ Στιχάριον ἔπρεπε νὰ εἶναι ιντα ἀσπρὸ, καὶ μάλιστα τῶν Διακόνων. Ἔτζι εἰς τὸ περὶ Ἀνα- ασίας ἐνύπνιον ὁ μέγας Γρηγόριος.*

Οἱ δ' ἀφ' ὑποδρηστῆρες ἐν ἥμασι παμφανόωσιν
Ἕστασαν, Ἀγγελικῆς εἰκόνες ἀγλαΐης.

ıt igitur *στιχάριον* strictior tunica vel vestis talaris, apte comparata ım Alba Romana, praeterquam quod cingulo non recincta est. Ex- ›scit mysticus sensus, ut sticharia lintea sint concolorata, albi coloris:

ut nunc est saepe sericea sunt et holosericea, auroclavata vel picturis varia. Immo tempore Quadragesimae, exceptis Annuntiatione, Dominica Palmarum et Sabbato sancto rite utuntur Graeci Sticharis purpureis. Ceteroquin Sticharium non solum Diaconorum est, sed Sacerdotum etiam, Subdiaconorum et Lectorum. Apud Sectas mutato nomine eiusdem viget usus indumenti sacri.[1])

Accedit ornamentum Diaconis proprium, *τὸ Ὡράριον*, Stolae Latinae consimile vel laevo humero superintentum, vel corpori adstrictum. Vox graecane sit an latina plerisque de ea dubitantibus non est compertum. Alii deducunt eam ab ore, quae nimirum fasciam linteam ori tergendo accommodatam significet, alii ab orando orarium originem duxisse affirmant. Alia Graecis placuerunt ex quibus plurimi de voce *ὥρα* cogitant, quod Diaconus accepta Orarii extremitate tribus digitis invitat populum ad orandum, cantores ad psallendum, pontifices ad incipiendum sacrum: omnino ostendit horas atque indicat tempus, quo aliquid est faciendum. Mysticum Orarii sensum aperit Simeon Thessalonicensis: *Τὸ ὠράριον ὡς πτερὰ ὑπεμφαίνει τὸ ἄϋλον καὶ νοερὸν τῆς ἀγγελικῆς τάξεως· διὰ καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐκμιμούμενος, περιστελλόμενα τὰς ὄψεις καὶ αὐτὸς περιστέλλεται ἐν τῷ μέλλειν κοινωνεῖν, τούτῳ περιζωννύμενος· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὡραρίῳ τὸ ἅγιος, ἅγιος, αγιος γεγραμμένον ἔχει*[2]). *εἰκονίζουσιν γὰρ οἱ διάκονοι τὴν θείαν μυσταγωγίαν καὶ ὑπηρεσίαν καὶ διακονίαν τῶν ἀγγελικῶν τάξεων.*[3])

Denique ex hodierna Graecorum disciplina (nam antiquitus solis presbyteris et episcopis concessa erant) pertinent ad Diaconum *τὰ Ἐπιμανίκια* (russ. Poruche, syr. Zeudo), brachialia vel manipuli, qui brachium a carpo manus ad cubitum ferme tegunt et tunicae manicis superpositae mixto vocabulo ex Graeco simul et Latino idiomate *ἐπιμανίκια* dicuntur. Fune serico per illorum oras transversim acto brachia strictius alligant, ut vincula Christi, ministri tolerantiam eiusque animum vigilem significent. Nicolaus Bulgari: — *σημαδεύουσιν α'. Τὴν*

1) Apud Syros Koutino (*χιτώνιον*). Arabes voce corrupta Tunia vocant. Coptis et Aethiopibus audit Iabat v. Touniat. Neale History I. p. 306: „An Armenian Priest, however, before assuming the stoicharion, puts on the vakass, which is unknown in any other part of the Eastern Church. It seems to be adopted from the Latin amice, but has the addition of a breast-plate, evidently taken from the Jewish ephod, only substituting the names or figures of the twelve Apostles for those of the twelve tribes".

2) Cantus cherubicus non inscribi solet stolis Armenorum et Russorum. Russi literarum loco orarium crucibus minoribus insigniunt.

3) Syri nuncupant Orarium Ouroro.

αν, ὁποῦ πρέπει, νὰ ἔχουν οἱ Ἱερεῖς εἰς τὸ νὰ ἀγρυπνοῦν, κατὰ
ρόσταγμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ ιδ΄. τοῦ Ματθαίου· Ἀγρυπνεῖτε,
ὐκ οἴδατε ἐν ποίᾳ ὥρᾳ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. β΄. Ση-
ύουσι τὴν Ἱερουργίαν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, ὁποῦ μὲ τὰ ἴδιά
ιέρια ἔκαμεν ὁ Χριστός. Λαβὼν ἄρτον, λέγει εἰς τὴν ἁγίαν αὐ-
Λειτουργίαν ὁ Ἀδελφόθεος, ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων καὶ
ιων καὶ ἀθανάτων αὐτοῦ χειρῶν. Διὰ τὸ ὁποῖον ἐσημείωσε καὶ
σσαλονικεὺς Συμεὼν, ὅτι τὰ Ὑπομάνικα νὰ εἰκονίζουσι τὸ, διὰ
ἰδίων χειρῶν τὴν Ἱερουργίαν τοῦ Σώματος, καὶ Αἵματος αὐτοῦ
ργῆσαι τὸν Ἰησοῦν. γ΄. Τὸ δέσιμον τῶν ἀχράντων αὐτοῦ χει-
δ΄. Σημαδεύουσι τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ὁποῦ μὲ τὰ χέ-
υ ἔκαμε τὰ πάντα. Διὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἱερεὺς λέγει, βάνωντάστα.
ιεῖρες σοῦ ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με. Ἡ δεξιά σου Κύριε
ξασθαι ἐν ἰσχύϊ, ἡ δεξιά σου Κύριε ἔθραυσεν ἐχθρούς. Καὶ διὰ
ἔλεγεν ὁ ἴδιος Συμεὼν· Τὰ Ὑπομάνικα καὶ τὸ παντουργὸν
ίζουσι τοῦ Θεοῦ.

Diaconus.

A. Sticharium. B. Orarium.

Iam vero Diaconus rite praeparatus et ornatus progressus in Prothesin, ibi reponit et disponit vasa sacra, officio divino necessaria. Collocat in sinistra parte *τὸν ἅγιον Δίσκον* (rarius *Δισκάριον*). Habet figuram lancis aureae vel argenteae vel Disci profundioris, ut apte reponi possit panis eulogicus — *σημαδεύει τὴν φάτνην ὅπου ἐγεννήθη Χριστὸς καὶ δουλεύει ἀκόμη τῆς κλίνης ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διακόνου κατασκευάζεται οἵτινες εἰσὶν Ἰωσὴφ καὶ Νικόδημος.* Simili ratione *τὸ Ποτήριον*, Calix item ex pretiosissima materia paratus in dextra parte collocatus est *ἀντὶ τοῦ σκεύους ὃ ἐδέξατο τὸ ἐκχυθὲν αἷμα τῆς κεντηθείσης ἀχράντου πλευρᾶς καὶ δουλεύει ἀκόμη ἀντὶ τοῦ κρατῆρος ὃν ἡ σοφία, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκέρασε τὸ ἑαυτοῦ αἷμα κτλ.* Respondet Discus Patenae Latinorum, nisi quod illa multo maior est: Calix nullatenus differt a Latinis moribus.[1])

Cap. III. Sacerdos sacris vestitur indumentis. Ornatus Episcoporum.

Stichario indutus sumit *τὸ Ἐπιτραχήλιον* (Copt. Bitarshil. Syr. Ouroro) stolam sacerdotalem, Orario latiorem nec ullis literarum notis conspicuam et ante pectus iunctam, qua instructus Sacerdos omnia administrat sacramenta, omnes impertitur benedictiones. Nicol. Bulg.: — *σημαδεύει τὸν ἐλαφρὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ — τὴν κατερχομένην τοῦ πνεύματος χάριν — τὸ σχοινίον μεθ' οὗ ἐπεφέρετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως δεδεμένος καὶ συρόμενος ἐπὶ τὸ πρόσθεν ἐπὶ τῷ τραχήλῳ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ πάθει αὐτοῦ ἀπερχόμενος καὶ τὸ σχοινίον μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Πιλάτος ἔκαμε καὶ ἔδειραν οἱ στρατιῶται τὸν Ἰησοῦν.* Plerumque Epitrachelia sericea sunt vel holosericea, saepenumero filis aureis et argenteis intexta.

Postea accingitur *τῇ Ζώνῃ*, Cingulo, quo Sticharium et Epitrachelium continentur. Mystice significat *τὴν εὐπρέπειαν ἣν ὁ Χριστὸς βασιλεύσας περιεζώσατο* Apoc. 1, 13. — *σημαδεύει τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ὁποῦ λέγουν ἀναγκαίας εἰς κάθε ἱερέα* Is. 11, 5. Eph. 6, 14 — *σημαδεύει τὴν δύναμιν ὁποῦ ὁ Χριστὸς δίδου τοῦ ἱερέως διὰ νὰ καταβάνῃ ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ὁποῦ στέκονται εἰς τὴν ὀσφὺν καὶ εἰς τοὺς νεφρούς* Iob. 40, 11. — *κρατῶντας ἡ ζώνη δεμένον ζιγύρῳ τὸ στοιχάριον, δὲν ἀφείνει τὸν ἱερέα πατῶντας*

1) Summa est apud Orientales vasorum sacrorum dignitas et reverentia. Graecis est proprium officium *εἰς ἐγκαίνια δίσκου καὶ ποτηρίου καινοῦ*, in quo non solum benedictio praescribitur sed etiam Consecratio ex Chrismate. Aethiopes in quacunque Missa quasi denuo calicem et patenam omniaque instrumenta, quae eucharistiae inserviunt, consecrant. p. 137.

προςκόπτῃ, τὸ ὁποῖον ἀλληγορεῖται ὅτι ἡ πάστρα τοῦ ἱε-καταπατεῖ διὰ τῆς ζώνης τοὺς πειρασμοὺς τῆς σαρκός. Luc. 5.[1])

nduit *τὰ ἐπιμανίκια,* quorum supra mentio iniecta est: dein-aptat lateri *Τὸ Ὑπογονάτιον* vel *Ἐπιγονάτιον.* Est for-quadrangularis, palmi et dimidii ex unoquoque latere et e Zona ur appensum. Simeon Thessal.: — *ἐν τῇ ζώνῃ τὸ λεγόμενον νάτιον ὁ ἱεράρχης περιτίθεται. ἐξαρτήσας ὅ τὴν κατὰ τοῦ θα-νίκην καὶ τὴν ἀφθαρσίαν τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τὸ μέγα οῦ θεοῦ ἰσχύος κατὰ τῆς τοῦ πονηροῦ τυραννίδος ἐμφαίνει διὸ χῆμα ῥομφαίας ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς ὀσφυος ἐκκρέμαται, ἔνθα τὸ θαι ἄνθρωπον εἶναι φασίν.* Proprie pertinet ornamentum ad pos vel omnino ad dignitate ceteris eminentiores ut ad Protosyn- (consiliarios vel Canonicos Episcoporum), Protopopas, Archi-itas e. a. At vero, cum apud Orientales ab omnibus omni stu- ambitione Epigonatii honor appetatur, factum est ut hodie Sa-es permulti illo ornamento sint spectabiles.

'ostremo ceteris vestibus superimponit *τὸ Φελώνιον* (*Φενώλιον, νης, Φαινόλιον,* syr. phaino, copt. albornoz), tunicam propter denda brachia vel commode movenda a lateribus conscissam, totum

---

[1]) Renaudot I. p. 161: „Habet inter Christianos Orientales singularem commen-n, ex ratione quae illis propria est, ex quo sub Muhamedanorum imperio vivunt. alifae nonnulli, et alii Principes praesertim in Aegypto, multa statuerunt, ut Chri-otis exterioribus a Muhamedanis distinguerentur, tum colore vestium, cogebantur ullas tantum induere: tum maxime, quia zona super togam exteriorem praecingi ortebat. Id severissime ab ipsis exactum est ab Hakomo Califa Aegypti Fatimida, laheddino Yubidarum Sultanorum primo: quae distinctio cum aliquam ignominiam tam habere videretur, gravissima Christianis iudicabatur. Si quis apud Principes t autoritate polleret, ea utebatur, ut immunitatem Zonae ferendae obtineret. Istud ter Muhamedanos Christianosque ex habitu discrimen Episcopos non magnopere rebat, cum inde minus periculum commercii familiaris cum Infidelibus esset, quod Christianis et fraudi et exitio erat. Itaque ad istorum consolationem multa in Ho-tractatibusque spiritualibus dicta sunt ad Zonae dignitatem commendandam, ex -is, Basilii Regulis fusius disputatis, et aliis Asceticis. Tum quasi lex constituta, efert Ebnassalus in Principiis fidei, ut ad orationem rite faciendam Christiani Zona ti accederent: quod etiam exposuit Severus Episcopus Aschmoninae, in Tractatu citiis Christianorum. In alio Opusculo de Agno Paschali Sacerdotes, inquit, fide-lceos in pedibus habent, dum consecrant corpus Christi, signum externum rei in-sicut etiam quod Zonis praecinguntur, signum est praecinctionis interioris. Quia ae caeteris Orientalibus Aegyptii Zona ab aliis distinguebantur, idcirco a nonnullis juioris autoribus Christiani praecincturae, aut de cingulo appellati sunt: cuius de-ionis causa non satis intellecta, nugacissimis multis interpretationibus occasio-dit."

corpus circumdantem tamen quae apparere permittit inferiorem partem Sticharii et Epitrachelii. Vides, Phelonion congruere cum Latinorum Casula vel Planeta, olim longiori et ampliori. („The miserable taste is well known, which has, in the last two hundred years; contracted the Latin chasuble into its present wasp-like form.“ Neale I. p. 309.) Nicolaus Bulgara mysticam significationem exponit — *σημαδεύει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, μὲ τὸ ὁποῖον ἐνδύεται ἡ Ἐκκλησία αὐτὸν τὸν Δεσπότην Χριστόν. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. γ'. πρὸς Γαλάτας. Σημαδεύει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁποῦ ἔλαβον οἱ Ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα πιστοί. Τὴν ὁποίαν ἔχομεν εἰς τὸν Ἰωάννην Κεφ. α'. Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Καὶ τοῦτο ἦτον τὸ μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, ὁποῦ εἰς τὸν ρλβ' Ψαλμὸν ἐν πνεύματι ὁ Δαβὶδ ἐπροεῖδε, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρὼν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ. Σημαδεύει τὴν ἀγάπην, χωρὶς τὴν ὁποίαν ὁ Ἱερεὺς γέγονε χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. α' πρὸς Κορινθ. Καὶ καθὼς ἡ ἀγάπη σκεπάζει τὰ πλήθη τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ περιέχει ταῖς ἐντολαῖς ὅλαις τοῦ Νόμου. Πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη. Καὶ τὸ οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ φονεύσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἴτις ἑτέρα ἐντολὴ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται. Πρὸς Ῥωμ. ιγ'. Ἔτζι τὸ Φαιλόνιον σκεπάζει, καὶ περιέχει ὅλα τοῦ Ἱερέως τὰ Ἐνδύματα. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἐνδύεται, λέγει ὁ Ἱερεύς· Οἱ Ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ τέλος, τὸ Φαιλόνιον σημαδεύει τὴν Κοκκίνην Ψευδοπορφύραν, ὁποῦ ἔνδυσαν οἱ στρατιῶται τὸν Σωτῆρα Χριστόν. Ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Ματθ. κζ'.* Phelonia, quantum ferre potest ecclesiarum facultas, pretiosa sunt, sericea et picturis varia.[1])

---

1) King l. c. p. 33: „Das Phelonion soll seinen Namen, und auch, wie einige wollen, seine Form von des heiligen Paulus seinem Mantel erhalten haben, den er φαιλόνης nennet, obgleich die Ausleger nicht einig sind, ob dieses Wort eine Kleidung oder eine Art von Tasche, das Papier hineinzulegen, bedeutet. Diese Kleidung ist ohne Aermel gemacht und fällt rund um ihn herum, wie ein Weiberrock, ausgenommen, wenn er seine Hände brauchen muss, so wird es von ihm mit Knopfen und Rundschnuren aufgenommen. Es ist von der reichsten Seide oder Sammet, mit Gold oder Silber besetzt, und einige sind sogar mit Juwelen gezieret. In einigen Kirchen ist ein weisses Phelonion und ein schwarzes, und man sollte denken, dass in allen Kirchen ein weisses sein müsste; indem bei vielen Gelegenheiten die Rubrik dem Priester vorschreibt, ein weisses Kleid anzulegen: es wird aber gegenwärtig nicht beobachtet. In dieser Kleidung erscheinet er allezeit, wenn er die Communion hält und bei Processionen und feierlichen Aufzügen."

Sacerdos.

A. Sticharion. B. Epitrachelion. C. Phelonion. D. Epimanicia.

Neque vero ab hoc capite alienum esse videtur, Pontificum quoque indumenta brevi commemorare. Habent propria: reliqua, quae ipsis cum omnibus clericis communia sunt, singulari quodam ornatu praefulgent. Itaque Sticharium Episcoporum lineis lorisque candidis et rubris intertextum est, quae significant gratiam dicendi et flumina gratiae (Ioan. 7, 38). Epimaniciis et Epigonatio appicta est Christi domini effigies. Phenolion dicitur *πολυσταύριον*: totum nimirum crucibus respersum est — *ὅτι ἐκεῖνον μιμεῖται τὸν διὰ παθῶν καὶ σταυροῦ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην τετελεκότα.* Sed Pontifices, qui reliquos dignitate praecedunt, non utuntur Phelonio, sed Sacco. Est tunica sine manicis et non omnino talaris, illam vestem repraesentans ludibrii, qua Christus indutus est.[1]) His omnibus superinduit quilibet Pontifex *τὸ Ὠμοφό-*

1) Neale l. c. p. 312: „The older icons represent all ranks of Bishops, nay even the Patriarch of Constantinople himself, in this vestment (*φαινόλιον*). But as present all Metropolitans and in Russia all Bishops, wear the Saccos. — — At first, Metropolitans assumed it only on the three great festivals; but, as early as the time of Alexius Comnenus, it was their ordinary vestment. Its use by Russian Bishops is a great innovation."

ριον s. Pallium, crucibus insignitum, comparandum cum Orario et Epitrachelio. — ὃ παρίστησι τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν σεσαρκωμένον. Lana confectum ante et retro humeros convestit: manifestat enim ovem errantem, quam servator in humeris detulit. Operimento capitis solus Alexandrinus patriarcha inter sacra utitur: nam ex more orientalis ecclesiae episcopi suam cidarim deponunt, si ad sacrum altare accedant. In ritibus quibusdam perficiendis adhibent Pontifices, e monachorum coetibus assumpti, vestimentum monasticum Mandyam (μανδύας), cappam vel pluviale flammis et fluminibus ornatum. Ignorat ecclesia Graeca annulum pontificum, novit crucem pectoralem (τὸ πανάγιον) et Baculum s. πατερῆσσαν, a paterna sollicitudine dictum, quo per viam gradientes se sustentant. Est occidentali multo brevius et minus pretiosum, raro argenteum, saepe eburneum vel ebore variegatum.

Iam vero adiicimus duos Episcopos margini appictos, alterum Phenolio, alterum Sacco indutum. Uterque populo δικηρίῳ et τρικηρίῳ

A. Sticharion. B. Phenolion s. Polystaurion. D. Epitrachelion. E. Epigonation.

i. e. bifaria et trifaria candela, trinitatem et duplicem Christi significantibus.

. IV. Manuum Lotio. Sanctorum Donorum Salutatio. erdos et Diaconus, sacris induti paramentis, Prothesin ingressi avant in pelvi vel malluvio, posito plerumque prope aram — ι ῥύπου παντὸς τῷ καθαρῷ προςέρχεσθαι χρὴ ὡς δυνατὸν ῳ. Recitant inter lavandum eundem Psalmum 26. vs. 6 — 12, urpat ecclesia Romana in manuum lotione ante orationem Sus- l proxime ante sanctissimam officii partem. Et sane eam ob Latinorum disciplina Graecorum consuetudini videtur praefe- — Antiphonae ἐξαγοράσας haec subiicit Nealius l. c. p. 341: θανασίαν ἐπηγάσας. Beautifully said, though not in strictly Greek: still, πηγάζω with the cognate accusative νᾶμα occurs nthologia, 9. 404."

. V. VI. Panis et Vini Praeparatio. Uti supra comme- est c. 2., Diaconus sacra ad eucharistiam celebrandam necessa- cat in altari simulac vestibus sacris indutus est, inprimis panes

C. Saccus. D. Omophorium. E. Epigonatium. F. Πανάγιον.

oblationis, προςφορᾶς. Hodierna ecclesiae consuetudo quinarium ad poscit panum numerum; tamen si urgeat necessitas vel suadeat singularis singulorum locorum disciplina, unus solummodo proponitur panis omnibus particulis in disco ponendis idoneus. Contra apud veteres Graecos cum offerentium numero congrua erat panum multitudo.[1] Omnino neminem fugit, ecclesiam Graecam ex recentiorum numero diligenter ac religiose servasse priscae ecclesiae oblationes ne dicam Agaparum reliquias.

Sunt panes in mediocris placentae modum conformati et fermentati. Etenim Graeci atque, si Armenos excipimus, sectae omnes quae e graeca ecclesia prodierunt, fermentato utuntur ac vehementur culpant in Armenis et Latinis, quod obsoletam Iudaeorum observantiam secuti adhibent in officio sacro azymos. Sed in fermentati panis usu Syri et Nestoriani non consistunt,[2]) addunt praeterea salis micam et stillam olei, innixi scripturae locis ubi fit mentio salis et olei, sacrificio necessarii (Mc. 9, 49. Lev. 6, 14 sq.) vel comparatione ducta ex quatuor elementis. Ad unum omnes magnopere curant, ut panes sacri conficiantur manibus dignis et sacris, quae conveniant sanctissimo mysterio. Excoquunt panes vel virgines, vel sacerdotes et sacerdotum coniuges, modo abstinuerint die praecedenti congressu maritali ac mundae sint a muliebri profluvio. Docet Renaldotius I. p. 173 olim Cluniacensibus eamdem fuisse disciplinam. Miram Coptae et Aethiopes in pane sacro (quem Korbanum vocant) conficiendo praeferunt religionem. Profanis uti nefas est in missae sacrificio; profana vero ab ipsis censentur, quaecumque ab ecclesiae ministris disposita et praeparata non sunt. Panis profanus est, si pinsatur a laico, vinum profanum, si ab oenopola comparetur. Ne itaque Korbanum profanus panis dici possit, farina ex thesauro ecclesiae coëmi aut a persona honestae professionis subministrari debet. Ipsomet sacrificii die subacta sit oportet quod olim ex agno paschali residui nihil fieret, quodque in coena ultima Christus ipse nihil in crastinum servare voluerit. A muliere tangi piaculum est: pistor sacrista ipse, septem Psalmos recitans; farina denique in ipso ecclesiae ambitu contineatur necesse est p. 210. Ut docet Renaldotius

---

1) Fortasse olim duodecim panes oblati sunt: nam luce meridiana clarius est, panes Graecos ἀντίτυπον esse τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως in oeconomia veteri.

2) Renaldot. I. p. 174: Illud Nestorianis proprium, quod quando oblatas parant, non omne fermentum admiscent, sed sacrum ut existimant et de quo multa nugantur, tanquam ad decessores eorum Hierosolymis delatum sit, ex particula illius, quod ad parandum panem, quo Christus in ultima coena usus erat, usurpatum fuit.

p. 173 olim apud Cluniacenses quoque, quoties liturgia celebranda erat, ipso die parabatur oblata.[1])

Graeci in uno ex quinque suis panibus crucis imaginem *σφραγίδα* exprimunt una cum Christi victoris praeconio. Nam iuxta crucis quadrangulae latera has exarare solent voces: IC. XC. NI. KA. i. e. *Ἰησοῦς Χριστὸς Νικᾶ.*[2]) Syri, apud quos uti apud reliquas sectas, unus so-

---

1) Et sane apud omnes Occidentales similis eaque summa cura erat et diligentia. Cf. F. X. Schmid Liturgik II. p. 89 sq.: In Betreff der Bereitung des zur Eucharistie bestimmten Brodes ist die Disciplin nicht immer dieselbe. Viele Jahrhunderte hindurch übergab, wie später gezeigt werden wird, jeder Gläubige, welcher communiciren wollte, dem Celebranten während der Messe ein Laibchen Brod: die niedlichsten und feinsten Brode wurden consecrirt. Somit wurde damals das eucharistische Brod wie anderes Brod gebacken; nur dürfen wir nicht zweifeln, dass wenigstens der frömmere Theil der Gläubigen grosse Sorgfalt darauf verwendete, auch häufig dabei betete. Der fromme Eifer, mit dem sich selbst Vornehme diesem Geschäfte unterzogen, bürgt schon dafür. So berichtet Palladius, dass er Kandida, die Gemahlin des Feldherrn Trajanus, die ganze Nacht hindurch mahlen und aus dem Mehle selbst das Brod zur Messe kneten und backen sah. Denselben Eifer hatten Kaiser Valens und Königin Radegunde. Als die Laien aufhörten, das Opferbrod herbeizuschaffen, buken es entweder die Geistlichen selbst, oder liessen es unter ihrer Aufsicht backen. Humbert berichtet, dass die damit beschäftigten Individuen Kultkleider anhatten und Psalmen sangen. Aehnliches bezeugt Anselm von Havelberg. In Klugny war eine ausführliche Vorschrift vorhanden, wie es hierin gehalten werden musste. Frumentum, quantumlibet bonum sit naturaliter et purum, sagt Ulrich, „tamen granatim eligitur, et lavatur studiose ... per fratres. Colligitur deinde in saccum, ... qui ad hoc solum de bono panno consutus est et reservatus, in quo colligatum commendatur uni famulo non lascivo, qui portans illud ad molendinum molam avat utramque, operitque sursum et deorsim cortinis, se ipsum induit alba, et super caput mittit et alligat superhumerale. Ita molit, ita farinam cribrat, primo cribro quoque diligenter abluto ... Demum (sacerdotes seu diaconi) se calciant, facies manusque lavant, et capita pexunt .. Secedunt et cantant Laudes, Primam et septem psalmos cum litania. Deinde se induunt albis et humeralibus, quorum unus farinam conspergit, et vehementissime compingit super tabulam nitidissimam habentem limbum in circuitu ... Ferramentum, in quo sunt coquendae, characteratum tenet Conversus, manusque induit chirothecis ... Summopere cavent, ut non modo saliva, sed nec flatus eorum aliquo modo ad hostias pertingere possit ... Faciunt focum non nisi de aridis lignis, et ad hoc de industria praeparatis". Wie ganz anders heut zu Tage! Man kauft die Oblaten (so ist es wenigstens in unserer Gegend) gleich einer profanen Waare: das Backen ist Sache dessen, der sich damit beschäftigen will. Sollte nicht sein, wurde deswegen auch schon von dem heiligen Karl Borromäus verboten.

2) Nicol. Bulgari p. 43 sq.: *Το Προςφορίδιον ἔχομεν ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον εἰς τὸν Ἀγκυρωτὸν νὰ ἦτονε δύο λογιῶν. Καὶ στρογγκυλοειδὲς, καὶ τετράγωνον. Ἐκεῖνο μὲν τὸ δηνάριον, καὶ νόμισμα τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐμφαῖνον, τοῦτο δὲ τὸν τετραπέρατον Κόσμον· Δηνάριον παρέχει, δι' οὗ ψυχὰς λυτροῦται. ψάλλει ἡ Ἐκκλησία. Τὸ, Ἰησοῦς. Χριστὸς. Νικᾶ. ὁποῦ βλέπομεν εἰς τὸ Προςφορίδιον, εἶναι τὰ ἴδια λόγια, ὁποῦ γράφει εἰς τὸ η'. Βιβλ. Κεφ. λβ'. ὁ Νικηφόρος, πῶς εἶχεν ἔγείρῃ εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ μέγας Κωνσταντῖνος γραμμένα σὲ τρεῖς Σταυρούς. Εἰς*

lummodo panis offertur, signant in mediam placentae partem cruce maiori, vel alias crucibus minoribus. Et faciunt striae profundiores, quae inter cruciculas observantur, ut panis in particulas facile frangatur et omnes crucem sive sigillum habeant, quam ob causam sigilla quoque vocantur. Etiam Coptae et Aethiopes panem sigillant cruciculis duodecim in memoriam senatus apostolici. Maior in meditullio Christum dominum repraesentat, quam Isbadicon, veluti quadrati medium vocare placuit. Limbo impressa exhibet literis Graecis aut vernaculis verba quinque: ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαώϑ.

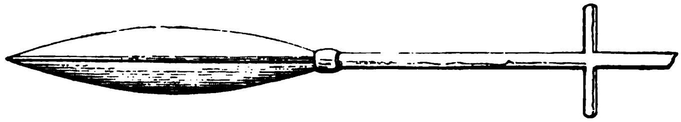

Panis Graecus.

Panis s. Korbanus Coptorum.

Iam cultellus (ἁγία λόγχη) hostiae s. σφραγίδι a tota panis massa separandae deputatus, vice illius lanceae, quae latus Domini perfodit, sacrificio admovetur. Excavatur et extollitur quadrata illa portiuncula (ὁ ἅγιος ἀμνός), postea in Christi corpus sancti spiritus operatione transmutanda.[1]) Et simulac a Sacerdote exscinditur hostia, Diaconus, orario

Sacra lancea.

arrepto ad orationem hortatur. Quoties enim mysterio spectandam et attentione dignam actionem edit Sacerdos, toties se et alios ad orandum commonet, dicto: τοῦ Κυρίου δεηϑῶμεν. Nunc uti placet Goaro quasi praecurrens domino viam sternit, quasi diceret: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. E sententia Germani panis significat beatam virginem, ex qua dominicum corpus dividitur, ἡ σφραγίς corpus Christi denotat, Sacerdos spiritum Sanctum virginem obumbrantem, Diaconus paranymphum, qui virgini Ave pronuntiavit.

τὸν πρῶτον τὸ, Ἰησοῦς. Εἰς τὸν δεύτερον τὸ Χριστός. Εἰς τὸν τρίτον τὸ, Νικᾶ. Μάλιστα καϑ' ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ὠνομάζετον, λέγει, μὲ τὴν λέξιν, ὁποῦ εἶχε γραμμένην.

1) Syri ut etiam Coptitae usum λόγχης non habent, sed frangunt panem, ut supra commemoravimus, striis incisum, ipsis manibus.

Iam vero σφραγίς excisa Christi velut agni immolandi vices no-
ıenque sustinet et ut mactetur crusta inversa, mica sursum spectante
ı disco velut agnus supinus, ictum praestolans extenditur. Pungit eam
acerdos lancea, adiunctis formulis, quae ad significationem Christi, lan-
ea transverberati et aliis suppliciis lacerati, referuntur. Incidit et de-
ussat panis supine iacentis micam eminentem crucis in modum, ut po-
tea facilius frangi possit (Muralt in Lexidio: „doch so, dass es die
linde noch zusammenhält"). Denique vertitur σφραγίς, ut iterum ap-
areat crucis imago.

Sequitur simultanea vini rubri et aquae frigidae (νᾶμα)[1] infusio,
acta a Diacono, dextra vini sinistra aquae ampullam tenente. Et hanc
nissionem omnes ecclesiasticae Orientalium leges praescribunt, exceptis
Armenis, qui vino consecrando aquam non admiscent.[2])

Exponunt Graecorum Rubricistae hanc primam vini et panis in Pro-
hesi oblationem, adumbrare Christi nativitatem et primam inter homi-
ıes conversationem. At recte miratur Goarus, quod in ipsius liturgiae
imine Christus agni nomine immolatus, spectantium mentibus exhibeatur.
Sane subiungere poterat, nullum exstare liturgiam, quae tam vivis colo-
ribus repraesentet Christum vulneratum et perforatum tantamque pro-
ferat inter Christum dominum et panem sacrum necessitudinem. Re-
spondent, Christi sacrificium nullatenus hic significari sed eius, ut mox
conceptus et natus est et propria sponte oblatus Deo, animi dispositio-
ıem et quasi ad sacrificium designationem exhiberi. Itaque in officio
προςκομιδῆς non fit perfecta donorum oblatio, sed eorum a communi-
ous et profanis cibis segregatio. Sed uti fieri solet, argutius quam
verius prolata videntur. Mibi quidem haec mystica προςκομιδῆς in-
terpretatio magis sapit praeposteram quandam sequioris temporis do-
ctrinam, quam prisci aevi simplicitatem. Neque haerendum est in non-
nullis vocibus quae aperte spectant ad Christum natum vel a magis
adoratum: nam, cum in eucharistia denuo Christus ἐνσαρκοῦται, affini-
tatis quid habent (uti etiam apud Romanos) officia Nativitatis et Coenae
dominicae.

Cap. VII—X. Particularum Sanctarum in Disco Dispositio. Aggredimur caerimoniam, Graecis prorsus peculiarem quam non

1) Neale l. c. p. 344: Not classically used in the sense of wine, except with an epithet: as Arist. Eccles. 14. στοάς τε καρποῦ βακχίου τε νάματος πλήρεις.

2) Cura prorsus singulari Coptitae et Aethiopes parant vinum eucharisticum. Uvas passas sed non omnino exsuccas colligunt iisque aquam affundunt, paris cum ipsis uvis ponderis: ita commixtas solaribus radiis per triduum aut amplius exponunt quique inde in torculari extorquetur liquor, vinum vocatur, soli missae sacrificio praeparatum.

solum occidentales ignorant sed adeo sectae, orthodoxae ecclesiae propagines nesciunt. Neque tamen quod a consueto more alienum est, quod inauditum et inusitatum, id ne temere et inconsiderate reprehendatur vel reiiciatur, magnopere providendum est. Quod cum alii neglexerunt, tum Covellus Anglus ad se pertinere noluit, qui in illa particularum enumeratione singularem sacri paganismi ritum investigavit. Subtiliter ut solet ac sobrie Goarus l. c. p. 119 rubricam diiudicat: „Circa morem ab Ecclesia Graeca, in offerendis una cum maiori pluribus aliis particulis observatum, quem Arcudius amplo et erudito sermone lib. 3. cap. 8. illustrat, nobis compendio in memoriam revocandum, Evangelicae legis sacrificium unum quidem esse, tum ex victimae oblatae, tum ex praecipui Sacerdotis capite, fine vero et effectu, ut quod sacrificiorum antiquorum perfectiones cunctas complectatur, multiplex omnino, diversumque. Ut enim illo Deus rerum omnium auctor finisque colitur, *λατρευτικὸν* est, honorarium, et holocausti instar, totum in eius honorem cedit: ut eius maiestatem peccatis hominum irritatam, placatam reddit et benevolam, *ἱλασθητικὸν*, propitiatorium est, hostia nimirum pro peccato: ut beneficiorum vice Deo rependitur, *εὐχαριστικὸν* est, in gratiarum actionem oblatum; ac tandem *ἐπιτευτικὸν*, cum eo caelestem opem imploramus et assequimur. His itaque finibus et effectis tam variis uno sacrificio significandis, excogitarunt SS. PP. particularum multitudinem: et maiorem quidem hostiam quasi holocaustum in Dei gloriam, totam cedere; secundam et paucas alias, ad grates ipsi rependendas pro beneficiis Deiparae virgini, sanctisque plurimis exhibitis: alias item pro vivis et defunctis, tum in peccatorum expiationem, tum ad nova beneficia consequenda efferri: et si fines hos cunctos una sola hostia se contingere posse confidat Ecclesia Occidentalis, cuius Sacerdos dum offert, his conceptis verbis orat: Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus ob memoriam, etc. Utrum vero plures particulas nonnunquam eadem Ecclesia obtulerit, nulla videtur ratione negandum: Oblationes enim ut plures saepe commemorant Latini PP. et Ordo Romanus tot iubet a Subdiaconis oblatas disponi, quot fuerint populo sacris participaturo necessariae: an vero ita fuerint ordinatae ut una in sancti unius, altera in alterius honorem offerretur, nullus cum auctoritate dixerit, sed omnes simul in memoriam Christi, B. Virginis, sanctorum honorem, pro vivorum et vita functorum salute immolari consuetas, est sentiendum." At quod particulas illas sacrificium *εὐχαριστικόν* et *ἐπιτευτικόν*, id minus recte protulisse videtur. Propius ad verum accessit Kingius. Ex eius enim sententia particularum multitudo in disco collocata significat communionem Sanctorum et unionem mysticam, quae inter Christum et Sanctos eius omnino omnes, qui fide ei adhaerent

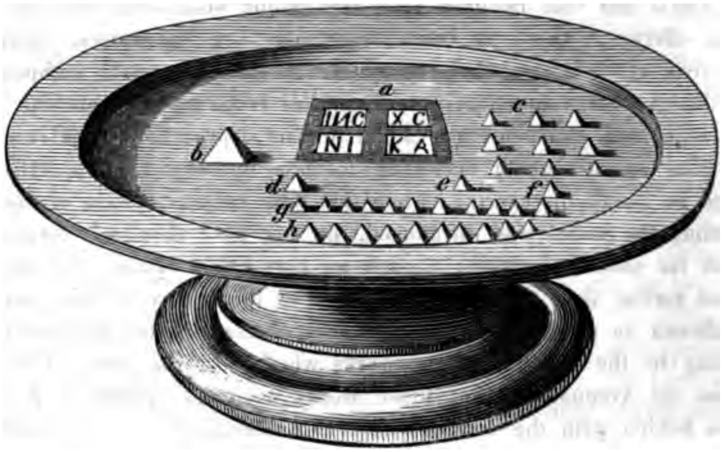
intercedit. Nosti orationes Canonis Romani: Communicantes et memoriam venerantes etc. Nobis quoque peccatoribus etc. Memento pro vivis et pro defunctis. Quod illae Romanae Missae partes significant, idem sibi vult Graecorum Rubrica: utraque ecclesia in eucharistia celebranda intimam repraesentat ecclesiae militantis et triumphantis coniunctionem. Placentulae, quae exsecantur e secunda et tertia προςφορᾷ, non sacrificantur in honorem Sanctorum nec pro iis Deo offeruntur: sed Sancti una cum fidelibus vivis Deo triuno oblationes suas quodammodo offerunt. Quod in Disco reponuntur pro imperatore, episcopo, pro vivis et defunctis ex pane quarto et quinto, servata antiquissima oblationum, interdum etiam pro absentibus factarum consuetudine, assidua fit eorum commemoratio atque pro iis deprecatio. Nealius caerimoniam saeculo sexto ecclesiam intrasse opinatur l. c. p. 346: „It would be worth discovering, when this very curious system of commemorating the Saints was introduced. But we have absolutely no grounds at all for such a decision: though we may safely affirm, that the rite is not earlier than the sixth century. For the square of nine portions is allowed to symbolize the nine orders of the Celestial Hierarchy, according to the doctrine of the works which bear the name of S. Dionysius the Areopagite. But those works were first quoted in a conference holden with the Monophysites at Constantinople in 530; and therefore could not have been well known for any long time previously. Singularly enough, a passage is quoted from the same Pseudo-Dionysius,

Discus cum Particulis e Graecorum more adaptatus.

a. Agnus. b. Portio Virginis. c. Particulae Apostolorum, Prophetarum, Sanctorum. d. Vivorum. e. Defunctorum.

which may refer to this arrangement. Ἐπιτεθέντων τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ τῶν σεβασμένων συμβόλων ... πάρεστιν ἀδιαστάτως ἡ τῶν ἁγίων ἀπογραφὴ, τὸ συνεζευγμένον αὐτῶν ἀδιαιρέτως ἐμφαίνουσα τῆς πρὸς Αὐτὸν ὑπερκοσμίου καὶ ἱερᾶς ἑνώσεως." Neque ego alia commendo: at puto, Dionysium mentionem particularum facere nullam. Docet quod plurimi docent, angelorum et sanctorum turbam tremendo altaris sacrificio adstare et interesse.

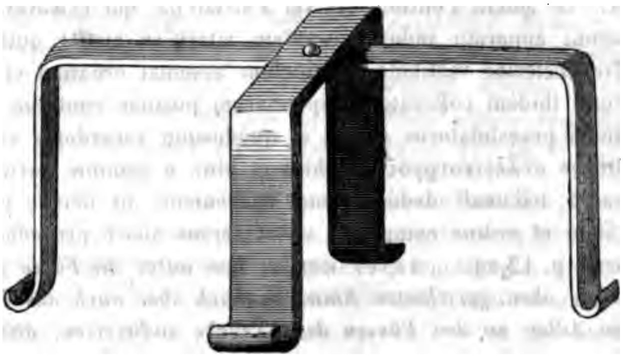

Particulae in Disco ex Russorum disciplina dispositae.

a. Agnus. b. Portio Virginis. c. Portiones Prophetarum, Apostolorum etc. d. Pro imperatore. e. Pro Sancta Synodo, Metropolita etc. f. Pro stirpe imperatoria. g. Pro vivis. h. Pro defunctis.

Cap. XI. Incensatio. Sancta Dona obvolvuntur. Pane et vino Deo oblatis thus adoletur. Eius enim usus in ecclesiis orientalibus perpetuus et prope quotidianus; nec enim absque thure Liturgiam celebrant, nisi summa necessitas premat. Simeon Thessal.: *διὰ τί θυμίαμα μετὰ τὴν προςκομιδήν; εἰς εὐχαριστίαν τοῦ ἔργου, ἐνέργειαν καὶ ἐπιδημίαν τοῦ πνεύματος· καὶ ἡ εὐχὴ μαρτυρεῖ λέγουσα· θυμίαμά σοι προςφέρομεν κτλ.*

Ne vela hostiam tangant et turbent particularum ordinem, adinvenisse dicitur Chrysostomus duos breves arcus, qui hostiis superpositi eas ab omni contactus periculo protegerent. Arcus illi extremitatibus ut radiis fulti Stellae (*ἀστήρ, ἀστήρισκος*) in Christi natalitiis emicantis nomen obtinuerunt, unde et in eis componendis Sacerdos ait: *Καὶ ἐλθὼν ὁ ἀστὴρ κτλ.* e Matth. 2, 9. Itaque Discus, qui alias allegoristis feretrum adumbrat, in quo Domini corpus a Sacerdote et Diacono, Ioseph et Nicodemum referentibus, componitur, aut praesepe infantuli designat.

Antiquorum more comparatum est ut eucharistiae elementa ad Mism praeparata velis obducantur, detegantur instante consecratione. Sendum hodiernam Romanae ecclesiae disciplinam Calici, purificatorio ntacto superimponitur patena cum hostia. Ea tegitur palla lintea, tum lo sericeo. Super velo ponitur bursa intus habens corporale i. e. ippam linteam, quae postea in altari extenditur. Alia Graecis adprota sunt. Obvolvunt Discum velo quod vocatur *δισκοκάλυμμα*: content calicem secundo et collocant super Discum. Discum et calicem nul velant tertio maiori, cui nomen imponunt *νεφέλη* (*νεφέλη φωινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς*) vel, quod saepius fit *ἀὴρ* quia per motum ris circa terram expansi sacra dona ambitu vel doctore Germano — *ὰ τὸ καὶ τὸν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν· εἰκονίζεσθαι ρα τῆς νυκτὸς, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία καὶ ἡ πρὸς Καϊϕαν ἐπαγωγή κτλ. — ἡ ἐπάνω κάλυψις τοῦ δίσκου ἐμφαίνει τὴν νδόνα, ἣ εἵλιξαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου· τὸ δὲ δισκοκάλυμμά ἐστιν τὶ τοῦ σουδαρίου τοῦ ὄντος ἐπὶ τοῦ προςώπου περικαλύπτοντος τὸ ἐν τῷ τάφῳ. Τὸ καταπέτασμα ἤτουν ὁ ἀὴρ καὶ λέγεται, ἀντὶ ῦ λίθου οὗ ἐσφαλίσατο τὸ μνημεῖον ὁ Ἰωσήφ.*

MISSA CATECHUMENORUM.

Cap. XII. XIII. Terminatur Officium *τῆς προθέσεως*. Sacerdotis et Diaconi ad altare accessus. Iam prima pars rpetrata est officii, quam concludit antiphona *ἀπολυτική* s. *ἀπόλυσις*. ım ut recte monet Goarus non tantum officio prorsus completo, verum parti eius prolixiori, signanter ab altera diversae, sua *ἀπόλυσις* assgnatur et terminus. Nunc fit ministrorum ad altare processus et tum orum tum populi vicinior ad sacra peragenda dispositio. Et illa quiım per preces humiliores fusas et per incensum in ecclesia sparsum

perficitur. Si autem Pontifex est vel Patriarcha, qui celebrat, non statim sollemni apparatu indutus orantem altari se sistit: quin prius in ferula sive ecclesiae vestibulo pontificium assumat ornatum et in humiliori throno ibidem collocato Antiphonarum posthac continuo decantandarum finem praestolaturus sedeat et quodusque sacerdotes vel inferiores pontifices συλλειτουργοῦντες bini et bini, a geminis pariter Diaconis a sacro tribunali deducti eum conveniant, ut deinde cuncti uno agmine facto et ordine composito simul versus altare procedant. Murawieff-Muralt p. 12 sq.: *„Adler werden ihm unter die Füsse gelegt, um seinen nach oben gerichteten Sinn, zugleich aber auch das Fallen der römischen Adler zu den Füssen des Kreuzes anzuzeigen, dieser Adler, vor denen so viel Blut der Märtyrer vergossen worden, die nicht zu den heidnischen Ceremonien hatten schwören wollen. In die Hände giebt man ihm Leuchter, den einen mit drei, den andern mit zwei Kerzen, Trikerion und Dikerion (p. 382), um das Licht der Dreieinigkeit und das Licht der göttlichen und menschlichen Natur Christi anzudeuten. Mit diesen ertheilt er dem Volke den Segen des heiligen Geistes, und der Chor begrüsst ihn auf Griechisch mit den Worten: „Auf viele Jahre, Herr!“ und der erste Diacon erinnert ihn an die Pflichten seines Berufes mit den evangelischen Worten: „Also lasset euer Licht leuchten vor den Menschen, dass sie eure guten Werke sehen, und euren Vater im Himmel preisen.“ — Je mehr der Mensch sich nach dem Gebote und Beispiele Christi mit geistlichen Eigenschaften und Tugenden bekleidet, desto schneller öffnen sich ihm auch die Thüren der segensreichen Mysterien. Dieses wird im bischöflichen Gottesdienste dadurch ausgedrückt, dass dem Bischofe, wann er angezogen und zur Liturgie bereit ist, gleich im Anfange die heiligen Thüren geöffnet werden.“*

Cap. XIV. Litania maior. Litaniarum in Liturgia Graeca, ut rectius dicam in antiquissimae ecclesiae officiis summa auctoritas et usus tam multus et assiduus, ut haud spernenda videatur Altii sententia, totam Graecorum missam versari in Litania perpetua *„die zwar vielfach durch eingeschaltete Gebete und Cärimonien unterbrochen wird, aber eigentlich durch den ganzen Gottesdienst sich hinzieht.“* Itaque non possunt, quin a Litania ducant principium. Iam Diaconus ad preces maiores, quas Graeci μεγάλην συναπτήν vocant: sed nihil molitur, aut agit aut pronuntiat, nisi benedictione a Sacerdote impetrata. Mourawieff-Muralt p. 15: *„Die grosse Ektenie oder das ausführliche Gebet begreift Alles, wofür wir, als verständige Christen, zu beten haben. Es fängt mit der Bitte um den Frieden von oben und unser Seelenheil an, stärkt uns zu völliger Hingebung sowohl unser selbst für einander als unsers ganzen Lebens für den Herrn, und endet mit der Anrufung der aller-*

heiligsten Jungfrau und sämmtlicher Heiligen. Was kann rührender sein als die Fürbitte für die Schiffenden, Reisenden, Kranken, Leidenden, Gefangenen um Rettung derselben? Auch nicht Ein menschliches Uebel bleibt hier dem Auge der barmherzigen Kirche verborgen." [1]) Etiam in Missae Latinae exordio alias prolixas preces recitare consueverunt pro omni hominum statu. Cod. Lit. I. p. 117 sq.

Cap. XV. XVI. Litania minor cum tribus Antiphonis et Orationibus. Quae nunc canuntur ex interpretum opinione significant tempus ante Ioannem propheticum, quando pretiosa dona, per quae Christus adumbratur, nondum in medium adducuntur, sed seorsim cooperta sunt et reposita in Prothesi. Omnino apertior est ac non in dubitationem vocanda tripartita capitis ratio.

Cantat Chorus *τὰ ἀντίφωνα,* congrua Latinorum Responsoriis, ex Nealii congrua cum Missae Romanae Introitu Tetral. Lit. p. 222 sq.: „Antiphona ritus Constantinopolitani, quae tria sunt, introitus Romani vicem gerunt, ingressae Ambrosianae, antiphonae Gallicanae. Optime monet Allatius, „esse puram putam ex variis Psalmis diversorum versuum, qui magis sollemnitatis mysterium exprimunt, eclogam. In primo post singulos versus recitatur, *πρεςβείαις τῆς θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς.* Exemplum apponemus. *Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ· καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, ὕψιστε. Πρεςβείαις. Τοῦ ἀναγγέλλειν*

1) Neale Tetralogia Lit. p. 217 sq.: Incipit liturgia a *συναπτῇ*, sive litania missali. Hae preces, a diacono praedicatae, *μεγάλη* dicuntur *συναπτή*, quia in una supplicationum serie coalescunt, et quasi vinculo constringuntur: (Bulgari: *καὶ ὀνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ συνάπτω, ὅπου θέλει νὰ εἰπῇ περιμαζώνω*): *εἰρηνικαί*, vel quia a pace incipiunt, vel praecipue in pace roganda versantur, vel quia sine pace impossibile est Deo placere: ut D. N. testatur: *ἐὰν οὖν προςφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κτλ.*: *διακονικαί*, quia a diacono recitantur: *ἐκτενή*, vel ab intensa vel a protensa oratione. Mutuatur hanc litaniam S. Chrysostomus, vel potius S. Basilius, a S. Iacobi liturgia, ordine transposito; ibi enim post catechumenorum expulsionem sequitur *ἡ καθολικὴ συναπτή*. Nec solum in liturgia, verum etiam in omnibus fere officiis hac litania utitur ecclesia Constantinopolitana: nominaturque *ἡ μεγάλη* distinctionis gratia, cum passim *ἡ μικρὰ* occurrit, de qua mox dicetur. Nec ignotae erant hae litaniae in ecclesia occidentali: quippe quae post Kyrie eleison decantari solitae fuerint, usque in saeculum IX.: et hodie in ecclesia Mediolanensi dominicis quadragesimae mos idem permanet. Iis ecclesia Romana utitur non nisi in Sabbato sancto: sed de antiqua eius consuetudine videndus omnino est S. Gregorius, lib. VII. ep. 60. Formulae antiquiores in occidente hunc in modum recitabantur: „Pro altissima pace et tranquillitate temporum nostrorum, — oramus te, Domine. Pro S. Ecclesia Catholica, quae est a finibus usque ad terminos orbis terrarum, — oramus te, Domine. Pro patre nostro episcopo, pro omnibus episcopis, ac presbyteris et diaconis, omnique clero, — oramus te, Domine. Pro hoc loco, et habitantibus in eo, — oramus te, Domine. Pro piissimo imperatore, et toto Romano exercitu, — oramus te, Domine."

τὸ πρωὶ τὸ ἔλεός σου· καὶ τὴν ἀλήθειαν σου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. Πρεσβείαις. Ὅτι εὐθὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ νῦν ἐστιν ἐν τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Πρεσβείαις." Prosequitur Allatius: „In secundo pro sollemnitatum diversitate adnectitur formula sollemnitatem exprimens: ut in die paschatis dicitur: Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα. In die pentecostes: Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, Παράκλητε ἀγαθέ, ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα." Et semper in doxologia desinit: ubi etiam dicitur, Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ut in Missis S. Iacobi et S. Marci. Versibus tertii antiphoni adiiciuntur troparia propriae sollemnitatis. Diebus vero dominicis, duorum antiphonorum vice, canuntur prima et secunda typica: quae nihil aliud sunt nisi Psalmi 103 et 146: et vice tertii antiphoni recitantur beatitudines quas D. N. I. C. in monte edidit. In dominicis autem quae a dominica nova (ea dominica in albis, prima post pascha, est), usque ad dominicam omnium sanctorum (quae dominicae SS. Trinitatis consonat), non typica, sed antiphona canuntur. Quare id factum sit, frustra quaeritur."[1]) Ut hoc unum Viri Docti pace dicam, Graecae Missae perpetuus est Introitus de Trinitate: Εὐλογημένη κτλ. uti Latinus: Benedicta sit Sancta Trinitas etc.

Inter Antiphona in choro decantata repetita vice Diaconus, stans in ambone vel saltem extra *τὸ ἅγιον βῆμα*, pronuntiat Litaniam minorem.

Per idem tempus legit Sacerdos tres orationes *μυστικῶς*. Etenim qua ratione orationes secretas in Missa sacerdos Latinus dicit, in quorum calce vocem extollens in omnium auditu intonat: Per omnia saecula saeculorum! — Graecus pariter omnes Liturgiae orationes, dempta ultima *ἐπιθαμβώνῳ* secreto profert: quibus ut finem imponat audientibus cunctis pronuntiat *ἐκφώνησεις*. Illae plerumque causam continent

1) *Μακαρισμοί* e Matth. cap. V. plerumque in libris missaticis typis haud expressi sunt. Alt. l. c. p. 215: „Der Grund, warum sie bei jedem Hauptgottesdienste vorgelesen werden, erhellt am deutlichsten aus den Erklärungen der Kirche über diesen Punkt. „Was muss man," heisst es in dem Katechismus über die „Lehre von der Seligkeit" S. 105, „zum Gebete noch hinzufügen, um sich in der Hoffnung der Erlösung und Seligkeit zu befestigen? Antw. Das eigene Ringen, die Seligkeit zu erlangen (Luc. 6, 46; Matth. 7, 21). — Welche Lehre kann bei diesem Ringen zur Anleitung dienen? Antw. Die Lehre unseres Herrn Jesu Christi, die in seinen Aussprüchen von der Seligkeit kurz zusammengefasst ist. — Was hat man von diesen Aussprüchen zu bemerken, um sie richtig zu verstehen? Antw. Der Herr hat in diesen Aussprüchen die Lehre vorgetragen, wie man die Seligkeit erlangen könne; wie denn auch das Evangelium ausdrücklich sagt: „Er öffnete seinen Mund und lehrte." Aber da er sanftmüthig und von Herzen demüthig war, so trug er seine Lehre nicht gebietend vor, sondern selig preisend die, welche sie freiwillig annehmen und erfüllen würden."

rationem, qua postulata impetrare confidamus: ὅτι σὺ εἶ ὁ ἁγιασμὸς ῶν cum sanctimonia petitur; ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάπαυσις τῶν ψυχῶν ῶν cum defunctis requies; ὅτι πρέπει σοι κτλ. cum Dei gloria insius quaeritur. Haec Goarus in Commentario.[1])

Cap. XVII. Minor ingressus ἡ μικρὰ εἴςοδος s. sollem- ; Evangelii ad altare deportatio. Iam panduntur sacrae fores, equente augusto ritu τῆς μικρᾶς εἰςόδου. Tradit Sacerdos Diacono um Evangeliorum: egreditur Diaconus, elevatum librum ante faciem ıngelium, ex porta Protheseos v. boreali, sequuntur Sacerdos ac lamum cereorumve portatores. Tenent viam sinuosam per partem τοῦ ῦ septentrionalem, redeunt ad sacras fores apertas. Omnes Evangeper ecclesiam delato summam exhibent reverentiam: est enim Chri- ; ipse qui ecclesiam circuit. Nic. Bulgara p. 93 — καὶ ἀκολουθᾷ ἴςοδος, ὁποῦ γίνεται μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ὡσὰν ὁποῦ ακτηρίζει τὸν ἐρχομὸν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἁγίαν τοῦ εἴς- ν εἰς τοῦτον τὸν Κόσμον. Διὰ τὸ ὁποῖον εὐθὺς εἰςφέρεται μετὰ ους, καὶ ὑμνῳδίας ἁπάσης (ἐξάρχοντος τοῦ ἐπινικίου παιᾶνος, τῆς εὐφημίας τοῦ Ἀρχιερέως) τὸ, Δεῦτε προςκυνήσωμεν, καὶ ςπέσωμεν Χριστῷ· Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεῦ· κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο σκεύους τῆς Ἐκλογῆς πρὸς Ἑβρ. α΄. Ὅταν δὲ εἰςαγάγῃ τὸν πρωοκον εἰς τὴν Οἰκουμένην, λέγει. Καὶ προςκυνησάτωσαν αὐτῷ πάν- Ἄγγελοι Θεοῦ. Καὶ Ψαλμ. ξε΄. Πᾶσα ἡ γῆ προςκυνησάτω- σοι, καὶ ψαλλέτωσάν σοι. Ψαλλέτωσαν δὴ τῷ ὀνόματί σου ιστε.

Pontificalis Missae ordinem exponit Simeon, Thessalonicae episco- . Pontifice orationes foris, in loco ubi primum sacris vestibus se avit, perficiente, adstant ei Diaconi. Sacerdotes vero, qui intra sacri unalis limites existunt etiam et ipsi orationes (τῶν ἀντιφώνων) terıant. Tum sollemnis instituitur Diaconorum, Sacerdotum et Pontificis, iaconis hinc inde suffulti processio. Praecedunt cerei, cantant sacer- es τό· δεῦτε προςκυνήσωμεν κτλ., excipiunt omnes episcopum faustis lamationibus[2]) (πολλὰ ἔτη) Evangelio ab Episcopo Ioannis voce Io. 29 salutato et per ecclesiam delato omnes subeunt τὸ ἅγιον βῆμα: ıtifex vero cereo bisulco (δικηρίῳ) signat Evangelium, itaque manilat „τὴν φωταυγίαν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ διφυοῦς Ἰησοῦ."

---

1) Oratio tertii Antiphoni: ὁ τὰς κοινὰς ταύτας κτλ. recepta est in precibus manis et vespertinis Liturgiae Anglicanae Cod. Lit. III. p. 358.

2) Mourawieff Muralt p. 15: „und er antwortet den Gläubigen mit demselben asche, indem er mit dem allerfrömmsten Kaiser anfängt, worauf der Diacon und der r das Uebrige nach ihm laut aussprechen."

Sectae omnes similem Evangelii pompam ab orthodoxa ecclesia acceperunt.

Cap. XVIII. XIX. Ter Sancti Hymni sollemnis cantus. Lectio Scripturarum. Iam supra p. 92 mentio iniecta est huius hymni, in ecclesia orientali celebratissimi, quem semel tantum in anno, ipsa feria sexta Parasceues recitat ecclesia latina Cod. Lit. I. p. 418. Dum *τρισάγιον* a Choro canitur, illud quidem iunctis vocibus e sacrario Sacerdos et Diaconus intonant, concordia hominum angelorumque canentium concentu designata.

Pontificalis missae in hoc capite interpretem excitaverim Mourawieff-Muralt p. 16 sq.: *„Darauf geht der Bischof an das noch weit inbrünstigere und erhabenere Gebet auf die allerheilige Dreifaltigkeit, dessen Innigkeit dadurch versinnlicht werden soll, dass er es im Heiligthum, bei der heiligen Tafel selbst anfängt, um von da in die Kirche hinauszutreten. Er ruft nun zum ersten Male selbst zum Preise der Heiligkeit Gottes aus: „Ja, heilig bist du, unser Gott, und dir bringen wir Ehre!" Aber bald kehrt er zu seinem leisen Gebete zurück (ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος κτλ.) und überlässt, zum Zeichen der Einstimmigkeit, die Beendigung des Lobgesangs einem Diacon, der sich darauf zur Gemeinde wendet mit den Worten: „von Ewigkeit zu Ewigkeit!" Dieses sowohl im Chore als im Heiligthume gesprochene Gebet auf die Dreifaltigkeit wird ebenfalls von einem Lichte begleitet, und weil dieses Licht aus dem Heiligthume kömmt, ist es schon bedeutsamer als jenes, welches in der Kirche erschienen war. Der Bischof hält das Dikerion in der einen Hand und in der andern das Kreuz, und segnet vom Ambon aus die ganze Gemeinde mit dem Zeichen des letztern nach Abend, Mittag, Nord und Aufgang mit folgenden feierlichen Worten: „Schaue, o Gott, vom Himmel! Siehe an und suche heim diesen Weingarten und befestige ihn, den deine Rechte gepflanzt!" Die Gemeinde aber sieht bei diesem Segen nicht auf das Doppellicht allein, sondern auch auf das Kreuz. Wann aber der Bischof sich ins Heiligthum gewendet hat, und schon an der heiligen Tafel vorbei gen Aufgang bis zum erhabenen Platze hinter demselben gekommen ist, dann ergreift er das Trikerion und segnet aus dem Innersten des Heiligthums das Volk mit dem dreifachen Leuchter der im unnahbaren Lichte wohnenden Gottheit."*

Promissus primo Christus propheticis Antiphonorum verbis, tum sollemni Evangelii introductione mundo manifestatus, Hymno deinde Trisagio apostolis agnitus, nunc ut Messias rex his renunciatur: *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.* Et nunc sedet sacerdos vel pontifex *ἐν τῇ ἄνω καθέδρᾳ* (p. 207 sq.), quoniam, Germano doctore

— *ὁ Υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, ἣν ἐφόρεσε, ἀνεβίβασεν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τῶν ἄνω δυνάμεων.*[1])

Iam vero, postquam Diaconus modestiam et attentionem fidelibus commendavit, recitat Lector ex Ambone *τὸ προκείμενον* (Graduale), cantum plerumque e Psalmorum versiculis conflatum, convenientem officio proprio, desinentem in vocem Alleluia. Et hoc sollemne praeconium intelligendum est *Ψαλμῷ Δαβίδ:* cave credas integrum psalmum ante Epistolam decantari.[2])

Item legit Lector Epistolam, stantibus Diaconis: indicatur enim iuxta Simeonis sententiam, apostolos ad praedicationis munus obeundem paratos. Post lectam epistolam pacem populo precatur Sacerdos vel Episcopus, quod Graeci vocant *εἰρηνεύειν τὸν ἀπόστολον.* Ut enim Christus pacem discipulis dedit et reliquit, ita pontificum erga populum beneficium pacis est collatio. Succinit Chorus epistolae iterum Davidicam vocem Alleluia.

---

1) Addimus Typici Constantinopolitani 1851 editi praecepta, huc pertinentia: *Αἱ ἑορταὶ καθ᾽ ἃς ἵσταται ὁ Παναγιώτατος ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Θρόνῳ. Τὰ Σάββατα ἑσπέρας καὶ τὰς Κυριακὰς, πρωῒ τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ. Εἰς τὴν Μνήμην τοῦ ὀνόματος τῆς Παναγιότητός του. Σεπτεμβρίου η'. Εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου. ιδ'. Εἰς τὴν Ὕψωσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ὀκτωβρίου κς'. Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Νοεμβρίου η'. Εἰς τὴν Σύναξιν τῶν Ταξιαρχῶν. κα'. Εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Δεκεμβρίου ς'. Τοῦ Ἁγίου Νικολάου. κδ'. Εἰς τὰς Ὥρας τῆς Παραμονῆς τῶν Χριστοῦ Γεννῶν. κε'. Τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως. κς'. Εἰς τὴν Σύναξιν τῆς Θεοτόκου. Ἰανουαρίου α'. Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. ε'. Εἰς τὰς Ὥρας τῆς Παραμονῆς τῶν Θεοφανείων. ς'. Εἰς τὰ Ἅγια Θεοφάνεια. ζ'. Εἰς τὴν Σύναξιν τοῦ Προδρόμου. λ'. Τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Φευρουαρίου β'. Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου. Μαρτίου κε'. Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου. Ἀπριλίου κγ'. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Μαΐου .... Ἰουνίου κδ'. Εἰς τὸ Γενέθλιον τοῦ Προδρόμου. κθ'. Πέτρου καὶ Παύλου. Ἰουλίου ια'. Τῆς Ἁγίας Εὐφημίας. Αὐγούστου ς'. Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος. ιε'. Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. κθ'. Εἰς τὴν Ἀποτομὴν τοῦ Προδρόμου. Τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ. Εἰς τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον ἑσπέρας. Τὸ δὲ πρωῒ εἰς τὴν Λειτουργίαν, εἰς τὸ Παραθρονίον. Τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μ. Πέμπτῃ· εἰς τὴν Λειτουργίαν, καὶ εἰς τὰ ιβ'. Εὐαγγέλια. Τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μ. Παρασκευῇ· εἰς τὰς Ὥρας, καὶ εἰς τὸν Ἑσπερινόν. Τῷ Ἁγίῳ καὶ Μ. Σαβ. εἰς τὸν Ἐπιτάφιον, καὶ εἰς τὴν Λειτουργίαν. Τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ Ἁγίου καὶ Μ. Πάσχα. Τῇ Παρασκευῇ τῆς Διακαινησίμου. Τῇ Πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως. Ἐκτὸς δὲ τούτων, κατερχόμενος ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵσταται ἐν τῷ Παραθρονίῳ τῷ λεγομένῳ Γεδέκι, μετὰ Χαζρανίου, καὶ ἄνευ Μανδύου. Σημείωσαι δὲ, ὅτι ἐν μὲν τῷ Θρόνῳ ὄντος τοῦ Πατριάρχου, ὁ Ἀρχιδιάκονος ἱστάμενος πλησίον, κρατεῖ τὴν Πατερίτζαν· ἐν δὲ τῷ Παραθρονίῳ ἱσταμένου, ὁ Δευτερεύων κρατεῖ πλησίον τὸ Χαζράνι.*

2) Alia sentit Neale Tetr. Lit. p. 235: „Id tamen durum videtur: libentiusque crederem Psalmum in hoc loco antiquitus cantatum fuisse; id vero iam obsoletum esse, rubrica tamen manente (quod tam saepe in his officiis fit): „quem Psalmum postea de suo loco prokimenon eiecit.“

Tria complectitur Evangelii Lectio: praeviam thuris suffumigationem, Diaconi benedictionem et ipsum Evangelii in ecclesia praeconium: quo primum resonante, si pontifex est, qui celebrat, dimittet *τὸ ὠμοφόριον* **p. 381: — —** *τὴν ἑαυτοῦ δουλείαν ἐπιδεικνὺς τῷ Κυρίῳ, ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς ὁρᾶται διὰ τοῦ εὐαγγελίου φθεγγόμενος, καὶ ὡς παρὼν ἐστι, τότε τὸ ὠμοφόριον οὐ τολμᾷ ἐνδύεσθαι, ἀλλ' ἐξελὼν αὐτὸ τῶν ὤμων δίδωσιν αὐτὸ τῷ διακόνῳ.* **Alt. l. c. p. 218:** *„Mit dem Hineintragen des Buches ins Heiligthum ist das Lehramt Christi beendigt, indem die im Alterthum auf die Vorlesung des biblischen Abschnittes folgende Predigt in der Regel wegfällt. Die Kirche nämlich, als solche, sieht die Gemeine als theils aus Gläubigen, theils aus Katechumenen bestehend an; die ersteren nun bedürfen, da sie einerseits bereits im Christenthum unterrichtet worden sind, andererseits das Evangelium an und für sich verständlich genug ist, nicht erst einer, dasselbe ausführlicher erklärenden Predigt, und das Bibelwort selbst genügt ihnen; die Katechumenen dagegen bedürfen zwar, als noch nicht vollständig im Christenthum Unterrichtete, einer genaueren Belehrung, für welche sich aber der zur Anbetung Gottes bestimmte Ort, und die seiner Verehrung gewidmete Zeit des Gottesdienstes nicht eignen. Wenn daher gepredigt wird, so geschieht dies erst nach dem Schluss der Abendmahlsliturgie."*

Cap. XX. XXI. Preces post Evangelium et Catechumenorum Expulsio. Uti in Liturgiis orientalibus paene omnibus proxime sequuntur Evangelium preces effusae pro totius ecclesiae grege, pro regibus, hierarchia ecclesiastica e. a. Vocatur apud Graecos ἡ ἐκτενὴς ἱκεσία quippe quod audito Evangelio animi fidelium precandi ardore magis incaluerunt. Russorum preces lectoribus ex Altii libro communicamus: *Diacon: Lasset uns sprechen von ganzem Herzen und von ganzer Seele: Chor: Herr, erbarme dich! Diacon: Allmächtiger Herr, Gott unserer Väter, wir bitten dich, erhöre uns, und sei uns gnädig! Chor: Herr, erbarme dich! Diacon: Erbarme dich, o Gott, nach deiner grossen Güte! Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Wir bitten dich für den gottesfürchtigsten Kaiser, unseren grossen Herrn (Name), dass du ihm Macht, Sieg, eine lange und ruhige Regierung, Gesundheit und Seligkeit verleihest, und insonderheit, dass du ihm alle Feinde und Widersacher überwinden helfen mögest. Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Auch bitten wir für seine Gemahlin, die gottesfürchtigste Frau Kaiserin (Name). Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Lasset uns beten zu dem Herrn für seinen Thronfolger, den rechtgläubigen Herrn (Name), für die rechtgläubigen Herren Grossfürsten und Frauen Grossfürstinnen*

(Namen). Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Auch bitten wir für die heilige dirigirende Synode und für alle Brüder in Christo. Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Wir bitten auch für die christlichen Kriegsheere. Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Auch bitten wir für unsere Brüder, die Priester, und für die ganze Brüderschaft in Christo. Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Auch bitten wir für die seligen, heiligen und rechtgläubigen Patriarchen, für die Czaaren und Czaarinnen, für die Stifter dieses heiligen Gotteshauses, und für alle rechtgläubigen Väter und Brüder, die uns vorangegangen sind, und die hier oder anderwärts ruhen. Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Diacon: Auch bitten wir für die, welche diesem heiligen Gotteshause wohlthun, in ihm dienen und singen, und für Alle, die da stehen und auf deine grosse Güte hoffen. Chor: Herr, erbarme dich! (Dreimal.) Presbyter (oder Bischof): Denn du bist der gnädige, die Menschen liebende Gott, und dir, dem Vater, Sohn und heiligen Geiste, bringen wir unser Lob dar jetzt und immerdar und von Ewigkeit zu Ewigkrit. Chor: Amen. — Denique, si orandum est pro Defuncto, adnectuntur preces pro requie eius sempiterna.

His precibus peractis, Sacerdos paratus aggredi sacrificium, cui adesse nefas est non initiatos, hos emittere e fidelium choro, oratione prius pro eis lecta, consuevit. Sane vero haec antiquissima ecclesiae consuetudo, cum prorsus mutata sit saeculi ratio, magis pristini temporis memoriam excitat, quam quod alicui subveniat necessitati. Verumtamen praeclara sunt, quae Mourawieff-Muralt, patrocinio caerimoniae succepto, in medium profert l. c. p. 19 sq.: *„Vielleichst fragst Du: Wozu dieser Gebrauch jetzt, da es gar keine Classe solcher zur Taufe sich Vorbereitenden mehr giebt, indem alle in ihrer frühesten Kindheit getauft werden, und die Classen der Büssenden und Excommunicirten beinahe nicht mehr vorkommen?*

Aber bedenke doch, wie viele sind nicht unter uns, die in den christlichen Glauben eingeführt wurden, ohne dass sie glaubten, wie viele zum Heile geladen, ohne dass sie darnach gingen! Umsonst würde sich die Kirche bemühen, die Herzen derselben durch ihr Flehen zu erweichen, durch das Wort Gottes zu erschüttern. Sie haben Ohren, und hören nicht, Augen, und sehen nicht, und stürzen ihrem Verderben zu, als einem sichern, ihm von der Hand des Todes bereiteten Mahle, und wenden sich ab von der geistlichen Tafel, die der Erlöser ihnen bereitet durch Mittheilung seines eigenen Leibes und Blutes, indem er ihnen zuruft: „Kommet her zu mir alle, die ihr mühselig und beladen seid: ich will euch erquicken!“ (Matth. 11, 28.*)*

Doch, was sprech' ich von andern? Blicken wir auf uns selbst! Sind wir nicht auch Anfänger, Katechumenen?

Was sagst Du? Wir bekennen doch Christum! Ja; allein geschieht es nicht so oft bloss mit den Lippen? Sind unsere Worte besser, als die der Heiden? Aber nach den Worten der Schrift ist der Glaube ohne Werke todt. Nein, mein Freund, mit Zittern senke ich das Haupt beim Rufe des Diacon: „Katuchemenen, senket eure Häupter vor Gott", worauf sie aus der Kirche geschickt werden sollen und flehe in diesem Augenblicke für mich, wie für andere, dass wir nicht hinausgetrieben werden aus dem Himmelreiche durch die furchtbaren Boten des Herrn, wie die Katechumenen durch den Diacon aus der Kirche getrieben werden, und wenn er dann wieder nur die Gläubigen zum Gebete ruft, weisst Du, dass ich es dann kaum sogleich wage zu beten?"

Dum Diaconus Catechumenas iubet secedere, expandit Sacerdos in altari *τὸ εἰλητόν*, mappam linteam, cui postea superponuntur Discus et calix. Simili ratione ex Ambrosiana disciplina componitur altare ante Oblationem tegmine linteo et dicitur Oratio super Sindonem.

MISSA FIDELIUM.

Cap. XXII. XXIII. XXIV. Orationes pro Fidelibus. Hymnus Cherubicus. Ingressus Maior, *ἡ μεγάλη εἴςοδος*. Completa quae dicitur Catechumenorum Missa Diaconus *πιστοὺς* ut in ecclesia maneant, adhortatur, tum sacris participaturi, tum ferventiores et secretiores preces ad Deum emissuri. Et sane insequitur Litania minor, Sacerdote secreto duas pro fidelibus orationes recitante. Iam vero, cum prope instet sanctissimum *τῆς λειτουργίας* mysterium, cantatur a Choro Hymnus Cherubicus — *παρακελεύεται γὰρ πάντας ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τέλους τῆς ἱερουργίας προςεκτικώτερον ἔχειν τὸν νοῦν, πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν κάτωθεν ἀφεμένοις ὡς βασιλέα μέγαν μέλλοντες ὑποδέχεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας.* Haec Germanus: et omnino apte et pudice hymnum compositum esse lubenter concedimus. Eadem sensit Mourawieff-Muralt p. 19 sq.: *„Jetzt singt man den erhabenen Gesang der Cherubim von Justin: „Die wir die Cherubim geheimnissvoll darstellen, und der lebenschaffenden Dreieinigkeit den Gesang des dreimal Heilig bringen, legen wir ab jede Sorge des Lebens, da wir den König des All aufnehmen sollen, wie er von den Schaaren der Engel unsichtbar über ihren Speeren einhergetragen wird." Dieser Ausdruck des Einhertragens auf Speeren (Doryphoria) wird Dir auffallen; er entspricht aber vollkommen dem Bilde, welches Justin angewendet hat: Die römischen Soldaten hoben nämlich den neu erwählten Imperator auf einen Schild,*

d trugen ihn mitten durch die Legion, so dass er über ihren Speeren überschwebte. Dieses Bild wird auch in der Kirche wiederholt, indem r Diacon nach den Worten: „Legen wir ab jede Sorge des Lebens!" s einer aus der unsichtbaren Legion der Engel erscheint, auf dem **isko s,** *wie auf einem Schilde, den höchsten Herrscher in der bescheinen Gestalt eines Lammes tragend. O wie zur guten Zeit trifft bei sem Gesange der heilsame Ruf: „Legen wir ab jede Sorge des Lens!" jedesmal unser Ohr! Wie zur guten Zeit entreisst er den verckten Sinn seinen eiteln Gedanken!"* At vero, quod ad historiam rifice lapsus est vir doctus. Patet enim cogitare de Iustino quodam, mni auctore, fortasse Iustino Martyre. Sed testis est Cedrenus carn sacrum tempore Iustini secundi imperatoris circa annum 600 in turgia sacra receptum esse p. 684. 685 ed. Bonn.: — *ἐπὶ τούτου υπώθη ψάλλεσθαι τῇ μεγάλῃ ε' „τοῦ δείπνου σοῦ τοῦ μυστικοῦ* — . 224) — *ἐτυπώθη δὲ ψάλλεσθαι καὶ ὁ Χερουβικὸς ὕμνος.* Ea de usa hymnus cum oratione sua: *οὐδεὶς ἄξιος κτλ.* desideratur in offiis Syrorum, Coptitarum, Aethiopum, Nestorianorum: obvius est in Lirgia Armenorum, qui cherubicam cantionem modo genitam, cum saelo demum septimo prorsus ab orthodoxis secesserint, e Graecorum ibus in suos transmigrare passi sunt.

Cantores Hymnum Cherubicum longius producant necesse est. Nam ter chori cantum recitat Sacerdos secreto orationem: *οὐδεὶς ἄξιος κτλ.*, Sacerdos et Diaconus et ipsi *„εἰκονίζοντι τὰ Χερουβὶμ"*, deferunr sacra dona e prothesi, ducitur magnifica illa et sollemnissima pompa, iam appellant Graeci *τὴν μεγάλην εἴσοδον.* Optime quasi praesentem oponit incedentium ordinem Goarus l. c. p. 131 sq.: Duplicem Ingresm esse, in superioribus observatum est, minorem, quo sacrum Evanlium; maiorem, quo sacra dona ad altare inferuntur[1]): hic in privatis urgiis a Diacono et Sacerdote; vel in solemnioribus, a Pontifice cebrante peragitur. Et Pontifex quidem si sacrum faciat, illum longo mitatu et multiplici apparatu pompa procedit. In porta namque Proeseos numerosi Lectores cereas faces accensas praeferentes, Diaconos gressuros excipiunt et praecedunt via illa sinuosa, quam frequentibus inctis per templum ductis, notavimus tabula; succedunt Diaconi, et prius quidem eorum depositum a Pontifice pallium complicatum manibus fert; sequentes, Flabella; ultimi pro eorum copia et numero thura ffumigant. Viam thure et odoribus fragrantem Diaconus vel Sacerdos nem sacrum in Disco repositum, et opertum velamine gestans capessit:

---

1) Bene hoc duplici ingressu duplex ostenditur ecclesiae columen: verbum et samentum.

et pone illum Sacerdos alius, qui calicem etiam opertum ante pectus defert. Hos sequuntur Sacerdotes Pontifici concelebrantes (quo solemnius enim est missae officium, eo plures Sacerdotes sacra secum facturos Pontifex convocat, qui vel calices vacuos ornatus gratia, vel ut plurimum altaris sacra instrumenta; hic Lanceam, ille Spongiam sive purificatorium, alius librum missalem, alter reliquias sacras tenet; et in Paschatis solemnibus ad Ascensionis usque celebritatem plerisque in Monasteriis Christi in sepulchro iacentis imaginem (cuius est usus in processione nocturna, et vigiliis magnae Parasceues) ἐπιτάφιον hac de causa dictam, ultimi duo Sacerdotes agmen illud claudentes capitibus gestant, et praevios sequuntur. Cantores interim modulatis vocibus, et gravi cantu, Cherubicum Hymnum decantant, et nisi sacrorum donorum latores conspexerint e Prothesi egressos, nusquam illa verba, ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξάμενοι, concinere audent. Tunc autem ceu Regem omnium ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσι, Angelicis ordinibus invisibiliter stipatum excepturi, quidam inclinant, alii procumbunt in genua, in quibusdam etiam locis nonnulli, maxime aegritudine afflicti, pedibus se transeuntium substernunt: cuncti vero vel precantur, vel se celebrantium orationibus commendant, vel quod frequentius est, Christum quasi praesentem, latronis in cruce poenitentis voce alloquuntur: Κύριε μνήσθητί μου ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Respondent illi μνησθείη Κύριος ὁ Θεὸς πάντων ἡμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· πάντοτε. A qua voce repetenda nullatenus desistunt, usquedum stantibus ad sacras fores Lectoribus, ipsi per medios eorum ordines pertranseuntes, ad sanctum Tribunal pervenerint. Ibi a Pontifice ordine mutuisque precibus excipiuntur. Et Diaconus quidem sacrum panem gestans; μνησθείη, inquit Episcopo, Κύριος ὁ Θεὸς τῆς ἀρχιερωσύνης σου, ἐν τῇ, κτλ. et Pontifex reciproce: μνησθείη, ait, Κύριος ὁ Θεὸς τῆς ἱεροδιακονίας σου, etc. subsequens Sacerdos Pontifici audienti vocem eandem iterat: ille rursus, μνησθείη, etiam dicit, τῆς ἱερωσύνης σου, κτλ. et sacris donis e Diaconi et Sacerdotis manu a Pontifice ad sacras fores receptis, sacro cultis osculo, et in altari repositis, Pontifex tandem clara voce toti populo suas preces pollicetur dicens, μνησθείη πάντων ἡμῶν, κτλ. atque ita finem, μεγάλῃ εἰςόδῳ imponit, ad quem tamen ipse non procedit, sed reversos, ut diximus, ad sacras fores cum donis accedentes praestolatur, et singulos iuxta suos gradus admittit. Et haec quidem ita, si Pontifex sit, qui celebri apparatu sacra peragit, vel praecipuum illuxerit festum, quod solemnitatem officii solito maiorem requirat. Currente vero tempore, uno solo Diacono Sacerdoti concelebrante, eodem itineris tractu, praecedentibus cereis procedit, uterque; et Diaconus quidem sinistra Discum capit

superpositum tenens, dextra vero thure oblato, Sacerdotem calicem ambabus manibus gerentem, veneratur; nec recta ante illum graditur, ne terga vertat, sed ipse maioris cultus gratia, retrogradis fere passibus ad sacrum usque tribunal incedit; ubi iuxta ritum hic expressum sacra dona deponuntur. Et tandem si Sacerdos absque comite Diacono mysterium perficiat, Lectore suffumigante, capite et sinistra manu Discum, dextra vero ante pectus sanctum calicem sustentat, et populo venerabundo, procumbenti et adoranti ipse utrobique vocibus supra allatis, regni coelestis ingerit memoriam.

Illa processio a prothesi ad altare eodem sollemni apparatu fit apud Syros, Coptitas, Aethiopes, eo tantum discrimine, quod Graeci eam differunt usque ad perfectam Evangelii lectionem, illi praemittunt. Et semper erat inter Latinos, qui Orientales accusarunt, quod sacra dona, antequam per consecrationem transmutata fuissent in corpus Christi et sanguinem, illis honoribus prosequerentur, qui nudis elementis non possent convenire; immo non defuerunt, qui huius prostrationis causa idololatriam orientalibus exprobraverunt. Sed negabant Graeci dona se ante consecrationem adorare sed venerari: non ut verum Christi corpus cui verus *λατρείας* cultus debebatur, neque honorare tantum ut sacras imagines, sed anticipantes quadam veneratione prosequi tanquam transferenda mox in Christi carnem et sanguinem.[1]) Poterat praeterea monere, in Romana missa etiam exstare illius „anticipatae venerationis" vestigia. Offertur ante consecrationem hostia immaculata, offertur calix salutaris, incensantur in missa sollemni, crucibus signantur uti „sacrificium illibatum". Haec Graecorum et Romanorum praevia veneratio optime intelligitur ex vetustissimae ecclesiae moribus, quae panem et vinum ut verum sacrificium Deo obtulit, fidelium rationes repraesentans et devotionem: recepit a Deo in melius transmutatum uti carnem et sanguinem Domini.[2])

At vero de his in utramque partem disputari posse, omnino concedimus. Prorsus indigna sunt, ut rectius dicam, risum moventia, quae

1) Nic. Bulgari: „*καὶ μὴ στοχασθῇς ἀρτολάτρας διὰ τοῦτο, ἢ οἰνολάτρας τοὺς Χριστιανούς, καθὼς ἐφλυάρισαν κάποιοι ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας, καὶ εὐσεβείας· ἐπειδὴ λέγει Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης, δικαίως προσπίπτουσι πάντες τοῖς ἱερεῦσιν οἱ πιστοί· τὸ μὲν, τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἐξαιτούμενοι, καὶ μνησθῆναι τούτων ἐν τῇ ἱερουργίᾳ δεόμενοι· τὸ δὲ, τιμῶντες τὰ θεῖα δῶρα· εἰ γὰρ καὶ μήπω ἱερουργήθη, ἀλλ' ἐν τῇ προθέσει ἀνετέθησαν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκεῖσε εὐχὴν ἀνέφερε τῷ Θεῷ, καὶ προσδέξασθαι ταῦτα εἶπεν εἰς τὸ ἀνω θυσιαστήριον.*"

2) Omnino dici potest, Graecos in quavis Missa pompam ducere sollemnissimam, qua ornant Romani festum corporis Christi, ita tamen ut procedant Graeci cum elementis nondum consecratis.

de magno introitu temere effutit Kingius, Covelli [1]) pedissequus: *„Dr. Covel bemerket mit vieler Einsicht, dass zur Vermehrung der Belustigung und blinden Andacht des angaffenden Volkes diese feierliche Procession, wobei die Stücken von den Heiligen auf den Heiligen auf den hohen Altar getragen werden, eingeführet wurde, zur Nachahmung der Heiden bei dergleichen Staate und Pracht in ihren Feierlichkeiten. Denn erstlich ist es weltkundig, dass sie Lichter und Wachskerzen brauchten, besonders bei ihren grossen Festen, die entweder zu Ehren ihrer Götter oder der Menschen gefeiert wurden. So waren bei der Procession zu Ehren der Isis, die Apulejus (Aur. As. L. II.) weitläuftig beschreibet, sowohl viele Manns- als Weibspersonen mit Lampen und Wachskerzen und andern Arten von Lichtern, wodurch sie den Sternen, die von den Heiden für belebt angesehen wurden, ähnlich, und daher ihnen auch angenehm wurden oder sie besänftigten. — Ausserdem ist diese seltsame und lächerliche Geberde des Diaconus, da er den Teller oder die Schüssel auf seinem Kopfe oder Schultern trägt, eine deutliche Nachahmung der Heiden bei ihren Opfern und Gottesdiensten. Pausanius erzählt, dass zu Athen die Κανηφόροι, zwei Jungfrauen, welche das Fest der Minerva begleiteten, ihre heiligen Körbe auf ihren Köpfen getragen hätten. Auf gleiche Weise wurden die heiligen Gefässe und Körbe auf dem Kopfe getragen bei dem Opfer des Priapus und Bacchus, wie ihre Figuren in Basreliefs vorgestellt werden, und die alte Frau mit ihrem Topfe zum Anschlagen wird von dem Aristophanes (Πλοῦτος Act. 5. Sc. 3. v. 2) beschrieben. Und es ist wahrscheinlich, die Jungfrauen trugen ihre Körbe mit der Gabe für die Diana auf eben diese Weise; so wie alle übrige Κανηφόροι bei allen Opfern, die sie begleiteten. Die griechischen Priester tragen oft ihre Schüssel so in den Landkirchen und bei ihren Jahrfesten auf den Feldern: eben dieses kann man bei den Figuren an des Titus jüdischem Triumphe zu Rom sehen. Tomasin erzählt aus dem Novarinus, dass sich der König Agrippa eine Ehre daraus gemacht habe, die Körbe mit den ersten Früchten auf seiner Schulter in das Heiligthum zu tragen. Aus allen diesen erhellet deutlich, dass die griechische Kirche diese Gewohnheit von den Gebräuchen der Heiden entlehnet hat.“* Iam saepius Covellos istos (nam nec hodie haec ingeniosorum hominum progenies exstincta est) [2]) iusta censura perstrinximus Cod. Lit. II. p. 52 n.

---

1) Iohannes Covellus, qui 1670 legato Anglico Byzantium misso comes fuerat et capellanus, scripsit Relationem de ecclesia Graeca eiusque quoad doctrinam ac disciplinam praesenti statu praesertim ratione eucharistiae et septem sic dictorum Sacramentorum. Cantabr. 1722.

2) Ipsa hac hora ad manus venit liber „Unterhaltungen über Russland 1853. 2 Voll.“

aconus ἐν τῇ μεγάλῃ εἰςόδῳ cum disco et thuribulo incedit.

;ap. XXV. XXVI. Preces et Offertorium. Dona sacra, in collocata, denuo velantur — ὅτι οὐ τοῖς πᾶσιν ἐξ ἀρχῆς ἐγνω-ις ἦν ὁ Ἰησοῦς καὶ ὅτι σωματωθεὶς οὐδ' οὕτω τῆς κρυφίου τοῦ ; θεότητος καὶ τῆς προνοίας ἐξέστη, ἀλλ' ἀκαταληπτός ἐστιν καὶ ιος ἀεί. Porro, cum adsit tempus sacrificii Sacerdos et Diaconus attrectaturi se ad orationes pro se invicem faciendas excitant, atque Sacerdos Latinus hortatur: Orate fratres etc. Sequitur προςκομιδῆς, qua secunda vice sacra dona Deo offerunt. Est enim

istius famosi libelli Missam Graecam ex mentis stupore ac perversitate sic exponit 977): „Bei dem Messelesen brennen um zwei hohe dreiarmige Leuchter (!?) eine anderer Wachslichter und Lampen. Hat der fungirende Bischof oder Geistliche Worte gesungen, so antwortet der andere geistliche Corps mit Gebet für alle Men- oder besondere Personen; hinter einigen Worten folgt immer das Gospodi pomilui. esshaltende in gold- oder silbergesticktem Messgewande wendet sich am Altar oft ält die beiden dreilichtrigen Leuchter und bekreuzigt damit die Gemeinde, schnell ı Doppelkreuz, doch vorsichtig, dass keines der Lichter verlöscht. Das heisst Gott ." Sed forsan haec placent huius temporis rabiosis Polemicastris.

Missae Graecae triplex oblatio. Primo in Liturgiae praefatione, *ἐν τῇ προθέσει*, fit imperfecta oblatio: sanctificantur, quae Deo segregantur, panis et vinum nec ulli amplius communi usui impenduntur. Secundo cum e propositionis ara ad altare sacra dona deportantur et praesenti oratione super eis fusa deducuntur et Offertorium completur. Accedit quod precatur Sacerdos, ut dignus sit, qui offerat. Tertio tandem cum consecratione absoluta non iam panis et vinum, sed corpus Christi et eius sanguis in sacrificium offeruntur.

Accipimus Graecorum ad Liturgiam commentarios, *δεήσεις, προςευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας*, a Paulo apostolo Timotheo commendatas quotidiana religione in officiis suis ad Deum dirigi. Nam in Litania maiori et minori (*συναπταῖς*) fiunt *δεήσεις*, Diacono frequenter monente: *τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Προςευχαί* sunt orationes secreto a sacerdotibus recitatae, *εὐχαριστίαι* sunt hymni in laudem Dei decantati. Denique *ἐντεύξεις* s. *αἰτήσεις* pronuntiantur sacris donis e prothesi in aram deportatis et ea de causa Diaconus iterum iterumque hortatur: *παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.* Mourawieff-Muralt p. 22: „*Wiederum tritt der Diacon zum Volke hinaus, es aufzufordern zum Gebete des Herrn. Aber schon gehn diese Bitten nicht mehr auf irdische und zeitliche Segnungen, sondern auf geistliche und himmlische. Er fleht um einen Schutzengel, um das, was gut und nützlich ist für die Seele, um Vergebung der Sünden, um Fried' und Ruhe in diesem Leben und um ein gutes Ende desselben und gute Rechtfertigung vor dem furchtbaren Richterstuhle Christi.*"

Cap. XXVII. Osculum Pacis. Symbolum. Optime Rubricistae exponunt, quonam sensu ac consilio expostuletur ab ecclesia osculum pacis: *Ἐπειδὴ κατὰ τὸ Σκεῦος αὐτὸ τῆς Ἐκλογῆς α΄. πρὸς Κορινθ. ιγ΄. Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἴδω τὰ Μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥςτε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδέν εἰμι. Γέγονα χαλκὸς ἠχῶν. Χωρὶς τὴν ἀγάπην ματαία εἶναι ἡ Πίστις, ματαία ἡ Προςευχὴ, ματαία ὡς πρὸς ἡμᾶς ἡ Εὐχαριστία. Εὐχῇ* (*ἐσημείωσε διὰ τοῦτο καὶ ὁ Καβάσιλας Κεφ. κε΄.*) *καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ, καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς Πίστεως ὁ Ἱερεὺς ἑαυτὸν εὐτρεπίζει, καὶ πρὸς τὴν Ἱερουργίαν κατασκευάζει, καὶ διατίθησι πρὸς τὴν χάριν. Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους. Πολὺς ἦτον παλαιόθεν ὁ Ἀσπασμὸς, ὁποῦ ταύταις ταῖς ὥραις ἐγίνετον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀσπαζέσθω ὁ Ἐπίσκοπος τὴν Ἐκκλησίαν καὶ λεγέιω· Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Καὶ ἀσπαζέσθωσαν οἱ τοῦ Κλήρου τὸν Ἐπίσκοπον, οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκοὺς, αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας. Διαβάζομεν εἰς τὸ η΄. τῶν Ἀπο-*

ολικῶν διατάξεων. Καὶ ὄχι μόνον εἰς ἐκείνους τοὺς πρώτους καιροὺς, ἡ καὶ πολλοὺς χρόνους κατόπι ἐξακολούθησεν εἰς τὴν Λειτουργίαν τὴ τοῦ Ἀσπασμοῦ ἡ τάξις. Ἔτζι ἔχομεν εἰς τὴν ἐν Λαοδικείᾳ ίαν Σύνοδον. Καὶ μετὰ τὸ Πρεσβυτέρους δοῦναι τῷ Ἐπισκόπῳ ν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην διδόναι, καὶ οὕτω τὴν ίαν Προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι. Τῶρα ἐξέπεσεν, ὅσον εἰς τὴν Λειυργίαν, τῶν λαϊκῶν ὁ Ἀσπασμός. Καὶ ἄλλη τις οἰκονομία ἐκράτει τὰ τὸν τότε καιρὸν ἐν τῇ Θείᾳ Ἱεροτελεστίᾳ.

Nunc, ubi sacerdotes in sanctuario sese invicem osculati sunt, aconus ad populum conversus, exclamat: τὰς θύρας, τὰς θύρας. 10d Cabasilas male opinatur pertinere ad fores aurium vel oris sancto mbolo recludendas. Nam extra dubitationem est, olim portarum ecesiae custodiam denuo ministris a Diacono commendatam esse, ne myeriorum sacris adsint alieni. Hodie res aliter comparata est. Mouraeff-Muralt p. 23: *„Jetzt hat die Kirche keinen Grund mehr zu solcher sorgniss; vielmehr wird bei jenem Rufe der Vorhang von den heilin Thüren, die sonst beim Dienste eines gemeinen Presbyters verschlosn bleiben, weggezogen zum Zeichen, dass das Geheimniss geoffenbaret id allen Gläubigen mitgetheilt werden solle.“*

Constat inter omnes, recitari in Missa graeca Symbolum Nicaenum, nissa tamen voce: filioque. Et sectae hanc additionem condemnant; ias in hoc symbolo paucis syllabis exceptis omnes conveniunt.

Calci capitis addimus Kingium, Rubricam de osculo et symbolo acratius exponentem: *„Unterdessen machet der Priester drei Verbeungen und saget mit leiser Stimme: Ich will dich lieben, o Herr, meine ärke, der Herr ist meine Burg und meine Zuflucht; dreimal. Sodann isset er die heiligen Sachen, wie sie bedeckt sind, zuerst die Spitze r heiligen Schüssel, sodann die Spitze des heiligen Bechers, dann die ke des heiligen Tisches, die ihm am nächsten ist; wenn zwei oder ehrere Priester sind, so küsst ein jeder von ihnen die heiligen Sachen, id einer den andern die Schulter, und einer saget: Christus ist unter is. Der andere antwortet: Er ist und wird sein. Sodann wenn zwei ler mehrere Diaconen da sind, küsset ein jeder von ihnen das Kreuz ines Orarion, und einer den andern auf die Schulter, und saget eben is, was der Priester sagte. Der Diaconus, der sich neiget an dem rte, wo er stehet, küsset sein Orarion auf das Kreuz, und saget laut: ie Thüren, die Thüren, lasset uns aufmerken in Weisheit. Hier nimmt r Priester die Aër, und hält sie über die heiligen Gaben, und wenn rschiedene Priester als Gehülfen da sind, so nimmt ein jeder von ihn die Aër, und indem sie dieselbe hin und her bewegen, wie sie dielben über die heiligen Gaben halten, und ihre Häupter fast unter die*

Aër beugen, so saget ein jeder zu sich selbst zu gleicher Zeit mit dem Volke in der Kirche den Nicänischen Glauben.

Cap. XXVIII. Praefatio cum Hymno Triumphali. Ut tranquillo et pacato animo consecrationi populus attendat, ad pacem eum Diaconus hortatur: etenim, ut est apud Cabasilam *προςφέρομεν οὐ μόνον μετ' εἰρήνης, ἀλλ' αὐτὴν εἰρήνην ἀντὶ δώρου καὶ θυσίας ἑτέρας.* Quapropter populus respondet: *ἔλαιον εἰρήνης θυσίαν αἰνέσεως, ὁ δὲ ἔλεος γέννημά ἐστι τῆς βεβαίας καὶ καθαρὰς εἰρήνης.*

Praefatio apud Graecos omnibus Missis, neglecta temporis et festorum varietate una eademque est. Renaldotius l. c. II. p. 78: Haec oratio respondet Praefationi nostrae, quae ut olim multas diversasque formas habuit, ita quoque Orientales, maxime vero in Syriacis Liturgiis. Singulae quippe proprias habent, quarum aliae breviores sunt, prolixiores aliae. Omnium tamen una est sententia, nempe ut laudetur Deus ab infinitis suis in humanum genus beneficiis, creatione, conservatione post Adami peccatum, institutione per Legem et Prophetas: missione filii ad salutem totius mundi, eiusdem in terris dispensatione, passione, morte, resurrectione, praedicatione Evangelii per Apostolos et Ecclesiae fundatione. Unde laudatus ab Angelis est coelesti omni militia, qua occasione saepe de illis multa dicuntur, terminaturque Oratio per hymnum triumphalem, Sanctus. Talis est Praefationum omnium Graecarum et Orientalium dispositio, absque ullo, praeterquam ex verborum copia, discrimine, et quod omnes gratiarum actionem continent, et in hymnum triumphalem desinunt, Latinis ea in parte similes sunt. At istorum alia omnino ratio est. Patet enim ex ipso Missali veteri Gregoriano, singulares Praefationes, non modo festis praecipuis, tum memoriis sanctorum celebrandis, sed Dominicis singulis, aliisque diebus fuisse destinatas, in quibus de mysteriis ipsis, quae ritu solenni recolebantur, ut etiam de sanctorum actis nonnulla inserebantur, adeo ut quotidiana prope foret Praefationum mutatio. Cf. Cod. Lit. I. p. 29 sq. 131. Aliam utriusque ecclesiae discrepantiam agnoscit Nealius in prolixitate orientali ac brevitate Latina. Praesertim recentiores tetigit praefationes; nam Missale Gothicum et Mozarabum longissime excurrit praefando. Praeterea Sacerdos Latinus voce gravi ac grande sonanti decantat Praefationem, ut ab omnibus audiri possit, Graecus eam perlegit *μυστικῶς.*

Quae leguntur in fine: *ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα* non designant quatuor mundi elementa, ut nonnullis placuit, neque caelum in quatuor plagas divisum, sed spectant ad quadriformes Cherubim, quorum mentio fit in scriptura. Itaque recte Germanus: *ᾄδοντά ἐστιν ὁ ἀετός· βοῶντά ἐστιν ὁ βοῦς· κεκραγότα ὁ λεών· καὶ λέγοντα ἄνθρωπος.*

Hymnus *ἐπινίκιος* s. triumphalis prorsus concordat cum Latinorum Sanctus. Nic. Bulgari l. c. p. 146: — *καὶ τέλος, Ἐπινίκιος Ὕμνος εἶναι ὁ παρὼν, ὁ ὁποῖος κράζεται ἔτζι, ἐπειδὴ καὶ εἰς αὐτὸν δοξάζεται ὁ μέγας Θεὸς, ὡς Κύριος Σαβαώθ. Τουτέστιν, Αὐθέντης τῶν στρατευμάτων. Καὶ εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἴδιος, ὁποῦ δοξολογίαις ἀσιγήτοις, ἀκαταπαύστοις στόμασιν ἤκουσεν ὁ Ἠσαΐας νὰ κράζουν μὲ φόβον, καὶ τρόμον αἱ Οὐράνιαι Δυνάμεις ἔμπροσθεν τοῦ Θρόνου τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ἔσμιξεν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸν ἐπίγειον Ὕμνον. (Ἐπινίκιον καὶ αὐτὸν) ὁποῦ μετὰ Βαΐων, καὶ κλάδων ἐπρόσφεραν τοῦ Σεσαρκωμένου λόγου τῶν Ἑβραίων οἱ παῖδες. Αὐτὸ δηλαδὴ τό· Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ μία Ἐκκλησία Ἀγγέλων, καὶ ἀνθρώπων διὰ τοῦ Χριστοῦ γέγονε. Διὰ τὸ ὁποῖον γράφει καὶ ὁ Θεσσαλονίκης. Ὅτι τὸν Ὕμνον τοῦτον καὶ ὁ Λαὸς ἐκβοᾷ. Δεικνὺς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἴσην αἴνησιν ὑμῶν μετὰ τῶν Ἀγγέλων, καὶ τὴν μετ᾽ αὐτῶν ἕνωσιν.*

Ritus pontificales enarrat Mourawieff- Muralt p. 23 sqq.: *„Der Bischof tritt jetzt zum letzten Male zum Volke heraus, um es von der Weihe der Gaben zur Andacht zu entflammen und spricht, die zum Himmel erhobenen Leuchter in den Händen: Die Gnade unseres Herrn Iesu Christi, die Liebe Gottes des Vaters und die Gemeinschaft des heiligen Geistes — und fordert dann Alle auf, um dieser drei grossen geistlichen Gaben willen ihre Herzen zu Gott zu erheben. Der Chor erwiedert ihm statt Aller zuversichtlich: Wir haben sie zum Herrn erhoben. Danken wir dem Herrn! ruft nun der Bischof aus, die Gemeinde zum dritten Male segnend, und, nachdem sie ihm beim Klange der zum grössern Gebete zu bewegenden Glocke geantwortet hat: Geziemend und recht, geht er in das Heiligthum zurück, um diese Danksagung zu bringen. Dort, vor der heiligen Tafel, auf der das Opfer bereitet ist, erinnert er an all die wunderbaren und unaussprechlichen Wohlthaten, die Gott von Erschaffung der Welt an bis zu ihrer Erlösung den Menschen erwiesen hat, und, indem er wie in Verzückung von seinen unwürdigen Menschenworten zu einem würdigern Lobe übergeht, gedenkt er des Engelgesangs, den Jesaias aus dem Munde der von Ezechiel in den geheimnissvollen Gestalten von Adlern, Stieren, Löwen und Menschen erblickten Seraphim vernommen hat, und ruft aus: Sie, die das Sieglied singen, rufen, schreien und sprechen! und der Chor, an seiner Verzückung Theil nehmend, antwortet zuerst mit den Worten der Engel selbst, als wäre er im Himmel: Heilig, heilig, heilig ist der Herr Zebaoth! Voll ist der Himmel und die Erde seines Ruhms! Dann begrüsst er den Herrn auch auf Erden mit den Stimmen der Kinder Jerusalems, die dem Sohne Davids entgegen gegangen waren: Hosiannah in der Höh'! Gelobet sei, der da kommt im Namen des Herrn! In die-*

sem Augenblicke, sagt der heilige J o h a n n C h r y s o s t o m u s, *wurden viele heilige Männer im Heiligthum Engel gewahr, die mit ihnen dienten, und voll Gottesfurcht an der heiligen Tafel standen.“*

Cap. XXIX. **Memoria coenae sacrae a Domino institutae.** Iam Diaconus Asteriscum tollit e disco — *οὐκέτι ὁ ἱερεὺς διὰ νεφέλην ὡς ποτὲ Μωϋσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτεύει.* Remoto vero asterisco flabello i. e. ligno in Cherubini faciem, alarum senario circumstipatam caelato, ut Terentiana utar voce profana, ventulum facit super sanctis donis, ne animalia volitantia incidant in calicem p. 61. Allegoristae flabellorum motu admirationem et conturbationem coelestium spirituum expressam volunt, qui ad crucis stipitem convenerant. Si desit flabellum, Diaconus velo apprehenso et quasi manibus appenso sacra dona ventilat.

Ῥιπίδιον Ventilabrum.

Renaldotius I. p. 211: „Orationis, quae a Sacerdote post hymnum triumphalem a plebe dictum pronunciatur, communis est in omnibus Officiis forma: nisi quod in antiquis brevior, in aliis aliquanto prolixior est. Omnium sententia eadem, nempe beneficiorum Dei erga humanum genus enumeratio a creatione: tum ex caritate, qua post Adami lapsum homines a perditione revocavit, mittendo Patriarchas, et Prophetas et legem dando: tandemque per Incarnationem unigeniti filii sui, totamque eius in terris dispensationem, mortemque salutarem, liberando a servitute diaboli. Cum vero ante passionem Christus Sacramentum corporis et sanguinis instituerit, iusseritque Apostolis et per eos Ecclesiis omnibus, ut illud in sui memoriam celebraretur, ab illorum usque temporibus Ecclesiasticae disciplinae perpetua lex fuit, ut eiusdem institutionis memoria repeteretur, et eadem ipsa verba adhiberentur, quibus in ultima coena Christus corpus suum et sanguinem discipulis tradens, usus fuerat. Quippe Liturgia vetus nulla verbis illis caruit, quae, ut illa Dei: crescite et multiplicamini initio rerum creatarum prolata, huc usque operantur, ita quotidie a sacerdotibus prolata, producunt efficaciter id quod significant; ut Chrysostomus scripsit, pie iuxta et eleganter. Omnes igitur illarum Orationum formulae de divinis beneficiis sunt, deque ultimo illo passionis, et sacramenti instituti ad peccatorum remissionem, vitamque

eternam praestandam." At vero magnus ille liturgiarum consensus atue concentus arctioribus ecclesiarum orientalium finibus continetur: deo haud gravior, opinor, est inter orientalia officia ac latina diversias, quam quae in hoc nostro capite perstringit aciem. Graviorem dico, uam quae Graecorum Romanizantium [1]) vel Romanorum ad graecos ritus ropensiorum (Catharini, Bruni e. a.) disputationibus obscurari possit el exterminari. Nam toti ecclesiae occidentali tam certum est, quam uod certissimum, his vocibus: *τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου* effici consecrationem nec amplius quid desiderari. Hac ormula prolata, Romana fides ipsum Christum Dominum, sub specie panis et vini velatum in ara conspicit et nihil aliud curat caerimoniarum gravissimarum et magnificentissimarum multitudo — incensatio, campanarum pulsus, elevatio sacramenti (Graecorum *ἁγία ὕψωσις*), genuflexio — nisi ut omnibus manifestetur sanctissimum sanctissimae missae decus et apex. Apud Graecos sacra caerimonia propter cancellos superpositos et sacras fores obseratas populi oculis non patet: nec elevatur sacramentum neque aliud quid peragitur, quod Liturgiae summam et caput indicare possit. Enimvero, si modum excessit Ricardus Simon, qui Graecos verba Christi ad consecrationem haud necessaria habere contenderit, haec invicta sententia est, Graecos consecrationem verbis Christi incipere, perficere sancti Spiritus invocatione precante sacerdote: *ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου·* et postea: *μεταβαλὼν τῷ πνεύματι ἁγίῳ*. Cf. p. 69. Nic. Bulgari l. c. p. 154 sq.: *Διὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Παναγίου, καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος, ἔχομεν ἀπὸ τὸν Ἀμφιλόχιον νὰ τὸ ἔβλεπεν ὀφθαλμοφανῶς, ὅταν ἐλειτούργα ὁ μέγας Βασίλειος, καταβαῖνον ἐπὶ τὰ Δῶρα. Καὶ κατὰ τὸν πολυμαθῆ Μόσχον Κεφ. ρν'. ὁ θεοσεβὴς ἐκεῖνος Ἐπίσκοπος δίδωντας τέλος, καὶ μὲν ἐξακολουθῶντας τὴν Ἱερὰν Λειτουργίαν. ἐρωτηθεὶς, τίς ἡ αἰτία; ὅτι οὐκ εἶδον (ἀπεκρίθη) κατὰ τὸ σύνηθες τὴν ἁγίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησιν. Ἔτζι Κεφ. κζ'. Ἄλλος πνευματοφόρος Πατὴρ κάθη φορὰν, ὁπου ἐπρός-*

1) Ut Graeci in concilio Florentino 1439: „Fateri nos diximus, per haec transsubstantiari sacrum panem, et fieri corpus Christi. Sed postea, quemadmodum et ipsi dicitis: Iube haec perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum: ita nos quoque oramus dicentes, ut Spiritus sanctus descendat super nos, et efficiat in nobis panem hunc pretiosum corpus Christi tui; et quod in calice isto est, pretiosum sanguinem Christi tui, transmutetque ipsa Spiritu sancto suo, ut fiant communicantibus in purgationem animae, in remissionem peccatorum, et non fiant in iudicium aut condemnationem nostram." I. Maro.: Spiritus sanctus non invocatur, ut illabens efficiat seu commutet panem in corpus et vinum in sanguinem Salvatoris nostri; sed ut illa corpus et sanguinem esse ipsius Domini nostri ostendat, et faciat, ut sint percipientibus ea in remissionem peccatorum et vitam aeternam.

φερε τὴν Θυσίαν, ἔβλεπε φανερὰ αὐτὸ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ἐπισκιάζον ἐπὶ τὰ Δῶρα, καὶ παῤῥησίᾳ, Ὅταν θεάσωμαι (ἔλεγε) τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τότε καὶ τὴν Λειτουργίαν ἐπιτελῶ. Καὶ καθὼς ἱστορεῖ διὰ τοὺς Ἀποστόλους ὁ μακάριος Πρόκλος. Τὴν ἐπιφοίτησιν προςεδόκων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ τὸν προκείμενον εἰς Ἱερουργίαν Ἄρτον, καὶ Οἶνον ὕδατι μεμιγμένον, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ Σῶμα, καὶ Αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποφήνητε καὶ ἀναδείξῃ. — Αὐτὸς εἶπε (μαρτυρεῖ Γερμανὸς ὁ ἁγιώτατος) τοῦτο ἐστὶ τὸ Σῶμά μου. Τοῦτο τὸ Αἷμά μου. Αὐτὸς καὶ τοῖς Ἀποστόλοις ἐκέλευσε, καὶ δι' ἐκείνων ἁπάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν. Τοῦτο γάρ φησι ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Οὐκ ἂν ἐκέλευσε τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἐνθῆσαι ἔμελλεν, ὥςτε δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν. καὶ τίς ἡ δύναμις; τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἡ ἐξ ὕψους τοὺς Ἀποστόλους ὁπλίσασα, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου· Καθήσατε ἐν τῇ Πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. Τοῦτο τὸ ἔργον ἐκείνης τῆς καθόδου· οὐ γὰρ κατελθὸν ἅπαξ, εἶτα ἀπολέλοιπεν ἡμᾶς. Ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ἔσται μέχρι παντὸς εἰς τὸν αἰῶνα.

Ego vero pro certo habeo, ex apostolica traditione panem et vinum consecrari verbis Christi eucharisticis et oratione dominica p. 8 sq. Accessit invocatio Spiritus, ut dona sacra, in corpus et sanguinem transversa, populo manifestet atque declaret.[1]) Quam efficaciam Spiritus, ut ita dicam, declarativam etiam hodie sibi implorat Romana ecclesia, orando: Veni sanctificator et Quam oblationem: Graeca mutavit declarantem Spiritum in transmutantem, precando: *ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ.* At non ab omni vetustate hanc consuetudinem a Graecis acceptam esse, sobrium ac candidum iudicem edocet quod Diaconus sacerdote verba: Hoc est corpus meum! proferente, stola sacra dona commonstrat quasi ea voce sanctificata: persuadet ei sollemnis illa populi adfirmatio Amen, qua praeconio sacerdotis eucharistico bis respondetur. Nam hac voce antiquitus Christiani confessi sunt Christi in coena sacra praesentiam. Quodsi Graeci eam proferunt in hoc Missae capite eique saepissime addunt quae refert Arcudius: *πιστεύω Κύριε καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμι ἐγώ,* si accedat eadem sectarum devotio p. 158. 159: verosimili coniectura assequimur, olim in Missa orientali consecrationem peractam esse enarratione Canonis eucharistica.

1) Clem. 14. p. 63: — *ὅπως ἀποφήνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ κτλ.* Sunt qui *ἀποφαίνειν* idem significare volunt atque transmutare, sed male. Apud omnes scriptores Graecos habet notionem manifestandi et ostendendi.

Cap. XXX. Invocatio Spiritus Sancti et Consecratio. Observat Goarus, Graecos Sacerdotes consecraturos proposita dona non attingere, sed manu tantum elevata post benedictionem ostendere. In tertia demum oblatione, Diaconus flabello seposito, transversis in crucis figuram manibus altera elevat discum, altera calicem pronuntians: *τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προςφέρομεν.*

Cap. XXXI. XXXII. Memento pro Vivis et Defunctis. Oratio Dominica. Non est quod fusius explanemus, ecclesiam Graecam in his precibus, coram donis consecratis effusis, multa repetere, quae prisci et integri moris sunt. Dico vivorum mortuorumque nomina e diptychis praelecta,[1]) preces pro Sanctorum requie ac beatitudine pronuntiatas, orationem dominicam, non a sacerdote, sed a choro vel populo decantatam. Cabasilas: — *ταῦτα τὰ ῥήματά ἐστιν ἐν οἷς οὐδεμία περιέχεται πρὸ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν ἱκεσία, οὐδὲ εὔχεται αὐτοῖς ὁ ἱερεὺς τῶν εἰωθότων οὐδέν· ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων κεκοιμημένων μεμνημένος εὐθὺς προςτίθησι τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχήν· καὶ ἀνάπαυσον αὐτοῖς φησιν οὗ ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προςώπου σου. Ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων τοὐναντιον ἅπαν, οὐ γὰρ πρεςβείαν ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται ἀλλ' αὐτοὺς μᾶλλον προβάλλεται πρέςβεις· εἰπὼν γὰρ καὶ ἀριθμήσας τοὺς ἁγίους ἐπάγει, ὧν ταῖς πρεςβείαις ἐπισκέψαι ἡμᾶς ὁ Θεός.* Cf. p. 71.

Omnium in precibus suis recordatur Sacerdos: monet idcirco Diaconus populum, ut ei sua devotione obsecundet, Deumque pro omnibus rogans *πάντων καὶ πασῶν* meminerit. Et respondet populus: *καὶ πάντων καὶ πασῶν* sc. *μνήσθητι Κύριε.*

Cap. XXXIII. Sancta Sanctis. Pacem imprecatur Sacerdos fidelibus, orat pro digna sumptione sacramenti ac velis iterum obductis, elevat panem sanctum. Non omnes vero particulas in Sanctorum honore oblatas, sed maiorem tantum hostiam tollit — *ἐπεί ἐστιν ὁ βασιλεὺς Χριστὸς καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον. Τὰ δὲ τίμια ἄλλα δῶρα μέλη Χριστοῦ καὶ σῶμα Χριστοῦ.* Et inter elevandum pronuntiat vocem illam venerandae antiquitatis: *τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις* p. 75. Nic. Bulgari p. 170: *Τὰ Ἅγια, λέγει, δίδονται μόνον*

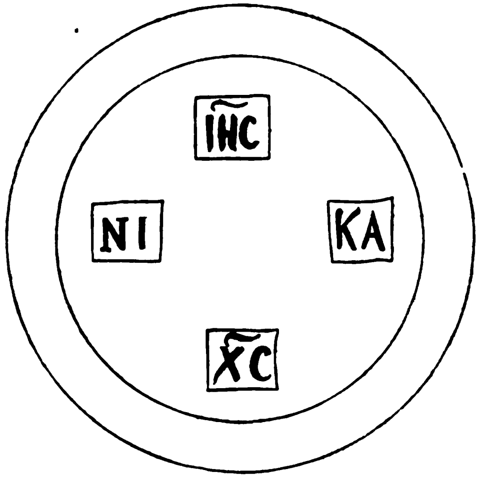
1) Tabulae bipartitae, aliquando ex auro vel argento, saepius de ebore vel ligno pretioso factae, ex quibus recitabantur nomina tam defunctorum quam vivorum, quos publice honorabat ecclesia: patriarchae, metropolitani, episcopi; patriarcharum oecumenicorum, nisi cum haereseos crimen in aliquem obiiciebatur, de quo tam saepe concertatum est; episcoporum propriae ab initio ecclesiae; presbyterorum, si qui illustriores exstiterant; benefactorum; denique Conciliorum Nicaeni, Constantinopolitani, Ephesini, Chalcedonensis. Cf. p. 30.

τοῖς ἁγίοις καὶ δικαίοις Χριστιανοῖς. Εἴ τις δὲ οὐκ ἔστιν ἅγιος, μὴ προσίτω. Οὐχ ἁπλῶς φησιν ἁμαρτημάτων καθαρὸς, ἀλλ' ἅγιος. Τὸν ἅγιον, οὐχ ἡ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγὴ ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος παρουσία, καὶ ὁ τῶν ἔργων πλοῦτος. Γράφει εἰς τὴν ιζ'. Ὁμιλ. τῆς πρὸς Ἑβρ. ὁ θεῖος Χρυσόστομος· Καὶ ὁ Λαὸς ἀποκρίνεται. Ἄπαγε. Ἡμεῖς δὲν εἰμάσθενε ἅγιοι. Ἡμεῖς εἴμεσθεν ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἀνάξιοι τοιαύτης ὀνομασίας. Ἕνας εἶναι ὁ Ἅγιος, καὶ ὁ Κύριος· Ἰησοῦς ὁ Θεάνθρωπος.

Chorus cantat *κοινωνικὴν τῆς ἡμέρας* i. e. modulum ad communionem praevium, proprium pro varietate Dominicae et festi. Et producit chorus cantum usque dum, communione clericorum absoluta, e foris sacris reseratis procedat Diaconus, populum ad communionem vocaturus. Alt p. 233: *„Während der Priestercommunion findet in den grösseren Kirchen auf dem Sängerchore das sogenannte Concert statt, d. h. eine Vocalmusik (gewöhnlich ein Psalm), bei welcher Chöre und Solosätze abwechseln; und hier ist der Charakter der neueren Musik der vorherrschende, während die eigentlich liturgischen Gesänge einen eigenthümlich altkirchlichen Charakter haben.“*

Cap. XXXIV. **Fractio Hostiae. Aquae fervidae commixtio.** Diaconus, inter cantum Chori ingressus *τὸ ἅγιον βῆμα*, orarium quod ex humero sinistrae tunicae superpositum et ante retroque pendentem ferebat, cum iam communicaturus est, praecingat in imo pectore extremitatibusque retro missis et per dorsum in crucis modum actis, dein per humeros reductis, iterum illas ante pectus in crucem agit. Itaque sic lumbos praecinctus praestolatur adventum domini sui, vel cum orarium alas significet angelorum, *„τὰ Χερουβὶμ ἐπιμιμούμενος περιστελλόμενα τὰς ὄψεις καὶ αὐτὸς περιστέλλεται ἐν τῷ μέλλειν κοινωνεῖν τοῦτο περιζωννύμενος.* Altius minus recte: *„gleichsam um sich durch das Kreuz vor allen Angriffen des Bösen zu sichern.“* Mourawieff-Muralt: *„gleichsam um alles Schwache und Unwürdige an der Menschheit von jeder Seite mit dem Kreuze zu verdecken.“* Pontifex si celebrat, nunc assumit *ὠμοφόριον*, ut cum eo divinis mysteriis participet.

Accedit Celebrans ad frangendam hostiam iam in officio *προθέσεως* sacra lancea ita immolatam, ut e cruciformi scissione quatuor partes in crucem disponendae exurgant. Frangit igitur (*μελίζει*) sacerdos hostiam in quatuor particulas ac disponit eas in disco. Antiphona: *μελίζεται καὶ διαμερίζεται κτλ.* quam inter frangendam hostiam pronuntiat Sacerdos. multum habet affinitatis cum divo Thoma: A sumente non concisus, Non confractus non divisus, Integer accipitur.

Portio IHC mittitur in calicem, particula XC in communione clericorum porrigitur, denique partes NI et KA reservantur ad communionem accessuris e laicis.

At superest mira ac singularis Graecorum caerimonia: aquae fervidae cum vino consecrato commixtio. Et si alii ministri defuerint, Diaconus urceolo aeneo igni vel cereo ardenti admoto eam disponit; ubi maior est ministrorum copia, *χαμισάτοι* (a lineis albis s. canisiis dicti) calefaciunt aquam in Diaconico. Varias afferunt Rubricistae huius ritus causas et sensus. Vel significatur sanguis cum aqua calida e latere Christi profluens, vel Spiritus Sanctus, qui etiam aqua dicitur et tanquam ignis in discipulos Christi dilapsus apparuit. Et quae secundo loco commemorata est interpretatio, huic sine dubio patrocinatur formulae in commixtione aquae prolatae.

Cap. XXXV. Communio cleri. Perquam laudabilis ecclesiae Graecae disciplina exposcit, ut in quacunque missa, etiamsi desiderentur Domini convivae e laicorum numero, sacris participent Diaconus, omnino clerici ministri, qui adstiterint Celebranti. Sacramenti particulam suscepturi manum sinistram dextrae in modum crucis imponunt, ut eam cava vola contineant: moxque dextera firmiter occlusa precibusque praeviis recitatis, ori cum magna cautela admovent. Una omnes et eodem tempore Christi corpori participant. Sacerdos celebrans vel pontifex in medio altari, alii sacerdotes in altaris circuitu, retro altare Diaconus. Sanguini quoque communicaturi ordine procedunt, calice altaris in medio celebrantis manu paulum inclinato, ex quo hausturis necesse est, modice genua inflectere. Ter autem quilibet ex eo sugit, qualibet vice unam S. Trinitatis personam appellans: *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ*

πατρός κτλ.[1]) Manum, si quae forte particula illi adhaeserit, sacra spongia diligentissime in disco abstergunt ac similem cautionem adhibent in bibendo Domini sanguine.

Spongia (*σπόγγος*) quam modo commemoravimus, ex eo in sacris usurpatur, quia sacrificii cruenti a Christo oblati pars fuit et instrumentum, eiusque in sacrificio incruento memoriam refricat. Purificatorii Latini munus agit: colligit sacri panis fragmenta s. *μαργαρίτας* in unum, detergit discum, exsiccat os communicantium etc.

Denique, si adsint ex plebe qui sacris participare velint, Celebrans portiones NI et KA dividit in frusta, communicantium numero convenientia; dein una cum fragmentis in Disco forsitan collectis, mittit in calicem.[2]) Et reserantur sacrae fores.

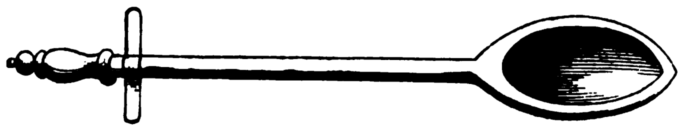
Cap. XXXVI. Communio Laica. Dum Clerici communicant *ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι*, Laici qui ad sacra accedere cupiunt, instante iam communionis tempore ad ostium, ubi sacerdos sacra peragit, appropinquant, facieque ad ortum conversa, genibus in terram prostrati Deum adorant. Dehinc ad occasum sese convertunt ac flexis genibus his verbis adstantes compellant: *συγχωρήσατε Χριστιανοί.* Ad quae praesentes respondent: *ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ σοι.* Post ad meridionales ecclesiae partes sese vertunt, easdem iisdem quibus antea curvatis genibus, verbis alloquentes. Eundem in modum in borealem plagam conversi eandem quam a ceteris.[3]) Atque his peractis ad sacras fores consistunt. Iam

1) Goar l. c. p. 150: Distinctionem ponunt Graeci inter *μετάδοσιν* et *μετάληψιν*: haec enim sanguinis, illa Dominici corporis, est communio (vulgato licet loquendi more utriusque sumptionem vocent *μετάληψιν*, sive *μεταλάμβασιν*) unde cum Diacono corpus Christi suscipienti, dixit Sacerdos: *μεταδίδωμί σοι τὸ τίμιον*, vel in passivo, ne auctoritatem sibi ullam arrogare videatur. *μεταδίδοται τῷ δεῖνι διακόνῳ, κτλ.* prout. fol. 93 ad sanguinis participationem admisso, ait *μεταλαμβάνει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα, κτλ.* Frequenter propterea, quod et alibi annotasse memini, Christi Domini Pontificiis vestibus ornati, et sacrae mensae assidentis in ipsa altaris concha Graeci depingunt imaginem, quae manibus in crucem decussatis, dextra quidem, cui vox *μετάληψις* inscripta est, calicem sinistra, ubi vox alia *μετάδοσις* legitur, panem porrigit: eius vero capiti titulus potestatis Sacerdotalis argumentum est appictum, *ὁ μέγας ἀρχιερεύς.*

2) Particulae panis consecrati a Syris, Coptitis ac Aethiopibus appellari solent carbones v. carbones propitiatorii corporis et sanguinis Christi, quia apud prophetam legitur (Ies. 6): In manu Seraphim calculus, quem forcipe tulerat de altari. Et tetigit os meum et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua et auferetur iniquitas tua et peccatum tuum mundabitur.

3) Similia observant Sacerdotes in Sanctuario. Goar p. 149: Quin etiam ipsos Sacerdotes sum miratus, sacro communionis mysterio, a praecipuo celebrante iam in manibus accepto, ad dextram laevamque (priusquam fusis ad Deum precibus illud ori admoverent) caput vertere, et de hoc ritu inquirenti nunciatum est: praecipuum Sacerdotem celebrantem, non prius sacris operam dare, quam iuxta liturgicas rubricas, pacem si lae-

Diaconus sacra deferens egreditur calicemque, in quo panis consecratus intinctus est, populo manifeste ostendit, exclamans: *μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως προςέλθητε.* Quod exclamat in quavis missa, etsi communicantes non adsint. Si qui accedant, Sacerdos sumpto calice cochleario (*λάβις*) particulas, *μαργαρίτας* sanguine perfusas pro communione educit et unicuique distribuit dicendo: *μεταλαμβάνει κτλ.* et p. 369. Communicaturum vero eo ipso, quo sacrum epulum sumpturus est articulo, his Christum alloquitur verbis: *οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς ὁ λῃστὴς ὁμολογῶ σοι· μνήσθητί μου Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου* p. 224. 368. Accepta communione os velo sacro exsiccat.[1])

At vero magna, qua insignes sunt Graeci augustissimi sacramenti reverentia effecit, ut communicantium devotioni plurimis ac prolixis provisum sit orationibus ac carminibus sacris, quae vel ante vel post communionem pro privata pietate ac fervore dicenda sunt. Obvia est haec *ἀκολουθία τῆς ἁγίας μεταλήψεως,* nam hoc nomine totus precum sacrarum apparatus continetur, in horologio (in eo, quod ad manus est p. 549—581) et in plurimis libellis sacris, ad laicorum usum accommodatis. Multa insunt praeclara et ferventissimae pietatis documenta nec possumus quin saltem nonnulla animae Christianae desiderio sacri epuli flagrantis adiiciamus suspiria.

Τὰς ἀνομίας μου πάριδε Κύριε, ὁ ἐκ Παρθένου τεχθείς, καὶ τὴν καρδίαν μου καθάρισον, ναὸν αὐτὴν ποιῶν τοῦ ἀχράντου σου

---

sam sentiat, denuo cum proximo integrarit: alios vero concelebrantes, quos aperta talis confessio minus deceret, capite huc et illo converso, quasi tacito nutu, si in aliquo scandali causam dederint, veniam postulare. Hancque consuetudinem non certe illaudatam, sed et amplius ita probatam habent Latinorum sive Francorum quidam, ut Ecclesias nostras (in quibus huiusmodi publica reconciliatio non est in usu) communionis ergo adituri, prius in aliam Graecam se conferant, ut tritum illud pacis cum omnibus expetitae symbolum *συγχωρήσετε Χριστιανοί*, elata voce proferant. Tam manifestum vero et indubitatum mutuae et sincerae charitatis in Oriente, apud Graecos est indicium hic sermo, ut qui veniam de more publice petenti obstinata mente (quod quidam audent dicentes: *ἀσυγχώρητόν σε ἀφήνω*, incondonatum te relinquo) denegare non formidant, confestim ipsi Ecclesiastica potestate a corporis Christi unionis mysterio arceantur.

1) Moralt in Lexidio: „Der Priester giebt ihnen, nachdem sie beide Hauptbilder geküsst und mit kreuzweise auf die Brust gelegten Armen sich verbeugt haben, einem nach dem andern Brod und Wein mit dem Löffel aus dem Kelche. Sie wischen darauf ihre Lippen mit der Decke ab, küssen den Kelch und entfernen sich mit einer zweiten Verbeugung."

Σώματος καὶ Αἵματος, μή με ἐξουδενώσῃς ἀπὸ τοῦ σοῦ προςώπου, ὁ ἀμέτρητον ἔχων τὸ μέγα ἔλεος.

Εἰς τὴν Μετάληψιν τῶν ἁγιασμάτων σου, πῶς ἀναιδεσθῶ ὁ ἀνάξιος; ἐὰν γὰρ τολμήσω σοι προςελθεῖν σὺν τοῖς ἀξίοις, ὁ χιτών με ἐλέγχει, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦ Δείπνου, καὶ κατάκρισιν προξενήσω τῇ πολυαμαρτήτῳ μου ψυχῇ· καθάρισον Κύριε τὸν ῥύπον τῆς ψυχῆς μου, καὶ σῶσόν με ὡς φιλάνθρωπος.

Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, Δέσποτα Κύριε, ἵνα εἰςέλθῃς ὑπὸ τὴν στέγην τῆς ψυχῆς μου· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ βούλει σὺ, ὡς φιλάνθρωπος, οἰκεῖν ἐν ἐμοὶ, θαῤῥῶν προςέρχομαι· κελεύεις ἀναπετάσω τὰς πύλας, ἃς σὺ μόνος ἐδημιούργησας, καὶ εἰςέρχῃ μετὰ φιλανθρωπίας ὡς πέφυκας· εἰςέρχῃ, καὶ φωτίζεις τὸν ἐσκοτισμένον μου λογισμόν. Πιστεύω, ὡς τοῦτο ποιήσεις· οὐ γὰρ Πόρνην προςελθοῦσάν σοι μετὰ δακρύων ἀπέφυγες, οὐδὲ Τελώνην ἀπεβάλου μετανοήσαντα, οὐδὲ Λῃστὴν ἐπιγνόντα τὴν Βασιλείαν σου ἀπεδίωξας, οὐδὲ Διώκτην μετανοήσαντα κατέλιπες ὃ ἦν. Ἀλλὰ τοὺς ὑπὸ τῆς μετανοίας σοι προςαχθέντας ἅπαντας, ἐν τῷ χορῷ τῶν σῶν φίλων κατέταξας, ὁ μόνος ὑπάρχων εὐλογημένος πάντοτε, νῦν, καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

Τὸ Σῶμά σου τὸ Ἅγιον, Κύριε, Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, γένοιτό μοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὸ Αἷμά σου τὸ τίμιον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Γένοιτο δέ μοι ἡ Εὐχαριστία αὕτη εἰς χαρὰν, ὑγείαν, καὶ εὐφροσύνην, καὶ ἐν τῇ φοβερᾷ καὶ δευτέρᾳ ἐλεύσει σου ἀξίωσόν με τὸν ἁμαρτωλὸν στῆναι ἐκ δεξιῶν τῆς σῆς Δόξης, πρεςβείαις τῆς Παναχράντου σου Μητρὸς, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων. Ἀμήν.

Quod ad aegrotorum communionem haec adnotanda sunt. Aegrotorum praesanctificatum panem non nisi semel in anno feria V in coena Domini consecrant. Asservatum hunc et praesanctificatum panem, sacro sanguine intinctum vocant *παρακαταθήκην*, viaticum aegrotis sepositum. At vero deinceps, cum infirmi in exitus hora, viatico eucharistiae munienda, particulam assumunt, vino communi respergunt, ut sopitae et exsiccatae sanguinis species quasi de novo exsuscitari et emergere videantur. Ceterum vix eget observatione, communione Graeca saltem laica aliquatenus appropinquare ad sumptionem sacramenti sub una specie. Sane vero hoc concedendum est, magnum interesse discriminis inter eucharistiam Protestantium, qui bibunt e calice vinum consecratum et Graecorum, buccellam sacri panis vino sacro madidum accipientium.[1])

1) Formulae distributoriae apud Syros Iacobitas: Ad expiationem delictorum et remissionem peccatorum in utroque saeculo. Respondetur Amen. Alia: Corpus et sanguis Domini nostri Iesu Christi datur tibi in veniam delictorum et remissionem peccatorum in utroque saeculo. Alia: Fratres mei accipite corpus filii, clamat ecclesia. Bibite sangui-

Cap. XXXVII. XXXVIII. Missae Peroratio. E Germani sententia exportatio residuarum sacramenti reliquiarum ascensionem Christi significat, ultima vero suffumigatio sancti spiritus gratiam apostolis post ascensionem concessam. Diaconus vero, communionis reliquias ad *προθέσεως* mensam asportaturus, intentis oculis populum primo respicit, quasi diceret: Hic Iesus, qui a vobis assumptus est in coelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in coelum.

Populus brevi post a Diacono dimissus Sacerdotem non dimittit nisi prius ipse Christum in coelos ascendentem discipulisque benedicentem imitatus, facta oratione sibi benedixerit. Itaque Celebrans, postquam evangeliorum codice crucem fecit super altare ac complicuit *τὸ εὔλητον* eam recitaturus e cancellis egreditur et stat in medio populo in ambone. Mira est opinio Kingii l. c. p. 165: *„Es soll ein Inbegriff aller Gebete sein, die er vorher, ohne von dem Volke gehört zu werden, im Geheimen gesagt hat.“*

His confectis fidelibus porrigit Sacerdos *τὸ ἀντίδωρον* i. e. oblationes in prothesi collocatas et in honorem et memoriam Sanctorum dissecatas, minime vero consecratas dividit inter laicos. Nic. Bulgari l. c. p. 205 sq.: *Τὰ συνώνυμα τοῦ Ἀντιδώρου, καὶ τὴν ἐτυμολογίαν, καθὼς ἀκόμη καὶ τὸ τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπενοήθη, τὸ ἴδαμεν μὲ τὸν Βαλσαμῶνα εἰς τὸ α΄. μέρος. Καὶ ἀπὸ τὸν μακάριον Γερμανὸν ἠκούσαμεν τὸν ἁγιασμὸν, καὶ τὴν εὐλογίαν, ὁποῦ δίδει, ὡς ἐκ τοῦ Σώματος αὐτῆς τῆς Ὑπεραγίας καὶ παναχράντου Θεοτόκου. Ἐπειδὴ τύπον εἴπαμεν τῆς κοιλίας τῆς Παρθένου τὴν Προςφοράν. Ὁ Θεσσαλονίκης Συμεὼν περιγράφει τὸ Ἀντίδωρον νὰ εἶναι Ἄρτος ἡγιασμένος ἐν τῇ Προθέσει προςευχθεὶς, ἐξ οὗ τὸ μεσαίτατον ἐκβληθὲν, καὶ ἱερουργήθη προςευχθέν. Οὗτος ὕστερον ὡς καὶ τῇ Λόγχῃ σφραγισθεὶς, καὶ θεῖα δεξάμενος ῥήματα, ἀντὶ τῶν Δώρων, τῶν φρικτῶν δηλαδὴ Μυστηρίων, τοῖς μὴ μετασχοῦσι τούτων, παρέχεται. Ἁγιασμοῦ γὰρ χρεία μετασχεῖν καὶ τὸν Λαόν. Ὅσος μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Προςευχῶν ὁ ἁγιασμὸς καὶ τῆς φρικτῆς Ἱερουργίας, νοητῶς τοῖς Πιστοῖς μετεδόθη. Ἐπεὶ δὲ καὶ δι᾽ αἰσθητῶν τινῶν, ὡς σῶμα περικειμένους τὸν ἁγιασμὸν ἔδει λαβεῖν, διὰ τοῦ Ἀντιδώρου γίνεται. Καὶ ὁ Καβάσιλας· Εἶτα καὶ τὸν προςευχθέντα ἄρτον, ἐξ οὗ τὸν ἱερὸν ὁ Ἱερεὺς ἀπέτεμεν Ἄρτον, εἰς πολλὰ διελὼν, μεταδίδωσι τοῖς Πιστοῖς, ὡς ἅγιον γενόμενον αὐτῷ τῷ ἀνατεθῆναι, καὶ ἱερωθῆναι.*

---

nem eius cum fide et canite gloriam. Hic est calix, quem miscuit Dominus noster super lignum crucis: accedite mortales, bibite ex ea in remissionem peccatorum. Alleluia et ipsi laus, de quo bibit grex eius et puritatem consequitur. Formulas Nestorianorum, Coptitarum, Aethiopum quaeras p. 165. 166. 192.

Οἱ δὲ σὺν εὐλαβείᾳ πάσῃ δέχονται, καὶ καταφιλοῦσι τὴν δεξιὰν, ὡσὰν προςφάτως ἀψαμένην τοῦ Παναγίου Σώματος τοῦ Χριστοῦ Σωτῆρος. Καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν καὶ δεξαμένην, καὶ μεταδοῦναι τοῖς ψαύουσι πιστευομένην. Αὐτὴν τὴν μεγάλην εὐλάβειαν, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι χρεῶσται νὰ λαμβάνουν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν Ἱερέων τὸ ἅγιον Ἀντίδωρον, περιγράφει καὶ διὰ τοὺς θεοστέπτους ἡμῶν Βασιλεῖς ὁ Παχυμέρης, ἔτζι γράφοντας διὰ Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον· Πρόςεισι Βασιλεὺς, ἐκτείνει τὰς χεῖρας, τοῦ θείου Ἄρτου ληψόμενος. Ἐπέχει τὴν δεξιὰν ὁ Ἱερεὺς τὸ τοῦ ἱεροῦ Ἄρτου κλάσμα κατέχουσαν. Καὶ οὕτω τῶν μὲν χειρῶν ἐκτεταμένων τῷ Βασιλεῖ, τῆς δεξιᾶς τῷ Ἱερεῖ ἀτρεμούσης, ἡ γλῶσσα φέρει τὴν ἱκεσίαν· Ἂς μετρήσωμεν ἡμεῖς τί κάνωμεν, μὴν ὑπαγένωντας (κἂν διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον) νὰ λάβωμεν τοιαύτην καὶ τοσαύτην Εὐλογίαν. Goar. p. 155: Addo et peregrinantes, tum fovendae devotioni et sacrorum mysteriorum iugi memoriae conservandae, nec non etiam in adversis periculis et tempestatibus; Antidoro secum delato, tanquam *ἀλεξητηρίῳ φαρμάκῳ*, saepius uti: quo eodem fine, atque etiam ultimo vitae discrimini provisuri, consecratam particulam, quo longiora suscipiunt itinera, eo confidentius secum asportant, et ubi sedem in aliquo loco fixerint, in cameris ante sacram imaginem suspensam venerantur et asservant.

Cantatis nonnullis Tropariis benedictione accepta, omnes in pace procedunt. Uti refert Altius, Chorus in fine Missae apud Russos celebratae haec canit: „*Erhalte, o Herr, auf viele Jahre unseren gottesfürchtigsten Kaiser und seine Familie (Namen), die heilige dirigirende Synode und alle rechtgläubigen Christen. Amen.*“

CAPUT II.

LITURGIA SANCTI BASILII.

Σημείωσαι, ὅτι αὕτη ἡ θεία λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγεται πάντοτε, ἀλλ' ἐν καιροῖς τεταγμένοις ἤγουν ἐν ταῖς κυριακαῖς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, πλὴν τῆς κυριακῆς τῶν βαΐων, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ, ἐν τῇ παραμονῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν γεννήσεως, καὶ τῶν φώτων, καὶ ἐν τῇ ἱέρᾳ τῇ ἑορτασίμῳ τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Ἡ ἑρμηνεία δὲ καὶ ἡ τάξις ταύτης τῆς ἱερουργίας, ἡ αὐτή ἐστι τῇ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Εὐχὴ τῆς προθέσεως.[1]

Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον p. 338.

Ὁ διάκονος.

Εὐλόγησον, δέσποτα.

Ὁ ἱερεύς. Ἐκφώνως.

Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ὁ χορός. Ἀμήν.

Τὰ εἰρηνικὰ, καὶ αἱ ἀποκρίσεις, ὡς καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Χρυσοστόμου. p. 340.

Ὁ διάκονος.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.
Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.
Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος.
Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.
Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.
Ὑπὲρ τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης.
Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων.

---

1) Officium *προθέσεως* desumitur a Liturgia Chrysostomi.

Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων.
Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς.
Ἀντιλαβοῦ.
Τῆς Παναγίας.
Ὅτι πρέπει.

Εὐχὴ ἀντιφώνου πρώτου μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗ τὸ κράτος ἀνείκαστον p. 341.

Τόδ' ἱερέως λέγοντος τὴν εὐχὴν μυστικῶς ἐν τῷ βήματι, ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ, ὁ διάκονος λέγει ἔξω τοῦ βήματος τὰ εἰρηνικά. Εἰ δ' οὐκ ἔστι διάκονος, ὁ ἱερεὺς μετὰ τὴν εὐχὴν λέγει τὰ εἰρηνικὰ, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἐκφώνησιν.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου.
Ἀντιλαβοῦ, σῶσον.
Τῆς παναγίας, ἀχράντου.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Ὅτι σὸν τὸ κράτος κτλ. p. 342.
Ὁ χορός. Ἀμήν.

Μετὰ τὰ εἰρηνικὰ, ὁ χορὸς ψάλλει τὸ πρῶτον ἀντίφωνον, ἢ τὰ τυπικὰ, εἰ ἔστι κυριακὴ, εἰ δ' οὖν, τῆς ἡμέρας.

Εὐχὴ ἀντιφώνου δευτέρου μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, σῶσον τὸν λαόν σου p. 342.

Σημείωσαι κἀνταῦθα ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ. Εἰ ἔστι διάκονος, ἢ οὐκ ἔστι.

Ἔτι καὶ ἔτι. Ἀντιλαβοῦ. Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Ὅτι ἀγαθός p. 343.

Μετὰ τὰ δεύτερα εἰρηνικὰ ψάλλει ὁ χορὸς τὸ δεύτερον ἀντίφωνον, ἢ τὰ τυπικὰ τὰ δεύτερα, εἰ ἔστι κυριακὴ, εἰ δ' οὖν, τῆς ἡμέρας.

Εὐχὴ ἀντιφώνου τρίτου μυστικῶς.

Ὁ τὰς κοινὰς ταύτας καὶ συμφώνους ἡμῖν χαρισάμενος προσευχὰς p. 343.

Εὐχὴ τῆς εἰςόδου τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου μυστικῶς.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταστήσας p. 344.

Μετὰ τὴν εὐχὴν ὅ, τε ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος, καὶ ὁ χορὸς, τὰ αὐτὰ καὶ ποιοῦσι, καὶ λέγουσι, ὡς τῇ τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ.

Εὐχὴ τοῦ τριςαγίου, ἣν ὁ ἱερεὺς μυστικῶς λέγει.

Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος p. 345.

Ταύτης τῆς εὐχῆς τελεσθείσης, καὶ τοῦ χοροῦ ψάλλοντος, τὸ ιξα καὶ νῦν, ὅ, τε ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος ψάλλουσι τὸ τρισάγιον, ὶ τὰ λοιπὰ ποιοῦσιν, ὡς ἐν τῇ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ. Μετὰ δὲ εὐαγγέλιον ὁ διάκονος

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς. Κύριε παντοκράτωρ, Θεὸς τῶν. Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην μυστικῶς.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν ἐκτενῆ ταύτην ἱκεσίαν πρόσδε- ι p. 348.

Τὰ αὐτὰ ὁ διάκονος, καὶ ἐνταῦθα ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ὡς τῇ τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ λέγει.

Εὔξασθε οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ.
Οἱ πιστοὶ ὑπέρ.
Κατηχήσῃ αὐτοῖς τόν.
Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς.
Ἑνώσῃ αὐτούς.
Σῶσον, ἐλέησον.
Οἱ κατηχούμενοι τὰς κεφαλάς.

χὴ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων πρὸ τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς, ἣν ὁ ἱερεὺς λέγει μυστικῶς.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν οὐρανοῖς κατοικῶν p. 349.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν, ὁ ἱερεὺς ἐξαπλοῖ τὸ εἱλητὸν κατὰ τὸ νηθες.

Ὁ διάκονος.

Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, οἱ κατηχούμενοι προέλ- ετε, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, μή τις τῶν κατηχουμέ- ων. Ὅσοι πιστοί. Ἔτι καὶ ἔτι, ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεη- ῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε ἐλέησον.

χὴ πιστῶν πρώτη μετὰ τὸ ἁπλωθῆναι τὸ εἱλητόν, ἣν ὁ ἱερεὺς λέγει μυστικῶς.

Σὺ Κύριε κατέδειξας ἡμῖν τὸ μέγα τοῦτο τῆς σωτηρίας ιστήριον, σὺ κατηξίωσας ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀναξίους ύλους σου, γενέσθαι λειτουργοὺς τοῦ ἁγίου σου θυσιαστη- ου. Σὺ ἱκάνωσον ἡμᾶς τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος ; τὴν διακονίαν ταύτην, ἵνα ἀκατακρίτως στάντες ἐνώπιον ς ἁγίας δόξης σου, προσάγωμέν σοι θυσίαν αἰνέσεως. Σὺ ὲρ εἶ ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Δὸς Κύριε καὶ ὑπὲρ ὧν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων,

δεκτὴν γενέσθαι τὴν θυσίαν ἡμῶν, καὶ εὐπρόςδεκτον ἐνώπιόν σου.

Εὐχομένου τοῦ ἱερέως, ὁ διάκονος λέγει τὰ εἰρηνικὰ εἰ ἔστιν, ἔξω τοῦ ἁγίου βήματος.

Ἔτι καὶ ἔτι.

Ἀντιλαβοῦ.

Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Ὁ διάκονος. Σοφία.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Εὐχὴ πιστῶν δευτέρα, ἣν ὁ ἱερεὺς λέγει μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς ὁ ἐπισκεψάμενος ἐν ἐλέει, καὶ οἰκτιρμοῖς τὴν ταπείνωσιν ἡμῶν, ὁ στήσας ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίους δούλους σου κατενώπιον τῆς ἁγίας δόξης σου λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, σὺ ἐνίσχυσον ἡμᾶς τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου πνεύματος εἰς τὴν διακονίαν ταύτην, καὶ δὸς ἡμῖν λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, εἰς τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπὶ τῶν μελλόντων προτίθεσθαι δώρων (Iac. 24).

Εὐχομένου τοῦ ἱερέως, ὁ διάκονος λέγει τὰ εἰρηνικὰ ἔξω τοῦ ἁγίου βήματος, ὡς καὶ πρότερον. Καὶ μετὰ τὰ εἰρηνικὰ λέγει ἐκφώνως ἱερεύς.

Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι σοὶ δόξαν ἀναπέμπωμεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Τὰ αὐτὰ κἀνταῦθα καὶ λέγουσι καὶ ποιοῦσιν, ὅ, τε ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος, ὡς ἐν τῇ τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ.

Εὐχὴ, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς, τοῦ χερουβικοῦ ᾀδομένου.

Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις p. 351.

Κἀνταῦθα ὅ,τε ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος τὰ αὐτὰ καὶ ποιοῦσι, καὶ λέγουσι τῇ τοῦ Χρυσοστόμου ἱερουργίᾳ. Καὶ τελειωθέντων τῶν εὐχῶν καὶ τῆς μεγάλης εἰςόδου, ὁ διάκονος ἔρχεται ἐν τῷ συνήθει τόπῳ λέγων.

Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ.
Ὑπὲρ τῶν προτεθέντων τιμίων.
Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.
Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς.

χὴ προςκομιδῆς μετὰ τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ τῶν θείων δώρων ἀπόθεσιν, ἣν ὁ ἱερεὺς λέγει μυστικῶς.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ κτίσας ἡμᾶς, καὶ ἀγαγὼν εἰς τὴν
τήν p. 105.

Ὁ διάκονος, ὡς ἐν τῇ τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.
Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν.
Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν.
Συγγνώμην, καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.
Τὰ καλὰ, καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς.
Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς.
Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν.
Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ λογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου εύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν.

Ὁ χορός.

Πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοούσιον καὶ ώριστον.

Ὁ ἱερεὺς προςκυνεῖ τρὶς λέγων μυστικῶς.

Ἀγαπήσω σὲ, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου, Κύριε στερέωμά μου, ὶ καταφυγή μου. Τρίς.

Καὶ ὁ διάκονος περιπτύσσεται τὸ ὠράριον αὐτοῦ, καὶ προςκυ-ῖ τρὶς, καὶ ἐπισυνάπτει ἐκφώνως.

Τὰς θύρας, τὰς θύρας. Ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν.

Ὁ χορὸς τὸ Πιστεύω, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἁγίου μβόλου, λέγει ὁ διάκονος ἐκφώνως.

Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, πρόσχωμεν τὴν γίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν.

Ὁ χορός.

Ἔλαιον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν.

Ὁ χορός.

Καὶ μετὰ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεύς.

Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας.

Ὁ χορός.

Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

Ὁ ἱερεύς.

Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ χορός.

Ἄξιον καὶ δίκαιόν ἐστι προςκυνεῖν πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

Ὁ ἱερεὺς κλινόμενος ἐπεύχεται μυστικῶς.

Ὁ ὢν δέσποτα Κύριε, θεὲ πατὲρ, παντοκράτορ προςκυνητὲ, ἄξιον ὡς ἀληθῶς, καὶ δίκαιον καὶ πρέπον τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἁγιοσύνης σου, σὲ αἰνεῖν, σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ προςκυνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν, σὲ δοξάζειν τὸν μόνον, ὄντως ὄντα Θεὸν, καὶ σοὶ προσφέρειν ἐν καρδίᾳ συντετριμμένῃ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ἡμῶν· ὅτι σὺ εἶ ὁ χαρισάμενος ἡμῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας, καὶ τίς ἱκανὸς λαλῆσαι τὰς δυναστείας σου, ἀκουστὰς ποιῆσαι πάσας τὰς αἰνέσεις σου; ἢ διηγήσασθαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου ἐν παντὶ καιρῷ, δέσποτα τῶν ἁπάντων, Κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάσης κτίσεως ὁρωμένης τε καὶ οὐχ ὁρωμένης, ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης, καὶ ἐπιβλέπων ἀβύσσους, ἄναρχε, ἀόρατε, ἀκατάληπτε, ἀπερίγραπτε, ἀναλλοίωτε, ὁ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος τῆς ἐλπίδος ἡμῶν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τῆς σῆς ἀγαθότητος, σφραγὶς ἰσότητος, ἐν ἑαυτῷ δεικνύς σε τὸν πατέρα, λόγος ζῶν, Θεὸς ἀληθινὸς πρὸ αἰώνων, σοφία, ζωὴ, ἁγιασμὸς, δύναμις, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· παρ᾿ οὗ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξεφάνη, τὸ τῆς ἀληθείας πνεῦμα, τὸ τῆς υἱοθεσίας χάρισμα, ὁ ἀῤῥαβὼν τῆς μελλούσης κληρονομίας,

ἀπαρχὴ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἡ ζωοποιὸς δύναμις, ἡ
ηγὴ τοῦ ἁγιασμοῦ· παρ᾽ οὗ πᾶσα κτίσις λογική τε καὶ
οερὰ δυναμουμένη σοὶ λατρεύει, καὶ σοὶ τὴν ἀΐδιον ἀνα-
έμπει δοξολογίαν· ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά. Σὲ γὰρ
ὑνοῦσιν ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότη-
ες, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις, καὶ τὰ πολυόμ-
ατα Χερουβὶμ, σοὶ παρίστανται κύκλῳ τὰ Σερα-
ὶμ, ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ,
αὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατακαλύπτουσι τὰ πρόςωπα
αυτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶ
ετόμενα, κέκραγεν ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον ἀκα-
απαύστοις στόμασι, ἀσιγήτοις δοξολογίαις.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, κεκρα-
ότα, καὶ λέγοντα.

Ὁ χορός.

Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαββαώθ, πλήρης
οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς
ψίστοις. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι
Κυρίου. Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις (Iac. 28).

Κἀνταῦθα ὁ διάκονος τὰ αὐτὰ ποιεῖ τῇ τοῦ Χρυσοστόμου
ειτουργίᾳ.

Ἐπεύχεται μυστικῶς ὁ ἱερεύς.

Μετὰ τούτων τῶν μακαρίων δυνάμεων, δέσποτα φιλάν-
ρωπε, καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ βοῶμεν καὶ λέγομεν. Ἅγιος
ἶ ὡς ἀληθῶς καὶ πανάγιος (Clem. 13), καὶ οὐκ ἔστι
έτρον τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἁγιοσύνης σου, καὶ ὅσιος ἐν
ᾶσι τοῖς ἔργοις σου, ὅτι ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίσει ἀληθινῇ
άντα ἐπήγαγες ἡμῖν. Πλάσας γὰρ τὸν ἄνθρωπον χοῦν λα-
ὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ εἰκόνι τῇ σῇ ὁ Θεὸς τιμήσας,
έθεικας ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἀθανασίαν
ωῆς, καὶ ἀπόλαυσιν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐν τῇ τη-
ήσει τῶν ἐντολῶν σου ἐπαγγειλάμενος αὐτῷ. Ἀλ-
ὰ παρακούσαντά σου τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τοῦ
τίσαντος αὐτὸν, καὶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ ὄφεως ὑπα-
θέντα νεκρωθέντα τε τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ παραπτώμασιν,
ξώρισας αὐτὸν (Clem. 12) ἐν τῇ δικαιοκρισίᾳ σου, ὁ Θεὸς
ε τοῦ παραδείσου εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ ἀπέστρεψας
ς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, οἰκονομῶν αὐτῷ τὴν παλιγγενε-
ίας σωτηρίαν τὴν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ σου. Οὐ γὰρ ἀπε-

στράφης τὸ πλάσμα σου εἰς τέλος, ὃ ἐποίησας, ἀγαθέ, οὐδὲ ἐπελάθου ἔργα χειρῶν σου, ἀλλ' ἐπεσκέψω πολυτρόπως διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου. Προφήτας ἐξαπέστειλας, ἐποίησας δυνάμεις διὰ τῶν ἁγίων σου τῶν καθ' ἑκάστην γενεὰν εὐαρεστησάντων σοι. Ἐλάλησας ἡμῖν διὰ στόματος τῶν δούλων σου τῶν προφητῶν, προκαταγγέλλων ἡμῖν τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι σωτηρίαν· νόμον ἔδωκας εἰς βοήθειαν· ἀγγέλους ἐπέστησας φύλακας. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν, ἐλάλησας ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ υἱῷ σου, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησας. Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης σου, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεώς σου, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα σοὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρί· ἀλλὰ Θεὸς ὢν προαιώνιος, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ ἐκ παρθένου ἁγίας σαρκωθείς, ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών, σύμμορφος γενόμενος τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς συμμόρφους ποιήσῃ τῆς εἰκόνος τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰςῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, εὐδόκησεν ὁ μονογενής σου υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις σου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, γενόμενος ἐκ γυναικὸς τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας, γενόμενος ὑπὸ νόμον, κατακρῖναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· ἵνα οἱ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκοντες, ζωοποιηθῶσιν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ σου· καὶ ἐμπολιτευσάμενος τῷ κόσμῳ τούτῳ, δοὺς προστάγματα σωτηρίας, ἀποστήσας ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, προςήγαγε τῇ ἐπιγνώσει σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, κτησάμενος ἡμᾶς ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, βασιλικὸν ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον· καὶ καθαρίσας ἐν ὕδατι, καὶ ἁγιάσας τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀντάλλαγμα τῷ θανάτῳ ἐν ᾧ κατειχόμεθα πεπραγμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· καὶ κατελθὼν διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὸν ᾅδην, ἵνα πληρώσῃ ἑαυτοῦ τὰ πάντα, ἔλυσε τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου· καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ὁδοποιήσας σαρκὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τῆς φθορᾶς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Ἐγένετο ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· ἵνα ᾖ αὐτὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι πρωτεύων, καὶ ἀνελθὼν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης σου ἐν ὑψηλοῖς. Ὃς καὶ ἥξει ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· κατέλιπε δὲ ἡμῖν ὑπομνήματα τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ πάθους, ταῦτα, ἃ προτεθείκαμεν κατὰ τὰς αὐτοῦ ἐντολάς. Μέλλων γὰρ ἐξεῖναι

ὶ τὸν ἑκουσίον καὶ ἀοιδίμον καὶ ζωοποιὸν αὐτοῦ θάνα-
ν, τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδου ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ
ἰσμου ζωῆς, λαβὼν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ
ιὶ ἀχράντων χειρῶν, ἀναδείξας σοι τῷ Θεῷ καὶ
ιτρὶ, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσας, κλάσας.

Ὁ ἱερεὺς κλίνει τὴν κεφαλὴν, αἴρων τὴν δεξιὰν αὐτοῦ μετὰ εὐ-βείας, εὐλογεῖ τὸν ἅγιον ἄρτον ἐκφώνως λέγων.

Ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀπο-
τόλοις εἰπὼν, λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ
ῶμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρ-
ιῶν (Iac. 30).

Ὁ χορὸς ψάλλει, ἀμήν.

Τότε ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ διάκονος τὰ αὐτὰ κἀνταῦθα ὡς ἐν τῇ τοῦ ρυσοστόμου.

Ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμ-
ἰλου λαβὼν κεράσας, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας,
γιάσας (Iac. 30).

Ἐκφώνως ὁ ἱερεὺς τὴν χεῖρα ἔχων ἄνωθεν, μετὰ εὐλαβείας, καὶ λογῶν, λέγει.

Ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις
πών. Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά
ου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ
ολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ὁ χορὸς ψάλλει, ἀμήν (Iac. 30).

Ὁ ἱερεὺς κλίνας τὴν κεφαλὴν, ἐπεύχεται μυστικῶς.

Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁσάκις
ἀρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτή-
ιον τοῦτο πίνητε, τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλ-
ετε, τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖτε (Clem. 14. Iac. 30).
Μεμνημένοι οὖν, δέσποτα, καὶ ἡμεῖς τῶν σωτηρίων
ου παθημάτων, τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῆς τριημέ-
ου ταφῆς, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐ-
ανοὺς ἀνόδου, τῆς ἐκ δεξιῶν σοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ
ατρὸς καθέδρας, καὶ τῆς ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς
ὐτοῦ παρουσίας (Iac. 31).

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέροντες κατὰ πάντα καὶ
ιὰ πάντα.

Ὁ χορὸς ψάλλει τὸ

Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε καὶ δεόμεθα, ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ ἱερεὺς κλίνας τὴν κεφαλὴν εὔχεται μυστικῶς.

Διὰ ταῦτα δέσποτα πανάγιε, καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοί σου, οἱ καταξιωθέντες λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, οὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, οὐ γὰρ ἐποιήσαμέν τι ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐλέη σου, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου, οὓς ἐξέχεας πλουσίους ἐφ' ἡμᾶς, προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ· καὶ προσθέντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, ἅγιε ἁγίων εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ καὶ ἁγιάσαι καὶ ἀναδεῖξαι.

Ὁ διάκονος ἀποτίθησι τὸ ῥιπίδιον ὅπερ ἐκράτει, ἢ κάλυμμα, καὶ εὔχεται ἐγγύτερον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσκυνοῦσιν ἀμφότεροι τρὶς, ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ εὐχόμενοι καθ' ἑαυτοὺς τὸ, ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, λέγουσι μυστικῶς τρίς.

Κύριε ὁ τὸ πανάγιόν σου πνεῦμα ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις σου καταπέμψας, τοῦτο ἀγαθὲ μὴ ἀντανέλῃς ἀφ' ἡμῶν. Καὶ τὸ, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός. Καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου.

Εἶτα τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνας ὁ διάκονος, δείκνυσι τῷ ὠραρίῳ τὸν ἅγιον ἄρτον. Καὶ λέγει μυστικῶς.

Εὐλόγησον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον.

Καὶ ὁ ἱερεὺς ἀνιστάμενος σφραγίζει τρὶς τὰ ἅγια δῶρα· λέγων μυστικῶς.

Τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, ποίησον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ διάκονος. Ἀμήν.

Καὶ αὖθις ὁ διάκονος.

Εὐλόγησον δέσποτα τὸ ἅγιον ποτήριον.

Ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογῶν λέγει.

Τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ διάκονος. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς.

Τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.

Ὁ διάκονος. Ἀμήν.

Καὶ αὖθις ὁ διάκονος δεικνύων μετὰ ὠραρίου τὰ ἅγια ἄμφω λέγει.

Εὐλόγησον δέσποτα.

Ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογῶν μετὰ τῆς χειρὸς ἀμφότερα τὰ ἅγια, λέγει.

Μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ.

Ὁ διάκονος. Ἀμήν. Τρίς.

Καὶ τὴν κεφαλὴν ὁ διάκονος ὑποκλίνας τῷ ἱερεῖ, καὶ εἰπὼν τὸ

Μνήσθητί μου ἅγιε δέσποτα τοῦ ἁμαρτωλοῦ,

ϑίσταται ἐν ᾧ πρότερον ἵστατο τόπῳ, λαβὼν καὶ τὸ ῥιπίδιον ὖθις ὡς πρότερον.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Ἡμᾶς δὲ πάντας, τοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου καὶ τοῦ ποτηίου μετέχοντας, ἑνώσαις ἀλλήλοις εἰς ἑνὸς πνεύματος ἁγίου οινωνίαν, καὶ μηδένα ἡμῶν εἰς κρίμα, ἢ εἰς κατάκριμα, οιήσαις μετάσχειν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριτοῦ σου· ἀλλ' ἵνα εὕρωμεν ἔλεον καὶ χάριν μετὰ άντων τῶν ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστηάντων προπατόρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, μολογητῶν, διδασκάλων, καὶ παντὸς πνεύματος ικαίου, ἐν πίστει τετελειωμένου (Iac. 34).

Ἐκφώνως.

Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντου, ὑπερευογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, αὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Iac. 35).

Ὁ χορὸς ψάλλει, ἐπὶ σοὶ χαίρει. Εἰ δέ ἐστιν ἡ μεγάλη πέμτη, ψάλλει.

Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον υἱὲ Θεοῦ κοιωνόν με παράλαβε, οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήιον εἴπω. Οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς ληστὴς ὁμολογῶ σοι, μνήσθητί μου Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ ου p. 368.

Εἰ δέ ἐστι τὸ μέγα σάββατον, ψάλλει.

Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία, καὶ στήτω μετὰ όβου καὶ τρόμου, καὶ μηδὲν γήϊνον ἐν ἑαυτῇ λοιζέσθω· Ὁ γὰρ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ ύριος τῶν κυριούντων προέρχεται σφαγιασθῆαι, καὶ δοθῆναι εἰς βρῶσιν τοῖς πιστοῖς. Προηοῦνται δὲ τούτου οἱ χοροὶ τῶν ἀρχαγγέλων μετὰ

πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, τὰ πολυόμματα Χερουβὶμ, καὶ ἑξαπτέρυγα Σεραφὶμ, τὰς ὄψεις καλύπτοντα καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον, ἀλληλούϊα (Iac. 16).

Ὁ διάκονος θυμιᾷ γύρωθεν τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ τὰ δίπτυχα τῶν τε ζώντων καὶ κεκοιμημένων ὧν βούλεται, μνημονεύει.

Ὁ δὲ ἱερεὺς εὔχεται μυστικῶς.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου προδρόμου, καὶ Βαπτιστοῦ, τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, τοῦ ἁγίου τοῦ δεῖνος, οὗ καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεὸς, καὶ μνήσθητι πάντων τῶν προκεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου.

Ἐνταῦθα ὁ ἱερεὺς μνημονεύει ὧν θέλει ζώντων καὶ τεθνεώτων· καὶ ὑπὲρ μὲν ζώντων λέγει.

Ὑπὲρ σωτηρίας ἐπισκέψεως ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦ δεῖνος.

Ὑπὲρ δὲ τεθνεώτων λέγει.

Ὑπὲρ ἀναπαύσεως καὶ ἀφέσεως τῆς ψυχῆς τοῦ δούλου σου, τοῦ δεῖνος, ἐν τόπῳ φωτεινῷ, ἔνθα ἀπέδρα λύπη, στεναγμὸς, ἀνάπαυσον αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Μυστικῶς τὴν εὐχήν.

Καὶ ἀνάπαυσον αὐτοὺς, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου (Iac. 36). *Ἔτι σου δεόμεθα, μνήσθητι Κύριε τῆς ἁγίας σου καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, καὶ εἰρήνευσον αὐτὴν, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου* (Clem. 15. Iac. 34), *καὶ τὸν ἅγιον οἶκον τοῦτον στερέωσον μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν τὰ δῶρά σοι ταῦτα προςκομισάντων* (Iac. 34), *καὶ ὑπὲρ ὧν, καὶ δι' ὧν, καὶ ἐφ' οἷς, αὐτὰ προσεκόμισαν. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις, καὶ μεμνημένων τῶν πενήτων* (Clem. 8. Iac. 34). *Ἄμειψαι αὐτοὺς τοῖς πλουσίοις σου καὶ ἐπουρανίοις χαρίσμασιν. Χάρισαι αὐτοῖς ἀντὶ τῶν ἐπιγείων, τὰ ἐπουράνια· ἀντὶ τῶν προςκαίρων, τὰ αἰώνια· ἀντὶ τῶν φθαρτῶν, τὰ ἄφθαρτα. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐν ἐρημίαις, καὶ ὄρεσι, σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐν παρ-*

ενίᾳ, καὶ εὐλαβείᾳ, καὶ ἀσκήσει, καὶ σεμνῇ πολι-
ιίᾳ διαγόντων (Iac. 22). Μνήσθητι, Κύριε, τῶν εὐσεβε-
άτων καὶ πιστοτάτων ἡμῶν βασιλέων, οὓς ἐδικαίωσας
ισιλεύειν ἐπὶ τῆς γῆς· ὅπλῳ ἀληθείας, ὅπλῳ εὐδοκίας στε-
ἀνωσον αὐτοὺς, ἐπισκίασον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἐν
ιέρᾳ πολέμου. ἐνίσχυσον αὐτῶν τὸν βραχίονα, ὕψωσον αὐ-
ῶν τὴν δεξιὰν, κράτυνον αὐτῶν τὴν βασιλείαν, ὑπόταξον
τοῖς πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη, τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα.
άρισαι αὐτοῖς βαθεῖαν καὶ ἀναφαίρετον εἰρήνην, λάλησον
; τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀγαθὰ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας σου, καὶ
ιντὸς τοῦ λαοῦ σου· ἵνα ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἤρεμον
ιὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐδοκίᾳ καὶ
εμνότητι (Clem. 16). Μνήσθητι, Κύριε, πάσης ἀρχῆς καὶ
ουσίας, καὶ τῶν ἐν παλατίῳ ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ παντὸς
ῦ στρατοπέδου. Τοὺς ἀγαθοὺς ἐν τῇ ἀγαθότητί σου διατή-
ισον· τοὺς πονηροὺς ἀγαθοὺς ποίησον ἐν τῇ χρηστότητί σου.
Γνήσθητι, Κύριε, τοῦ περιεστῶτος λαοῦ (Iac. 12), καὶ
ῶν δι' εὐλόγους αἰτίας ἀπολειφθέντων, καὶ ἐλέησον αὐτοὺς
ὶ ἡμᾶς κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου. Τὰ ταμεῖα αὐτῶν
πλησον παντὸς ἀγαθοῦ, τὰς συζυγίας αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ
ονοίᾳ διατήρησον, τὰ νήπια ἔκθρεψον (Clem. 8), τὴν
ότητα παιδαγώγησον, τὸ γῆρας περικράτησον, τοὺς ὀλιγο-
ύχους παραμύθησον, τοὺς ἐσκορπισμένους ἐπισυνάγαγε, τοὺς
πλανημένους ἐπανάγαγε, καὶ σύναψον τῇ ἁγίᾳ σου καθο-
ικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ. Τοὺς ὀχλουμένους ὑπὸ
νευμάτων ἀκαθάρτων ἐλευθέρωσον (Iac. 22. 34),
ῖς πλέουσιν σύμπλευσον, τοῖς ὁδοιποροῦσι συνόδευσον, χη-
ῶν πρόστηθι, ὀρφανῶν ὑπεράσπισον, αἰχμαλώτους ῥῦσαι,
σοῦντας ἴασαι. Τῶν ἐν βήματι, καὶ ἐξορίαις, καὶ πάσῃ
λίψει καὶ ἀνάγκῃ, καὶ περιστάσει ὄντων, μνημόνευσον ὁ
εὸς, καὶ πάντων τῶν δεομένων τῆς μεγάλης σου εὐσπλαγ-
ίας, καὶ τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς, καὶ τῶν μισούντων, καὶ
ῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.
ιὶ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, μνήσθητι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν·
ὶ ἐπὶ πάντας ἔκχεον τὸ πλούσιόν σου ἔλεος, πᾶσι παρέχων
: πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα, καὶ ὧν ἡμεῖς οὐκ ἐμνημονεύ-
ιμεν δι' ἄγνοιαν, ἢ λήθην, ἢ πλῆθος ὀνομάτων, αὐτὸς
ημόνευσον ὁ Θεὸς, ὁ εἰδὼς ἑκάστου τὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν
ιοσηγορίαν, ὁ εἰδὼς ἕκαστον ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ. Σὺ
ὰρ εἶ, Κύριε, ἡ βοήθεια τῶν ἀβοηθήτων, ἡ ἐλπὶς τῶν ἀπηλ-
σμένων, ὁ τῶν χειμαζομένων σωτὴρ, ὁ τῶν πλεόντων λι-

μὴν, ὁ τῶν νοσούντων ἰατρός. Αὐτὸς τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γενοῦ, ὁ εἰδὼς ἕκαστον, καὶ τὰ αἰτήματα αὐτοῦ, οἶκον καὶ τὴν χρείαν αὐτοῦ. Ῥῦσαι Κύριε τὴν πόλιν ταύτην, καὶ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν ἀπὸ λιμοῦ, λοιμοῦ, σεισμοῦ, καταποντισμοῦ, πυρὸς, μαχαίρας, ἐπιδρομῆς ἀλλοφύλων, καὶ ἐμφυλίου πολέμου.

Ὁ μὲν διάκονος ἐπιστρέφει πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἁγίου βήματος κρατῶν τὸ ὠράριον ἄκροις τοῖς δακτύλοις, καὶ λέγει.

Καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ δὲ χορὸς ψάλλει.

Καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ.

Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, τοῦ δεῖνος, ὃν χάρισαι ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ· σῶον, ἔντιμον, ὑγιῆ, μακροημερεύοντα, καὶ ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας.

Καὶ ὁ διάκονος λέγει πρὸς τῇ θύρᾳ στάς.

Τοῦ δεῖνος πανιερωτάτου μητροπολίτου, ἢ ἐπισκόπου, ὅςτις ἂν ᾖ. Καὶ ὑπὲρ τοῦ προςκομίζοντος τὰ ἅγια δῶρα ταῦτα εὐλαβεστάτου ἱερέως τοῦδε, καὶ ὑπὲρ σωτηρίας τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν. Καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Καὶ ὁ χορὸς ψάλλει.

Καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς.

Μνήσθητι, Κύριε, πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων, τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας (Clem. 8. Iac. 34). *Μνήσθητι, Κύριε, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου, καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος. Συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κωλύσῃς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων. Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας* (Clem. 8. 16), *καὶ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος, καὶ μηδένα ἡμῶν καταισχύνῃς, τῶν κυκλούντων τὸ ἅγιόν σου θυσιαστήριον. Ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῇ χρηστότητί σου, Κύριε, ἐπιφάνηθι ἡμῖν ἐν τοῖς πλουσίοις σου οἰκτιρμοῖς. Εὐκράτους καὶ ἐπωφελεῖς τοὺς ἀέρας ἡμῖν χάρισαι, ὄμβρους τῇ γῇ πρὸς καρποφορίαν δώρησαι* (Iac. 22), *εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ*

ς χρηστότητός σου. Παῦσον τὰ σχίσματα τῶν ἐκκλησιῶν· ἐσον τὰ φρυάγματα τῶν ἐθνῶν, τὰς τῶν αἱρέσεων ἐπαστάσεις ταχέως κατάλυσον, τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου εύματος· πάντας ἡμᾶς πρόσδεξαι εἰς τὴν βασιλείαν σου, οὺς φωτὸς καὶ υἱοὺς ἡμέρας ἀναδείξας· τὴν σὴν εἰρήνην, ὶ τὴν σὴν ἀγάπην χάρισαι ἡμῖν, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· ντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν, ὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ τρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· νῦν καὶ ὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς ἐπιστρέφει πρὸς τῇ θύρᾳ, καὶ εὐλογῶν λέγει ἐκφώνως.

Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν σοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων ἡμῶν.

Καὶ ὁ διάκονος ἐξέρχεται εἰ ἔστιν, εἰ δ' οὖν, ὁ ἱερεύς· καὶ στὰς τῷ συνήθει τόπῳ, λέγει.

Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε ἐλέησον.

Καὶ τὰ λοιπὰ, ὡς ἐν τῇ τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ.

Ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων. Ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ιῶν. Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν, σὺ ἡμᾶς δίδαξον εὐριστεῖν σοὶ ἀξίως ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν σου, ὧν ἐποίησας ὶ ποιεῖς μεθ' ἡμῶν· σὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ προσδεξάμενος τὰ ῦρα ταῦτα, καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς ὶ πνεύματος, καὶ δίδαξον ἁγιωσύνην ἐπιτελεῖν ἐν φόβῳ υ· ἵνα ἐν καθαρῷ τῷ μαρτυρίῳ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν οδεχόμενοι τὴν μερίδα τῶν ἁγιασμάτων σου, ἑνωθῶμεν ῷ ἁγίῳ σώματι καὶ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ ὑποδεξάνοι αὐτὰ ἀξίως, σχῶμεν τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἐν ταῖς ρδίας ἡμῶν, καὶ γενώμεθα ναὸς τοῦ ἁγίου σου πνεύματος. Ναὶ, ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ μηδένα ἡμῶν ἔνοχον ποιήσης ῶν φρικτῶν σου τούτων καὶ ἐπουρανίων μυστηρίων, μηδὲ θενῆ ψυχῇ καὶ σώματι, ἐκ τοῦ ἀναξίως τούτων μεταλαμνειν· ἀλλὰ δὸς ἡμῖν μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμῶν ἀναπνοῆς,

ἀξίως ὑποδέχεσθαι τὴν ἐλπίδα τῶν ἁγιασμάτων σου, εἰς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου, εἰς ἀπολογίαν εὐπρόσδεκτον τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ σου, ὅπως ἂν καὶ ἡμεῖς μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, γενώμεθα μέτοχοι τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν, ὧν ἡτοίμασας τοῖς ἀγαπῶσί σε, Κύριε.

Ὁ διάκονος.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.
Τὴν ἡμέραν πᾶσαν, τελείαν, ἁγίαν.
Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν.
Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.
Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς.
Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς.
Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν.
Τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν.

Ἐκφώνως.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μετὰ παῤῥησίας ἀκατακρίτως τολμᾷν ἐπικαλεῖσθαι σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν πατέρα, καὶ λέγειν.

Ὁ λαὸς τὸ· Πάτερ ἡμῶν.

Ἐκφώνως.

Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς (Ιασ. 38).

Ὁ ἱερεύς. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ διάκονος.

Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Δέσποτα Κύριε, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, τοὺς ὑποκεκλικότας σοι τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς εὐλόγησον, ἁγίασον, φρούρησον, ἐνδυνάμωσον, ὀχύρωσον, ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ ἀπόστησον, παντὶ δὲ ἔργῳ ἀγαθῷ σύναψον· καὶ καταξίωσον ἀκατακρίτως μετασχεῖν τῶν ἀχράντων σου τούτων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν.

Ἐκφώνως.

Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύ-

ατι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (Iac. 36).

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται.

Πρόσχες, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ Θεὸς ἡμῶν p. 365.

Ἐκφώνως.

Πρόσχωμεν. Ὁ ἱερεύς.

Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Εἶτα τῆς μεταλήψεως τελειωθείσης, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων τὸ τῆς ἱερᾶς ἀρθέντων τραπέζης εὔχεται ὁ ἱερεύς.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐπὶ τῇ εταλήψει τῶν ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων καὶ τουρανίων σου μυστηρίων (Iac. 44), *ἃ ἔδωκας ἡμῖν ι' εὐεργεσίᾳ καὶ ἁγιασμῷ, καὶ ἰάσει τῶν ψυχῶν καὶ τῶν υμάτων ἡμῶν. Αὐτὸς, δέσποτα τῶν ἁπάντων, δὸς γενέθαι ἡμῖν τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος ιῦ Χριστοῦ σου, εἰς πίστιν ἀκαταίσχυντον, εἰς ἀγάπην ἀνυόκριτον, εἰς πλησμονὴν σοφίας, εἰς ἴασιν ψυχῆς καὶ σώατος, εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἐναντίου, εἰς περιποίησιν τῶν τολῶν σου, εἰς ἀπολογίαν εὐπρόςδεκτον, τὴν ἐπὶ τοῦ φοερο͂υ βήματος τοῦ Χριστοῦ σου.*

Ὁ διάκονος.

Ὀρθοὶ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθαάτων.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν.

Ἐκφώνως.

Ὅτι σὺ ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν αὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εὐχὴ ὀπισθάμβωνος ἐκφωνουμένη παρὰ τοῦ ἱερέως.

Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε Κύριε p. 370.

Εὐχὴ ἐν τῷ συστεῖλαι τὰ ἅγια.

Ἤνυσται καὶ τετέλεσται ὅσον εἰς τὴν ἡμετέραν δύναμιν, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὸ τῆς σῆς οἰκονομίας μυστήριον.

τοῦ θανάτου σου τὴν μνήμην, εἴδομεν τῆς ἀνα-
ν τὸν τύπον, ἐνεπλήσθημεν τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς,
ν τῆς ἀκενώτου σου τρυφῆς, ἧς καὶ ἐν τῷ μέλ-
αἰῶνι, πάντας ἡμᾶς καταξιωθῆναι εὐδόκησον. Χάριτι
του ν σου πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου καὶ ἀγαθοῦ καὶ
ου πνεύματος· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
ν αἰώνων. Ἀμήν.

CAPUT III.

LITURGIA PRAESANCTIFICATORUM.

— Ὅτε δὲ μέλλει ἱερουργῆσαι προηγιασμένην, εἰςελθὼν ἐν τῷ ρατείῳ ἐνδύεται τὴν ἱερατικὴν στολὴν, σφραγίζων καὶ ἀσπαζόμενος ινον, μηδὲν δὲ ἐπιλέγων εἰ μὴ „τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν" εἰς ἓν αστον τῶν ἐνδυμάτων.

) διάκονος ἐξέρχεται τοῦ βήματος, καὶ προςκυνήσας τρὶς, λέγει·

Εὐλόγησον, δέσποτα.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Καὶ εὐθὺς ὁ ἐκκλησιάρχης τό· δεῦτε προςκυνήσωμεν τρὶς καὶ γεται ὁ προοιμιακὸς ψαλμός p. 319, ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει τὰς εὐχὰς ῦ λυχνικοῦ.

Μετὰ δὲ τὸν προοιμιακὸν, ἀποκρινομένου τοῦ χοροῦ εἰς ἕκα-ον τῶν ἑπομένων εἰρηνικῶν τὸ Κύριε ἐλέησον, λέγει.

Ὁ διάκονος.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.
Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.
Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου.
Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.
Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν.
Ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων.
Ὑπὲρ τοῦ συμπολεμῆσαι.
Ὑπὲρ τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης.
Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων.
Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι.
Ἀντιλαβοῦ, σῶσον.
Τῆς Παναγίας, ἀχράντου.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν γίνεται ἡ στιχολογία τῶν πρὸς Κύριον εἰς τρεῖς στάσεις (Psalmi graduales p. 319), *γενομένων καὶ μετανοιῶν εἰς τὸ ἀλληλούϊα. Ἐν ἑκάστῳ δὲ ἀντιφώνῳ γίνεται συναπτὴ μικρὰ παρὰ τοῦ διακόνου καὶ ἡ ἐκφώνησις παρὰ τοῦ ἱερέως.*

Εὐχὴ τῆς α΄. στάσεως, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Κύριε, οἰκτίρμον καὶ ἐλεῆμον, μακρόθυμε καὶ πολυέλεε, ἐνώτισαι τὴν προσευχὴν ἡμῶν, καὶ πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεως ἡμῶν· Ποίησον μεθ' ἡμῶν σημεῖον εἰς ἀγαθόν. Ὁδήγησον ἡμᾶς ἐν τῇ ὁδῷ σου, τοῦ πορεύεσθαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Εὔφρανον τὰς καρδίας ἡμῶν, εἰς τὸ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, διότι μέγας εἶ σὺ, καὶ ποιῶν θαυμάσια. Σὺ εἶ Θεὸς μόνος, καὶ οὐκ ἔστιν ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε· δυνατὸς ἐν ἐλέει, καὶ ἀγαθὸς ἐν ἰσχύϊ, εἰς τὸ βοηθεῖν καὶ παρακαλεῖν καὶ σώζειν πάντας τοὺς ἐλπίζοντας εἰς τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου.

Μετὰ τὸ, Δόξα, καὶ νῦν, ὁ διάκονος·

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.
Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς.
Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης κτλ.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως·

Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εὐχὴ τῆς β΄. στάσεως, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς ἡμᾶς, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς ἡμᾶς· ἀλλὰ ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπιείκειάν σου, ἰατρὲ καὶ θεραπευτὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὁδηγῶν ἡμᾶς ἐπὶ λιμένα θελήματός σου. Φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν καρδιῶν ἡμῶν, εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας·

ṙὶ δώρησαι ἡμῖν τὸ λοιπὸν τῆς παρούσης ἡμέρας εἰρηνι-
ὴν καὶ ἀναμάρτητον, καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς
μῶν· πρεσβείαις τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν
γίων σου.

Μετὰ τὸ, Δόξα, καὶ νῦν, ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.
Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς.
Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης κτλ.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως·

Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ
ὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ
γίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ 'εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
ἰώνων.

Εὐχὴ τῆς γ'. στάσεως, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, μνήσθητι ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν
ὶ ἀχρείων δούλων σου, ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι ἡμᾶς τὸ ἅγιον
ὶ προσκυνητὸν ὄνομά σου, καὶ μὴ καταισχύνῃς ἡμᾶς ἀπὸ
ῆς προσδοκίας τοῦ ἐλέους σου· ἀλλὰ χάρισαι ἡμῖν, ὁ Θεὸς,
άντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα, καὶ ἀξίωσον ἡμᾶς ἀγα-
ᾶν, καί φοβεῖσθαί σε ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ ποιεῖν
' πᾶσι τὸ θέλημά σου.

Μετὰ τὸ, Δόξα, καὶ νῦν, ὁ διάκονος·

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.
Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς.
Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης κτλ.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν,
ὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ,
ὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
ῶν αἰώνων.

Ἀρξαμένης δὲ τῆς στιχολογίας ἀπέρχεται ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ ἁγίᾳ
ροθέσει καὶ λαβὼν τὸν προηγιασμένον ἄρτον ἐκ τοῦ ἀρτοφορίου
θησιν αὐτὸν μετ' εὐλαβείας πολλῆς ἐν τῷ ἁγίῳ δίσκῳ, βαλὼν δὲ
ς τὸ ἅγιον ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ, συνήθως[1]) σιωπῶν, μηδὲν

---

1) Neale l. c. p. 718: This wine is not consecrated, but merely used to facilitate
e administration of the Eucharist. The lamb itself has been, so to speak, imbued
ith the consecrated wine, in the Liturgy of the preceding Sunday: so that the commu-

λέγων καὶ λαβὼν θυμίαμα θυμιᾶ τὸν ἀστερίσκον καὶ τὰ καλύμματα καὶ παρακαλύψας αὐτὰ μηδὲν ὅλως λαλῶν μήτε εὐχὴν τῆς προθέσεως ἀλλ᾽ ἢ μόνον· δι᾽ εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων.

Μετὰ δὲ τὸ κάθισμα τό· *Κύριε ἐκέκραξα* (Ps. 142. 143), εἰς ὃ θυμιᾷ ὁ διάκονος κατὰ τὴν τάξιν, γίνονται τὰ στιχηρὰ, *Δόξα*, *θεοτόκιον*, εἶτα ἡ εἴςοδος ἄνευ εὐαγγελίου. Ὅτι δὲ μέλλει εἰπεῖν εὐαγγέλιον ἤγουν εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ προδρόμου, τῶν ἁγίων 40 μαρτύρων, τοῦ εὐαγγελισμοῦ καὶ τῇ μεγάλῃ ἑβδόμαδι· τότε εἰςοδεύει μετὰ τοῦ εὐαγγελίου.

Εὐχὴ τῆς εἰςόδου, λεγομένη παρὰ τοῦ ἱερέως μυστικῶς.

Ἑσπέρας, καὶ πρωῒ, καὶ μεσημβρίας, αἰνοῦμεν, εὐλογοῦμεν, εὐχαριστοῦμεν καὶ δεόμεθά σου, δέσποτα τῶν ἁπάντων, φιλάνθρωπε Κύριε· Κατεύθυνον τὴν προσευχὴν ἡμῶν, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς τὰς καρδίας ἡμῶν εἰς λόγους, ἢ εἰς λογισμοὺς πονηρίας· ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ πάντων τῶν θηρευόντων τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ὅτι πρὸς σὲ, Κύριε, Κύριε, οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, καὶ ἐπὶ σοὶ ἠλπίσαμεν· μὴ καταισχύνῃς ἡμᾶς, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. ***Φῶς ἱλαρόν καὶ τὰ ἕξ.*** **(Responsorium e Psalmorum versiculis contextum). Ὁ διάκονος.** ***Πρόσχωμεν.*** **Ὁ ἱερεύς.** ***Εἰρήνη πᾶσιν.*** **Ὁ διάκονος.** ***Σοφία.*** **Ὁ ἀναγνώστης τὸ προκείμενον.** ***Καὶ ἡ Γένεσις*** **(Lectio ex Genesi c. 7, 6 — 10). Τὸ δεύτερον προκείμενον καὶ μετὰ τοῦτο ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος.** ***Κελεύσατε.*** **Ὁ δὲ ἱερεὺς λαβὼν τῇ δεξιᾷ χειρὶ θυμιατὸν καὶ μενουάλιον μετὰ κηροῦ, ἵσταται ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ σφραγίζων σταυρὸν λέγει·** ***Σοφία, ὀρθοί. Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι.*** **Ὁ ἀναγνώστης παροιμιῶν τὸ ἀνάγνωσμα (Lectio e libro Proverbiorum c. 9, 13 —18).** ***Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν λέγει ὁ ἱερεύς.*** ***Εἰρήνη σοι.*** **Ὁ διάκονος.** ***Σοφία.*** **Ὁ ψάλτης τὸ κατευθυνθήτω. Μετὰ δὲ τὸ κατευθυνθήτω λέγει ὁ διάκονος.**

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἴπωμεν·

---

nicants, though they appear to receive under one kind, do in fact receive in both species. The case is the same in administering the Holy Eucharist to the sick.

Κύριε παντοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, δεόεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον.

Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, δεόμεθά ου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον.

Εὐχὴ τῆς ἐκτενοῦς ἱκεσίας, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν ἐκτενῆ ταύτην ἱκεσίαν πρόςδεαι παρὰ τῶν σῶν δούλων, καὶ ἐλέησον ἡμᾶς, κατὰ τὸ πλῆος τοῦ ἐλέους σου· καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου κατάπεμψον ῤ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου, τὸν ἀπεκδεχόμενον ὸ παρὰ σοῦ πλούσιον ἔλεος.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριτιανῶν.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν μακαρίων καὶ ἀοιδίμων κτιτόρων ῆς ἁγίας μονῆς ταύτης.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιερούντων.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ ὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ γίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἰώνων,

Ὁ διάκονος.

Εὔξασθε, οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ.

Οἱ πιστοὶ, ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων δεηθῶμεν·

Ἵνα ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐλεήσῃ·

Κατηχήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας·

Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης·

Ἑνώσῃ αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ, καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ εκλησίᾳ.

Σῶσον, ἐλέησον, ἀντιλαβοῦ καὶ διαφύλαξον αὐτοὺς, ὁ ͗εὸς, τῇ σῇ χάριτι.

Οἱ κατηχούμενοι, τας κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Εὐχὴ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ κτίστης καὶ δημιουργὸς των πάντων, ὁ πάντας θέλων σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀλη–

ληθείας ἐλθεῖν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς κατηχουμένους, καὶ λύτρωσαι αὐτοὺς τῆς παλαιᾶς πλάνης, καὶ τῆς μεθοδείας τοῦ ἀντικειμένου· καὶ προσκάλεσαι αὐτοὺς εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, φωτίζων αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, καὶ συγκαταριθμῶν αὐτοὺς τῇ λογικῇ σου ποίμνῃ, ἐφ' ἣν τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον ἐπικέκληται.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως·

Ἵνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ διάκονος·

Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε· οἱ κατηχούμενοι, προέλθετε· ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε· μή τις τῶν κατηχουμένων. Ὅσοι πιστοὶ, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ταῦτα λέγονται μόνον μέχρι τῆς τρίτης τῆς δ'. Ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν.

Ἀπὸ δὲ τῆς τετάρτης τῆς μεσονηστίμου, μετὰ τὸ, Ἵνα καὶ αὐτοὶ, λέγονται παρὰ τοῦ διακόνου καὶ τὰ ἑπόμενα.

Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε· οἱ κατηχούμενοι, προέλθετε· ὅσοι πρὸς τὸ φώτισμα, προέλθετε· εὔξασθε οἱ πρὸς τὸ φώτισμα· τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Οἱ πιστοὶ, ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένων ἀδελφῶν, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν στηρίξῃ αὐτοὺς, καὶ ἐνδυναμώσῃ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Φωτίσῃ αὐτοὺς φωτισμῷ γνώσεως καὶ εὐσεβείας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καταξιώσῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀναγεννήσῃ αὐτοὺς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Χαρίσηται αὐτοῖς τὴν τελειότητα τῆς πίστεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Συγκαταριθμήσῃ αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐκλεκτῇ ποίμνῃ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

*Σῶσον, ἐλέησον, ἀντιλαβοῦ καὶ διαφύλαξον αὐτοὺς, ὁ
ὸς, τῇ σῇ χάριτι.*

*Οἱ πρὸς τὸ φώτισμα, τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ
νατε.*

*ἡ ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένων, λεγομένη
παρὰ τοῦ ἱερέως μυστικῶς.*

*Ἐπίφανον, δέσποτα, τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τοὺς πρὸς
ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένους, καὶ ἐπιποθοῦντας τὸν
ἁμαρτίας μολυσμὸν ἀποτινάξασθαι· καταύγασον αὐτῶν
διάνοιαν· βεβαίωσον αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει· στήριξον ἐν
ίδι· τελείωσον ἐν ἀγάπῃ· μέλη τίμια τοῦ Χριστοῦ σου
ίδειξον, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ τῶν ψυχῶν
ῶν.*

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

*Ὅτι σὺ εἶ ὁ φωτισμὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀνα-
ιπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι,
καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

Ὁ διάκονος.

*Ὅσοι πρὸς τὸ φώτισμα, προέλθετε· οἱ πρὸς τὸ φώτι-
ι, προέλθετε· Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μήτις τῶν
ηχουμένων. Ὅσοι πιστοὶ, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυ-
υ δεηθῶμεν.*

Ἕως ὧδε τὰ ἀπὸ τῆς τετάρτης τῆς μεσονηστίμου.

Εὐχὴ πίστων α', ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

*Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ αἰνετὸς, ὁ τῷ ζωοποιῷ τοῦ Χρι-
ῦ σου θανάτῳ εἰς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς ἐκ φθορᾶς μεταστή-
· σὺ πάσας ἡμῶν τὰς αἰσθήσεις τῆς ἐμπαθοῦς νεκρώ-
ς ἐλευθέρωσον, ἀγαθὸν ταύταις ἡγεμόνα τὸν ἔνδοθεν
ισμὸν ἐπιστήσας· καὶ ὀφθαλμὸς μὲν ἀπέστω παντὸς πο-
οῦ βλέμματος, ἀκοὴ δὲ λόγοις ἀργοῖς ἀνεπίβατος, ἡ δὲ
ῶσσα καθαρευέτω ῥημάτων ἀπρεπῶν. Ἅγνισον ἡμῶν τὰ
η, τὰ αἰνοῦντά σε, Κύριε· τὰς χεῖρας ἡμῶν ποίησον,
μὲν φαύλων ἀπέχεσθαι πράξεων, ἐνεργεῖν δὲ μόνα τὰ
εὐάρεστα, πάντα ἡμῶν τὰ μέλη, καὶ τὴν διάνοιαν τῇ
κατασφαλιζόμενος χάριτι.*

Ὁ διάκονος.

*Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς,
σῇ χάριτι. Σοφία.*

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι πρέπει σοὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εὐχὴ πίστων β΄., ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Δέσποτα ἅγιε, ὑπεράγαθε, δυσωποῦμέν σε τὸν ἐν ἐλέει πλούσιον, ἵλεων γενέσθαι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ ἀξίους ἡμᾶς ποιῆσαι τῆς ὑποδοχῆς τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ βασιλέως τῆς δόξης. Ἰδοὺ γὰρ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ ζωοποιὸν αἷμα, κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν εἰςπορευόμενα, τῇ μυστικῇ ταύτῃ προτίθεσθαι μέλλει τραπέζῃ, ὑπὸ πλήθους στρατιᾶς οὐρανίου ἀοράτως δορυφορούμενα· ὧν τὴν μετάληψιν ἀκατάκριτον ἡμῖν δώρησαι· ἵνα δι' αὐτῶν τὸ τῆς διανοίας ὄμμα καταυγαζόμενοι, υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας γενώμεθα.

Ὁ διάκονος.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, τῇ σῇ χάριτι. Σοφία.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Κατὰ τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός.

Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν· Ἰδοὺ γὰρ εἰςπορεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

Καὶ γίνεται ἡ εἴςοδος τῶν ἁγίων. Μετὰ δὲ τὴν εἴςοδον τῶν ἁγίων μυστηρίων

Ὁ διάκονος.

Πληρώσωμεν τὴν ἑσπερινὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ.

Ὑπὲρ τῶν προτεθέντων καὶ προαγιασθέντων τιμίων δώρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ εἰςιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, ϑύνου καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εὐχὴ μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τῶν ἁγίων δώρων, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Ὁ τῶν ἀῤῥήτων καὶ ἀθεάτων μυστηρίων Θεὸς, παρ' οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως οἱ ἀπόκρυφοι· τὴν διακονίαν τῆς λειτουργίας ταύτης ἀποκαλύψας ἡμῖν, θέμενος ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, διὰ τὴν πολλήν σου ανθρωπίαν, εἰς τὸ προσφέρειν σοι δῶρά τε καὶ θυσίας ρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοητων· αὐτὸς, ἀόρατε Βασιλεῦ, ὁ ποιῶν μεγάλα καὶ ἀνεξιαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ϑε ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἀναξίους δούλους σου, τοὺς τῷ ἁγίῳ τούτῳ θυσιαστηρίῳ, ὡς τῷ Χερουβικῷ σου περιστα-'ους θρόνῳ ἐφ' ᾧ ὁ μονογενής σου υἱὸς, καὶ Θεὸς ἡμῶν, τῶν προκειμένων φρικτῶν ἐπαναπαύεται μυστηρίων· πάσης ἡμᾶς, καὶ τὸν πιστόν σου λαὸν ἐλευθερώσας ἀκαρσίας, ἁγίασον πάντων ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ασμῷ ἀναφαιρέτῳ· ἵνα ἐν καθαρῷ συνειδότι, ἀνεπαι-΄ντῳ προσώπῳ, πεφωτισμένῃ καρδίᾳ, τῶν θείων τού-ν μεταλαμβάνοντες ἁγιασμάτων, καὶ ὑπ' αὐτῶν ζωοποιιενοι, ἑνωθῶμεν αὐτῷ τῷ Χριστῷ σου, τῷ ἀληθινῷ ῷ ἡμῶν, τῷ εἰπόντι· Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, ὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν τῷ. Ὅπως, ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν, καὶ ἐμπεριπατοῦντος ; Λόγου σου, Κύριε, γενώμεθα ναὸς τοῦ παναγίου καὶ ›σκυνητοῦ σου πνεύματος, λελυτρωμένοι πάσης διαβολι-: μεθοδείας, ἐν πράξει, ἢ λόγῳ, ἢ κατὰ διάνοιαν ἐνερ-›μένης· καὶ τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ' πᾶσι τοῖς ἁγίοις σου, τοῖς ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρε-ἰσασιν.

Ὁ διάκονος.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον.
Τὴν ἡμέραν πᾶσαν.
Ἄγγελον εἰρήνης.
Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν.
Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα.
Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς.
Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς.
Τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μετὰ παῤῥησίας, ἀκατακρίτως, τολμᾷν ἐπικαλεῖσθαι σέ, τὸν ἐπουράνιον Θεὸν πατέρα, καὶ λέγειν·

Ὁ λαός, τό, Πάτερ ἡμῶν.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ ἱερεύς.

Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ διάκονος.

Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Ὁ ἱερεὺς, κλινόμενος, ἐπεύχεται μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς, ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ εὔσπλαγχνος, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ἔπιδε εὐσπλάγχνῳ ὄμματι ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου, καὶ φύλαξον αὐτὸν, καὶ ἀξίωσον πάντας ἡμᾶς ἀκατακρίτως μετασχεῖν τῶν ζωοποιῶν σου τούτων μυστηρίων· σοὶ γὰρ τὰς ἑαυτῶν ὑπεκλίναμεν κεφαλὰς, ἀπεκδεχόμενοι τὸ παρὰ σοῦ πλούσιον ἔλεος.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ ἱερεὺς, κλινόμενος, ἐπεύχεται μυστικῶς.

Πρόσχες, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ ἁγιάσαι ἡμᾶς, ὁ ἄνω τῷ πατρὶ συγκαθήμενος, καὶ ὧδε ἡμῖν ἀοράτως συνών· καὶ καταξίωσον τῇ κραταιᾷ σου χειρὶ μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀχράντου σώματός σου, καὶ τοῦ τιμίου σου αἵματος, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ.

Μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ὅ τε ἱερεὺς καὶ διάκονος προσκυνοῦσι τρὶς λέγοντες·

Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπικεκαλυμμένων ὄντων τῶν θείων δώρων, βαλὼν τὴν χεῖρα, ἅπτεται τοῦ ζωοποιοῦ ἄρτου μετ' εὐλαβείας καὶ φόβου πολλοῦ.

Ὁ διάκονος.

Πρόσχωμεν·

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ.

Τὰ προηγιασμένα ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Τῆς δὲ μεταλήψεως τελειωθείσης καὶ τῶν ἁγίων λειψάνων ἀπὸ ; ἱερᾶς ἀρθέντων τραπέζης, ἐπεύχεται ὁ ἱερεύς.

Εὐχαριστοῦμέν σοι τῷ Σωτῆρι τῶν ὅλων Θεῷ, ἐπὶ πᾶ-ν οἷς παρέσχου ἡμῖν ἀγαθοῖς, καὶ ἐπὶ τῇ μεταλήψει τοῦ ἴου σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ δεόμεθά ν, δέσποτα φιλάνθρωπε· Φύλαξον ἡμᾶς ὑπὸ τὴν σκέπην ῶν πτερύγων σου· καὶ δὸς ἡμῖν μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμῶν ναπνοῆς, ἐπαξίως μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων σου, εἰς φωτι-μὸν ψυχῆς καὶ σώματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρο-ομίαν.

Ὁ διάκονος.

Ὀρθοὶ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθα-άτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν, φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ υστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν, τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν κτλ.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀνα-μπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ ἱερεύς.

Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν·

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εὐχὴ ὀπισθάμβωνος, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Δέσποτα παντοκράτορ, ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δη-ουργήσας· ὁ διὰ τὴν ἄφατόν σου πρόνοιαν, καὶ πολλὴν αθότητα, ἀγαγὼν ἡμᾶς εἰς τὰς πανσέπτους ἡμέρας ταύ-ς, πρὸς καθαρισμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἐγκράτειαν θῶν, πρὸς ἐλπίδα ἀναστάσεως· ὁ διὰ τεσσαράκοντα ἡμε-ῶν πλάκας χειρίσας τὰ θεοχάρακτα γράμματα τῷ θερά-ντί σου Μωσεῖ· παράσχου καὶ ἡμῖν, ἀγαθὲ, τὸν ἀγῶνα ν καλὸν ἀγωνίσασθαι, τὸν δρόμον τῆς νηστείας ἐκτελέσαι, ν πίστιν ἀδιαίρετον τηρῆσαι, τὰς κεφαλὰς τῶν ἀοράτων ακόντων συνθλάσαι, νικητάς τε τῆς ἁμαρτίας ἀναφανῆναι,

καὶ ἀκατακρίτως φθάσαι προσκυνῆσαι καὶ τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν. Ὅτι ηὐλόγηται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εὐχὴ ἐν τῷ συστεῖλαι τὰ ἅγια, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἀγαγὼν ἡμᾶς εἰς τὰς πανσέπτους ἡμέρας ταύτας, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιήσας τῶν φρικτῶν σου μυστηρίων, σύναψον τῇ λογικῇ σου ποίμνῃ, καὶ κληρονόμους ἀνάδειξον τῆς βασιλείας σου, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα ὁ χορὸς λέγει τοὺς δύο ψαλμοὺς 34. 145· Εὐλογήσω τὸν Κύριον, καὶ· Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεύς μου.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ποιεῖ τὴν συνήθη ἀπόλυσιν· καὶ μετὰ ταύτην, ἐξελθὼν τοῦ ἁγίου βήματος, καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, δίδωσι τὸ ἀντίδωρον.

CAPUT IV.

LITURGIA ARMENORUM.[1]

A. *OFFICIUM ΤΗΣ ΠΡΟΘΕΣΕΩΣ.*[2]

Sacerdos, sacris vestibus indutus, lavat manus dicens Psalmi). *vers.* 6: Lavabo inter innocentes manus meas et circumdabo tare tuum Domine. *Tum Sacerdos et Diaconus alternatim* *citant Psalmum:* Iudica me Deus etc.

---

1) Praeclarissimum Armenorum officium, quod Sancti Gregorii τοῦ φωτιστοῦ cu- confectum esse tradunt, procul dubio fontem agnoscit liturgias Basilii ac Chrysostomi 40. Sed ad recentissima usque tempora patebat aditus non ad fontem, sed ad rivum le accersitum: dico liturgiam Armenorum, qui nomen dederunt ecclesiae Romanae. lec enim et graecis et italicis, immo germanicis fertur exemplaribus. (Liturgia Armena isportata in Italiano per cura del P. Gabriele Avedichian 2. Edit. Venezia 1832. X. Steck Die Liturgie der katholischen Armenier. Tübingen 1845.) Debetur officium menorum, qui aliis orthodoxi, aliis schismatici audiunt, Nealio, cui multa debentur. st. I. p. 379: „For this I am indebted, as I have explained in the Preface, to the very eat kindness of the Rev. R. W. Blackmore. The translation which I give is, with one two slight alterations, his, made from the Russ version of Archbishop Argoutinsky lgorouky, Archbishop of the Armenians in Russia, and himself an Armenian by the other's side; which was published in 1799 at S. Petersburgh. The Russ version is erefore necessarily correct; and Mr. Blackmore's translation has been read by both menians and Russians, who have commended its fidelity." At vero ut plurimis sit inea commoditas ad legendum, conati sumus officium facere latinum, adscripta in mar- e Romana varietate.

2) Neale l. c. p. 380: „It is a regulation of the Armenian Church, that the Liturgy not to be celebrated excepting on Saturday and Sunday; a rule only to be set aside ring the great fast; and when any great festival of our LORD or His Mother occurs. e excuse is, the respect which they feel for that holy mystery. On ordinary days, as substitute for the Liturgy, they recite terce, sexta, and nones by aggregation. See uravieff, Georgia and Armenia, i. 72. It is strange that a Church which has borro- d so much from Rome, should, in so important a matter, differ from it more widely an does any other Oriental Communion." Officium προθέσεως, apud Nealium [illegible] ratius expositum, suppletum est.

Sacerdos. Et propter sanctam Dei genitricem, suscipe Domine preces nostras et salva nos.

Diaconus. Intercedant pro nobis sancta Dei genitrix et omnes Sancti apud Patrem coelestem, ut propitius sit nobis ac misericorditer salvet opera sua. Omnipotens Deus noster, salva nos et miserere nostrum.

Sacerdos. Suscipe, Domine, preces nostras intercedente pro nobis sancta Dei genitrice, matre Filii tui intemerata atque omnibus Sanctis. Exaudi nos Domine ac miserearis nobis, remitte ac dimitte placatus nostra peccata. Fac nos dignos, ut gratias agendo glorificemus Te cum Filio et Spiritu Sancto nunc et semper et in omnia saecula.

Dein inclinatus dicit:

Confiteor Deo et sanctae Dei genitrici, omnibus Sanctis et vobis, patres et fratres, omnia peccata quae feci: quia peccavi cogitatione, verbo et opere. Peccavi, peccavi omnibus peccatis, quae committunt homines. Et rogo vos, ut pro me oretis ad Deum.

Circumstantes respondent:

Misereatur tui omnipotens Deus ac propitius tibi condonet remissionem omnium peccatorum tuorum et praeteritorum et praesentium. Custodiat te a peccatis futuris, confirmet te in omnibus operibus bonis et det tibi requiem vitae sempiternae. Amen.

Dicunt ministri: Confiteor etc.

Sacerdos. Liberet vos misericors Deus et remittat vobis omnia peccata vestra. Condonet vobis tempus poenitendi ac faciendi iustitiam. Dirigat etiam vitam vestram futuram per gratiam Spiritus sui Sancti, qui omnipotens est et misericors. Ipsi sit gloria in saecula. Amen.[1])

Chorus. Memor sis nostrum in conspectu agni Dei immortalis.[2])

---

1) Neale p. 355: „Now it is very clear that the Confiteor is borrowed from Rome. It is also clear that, at the time of the schism of the Armenians, the office of the Prothesis was not used, as we have it now, in Constantinople, but a much simpler form." Cf. p. 327.

2) Si fides habenda est itinerum scriptoribus, cantus Armenorum non is est, qui audientium aures deliniat seu permulceat. Parrot Reise zum Ararat I. p. 92: Die Gegenwart dieses obersten Hirten der ganzen armenischen Christenheit, die Vereinigung einer so grossen Zahl hoher Prälaten, alle in kostbaren, mit Gold, Silber und Seide prachtvoll und kunstreich gestickten Gewändern, die Bischofsstäbe mit edlem Metall und kost-

Sacerdos. Memor ero vestrum in conspectu agni Dei immortalis.

Chorus. Iubilate Deo omnis terra etc. Ps. 100. *Dein cantur a Choro Troparia quaedam, propria de tempore vel de nctis. Si celebrat Pontifex, inter cantum chori tacite recitat as orationes, qua gratiam Spiritus Sancti implorat. Compotae sunt a S. Gregorio Narigheno saec. X. nec dici debent sacerdote.*

Sacerdos panem sanctum, acceptum a Diacono, ponit in Dio dicens:

In memoriam Domini nostri Iesu Christi.

Dein fundit vinum in calicem decussatim. Ac dicit:

In memoriam et Domini Dei et servatoris nostri Iesu risti.

Et recitat secreto orationem: Deus, Deus noster, *ὁ Θεὸς, Θεὸς ἡμῶν* p. 338.

Obducit velo sacra dona, tacite orans Psalm. 93: Dominus gnavit, decorem indutus est etc.

Tunc ter signat dona signo crucis dicendo:

Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus altissimi obumabit tibi.

Et accepto thuribulo a Diacono incensat dona et orat tacite ationem incensi. Porro totus fidelium coetus incensatur. Produnt Sacerdos et ministri e Prothesi in Sanctuarium.[1])

B. *MISSA CATECHUMENORUM.*

Diaconus. Domine, benedicas.

Sacerdos. Benedictum regnum Patris et Filii et Spiritus ancti nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen. p. 340.

---

ren Steinen geschmückt, in der Hand, dann die heilige Scheu und grosse Ehrfurcht f den Zügen der Laien, dieser ganze feierliche Gottesdienst mitten in einem, dem Chrientbum feindlichen Lande, wäre allerdings geeignet gewesen, das Gemüth eines Gläubin zu ergreifen und zu erheben, wenn gegen diesen äussern Glanz des kirchlichen tus der äusserst todte, aller Harmonie und Melodie ermangelnde irchengesang nur nicht allzusehr contrastirt hätte. Wagner Reise nach dem Arat u. s. w. p. 121: Instrumentalmusik ist in Etschmiadsin ganz unbekannt und nur der ntönig heulende Gesang der Mönche begleitet den traurigen (!) Gottesdienst.

1) Armeni cum Romana ecclesia uniti (AC) ignorant officium *τῆς προθέσεως* proie sic dictum. Sacerdotes et ministri, in Sacristia sacris vestibus ornati, statim intran *ἅγιον βῆμα* ac dicuntur, quae supra scripta sunt, ante aram. Mittimus in minutis screpantiam: poscit Romana consuetudo, ut vino eucharistico misceatur aqua.

Chorus. Unigenite Fili et verbum Dei etc. ὁ μονογενὴς υἱός p. 91.[1])

Diaconus. Iterum et iterum in pace Dominum deprecemur. Adsis nobis, salva nos, succurre et miserere nobis.

Sacerdos. Gloria et honor Patri et Filio et Spiritui Sancto nunc et semper et in saecula saeculorum., Amen.

Pax vobis omnibus.

Chorus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Oremus Dominum nostrum.

Chorus. Coram te Domine.

Et cantatur a Choro prima pars Psalmorum, qui festo vel dominicae proprii sunt.

Sacerdos inter psalmorum cantum tacite: Domine Deus noster, cuius potentia imaginationem exsuperat et gloria incomprehensibilis etc. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗ τὸ κράτος ἀνείκαστον p. 341.

Chorus. Omnis terra Christum regem benedicat hymnis et canticis. Omnis terra gratias agat canendo creatori coeli et terrae. Afferamus honorem et orationem Trinitati et uni Deitati in saecula. Amen.

Dum haec canuntur S. tacite: Domine Deus noster, salva populum tuum etc. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σῶσον τὸν λαόν σου p. 342.

Pax vobis omnibus.

Et iterum tacite orat: Qui communes has et concordes nobis largitus es supplicationes etc. Ὁ τὰς κοινὰς ταύτας καὶ συμφώνους ἡμῖν χαρισάμενος προσευχάς p. 343.

Cantatur Hymnus a choro et fit Ingressus minor vel sollemnis per ecclesiam evangelii deportatio.

Interim recitat Sacerdos secreto orationem τῆς εἰσόδου: Domine Deus noster, qui constituisti in coelis ordines et exer-

---

1) Neale p. 361: „The Armenian office has „Only-begotten Son“ at the very commencement: and the antiphons, or an approximation to them, also in the proper place. But, instead of the „Only-begotten Son“, the Armeno-Roman rite inserts the Introit for the day. There is therefore here a double blunder; the first the corruption which has for centuries prevailed in the Armenian rite, of having the Only-begotten besides the Initial Hymn; the second, that of the Roman correctors, in making the Introit agree with that, instead of with the Initial Hymn. Where the „Only-begotten“ occurs in the Armeno-Gregorian rite, the Roman edition (I quote from the authorised Italian version) has Qui si dice l'Introito proprio del giorno. The antiphons are supplied by the l'Inno proprio del giorno.“

us angelorum etc. *Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ κατα-ήσας ἐν οὐρανοῖς* p. 344.

Diaconus. Domine benedic.

Sacerdos. Tuum est regnum, tua est potentia et gloria in ecula saeculorum.

Sacerdos et Diaconus osculantur altare.

Et cantatur Hymnus.

Hymno finito dicit Diaconus: Attendamus (Proschume = ιόσχωμεν).

Chorus. Sanctus Deus, Sanctus et Potens, Sanctus et Im-ortalis. Qui pro nobis crucifixus es, miserere nobis.[1])

Sacerdos. Deus Sanctus, qui in sanctis requiescis etc. *Ὁ ιὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος* p. 345.

Iterum et iterum in pace Dominum deprecemur.[2])

Pro pace mundi et sanctae ecclesiae stabilitate, depre-mur.

Pro omnibus sanctis et orthodoxis episcopis.

---

1) Hac ratione recitatur Trisagium omnibus feriis sextis, sed mutatur pro temporis ietate. In Nativitate: Qui te ipsum nobis manifestasti, miserere nobis. Sabbato San-: Qui pro nobis sepultus es. Diebus Dominicis: Qui resurrexisti pro nobis. Pente-ste: Qui descendisti super apostolos etc. Neale p. 396: „I have said, in the last ipter, that this insertion varies with the season. „I felt a pang", says M. Mouravieff, hen I heard the addition of these words, 'Thou That wast crucified for us'. If you ase I will receive the Armenian explanation: still, however, I do not the less complain the difference: although it be no more in a doctrine, but merely in an ancient rite". ring the singing of the trisagion, by a peculiar use of the Armenian Church, the sil- fans, of which I shall speak presently, are vibrated, as a symbol of the trembling the wings of the Seraphim as they surround the throne of God. The fan undoubtedly first served to keep insects from the holy gifts; but it is now usually made of silver. is of very early date: we find it mentioned in the Apostolic Canons (VIII, 12), where is ordered to be made of peacock's feathers or linen. But now its use is altogether stical; but what the mystery signified is, ritualists are not agreed. S. Simeon will re it that, as the Deacons represent the Angels, so the fans symbolize the angelic ngs (p. 225). Sguropulus agrees with him (Conc. Flor. III, 17), while S. Germanus es their vibration to signify the tremor and astonishment of the heavenly spirits at r Lord's Passion. It is certain that the symbolism of these fans is not so well defi-d in thee Greek as in the Armenian Church; nor are they so numerous in the former in the latter. In Byzantine churches there are not usually more than two, which are ved on each side of the holy gifts at the Great Entrance. They were formerly in use the Latin Church, as we learn from S. Hildebert of Mans (Epist. 7), but are at pre-nt confined to the immediate attendants of the Pope." AC. omnia Trisagii additamenta ppressit.

2) Litania maior ab omnibus clericis cantatur, minor a solo Diacono.

Pro Domino sanctissimo nostro Patriarcha (Narcisso) pro salute et redemptione animae eius.[1])

Pro archiepiscopo nostro.

Pro omnibus Wartabeds, Sacerdotibus, Diaconis, Subdiaconis, et omni clero.[2])

Pro [Imperatore et imperatoris stirpe] palatio et exercitu.[3])

Pro animabus defunctorum, quae in vera et orthodoxa fide obdormierunt, requiescant in Christo.

Et iterum pro unitate verae et sanctae fidei.

Nosmetipsos invicem commendamus tibi, Domine omnipotens Deus.

Chorus. Nosmet ipsos tibi commendamus, Domine.

Diaconus. Una voce dicamus: In magnitudine misericordiae tuae, miserere nobis Domine, Deus noster.

Chorus. Domine miserere *ter.*

Diaconus. Domine benedic.

Sacerdos attollens manus dicit secreto: Domine Deus noster intentissimas[4]) famulorum tuorum suscipe preces et secundum multitudinem misericordiae tuae miserere nobis ac omni populo tuo, qui fiduciam suam ponit in abundantia gratiae tuae. *Elata voce:* Quoniam Deus misericors es et benignus et ideo tua est gloria, honor et potentia in saecula saeculorum. Amen.

Chorus cantat Psalmum officio convenientem.

Lectio Prophetica.

Lectio Apostoli. Et lectione finita canitur Alleluia.

Dein Sacerdos conversus ad populum signat eum cruce dicens: Pax vobis omnibus.

Chorus: Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Audite devoti sanctum evangelium secundum N. quod vobis legitur.

---

1) AC: Für unsern heiligen Papst den Herrn (hier der Name) und unsern Patriarchen, oder Erzbischof oder Bischof, den Herrn (hier der Name) lasset uns den Herrn bitten.

2) Wartabeds, sex vel quinque Episcopi et ecclesiae doctores, qui una cum Catholico toti Armenorum ecclesiae consulunt. AC: Für die Lehrer, Priester, Diaconen, Lectoren und für alle Kinder der Kirche lasset uns den Herrn bitten.

3) AC: Für alle frommen Könige und gottliebenden Fürsten, für die Heerführer und ihre Heere lasset uns den Herrn bitten.

4) Steck: „die mit ausgespannten Armen verrichteten Gebete deiner Diener" Sed maxime affinis est collecta Chrysostomo p. 348: *Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν τὴν ἐκτενῆ ταύτην ἱκεσίαν κτλ.*

Chorus. Gloria tibi Domine, Deus noster.

Diaconus. Attendamus.

Chorus. Deus loquitur.

Diaconus legit Evangelium.[1]) *Dicunt omnes lectione absoluta:* loria tibi Domine, Deus noster.

Et dicitur Symbolum. Credimus in Deum Patrem omnipontem, creatorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibiım. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei uniınitum. Et ex Patre natum ante omnia saecula, Deum de Deo, men de lumine, Deum verum, genitum non factum, consubantialem Patri, per quem omnia facta sunt in coelo et in terra, sibilia et invisibilia. Qui propter nos homines et propter noram salutem descendit de coelis, et incarnatus est et perfecta tione genitus per Spiritum Sanctum ex Maria virgine. Ex qua ırnem, spiritum et animam et omnia, quae hominem efficiunt, sumpsit vere et non per speciem. Passus est et crucifixus et pultus. Et resurrexit tertia die, ascendit in coelos eodem corre et sedet ad dexteram patris, unde venturus est eodem corre in gloria Patris vivos iudicaturus et mortuos: cuius regni n erit finis. Credimus in Spiritum Sanctum, increatum et rfectum. Qui locutus est in lege, in prophetis et in evanges. Qui descendit super Iordanem, qui praedicavit eum, qui nturus erat et in Sanctis habitavit. Credimus in unam sanam, catholicam et apostolicam ecclesiam, unum baptisma poetentiae, in remissionem peccatorum, mortuorum resurrectionem, ternum iudicium animarum et corporum, in regnum coelorum vitam aeternam.[2])

Qui autem dixerint: Tempus erat, quo non erat Filius Dei — l simili ratione: Tempus erat, quo non erat Spiritus Sanctus — l: creatos esse Filium et Spiritum ex nihilo — vel: Filium

---

1) Neale p. 116: The position of the Clerks is this. The Priest is at the ddle of the Altar, his cap on, and his back to the people: two Deacons are at the rth and south sides of the bema respectively; the principal Deacon, standing tords the north side, at the top of the steps, chants the Gospel, facing west: imdiately in front of him, and facing him, is another Deacon with a censer, who stands tween two Subdeacons, each holding a taper; the other Subdeacons, as before, ınd behind.

2) AC: „Wir glauben auch an den heiligen Geist, den unerschaffenen und vollkomnen, der von dem Vater und Sohne ausgeht. Der geredet hat durch das Gesetz und Propheten und die Evangelisten. Der herabstieg in den Jordan, u.s.w."

et Spiritum alius esse substantiae: eos excommunicat orthodoxa et apostolica ecclesia.[1])

Diaconus osculari facit Sacerdotem librum Evangeliorum et dicit:

Domine benedic.

Sacerdos orat orationem S. Gregorii Illuminatoris: Glorificemus eum, qui erat ante saecula, et adoremus Sanctam Trinitatem et unam Deitatem, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum nunc et semper et in omnia saecula. Amen.

Diaconus. Iterum atque iterum in pace Dominum deprecemur.

Chorus. Domine miserere nobis.

Diaconus. Et iterum in fide, cum adsit haec hora sacrificii et orationis, precemur et imploremus Dominum Deum et redemptorem nostrum Iesum Christum, ut audire et admittere dignetur vocem supplicationis nostrae, ut placeant ipsi cordum nostrorum suspiria, et dimissis peccatis nostris misereatur nobis. Itaque semper ascendat ad divinam maiestatem eius oratio nostra et supplicatio ut nos servet in omni bono atque in fidei unitate plenos faciat bonorum operum. Ut omnipotens Dominus noster gratiam misericordiae suae in nos effundat, salvet nos ac misereatur nostri.

Chorus. Salva nos, Domine.

Diaconus. Precemur Dominum, ut hanc horam sancti sacrificii et hunc diem transigere faciat in pace.[2])

Chorus. Concedas hoc, Domine. *Et sic postea.*

Diaconus. Angelum pacis, custodem animarum nostrarum, precemur Dominum.[3])

---

1) AC: „Aber welche sagen: es war eine Zeit, da nicht war der Sohn, oder es war eine Zeit, da nicht war der heilige Geist, oder dass sie aus Nichts geschaffen seien, oder sagen, der Sohn Gottes, oder auch der heilige Geist seien aus einem anderen Sein oder Wesen hervorgebracht worden; und dass sie dem Wechsel unterworfen und veränderlich seien, solche excommunicirt die katholische und apostolische Kirche.“ Neale p. 371: „The Armenian Liturgy only inserts the Nicene Creed before the ectene, and is therefore unique in allowing it to be heard by the Catechumens. — It is curious to observe the great similarity, in this part, of the Armenian Liturgy and our own; Epistle, Gospel, Creed, and Ectene, immediately following each other in the one, as Epistle, Gospel, Creed, and Prayer for the Church Militant do in the other; the only difference being that, by the Armenians the Oblation is made iust after the Ectene, by us in it.“

2) *Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν* p. 356.

3) *ἄγγελον εἰρήνης* p. 355. 364.

Veniam et remissionem delictorum nostrorum precemur Do-inum.[1])

Magna ac victrice sanctissimae crucis potentia ut succurrat ›bis, precemur Dominum.

Pro unitate verae et sanctae fidei nostrae precemur Do-inum.

Nosmet ipsos invicem commendamus Deo, Domino nostro nnipotenti.[2])

Chorus. Tibi nos commendamus, Domine.

Diaconus. Uno ore dicamus omnes: Miserere nobis, Domine, :cundum magnam bonitatem tuam.

Chorus. Domine, miserere nobis. *Ter.*

Dum haec Litania recitatur, Sacerdos secreto orat:

Domine ac redemptor noster, Iesu Christe, qui multum mi-ricors es et donis gratiae tuae abundas: Qui hac ipsa hora ·opter nostra peccata tormenta et mortem crucis pati voluisti: ui dona Spiritus Sancti tui beatis Apostolis largitus es: et ›s quaesumus, Domine, facias coelestium bonorum participes, ut :ccatis nostris dimissis accipiamus Spiritum tuum Sanctum.

Elata voce: Ut digni efficiamur, qui te glorificemus cum Pa-e et Spiritu Sancto nunc et semper et in saecula. Amen.

Diaconus. Domine benedic.

Sacerdos. Pax vobis omnibus.

Chorus. Et cum Spiritu tuo.

Diaconus. Precemur Dominum nostrum.

Chorus. Te Domine.

Sacerdos. Christe, redemptor noster, pace tua, quae exsupe-it omnem sensum et sermonem, confirmes nos et munias ab nni adversitatis tremore. Iunge nos quaesumus iis, qui te :cte colunt, qui te adorant in spiritu et veritate. Nam tuae san-issimae Trinitati[3]) debetur gloria, honor et potentia nunc et :mper et in saecula.

Benedictus sit Dominus noster Iesus Christus.

Chorus. Amen.

Diaconus. Domine benedic.

---

1) *συγγνώμην καὶ ἄφεσιν* p. 355. 364.

2) *ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους* p. 364.

3) Neale p. 424: „This expression, in an Armenian Liturgy, savours very much heresy.“ AC: Denn der allerheiligen Dreieinigkeit gebühren Herrlichkeit, Macht und ıre, jetzt und immer und von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen.

Sacerdos. Deus Dominus noster benedicat vobis omnibus.

Diaconus. Catechumenos, et qui fide carent, Poenitentes et non purificatos ne patiamini appropinquare ad sancta mysteria.

C. MISSA FIDELIUM.

Chorus. Adsunt sanctum corpus Domini nostri et sanguis redemptoris nostri et invisibiles coelorum potestates clamant et canunt: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth.[1]

Diaconus. Cantate psalmos Domino Deo nostro voce suavi, canite hymnis spiritualibus.

Cantatur Hymnus Cherubicus.[2] *Interim Sacerdos ante aram inclinatus orat secreto;* Nemo dignus est eorum, qui alligati sunt carnalibus etc. *Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις* p. 351.

Celebrante ante aram provoluto et orante fit Magnus Introitus.

Diaconus. Iterum et iterum in pace Dominum deprecemur.[3]

---

1) Neale p. 428: This is a most strange anomaly. Not only has not consecration yet taken place, but the Great Entrance is not made. M. Mouravieff imagines that this is copied from the similar portion in the Byzantine Liturgy of the Presanctified, the copyist forgetting that in the last named case, consecration has already taken place. The Armeno-Roman rite alters the expression, „The Body and Blood of our Lord are about to be present": „sono già presso a rendersi qui presenti", is the authorised Italian version. AC: Des Herrn Leib und des Erlösers Blut wird gegenwärtig sein. Die himmlischen Mächte singen unsichtbar und sprechen mit ununterbrochener Stimme: Heilig, heilig, heilig der Herr der Heerschaaren.

2) Steck: In festivitate paschali: Wer ist wie der Herr unser Gott, der wegen uns gekreuziget wurde, und begraben, und auferstand, und Sich beglaubigte der Welt und mit Herrlichkeit Sich erhoben hat! Kommet ihr Völker, Lob mit den Engeln lasset uns Ihm singen sprechend: Heilig, heilig, heilig bist Du Herr, unser Gott. — An Fasttagen und an Gedächtnisstagen für die Hingeschiedenen: Zur Erinnerung der Verstorbenen nimm, heiliger, liebevoller Vater, dieses Opfer an und geselle ihre Seelen zu der Zahl Deiner Heiligen in Deinem Reiche der Himmel. Besonders, da wir mit Glauben dieses Opfer darbringen, werde versöhnt Deine Gottheit und verleihe Ruhe ihren Seelen. — An Festen der Propheten, Apostel und Väter: Du bist allmächtig, Herr der Heerschaaren, der Du der ewige König bist, der Du über allen Himmeln thronest, und Licht schaffst in Deinen Geschöpfen. Der Du aus Demuth herabstiegst vom Himmel, Dir bringen wir dieses Opfer dar. Und Deinen Namen verherrlichen wir, Herr, Der Du gekrönt hast Deine heiligen Apostel, weil sie uns Fürsprecher sind, allmächtiger Herr, in Deinem Reiche.

3) AC: Die Gaben werden auf den Altar gelegt und der Priester räuchert (sie) auf dem Altare und wäscht die Hände sprechend: In Heiligkeit will ich waschen u. s. w. Der Diacon: Und wieder lasset uns den Herrn um Frieden bitten. Altius nescio qua auctoritate fretus, accurate et pulcre hanc missae partem exponit: „Brot und Wein werden

Chorus. Domine miserere.

Diaconus. Et iterum in conspectu huius sanctae et divinae ıensae, adstemus in fide ac sanctimonia. Oremus, omni exclusa aude, scandalo, omni dissimulatione et dolo, dubitatione et in·edulitate. Sed bonorum operum pleni, candido animo et pafico corde, in fide perfecta et amoris plenitudine accedamus ·ecaturi ad sanctam aram tuam, ut gratiam miserationis tuae lipiscamur die illa, qua revelabuntur omnia et secundo veniet ominus noster Iesus Christus. Ipse salvet nos et misereaır nobis.

Chorus. Salva nos Domine et miserere nobis.

Diaconus. Domine benedic.

Et Sacerdos manibus sublatis secreto orat orationem S. Athaısii, Patriarchae Alexandrini:

Domine Deus creator, qui omnia, quae sunt, ex non esse ad ıse produxisti: qui nos mortales homines tremendi huius et ıeffabilis mysterii ministros esse dignatus es: tibi, Domine, hoc ıcrificium offerimus. Suscipias oblationem nostram susceptamıe facias mysterium corporis et sanguinis unigeniti Filii tui. t iis qui communicaturi sunt, panis ille et vinum veniam conınent et remissionem peccatorum.[1])

Elata voce: Gratia et amore Domini nostri Iesu Christi etc. *'ιὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ* p. 355.

Pax vobis omnibus.

Chorus. Amen. Et cum spiritu tuo.

---

mlich unter unaufhörlichem Räuchern in feierlicher Procession die ganze Kirche entıg bis zu den Thüren, und von da wieder zurück an die Gitterwand vor die heiligen ıüren getragen. Hier angelangt, recitirt der Diacon Ps. 24, 7: „Machet die Thore weit ıd die Thüren in der Welt hoch, dass der König der Ehren einziehe." Priester: er ist derselbe König der Ehren? Diacon: Es ist der Herr stark und mächtig, der ɪrr mächtig im Streit. Priester (die Patene und den Kelch in Empfang nehmend und it beiden über das Volk das Zeichen des Kreuzes machend): Gelobt sei, der da kommt ı Namen des Herrn, Hosianna in der Höhe."

1) Steck p. 44: Während der Diacon vor dem Heiligthum steht und diese Ermahıng spricht, küsst der Priester den Altar, macht das Kreuz über das Volk, stellt sich ıon mit ausgestreckten Armen vor den Altar und spricht im Stillen folgendes Gebet: ɪrr, Gott der Heerschaaren u. s. w. Altius p. 369: Diacon: Segne uns, o Herr! Alsınn entblösst der Priester, der bis dahin eine mit Gold durchwirkte, spitz zulaufende ıd oben mit einem Kreuz geschmückte Mütze (Sagavord) getragen, sein Haupt, betet eimal den Altar an, küsst ihn, macht das Zeichen des Kreuzes über die Gemeine und citirt, die Arme ausbreitend, still für sich ein Gebet, das er laut mit Anrufung der iligen Dreieinigkeit beschliesst.

Diaconus. Salutate vos invicem osculo sancto: vos autem qui non apti estis sacris mysteriis, egredimini portas et orate.

Chorus. Christus apparuit in medio nostrum et cum eo adest ipse Deus noster. Vox pacis insonuit. Dedit nobis sancti evangelii facultatem. Unanimem fecit ecclesiam suam vinculo caritatis. Remota inimicitia amorem toti mundo largitus est.[1])

Nunc igitur, servi Domini, uno ore et animo laudate consubstantialem Deitatem, quam cantibus suis glorificant Seraphim.

Et laici osculantur se invicem dicendo: Christus in medio nostrum.

Diaconus. Stemus honeste: stemus cum timore. Attendamus sanctam oblationem in pace offerre: *Στῶμεν καλῶς* p. 356.

Chorus. Tibi, Domine.

Diaconus. Christus agnus Dei sine macula natus est in sacrificium.

Chorus. Redemptio mundi, sacrificium laudis.

Diaconus. Domine benedic.

Sacerdos conversus ad populum benedicit ipsi signo crucis: Gratia Domini nostri Iesu Christi et amor Dei Patris et Filii communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. — *Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου* p. 356.

Chorus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Ianuas, ianuas attendamus omni sapientia et cautione.

Sursum corda Deum reverentia.

Chorus. Habemus ad te, Pater omnipotens.

Diaconus. Gratias agamus Domino toto pectore.

Chorus. Dignum et iustum est.

Sacerdos. Vere dignum et iustum est, omni devotione et omni tempore celebrare, et glorificare te, Pater omnipotens. Qui

---

1) AC: Christus wird in unserer Mitte erscheinen, der wesenhafte Gott wird sich hier niederlassen. Die Stimme des Friedens hat ertönt; der Befehl des heiligen Grusses ist gegeben: die Feindschaft ist entfernt; die Liebe hat sich über dieses All verbreitet. Daher, Diener, erhebet die Stimme und gebet Lobpreisung mit Einem Munde der Einen Gottheit, welcher die Seraphim das Heilig singen. Altius p. 370: Die Gläubigen geben einander den Friedenskuss, der Priester küsst den Kelch, legt die Hände kreuzweise auf den Altar und betrachtet in stiller Andacht die Opfergaben, während der Chor singt: „Zeige dich uns, Jesu Christe, wahrer Gott, und tritt in unsere Mitte! Dein Friedenswort ertöne uns, Feindschaft verschwinde und Liebe sei ausgegossen in Aller Herzen! Auf, ihr Diener des Herrn! singet mit lauter Stimme wie mit Einem Munde das Lob des unsichtbaren Gottes, dem die Seraphim das Dreimalheilig zurufen.“ Diacon (zur Gemeine): „Richtet sorgfältig euer Augenmerk auf die heiligen Thüren etc.“

cooperante Verbo tuo incomprehensibili calcasti pedibus vincula[1]) maledictionis: Propter quem omnibus, qui in te credunt, in unum collectis, formata est ecclesia, quam tibi vindicasti propriam. Et inter nos habitare dignatus es in ea hominis forma, quam ex virgine assumsisti.

Et coram quo angeli consistere nequeunt prae lucidissimo et incomprehensibili Deitatis fulgore, hic homo factus propter redemptionem nostram concessit nobis una cum angelorum militia et omni coelorum exercitu.

Diaconus. Qui sedetis surgite. Cum Cherubim et Seraphim sacros tibi canere hymnos, clamare, vocare ac dicere:[2])

Chorus. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth. Pleni sunt coeli et terra gloria tua. Osanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini. Osanna in excelsis.

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos brachiis expansis orat secreto:

Sanctus, Sanctus, Sanctus es et Sanctissimus. Quis est, qui verbis comprehendere audeat immensas bonitatis tuae scaturigines, effusas super nos. Quippe qui patribus nostris, in vitium lapsis patronus fuisti et consolator multiplici ratione: prophetiis et legis institutis, sacerdotio et oblatis sacrificiis, ea quae ventura erant, adumbrantibus. At vero, cum adesset plenitudo temporis, deleto quod adversus nos erat peccatorum chirographo, dedisti nobis unigenitum Filium tuum debitorem ac debitum, victimam et regem unctum, agnum et panem vitae (offerentem) sacerdotem et oblationem. Ipse enim nobis distribuit et distribuitur in perpetuum, non tamen consumitur. Verus homo fuit neque homo in imaginaria forma: unione, non aliqua permistione carnem sumpsit ex matre Dei, sancta virgine Maria et homo conversatus est, quoad omnia, peccato excepto. Denique mundi redemptor, causa salutis nostrae, voluntarius venit ad crucem.

Et in nocte, qua tradebatur, accepit panem in sanctas, divi-

---

1) Steck: das Hinderniss (die Entzweiung) des Fluches.

2) Steck: Und mit sichtbarer Natur mittels der Menschwerdung aus der Jungfrau Sich herabliess unter uns zu wohnen, und auf göttliche Weise ein neues Werk künstlich erbauend die Erde zum Himmel gemacht hat. Denn vor welchem die Chöre der Wachenden (d. i. der Engel) nicht zu stehen vermochten, erschreckt von dem glänzenden und unnahbaren Lichte der Gottheit, dieser ist Mensch geworden wegen unserer Erlösung, und hat uns verliehen, mit dem Himmel geistige Chöre zu feiern. Der Diacon: Segne, Herr. Priester: Und mit den Seraphim und mit den Cherubim u. s. w.

nas atque immaculatas manus suas, benedixit, gratias egit, fregit deditque sanctis suis discipulis et apostolis dicens:

Elata voce: Accipite et manducate. Hoc est corpus meum, fractum pro vobis et pro multis in expiationem et remissionem peccatorum.

Chorus. Amen.[1])

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos secreto: Simili ratione accepit calicem et benedixit, gratias egit, gustavit deditque sanctis suis et electis discipulis secum sedentibus, dicens:

Elata voce: Bibite ex eo. Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis et pro multis effunditur in expiationem et remissionem peccatorum.

Chorus. Pater coelestis, qui Filium tuum tradidisti in mortem, debitorum nostrorum deletorem, obsecramus te, per sanguinem quem effudit, ut miserearis gregi tuo mystico (spirituali).

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos pergit orare secreto: Ut hoc faciamus in memoriam suam, praecepit nobis Filius tuus unigenitus, hominum amator. Et descendit in sepulcrum eodem corpore, quod assumpsit, potenter fregit claustra inferi ac nobis manifestavit te, unum verum Deum, Deum viventium et mortuorum.

Acceptis donis in manu orat secreto: Huic igitur, Domine, obtemperantes praecepto, perficimus salutare mysterium corporis et sanguinis unigeniti Filii tui. Unde et memores sumus omnium quae pro nobis passus est, crucifixionis, quam perpessus est ut vitam recuperaret, triduanae sepulturae, gloriosae resurrectionis, ascensionis ad Deum. Ubi sedet, o Pater, ad dexteram tuam. Confitemur et glorificamus secundam eius et tremendam apparitionem.[2])

---

1) AC: — und kam, der Welt Erretter und der Grund unserer Erlösung, mit Willen an das Kreuz. Das Brod in Seine heiligen, göttlichen, unbefleckten und ehrwürdigen Hände nehmend Segnete † Er, dankte, brach es, gab es Seinen auserwählten, heiligen, und (bei Ihm) sitzenden Schülern, und sprach: Der Diacon: Segne, Herr. Der Priester: N e h m e t, e s s e t: d i e s s i s t M e i n L e i b, welcher wegen euch und vieler dahingegeben wird zur Versöhnung und Vergebung der Sünden. Die Lectoren: Amen.

2) Steck: Nach dieser Anordnung also, o Herr, erinnern wir uns, indem wir dieses Geheimniss des erlösenden Leibes und Blutes Deines Eingebornen darbringen, an Sein heilbringendes Leiden für uns, an den lebengebenden Kreuzestod (Neale: his crucifixion which he underwent while alive), an das dreitägige Begräbniss, an die glückselige Aufer-

Oblatione in sancta mensa posita dicit clara voce:

Tua ex tuis tibi offerimus in omnibus et per omnia etc. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν p. 359.

Chorus. Benedictus es in omnibus, Domine. Te canimus, omine, te precamur, Deus noster etc. Σὲ ὑμνοῦμεν p. 359.[1])

Dum haec canuntur, Sacerdos manibus expansis orat secreto:

Profecto te canimus, Domine Deus noster, et gratias agimus bi sempiternas, quod haud despecta indignitate nostra, nos miistros fecisti tremendi tui et ineffabilis mysterii. Non ex opebus iustitiae, quae fecimus nos (his enim semper egemus), sed onfisi magna tua misericordia appropinquare conamur ad miisterium corporis et sanguinis unigeniti Filii tui Iesu Christi, omini ac redemptoris nostri, cui gloria et potestas et honor unc et semper et in saecula. Amen.[2])

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos. Pax vobis omnibus.

Chorus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Precemur Deum.

Chorus. Te precamur, Domine, Fili Dei, qui oblatus es Patri ictima reconciliationis, panis vitae. Qui te pro nobis dedisti fundendo pretiosum sanguinem tuum, precamur te, ut miserearis uic tuae ecclesiae, quam redemisti.[3])

Sacerdos profunde inclinatus dicit:

Te deprecamur, bone Deus, supplicamus et petimus, demitere velis Spiritum tuum Sanctum consubstantialem super nos t super haec munera.

Surgit et signat panem, dicens ter voce submissa:

Benedic panem et fac eum corpus Domini et redemptoris ostri Iesu Christi.

Diaconos ter secreto: Amen.

Sacerdos simili ratione benedicit vinum ter dicens:

---

ebung, an die in Gotteskraft vollbrachte Himmelfahrt, an das Sitzen zu Deiner Rechten, ater. Die furchtbare und herrliche zweite Ankunft bekennen und preisen wir. Confess p. 358.

1) Steck: In Allem bist Du gepriesen, Herr; wir loben Dich, wir preisen Dich, wir anken Dir, wir bitten Dich, Herr unser Gott.

2) Conferas orationem Basilii: *Διὰ τοῦτο δέσποτα πανάγιε* p. 430.

3) Steck: Die Lectoren: Vor Dir, Herr. Sohn Gottes, Der Du dem Vater zur Ver[illegible] geopfert wirst, theile das Brod des Lebens unter uns aus: durch die Vergiessung eines heiligen Blutes bitten wir Dich, erbarme Dich der durch Dein Blut erlösten Gemeinde.

Benedic, quod est in hoc calice et fac id verum sanguinem Domini et redemptoris nostri Iesu Christi.

Diaconus ter secreto: Amen.

Et Sacerdos benedicens panem et vinum ter dicit:

Consecra hunc panem et vinum in verum corpus et verum sanguinem Domini et redemptoris nostri Iesu Christi, permutans Spiritu tuo Sancto.

Diaconus ter: Amen.[1])

Sacerdos. Ut fiat accipientibus nobis non in condemnationem, sed in expiationem et remissionem peccatorum.

Chorus. Spiritus Dei, qui a coelo descendens mysterium eius, qui una tecum conglorificatur, manuum nostrarum ministerio perficis: per sanguinem eius effusum precamur te requiem animabus fratrum nostrorum, qui obdormierunt.

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos secreto: Concede quaesumus hoc sacrificio amorem, stabilitatem et pacem toti mundo, sanctae ecclesiae, omnibus orthodoxis Episcopis, Sacerdotibus, Diaconis, Regibus, Principibus: omnibus qui peregrinantur terra marique: qui sunt in captivitate, in tribulatione et miseria: qui inciderunt in barbarorum manus. Concede nobis hoc sacrificio aëris salubritatem, et frugum terrestrium abundantiam: fac aegrotos a morbis suis mature convalescere. Concede hoc sacrificio requiem omnibus Episcopis, qui in Christo de vita migrarunt, omnibus Sacerdotibus et Diaconis et omni clero sanctae ecclesiae, omnibusque laicis masculis et feminis, qui in fide obdormierunt.

Elata voce: Et cum his nos quoque visites, misericors Deus, et nunc preces nostras ad te suscipias.[2])

Chorus. Memento nostrum, Domine, et miserere nobis.

Sacerdos. Precamur, matris Dei, sanctae virginis Mariae,

---

1) AC: Der Priester neigt sich und betet still: Wir beten an und bitten und flehen zu Dir, gütiger Gott, sende über uns und über diese dargebrachten Gaben Deinen gleichewigen und gleich-wesentlichen heiligen Geist. Er erhebt sich, macht das Kreuz über die Opfergaben und spricht im Stillen: Durch welchen Du dieses gesegnete † Brod wahrhaftig zum Leibe unseres Herrn und Erlösers Jesu Christi gemacht hast. (Dreimal wiederholt.) Und den gesegneten † Kelch wahrhaftig gemacht hast zum Blute unseres Herrn und Heilandes Jesu Christi. (Dreimal wiederholt.) Durch welchen Du dieses gesegnete † Brod und diesen Kelch wahrhaftig zum Leibe und Blute unsers Herrn und Erlösers Jesu Christi gemacht hast, sie verwandelnd durch Deinen heiligen Geist. Dieses Gebet wiederholt er Dreimal und der Diacon sagt still: Amen.

2) AC: Mit diesen suche auch uns heim, gütiger Gott, wir bitten Dich.

Ioannis Baptistae, primi Confessoris et Archidiaconi Sancti Stephani et omnium Sanctorum ut commemoratio fiat in hac sancta liturgia.

Chorus. Memento eorum Domine et miserere.[1])

Diaconus ad dextram altaris progressus dicit:

Precamur Sanctorum Apostolorum, Prophetarum et Doctorum, Martyrum et omnium sanctorum Patriarcharum et Episcoporum *ἰσαποστόλων,* Sacerdotum, orthodoxorum Diaconorum et omnium Sanctorum commemoratio fiat in hac sancta liturgia.

Chorus. Memento etc.

Diaconus. Adoremus benedictam, summis laudibus celebrandam, gloriosam, mirabilem ac divinam resurrectionem Christi.

Chorus. Gloria sit resurrectioni tuae, Domine.

Diaconus. Eorum qui nos primum Evangelica praedicatione collustrarunt, sanctorum Apostolorum Bartholomaei et Thaddaei (p. 275) et illuminatoris nostri Gregorii et Sanctorum Aristarchi,[2]) Vertanis,[3]) Ouscan,[4]) Gregorii, Narcissi,[5]) Issagh,[6]) Daniel et Chati, Mesrop Doctoris, Gregorii Narigheni,[7]) Narcissi Klaenensis,[8]) Ioannis Varodensis, Sanctorum Gregorii et Mobsessi Tashi-

---

1) AC: Der Gottesgebärerin (und) heiligen Jungfrau Maria, Johannes des Täufers, Stephanus des ersten Märtyrers und aller Heiligen geschehe Erinnerung bei diesem heiligen Opfer: wir bitten. Die Lectoren: Erinnere, Herr, und erbarme Dich. Et sic semper. Etenim evitare voluerunt Romani censores preces pro Sanctis oblatas cf. p. 71.

2) Steck: Aristages, der jüngere Sohn des Gregorius Illuminator und sein Nachfolger im armenischen Patriarchat im Jahre 332. Zum Bischof war er schon 318 geweiht worden. Er war auch auf dem Concil von Nicäa.

3) Steck: Wertanes, der ältere Sohn Gregors des Erleuchters, folgte seinem Bruder Aristages 339 im armenischen Patriarchat: er stand mit Macarius von Jerusalem und Jacob von Nisibis in brieflichem Verkehr.

4) Steck: „Husig ist der jüngere Sohn des Wertanes: er wurde nach ihm Patriarch 356 und 362 auf Befehl des Königs Tiran mit Ochsensehnen erschlagen, weil er das Bild Julians des Abtrünnigen nicht in seiner Kirche zur Anbetung aufstellen liess.“ Fortasse commemoratus est Ueski, discipulus S. Thaddaei, quem in aula regis Santhrugi et reginae Sathienae praedicasse Evangelium, Armenorum historiae referunt.

5) Steck: Nerses mit dem Beinamen der Grosse und Enkel Husigs wurde 390 Patriarch. Le Quien Or. Ch. I. 1375. Galanus Hist. Arm. III, 109.

6) Steck: Isaak, ein Sohn des Nerses; er übersetzte in Verbindung mit Mesrop die heilige Schrift ins Armenische. Patriarcha ad annum usque 440.

7) Steck: Gregor von Nareg, ein Mönch im Kloster Nareg, geboren um 690, ausgezeichnet als Theolog und als Poet (der armenische Pindar), mit einer mehr himmlischen als menschlichen Weisheit begabt und von seltener Frömmigkeit.

8) Steck: Nerses Glajensis, mit dem Beinamen der Anmuthige, war von 1166—1173 Patriarch von Armenien.

vanensis, Sanctorum Gregorii et Narcissi et Sociorum (fellow-labourers) et omnium Gaicanorum[1]) Pastorum et summorum Pastorum (chief-Pastors) ut commemoratio fiat in hac sancta liturgia, precamur.[2])

Chorus, Memento etc.

Diaconus. Sanctorum Eremitarum (holy recluses) et venerabilium Patrum, qui divinitus illustrati sunt: Pauli, Antonii, Pogi, Macarii, Onuphrii, Marci Abbatis, Serapionis, Nili, Arsenii, Evagrii, Barsumae, Ioannum, Simonum, Sanctorum Voscan et Sonkiass[3]) et omnium Sanctorum et venerabilium Patrum et discipulorum eorum per universum orbem, ut commemoratio fiat in hac sancta liturgia, precamur.

Chorus Memento etc.

Diaconus. Sanctorum qui Christo fidem dederunt Regum, Abgari,[4]) Constantini, Tiridatis, Theodosii et omnium aliorum sanctorum ac piorum Regum et orthodoxorum Principum ut commemoratio fiat in bac sancta liturgia precamur.

Chorus. Memento etc.

---

1) Neale p. 598: Gaican, or Armenian. It should have been stated at p. 65 that the Armenians always call themselves the Gaican people, from Gaic, whom they suppose to have been the great grandson of Japhet, to have assisted in building the tower of Babel, and to have founded their nation. Conf. Io. Ioach. Schröder Thesaur. Ling. Armenicae in Praemissa Dissertatione p. 21. Parrot l. c. I. p. 95.

2) Neale p. 594: The Uniat Liturgy admits the names of all these except the five last; though some of them, as we shall hereafter see, lived and died in the Armenian faith. Adeas Doctissimi Viri disputationem „On the claims of the Armenian Church to Orthodoxy". Hist. II. p. 1077—1092.

3) Steck: „Als Thaddäus ums Jahr 46 nach Mesopotamien ging, um das Evangelium zu verkünden, begegnete er an der Gränze das Landes funf römischen Gesandten an den armenischen König, deren Hauptperson Chrysi, was das armenische Osgi (Gold) bedeutet, hiess. Er verkündigte ihnen sogleich Christum, bekehrte sie zum christlichen Glauben und taufte sie, den Osgi aber weihete er zum Priester. Nach dem Namen desselben nannten sich die Andern Osgeanen, zogen im Lande umher und verkündigten Christum. In Folge Dessen nahmen zu Artaschak in der Umgebung der Königin mehrere Personen, die mit ihr aus dem Lande der Alanen dorthin gekommen waren, das Christenthum an und nannten sich nach ihrer Hauptperson Sukias, die Sukiasanen. Bald zogen sie sich, so wie auch die Osgeanen, in die Einsamkeit zurück. Etwa funfzehn Jahre später traf sie dort ein Königssohn und forderte sie zur Rückkehr auf. Als sie sich weigerten, verlangte er von den Osgeanen, sie dazu anzuhalten, und als diese es nicht thaten, liess er sie hinrichten, beunruhigte aber die Sukiasanen nicht weiter. Erst nach dem Tode des Artasches, der vom Jahre 88 bis 129 regierte, wurden auch die Sukiasanen um 130 von einem Alanenfürsten gemartert und getödtet."

4) Tradunt enim Armeni, Abgarum fuisse regem Armeniae.

Diaconus. Omnium fidelium quicunque sunt, virorum ac mulierum, senum et infantium et cuiuslibet aetatis, qui obdormierunt in sanctitate et in fide Christi, ut commemoratio fiat in hac sancta liturgia, precamur.

Chorus. Memento etc.

[*Si Liturgia celebratur extra Dominicam, Diaconus pro resurrectionis memoria statim dicat: Ut Sancti — Prophetae Apostoli, Patriarchae s. Martyris, cuius memoria illa die recolitur — commemoratio fiat in hac sancta Liturgia, precamur. Chorus. Memento etc.*]

Diaconus. Domine, benedic.

Dum canit Chorus, Sacerdos dicit secreto:

Memento, Domine, benedicas et miserearis sanctae catholicae tuae et apostolicae ecclesiae, quam pretioso sanguine unigeniti Filii tui redemptam sancta cruce tua vindicasti in libertatem. Pacem nobis tribuas imperturbatam. Memento Domine et benedicas omnibus Episcopis orthodoxis, qui recte diviserunt nobis et ostenderunt verbum veritatis p. 362.

Elata voce: Imprimis Domine memento magni et piissimi Principis, Nicolai Pawlowitsch, omnium Russiarum Imperatoris et Autocratoris (*et fit mentio omnium gentilium et cognatorum Imperatoris*) et palatii eius et Christiani exercitus. Custodias eos et miserearis iis tribuasque ipsis summam pacem et imperturbatam ad multos annos.[1])

Chorus. Amen.

Sacerdos. Memento, Domine, Narcissi, summa venerabilis totius Gaicanae gentis Patriarchae et sanctissimi Catholici. Ipsi concedas longum tempus praeesse sanctis ecclesiis tuis iisque recte dispertire verbum veritatis.

Chorus. Amen.

Sacerdos. Memento, Domine, Archiepiscopi totius Gaicanae gentis, quoad Russiae finibus continetur. Ipsi concedos longo tempore nobis praeesse et recte nobis dispertire verbum veritatis.[2])

---

1) Extra Russiam praetermittitur haec commemoratio.

2) Et haec deprecationis periodus solam occupavit Russiam. Nunc prorsus omittitur, cum ecclesia summi Catholici Etschmiadsin in Russorum ditionem redacta sit. AC: Erinnere, Herr, und erbarme Dich und segne alle rechtgläubigen Bischöfe, welche mit orthodoxer Lehre bei uns das Wort der Wahrheit vortragen. Der Diacon: Segne, Herr. Der Priester: Vor Allem unsern heiligen Papst, den Herrn N. N. und unsern ehrwürdigen Patriarchen, den Herrn N. N. (oder unsern Erzbischof, den Herrn N. N.) schenke

Chorus. Amen.

Tum Diaconus stans in sinistra altaris dicit:[1])

Gratias agimus tibi, Domine, et collaudamus te ob sanctissimum et immortale sacrificium, quod nunc adest in mensa sancta. Concede ut prosit nobis in vitae nostrae sanctimoniam et una cum hoc sacrificio dona amorem et stabilitatem nobis et toti terrarum orbi sanctae ecclesiae, orthodoxis Episcopis et Archiepiscopis [Domino N. archiepiscopo totius Gaicanae gentis quoad Russiae finibus continetur], Sacerdoti qui offert hoc sacrificium. His omnibus imploramus pacem.[2]) [Da potentiam ac victoriam piissimo nostro Autocratori et magno Principi Nicolao Pawlowitsch, omnium Russiarum Imperatori. *Et nominantur nomina omnium, qui imperatori gentiles sunt et cognati.* Et palatio eius et ducibus et christiano exercitui]. Etiam supplicamus et precamur te pro animabus eorum, qui obdormierunt, pro animabus doctorum nostrorum et eorum, qui sepulti sunt sub umbra ecclesiae huius, pro liberatione fratrum, qui in carceres coniecti sunt, pro salute omnium, qui hic adsunt, pro requie omnium, qui in fide et sanctitate obdormierunt in Christo, ut eorum commemoratio fiat in hac sancta liturgia.

Chorus. In favorem omnium hominum ac pro vobis omnibus. *Καὶ πάντων καὶ πασῶν* p. 362.

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos orat secreto: Memento, Domine, et miserearis populi tui coram te congregati et eorum, qui offerunt hoc sacrificium: tribuas ipsis, quae necessaria sunt et quae salutaria. Memento, Domine, benedicas et propitius sis iis, qui devoti

---

uns lange Zeit mit der orthodoxen Lehre. Hier geschieht nach der Erinnerung des Papstes auch Erinnerung des Vorstehers des Ortes nach Stand und Würde, ob er Patriarch, oder Erzbischof oder Bischof sei: aber nur der katholischen, und wenn ein Bischof der Armenier häretisch ist oder schismatisch, so wird er nie und nirgends erwähnt: wenn er aber rechtgläubig ist, nur in seiner Diöcese, und in seinem Sprengel und nirgends ausserhalb derselben.

1) Steck: Hierauf spricht der Diacon auf der linken Seite des Altars um Lobpreisung in Form eines Gebetes, welches Niemand zu verändern wagen soll: denn es ist von dem grossen Chrosrow zu den alten Gesetzen gezählt worden.

2) AC: Durch dieses verleibe uns Liebe, Festigkeit und den erwünschten Frieden aller Welt, der heiligen Kirche und allen orthodoxen Bischöfen; vor Allem unserem heiligen Papste, dem Herrn N. N. und unserm ehrwürdigen Patriarchen (oder Erzbischof oder Bischof) N. N.

bi fructum ferunt ecclesiae sanctae,[1]) qui pauperum memores ·ogant eleemosynas. Retribuas ipsis ex magni et coelesti boniıte tua quaecunque iis distribuerunt centuplicato, nunc et in ta futura. Memento, Domine, et ostende misericordiam tuam miserationem animabus defunctorum: dona iis requiem atque ıcem, concede iis partem cum Sanctis tuis in regno tuo coesti et gratiam tuam ipsis impende. Memento, Domine, animae ımuli tui N. et miserearis eius secundum magnam misericoriam tuam; dona ei requiem visitando eum lumine gratiae tuae. emento, Domine, etiam eorum, qui nos rogarunt, ut ipsorum at commemoratio in precibus nostris, et vivorum et mortuorum: ɔrum et nostram voluntatem et desiderium dirigas in viam, ɪae ducit ad vitam. Tribuas omnibus longam tuam atqne inxhaustam misericordiam et emundata conscientia nostra facias os templum, quod recipere possit corpus et sanguinem unigeıti Filii tui, Domini et redemptoris nostri Iesu Christi: cui, na tecum, omnipotens Pater, et Spiritui Sancto, bono et vivifico, t gloria et potestas et honor nunc et semper et in saecula. men.

Elata voce: Gratia magni Dei et redemptoris nostri Iesu hristi sit vobiscum omnibus.

. *Chorus.* Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Iterum atque iterum Dominum deprecemur.

Chorus. Domine, miserere.

Diaconus. Cum omnibus Sanctis, quos commemoravimus, ·ecemur in pace Dominum p. 361.

Chorus. Domine, miserere.

Diaconus. Precemur Dominum pro divinis muneribus a nois oblatis, quae nunc posita sunt in mensa sancta p. 363.

Chorus. Domine, miserere.

Diaconus. Precemur Dominum Deum nostrum, hominum natorem, ut accipiat ipsa in sanctum et coeleste altare sursum ı odorem suavitatis spiritualis et remittat vicissim nobis diviam gratiam et donum Sancti sui Spiritus — *Ὅπως ὁ φιλάνϱωπος Θεός* p. 363.[2])

---

1) — *τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις.* eck: welche Gelübde lösen und Früchte bringen in deine heilige Kirche.

2) Dass der Herr unser Gott, der dieses aufnahm zu seinem himmlischen und geigen Opfer, die stellvertretende Gnade und die Gaben des heiligen Geistes über uns sgiesse: lasst uns den Herrn bitten.

Chorus. Domine, miserere.

Diaconus. Suscipe, salva, miserere et custodi nos, Deus, tua gratia: Ἀντιλαβοῦ p. 364.

Chorus. Salva nos, Domine, et miserere.

Diaconus. Domine, miserere nobis, qui commemoravimus matrem Dei et sanctissimam virginem Mariam et omnes Sanctos.

Chorus. Domine, miserere.

Diaconus. Pro vera et sancta nostra ecclesia uno ore Dominum deprecemur.

Chorus. Domine, miserere.

Diaconus. Nosmet ipsos et invicem committamus tibi, Domine. Ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους p. 364.

Chorus. Nos tibi committimus, Domine.

Diaconus. Deprecemur Dominum uno ore dicentes: Domine Deus, noster secundum magnam misericordiam tuam miserearis nobis.

Chorus. Domine, miserere. *Ter.*

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos orat secreto: Deus veritatis et Pater misericordiae, gratias agimus tibi, quod naturam nostram peccatis obnoxiam prae sanctis Patriarchis, qui te Deum suum appellarunt, tanto affecisti honore: ut nobis te Patrem appellare concesseris. Et nunc precamur te, Domine, magis magisque in dies floreat atque splendescat in ecclesia tua haec nova, haec honorifica, haec gloriosa denominatio.

Elata voce: Et concede nobis, ut apertis labiis nostris audeamus te appellare coelestem Patrem et libero animo canere, dicere: — *Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς* p. 364.

Chorus s. Populus cantat orationem Dominicam.

Dum canunt, orat sacerdos secreto:

Domine dominorum et deorum Deus, Rex aeterne, omnium quae sunt Creator, Pater Domini nostri Iesu Christi, ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo, vindica nos ab omni adversitate (mis-fortunes. *Steck: Versuchung*).

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos elata voce: Tuum est regnum, tua potentia et gloria in saecula. Amen.

Pax vobis omnibus.

Chorus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Precemur ad Deum.

Chorus. Ad te, Domine.

Sacerdos prostratus, dum se prosternunt omnes, qui adsunt, orat secreto:

Sancte Spiritus, auctor et fons vitae, dator perfectorum donorum, miserearis huic populo tuo, qui prostratus tuam adorat divinitatem. Conserva eos a peccato immunes imprimendo animis ipsorum eandem imaginem, quam recipiunt in suis corporibus, ut ipsis inhaereat et eos participes faciat bonorum, quae ventura sunt.[1])

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos clara voce: Per Christum Iesum Dominum nostrum, cum quo tibi, Sancte Spiritus, et Patri Omnipotenti gloria, potestas et honor nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.[2])

Diaconus. Attendamus.

Sacerdos elevat sacrificium (panem sanctum), ut conspici possit (before his eyes. Steck: sichtbar dem Volke) dicens:

Sancta sanctis.

Chorus. Unus Sanctus, unus Sanctus Dominus noster Iesus Christus in gloria Dei Patris (to the honor of God the father) p. 366.

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos. Benedictus sanctus Pater, verus Deus.

Chorus. Amen.

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos. Benedictus sanctus Filius, verus Deus.

Chorus. Amen.

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos. Benedictus Spiritus Sanctus, verus Deus.

Chorus. Amen.

Diaconus. Domine, benedic.

Sacerdos. Benedictio et gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto nunc et semper et in saecula saeculorum.

Chorus. Amen.

Sanctus Pater, Sanctus Filius, Sanctus Spiritus. Benedictus Pater et Filius et Spiritus Sanctus nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

---

1) Non recte interpretatus esse videtur Steckius hanc orationem: „Der Du die Quelle des Lebens bist und der Ursprung der Erbarmung, heiliger Geist, erbarme Dich dieser Versammlung, welche zur Erde gebeugt Deine Gottheit anbetet. Bewahre sie unversehrt, drücke ihren Seelen das Zeichen des Leibes ein, das andeutet den Besitz und das Erbe der künftigen Güter."

2) Steckius: παράλληλον facit orationem Basilii: Δέσποτα Κύριε p. 436.

Diaconus. Domine, benedic.

Et Sacerdos prostratus orat secreto:

Respice, Domine Iesu Christe, Deus noster de sancto habitaculo tuo et de throno gloriae regni tui. Veni et sanctifica nos, qui in excelsis cum Patre simul resides et hic nobis ades invisibilis et dignare potenti tua manu porrigere nobis purissimum corpus tuum et pretiosum sanguinem, ut nos porrigere possimus omni populo. — *Πρόσχες Κύριε* p. 365.

Oratione finita Sacerdos osculatur altare, assumit corpus purissimum et intingit pretioso sanguini, dicens:

Domine Deus noster, qui nos ex nomine unigeniti Filii tui Christi omnes denominasti: qui dedisti nobis baptismum, lavacrum spirituale in remissionem peccatorum atque dignatus es nos esse participes sanctissimi corporis et sanguinis unigeniti Filii tui: nunc precamur te, Domine, quoniam recepturi sumus sanctum mysterium remissionis peccatorum[1]) et gratiam habemus tibi et gloriam tibi cum Filio et Spiritu Sancto nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

Tum Sacerdos, sublata oblatione se convertit ad populum dicendo:[2])

Gustemus in sanctitate sanctum et purissimum corpus et sanguinem Domini et redemptoris nostri Iesu Christi, qui descendit de coelis et dividitur nobis. Ecce vita, spes, resurrectio, expiatio et remissio peccatorum.

Cantate Domino Deo nostro, psalmos dicite immortali nostro regi coelesti, qui vehitur in quadriga Cherubim.

Diaconus. Cantate psalmum Domino Deo nostro: cantate, chori, cantica spiritualia dulci voce. Huic enim debentur psalmorum iubilatio, Alleluia et spiritualia cantica.

Canite, ministri, psalmos melodes, glorificate Dominum in coelis.

Chorus. Christus sacrificatus est (is brought) et distribuitur in medio nostrum, Alleluia.

Corpus suum dedit nobis cibum et sanguine suo sancto adspersit nos, Alleluia.

---

1) We now beseech Thee, to receive this holy mystery to the remission of our sinds. Steck: — wir nun bitten Dich, Herr, mache uns würdig zu empfangen dieses heilige Geheimniss uns zur Vergebung der Sünden.

2) AC: Diacon: Segne, Herr. Er erhebt das (Allerheiligste) sichtbar der Versammlung, und spricht zu ihnen laut: Von dem heiligen, von dem heiligen, ehrwürdigen Leibe etc.

Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus, Alleluia.
Benedicite Dominum in coelis, Alleluia.
Benedicite eum in excelsis, Alleluia.
Benedicite eum omnes angeli eius, Alleiuia.
Benedicite eum omnes virtutes eius, Alleluia.

Inter cantum chori Sacerdos manu assumit corpus et dicit *lcrimando:*

Quid retribuamus laudis et gratiarum actionis propter hunc anem atque calicem? Iesu, te solum laudamus una cum Patre t Sanctissimo Spiritu nunc et in saecula, Amen.[1])

Et pergit: Ego confiteor et credo, quod tu es Christus, Fius Dei, quod tollis peccata mundi.[2])

Tunc dividit panem in quatuor partes et ponit eas in ca-ice, dicens:

Operatio Spiritus Sancti.[3])

Sacerdos una ex particulis assumpta dicit secreto:[4])

Pater Sancte, qui nos ex nomine unigeniti Filii tui denomiatos baptismo spiritualis lavacri collustrasti, fac nos participes uius sancti mysterii, quo remittuntur peccata. Imprimas nobis ratiam Spiritus Sancti collatam a te sanctis apostolis, qua acepta totum mundum purificarunt. Et nunc, Domine, Pater bone, iscussa peccatorum nostrorum caligine, nunc nos facias partiipare, uti ultimae coenae tuae discipulos tuos adhibuisti conivas.[5])

Ne respicias indignitatem nostram et Spiritum Sanctum tuum e auferas a nobis, sed pro incredibili amore tuo erga homines oncede, ut hoc (mysterium) fiat nobis purificatio ac remissio eccatorum nostrorum, sicut permisit Dominus noster Iesus

---

1) Steck: Welche Lobpreisung oder welche Danksagung sollen wir über dieses ·od und diesen Kelch aussprechen.

2) Πιστεύω Κύριε κτλ. p. 367.

3) Steck: Und die Hostie brechend wirft er davon in den Kelch des Blutes spreiend: Vollendung des heiligen Geistes: πλήρωμα πίστεως πνεύματος ἁγίου p. 366.

4) Steck: Der Priester nimmt den einen Theil in seine Hände und spricht im Stiln mit Thränen und Dank zum Vater und Sohn.

5) Steck: Heiliger Vater, Der Du uns genannt hast mit der Benennung Deines Einebornen und erleuchtet mit der Taufe des geistigen Bades, mach (uns) würdig, zu emfangen dieses heilige Geheimniss zur Vergebung der Sünden. Drücke in uns ein die naden Deines heiligen Geistes gleichwie in den heiligen Aposteln, welche assen und ie Reiniger der ganzen Welt wurden. Und darum, Herr, gütiger Vater, mach, dass diese ommunion dieselbe Wirkung habe mit dem Mahle jener Schüler durch Hinwegnahme er Finsterniss meiner Sünden.

Christus dicendo: Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam. Facias hoc nobis in purificationem, ut, qui manducant et bibunt, benedicant et glorificent Patrem et Filium et Spiritum Sanctum nunc et semper et in saecula. Amen.

Pax vobis omnibus.

Gratias ago tibi Christe, rex meus, quod dignatus es, me etsi indignum sancti tui corporis et sanguinis participare. Nunc rogo te, Domine, ut non sit mihi iudicio, sed expiationi et remissioni peccatorum meorum, ut sit saluti animae et corporis. Rogo te, ut me aptum faciat omni operi bono perficiendo, sanctificet corpus et animam meam et ita me faciat templum et habitationem Sanctissimae Trinitatis: ut dignus fiam cum Sanctis tuis te glorificare una cum Patre et Spiritu Sancto nunc et semper et in saecula. Amen.

Tum Sacerdos recitat hanc S. Ioannis Chrysostomi orationem:

Gratias ago tibi, magnifico et glorifico te, Domine Deus meus, quod me, etsi indignum participare dignatus es divinis et tremendis mysteriis, purissimo corpori tuo ac pretioso sanguini. Et his subsidiis confisus te oro, ut quocunque die vitae meae me ita conserves in sanctitate tua, ut memor bonitatis et beneficentiae tuae tibi vivam, Domine Deus meus, qui passus es et mortuus et resurrexisti pro nobis.[1])

Ne patiaris appropinquare inimicum animae meae, quam pretiosissimi sanguinis tui nota obsignasti.

Purga me, omnipotens, ab omnibus meis peccatis mortalibus, qui solus peccati expers es.[2])

Summe Deus, ab omni adversitate vitam meam custodi, repellas inimicos meos et omnes, qui mihi mala moliuntur. Corrobores et stabilias pedes meos, cogitationes meas et linguam meam et omnes corporis mei semitas. Adsis mihi semper secundum certissimas tuas promissiones: Qui manducat meam

---

1) Having this in my defence, I beseeche thee, that every day of my life thou wouldst keep me in thy holiness. Steck: Desswegen, sie zur Fürsprache habend, bitte ich alle Tage und Stunden meines Lebens, bewahre mich in Deiner Heiligkeit.

2) from all my mortal sins. Steck: von allen meinen todten Werken. Sed aliam suadent interpretationem quae addita sunt. Steck: Lass mir nicht nahekommen, mein Herr und mein Gott, den Verderber, da Du meine Seele durch Dein kostbares Blut besiegelt hast. Der Du allmächtig bist, reinige mich durch dieses von allen meinen todten Werken, Der Du allein ohne Sünde bist.

rnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. ixisti haec, hominum amator: nunc confirma sanctissima verba violatae tuae sententiae. Nam tu, o Deus, es misericors, begnus et amator hominum et das nobis omne donum perfectum. e decet gloria cum Patre et Spiritu Sancto nunc et semper in saecula. Amen.[1])

Tum Sacerdos se signat dicendo:

Corpus tuum immaculatum sit mihi in vitam et sanctus sannis tuus in expiationem et remissionem peccatorum.

Et sumit cum timore et tremore unam e particulis corporis sanguinis.

Dein Sacerdos, si adsint praeterea communicantes, sumto ncto calice se vertit ad populum. Et dicit Diaconus voce ata:

Accedatis in timore Dei et fide[2]) p. 369.

Chorus. Deus et Dominus noster apparuit nobis. Benedius, qui venit in nomine Domini.

Tum Sacerdos distribuit communionem omnibus, qui desident communicare. Dein benedicit populum dicendo:[3])

Salvum fac populum tuum et benedic haereditati tuae et ge eos et extolle illos in aeternum: *Σῶσον ὁ Θεός* p. 369.

Chorus. Repleti gratia tua sumpsimus corpus et sanguinem ium, Domine. Gloria in altissimis tibi, qui provida cura nos

---

1) Steck: Bewahre mein Leben, Herr, vor aller Versuchung und meinen Versucher ibe hinweg von mir beschämt und erröthend, so oft er sich wider mich erhebt. Behre die Bewegungen meines Geistes und meiner Zunge und alle Wege meines Leibes. i unaufhörlich mit mir nach Deinen untrüglichen Versprechungen: Wer Mein Fleisch t und Mein Blut trinkt, der bleibt in Mir und Ich in ihm. Du hast's gesagt, Liebellster, gieb Kraft dem göttlichen unwiderruflichen Worte Deiner Gebote; weil Du bist ı Gott der Barmherzigkeit und Milde und Menschenliebe und Geber aller Güter, und r gebührt Herrlichkeit sammt dem Vater und dem allerheiligen Geiste, jetzt und immer, d von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen.

2) Steck: Hierauf bekreuzigt er sich und erfleht von dem wahrhaftigen Gott verhiedene Gaben für seine Person und für die Versammlung und für alle Welt, und bit. um Vergebung für seine Beleidiger, Feinde und Hasser und isst sodann mit Ehrfurcht d Zittern von dem Leibe und trinkt von dem Kelche sprechend: Dein unbefleckter ib u. s. w. Wenn ein Diacon da ist, so communicirt auch dieser. Und der Diacon mmt den Kelch, kehrt sich zum Volke und spricht laut: Mit Ehrfurcht und Glauben tet herzu und nehmet Theil in Heiligkeit.

3) Steck: Hierauf communicirt der Neugeweihte, aber so, dass man ihm das Heie nicht in den Mund, sondern in die Hand giebt.

semper cibasti. Emitte super nos spiritualem tuam benedictionem. Gloria in altissimis tibi, qui providisti nobis.[1])

Inter cantum chori Sacerdos haec orat secreto:

Gratias agimus tibi, omnipotens Pater, quod refugium nobis dedisti et sanctam ecclesiam tuum templum sanctitatis, in quo Sancta Trinitas glorificatur. Alleluia.

Gratias agimus tibi, Christe, rex noster, quod vivifico (life-creating) et sancto tuo corpore et sanguine vitam nobis largitus es. Redemptionem et magnam tuam misericordiam nobis impende. Alleluia.

Gratias agimus tibi, fidelis Spiritus (true-Spirit), quod ecclesiam tuam sanctam (noviter) fundasti. Conserves eam in sanctissimae Trinitatis professione stabilem et inconcussam nunc et in saecula. Alleluia.

Dehinc Sacerdos sumit sancta elementa cum timore et devotione.[2])

Diaconus. **Nos qui in fide recepimus haec divina, haec sancta, coelestia, immortalia, haec purissima atque incorrupta mysteria, iterum et iterum in pace Dominum deprecemur. Gratias agamus Domino.**

Chorus. Gratias agimus tibi, Domine, quod ex mensa tua immortali nos cibasti, corpus et sanguinem tuum dedisti in redemptionem mundi et vitam animarum nostrarum. *Ὀρθοὶ μεταλαβόντες* p. 370.

Et orat Sacerdos secreto:

Gratias agimus tibi Christe Deus noster, quod ex bonitate tua ad vitam nostram sanctificandam hunc cibum dedisti. Eius virtute nos serves puros et immaculatos sub divino tuo praesidio. Enutrias nos in pascuis sanctae tuae et bonae voluntatis,[3]) ut contra insidias diaboli stabiliti digni efficiamur, qui vocem tuam audiamus et te, pastorem unum et verum sequendo obtineamus sedem abs te nobis praeparatam in regno coelorum.

Tu vero, Deus ac Dominus et redemptor noster Iesus Christus, sis benedictus cum Patre et Spiritu Sancto nunc et semper et in saecula. Amen.

---

1) Steck: Ehre in den Höhen Dir, der Du uns gespeiset hast. Der Du ohne Aufhören uns speisest, giesse auf uns Deinen geistigen Segen aus. Ehre in den Höhen Dir, der uns gespeiset hat.

2) Quae remanserunt communione laicorum peracta.

3) Steck: Leite uns auf dem Wege u. s. w.

Pax vobis omnibus.

Incognitae, incomprehensibili, trihypostaticae Deitati Trinitatis ınctae, consubstantialis, vivificae et individuae sit gloria, poteas et honor nunc et semper et in saecula.

Sacerdos lavat manus.

Diaconus. Domine, benedic.

Dein Sacerdos sanctam mensam osculatus, descendit in meiam ecclesiam et dicit elata voce:

Benedicas, Domine, iis qui benedicunt te et sanctifica, qui ›erant in te. Salva populum tuum, benedicas haereditati tuae, ›nserva ecclesiae tuae plenitudinem.[1])

Sanctifica omnes, qui deligunt domus tuae pulcritudinem. lorifica ipsos divina tua potentia neque deseras nos, qui spemus in te. Da pacem universo orbi, ecclesiis et sacerdotibus t piissimo Autocratori, magno principi Nicolao Pawlowitsch, nnium Russiarum Imperatori], da pacem exercitui[2]) et omni ›pulo tuo. Omne enim datum optimum et omne donum perctum descendit a te, a Patre luminum: cui gloria, potestas et ›nor et benedictio nunc et semper, et in saecula. Amen. *Ὁ ›λογῶν τοὺς εὐλογοῦντας* p. 370.

Chorus. Benedictum sit nomen Domini nostri nunc et in ıecula.[3])

Sacerdos. Tu, o Christe, redemptor noster, es plenitudo gis et prophetarum. Qui complevisti omne paternum mandam, nos quoque compleas Spiritu tuo Sancto. *Τὸ πλήρωμα οῦ νόμου* p. 371.

Chorus. Alleluia, Alleluia, Alleluia.

Diaconus. Sapientia.

Sacerdos. Pax omnibus.

Chorus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Audiamus cum timore.

Sacerdos. Pars Evangelii, quod conscripsit Sanctus Ioannes.

---

1) Steck: Der Diacon: Segne, Herr. Hierauf nimmt er (der Priester) das heilige ›vangelium in seine Hände, betet an und küsst den Altar. Und nachdem er in die Mitte er Kirche herabgekommen, spricht er laut das folgende Gebet: Der Du segnest die, ›elche Dich segnen und heilig machest die auf Dich Hoffenden: errette Dein Volk und egne Dein Erbe, erhalte die Gesammtheit Deiner Kirche; reinige Die, welche mit Liebe ie Schönheit Deines Hauses verehren. Verherrliche Du uns mit Deiner göttlichen ıraft u. s. w.

2) Steck: — denen, welche die Waffen für sie (reges christiani) nehmen.

3) Steck: Das Volk spricht dreimal: Es sei der Name u. s. w.

Chorus. Gloria tibi, Domine, Deus noster.

Diaconus. Attendamus.

Chorus. Deus haec loquitur.

Sacerdos legit Evangelium Sancti Ioannis c. 1, 1—17.[1])

Chorus. Gloria tibi, Domine, Deus noster.

Diaconus. Per crucem sanctam et Evangelium precamur Dominum, ut nos a peccatis nostris liberare velit ac salvare gratia misericordiae suae.

Tum Sacerdos, assumto sancto Evangelio in manus, conversus ad populum, signat eum cruce dicendo:

Conserva famulos tuos, Christe, Deus noster, sub umbra sanctae tuae et maxime venerandae crucis, libera nos a visibili atque invisibili adversario et concede, ut tibi gratias agamus et te glorificemus una cum Patre et Sancto Spiritu nunc et semper et in saecula. Amen.[2])

Diaconus. Benedicam Dominum omni tempore: laus eius semper erit in ore meo.

Dein Sacerdos benedicit populo sancto evangelio dicendo:

Sit vobis benedictio gratia Spiritus Sancti. Procedite in pace et Dominus sit vobiscum omnibus.

Tum Sacerdos tenens Evangelii librum, osculatur eum cum Diacono. Dein populus genuflexus osculum figit Evangelio et recipit Antidoron ab Diacono.

Chorus cantat Psalmum 34: Benedicam Dominum etc. *Postea:*

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto nunc et semper et in saecula. Amen.

Alleluia, Alleluia, Alleluia.

Gloria tibi, o Deus.

Sacerdos ad altare reversus, sacris vestibus depositis recitat ter orationem dominicam et facit dimissionem.[3])

---

1) Nealius recte: Here is another proof of the imitation by the Armenians of the Latin rite. Aquiescit tamen Romana ecclesia in versu decimo quarto. Monet Steckius sollemnitate paschali legi c. 21, 15—18.

2) Steck: Durch dieses heilige Kreuz bitten wir den Herrn, dass er dadurch uns erlöse von Sünden, und rette durch die Gnade Seiner Erbarmung. Allmächtiger Herr, unser Gott, errette (uns) und erbarme Dich (unser). Der Priester: Herr, erbarme Dich; Herr, erbarme Dich; Herr, erbarme Dich. Behüte uns, Christus, unser Gott, in dem Schatten Deines heiligen und ehrwürdigen Kreuzes im Frieden; erlöse uns von dem sichtbaren und unsichtbaren Feinde u. s. w.

3) Steck: Die Lectoren: Ich will den Herrn preisen zu jeder Zeit, zu jeder Zeit (soll) sein Lob in meinem Munde (sein). Während man Psalmen singt, wird die Hostie (!)

Volke ausgetheilt. Am Ende (wird gesungen): Ehre dem Vater u. s. w. Und der ster macht das Kreuzzeichen über das Volk und spricht laut: Seid gesegnet † durch Gnade des heiligen Geistes, gehet im Frieden. Und der Herr sei mit euch Allen. n. Und er betet vor dem Altare drei Mal an und spricht: Herr Jesus Christus Gott, rme Dich unser. Hierauf geht er in die Sacristei und legt die Kleider ab, kommt ı vor den Altar, betet dreimal an und geht im Frieden.

Habes Armenae Missae imaginem. Adiiciatur sanctae imaginis umbra, repercussa in rum virorum mentibus, qui ab Americanis ad paganos (vel Christianos) converten- missi sunt. Dico Smithium et Dwigthium (Missionary Researches in Armenia), e quo- libro multa ad ritus sacros spectantia excerpserunt Ephemerides Berolinenses Evan- cae (Evangel. Kirchenzeitung) 1838. No. 52 sqq. Cave tamen ne obliviscaris, quod in ionariorum commentariis non praetermittendum est: si paucos excipias, rerum litur- rum apud Catholicos et orientales et occidentales satis imperiti sunt. Accedit quod enumero spectant oculis malignis. — „Zu Echmiádzin in Persisch-Armenien wohnten einer grossen Messe bei. Der Anzug des fungirenden Bischofs machte den ersten itigen Theil der Messe aus, denn ein besonderes Gebet oder eine Betrachtung wird jedem Stücke, das er anlegt, hergesagt. Bei dieser Ceremonie sind jedoch keine Zeu- zugegen; während des wird in der Kirche gesungen. Dann tritt er in dieselbe ein: rägt einen glänzenden Mantel von schwerem Goldstoff mit einem breiten aufrecht ste- den goldgestickten Kragen; seine Mitra ist von demselben reichen Stoffe, vorn und en mit einer Sonne von in Gold gefassten Brillanten geschmückt. Nachdem er seine de im Angesicht Aller gewaschen und das Bekenntniss seiner Sünden vorgelesen hatte, ıfing er von einem Assistenten die Absolution; dann zog er sich wieder in die Sacri- zurück, um das Brod und den Wein zur Consecration zu bereiten. Ein wenig Wein, t wie in der Römischen Kirche, mit Wasser vermischt, wird in den Kelch gegossen; den Rand des Bechers wird eine kleine silberne, zierlich geschmückte Schüssel ge- lt, in der ein dünnes Stück ungesäuertes, mit verschiedenen heiligen Symbolen und tern gestempeltes Brod liegt. Gebet und Räuchern mit Weihrauch begleiten jeden il der Ceremonie, welche jedoch in der Sacristei vollzogen wird.

Zu gleicher Zeit wurde die Gemeinde aufgefordert, sich durch Gruss und Kuss auf Erscheinung Christi vorzubereiten. Der Diaconus empfing den Gruss von dem Bi- ofe, begrüsste den Catholicos, und von diesem aus verbreitete sich die Ceremonie ch die ganze Versammlung, indem Einer sich über des Andern Schulter beugte, als er ihn küssen wollte.

Dann tauchte der Bischof das Brod in den Wein, nahm es zwischen den Daumen l Zeigefinger in jeder Hand, und indem er den Kelch ebenfalls zwischen seinen flachen nden hielt, wandte er sich wieder zur Versammlung, und rief aus: „Heilig, heilig, st uns mit Heiligkeit den verehrten Leib und das Blut unsers Herrn und Heilandes u Christi geniessen, welcher, vom Himmel kommend, jetzt unter uns getheilt ist. Dies Leben, Auferstehung, Vergebung und Erlösung von unsern Sünden." Dann wandte er h um und stellte die Elemente auf den Altar zurück; ein prächtiger Vorhang, der her- gelassen wurde, verhüllte das Folgende vor unsern Blicken. Wir vernahmen blos den sang der Assistenten, welche in einem Halbzirkel um den Altar standen. Nach dem non musste er aber jetzt das Brod in vier Theile brechen, es weinend küssen, und es an, nach vielen Gebeten und Anrufungen, essen und den Wein mit Furcht und Zittern nken, die Worte sprechend: „Möge dein unverweslicher Leib uns Leben geben, und in heiliges Blut Vergebung und Erlösung von den Sünden." Dann wurde der Vorhang ggezogen und ein Diaconus rief aus: „Nahet euch mit Furcht und Glauben, und ge-

niesst mit Heiligkeit.“ Der Bischof wandte sich nun wieder mit den Elementen um, und die Kirchendiener riefen auf der Seite des Volkes aus: „Unser Gott und Herr ist unter uns erschienen, gesegnet sei, der da kommt im Namen des Herrn.“ Acht oder zehn Frauen traten vor und communicirten, und, wie in der Griechischen Kirche, wurden auch hier Stückchen unconsecrirten Brodes unter die übrige Versammlung vertheilt.

Die Ceremonie dauerte eine Stunde und vierzig Minuten. Ein Abschnitt aus dem Evangelium wurde verlesen, zwar in einem ziemlich deutlichen, aber singenden Tone; die tiefste, erbaulichste Stille herrschte in der Versammlung. Dann und wann richtete ein Diaconus einen Spruch an diese, und der Bischof wandte sich oft ringsum, indem er ein kleines silbernes Kreuz schwang und die Worte ausrief: „Friede sei mit euch.“ Die meisten Gebete wurden jedoch leise und in einem undeutlichen Tone gesprochen, die anderen wurden ganz von dem unharmonischen Gesange von zwanzig bis dreissig Geistlichen übertönt. Dazu kam noch, dass vier oder fünf Diaconen, welche zur rechten Seite des Altars standen, bei den wichtigsten Stellen mit einer Menge silberner Glöckchen klingelten, und dass die grossen Glocken des Doms auch häufig ertönten. Lichter wurden fortwährend angezündet und wieder ausgelöscht, und mit dem Gebrauche des Weihrauchs war man nicht sparsam. Das Ganze glich mehr einem Schaugepränge, als einem Gottesdienste. Doch war in den Gesichtern der Meisten die tiefste Andacht zu lesen. Sie knieten bei jedem Theile des Gottesdienstes nieder und küssten den Boden, indem sie viele Zeichen des Kreuzes machten. Ihre Andacht schien aber doch den höchsten Grad zu erreichen, als ihnen die Elemente nach der Consecration gezeigt wurden.

LIBER QUARTUS.

DE RELIQUIS ECCLESIAE GRAECAE SACRAMENTIS ET CAERIMONIIS PRAECIPUIS.

CAPUT I.

DE SACRAMENTIS BAPTISMI ET CONFIRMATIONIS.[1])

A. *Εὐχαὶ εἰς γυναῖκα λεχῶ, τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου αὐτῆς.)*

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δέσποτα Κύριε παντοκράτωρ, ὁ ἰώμενος πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, αὐτὸς καὶ τὴν παροῦσαν τὴν σήμερον

---

1) Non est quod lectores Codicis nostri edoceamus, Graecos aeque atque Romanos nosse septem sacramenta sive *μυστήρια* a Christo instituta, cf. Matthes Symbolik p. 515 sq.

De Sacramento Baptismi (quod una cum Eucharistia ceteris habent eminentius) optime disseruit Nealius H. II. p. 945—994. Duplicem agnoscit Vir Doctus familiam: — There are, in the Eastern Church, two completely distinct families of baptismal formulae, which we may respectively denominate the Alexandrine and the Antiochene. The former is distinguished by making the Liturgy the norm also of this office.

In the Alexandrine family, properly speaking, I know but of two rites. The one is that published for the first time by Asseman, in his Codex Liturgicus, and employed by the Coptic Church; the other, that given in the Bibliotheca Patrum, and in use among the Ethiopians. But to these, speaking liturgically, we must add the Nestorian office, which also retains the anaphoral arrangement of the Liturgy.

In the Antiochene family we have two branches.

I. The Syriac. Here we have

1. The Apostolic order as revised by James of Serug or Botna. Yet, as we have it now, a great part is of comparatively recent origin. Its great length is against its high antiquity; and it is morally certain that some of its troparia could not have been written so early as the professed date. James of Serug sat from A. D. 519 to the end of 521. This is the Maronite norm. There is a revised edition of it by Stephen II., Aldoa, Maronite Patriarch from 1671—1704, who is said to have been a man of great learning and piety, and who supplied Le Quien with his catalogue of the Maronite Patriarchs.

2. The Apostolic order as revised by the arch-heretic Severus, whose episcopate extended from A. D. 512—542. It may possibly be older than that of James of Serug.

3. A shorter edition of the last named rite, intended for use in extremity, also by Severus.

τέξασαν δούλην σου (τήνδε) ἴασαι, καὶ ἀνάστησον αὐτὴν ἀπὸ τῆς κλίνης, ἧς ἐπίκειται. Ὅτι κατὰ τὸν τοῦ προφήτου Δαβὶδ λόγον, ἐν ἀνομίαις συνελήφθημεν, καὶ διὰ ῥύπου πάντες ἐσμὲν ἐνώπιόν σου. Φύλαξον ταύτην, καὶ τὸ παρὸν νήπιον, ὃ ἔτεκε. Σκέπασον αὐτὴν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων σου, ἀπὸ τῆς σήμερον μέχρι τῆς ἐσχάτης αὐτῆς τελειώσεως. Πρεσβείαις τῆς παναχράντου θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.[1])

---

4. An anonymous order given by Asseman from a Syriac ritual in the Propaganda. It appears of very considerable antiquity.

5. The office of JAMES of EDESSA, who is said to have translated it from the Greek. This prelate sat from A. D. 684—708, and it was his office which was recommended and employed by Gregory Abu'lfaraj. It is difficult to account for the assertion that this office was translated from the Greek; it is completely Syriac in its turn of expression throughout.

6. A very short office bearing the name of the infamous Philoxenus of Mabug. It is impossible to say whether it is, or is not, his.

7. A late edition, for the baptism of girls, of the office of James of Edessa.

8. An edition of the same office when several girls or boys are to be baptized.

II. The Constantinopolitan. In this we have:

1. The present Orthodox Eastern use, from which the MSS. vary, more or less.

2. The present Armenian use.

3. Another Armenian order, given by Asseman as the normal form, and which somewhat varies from the above.

4. Another Armenian order, containing only the canon of Baptism, and that in the Latin version alone.

5. An order used in Greece and the Islands when there is imminent danger.

6. An Orthodox Syrian use, under the same circumstances.

7. The Slavonic use, which scarcely differs from that of Constantinople.

It is to be observed, that, though the Antiochene family is divided into two branches, yet the Constantinopolitan has reacted very strongly on the Syriac forms, and has moulded or influenced many of their prayers. The chief peculiarity of the Syro-Jacobites consists of the numerous sedras, cyclia, and other troparia, which abound in the office.

1) Kingius l. c. p. 182: Die Gebete für die Entbindung einer Frau, und die Namengebung des Kindes, werden jetzt mit einander verbunden und entweder an dem Tage der Geburt, oder am folgenden Tage verrichtet; und da das Kind meistentheils vor dem Verlauf der vierzig Tage nach der Entbindung der Mutter getauft wird, so setzet man gemeiniglich den letztern Theil dieser Ceremonie, oder die Darstellung, bei dem Beschluss der Tonsur hinzu: wofern nicht die Taufe zu Hause verrichtet wird, wie es oft geschieht. Die übrigen Ceremonien können gegenwärtig als ein Dienst betrachtet werden; denn sie werden alle zu gleicher Zeit in der Ordnung, worin sie hier stehen, verrichtet, und fangen an mit dem Dienste, einen Catechumen zu machen.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τεχθεὶς ἐκ τῆς παναάντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ὶ ὡς νήπιον ἐν φάτνῃ ἀνακλιθεὶς, καὶ ὡς βρέφος ἀναδειεὶς, αὐτὸς καὶ τὴν παροῦσαν δούλην σου, τὴν σήμερον ;ασαν τὸ παρὸν παιδίον, ἐλέησον, καὶ συγχώρησον τὰ ἑκούκ καὶ τὰ ἀκούσια αὐτῆς πταίσματα, καὶ διαφύλαξον αὐν ἀπὸ πάσης τοῦ διαβόλου τυραννίδος. Καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ηθὲν νήπιον διατήρησον ἀπὸ πάσης φαρμακίας, ἀπὸ πάς χαλεπότητος, ἀπὸ πάσης ζάλης τοῦ ἀντικειμένου, ἀπὸ ευμάτων πονηρῶν, ἡμερινῶν τε καὶ νυκτερινῶν. Ταύτην διατήρησον ὑπὸ τὴν κραταιάν χεῖρά σου, καὶ δὸς αὐτῇ χινὴν ἐξανάστασιν, καὶ τοῦ ῥύπου κάθαρον, καὶ τοὺς πόυς θεράπευσον, καὶ ῥῶσιν καὶ εὐρωστίαν ψυχῇ τε, καὶ ὶματι δώρησαι, καὶ δι' ἀγγέλων φαιδρῶν καὶ φωτεινῶν ύτην περίθαλψον, καὶ περιφρούρησον ἀπὸ πάσης ἐπελεύως τῶν ἀοράτων πνευμάτων. Ναὶ, Κύριε, ἀπὸ νόσου καὶ ιλακίας, ἀπὸ ζήλου καὶ φθόνου καὶ ὀφθαλμῶν βασκααςς. Καὶ ἐλέησον αὐτὴν, καὶ τὸ βρέφος κατὰ τὸ μέγα σου εος. Καὶ καθάρισον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ῥύπου καὶ ὶν ποικίλων αὐτῇ ἐπερχομένων σπλαγχνικῶν ἐνοχλήσεων· ὶ ἔξαξον αὐτὴν διὰ τῆς ταχινῆς σου ἐλεημοσύνης, ἐν τῷ πεινῷ αὐτῆς σώματι εἰς ἐπανόρθωσιν, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ηθὲν νήπιον ἀξίωσον προςκυνῆσαι τὸν ἐπίγειον ναὸν, ὃν οίμασας, δοξολογεῖσθαι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον. Ὅτι πρέι σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ ῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ αεὶ, καὶ εἰς τοὺς ῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐδοκήσας κατελθεῖν ἐκ τῶν οὐινῶν, καὶ γεννηθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρένου Μαρίας, διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν. ' γινώσκων τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, συγχώησον τῇ δούλῃ σου (τῇδε) τῇ τεξάσῃ σήμερον, κατὰ τὸ λῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου. Σὺ γὰρ εἶπας, Κύριε, αὐξάνεθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυεύσατε αὐτῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς οἱ δοῦλοί σου δεόμεθα, κὶ θαῤῥοῦντες διὰ τῆς ἀνεξικάκου σου φιλανθρωπίας, φόβῳ οῶμεν πρὸς τὸ τῆς βασιλείας σου ἅγιον ὄνομα. Ἐπίβλεψον

ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τῶν καταδίκων, καὶ συγχώρησον τῇ δούλῃ σου (τῇδε) καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ, ᾧ ἐγεννήθη τὸ παιδίον, καὶ τοῖς ἁψαμένοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐνθάδε εὑρισκομένοις πᾶσιν, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς συγχώρησον. Ὅτι μόνος ἔχεις ἐξουσίαν, ἀφιέναι ἁμαρτίας, πρεσβείαις τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου.

B. Εὐχὴ εἰς τὸ κατασφραγῖσαι παιδίον, λαμβάνον ὄνομα,[1]) τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ.

Ἰστέον δὲ, ὅτι τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν γέννησιν προσάγεται ἐν τῷ ναῷ τὸ βρέφος παρὰ τῆς μαίας, καὶ ἵσταται πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ. Ὁ δὲ ἱερεὺς ποιεῖ Εὐλογητόν. Τρισάγιον, τὸ Παναγία τριὰς, σὺν τῷ Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία. Εἶτα τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας, ἢ τοῦ ἁγίου τῆς μονῆς. Ὁ δὲ ἱερεὺς σφραγίζει αὐτοῦ τὸ μέτωπον, τὸ στόμα καὶ τὸ στῆθος, καὶ λέγει τὴν εὐχήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, σημειωθήτω τὸ φῶς τοῦ προςώπου σου ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου (τόνδε), καὶ σημειωθήτω ὁ σταυρὸς τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ τοῖς διαλογισμοῖς αὐτοῦ, εἰς τὸ φυγεῖν τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου, καὶ πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἐπιβουλὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἀκολουθεῖν δὲ τοῖς προςτάγμασί σου. Καὶ δὸς, Κύριε, ἀνεξάρνητον μεῖναι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον ἐπ᾽ αὐτὸν, συναπτόμενον ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, καὶ τελειούμενον διὰ τῶν φρικτῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ σου. Ἵνα κατὰ τὰς ἐντολάς σου πολιτευσάμενος, καὶ φυλάξας τὴν σφραγῖδα ἄθραυστον, τύχῃ τῆς μακαριό-

---

1) Kingius p. 175: Am achten Tage sollte das Kind ordentlicher Weise in diese Kirche gebracht werden, um daselbst seinen Namen zu empfangen. Es ist leicht einzusehen, dass diese Ceremonie zur Nachahmung der Beschneidung Jesu und der Empfangung seines Namens am achten Tage angeordnet wurde. Der Namen des Heiligen, der an diesem Tage im Kalender stehet, sollte nach den Regeln der Kirche dem Kinde gegeben werden, und so wird es auch meistentheils beobachtet, obgleich der Priester bisweilen, auf Verlangen derer, die einige Familien-Namen gern beibehalten wollen, demselben einen andern giebt.

ητος τῶν ἐκλεκτῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, ὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, ῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα ἀνὰ χεῖρας λαβὼν τὸ παιδίον, ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν υλῶν τοῦ ναοῦ, ἢ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ ποιεῖ σταυροῦ τύτον, λέγων·

Χαῖρε κεχαριτωμένη Θεοτόκε παρθένε, ἐκ σοῦ γάρ.

Καὶ γίνεται ἀπόλυσις.

Δεῖ γινώσκειν, ὅτι τὸ γεννηθὲν βρέφος, ἐὰν ἄρα καὶ ἀσθενοῦν ιὴ θηλάζῃ, ἀλλὰ πρὸς θάνατον ἀφορᾷ, οὐ χρὴ περιμένειν, ὥς τινες ακῶς φασί, τὴν ἕκτην ἢ τὴν ὀγδόην ἡμέραν, καὶ οὕτω βαπτίζειν ὑτό, ἀλλὰ τῇ ὥρᾳ ᾗ ἐγεννήθη, μόνον ἀποπλυθῆναι, καὶ εὐθὺς βαπτισθῆναι, ἵνα μὴ τελευτήσῃ ἀφώτιστον. Αἱ γὰρ πέντε μῆνας ἐγκυιονοῦσαι, εἰ τύχῃ ἀπό τινος πληγῆς τὸ ἔμβρυον ἐκτρῶσαι, φόνου ίκην κατὰ τοὺς νόμους, καὶ τοὺς κανόνας ἐνέχονται. Πολλῷ μᾶλλον ὸ κρῖμα δεῖ ἐκφεύγειν τῶν γεννωμένων, ἵνα μὴ ἀφώτιστα τελευῶσιν.

;. Εὐχὴ εἰς γυναῖκα λεχὼ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας.

Τῇ δὲ τεσσαρακόστῃ ἡμέρᾳ πάλιν προσάγεται τῷ ναῷ, ἐπὶ ῷ ἐκκλησιασθῆναι, εἴτουν, ἀρχὴν λαβεῖν τοῦ εἰσάγεσθαι εἰς τὴν ἐκλησίαν.

Προσάγεται δὲ παρὰ τῆς μητρός, ἤδη κεκαθαρμένης, καὶ λεουμένης οὔσης, παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ἀναδέχεσθαι τοῦτο ατὰ τὸ βάπτισμα.

Ὁ δέ γε ἱερεὺς ποιεῖ Εὐλογητόν, Τρισάγιον, τὸ Παναγία ριάς, σὺν τῷ Πάτερ ἡμῶν, τὸ Ὅτι σοῦ ἐστιν. Εἶτα τὸ ἀποντίκιον, ἢ τῆς ἡμέρας τὸ τυχόν, ἢ τοῦ λαχόντος ἁγίου. Δόξα, καὶ ῦν, Τῇ πρεσβείᾳ, Κύριε, πάντων τῶν ἁγίων. Καὶ κλινούσης ὑτῆς τὴν κεφαλήν, ἅμα τῷ βρέφει, ποιεῖ ὁ ἱερεὺς τὴν τοῦ σταυοῦ σφραγῖδα ἐπ' αὐτῷ. Καὶ ἁπτόμενος τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, λέγει ὴν εὐχήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ Θεός, ὁ παντοκράτωρ, ὁ πατὴρ τοῦ Κυρίου ιμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πᾶσαν φύσιν λογικήν τε καὶ ἄλο-

γον, διὰ τοῦ λόγου σου δημιουργήσας, ὁ πάντα ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, ἣν τῷ σῷ θελήματι διέσωσας δούλην σου (τήνδε), καθάρισον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ ἀπὸ παντὸς ῥύπου, προςερχομένην τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, ἵνα ἀκατακρίτως ἀξιωθῇ μετασχεῖν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων.

Ἰστέον ὅτι, εἰ οὐχ εὑρίσκεται ἐν τοῖς ζῶσι τὸ βρέφος, ἀναγινώσκεται ἕως ὧδε ἡ εὐχὴ, εἶτα ἐκφώνως·

Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεός.

Καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς τεχθὲν παιδίον εὐλόγησον, αὔξησον, ἁγίασον, συνέτισον, σωφρόνισον, καλοφρόνισον. Ὅτι σὺ παρήγαγες αὐτὸ, καὶ ἔδειξας αὐτῷ τὸ φῶς τὸ αἰσθητὸν, ἵνα καὶ τοῦ νοητοῦ καταξιωθῇ φωτὸς ἐν καιρῷ ᾧ ὥρισας, καὶ συγκαταριθμηθῇ τῇ ἁγίᾳ σου ποίμνῃ, διὰ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίου κλίνατε.

Εὐχὴ εἰς τὴν μητέρα τοῦ παιδίου.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, παραγενοῦ καὶ ἐπὶ τὴν δούλην σου (τήνδε), καὶ καταξίωσον αὐτὴν διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ τιμίου πρεσβυτερίου καταφυγεῖν ἐν τῇ ἁγίᾳ σου καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς εἰςόδου τοῦ ναοῦ τῆς δόξης σου, καὶ ἀξίωσον αὐτὴν μεταλαβεῖν τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου. Ἀπόπλυνον αὐτῆς τὸν ῥύπον τοῦ σώματος, καὶ τὸν σπῖλον τῆς ψυχῆς ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν. Ὅπως ἀξιωθεῖσα εἰςελθεῖν ἐν τῷ ἁγίῳ ναῷ σου, δοξάσῃ σὺν ἡμῖν τὸ πανάγιον ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ ἑτέρα εἰς τὸ παιδίον, ὅπερ ὁ ἱερεὺς σφραγίζων ἐπεύχεται.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις βρέφος τῷ νομικῷ ναῷ προςαχθεὶς ὑπὸ Μαρίας τῆς ἀπειρογάμου καὶ ἁγίας σου μητρὸς, καὶ ἐν ταῖς ἀγκάλαις τοῦ δικαίου

ὑμεὼν βασταχθεὶς, αὐτὸς δέσποτα παντοδύναμε, καὶ τὸ)οςαχθὲν τοῦτο βρέφος ἐμφανισθῆναί σοι τῷ πάντων ποι-·ῇ, εὐλόγησον, καὶ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, καὶ σοὶ εὐάρε-:ον αὔξησον, ἀποσοβῶν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν ἐναντίαν δύνα-:ν διὰ τῆς σημειώσεως τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ σου· σὺ ἐρ εἶ ὁ φυλάσσων τὰ νήπια, Κύριε. Ἵνα καταξιωθὲν τοῦ νίου βαπτίσματος τύχῃ τῆς μερίδος τῶν ἐκλεκτῶν τῆς βα-λείας σου, φυλαττόμενον σὺν ἡμῖν τῇ χάριτι τῆς ἁγίας ιὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος. Σοὶ γὰρ πρέπει πᾶσα ἰξα, εὐχαριστία, καὶ προςκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πα-ιὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, ῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Ὁ Θεὸς, ὁ πατὴρ, ὁ παντοκράτωρ, ὁ διὰ τοῦ μεγαλο-ωνοτάτου τῶν προφητῶν Ἡσαΐου προκαταγγείλας ἡμῖν τὴν : παρθένου σάρκωσιν τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, καὶ Θεοῦ ιῶν, ὃς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν εὐδοκίᾳ σῇ, καὶ συνερ-ίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τὴν ἡμῶν τῶν βροτῶν σω-ηρίαν, ἀμέτρῳ εὐσπλαγχνίᾳ ἐξ αὐτῆς νηπιᾶσαι καταδεξά-ενος, καὶ κατὰ τὸ εἰθισμένον ἐν νόμῳ ἁγίῳ σου, μετὰ τὴν :πλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ, τῷ ἱερῷ προς-χθῆναι ἠνέσχετο, ἀληθὴς νομοθέτης ὑπάρχων, καὶ ἐν ἀγκά-κις τοῦ δικαίου Συμεὼν βασταχθῆναι κατεδέξατο, οὗπερ υστηρίου τὴν προτύπωσιν ἐν τῷ προλεχθέντι προφήτῃ διὰ ῆς λαβίδος τοῦ ἄνθρακος δηλωθεῖσαν ἐπέγνωμεν, οὗ καὶ ιεῖς οἱ πιστοὶ τὴν μίμησιν ἐν χάριτι κατέχομεν. Αὐτὸς κὶ νῦν ὁ φυλάσσων τὰ νήπια, Κύριε, εὐλόγησον τὸ παι-ἰον τοῦτο, ἅμα τοῖς γονεῦσι, καὶ ἀναδόχοις αὐτοῦ· καὶ κταξίωσον αὐτὸ ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, καὶ τῆς δι' ὕδατος καὶ νεύματος ἀναγεννήσεως. Συγκαταρίθμησον αὐτὸ τῇ ἁγίᾳ ου ποίμνῃ τῶν λογικῶν προβάτων, τῶν ἐπικεκλημένων τῷ νόματι τοῦ Χριστοῦ σου. Ὅτι σὺ εἶ ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοι-ῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπο-εν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν αὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸ παιδίον, σχηματίζει σταυρὸν μετ' αὐτοῦ ρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ, λέγων·

Ἐκκλησιάζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα οῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν αὶ ἀεί.

Εἶτα εἰςάγει αὐτὸ ἐν τῷ ναῷ, λέγων·

Εἰςελεύσεται εἰς τὸν οἶκόν σου, προςκυνήσει πρὸς ναὸν ἅγιόν σου.

Καὶ εἰςέρχεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, λέγων·

Ἐκκλησιάζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ. Εἶτα λέγει·

Ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε.

Εἶτα εἰςάγει αὐτὸ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ θυσιαστηρίου, λέγων·

Ἐκκλησιάζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰςάγει αὐτὸ εἰς τὸ θυσιαστήριον, εἰ μὲν εἴη ἄῤῥεν, εἰ δὲ θῆλυ, ἕως τῶν ὡραίων πυλῶν, λέγων τὸ

Νῦν ἀπολύεις. Καὶ μετὰ ταῦτα τίθησιν αὐτὸ παρὰ τὰς θύρας τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ οὕτως ὁ ἀνάδοχος προςκυνήσας τρὶς λαμβάνει αὐτὸ, καὶ ἐξέρχεται.

D. *Εὐχὴ εἰς τὸ ποιῆσαι κατηχούμενον.*

Λύει ὁ ἱερεὺς τὴν ζώνην τοῦ μέλλοντος φωτισθῆναι, καὶ ἀποδύει, καὶ ὑπολύει αὐτόν. Καὶ ἵστησιν αὐτὸν κατὰ ἀνατολὰς, μονοχίτωνα λυσόζωνον, ἀσκεπῆ καὶ ἀνυπόδετον, ἔχοντα τὰς χεῖρας κάτω. Καὶ ἐμφυσᾷ εἰς τὸ πρόςωπον αὐτοῦ τρὶς, καὶ σφραγίζει αὐτοῦ τὸ μέτωπον καὶ τὸ στῆθος ἐκ τρίτου.

Καὶ ἐπιτίθησι τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, λέγων·

Ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, Κύριε, ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, ἐπιτίθημι τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου (τόνδε), τὸν καταξιωθέντα φυγεῖν ἐπὶ τὸ ἅγιον ὄνομά σου, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων σου διαφυλαχθῆναι. Ἀπόστησον ἀπ' αὐτοῦ τὴν παλαιὰν ἐκείνην πλάνην, καὶ ἔμπλησον αὐτὸν τῆς εἰς σὲ πίστεως, καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, ἵνα γνῷ, ὅτι σὺ μόνος Θεὸς ἀληθινὸς, καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα. Δὸς αὐτῷ ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς σου πορευθῆναι, καὶ τὰ ἀρεστά σοι φυλάξαι, ὅτι ἐὰν ποιήσῃ αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Γράψον αὐτὸν ἐν βίβλῳ ζωῆς σου, ἕνωσον αὐτὸν τῇ ποίμνῃ τῆς κληρονομίας σου, δοξασθήτω τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτῷ, καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ σου υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ σου πνεύματος. Ἔστωσαν οἱ ὀφθαλμοί σου ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν ἐν ἐλέει διαπαντὸς, καὶ τὰ ὦτά σου τοῦ ἀκούειν τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως αὐτοῦ.

φρανον αὐτὸν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐν ντὶ τῷ γένει αὐτοῦ. Ἵνα ἐξομολογήσηταί σοι προςκυνῶν δοξάζων τὸ ὄνομά σου τὸ μέγα καὶ ὕψιστον, καὶ αἰ- ιη σε διαπαντὸς πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Σὲ ρ ὑμνεῖ πᾶσα ἡ δύναμις τῶν οὐρανῶν, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ ;α τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀφορκισμὸς πρῶτος. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπιτιμᾷ σοι, Κύριος, διάβολε, ὁ παραγενόμενος εἰς τὸν ιμον, καὶ κατασκηνώσας ἐν ἀνθρώποις, ἵνα τὴν σὴν κα- ιη τυραννίδα, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξελῆται. Ὃς ἐπὶ ξύ- ι τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἐθριάμβευσεν, ἡλίου σκοτι- ἑντος, καὶ γῆς σαλευομένης, καὶ μνήματων ἀνοιγομένων, σωμάτων ἁγίων ἀνισταμένων, ὃς ἔλυσε θανάτῳ τὸν θά- τον, καὶ κατήργησε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, ιτέστι σὲ τὸν διάβολον. Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ξαντος τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τάξαντος τὰ Χερουβὶμ, τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην φρουρεῖν αὐτό. ιτιμήθητι, κατ᾽ ἐκείνου γοῦν σε ὁρκίζω, τοῦ περιπατή- ντος ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἐπὶ νῶτα θαλάσσης, καὶ ἐπιτιμήσαντος λαίλαπι τῶν ἀνέμων, οὗ τὸ βλέμμα ξηραίνει ἀβύσσους, ἡ ἀπειλὴ τήκει ὄρη. Αὐτὸς γὰρ καὶ νῦν ἐπιτάσσει σοι ἡμῶν, φοβήθητι, ἔξελθε καὶ ὑπαναχώρησον ἀπὸ τοῦ ίσματος τούτου, καὶ μὴ ὑποστρέψῃς, μηδὲ ὑποκρυβῇς εἰς τὸ, μηδὲ συναντήσῃς τούτῳ, ἢ ἐνεργήσῃς, μὴ ἐν νυκτὶ, ἐν ἡμέρᾳ, ἢ ὥρᾳ, ἢ ἐν μεσημβρίᾳ, ἀλλὰ ἄπελθε εἰς τὸν ον τάρταρον, ἕως τῆς ἡτοιμασμένης μεγάλης ἡμέρας τῆς ίσεως. Φοβήθητι τὸν Θεὸν, τὸν καθήμενον ἐπὶ τῶν Χε- ιβὶμ, καὶ ἐπιβλέποντα ἀβύσσους, ὃν τρέμουσιν ἄγγελοι, χάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις, πολυόμματα Χερουβὶμ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφίμ, ὃν ίμει ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς· ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ σφραγισθέντος νεο- ιτου στρατιώτου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Κατ᾽ ἐκείνου ρ σε ὁρκίζω, τοῦ περιπατοῦντος ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, ποιοῦντος τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ἔξελθε, ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ πλάσματος τούτου σὺν πάσῃ τῇ νάμει καὶ τοῖς ἀγγέλοις σου. Ὅτι δεδόξασται τὸ ὄνομα ῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν ὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀφορκισμὸς δεύτερος. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς, ὁ ἅγιος, ὁ φοβερὸς καὶ ἔνδοξος, ὁ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις, καὶ τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ ἀκατάληπτος καὶ ἀνεξιχνίαστος ὑπάρχων, αὐτὸς ὁ προορίσας σοι, διάβολε, τῆς αἰωνίου κολάσεως τὴν τιμωρίαν, δι' ἡμῶν τῶν ἀχρείων αὐτοῦ δούλων, κελεύει σοι, καὶ πάσῃ τῇ συνεργῷ σου δυνάμει, ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ νεωστὶ σφραγισθέντος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ὁρκίζω οὖν σε παμπόνηρον, καὶ ἀκάθαρτον, καὶ μιαρὸν, καὶ ἐβδελυγμένον, καὶ ἀλλότριον πνεῦμα, κατὰ τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ πᾶσαν ἐξουσίαν ἔχοντος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, τοῦ εἰπόντος τῷ κωφῷ καὶ ἀλάλῳ δαίμονι, ἔξελθε ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μηκέτι εἰςέλθῃς εἰς αὐτόν· ἀναχώρησον, γνώρισον τὴν σὴν ματαίαν δύναμιν, τὴν μηδὲ χοίρων ἐξουσίαν ἔχουσαν. Ὑπομνήσθητι τοῦ ἐπιτάξαντός σοι κατὰ τὴν σὴν αἴτησιν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰςελθεῖν. Φοβήθητι τὸν Θεὸν, οὗ τῷ προςτάγματι ἡ γῆ καθ' ὑδάτων ἐστήρικται, τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν, καὶ στήσαντα τὰ ὄρη σταθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ, καὶ θέντα ἄμμον θαλάσσῃ ὅριον, καὶ ἐν ὕδατι σφοδρῷ τρίβον ἀσφαλῆ· τὸν ἁπτόμενον τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται, τὸν ἀναβαλλόμενον φῶς ὡς ἱμάτιον, τὸν ἐκτείναντα τὸν οὐρανὸν ὡςεὶ δέῤῥιν, τὸν στεγάζοντα ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ, τὸν θεμελιοῦντα τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, τὸν προςκαλούμενον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέοντα αὐτὸ ἐπὶ πρόςωπον πάσης τῆς γῆς. Ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένου. Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ σωτηριώδους πάθους τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ τιμίου αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος, καὶ κατὰ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ τῆς φοβερᾶς, ἥξει γὰρ, καὶ οὐ χρονιεῖ, κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ σὲ, καὶ τὴν σύνεργόν σου δύναμιν κολάσει εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, παραδοὺς εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ σκώληξ ὁ ἀκοίμητος, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. Ὅτι τὸ κράτος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, σὺν τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀφορκισμὸς τρίτος. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε Σαβαὼθ, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ ἰώμενος πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐπίβληψον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου,

τησον, ἐξερεύνησον καὶ ἀπέλασον ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ γήματα τοῦ διαβόλου. Ἐπιτίμησον τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύ- ; καὶ δίωξον αὐτὰ, καὶ καθάρισον τὰ ἔργα τῶν χειρῶν καὶ τῇ ὀξείᾳ σου χρησάμενος ἐνεργείᾳ, σύντριψον τὸν ανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐν τάχει. Καὶ δὸς αὐτῷ ς κατ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀκαθάρτων αὐτοῦ πνευμάτων. ὶς τοῦ παρὰ σοῦ ἐλέους τυγχάνων, καταξιωθῇ τῶν ἀθα- ον καὶ ἐπουρανίων σου μυστηρίων. Καὶ δόξαν σοι ἀνα- μῃ τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ ὢν δέσποτα, Κύριε, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον κατ' να σὴν καὶ ὁμοίωσιν, καὶ δοὺς αὐτῷ ἐξουσίαν ζωῆς ίου· εἶτα ἐκπεσόντα διὰ τῆς ἁμαρτίας μὴ παριδὼν, ἀλλ' νομήσας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ σου τὴν ηρίαν τοῦ κόσμου, αὐτὸς καὶ τὸ πλάσμα σου τοῦτο λυ- σάμενος ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ, πρόςδεξαι εἰς τὴν ιλείαν σου τὴν ἐπουράνιον. Διάνοιξον αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλ- ; τῆς διανοίας, εἰς τὸ αὐγάσαι ἐν αὐτῷ τὸν φωτισμὸν εὐαγγελίου σου. Σύζευξον τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἄγγελον φω- ὸν, ῥυόμενον αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικει- ου, ἀπὸ συναντήματος πονηροῦ, ἀπὸ δαιμονίου μεσημ- οῦ, ἀπὸ φαντασμάτων πονηρῶν.

Καὶ ἐμφυσᾷ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς τὸ στόμα, τὸ μέτωπον καὶ τὸ ος, λέγων·

Ἐξέλασον ἀπ' αὐτοῦ πᾶν πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦ- κεκρυμμένον, καὶ ἐμφωλεῦον αὐτοῦ τῇ καρδίᾳ.

Καὶ λέγει τοῦτο ἐκ τρίτου.

Πνεῦμα πλάνης, πνεῦμα πονηρίας, πνεῦμα εἰδωλολα- ας καὶ πάσης πλεονεξίας· πνεῦμα ψεύδους καὶ πάσης θαρσίας, τῆς ἐνεργουμένης κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ βόλου. Καὶ ποίησον αὐτὸν πρόβατον λογικὸν τῆς ἁγίας ινης τοῦ Χριστοῦ σου, μέλος τίμιον τῆς ἐκκλησίας, υἱὸν κληρονόμον τῆς βασιλείας σου. Ἵνα κατὰ τὰς ἐντολάς πολιτευσάμενος καὶ φυλάξας τὴν σφραγῖδα ἄθραυστον, διατηρήσας τὸν χιτῶνα ἀμόλυντον, τύχῃ τῆς μακαριό- ὶς τῶν ἁγίων ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ

καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ἀποδυσμένου, καὶ ὑπολυομένου τοῦ βαπτιζομένου, ἀποστρέφει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ἐπὶ δυσμὰς, ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει τρίς·

Ἀποτάσσῃ τῷ Σατανᾷ; καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ; καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ; καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ; Καὶ λέγεται ἐκ τρίτου. Καὶ ἀποκρίνεται πρὸς ἕκαστον ὁ κατηχούμενος ἢ ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, εἰ ἔστιν ὁ βαπτιζόμενος βάρβαρος ἢ παιδίον, καὶ λέγει·

Ἀποτάσσομαι. Καὶ ὅτε εἴπῃ, τρὶς ἐρωτᾷ πάλιν ὁ ἱερεὺς τὸν βαπτιζόμενον·

Ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ; Καὶ ἀποκρίνεται ὁ κατηχούμενος ἢ ὁ ἀνάδοχος·

Ἀπεταξάμην.[1]) Καὶ ὅτε εἴπῃ, τρὶς λέγει ὁ ἱερεύς·

---

1) Coptitae et Aethiopes: Abrenuncio tibi Satana et omnibus operibus tuis immundis et omnibus daemoniis tuis nequam et ministris tuis malis et omni virtuti tuae et sordido tuo famulatui et omnibus fraudibus tuis malignis et illecebris et omni militiae tuae et omni potestati tuae et reliquis omnibus impietatibus tuis. Postea ter dicit: Abrenuncio tibi. Et sacerdos insufflet in faciem eius ter, dicens: Exi, Spiritus immunde.

Armeni: We renounce Satan, and all his wiles and devices, all his thoughts and ways, his evil will, his evil angels, his wicked servants, and those accursed ones who perform his will, and all wicked power; these we stedfastly renounce, and turn ourselves to the light of the knowledge of God. The Sponsor then turning to the East, saith, We will return to the light of the knowledge of God.

Armeni Romanis iuncti: Abrenunciamus tibi, Satana, et omnibus fraudibus tuis et omnibus insidiis tuis et ministris tuis et angelis tuis et gressibus tuis. Et tribus vicibus interrogat: Abrenuncias? Respondet Catechumenus: Abrenuncio.

Syri Iacobitae: Convertit faciem baptizandorum ad Occidentem, suam vero faciem ad Orientem et facit eos Satanae abrenunciare et dicunt elata voce: Abrenuncio Satanae ego N. et omnibus operibus eius et omni militiae eius et omni cultui eius et omni pompae eius et omni errori eius mundano et cuilibet ei consentienti eumque sectanti.

In Nestoriana formula apud Assemannum non occurrit Exorcismus, sed commemoratur in oratione quadam Sacerdotis — qui suscepturi sunt signaculum vitae, abnegantes Satanam et omnia opera eius. Nealius l. c. p. 950: „The only Eastern Communion which seems to have fallen into any serious doctrinal error on the subject of Baptism, is the Nestorian. Theodore of Mopsuestia, if not absolutely heretical, was at least extremely unsound, on the subject of original sin; and his followers have, as usual, added to his errors. Thus Sabarjesus, Catholicus of Chaldaea, in a synod holden by him in A. D. 596, condemned those who asserted that, since the fall of Adam, sin is innate in human nature. This is clear enough; and no doubt the statements of subsequent Nestorian writers are extremely unsatisfactory, and may easily be perverted into Pelagianism. Thus, George of Arbela; „Of old time adults were baptized, involved in

Καὶ ἐμφύσησον, καὶ ἔμπτυσον αὐτῷ. Καὶ τοῦτο ποιήσαντος, στρέφει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς κατὰ ἀνατολάς, κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεὺς τρίς·

Συντάσσῃ τῷ Χριστῷ; Καὶ ἀποκρίνεται ὁ κατηχούμενος ἢ ὁ ἀνάδοχος, λέγων·

Συντάσσομαι, ἐκ τρίτου. Εἶτα πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεύς·

Συνετάξω τῷ Χριστῷ; Καὶ ἀποκρίνεται·

Συνεταξάμην. Καὶ πάλιν λέγει·

Καὶ πιστεύεις αὐτῷ; Καὶ λέγει·

Πιστεύω αὐτῷ ὡς βασιλεῖ, καὶ Θεῷ. Καὶ λέγει τὸ

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν.[1]) *Καὶ ὅτε πληρώσει τὸ ἅγιον σύμβολον, λέγει πάλιν πρὸς αὐτὸν ἐκ τρίτου τὸ*

---

sin, and called by grace to faith. But now, the children of Christian Nestorians are baptized; infants who are pure, and not polluted with sins." And again, Timothy II., who was Catholicus, as we have seen, about A. D. 1320; „If Baptism is for the remission of sins, why do we baptize infants and children, who are free from sin?" At the same time, it is pretty clear that both writers are speaking of actual, not of original, sin. For the same George of Arbela, in another part of the same work, sets forth clearly the true doctrine; and he is quoted with approbation by Timothy, in his work on the Seven Sacraments. All that can be concluded is that, by the Nestorians, the subject has been treated in a confused and unsatisfactory manner; and that the doctrine of original sin has not been brought prominently forward. This is clear from the fact that the Nestorian ritual actually contains a burial office for children dying unbaptized."

1) Recitant Graeci in Baptismo Symbolum Nicaenum. Nealius l. c. p. 968 sq.: into which the child is baptized. It is an old subject of complaint by the Greek against the Latin Church, that the latter employs the Apostles' instead of the Nicene Creed. And a late writer so far sympathizes with them, as to propose, in the event of negotiation for our union with the Oriental Church, that we should substitute that Creed for it. Such an inversion of order would seem not only unnecessary, but objectionable. The Roman Church retained the Apostles' Creed, when the Eastern thought fit to substitute for it that of Nicaea. It is true, that the Gelasian Sacramentary gives the latter in Roman letters, with an interlinear translation, thus,

Pisteuo his ena Theon pathera panthocratora, etc.
Credo in unum Deum patrem omnipotentem, etc.

but this seems never to have been extensively used even at Rome. And the Gallican ritual never employed the Nicene Creed; indeed some rituals are of that great age as to omit the clause, He descended into hell. From Gaul we received an old baptismal canon, and this must frequently have been used in England long before the Council of Nicaea. It is too much therefore to ask us to surrender an older for a more modern tradition.

Coptitae et Aethiopes: Tum Diaconus illum ad Orientem vertat et manibus ejus erectis dicat confessionem, quae sequitur: Confiteor te, Christe, Deus noster, et omnes leges tuas salutares et omnem religionem tuam mirificam et omnia opera tua, quae vitam impertiuntur. Deinde suggerat illi fidem et dicat hoc modo: Credo in unum Deum, Pa-

Συντάξῃ τῷ Χριστῷ; καὶ τὰ ἕτερα. Ἀποκρινομένου καθ' ἕκαστον τοῦ κατηχουμένου ἢ τοῦ ἀναδόχου, ὡς εἴρηται, ἐρωτηθέντος δὲ τρίς, καὶ ἐκ τρίτου εἰπόντος τὸ ἅγιον σύμβολον, ἐρωτᾷ αὐτὸν ἐκ τρίτου·

Συντάξῃ τῷ Χριστῷ; Καὶ ἀποκρίνεται·

Συνεταξάμην. Καὶ λέγει ὁ ἱερεύς·

Καὶ προσκύνησον αὐτῷ. Καὶ προσκυνεῖ, λέγων·

Προσκυνῶ πατέρα, υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

Εἶτα λέγει ὁ ἱερεύς·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ πάντας ἀνθρώπους θέλων σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην·

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, προσκάλεσαι τὸν δοῦλόν σου (τόνδε) πρὸς τὸ ἅγιόν σου φώτισμα. Καὶ καταξίωσον αὐτὸν τῆς μεγάλης ταύτης χάριτος, τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος. Ἀπόδυσον αὐτοῦ τὴν παλαιότητα, καὶ ἀνακαίνισον αὐτὸν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Καὶ πλήρωσον αὐτὸν τῆς τοῦ ἁγίου σου πνεύματος δυνάμεως εἰς ἕνωσιν τοῦ Χριστοῦ σου, ἵνα μηκέτι τέκνον σώματος ᾖ, ἀλλὰ τέκνον τῆς σῆς βασιλείας. Εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ μονογενοῦς σοῦ υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

trem omnipotentem, et unigenitum Filium eius, Iesum Christum, Dominum nostrum, et Spiritum Sanctum vivificantem, carnis resurrectionem et in unam unicam Catholicam Apostolicam Sanctam, quae illius est, ecclesiam. Postea ter illum interroget: Credis? Respondet: Credo.

Armeni: Revertuntur ad orientem ad profitendam unitatem Trinitatis, ter sic dicendo: Credo in Sanctissimam Trinitatem, in Patrem, in Filium et in Sanctissimum Spiritum. Et tribus vicibus interrogat: Credis? Et dicunt Symbolum fidei Nicaenum p. 457.

Et Syri utuntur fide Nicaena. Nestoriani recitant fidem in ordine Baptismi proprie sic dicti.

. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τοῦ ἁγίου μύρου.

Εἰςέρχεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ἀλλάσσων τὴν ἱερατικὴν στολὴν λευκὴν, τὰ ἐπιμανίκια, καὶ ἁπτομένων πάντων τῶν κηρῶν,[1]) λαβὼν θυμιατὸν, ἀπέρχεται ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ καὶ θυμιᾷ κύκλῳ· καὶ ἀποδοὺς τὸν θυμιατὸν, προςκυνεῖ. Εἶτα λέγει ὁ διάκονος.

Εὐλόγησον, δέσποτα.

Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.
Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης p. 340.
Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος ibid.
Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου ibid.
Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ibid.[2])

Ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸ ὕδωρ τοῦτο, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ καταπεμφθῆναι αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ καταφοιτῆσαι τοῖς ὕδασι τούτοις, τὴν καθαρτικὴν τῆς ὑπερουσίου τριάδος ἐνέργειαν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

---

1) Muraltus in Lexidio: Taufbecken. Da jetzt ungeachtet des kanonischen ...uls 89 die Kinder in den Häusern getauft werden, ausgenommen, wenn die Taufe mit ...m Kirchgange der Mutter verbunden wird, so trifft man dieses Becken, an dem man ...her, wie Ambrosius zu Mailand (Brief 33 und von Geheimnissen II. 5) den Catechu...nen das Symbol erklärte, nicht mehr in den Kirchen an. Es wird daher zum Tauf...te ein Becken auf einem tragbaren Gestelle in den Vorhof gebracht. — Das Taufbecken ...rd ringsherum beräuchert und mit drei Lichtern umstellt, so wie auch den Pathen ...lche in die Hände gegeben werden, die sie bis nach dem Umgange behalten. Das ...chliche Taufbecken muss die gehörige Tiefe zum Untertauchen des Kindes haben. ...rden mehrere getauft, so braucht man nicht für jeden neuen Täufling wieder anderes ...asser zu nehmen; in dieses werden auch die zum Schluss abgeschnittenen vier Haar...ckchen, in Wachs gewickelt, vom Pathen geworfen und damit weggeschüttet.

2) Russi: Lasset uns beten zu dem Herrn für die heilige gesetzgebende Synode ...ir den Bischof, dessen Diöces es ist, namentlich) für die ehrwürdige Priesterschaft und ...ener Christi, für die ganze Geistlichkeit, und für alles Volk.

Lasset uns beten zu dem Herrn für (den Monarchen und die kaiserliche Familie, ...mentlich) für den ganzen Palast, und ihre Armeen.

Ὑπὲρ τοῦ φωτισθῆναι ἡμᾶς φωτισμὸν γνώσεως καὶ εὐσεβείας διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀναδειχθῆναι αὐτὸ ἀποτρόπαιον πάσης ἐπιβουλῆς ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἄξιον γενέσθαι τῆς ἀφθάρτου βασιλείας τὸν ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενον, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ νυνὶ προσερχομένου τῷ ἁγίῳ φωτίσματι, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀναδειχθῆναι αὐτὸν υἱὸν φωτὸς, καὶ κληρονόμον τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν σύμφυτον καὶ κοινωνὸν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι αὐτῷ τὴν στολὴν τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος, ἄσπιλον καὶ ἀμώμητον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι αὐτῷ τὸ ὕδωρ τοῦτο, λουτρὸν παλιγγενεσίας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ἔνδυμα ἀφθαρσίας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ εἰσακοῦσαι Κύριον τὸν Θεὸν φωνῆς τῆς δεήσεως ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι αὐτόν τε καὶ ἡμᾶς, ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον p. 341.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου ibid.

Καὶ τοῦ διακόνου λέγοντος ταῦτα, ὁ ἱερεὺς λέγει καθ' ἑαυτὸν τὴν εὐχὴν ταύτην μυστικῶς.

Ὁ εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων Θεὸς, ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων ἐπιστάμενος μόνος, οὐ γάρ ἐστι πρᾶγμα ἀφανὲς ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς σου. Ὁ γινώσκων τὰ κατ' ἐμὲ, μὴ βδελύξῃ με, μηδὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλὰ πάριδέ μου τὰ παραπτώματα ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, ὁ παρορῶν ἀνθρώπων ἁμαρτήματα εἰς μετάνοιαν, καὶ ἀπόπλυνόν μου τὸν ῥύπον τοῦ σώματος καὶ τὸν σπῖλον τῆς ψυχῆς. Καὶ ὅλον με ἁγίασον, ὁλοτελῆ τῇ δυνάμει σου τῇ ἀοράτῳ καὶ πνευματικῇ δεξιᾷ· ἵνα μὴ ἐλευθερίαν ἄλλοις ἐπαγγελλόμενος, καὶ ταύτην παρέχων πίστει

ἱ εἰρημένη τῆς σῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας, αὐτὸς ὡς δοῦ-
ς ἁμαρτίας ἀδόκιμος γένωμαι. Μὴ, δέσποτα, ὁ μόνος ἀγα-
ὸς καὶ φιλάνθρωπος, μὴ ἀποστραφείην τεταπεινωμένος·
.ἀ ἐξαπόστειλόν μοι δύναμιν ἐξ ὕψους καὶ ἐνίσχυσόν με
ὸς τὴν διακονίαν τοῦ προκειμένου σου μυστηρίου, τοῦ
γάλου καὶ ἐπουρανίου· καὶ μόρφωσόν σου τὸν Χριστὸν
τῷ μέλλοντι ἀναγεννᾶσθαι διὰ τῆς ἐμῆς ἐλεεινότητος, καὶ
κοδόμησον αὐτὸν ἐν τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προ-
ητῶν σου, καὶ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ φύτευσον αὐτὸν φύτευμα
.ηθείας, ἐν τῇ ἁγίᾳ σου καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλη-
ᾳ, καὶ μὴ ἐκτίλῃς, ὅπως προκόπτοντος αὐτοῦ ἐν εὐσεβείᾳ,
ξάζηται καὶ δι' αὐτοῦ τὸ πανάγιον ὄνομά σου τοῦ πα-
ὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ,
ὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δεῖ εἰδέναι, ὅτι οὐκ ἐκφωνεῖ. ἀλλὰ τὸ, ἀμὴν, καθ' ἑαυτὸν λέγει.

Εἶτα λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην μεγαλοφώνως.

Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, καὶ οὐ-
ὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου. Τρίς.
ὺ γὰρ βουλήσει ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ
ύμπαντα, τῷ σῷ κράτει συνέχεις τὴν κτίσιν, καὶ τῇ σῇ
ονοίᾳ διοικεῖς τὸν κόσμον. Σὺ ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὴν
ίσιν συναρμόσας, τέτρασι καιροῖς τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυ-
ῦ ἐστεφάνωσας, σὲ τρέμουσιν αἱ νοεραὶ πᾶσαι δυνάμεις,
ὑμνεῖ ἥλιος, σὲ δοξάζει σελήνη, σοὶ ἐντυγχάνει τὰ ἄστρα,
ὶ ὑπακούει τὸ φῶς, σὲ φρίττουσιν ἄβυσσοι, σοὶ δουλεύου-
ν αἱ πηγαί· σὺ ἐξέτεινας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν, σὺ
τερέωσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, σὺ περιετείχισας τὴν
ίλασσαν ψάμμῳ, σὺ πρὸς ἀναπνοὰς τὸν ἀέρα ἐξέχεας. Ἀγ-
λικαὶ δυνάμεις σοὶ λειτουργοῦσιν, οἱ τῶν ἀρχαγγέλων χο-
ὶ σὲ προσκυνοῦσι· τὰ πολυόμματα Χερουβὶμ, καὶ τὰ ἑξα-
έρυγα Σεραφὶμ κύκλῳ ἑστῶτα καὶ περιϊπτάμενα, φόβῳ
ς ἀπροσίτου σου δόξης κατακαλύπτεται. Σὺ γὰρ Θεὸς ὢν
ιερίγραπτος, ἄναρχός τε, καὶ ἀνέκφραστος, ἦλθες ἐπὶ γῆς,
ορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος.
ὺ γὰρ ἔφερες, δέσποτα, διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου, θεάσα-
θαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννούμενον τὸ γένος τῶν ἀνθρώ-
ον, ἀλλ' ἦλθες καὶ ἔσωσας ἡμᾶς· ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν,
ρύττομεν τὸν ἔλεον, οὐ κρύπτομεν τὴν εὐεργεσίαν. Τὰς
ς φύσεως ἡμῶν γονὰς ἠλευθέρωσας, παρθενικὴν ἡγίασας
ήτραν τῷ τόκῳ σου. Πᾶσα ἡ κτίσις ὕμνησέ σε ἐπιφανέντα.

Σὺ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθης, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφης. Σὺ καὶ τὰ Ἰορδάνεια ῥεῖθρα ἡγίασας, οὐρανόθεν καταπέμψας τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα, καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντων συνέτριψας δρακόντων. Αὐτὸς οὖν, φιλάνθρωπε βασιλεῦ, πάρεσο καὶ νῦν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο. Τρίς. Καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. Ποίησον αὐτὸ ἀφθαρσίας πηγὴν, ἁγιασμοῦ δῶρον, ἁμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλεξιτήριον, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον, ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον· φυγέτωσαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ ἐπιβουλεύοντες τῷ πλάσματί σου. Ὅτι τὸ ὄνομά σου, Κύριε, ἐπεκαλεσάμην, τὸ θαυμαστὸν καὶ ἔνδοξον καὶ φοβερὸν τοῖς ὑπεναντίοις.

Καὶ σφραγίζει ἐμφυσῶν τὸ ὕδωρ, τρίτον· καὶ ἐπεύχεται λέγων.

Συντριβήτωσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ σου, πᾶσαι αἱ ἐναντίαι δυνάμεις, τρίς. Ὑποχωρησάτωσαν ἡμῖν πάντα τὰ ἐναέρια καὶ ἀφανῆ εἴδωλα, καὶ μὴ ὑποκρυβήτω τῷ ὕδατι τούτῳ δαιμόνιον σκοτεινόν· μηδὲ συγκαταβήτω τῷ βαπτιζομένῳ, δεόμεθά σου, πνεῦμα πονηρὸν, σκότωσιν λογισμῶν καὶ ταραχὴν διανοίας ἐπάγον. Ἀλλὰ σὺ, δέσποτα τῶν ἁπάντων, ἀνάδειξον τοῦτο ὕδωρ ἀπολυτρώσεως, ὕδωρ ἁγιασμοῦ, καθαρισμὸν σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἄνεσιν δεσμῶν, ἄφεσιν παραπτωμάτων, φωτισμὸν ψυχῶν, λύτρον παλιγγενεσίας, ἀνακαινισμὸν πνεύματος, υἱοθεσίας χάρισμα, ἔνδυμα ἀφθαρσίας, πηγὴν ζωῆς. Σὺ γὰρ εἶπας, Κύριε, λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Σὺ ἐχαρίσω ἡμῖν τὴν ἄνωθεν ἀναγέννησιν, δι' ὕδατος καὶ πνεύματος. Ἐπιφάνηθι, Κύριε, τούτῳ, καὶ δὸς μεταποιηθῆναι τὸν ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενον, εἰς τὸ ἀποθέσθαι μὲν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· ἐνδύσασθαι δὲ τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον, κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Ἵνα γενόμενος σύμφυτος τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος, κοινωνὸς καὶ τῆς ἀναστάσεως γένηται· καὶ φυλάξας τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, καὶ αὐξήσας τὴν παρακαταθήκην τῆς χάριτος, δέξηται τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, καὶ συγκαταριθμηθῇ τοῖς ἀπογεγραμμένοις ἐν οὐρανῷ· ἐν σοὶ τῷ Θεῷ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἅμα τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, δόξα,

άτος, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου 'εύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ιήν.

Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Καὶ ἐμφυσᾷ εἰς τὸ τοῦ ἐλαίου ἀγγεῖον, τρίς. Καὶ σφραγίζει ἰτον τοῦτο, ἤτοι τὸ ἔλαιον βασταζόμενον ὑπὸ τοῦ διακόνου, καὶ τόντος τοῦ αὐτοῦ.[1])

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχήν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ τοῖς ἐν ἱ κιβωτῷ τοῦ Νῶε περιστερὰν ἀποστείλας κάρφος ἐλαίας ουσαν ἐπὶ τοῦ στόματος καταλλαγῆς σύμβολον, σωτηρίας τῆς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ τῆς χάριτος μυστήριον, ' ἐκείνων προτυπώσας· καὶ τῆς ἐλαίας τὸν καρπὸν εἰς τὴν .ήρωσιν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων χορηγήσας· ὁ δι' αὐ-ῦ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ πνεύματος ἁγίου πληρώσας, καὶ τοὺς χάριτι τελειῶν, αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοῦτο τὸ ἔλαιον, τῇ ,νάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου σου πνεύ-ιτος, ὥςτε γενέσθαι αὐτὸ χρίσμα ἀφθαρσίας, ὅπλον δι-

1) Docte ut solet Nealius de sanctis oleis ecclesiae Graecae haec profert in me-m: We now come to the unction. And here, in the first place, I will say some-ng of the difference beetween the use of oils in the Greek and Roman Churches. e latter, as every one knows, uses three, the Oleum Catechumenorum, the Oleum In-norum, and the Sanctum Chrisma, all consecrated by the Bishop on Thursday in Holy ːek, after the „Per quem haec omnia, Domine, semper bona creas," in the canon of ı Mass; the first beeing employed for Baptism, Confirmation, and the consecration of ars; the second for the sick, and in the consecration of Bishops, Priests etc., Chur-ːs and Church ornaments. The Church of Constantinople has, in like manner, three ferent kinds of oil. 1. The oil of Catechumens, which is simply blessed by the Priest the baptismal office. 2. The *εὐχέλαιον*, or prayer oil, for the visitation of the sick, ːssed in the sick man's house by seven Priests. 3. The *ἅγιον μύρον*, solemnly con-ːrated by the Bishop on Thursday in Holy Week. — The Greeks have also two other ıds of holy oil, 1. That which is used for the lamps before the icons of Saints, and .ich is blessed by the Priest in the office of benediction of the loaves, of which I have oken in the last chapter (conf. C. L. IV. p. 292). It was the custom that on certain .tivals, the brethren in Monasteries should be anointed with this oil; and it was in me instances mixed with the water blessed on the Epiphany, and used for sprinkling ve or vine-yards, for the purpose of freeing them from blight. 2. Oil of the holy ›ss, which appears, for the matter is doubtful, to have been originally taken from the nps which burnt in the Church of the Resurrection at Jerusalem before the true cross, d afterwards to have been consecrated by the immersion in it of a piece of the me cross.

καιοσύνης, ἀνακαινισμὸν ψυχῆς καὶ σώματος, πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας ἀποτρόπαιον, εἰς ἀπαλλαγὴν κακῶν πάντων τοῖς χριομένοις πίστει, ἣ καὶ μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ εἰς δόξαν σὴν, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ σου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος. Πρόσχωμεν.

Ὁ ἱερεύς, ψάλλων τὸ Ἀλληλούϊα τρὶς σὺν τῷ λαῷ, ποιεῖ σταυροὺς τρεῖς, μετὰ τοῦ ἐλαίου ἐν τῷ ὕδατι. Εἶτα ἐκφωνεῖ.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ φωτίζων, καὶ ἁγιάζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Καὶ προςφέρεται ὁ βαπτιζόμενος. Ὁ δὲ ἱερεὺς λαμβάνει ἐκ τοῦ ἐλαίου καὶ ποιεῖ σταυροῦ τύπον, ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τοῦ στήθους καὶ τῶν μεταφρένων, λέγων.

Χρίεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ δεῖνα, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ σφραγίζει αὐτοῦ τὸ στῆθος καὶ τὰ μετάφρενα. Εἰς μὲν τὸ στῆθος, λέγει. Εἰς ἴασιν ψυχῆς καὶ σώματος. Εἰς τὰς ἀκοάς. Εἰς ἀκοὴν πίστεως. Εἰς τοὺς πόδας. Τοῦ πορεύεσθαι τὰ διαβήματά σου. Εἰς τὰς χεῖρας. Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με.[1]) Καὶ ὅτε χρισθῇ ὅλον τὸ σῶμα, βαπτίζει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, ὄρθιον αὐτὸν κατέχων, καὶ βλέποντα κατὰ ἀνατολὰς, καὶ λέγων.

---

1) Coptitae et Aethiopes: Unge frontem, cor et scapulas dicens: Ungimus te in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Unius Dei. Unge frontem. Ungimus te oleo catecheseos N. in unica sancta catholica et apostolica Dei ecclesia. Amen. Unge cor et manus earumque superiorem partem sic dicens: Hoc oleum destruat omnem vim adversarii. Amen. Respondet Amen. Nestoriani: Sacerdos tradit lagenam in manum Diaconi et procedunt ambo ad portam cancellorum: quum pueri in manibus propinquorum suorum, non aliorum, portentur. Deinde ungit eos tribus digitis suis a summo deorsum et a dextera ad sinistram, dicens: Ungitur N. in nomine Patris etc. Respondet: Amen. Syri-Iacobitae: Sacerdos intingit pollicem suum oleo olivae et signat eos in frontibus eorum tribus crucibus dicens hunc in modum: Signatur N. oleo laetitiae adversus omnem operationem adversarii: et ut inseratur in bonam olivam in sancta catholica et apostolica ecclesia, in nomine Patris. Amen. Et Filii. Amen. Et Spiritus Sancti in vitam saeculi saeculorum. Amen. Quod ad Armenos adeas Nealium l. c. p. 957: The Armenian offices, as we have them at present, prescribe no unction. I cannot but think, however, that it did exist: for at the beginning of the canon of Baptism, we find a prayer, „Send the graces of Thy Holy Ghost on this oil, that he who shall

Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ δεῖνα, εἰς τὸ ὄνομα ῦ πατρὸς, ἀμήν· καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀμήν· καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-ετος, ἀμήν· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. μήν.[1])

Ἑκάστῃ προςρήσει κατάγων αὐτὸν καὶ ἀνάγων. Καὶ μετὰ τὴν πτισιν, νίπτεται ὁ ἱερεὺς ψάλλων σὺν τῷ λαῷ.

---

anointed with it may be cleansed etc." This is now said over the chrism already ssed by the Patriarch at Echmiadzine. But 1. it seems strange that a Priest should ss what has been before blessed by a Bishop: and 2. even more strange that the ce of Confirmation should be asked for the oil, before the Sacrament of Baptism is towed on the Catechumen. I have therefore no doubt that this prayer originally ap-:d to the oleum Catechumenorum, however it came to pass that the rite itself was sequently disused.

1) Coptitae et Aethiopes: Diaconus baptizandum ab occidente ad orientem danis deducet ad sinistram sacerdotis, qui nomen eius petit et illum ter immergit, t singulas immersiones eum erigat et in faciem eius insufflet et dicat in prima im-rsione: Ego te baptizo N. in nomine Patris. Amen. In secunda: Ego te baptizo N. nomine Filii. Amen. Tertia: Ego te baptizo N. in nomine Spiritus Sancti. Amen. meni: Deponit parvulum in fonte et de ipsa aqua immittit manu supra caput illius ens ter: N. baptizatur in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti: Redemptus sanguine isti a servitute peccatorum, consequitur libertatem adoptionis filiorum patris coelestis fiat cohaeres Christi et templum Spiritus Sancti nunc et semper et in saecula saecu-m. Haec autem dicens, ter mergit oblatum ter in aqua sepeliendo peccata vetustatis. nificat quoque triduanam Christi sepulturam et resurrectionem. Dwight et Smith: ich den Gebräuchen dieser Kirche besteht die Taufe eigentlich darin, dass der ganze per dreimal in Wasser getaucht werden muss, eben so oft, als die heilige Formel derholt wird. Jetzt aber ertheilt man sie auf folgende Weise: Das Kind sitzt im Tauf-ken, dreimal wird sein Haupt mit einer Hand voll Wasser begossen, im Namen des ers, des Sohnes und des heiligen Geistes; dann wird der Körper dreimal ganz ins sser getaucht, zum Zeichen, dass Christus drei Tage im Grabe gelegen. Letzteres je-h wird nicht für nöthig gehalten; denn die Taufe anderer Secten, sogar solcher, che nur einmal mit Wasser besprengen, ist auch gültig, und sie verlangen nicht, wie Griechen, dass die Ketzer noch einmal getauft werden, wenn sie zu ihrer Kirche rtreten. Die Armenier glauben, dass die Taufe die Erbsünde wegnehme, und dass , welche ohne Taufe sterben, durch Adams Sünde augenblicklich zur Hölle fahren. inoch erlauben sie nicht, wie die Papisten, in dringenden Fällen, die Taufe durch en Laien. Nur ein ordinirter Priester darf sie ertheilen. Sie findet gewöhnlich, wie jüdische Beschneidung, am achten Tage nach der Geburt statt, obgleich sie durch ihrliche Krankheit beschleunigt und in Abwesenheit eines Priesters aufgeschoben wer-kann." Nestoriani: Ego baptizo te N. serve Christi in nomine Patris. Respon-t: Amen. Et Filii. Respondent: Amen. Et Spiritus Sancti in saecula. Respondent: en. Syri-Iacobitae: Demittit puerum in baptisterium conversa ad Orientem facie: tramque suam capiti eius, qui baptizatur imponit et sinistra sua aquas attollit, dicens: tizatur N. in nomine Patris. Amen. Et Filii. Amen. Et Spiritus vivi et sancti in m saeculi saeculorum. Et educit eum de aqua dicens hunc cantum: Expande alas s sancta ecclesia et simplices aquas suscipe quas Spiritus Sanctus ex aquis baptisma-genuit. De hoc baptismo vaticinatus est filius Zachariae. Ego, inquit, in aqua baptizo,

Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι, μακάριος ἀνήρ. Καὶ τὸν λοιπὸν [illegible]

Τοῦτο δὲ λέγεται τρίς. Καὶ ἐνδύων αὐτὸν τὰ ἄμφια λέγει.

Ἐνδύεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ δεῖνα, χιτῶνα δικαιοσύνης εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ψάλλεται τροπάριον εἰς ἦχον τέταρτον.

Χιτῶνά μοι παράσχου φωτεινὸν, ὁ ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον, πολυέλεε Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Καὶ μετὰ τὸ ἐνδῦσαι αὐτὸν ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς λέγων τὴν εὐχὴν ταύτην.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ λάμψας τοῖς ἐν σκότει φῶς σωτηρίας, διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν καὶ χαρισάμενος ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις τὴν μακαρίαν κάθαρσιν ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι καὶ τὸν θεῖον ἁγιασμὸν ἐν τῷ ζωοποιῷ χρίσματι, ὁ καὶ νῦν εὐδόκησας ἀναγεννῆσαι τὸν δοῦλόν σου τὸν νεοφώτιστον δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ τὴν τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων ἄφεσιν αὐτῷ δωρησάμενος· αὐτὸς δέσποτα παμβασιλεῦ εὔσπλαγχνε, χάρισαι αὐτῷ καὶ τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου καὶ παντοδυνάμου καὶ προςκυνητοῦ σου πνεύματος, καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου. Φύλαξον αὐτὸν ἐν τῷ σῷ ἁγιασμῷ, βεβαίωσον ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, ῥῦσαι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ, καὶ τῷ σωτηρίῳ σου φόβῳ, ἐν ἁγνείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διατήρησον· ἵνα ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ εὐαρεστῶν σοι, υἱὸς καὶ κληρονόμος τῆς ἐπουρανίου σου γένηται βασιλείας.

Ἐκφώνως.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν· τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ,

---

at ille qui venturus est, in igne et spiritu. Et qui adstant dicunt tribus vicibus: Beati quorum remissae sunt praevaricationes et quorum tecta sunt peccata. Georgii: N. receive light in the Name of the Father and of the Son and of the Holy Ghost. Amen. (Neale l. c. p. 953 sq.)

καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν χρίει τὸν βαπτισθέντα τῷ ἁγίῳ μύρῳ, ποιῶν σταυροῦ τύπον ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῶν μυκτήρων, καὶ τοῦ στόματος, καὶ τῶν δύο ὤτων, καὶ τοῦ στήθους καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, λέγων.

Σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν.[1])

Εἶτα ποιεῖ ὁ ἱερεὺς μετὰ τοῦ ἀναδόχου καὶ τοῦ βρέφους σχῆμα κύκλου. Καὶ ψάλλει.

---

1) Coptitae: Sancto chrismate unge frontem baptizati atque oculos, sic dicens: In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Unctio gratiae Sancti Spiritus. Unge nares et os dicens: Unctio regni coelorum arrhabonis. Amen. Deinde aures liniens dic: Unctio participationis aeternae vitae et immortalitatis. Amen. Unge manus intra et extra et dicito: Sancta Christi Dei nostri unctio et inviolatum sigillum. Amen. Unge cor dicens: Spiritus Sancti gratiae perfectio atque fidei et iustitiae clypeus. Eius genua sola pedum, spinam seu dorsum, brachia ac eius humeros et ante cor liniens dic: Linio te NN. oleo sancto. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Aethiopes: Ungit frontem, dorsum et oculos eorum in figuram crucis et dicit: In unctionem gratiae Spiritus Sancti. Amen. Ungit nares et labia et dicit: Pignus regni coelorum. Amen. Ungit aures et dicit: Unctio sancta Dei nostri Christi et signum, quod non operitur. Amen. Ungit dorsum et granum pectoris seu os stomachi et dicit: Perfectio gratiae Spiritus sancti, fidei et iustitiae. Amen. Ungit tibias et ulnas, genua et omnes iuncturas eorum, sola pedum et spinam et dicit: Ungo te unctione sancta: unge te in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti paracliti. Amen.

Armeni: Signat sacro chrismate primo frontem dicens: Oleum suave effusum in nomine Iesu Christi super te, signaculum coelestium donorum. Oculos dicens: Signaculum hoc in nomine Iesu Christi illuminet oculos tuos, ne unquam obdormias in mortem. Aures dicens: Unctio sanctificationis sit ad auditionem divinorum mandatorum. Nares dicens: Signaculum hoc in nomine Iesu Christi sit tibi odor suavitatis vitae ad vitam. Os dicens: Signaculum hoc in nomine Iesu Christi sit custodia oris tui et ostium munitum labiis tuis. Manus dicens: Signaculum hoc in nomine Iesu Christi sit tibi causa bonorum operum atque morum virtute praeditorum. Pectus, dicens: Signaculum hoc divinum cor mundum confirmet in te et spiritum rectum innovet in visceribus tuis. Inter humeros dicens: Signaculum hoc in nomine Iesu Christi sit tibi scutum munimenti, quo possis omnia tela nequissimi extinguere. Pedes dicens: Signaculum hoc divinum dirigat pedes tuos et gressus tuos ad vitam aeternam. — Smith et Dwight: „Die Confirmation wird gleich bei der Taufe ertheilt; sie besteht darin, dass die Stirn und Augen, Ohren, Nase, Mund, Hände und Füsse mit dem heiligen Oele (Meiron) gesalbt werden. So gross ist die Heiligkeit des Meirons, dass es jede andere Ceremonie verdunkelt; es hat den Namen Confirmation verdrängt, welche jetzt stets Meiron genannt wird; ja das gemeine Volk glaubt sogar, dass es noch wirksamer als die Wassertaufe sei, um aus dem Kinde einen Erben des Himmels zu machen. Der Priester des Sprengels ertheilt die Confirmation mit der Taufe, es ist also nicht, wie in der römischen und englischen Kirche, ein Bischof dazu erforderlich."

Syri-Iacobitae: Convertitur ad baptizatos et signat eos sacro chrismate in frontibus eorum et in arteriis eorum tribus vicibus dicens: Chrismate sancto, suavitate

Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε,
Ἀλληλούϊα, ἐκ τρίτου.
Εἶτα τὸ προκείμενον.
Κύριος φωτισμός μου.
Στίχος. Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου.

Ὁ Ἀπόστολος.

Πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα. Ἀδελφοί· ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν κτλ. (Rom. VI, 3—11).

Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον.

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ οἱ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν κτλ. (Matth. XXVIII, 16—20).[1])

---

odoris Christi, signaculo verae fidei, complemento doni Spiritus Sancti signatur N. in nomine Patris. Amen. Et Filii. Amen. Et Spiritus vivi et sancti in vitam saeculi saeculorum. Amen.

Nestoriani: Signat unumquemque eorum in fronte pollice suo dextero imo sursum et a dextra ad sinistram, dicens: Baptizatus est et perfectus N. in nomine Patris etc. Neale l. c. p. 1005: This form, both from the past tense in which it is conceived and from its vagueness, would appear invalid. It shews the ignorance of those who managed affairs at Diamper, that they actually regarded this as the formula of Baptism."

1) Notum est, Christianos orientales male intellecto evangelio S. Ioannis 6, 53 infantulis modo baptizatis et confirmatis porrigere communionem. Plerumque sacerdos intingit digitum suum in sanguinem calicis et eodem madefacto accipit fragmentulum de corpore et ponit in ore parvuli recenter baptizati et confirmati, etiamsi sit eodem die natus. Sed haec nihil est ad Armenorum in infantibus sanctificandis sacram luxuriam, si fides habenda est Dwigthio et Smithio. Enimvero Palaephatum supergressi miram proferunt fabulam, cui Herzogius nuper in Encyclopaedia (Armenische Kirche) vereor ne praepropera manu subscripserit: „Die letzte Oelung scheint bei den Armeniern nicht allgemein in Gebrauch zu sein. Ein Bischof versicherte uns sogar, dass sie jetzt niemals mehr ertheilt würde; ein anderer sagte uns, dass er darnach vergebens in den Formularen der Kirche gesucht hätte. Die Geistlichen zu Echmiádzin behaupten hingegen, dass sie regelmässig bei der Taufe ertheilt würde. Der Grund, den sie angeben, ist folgender. Da die Armenier ein zerstreutes und unterdrücktes Volk sind, oft an Orten sterbend, wo kein Priester ihres Glaubens sich befindet, so ist es nothwendig, ihnen gleich bei der Geburt das zu reichen, was ihnen die Seligkeit nach dem Tode gewiss macht. Wahrscheinlich ist das Ritual mit dem der Confirmation vereint, da beides in der Salbung mit Meiron besteht. Oder ich glaube vielmehr, dass die Armenische Kirche ursprünglich dieses Sacrament nicht hatte, und später, sich päpstlichen Ideen anbequemend, einen Theil der Confirmation die letzte Oelung nannte. So viel ist gewiss, dass sie nie in der Todesstunde gereicht wird. Einem achttägigen Kinde reicht also diese Kirche vier Sacramente, nämlich: „die Taufe, die Confirmation, die letzte Oelung und das heilige Abendmahl." Produnt missionarii aliquam exterorum rituum ignorantiam. Habent Ar-

F. *Καὶ μεθ' ἡμέρας ἕπτα πάλιν φέρουσιν αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς τὸ ἀπολοῦσαι.*[1]

Καὶ λύει αὐτῷ ὁ ἱερεὺς τὸ σάβανον καὶ τὴν ζώνην, λέγων τὰς ὐχὰς ταύτας.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ λύτρωσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τῷ ούλῳ σου δωρήσαμενος, καὶ ζωὴν ἀναγεννήσεως αὐτῷ χαισάμενος· αὐτὸς, δέσποτα Κύριε, τὸν φωτισμὸν τοῦ προςὅπου σου ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐναυγάζειν διαπαντὸς εὐδόησον. Τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως αὐτοῦ ἀνεπιβούλευτον ἐχθροῖς ιατήρησον. Τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα, ὅπερ ἐβάλετο, ἀῤύπωτον ἐν αὐτῷ καὶ ἀμόλυντον διαφύλαξον. Ἄθραυστον ν αὐτῷ τὴν πνευματικὴν σφραγῖδα τῇ χάριτί σου διατηῶν, ἵλεως αὐτῷ τε καὶ ἡμῖν γενόμενος, κατὰ τὸ πλῆθος ῶν οἰκτιρμῶν σου.

Ὅτι εὐλόγηται, καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώων. Ἀμήν.

---

neni officium Confirmationis, ab extrema unctione ea ratione alienum, quo distant natatitia hominis a morte eius: habent officium *τοῦ εὐχελαίου* perquam simile euchologio rthodoxo. Alterum sacramentum, dico confirmationis **unus** confert Sacerdos, alterum οῦ *εὐχελαίου* **septem** vel saltem **tres** administrent necesse est sacerdotes: quapropter isum movet sententia unum eundemque sacerdotem conferre sacramenta confirmationis t *εὐχελαίου*, quod prorsus congruere opinantur cum unctione extrema. At vero ut mergamur ex his errorum gurgitibus clerici Armeni vel consilio Americanis credulis ersuaserunt fabellam, vel Smithius ac Dwightius male interpretati sunt Episcoporum et Sacerdotum institutionem. Utcunque est, Armeni, qui ne credunt quidem *τὸ εὐχελαῖον* d salutem necessarium esse, a monstrosa illa incusatione prorsus vindicandi sunt.

1) Mourawieff-Mouralt p. 163: „In den ersten Zeiten trug der Neugetaufte ieben Tage lang, während deren er die Kirche beinahe nie verliess, ein weisses Gewand um unterscheidenden Zeichen des geistlichen Triumphs, und am achten Tage löste ihm er Geistliche unter Gebet den Gürtel dieses Gewandes, wusch ihn, nach Besprengung nit heiligem Wasser, mit einem Schwamme als einen schon Gereinigten und Vollendeten, ınd schor ihm das Haupt zur Erinnerung an die alte Beschneidung des Fleisches, die urch die neue Taufe des Geistes aufgehoben worden. Damit erinnert der Geistliche ihn wieder, dass er, mit dem Lichtgewande Christi bekleidet, abgewaschen von der Sünde, gereinigt durch den Glauben und geschoren auf seinen Namen, für den ganzen Verlauf seines Lebens sich rein erhalten, das Kleid der Unsterblichkeit unbefleckt sich bewahren ınd alle Leidenschaften dieses Lebens in seinem Herzen beschneiden solle. Jetzt aber, la beide Sacramente zugleich am Kinde verrichtet werden, wird diese Schlusshandlung auch noch unmittelbar mit den vorhergehenden vereinigt."

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τῆς κολυμβήθρας τὴν οὐράνιον ἔλλαμψιν τοῖς βαπτιζομένοις παρέχων· ὁ ἀναγεννήσας τὸν δοῦλόν σου τὸν νεοφώτιστον δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ τὴν τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων ἄφεσιν αὐτῷ δωρησάμενος, ἐπίθες αὐτῷ τὴν χεῖρά σου τὴν κραταιάν. Καὶ φύλαξον αὐτὸν ἐν τῇ δυνάμει τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἄσυλον τὸν ἀῤῥαβῶνα διαφύλαξον, καὶ ἀξίωσον αὐτὸν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, καὶ εἰς τὴν σὴν εὐαρεστίαν.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Ὁ ἐνδυσάμενος σὲ τὸν Χριστὸν, καὶ Θεὸν ἡμῶν, σοὶ ὑπέκλινε σὺν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν, ὃν διαφύλαξον ἀήττητον ἀγωνιστὴν διαμεῖναι κατὰ τῶν μάτην ἔχθραν φερομένων κατ' αὐτοῦ, καὶ ἡμῶν. Τῷ δὲ σῷ ἀφθάρτῳ στεφάνῳ μέχρι τέλους νικητὰς πάντας ἀνάδειξον.

Ὅτι σόν ἐστι τὸ ἐλεεῖν, καὶ σώζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ λύει τὸ ζωνάριον τοῦ παιδίου, καὶ τὸ σάβανον, καὶ ἑνώσας τὰς ἄκρας αὐτῶν, βρέχει μετὰ ὕδατος καθαροῦ αὐτὰς, καὶ ῥαίνει τὸ παιδίον, λέγων·

Ἐδικαιώθης, ἐφωτίσθης, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ λαβὼν σπόγγον καινὸν μετὰ ὕδατος, ἀποσπογγίζει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ σὺν τῇ κεφαλῇ, καὶ τὸ στῆθος καὶ τὰ λοιπὰ, λέγων·

Ἐβαπτίσθης, ἐφωτίσθης, ἐμυρώθης, ἡγιάσθης, ἐπελούσθης, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

G. Εὐχὴ εἰς τριχοκουρίαν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῇ εἰκόνι σου τιμήσας τὸν ἄνθρωπον, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος εὐπρεποῦς κατασκευάσας αὐτὸν, ὡς ἂν τὸ σῶμα ἐξυπηρετῆται τῇ ψυχῇ· κεφαλὴν μὲν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων θεὶς, καὶ ἐν αὐτῇ τὰς

ιας τῶν αἰσθήσεων καθιδρύσας, μη παρεμποδιζούσας
αις. Ταῖς δὲ θριξὶ τὴν κεφαλὴν ὀροφώσας, πρὸς τὸ
λάπτεσθαι ταῖς μεταβολαῖς τῶν ἀέρων, καὶ πάντα τὰ
αὐτῷ χρησίμως ἐμφυτεύσας, ἵνα διὰ πάντων εὐχαρι-
τοὶ τῷ ἀριστοτέχνῃ. Αὐτὸς δέσποτα, ὁ διὰ τοῦ σκεύους
κλογῆς σου Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐντειλάμενος ἡμῖν,
ι εἰς δόξαν σὴν ποιεῖν, τὸν προσελθόντα δοῦλόν σου
ε) ἀπαρχὴν ποιήσασθαι, κείρασθαι τὴν κόμην τῆς κε-
; αὐτοῦ, εὐλόγησον ἅμα τῷ αὐτοῦ ἀναδόχῳ. Καὶ δὸς
; πάντα μελετᾷν ἐν τῷ νόμῳ σου, καὶ τὰ εὐάρεστά
ράττειν.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ
δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ
πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
Ἀμήν.

Ιρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς κολυμ-
ας διὰ τῆς σῆς ἀγαθότητος ἁγιάσας τοὺς εἰς σὲ πι-
ντας, εὐλόγησον τὸ παρὸν νήπιον, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν
ἡ εὐλογία σου καταβήτω. Καὶ ὡς εὐλογήσας διὰ τοῦ
ήτου Σαμουὴλ Δαβὶδ τὸν βασιλέα, εὐλόγησον καὶ τὴν
ὴν τοῦ δούλου σου (τοῦδε) διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρ-
, ἐπιφοιτῶν αὐτῷ τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Ὅπως
ίπτων ἐν ἡλικίᾳ καὶ πολιᾷ γήρως, δόξαν σοι ἀναπέμψῃ,
δῃ τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς
.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ
, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ,
ἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ κουρεύει αὐτὸν σταυροειδῶς, λέγων.[1])

Κείρεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
ος, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Muralt in Lexidio:, Bloss einige Locken werden sowohl bei der Einkleidung nche und bei der ersten geistlichen Weihe bei der Taufe in der :hen Kirche abgeschnitten, nicht aber ein Scheitelkreis, wie bei den Lateinern. gt German noch: „Das Scheeren des Hauptes des Priesters und das kreisförmige iden der Mitte seiner Haare ist für die Dornenkrone ... Der um den Kopf des herumgehende Doppelkranz aus der Bezeichnung der Haare stellt die köstliche ng des Apostels Petrus dar, als er von den Ungläubigen geschoren worden ...

Εἶτα μνημονεύει τοῦ ἀναδόχου.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός. Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ γίνεται, ὡς ἔθος, ἀπόλυσις.

H. *Εὐχὴ εἰς ἀποθνήσκον νήπιον, ἔχουσα τὸ προοίμιον πάμπαν σύντομον τῶν ἁγίων βαπτισμάτων καὶ εὐλογητόν.*[1])

Λέγει δὲ ὁ ἱερεύς. Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς. Μετέπειτα Τρισάγιον. Παναγία τριάς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σου ἐστιν. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Das völlige Abscheeren der Hauptbaare aber ahmt den Jacobus, den Bruder des Herrn, den Paulus und die übrigen Apostel nach." Vergleiche Apostelgesch. XIII, 18. XXI, 24. Diese vollständige Tonsur nun scheint des Klima's wegen, das gerade den vollsten Haarwuchs erfordert, wie die Kloster- und Weltgeistlichkeit zu ihren ehrwürdigen Bärten ihn trägt, und womit die Priester besonders oft wie Christusbilder erscheinen, in **Russland** weggelassen zu sein. — „Die Tonsur zeigt an, dass alle bösen Gedanken abgeschnitten werden sollen, dass der Mensch geistig und leiblich sich zum Tempel des lebendigen Gottes zu weihen habe." (R. C. 177.)"

1) Non exstat hoc officium in illis, quae vulgo feruntur, Graecorum euchologiis, sed desumptum est e membrana missa a Gregorio Coresii Chienso ad Goarum p. 370 sq. Eodem officio, sed alia ratione composito Goarum supplevit Assemannus, descripto e Codice Vaticano Arabico, in usum Graecorum Melchitarum conscripto.

Ut est apud Assemannum, Graeci puerum ante 40, puellas ante 80 a nativitate diem non solent baptizare, immo aliquando grandiusculos et talis etiam aetatis ut baptismi suscepti plane meminerint. At in casu necessitatis statim baptizant infantes, ita tamen, ut conferri possit sacramentum a laico. Nic. Bulgara p. 13: *Καὶ σημειώνω, ὅτι εἰς ὥραν κινδύνου εὐθὺς, ὁποῦ λάχῃ τοῦ ἱερέως κανένα παιδὶ, πρέπει πρὸ πάντων νὰ τὸ βαπτίζῃ, λέγωντας αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἰδικά. Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ αὐτὰ φθάνουν διὰ νὰ γένῃ τὸ Βάπτισμα τέλειον. Ἂν καλὰ καὶ κατόπι, ἂν τὸ παιδὶ ζῇ, εἶναι ὁ ἱερεὺς ὑποσχόμενος νὰ εἰπῇ καὶ ταῖς Εὐχαῖς, ὁποῦ ἀκολοθοῦνε ὕστερα ἀπὸ τὸ Βάπτισμα, οὐχὶ δὲ τὰς πρὸ τοῦ Βαπτίσματος. Μάλιστα εἰς χρείαν μεγάλην, ἱερέως μὴ παρόντος, τελείως βαπτίζει καὶ Λαϊκὸς ἄνθρωπος, καὶ μία γυναῖκα, βρέχωντας μὲ νερὸ τὸ παιδὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ λέγοντας εἰς τὸν αὐτὸν καιρόν. Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.*

Klose: Die Christen in der Türkei (Ephemerides historico-theologicae. 1850. p. 297 — 345) de Coptitis: „Ist ein Kind in Todesgefahr, so wird es mit geweihtem Oel bestrichen: wird es wieder gesund, so wird die Taufe in der Kirche vollzogen; übrigens wartet man mit der Taufe oft bis ins siebente Jahr."

Κύριε ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ πάσης κτίσεως ὁρατῆς
καὶ ἀοράτου πλάστης, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
ν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁ συνάγων
ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν, ὁ κλείσας τὴν ἄβυσσον καὶ
ραγισάμενος αὐτὴν τῷ φοβερῷ καὶ ἐνδόξῳ ὀνόματί σου,
ιετεωρίσας τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, σὺ ἐστε-
ωσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, σὺ ἐκραταίωσας ἐν τῇ
νάμει σου τὴν θάλασσαν, σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν
κκόντων ἐπὶ τῶν ὑδάτων, σὺ φοβερὸς εἶ καὶ τίς ἀντι-
ήσεταί σοι; ἔπιδε, Κύριε, ἐπὶ τὴν κτίσιν σου ταύτην, καὶ
τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώ-
ως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου, ποίησον αὐτῷ ἀφθαρσίας
γὴν, ἁγιασμοῦ δῶρον, ἁμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων
ξιτήριον, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν
ρόσιτον, ἀγγελικῆς ἴσχυος πεπληρωμένον. Φυγέτωσαν ἀπ᾽
τοῦ οἱ ἐπιβουλεύοντες τῷ πλάσματί σου· ὅτι τὸ ὄνομά
ι, Κύριε, ἀπεκαλεσάμην τὸ θαυμαστὸν καὶ ἔνδοξον καὶ
βερὸν τοῖς ὑπεναντίοις.

Καὶ εὐθέως βάλλει ἔλαιον εἰς τὸ ὕδωρ. Εἶτα βαπτίζει λέγων·
πτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ εὐθέως στολίζει αὐτὸν· καὶ ἀλείφει τὸ μῦρον, λέγων·
ραγὶς δωρεᾶς, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ μετέπειτα γυροῖ αὐτὸν κατὰ τὴν τάξιν, ψάλλων τὸ·
οι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε.

Καὶ γίγνεται ἀπόλυσις.[1])

---

1) Codex Assemanni praeterea commemorat eucharistiam, in casu quoque necessi- infanti porrigendam.

Forsitan desideras in hoc baptismi capite ritum circumcisionis apud Aethiopas ctum ante baptismum. Hoffmann l. c. p. 46: „Der Taufe geht in Abessinien noch eschneidung voran, die an Kindern beider Geschlechter vollzogen wird, zwischen dem en und achten Tage nach der Geburt. Der Einfluss der früher im Lande zahlreichen n nebst dem Herrschen des Gebrauchs im alten Aegypten und Arabien dient zu hin- licher Erklärung desselben, ohne dass man ehemalige Bekehrung zur jüdischen Reli- anzunehmen braucht. Die Taufe geschieht nach der Beschneidung, doch wird dieser auch nicht streng gehalten, nur der zehnte Tag ist eine unüberschreitbare Grenze.“ nque est, minime rationem habet circumcisio cum ecclesia eiusque ritibus: est con- ndo populi, ab ecclesia haud damnata.

CAPUT II.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

A. Ἀκολουθία γινομένη ἐπὶ μνήστροις ἤγουν τοῦ ἀῤῥαβῶνος.[1])

Μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, τοῦ ἱερέως ἑστῶτος ἐν τῷ ἱερατείῳ, παρίστανται οἱ μέλλοντες ζεύγνυσθαι πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν.

---

1) Praemittere iuvat doctrinam Nicolai Bulgara p. 9 sq.: „*Ποῖοι εἶναι οἱ γάμοι οἱ παράνομοι; Ὅσους ἐμποδίζει ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία. Καὶ α΄. Ἐμποδίζεται ὁ κρυφὸς γάμος, καὶ ὁ ἱερεὺς, ὁποῦ ἤθελεν εὐλογήσῃ κρυφὰ κανένα Ἀνδρόγυνον, τιμωρεῖται ὡς παραβάτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν Διατάξεων. β΄. Ἐμποδίζεται, ἂν δὲ ἔχῃ τὸ Ἀνδρόγυνον ἡλικίαν νόμιμον, ὄντας ἀναγκαῖον, τοὺς μὲν ἄῤῥενας ὑπερβεβηκέναι τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον ἔτος, τὰς δὲ θηλείας μείζονας εἶναι τῶν δωδέκα ἐνιαυτῶν. Τίτλῳ τοῦ Ἀτταλειάτου κέ. Ἀλλέως ὁ γάμος εἶναι παράνομος καὶ ἀνυπόστατος, καὶ ὁ ἱερεὺς κανονίζεται. γ΄. Διὰ νὰ γίνεται ἀκριβὴς Ἐξέτασις, τόσον τῆς σαρκικῆς, ὅσον καὶ τῆς πνευματικῆς συγγενείας, καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων, ὁποῦ ἐμποδίζουν τὸ συνοικέσιον, δὲν ἠμπορεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ εὐλογήσῃ κανένα Ἀνδρόγυνον χωρὶς θέλημα τοῦ Ἀρχιέρεως, τοῦ ὁποίου ἔρχεται ἡ ἔρευνα. Καὶ τί πρᾶγμα εἶναι αὐτὴ ἡ Συγγένεια, καὶ πότε κωλύεται; Διὰ τὴν Συγγένειαν πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν, καὶ τῶν βαθμῶν φαίνονται διάφορα διαγράμματα. Ὅμως εἰς κοντολογίαν ἡ Συγγένεια, ἤ εἶναι σαρκικὴ, ἢ πνευματική. Ἡ σαρκικὴ, ἢ εἶναι ἐξ αἵματος, ἢ ἐξ ἀγχιστείας, ἡ ὁποῖα λέγεται καὶ ἐξ ἐπιγαμείας, καὶ εἶναι τῶν συμπενθέρων. Ἡ ἐξ Ἀγχιστείας, ἢ εἶναι ἐκ Διγενείας, ἢ ἐκ Τριγενείας. Ἡ ἐκ Διγενείας εἶναι δύο γενῶν, ὡσὰν ἐμὲ, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικός μου. Ἡ ἐκ Τριγενείας εἶναι τριῶν, ὡσὰν ἐμὲ, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικός μου, καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικός. Ἡ πνευματικὴ συγγένεια, ἢ εἶναι ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἢ ἐξ υἱοθεσίας. Ἡ ἐξ αἵματος, τόσον ἐκ μέρους τῶν ἀνιόντων, πατρὸς δηλαδὴ, μητρὸς, πάππου, βαββᾶς, προπάππου, προβαββᾶς, καὶ τῶν ἀνωτέρων, ὅσον ἐκ μέρους τῶν κατιόντων, υἱοῦ, θυγατρὸς, ἐγγόνου, ἐγγόνης, δισεγγόνου, δισεγγόνης, καὶ τῶν κατωτέρων, ἐμποδίζεται εἰς ἀπέραντον. Μάλιστα ἂν ἔζῃε τὴν σήμερον καὶ αὐτὸς ὁ Ἀδὰμ, θέλουν οἱ Νομικοὶ, νὰ μὲν ἠμπόρουνε νομίμως, νὰ συζευχθῇ μὲ καμίαν γυναῖκα, ἐπειδὴ νὰ κατάγωνται ὅλαις ἀπὸ τὸ αἵματου. Ἐκ μέρους τῶν πλαγίων, τῶν μήτε ἡμᾶς δηλαδὴ γεγεννηκότων (ἑρμηνεύουν οἱ Βαθμολόγοι), μήτε ἐξ ἡμῶν γεννηθέντων. Ὡσὰν, ἀδελφοῦ, ἀδελφῆς,*

Ὁ μὲν ἀνὴρ ἐκ δεξιῶν. Ἡ δὲ γυνὴ ἐξ εὐωνύμων. Ἀπόκεινται δὲ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς ἁγίας τραπέζης δακτύλιοι αὐτῶν δύο, χρυσοῦς καὶ ἀργυροῦς. Ὁ μὲν ἀργυροῦς ἀπονεύων πρὸς τὰ δεξιά· ὁ δὲ χρυσοῦς, πρὸς τὰ ἀριστερὰ συνεγγὺς ἀλλήλων.[1]

Ὁ δὲ ἱερεὺς σφραγίζει τὰς κεφαλὰς τῶν αὐτῶν νεονύμφων ἐκ τρίτου.[2] *Καὶ δίδωσιν αὐτοῖς κηροὺς ἁπτομένους.*[3] *Καὶ εἰςάξας*

θείου, θείας, ἀνεψιοῦ, ἀνεψιᾶς, ἐξαδέλφου, ἐξαδέλφης, καὶ τῶν ἐπιλοίπων, ἐμποδίζεται μόνον ἕως τὸν Ἕβδομον βαθμὸν (κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἁγίας ἀνατολικῆς ἐκκλησίας) καὶ λύεται εἰς τὸν Ὄγδοον. Ἡ ἐξ Ἀγχιστείας. Ἂν εἶναι ἐκ Διγενείας, ἐμποδίζεται εἰς τοὺς βαθμοὺς μόνον, ὅπου γίνεται σύγχυσις τῶν ὀνομάτων. Ὅπου γὰρ τὰ τοῦ γένους συγχέονται ὀνόματα, ἐν τούτοις ὁ Γάμος ἀθέμιτος. Τὸ ἀξίωμα εἶναι τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καποίαις φοραῖς εἰς τὸν Ἕκτον, καὶ κωλύεται εἰς τὸν Ἕβδομον. Ἂν εἶναι ἐκ Τριγενείας, λύεται ἀπὸ τοῦ τετάρτου βαθμοῦ, καὶ ἐπέκεινα. Διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος Συγγένειαν ἔχομεν τὸν νγ΄. τῆς ἕκτης Συνόδου Κανόνα· ὅτι Μείζων ἡ κατὰ πνεῦμα οἰκειότης τῆς τῶν σωμάτων συναφείας. Κωλύεται καὶ αὐτὴ ἐπὶ μόνων τῶν Καλιόντων ἕως τοῦ Ἑβδόμου Βαθμοῦ. Ἐπειδὴ καὶ τῶν ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους Βαπτίσματος παῖδας ἀναδεχομένων, Θεοῦ μεσάζοντος, αἱ ψυχαὶ συνάπτονται. Σχολιάζει Ματθαῖος ὁ προῤῥηθεὶς Μοναχὸς εἰς τὸ περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναδοχῆς. Εἰς ἕνα τρόπον, καὶ τὸν αὐτὸν ἐμποδίζεται διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐξ υἱοθεσίας συγγένεια, ὅταν ἤθελε γένῃ μὲ εὐχὴν καὶ εὐλογίαν ἱερέως. Muralt p. 184: „Vor allem werden die drei Aufgebote über diejenigen, die in den Stand der Ehe zu treten wünschen, an drei Festtagen nach der Liturgie vor der ganzen Gemeinde wiederholt, um jeden hinterlistigen Betrug von dem Sacramente zu entfernen und den Zweifeln wegen der Bande des Bluts oder geheimer Gelübde irgend welcher Art zuvorzukommen. Unterdessen sollen Bräutigam und Braut durch Beichte und Communion sich auf ihren neuen Stand geistlich vorbereiten. Darum ist die Trauung gleich nach der Liturgie, niemals aber nach der Vesper zu vollziehn, und zwar aus Rücksichten der Vorsicht und Behutsamkeit. Die Verlobung, die früher zur Vermeidung einzelner Zufälle des Leichtsinns von der Krönung getrennt war, ist jetzt mit dem Sacramente selbst verbunden, und wird vor der letztern gehalten." Ut nunc est, saepissime matrimonium benedicitur tempore vespertino.

1) Benedicendis annulis non exstat oratio ut apud Latinos Cod. Lit. I. p. 268, sed sanctificantur contactu altaris. Pro *ἀργυροῦς* legit Cod. Cryptoferratensis *σιδηροῦς*. Et merito, ut Goarus opinatur. Ferreus enim erat quondam sponsae annulus, ut quae inito coniugio in viri potestatem transiret et servitutis iugum subiret. Muralt p. 184: „Nach kurzen einleitenden Gebeten giebt der Presbyter unter dreimaliger Bekreuzigung zuerst dem Bräutigam einen goldenen Ring, der durch des Metalls Glanz anzeigt, er solle seiner Gattin gleich der Sonne scheinen, dann der Braut einen silbernen als Gleichniss des Mondes, da sie das geringere Licht ist, welches seinen Glanz von dem grössern entlehnt." Ut narrat Kingius, nunc uterque annulus aureus est.

2) Goarus: Annotant hic antiqua edita, de quo alibi profundum silentium, sacerdotem sponsos de matrimonii contrahendi proposito interrogare et num libere coniugium suscipiant.

3) Ut placet Simeoni Thessalonicensi, cereos gerunt, castitatis sibi mutuum testimonium perhibentes et insitam in se invicem divinam gratiam significantes. Huic non

αὐτοὺς ἔνδον τοῦ ναοῦ, θυμιᾷ σταυροειδῶς.[1]) Καὶ λέγεται παρὰ τοῦ διακόνου. Εὐλόγησον, δέσποτα.

Καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος. Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, τοῦ δεῖνος, τοῦ τιμίου πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας, παντὸς τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ λαοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦδε, καὶ τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ, τῆςδε, τῶν νῦν μνηστευομένων ἀλλήλοις, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς τέκνα εἰς διαδοχὴν γένους, καὶ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ καταπεμφθῆναι αὐτοῖς ἀγάπην τελείαν, εἰρηνικὴν καὶ βοήθειαν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

---

nisi virginibus dum desponsantur, has faces concedit ecclesia: nec nisi virgines sponso cum lampadibus obviam processisse leguntur. King l. c. p. 222: „Er macht das Zeichen des Kreuzes an der Stirne einer jeden Person mit dem Ende der Kerzen, ehe er sie ihnen überliefert."

1) Imitatur ecclesia devotam mentem Tobiae, qui cum iecoris incenso fumo et oratione daemonem, coniugiis castis infensum, extricavit.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ φυλαχθῆναι αὐτοὺς ἐν ὁμονοίᾳ κὶ βεβαίᾳ πίστει, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ εὐλογηθῆναι αὐτοὺς ἐν ὁμονοίᾳ κὶ βεβαίᾳ πίστει, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι αὐτοὺς ἐν ἀμέμπτῳ βιοτῇ καὶ πολιτείᾳ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, χαρίσηται αὐτῖς τίμιον τὸν γάμον, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον, τοῦ Κυρίου ηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίεως, ὀργῆς καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Τῆς παναγίας ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, δόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὰ πάντων τῶν ἁγίων, μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραύμεθα.

Ὁ χορός. Σοί, Κύριε.

Ὁ ἱερεύς. Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμή, καὶ προσκύσις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν ὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Εἶτα λέγει τὴν εὐχὴν μεγαλοφώνως.

Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τὰ διῃρημένα συναγαγὼν εἰς ἑνότα, καὶ σύνδεσμον διαθέσεως τιθεὶς ἄῤῥηκτον,[1]) ὁ εὐλοσας Ἰσαὰκ καὶ Ῥεβέκκαν, καὶ κληρονόμους τῆς σῆς ἐπαγλίας ἀναδείξας, αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοὺς δούλους σου ὕτους, ὁδηγῶν αὐτοὺς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ ν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ εύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

---

1) Goarus: „Condemnant Graecos verba haec, repudium et coniugii dissidium levi causa permittentes et dimissos coniuges aliis nuptui facilius tradentes". Solvitur conium a Graecis propter adulterium: reprehendit ecclesia bigamos et trigamos, horret rtum coniugium.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς. Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Ὁ ἱερεύς. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν ἐξ ἐθνῶν προμνηστευσάμενος ἐκκλησίαν παρθένον ἁγνὴν, εὐλόγησον τὰ μνῆστρα ταῦτα, καὶ διαφύλαξον τοὺς δούλους σου τούτους ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ.

Σοὶ γὰρ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς τοὺς δακτυλίους, ἐπιδίδωσι πρῶτον τῷ ἀνδρὶ τὸν χρυσοῦν. Εἶτα τὸν ἀργυροῦν τῇ γυναικί. Καὶ λέγει τῷ ἀνδρί.

Ἀῤῥαβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ δεῖνα, τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ, τήνδε, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα καὶ τῇ γυναικὶ λέγει.

Ἀῤῥαβωνίζεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ, ἡ δεῖνα, τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ, τόνδε, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ὅταν εἴπῃ εἰς ἕκαστον τρὶς, ποιεῖ σταυρὸν μετὰ τοῦ δακτυλιδίου ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἐπιτίθησιν αὐτοῖς ἐν τοῖς δεξιοῖς αὐτῶν δακτύλοις. Εἶτα ἀλλάσσει τὰ δακτυλίδια τῶν νεονύμφων ὁ σύντεκνος.[1])

Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ παιδὶ τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ συμπορευθεὶς ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ στελλομένῳ νυμφεύσασθαι

---

1) Neale l. c. p. 1026: *Σύντεκνος·* properly the godfather, as we have seen, or to speak more correctly as to syntecnos, the gossip, the word expressing the relation of one sponsor to another. But, because the godfather or godmother were originally the paranymphs, the word has also come to signify that office. This is a far better explanation than Goar's, that they are so called, „a spe prolis, de conjugio quod promoverit concepta.“ Indeed the Slavonic proves the other to be the true etymology. Balsamon (in Phot. Nomocan. tit. XIII) does not fail to observe, that God Himself was the first paranymph, when He brought Eve to Adam. The change of the rings is explained to mean,

τῷ κυρίῳ αὐτοῦ Ἰσαὰκ γυναῖκα, καὶ διὰ μεσιτείας ὑδρεύσεως ἀῤῥαβωνίσασθαι τὴν Ῥεβέκκαν ἀποκαλύψας, αὐτὸς εὐλόγησον τὸν ἀῤῥαβῶνα τῶν δούλων σου, τοῦδε καὶ τῆςδε. Καὶ στήριξον τὸν παρ' αὐτοῖς λαληθέντα λόγον. Βεβαίωσον αὐτοὺς τῇ παρὰ σοῦ ἁγίᾳ ἑνότητι, σὺ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ἐδημιούργησας ἄρσεν καὶ θῆλυ, καὶ παρὰ σοῦ ἁρμόζεται ἀνδρὶ γυνὴ εἰς βοήθειαν καὶ διαδοχὴν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς οὖν, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐξαποστείλας τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν σου ἐπὶ τοὺς δούλους σου, τοὺς πατέρας ἡμῶν εἰς καθ' ἑκάστην γενεὰν καὶ γενεὰν τοὺς ἐκλεκτούς σου, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, τόνδε, καὶ τὴν δούλην σου, τήνδε, καὶ στήριξον τὸν ἀῤῥαβῶνα αὐτῶν, ἐν πίστει καὶ ὁμονοίᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ. Σὺ γὰρ, Κύριε, ὑπέδειξας διδόσθαι τὸν ἀῤῥαβῶνα, καὶ στηρίζεσθαι ἐν παντί. Διὰ δακτυλιδίου ἐδόθη ἡ ἐξουσία τῷ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ, διὰ δακτυλιδίου ἐδοξάσθη Δανιὴλ ἐν χώρᾳ Βαβυλῶνος, διὰ δακτυλιδίου ἐφανερώθη ἡ ἀλήθεια τῆς Θάμαρ, διὰ δακτυλιδίου ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων γέγονεν ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Δότε γάρ, φησι, δακτυλίδιον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ θύσαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, φαγόντες εὐφρανθῶμεν. Αὕτη ἡ δεξιά σου, Κύριε, τὸν Μωϋσῆν ἐστρατοπαίδευσεν ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Διὰ γὰρ τοῦ λόγου σου τοῦ ἀληθινοῦ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ ἡ γῆ ἐθεμελιώθη, καὶ ἡ δεξιὰ τῶν δούλων σου εὐλογηθήσεται, τῷ λόγῳ σου τῷ κραταιῷ, καὶ τῷ βραχίονί σου τῷ ὑψηλῷ. Αὐτὸς οὖν καὶ νῦν, δέσποτα, εὐλόγησον τὸ δακτυλοθέσιον τοῦτο εὐλογίαν οὐράνιον, καὶ ἄγγελος Κυρίου προπορευέσθω ἔμπροσθεν αὐτῶν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων τὰ σύμπαντα, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμής.

Εἶτα ἐκτενὴς, καὶ ἀπόλυσις.

---

that the bridegroom must learn to accommodate himself to the weakness of woman, represented by silver; the bride obtain possession of all her husband's goods, as set forth by gold.

B. Ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος.[1])

Εἰ μὲν βούλονται ἐν τῷ αὐτῷ στεφανωθῆναι, εἰςέρχονται ἐν τῷ ναῷ, μετὰ κηρῶν ἁπτομένων, προπορευομένου τοῦ ἱερέως μετὰ θυμιατοῦ, καὶ ψάλλοντος τὸν ψαλμὸν οὕτως.

Ὁ δὲ λαὸς ἐν ἑκάστῳ στίχῳ λέγει, τό.

Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.
Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον·
Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν.
Οἱ πορευόμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.
Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν.
Τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου φάγεσαι.
Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν.
Μακάριος εἶ καὶ καλῶς σοι ἔσται.
Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν.
Ἡ γυνή σου ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα ἐν ταῖς κλίσεσι τῆς οἰκίας σου.
Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.
Οἱ υἱοί σου ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν, κύκλῳ τῆς τραπέζης σου.
Ἰδοὺ οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.
Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.
Εὐλογήσαι σε Κύριος ἐκ Σιών, καὶ ἴδοις τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου.
Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.
Καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου, εἰρήνη ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ.
Δόξα σοι, ὁ Θεός.[2])

---

1) Nullo modo refragari velim Kingio haec monenti: „Bei allen Verrichtungen der griechischen Kirche ist vielleicht kein artigerer Dienst, als dieser bei der Verheiratung, und keiner zeigt auch mehr die wahren Merkmale des Alterthums, als dieser; wie man aus dem blossen Durchlesen desselben auf einem Blicke die meisten von den Ceremonien übersehen kann, welche die Alterthumsforscher zu bestätigen sich viele Mühe gegeben haben."

2) Muralt l. c. p. 185: „Nun gehen Bräutigam und Braut mit angezündeten Kerzen in Händen zur Darstellung des geistlichen Lichts des Sacramentes feierlich in das Schiff der Kirche, unter Anführung des Presbyters mit dem Rauchfasse, damit sie erkennen, ihr Lebensweg solle den Geboten des Herrn folgen, und ihre guten Werke sollen sich gleich Thymian zum Herrn erheben. Beide Chöre aber bewillkommnen sie unter dem lauten Gesange: „Ehre sei dir, unser Gott, Ehre sei dir!" mit den Versen des 128. Psalms, in welchem David das Bild einer mit den Wohlthaten Gottes gesegneten Ehe dargestellt hat." Teste Kingio in Russorum Rituali inter processionem et ἐκτενίαν haec interseruntur: Hierauf folgt die Predigt (fere semper omittitur), in welcher der Priester

Εἶτα ὁ διάκονος λέγει τὴν συναπτήν.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλεησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, τοῦδε, τοῦ μίου πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας, παντὸς τοῦ ιήρου καὶ τοῦ λαοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τοῦδε, καὶ ῆςδε, τῶν νῦν συναπτομένων ἀλλήλοις εἰς γάμου κοινωνίαν, ὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ εὐλογηθῆναι τὸν γάμον τοῦτον, ς τὸν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς σωφροσύ-ῃν καὶ καρπὸν κοιλίας πρὸς τὸ σύμφερον, τοῦ Κυρίου δεη-ῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

ılärt die Beschaffenheit des Geheimnisses des Ehestandes, und die Pflicht derer, die in sen Stand treten wollen.

Nach dem Beschlusse der Predigt fragt der Priester den Bräutigam und spricht:

N. Hast du einen guten und ungezwungenen Willen, und festen Vorsatz, dir zur ıu zu nehmen diese Person N., die du hier vor dir siehest?

Der Bräutigam antwortet: Ich habe, ehrwürdiger Herr!

Priester. Hast du es nicht einer andern Frauensperson versprochen?

Bräutigam. Ich habe es keiner andern versprochen, ehrwürdiger Herr!

Der Priester wendet sich sodann zur Braut und fragt sie:

N. Hast du einen guten Willen und festen Vorsatz, dir zu nehmen zum Ehemann sen Mann N., den du hier vor dir siehest?

Die Braut antwortet: Ich habe, ehrwürdiger Herr!

Priester. Hast du es keinem andern Manne versprochen?

Braut. Ich habe es keinem andern versprochen, ehrwürdiger Herr!

Hierauf sagt der Diaconus: Gieb den Segen, mein Herr!

Priester. Gelobet sei das Reich des Vaters, und des Sohnes, und des heiligen Geis, jetzt und immerdar, und in Ewigkeit.

Chor. Amen.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ εὐφρανθῆναι αὐτοὺς ἐν ὁράσει υἱῶν καὶ θυγατέρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ δωρηθῆναι αὐτοῖς εὐτεκνίας ἀπόλαυσιν καὶ ἀκατάγνωστον διαγωγὴν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ δωρηθῆναι αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι.

Ὁ χορός. Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ διάκονος. Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων, μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ χορός. Σοὶ, Κύριε.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὁ ἱερεὺς μεγαλοφώνως τὴν εὐχήν.

Ὁ Θεὸς ἄχραντος, καὶ πάσης κτίσεως δημιουργὸς, ὁ τὴν πλευρὰν τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ διὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν εἰς γυναῖκα μεταμορφώσας, καὶ εὐλογήσας αὐτοὺς καὶ εἰπὼν, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ κατακυριεύσατε τῆς γῆς, καὶ ἀμφοτέρους αὐτοὺς ἓν μέλος ἀναδείξας διὰ τῆς συζυγίας. Ἕνεκεν γὰρ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προςκολληθήσεται τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· καὶ οὓς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Ὁ τὸν θεράποντά σου Ἀβραὰμ εὐλογήσας, καὶ διανοίξας τὴν μήτραν Σάῤῥας, καὶ πατέρα πλήθους ἐθνῶν ποιήσας, ὁ τὸν Ἰσαὰκ τῇ Ῥεβέκκᾳ χαρισάμενος, καὶ τὸν τόκον αὐτῆς εὐλογήσας, ὁ τὸν Ἰακὼβ τῇ Ῥαχὴλ

συνάψας, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοὺς δώδεκα πατριάρχας ἀναδείξας, ὁ τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Ἀσυνὲθ συζεύξας, καρπὸν παιδοποιήσας αὐτοῖς τὸν Ἐφραῒμ καὶ τὸν Μανασσὴν χαρισάμενος, ὁ τὸν Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ προσδεξάμενος, καὶ πρόδρομον τὸν τόκον αὐτοῖς ἀναδείξας. Ὁ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ τὸ κατὰ σάρκα βλαστήσας τὴν ἀειπάρθενον, καὶ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεὶς καὶ τεχθεὶς, εἰς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ὁ διὰ τὴν ἄφραστόν σου δωρεὰν καὶ πολλὴν ἀγαθότητα παραγενόμενος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ τὸν ἐκεῖσε γάμον εὐλογήσας, ἵνα φανερώσῃς, ὅτι σὸν θέλημά ἐστιν ἡ ἔννομος συζυγία καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς παιδοποιΐα. Αὐτὸς, δέσποτα, πανάγιε, πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν τῶν ἱκετῶν σου, ὡς ἐκεῖσε καὶ ἐνταῦθα παραγενόμενος τῇ ἀοράτῳ σου ἐπιστασίᾳ· εὐλόγησον τὸν γάμον τοῦτον καὶ παράσχου τοῖς δούλοις σου τούτοις, τῷ δεῖνι, καὶ τῇ δεῖνι, ζωὴν εἰρηνικὴν, μακροημέρευσιν, σωφροσύνην, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, σπέρμα μακρόβιον, τὴν ἐπὶ τέκνοις χάριν, τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον. Ἀξίωσον αὐτοὺς ἰδεῖν τέκνα τέκνων· τὴν κοίτην αὐτῶν ἀνεπιβούλευτον διατήρησον. Καὶ δὸς αὐτοῖς ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ ἄνωθεν, καὶ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς. Ἔμπλησον τοὺς οἴκους αὐτῶν σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ πάσης ἀγαθοσύνης, ἵνα μεταδιδῶσι καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσι, δωρούμενος ἅμα καὶ τοῖς συμπαροῦσι πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα.

Ὅτι Θεὸς ἐλέους, οἰκτιρμῶν καὶ φιλανθρωπίας ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. *Ἀμήν.*

Ὁ διάκονος. *Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.*

Καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τοῦ μυστικοῦ καὶ ἀχράντου γάμου ἱερουργὸς, καὶ τοῦ σωματικοῦ νομοθέτης, ὁ τῆς ἀφθαρσίας φύλαξ, τῶν βιωτικῶν ἀγαθὸς οἰκονόμος. Αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα, ὁ ἐν ἀρχῇ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ θέμενος αὐτὸν ὡς βασιλέα τῆς κτίσεως, καὶ εἰπὼν, οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ποιησῶμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν· καὶ λαβὼν μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, ἔπλασας γυναῖκα, ἣν ἰδὼν Ἀδὰμ εἶπε. Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, αὕτη κληθή-

σεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη, ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προςκολληθήσεται τῇ ἰδίᾳ γυναικί· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Καὶ, οὓς ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καταπέμψον τὴν χάριν σου τὴν ἐπουράνιον, ἐπὶ τοὺς δούλους σου τούτους, τὸν δεῖνα, καὶ τὴν δεῖνα, καὶ δὸς τῇ παιδίσκῃ ταύτῃ ἐν πᾶσιν ὑποταγῆναι τῷ ἀνδρὶ, καὶ τὸν δοῦλόν σου τοῦτον, εἶναι εἰς κεφαλὴν τῆς γυναικός. Ὅπως βιώσωσι κατὰ τὸ θέλημά σου, εὐλόγησον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὴν Σάῤῥαν. Εὐλόγησον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας τὸν Ἰσαὰκ, καὶ τὴν Ῥεβέκκαν. Εὐλόγησον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας τὸν Ἰακὼβ καὶ πάντας τοὺς πατριάρχας. Εὐλόγησον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Ἀσυνέθ. Εὐλόγησον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας Μωσέα καὶ Σεπφόραν. Εὐλόγησον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας Ἰωακεὶμ καὶ τὴν Ἄνναν. Εὐλόγησον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ. Διαφύλαξον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς διεφύλαξας τὸν Νῶε ἐν τῇ κιβωτῷ. Διαφύλαξον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς διεφύλαξας τὸν Ἰωνᾶν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους. Διαφύλαξον αὐτοὺς, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς διεφύλαξας τοὺς ἁγίους τρεῖς παῖδας ἐκ τοῦ πυρὸς καταπέμψας αὐτοῖς δρόσον οὐρανόθεν. Ἔλθοι ἐπ' αὐτοὺς ἡ χαρὰ ἐκείνη, ἣν ἔσχεν ἡ μακαρία Ἑλένη, ὅτε εὗρε τὸν τίμιον σταυρόν. Μνημόνευσον αὐτῶν, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς ἐμνημόνευσας τοῦ Ἐνὼχ, τοῦ Σὴμ καὶ τοῦ Ἠλία. Μνημόνευσον αὐτῶν, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς ἐμνημόνευσας τῶν ἁγίων σου τεσσαράκοντα μαρτύρων, καταπέμψας αὐτοῖς οὐρανόθεν τοὺς στεφάνους. Μνημόνευσον ὁ Θεὸς καὶ τῶν ἀναθρεψάντων αὐτοὺς γονέων· ὅτι εὐχαὶ γονέων στηρίζουσι θεμέλια οἴκων. Μνημόνευσον, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῶν δούλων σου τῶν παρανύμφων, τῶν συνελθόντων εἰς τὴν χαρὰν ταύτην. Μνημόνευσον, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τοῦ δούλου σου, τοῦδε, καὶ τῆς δούλης σου, τῆςδε, καὶ εὐλόγησον αὐτούς. Δὸς αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας, καλλιτεκνίαν, ὁμόνοιαν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ὕψωσον αὐτοὺς ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, ὡς ἄμπελον εὐκληματοῦσαν. Δώρησαι αὐτοῖς σπέρμα στάχυος, ἵνα πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύσωσιν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, καὶ σοὶ εὐάρεστον, καὶ ἴδωσιν υἱοὺς τῶν υἱῶν αὐτῶν

ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλῳ τῆς τραπέζης αὐτῶν· καὶ εὐαρεστήσαντες ἐνώπιόν σου, λάμψουσιν ὡς φωστῆρες ἐν οὐρανῷ, ἐν σοὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ πάλιν ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν ἐκφώνως.

Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ πλάσας ἐκ χοὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἀνοικοδομήσας γυναῖκα, καὶ συζεύξας αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτὸν, διὰ τὸ οὕτως ἀρέσαι τῇ σῇ μεγαλειότητι, μὴ μόνον εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα, ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρά σου ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου, καὶ ἅρμοσον τὸν δοῦλόν σου, τόνδε, καὶ τὴν δούλην σου, τήνδε, ὅτι παρὰ σοῦ ἁρμόζεται ἀνδρὶ γυνή. Σύζευξον αὐτοὺς ἐν ὁμοφροσύνῃ. Στεφάνωσον αὐτοὺς εἰς σάρκα μίαν, χάρισαι αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας, εὐτεκνίας ἀπόλαυσιν.

Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὰ στέφανα,[1] *στέφει πρῶτον τὸν νυμφίον, λέγων.*

Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ δεῖνα, τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ, τήνδε, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Εἶτα στέφει καὶ τὴν νύμφην λέγων.

Στέφεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ, ἡ δεῖνα, τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ, τὸν δεῖνα, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Εἶτα εὐλογεῖ αὐτοὺς τρὶς, λέγων ἐκ τρίτου.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξῃ καὶ τιμῇ στεφάνωσον αὐτούς.

---

1) Coronae nuptiales hodie apud Graecos ex olivae ramo, candida purpureaque seta (in castitatis symbolum et posteritatis sanguine propagandae spem) circumdato componuntur: ut exinde filii quasi novellae olivarum exurrecturi promittantur. In Russia coronae argenteae vel ex alio metallo confectae, asservantur in ecclesiis in matrimoniis benedicendis adhibendae.

Εἶτα τὸ προκείμενον τοῦ ἀποστόλου. Ἦχος πλάγιος τέταρτος.

Ἔθηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν στεφάνους ἐκ λίθων τιμίων.

Ζωὴν ᾐτήσαντό σε, καὶ ἔδωκας αὐτοῖς.

Ὁ ἀπόστολος.

Πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα.

Ἀδελφοί· εὐχαριστεῖτε πάντοτε ὑπὲρ πάντων, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ Θεῷ καὶ πατρί, καὶ τὰ ἑξῆς.

Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτόν. Ἡ δὲ γυνή, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. Ἀλληλούϊα. Ἦχος πλάγιος πρῶτος.

Σύ, Κύριε, φυλάξαις ἡμᾶς καὶ διατηρήσαις.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην (Io. c. 2, 1—11).

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦν ἡ μητὴρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ. Ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον κτλ.

Ὁ διάκονος.

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς.

Κύριε παντοκράτορ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας, ἐπισκέψεως.

Καὶ μνημονεύει ὧν θέλει.

Εἶτα ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρί, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σωτηριώδει σου οἰκονομίᾳ καταξιώσας ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, τίμιον ἀναδεῖξαι τὸν γάμον διὰ τῆς σῆς παρουσίας, αὐτὸς καὶ νῦν τοὺς δούλους σου, τὸν δεῖνα, καὶ τὴν δεῖνα, οὓς εὐδόκησας συναφθῆναι ἀλλήλοις, ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ διαφύλαξον. Τίμιον αὐτοῖς τὸν γάμον ἀνάδειξον, ἀμίαντον αὐτῶν τὴν κοίτην διατήρησον, ἀκηλίδωτον αὐτῶν τὴν συμβίωσιν διαμεῖναι εὐδόκησον·

ὶ καταξίωσον αὐτοὺς, ἐν γήρει πίονι καταντῆσαι, ἐν καχρᾷ τῇ καρδίᾳ ἐργαζομένους τὰς ἐντολάς σου. Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀπέμπομεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, ὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ ; τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.
Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν.
Ἄγγελον εἰρήνης πιστὸν, ὁδηγόν.
Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.
Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς.
Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς.
Τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μετὰ παῤῥησίας ἀκαταρίτως τολμᾷν ἐπικαλεῖσθαί σε, τὸν ἐπουράνιον Θεὸν πατέρα, ὶ λέγειν.

Καὶ ὁ λαὸς, τὸ, Πάτερ ἡμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, ῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν ὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.
Ὁ ἱερεύς. Εἰρήνη πᾶσι.
Ὁ διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.
Εἶτα προσφέρεται τὸ κοινὸν ποτήριον, καὶ εὐλογεῖ αὐτὸ ὁ ἱερεύς.
Καὶ λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς ὁ πάντα ποιήσας τῇ ἰσχύϊ σου, καὶ στερεώσας ὴν οἰκουμένην καὶ κοσμήσας τὸν στέφανον πάντων τῶν εποιημένων ὑπὸ σοῦ. Καὶ τὸ ποτήριον τὸ κοινὸν τοῦτο, αρεχόμενος τοῖς συναφθεῖσι πρὸς γάμου κοινωνίαν, εὐλόησον εὐλογίᾳ πνευματικῇ.

Ἐκφώνως.

Ὅτι εὐλόγηταί σου τὸ ὄνομα, καὶ δεδόξασταί σου ἡ βασιλεία, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς ἐπὶ χεῖρας τὸ κοινὸν ποτήριον, μεταδίδωσιν αὐτοῖς, ἐκ τρίτου. Πρῶτον τῷ ἀνδρὶ, καὶ αὖθις τῇ γυναικί.[1])

Καὶ εὐθέως λαβὼν αὐτοὺς ὁ ἱερεὺς, τοῦ συντέκνου κρατοῦντος ὄπισθεν τοὺς στεφάνους,[2]) στρέφει ὡς ἐν σχήματι κύκλου.

Καὶ ψάλλει ὁ ἱερεὺς, ἢ ὁ λαὸς, τὰ παρόντα τροπάρια εἰς ἦχον πλάγιον πρῶτον.

Ἡσαΐα χόρευε, ἡ παρθένος ἔσχεν ἐν γαστρὶ, καὶ ἔτεκεν υἱὸν τὸν Ἐμμανουὴλ, Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. Ὃν μεγαλύνοντες τὴν παρθένον μακαρίζομεν.

Ἕτερα, ἦχος βαρύς.

Ἅγιοι μάρτυρες, οἱ καλῶς ἀθλήσαντες, καὶ στεφανωθέντες, πρεσβεύσατε πρὸς Κύριον, ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.[3])

Δόξα σοι Χριστὲ ὁ Θεὸς, ἀποστόλων καύχημα, μαρτύρων ἀγαλλίαμα· ὧν τὸ κήρυγμα τριὰς ἡ ὁμοούσιος.

---

1) Ex communi propinat illis poculum in laetitiae signum, propter sponsorum coniunctionem, pacem et concordiam. Itaque repraesentatur optima ratione convictus societas, communis bonorum omnium usus et possessio. Muralt p. 188: „Nachdem der Presbyter die gemeinsame Schaale zum Zeichen ihrer Gemeinschaft gesegnet hat, heisst er sie aus derselben dreimal Wein mit Wasser vermischt trinken, damit die jungen Gatten erkennen, dass sie von jetzt an ungetrennt aus demselben Kelche Freud und Leid schöpfen und sich nicht mehr einander entfremden sollen.“ Dominus Ericus ab Schönberg, unus ex illis itinerantibus, qui rerum sacrarum satis imperiti sunt, nuper cavillatus est, sponsis dari sacram communionem ratione prorsus singulari et praepostera.

2) Spondet enim pro nuptorum continentia et mutuis sese affectibus prosequi instruit: sicut in baptismo fidem susceptos edocet et pro suscepti constantia se coram ecclesia sponsorem exhibet.

3) Pulcre Simeon Thess.: ὅτι οὐ σαρκὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχῇ χρὴ συνάπτεσθαι διὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας θεοφίλων ἔργων· ἵνα καὶ ἀληθὴς ἡ συζυγία καὶ γάμος ἀμίαντος καὶ κοινωνοὶ ὦσι ἐν Χριστῷ καὶ τῶν ἁγίων, ἑαυτῶν καὶ τῆς σαρκὸς καταφρονησάντων ἄχρι καὶ μαρτυρίου — cantatur Martyrum Troparium. Muralt p. 188: „Dann vereinigt er ihre Hände auf seinem Epitrachelion zum Zeichen ihres unauflöslichen Bündnisses, und führt sie dreimal um das Analogeion, wie der Täufling um das Taufbecken geführt oder getragen wird; denn jetzt liegt ihnen eine neue Laufbahn vor, ein Weg, der zwar schon von Christus uns gezeigt worden. Während dieses Umganges singen beide Chöre. — — Diese feierlichen Hymnen, die bei der Ordination im Heiligthum gesungen werden zur Darstellung einer reinen, geistlichen und himmlischen Feierlichkeit, ertönen jetzt mitten in der Kirche als Ausdruck einer irdischen Freude, die sich zur himmlischen erhebt. Der erste Hymnus verherrlicht die

Εἶτα ἐπαίρει τοὺς στεφάνους καὶ ἐπάρας τὸν στέφανον τοῦ νυμφίου λέγει.

Μεγαλύνθητι, νύμφιε, ὡς Ἀβραὰμ, καὶ εὐλογήθητι ὡς ὁ Ἰσαὰκ, καὶ πληθύνθητι ὡς ὁ Ἰακὼβ, πορευόμενος ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐργαζόμενος ἐν δικαιοσύνῃ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἐν τῷ τῆς νύμφης λέγει.

Καὶ σὺ, νύμφη, μεγαλύνθητι ὡς ἡ Σάῤῥα. Καὶ εὐφράνθητι ὡς ἡ Ῥεβέκκα, καὶ πληθύνθητι ὡς ἡ Ῥαχὴλ,[1]) εὐφραινομένη τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ φυλάττουσα τοὺς ὅρους τοῦ νόμου, ὅτι οὕτως εὐδόκησεν ὁ Θεός.

Εἶτα λέγει ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ τὸν ἐκεῖσε γάμον εὐλογήσας, εὐλόγησον καὶ τοὺς δούλους σου τούτους, τοὺς τῇ σῇ προνοίᾳ πρὸς γάμου κοινωνίαν συναφθέντας. Εὐλόγησον αὐτῶν εἰςόδους καὶ ἐξόδους· Πλήθυνον ἐν ἀγαθοῖς τὴν ζωὴν αὐτῶν· ἀνάλαβε τοὺς στεφάνους αὐτῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ σου ἀσπίλους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεπιβουλεύτους διατηρῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ χορός. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς. Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Καὶ εὔχεται ὁ ἱερεύς.

Ὁ πατὴρ, ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἡ παναγία καὶ ὁμοούσιος καὶ ζωαρχικὴ τριὰς, ἡ μία θεότης καὶ βασιλεία, εὐλογήσαι ὑμᾶς, καὶ παράσχοι ὑμῖν μακροζωΐαν, εὐτεκνίαν, προκοπὴν βίου καὶ πίστεως, καὶ ἐμπλήσαι ὑμᾶς πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, ἀξιώσαι ὑμᾶς καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τῆς ἀπολαύσεως, πρεσβείαις τῆς ἁγίας θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

---

segensreiche, himmlische Geburt Emmanuels, um den Gatten Kindersegen zu bringen; in den beiden andern aber wird die Freude und Krönung der Märtyrer und Apostel veranschaulicht, damit die Getrauten nicht bei der irdischen Freude stehen bleiben, sondern sich höher schwingen zur Freude der Seligen."

1) Neale l. c. p. 1033: „The singular inappropriateness of this benediction is striking." Fortasse respexit ecclesia minus ad Rachelis progeniem, quam ad πλῆθος ἀγάπης, quippe quae a viro suo praecipuo amore colebatur. Ut est in Benedictione Romana: — sis amabilis ut Rachel viro.

Εἶτα εἰςέρχονται. Καὶ εὔχονται αὐτοῖς, καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους,[1]) γίνεται παρὰ τοῦ ἱερέως τελεία ἀπόλυσις.

Ὁ διὰ τῆς ἐν Κανᾷ ἐπιδημίας τίμιον ἀναδείξας τὸν γάμον, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου αὐτοῦ μητρὸς, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, τῶν ἁγίων θεοστέπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων, Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἐλεῆσαι καὶ σῶσαι ἡμᾶς.[2])

C. Εὐχὴ ἐπὶ λύσιν στεφάνων τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ.[3])

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τοῦ ἐνιαύτου τὸν στέφανον εὐλογήσας, καὶ τοὺς παρόντας στεφάνους ἐπιτίθεσθαι παραδοὺς

---

1) Muralt p. 189: „Nochmals bittet er den Herrn, der die Hochzeit zu Kana gesegnet hat, die Kronen dieser Getrauten unbefleckt und unsträflich in sein Reich aufzunehmen, und die jungen Gatten senken demüthig ihre Häupter vor Gott, indem sie das letzte Gebet für sie, das um langes Leben, anhören, und besiegeln dann auf den Ruf des Geistlichen durch einen keuschen gegenseitigen Kuss ihre heilige und reine Liebe."

2) Goarus: „Constantinum et Helenam ut privatos sibi a coelo datos protectores, hic vero ut coniugio insignes, Graeci invocant, simulque Procopium Martyrem, quod et gaudiis duodecim matronas nuptialibus ornamentis avocatas ad nuptialis coelestis gaudii thalamos per martyrii semitam properare exhortatus fuerit. Vel cum mutato in melius antiquo illo ad superstitionem propendente studio, res quascunque sacras et verba, omen accepturi, soleant annotare Graeci: cum in oratione superiori προκοπὴν βίου καὶ πίστεως sponsis deprecari ecclesiam audierint, nunc nominis allusione eiusque memoria moti, Procopii meritis et precibus, illam donandam rogant obtinendamque confidunt." Muraltus in Lexidio, expressa Gabrielis Patr. sententia: „In der Entlassung werden die Gekrönten, noch an Constantin und Helena erinnert als Verbreiter der Rechtgläubigkeit und an den Märtyrer Procopius, weil dieser Name Fortschritt bedeutet, besonders aber weil der Gebrauch in den Tagen dieses Märtyrers bei vornehmen Paaren anfing ... Die Braut sollte dabei die Haare aufgelöst tragen (d. h. nicht in Flechten wie die Jungfrauen) nach Optat von Mileve und Hieronymus." Nescio quid valeat narratio Custinii (Russland im Jahre 1839. Aus dem Französischen des Marquis v. Custine von Diezmann. I. p. 246): „Vor der Einsegnung hatte man nach der Sitte zwei graue Tauben in der Kapelle fliegen lassen und im nächsten Augenblicke setzten sie sich auf einen vergoldeten Sims, der gerade über dem Haupte des jungen Paares vorragte und hier schnäbelten sie sich so lange die Messe (?) währte."

3) Goarus: „Observandum, cuiuslibet sacramenti vel insignis beneficii acceptionem per septem alios dies Graecos hac etiam aetate memoriae commendare. Hoc ritu Neophyti servatis per octo dies candidis vestibus octavo die sollemniter eas in ecclesia deponunt. Eucharistiae in Paschate perceptae, in celebritatis prorogationem, septem alii adscribuntur dies. Ad fidem reversos, poenitentiae mulctis exsolutis, per septem dies in ecclesia perseverare Methodius praecipit. Sacerdos recens ordinatus per septem dies sa-

τοῖς νόμῳ γάμου συναπτομένοις ἀλλήλοις καὶ μισθὸν ὥςπερ ἐπονέμων αὐτοῖς τὸν τῆς σωφροσύνης, ὅτι ἅγιοι πρὸς τὸν ὑπὸ σοῦ νομοθετηθέντα γάμον συνήφθησαν· αὐτὸς καὶ ἐν τῇ λύσει τῶν παρόντων στεφάνων τοὺς συναφθέντας ἀλλήλοις εὐλόγησον καὶ τὴν συνάφειαν αὐτῶν ἀδιάσπαστον διατήρησον, ἵνα εὐχαριστῶσι διαπαντὸς τῷ παναγίῳ ὀνόματί σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰρήνη πᾶσιν. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Σύμφωνα καταντήσαντες οἱ δοῦλοι σου, Κύριε, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐκτελέσαντες τοῦ ἐν Κανᾷ γάμου τῆς Γαλιλαίας καὶ συστέλλοντες τὰ κατ' αὐτὸν σύμβολα, δόξαν σοι ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.[1])

Καὶ γίνεται ἀπόλυσις.

D. Κεφάλαια περὶ διγάμων.

Κεφάλαιον Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁμολογητοῦ.

Ὁ δίγαμος οὐ στεφανοῦται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτιμᾶται μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἔτη δύο. Ὁ δὲ τρίγαμος, ε'.

Ἐκ τῶν ἀποκρίσεων τοῦ μακαρίου Νικήτα Μετροπολίτου Ἡρακλείας, ἐξ ὧν ἠρωτήθη παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἐπισκόπου.

---

cris faciundis attendit. Preces etiam extremae unctionis septem diebus propagatas aliquando fuisse, observandum occurrit. Non minorem itaque prae sacramentis aliis cum matrimonium devotionem exquirat et castus Tobias productis per septem dies precibus coniugii prosperitatem a Deo sit mercatus: aequale temporis spatium coniugibus ut Deo quoque vacent assignavit ecclesia. Coronis, castimoniae testibus conservatis animis a coelestibus se penitus avocatos non fuisse profitentur et deinceps familiae curae distrahendi cum precibus et ecclesiae benedictione illos deponere sibi licere exoptant." Iam observatum est supra, nunc *τὴν τῶν στεφάνων λύσιν* proxime subsequi matrimonii benedictionem.

1) Goarus: Qui nuptui filiam locat, cum proco de dote convenit et stipulatur; qui quia spondet sponsalibus nomen imponit: in quibus etiam sponsi, ut voce, ita concordibus animis conspirant, *σύμφωνα καταντῶσι*. Contractu autem quolibet confirmato vel integre observato, quia pignora, fideique symbola stipulantes penes se recipiunt: coronis propterea sponsionis inter nuptos actae et consummatae et deinceps fide sincera conservandae, pignora ipsi sponsi mutuo sibi reddunt, dum illa e capite sibi solvi permittunt; tuncque quod hic dicitur *συστέλλουσι τὰ κατὰ γάμον σύμβολα*. Ad literam vero, si poena sponso, a nuptiis resilienti, ex mutuo consensu imposita, pignus ab utraque parte fuerit depositum, firmato coronis acceptis connubio, earum ademptione omni quoque *προστίμου* iactura solvuntur stipulantes: de quo legenda Alexii Novella Iuris Graec. lib. 2.

Ἡ μὲν ἀκρίβεια τοὺς διγάμους οὐκ εἴωθε στεφανοῦν, ἡ δὲ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας συνήθεια, τὰ τοιαῦτα οὐ παρατηρεῖται, ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἐπιτίθησι. Καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε παρὰ τοῦτο ἐνεκλήθη, πλὴν ἕνα, ἢ δεύτερον χρόνον τῆς θείας εἴργονται κοινωνίας. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἱερολογήσαντα τούτους πρεσβύτερον συνδειπνεῖν αὐτοῖς οὐ νενόμισται, κατὰ τὸν ζ' κανόνα τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου.[1])

Ἀκολουθία εἰς δίγαμον.

Εὐλογεῖ κατὰ τὸ ἔθος, τὸ, Τρισάγιον. Ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας.

Εἶτα συναπτή.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ (τοῦ δεῖνος) καὶ (τῆς δεῖνος) καὶ τῆς ἐν Θεῷ σκέπης καὶ συμβιώσεως αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ συζῆσαι αὐτοὺς καλῶς ἐν ὁμονοίᾳ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις.

Εἶτα. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τὰ διῃρημένα συναγαγὼν εἰς ἑνότητα κτλ. p. 517.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν.

Εἰρήνη πᾶσιν. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν ἐξ ἐθνῶν προμνηστευσάμενος ἐκκλησίαν κτλ. p. 518.

Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς τοὺς δακτυλίους, ἐπιδίδωσι πρῶτον τῷ ἀνδρὶ τὸν χρυσοῦν, τῇ δὲ γυναικὶ τὸν ἀργυροῦν, καὶ λέγει τῷ ἀνδρί.

Ἀῤῥαβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνα) τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ (τὴν δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

---

1) Secundas nuptias ecclesia Graeca nusquam peccati condemnat, incontinentiae tamen labem eis aperte exprobrat sequenti officio pluribus in locis, imo censuris corripit. At Graecorum etiam in bigamos fervor aliquantum refrixit. Muralt in Lexidio: „Früher wurden bei der zweiten und dritten Ehe statt der metallenen Kronen nur heilige Bilder über den Häuptern der zu Trauenden gehalten; jetzt wird kein Unterschied mehr gemacht." Perseverat rigida disciplina apud Syros, Coptas, Armenos.

Ὁμοίως καὶ τῇ γυναικί.

Ἀῤῥαβωνίζεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ (ἡ δεῖνα) τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τὸν δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί.

Καὶ ποιεῖ σταυρὸν μετὰ τοῦ δακτυλιδίου ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἐπιτίθησιν αὐτὰ ἐπὶ τοῖς δεξιοῖς δακτύλοις. Εἶτα ἀλλάσσει ὁ σύντεκνος τὰ δακτυλίδια. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πάντων φειδόμενος, καὶ πάντων προνοούμενος, ὁ τὰ κρύπτα γιγνώσκων τῶν ἀνθρώπων καὶ πάντων τὴν γνῶσιν ἔχων, ἱλάσθητι ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, καὶ τὰς ἀνομίας συγχώρησον τῶν σῶν ἱκετῶν, καλῶν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, παρέχων αὐτοῖς συγγνώμην παραπτωμάτων, ἁμαρτιῶν ἱλασμὸν, συγχώρησιν ἀνομιῶν ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων. Ὁ εἰδὼς τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ πλάστης καὶ δημιουργὸς, ὁ Ῥαὰβ τῇ πόρνῃ συγχωρήσας, καὶ τοῦ τελώνου τὴν μετάνοιαν προσδεξάμενος, μὴ μνησθῇς ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἀγνοίας ἐκ νεότητος. Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται σοι; ἢ ποία σὰρξ δικαιωθήσεται ἐνώπιον σοῦ; σὺ γὰρ μόνος ὑπάρχεις δίκαιος, ἀναμάρτητος, ἅγιος, πολυέλεος, πολυεύσπλαγχνος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων. Σὺ, δέσποτα, οἰκειωσάμενος τοὺς δούλους σου (τὸν δεῖνα καὶ τὴν δεῖνα) ἕνωσον τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ. Δώρησαι αὐτοῖς τοῦ τελώνου τὴν ἐπιστροφὴν, τῆς πόρνης τὰ δάκρυα, τοῦ λῃστοῦ τὴν ἐξομολόγησιν, ἵνα διὰ μετανοίας ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ τὰς ἐντολάς σου ἐργαζόμενοι, καταξιωθῶσι καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας. Ὅτι σὺ εἶ ὁ οἰκονόμος πάντων, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Κύριε, Ἰησοῦ Χριστὲ, Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὁ ὑψωθεὶς ἐπὶ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς διαῤῥήξας χειρόγραφον καὶ τῆς δυναστείας τοῦ διαβόλου ῥυσάμενος ἡμᾶς, ἱλάσθητι ταῖς ἀνομίαις τῶν δούλων σου. Ὅτι τὸν καύσωνα καὶ τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς σαρκὸς τὴν πύρωσιν μὴ ἰσχύοντες βαστάζειν, εἰς γάμου δευτέραν κοινωνίαν συνέρχονται, καθὼς ἐνομοθέτησας διὰ τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς σου Παύλου τοῦ ἀποστόλου, εἰπὼν δι' ἡμᾶς, τοὺς ταπεινοὺς,

τὸ κρεῖσσον ἐν Κυρίῳ γαμεῖν, ἢ πυροῦσθαι. Αὐτὸς, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἐλέησον καὶ συγχώρησον, ἱλάσθητι, ἄνες, ἄφες τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὅτι σὺ εἶ ὁ τὰς νόσους ἡμῶν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀράμενος. Οὐδεὶς γάρ ἐστιν ἀναμάρτητος, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐστὶν, ἢ χωρὶς ῥύπου, εἰ μὴ σὺ μόνος ὁ σάρκα φορέσας ἀναμαρτήτως, καὶ τὴν αἰώνιον ἡμῖν δωρησάμενος ἀπάθειαν. Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς, Θεὸς τῶν μετανοούντων, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς, ὁ ἅγιος, ὁ πλάσας ἐκ χοὸς τὸν ἄνθρωπον κτλ. p. 525.

Καὶ λαβὼν τὰ στέφανα, στέφει τὸν νυμφίον, λέγων.

Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνα) τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ (τὴν δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Ὁμοίως στέφει καὶ τὴν νύμφην, λέγων.

Στέφεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ (ἡ δεῖνα) τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τὸν δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Εἶτα εὐλογεῖ αὐτοὺς λέγων ἐκ γ'.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξῃ καὶ τίμῃ στεφάνωσον αὐτούς.

Εἶτα τὸν προγραφέντα ἀπόστολον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον. Ἔπειτα ταῦτα.

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς.

Κύριε παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας, ἐπισκέψεως.

Καὶ μνημονεύει, ὧν θέλει.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα τὴν εὐχήν. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σωτηριώδει σου οἰκονομίᾳ κτλ. p. 526.

Ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱερεύς.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον. Τὴν ἡμέραν πᾶσαν, τε-
ίαν, ἁγίαν.
Ἄγγελον εἰρήνης. Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.
Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς.
Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον. Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς.
Τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μετὰ παῤῥησίας. *Ὁ χορὸς,*
, Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς. *Ὁ ἱερεύς.* Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βα-
λεία. Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλί-
ιτε.

Εἶτα προςφέρεται τὸ κοινὸν ποτήριον, καὶ εὐλογεῖ αὐτὸ ὁ ἱερεὺς,
ὶ λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς, ὁ πάντα ποιήσας κτλ. p. 527.

Εἶτα λαβὼν ὁ ἱερεὺς ἐπὶ χεῖρας τὸ κοινὸν ποτήριον, μεταδίδω-
ν αὐτοῖς ἐκ, γ'. Πρῶτον τῷ ἀνδρὶ, καὶ αὖθις τῇ γυναικί. Καὶ
θέως λαβὼν αὐτοὺς ὁ ἱερεὺς, στρέφει ὡς ἐν σχήματι κύκλου, καὶ
ἀλλει.

Ἡσαΐα χόρευε.

Καὶ ἕτερα τροπάρια, ἦχος βαρύς.

Ἅγιοι μάρτυρες. Δόξα σοι, Χριστέ. *Εἶτα ἐπαίρει τοὺς στε-*
νοὺς ὁ ἱερεὺς, καὶ ἐπάρας τὸν στέφανον τοῦ νυμφίου, λέγει.

Μεγαλύνθητι, νυμφίε, ὡς ὁ Ἀβραὰμ, καὶ εὐλογήθητι ὡς
Ἰσαὰκ, καὶ πληθύνθητι ὡς ὁ Ἰακὼβ, πορευόμενος ἐν εἰ-
ρήνῃ, καὶ ἐργαζόμενος ἐν δικαιοσύνῃ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἐπάρας τὸν στέφανον τῆς νύμφης, λέγει.

Καὶ σὺ, νύμφη, μεγαλύνθητι ὡς ἡ Σάῤῥα, καὶ εὐφράν-
ητι ὡς ἡ Ῥεβέκκα, καὶ πληθύνθητι ὡς ἡ Ῥαχὴλ, εὐφραι-
ομένη τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ, φυλάττουσα τοὺς ὅρους τοῦ νόμου,
ι οὕτως εὐδόκησεν ὁ Θεός.

Εἶτα λέγει τὴν εὐχήν. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος ἐν Κανᾷ τῆς
αλιλαίας κτλ. p. 529.

Καὶ εὔχεται ὁ ἱερεύς.

Ὁ πατὴρ, ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἡ παναγία καὶ
ιοούσιος καὶ ζωαρχικὴ τριὰς, ἡ μία θεότης καὶ βασιλεία,

εὐλογήσοι ὑμᾶς, καὶ παράσχοι ἡμῖν μακροζωΐαν, εὐτεκνίαν, προκοπὴν βίου καὶ πίστεως, καὶ ἐμπλήσοι ὑμᾶς πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, πρεσβείαις τῆς παναχράντου Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Εἶτα εἰςέρχονται καὶ εὔχονται αὐτοῖς, καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους γίγνεται παρὰ τοῦ ἱερέως τελεία ἀπόλυσις.

Ὁ διὰ τῆς ἐν Κανᾷ ἐπιδημίας κτλ. p. 530.

E. *Περὶ τῶν μελλόντων συναφθῆναι εἰς γάμον.*[1]

Εἴθιστο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τοὺς μέλλοντας προσεχῶς συναφθῆναι εἰς γάμου κοινωνίαν, πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἐγκρατεύεσθαι, καὶ τὰ πεπλημμελημένα πνευματικοῖς πατράσιν ἐξομολογεῖσθαι, καὶ οὕτω κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἔμελλεν ἐκτελεσθῆναι τὸ ἱερὸν μυστήριον τοῦ γάμου, μεταλαμβάνοντας τῶν ἀχράντων μυστηρίων τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐλογεῖσθαι παρὰ τοῦ ἱερέως στεφανουμένους, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν· ὅσον δὲ θεόφιλὲς τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἐνεργούμενον τοῦτο ἔθος, ὡς πρὸς τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν ὠφέλειαν τῶν τοιουτοτρόπως διὰ τοῦ γάμου συναπτομένων ἀποβλέπων, καὶ πάσης σατανικῆς κατ᾽ αὐτῶν ἐπηρείας ἀποτρεπτικὸν, τοσοῦτον ἀξιόμεμπτον, καὶ κατ᾽ ἄμφω ἐπιβλαβὲς τὸ ἐξ ἐναντίας παρὰ τοῖς νῦν χριστιανοῖς διατρέχον· οἵτινες ἀδιαφόρως περὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου μυστηρίου προπαρασκευὴν διακείμενοι, καὶ ὡς πολιτικόν τι συνάλλαγμα τὸ τοῦ γάμου ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις κρίνοντες, οὐ μόνον τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ εὐλογήσαντος τὸν γάμον διὰ τῆς ἐν Κανᾷ σωματικῆς παρουσίας, ἀποτυγχάνουσιν εὐλογίας, δι᾽ ἃς περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο μυστήριον εἰςήγαγον ἐθνικὰς ἕξεις, ἀλλὰ καὶ χώραν οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῦ ὀρθοδόξου γένους πολεμήτορι διαβόλῳ παρέχουσι πρὸς ἐπήρειαν τῆς εὐαρέστου τῶν συζύγων συζωΐας καὶ καλλιτεκνίας, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν πρὸς ἀλλήλους ὁμονοίας.

---

1) Ne desit recentissimae aetatis testimonium, finem faciat ritibus Graecis orthodoxis Rubrica de matrimonio, deprompta ex Typico Constantinopolitano, anno 1851 expresso, quod debeo Ottoni Blavio, Doctissimo Viro. Vides eandem atque apud nos gliscere vetustioris disciplinae negligentiam.

Γνώμη τοῦ Παναγιωτάτου Π. Κωνσταντινουπόλ. Κ. Κ. Γρηγορίου τοῦ ς'.

Ἰστέον ὅτι ἡ διακαινήσιμος ἑβδομὰς ἅπασα, ὡς μία λογίζεται, διὰ τοῦτο διορίζει ὁ ξς'. κανὼν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ὅτι ὅλοι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν ἑβδομάδα ταύτην, καθὼς καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ Μ. Τεσσαρακοστῇ, καὶ ἐν τῇ νηστείᾳ τῆς Θεοτόκου, νὰ μὴ κάμνωσι γάμους, ἀλλὰ νὰ καταγίνωνται εἰς ψαλμοὺς καὶ ὕμνους, ὡς καὶ ἐν ἑκάστῃ δ'. καὶ παρασκ. ὡς ἡμέρας νηστησίμους, καὶ τῇ παρασκ. τῷ σαβ. καὶ τῇ Κυρ. τῆς Τυρινῆς.

F. Armena Matrimonii Benedictio.[1])

Die Feierlichkeit beginnt mit der Einsegnung des Trauringes, der auf einen Teller gelegt wird, wobei der Diaconus die Worte spricht:

Nun lasset uns beten zu dem Herrn des Friedens, nimm uns auf, Erlöser! erbarme dich unser und segne uns, o Herr!

Hierauf singt der Priester:

Segen und Preis dem Vater und dem Sohne und dem heiligen Geiste, jetzt und immerdar, und von Ewigkeit zu Ewigkeit, Amen! *Dabei schwingt er das Weihrauchfass, das der Diaconus ihm gereicht. Dann wird ein Lied aus dem armenischen Gesangbuche* (?) *gesungen und der* 18. *Psalm seiner ganzen Länge nach recitirt, obgleich die einzige Stelle dieses Psalmes, welche auf die Ehe Bezug haben könnte, im* 20. *Verse vorkommt, wo es heisst:* „Und er führte mich aus in den Raum; er riss mich heraus, denn er hatte Lust zu mir.“ *Hierauf werden Stellen vorgelesen aus dem Hohen Liede Salomonis* 8, 14,, *aus dem Propheten Hosea* 14, 6., *aus dem Jesaias* 27, 11., *aus dem Briefe an die Galater* 4, 27. *und aus dem Evangelium Lucae* 1, 26.

Und abermals beginnt der Diaconus:

Lasset uns den Herrn bitten für die Bewahrung der Gläubigen, derer, die bei ihm sind, und derer, die er hier zur Vereinigung geladen hat.

---

1) E libro Fried. Bodenstedt: Tausend und Ein Tag im Orient. Vol. 2. p. 241—252. Et si proh dolor huic praeclaro atque amabili poetae Mirza Schaffius cum rosis suis et amoribus rideat praeter omnes ecclesiae caerimonias, tamen non is est vir doctus et ingeniosus, qui ritus exteros falso inteprcletur vel non intelligat.

Hierauf betet der Priester:

Ewiger Gott und Schöpfer des Weltalls! Dich bitten und zu dir flehen wir, der du voll Erbarmen sorgest für deine Geschöpfe, nimm, o menschenfreundlicher Herr, unsere Bitte gnädig auf! Wie du die Ehen unserer Väter geschlossen hast nach dem Gesetze Mosis, so hast du nach der Auferstehung und Himmelfahrt deines Eingeborenen uns ein neues Gebot gelehrt und das heilige Kreuz aufgestellt zur Heiligung der Ehe derer, so an dich glauben und deinen eingeborenen Sohn. Gieb auch jetzt, o Herr, durch das allsiegende Kreuz Kraft und Stärke denen, die auf dich bauen. Entferne von ihnen den Geist der Heuchelei und des Ungehorsams und aller bösen Lüste; bewahre sie vor Schändlichkeiten, vor dunkeln Wegen und vor Unreinheit des Wandels. Mache, dass dieses Kreuz[1]) sei zur Weihe

---

1) Die alten Armenier geben, statt irdischer Dinge, das heilige Kreuz als Zeichen der Verlobung. Not. Bod. Et Smith ac Dwight magnam mirantur reverentiam crucis: „Die Armenier haben eine ausserordentlich tiefe Ehrfurcht vor dem ächten Kreuze, an dem ursprünglich unser Heiland starb; sie schreiben ihm die Kraft zu, die Versöhnung zwischen Gott und Menschen zu vermitteln und uns vor allem Uebel zu schützen, und glauben, dass es das Zeichen des Menschensohnes sein wird, welches am Tage des Gerichts am Himmel erscheinen wird, von Osten ausgehend und das ganze Firmament bis nach Westen bedeckend. Viele Nachahmungen dieses Kreuzes werden von Metall oder andern Materien angefertigt, um in Kirchen und anderswo gebraucht zu werden. Um diese Kreuze zu weihen, wäscht man sie mit Wasser und Wein, als Symbol des Wassers und Blutes, das aus unseres Heilandes Seite floss; dann wird es mit dem Weine gesalbt zum Zeichen des Geistes, der auf Ihn herabstieg und auf Ihm blieb. Dabei werden passende Stellen aus den Psalmen, den Propheten, den Episteln und Evangelien verlesen; endlich betet der Priester folgendermassen: Dass Gott dieses Kreuz mit der Macht des Kreuzes ausrüsten möge, an welches er selbst genagelt ward, so dass es die Kraft habe, Teufel auszutreiben, alle Krankheiten der Menschen zu heilen und den Zorn Gottes zu besänftigen, welcher wegen unserer Sünden vom Himmel auf uns herabfallt; dass diese Kraft demselben so innewohnen möge, wie dem ursprünglichen Kreuze, dass Er es zu Seinem Tempel und Throne und zum Schwerte seiner Gewalt machen möge, so dass unsere Anbetung desselben nicht der geschaffenen Materie, sondern Ihm, dem alleinigen, dem unsichtbaren Gotte dargebracht wird. Wenn diese Ceremonie an einem Kreuze vollzogen worden ist, dann darf es gegen Osten aufgestellt werden, als ein Gegenstand der Anbetung und des Gebetes, während es für Götzendienst und einen völligen Bruch des zweiten Gebotes gelten würde, also mit einem ungeweihten Kreuze umzugehen. Denn durch die Consecration wird Christus unzertrennlich mit demselben vereint; es wird sein Thron, sein Sitz, sein Schwert im Kampfe gegen Satan, so dass die Anbetung nicht dem Kreuze, sondern Dem dargebracht wird, welcher in und auf demselben ist. Das leibliche Auge sieht das blosse Kreuz; aber das Auge des Geistes erblickt die göttliche Gewalt, die mit demselben vereint ist. Darum, sagt ein ausgezeichneter Armenischer Schriftsteller, wenn du, der du an Gott glaubst, das Kreuz siehest, so wisse und glaube, dass du Christus *siehest,* der sich über dasselbe neigt; und wenn du vor dem Kreuze betest, glaube, dass

nd zur Grundlegung eines festen Grundes, darauf das Gebäude er heiligen Ehe errichtet werde. Schmücke ihr Haupt mit er Krone der Schönheit, sende über sie den Segen der heilien Dreieinigkeit, welcher ihnen noth thut und ihnen Ruhm ringt und Ehre, jetzt und immerdar, und von Ewigkeit zu wigkeit. Amen! Friede sei mit Allen! Heiliger und allgepriemer Vater, der du geheiliget und gesegnet hast dieses Kreuz n Namen deines Eingeborenen, durch die Hand deines sündien Dieners, durch die Segnungen deines heiligen Geistes: auch tzt bitte ich dich, o Herr! sende deinen heiligen Geist herieder zur Weihe des Gebäudes, welches ich jetzt hier gründe. rhalte diese zwei unbefleckt gegen einander, geleite und führe e zu der Stunde, in welcher ich die Krone des Ruhmes auf ır Haupt setzen werde; denn dir allein ist die Ehre, und dir lein gebührt der Ruhm und die Macht, jetzt und immerdar, nd von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen!

Hierauf wird der Ring der Braut übergeben und der Diamus spricht:

Bei dem heiligen Kreuze lasst uns den Herrn bitten, dass durch dasselbe uns errette von allen Sünden und uns erlöse urch die Gnade seiner Barmherzigkeit. Allmächtiger Herr, uner Gott! erlöse uns und erbarme dich unser!

Der Priester fällt ein: Du Hort und du Hoffnung der Gläuigen, Christus, unser Gott! bewahre deine Diener! Preis sei em Herrn. *Hierauf folgt das Vaterunser, womit die Einsegung des Trauringes geschlossen wird und die Einsegnung des Kleides der Krone" beginnt.*

Das Kleid wird vor den Altar gebracht und es wiederholt ch die am Eingange beschriebene Feierlichkeit. Der Diacos spricht: Lasst uns beten zu dem Herrn des Friedens u. s. w., *orauf der Priester erwiedert:* Preis und Ruhm dem Vater und em Sohne u. s. w. *Abermals wird ein Kirchengesang gesungen; nn folgt der Psalm* 44: „Eine Unterweisung der Kinder Korah, rzusingen", *worin sich sonderbarer Weise auch nichts auf die he Bezügliches findet* (*obgleich Vers* 2 *u.* 3: „Denn wir werden um deinetwillen täglich erwürget, und sind geachtet wie

---

mit Christo redest, und nicht mit der todten Materie. Denn Christus ist es, der die betung empfängt, die du dem Kreuze darbringst; Er ist es, der die Gebete deines ndes hört und die Bitten deines Herzens erfüllt, wenn du sie Ihm im Glauben vorgst."

Schlachtschafe,“ *sehr richtig die politischen Zustände der Armenier bezeichnen). Ferner wird recitirt aus dem Propheten Jesaias* 61, 10., *aus dem ersten Briefe Petri* 3, 1. *und aus dem Evangelium Johannis* 2, 1. *Sodann beginnt der Diaconus wiederum:* Lasset uns beten zum Herrn u. s. w., *und der Priester fällt ein:* Preis und Ruhm dem Vater und dem Sohne! *Hierauf segnet er das Gewand des Bräutigams mit dem Zeichen des Kreuzes und spricht folgendes Gebet:*

Segne, o Christus, unser Gott! mit geistigem Segen dieses bräutliche Gewand, damit dem, der es anthut, nicht zu nahen wage die böse Brut der Dämonen und Zauberer, sondern, dass er, gestärkt durch die Kraft deines heiligen Kreuzes, erlöst werde von allen Schlingen des Satans. Dir aber gebührt Ruhm und Macht und Ehre, jetzt und immerdar, und von Ewigkeit zu Ewigkeit!

Nachdem der Priester nun abermals das Gewand gesegnet mit dem Zeichen des Kreuzes und dabei gebetet: Im Namen des Vaters, des Sohnes und des heiligen Geistes. Amen! *wird dem Bräutigam das Gewand angethan, unter dem Absingen eines bezüglichen Kirchenliedes. Zum Schluss der Einsegnung spricht der Diaconus abermals die Worte:* Beim heiligen Kreuze lasst uns den Herrn bitten u. s. w.

Ganz dieselbe Feierlichkeit findet beim Einsegnen des Kleides der Braut statt, nur mit dem Unterschiede, dass sie ihr hochzeitliches Gewand nicht vor dem Altar anzieht, sondern verborgen vor den Augen der Männer in einem besondern Raume, und dass der Gesang und das Schlussgebet dabei wegfällt.

Bevor nun die eigentliche Trauung, die Krönung, vollzogen wird, bewegt sich der Zug noch einmal in das Haus der Braut. Hier muss diese niederknien zu den Füssen des Bräutigams und es werden über sie die Worte geredet: Ich habe David, meinen Knecht, gefunden; mit meinem heiligen Oele habe ich ihn gesalbt, meine Hand wird ihn aufnehmen und mein Arm wird ihn stärken.

Hierauf nimmt der Priester die rechte Hand der Braut und legt sie in die rechte Hand des Bräutigams, mit den Worten: Man nahm die Hand der Eva und legte sie in die Rechte Adams, und Adam sagte: Dieses ist Bein von meinem Bein und Fleisch von meinem Fleisch; diese ist Männin geheissen, weil sie von ihrem Manne genommen ist. Deshalb soll der Mann Vater und

Mutter verlassen und seinem Weibe anhangen, und sie sollen beide Ein Leib werden. Was Gott also zusammengefügt, das soll der Mensch nicht scheiden.

Der Diaconus: Lasst uns beten zu dem Herrn des Friedens u. s. w.

Der Priester: Preis und Ruhm dem Vater und dem Sohne!

Abermals wird ein Lied gesungen, wonach der Priester das Kreuz über die Häupter des Bräutigams und der Braut hält und dabei folgendes Gebet spricht:

Herr, ewiger Gott! der du die Unverbundenen und Getrennten zusammenfügest zur Vereinigung, und durch die Vereinigung sie unzertrennbar verbindest; der du gesegnet hast den Isaac und die Rebecca, und sie offenbaret hast als Erben deiner Verheissung, indem du, durch dein untrügliches Wort, die aus ihnen entsprossten Stämme vermehrt hast gleich dem Sand am Ufer des Meeres: Segne auch jetzt, gnädiger und barmherziger Gott! diesen deinen Knecht und diese deine Magd durch deine Heiligkeit; leite sie, dass sie wandeln in guten Werken und auf dem Wege der Gerechtigkeit, zu thun, was vor dir wohlgefällig ist; dass sie leben in dieser Welt nach deinen Geboten und sehen ihre Kindeskinder im Greisenalter; und dass ihnen in jenem Leben zu Theil werden die unvergänglichen Güter und die unverwelklichen Kronen, in Christo Iesu, unserm Herrn, welchem gebührt Ruhm, Macht und Ehre, jetzt und immerdar, und von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen! Herr Gott! der du aus den Heiden dir verlobt hast die heilige Kirche, sich darzustellen dem himmlischen Bräutigam, und der du gesetzt hast als Krone das allsiegende heilige Zeichen; der du die Zerstreuten sammelst und sie vereinigst zu unauflöslichem Bunde der Testamente; der du gesegnet hast die Erzväter und sie gezeigt hast als Erben deiner Verheissungen: segne nun auch diesen deinen Knecht und deine Magd durch die Kraft deines Kreuzes, denn du bist barmherzig und menschenfreundlich, und dir geziemt Macht, Ruhm und Ehre, jetzt und immerdar, und von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen!

Der Diaconus: Bei dem heiligen Kreuze lasst uns den Herrn bitten u. s. w.

Nach Beendigung dieser Ceremonien kehren sie in die Kirche zurück, legen ihr Sündenbekenntniss ab und der Priester recitirt den 121. *Psalm. Hierauf werden zwei dreifädige Schnüre*

gedreht, zum Umwinden der Kronen, womit das Paar beim Vollziehen der Trauung gekrönt wird. Die aus drei Fäden gewundene Schnur ist das Zeichen der Dreieinigkeit. Beim Drehen der Schnur des Bräutigams singen sie den 20., beim Drehen der Schnur der Braut den 121. Psalm. Hierauf nimmt der Priester das Kreuz, hält den Brautleuten eine Anrede über die Bedeutung der Trauung und legt ihnen dann die Frage vor: Versprechet Ihr vor Gott, in der Furcht Gottes gegen einander zu bewahren die Festigkeit der von Gott gegebenen Liebe, und mit derselben Liebe wegen der Furcht Gottes willig zu tragen die gegenseitige Last, vornehmlich die körperlichen Leiden, Lahmheit, Blindheit, lange und unheilbare Krankheit und andere Uebel, wie die göttlichen Gesetze gebieten; versprechet Ihr, nehmt Ihr auf Euch, und bestrebt Ihr Euch das Gesagte zu vollbringen? *Und sie antworten:* Ja. *Darauf legt der Priester die rechte Hand der Braut in die des Bräutigams und sagt zu diesem:* Nach dem göttlichen Gebote, welches Gott den Vorfahren gegeben, gebe ich, der Priester N. N., Dir jetzt diese Braut zum Gehorsam. Bist Du ihr Herr? *Der Bräutigam sagt:* Ich bin ihr Herr durch den Willen Gottes. *Dann wendet der Priester sich zu der Braut:* Bist Du gehorsam? *Die Braut antwortet:* Ich bin gehorsam nach dem Befehle Gottes. *Dieselbe Frage und Antwort wiederholt sich dreimal. Dann sagt der Priester:* Wenn Ihr also mit einander in der Liebe Gottes bleibt, so wird Gottes Sorgfalt Euch bewahren beim Ausgang und Eingang, und segnen die Werke Eurer Hände, und Euch mit geistiger und leiblicher Güte vermehren, dass Ihr hier in Frieden und Frömmigkeit lebend, gewürdiget werdet, die verheissenen zukünftigen Güter zu erlangen, durch die Gnade Christi, welchem gebührt Ruhm, Macht und Ehre, jetzt und immerdar.

Dann wird der 117. *Psalm recitirt bis zu den Worten:* „Oeffnet mir die Pforte der Gerechtigkeit, dass ich eingehe durch sie und bekenne den Herrn.“ *Sie treten nun ein durch die geöffnete Thür in das Allerheiligste, indem sie den* 99. *Psalm singen. Dann sagt der Diaconus:* Durch die heilige Kirche lasst uns den Herrn bitten, dass er durch sie uns erlöse von den Sünden, und errette durch die Gnade seiner Barmherzigkeit. Allmächtiger Herr, unser Gott, errette uns und erbarme dich unser.

Der Priester: An der Thüre des heiligen Tempels und vor dem göttlichen und glänzenden heiligen Zeichen, an diesem hei-

gen Orte beten wir an, in Furcht gebeugt. Wir preisen deine eilige, wunderbare und siegreiche Herrlichkeit, und bringen dir ır Preis und Ruhm mit dem Vater und dem heiligen Geiste, tzt und immerdar, und von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen! *er Priester führt nun den Bräutigam und die Braut und stellt e vor den Altar und sie sagen das Eingangsgebet der Kirche:* chenke Frieden deiner heiligen Kirche, Frieden und Unerschüt- rlichkeit vor dem Kriege deiner Feinde, und befestige in Ei- em Glauben die katholische Kirche. Dich bekennen wir, Herr nd Gott, erlöse uns.

Der Diaconus: Lasset uns beten zu dem Herrn des Frie- ens u. s. w.

Der Priester: Preis und Ruhm dem Vater und dem Sohne. *ann wird der* 92. *Psalm gesungen und die schon oft angeführ- n Gebetformeln wiederholen sich.*

Der Bräutigam und die Braut küssen das Kreuz und der riester im Ornate spricht:

Barmherzig und menschenfreundlich bist du, Gott, und dir ebührt Ruhm und Macht. Herr, in deiner Macht erfreue sich er König, in deiner Erlösung frohlocke er sehr. Das Verlan- en seines Herzens hast du ihm gewährt und den Wunsch sei- er Lippen hast du ihm nicht vorenthalten. Du hast ihn ge- ngen lassen zum Segen deiner Süssigkeit und hast auf sein aupt gesetzt die Krone aus einem kostbaren Steine. Halleluja. alleluja: *Dann wird vorgelesen aus dem ersten Buche Mosis* , 26. *Ferner aus den Sprüchen Salomonis* 4, 20. *Aus Je- ıias* 61, 9. *Aus dem Briefe an die Epheser* 5, 22. *Evangelium latthäi* 19, 1. *Dann folgt der Glaube, worauf der Diaconus ıgt:* Lasst uns den Herrn bitten, uns zu bewahren unter dem chatten seiner allmächtigen Rechte; lasst uns den Herrn bitten ır die heimgegangenen Seelen, welche im wahren, rechten Glau- en in Christo entschlafen sind; lasst uns den Herrn bitten s. w. *Sie legen die Krone vor den Altar, der Priester segnet e und sagt folgendes Gebet:* Herr, Gott der Macht, und Schö- er aller Geschöpfe, der du genommen hast Erde von Erde, ıd gebildet den Menschen nach deinem Bilde, Mann und Weib ıst du sie gemacht und gesegnet, indem du sagtest: „Seid uchtbar und mehret Euch, und erfüllet die Erde und machet e Euch unterthan." Die Sorge deiner Liebe als Schöpfer ge- en deine Geschöpfe ist vorgebildet durch deinen eingeborenen,

geliebten Sohn, unsern Herrn Jesum Christum, dass er kam und geboren wurde von der heiligen Jungfrau und die Menschen zu neuem Leben rief und das erste Zeichen gab bei der Hochzeit zu Kana in Galiläa, als er durch göttliche Wunder erfreute das hochzeitliche Haus, indem er das Wasser in Wein verwandelte. Auch jetzt bitten wir dich, Herr, segne diese Ehe wie die der heiligen Erzväter, indem du sie unbefleckt bewahrest in geistiger Liebe und Einigkeit in diesem Leben. Mache ihren Samen fruchtbar; lass ihre Kinder aufwachsen in Zucht und Sitte, zum Ruhme deines allheiligen Namens, und dass sie in Frieden ihr Leben in dieser Welt bis ins hohe Greisenalter verlängern und gewürdigt werden der unendlichen Freuden des höheren Hochzeitsgemaches mit allen, die deinen Namen lieben, durch die Gnade und Barmherzigkeit deines Eingeborenen, unseres Herrn Jesus Christus, mit welchem dem Vater und dem heiligen Geiste gebührt Ruhm, Macht und Ehre, jetzt und immerdar, und von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen! Friede sei mit Allen. Wir demüthigen uns vor Gott. Gepriesen seiest du, allmächtiger Gott, der du geschaffen hast alle deine Geschöpfe, die himmlischen und die irdischen, durch dein lebendiges Wort, und gebildet den Menschen durch deine Hand nach dem Bilde deiner göttlichen Gestalt. Du hast geordnet und ihm verbunden als Genossin des Lebens das Gebein, welches du genommen hast von seinem Gebein, und Fleisch von seinem Fleisch, und sie wurden Ein Leib. Du allein bist barmherzig, der du unserer Menschheit bereitet hast die Krone des Himmels und der Erde. Segne, o Herr, die Ehe dieser durch deine Barmherzigkeit, wie du gesegnet hast die Ehe Abrahams und der Sara, Isaacs und der Rebecca, Jacobs und der Rachel, und wie du gesagt hast durch die Apostel: Ehrwürdig ist die Ehe und heilig das Ehebett. Heilig bewahre das Ehebett Dieser, und schenke ihnen Nachkommenschaft nach deinem Willen, dass sie gesegnet werden in deinem lebendigen Worte, wie du geredet hast: wachset und mehret Euch und erfüllet die Erde! Lass sie wachsen im Wachsthum der Heiligkeit, auf dass sich mehre ihre Nachkommenschaft auf der Erde, und sie würdig werden durch dein Erbe, zu preisen den Vater und den Sohn und den heiligen Geist, jetzt und immerdar, und von Ewigkeit zu Ewigkeit. *Hierauf nimmt er die Kronen, bekreuzigt sie, setzt sie auf das Haupt des Bräutigams und der Braut und sagt folgendes Gebet:*

In deinem Namen, du lebendiger Gott und Herr, Schöpfer

Himmels und der Erde, der du gemacht hast Alles durch das Wort auf deinen Befehl! Du hast gebildet Adam, den ersten Menschen, und hast bestätigt seine Ehe mit der Eva; du hast ihn gekrönt mit deinem Ruhme und gesagt: Siehe, sie sind gut. Du hast gesegnet die Ehe Seth's und von ihm vermehrte sich die Erde bis auf Noah. Du hast gesegnet die Ehe Noah's und von ihm vererbte sich die Ehe bis auf Abraham. Du hast gesegnet die Ehe Abraham's und der Sara, Isaac's und der Rebecca, Jacob's und der Rachel, und sie vermehrten sich auf der Erde und wurden im Himmel gekrönt. Du hast gesegnet aus dem Stamme Juda's den David, und aus der Nachkommenschaft David's die Jungfrau Maria, und von ihr wurdest du geboren, Erlöser der Welt; denn du warst der Kröner aller Heiligen. Durch diesen Segen werde gesegnet diese Krone und die Ehe Dieser, dass dieser dein Knecht und diese Magd friedlich zubringen ihr ganzes Leben in Gottesfurcht, dass der Satan sich entferne aus ihrer Mitte, und deine Barmherzigkeit lebe über ihnen. Und dir wollen wir bringen Preis und Ruhm mit dem Vater und dem heiligen Geiste, jetzt und immerdar.

Hierauf hält der Diaconus ein Gebet, das Messopfer wird gebracht und sie nehmen Theil an dem heiligen Sacrament.

Dann folgt wiederum Gesang und das oben angeführte Doppelgebet zwischen Priester und Diaconus; damit ist die kirchliche Feierlichkeit geschlossen und der Zug kehrt singend zurück nach dem hochzeitlichen Hause.

Hier angelangt, wird der Bräutigam auf ein Sopha gesetzt und die Braut zu seiner Rechten. Der Priester füllt einen Becher mit Wein, segnet ihn und giebt den Neuvermählten davon zu trinken.[1])

---

1) Adnotanda sunt, quae exscripsit Bodenstedtius in appendice libri de coniugum castitate, per octo dies servanda. „In dem Compendio Storico di Memorie Cronologiche concernanti la Religione e la Morale della Nazione Armena etc. dal Marchese Giovanni de Serpos findet sich T. 3. p. 171 sq. das Abweichende folgendermassen geschildert: „Giunti, che sono alla abitazione dello sposo, fanno sedere il marito sopra un soffà già preparato, ed alla sua destra vi adagiano sua moglie; e prendendo una bella coppa la empiono di vino, che viene benedetto dal sacerdote, il quale nella divota orazione, che dice in tale congiuntura, commemora il miracolo fatto da Gesù Christo nelle nozze di Cana convertendo l'acqua in vino. Di tal vino così benedetto ne porge egli stesso a bere qualche torso ai novelli coniugi, e suole anche loro darsi delle mandorle, ed alquanto d'una confezione fatta di burro, zucchero, e mele. Frattanto che si fa quest' allegria, si canta un divotissimo ritmo pieno di molti augurj di prosperità sì eterne, si

temporali, che a nome della Chiesa si fanno agli sposi, e dettasi dal sacerdote in fine una breve orazione, ed il Pater noster, si dà termine per quel giorno alla funzioni ecclesiastiche, e tutti gli astanti baciano con divozione le corone degli sposi. Queste corone vengono da esso loro portate in capo per otto giorni, o per tre almeno, e in codesto tempo vivono separati e in perfetto celibato ....."

In Uebereinstimmung mit dem letzten Puncte steht die Schilderung eines alten ehrenfesten Reisenden aus dem siebzehnten Jahrhunderte, welche den Titel führt: „Wahrhafte und eigentliche Beschreibung dess gegenwärtigen Zustandes deren unter der Türkischen Tyranney seufzenden Griechischen und Armenischen Kirchen u. s. w." und wo es p. 92 heisst: Montags früh Morgends ist gemeiniglich die Zeit, da sie mit oder noch vor aufgehender Sonne die Hochzeiten zu halten pflegen. Das Fest beginnt Sonntages Abend, und wird drey oder vier Tag lang mit grossen Freuden fortgesetzt: welche Zeit die Braut fast immerdar in einem Sessel sitzet, und nicht schlaffen darff: so muss auch der Bräutigam sich indessen ihrer enthalten, und ist ihnen nicht eher, als erst Mittwochs Abends oder Donnerstags früh ihr ehelich beyzuliegen erlaubt; worauf alsdann der Braut Jungfrauschaft-Zeichen öffentlich vorgezeigt werden."

Pauca sunt, quae addere mihi licet de aliarum Sectarum nuptiis ac caerimoniis maritalibus.

Aethiopes. Hoffmann l. c. p. 49: „Die Ehe wird gewöhnlich ohne priesterliche Weihung vollzogen und ist daher leicht auflösbar, nur darf dies nicht von einem Manne mehr als einmal geschehen. Es giebt jedoch auch unauflösliche Ehen, die durch das heilige Abendmahl besiegelt sind. Die Ehescheidung spricht der Priester aus. Wer vier Frauen gehabt und entlassen oder überlebt hat, ist excommunicirt, wenn er nicht in einen Mönchsorden tritt, was aber meistens geschieht."

Coptitae. Klose l. c. p. 345: „Die Trauung wird bei Gottesdienst des Nachts in der Kirche verrichtet. Die Ehescheidung steht dem Manne, ohne die Gründe anzugeben, nach ihrer ganzen Ausdehnung frei; doch muss er die Frau ausstatten, d. h. die Hälfte der ihr bestimmten Mitgift auszahlen, deren erste Hälfte er bei der Hochzeit bezahlt hat."

CAPUT III.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

A. *Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ ἀναγνώστου καὶ ψάλτου.*[1])

Προςαγόμενος τῷ ἀρχιερεῖ ὁ τοιοῦτος, εἰ μὲν κοσμικός ἐστι, μετὰ ἱματίου ἀσκεπὴς, εἰ δὲ μοναχὸς, μετὰ μανδίου. Καὶ σφραγίζεται τρίτον τὴν κεφαλὴν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ κείρεται παρ' αὐτοῦ σταυροειδῶς, λέγοντος.[2]) *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐπιφωνούντων καθ' ἑκάστην ἐπίκλησιν τῶν συμπαρόντων, τὸ, Ἀμήν.*

---

1) Haud discernunt accurate Graeci recentiores (quod antiquitus fecit ecclesia orientalis) ordines tres minores ecclesiae occidentalis, ita ut Lectorum et Cantorum ordo amplectatur ostiarios, exorcistas, acolythos. Nic. Bulgara: *Τοῦ ἀναγνώστου κυρίως ἔρχεται ἡ ἀνάγνωσις ἂν καλὰ καὶ εἰς τὸ περὶ μυστηρίων ὁ Θεσσαλονίκης τοῦ δίδῃ καὶ ἄλλα βάρη. Εἰς τὸ βῆμα χωρῶν λέγει διὰ τὸν ἀναγνώστην, ἀναπτει φῶτα καὶ πῦρ, προςάγει τῷ ἱερεῖ καὶ προπορεύεται λαμπαδηφορῶν τῶν ἁγίων καὶ τὰς προςφορὰς καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ζέον φέρει αὐτῷ καὶ εὐκοσμεῖ τὰ τοῦ ναοῦ καὶ τὰ ἄλλα ὑπηρετεῖ καὶ τοὺς θείους προλέγει τοῖς ψάλλουσιν ὕμνους καὶ ἁπλῶς ὑπηρέτης ἐστι τῶν θείων ἐν τῷ ναῷ.* Certum est iam tempore Ioannis Damasceni quatuor ordines minores uno tantum Lectoratu comprehensos fuisse. Nam disertis verbis praecicipit „ut prima dignitas Lectoris sit, deinde subdiaconus" etc. Item Innocentius IV. legato suo mandat „ut episcopi Graeci septem ordines secundum morem ecclesiae Romanae de cetero conferant, cum hucusque tres de minoribus neglexisse vel praetermisisse dicantur." Ceterum adnotatione dignum est, Lectores apud Graecos ordinari posse a monasteriorum praesulibus, archimandritis et Hegumenis. Strahl Geschichte der Russischen Kirche I. 661. Aethiopes Lectores prorsus ignorant.

2) Tondent Graeci quemcunque infantem baptizatum in spiritualis vel *ἐνδιαθέτου* ut ita dicam sacerdotis honorem: tondent praeterea omnes, qui ad sacerdotium adspirant *προφορικόν*. Extremitates capillorum in quatuor locis abscinduntur: in fronte nimirum, in occipitio et ad utramque aurem et deinceps in medio capitis. Assemannus: Tonsura Lectoratui praemittitur tam apud Graecos quam apud Syros Nestorianos, qui ordines suos hinc incipiunt. Etsi enim in Euchologio Graeco Lector cum Cantore coniungitur et ali-

Εἶτα τέλεον ὑπό τινος, εἰς κληρικοῦ κείρεται σχῆμα.[1]) Καὶ οὕτω πάλιν τῷ ἀρχιερεῖ προσάγεται. Καὶ αὐτὸς λαμβάνων φελώνιον,[2]) ἐνδυδίσκει. Καὶ τρίτον τὴν τούτου κεφαλὴν σφραγίζων, ἐπιτίθησι αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ εὔχεται οὕτως.

Κύριε ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ἔκλεξαι τὸν δοῦλόν σου τοῦτον καὶ ἁγίασον αὐτόν. Καὶ δὸς αὐτῷ μετὰ πάσης σοφίας καὶ συνέσεως, τῶν θείων σου λογίων τὴν μελέτην, καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ποιεῖσθαι φυλάττων αὐτὸν ἐν ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ. Ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς.

Καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν δίδοται τῷ ἀναγώστῃ βίβλιον ἀποστολικόν. Καὶ ὀλίγον ἀναγιγνώσκων, λαμβάνει παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰρήνην. Εἰ δὲ ψάλτης ἐστὶ, λέγει ἀπὸ τοῦ ψαλτηρίου προκείμενον. Εἰ δὲ εἰσὶ καὶ πλείονες οἱ χειροτονούμενοι ἀναγνῶσται, χειροτονοῦνται ὁμοῦ, καὶ λέγεται ἡ εὐχὴ πληθυντικῶς.

Ἰστέον δὲ, ὅτι, ὅτε οὐκ ἔστι λειτουργία, ποιεῖ ὁ ἀρχιερεὺς εὐλογητὸν, καὶ ψάλλεται τὸ, Βασιλεῦ οὐράνιε· Τρισάγιον. Παναγία τριάς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἔστιν. Καὶ λέγομεν τροπάριον τῆς ἡμέρας, εἶτα γίνεται ἡ ἀκολουθία, ὡς προεγράφη.[3])

---

cubi etiam Cantoris ordinatio tanquam a Lectore diversa ponitur, in eaque tonsurae fit mentio ante Lectoris ordinationem: Lectoratus tamen et Cantoratus iuxta Graecorum ritum sese disparate habent. Sunt collaterales, non inferiores: unus alterius susceptionem non postulat. Secundum Nestorianos vero nulla exstat Cantorum ordinatio: solus Lectoratus (Karooya) ordinum initium est. Sed apud Syros cum Maronitas tum Iacobitas alio modo res se habet adeoque diversae sunt ordinationes.

1) Goarus: Mox ex integro in clerici formam ab aliquo tondetur. Confert barbae detonsionem in veteri Ordine Romano.

2) Non ea est sacrata vestis, quam Sacerdotes in mysteriis perficiendis, ceu proprium sibi ornatum assumunt, sed alia brevior ad eius formam vel ad tunicae Diaconicae instar praecisa.

3) Subiicienda videtur Russorum in Lectore ordinando discrepantia: Derjenige, welcher zu einem Lector oder Sänger soll ordiniret werden, wird von zwei Diaconen mitten in die Kirche geführt, wo er gegen den Altar sieht und drei Verbeugungen macht. Sodann wendet er sich gegen den Bischof und macht drei Verbeugungen und geht zu ihm; der Bischof bezeichnet ihn mit seiner Hand dreimal mit dem Zeichen des Kreuzes an dem Haupte. Sodann legt der Bischof seine Hand auf seinen Kopf und sagt dieses Gebet:

O Herr, der du geziert hast die ganze Schöpfung mit dem Glanze deiner wundervollen Künste; der du kennest die Gedanken und Gesinnungen unserer Herzen, ehe sie noch gefasst werden; und der du stärkest diejenigen, welche dir den schuldigen Gehorsam erweisen wollen; gieb deine Stärke diesem deinen Knechte, welcher erwählet hat deine heiligen Geheimnisse zu bekleiden und die Kerze vor ihnen herzutragen und sich

;ezieret hat mit deinen unbefleckten Kleidern, und gieb, dass er künftig rein erscheinen möge in deinem Antlitze; und wenn er die Krone des unsterblichen Lebens erlangt hat, sich freuen möge mit den Auserwählten der ewigen Seligkeit deines Reiches.

Denn dein Namen wird geheiliget und dein Reich verherrlichet, des Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes, jetzt und immerdar, und in Ewigkeit. Amen.

Wenn keine Liturgie ist, so fängt dieses Amt also an: Gelobet sei unser Gott; O himmlischer König; Dreimal Heilig; O heiligste Dreieinigkeit; Pater noster; Denn dein ist das Reich; und das Troparion des Tages wird gelesen. Wenn aber die Liturgie ist, so wird das Trisagion nicht gesungen; und nur diese vier Troparions werden gelesen oder gesungen:

1) O heilige Apostel bittet Gott, dass er uns gnädig sei und unsere Sünden vergebe.

2) Die Gnade, welche aus deinem Munde kam, wie der Glanz des Feuers, und die ganze Welt erleuchtete, verschaffte Schätze der Güte für die Welt und offenbarte uns die Höhe der Demuth. Daher, o Vater Chrysostomus, der du uns durch deine Worte unterrichtetest, bitte zu Christo, welcher ist Gott, das Wort, für das Heil unserer Seelen.

3) Dein Predigen ging aus in alle Welt, welche deine Worte annahmen, wodurch du ziertest die Natur und bessertest die Sitten der Menschen. O heiliger Vater, bitte zu Christo, unserm Gott, für das Heil unserer Seelen.

4) Deine Hirtenpfeife der Theologie überwand die Trompeten der Redner: denn du entwickeltest die Tiefen des Geistes und erhieltst die Quellen der Beredsamkeit. O Vater Gregorius, bitte zu Christo, unserm Gott, für das Heil unserer Seelen.

Das Gloria: Jetzt und immerdar.

O Herr, durch das Gebet aller Heiligen und der seligen Jungfrau, verleih uns deinen Frieden und sei uns gnädig; denn du allein bist gnädig.

Sodann schneidet der Bischof sein Haar kreuzweis ab und spricht:

Im Namen des Vaters. Chor. Amen.

Und des Sohnes. Chor. Amen.

Und des heiligen Geistes. Chor. Amen.

Hierauf legt ihm der Bischof ein kurzes Phelonion an und macht mit seiner Hand wiederum das Zeichen des Kreuzes auf seinem Haupte, und indem er ihm die Hand auf den Kopf legt, so sagt er dieses Gebet:

O Herr Gott, allmächtig, erwähle diesen deinen Knecht u. s. w.

Chor. Amen.

Nach dem Gebete öffnet der Bischof das apostolische Buch auf dem Kopfe dessen, der ordinirt werden soll. Die Subdiaconi führen ihn hierauf von dem Bischofe weg und stellen ihn mitten in die Kirche, mit dem Gesichte gen Osten; das Buch wird ihm gegeben, worin er ein kleines Stück liest. Sodann geht er wieder zu dem Bischofe zurück und macht drei Verbeugungen; die Subdiaconi nehmen sein Phelonion ab und führen ihn hinauf zu dem Bischofe, der ihn wieder mit seiner Hand dreimal auf dem Haupte bezeichnet.

Hierauf bringen sie dem Bischofe das Sticharion, welcher es auf dem Kreuze bezeichnet, so darauf gewürkt ist. Der Neuordinirte, sobald er den Segen empfangen, küsst das Kreuz auf dem Sticharion und die Hand des Bischofs; die Subdiaconi legen ihm das Sticharion auf und der Bischof sagt diese Vermahnung:

Mein Sohn! Das Amt eines Lectors ist der erste Grad des Priesterthums. Es ist daher deine Pflicht, täglich die heilige Schrift zu studiren, und dich zu bemühen, darin so zuzunehmen, dass diejenigen, die dich hören, dadurch erbauet werden. Dadurch wirst du dir einen höhern Grad für dich selbst verschaffen, und dich in Acht nehmen, dass du der Stimme, wodurch du erwählet worden, keine Schande machest. Durch ein mässiges, frommes und ehrbares Leben wirst du die Gnade Gottes erfahren und für

B. Τάξις [illegible]μένη ἐπὶ χειροτονίᾳ ὑποδιακόνου.[1])

Τοῦ ἀρχιερέως καθιζομένου ἐπὶ τῆς ὡραίας πύλης, πρὸ τοῦ ἄρξασθαι τῆς λειτουργίας,[2]) προσάγεται τῷ ἀρχιερεῖ ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι ὑποδιάκονος. Εἰ μὲν κοσμικός ἐστι, μετὰ φαινολίου (veste Lectoris p. 347), εἰ δὲ μοναχὸς, μετὰ μανδίου. Κελεύει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἀποδύσασθαι τοῦτον τὸ φαινόλιον, ἢ τὸ μανδίον, καὶ ἐνδύσασθαι στιχάριον,[3]) καὶ ζώσασθαι,[4]) κομισθῆναι δὲ χερνιβόξεστον (malluvium) καὶ μανδύλιον (mantile s. mappula). Εἶτα σφραγίζων τρὶς τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῦ τὴν χεῖρα, τοῦ διακόνου λέγοντος. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, λέγει ὁ ἀρχιερεὺς εὐχὴν ταύτην.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος διαιρῶν ἑκάστῳ ὧν ἐξελέξω τὰ χαρίσματα, ὁ τάγματα διάφορα τῇ ἐκκλησίᾳ σου δωρησάμενος, καὶ βαθμοὺς [illegible]ίας καταστησάμενος ἐν αὐτῇ πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἁγί[illegible]ου καὶ ἀχράντων μυστηρίων· ὁ τῇ σῇ ἀῤῥήτῳ προγνώσει ὁρίσας καὶ τοῦτον τὸν δοῦλόν σου ἄξιον εἶναι τοῦ ὑπηρετεῖν τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ· αὐτὸς, δέσποτα, ἀκατάγνωστον αὐτὸν ἐν πᾶσι διαφύλαξον· καὶ δὸς αὐτῷ ἀγαπᾶν εὐπρέπειαν οἴκου σου, παρεστάναι ταῖς θύραις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου σου, ἀνάπτειν λύχνον σκηνώματος δόξης σου καὶ φύτευσον αὐτὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐλαίαν κατάκαρ-

---

würdig geachtet werden, höher zu kommen in dem Dienste Christi Jesu, unsers Herrn, welchem sei Ehre jetzt und in Ewigkeit.

Chor. Amen.

Bischof. Heiliger Herr, sieh N., der Knecht Gottes, ist zu einem Lector in der heiligen Kirche zu N. gemacht worden, in dem Namen des Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes.

Der Bischof überliefert ihm eine Kerze oder Lampe, welche er in seiner Hand hält.

1) Vigesimum annum debet attigisse. Subdiaconi munus est, ut induat Episcopum et Sacerdotem, ut praeparet τὴν πρόθεσιν, calicem, patenam et reliqua pro offertorio, ut vela lavet et Apostolum legat.

2) Subdiaconatum et superiores proinde ordines absque liturgia Graeci non conferunt. Lectorem autem etiam absque illius celebritate instituunt. Diem vero Ordinationibus habendis praefixum nullum penitus habent.

3) στιχάριον Subdiaconi non prorsus tunica est Diaconorum, sed alia strictior et brevior, zona succincta.

4) Praecingitur teste Simeone, quippe qui liberam castimoniae vestem non amplius gerere debeat, sed per moderantiam et puritatem circa suos lumbos eam adstringere teneatur: quandoquidem illi uxorem accipere nefas. Si tamen prius duxerit, in consortio poterit retinere.

πον, καρποφοροῦντα καρπὸν δικαιοσύνης[1]· καὶ τέλειον ἀνάδειξον δοῦλόν σου, ἐν καιρῷ τῆς παρουσίας σου, τῆς τῶν εὐαρεστησάντων σοι ἀπολαῦσαι ἀμοιβῆς.

Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν, δεχόμενος ὁ ἀρχιερεὺς τὸ μανδύλιον, ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ τοῦ χειροτονουμένου. Ὁμοίως δίδωσιν αὐτῷ καὶ τὸ χερνιβόξεστον.[2]) Ὁ δὲ λαβὼν ἀσπάζεται τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ βάλλει ὕδωρ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ νίπτεται. Λέγων καὶ τό. Ὅσοι πιστοί. τρίς.[3]) Καὶ οὕτω λαμβάνων εὐλογίαν, ἀπερχόμενος ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν· καὶ λέγει τό. Τρισάγιον. Παναγία τριάς. Πάτερ ἡμῶν, τό. Κύριε ἐλέησον. Πιστεύω εἰς ἕνα θεόν. Ἄνες, ἄφες, συγχώρησον τάς. Καὶ εἴ τι ἄλλο δόξει αὐτῷ εἰπεῖν μυστικῶς. Μετὰ δὲ τὴν μεγάλην εἴςοδον, ὅταν θυμιᾷ ὁ διάκονος τὴν ἁγίαν τράπεζαν, πάλιν νίπτεται ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ λεκανίδιον, ὅπερ φέρει ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι. Εἰςοδεύει δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν μεγάλην εἴςοδον, πάντων ἐξόπισθεν, κρατῶν καὶ τὸ χερνιβόξεστον, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετὰ τὴν εἴςοδον, εἰςέρχονται ὅλοι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, πλὴν αὐτὸς μένει ἔξω ἑστὼς εἰς τὸν συνήθη τόπον. Οὕτω γίνεται καὶ εἴπερ εἰσὶν οἱ χειροτονούμενοι πολλοί, τῆς εὐχῆς ὑπαλλασσομένης πρὸς τοὺς πολλούς.[4])

---

1) Similia leguntur in Ordinatione Maronitica. „Et planta eum sicut olivam fructiferam, qui portet fructus iustitiae in Christo Iesu Domino nostro.“ Atque iterum ipse Subdiaconus, candelam accensam gerens in manu exclamat: Ego sicut oliva gloriosa in domo Dei ad pacem et aedificationem ecclesiae sanctae.

2) Goarus: Officiorum quidem suorum instrumenta tradunt ad Ordinem promotis Graeci, non quibus primam et radicalem, ut dicunt, ordinis illius potestatem illis conferre censeantur, sed quibus potius ad acceptum munus exercendum excitent. Maronitae cum Subdiacono modo ordinato sollemniter procedunt per ecclesiae ambitum. Cum pervenit ad candelabrum, extinguit illum et ipsum accendit tribus vicibus, claudit et aperit portam ecclesiae, pulsat campanam, legit ex Actis Apostolorum c. 2, 16 sqq.

3) Aut respicit ad Diaconicas illas voces: ὅσοι κατηχούμενοι, ὅσοι πιστοί — aut quod magis placet, invitat adstantes ut sibi probitatis et meritorum, quae ad ordinem suscipiendum necessaria sunt, coram episcopo testimonium ferant.

4) Adnotamus Russiae varietatem ex Kingii libro: „Sobald als derjenige, der ein Subdiaconus werden soll, in seinem Sticharion bekleidet ist, so wird das Orarion dem Bischofe von den Subdiaconis überreicht, welcher es auf dem darauf gewirkten Kreuze bezeichnet, und sodann küsst der neue Subdiaconus das Kreuz und die Hand des Bischofs und gürtet sich damit kreuzweise. Der Bischof zeichnet ihn dreimal auf dem Haupte, worauf der Protodiaconus sagt: Lasset uns beten zu dem Herrn. Der Bischof legt seine Hand auf den Kopf des neuen Subdiaconi und sagt dieses Gebet: O Herr, unser Gott u. s. w. Nach der Ausrufung legt der Bischof ein Handtuch auf die linke Seite des Ordinir-

C. *Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ Διακόνου.*[1])

Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν ἀρχιερέα τὴν ἐκφώνησιν, τό. Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν p. 363. *ἐξελθόντες δύο διάκονοι ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος λαμβάνουσι τὸν μέλλοντα χειροτονεῖσθαι διάκονον, ἑστῶτα ἐν τῇ σολέᾳ.*

Καὶ εἰσάγουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, κυκλοῦντες τὴν ἁγίαν τράπεζαν τρὶς, ψάλλοντες καὶ τὸ Ἅγιοι μάρτυρες οἱ καλῶς ἀθλήσαντες καὶ στεφανωθέντες, πρεσβεύσατε πρὸς κύριον τοῦ ἐλεη-

---

ten und übergiebt ihm ein Becken und eine Giesskanne; er küsset hierauf die Hand des Bischofs und giesst Wasser für ihn aus, um seine Hände zu waschen. Nach empfangenem Segen geht er und stellt sich an die königliche Thür und sagt in geheim zu sich selbst: Dreimal Heilig; O heiligste Dreieinigkeit; Pater noster; Herr sei uns gnädig; und andere solche Gesänge, wie es ihm beliebt.

Sobald als der Diaconus nach dem grossen Introitus den heiligen Tisch beräuchert hat, so wäscht der Bischof wieder seine Hände in dem Becken, welches ihm der Neuordinirte bringt. Er geht auch in der Procession, wenn der grosse Introitus verrichtet wird, und geht als der letzte von allen und trägt das Becken und die Giesskanne. Wenn hierauf nach dem Introitus alle die Uebrigen in den Altarplatz gehen, so wartet er draussen bis der Bischof gesagt hat: Und die Gnade des grossen Gottes. Sodann wird er von den Subdiaconis, wie gewöhnlich, in den Altarplatz hineingeführt und stehet, nach empfangenem Segen von dem Bischofe, bei den Subdiaconis."

1) Annos viginti quinque integros attigisse oportet (apud Armenos 22, archidiac. 23). Diaconi (syr. Shamasha) officium est, sacerdoti ad altare ministrare, ecclesiam et populum incensare, epistolam et evangelium publice legere, panem et vinum celebranti ad altare deferre; flabellum ad arcenda ab altari insecta et ad celebrantis mysteriorumque honorem agitare, eucharistiam inferioribus clericis et populo praebere, episcopo et presbytero absente baptizare, eisque permittentibus concionari ad populum. Neque a Diacono aliena est aerarii ecclesiastici cura. Ecclesiis maioribus multi sunt Diaconi praesertim *τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ*, omnium Graecorum ecclesiarum imagini atque exemplo. Eorum unus, ut narrat Simeon, tam pro clericis quam pro pauperibus administrat opes ecclesiae, alius curat cultum sacrum, alius vasa sacra et ecclesiasticam disciplinam. Alius quae sunt sacerdotum et iudiciorum inter eos exercendorum curam gerit, acta describit, archiva custodit. Alius sacras domus, quae in urbe sunt, curat. Alius ad religionem et meliorem frugem conversis consulit etc. Muralt in Lexidio: „Unverehelicht darf kein Weltlicher zum Diacon ordinirt werden, und ein Witwer kann nicht einmal zum Priesterthum gelangen. Kleine Pfarrkirchen, wie die meisten auf dem Lande, und die Regimenter haben keine Diaconen, Kathedralen dagegen mehrere unter einem Protodiacon. Ist kein Diacon da, so darf der Priester keinen niedrigern Kirchendiener Hand an die heiligen Gefässe legen, noch die Prosphoren bringen, das Evangelium lesen oder erklären lassen. Ausser den heiligen Thüren aber, im Schiffe der Kirche, kann er sich auch des Lesers oder Küsters bedienen."

θῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.[1]) Εἶτα προσερχόμενος τῷ ἀρχιερεῖ σφραγίζεται τρὶς τὴν κεφαλήν.

Καὶ κελεύει ἀποζώσασθαι τοῦτον, καὶ ἀρθῆναι τὸ μανδύλιον,[2]) εἶτα ἐρείδει ὁ χειροτονούμενος τὸ μέτωπον αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ[3])· καὶ κλίνει τὸ γόνυ τὸ δεξιόν. Καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἐκφωνήσαντος τό. Πρόσχωμεν, ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων ἐπικειμένην τὴν χεῖρα τῇ κεφαλῇ τοῦ χειροτονουμένου, ἐκφωνεῖ. Ἡ θεία χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα τὸν εὐλαβέστατον ὑποδιάκονον εἰς διάκονον,[4]) εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. Καὶ εὐθὺς τὸ Κύριε ἐλέησον ἐκ τρίτου, παρὰ τῶν ἐν τῷ βήματι, καὶ παρὰ τῶν ἐκτός. Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς σφραγίζει τρὶς τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν καὶ τοῦ διακόνου εἰπόντος. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων τὴν χεῖρα ἐπικειμένην εὔχεται οὕτως.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῇ προγνώσει τῇ σῇ τὴν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος χορηγίαν καταπέμπων ἐπὶ τοὺς ὡρισμένους ὑπὸ τῆς σῆς ἀνεξιχνιάστου δυνάμεως, λειτουργοὺς γενέσθαι, καὶ ἐξυπηρετεῖσθαι τοῖς ἀχράντοις σου μυστηρίοις· αὐτὸς, δέσποτα, καὶ τοῦτον, ὃν εὐδόκησας προχειρισθῆναι παρ' ἐμοῦ εἰς τὴν τῆς διακονίας λειτουργίαν, ἐν πάσῃ σεμνότητι διατή-

---

1) Russorum ecclesia: „O heiligen Märtyrer u. s. w. Eben dieses wird auch von dem Chore ausserhalb des Altars einmal gesungen. Derjenige, welcher ordinirt werden soll, küsst die vier Ecken des heiligen Tisches und die Hand und das Epigonation des Bischofs. Sodann gehen sie wieder rund um den heiligen Tisch und singen: Ehre sei dir, o Christe, unser Gott, der du bist der Ruhm der Apostel und die Freude der Märtyrer, deren Predigt war die Dreieinigkeit, einer und eben derselben Substanz. Das Chor singt eben dasselbe einmal, und der Neuordinirte küsst den heiligen Tisch und die Hand nebst dem Epigonation des Bischofs wie vorher. Sodann machen sie die dritte Procession rund um den heiligen Tisch und singen: Freue dich, o Jesaia; denn eine Jungfrau hat empfangen und einen Sohn geboren, Emanuel, Gott und Mensch; der Anfang ist sein Namen; ihn preisen wir, indem wir die Jungfrau verkündigen. Das Chor singt eben dieses einmal und der Neuordinirte küsst den heiligen Tisch an den vier Ecken und die Hand nebst dem Epigonation des Bischofs wie vorher."

2) Insignia videlicet Subdiaconorum deponere: quae sunt zona, tunica praecincta, mantile, malluvium.

3) Franc. Hallier de Sacr. Ord.: Frontem sacris altaribus infigunt Ordinandi, ut ab eo auctoritatem, securitatem, audaciam accipere se profiteantur, ut se divina non erubescere significent. Nam in fronte verecundiae sedes est: qui ergo fronti sacro altari affigitur, non se sacra officia ac ministeria altaris turpi unquam erubescentia deturpaturum ostendit.

4) Simeon: τότε εὐθὺς ἀπὸ ὑποδιακόνου εἰς τὸ διάκονος εἶναι γέγονε. Est igitur formula ἀναῤῥήσεως sacramenti collativa.

ρωσον, ἔχοντα τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Δώρησαι δὲ αὐτῷ τὴν χάριν, ἣν ἐδωρήσω Στεφάνῳ τῷ πρωτομάρτυρί σου, ὃν καὶ ἐκάλεσας πρῶτον εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας[1]) σου, καὶ καταξίωσον αὐτὸν κατὰ τὸ σοὶ εὐάρεστον, οἰκονομῆσαι τὸν παρὰ τῆς σῆς ἀγαθότητος δεδωρημένον αὐτῷ βαθμόν. Οἱ καὶ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται καὶ τέλειον ἀνάδειξον δοῦλόν σου.

Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν λέγει ὁ ἀρχιδιάκονος λεπτῇ φωνῇ, ὅσον ἀκούειν τοὺς συμπαρόντας διακόνους, καὶ ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακονικὰ ταῦτα.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς. Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, τοῦ δεῖνος, ἱερωσύνης, ἀντιλήψεως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦ δεῖνος, τοῦ νυνὶ προχειριζομένου διακόνου καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἄσπιλον καὶ ἀμώμητον αὐτῷ τὴν διακονίαν χαρίσηται, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως καὶ χώρας.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον. *Καὶ τούτων ῥηθέντων ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων τὴν χεῖρα ἐπικειμένην εὔχεται οὕτως.*

Ὁ Θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὁ τῇ ἀφθάρτῳ σου φωνῇ τοῖς ἀποστόλοις σου θεσπίσας τὸν τῆς διακονίας νόμον, καὶ τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον τοιοῦτον ἀναδείξας, καὶ πρῶτον αὐτὸν κηρύξας τὸ τοῦ διακόνου πληροῦντα ἔργον, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ σου· ὅστις θέλει ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν διάκονος. Σὺ, δέσποτα τῶν ἁπάντων, καὶ τὸν δοῦλόν σου τοῦτον, ὃν κατηξίωσας τὴν τοῦ

---

1) Et in omnibus fere sectarum officiis fit S. Stephani et sociorum Diaconorum commemoratio. Nestoriani: Christe, qui elegisti Stephanum, Philippum, Procorum, Nicanorem, Nicolaum, Timonem et Parmenam, elige servos tuos in ministerium tuum. — Cum exercitu domus Stephani et cohorte domus Philippi et Parmenae etc. et cum apostolis Petro et Paulo et praeconibus Matthaeo et Marco et cum Martyribus Sergio et Bacho et D. Georgio ac Cyriaco coniunge hos servos tuos cum iusto Athanasio.

διακόνου ὑπεισελθεῖν λειτουργίαν, πλήρωσον πάσης πίστεως, καὶ ἀγάπης καὶ δυνάμεως καὶ ἁγιασμοῦ, τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ σου πνεύματος. Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐπιθέσει τῶν ἐμῶν χειρῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῶν πλουσίων σου οἰκτιρμῶν, δίδοται χάρις τοῖς ἀξίοις σου. Ἵνα καὶ οὗτος, πάσης ἁμαρτίας ἐκτὸς γενόμενος, ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεώς σου ἀμέμπτως σοι παραστῇ, καὶ τὸν μισθὸν τὸν ἀδιάψευστον τῆς σῆς ἐπαγγελίας κομίσηται.

Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν περιτίθησι τὸ ὠράριον τῷ χειροτονηθέντι κατὰ τὸν ἀριστερὸν ὦμον p. 376, *λέγων,* Ἄξιος. *Καὶ ψάλλεται συνήθως τρίτον, τὸ* Ἄξιος, *παρὰ τῶν τοῦ βήματος, καὶ τρίτον, παρὰ τῶν ψαλτῶν. Εἶτα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς ἅγιον ῥιπίδιον,*[1] *λέγων ὁμοίως.* Ἄξιος,[2] *καὶ ἀσπάζεται αὐτόν. Ὁμοίως ἀσπάζονται αὐτὸν πάντες οἱ διάκονοι. Ὁ δὲ ῥιπίδιον λαβὼν ἵσταται· ἐκ πλαγίου τῆς ἁγίας τραπέζης, ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους καὶ ῥιπίζει ἐπάνω τῶν ἁγίων* (p. 61). *Καὶ ὁ ἕτερος διάκονος ἵσταται ἔξω τοῦ βήματος ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, ἐν ᾧ ἀναγινώσκονται τὰ εἰρηνικὰ καὶ λέγει.* Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες. Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Καὶ τὰ λοιπά. *Εἰς δὲ τὸν τῆς μεταλήψεως καιρὸν πρῶτος τῶν ἄλλων ὁ χειροτονηθεὶς μετέχει τῶν θείων μυστηρίων. Καὶ λέγει τὰ διακονικὰ εἰς τὸν τόπον αὐτῶν, ἤγουν τὸ* Ὀρθοὶ μεταλαβόντες p. 370. *Ταῦτα δὲ γίνονται, ὅταν γίνηται λειτουργία τελεία, ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ταῖς προηγιασμέναις γίνεται.*[3] *Ἰστέον ὅτι μετὰ τὸ ἀποτεθῆναι τὰ προηγιασμένα ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, πρὶν εἰπεῖν τὸν διάκονον.* Πληρώσωμεν τὴν δέησιν, προς-

---

1) Maronitae tradunt epistolam, thuribulum, flabellum seu velum calicis et imponunt capiti patenam cum corpore et calicem cum sanguine Christi. Iacobitae tradunt ordinato Diacono flabellum et thuribulum, Nestoriani epistolas Pauli.

2) Goar: Clerum omnem populumque Episcopis, Presbyteris et aliquando Diaconis ordinandis probitatis vitae virtutumque reddidisse testimonium plura antiquorum scriptorum enarrant monumenta. — — atque ita, quem declarat pontifex dignum *παρὰ τῶν τοῦ βήματος*, a clero nempe suscipitur et *παρὰ τῶν ψαλτῶν*, quasi populi voce approbatur. Ex adverso vero, si obtento gradu ordinis quemquam privari contigerit indignum, *ἀνάξιον* pronunciabant Graeci. Cod. Lit. I. p. 216 n.

3) Ordinationes Episcopi et Presbyteri facere non licet in Praesanctificatis, eo quod tum sacrificium non fiat. Ideo nec Episcopi nec Presbyteri consecrari possunt, quos ante sacrificium ordinant, ut postea cum ordinatore sacrificent. Verum cum Diaconi ordinatio celebretur post sacrificium peractum nihil impedit quominus ordinentur in Praesanctificatis.

ἄγεται ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι καὶ γίνεται ἡ τάξις τῆς χειροτονίας ὡς ἔφημεν.[1])

D. Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ Πρεσβυτέρου.[2])

Μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὸν Χερουβικὸν ὕμνον,[3]) ἵσταται ἐν τῇ Σολέᾳ ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι πρεσβύτερος. Καὶ ἐξερχόμενοι δύο διάκονοι λαμβάνουσιν αὐτὸν ἐξ ἑκατέρου μέρους καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἄχρι τῶν ἁγίων θυρῶν, ἐκεῖ δὲ ἀπολύουσιν αὐτὸν οἱ διάκονοι· καὶ λαμβάνουσιν αὐτὸν δύο πρεσβύτεροι, ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος,[4]) καὶ κυκλοῦσι τρὶς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ψάλλοντες καὶ τὸ Ἅγιοι μάρτυρες οἱ καλῶς ἀθλήσαντες. Ἰστέον δὲ, ὅτι ὅταν ψάλλωσι τὸ Ἅγιοι μάρτυρες, κάθηται ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὁ ἀρχι-

---

1) Apud Syros, Coptos, Nestorianos fit peractae ordinationis enuntiatio, cum ordinantur Subdiaconi, Diaconi, Presbyteri, Episcopi e. g.: Segregatus est, sanctificatus est, perfectus est et consummatus est N. in opus ministerii ecclesiastici et in munus leviticum Stephaniticum in nomine Patris etc. Habent Maronitae ordinationem propriam Archidiaconi (22 annorum) „Promotus est et signatus est et perfectus est N. Archidiaconus in sancta ecclesia Dei Sancti Domini N. Oppidi benedicti N. per gratiam divinam et illapsam coelestem. Abassiae ecclesia valde dehonestat Diaconorum munus. Nam cum soli clerici admittantur in Sanctuarium, saeculares homines, immo infantes Diaconi creantur. Narrat Brucius se aliquando totum exercitum ad Diaconatum promotum vidisse.

2) Triginta annorum Presbyter esse debet (apud Armenos 25—30), veluti iuvenilem aetatem supergressus et Christum aetate exprimens. Est autem Sacerdotis s. Presbyteri officium, corpus et sanguinem Christi consecrare, a peccatis poenitentes absolvere, sacram communionem fidelibus porrigere, baptizare, infirmos sacro oleo perungere, pro vivis et defunctis in ecclesia publice orare, benedicere et praedicare. Ecclesiis minoribus unus tantum Presbyter praeest (apud Russos Schwäschtschernik = clericus vel Pope = pater): maioribus ecclesiis maior est sacerdotum numerus. Tertia constitutio Novellarum Iustiniani constituit Presbyteros Magnae ecclesiae (τῆς σοφίας) sexaginta, Diaconos centum, Subdiaconos nonaginta, Lectores centum et decem, et Cantores viginti quinque et centum Ianitores.

3) In magno introitu, qui peragitur inter cantum Cherubicum, Ordinandus, Diaconus officio fungens, gestat super caput dona sacra, τῷ ἀέρι velata. Muralt l. c. p. 203: ‚Er geht auch im grossen Eingange vorläufig vor den heiligen Gaben her, mit dem Aer bedeckt zum Zeichen des heiligen Geistes, dessen Gaben bald über ihn kommen sollen. — Zwei Diaconen führen den zu Ordinirenden zu den heiligen Thüren, und nachdem sie sich vor dem Bischofe, der auf seinem Stuhle nahe an der Ecke der heiligen Tafel sitzt, gleichsam zur Rechten des unsichtbar auf dieser heiligen Tafel gegenwärtigen und durch den sichtbaren Dienst des Bischofs wirkenden Christus gebeugt: so rufen sie aus: „Befiehl, befehlet, befiehl, hochwürdigster Herr!“ Das „Befehlet“ geht auf die Gemeine, da in den ersten Zeiten der Kirche diejenigen, welche die Diener des Altars erwählten, selbst bei der Ordination derselben gegenwärtig waren.“

4) Protopapas, qui commemoratur infra, et ille ex sacerdotum numero, qui dignitate ad Protopapam proxime accedit.

ὺς, εἰς θρονίον, καὶ ἐκεῖ, ὅπου κυκλοῦσι γύρωθεν, ὅταν ἔρχωνται ιπροσθεν τοῦ ἀρχιερέως, ποιοῦσι μετάνοιαν, καὶ ὁ χειροτονούμενος ιπάζεται τὸ γόνυ τοῦ ἀρχιερέως ἐπάνω τοῦ ὠμοφορίου.[1]) Εἶτα ιστάμενος ὁ ἀρχιερεὺς, προςέρχεται αὐτῷ ὁ χειροτονούμενος καὶ ρραγίζεται τρίτον τὴν κεφαλὴν παρ' αὐτοῦ. Καὶ ἐρείσας τὸ μέτωον τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, κλίνει καὶ ἄμφω τὰ γόνατα. Καὶ ἐκφωνοῦνς τοῦ διακόνου· Πρόσχωμεν, εὐθὺς ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων καὶ ιν δεξιὰν χεῖρα ἐπικειμένην αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ. Ἡ θεία χάρις, ἡ άντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληιῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα, τὸν εὐλαβέστατον διάκονον, ς πρεσβύτερον, εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' ὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. Καὶ λέγουσι τὸ Κύριε έησον, τρὶς, οἱ ἐντὸς τοῦ βήματος, ὁμοίως καὶ οἱ ψάλται. Πάλιν ὶν σφραγίσας αὐτὸν τρίς, καὶ τὴν χεῖρα ἔχων ἐπικειμένην, τοῦ διαινου εἰπόντος· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. λέγει ὁ ἀρχιερεὺς τὴν χὴν ταύτην μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς ὁ ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος, ὁ πάσης κτίσεως ρεσβύτατος ὑπάρχων, ὁ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ πρεσβυτέρου τιήσας τοὺς ἐν τῷ βαθμῷ τούτῳ ἀξιωθέντας ἱερουργεῖν τὸν ίγον τῆς σῆς ἀληθείας (Rom. 15, 16)· αὐτὸς, δέσποτα, τῶν πάντων, καὶ τοῦτον, ὃν εὐδόκησας προχειρισθῆναι παρ' ιοῦ, ἐν ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ καὶ ἀκλινεῖ τῇ πίστει, εὐδόκησον ποδέξασθαι τὴν μεγάλην ταύτην χάριν τοῦ ἁγίου σου πνεύατος. Καὶ τέλειον ἀνάδειξον δοῦλόν σου, ἐν πᾶσιν εὐαρεσοῦντά σοι καὶ ἀξίως πολιτευόμενον τῆς δωρηθείσης αὐτῷ πὸ τῆς σῆς προγνωστικῆς δυνάμεως, μεγάλης ταύτης ἱερακῆς τιμῆς. Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία ιὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ιῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ὠνων.[2])

Καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν λέγει ὁ πρωτοπαπᾶς[3]) λεπτῇ φωνῇ

---

1) Ex Nestorianorum, Maronitarum aliorumque disciplina fit tonsura capitis sacertis. Nec dubitat Assemannus quin olim apud Graecos quoque facta sit. Sane mentiom eius iniicit Germanus.

2) Haec oratio Presbyterorum propria est et peculiaris. Respondent Nestorianorum: mine Deus fortis omnipotens. Coptorum: Domine Deus omnipotens, qui omnia creasti. ronitarum et Iacobitarum: Deus magne et admirabilis.

3) Protopapas vel πρωτοϊερεύς, Archipresbyter cum missam celebrat Episcopus, aeit omnibus in ecclesiastica dignitate constitutis, communionem tradit Episcopo et Epiopus ipsi. Primas in omnibus obtinet et absente Episcopo eius vicem gerit. Porro dinus eum ἔκδικον τῶν κρίσεων appellet, quoniam diiudicat de rebus ecclesiasticis.

ὅσον ἀκούειν τοὺς συμπαρόντας καὶ ἀποκρίνεσθαι τὰ διακονικὰ ταῦτα.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης τοῦ.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, τοῦ δεῖνος, ἱερωσύνης, ἀντιλήψεως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἡμῶν ἄσπιλον καὶ ἀμώμητον αὐτῷ τὴν ἱερωσύνην χαρίσηται, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦ δεῖνος, τοῦ νυνὶ προχειριζομένου πρεσβυτέρου, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου.

Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἔχων τὴν χεῖρα ἐπικειμένην εὔχεται οὕτως.

Ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἐν δυνάμει, καὶ ἀνεξιχνίαστος ἐν συνέσει, ὁ θαυμαστὸς ἐν βουλαῖς, ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· αὐτὸς, Κύριε, καὶ τοῦτον, ὃν εὐδόκησας τὸν τοῦ πρεσβυτέρου ὑπεισελθεῖν βαθμὸν, πλήρωσον τῆς τοῦ ἁγίου σου πνεύματος δωρεᾶς· ἵνα γένηται ἄξιος παρεστάναι ἀμέμπτως τῷ θυσιαστηρίῳ σου, κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας σου, ἱερουργεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας σου, προσφέρειν σοι δῶρα καὶ θυσίας πνευματικὰς, ἀνακαινίζειν τὸν λαόν σου διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Ὅπως καὶ αὐτὸς ὑπαντήσας ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιδημίᾳ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, δέξηται τὸν μισθὸν τῆς ἀγαθῆς οἰκονομίας τοῦ οἰκείου τάγματος ἐν τῷ πλήθει τῆς ἀγαθότητός σου.

Ὅτι εὐλόγηται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν ἀνίστησιν αὐτὸν καὶ φέρει τὸ ὄπισθεν τοῦ ὠραρίου αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἔμπροσθεν τοῦ δεξιοῦ μέρους, λέγων· Ἄξιος.

Εἶτα ἐνδύων αὐτὸν τὸ φελώνιον ἐκφωνεῖ καὶ αὖθις τὸ Ἄξιος. Καὶ ψάλλουσιν αὐτὸ οἱ τοῦ βήματος καὶ οἱ ψάλται[1]) καὶ οὕτως

---

1) Nestoriani: Signat Archidiaconus super eorum capita et praecipit eis, ut prostrati ad terram adorent et surgant. Postea accipit pallium Pontifex, quod humero uniuscuiusque eorum impositum erat eoque illum induit, tollensque orarium de eius humero

ἀσπάζεται τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἀπερχόμενος ἵσταται μετὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀναγινώσκων τὸ κοντάκιον.[1])

Καὶ ὁ διάκονος ἵσταται εἰς τὸν συνήθη τόπον, λέγων τὸ Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ.

Ὅτε δὲ τελειωθῶσι τὰ ἅγια καὶ μέλλει εἰπεῖν· ὥςτε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσι, προςερχόμενος ὁ χειροτονηθεὶς, ἐπιτίθησιν αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς τὸν ἅγιον ἄρτον,[2]) λέγων οὕτως.

Λάβε τὴν παρακαταθήκην ταύτην καὶ φύλαξον αὐτὴν, ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε παρ' αὐτοῦ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι αὐτήν.[3])

Ὁ δὲ λαβὼν ἀσπάζεται τὴν χεῖρα τοῦ ἀρχιερέως καὶ μεθίσταται ἐν ᾧ πρότερον ἵστατο τόπῳ· τὰς μὲν χεῖρας θεὶς ἐπάνω τῆς

ıd pectus imponit. Idemque Episcopus tradit librum Evangeliorum in manus eius, qui mpositionem manus accepit et signat eum pollice dextero in fronte dicens: Segregatus ɪst, sanctificatus est, perfectus est, consecratus est talis in opus Presbyteratus ecclesiastici Kasha s. Kashisha) et in ministerium Sacerdotii Aaronitici. In nomine Patris etc.

1) E Goari sententia κ. hoc loco non significat brevem modulum p. 213 sed librum lissalem in epitomen redactum ac solum Chrysostomi, Basilii et Germani Liturgias comılectentem. Concelebrat enim Sacerdos recens ordinatus Pontifici. Et sane hoc sensu ıaec vox accipienda est apud Balsamonem Inr. Orat. V, 5: *μεταγραφέντα ἐκ κοντα-ίων* significat ibi libros e codicibus ecclesiasticis transscriptos. At vero cum Codimus ommemorat *κοντάκιον τῆς χειροτονίας*, librum in quo Ordinationum formulae conscriıtae sunt, ego hunc librum intellexerim. Legit Ordinandus eum secreto, ne incidat in erorem vel inepti quid faciat.

2) Inde praecipit Simeon, ut in mensa propositionis vel in prima oblatione offeraar *ἄρτος δεύτερος*, quem postea ordinatus manibus accipiat p. 383 sq.

3) Simeon: *ὁ ἀρχιερεὺς δίδωσι τοῦτον τῷ χειροτονηθέντι τὰς παλάμας σταυοειδῶς ἐκτυποῦντι εἰς τὴν τοῦ θείου πάθους ἔνδειξιν· καὶ ὅτι τὰς παλάμας τρώθη ὑπὲρ ἡμῶν ὁ σταυρωθεὶς — — τοῦτο φρίκης ἁπάσης μεστόν. Δείκνυσι ἀρ ὡς οἰκόνομος τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων γίνεται καὶ οὐκ ἄλλον, ἀλλὰ τὸν Ἰηοῦν τὸν ζῶντα ἄρτον λαμβάνει ἱερουργεῖν καὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸν ὡς παρακαταθήκην πιστεύεται καὶ ὀφείλει τηρεῖν ταῦτα, τὴν ἱερωσύνην καὶ τὴν ερουργίαν ἀμώμητα, ὅτι παρ' αὐτοῦ ταῦτα ἀπαιτηθήσεται τοῦ Κυρίου.* Et simul ıcusat Latinos, quod ungant Presbyteros. Cod. Lit. I. p. 240. Contendit enim sine nctione iis sufficere, quod corpus Christi in eorum manibus tradatur. At vero olim pa.is Sacerdoti in ordinatione tradendus, non erat consecratus, ut apparet ex Codice Barerino. Testaturque Arcudius, in Russia eandem in usu perseverare consuetudinem. Kinius caerimoniam panis alto praetermittit silentio. Muralt l. c. p. 206: „Der Bischof iebt ihm nach Verwandlung des Brodes in den göttlichen Leib einen lebenbringenden 'heil in die Hand als ein Pfand, das ihm anvertraut werde von Christus und das er ohl verwahren solle bis zum Ende seiner Tage.“ Alia refert Laspeyres in praeclaissima disputatione (Ordination. Erschii et Gruberi Enc.): „In Russland hat sich der äl:re Ritus erhalten, dass der Presbyter ein Stück ungeweihten Brodes empfängt, welches r nachher selbst consecrirt.“ Non dubito quin erraverit Mourawieff, qui caerimonias cclesiae suae semper perpendit pie ac devote, non semper docte et erudite.

ἁγίας τραπέζης· καθ' ἑαυτὸν δὲ λέγων τὸ Κύριε ἐλέησον, καὶ Ἐλέησόν με ὁ Θεός.[1])

Ὅτε δὲ μέλλει εἰπεῖν· Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις· τότε ὁ χειροτονηθεὶς ἀποδίδωσιν τὸν ἅγιον ἄρτον.[2]) Καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως μεταλαμβάνει πρῶτος[3]) τῶν ἄλλων. Καὶ λέγει καὶ τὴν ἐπισθάμβωνον εὐχήν.[4])

Ε. *Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ ἐπισκόπου.*[5])

Μετὰ τὴν τοῦ τρισαγίου συμπλήρωσιν ἄνεισιν ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὴν κρηπῖδα[6]) *τὴν πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης. Καὶ προσάγεται τούτῳ παρὰ τῶν συμπαρόντων τριῶν ἀρχιερέων*[7]) *ὁ χειροτονεῖσθαι μέλλων,*

---

1) Postquam episcopi manum osculatus est, defert elatas manus habens, sacrum panem ad mensam et capite manibus incumbente orat, memoriam faciens et sui ipsius et episcopi, qui ipsum ordinavit omniumque clericorum et laicorum omnibusque salutem deposcit. Viventium quoque orthodoxorum et mortuorum recordatur.

2) Scilicet ut a sacerdote dividatur in partes consuetas et legitimas p. 414.

3) Ut est apud Simeonem, postea tradit calicem Presbyteris et Diaconis accedentibus, testificans opere, se consecratum esse sacerdotem et facultatem accepisse, sacramenta aliis communicandi.

4) Plurimi libri rituales et occidentalium et orientalium Christianorum commendant Neomystis pias meditationes et exercitationes. Exemplo sint Armeni (Herzog l. c. p. 505): „Die Priester, meist von den Gemeinden erwählt, bringen nach der Einweihung durch den Erzbischof vierzig Tage in geistlicher Uebung in einer Kirche zu." Alia refert Parrot l. c. p. 101: „Jeder Laie, wenn er nur von der Gemeinde erwählt worden, und die vorgeschriebenen vierzig Tage unter Fasten und kirchlichen Uebungen in einer Kirche zugebracht hat, kann von einem Bischof zum Priester geweiht werden und darf nun Messe lesen u. s. w."

5) Quaedam sunt episcopis et presbyteris communia, ut praedicare et interpretari verbum Dei, baptizare, offerre et benedicere. Alia propria Episcoporum sunt: potestas ordinandi, conferendi sacramentum chrismatos, dedicandi ecclesias et altaria, et gubernandi clerum et populum. Euchologia, quae vulgo feruntur, non continent ritum electionis Episcoporum, accurate descriptum a Simeone Thessalonicensi. Transscribimus electi denuntiationem: *ἁγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ παρ' αὐτὸν θεία σύνοδος προσκαλοῦνται τὴν ἁγιωσύνην σου εἰς ἀρχιερέα τῆς δεῖνα ἁγιωτάτης ἐκκλησίας. Ὁ δὲ τούτων ἀκούσας ἀπολογεῖται τὰ εἰκότα, καὶ εὐχαριστεῖ πρῶτον τῷ Θεῷ ἀξιωθεὶς τῶν ὑπὲρ αὐτόν· εἶτα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ τοιούτου ἔργου αὐτὸν ὑπηρέτην ἐκλεξάμενοις καὶ εἰς τοῦτο καταξιῶσαι θελήσασιν. Εἶτα καὶ εὔχεται καλῶς καὶ ὡς Θεῷ φίλος χάριτι αὐτοῦ καὶ εὐχαῖς τῶν ἐκλεξαμένων διακονῆσαι καὶ ἐκτελέσαι τὸ ἐγχειρηθέν.*

6) *κρῆπις* i. e. basis s. solium sanctuarii, quod est ante sacram mensam et interiacet inter ultimum gradum altaris et sanctuarii cancellos.

7) Tres enim adesse debent Episcopi praeter Consecrantem, ut praescribitur can. 4 Concilii Nicaeni.

τοῦ δεξιοῦ μέρους. Ὁ δὲ χαρτοφύλαξ [1]) ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ δίδω-
ι αὐτῷ χάρτην ἐν ᾧ γέγραπται, εἰ μὲν πατριάρχης ἐστὶν ὁ χειρο-
νῶν, ταῦτα·

Ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ
ιχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων. Εἰ δὲ μητροπολίτης, ταῦτα·
ήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ τῶν
ιωτάτων πρεσβυτέρων.[2]) Ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ
ιθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προ-
ιρίζεται τὸν δεῖνα, τὸν θεοφιλέστατον πρεσβύτερον, ἐπί-
οπον τῆς θεοσώσταυ πόλεως, τῆςδε. Εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ
τοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ᾽ αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύμα-
ς. Καὶ οἱ τοῦ βήματος, καὶ οἱ ἐκτὸς τὸ Κύριε ἐλέησον, τρίς.
ιιδιδομένου τοίνυν τοῦ τοιούτου χάρτου τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ τοῦ χαρ-
φύλακος ἢ τοῦ ἀρχιδιακόνου λέγοντος τὸ Πρόσχωμεν, ὁ ἀρχιερεὺς
αγινώσκει τὰ γεγραμμένα εἰς ἐπήκοον τῶν περιεστώτων, καὶ πάν-
ν φωνούντων τὸ Κύριε ἐλέησον, ὡς προδεδήλωται, ἀναπτύσσει
εὐαγγέλιον ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ τραχήλῳ
ῦ χειροτονουμένου, συνεφαπτομένων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων.[3])
τα ποιῶν σταυροὺς τρεῖς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔχων ἐπι-
ιμένην αὐτῷ τὴν χεῖρα, εὔχεται οὕτως.

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ νομοθετήσας ἡμῖν διὰ
ῦ πανευφήμου σου ἀποστόλου Παύλου, βαθμῶν καὶ τα-
ιάτων τάξιν εἰς τὸ ἐξυπηρετεῖσθαι καὶ λειτουργεῖν τοῖς

---

1) Cancellarius, qui ab commentariis est. Simeon: ὁ δὲ τὰ τῶν ἱερέων ἐπι-
ιτεῖ καὶ εὐτακτεῖ τούτους καὶ ἐρευνᾷ τὰ περὶ αὐτῶν· προςαγομένους ἐξετάζει
ι πρὸς τὸ ἱερᾶσθαι προςάγει, καὶ τὰ τῶν γάμων νομίμως φροντίζει γίνεσθαι·
τῶν ἐπισκόπων δὲ καὶ τὰ τῶν κρίσεων ἐξυπηρετῶν δικαιώματα· γνώμην τοῦ
άρχου καὶ τὰ ὑπομνήματα φυλάσσει· καὶ γὰρ ὅλως ἡ δεξία ἐστι τοῦ ἀρχιερέως.

2) Grandis est et sollemnis Maronitarum ritus. Patriarcha genuflectit coram Electo
ita dicit: Spiritus Sanctus vocat te, ut sis Episcopus aut Metropolita pro loco N. Et
ıflectunt omnes — deinde etiam Electus procidit in faciem suam coram Patriarcha et
it: Consentio et accepto.

3) Simeon: — δηλοῦντος τοῦ ἔργου ὡς τὸν Χριστὸν ἔχει κεφαλὴν, κεφαλὴ
; ἐκκλησίας γινόμενος καὶ πάντα τὰ τοῦ Χριστοῦ εἰδέναι τοῦτον καὶ πᾶσαν
ιν τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, ὡς ἐγχωρεῖ καὶ περὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ τίθεται καὶ
ντα νοῦν καὶ λόγον καὶ τὰς αἰσθήσεις τυποῦν καὶ ῥυθμίζειν κατὰ Χριστὸν καὶ
ὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ αὐχένα καὶ μηδὲν πράττειν παρὰ γνώμην αὐτοῦ. Cod.
. I. p. 249 sq. Latini et Nestoriani iubent codicem Evangelicum ordinando imponi ante-
ım ceterae consecratoriae preces recitentur: Graeci vero, Syri, Maronitae eam caerimo-
m tum fieri praescribunt, postquam Consecrator manum capiti ordinandi imposuit, di-
ıs: Divina gratia etc. Nestoriani legunt ex evangelio Matth. 16, 13—18. Ioh. 21, 15—17.
positum Evangelium tenent, donec preces omnes compleantur peractaeque consecra-
nis proclamatio fiat.

σεπτοῖς καὶ ἀχράντοις σου μυστηρίοις ἐν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους· αὐτὸς, δέσποτα τῶν ἁπάντων, καὶ τοῦτον τὸν ψηφισθέντα καὶ ἀξιωθέντα ὑπεισελθεῖν τὸν εὐαγγελικὸν ζυγὸν καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν, διὰ τῆς χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ τῶν συμπαρόντων λειτουργῶν, καὶ συνεπισκόπων, τῇ ἐπιφοιτήσει, καὶ δυνάμει, καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου σου πνεύματος ἐνίσχυσον, ὡς ἐνίσχυσας τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ προφήτας, ὡς ἔχρισας τοὺς βασιλεῖς, ὡς ἡγίασας τοὺς ἀρχιερεῖς. Καὶ ἀνεπίληπτον αὐτοῦ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπόδειξον, καὶ πάσῃ σεμνότητι κατακοσμῶν, ἅγιον ἀνάδειξον εἰς τὸ ἄξιον γενέσθαι, τοῦ αἰτεῖν αὐτὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, καὶ ὑπακούειν σε αὐτοῦ.

Ὅτι ἡγίασταί σου τὸ ὄνομα, δεδόξασταί σου ἡ βασιλεία.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν λέγει τῶν συγχειροτονούντων ἀρχιερέων εἷς, λεπτῇ φωνῇ, ὅσον ἀκούειν τοὺς συνόντας ἀρχιερεῖς καὶ ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακονικὰ ταῦτα.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας. Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος. Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, τοῦ δεῖνος, ἱερωσύνης, ἀντιλήψεως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγείας καὶ σωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦ δεῖνος, τοῦ νυνὶ προχειριζομένου ἐπισκόπου καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἄσπιλον καὶ ἀμώμητον αὐτοῦ τὴν ἀρχιερωσύνην χαρίσηται, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως. Καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν χρηζόντων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον. Τῆς παναγίας ἀχράντου,

Καὶ τούτων λεγομένων ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων ὡσαύτως τῇ τοῦ χειροτονουμένου κορυφῇ τὴν χεῖρα ἐπικειμένην, εὔχεται οὕτως.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν τὴν τῆς θεότητος ὑπενεγκεῖν οὐσίαν, τῇ σῇ οἰκονομίᾳ ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν διδασκάλους καταστήσας, τὸν σὸν ἐπέχοντας θρόνον, εἰς τὸ ἀναφέρειν σοι θυσίαν καὶ προςφορὰν ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου. Σὺ, Κύριε, καὶ τοῦτον τὸν ἀναδειχθέντα οἰκονόμον τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος ποίησον γενέσθαι μιμητὴν σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος, τιθέντα

ἡν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων σου, ὁδηγὸν τυφλῶν, ῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ωστῆρα ἐν κόσμῳ· ἵνα καταρτίσας τὰς ψυχὰς τὰς ἐμπιτευθείσας αὐτῷ ἐπὶ τῆς παρούσης ζωῆς παραστῇ τῷ βήατί σου ἀκαταισχύντως, καὶ τὸν μέγαν μισθὸν λήψηται, ἡτοίμασας τοῖς ἀθλήσασιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐγγελίου σου. Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, ὁ Θεός.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν αἴρει τὸ εὐαγγέλιον καὶ τίθησιν εἰς τὴν ίαν τράπεζαν. Καὶ οὕτως ἐπιτίθησι τῷ χειροτονηθέντι τὸ ὠμοόριον, λέγων, Ἄξιος, ὁμοίως καὶ ὁ κλῆρος τὸ αὐτό.[1])

Εἶτα τὸν χειροτονηθέντα ἀσπάζεται ὁ χειροτονήσας καὶ οἱ λοιοὶ ἐπίσκοποι. Καὶ τῆς συνήθους εὐφημίας[2]) τελουμένης, ἀνέρνται εἰς τὸ σύνθρονον. Καὶ καθεζόμενος πρῶτος ὁ χειροτονηθεὶς, ρηνεύει εἰς τὸν ἀπόστολον.[3]) Καὶ πρῶτος τῶν ἄλλων τοῦ τιμίου όματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ μεταλαμβάνει. Αὐτὸς καὶ τῷ ιροτονήσαντι καὶ τοῖς λοιποῖς μεταδίδωσι.[4])

---

1) Nestorianus consecrator circumdat Ordinatum Maaphra et induit Biruna et tradit gam in manum eius dexteram et signat eum crucis signo, dicens: Segregatus est, sanficatus est, consecratus est talis in opus magnum episcopatus (Kalipha) loci N. aut ciatis, aut dioecesis talis et omnis dictionis eius. In nomine etc.

2) Cum a clero acclamatur: εἰς πολλὰ ἔτη — ad multos annos Cod. Lit. I. p. 255.

3) Lectori, epistola absoluta, ait: εἰρήνη σοι et ecclesiae benedicit.

4) Ritum Syro-Iacobitarum in Episcopo consecrando communicamus lectori ex praerissimo Morini libro de Ordinationibus: „Postquam circumtulerunt Mysteria divina, dat triarcha cidarim uni ex episcopis, et ponit eam super caput ordinandi, eumque assuunt duo episcopi, unus per dexteram, alter per sinistram, et adducunt eum coram paarcha. Iubet autem patriarcha eum, qui ordinandus est, genua ponere: deinde dicit ationem. Postea sedent, patriarcha, episcopi, et omnis clerus. Tunc dat patriarcha afessionem (fidei) ordinando, qui surgens de meridie tendensque versus aquilonem, eam ;it, et testimonium perhibet de illo. Et postquam legit, tradit eam patriarchae coram iversa congregatione, et ambo genua flectit coram altari sancto, existente tunc super ıum vestis et ornatus sacerdotali ordine. Surgit tum patriarcha, et incipit orationem. dicit patriarcha: Pax vobis, Populus: Et cum Spiritu tuo. Pater noster. Et unus ex iscopis alta voce pronuntiat praeconium hoc: Gratia divina, quae infirma sanat, et deientia complet, et ecclesiarum curam gerit, vocat et promovet hunc N. amantem Dei esbyterum, qui est hic proximus ad episcopatum (aut metropolitatum) urbis N., quae b potestate apostolica et divina Antiochiae urbis benedictae, amantis Christum, et a risto amatae, et metropolis orientis totius orthodoxi. Precemur igitur omnes, ut veniat per eum gratia et habitatio Spiritus sancti. Et clamat ter populus: Kyrie eleison. inde sumit patriarcha dona ex corpore et sanguine, cum sunt utraque in invicem conıcta. Postea revertitur ad eum, qui ordinatur. Tum evangelium super caput eius aper- n tenent episcopi, quotquot sunt. Patriarcha autem ponit manus suas super caput eius bter evangelium: eas autem movet; dum episcopi attollunt evangelium desuper manus triarchae, et deprimunt illud, quoties movet: oculi eius interim cum timore suspiciunt

F. Die Gebräuche der Wahl und Ordination der Bischöfe und Erzbischöfe nach der Gewohnheit der russischen Kirche aus der zu St. Petersburg im Jahre 1725 gedruckten Form.

(Ex libro Kingii p. 272—287.)

Wenn es nöthig ist, einen Bischof oder Erzbischof zu einer vacanten Stelle zu erwählen, so muss es erstlich durch die Stimmen der heiligen gesetzgebenden Synode beschlossen werden. Ein jedes Mitglied muss mit seiner eigenen Hand den Namen dessen, den er für den würdigsten zu diesem Amte hält, auf einen Zettel schreiben, worauf bei verschiedenen zu diesem Ende angestellten Versammlungen endlich zwei Candidaten ernennt werden, welche die Synode dem Monarchen vorschlägt, der es hernach bestimmt, welcher von den zweien soll eingesetzt werden. Sobald als nun die Synode den Willen des Monarchen erfahren hat, so wird die Einsetzung des erwählten Bischofs auf folgende Weise verrichtet.[1])

---

in altum. Ter sic facit. Post autem motionem imponit patriarcha dexteram suam super caput illius, qui ordinatur: sinistram mutans in modum orbis seu circuli super caput illius, qui ordinatur. Interea cum quiete et silentio tenent episcopi evangelium super caput illius, et precatur. Tunc apprehendit patriarcha eum, qui ordinatur, per manum dexteram, eumque erigit et vestit tunica et phaino albo (vesti quadam lintea), ponitque cidarim seu mitram super caput eius. Insuper patriarcha illum in throno collocat, et circumferunt eum tribus vicibus, et unaquaque vice patriarcha exclamat Dignus, similiter quoque post eum populus exclamat Dignus. Tunc revertitur patriarcha ad eum, qui ordinatur, et apprehensa eius dextera deducit e throno; deinde ipse patriarcha pastorale pedum dextera in eius summitate apprehendit, et unusquisque ex episcopis illud assumit iuxta ordinem suum; et ille qui ordinatus est, illud apprehendit subter manus episcoporum et precatur. Post orationem exclamat patriarcha, suavi cantu sic dicens: Virgam fortitudinis misit tibi Dominus ex Sion, et dominabitur inimicis tuis. Et hoc similiter dicitur ab episcopis et a clero, et a patriarcha tribus vicibus. Postea dat patriarcha baculum ei, qui est ordinatus, et egreditur ad portam altaris, et signat populum cum isto baculo tribus vicibus in figuram crucis. Quo facto reddit baculum patriarchae."

1) Kingius: „Nach der Verordnung Peters des Grossen musste der Monarch einen von den Zweien durch die Synode empfohlenen erwählen; gegenwärtig aber wird diese Mode nicht mehr beobachtet. Der Monarch setzt oft das ganze Verzeichniss der Synode bei Seite und ernennt einen andern, den er für gut befindet, und diesen müssen sie erwählen. Wie in der englischen Kirche, wenn der König sein Congé d'elire an den Dechant und das Capitel einer Cathedralkirche schickt, um einen Bischof zu erwählen, so müssen sie die in dem Empfehlungsschreiben des Königs erwähnte Person nehmen." Muralt in Lexidio: „Er steht in Russland im Range eines General-Majors und ebenso unmittelbar unter der heiligen Synode als der Erzbischof oder Metropolit. Indess kann

Alle Erzbischöfe und Bischöfe in der Hauptstadt werden zu
:r heiligen Synode zusammen berufen, und wenn sie versammelt
nd, so legt der erste Erzbischof sein Epitrachelion an und fängt
so an:

Gelobet sei unser Gott.

Die beistehenden Bischöfe sagen: O himmlischer König. *Das risagion. Nach dem Pater noster die Ausrufung durch den Erz-schof:* Denn dein ist das Reich.

Die Uebrigen: Amen.

Das Troparion.

Gelobet seist du, o Christe, unser Gott, der du die weisen ischer ernannt und ihnen deinen heiligen Geist gesandt und ırch sie die ganze Welt gewonnen hast. O du Liebhaber der enschen, Ehre sei dir.

Das Gloria: Jetzt und immerdar.

Das Contakion.

Da der Höchste hernieder kam vom Himmel und die Spraıen verwirrete, so theilte er die Völker; aber da er die feuri-:n Zungen herabschickte, so vereinigte er sie, dass wir mit nem Herzen und einer Stimme preisen sollten seinen heiligen Geist.[1])

Sodann sagt der Erzbischof die folgende Ectinia:

Sei uns gnädig, o Herr, nach deiner grossen Güte; wir bitn dich, erhöre uns und sei uns gnädig.

---

auch auf eine einträglichere Eparchie oder auf ein Erzbisthum versetzt werden oder lbst an seiner frühern Stelle den Ehrentitel eines Erzbischofs bekommen. Meist wird aus den Archimandriten, zuweilen auch aus den Hegumenen, immer aber aus der Klo-:rgeistlichkeit genommen. Er besetzt auch sämmtliche geistliche Stellen seiner Eparchie sser den Archimandriten, die er der heiligen Synode bloss vorschlagen darf; er selbst er wird vom Kaiser gewählt aus dreien von der Synode ihm Vorgeschlagenen. Wenn Gottesdienst hält, wird er zuerst öffentlich auf dem grossen Ambon gekämmt, angeeidet und ihm werden die Hände gewaschen, wahrscheinlich weil er in früheren Zeiten ıch langen, beschwerlichen Wanderungen in seiner Eparchie herum auf den Dörfern :ine andere Herberge hatte, als die Kirche. Ausser dieser trägt er nur das Panagion ıer der schwarzen Klosterkleidung."

1) Mourawieff-Muralt l. c. p. 207: „Ein wundervoller Gegensatz ist in diesem roparion ausgedrückt: In Babel die Sprachverwirrung von dem stolzen Thurmbau her ıd die feindselige Theilung der Völker — aber in dem einfachen Gemache auf Zion e Feuerzungen, die Fischer zu Menschenfischern machten, auf dass alle Völker vereinigt ərden zur Ehre Gottes. So segensreich ist der Wiederschein des Neuen Bundes auf nes der furchtbarsten Bilder des Alten."

Auch bitten wir für (*den Monarchen, namentlich*).

Auch bitten wir für die heilige gesetzgebende Synode.

Auch bitten wir für den ehrwürdigsten Archimandriten, oder Hieromonachus,[1]) N., der jetzt zu dem bischöflichen Stuhle von N. N. erwählet ist, welchen Gott erhalte!

Auch bitten wir für alle unsere Brüder und für alle Christen.

Ausrufung. Denn du bist der gnädige Gott, der Liebhaber der Menschen.

O du, die du reiner bist, als die Cherubim u. s. w.

Das Gloria: Jetzt und immerdar.

Herr, sei uns gnädig; *dreimal.*

Gieb den Segen, mein Herr.

Die Entlassung. Christus, unser wahrer Gott, der in der Gestalt der feurigen Zungen herabschickte vom Himmel seinen heiligsten Geist seinen Jüngern und Aposteln, durch das Gebet seiner reinsten Mutter, des ehrwürdigen und berühmten Propheten, Vorläufers und Täufers Johannis (*des Heiligen, dessen Tag es ist, namentlich*) und aller Heiligen, wird uns gnädig sein und uns erretten, denn er ist gut und der Liebhaber der Menschen.

Sodann verkündigt ihm der vornehmste Erzbischof die Wahl des neuen Bischofs auf diese Art:

Ehrwürdiger Vater, Archimandrit oder Hieromonachus N. Der durchlauchtigste und grossmächtigste (*Monarch, namentlich*) hat durch sein besonderes und eigenes Edict befohlen und die heilige gesetzgebende Synode aller Reussen giebt seinen Segen dazu, dass ihr, heiliger Herr, Bischof seid der Städte[2]) N. N., welchen Gott erhalte!

Der erwählte Bischof antwortet: Da der durchlauchtigste und grossmächtigste (*Monarch, namentlich*) befohlen, und die heilige gesetzgebende Synode mich für würdig geachtet hat, dieses Amt zu übernehmen, so danke ich daher und übernehme es, und widerspreche auf keine Weise.

Hierauf setzen sich die Erzbischöfe und Bischöfe in einem Kreise nieder und stellen den erwählten Bischof in die Mitte. Die Sänger singen πολλὰ ἔτη dem Monarchen, der Synode und

1) Constat inter omnes, ecclesiam orientalem episcopos et metropolitas, quibus non licitum est uxorem ducere, semper creare e monachis.

2) Kingius: „In Russland enthält ein Bisthum allezeit zwei Hauptstädte, welche dem Bischofe den Titel geben, als: Gabriel, Erzbischof von Petersburg und Reval."

dem erwählten Bischofe. Sodann giebt der erste Erzbischof den Segen dem neuerwählten Bischofe mit dem Kreuze, welches er in seinen Händen hält, besprengt ihn mit dem heiligen Wasser und alle kehren zurück.

Diese Ceremonie, den neuen Bischof einzusetzen, wird des Morgens vor der Liturgie oder Communion verrichtet.[1])

Nach einigen Anweisungen wegen der Zeit und der Art, die Glocken zu läuten, um diesen Dienst anzukündigen, geht die Beschreibung also fort: Am Abende vor dem Tage der Ordination werden die Sachen in der Kirche auf folgende Weise zubereitet. Dem Ambon gegenüber nach der Thüre des Eingangs in die Kirche wird ein Theater[2]) *zu dieser Absicht errichtet und mit Teppichen bedeckt, worauf die Stühle der Bischöfe, die bei der Ceremonie zugegen sein sollen, gesetzt werden. Mitten in der Kirche, nahe bei dem Ambon, wird die Gestalt eines Adlers*[3]) *mit einem Kopfe auf den Boden gesetzt mit ausgebreiteten Flügeln, und als ob er auf seinen Füssen aufrecht stünde; unter dem Adler wird eine Stadt mit ihren Mauern und Thürmen vorgestellt, so dass der Adler auf die Spitze der Thürme zu stehen*

---

1) Kingius: „Man muss merken, dass die Einsetzung des erwählten Bischofs in der heiligen Synode verrichtet wird, das ist das Zimmer, wo sich der geistliche Rath versammelt."

2) Kingius: „Das hier erwähnte Theater ist eine flache Erhöhung, die also genannt wird, um sich von dem Ambon nahe bei der königlichen Thüre zu unterscheiden. Einige Bühnen von dieser Art werden bisweilen auch Ambons genannt."

3) Kingius: „Dieser Umstand muss sehr sonderbar scheinen. Diese Vorstellungen sind auf einem Teppiche oder Tapete gewirkt, die auf den Boden gelegt wird. Simeon von Thessalonich giebt diese Erklärung davon, und ich weiss keine bessere: „Die Griechen, sagt er, malen auf den Boden, wo ein Bischof soll eingeweiht werden, drei Flüsse; über die Flüsse eine Stadt und über die Stadt einen Adler mit Strahlen geziert, damit sie dem Erwählten durch diese Sinnbilder lehren mögen, dass er durch verschiedene Geheimnisse geführt werde. Die Flüsse bedeuten seine Fruchtbarkeit im Lehren, welches für einen Bischöf nöthig ist; durch die Stadt wird sein bischöflicher Stuhl, und durch den Adler mit den Strahlen die Gaben der Gnade und der Gottesgelahrtheit angedeutet." Man kann hierbei merken, dass in dem Ritual der griechischen Kirche die Flüsse nicht erwähnt werden, noch die Strahlen, mit welchen der Adler umgeben ist; nur der Adler wird beschrieben, wie er mit einem Kopfe zu zeichnen ist, vielleicht um ihn von der kaiserlichen Standarte, welche ein ausgebreiteter Adler ist, zu unterscheiden." At Hist. eccl. Ien III, 1. 13 alium proponit sensum „als ob sie gleichsam die weltliche Herrlichkeit mit Füssen treten oder ihr entsagen." Mourawieff-Muralt l. c. p. 208: „Solche Adler, nur kleinere, sind während der Liturgie unter den Füssen des Bischofs ausgebreitet, um ihn an den Eid zu erinnern, den er hier, auf dem römischen Adler einherschreitend, zu leisten hat" p. 392.

scheint. Man muss besonders davor sorgen, dass Niemand auf den Adler trete.

Es ist ferner zu merken, in Ansehung der Stufen, dass das Theater für die Ordination der Bischöfe nach den verschiedenen Orden erhöhet werden muss, nämlich für einen Metropoliten muss es acht Stufen, für einen Erzbischof sechs und für einen Bischof viere hoch sein.

Wenn die Bischöfe und Geistlichen alle in der Cathedralkirche versammelt und in ihren heiligen Kleidern gekleidet sind, so steigen die Bischöfe nach ihrem Range auf das Theater; die Archimandriten, Hegomenen, Protopopen und Andere stehen rund umher.

Sodann befehlen die Bischöfe einem Protopopen und einem Protodiaconus, den, der eingeweiht werden soll, hereinzubringen. Sie beugen ihre Häupter und küssen die Hände der Bischöfe, und gehen und führen ihn von dem Altare in allen seinen heiligen Kleidern gekleidet, und stellen ihn an den Schwanz des Adlers. Hier macht er drei Verbeugungen gegen die Bischöfe. Der Protodiaconus kündigt zuerst seine Annäherung laut an in folgenden Worten:

Der Geliebte Gottes N., Archimandrit oder Hieromonachus, erwählt und bestätigt, wird hierher geführt, um eingeweiht zu werden zu einem (*Bischof, Erzbischof oder Metropoliten*) von den Städten N. N., welchen Gott erhalte!

Der erwählte Bischof hält die heilige Schrift des orthodoxen Glaubens in seinen Händen.

Der erste Erzbischof sagt:

Warum kommst du hierher? und was verlangst du von meiner Niedrigkeit? [1])

Der erwählte Bischof antwortet: Die Auflegung der Hände zu der Gnade des heiligsten Bischöflichen Ordens.

Der erste Bischof fragt ihn ferner: Was glaubst du?

Der erwählte Bischof wiederholt den Glauben in einer vernehmlichen Stimme: Ich glaube an einen Gott.

Der Erzbischof endlich mit kreuzweis gelegten Händen giebt ihm den Segen und sagt:

---

1) Kingius: „Dieser Ausdruck ist hergenommen von der Form, in welcher die Bischöfe in Russland und in der griechischen Kirche von sich selbst schreiben und sprechen, als: „der niedrige Stephan, der unwürdige Metropolit von Rezan". Allein andere Personen reden sie an durch die Titel des berühmtesten oder heiligsten."

Die Gnade Gottes des Vaters und unsers Herrn Jesu Christi ud des heiligen Geistes sei mit euch.

Hierauf geht der neuerwählte Bischof gegen die Mitte des dlers; der Protodiaconus sagt wie vorher:

Der Geliebte Gottes N.

Sodann redet der Erzbischof zu dem erwählten Bischof, der ı der Mitte des Adlers steht, und spricht:

Erkläre uns ausführlicher: was ist dein Bekenntniss und was t dein Glauben von der Menschwerdung des Sohnes und Wors Gottes, der in einer Hypostasi ist.

Der neue Bischof liest sodann von einem geschriebenen Paer, welches er in der Hand hält, deutlich und mit vernehmlicher timme was folgt:

Ich glaube an einen Gott, den allmächtigen Vater, Schöpfer immels und der Erden, und aller sichtbaren und unsichtbaren inge, ohne Anfang, ungezeugt und herrührend von keiner Urıche, sondern die Ursache des Sohnes und des Geistes. Und h glaube an seinen eingebornen Sohn, gezeugt von ihm, nicht ısfliesslich[1]) und vor allen Zeiten von einer Substanz mit dem ater, und von welchem alle Dinge gemacht wurden. Und ich aube an den heiligen Geist, der ausgeht von eben dem Vater ıd leuchtet mit einer und eben derselben Herrlichkeit; von ıen der Substanz mit ihm und gleich an Würde dem gleichırrlichen Schöpfer der Creatur. Ich glaube auch an die Tratìonen von Gott und göttlichen Dingen, welche in der allein ıtholischen und apostolischen Kirche aufbehalten werden. Ich ›kenne eine Taufe zur Vergebung der Sünden. Ich warte auf e Auferstehung der Todten und ein zukünftiges Leben der 'elt. Amen. Ueberdiess verdamme ich alle diejenigen, welche ıders urtheilen über diese Dinge, als Leute, die fälschlich weise nd: Den Arius und die Vertheidiger seiner ungereimten Ketzei, den Macedonius auch und alle diejenigen, welche nebst ihm it Recht Pneumatomachi genannt werden. Ich verwerfe auch ın Nestorius und die Uebrigen von den Ketzern, und diejeniın, welche mit ihnen in der Meinung übereinstimmen, und ich rdamme sie; mit lauter Stimme rufe ich nachdrücklich aus: Anathema allen Ketzern! Anathema allen Ketzern an allen Orn!" Ich bekenne, dass die Jungfrau Maria, unsere Frau, die utter Gottes, eigentlich und wahrhaftig eine solche sei; indem

1) Ἀῤῥευστῶς, non effluxive.

sie nach dem Fleisch geboren hat einen aus der Dreieinigkeit, Christum, unsern Gott, und ich bitte, dass sie meine Helferin, meine Erhalterin und Beschützerin in meinem ganzen Leben sei. Amen.

Sodann giebt ihm der Erzbischof mit kreuzweis gelegten Händen den Segen und sagt:

Die Gnade des heiligen Geistes sei mit dir, um dich zu erleuchten und zu befestigen und dir Verstand zu geben in deinem ganzen Leben.

Sodann geht der Erwählte zu dem Kopfe des Adlers und der Protodiaconus verkündigt zum dritten Male:

Der Geliebteste Gottes N.

Hierauf sagt der Erzbischof, wie er auf dem Kopfe des Adlers steht:

Erkläre uns, wie du die Canons der heiligen Apostel und heiligen Väter hältst.

Der Erwählte antwortet: Ausser meinem Bekenntnisse des heiligen Glaubens verspreche ich, dass ich beobachten will die Canons der heiligen Apostel und der sieben ökumenischen und frommen Provinzial-Concilien, welche angestellt wurden zur Erhaltung der rechten Traditionen. Und was nur immer für Canons und heilige Schlüsse zu verschiedenen Zeiten von denen sind festgesetzt worden, welche wahrhaftig vertheidigen die heilige orientalische orthodoxe Kirche, alle diese verbinde ich mich selbst, durch dieses mein Versprechen, zu beobachten und zu behaupten, fest und standhaft bis an meinen letzten Athem; was sie angenommen haben, nehme ich an; und was sie verworfen haben, verwerfe ich. Ueberdies verspreche ich zu erhalten und fest zu behaupten den Frieden der Kirche, und treulich zu unterrichten das Volk, das meiner Sorge anvertraut ist; und auf keine Weise etwas wider die orthodoxe orientalische Religion anzunehmen; und einen wahren Gehorsam der heiligen gesetzgebenden Synode aller Reussen Zeit Lebens zu leisten, wie sie von dem frommen Kaiser Peter dem Grossen, unsterblichen Andenkens, eingesetzt, und auf Befehl ihrer jetzigen kaiserlichen Majestät bestätigt worden ist. Und in allen Dingen will ich übereinstimmen mit den berühmtesten Metropoliten, Erzbischöfen und Bischöfen, meinen Brüdern, und sowohl den Orden nach den göttlichen Gesetzen, als auch die Canons der heiligen Apostel und Väter vertheidigen: Und ich will sie von ganzem Herzen mit

geistlicher Liebe hochschätzen und sie ehren als Brüder. Ich verspreche auch in der Furcht Gottes und mit aufrichtigem Herzen die mir anvertraute Heerde treulich zu weiden und sie abzuziehen von allem bösen Verdachte, von den Irrthümern der lateinischen Kirche und von allen andern Ketzereien, und sie zu unterrichten mit aller Sorgfalt und Fleiss. Ferner bezeuge ich durch diese meine Schrift, dass ich dieses Amt nicht durch versprochenes oder gegebenes Gold oder Silber erlangt habe; denn so wenig ich weder etwas Jemanden gegeben noch versprochen habe, um diese Würde zu erlangen, so habe ich sie blos durch den freien Willen unsers durchlauchtigsten und grossmächtigsten (*Monarchen, namentlich*) und durch die heilige gesetzgebende Synode erhalten. Und ich behaupte, dass diejenigen, welche diese Würde durch ihre Reichthümer erlangen, der Beraubung würdig sind, wie Simon der Zauberer, der diese Gnade durch weltliche Besitzungen erwerben wollte. Ueberdies gebe ich meine Treue zum Pfande, dass ich nichts wider die göttlichen und heiligen Canons thun will, was ich nicht thun sollte, ob mich gleich angesehene Männer oder die Menge des Volkes dazu treiben, und mich wohl gar durch die Drohung des Todes zur Einwilligung zwingen wollten. Eben so wenig will ich die Liturgie oder ein anderes heiliges Recht in der Diöces eines Metropoliten, Erzbischofs oder Bischofs ohne Erlaubniss und Zulassung des Prälaten dieser Diöces, ausser in der mir von der heiligen gesetzgebenden Synode aller Reussen bestimmten Diöces verrichten: Und ich will auch nicht einen Presbyter oder Diaconus, oder sonst einen Kirchendiener, der zur Diöces eines andern gehört, ordiniren, oder sie als ordinirte in meiner Diöces, ohne die gewöhnlichen Erlaubnissschreiben ihres Bischofs, aufnehmen. Ich mache mich auch verbindlich, wenn die heilige gesetzgebende Synode mich zu einer Versammlung auffordern wird, dass ich einer solchen Versammlung ohne einige Entschuldigung oder Vorwand der Abwesenheit zugleich mit meinen Brüdern und andern Prälaten beiwohnen will. Und obgleich Leute von grossem Ansehen oder die Menge des Volkes sich bemühen wollten, mich an einem solchen Vorhaben zu hindern, so will ich doch den Befehl der heiligen gesetzgebenden Synode aller Reussen nicht unterdrücken. Ich verspreche auch, dass ich keine fremden Gebräuche in die Traditionen der Kirche und in die bekannten Ceremonien, noch weniger insonderheit einige von den Lateinern erfundene Neuerungen einführen will; ich will alle von

der orientalischen orthodoxen Kirche vorgeschriebenen Traditionen und Ceremonien unveränderlich beobachten und mich herzlich und einmüthig mit der heiligsten gesetzgebenden Synode aller Reussen und mit den vier heiligsten Patriarchen, als den Erhaltern und Verwaltern der orientalischen Religion, vereinigen. Noch will ich bei einer Liturgie zwei, drei oder mehrere Presbyters oder Diaconen, sondern in einer jeden Liturgie nur einen Presbyter und einen Diaconus, und in der Liturgie der vorhergesegneten Brode nur einen Diaconus, nach der Gewohnheit der heiligen orientalischen Kirche, ordiniren, und mich damit verbinden, was durch die Lehre der heiligsten Patriarchen und der Erzbischöfe und Bischöfe von Gross- und Klein-Reussen festgesetzt ist.

Ferner glaube ich und halte davor, dass die Transsubstantiation des Leibes und Blutes Christi im Abendmahle geschieht, wie die orientalischen und alten russischen Lehrer behaupten, durch den Einfluss und durch die Wirkung des heiligen Geistes bei der Anrufung, wenn der Bischof oder Priester zu Gott dem Vater in diesen Worten betet: „Mache daher dieses Brod zu dem verehrungswürdigsten Leib deines Christus u. s. w.“

Ich verspreche auch und schwöre, dass ich schuldig bin, und willig und treulich leisten will allen fleissigen und gebührenden Gehorsam, sowohl jetzt als künftig, der durchlauchtigsten und grossmächtigsten (*Kaiserin, namentlich*), als meiner wahren und rechtmässigen Monarchin, und ihren rechtmässigen Erben nach ihr, die jetzt durch den höchsten Willen und unumschränkte Macht von Ihrer kaiserlichen Majestät ernannt sind oder künftig sollen ernannt werden: Und dass ich vertheidigen und unterstützen will nach meinem besten Wissen und Gewissen alle Gesetze, die gegeben sind oder noch sollen gegeben werden, und dahin abzielen, Ihre Würde und Ansehen zu bestätigen, und diess will ich thun, wenn es erfordert wird, mit Gefahr meines Lebens. Allen treuen und schuldigen Dienst, den ich in einem jeden Falle Ihrer kaiserlichen Majestät erweisen kann, will ich sorgfältig ausrichten mit dem grössten Fleisse, guter Meinung des Gemüths und des Eifers, so weit es in meinem Vermögen steht. Und alle Beleidigung oder Schaden von aller Art, den man Ihrer kaiserlichen Majestät zuzufügen Willens ist, will ich von dem Augenblicke an, da ich es erfahre, nicht allein bei Zeiten entdecken, sondern mich auf alle mögliche Weise widersetzen, es verhindern und zuvorkommen, damit es nicht

ısgeführt werde. Und wenn mir ein Geheimniss anvertraut ist, 'elches auf den Dienst, Nutzen und Vortheil Ihrer kaiserlichen lajestät und der Kirche abzielt, so will ich es unverbrüchlich alten und es auf keine Weise Jemanden verrathen, der es nicht issen sollte und dem ich es zu entdecken keine Macht und rlaubniss hätte. Auf gleiche Weise verbinde ich mich, dass :h nicht aus Leidenschaft oder wegen eines Zankes mit mir der mit meinen Untergebenen eine Person oder eine Familie ardammen oder ihnen die Gebräuche der Kirche verweigern, nd eine solche Person, welche offenbar die öffentlichen Gesetze bertritt und verletzt und Ketzereien wider die Lehre der Kirche ffentlich bekennt, sogar einen solchen will ich nicht verdammen ler ausschliessen bis nach drei Vermahnungen, wie Christus eboten hat, und wenn er hartnäckig bleibt und sich weigert, rüchte hervorzubringen, so will ich den Beleidiger allein und icht seine ganze Familie verdammen und ausschliessen. Ich ill mich auch selbst klug, ordentlich und freundlich gegen die einde der Kirche betragen und aufführen, nach dem Rathe auli, dass der Knecht des Herrn nicht zanken muss, sondern eundlich sein gegen alle Menschen, geschickt zu lehren, geıldig und sanftmüthig gegen diejenigen, die sich widersetzen, ɔ ihnen Gott die Busse zur Erkenntniss der Wahrheit geben erde. Die Mönche, die unter mir stehen, will ich regieren ıch den Gesetzen und Canons, die in ihrem Dienste vorge:hrieben sind, und will auch nicht zugeben, dass sie aus einem loster in das andere gehen, und in die Häuser der weltlichen eute ohne mein Wissen und ohne eine geschriebene Erlaubiss hineingehen, ausser in Fällen der dringenden Noth auf erlangen und zu einem daraus entstehenden künftigen Nutzen. :h will nicht bauen, noch erlauben, dass überflüssige Kirchen m des Gewinnstes willen gebaut werden, damit sie nicht herach, aus Mangel eines gehörigen Capitals zu ihrer Erhaltung, ı Verfall gerathen mögen. Eben so wenig will ich die Anzahl er Presbyter und Diaconen und anderer Kirchendiener über ie Nothdurft, um des hässlichen Gewinnstes willen oder wegen er Erbschaft derer, die eingeweiht sind, vermehren, sondern ur die Heerde zum Besten der Kirche weiden. Ich verspreche ıch, dass ich alle Jahre, wo möglich, zum wenigsten ein Mal ı zwei oder drei Jahren, die mir anvertraute Heerde nach Art er Apostel besuchen und untersuchen will. Ich will sie nicht m Gewinnstes oder eitler Ehre willen, sondern apostolisch und

nach dem Willen des Herrn besuchen, damit ich ihren Zustand in Ansehung des Glaubens und der guten Werke, und insonderheit die Priester kennen lerne, und diese will ich fleissig besuchen, lehren und zurück halten, damit nicht Trennungen, Aberglauben und fremde Gebräuche sich vermehren, und damit nicht unbekannte, und von der Kirche nicht versicherte Gräber für Begräbnisse der Heiligen geachtet und mit gottesdienstlicher Anbetung verehrt werden; Betrüger, die sich für Besessene ausgeben, und mit blossen Füssen und in ihren Hemden herumgehen, will ich nicht allein vermahnen, sondern auch der weltlichen Obrigkeit überliefern. Ich will mich fleissig bemühen, alle Betrügereien, die von Geistlichen oder Weltlichen unter dem Vorwande der Frömmigkeit begangen werden, zu verbieten. Ich will davor sorgen, dass die Gott gebührende Ehre nicht den heiligen Bildern erwiesen, und ihnen nicht falsche Wunder zugeschrieben werden, wodurch die wahre Anbetung verkehrt und den Gegnern Gelegenheit gegeben wird, den Rechtgläubigen Vorwürfe zu machen; hingegen will ich mich bemühen, dass die Bilder nur in dem Verstande der heiligen rechtgläubigen Kirche, wie es in dem zweiten allgemeinen Nicänischen Concilio festgesetzt ist, verehrt werden. Ich will mich auf keine Weise in weltliche Händel mischen, ausser in einer offenbaren Handlung der Ungerechtigkeit, in welchem Falle ich zuerst den Beleidiger vermahnen und hernach Ihrer kaiserlichen Majestät melden will, um die Schwachen, nach dem Ausspruche des Apostels Paulus, zu vertheidigen. Um nun Alles in wenigen Worten zusammen zu fassen, so binde ich mich hiermit selbst, und halte mich durch dieses Versprechen für gebunden, dass ich will treulich beobachten und thun Alles, was durch die Gesetze der heiligsten gesetzgebenden Synode aller Reussen befohlen uud in der Urkunde geschrieben ist, die mir wegen des anvertrauten Amtes wird gegeben werden. Ich will auch gehorchen allen andern Vorschriften und Verordnungen, welche künftig durch das Ansehen der heiligsten gesetzgebenden Synode, nach dem Willen Ihrer kaiserlichen Majestät, gemacht werden sollen. Und ich will gern meinen äussersten Fleiss anwenden, zu thun, was mir befohlen wird, mit allem Gehorsam, und allezeit auf die Wahrheit und Gerechtigkeit allein achten. Aber alles dieses will ich thun nach meinem Gewissen, ohne Ansehen der Person, ohne Neid, Feindschaft, Halsstarrigkeit oder Geiz, und kurz, ohne alle Privatabsichten, nur in der Furcht Gottes, und mich allezeit erin-

rn an sein schreckliches Gericht, mit der Liebe Gottes und
ines Nächsten; und will als die endliche Absicht aller meiner
danken, Worte und Handlungen die Ehre Gottes und das
il der Menschen und die Erbauung der Kirche erwählen, und
ht suchen meine eigene Sache, sondern die Sache des Herrn
u. Ich schwöre auch bei dem lebendigen Gott, dass ich al-
eit denken will an sein schreckliches Wort: Verflucht ist, der
chlässig handelt in heiligen Dingen. Daher will ich handeln
einem jeden Theile meines Berufs als in dem Werke Gottes,
ch meinen äussersten Fähigkeiten, nicht mit Trägheit oder
rgeblicher Unwissenheit, sondern in allem, worin ich zweifel-
ft bin, will ich ernstlich mich bestreben, mich darin aus der
iligen Schrift und aus den Canons der Lehrer, die im Con-
io versammelt sind, zu unterrichten. Wenn ich in einem von
sem Versprechen fehle oder ungehorsam und halsstarrig werde
gen die heiligen Canons und die Gebräuche der rechtgläubi-
n orientalischen Kirche und der heiligen gesetzgebenden Sy-
de aller Reussen, oder mich selbst zu einem einsamen Leben
gebe und die Pflichten der mir anvertrauten Diöces verlasse,
er auf andere Weise in einer Sache gegen die heilige gesetz-
bende Synode aller Reussen ungehorsam bin, so willige ich
rein, dass ich sogleich aller meiner Würde und Macht ohne
tschuldigung beraubt werde, da ich völlig überzeugt bin,
ss ich sodann nicht länger Theil haben werde an der Gnade
d an den göttlichen Gaben, die mir durch die Auflegung der
nde bei meiner Ordination ertheilt werden. Ich schwöre
ch bei dem allsehenden Gott, dass ich diese Versprechungen
meinem Gemüthe in keinem anderen Verstande nehme, als
welchem ich sie mit meinem Munde ausspreche, und in dem
rstande, worin diese Worte geschrieben sind, und Allen an-
uten, die sie lesen und hören. Und ich schwöre auch feier-
h, dass ich Alles, wozu ich mich jetzt durch Worte verbind-
h mache, auch in der That verrichten will bis an meinen
zten Athem. So sei nun Gott, der Forscher der Herzen,
in Zeuge, wenn ich aufrichtig rede, und wenn ich falsch
d wider mein Gewissen rede, so sei er der Rächer! Aber
der wahren und treuen Verwaltung meines Berufs sei Je-
s Christus, unser Heiland, meine Hülfe, welchem mit dem
ter und dem heiligen Geiste sei Herrlichkeit und Macht,
re und Anbetung, jetzt und immerdar, und in Ewigkeit.
nen.

(Dieses Bekenntniss und Verbindlichkeit ist von dem Ordinirten geschrieben und mit seiner eigenen Hand unterzeichnet.)

Hierauf giebt ihm der Erzbischof den Segen und sagt:

Die Gnade des heiligen Geistes, durch meine Niedrigkeit, erhebet dich N., Archimandriten oder Hieromonachus, den Geliebten Gottes, zum Bischof der Städte N. N., welchen Gott erhalte!

Der erwählte Bischof beugt sodann sein Haupt dreimal und macht den Bischöfen seine Verbeugung, und wird von dem Protodiaconus zu ihnen geführt und küsst ihre Hände, und auf eben diese Weise neigt er sich und steigt von dem Theater herunter; der erste Erzbischof sagt mit kreuzweis gelegten Händen: Die Gnade des heiligen Geistes sei mit euch. *Sodann wird er zu dem Adler geführt und das Chor singt: Πολλὰ ἔτη, dem Monarchen, der Synode und dem Erwählten. Hierauf bezeigen die Erzbischöfe und Bischöfe Ihrer kaiserlichen Majestät ihre Glückwünschung.*

Wenn das Trisagion gesungen wird, so wird der erwählte Bischof von dem Protopopen und Protodiaconus an die heilige Thür geführt, wo ihn der Prälat in dem heiligen Altarplatze empfängt und er kniet nieder mit den übrigen Bischöfen, welche das heilige Evangelium offen über seinem Haupte mit umgekehrten Buchstaben halten. Sodann sagt der erste Erzbischof laut: Die göttliche Gnade, welche heilet unsere Gebrechen und ersetzet unsere Mängel, durch meine Hand führet dich N., Archimandriten oder Hieromonachus, den Geliebten Gottes, erwählten Bischof der Städte N. N., welchen Gott erhalte! Lasst uns daher für ihn bitten, dass die Gnade des heiligen Geistes über ihn komme. *Und die Priester sagen:* Herr, sei uns gnädig; *dreimal. Während der Zeit, dass die andern Bischöfe das Evangelium halten, so bezeichnet der erste Erzbischof den ordinirten Bischof dreimal mit dem Zeichen des Kreuzes, giebt den Segen und spricht diese Worte:* In dem Namen des Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes, jetzt und immerdar, und in Ewigkeit. Amen.

Hierauf legen sie Alle ihre rechte Hand auf sein Haupt und der Erzbischof wiederholt dieses Gebet:

O Herr, unser Gott, der du regierest über Alles, der du durch deinen berühmten Apostel Paulus bestätigt hast u. s. w.

Wenn hierauf das Amen gesagt ist, so spricht einer von den

istehenden Erzbischöfen mit leiser Stimme die Ectinia, so, dass nur von denen, innerhalb des Altarplatzes befindlichen Bischö-n, welche die Antworten machen, kann gehört werden:

Lasset uns beten zu dem Herrn in Frieden u. s. w.

Sodann hält der erste Erzbischof seine Hand über das Haupt s Erwählten und betet also:

O Herr, unser Gott, weil es unmöglich ist u. s. w.

Nach gesprochenem Amen legt er das Evangelium auf den iligen Tisch und legt dem Erwählten das Omophorion an und gt: Ἄξιος, dreimal. Sodann wiederholen die Kirchendiener is Ἄξιος dreimal. Wenn aber der Sitz des Bischofs in der adt ist, wo er ordinirt wird, so legt er zuerst seinen Saccos id die übrigen bischöflichen Kleider an. Endlich küssen ihn e Erzbischöfe und Bischöfe, und nach geendigter gewöhnlicher rufung und Glückwünschung steigen sie auf den heiligen Thron, ἅγιον βῆμα; aber er bleibt unten bis die Lection aus den pisteln Pauli gelesen wird. Sodann wird die Liturgie gehalten.

Nach der Liturgie nehmen sie ihre Kleider in dem heiligen tarplatze ab und der neue Bischof wird zu dem ersten Erz-schof geführt, der ihm seine bischöflichen Kleider anlegt und n gewöhnlichen Segen giebt. Hierauf überliefert er ihm sein nagion und Mandyas nebst der Kutte und dem Bischofshute d Rosenkranze.

Sodann gehen sie zu dem Theater, wohin der Protopope und otodiaconus den neuen Bischof führen, und der Hirtenstab wird n mit folgender Vermahnung überreicht:

Berühmtester Erzbischof oder Bischof N.

Da es Gott, unserm grossen Schöpfer, gefallen hat, die Ge-llschaft der Menschen mit aller Vortrefflichkeit, Heiligkeit und re zu begaben, dass wir ihn preisen sollen für seine unzäh-gen Wohlthaten und Gnade, die er uns erwiesen hat, und lo-n mit Gesängen die drei Personen in einer Gottheit, die ewig ben; da in ihm alle Dinge sind und wir in ihm leben, bewe-n und sind, nach der Lehre des heiligen Apostels Pauli. So t er daher einige gesetzt, die Macht und den Vorzug vor An-rn im Leben zu haben, und die Fülle der Kirche ist wie die dnungen des Himmels zum Heil und zum Besten der Men-hen bestimmt. Durch die Gnade des heiligsten und lebendig-achenden Geistes bist du jetzt erwählt und ordinirt durch

unsere Niedrigkeit zu dem Erzbisthume oder Bisthume der Städte N. N., welchen Gott erhalte! das Werk des Amtes auszuführen; es ist deine Pflicht, sorgfältig zu weiden die Kirche Christi, die unser Heiland durch sein eigenes theures Blut erworben hat; die Aufsicht zu haben über die vernünftige Heerde Christi, über deine ganze Diöces, ohne Trägheit; dich selbst zu zeigen als ein Muster aller Tugenden und deine bischöfliche Würde, wie es sich geziemt, in allen Dingen zu erhalten, und gehorsam zu sein der Kirche Gottes und der heiligen gesetzgebenden Synode aller Reussen, ohne Widerwillen zu unterhalten einmüthig Friede und Eintracht mit den Prälaten, deinen Brüdern, wie du hier öffentlich vor der Kirche Gottes versprochen und mit deiner Hand unterschrieben hast: Nach welchem Versprechen du in allen Dingen von Christo, unserm Herrn, wirst gerichtet werden, und auf gleiche Weise wirst du rechtmässig ausgeschlossen werden wegen übler Verwaltung oder Verabsäumung deines dir anvertrauten Amtes und wegen Ungehorsam gegen die Kirche Gottes. Nimm dich daher in Acht, dass du kein Böses oder Unrecht thust; wappne dich selbst mit Gebet und Fasten, damit du Andern kein Aergerniss gebest. Enthalte dich von allem Bösen, nach der Lehre des heiligen Apostels Pauli, mit welcher Vermahnung und mit einem aufrichtigen Herzen wir dir anvertrauen, als Bischof, den bischöflichen Hirtenstab, dass, wenn du treulich geweidet hast die Heerde Christi, du die unverwelkliche Krone der Ehre empfahest und zugleich mit deiner Heerde erlangen mögest das Reich des Himmels, wo die Fülle der Freuden ist immer und ewiglich.

Lange mögest du daher leben und glücklich sein N., Bischof der Städte N. N., welchen Gott erhalte! Sei stark durch die Gnade Gottes und durch die Fürbitte der heiligsten Mutter Gottes, der Jungfrau Maria, und aller Heiligen, mit welchen du dein Gebet hinaufschickst für den frömmsten und mächtigsten (*Monarchen, namentlich*) und für die kaiserliche Familie; für den rechtgläubigen Senat; für alle Militär- und Civilobrigkeiten und für die ganze christliche Armee; dass wir leben ruhig und im Frieden und aller Gottseligkeit und Ehrbarkeit, und die Seligkeit des Himmels erlangen und preisen den Vater, Sohn und heiligen Geist, jetzt und immerdar, und in Ewigkeit. Amen.

Der erste Erzbischof, wenn er dem neuen Bischofe den Hirtenstab überliefert, kann auch diese kurze Vermahnung brauchen:

Empfange den Stab, zu weiden die Heerde Christi, welche dir anvertraut ist, darauf du eine Bedeckung und Stütze sein mögest denen, die gehorsam sind, oder durch eben die Vollmacht diejenigen zurück halten, die halsstarrig sind und sie damit zum Gehorsam und zur Pflicht antreiben.

Hierauf gehen sie weg und der Protopope nebst dem Protodiaconus begleiten den neuen Bischof in sein Haus.

[illegible] Electio et Inthronisatio Patriarchae Constantinopolitani.

E Simeonis Thessalonicensis († 1429) Libro *περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν.* 1)

— *Πατριάρχου πρὸς Θεὸν μεταστάντος, οὐδεὶς τῶν ἀρχιερέων τῇ μεγάλῃ ὅλως ἐκκλησίᾳ παραβάλλει, ἵνα μὴ ὡς ἐπιβάτης λογισθῇ·*

---

1) Habes in Simeonis libello imperii Graeci iamiam exspirantis in Patriarchis eligendis et consecrandis consuetudinem: additur ex commentariis Klosii (p. 512) l. c. p. 298 sq. diligentissime exaratis hodierni aevi usus et ratio: „Als das griechische Reich unter türkische Herrschaft gerieth, überliess der Sultan die griechische Kirche dem Scheine nach sich selbst. Sie wählt ihre Geistlichen selbstständig; doch bedarf es der grossherrlichen Bestätigung, die durch einen mit einer bedeutenden Summe zu erkaufenden Berat oder Bestätigungsbrief ertheilt wird, in welchem alle Rechte und alle Verbindlichkeiten der Bischöfe aufgezählt werden. Die Investitur des Patriarchen zu Constantinopel geschieht durch den Sultan selber; mittels der Ueberreichung des Berats, des Patriarchenstabes, des violett blauen Patriarchenhuts, der schwarzen Kappe, des Mantels, des geblümten Unterkleides und eines weissen Pferdes. Geweiht wird der Patriarch durch den Metropoliten von Heraklea. Während einer Vacanz des Patriarchats wird dieses durch den orthodoxen Patriarchen von Alexandria verwaltet. Die Wahl der Bischöfe ist nur scheinbar frei, und zwar zum Theil durch die Schuld der Griechen selbst, indem Diese durch Anerbietungen von Geldsummen die Stellen zu erkaufen und einander aus denselben zu vertreiben suchen. Doch wird die Form, als würden sie ihrer Aemter durch die Synode entsetzt oder resignirten freiwillig, auch in solchen Fällen beibehalten. Neben dem Patriarchen von Constantinopel giebt es noch orthodoxe Patriarchen von Alexandria, Antiochia und von Jerusalem. Der früher unabhängige Erzbischof von Ochrida in Bulgarien hat sich später der Synode unterworfen, und seitdem ist das Bisthum ganz aufgehoben worden. Der früher unabhängige Erzbischof von Cypern hat sich ebenfalls dem Patriarchen unterworfen. Der Abt des Catharinenklosters auf dem Sinai, welcher den erzbischöflichen Titel führt und früher ebenfalls unabhängig war, steht jetzt unter dem Patriarchen von Jerusalem. Der an Rang und Gewalt oberste Patriarch von Constantinopel führt allein den Titel ökumenischer Patriarch, ist Präsident der heiligen Synode in Constantinopel, hat die Oberaufsicht über sämmtliche Metropoliten und Bischöfe seiner Diöcese, entscheidet allein oder mit der Synode die kirchlichen Streitigkeiten und übt den Kirchenbann; er allein hat das Recht der Heiligsprechung, da aber zu einer solchen Handlung 1000 Zeugen erforderlich sind, um die Wunder zu bestätigen, welche ein Leichnam

βασιλέως δὲ ὡς ἐκδίκου τῆς ἐκκλησίας προτροπὴν ἄνωθεν ἔχον- τῶν θείων πατέρων, σύνοδον ἱερὸν τούτου χάριν συνάγειν ἀρχι-

---

...t haben soll, so findet eine solche Heiligsprechung sehr selten statt. Das Patriar- Siegel, das bei kirchlichen Schreiben gebraucht wird, ist in vier Stücke getheilt, ...che bei eben so vielen Metropoliten, Mitgliedern der Synode, niedergelegt sind, der ...rch hat den Schlüssel, vermittelst dessen die vier Stücke vereinigt werden, und es ...f also der Uebereinstimmung der fünf Prälaten, um das Kirchensiegel anzuwenden. Patriarch ist zugleich Vertreter der Griechen bei der Pforte in allen bürgerlichen ...elegenheiten und bekleidet die Würde eines Pascha von drei Rossschweifen. Er hat Menge von Officialen um sich, die in der Kirche um ihn den Chor bilden. Den zur Rechten bilden funfzehn Beamte, unter denen die wichtigsten folgende sind: ...r Gross-Logothetes oder Erzkanzler, der Gross-Oekonom, der die Kirchengüter verwal- der Oberaufseher über die Mönche, der Oberaufseher über die Sacristei, d. i. über Kirchengeräthe, der Oberaufseher über die Nonnen. Den Chor zur Linken bilden ...nzehn Beamte, unter ihnen der Oberpriester, der Kirchenvorsteher, der Reisepriester, Vorsänger u. s. w. Die meisten dieser Beamten sind Laien und zwar aus den vor- ...sten Familien. Diese weltlichen Cleriker werden, nach ihrer Wohnung an der Pforte Fanars, Fanarioten genannt. Von den weltlichen Clerikern hat nur der Gross-Logo- ...s Zutritt zu der Synode.

Die heilige Synode besteht aus den zwölf Metropoliten: von Heraklea, Nikome- ...n, Cizycus, Chalcedon, Nicäa, Cäsarea, Larissa, Thessalonich, Adrianopel, Smyrna, ...esus und Derei. Acht von diesen Metropoliten müssen sich immer in Constantinopel ...halten und werden die Vornehmen (ἔγκριτοι) genannt. Ausserdem nehmen auch Theil ...n der Synode die Archonten, d. i. Griechen, welche bei der Pforte höhere Aemter be- kleiden, und die angesehensten Kaufleute. Die heilige Synode, die sich alle Sonn- und Festtage nach der Messe versammelt, übt die oberste Gerichtsbarkeit über die Geistlichen; man kann an sie und an den türkischen Kadi von den Urtheilen der Bischöfe appelliren; wer aber das Gericht der Bischöfe gänzlich übergeht, fällt in den Bann des Patriarchen. Die Synode ernennt die Metropoliten, Erzbischöfe und Bischöfe; sie hat die geistlichen Abgaben zu vertheilen und in allen geistlichen Angelegenheiten dem Patriarchen berathend zur Seite zu stehen. Die Kirchencasse verwaltet ein Comité von vier Erzbischöfen und acht Abgeordneten des Adels und des dritten Standes, welche jährlich ernannt werden. Die Einkünfte der Synode bestehen in den Beiträgen der Bischöfe und Erzbischöfe, die man auf ungefähr 100,000 türkische Piaster schätzt; ferner in den Summen, welche die Geistlichen bei ihrer Ernennung zahlen müssen, die man zu 250,000 Piaster berechnet. Dagegen erhält auch die türkische Regierung jährlich 40,000 Piaster und die Minister bedeutende Geschenke. Dies und häufige Bestechungen verursachen, dass die Casse in der Regel leer ist, ja die Synode nicht selten Schulden hat.

Ausser dieser allgemeinen Synode steht dem Patriarchen wie jedem andern Bischof eine Synode oder ein Consistorium für seine Diöcese zur Seite, welches die Gerichtsbarkeit über alle Griechen seiner Diöcese ausübt und sich zu diesem Zwecke wöchentlich zweimal versammelt, unter Vorsitz des Patriarchen oder des Protosynkellus. Die Einkünfte des Patriarchen sind sehr bedeutend: sie bestehen in den Beiträgen der Erzbischöfe und Bischöfe, sowie der unverheiratheten Priester und Mönche, in den Ordinationsgebühren der Prälaten, in den Einkünften von seinem Bisthum Constantinopel, und in einer alle drei Jahr von jeder griechischen Familie zu zahlenden Abgabe. Dagegen muss er aber auch jährlich der Pforte zahlen und ihr von Zeit zu Zeit Geschenke machen."

ρέων, αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς τοὺς πλησιοχώρους προςκαλεῖται διὰ προςταγμάτων ἀρχιερεῖς, καὶ συναχθέντων αὐτῶν, πάντες, οἵ τε πρότερον ὄντες ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει, οἵ τε συναθροισθέντες ἔξωθεν ὅσοι δυνατὸν ἐλθεῖν, ἐπεὶ καὶ εἴπερ πάντες ἦσαν κανονικόν. Τοῦ βασιλέως προςτάγματι ὁμοῦ συνάγονται ἐν ἱερῷ τόπῳ ἑνί. Καὶ τοῦτο δὲ ἀρχαῖον ἔθος καὶ τὸ μὴ μόνους συνάγεσθαι, ἵνα μὴ σχίσματά τινα συμβαίῃ γενέσθαι καὶ ταραχάς. Συνάγονται δὲ οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τοῦ πατριαρχείου, ὅτι πατριάρχης οὐκ ἔστι, καὶ οὐ τινὶ ἄδεια ἐκεῖ σε παραβαλεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων θείῳ σηκῷ διὰ τὴν χάριν τῶν ἀποστόλων, καὶ ὅτι ἀποστολικὸν τὸ λειτούργημα. Καὶ κύκλῳ δὲ αἱ εἰκόνες τῶν ἀποστόλων, ὡς καὶ ἐν τῷ ψηφοφορείῳ οἱ ἀπόστολοι ἀνιστόρηνται ἄνωθεν τὸ πνεῦμα δεχόμενοι. Τῆς εὐχῆς οὖν καὶ τῶν τριῶν φώτων καὶ τοῦ θυμιάματος, καὶ τοῦ μνημοσύνου, καὶ τῆς ἀπολύσεως παρὰ τοῦ πρώτου ἀρχιερέως τελεσθέντων, συμψαλλόντων, καὶ συνευχομένων καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τάξιν κάθηνται, μόνον τοῦ χαρτοφύλακος αὐτοῖς συμπαρόντος, καὶ ὡς ἔθος αἱ ψῆφοι ἐν τρισὶ προςώποις, ὡς εἰρήκαμεν, γίνονται. Καὶ τὰς ψήφους ταύτας ὁ χαρτοφύλαξ σὺν δύο ἀρχιερέων προςκομίζει τῷ βασιλεῖ. Τούτῳ δὲ ἀνεῖται ἄνωθεν ἀπὸ τῶν πατέρων ὡς κεχρισμένῳ βασιλεῖ, ἡ ἀπὸ τῶν τριῶν ἐκλογή· ὅτι ἐκλελεγμένοι εἰσὶ παρὰ τῆς συνόδου καὶ οἱ τρεῖς κεκριμένοι ἄξιοι.

Ὁ οὖν ἐκ τῶν τριῶν ἐκλεγεὶς καὶ διαμηνυθείς, ἢ καὶ παρ' αὐτοῦ ἀξιωθεὶς παραγενομένου τοῦ βασιλέως, τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πλέον γίνεται διὰ τὸ μέγα τοῦ ἔργου καὶ διὰ τὸ παρὰ τὴν μεγάλην ἐγχείρησιν τοὺς εἰδότας, ὡς εὐλαβουμένους αὐτὴν ὁ πεισθεὶς καὶ καταδεξάμενος ἐν ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ τὸ μήνυμα δέχεται, πάντων συνηγμένων ἐκεῖσε ἀρχιερέων, ἱερέων, ἀρχιμανδριτῶν, ἡγουμένων, τοῦ κλήρου καὶ πλείστου λαοῦ, ὡς τοῦ κοινοῦ προχειριζομένου πατρός, καὶ ἀρχόντων λαμπαδηφορούντων ἁπάντων. Καὶ τῆς εὐχῆς γινομένης, ὡς εἴρηται, παρὰ τοῦ ὑποψηφίου πατριάρχου, καὶ ἀπολύοντος τὸ μήνυμα δίδοται παρ' ἀρχόντων συγκλητικῶν τῶν μεγίστων. Τοῦ βασιλέως γὰρ φέρουσι τὸ πρόςωπον· ὁ βασιλεὺς δὲ τὰ τῆς συνόδου ὑπηρετεῖ, ὡς Χριστὸς Κυρίου καὶ δεφένσωρ, καὶ ὑπερέτης τῆς ἐκκλησίας καταστὰς ἐν τῷ χρίεσθαι, καὶ τοὺς καθυποσχεθεὶς διὸ καὶ οἱ τὸ μήνυμα λέγοντες οὕτω φασίν, ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης, καὶ βασιλεύς, καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος προςκαλοῦνται τὴν ἁγιοσύνην σου εἰς τὸν ὑψηλότατον θρόνον τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. . . . .

Ἀπολογουμένου οὖν καὶ τοῦ ὑποψηφίου τὰ εἰκότα, καὶ καταδεξαμένου τὴν ἐκκλησίαν, πάντες ἀρχιερεῖς προςέρχονται τούτῳ, καὶ προςκύνησιν ἀπονέμουσιν, ὁμοίως κληρικοί τε καὶ λαϊκοὶ λαμβάνον-

τες εὐλογίαν, ὅτι μνήστωρ τῆς ἐκκλησίας ἐστίν· οὗτος οὖν εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀρχιερέων ἐστὶν, οὐ δεῖται χειροτονίας, ἀλλὰ μόνον ἐνθρονισμοῦ, εἰ καὶ ἱερεὺς χειροτονεῖται καὶ ἐνθρονίζεται. Εἰ καὶ ψηφισθεὶς οὐκ ἦν ἱερεὺς καταδεξάμενος γενέσθαι κατὰ τάξιν καὶ βαθμὸν προαγόμενος, πρῶτον χειροτονεῖται εἰς ἱερέα καὶ οὕτω τὸ μήνυμα δέχεται. Μετὰ δέ γε τὸ μήνυμα καὶ ὕστερόν τι γίνεται πρὸ τῆς χειροτονίας, ἢ τοῦ ἐνθρονισμοῦ, ὃ καλεῖται πρόβλησις. Τοῦτο δ' ἐστὶν ὁμολογία τοῦ βασιλέως διὰ στόματος οἰκείου, καὶ τιμὴ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς στέργει τὸν ἐκλεγέντα παρ' αὐτῆς ἐψηφισμένον τὴν ἐκκλησίαν ποιμαίνειν καταδεξάμενον, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι τῇ δωρησαμένῃ τούτῳ τὴν βασιλείαν· ἔχει καὶ αὐτὸς ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Οὐ μὴν ἐνέργει αὐτὸν αὐτὸς, οὐδὲ δίδωσι τούτῳ τι, ἀλλὰ συμφωνεῖ, καὶ ἐπακολουθεῖ τῷ ἔργῳ καὶ δῆλον ὅτι οὐ δίδωσιν, ἀλλὰ λαμβάνει μᾶλλον, καὶ ὡς ὑπηρέτης τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐστὶν. Ὅτι τὴν ἱερὰν ῥάβδον αὐτῷ τῷ ὑποψηφίῳ ἐγχειρίσας οἰκείᾳ χειρὶ, προσέρχεται καὶ ὑποκλίνει τούτῳ τὴν κεφαλήν· καὶ ἀποκαλύπτων αὐτὴν, ὡς ἔθος, εὐλογίαν δέχεται, καὶ ἀσπάζεται τὴν τοῦ ὑποψηφίου χεῖρα.

Φανερώτερον δὲ ὅτι οὐ δίδωσιν αὐτός τι, ἀλλὰ τοῦτο ποιῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας στέργει τε καὶ βεβαιοῖ· ὅτι καὶ ὄντος ἀρχιερέως τοῦ ὑποψηφίου πατριάρχου καὶ μηδενὸς εἰς χειροτονίαν ἀρχιερατικοῦ χρείαν ἔχοντος, τοῦτου γίνεται· καὶ ἔτι τοῦτο διὰ τὸ τιμᾷν ἐσὶ τὸν βασιλέα τὴν ἐκκλησίαν οὐκ ἄρχειν, ὅτι ἐλθόντα τὴν ὑποψήφιον ὁ βασιλεὺς, πρὸ τοῦ ἰδεῖν φιλοφρονεῖ, καὶ μανδύον μετὰ ποταμῶν ἀποστέλλει καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐγκόλπιον, ὅπερ ὡς ἀῤῥαβὼν ἐστι, καὶ ὡς ὑπηρέτης καὶ φύλαξ αὐτὸς φυλάσσει διὸ καὶ τὴν ῥάβδον ὡς τιμιωτέραν, καὶ ποιμαντικῆς ἐξουσίας σύμβολον, αὐτὸς δίδωσι διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὸ ἀσφαλέστερον τῇ χειρί. Καὶ δείκνυσι πᾶσιν ὅτι καὶ αὐτὸς τοῦτον ποιμένα στέργει, ὃν ἐξελέξατο ὁ Θεός. Καὶ φανερώτερον τοῦτο μαρτυριῶν κελεύει καὶ ἵππος παρασήμοις τισι κοσμεῖται, καὶ ἐπ' αὐτῷ ὁ ὑποψήφιος κάθηται καὶ ὑπὸ πεζοῦ τοῦ κόμητος τὴν χαλινὸν τοῦ ἵππου κατέχοντος, ἀντὶ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ὡς ὁ μέγας ἐν βασιλεῦσι Κωνσταντῖνος τῷ ἱερῷ πεποίηκε Συλβέστρῳ προπέμπεται διά τε τῆς βασιλικῆς πάσης αὐλῆς, καὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριαρχείου. Εἰ ἔστι δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ υἱὸς ἕπεται ἔφιππος, καὶ ἡ σύγκλητος πᾶσα. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἡ καλουμένη πρόβλησις γίνεται διὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας τιμὴν, ἢ εἰς Χριστὸν ἀναφέρεται.

Καὶ εἰ μὲν ὁ ψηφισθεὶς ἀρχιερεύς ἐστιν, ὡς ἔφημεν, μετὰ τὸ μήνυμα, εὐθὺς πατριάρχης ἐστὶ, καὶ οὐδενὸς ἄλλου δέεται, εἰ μὴ τοῦ ἐνθρονισμοῦ μόνου. Καὶ προβληθεὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔρχεται,

καὶ εἰςελθὼν τὸν ναὸν καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον, ἐπιτραχήλιον καὶ ὠμοφόριον περιτίθεται, καὶ θυμιατήριον λαβών, καὶ τὸ θυμίαμα εὐλογήσας κύκλῳ θυμιᾷ τὴν ἱερὰν τράπεζαν, καὶ τὸν ἄνω ἅγιον θρόνον, ὡς δεδομένον αὐτῷ, καὶ πάλιν τὴν ἱερὰν τράπεζαν. Καὶ ἀσπάζεται τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, καὶ αὐτὴν ὡς τὴν χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἥνπερ ἔλαβε. καὶ τὸ θυμιατὸν δοὺς διακόνῳ θυμιᾶται παρ' αὐτοῦ, καὶ καιροῦ γινομένου εὐλογεῖ τὸν Θεόν, τὸν τηλικούτων αὐτὸν ἀξιώσαντα· καὶ ὅτι ἀπὸ προςευχῆς δεῖ ἄρχεσθαι τὴν ἐκκλησίαν παραλαβών, ἐπεὶ καὶ ἕνωσις πρὸς Χριστόν, οὗ ἡ ἐκκλησία, ἡ προςευχή, ὅθεν καὶ προςευχῆς τριςαγίου γινομένης, ὁ διάκονος τὰ τῆς ἐκτενοῦς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ποιεῖται δεήσεως, καὶ μνημονεύει τῶν τε βασιλέων, καὶ τοῦ πατριάρχου αὐτοῦ· ὁ δὲ πατριάρχης τὴν εὐχὴν ἀπὼν καθ' ἑαυτὸν τῆς ἐκτενοῦς ἱκεσίας ἐκφωνεῖ, ὅτι ἐλεήμων. Καὶ ἀπόλυσιν ποιησάμενος, τοῦ εἰς πολλὰ ἔτη ᾀδομένου ὑπὲρ τοῦ διαμένειν τὴν ἀρχιεροσύνην, σφραγίσας ἀνέρχεται.

Τῇ αὐρίᾳ δὲ ἡμέρᾳ τῶν βασιλέων συνηγμένων καὶ ἀρχόντων, καὶ σχεδὸν παντὸς τοῦ λαοῦ, ἡ λειτουργία μεγαλοπρεπῶς τελεῖται παρὰ τοῦ πατριάρχου, συνόντων αὐτῷ τῶν ἀρχιερέων ἁπάντων καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τῆς πόλεως ἱερέων· δεῖ γὰρ πάντας παρεῖναι ἐπὶ τῷ τοῦ ποιμένος αὐτῶν ἐνθρονισμῷ, καὶ ἰδεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς καθέδρας, ὡς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν αὐτὸν τὸν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ εὐλογηθῆναι παρ' αὐτοῦ δέξασθαι ἀπὸ τοῦ ἱερωτάτου θρόνου, καὶ προςφωνῆσαι ταύτην αὐτῷ· — —

— Ὁ δὲ τοῦ πατριάρχου ἐνθρονισμὸς[1]) *γίνεται οὕτως. Εἰ ἀρχιερεύς ἐστι κεχειροτονημένος μετὰ τὴν πρόβλησιν παραγεγονὼς εἰς*

---

1) Adscribatur margini *Τάξις εἰς νέαν Πατριαρχείαν* ex Typico Constantinopolitano 1851: *Κατὰ πρῶτον, ἐρχομένου τοῦ Πατριάρχου ἔμπροσθεν τῆς μεσαίας Πύλης τοῦ Νάρθηκος, ψάλ. τὸ, Ἄξιόν ἐστιν· καὶ οἱ μὲν ἅγιοι ἀρχιερεῖς εἰςέρχονται εἰς τὸ βῆμα· ὁ δὲ πριμμηκήριος μὲ τὸ διβάνδβουλον καὶ τέσσαροι διάκονοι ἐνδεδυμένοι μὲ τὰς ἱερὰς στολὰς, καὶ δικηροτρικήρων δύω ἐξ αὐτῶν θυμιάζουσι τὸν Πατρ. ἐμβαίνουσιν εἰς τὸ βῆμα. Τότε ὁ πρῶτος τῇ τάξει τῶν ἀρχιερέων ποιεῖ εὐλογητόν· τὸ Τριςάγιον κτλ. καὶ ψάλλουσιν οἱ ἅγιοι ἀρχιερεῖς, τὸ, Εὐλογητὸς εἶ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν. Καὶ τὸ Ὅτε καταβὰς τὰς γλώσσας συνέχεε. Καὶ ὁ πρῶτος τῇ τάξει τῶν ἀρχιερέων. Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς, οἱ ἅγιοι ἀρχιερεῖς. Τὸ, Κύριε ἐλέησον γ'. Ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ... Ὅτι ἐλεῆμον, καὶ ἅμα ἀπόλυσις.*

Εἶτα ὁ Πατρ. ἐνδύεται τὸν μανδύαν, ἐπιτραχήλιον καὶ ὠμοφόριον, καὶ ποιεῖ εὐλογητόν. Τὸ Τριςάγιον, καὶ τὰ λοιπὰ ὡς ἄνωθεν ἀπαραλλάκτως· ἅμα μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ὁ ἐνδοξότατος ἄρχων Μ. Λογοθέτης προςκαλεῖ τὸν δεσπότην εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Καὶ ὑπὸ τοῦ δεσπότου ἡ εὐχαρίστησις. Τότε ὁ ἅγιος Ἡρακλείας ἀσπαζόμενος τὴν δεξιὰν τοῦ Πατρ. τῷ δίδει τὴν Πατερίτζα. Καὶ ὁ πατρ. ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, εὐλογεῖ μὲ τὸν τίμιον σταυρόν. Μετὰ δὲ τὸ, Εἰς πολλὰ ἔτη, ἐκφωνεῖ ὁ πρωτοψάλτης τὸν πολυχρονισμόν καὶ ὁ λόγος ἐπ' ἄμβωνος. Εἶτα, Τὸν δεσπότην καὶ ἀρχιερέα ... καὶ τέλος.

Θεοῦ σοφίας ναὸν, καὶ προσευξάμενος, καὶ τοῦ μνη-
ως ... ρηται, ἄνεισι· καὶ τῆς κυρίας ἐπιστάσης, πάντων συν-
λια... ων κάτεισι. Καὶ τὰ ἀρχιερατικὰ μετὰ τοῦ σάκκου ἐνδύεται,
ῆς λειτουργίας ἀπάρχεται, κατὰ τὸ ἔθος τῶν μητροπολιτῶν
νούντων καὶ ἐν τῷ συνήθει τόπῳ τὰς ἱερὰς περιβαλλομένων
καὶ προσκαλουμένων συνήθως ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰσόδου. Μετὰ
ρ... δὲ ἡ φήμη κάτω οὐ γίνεται, ἀλλ' ὡς ἐν ἀρχιερέως χει-
ροτ... νθρόνῳ. Μετὰ γὰρ τὸν τρισάγιον καὶ τὴν εὐχὴν κηρο-
ται, ἀναπτομένων φώτων πολλῶν διὰ τὴν χάριν τοῦ πνεύ-
γκαινιζομένην τῷ ἱεράρχῃ πρὸς τὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
ονομιαν τε καὶ ἐγχείρησιν διὰ τῆς ἐν τῷ θείῳ θρόνῳ τῷ πατρι-
ικῷ ἱερᾶς καθιδρύσεως. . . . .

Λοιπὸν ὁ πατριάρχης εἰ καὶ ἐπίσκοπος, ἀλλ' οὖν κατὰ τὴν διακονίαν καὶ μείζω λαμβάνει χάριν, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ ἀποκαθίστασθαι. Ὅθεν καὶ ἐναπτομένων τῶν φώτων, πάντων ἱσταμένων ἐν ταῖς βαθμίσι κατὰ τὴν τάξιν ὑπὸ δύο τῶν πρώτων ἀρχιερέων ἐγκαθιδρύεται· λαμβανόντων αὐτὸν ἑκατέρωθεν, καὶ τῷ θείῳ θρόνῳ ἐγκαθιζόντων, καὶ ἐκβοώντων τὸ ἄξιος. ὃ δὴ καὶ ψάλλεται τρὶς παρὰ τῶν ἐντὸς πάντων ἱερωμένων, καὶ τρὶς παρὰ τῶν ἐκτὸς ψαλτῶν τε καὶ κληρικῶν. Καὶ δευτέρον αὖθις ἀνιστᾶσι τε καὶ καθίζουσι, βοῶντες τὸ ἄξιος, καὶ πάλιν τοῦτο τρὶς, ἐντὸς καὶ ἔξωθεν ψάλλεται. Καὶ τρίτον ὁμοίως ἐνθρονίζεται παρ' αὐτῶν, καὶ τὸ ἄξιος λέγεται, καὶ ψάλλεται τρὶς, παρά τε τῶν ἱερωμένων ἐντὸς, καὶ παρὰ τῶν ψαλτῶν ἐκτὸς, καὶ τότε ἡ φήμη γίνεται, ἥτις δὴ καὶ ἱερά ἐστιν τελετὴ τοῦ Χριστοῦ νικήσαντος τῷ σταυρῷ καὶ θανάτῳ, καὶ ἀναστάντος σαρκὶ, καὶ ἀνυψωθέντος, τὸν κόσμον ἑλκύσαντος τῇ πίστει αὐτοῦ. Ἐπεὶ καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, καὶ ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν, ὁ ἠγαπημένος φησὶν, ἥτις καὶ διὰ τῶν ἀρχιερέων Χριστοῦ τὴν βασιλείαν, τὴν τὸν Χριστὸν πρὶν διώκουσαν τῷ Χριστῷ καθυπέταξε. Διὸ καὶ βασιλεῖς ἀνακηρύττονται εὐσεβεῖς οὐκ ἄπιστοι οὐδὲ ἑτερόφρονες, καὶ τούτων πολλὰ λέγονται ἔτη, εἴη τὸ διαμένειν ἀεί· ὅτι καὶ τῆς βασιλείας Χριστοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη δὲ σὺν τῇ βασιλείᾳ ἀναγορεύεται, ὅτι καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη τὴν βασιλείαν Χριστῷ καθυπέταξε, καὶ αὕτη τὴν Χριστιανῶν βασιλείαν καθιστᾷ. Καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀρχιερωσύνη αἰώνιος, σὺ ἱερεὺς γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα, τουτέστι, διὰ παντὸς· κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, καὶ οὐ κατὰ νόμον. Καὶ οὕτω σοφίᾳ πρόσχωμεν, κράζοντος τοῦ διακόνου τὸ· εἰρήνη πᾶσι, ὁ πατριάρχης ἐκφωνεῖ. Περὶ οὗ, ὡς εἰρήκαμεν, ἔδει φροντίζειν πάντας, καὶ δεῖ φροντίζειν καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ ἱερεῖς ἵστασθαι, καὶ ἀντιφωνεῖν αὐτῷ, καὶ τῷ πνεύματί σου, καὶ οὕτω καθέσθαι, καὶ τὸν λαὸν ὁμοίως δεξάμενον τὴν εἰρήνην, καὶ τῷ πνεύματί σου βοᾶν.

Τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ σωτῆρος πρὸς ἡμᾶς κληρονομία, καὶ δωρεὰ, καὶ ἡ τελευταία εὐχὴ, τὸ ἓν εἶναι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἡ πρώτη φώνη μετὰ τὴν ἀνάστασιν, εἰρήνην ὑμῖν. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω λαμπρὰ, καὶ ἡ ἐν τῷ συνθρόνῳ, τοῦ πατριάρχου γίνεται ἐγκαθίδρυσις, ἵνα καθεσθεὶς ὥςπερ ὁ σωτὴρ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὴν εἰρήνην ἐκεῖθεν ἅπασι δῴη τε καὶ κηρύξῃ· ὡς καὶ ἐκεῖθεν τῷ τρικηρίῳ εὐλογεῖ, ὡς ἀπὸ τοῦ οὐρανίου θρόνου, τὴν τῆς Τριάδος παρέχων χάριν, καὶ ἔλλαμψιν διὰ τοῦ σωτῆρος.[1])

---

1) Fines ac termini, huic volumini constituti, extra quos egredi non possumus, vetant ne copiosius disseramus de Sectarum Patriarchis. Adspiciendi sunt igitur quasi per transennam. Armeniae Catholicus in monasterio Etschmiadzin, nunc ab Armenis omnibus ut ecclesiae suae princeps agnitus, annuente imperatore Russiae, deligitur a synodo sancta, in Etschmiadzin congregata. Electionem Narcissi s. Narsis, qui hodie Armenis praeest, accurate exponit Wagner Reise nach dem Ararat p. 114 sq.: „Dicht an dem Altar, wo der Sage nach Christus dem heiligen Gregor erschienen und die alten heidnischen Götzen, die Kinder des Satans in die Tiefe gestürzt, an dieser heiligsten Stelle Armeniens, von welcher der Triumph des Christenthums in diesem Lande ausgegangen, stand eine Tafel mit rothem Tuch bedeckt, auf der Kreuz und Evangelium lagen, und um welche alle 29 Wähler, die Priester in ihren prachtvollsten Gewändern, herumsassen mit dem kaiserlichen Bevollmächtigten an der Spitze, 6 Mitglieder der Synode von Etschmiadzin, 8 Bischöfe des Landes, 8 auswärtige Geistliche von verschiedenen Städten und 7 Laien, die aus verschiedenen Gegenden Russlands, Persiens und der asiatischen Türkei gesandt waren. Die eingesammelten Wahlzettel bezeichneten u. s. w. Darauf fand wieder feierlicher Gottesdienst statt. — — Im Spätsommer 1844 zog Narses unter Glockengeläute und Priestergesängen in die alte Klosterkirche am Araxes ein."

Nestoriani Catholici sedes est monasterium Kosh-Hannes, situm in provincia Hakari Kurdorum. Magna sonat eius renuntiatio in Consecrationis ritu. „Segregatus est et sanctificatus et perfectus et consummatus et ordinatus est talis in magnum opus Patriarchatus, pro magna ecclesia Colchensi in Seleucia et Ctesiphonte et pro toto Orientis regimine in nomine Patris etc." Ceteroquin conqueruntur Romani scriptores, Chaldaeos Patriarchae ac reliquis clericis nullum habitum deferre, quo a laicis distingui possint, nullam habere in ordinandis aetatis rationem, Diaconos septennes, octennes ordinare aliaque. Certum est, Nestorianos ex omni Sectarum numero et in sacramento ordinis et in nonnullis aliis ritibus licentia quadam ab universali ecclesia recessisse. Drouville apud Parrot l. c. I. p. 199 sq.: „Die Priester haben keine eigenthümliche Tracht und man begegnet zuweilen einem Bischofe in dem Aufzuge eines kurdischen Kriegers, denn sie sind gekleidet, bewaffnet, beritten wie diese. —— Ihr Patriarch, den sie Kalifat nennen, übt eine moralische Gewalt ohne Gränzen über sein Volk aus; er dürfte es nur wollen, so würde sich sein ganzes Volk in Masse bewaffnen und ihm folgen, wohin es auch sei. Sie erweisen ihm nach Gott die grösste Ehrfurcht, denn sie halten ihn für unfehlbar."

Maronitarum Patriarcha Antiochenus, in monasterio Kanobin, „electus ab episcoporum synodo, prolixo ac sollemni ritu consecratur." — Praeses Synodi et omnes Episcopi procidunt in terram coram vocato et dicit Praeses: Spiritus Sanctus vocat te ut sis Patriarcha, hoc est Pater antistitum super civitatem magnam Antiochiae et ditionis totius throni apostolici, id est Pater omnium nostrum. Vocatus tunc genuflectit coram illis ac dicit: Consentio ac accepto p. 561. Postea omnes Episcopi ipsi manus imponunt et dicunt

orationem invocationis Spiritus Sancti, tradunt baculum etc. Et Patriarcha fidem suam profitetur et promittit „se veneraturum et obtemperaturum principi pontificum sedis Romanae antistiti et eius legibus inhaesurum."

Syro-Iacobitarum summus Patriarcha, qui itidem gloriosum Antiochiae nomen ostentat, tenet monasterium Zaphranense S. Armeniae prope Mardin. Ordinationis ritus in plurimis conspirant cum Maronitis.

Coptitarum Patriarcha Alexandrinus, qui S. Marci sedem obtinere gloriatur (Patriarcha in sede S. Marci, potentissimae urbis Alexandriae, Hierosolymorum, utriusque Aegypti, Nubiae etc.) per episcopos Aegypti novem adstipulantibus Coptorum proceribus. Hi miserae gentis magnates, ut ita dicam, erogant quoque sumtus electionis et inthronisationis. Fere semper Kahirae commoratur.

Aethiopicae ecclesiae caput est rex, olim sacerdotali dignitate conspicuus. Summus pontifex, qui communiter Abuna i. e. Pater Noster cognominatur, antiqua consuetudine petente rege a Patriarcha Alexandrino ad id munus sacratur et ex Aegypto in Aethiopiam mittitur. Non enim sibi licere putant ex sua gente aliquem denominare, quem Patriarcha ordinet: nam tenaces sunt veterum canonum (Pseudo-Nicaenorum), quibus cautum est, ne Aethiopes creent vel eligant Patriarcham, quin potius eorum Praelatus sub potestate eius sit, qui sedem Alexandriae tenet. At vero cum hodie ecclesiae Alexandrinae Copticae status miserabilis sit et deplorandus, hinc facile intelligi potest, quales viri in Aethiopiam mittantur ecclesiae rectores. Nihil sciunt, nihil faciunt illi metropolitae, nisi ut clericos ordinent. Hoffmann l. c.: „Er residirt in Gondar und regiert auch die Kirche in Schoa und Tigre. Ländereien und Ordinationen werfen seinen Unterhalt ab. Einmal war der dritte Theil des Ertrags der Provinzen für ihn bestimmt. Seine Macht ist nur durch die des Königs beschränkt, oft wurde er den Monarchen furchtbar. Er ordinirt, indem er die Aspiranten anhaucht und das Kreuz über sie macht. Als im Jahre 1842 nach längerem Ausbleiben (11 Jahre) ein neuer Abuna anlangte, hatte er täglich an 1000 Personen zu weihen, die sich in ganzen Carawanen aus den verschiedenen Reichen nach Gondar begaben."

CAPUT IV.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.[1])

1. Extra dubitationem est, ecclesiam orientalem haud dissentire ab latina in doctrina de poenitentiae sacramento, haud examinata vel notata in concilio Florentino.[2]) Quod si nonnulli ex Protestantium theologorum numero vocarunt in disceptationem, causa ea est, quod antiquae huius sacramenti formulae, obviae in vetustioribus Graecorum euchologiis, admodum breves sunt, adeo mutilae atque hiantes. Videtur enim ecclesia in hoc mysterio multa reliquisse sacerdotis arbitrio atque iudicio pro poenitentis natura et conditione; quo factum est, ut nec confessionis neque absolutionis formula stata illis libris inserta sit. At vero cum saeculo decimo sexto ac deinceps ex universa christianorum occidentalium lite exstiterint etiam de poenitentia controversiae, ecclesia Graeca perfectum et plenum ritum poenitentiae libris ecclesiasticis adiunxit, multa ex priscis libris privatae devotionis mutuata, in nonnullis vocibus ac formulis Romani ritualis imitatrix.[3])

2. Necessario apud Graecos praecedit communioni poenitentia. Et postulat ecclesia, ut quater per annum accedant fideles ad confessionem et eucharistiam (quoad sacerdotes p. 374), nimirum in natali et resurrectione Domini, in natali Petri et Pauli et in Assumptione virginis.[4])

---

1) Quod Graeci moderni vocant ἐξαγόρευσιν vel ξηγορίαν.

2) Patet sententiam accipiendam esse in maximis et gravissimis. Ut offeram discrepantiae exemplum, quae scripsit Germanus Episcopus in indulgentiae epistola (Goar 681) — — ὅσα δὲ διὰ λήθην ἢ αἰδῶ ἀνεξομολόγητα ἔασε συγχωρῆσαι αὐτῇ ὁ Θεός — haud prorsus conspirant cum doctrina Romana. Excepto loco de satisfactione haud multum differt ecclesia Graeca ab vetustis Lutheranorum de confessione privata praeceptis.

3) Recte monet Goarus, etiam in Latina esclesia antiquam absolutionis formulam verbis deprecativis compositam fuisse, modernam haud superare saeculum decimum tertium vel duodecimum, opinor Concilium Lateranense 1215.

4) Armenorum mores enarrant Smith et Dwight: „Obgleich in allen Sprengeln, welche die hinlängliche Anzahl von Priestern haben, die Messe täglich gefeiert wird, so

Ut fert hominūm languor et laxior huius aetatis disciplina, plurimi ex laicis semel tantum, tempore magnae quadragesimae vel paschatis sollemnitatis appetunt sacramenta. Ex tempore Petri Magni communio et confessio paschalis et publica reipublicae lege Russis praecepta est.

3. Confessionarii s. *πνευματικοί,* scilicet *πατέρες,* e monasteriis maxime seliguntur: laicos enim sacerdotes non ita confidenter conveniunt. Et his monachis poenitentiariis datur facultas confessiones audiendi literis *ἐνταλτηρίοις,* praemissa sollemni Episcopi benedictione. Placet formulam transscribere e Nealii libro.

The order for making a Confessor.

The Bishop gives the benediction. The trisagion, Most holy Trinity, Our Father.

Deacon. Let us make our supplications to the Lord.

Bishop. Lord Jesus Christ our God, Who didst give to Peter, and to the other eleven Apostles, the apostolic and spiritual ministry; and didst command them to loose and to bind the offences of men; do Thou now make also this Thy servant N., called by me, ad filled with all manner of grace, to be worthy of Thine apostolic and spiritual ministry, through our humbleness, and of loosing and binding the offences of sinners; for Thou art the giver of good things, etc.

Deacon. Wisdom; stand up; let us hear the holy Gospel.

Bishop. Peace be to all. The lection from the holy Gospel according to S. John.

Deacon. Let us attend. *The Bishop reads the Gospel.* (S. John XX, 19—24.)

Then he saith: Our humbleness, by the grace of the allholy and divine Spirit, promotes thee, the most pious N., Confessor, to the ministry of spiritual fatherhood, in the Name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost, now and ever, and to the ages of ages. Amen.

4. Modum confitendi ea qua insignis est diligentia et perspicuitate enarrat Goarus. „*Πνευματικοὶ* sedentes poenitentes pariter sedentes pro Exomologesi audiunt: si leves et venia dignas poenitentis culpas deprehenderint, nullam adhibent absolutionem, sed de pio devotoque quodam opere exercendo monitum, amice remittunt: si letifera, quae *θα-*

---

communicirt doch nicht leicht ein Anderer, als die fungirenden Geistlichen jährlich mehr als zweimal, nämlich zu Weihnachten und zu Ostern. Mehr als siebenmal communicirt Niemand jährlich, aber auch Keiner weniger als einmal. Jedoch wird dieser Handlung eine grosse Wirksamkeit zugeschrieben, und die consecrirten Elemente werden zur letzten Oelung den Sterbenden gereicht.“

νάσιμα dicunt, crimina detegunt, illa in Nomocanone iuxta se posito examinant censurarumque districtioni, prout legunt, cuncta subiiciunt et tandem poenitenti bene precantur orationibus, aut in remedium praeteriti delicti vel in cautelam futuri compositis. Peccata tandem cuncta *κανονίζουσι* i. e. ad canonum rigorem examinata poenis in eis perlectis castigant et emendant propterea que poenitentiam impositam ut canonibus praescriptam solent ipsi *κανόνα* vocitare. Ea autem est *ξηροφαγία*, ab obsonio quocunque, olei, piscium et carnium et a vino abstinentia — *γονυκλισίαι* s. *μετάνοιαι στρωταί* absque numero his verbis adiunctis: *Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ Λόγε τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν* — *τεσσαραντολειτούργημα*, missa per 40 dies celebranda etc.[1]) Publica vero poenitentia

1) Tradit autem ecclesia atque inculcat, ut partem primariam confessionis efficiat non satisfactio, sed cor contritum ac poenitens. Adscribatur historiola, depromta e libro Veronae 1780 typis excuso: *ἑτοιμασία διὰ τὴν ἁγίαν ξαγορίαν καὶ κοινωνίαν* (communionem) repetita in Programmate Academiae Lignicensis 1852: *Ἦτον ἕνας ξηγορευτὴς, ὁποῦ μίαν ἡμέραν τῆς σαρακοστῆς ἐξαγόρευκε πολλοὺς Χριστιανοὺς, καὶ ὡσὰν ἐξεμπέρδευσε ὅλους, ἦρθε τέλος πάντων, νὰ ξαγορευθῇ, ἕνας νέος, ὁποῦ εἶχε ἀπαντέξῃ ἐκεῖ, ὡς νὰ τελεύσουσι ὅλοι. Κοντεύει ὡς τόσον πρὸς τὸν ξαγοράρην, γονατίζει ἔμπροσθά του καὶ ἀρχινᾷ τὴν ξαγοριάν του, μὰ τί; φανερώνει τόσα καὶ τόσα κρίματα, καὶ βλασφημιαῖς καὶ ὀχθρίταις καὶ κλεψιαῖς καὶ ψευτικοὺς ὅρκους καὶ φονικὰ καὶ μάγια, ὅτι τοῦ ξαγοράρη ἐφαινούντων ὡσὰν ἀνεβόλετο, νὰ τὰ ἔκαμε ὅλα ἕνας νέος μικρῆς ἡλικίας· καὶ ἔτζι θαυμαζόμενος καὶ τρομασμένος τοῦ λέγει· παιδί μου, διὰ νὰ γενοῦσι τόσα κρίματα, ἔπρεπε νὰ ἦσαι ἐσὺ χιλίων χρόνων. Εἶμαι ἐγὼ, ἐποκρίθηκε ὁ νέος. Ὁ ἱερέας, γροικώντας ἐτοῦτο, ἐφοβήθηκε καὶ ἐτρόμαξε περισσότερα, καί· ποῖος λοιπὸν, εἶπε,' ποῖος εἶσαι ἐσύ; Ἐγὼ, ἐπιλογήθην ἐκεῖνος, ἐγὼ εἶμαι ἕνας δαίμονας, ἀπὸ ἐκείνους, ὁποῦ ἐπέσαμεν μὲ τὸν ἑωσφόρον ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἦρθα ἐδῶ, νὰ ξαγορεύσω τὰ κρίματά μου· ὡς τώρα λίγα σοῦ εἶπα, ἔχε ὑπομονὴν, νὰ σοῦ εἰπῶ καὶ τὰ ἄλλα, ὁποῦ δὲν ἔχουσι ἀριθμόν. Καταραμμένε, λέγει ὁ ξαγοράρης, τί γυρεύεις ξαγοριὰν, ἐσὺ, ὁποῦ δὲν ἔχεις πλέον ἐλπίδαν τῆς σωτηρίας σου; Γροίκα, εἶπε ὁ δαίμονας καὶ μὴν μὲ μαλώσῃς, ὦ ἄνθρωπε· ἐγὼ ἤμουν σήμερα ἐδὼ, καὶ ἔβλεπα τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὁποῦ ἐξαγορεύονταν· ἐλέγανε ἁμαρτίαις τρομεραῖς καὶ ἀμετρήταις ἀκόμη αὐτοί· καὶ ἐσὺ τοὺς ἐσυγχώρεσες ὅλους· ἠρχούνδανε φορτωμένοι ἁλυσίδαις· σκλάβοι ἐδικοί μου, καὶ τῆς κολάσεως, ἄσχημοι εἰς τὴν ψυχήν τους, ὡσὰν καὶ ἐμένα· καὶ μετὰ βίας τῶν ἔδινες τὸ συγχώριο μὲ καποῖον κανῶναν, εὐγαίνασι λαμπεροὶ, ὔμορφοι, στολισμένοι, ψυχοπαίδια τοῦ Ἰησοῦ καὶ κληρονόμοι τοῦ οὐρανοῦ· διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐπῆρα θάῤῥος, νὰ ἔλθω καὶ ἐγὼ, μὴν πῶς καὶ ἐγὼ ἀκόμη λαβαίνω ὡσὰν καὶ αὐτοὺς τόσαις θαυμασταῖς χάρες, ὁποῦ κάμνει ἡ ξαγοριά. Ἀποκρίνεται ὁ ξαγοράρης· μὰ κάμνεις καὶ ἐσὺ ἀληθινὴν μετάνοιαν, κατὰ ποῦ ἐκάμασι ἐτοῦτοι; Κάμνω ὅτι θέλεις, εἶπε ὁ δαίμονας, εἰς τὸν κανῶναν, ὁποῦ μοῦ δίνεις· φτάνει, νὰ ἦναι κατὰ ταῖς δύναμες μου. Ἐγὼ, λέγει ὁ ἱερέας, σοῦ δίνω ἕναν κανῶναν τὸν πλέον λαφρὴν, ὁποῦ νὰ ἦναι· κάμε ἔτζι· τρεῖς φοραῖς τὴν ἡμέραν σκῆψε καὶ κάμε ὀμπρὸς εἰς τὸν Θεὸν μίαν πρᾶξιν τῆς ἀληθινῆς συντριβῆς· κάμε ἐτοῦτο, καὶ φτάνει που. Μὰ ἐτοῦτο, λέγει ἐκεῖνος, δὲν ἠμπορῶ, νὰ τὸ κάμω· ὅλους τοὺς ἄλλους κανώναις κάμνω τοὺς· ἐτοῦτον ὄχι. Τρισκατάρατε, λέγει τοῦ ὁ ἱερέας, ὅλα τὰ ἀλλὰ δὲν*

nulla licet amplius imponatur, aliquos tamen confessione expiatos a sacra communione per annum vel plures quandoque arcent. Hi non ita plene reconciliati privationem eucharistiae panis eulogici, communionis vices agentis vere tunc ἀντιδώρου sumptione solantur: et sanguinis dominici sumendi loco aquam in Theophaniis benedictam Diacono eam μετὰ λαβίδος porrigente communionis diebus summa cum religione hauriunt et tandem oratione τῶν ἐπιτιμίων λυομένων super eis recitata, ex integro ecclesiae reconciliantur."

At qui confessione peracta absoluti fuerint, statis precibus matutinis ac vespertinis, ab ecclesia privatae devotioni adscriptis de sacra communione praemoniti sanctissimum secum meditantur mysterium. Muralt l. c. p. 176: *„Nach der aufrichtigen Beichte des Sünders giebt ihm der Presbyter mit einem neuen Gebete zum Herrn, der nicht will den Tod des Sünders, sondern dass er sich bekehre und lebe, die Absolution zufolge seiner höhern Vollmacht. Nun fangen die Vorbereitungen auf die Communion an, der sogenannte Morgen- und Abendkanon. Bevor derjenige, der gebeichtet hat, sich zur Ruhe begiebt, liest er aus den gewöhnlichen Gebeten vor dem Schlafengehen noch den Kanon, oder das nur Reue athmende Akathiston auf den süssesten Jesus (Enchiridion E. 5.), und jenes an die Mutter Gottes zu ihrer Verherrlichung, darauf den Kanon an den Schutzengel und den andern feierlichen der Communion, der die ganze Erhabenheit derselben darstellt. Am Morgen aber kommen andere feierliche Gebete vor, die Herzensergiessungen des heiligen Basilius des Grossen und der beiden Johannes, Chrysostomus und von Damask, sowie der beiden Simeon, des neuen Theologen und des Metaphrastes. — So rührend und herzergreifend sind diese zwölf Gebete, dass das aufmerksame Lesen derselben auch die härtesten Gemüther wider ihren Willen erweicht, auch unfreiwillige Seufzer und Thränen auspresst, und diese Seufzer erleichtern das Herz, und diese Thränen reinigen die Seele und mindern die Gluth der göttlichen Sacramente, die sonst den Unwürdigen verzehren müsste"* p. 368.

5. Non a re est adiicere, quae Kingius e Ruthenorum libris sacerdotibus instituendis idoneis de confessionarii prudentia pastorali ac

---

ὠφελοῦσι, χωρὶς τὸν αληθινὸν πόνον τῶν χριμάτων· λοιπὸν ἂν δὲν θέλῃς καὶ δὲν ἠμπορῇς νὰ κάμῃς ἐτοῦτο, φύγε ἀπ᾽ ἐδῶ· διατὶ οὐδὲ ποτὲ δὲν θέλεις εὕρει ἐλεημοσύνην ἀπὸ τὸν Θεόν· καὶ εἰς ἐτούτους τοὺς ἐξορκισμοὺς τοῦ ἱερέως ἐφανίσθηκε ὁ δαίμονας. — Δύο πράγματα στοχάσου ἐδῶ, ἀδελφέ μου· τὸ πρῶτο εἶναι, πῶς ἡ ξαγοριὰ, χωρὶς τὸν ἀληθινὸν πόνον καὶ ἀπόφασιν, μὲ ὅλους τοὺς κανώναις καὶ μετανοίαις δὲν ὠφελᾷ καθόλου. Τὸ δεύτερο, πῶς ἡ καλὴ ξαγοριὰ φέρνει τόσαις εὐχαῖς τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ ἴδιος δαίμονας τὴν ζηλεύει.

[..]sertim de sigillo confessionis excerpsit. *„Die geistliche Regulation [..]ugt, dass es die Pflicht der Priester bei der Beichte der Büssenden [..] den Stolz derer, die sie als halsstarrige bemerken, durch die An[..]hungen der göttlichen Gerichte abzuschrecken und zu unterdrücken, [..] den niedergeschlagenen Büssenden mit der Hoffnung seiner Gnade [..] Güte zu trösten und aufzurichten. Sie sollen daher auch verste[..], wie man einen Sünder unterrichten muss, um ihn von seinen bö[..] Gewohnheiten abzuziehen, wie man die Kranken besuchen und trö[..], wie man mit dem Worte der Vermahnung eine sterbende Person [..] ihrem Ausgange aus dieser Welt ermuntern und begleiten, und end[..] wie man verurtheilte und unter dem Todesurtheile befindliche Sün[..] in der Hoffnung der göttlichen Gnade stärken soll. Der Priester [..]ss diejenigen nicht mit Uebermacht behandeln, die um eines geistlichen [..]thes willen zu ihm kommen; er muss sich nicht mürrisch bezeigen [..]gen den Bussfertigen, wenn er ihn mit Sanftmuth vermahnen sollte, [..]d er muss auch zu keiner Zeit ein Geschenk von seinen geistlichen [..]hnen verlangen oder sonst etwas von ihnen mit einer Art von Herr[..]aft fordern, um sie gerichtlich loszusprechen oder ihre Busse zu [..]lassen; und eben so wenig darf er nach einer Zänkerei oder anderen [..]izung die Sünden eines geistlichen Sohnes offenbaren. Wenn aber [..]mand in der Beichte einen Diebstahl entdeckt, den er noch nicht be[..]ngen hat, Verrätherei oder Empörung wider den Monarchen oder [..]ine Regierung, oder eine Verschwörung wider die Ehre oder das Le[..] des Regenten, oder wider die Familie seiner Majestät, und indem [..] eine solche Verschwörung entdeckt, dabei zu erkennen giebt, dass er [..]ine Reue darüber habe, sondern einen festen Vorsatz verräth, sein [..]orhaben auszuführen, und berichtet es nicht als ein Verbrechen, son[..]rn vielmehr zur Befestigung in seinem Vorsatze, durch die Billigung [..]der Zulassung seines Beichtvaters, so muss der geistliche Vater von [..] im Namen Gottes verlangen, dass er gänzlich von seinem bösen Vorhaben abstehen solle; und wenn er durch ein mürrisches Stillschwei[..]en oder durch eine Rechtfertigung seiner selbst scheint unveränderlich [..] dieser Sache zu sein, so muss der geistliche Vater nicht auf die [..]losse Beichte seiner Sünden die Vergebung seiner Sünden sprechen, sondern wider ihn anzeigen, damit er der Gerechtigkeit überliefert werde. Auf gleiche Weise muss er einen jeden Betrüger entdecken, der Wunder [..]rdichtet hat oder Wunder vorgiebt, um das Volk zu hintergehen, und [..]ine solche That nicht bereuet und sich entschliesset, sie zu verlassen.*

Der Beichtvater hat die Macht, die Zeit oder den Grad der Strafe [..] vermehren oder zu vermindern, oder eine Busse mit der andern zu [..]erwechseln, als ein Fasten anstatt eines Almosens (wenn er nicht unter

dem Verwande des Almosens ein Geschenk für sich selbst oder für andere Person braucht, die nicht wirklich in Noth ist). Er muss in Acht nehmen, dass er keine Bussen auflegt, die sich nicht thun lassen, sondern solche, welche die Büssenden verrichten können, und die ihren Fähigkeiten und Einrichtungen angemessen sind; z. B. wohl bedenkt, was für eine Art von Busse sich mit Recht auflegen lasse einem Soldaten in seinem Dienste, einem dürftigen Reisenden auf seiner Reise, einem Matrosen zur See, einem Bettler, einem Kranken und dergleichen.

5. Casus reservati (Cod. Lit. I. p. 295) Graecis ignoti sunt. Pontifices diplomata quaedam a poenis et canonibus non plene expletis poenitentes eximentia, maxime circa discessum ex hac vita, cedunt. Et haec *συγχωροχάρτια* vel *ἀφέσιμα*, literae condonationis indulgentiarum vicem apud Graecos obtinent. Adiiciatur exemplum: *τῶν οἰκτιρμῶν πατὴρ καὶ τοῦ ἐλέους Θεός, ὁ μὴ θελήσει θέλων θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν· ὁ τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα παρεχόμενος· αὐτὸς κατὰ τὴν σὴν πίστεως αἴτησιν, τέκνον, εὐμενῶς προσηκάμενος καὶ παραβλέψας τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας παραπτώματα, συγχωρήσῃ δι' ἡμῶν ἁμάρτημα ἐκ πρώτης ἡλικίας καὶ μέχρι τῆς δεῦρό σοι κατα... πεπραγμένα ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ διανοίᾳ κατὰ γνῶσιν καὶ ἄγνοιαν* ὧν δηλονότι καὶ τὴν ἐξαγορίαν ἐποίησας πατράσι πνευματικοῖς τὴν ἀποχὴν, ὡς δύναμις, διεσπούδασας. Ἔσο οὖν πεποιθὼς ὡς ἔτι ἐμποδῶν γίνονταί σοι τὰ πρώην ἡμαρτημένα παρὰ σοῦ· ἀλλὰ τῆς τῶν σωζομένων μερίδος καταξιωθήσῃ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν Θεοῦ, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου. Ἀμήν.

6. De Graecorum *εὐχαῖς συγχωρητικαῖς μετὰ θάνατον εἰς τεθνεῶτα* loquentem faciamus Nealium l. c. p. 1020: „We must however dwell a moment on one rite peculiar to the Greek Church, absolution of the dead. There are several forms; the shortest is the „The Lord Jesus Christ our God, Who gave divine commandments to His Holy Apostles and Disciples, that they should loose and bind the sins of those that have fallen, and we again having from them received power to do the same, He forgive thee, my spiritual child, whatsoever thou hast committed, voluntary or involuntary, in the present life, now and ever, and to ages of ages. Amen."

But there is a much more solemn form, to be used by a Bishop or in his necessary absence, by the Confessor of the departed person during the Liturgy. In the Great Entrance the Priests stand, holding the holy gifts, outside the iconostasis, while the Bishop kneels, and repeats two prayers of absolution.

Now the question arises, what effect this is intended to have. S

re considered it an equally gross corruption with that by which Bap-
m and the Holy Eucharist were, in some parts of Africa, administe-
d to the dead; and, at first sight, it has that appearance. But, if we
nsider that the Greek Divines agree with Western Doctors in rejecting
s idea, that sacramental grace can be conferred after death, we shall
nsider this absolution merely as a solemn form of prayer
r the dead,[1]) and of offering for a given person the Sacrifice of
e Liturgy.

This explanation may serve sufficiently well for the Constantinopo-
an forms, where the absolution is only precatory; but, some other
fence must be found for the Russian formula, where we have this
pression, „And I, Thine unworthy servant N., through the power gi-
n to me to absolve and forgive, do ecclesiastically and spiritually ab-
lve and loose him from all his sins."

Sed haec ponderanda sunt ex iis quae antecedunt: — *worin er
r immer als Mensch während seines Lebens von seiner Jugend an
s zur Trennung seiner Seele und Leibes gesündigt hat, willig oder
willig durch unheilige oder unreine Gedanken, durch die Kräfte sei-
s Verstandes oder Körpers, oder durch Unwissenheit in einen
luch gerathen ist, oder durch Vergesslichkeit unterlas-
n hat seinem geistlichen Vater eine Sünde zu bekennen
der durch ein anderes Band gebunden ist: vergieb ihm, o*

1) Sane omnes formulae *συγχωρητικαί* non pronuntiant, sed implorant peccatorum missionem: nam inconcussa est Graecis Balsamonis sententia „*τοὺς νεκροὺς τῶν πασμάτων μεταλήψεως οὐκ ἀξιοῦσθαι.*" Quod ad excommunicatos, conferas Ritum bsolvendi excommunicatum iam mortuum. Cod. Lit. I. p. 209. Cf. Baruf-ldus ad Rit. Rom. p. 208: „Soli homines viventes, baptizati, rationis et doli capaces, i in ecclesia superiorem aliquem habent, ab habente potestatem possunt excommuni-ri: non autem mortui, quia cum isti non amplius sint sub iurisdictione ecclesiastica, ..es, sicuti ligari, ita absolvi non possunt: nam si iis Deus indulgentiam dedit, nihil ocet nostra severitas: et si supplicium praeparavit, nihil nostra benignitas prodest: ut spondit olim Ferrandus Carthaginensis ecclesiae Diaconus Pelagio, et Anatolio Romanis aconis. Quare dum dicitur, posse mortuos excommunicari et absolvi, intelligi debet c improprie et indirecte, utpote quia vel ecclesia tunc publice declarat, illos, dum ad-c viverent, censuram excommunicationis incurrisse et in illa mortuos fuisse, et prohi-t in loco sacro sepeliri, ac pro eis suffragia et sacrificia offerri, vel si signa manife-a poenitentiae et contritionis dederunt ante obitum, declarat et pronuntiat eos absolutos, hoc ut admittantur ad ecclesiasticam sepulturam et orationes et suffragia pro eis im-rtiri possint, prout docet Graff cons. 7. per tot. de sent. excom. p. 1. Ideo mortuus solvi potest, ab eo scilicet, a quo poterat vivus absolvi, si ante obitum signa poeniten-e dederit: non directe, quia non est amplius homo super terram, sed ad hoc, ut sit pax ecclesiasticae sepulturae et suffragiorum ecclesiae, iuxta dispositionem Text. in cap. nobis l. 2. de sent. excom. ubi Fagnan. num. 14. dat formulam facultatis, quae solet pediri a S. Poenitentiaria Urbis."

Herr, du Liebhaber der Menschen u. s. w. Itaque tria bene observanda et distinguenda sunt 1) Peccata, quae Defunctus confessus est vivus, quae a sacerdote dimissa sunt, nunc repetitione quadam vel absolutione ut dicunt generali dimittuntur. 2) Si quae sint peccata, quae non confessus est Defunctus, ea ut Deus dimittat, clementem iudicem implorat fidelis. 3) Denique, si incurrerit ignorantia canonum in excommunicationem vel vindictam ecclesiae, cum mortuos solus Deus iudicet, sacerdos nomine ecclesiae solvit excommunicationem. Quod autem mortui omnes ab hoc vinculo disciplinae ecclesiasticae solvuntur, horrendi mali cautio est atque provisio. Etenim Graeci, si quae post mortem in terra non soluta corpora reperiant, haec vel sanctorum reliquias vel perditorum hominum et excommunicatorum horrenda cadavera opinantur. Reliquias quidem sacras, si suavem exhalent odorem, aliqua decoris luce praefulgeant nec quidquam horroris monstrent: abominanda excommunicatorum cadavera, si ut ipsi aiunt *τυμπανικά*, ad tympani morem turgentia, nigra, deformia appareant. Ut brevi dicatur, tamdiu quispiam maledictionis vinculo ecclesiasticae teneatur, corpus indissolutum perseverat; si accipit absolutionem, sub omnium oculis, in pulverem redigitur. Multa sunt huius superstitionis exempla apud itinerum scriptores Hist. Eccl. Ien. II. p, 493: *„Sie glauben, dass ein solcher verbannter Mensch nicht nur in seinem Leben unglücklich sei, sondern auch nach seinem Tode, wenn er keine Absolution erhält, den Fluch derselben tragen müsse, indem ein solcher niemals verfaulen könne, sondern gleich einer Trommel aufschwelle und als Stahl und Eisen unverweslich bleibe, bis ihn der Bischof von dem Banne losspreche, da alsdann der Körper erstlich zur Asche werde. Ja, sie halten davor, dass ein böser Geist in solche Körper fahre, dieselben belebe und allerhand Ungelegenheit damit verursache. Sie wissen desfalls viele Exempel zu erzählen, dass man solche Körper gefunden, die ganz röthlich und lebhaft ausgesehen, ohnerachtet sie schon lange Zeit unter der Erde gelegen, und schliessen daher, dass solche ässen und verdaueten, auch des Nachts herum spazierten. Daher in der Insel Scio die Gewohnheit sein soll, dass die Leute, wenn man sie des Nachts ruft, das erste Mal nicht antworten, aus Sorge, dass es vielleicht ein solches Gespenst sein möchte, auf dessen Beantwortung sie selbst sterben müssten, weswegen man auch alle plötzlichen Todesfälle solchen verbannten Körpern zuzuschreiben pflegt.*

Mons. de Ricaut erzählt ein Exempel, dessen Wahrheit ihm von einem glaubwürdigen Manne, welcher es selbst mit Augen angesehen, versichert worden, folgendermassen: Es sei ein Mensch wegen eines in Morea begangenen Verbrechens in die Insel Milo geflüchtet und dadurch

zwar der Strafe der weltlichen Obrigkeit, aber nicht des geistlichen Fluches der Excommunication entgangen. Denn als er in dem Banne verstorben und an einen abgelegenen Ort begraben worden, wären die Inwohner besagter Insel alle Nächte durch seltsame Gespenster erschreckt worden, und als sie das Grab wieder geöffnet, hätten sie einen Körper darin gefunden, welcher eine lebhafte Farbe und vom Blut ganz aufgeschwollene Adern gehabt, wobei auch der Sarg mit Trauben, Aepfeln, Nüssen und anderen Früchten der damaligen Jahreszeit angefüllt gewesen. Als nun die Sache an den Patriarchen zu Constantinopel gelangt, und man denselben um Erlassung des Bannes angesprochen, der Körper aber indess in die Kirche gesetzt worden, habe sich eines Tages nach vielem Gebet und Opfern in dem Sarge ein grosser Tumult erregt, da sich dann nach desselben Eröffnung gefunden, dass der Leichnam ganz verfault und verwest dagelegen. Die Stunde aber der Verwesung sei eben diejenige gewesen, an welcher der Patriarch die Bannes-Erlassung unterzeichnet gehabt. Fides sit penes autorem. Ich meines Orts will nicht lange disputiren, ob der Teufel, dem freilich mit Superstition gar viel gedienet ist, die Macht habe, auf diese Weise in die Körper der Verstorbenen zu agiren, sondern ich führe solches nur in der Absicht an, zu zeigen, wie dergleichen Historien gar wohl capable sind, dem einfältigen Mann eine Furcht einzujagen und in einem knechtischen Gehorsam zu erhalten.“ [1])

A. Ἀκολουθία τῶν ἐξομολογουμένων.

Λέγει ὁ ἱερεύς· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

Ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν συγχωρήσεως τῶν πλημμελημάτων τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ N. καὶ ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς δωρήσηται αὐτῷ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ καιρὸν μετανοίας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

---

1) Non est quod moneamus, ex hac Graecorum superstitione enatam esse horrendam de Vampyris (Katakhanades) fabulam. Ceterum Goarus *παράλληλα* quaedam affert occidentalia: corpus pseudopapae Benedicti XIII, icti concilii Constantiensis fulmine, usque hodie incorruptum atque militem ducis Albuquerque excommunicatum, qui post mortem suam tamdiu horrendum spectrum apparuit, quam absolutionem adeptus sit.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι αὐτόν τε καὶ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ.

Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα.

Εἶτα λέγει ὁ ἱερεὺς τὴν παροῦσαν εὐχήν·

Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ποιμὴν καὶ ἀμνὲ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ τὸ δάνειον χαρισάμενος τοῖς δυσὶ χρεοφειλέταις, καὶ τῇ ἁμαρτωλῷ δοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν αὐτῆς. Αὐτὸς, δέσποτα, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον τὰς ἁμαρτίας, τὰς ἀνομίας, τὰ πλημμελήματα τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, τὰ ἐν γνώσει, τὰ ἐν ἀγνοίᾳ, τὰ ἐν παραβάσει καὶ παρακοῇ γενόμενα παρὰ τῶν δούλων σου τούτων. Καὶ εἴτι ὡς ἄνθρωποι σάρκα φοροῦντες καὶ τὸν κόσμον οἰκοῦντες ἐκ τοῦ διαβόλου ἐπλανήθησαν, εἴτε ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν ἔργῳ, εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ, εἴτε λόγον ἱερέως κατεπάτησαν, ἢ ὑπὸ κατάραν ἱερέως ἐγένοντο, εἴτε τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι ὑπέπεσαν, ἢ ὅρκῳ ὑπήχθησαν, αὐτὸς ὡς ἀγαθὸς καὶ ἀμνησίκακος δεσπότης τούτους τοὺς δούλους σου λόγῳ λυθῆναι εὐδόκησον, συγχωρῶν αὐτοῖς καὶ τὸ ἴδιον ἀνάθεμα καὶ τὸν ὅρκον κατὰ τὸ μέγα σου ἔλεος. Ναὶ, δέσποτα, φιλάνθρωπε, Κύριε, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων τῆς σῆς ἀγαθότητος ὑπὲρ τῶν δούλων σου τούτων, καὶ πάριδε ὡς πολυέλεος τὰ πταίσματα αὐτῶν ἅπαντα. Ἀπάλλαξον αὐτοὺς τῆς αἰωνίου κολάσεως. Σὺ γὰρ εἶπας, δέσποτα, ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Ὅτι σὺ εἶ μόνος ἀναμάρτητος, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ψάλλει τὸ Τρισάγιον. Τό· δεῦτε προσκυνήσωμεν. Καὶ τὸν πεντήκοστον ψάλμὸν καὶ τὰ παρόντα τροπάρια. Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς. Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην p. 328. Τὸ Κύριε, ἐλέησον τεσσαρακοντάκις. Αὐτὸς δὲ κείμενος λέγει· ἥμαρτον, Κύριε, συγχώρησόν μοι ἐκ τρίτου. Καὶ ἀνιστάμενος λέγει· Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς, ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὁ διὰ τοῦ προφήτου σου Νάθαν μετανοήσαντι τῷ Δαβὶδ, ἐπὶ τοῖς ἰδίοις πλημμελήμασιν ἄφεσιν

δωρησάμενος, καὶ τοῦ Μανασσῆ τὴν ἐπὶ μετανοίᾳ προςευχὴν δεξάμενος, αὐτὸς καὶ τὸν δοῦλόν σου (τὸν δεῖνα) μετανοοῦντα, ἐφ' οἷς ἔπραξε πλημμελήμασι, πρόςδεξαι τῇ συνήθει σου φιλανθρωπίᾳ, παρορῶν πάντα τὰ αὐτῷ πεπραγμένα· ὁ ἀφιεὶς ἀδικίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀνομίας. Σὺ γὰρ εἶπας, Κύριε, οὐ θελήσει θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, καὶ ὡς ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ἀφιέναι τὰ ἁμαρτήματα. Ἐπεὶ ὡς ἡ μεγαλοσύνη σου ἀνείκαστος, καὶ τὸ ἔλεός σου ἀμέτρητον. Εἰ γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, τίς ὑποστήσεται; Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς τῶν μετανοούντων, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα λέγει ὁ ἐξομολογούμενος ἄνω τὰς χεῖρας ἔχων· Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι σὺ γιγνώσκεις πάντα τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας μου.

Καὶ λέγει· Ἀδελφὲ, δι' ὃ ἦλθες πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἐμέ; μὴ αἰσχυνθῇς, οὐ γὰρ ἐμοὶ ἀναγγέλλεις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, ἐν ᾧ ἵστασαι.

Πῶς ἐφθάρη ἡ παρθενία σου; διὰ πορνείας, ἢ διὰ μαλακίας ἢ διὰ νομίμου γνώμης;

Μὴ ἐσταυροπάτησάς ποτε διὰ πορνείαν ἢ δι' ἄλλον τρόπον;

Συνεγένης γυναικὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ ἐφθάρης εἰς κτεινοβατείαν ἢ παιδομιξίαν;[1])

Καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ ἐπιτιμῶν εἰς τὰ ἄλλα καὶ κατὰ τὸ ἐρωτῆσαι κατὰ τὸ λεπτὸν, πίασον τὸν πίνακα καὶ ἐρεύνησον, ὁποῖον ἁμάρτημά ἐστι καὶ κατάβαλε αὐτὸ ἔμπροσθεν τῆς βίβλου ταύτης, ὁποῖον ἁμάρτημά ἐστι. Εἶτα λέγει ταῦτα.

Τέκνον μου πνευματικὸν, ἐγὼ ὁ ταπεινὸς καὶ ἁμαρτωλὸς, ὁ τῇ ἐμῇ ταπεινότητι ἐξομολογούμενος οὐκ ἰσχύω ἀφιέναι ἁμάρτημα ἐπὶ τῆς γῆς εἰ μὴ ὁ Θεὸς, διὰ δὲ τὴν θεόλεκτον φωνὴν ἐκείνην, τὴν μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν γινομένην, τὴν πρὸς ἀποστόλους λέγουσαν· ἂν τίνων ἀφίητε καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰς ἐκείνην καὶ ἡμεῖς θαῤῥοῦντες λέγομεν· ὅσα ἐξεῖπες τῇ ἐμῇ ἐλαχίστῳ ταπεινότητι, ὅσα οὐκ ἔφθασες εἰπεῖν ἢ κατ' ἄγνοιαν ἢ κατὰ λήθειαν οὐ δή ποτε, ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ σοι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.[2])

---

1) In recentioribus euchologiis haec nefandorum facinorum enumeratio omittitur.

2) Hanc formulam duco collativam, sed et aliis uti contitentes et πνευματικοὺς testatur Goarus. Rogant poenitentes peccatis suis enumeratis: παρακαλῶ νὰ μοῦ συγ-

Σύναψον καὶ ταύτην τὴν εὐχήν.

Ὁ Θεὸς ὁ συγχωρήσας Δαβὶδ διὰ Νάθαν τὸν προφήτην τὰ ἴδια ἐξομολογήσαντι κακὰ καὶ Πέτρου τὴν ἄρνησιν κλαύσοντος πικρῶς καὶ πόρνην δακρύσασαν ἐπὶ τοὺς αὐτοῦ πόδας καὶ τελώνην καὶ ἄσωτον· αὐτὸς ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ σοι δι' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ἀκατάκριτόν σε παραστήσῃ ἐν τῷ φοβερῷ αὐτοῦ βήματι. Περὶ δὲ τῶν ἐξαγορευθέντων ἐγκλημάτων μηδὲ μίαν φροντίδα ἔχῃς· πορεύου εἰς εἰρήνην.

Εὐχὴ εἰς ἐξομολογούμενον.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ Πέτρῳ καὶ τῇ πόρνῃ διὰ δακρύων ἄφεσιν ἁμαρτιῶν δωρησάμενος καὶ τὸν τελώνην τὰ ἴδια ἐπιγνόντα πταίσματα δικαιώσας, πρόσδεξαι τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ δούλου σου καὶ εἴτι ἐπλημμέλησεν ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον ἁμάρτημα, ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ κατὰ διάνοιαν, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς συγχώρησον· σὺ γὰρ μόνος ἐξουσίαν ἔχων ἀφιέναι ἁμαρτίας καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ καὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.[1])

χωρήσῃς. Respondet confessionarius: *ἔχω σε συγκεχωρημένον* vel *ἂς εἶναι συγχωρημένος*. Episcoporum: *ἡ ταπεινότης μου ἔχει σε συγκεχωρημένον*. Patriarchae: *ἡ μετριότης μου κτλ.*

1) Armenam Confessionem referunt Smith et Dwight p. 481 sq.: „Die Beichte ist eine nothwendige Vorbereitung auf die Communion und wird während des ersten Theils der Messe am westlichen Ende der Kirche gehalten. Man hat in den Armenischen Kirchen keine Beichtstühle. Der Geistliche, dem gebeichtet wird, sitzt auf der Erde auf türkische Manier; er legt seine Hand auf das Haupt des Beichtenden, der ihm zur Seite kniet und dasselbe auf seinen Schooss oder seine Schulter gelegt hat. So lauscht er auf die Worte der Beichte, deren vorgeschriebene Form also ist: „Ich habe gesündigt gegen die heilige Dreieinigkeit, gegen den Vater, den Sohn und den heiligen Geist; und ich bekenne vor Gott und der heiligen Mutter Gottes, und vor dir, heiliger Vater, alle die Sünden, die ich begangen habe. Denn ich habe in Gedanken, Worten und Werken gesündigt, willkürlich und unwillkürlich, wissentlich und unwissentlich. Ich habe gegen Gott gesündigt. Ich habe mit meinem Geiste und seinen Fähigkeiten, mit meinem Gemüthe und seinen Empfindungen, mit meinem Körper und seinen Sinnen gesündigt. Ich habe mit den Fähigkeiten meines Geistes gesündigt durch List und Thorheit, durch Kühnheit und Feigheit, durch Verschwendung und Geiz, durch Zerstreuung und Ungerechtigkeit, durch Liebe zum Bösen, durch Verzweiflung und Misstrauen. Ich habe gegen Gott gesündigt. Ich habe mit den bösen Neigungen meines Gemüths gesündigt, durch List, Bosheit, Rachsucht, Neid, Eifersucht, Zügellosigkeit, unkeusche Neigungen und abscheuliche Unreinheit der Phantasie. Ich habe gegen Gott gesündigt. Ich habe durch die Begierden meines Körpers gesündigt, durch Sinnlichkeit, Faulheit, träge Lust zum Schlafe; durch die

Handlungen meines Körpers und durch verschiedene Arten unreiner Handlungen, durch die unkeuschen Worte, die meine Ohren gern vernommen, durch die Schamlosigkeit meiner Augen, durch die Begierden meines Herzens, durch die Wollust meines Mundes, durch Unenthaltsamkeit, Unmässigkeit im Essen und Trinken. Ich habe gegen Gott gesündigt. Ich habe gesündigt durch die üble Rede meiner Zunge, durch Lügen, falsch Schwören, Meineid, Hader, Zank, Verläumdung, Schmeichelei, Afterrede, Müssiggang, Spott, unnütze Worte, durch Ketzerei, Fluchen, Murren, Klagen, üble Nachrede und Gotteslästerung. Ich habe gegen Gott gesündigt. Ich habe mit jedem Gliede, mit jedem Gelenke meines Körpers gesündigt; mit meinen sieben Sinnen und sechs Verrichtungen; ich habe gesündigt, indem ich mit Füssen stiess, umherschlenderte, zur Rechten und Linken schweifte; ich sündigte gegen Alles, was vor mir war, und dem hinter mir gab ich ein böses Beispiel. Ich habe gegen Gott gesündigt. Ich habe gesündigt, indem ich die sieben Uebertretungen, die Todsünden beging: durch alle Arten von Stolz, Neid, Zorn, Müssiggang, böser Lust, Unmässigkeit und unreiner Begierde. Ich habe gegen alle Gebote und Verbote Gottes gesündigt; denn ich habe weder gethan, was er befohlen, noch unterlassen, was er verboten hat. Ich habe das Gesetz empfangen und nicht gehalten. Ich bin zu den Rechten des Christenthums eingeladen worden und bin unwürdig erfunden. Obgleich ich das Böse kannte, habe ich mich mit Wissen und Willen erniedrigt und habe aus eigenem Antriebe die guten Werke unterlassen. Wehe mir! Wehe mir! Wehe mir! Was soll ich sagen? oder was soll ich noch bekennen? Denn meine Uebertretungen können nicht gezählt, meine Sünden nicht alle gesagt werden. Meine Qualen können mir nicht erlassen werden; meine Wunden sind unheilbar. Ich habe gegen Gott gesündigt. Heiliger Vater, dich habe ich zum Fürbitter und zum Vermittler der Versöhnung mit dem eingeborenen Sohne Gottes. Dich flehe ich an, dass du durch die Macht, die dir gegeben ist, mich von den Banden der Sünde erlösest." Dieses Sündenbekenntniss wird auch jeden Morgen in der Kirche noch vor den Gebeten gesagt. Wir haben noch viele unziemliche und anstössige Ausdrücke ausgelassen. Dem Volke ist es ganz unverständlich, da es, so wie die meisten Gebete, in der Altarmenischen Sprache gehalten wird.

Ausser diesem allgemeinen Sündenbekenntniss, welches der Beichtvater dem Beichtenden Wort für Wort vorsagt, verlangt Ersterer gewöhnlich noch ein Bekenntniss der besondern Sünden, welche auf dem Gewissen lasten. Dann folgt die Absolution in folgender Form: „Möge ein barmherziger Gott dir gnädig sein. Möge er dir alle deine bekannten und vergessenen Sünden verzeihen. Und ich, kraft meines priesterlichen Amtes, und kraft des göttlichen Gebotes: „„Was ihr auf Erden lösen werdet, das soll auch im Himmel gelöset sein"", ich spreche dich frei von aller Verbindung mit deinen Sünden, in Gedanken, Worten und Werken, im Namen des Vaters, des Sohnes und des heiligen Geistes. Ich gewähre dir wieder den Zutritt zu den Sacramenten der heiligen Kirche. Möge Alles, was du vornimmst, ein gutes Werk werden, und dich im künftigen Leben zur Herrlichkeit führen. Amen." Das Volk glaubt fest, dass, wenn der Priester diese Absolution ausgesprochen hat, die Sünden vergeben sind."

A e t h i o p a s confitentes optime nobis producit Ludolfus Hist. lib. III. c. 6: „Omnia et singula peccata cum omnibus circumstantiis enarrare, nec mandatum a Deo nec necessarium esse censent. Itaque generaliter duntaxat Presbytero dicunt: Peccavimus, peccavimus. Absolvitur peccator paucissimis, simulque vite oleaginea leviter latus feritur. (Et ideo semper virgarum copia datur ad portas ecclesiarum, ne deficiant absolutiones ob defectum virgarum.) Qui vero malefacta patraverunt, homicidium, adulterium, furtum, haud mitibus verbis sed asperis increpationibus, imo scutica saepe castigantur, ut absolvi se non modo audiant sed sentiant. Refert Tellerzus, Metropolitam ipsum confitentes nonnunquam audire: et aliquando intellecto enormi scelere surrexisse et acriter

B. Ordo Confessionis Ruthenus.

(Ex libro Kingii p. 213 sqq.)

Der Beichtväter führt die Personen auf die Seite, welche eine nach der andern, und nicht zwei oder mehrere zugleich, beichten müssen, unbedeckt vor dem Bilde unsers Herrn Jesu Christi.[1])

Sodann fängt er an: Das Trisagion. Hernach das Pater noster: Herr sei uns gnädig. *Zwölfmal.*

Das Gloria: Jetzt und immerdar. O kommet, lasst uns anbeten; *dreimal.*

Sodann Psalm 51: Sei mir gnädig, o Gott.

Das Troparion.

Sei uns gnädig, o Herr, sei uns gnädig, denn wir, die wir keine Entschuldigung haben, bringen dieses Gebet vor dir, als dem Herrn der Sünder, sei uns gnädig.

---

poenitentem obiurgasse: „Tune hoc fecisti? An non times Deum? Agedum, tricies vel quadragies flagellator." Praesto sunt lictores Metropolitae, qui lora expediunt et miserum peccatorem, sex vel septem atrocibus ictibus (reliqui enim intercessione circumstantium statim remittuntur) caedunt. Quidam evitaturus tam acerbam delicti sui abolitionem petiit a Metropolita, pro tribunali sedente, ut secreto audiretur. Cui ille respondet: Quid? nonne peccatum tuum in extremo iudicio coram toto mundo manifestabitur? Miser peccator, parendum sibi ratus, palam fatetur abiegatum bonum. Aderat forte Dominus eorum, qui deprehendisse se abigeum laetatus reum statim in ius vocat; qui propria confessione coram tot testibus convictus et boves reddere et simul graves poenas dare coactus fuit. Caeterum ut teneri et mitis ingenii sunt Habessini, frequenter et plerumque post admissum notabile quidpiam peccatum ad Confessionarium accurrunt et peccavisse se fatentes, conscientiae tranquillandae causa sacram coenam petunt. Istud vero ante vigesimum quintum plus minus annum non faciunt; nam eos usque annos discretionis et innocentiam puerilem producunt. Si enim adolescens ante vigesimum aetatis annum fato concedat, his eum verbis plangunt: Ah similis fiat anima mea animae istius innocentis. Tantum fiduciae in moribus adolescentum suorum ponunt."

Quod ad Nestorianos et Malabares, sunt scriptores qui confessionem uti sacramentum sectam prorsus ignorasse referant, qui tria solummodo sacramenta noverint: ordinem, baptismum, eucharistiam. Sed haec falsa sunt. Ebed-Iesu Sobensis septem enumerat μυστήρια ecclesiae et cum aliis remissionem peccatorum. At tam certum est quam quod certissimum, cum alia sacramenta, tum confessionem venisse in oblivionem. Quod conqueritur Iosephus Patriarcha, affirmando confessionem, inter omnes Christianos, et orthodoxos et haereticos usitatam, apud Nestorianos iacere neglectam atque sepultam.

1) Kingius: Wenn die Beichte in der Kirche geschieht, so legt er das Evangelium auf ein Analogion, und das Kreuz daneben; allein die Beichte wird sehr oft zu Hause verrichtet.

Das Gloria.

Sei uns gnädig, o Herr, denn auf dich setzen wir unser Vertrauen. O zürne nicht über uns und gedenke unserer Uebertretungen nicht; sondern sieh gnädig auf uns herab und befreie uns von allen unsern Feinden. Denn du bist unser Gott und wir sind dein Volk, das Werk deiner Hände, die deinen heiligen Namen anrufen.

Jetzt und immerdar.

O selige Mutter Gottes, öffne uns die Thüre der Gnade u. s. w. p. 328.

Herr, sei uns gnädig. *Vierzigmal.*

Priester. Lasset uns beten zu dem Herrn.

O Gott, unser Heiland, der du durch deinen Propheten Nathan deine Vergebung dem David ankündigen liessest u. s. w. p. 596.

Lasset uns beten zu dem Herrn.

O Herr Jesu Christe, der Sohn des lebendigen Gottes, der Schäfer und das Lamm u. s. w. p. 596.

Hierauf sagt er ihm: Sieh, mein Kind, Christus ist unsichtbar gegenwärtig, deine Beichte anzunehmen; schäme dich daher oder fürchte dich nicht und verhehle nichts vor mir, sondern sage mir ohne Zweideutigkeit, was du gethan hast, damit du Vergebung von unserm Herrn Jesu Christo empfangen mögest. Sieh dieses Bild vor uns. Ich bin nur ein Zeuge, um vor ihm zu bezeugen, was du mir sagen wirst; merke daher wohl, da du um Arznei willen kommst, dass du nicht ungeheilet hinweg gehest.

Und sodann fragt er ihn eine Frage nach der andern und wartet einige Zeit, um seine Antwort auf alles insbesondere zu erhalten.

Zuerst fragt er ihn vor allen Dingen nach seinem Glauben und spricht: Sage mir, mein Kind, glaubst du wie die katholische und apostolische Kirche, welche im Orient gepflanzt wurde und sich von dannen über die Welt ausgebreitet hat, und im Orient und hier unbeweglich und unveränderlich ist gelehrt und übergeben worden, und zweifelst du nicht an einer von den Traditionen?

Und wenn er treulich glaubt, so muss er treulich und aufrichtig den Glauben lesen: Ich glaube an einen Gott.[1])

Vermahnung.

Von allen diesen Sünden musst du dich forthin enthalten, indem du eine zweite Taufe nach diesem christlichen Geheimnisse empfangen hast. Fange daher an, dein Leben durch Gottes Hülfe zu bessern und kehre nicht zu deinen vorigen Sünden zurück, damit du nicht andern Menschen lächerlich werdest; denn Christen sollen ein gerechtes und heiliges Leben führen, worin dir Gott helfen möge durch seine Gnade.

Nach abgelegter Beichte aller seiner Sünden sagt der Priester: Beuge dein Haupt nieder. *Der Bussfertige neigt sodann sein Haupt und der Beichtvater sagt dieses Gebet:*

Lasset uns beten zu dem Herrn.

O Herr Gott des Heils deiner Knechte, gnädig, barmherzig und geduldig, dem das Uebel reuet und will nicht den Tod des Sünders, sondern dass er sich bekehre und lebe. Vergieb nun, o Herr, diesem deinen Knechte (*namentlich*); verleih ihm die Gewissheit der Busse, Verzeihung und Vergebung seiner Sünde und sprich ihn los von allen seinen wissentlichen und unwissentlichen Uebertretungen, versöhne ihn und vereinige ihn wieder mit deiner heiligen Kirche durch Jesum Christum, unsern Herrn, mit welchem dir sei Ehre und Herrlichkeit, jetzt und immerdar, und in Ewigkeit. Amen.

Nach diesem Gebete wirft sich der Bussfertige nieder und der Priester giebt ihm die Absolution und spricht:

Jesus Christus, unser Herr und Gott, durch seine Gnade, Güte und Liebe gegen die Menschen, vergebe dir, mein Kind (*namentlich*), alle deine Sünden; und ich, als ein unwürdiger Priester, durch die mir anvertraute Macht vergebe dir und spreche dich los von allen deinen Sünden, in dem Namen des Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes. Amen.

Bei dem Beschlusse der Absolution bezeichnet ihn der Priester mit seiner rechten Hand mit dem Zeichen des Kreuzes.

---

1) Kingius: Hierauf schreibet die Ordnung vor, dass er ihn fragen soll, ob er dieser oder jener besondern Sünde schuldig sei, und er muss ein Verzeichniss der schrecklichsten Verbrechen, die nur können gedacht werden, wiederholen, deren Erwähnung schon unanständig sein würde, hier beizufügen. Jedoch jetzt pflegt man nur die zehn Gebote herzusagen und zu fragen, ob er eins derselben übertreten hat (p. 597).

Sodann der Gesang:

Es ist billig und recht, dich zu loben u. s. w.

Das Gloria: Jetzt und immerdar.

Die Entlassung.

Der Bussfertige küsst das heilige Evangelium und das Kreuz und gehet weg.

C. Εὐχαὶ συγχωρητικαὶ εἰς πᾶσαν ἀρὰν,[1]) καὶ ἀφορισμὸν, εἰς τεθνεῶτα.

Ἀναγινωσκόμεναι παρὰ ἀρχιερέως, ἢ ἐξ ἀνάγκης, παρὰ πνευματικοῦ πατρὸς, εἰ οὐ πάρεστιν ἀρχιερεύς.

Ἰστέον δὲ, ὅτι αἱ παροῦσαι εὐχαὶ ἀναγινώσκονται οὕτως· Ἐν μὲν τῇ προςκομιδῇ ἀναγινώσκουσι ταύτας μετὰ κατανύξεως πάντες οἱ μέλλοντες ἱερουργεῖν ἱερεῖς. Ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ εἰςόδῳ, ἐξελθόντων τῶν ἱερέων ἔξω τῶν καγκέλλων[2]) μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἱσταμένων, ὁ ἀρχιερεὺς κλίνας τὸ γόνυ, ἐκφωνεῖ ταύτας μεγαλοφώνως μετὰ κατανύξεως καὶ δακρύων. Μετὰ δὲ τὸ τελειῶσαι αὐτὰς, ἀνιστάμενος δέχεται τὰ ἅγια.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῇ σῇ ἀῤῥήτῳ σοφίᾳ δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ χοὸς, καὶ τοῦτον ἀναμορφώσας εἰς εἶδος καὶ κάλλος, καὶ ἐξωραΐσας ὡς τίμιον καὶ οὐράνιον κτῆμα, εἰς δοξολογίαν καὶ εὐπρέπειαν τῆς σῆς δόξης καὶ βασιλείας, διὰ τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦτον παραγαγεῖν. Τὴν ἐντολὴν δὲ παραβάντα τοῦ σοῦ προστάγματος, καὶ μεταβαλόντα τῆς εἰκόνος, καὶ μὴ φυλάξαντα, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον γένηται, φιλανθρώπως κελεύσας τὴν κρᾶσιν καὶ μίξιν ταύτην, καὶ τὸν ἄῤῥητόν σου τοῦτον δεσμὸν, ὡς Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν τῷ θείῳ βου-

---

1) Goarus: Diversa sunt excommunicationis genera. Quibusdam eucharistia sola negata, alios etiam precum consortium, quibusdam ne alios pravo convictu inficerent, etiam conversatione humana interdictum, ut diris devoti et Satanae potestati traditi, temporariae afflictionis sensu, iacturam spiritus perpendere impellerentur. Hi sunt, quos ἀρά maledictio et ἀνάθεμα, ecclesiae summa indignatio persequitur: ceteros quos resipiscentia iam emendat, levior poena ἀφορισμῶν prosequitur.

2) Ex foribus Sanctuarii.

ατι ἀποτέμνεσθαι, καὶ διαλύεσθαι· τὴν δὲ ψυχὴν ἐκεῖ-ν χωρεῖν, ἔνθα καὶ τὸ εἶναι προςελάβετο, μέχρι τῆς κοι-ἀναστάσεως, καὶ τὸ σῶμα εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη ἀναλυεσθαι. Διὰ τοῦτο δεόμεθα τοῦ σοῦ ἀνάρχου πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ σου πνεύματος, ἵνα μὴ παρίδῃς τὸ σὸν πλάσμα καταποθῆναι τῇ ἀπωλείᾳ, ἀλλὰ τὸ σῶμα διαλυθῆναι εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη,[1]) τὴν δὲ ψυχὴν καταταγῆναι ἐν τῷ χορῷ τῶν δικαίων. Ναὶ, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, νικησάτω σου τὸ ἄμετρον ἔλεος, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἡ ἀνείκαστος· καὶ εἴτε ὑπὸ κατάραν πατρὸς, ἢ μητρὸς, ἢ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι ὑπέπεσεν ὁ δοῦλός σου οὗτος, ἤ τινα τῶν ἱερωμένων παρεπίκρανε, καὶ παρ' αὐτοῦ δεσμὸν ἄλυτον ἐδέξατο, ἢ ὑπὸ ἀρχιερέως βαρυτάτῳ ἀφορισμῷ περιέπεσε, καὶ ἀμέλειαν καὶ ῥαθυμίαν χρησάμενος, οὐκ ἔτυχε συγχωρήσεως, συγχώρησον αὐτῷ δι' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀναξίου δούλου σου. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐξ ὧν συνετέθη διάλυσον, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐν σκηναῖς ἁγίων κατάταξον. Ναὶ, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν δοὺς, ὥςτε τῶν ἁμαρτημάτων διδόναι τὴν ἄφεσιν, καὶ εἰπών· Ὅσα ἂν δήσῃ, καὶ λύσῃ, ἵνα ὦσι δεδεμένα, καὶ λελυμένα· καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν ταύτην καὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς χαρισάμενος, λῦσον τὸν κοιμηθέντα δοῦλόν σου (τὸν δεῖνα) τοῦ ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ἔστω συγκεχωρημένος καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πρεσβείαις τῆς σῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου μητρὸς, καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Εὐχὴ ἑτέρα ὁμοία.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δέσποτα πολυέλεε Κύριε, Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ κορυφαίῳ τῶν σῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων Πέτρῳ τὴν σὴν οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, καὶ τὰς κλεῖς αὐτῷ δοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, καὶ τῇ σῇ χάριτι πᾶσαν αὐτῷ δοθῆναι θελήσας ἐξουσίαν, ὥςτε δεδεμένα εἶναι καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅσα παρ' αὐτοῦ δέδενται, καὶ λελυμένα ὡςαύτως ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅσα παρ' αὐτοῦ ἐν γῇ λέλυνται· διαδόχους ἡμᾶς τοὺς εὐτελεῖς καὶ ἀναξίους τῇ ἀφάτῳ σου φιλανθρωπίᾳ,

1) Cf. p. 594.

τῆς αὐτῷ δοθείσης ἐξουσίας καταξιώσας γενέσθαι, ὥςτε καὶ ἡμᾶς οὕτω δεσμεῖν, καὶ λύειν τὰ ἐν τῷ λαῷ σου συμβαίνοντα. Αὐτὸς, πανάγαθε Βασιλεῦ, δι' ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀχρείου δούλου σου, συγχώρησον τῷ δούλῳ σου (τῷ δεῖνι) εἴτι ἐν τῷ παρόντι βίῳ ὡς ἄνθρωπος ἐπλημμέλησε, καὶ ἄφες αὐτῷ ὅσα ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κατὰ διάνοιαν ἥμαρτε. Λύσας αὐτοῦ καὶ τὸν ἐπικείμενον μεθ' οἵων δή ποτε τρόπων δεσμὸν, ὃν αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐκ συναρπαγῆς, ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας ἔδησεν, εἴτε ὑπὸ ἀρχιερέως, ἢ παρ' ἄλλου τινὸς, φθόνῳ καὶ συνεργείᾳ τοῦ πονηροῦ, τοιοῦτον ὑπέστη ὀλίσθημα. Εὐδόκησον ὡς μόνος ἀγαθὸς, καὶ πολυέλεος, τὴν μὲν ψυχὴν αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ταχθῆναι, τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων· τὸ δὲ σῶμα τῇ παρὰ σοῦ δημιουργηθείσῃ φύσει δοθῆναι. Ὅτι εὐλογητὸς καὶ δεδοξασμένος ὑπάρχεις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

CAPUT V.

DE SACRAMENTO OLEI AC DE CURA INFIRMORUM ET MORTUORUM IN UNIVERSUM.

1. Ecclesia Christiana, sanctissimi *ἰατροῦ* ac redemptoris progenies, est et erit cum miserorum omnium tum infirmorum mater atque patrona. Neque excogitari potest christianae cuiusdem societatis rituale, quod non consuleret aegrotis, angore et tentatione ac saepe solitudine confectis. Quod ad Graecos, distinguenda est populi et simpliciorum hominum vetus consuetudo et pristinus mos, in quo ecclesia connivet interdum, ab ritibus ecclesiasticis arctiori sensu. Sanitatis tuendae enim vel reparandae cum studiosissimi sint Graeci, nullum genus unctionis sacrae vel reliquiarum rerumve aliarum, modo sanctae sint, contactum seu appositionem, seu efficax *ἐπίθεμα* omittunt. Hinc ramorum florumque ab imaginibus sacris ad morbida loca attactus, quem *ἅγιον ἔλαιον* vel *ἅγιον ἔλεος* dicunt. Hinc oris aperti, communione accepta in verbum exhalatio (*ἀθνίζειν* s. *ἀτμίζειν*): hinc aquae in calicem sacrum immissae sub nomine *ἁγίου ἐπιμυρώματος* epotatio. Hinc consuetudo deferendi aegrotos in ecclesiam, ubi nonnunquam dierum spatio in Catechumenaeis iacent, immo pernoctant. Accedit ad hos populares et civiles usus ecclesiae caerimonia. Leguntur in euchologiis diversae orationes dicendae super infirmum: exstat *ἀκολουθία εἰς παράκλησιν ἀσθενῶν χειμαζομένων ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων καὶ ἐπηρεαζόντων.* Preces effundit Sacerdos summo Deo, ut qui Ezechiae quondam vota adimplevit, qui Pauli et Silae preces excepit, non avertat faciem a famulo suo infirmo et liberet eum ab omni infirmitate. Poscit suffragia Deiparae, Angelorum, Sanctorum omnium: ungit denique aegrotum oleo. Norunt enim Graeci praeter unctionem sacramentalem alias, quae crucis signo perficiuntur iunctis pro sanitate obtinenda precibus.

2. At principalis et perfecta medicina adhibetur aegrotis Sacramentum Olei (*ἅγιον ἔλαιον, εὐχελαῖον*) magnis laudibus celebratum a Simeone: *ἅγιον ἔλαιον παραδίδοται καὶ τοῦτο ὡς ἱερὰ τελετὴ καὶ*

ίου τύπος ἐλέους εἰς ἀπολύτρωσιν καὶ ἁγιασμὸν τοῖς ἀπὸ ἁμαρ-ις ἐπιστρέφουσιν χορηγούμενον· διὸ καὶ λύσιν ἁμαρτημάτων παρ-ει καὶ ἐξ ἀῤῥωστημάτων ἐγείρει καὶ ἁγιασμοῦ ἐμπίπλησιν. Similia ɔfert **Bulgari**: — *τὸ τέλος τοῦ εὐχελαίου εἶναι, νὰ ἐξαλείφῃ, κα-ὼς εἴπαμεν τὰ λείψανα, ἤτε κατακάθια τῶν ἁμαρτιῶν, δίδοντας ν ὑγείαν τῶν μετεχόντων κατά τε ψυχὴν κατά τε σῶμα.* Itaque liquet er eos, qui utriusque ecclesiae callent doctrinam, Latinos et Graecos ıcordare in omnibus, in quibus summa consistit sacramenti ac propria tus. Dissentiunt in minutis. Ecclesiae orientalis, innixa loco Iac. 5, . 15 (*πρεσβυτέρους*) septem vel saltem plures expostulat sacerdotes, *ɛελαίου* ministros, utitur oleo non a pontifice consecrato, sed quoties ɛet necessitas renovatur et recens benedictum huic sacramento confe-ıdo adhibetur. Quam consuetudinem Clemens VIII. Graecis unitis con-mavit. Ungit tandem ecclesia Graeca non solum moribundos vel eos, ibus imminet periculum mortis, sed aegrotos omnes et, si fieri potest, n inter privatos parietes, sed in aede sacra sancto mysterio oc-pata est. At vero, si conferantur vetustissima ecclesiae Romanae Sa-ımentaria cum Graecis, fere nihil restat discrepantiae: contra subit miratio, quod ecclesiae, per diuturnum tempus seiunctae, unum idem-e servarunt sacramenti ingenium.[1])

3. Nihil magis est ab homine curandum, quam felix ex hac vita itus. Et ideo ecclesia quoque orientalis instituit ultimas preces super onizantem dicendas, quarum virtute anima illius ad aeternam beatitu-nem deducatur. Dico *ἀκολουθίαν εἰς ψυχοῤῥαγοῦντα,* Ordini Com-ɛndationis Latino congruam. Sunt qui reprehendant, quod animam in tremis laborantem, cum deberet in divinae misericordiae spem erigere, licii potius ultimi timore incusso et quasi damnationis non evitandae pectatione, in profundum desperationis abyssum deturbare et demer-

---

1) Sectarum mores breviter exponit Neale l. c. p. 1036: „Of other Communions, Coptic Ritual has an office evidently borrowed from that of the Greek Church. The ro-Jacobites and Armenians have the same. The Nestorians had it, as appears clearly m George of Arbela; but it appears that for this, in process of time, the simple sign the cross was substituted, and at present, where the rite is administered at all, it is ɪe in another way. They mix water, oil, and the relics of some Saint, or, if these not to be procured, dust from the scene of a martyrdom, and keep it in their chur-:s under the name of Chanana, dust, or Taibutha, grace; and this they employ instead oil. Another kind is made by the admixture of oil and dust as before, and is dried small masses; it is then sprinkled with dust from the spot of S. Thomas's martyr-n, with the words, „This dust is signed and sanctified with the grace of S. Thomas Apostle, for the health and cure of body and soul, in the Name of the Father, and the Son, and of the Holy Ghost." For this the Council of Diamper substituted holy ter, with which it has nothing to do."

gere videatur. Et sane officium est tremendae maiestatis, morti conveniens, quam ipsa scriptura „interitus regem" denominat, ita tamen ut minus morienti quam adstantibus consulat. Latini moribundum piissimis et suavissimis precibus consolantur, Graecis agonia miseri hominis, cuius sensus iam functione destituti sunt, circumstantium animos omnium mortis et inferi terroribus commovendi et eos, ut ita dicam terrendi est causa atque materies.[1])

4. Simulac exspiraverit, oculi atque os clauduntur, corpus lavatur atque vestibus induitur. Advocatur sacerdos, qui thuribulo mortuo admoto nonnullas orationes recitat atque troparia, infra scripta in ordine *τοῦ ἐξοδιαστικοῦ*. Et hic thuris et orationis honor omnibus tribuitur mortuis. At proceres et ditiores homines magnificum curant funeris apparatum, ubi corpus collocatum est in loculo aperto, manibus supra pectus decussatis. Intrant sacerdotes plures cum Diaconis et Lectoribus, haud destituri ab diurna et nocturna Psalmorum orationumque recitatione usque dum venerit sepulturae tempus. Vocantur hae vigiliae in defuncti honorem susceptae *παννυχίς*.[2])

5. Iam aliquid dicendum est de humatione et sepultura. Diem tertium habent sepulcralem. Defertur mane corpus ad ecclesiam aperto loculo, deponitur in Narthece, interdum in navi ecclesiae. Incipiunt li-

---

1) Mourawieff-Mouralt l. c. p. 308 nonnullas affert strophas e canone alio paracletico depromptas: „Gleich Regentropfen schwinden meine bösen und kurzen Tage in Ohnmacht mit dem Laufe der Jahre, und gehen jetzt schon zu Ende — Königin, rette mich!"

„Jetzt ist meine Seele in grosser Furcht, und schmerzlich ist mir das unausweichliche Zagen meiner bald scheidenden Seele — Allerreinste, tröste sie!"

„Das ist die Zeit der Hülfe, das die Zeit deines Schutzes, das, o Königin, die Zeit, auf welche hin ich Tag und Nacht dich angefleht habe in heissen Gebeten."

„Kommt auch ihr, meine heiligen Engel, für mich zu stehen vor dem Richterstuhle Christi, und indem ihr im Geiste eure Kniee beugt, ruft mit Weinen zu ihm auf: Schöpfer des All, erbarme dich meiner und verwirf nicht das Werk deiner Hände!"

„Mein Mund schweigt und meine Stimme redet nicht, aber das Herz spricht; denn ein Feuer der Zerknirschung verzehrt es, und mit unaussprechlichem Flehen ruft es dich an, o Jungfrau!"

2) Sacerdotum corpora a sacerdotibus puro deterguntur oleo et sacris ornantur vestibus. Faciem operiunt velo calicis, pectori superimponunt evangeliorum codicem. Effertur a sacerdotibus: in ecclesia candelabra in modum crucis posita accenduntur. Monachi spongia tepenti aqua abluuntur: spongia illa crucis signum exprimitur in demortui fronte, in pectore, in manibus, in pedibus, in genubus. Induitur defunctus vestimento monastico novo, ita ut nunquam conspiciatur corpus nudum. Ex Mandyae loris abscissis tres efformantur cruces ad caput unum, ad pectus alterum, aliud versus genua: residua lori parte pedes circumligantur. Deportant monachi cadaver ad ecclesiam, in qua multa accenduntur lumina.

turgiae divinae sollemnia. Sed ignorant Graeci missas pro defunctis, hac voce ita intellecta ut multas missae partes proprias tibi cogites de Defunctis. Acquiescunt in particula inter officium τῆς προθέσεως nomine defuncti insignita et cum aliis Domino oblata p. 388 sq.: deinceps brevem mortui commemorationem singulis Missae precibus interserunt. Divino sacrificio peracto denuo capessuntur caerimoniae funebres ad loculum: quibus absolutis defertur cadaver ad coemeterium. Antecedit πατὴρ defuncti πνευματικός cum imagine sacra, loculum ipsum stipantur cognati et amici tenentes pannum funebrem, loculum cooperientem,[1]) in sollemnioribus exequiis clerici thura adolentes. Carpenta si adsunt, aguntur vacua in agminis calce. Cum venerint ad sepulturae locum, ponuntur in tapete iuxta feretrum τὰ κόλυβα, i. e. largitiones sacerdotibus et pauperibus destinatae.[2]) Iam humatur corpus ita, ut vultus orientem respiciat inter preces et benedictiones infra positas. Comites funeris nunc carpentis vecti cum domum reversi sunt, accumbunt in epulo funebri: distribuuntur pauperibus panes, nummi aliaque dona. Ceterum apud Graecos quoque diversa hominum conditio pallida morte non obliteratur: nam pauperum defuncti saepe a domo statim efferuntur ad sepulcrum, missa aedis sacrae caerimonia.

6. Nec vero haec omnia amori et pietati lugentium satisfaciunt. Mortem proxime insequitur quadraginta dierum numerus, qui defuncto existimatur sacer atque dicatus: inprimis cari capitis memoria colitur die tertio (sepulturae), nono et quadragesimo (τοῖς τεθνεῶσιν ἀποτελεῖται τὰ τρίτα, τὰ ἔννατα, τὰ τεσσαρακοστά).[1]) Atque his saltem

---

1) Muralt in Lexidio: „Ueber den meist bunten aber bis zur Einsenkung in das Grab offenen Sarg hängt man bei Reicheren ein Leichentuch, welches gewöhnlich der Kirche bleibt. Diese giebt es dann zu anderen Begräbnissen oder macht Kirchenkleider daraus."

2) Goarus: Excoquunt leviter frumentum (1 Cor. 15, 36—38), lancibusque acervatim impositum, frugibus variis, pisis putis, tusis avellanis, cortice nudatis amygdalis, nucibus minutim sectis, corinthiacae uvae et malogranatorum granis, in distinctis petroselini foliis velut radios areolas et figuras ordinatis resperguut: acervumque huiusmodi arte elaboratum κόλυβα vocant, quae quidem vel in sancti alicuius honorem vel in defunctorum memoriam propinquorum sepulcris imposita postmodum in sacerdotum ministrorumque usus cedunt. Conf. p. 215.

1) Ut placet Nicephoro, tertia die homo prorsus immutatur, faciei discrimine quo dignoscitur, deperdito. Nona die corpus omnino tabescit, solo corde a putredine intacto: quadragesimo die etiam cor tabe diluitur. Alia quae rationi magis consona sunt, suadet Neophytus e Constit. Apost. deprompta. Τὰ τρίτα resurrectionem Christi ostendunt: τὰ ἔννατα novem angelorum choris mortuum aggregari deprecantur: τὰ τεσσαρακοστά luctum Israelitici populi in Moysis morte at quadragesimum usque diem productum, fusis pro anima defuncti precibus significant. (Ut affert Mourawieff-Muralt dies XL post resur-

diebus, si non per totum quadraginta dierum spatium in liturgia sacra exciditur e pane sacro particula defuncti, effunditur pro anima eius precatio. Recurrente autem depositionis anniversario secunda et tertia vice, amicis et cognatis ad tumulum convenientibus, thura ac preces spargit sacerdos. Item repetuntur his tribus anniversariis epulae lugubres. Iam supra commemoratum est, quater per annum Sabbato ante Dominicam *ἀπόκρεως*, feria secunda post Dominicam Thomae, vigilia Pentecostes et primo mensis Octobris recitari *τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἀπ᾽ αἰῶνος πάντων κεκοιμημένων ὀρθοδόξων Χριστιανῶν* p. 214. 229. 230. Ne desideretur viva festi funebris imago, excitamus Kohlium, qui Ruthenos feria secunda post Dominicam Thomae mortuorum memoriam recolentes in scenam producit (St. Petersburg II. p. 398—404): *„Als ich diesen Festtag zum ersten Male erwähnen hörte, fragte ich einen Russen, warum er so heisse (Pomimatelnui ponedielnik), und er gab mir die Erklärung: „pominajut roditeli" (weil wir uns dann unserer Eltern erinnern). —*

— Die Sache ist in Kurzem diese, dass die Leute des Morgens auf die Kirchhöfe hinauseilen, in den Kapellen derselben einem Gottesdienste beiwohnen und dann zum Andenken und zur Ehre ihrer verstorbenen Angehörigen auf den Gräbern eine Mahlzeit verzehren.

Schon des Morgens früh sieht man das Volk zu Fuss und zu Wagen mit Sack und Pack hinausströmen, d. h. mit Weib und Kind und mit Tüchern, in denen sie die Speisen schleppen. Diese Speisen bringen sie nun zuvörderst in die Kirche und setzen sie auf eine grosse, in deren Mitte errichtete Tafel. Gewöhnlich haben sie in die Mitte eines Tellers ein grosses, hohes, rundes Brod und rund herum rothe

---

rectionis Domini ad ascensionem usque.) Kingius l. c. p. 318: „Die Russen haben gewisse Dienste für die Todten bei dem Grabe oder in der Kirche, am dritten, neunten und vierzigsten Tage, und an dem jährlichen Sterbetage oder Geburtstage des Verstorbenen; die zwei letzteren werden für einige Personen viele Jahre lang fortgesetzt. Aus dieser Gewohnheit haben einige römisch-katholische Schriftsteller entdecken wollen, dass die Lehre vom Fegefeuer auch in der griechischen Kirche angenommen sei. Allein sie sollten nur bedacht haben, dass diese Dienste nicht von der Kirche vorgeschrieben sind, ob sie sich gleich in dieselbe eingeschlichen haben; die Kirche, wie wir bereits bemerkt haben, bestimmt nichts in Ansehung der Lehre von dem Zustande der abgeschiedenen Seelen. (!) Man sieht deutlich, dass die Gebete, welche bei dieser Gelegenheit gebraucht werden, ursprünglich zu einer andern Absicht abgefasst waren, nämlich um den Segen über das Getreide und die Früchte der Erde, die in der Ernte eingesammelt werden, zu erbitten, wie man deutlich wahrnehmen kann, wenn man den Dienst in dem Euchologion ansieht, welcher daher genommen worden, weil zufälliger Weise das Andenken der Todten im Gebete erwähnt wird." Preces illas non ad manus esse doleo. Quod ad doctrinam de novissimis, si rem ad vivum resecamus, spernit ecclesia Graeca nomen et imaginem purgatorii, sed consentit cum Romana in loco de statu medio, precibus pro defunctis. At Romana ecclesia tertium, septimum et tricesimum diem defunctis habet sacros.

Ostereier, Salz, Kringel, Honigkuchen und Apfelsinen, sowie Citronen belegt. In dem runden Brode steckt immer ein brennendes Licht.

Der Eine hat sein Brod immer auf eine etwas andere Weise geformt, wie der Andere, Einer hat einen Teller mit Reiss und Rosinen hingesetzt, der Andere auch ein Töpfchen mit Honig zugefügt und der Dritte noch etwas Anderes, was seine Kräfte ihm erlaubten. Auf jedem der Brode liegt ein kleines Büchelchen. In einem derselben fand ich Folgendes auf der ersten Seite geschrieben: „Dieses Buch gehört der Anna Timofejewna“ (Anna, des Timotheus Tochter), auf der zweiten Seite: „Dieses Buch ist geschrieben zum Andenken an meinen lieben Vater Fedor Pawlowitsch und meine gute Mutter Jelisaweth Petrowna“ (Elisabeth, Peter's Tochter), auf der dritten Seite: „auch zum Andenken an Gregor, Ssergei und Maria“. Sie nennen diese Bücher: „Paminatelnije knigi“ (Bücher des Andenkens).

Zuerst halten nun die Priester die gewöhnliche Messe ab (?), alsdann treten sie zu jenen so sonderbar bepackten Tischen und singen dort unter beständigen Räucherungen Gebete für die Todten. Sie blättern dabei in jenen auf dem Tische liegenden kleinen Büchern herum und flechten die Namen, die sie darin finden, in ihre Gebete ein. Wenn diese Einweihung der Speisen und dies allgemeine Gebet für die Todten beendet ist, so zerstreuen sich die Leute auf dem Kirchhofe und eine jede Partei sucht die Gräber der Ihrigen auf, besonders Derer, welche sie neuerlich verloren haben, und schluchzt und weint auf diesen Gräbern. Die Meisten weinen freilich still, doch Viele, deren Schmerz noch neu ist, werfen sich auch in Verzweiflung über die Gräber hin und brechen in laute Klagen aus. Einmal fiel mir bei einer solchen Gelegenheit eine alte Frau besonders auf, deren klagende Stimme man über den ganzen Kirchhof vernahm. Ich trat zu ihr und fragte sie, wen sie zu betrauern habe. Sie richtete sich auf und sagte, es wäre ihre junge, an einen Kaufmann verheirathet gewesene Tochter, die da läge. Dann warf sie sich sogleich wieder mit dem Gesicht ins Gras des Grabhügels und schrie ins Grab hinein, als sollte es ihre Tochter hören: „Ach du, meine liebe Tochter, warum hast du mich verlassen? Ach du, Hübsche, du Junge, du Dreissigjährige, warum hast du dein altes siebenzigjähriges Mütterchen verlassen? Konntest du denn nicht warten, bis ich vor dir hinabgegangen? Ach, meine Tochter, ist es nicht gegen die Natur, dass das Kind die Mutter allein und unverpflegt zurücklässt?! Auch deinen kleinen Jungen hast du verlassen, den kleinen vierjährigen Fedor?! Ach, weh mir, weh mir, meine Tochter, dein kleines Söhnchen und dein altes Mütterchen sind nun allein geblieben.“ Ich kann nicht sagen, welchen wunderbaren Eindruck dieses Gejammer der

Alten auf mich machte, das sie beständig laut und zuweilen in einer Art von Kirchenmelodie absang, indem sie dann und wann schweigend ihr altes, sorgenvolles Haupt ganz und gar ins Gras verbarg. So jammernd und ihre Speisesäcke zur Seite, wartete sie, bis die Priester zu ihrem Grabe kamen.

Diese haben sich indess nämlich auch in Partien mit brennenden Kerzen und Crucifixen auf dem Kirchhofe vertheilt und halten nun bei jedem Grabe, wo es verlangt wird, noch einen besondern Gottesdienst, indem ihnen dabei jene kleinen Gedächtnissbücher überreicht werden.

Den Priestern auf dem Fusse folgen ganze Trupps von Unglücklichen, Krüppeln und Bettlern, die um ein kleines, essbares Almosen bitten. Unter ihnen werden dann reichlich Ostereier, Brode u. s. w. vertheilt. Ich sah manchen Bettler mit einem Sacke, der so voll von Ostereiern war, dass er gleich damit hätte einen Handel etabliren können. Einige nun geben alle ihre Speisen, die sie mitgebracht, an die Armen und bereiten so die beste und würdigste Gedächtnissmahlzeit. Dies that z. B. eben jenes alte klagende Mütterchen, ich musste ihr noch viele Brode zerbrechen und zerschneiden helfen, die sie mit ihrer zitternden Hand nicht zertheilen konnte. Die Meisten aber holen nun leider eine Serviette heraus, bedecken damit den Grabhügel und setzen die mitgebrachten Speisen der Reihe nach hinauf, so wie auch die Wein- und Branntweinflaschen und fangen, indem sie sich rund um den Grabhügel herumlagern, an, zu schmaussen und zu trinken mit einem Appetite, als wären nicht acht russische Osterfeiertage, sondern sieben ägyptische Hungerjahre vorhergegangen. Alle die gedeckten Gräber und die in Gruppen getheilten Zecher geben den sonderbarsten Anblick von der Welt. Die Priester bekommen natürlich auch ihren Theil und geniessen bei jedem Grabe einen kleinen Imbiss." [1])

---

1) De re funebri Armenorum Smithius et Dwightius haec narrant: „Für die Seelen der Verstorbenen werden fortwährend Gebete gehalten, Messen gelesen und Almosen gespendet, die letzteren in der Hoffnung, dass das Verdienst derselben dem Verstorbenen so zugerechnet werde, als wenn er sie selbst gegeben hätte. Ausser den Geldvertheilungen und anderen Liebesgaben, welche auch unter den Papisten gewöhnlich sind, haben die Armenier noch eine besondere Art der Mildthätigkeit; das ist nämlich das Opfer eines Thieres, sei es eines Schafes, eines Ochsen oder irgend eines anderen reinen Säugethieres oder Vogels. Die Priester führen das Opferthier vor die Kirchthüre und legen Salz auf den Altar nieder; dann lesen sie Abschnitte aus der Schrift vor, welche für diese Gelegenheiten besonders ausgewählt sind, und beten, den Namen des Verstorbenen erwähnend und die Vergebung seiner Sünden erflehend. Dann reichen sie dem Thiere das Salz und tödten es. Ein Theil desselben gehört dem Priester, ein anderer wird unter die Armen vertheilt und von dem Ueberbleibsel wird ein Gastmahl für die Freunde des Verstorbenen bereitet. Nichts darf bis zum andern Morgen übrig bleiben. Diese Opfer

sind keine Sühnopfer, wie die der Juden, denn auch nach dem Glauben der Armenier sind diese durch den Tod Christi aufgehoben, sondern sie gelten für ein verdienstliches Werk zum Besten des Dürftigen gethan. Sie haben immer, wenigstens in neuerer Zeit, eine besondere Beziehung auf die Todten und werden gewöhnlich, obgleich nicht nothwendig, an dem Tage dargebracht, wo Messe für dieselben gelesen wird. Auch an den grossen Feiertagen der Heiligen und an den Festen, des Herrn Festtage genannt, finden sie statt. Besonders zu Ostern werden gewöhnlich ein oder mehrere Thiere geopfert; die ganze Gemeinde steuert dazu bei und vertheilt das oder die Opfer unter sich. Doch auch dies ist zum Gedächtniss der Todten. Nerses Sharhall, gestützt auf die Autorität des Katholikos Isak des Grossen, erzählt uns den Ursprung dieser Opfer auf folgende Weise: Als das Armenische Volk durch die Predigt St. Gregor's Lusavorisch das Christenthum annahm, kamen die bekehrten heidnischen Priester zu diesem und baten ihn, dass er ihnen das Mittel des Unterhalts anweisen möchte, da die Opfer, von denen sie früher gelebt hatten, nun nicht mehr stattfanden. Er verordnete demgemäss, dass ein Zehntheil der Erzeugnisse des Feldes ihnen gehören sollte, und dass das Volk statt der Götzenopfer nun dem wahren Gotte, im Namen der Verstorbenen und als eine Liebesgabe an die Hungrigen, Opfer darbringen sollte."

Et Nestorianorum sacrificia duco funebria esse. Klose l c. p. 328: „Sie haben noch den Gebrauch der Dankopfer. Das Thier wird bei der Kirchenthür geschlachtet, die rechte Schulter gehört dem Priester und am zweiten Tage muss Alles aufgegessen sein." Assem. Cod. Lit. lib. 8. p. 23: „Purgatorium N. excludunt, cum paradisum terrestrem pro iustis et profundum locum pro peccatoribus admittunt. Verum malos, qui in profundo sunt, suffragiis vivorum iuvari posse, iisque peccata a Deo dimitti ob vivorum preces et merita docent clarissime Nestoriani scriptores et liquido demonstrant liturgici illorum libri."

Aethiopum naenias et saltationes lugubres vivis caloribus expressit Bruce (Tract. Germ. Cuhnii I. p. 182): „Die Abyssinier heulen bei dem Tode eines Verwandten und zerkratzen das Gesicht. Zu Masuah tanzet das Volk bei einem solchen Trauerfall. Die Freunde und Verwandten des Verstorbenen schliessen einen Zirkel und tanzen und hüpfen wie bei einem englischen Tanz. Sie tanzen nach dem Singen ohne Instrument und man hat nichts als eine Trommel, welche den Tact angiebt. Stirbt ein Edelmann, so singen die zwölf Richter, gewöhnlich Männer zwischen 60—70 Jahren, und tanzen so lächerlich, dass Jemand sehr traurig sein muss, um hier ernsthaft zu bleiben" Ludolph Hist. Aeth. III, c. 6: „Mortuos bene lotos et suffumigatos vestibus involvunt. Si defunctus nobilior fuerit, corio taurino tectus feretro imponitur: eum clerici crucibus, thuribulis et aqua benedicta instructi efferunt tam velociter currentes ut difficulter eos sequaris. Corpus iuxta tumulum tamdiu deponitur, donec ex evangelio Ioannis lecta fuerit pericopa: deinde suffitu facto, aqua benedicta conspersum in sepulcrum non demittitur, sed deiicitur. Claudius rex solennes exequias Chr. Gamaeo anniversaria die, quo mortem pro liberanda Abassia oppetierat, paraturus, clericos, canonicos, monachos nec non vicinos pauperes convocavit, illis fere sexcentis quoddam velut silicernium laute praebuit: his vero circiter sex millibus largae eleemosynae distributae. Recitaverunt integrum Psalterium, intonuerunt vicibus innumeris Halleluia; id enim et laetis et tristibus aeque subservire Tellezius ait. Nam cum Marcus Susnei filius primogenitus sepeliretur, loco invitatorii Romani: Regem cui omnia vivunt etc. personuisse: Mortuus est Marcus Halleluia, Marcus mortuus est, Halleluia." Idque tot vicibus repetitum, ut Patres in Aethiopiam nuper appulsi, insolitam hanc antiphonam cum stupore audirent, riderentne illi canonici, an plorarent? Itaque unicuique sui mores placent." Ceterum Alvarezius testatur nullum officium nullamque missam pro defunctis celebrare Ludolf. Comment. ad Hist. Aeth. p. 441.

A. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐλαίου, ψαλλομένη ὑπὸ ἑπτὰ[1]) ἱερέων, συναχθέντων ἐν ἐκκλησίᾳ[2]) ἢ ἐν οἴκῳ.

Εὐλογοῦντος τοῦ πρώτου τῶν ἱερέων[3]) ἀρχόμεθα τοῦ Τρισαγίου. Παναγία τριάς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν. Τὸ Κύριε ἐλέησον, δωδεκάκις. Τὸ δεῦτε προσκυνήσωμεν, τρίς. Τὸ Κύριε εἰσάκουσον τῆς εὐχῆς μου.

Εἶτα συναπτὴ μικρά.

Τὸ ἀλληλούϊα, ἦχος πλάγιον δεύτερον.

Κύριε μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με.

---

1) Simeon septenarii numeri ut reperiret sensum mystica multa congessit scripturarum testimonia: septem Spiritus dona, septem sacerdotes Hiericho circumeuntes et septies tubis canentes, Elisaeum septies super filium Sunamitidos precatum. Sed ubi sacerdotum modica est copia, tres huic sacramento sufficiunt. Constat ex vetustissimis ordinibus, Latinos quoque olim p l u r e s sacerdotes extremae unctioni adhibuisse: et hunc morem, „nunquam satis laudatum“ ut recte indicat Goarus, S. Borromaeus ecclesiae Mediolanensi denuo commendavit. Cod. Lit. I. p. 310. K i n g l. c. p. 289: „Der Leser wird merken, dass dieser Umstand, siebenmal zu gehen und wieder zu kommen, in der Erzählung dieses Wunders im 2. Buche der Könige Cap. IV nicht erwähnt wird. Und es wird ausdrücklich gesagt (1. Buch der Könige Cap. XVII), Elia, da er den Sohn der Witwe zu Zarpath auferweckte, mass sich über dem Kinde dreimal. Ich halte dafür, dass man aus der Anzahl der Priester einen wahrscheinlichen Beweis herleiten kann, dass der von Jacobo vorgeschriebene Gebrauch so weit von einer neuen Einrichtung entfernt sei, dass er vielmehr unter den Juden schon sehr häufig gewesen: wie es ebenfalls bekannt ist, dass die geheimnissvolle Zahl Sieben eben so sehr von dem jüdischen, als die Zahl Drei hernach von dem christlichen Aberglauben geehrt worden.“ Simeon numerum coniectura assecutus est e versu „et oscitavit puer septies.“

2) Adnotavimus supra Graecos et levioribus morbis sacramenti huius remedium impendere: accedit, quod moris est deferre aegrotos in ecclesias p. 606. S c h m i d Liturgik 3. p. 429: „Gleichwie sich in der Vorzeit viele Kranke ins Gotteshaus bringen liessen, um dort zu communiciren: so liessen sich auch Viele ins Gotteshaus bringen, um in demselben die heilige Oelung zu empfangen. „Si permiserit infirmitas“, sagt Theodulph von Orleans, „abluto corpore albis vestibus induatur, et in ecclesiam deportetur, et iaceat in cilicio superiecto cinere.“ Es scheint sogar im südlichen Amerika noch im 16. Jahrhunderte ganz gewöhnlich gewesen zu sein, die kranken Indier und Sclaven zu diesem Behufe regelmässig ins Gotteshaus bringen zu lassen: wenigstens verbietet es eine Synode von Mexiko im Jahre 1585 auf das Schärfste.“

3) M o u r a w i e f f - M u r a l t p. 190: „Wenn die volle Zahl von Geistlichen das Sacrament verrichtet, so erfüllt der ä l t e s t e von ihnen zuerst das Zimmer des Kranken mit Weihrauch und Thymian, räuchert dann um den Tisch, auf welchem das heilige Evangelium liegt, und Oel in einer Lampe und eine Schüssel mit Weizen aufgestellt ist, sammt den sieben zusammengebundenen Zweigen zur Salbung, und bringt den Segen der gewöhnlichen Gebete zum Anfang.“

Στίχος. *Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενὴς εἰμί.* *Εἶτα·*
Τὰ τροπάρια. *Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς.*
Δόξα. *Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς.* *Καὶ νῦν.*
Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην p. 328. *Ὁ πεντηκοστὸς ψ.*
Καὶ ὁ κανὼν οὗ ἡ ἀκροστιχίς.
Εὐχὴ ἐλαίου. *Ψαλμὸς Ἀρσενίου.*[1])

Ὠιδὴ πρώτη.[2])

Ἐλαίῳ τῆς εὐσπλαγχνίας, δέσποτα, ὁ ἱλαρύνων ἀεὶ ψυχὰς ὁμοῦ καὶ σώματα βροτῶν καὶ φρουρῶν ἐν ἐλαίῳ πιστούς, αὐτὸς καὶ νῦν οἰκτείρησον τοὺς δι' ἐλαίου προσιόντας σοι.

---

1) Kingius l. c. p. 291: „Die Anfangsbuchstaben der Troparions oder Verse dieses Canons sind in dem griechischen Original *εὐχὴ ἐλαίου ψαλμὸς Ἀρσενίου.* Aber unglücklicher Weise ist durch eine Veränderung der Verse oder Zusetzung anderer dieses Stück des mönchischen Witzes vordorben, ob es gleich nicht so weit verloren ist, dass es nicht noch kann ausgespürt werden. Es ist ungewiss, wer dieser Arsenius war und zu welcher Zeit er lebte; Goar glaubt, dass er ein Mönch war, der gegen das Jahr 870 lebte; allein Allatius und Andere halten dafür, dass er gegen das Ende des 15. Jahrhunderts lebte."

2) Canon musicus s. canticum maius novem continet *ᾠδάς.* Typic. Const. 1851: „*Δηλοῦσι δὲ αἱ ᾠδαὶ αὗται τὰ ἐννέα τάγματα τῶν ἀγγέλων· καθὼς γὰρ ἐν τῇ οὐρανίῳ ἱεραρχίᾳ ἐννέα τάγματα εἶναι καὶ ἕκαστον τάγμα ὕμνον ἀναφέρει εἰς τὸν Θεόν· οὕτω καὶ ἐν τῇ κάτω ἱεραρχίᾳ ἐννέα τάγματα εἶναι καὶ ἕκαστον τάγμα ὕμνον ἀναφέρει εἰς τὸν Θεόν· οὕτω καὶ ἐν τῇ κάτω ἱεραρχίᾳ ἐννέα τάγματα εἶναι, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, διάκονοι, ὑποδιάκονοι, ἀναγνῶσται, ψάλται, κληρικοί, μοναχοὶ καὶ λαϊκοί· καὶ ἕκαστον τάγμα ὑμνεῖ τὸν Θεόν, ὡς εἶναι γεγραμμένον. Ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν* (*ψαλ. κη'.* 8). *Ἔστι δὲ καὶ τύπος συμβολικὸς τῆς ἁγίας τριάδος ὁ ἐννέα ἀριθμός· ὅθεν καὶ εἰς τιμὴν αὐτῆς ἐδιωρίσθησαν ὑπὸ τῶν πατέρων αἱ ἐννέα ᾠδαί· καθότι τρὶς τὰ τρία γίνονται ἐννέα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἔνατος ἀριθμὸς τριπλῆν τριάδα περιέχει· διὰ τοῦτο οἱ θεῖοι πατέρες ἐθέσπισαν τὰς ἐννέα ᾠδὰς εἰς ὕμνον καὶ τιμὴν τῆς ἁγίας τριάδος.*" Omnium Odarum apud Graecos exemplaria sunt novem cantica, e scriptura deprompta, quae in Laudibus canuntur. At prorsus singulari modo in omnibus canonibus, ad normam illarum odarum compositis, etiam in officio supra scripto omittunt odam secundam. Cum causam propria ratiocinatione nunquam invenies, adscribimus idem Typicum Const. 1851: „*Ἡ αἰτία δὲ, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν τροπολογοῦσι τὴν β'. ταύτ[illegible]ὴν οἱ ἱεροὶ μελῳδοί, ὁ Κοσμᾶς, λέγω, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης εἰς τοὺς ᾀσματικούς των κανόνας, εἶναι αὐτή, κατὰ τὸν σοφὸν Θεόδωρον· διότι ἡ μὲν ὑπόθεσις τῶν ᾀσματικῶν αὐτῶν κανόνων εἶναι χαροποιὰ καὶ ἑορταστική· καθότι ψάλλονται εἰς ὑποθέσεις καὶ ἑορτὰς χαρμοσύνους· ἂν γὰρ καὶ αὐτὰ τὰ πάθη ἀναφέρωσι καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ταφήν· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἔχουσι μετὰ τοῦ φοβεροῦ καὶ τὸ χαροποιόν· διότι ἀναπλάττουσιν ὅλην τὴν κτίσιν· ἡ δὲ ὑπόθεσις τῆς β'. ταύτης ᾠδῆς εἶναι ἐκ τοῦ ἐναντίου ὅλη σκυθρωπή, ὅλη ἀπειλητική, χωρὶς νὰ ἔχῃ συμμεμιγμένον κανὲν χαροποιόν. Διὰ τοῦτο λοιπόν, οἱ μὲν πανηγυρικοὶ καὶ χορευτικοὶ μελῳδοί, ἄλλην ἰδέαν καὶ ὑπόθεσιν ἔχοντες χαροποιάν, παραιτοῦσιν, ὡς πένθιμον, τὴν β'. ταύτην ᾠδήν· οἱ δὲ ἄλλοι ᾀσματογράφοι οἱ τὰ τριῴδια συγγράψαντες, οὗτοι μεταχειρίζονται καὶ*

Ὑπάρχει σοῦ τοῦ ἐλέους, δέσποτα, πλήρης ἡ σύμπασα γῆ, ὅθεν ἐλαίῳ θείῳ σου σεπτῷ, οἱ χριόμενοι σήμερον, τὸν ὑπὲρ νοῦν σου ἔλεον, πιστῶς αἰτούμεθά σε δοθῆναι ἡμῖν.

Χρισμόν σου τὸν ἱερὸν, φιλάνθρωπε, ὁ ἀποστόλοις τοῖς σοῖς ἐπ' ἀσθενοῦσι δούλοις σου τελεῖν συμπαθῶς ἐντειλάμενος, ταῖς δι' αὐτῶν ἐντεύξεσι, πάντας σφραγῖδι σου ἐλέησον.

Θεοτόκιον.

Ἡ μόνη τὸ τῆς εἰρήνης πέλαγος ἁγνὴ πλουτήσασα, ταῖς πρὸς Θεὸν πρεσβείαις σου ἀεὶ, νοσημάτων καὶ θλίψεων, τὸν σὸν οἰκέτην λύτρωσαι, ὅπως ἀπαύστως μεγαλύνῃ σε.

Ὠιδὴ τρίτη.

Σὺ μόνος ὢν θαυμαστὸς καὶ ἐν ἀνθρώποις τοῖς πιστοῖς ἵλεως, τῷ ἀσθενοῦντι δεινῶς δὸς, Χριστὲ, τὴν χάριν σου ἄνωθεν.

Ἐλαίας κάρφος ποτὲ πρὸς ἀνοχὰς κατακλυσμοῦ θείᾳ σου δείξας ῥοπῇ, Κύριε, σῶσον ἐν ἐλέει τὸν κάμνοντα. Λαμπάδι θείᾳ φωτὸς, ἐν τῷ ἐλέει σου, Χριστὲ, φαίδρυνον τὸν ἐν τῇ χρίσει καὶ νῦν πίστει τοῦ ἐλέους σου σπεύδοντα.

Θεοτόκιον.

Ἐπίβλεψον εὐμενῶς, μῆτερ τοῦ πάντων ποιητοῦ ἄνωθεν καὶ τὴν πικρὰν κάκωσιν λῦσον τοῦ νοσοῦντος πρεσβείαις σου.

Κάθισις.

Ὡς θεῖος ποταμὸς, τοῦ ἐλέους ὑπάρχων, ὡς ἄβυσσος πολλῆς συμπαθείας οἰκτίρμον, δεῖξον τοῦ σοῦ ἐλέους τὰ θεῖα ῥεῖθρα καὶ πάντας ἴασαι. Βλῦσον τὰς τῶν θαυμάτων πηγὰς ἀφθόνως καὶ πλῦνον ἅπαντας. Σοὶ γὰρ ἀεὶ προστρέχοντες θερμῶς τὴν χάριν ἐξαιτούμεθα.

Ἕτερον.

Ὁ ἰατρὸς καὶ βοηθὸς τῶν ἐν πόνοις, ὁ λυτρωτής τε καὶ σωτὴρ τῶν ἐν νόσοις, αὐτὸς τῶν ὅλων δέσποτα καὶ κύριε,

---

τὴν β'. Ὠιδὴν εἰς τὰ τριῴδια τῶν κατὰ τὸν ἁρμόδιον καιρὸν ἤτοι κατὰ τὰς νηστησίμους ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ὅταν ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας καὶ τὸ δάκρυον σπουδάζεται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς· φοβερίζοντες γὰρ καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς ᾠδῆς ταύτης τὰς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν, φέρουσιν αὐτὰς εἰς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν· ὅθεν τὴν ᾠδήν ταύτην προμαρτυρίαν καὶ διαμαρτυρίαν καὶ ἔλεγχον κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὀνομάζει ὁ Ζωναρᾶς, καὶ οὐχὶ ᾆσμα εἰς Θεόν· ἵνα, ἐὰν οἱ Ἰσραηλῖται παραβῶσι ταύτην, μὴ ἔχωσι νὰ ἀποκρίνωνται, ὅτι οὐδεὶς μᾶς εἶπε πρότερον νὰ διορθωθῶμεν· διὰ τοῦτο καὶ προεῖπεν εἰς τὸν Μωϋσῆν ὁ Θεός· ἵνα γένηταί μοι ἡ ᾠδὴ κατὰ πρόσωπον μαρτυροῦσα (ἤτοι ἐλέγχουσα) ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ.“

δώρησαι τὴν ἴασιν τῷ νοσοῦντι σου δούλῳ. Οἴκτειρον, ἐλέησον τὸν πολλὰ ἐπταικότα καὶ τῶν σφαλμάτων λύτρωσαι Χριστέ, ὅπως δοξάζῃ τὴν θείαν σου δύναμιν.

Ὠιδὴ τετάρτη.

Ἀδιάφθορον ὡς μύρον σωτὴρ ὑπάρχων, τὸ κενωθὲν ἐν χάριτι καὶ κόσμον καθαῖρον, οἴκτειρον, ἐλέησον τὸν τῇ θείᾳ πίστει σου μώλωπας σαρκὸς ἐπαλείφοντα.

Ἱλαρότητι σφραγίδος τοῦ σοῦ ἐλέους, νῦν τὰς αἰσθήσεις, δέσποτα, σφραγίσας σῶν δούλων, ἄβατον, ἀπρόσιτον τὴν εἴσοδον ποίησον πάσαις ἐναντίαις δυνάμεσιν.

Ὁ προσκαλεῖσθαι κελεύων τοὺς ἀσθενοῦντας ἱερουργοὺς ἐνθέους σου καὶ τούτων ἐντεύξει καὶ χρίσει ἐλέους σου, φιλάνθρωπε σώζεσθαι. Σῶσον σῷ ἐλέει τὸν κάμνοντα.

Θεοτόκιον.

Θεοτόκε ἀειπάρθενε παναγία, σκέπη στεῤῥὰ καὶ φύλαξ, λιμήν τε καὶ τεῖχος, κλίμαξ καὶ προπύργιον, ἐλέησον, οἴκτειρον· πρὸς σὲ γὰρ καὶ μόνην κατέφυγεν.

Ὠιδὴ πέμπτη.

Ὑπάρχων ἀγαθέ, τοῦ ἐλέους ἡ ἄβυσσος, ἐλέησον ἐλεῆμον, σοῦ τῷ θείῳ ἐλέει, τὸν κάμνοντα ὡς εὔσπλαγχνος.

Ψυχὰς ἡμῶν Χριστὲ καὶ τὰ σώματα ἄνωθεν σφραγίδος σου θείῳ τύπῳ ἁγιάσας ἀφράστως, χειρί σου πάντας ἴασαι.

Ἀφάτῳ σου στοργῇ, ὑπεράγαθε, Κύριε, δεξάμενος τὰς τοῦ μύρου διὰ πόρνης ἀλειφάς, οἰκτείρησον τὸν δοῦλόν σου.

Θεοτόκιον.

Πανύμνητε ἁγνή, ὑπεράγαθε δέσποινα, ἐλέησον τοὺς τῷ θείῳ χριομένους ἐλαίῳ καὶ σῶσον τὸν οἰκέτην σου.

Ὠιδὴ ἕκτη.

Λόγοις σου ὁ δι' ἐλαίου δείξας φιλάνθρωπε ἐν βασιλεῦσι τὴν χρίσιν καὶ ἀρχιερεῦσι ταύτην τελέσας σφραγισμῷ σου καὶ τὸν πάσχοντα σῶσον ὡς εὔσπλαγχνος.

Μέθεξις μὴ ἐκ πικρῶν δαιμόνων ἐφάψοιτο τοῦ ἐπ' ἀλείψει ἐνθέῳ σεσημειωμένου, σῶτερ, αἰσθήσει, ἀλλ' ἐν σκέπῃ περιτείχισον τοῦτον τῆς δόξης σου.

Ὄρεξον χεῖρα τὴν σὴν ὕψους φιλάνθρωπε. Καὶ σοῦ τὸ ἔλαιον, σῶτερ, ἁγιάσας δίδου τῷ σῷ οἰκέτῃ εἰς ὑγείαν καὶ νοσημάτων πάντων ἐκλύτρωσιν.

Θεοτόκιον.

Πέφηνας ἐν τοῦ Θεοῦ σου οἴκῳ, κατάκαρπος, μῆτερ τοῦ κτίστου, ἐλαία, δι' ἧς πληρὴς ὤφθη κόσμος ἐλέους, ὅθεν σῶζε πρεσβειῶν ἐπαφῇ σου τὸν κάμνοντα.

Κοντάκιον.

Ἐλέους πηγὴ ὑπάρχων ὑπεράγαθε, τοὺς πίστει θερμῇ ἐλαίῳ τῷ ἀφάτῳ σου προςπεσόντας, εὔσπλαγχνε, ἐκ παντοίας λύτρωσαι κακώσεως καὶ τὰς αὐτῶν νόσους ἀράμενος, παράσχου τὴν θείαν χάριν ἄνωθεν.

Ὠιδὴ ἑβδόμη.

Σὺ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς σοῦ, σῶτερ μόνος Θεὸς, πάντων ἰατρεύων πάθη τε τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων τὰ συντρίμματα, καὶ τὸν ἐν νόσοις πάσχοντα αὐτὸς θεραπεύων ἴασαι.

Ἐν τῷ λιπαίνειν ἐλαίου χρίσει πάντων τὰς κεφαλὰς, δίδου εὐφροσύνης τούτῳ τὴν χαρμονὴν, τῷ τὸν ἔλεον ζητοῦντί σου, τῆς ἀπολυτρώσεως, Χριστὲ, τῷ πλουσίῳ ἐλέει σου, Κύριε.

Ξίφος ὑπάρχει κατὰ δαιμόνων, σῶτερ, σοῦ ἡ σφραγὶς, πῦρ δὲ ἀναλίσκον πάθη τὰ τῶν ψυχῶν, ἱερέων ταῖς ἐντεύξεσιν· ὅθεν πιστῶς ὑμνοῦμέν σε, οἱ δεδεγμένοι τὴν ἴασιν.

Θεοτόκιον.

Σὺ τὸν κρατοῦντα ἐν τῇ δρακὶ τὰ πάντα, μῆτερ Θεοῦ, ἔνδον ἐν κοιλίᾳ σχοῦσα θεοπρεπῶς καὶ ἀφράστως σωματώσασα, ὑπὲρ τοῦ κάμνοντος ἐξιλέωσαι τοῦτον δεόμεθα.

Ὠιδὴ ὀγδόη.

Ἅπαντας ἐλέησον σωτὴρ κατὰ τὸ μέγα σου καὶ θεῖον ἔλεος· διὸ συνήχθημεν ἅπαντες, μυστικῶς διατυπούμενοι, τῶν οἰκτιρμῶν σου τὴν ῥοπὴν, χρίσμα προςάγοντες, δι' ἐλαίου πίστει σῷ δούλῳ, ὃν καὶ ἐπίσκεψαι.

Ῥείθροις τοῦ ἐλέους σου Χριστὲ καὶ ἐπαλείμμασι τῶν ἱερέων σου, πλῦνον ὡς εὔσπλαγχνος, Κύριε, τὰς ὀδύνας καὶ τὴν κάκωσιν καὶ ἀλγεινῶν ἐπιφορὰς, τοῦ ἐν ἀνάγκαις παθῶν τρυχομένου, ὅπως δοξάζῃ σε σωθεὶς εὐχαρίστως.

Σύμβολον τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς καὶ ἱλαρότητος, ἔλεον θεῖον ἡμῖν τοῖς διαγράφουσι, δέσποτα, μὴ μακρύνῃς σου τὸ ἔλεος, μηδὲ παρίδῃς τὸν πιστῶς ἀεὶ κραυγάζοντα· εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον.

Θεοτόκιον.

Ἔνδοξον ὡς στέφανον ἁγνὴ, ἡ φύσις εἴληφε τὸν θεῖον
κον σου, ἐχθρῶν ἀπείργοντα φάλαγγας καὶ νικῶντα κατὰ
ιάτος αὐτούς. Διὸ χαρίτων σου φαιδραῖς καταστεφόμενοι
λαΐαις, σὲ ἀνυμνοῦμεν πανύμνητε δέσποινα.

Ὠιδὴ ἐννάτη.

Νεῦσον οὐρανόθεν οἰκτίρμον, δεῖξόν σου τὸ ἔλεος πᾶσι,
ις νῦν τὴν ἀντίληψιν τὴν σὴν καὶ τὴν ἴσχυν σου τῷ προς-
ντι σοι, διὰ τοῦ θείου χρίσματος τῶν ἱερέων σου, φι-
ίνθρωπε.

Ἴδωμεν πανάγαθε σῶτερ ἀγαλλιώμενοι τὸ θεῖον ἔλαιον
πῇ σου ἐνθέῳ, ὑπὲρ μετόχους ὅπερ προσείληφας καὶ τυπι-
ῦς μετέδωκας, λουτροῦ τοῦ θείου τοῖς μετέχουσιν.

Οἴκτειρον, ἐλέησον, σῶτερ, ῥῦσαι δεινῶν καὶ ἀλγηδόνων,
ήρωσαι βελῶν τοῦ πονηροῦ τοὺς σοὺς οἰκέτας, ψυχὰς καὶ
ύματα, ὡς ἐλεήμων κύριος, χάριτι θείᾳ ἐξιώμενος.

Θεοτόκιον.

Ὑμνοὺς καὶ δεήσεις, παρθένε, προσδεχομένη τῶν σῶν
ύλων, ῥῦσαι χαλεπῶν παθημάτων καὶ ἀλγηδόνων ταῖς ἱκε-
αις σου τὸν δι' ἡμῶν, πανάχραντε, τῇ θείᾳ σκέπῃ σου
οςτρέχοντα.

Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν σε τὴν θεοτόκον, τὴν
ιμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Τὴν τιμιωτέραν p. 372.

Ἐξαποστειλάριον.[1])

Ἐν ἐλέῳ, ἀγαθὲ, ἐπίβλεψον σῷ ὄμματι ἐπὶ τὴν δέησιν
ιῶν τῶν συνελθόντων ἐν τῷ ναῷ σοῦ τῷ ἁγίῳ σήμερον,
ίσαι θείῳ ἐλαίῳ νοσοῦντας τοὺς δούλους σου.

Εἰς τοὺς αἴνους (p. 319) στιχηρὰ προςόμοια.

Ἔδωκας τὴν χάριν σου, διὰ τῶν σῶν, εὐδιάλλακτε, ἀπο-
τόλων, φιλάνθρωπε, ἐλαίῳ ἁγίῳ σου, θεραπεύειν πάντων
ληγάς τε καὶ νόσους. Διὸ ἐλαίῳ σου πιστῶς τὸν προςιόντα
ιὶ νῦν ὡς εὔσπλαγχνος ἁγίασον, ἐλέησον, παντοίας νόσου
αθάρισον καὶ τρυφῆς τῆς ἀφθάρτου σου καταξίωσον, Κύριε.

Βλέψον ἀκατάληπτε, ἐξ οὐρανόθεν, ὡς εὔσπλαγχνος, ἐν
ιρὶ ἀοράτῳ σου σφραγίσας, φιλάνθρωπε, τὰς ἡμῶν αἰσθή-
ις ἐλαίῳ σου θείῳ, τὸν προςδραμόντα σοι πιστῶς καὶ ἐξ-
τοῦντα πταισμάτων ἄφεσιν, καὶ δώρησαι τὴν ἴασιν, τὴν

---

1) Conferas Lexidion.

τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἵνα πόθῳ δοξάζῃ σε, μεγαλύνων τὸ κράτος σου.

Χρίσει τοῦ ἐλαίου σου καὶ ἱερέων, φιλάνθρωπε, ἐπαφῇ τοὺς οἰκέτας σου ἁγίασον ἄνωθεν, νοσημάτων ῥῦσαι, ψυχῆς τε τὸν ῥύπον κάθαρον, ἔκπλυνον, σωτὴρ καὶ πολυπλόκων σκανδάλων λύτρωσαι, τοὺς πόνους παραμύθησαι, τὰς περιστάσεις ἐκδίωξον καὶ τὰς θλίψεις ἀφάνισον, ὡς οἰκτίρμων καὶ εὔσπλαγχνος.

Δόξα, καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Σὲ τὸ καθαρώτατον τοῦ βασιλέως παλάτιον δυςωπῶ πολυΰμνητε, τὸν νοῦν μου καθάρισον, τὸν ἐσπιλωμένον πάσαις ἁμαρτίαις. Καὶ καταγώγιον τερπνὸν τῆς ὑπερθέου τριάδος ποίησον, ὅπως τὴν δυναστείαν σου καὶ τὸ ἀμέτρητον ἔλεος μεγαλύνω σωζόμενος, ὁ ἀχρεῖος οἰκέτης σου.

Τὸ Τριςάγιον. Τὸ Παναγία τριάς.

Τὸ Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν.

Τροπάριον.

Ταχὺς εἰς ἀντίληψιν, μόνος ὑπάρχων Χριστέ, ταχεῖαν τὴν ἄνωθεν δεῖξον ἐπίσκεψιν τοῖς πάσχουσι δούλοις σου, λύτρωσαι νοσημάτων καὶ πικρῶν ἀλγηδόνων ἔγειρον· τοῦ ὑμνεῖν σε καὶ δοξάζειν ἀπαύστως, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, μόνε φιλάνθρωπε.

Καὶ εὐθὺς τὴν συναπτὴν ὁ διάκονος ἢ ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων.

Ἐν εἰρήνῃ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὑπὲρ τοῦ εὐλογηθῆναι τὸ ἔλαιον τοῦτο τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ δεῖνος, καὶ τῆς ἐν Θεῷ ἐπισκέψεως αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι αὐτὸν καὶ ἡμᾶς.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.

Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Εἶτα λέγει ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων τὴν εὐχὴν τοῦ ἐλαίου, ἀπενάντι τῆς κανδήλας.[1])

---

1) Goarus: Oleum infirmis ungendis in vase separato non asservant Graeci, nisi forsan in magna ecclesia in una ex appensis lampadibus, ea nimirum, quae coram Christi

Ἰστέον ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἀντὶ ὕδατος οἶνον εἰς τὴν κανδήλαν τοῦ εὐχελαίου βάλλουσιν.[1])

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος τὰ συντρίμματα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, αὐτὸς, δέσποτα, ἁγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο, ὥςτε γενέσθαι τοῖς χριομένοις ἐξ αὐτοῦ εἰς θεραπείαν καὶ ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους, μολυσμοῦ σαρκικοῦ καὶ πνεύματος καὶ παντὸς κακοῦ, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δοξασθῇ σου τὸ πανάγιον ὄνομα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐν ὅσῳ δὲ λέγεται ἡ εὐχὴ παρὰ τῶν ἱερέων, ψάλλονται τὰ τροπάρια ταῦτα.

Ταχὺς εἰς ἀντίληψιν μόνος ὑπάρχων Χριστὲ, ταχεῖαν τὴν ἄνωθεν δεῖξον ἐπίσκεψιν τοῖς πάσχουσι δούλοις σου, λύτρωσαι νοσημάτων καὶ πικρῶν ἀλγηδόνων· ἔγειρον τοῦ ὑμνεῖν σε καὶ δοξάζειν ἀπαύστως, πρεσβείαις τῆς θεοτόκου, μόνε φιλάνθρωπε.

Τῆς ψυχῆς τὰ ὄμματα πεπηρωμένος σοὶ Χριστὲ προςέρχομαι ὡς ὁ τυφλὸς ἐκ γεννητῆς, ἐν μετανοίᾳ κραυγάζων σοι, ἱλάσθητι μόνε ἡμῖν εὐδιάλλακτε.

Τὴν ψυχήν μου, Κύριε, ἐν ἁμαρτίαις παντοίαις καὶ ἀτόποις πράξεσι δεινῶς παραλελυμένην, ἔγειρον τῇ θεϊκῇ σου ἐπιστασίᾳ, ὥςπερ καὶ τὸν παράλυτον ἤγειρας πάλαι, ἵνα κράζω σε σωσμένος, οἰκτίρμον, δός μοι, Χριστὲ, τὴν ἴασιν.[2])

Ὡς τοῦ Κυρίου μαθητὴς ἀνεδέξω, δίκαιε, τὸ εὐαγγέλιον, ὡς μάρτυς ἔχεις τὸ ἀπαράγραπτον, τὴν παῤῥησίαν ὡς ἀδελφόθεος, τὸ πρεσβεύειν ὡς ἱεράρχης· ἱκέτευε Χριστὸν τὸν Θεὸν, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ὁ τοῦ πατρὸς μονογενὴς Θεὸς λόγος, ἐπιδημήσας πρὸς ἡμᾶς ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, Ἰάκωβε θεσπέσιε, πρῶτόν σε ἀνέδειξε τῶν Ἱεροσολύμων ποιμένα καὶ διδάσκαλον καὶ

Domini ardet imagine et hac de causa et *κανδῆλα τοῦ εὐχελαίου* audit. Simeon: — *καὶ ἔλαιον ἐν φωταγωγῷ ἐπιβάλλεται ἢ ἐν σκεύει ἢ ἄλλῳ τινὶ, ἐν ᾧ καὶ ἕπτα ἀνάπτεται φῶτα κατ᾽ ἀριθμὸν τῶν ἱερέων καὶ εἰς τύπον τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος ἁγίου.*

2) Simeon: *ὑπεμφαίνει καὶ ἐν ἡμῖν τὴν τοῦ μολωπισθέντος ἐκείνου ἴασιν, ὃν ἐκ Σαμαρείας ἀναλαβόμενος Ἰησοῦς ἐθεράπευεν.*

πιστὸν οἰκονόμον τῶν μυστηρίων τῶν πνευματικῶν. Ὅθεν σε πάντες τιμῶμεν, ἀπόστολε.[1])

Ἐν τοῖς μύροις, ἅγιε, ἱερουργὸς ἀνεδείχθης, τοῦ Χριστοῦ γὰρ, ὅσιε, τὸ εὐαγγέλιον πληρώσας, ἔθηκας τὴν ψυχήν σου ὑπὲρ λαοῦ σου· ἔσωσας τοὺς ἀθώους ἐκ τοῦ θανάτου. Διὰ τοῦτο ἡγιάσθης ὡς μέγας μύστης Θεοῦ τῆς χάριτος.

Μέγαν εὕρατο ἐν τοῖς κινδύνοις σὲ ὑπέρμαχον ἡ οἰκουμένη, ἀθλοφόρε τὰ ἔθνη τροπούμενον, ὡς οὖν Λυαίου καθεῖλες τὴν ἔπαρσιν καὶ ἐν τῷ σταδίῳ θαῤῥύνας τὸν Νέστορα. Οὕτως, ἅγιε, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἱκέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.[2])

Ἀθλοφόρε ἅγιε καὶ ἰαματικὲ Παντελεῆμον, πρέσβευε τῷ ἐλεήμονι Θεῷ, ἵνα πταισμάτων ἄφεσιν παράσχῃ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

Ἅγιοι ἀνάργυροι καὶ θαυματουργοὶ, ἐπισκέψασθε ἡμῶν τὰς ἀσθενείας· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε ἡμῖν.[3])

Τὰ μεγαλεῖά σου, παρθένε, τίς διηγήσεται; βρύεις γὰρ θαύματα καὶ πηγάζεις ἰάματα, καὶ πρεσβεύεις ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὡς θεολόγος καὶ φίλος Χριστοῦ.

Πρεσβεία θερμὴ καὶ τεῖχος ἀπροσμάχητον, ἐλέους πηγὴ, τοῦ κόσμου καταφύγιον, ἐκτενῶς βοῶμέν σοι, Θεοτόκε δέσποινα, πρόφθασον καὶ ἐκ κινδύνων λύτρωσαι ἡμᾶς, ἡ μόνη ταχέως προστατεύουσα.

Προκείμενον ἦχος πρῶτον.

Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς.

Στίχος. Ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι ἐν Κυρίῳ.

Καθολικῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου τὸ ἀνάγνωσμα c. 5, 10—16.

Ἀλληλούϊα.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν c. 10, 25—37.

---

1) Fortasse officium olei, Hierosolymis conditum, inde ad reliquas ecclesias migravit. Vel poscitur S. Iacobi intercessio, quippe qui primus episcopus primus fuerit sancti sacramenti *οἰκονόμος*. Mourawieff-Muralt l. c. p. 192 sq.: „Indess werden feierliche Troparien mehrstimmig gesungen sowohl zu Christus, dem Herrn selbst, der stets zur Hülfe bereit ist, als zu seinem heiligen Apostel und Bruder Jacobus, dem ersten Begründer des Sacraments, und zum wunderthätigen Bischofe von Myra in Lycien und zum Grossmärtyrer Demetris, dem von Myrrhen fliessenden, und zu den heiligen uneigennützigen Märtyrern und Aerzten, endlich zum heiligen Johannes, dem göttlichen Freunde Christi und zur allerheiligsten Mutter Gottes."

2) Adeas 26. Oct. in Calendario.

3) De Anargyris egimus supra p. 252.

Εἶτα.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας.

Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος ὁ Θεὸς ὑπάρχεις καὶ σοὶ ἡν δόξαν.

Καὶ ἡ εὐχή.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἄναρχε, ἀδιάδοχε, ἅγιε ἁγίων, τὸν μονογενῆ σου υἱὸν ξαποστείλας ἰώμενον πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν τῶν υχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου νεῦμα καὶ ἁγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο καὶ ποίησον αὐτὸ χριο-ένῳ τῷ σῷ δούλῳ τούτῳ εἰς τελείαν ἀπολύτρωσιν τῶν ἁμαρ-ιῶν αὐτοῦ, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν.

Ἰστέον ὅτι τινὲς μὲν τὴν εὐχὴν ταύτην, ἕως ὧδε μόνον λέγουσι ετὰ τῆς ἐκφωνήσεως· σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν. Τινὲς δὲ ἕως τέλους.

Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ θαυμαστὸς, ὁ φυλάσσων ἡν διαθήκην σου καὶ τὸ ἔλεός σου τοῖς ἀγαπῶσί σε· ὁ δι-οὺς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ ἁγίου σου παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀναγεννήσας ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ὁ φωτίζων οὺς τυφλοὺς καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεῤῥαγμένους, ὁ ἀγαπῶν οὺς δικαίους, καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐλεῶν, ὁ ἀνακαινίσας μᾶς ἐκ σκότους καὶ σκιᾶς θανάτου, λέγων τοῖς ἐν δεσμοῖς· ξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· ἀνακαλύπτεσθε. Ἔλαμψε γὰρ ν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ προσώπου ου, ἀφ' οὗ δι' ἡμᾶς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθης, καὶ τοῖς ἀνθρώ-οις συναναστράφης, τοῖς δεξαμένοις σε ἔδωκας ἐξουσίαν τέ-να Θεοῦ γενέσθαι διὰ λυτροῦ παλιγγενεσίας τὴν υἱοθεσίαν μῖν χαρισάμενος καὶ ἀμετόχους ἡμᾶς ἐποίησας ἐκ τῆς κατα-υναστείας τοῦ διαβόλου. Ἐπεὶ οὐκ εὐδόκησας ἐν αἵματι αθαρίζεσθαι, ἀλλ' ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ ἔδωκας τὸν τύπον τοῦ ταυροῦ σου, εἰς τὸ γενέσθαι ἡμᾶς Χριστοῦ ποίμνιον, βασί-ειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον καθαρίσας ἡμᾶς ἐν ὕδατι καὶ γιάσας ἐν τῷ ἁγίῳ σου πνεύματι[1]· αὐτὸς, δέσποτα Κύριε, ὸς χάριν εἰς τὴν διακονίαν σου ταύτην, ὡς ἔδωκας Μωσεῖ ῷ θεράποντί σου, καὶ Σαμουὴλ τῷ ἠγαπημένῳ σου, καὶ

---

1) Christianorum infantes Deo non offeruntur sanguine circumcisionis, sed lavacro aptismatis et sancti chrismatis inunctione, qua unguntur velut reges et sacerdotes.

Ιωάννῃ τῷ ἐκλεκτῷ σου, καὶ πᾶσι τοῖς καθ᾽ ἑκάστην γενεὰν καὶ γενεὰν εὐαρεστήσασί σοι. Οὕτω ποίησον καὶ ἡμᾶς γενέσθαι διακόνους τῆς καινῆς σου διαθήκης, ἐπὶ τὸ ἔλαιον τοῦτο, ὃ περιεποιήσω τῷ τιμίῳ σου αἵματι. Ἵνα ἀποδυσάμενοι τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἀποθάνωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ζήσωμεν τῇ δικαιοσύνῃ, ἐνδυσάμενοι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, διὰ τῆς χρίσεως τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μέλλοντος ἐλαίου ἐπάγεσθαι. Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλαιον τοῦτο ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, ἔλαιον ἁγιασμοῦ, ἔνδυμα βασιλικὸν, θώραξ δυνάμεως, πάσης ἐνεργείας διαβολικῆς ἀποτρόπαιον, σφραγὶς ἀνεπιβούλευτος, ἀγαλλίαμα καρδίας, εὐφροσύνη αἰώνιος. Ἵνα καὶ ἐν τούτῳ οἱ χριόμενοι τῷ τῆς ἀναγεννήσεως ἐλαίῳ φοβεροὶ ὦσι τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ λάμψωσιν ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου, μὴ ἔχοντες σπῖλον ἢ ῥυτίδα, καὶ εἰςδεχθῶσιν εἰς τὰς αἰωνίους σου ἀναπαύσεις, καὶ δέξωνται τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν λαμβάνει ὁ ἱερεὺς ἐκ τοῦ ἁγίου ἐλαίου καὶ χρίει τὸν ποιοῦντα τὸ εὐχέλαιον, λέγων τὴν εὐχὴν ταύτην.

Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον, ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν σου, τόνδε, ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας, καὶ ζωοποίησον αὐτὸν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου, πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, προστασίαις τῶν τιμίων ἐπουρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων, τῇ δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ καλλινίκων μαρτύρων, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, τῶν ἁγίων καὶ ἰαματικῶν ἀναργύρων, Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Κύρου καὶ Ἰωάννου, Παντελεήμονος καὶ Ἑρμολάου, Σαμψὼν καὶ Διομήδους, Φωτίου καὶ Ἀνικήτου,[1] *Θαλαλαίου καὶ Τρύφωνος τῶν ἁγίων καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.*

---

1) Conferas in Calendario 31. Ian. 27. Iun. 27. Iul. 12. Aug. 16. Aug. Diomedes et Sampson, non inter *ἀναργύρων* numerum relati, aegrotorum et mortuorum patrocinio insignes sunt.

Ὅτι σὺ εἶ ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, αὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ ῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἰώνων.

Αὕτη ἡ εὐχὴ λέγεται παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἱερέων μετὰ τὸ ἰπεῖν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὴν εὐχὴν, χριόντων ἅμα τῷ ἐλαίῳ τὸν οσοῦντα. Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ Ἀπόστολος παρὰ τοῦ διακόνου λέγεται.

Προκείμενον.

Ἰσχύς μου καὶ ὕμνησίς μου ὁ κύριος.

Στίχος. Παιδεύων ἐπαίδευσέ με ὁ κύριος.

Πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα Rom. c.15, 1—7.

Ἀλληλούϊα.

Στίχος. Τὰ ἐλέη σου, Κύριε.

Εὐαγγέλιον δεύτερον ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν c. 19, 1—10.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας.

Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ.

Ὅτι ἐλεήμων.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ δεύτερος ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Ὁ Θεὸς, ὁ μέγας καὶ ὕψιστος, ὁ ὑπὸ πάσης κτίσεως προσκυνούμενος, ἡ τῆς σοφίας πηγὴ, ἡ τῆς ἀγαθότητος ὄντως ἀνεξιχνίαστος ἄβυσσος, καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας ἀπεριόριστον πέλαγος. Αὐτὸς φιλάνθρωπε δέσποτα, ὁ τῶν προαιωνίων καὶ θαυμασίων Θεὸς, ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐννοῶν ἰσχύει καταλαβέσθαι· ἐπίβλεψον, εἰσάκουσον ἡμῶν τῶν ἀναξίων δούλων σου, καὶ ὅπου ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου τῷ μεγάλῳ τὸ ἔλαιον τοῦτο προσάγομεν, κατάπεμψον τῆς σῆς δωρεᾶς τὰ ἰάματα, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ ἴασαι αὐτοὺς ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου. Ναὶ, Κύριε εὐδιάλλακτε, ὁ μόνος ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος, ὁ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν, ὁ εἰδὼς ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ, ὁ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, ὁ διὰ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν ἐνανθρωπήσας, Θεὸς ὢν, καὶ πλασθεὶς διὰ τὸ πλάσμα σου. Σὺ εἶ ὁ εἰπών· οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Σὺ εἶ ὁ τὸ πρόβατον ζητήσας τὸ ἀπολωλός. Σὺ ὁ τὴν ἀπολλυμένην δρα-

χμὴν ἐπιμελῶς ζητήσας καὶ εὑρών. Σὺ εἶ ὁ εἰπών· ὅτι τὸν ἐρχόμενον πρὸς μὲ οὐ μὴ ἐκβάλλω ἔξω. Σὺ εἶ ὁ τὴν πόρνην τοὺς τιμίους σου πόδας δάκρυσι βρέξασαν μὴ βδελυξάμενος. Σὺ εἶ ὁ εἰπών· ὁσάκις ἂν πέσῃς, ἔγειραι καὶ σωθήσῃ.[1) [illegible]ών· ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρ[illegible]νοοῦντι. Αὐτὸς ἔπιδε, εὔσπλαγχνε δέσποτα, ἐξ [illegible]υ σου, συνεπισκιάσας ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ [illegible]ς δούλοις σου ἐν χάριτι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῇ [illegible]ρᾳ ταύτῃ, καὶ κατασκήνωσον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, τόνδε, τὸν ἐπεγνωκότα τὰ ἴδια πλημμελήματα, καὶ προσιόντα σοι πίστει, καὶ προσδ[illegible]νος [illegible]ίᾳ σου φιλανθρωπίᾳ, εἴ τι ἐπλημμέλησεν ἐν λόγῳ, ἢ ἔργ[illegible] κατὰ διάνοιαν, συγχωρήσας ἐξάλειψον, καὶ κάθαρον αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ ἀεὶ συμπαρὼν αὐτῷ διαφύλαξον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ, πορευόμενον ἐν τοῖς δικαιώμασί σου, πρὸς τὸ μηκέτι ἐπίχαρμα γενέσθαι αὐτὸν τῷ διαβόλῳ, ἵνα καὶ ἐπ' αὐτῷ δοξασθῇ τὸ πανάγιον ὄνομά σου. Ἐκφώνως. Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς, Χριστὲ ὁ Θεὸς, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα λέγει ὁ τρίτος ἱερεύς. Προκείμενον.

Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου.

Στίχος. Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου.

Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα 1 Cor. c. 11 27 — c. 13, 8.

Ἀλληλούϊα. Ἦχος δεύτερον.

Ἐπὶ σοὶ, Κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον c. 10, 1—9.

Ὁ διάκονος.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας.

Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα.

Ὁ ἱερεύς.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

---

1) Perpulcra oratio in hac sententia vel respicit ad locos Prov. 24, 16. Ierem. 8, 4 libertate quadam excitatos vel intermiscet scripturarum testimoniis *ἄγραφόν τι*.

Καὶ ὁ ἱερεὺς τρίτος τὴν εὐχήν.

Δέσποτα παντοκράτορ, ἅγιε βασιλεῦ, ὁ παιδεύων καὶ μὴ ανατῶν, ὁ ὑποστηρίζων τοὺς καταπίπτοντας καὶ ἀνορθῶν ὺς κατεῤῥαγμένους, ὁ τὰς σωματικὰς θλίψεις διορθούμενος ῶν ἀνθρώπων, αἰτούμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅπως ἐπαγάης τὸ ἔλεός σου ἐπὶ τὸ ἔλαιον τοῦτο, καὶ τοὺς χριομένους ; αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνόματί σου, ἵνα γένηται αὐτοῖς εἰς ἴασιν υχῆς τε καὶ σώματος, καὶ εἰς καθαρισμὸν καὶ ἀπαλλαγὴν αντὸς πάθους, καὶ πάσης νόσου καὶ μαλακίας, καὶ παντὸς ολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. Ναὶ, Κύριε, τὴν ἰατρικήν υ δύναμιν οὐρανόθεν ἐξαπόστειλον, ἅψαι τοῦ σώματος, ϑέσον τὸν πυρετὸν, πράϋνον τὸ πάθος καὶ πᾶσαν λανθάυσαν ἀσθένειαν ἀποδίωξον. Γενοῦ ἰατρὸς τοῦ δούλου σου ῦδε, ἐξέγειρον αὐτὸν ἀπὸ κλίνης ὀδυνηρᾶς καὶ στρωμνῆς κώσεως, σῶον καὶ ὁλόκληρον χάρισαι αὐτὸν τῇ ἐκκλησίᾳ υ, εὐαρεστοῦντα καὶ ποιοῦντα τὸ θέλημά σου. Ἐκφώνως. ὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ γίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώων. Ἀμήν.

Ὁ τέταρτος ἱερεύς. **Προκείμενον.**

Ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλέσωμαί σε.

Στίχος. Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου.

Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα 1 Cor. c. 6, ; — c. 7, 2.

Ἀλληλούϊα. Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον c. 8, 14—24.

Ὁ διάκονος.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας.

Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα.

Ἐκφώνως. Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Ἀγαθὲ καὶ φιλάνθρωπε, εὔσπλαγχνε καὶ πολυέλεε, Κύριε, πολὺς ἐν ἐλέει καὶ πλούσιος ἐν ἀγαθότητι, ὁ πατὴρ τῶν κτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ ἐνισχύσας ἡμᾶς ὰ τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων, ἐλαίῳ μετὰ προσευχῆς τὰς

ἐνι τοῦ λαοῦ θεραπεύεσθαι. Αὐτὸς καὶ τὸ ἔλαιον τοῦτο
εἰς ἴασιν τοῖς ἐξ αὐτοῦ χριομένοις, εἰς ἀπαλλαγὴν
ου καὶ πάσης μαλακίας, εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν κα-
των ἀπεκδεχομένων τὴν παρὰ σοῦ σωτηρίαν. Ναὶ, δέ-
, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δεόμεθά σου, παντοδύναμε, τοῦ
τας ἡμᾶς, ὁ μόνος ψυχῶν τε καὶ σωμάτων ἰατρὸς,
παντας ἡμᾶς ὁ πᾶσαν νόσον ἰώμενος. Ἴασαι καὶ τὸν
ου τόνδε, ἐξέγειρον αὐτὸν ἀπὸ κλίνης ὀδυνηρᾶς, διὰ
τῆς σῆς χρηστότητος, ἐπίσκεψαι αὐτὸν ἐν ἐλέει καὶ
σου· ἀποδίωξον ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν ἀῤῥωστίαν καὶ
ἵνα ἐξαναστὰς τῇ χειρί σου τῇ κραταιᾷ δουλεύῃ
σοι μετὰ πάσης εὐχαριστίας. Ὅπως καὶ νῦν μετέχοντες τῆς σῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας ὑμνῶμεν καὶ δοξάζωμέν σε τὸν ποιοῦντα μεγάλα, καὶ θαυμαστὰ, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια. Ἐκφώνως. Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ πέμπτος ἱερεύς. Προκείμενον. Ἦχος πλάγιον πρῶτον.

Σὺ, Κύριε, φυλάξαις ἡμᾶς.

Στίχος. Σῶσόν με, Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος.

Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα 2 Cor. c. 1, 8—11.

Ἀλληλούϊα. Τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον c. 25, 1—13.

Ὁ διάκονος.

Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης.

Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα.

Ἐκφώνως.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις.

Καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος, ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα, ὁ τῶν ὀρφάνων πατὴρ, καὶ τῶν χειμαζομένων λιμὴν, καὶ τῶν νοσούντων ἰατρὸς, ὁ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀπόνως βαστάζων, καὶ τὰς νόσους ἡμῶν λαμβάνων, ὁ ἐν ἱλαρότητι

λεῶν, ὁ ὑπερβαίνων ἀνομίας καὶ ἐξαίρων ἀδικίας, ὁ ταχὺς
ς βοήθειαν καὶ βραδὺς εἰς ὀργὴν, ὁ ἐμφυσήσας εἰς τοὺς
υτοῦ μαθητὰς καὶ εἰπών· λάβετε πνεῦμα ἅγιον, ἄν τινων
φῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. Ὁ δεχόμενος τῶν
μαρτωλῶν τὴν μετάνοιαν, καὶ ἐξουσίαν ἔχων συγχωρεῖν
μαρτίας πολλὰς καὶ χαλεπὰς, καὶ ἴασιν παρέχων πᾶσι τοῖς
ν ἀσθενείᾳ καὶ μακρονοσίᾳ διάγουσιν. Ὁ καὶ ἐμὲ τὸν τα-
εινὸν καὶ ἁμαρτωλὸν καὶ ἀνάξιον δοῦλόν σου, τὸν ἐν πολ-
αῖς ἁμαρτίαις συμπεπλεγμένον καὶ πάθεσιν ἡδονῶν συγκυ-
ινδούμενον καλέσας εἰς τὸν ἅγιον καὶ ὑπερμέγιστον βαθμὸν
ῆς ἱεροσύνης, καὶ εἰςελθεῖν εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ καταπετά-
ματος, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπου παρακύψαι οἱ ἅγιοι
γγελοι ἐπιθυμοῦσιν, ἀκοῦσαι τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς Κυ-
ίου τοῦ Θεοῦ, καὶ θεάσασθαι αὐτοψεὶ τὸ πρόςωπον τῆς
γίας ἀναφορᾶς, καὶ ἀπολαῦσαι τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λει-
ουργίας· ὁ καταξιώσας με ἱερουργῆσαι τὰ ἐπουράνιά σου
υστήρια, καὶ προςφέρειν σοι δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν
μετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, καὶ
εσιτεῦσαι ὑπὲρ τῶν λογικῶν σου προβάτων, ἵνα διὰ τῆς
ολλῆς καὶ ἀφάτου σου φιλανθρωπίας τὰ παραπτώματα αὐ-
ῶν ἐξαλείψῃς, αὐτὸς ὑπεράγαθε βασιλεῦ, ἐνώτισαι τὴν προς-
υχήν μου ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ τε καὶ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ, καὶ ἐν παντὶ
αιρῷ καὶ τόπῳ, καὶ πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου, καὶ
οῦ δούλου σου, τοῦδε, τοῦ ἐν ἀσθενείᾳ ψυχῆς καὶ σώματος
ντος, τὴν ἴασιν δώρησαι, παρέχων ἄφεσιν ἁμαρτιῶν αὐτῷ
αὶ συγχώρησιν πλημμελημάτων, ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων,
εραπεύων αὐτοῦ πληγὰς ἀνιάτους, πᾶσαν τε νόσον καὶ πᾶ-
αν μαλακίαν. Δώρησαι αὐτῷ ψυχικὴν ἴασιν, ὁ ἁψάμενος
ῆς πενθερᾶς τοῦ Πέτρου, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς, καὶ
γέρθη καὶ διηκόνει σοι. Αὐτὸς, δέσποτα, καὶ τῷ δούλῳ
ου, τῷδε, παράσχου ἰατρείαν καὶ ἀπαλλαγὴν πάσης φθορο-
οιοῦ ἀλγηδόνος, καὶ μνήσθητι τῶν πλουσίων σου οἰκτιρ-
ιῶν καὶ τοῦ ἐλέους σου. Μνήσθητι ὅτι ἐπιμελῶς ἔγκειται
ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ,
αὶ οὐδεὶς εὑρίσκεται ἀναμάρτητος ἐπὶ τῆς γῆς. Σὺ γὰρ
ιόνος ἐκτὸς ἁμαρτίας ὑπάρχεις, ὁ ἐλθὼν καὶ σώσας τὸ ἀν-
θρώπινον γένος, καὶ ἐλευθερώσας ἡμᾶς ἐκ τῆς δουλείας τοῦ
χθροῦ. Ἐὰν γὰρ εἰς κρίσιν ἔλθῃς μετὰ τῶν δούλων σου,
ὐδεὶς εὑρεθήσεται καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. Ἀλλὰ πᾶν στόμα
ρραγήσεται μὴ ἔχον τι ἀπολογήσασθαι. Ὅτι ὡς ῥάκος ἀπο-
αθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν ἐνώπιόν σου· διὰ τοῦτο

ἁμαρτίας νεότητος ἡμῶν μὴ μνησθῇς, Κύριε. Σὺ γὰρ ὑπάρχεις ἐλπὶς τῶν ἀπηλπισμένων, καὶ ἀνάπαυσις τῶν κοπιώντων καὶ πεφορτισμένων ἐν ἀνομίαις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.[1])

Καὶ ὁ ἕκτος ἱερεύς.

Προκείμενον.

Ἐλέησον με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα.

Στίχος. Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός.

Πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα c. 5, 22 — c. 6, 3.

Ἀλληλούϊα, ἦχος πλάγιος δεύτερος. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον c. 15, 21—29.

Ὁ διάκονος.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας.

Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα.

Ἐκφώνως ὁ ἱερεύς.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ὁ τὰς νόσους ἡμῶν ἀπόνως βαστάζων, οὗ τῷ μώλωπι πάντες ἰάθημεν, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ εἰς ἀναζήτησιν ἐλθὼν τοῦ πλανηθέντος προβάτου, ὁ τοῖς ὀλιγοψύχοις διδοὺς παραμυθίαν καὶ ζωὴν τοῖς συντετριμμένοις. Ὁ τὴν πηγὴν τῆς αἱμορροούσης, δωδεκαετῆ οὖσαν, ἰασάμενος, ὁ τὴν θυγατέρα τῆς Χαναναίας τοῦ χαλεποῦ δαιμονίου ἐλευθερώσας, ὁ τὸ δάνειον χαρισάμενος τοῖς δυσὶ χρεωφειλέταις, καὶ τῇ ἁμαρτωλῷ τὴν ἄφεσιν δοὺς, ὁ τὴν ἴασιν τῷ παραλυτικῷ δωρησάμενος σὺν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, ὁ τὸν τελώνην τῷ λόγῳ δικαιώσας, καὶ τὸν λῃστὴν ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ ὁμολογίᾳ προσδεξάμενος, ὁ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου ἀράμενος καὶ τῷ σταυρῷ προσηλώσας· σοῦ δεόμεθα καὶ σὲ ἱκετεύομεν ἐν τῇ ἀγαθότητί σου· αὐτὸς ἄνες, ἄφες, συγχώρησον ὁ Θεὸς τὰς

1) Codex Barberinus vetustus hanc orationem tribuit Chrysostomo.

ἀνομίας καὶ τὰς ἁμαρτίας τοῦ δούλου σου, τοῦδε, τὰ πλημμελήματα αὐτοῦ τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, τὰ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ, τὰ ἐν παραβάσει καὶ ἐν παρακοῇ, τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἢ ὑπὸ κατάραν ἱερέως, ἢ πατρὸς ἢ μητέρος ἐγένετο, ἢ ὀφθαλμὸν εἱστίασεν ἢ ὄσφρησιν ἐξεθήλυνεν, ἢ ἁφῇ κατεμαλακίσθη ἢ γεύσει κατεπόρνευσεν, ἢ ἐν οἱᾳδήποτε κίνησει σαρκὸς ἢ πνεύματος τοῦ σοῦ ἀπηλλοτριώθη θελήματος, καὶ τῆς σῆς ἁγιότητος. Εἴτε ἥμαρτεν αὐτός τε καὶ ἡμεῖς, ὡς ἀγαθὸς καὶ ἀμνησίκακος Θεὸς καὶ φιλάνθρωπος, συγχώρησον, μὴ ἐῶν αὐτὸν καὶ ἡμᾶς εἰς τὸν ῥερυπωμένον βίον καταπεσεῖν, μηδὲ εἰς τὰς ὀλεθρίους ὁδοὺς ἀποτρέχειν. Ναὶ, δέσποτα Κύριε, ἐπάκουσόν μου, τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ὑπὲρ τοῦ δούλου σου, τοῦδε, πάριδε ὡς ἀμνησίκακος Θεὸς τὰ παραπτώματα αὐτοῦ ἅπαντα· ἀπάλλαξον αὐτὸν τῆς αἰωνίου κολάσεως. Τὸ στόμα αὐτοῦ τῆς σῆς αἰνέσεως πλήρωσον, τὰ χείλη αὐτοῦ ἄνοιξον πρὸς δοξολογίαν τοῦ ὀνόματός σου, τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔκτεινον πρὸς ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν σου, τοὺς πόδας αὐτοῦ πρὸς δρόμον τοῦ εὐαγγελίου σου κατεύθυνον, πάντα αὐτοῦ τὰ μέλη καὶ τὴν διάνοιαν τῇ σῇ κατασφαλιζόμενος χάριτι. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων ἐντειλάμενος ἡμῖν λέγων· ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ πάλιν· ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. Καὶ ὡς ἐπήκουσας Ἐζεκίου ἐν τῇ θλίψει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ οὐ παρεῖδες τὴν δέησιν αὐτοῦ, οὕτω κἀμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου, ἐπάκουσον ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ. Σὺ γὰρ εἶ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ἀφιέναι τοῖς περιπίπτουσιν ἐν ἁμαρτίαις κελεύσας, τῇ σῇ ἀγαθότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν, καὶ χαίρων ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ τῶν πεπλανημένων, ὅτι ὡς ἡ μεγαλοσύνη σου, οὕτω καὶ τὸ ἔλεός σου. Καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.[1])

Ὁ ἕβδομος ἱερεύς. Προκείμενον.

Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδέ.

Στίχος. Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι.

1) Edita Veneta a Basilio conditam esse orationem testantur.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα 1 Thess. c. 5, 14—24.[1])

Ἀλληλούϊα. Ἐπακούσαι σε κύριος ἐν ἡμέρᾳ.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον c. 9, 9—14.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας.

Ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα.

Ἐκφώνως.

Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις.

Ὁ διάκονος.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ ὁ τρίτος ἱερεὺς τὴν εὐχήν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων, ὁ τὰ χρόνια πάθη θεραπεύσας, ὁ ἰώμενος πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Σὺ γὰρ, Κύριε, ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ἔθου μετάνοιαν τοῖς ἁμαρτωλοῖς Δαβὶδ καὶ Νινευίταις καὶ τοῖς πρὶν καὶ τοῖς μετὰ τούτους. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τῆς ἐνσάρκου σου οἰκονομίας οὐκ ἐκάλεσας δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, ὡς τὸν τελώνην, ὡς τὴν πόρνην, τὸν ληστὴν καὶ βλάσφημον διώκτην, τὸν μέγαν Παῦλον, διὰ μετανοίας προςδεξάμενος, Πέτρον τὸν κορυφαῖον τὸν καὶ ἀπόστολόν σου ἀρνησάμενόν σε τρίτον, διὰ μετανοίας προςεδέξω καὶ προςελάβου καὶ ἐπηγγείλω αὐτῷ λέγων· σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Διόπερ καὶ ἡμεῖς, ἀγαθὲ καὶ φιλάνθρωπε, κατὰ τὰς ἀψευδεῖς σου ἐπαγγελίας θαῤῥοῦντες, δεόμεθά σου, καὶ ἱκετεύομεν ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, ἐπάκουσον τῆς δεήσεως ἡμῶν καὶ πρόςδεξαι αὐτὴν ὡς θυμίαμα προςφερόμενόν σοι. Καὶ ἐπίσκεψαι τὸν δοῦλόν σου, τόνδε, καὶ εἴ τι ἐπλημμέλησεν ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ, ἢ κατὰ διάνοιαν, ἢ ἐν νυκτὶ ἢ ἐν ἡμέρᾳ, ἢ ὑπὸ κατάρᾳ ἱερέως, ἢ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι ὑπέπεσεν, ἢ ὅρκῳ παρεπίκρανε καὶ ὡρκομότησε, παρακαλοῦμέν σε καὶ δεόμεθά σου, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον αὐτῷ

1) Ecclesia Romana quinque iubet legi Evangelia in Visitatione Infirmi Matth. 8, 5—13. Marc. 16, 14—18. Luc. 4, 38—40. Ioann. 5, 1—14. Io. 1, 1—14. Cod. Lit. I. p. 307.

ὁ Θεὸς παραβλέπων τὰς ἀνομίας αὐτοῦ καὶ τὰς ἁμαρτίας καὶ τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ γενόμενα παρ' αὐτοῦ· καὶ εἴ τι τῶν ἐντολῶν σου παρέβη, ἢ ἐπλημμέλησεν ὡς σάρκα φορῶν καὶ τὸν κόσμον οἰκῶν, ἢ ἐξ ἐνεργείας τοῦ διαβόλου, αὐτὸς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς συγχώρησον. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐχ ἁμαρτήσει. Σὺ γὰρ μόνος ὑπάρχεις ἀναμάρτητος· ἡ δικαιοσύνη σου, δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ λόγος σου ἀλήθεια. Οὐ γὰρ ἔπλασας τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν τῶν ἐντολῶν σου καὶ ζωῆς ἀφθάρτου κληρονομίαν. Καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα εἰςέρχεται μέσων τῶν ἱερέων, ὁ ποιῶν τὸ εὐχέλαιον[1]) καὶ λαβὼν ὁ προϊστάμενος τῶν ἱερέων τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον τίθησιν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ[2]) καὶ τιθέασιν ἐπ' αὐτὸ τὰς χεῖρας οἱ ἱερεῖς. Ὁ δὲ προϊστάμενος λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην μεγαλοφώνως.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Βασιλεῦ ἅγιε, εὔσπλαγχνε καὶ πολυέλεε, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, υἱὲ καὶ λόγε τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Οὐ τίθημι ἐμὴν χεῖρα ἁμαρτωλὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ προςελθόντος σοι ἐν ἁμαρτίαις, καὶ αἰτουμένου παρὰ σοῦ δι' ἡμῶν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ σὺ χεῖρα κραταίαν καὶ δυνατὴν τὴν ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ τούτῳ, ὃ οἱ συλλειτουργοί μου κατέχουσιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δούλου σου, τοῦδε, ἔκτεινον. Καὶ δέομαι σὺν αὐτοῖς καὶ ἱκετεύω τὴν συμπαθεστάτην καὶ ἀμνησίκακόν σου φιλανθρωπίαν, ὁ Θεὸς, ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὁ διὰ τοῦ προφήτου σου Νάθαν μετανοήσαντι τῷ Δαβὶδ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν ἄφεσιν δωρησάμενος καὶ τῷ Μανασσῇ τὴν ἐπὶ μετανοίᾳ προςευχὴν δεξάμενος, αὐτὸς καὶ τὸν δοῦλόν σου, τόνδε, μετανοοῦντα ἐπὶ τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ πλημμελήμασι, πρόςδεξαι τῇ συνήθει σου φιλανθρωπίᾳ, παρορῶν

---

1) Aegrotum intelligas, non prorsus desperatum et iam spiritum exhalaturum, sed eum, de cuius salute superest spes. Similia leguntur in vetustis Sacramentariis Latinis: — Et sic flectat genu vel genua, qui est languidus et stat ad dexteram sacerdotis. Immo prisca Galliae et Germaniae Ritualia apostolicam vocem adhibent: Surge et ambula.

2) Evangeliorum codex denotat Christum Dominum, qui manum aegrotis imponere solitus sit. Quapropter Sacerdos ea humilitate et verecundia, quae Graecorum sacerdotio propria est, non se manum peccatricem capiti alterius peccatoris admovere, sed ipsum Dominum manum extendere denuntiat.

αὐτοῦ πάντα τὰ παραπτώματα. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καὶ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ἀφιέναι κελεύσας τοῖς περιπίπτουσιν ἐν ἁμαρτίαις, ὅτι ὡς ἡ μεγαλοσύνη σου, οὕτω καὶ τὸ ἔλεός σου. Καὶ σοὶ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ἀσπάζεται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον. Καὶ μνημονεύει αὐτόν. Εἶτα ψάλλουσι.

Δόξα. Ἰδιόμελον.

Πηγὴν ἰαμάτων ἔχοντες.

Καὶ νῦν.

Νόσον παρακλήσεσι.

Δόξα.

Καὶ νῦν. Καὶ ἀπόλυσις.

Καὶ βάλλει μετάνοιαν ὁ ποιήσας εὐχέλαιον, λέγων.

Εὐλογεῖτε πατέρες ἅγιοι, συγχωρήσατέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Τρίς. Καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν, ἀπέρχεται εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ.[1])

B. Ἀκολουθία τοῦ ἐξοδιαστικοῦ.

a. Domus.

Τελευτήσαντός τινος τῶν ὀρθοδόξων εὐθὺς προςκαλεῖται παρὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ὁ ἱερεύς. Καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸν οἶκον, ἐν ᾧ τὸ λείψανον κεῖται καὶ βαλὼν ἐπιτραχήλιον καὶ ἐπὶ τὸν θυμιατὸν θυμίαμα, εὐλογεῖ συνήθως τὸν εὐλογητὸν Θεὸν καὶ ἄρχονται οἱ συμπαρόντες τὸ

Ἅγιος ὁ Θεός. Παναγία τριάς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία. Καὶ τὰ τροπάρια ταῦτα.

Μετὰ πνευμάτων δικαίων τετελειωμένων τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου, σῶτερ, ἀνάπαυσον, φυλάττων αὐτὴν εἰς τὴν μακαρίαν ζωὴν τὴν παρὰ σοῦ, φιλάνθρωπε.

Εἰς τὴν κατάπαυσίν σου, Κύριε, ὅπου πάντες οἱ ἅγιοί σου ἀναπαύονται, ἀνάπαυσον καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου, ὅτι μόνος ὑπάρχεις φιλάνθρωπος.

Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ καταβὰς εἰς ᾅδην, καὶ τὰς ὀδύνας λύσας τῶν πεπεδημένων, αὐτὸς καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου ἀνάπαυσον.

---

1) Sua laude exornat Goarus extremae unctionis officium „ex omni parte nunquam satis commendatum." Neque nos alia sentimus, quamquam officii prolixitas minuit laudem.

Θεοτόκιον.

Ἡ μόνη ἁγνὴ καὶ ἄχραντος παρθένος ἡ Θεὸν ἀσπόρως κ̣ήσασα, πρέσβευε τοῦ σωθῆναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Ὁ ἱερεύς.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου· δεόμεθά ου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ κεκοιμηένου δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦδε, καὶ ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι ᾽πῷ πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, ὅπως κύος ὁ Θεὸς τάξῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἔνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύται. Τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ρεσιν τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν παρὰ Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ ασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν αἰτησώμεθα.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς, ὁ τὸν θάτον καταπατήσας, τὸν δὲ διάβολον καταργήσας καὶ ζωὴν ῷ κόσμῳ σου δωρησάμενος, αὐτὸς, Κύριε, ἀνάπαυσον τὴν υχὴν τοῦ κεκοιμημένου δούλου σου, τοῦδε, ἐν τόπῳ φωινῷ, ἐν τόπῳ χλοερῷ, ἐν τόπῳ ἀναψύξεως, ἔνθα ἀπέδρα δύνη, λύπη καὶ στεναγμός. Πᾶν ἁμάρτημα τὸ παρ᾽ αὐοῦ πραχθὲν, ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ διανοίᾳ, ὡς ἀγαθὸς καὶ ιλάνθρωπος Θεὸς συγχώρησον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὃς ήσεται καὶ οὐχ ἁμαρτήσει. Σὺ γὰρ μόνος ἐκτὸς ἁμαρτίας, δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ λόγος σου λήθεια. Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάπαυσις οῦ κεκοιμημένου δούλου σου, τοῦδε, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν. αὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, αὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, ῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δόξα. Καὶ νῦν. Καὶ ἀπόλυσις.

b. Ecclesia.

Καὶ εἰ μὲν ἕτοιμά ἐστιν ἅπαντα τὰ τοῦ ἐξοδίου, εὐλογεῖ αὖθις ἱερεύς. Καὶ ἀρχόμεθα ψάλλειν τὸ ἅγιος ὁ Θεὸς, μετὰ φόβου αὶ πάσης κατανύξεως. Καὶ ἄραντες τὸ λείψανον ἀπερχόμεθα εἰς ὸν ναόν, προπορευομένων τῶν ἱερέων μετὰ λαμπάδων καὶ τοῦ διαόνου μετὰ θυμιατοῦ. Ὅταν δὲ ἔλθωσιν ἐν ναῷ, τὸ μὲν λείψανον ποτίθεται ἐν τῷ νάρθηκι. Καὶ ἄρχονται· ὁ κατοικῶν ἐν βοηεία τοῦ ὑψίστου. Καὶ μετὰ τοῦτο, γεγωνοτέρᾳ φωνῇ.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ. Ἀλληλούϊα.[1])

Καὶ ψάλλεται ἡ πρώτη στάσις τοῦ ἀμώμου. Ἐν δὲ τῷ τέλει ἑκάστου στίχου λέγομεν· Ἀλληλούϊα.

Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου. Ἀλληλούϊα. Μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν.

Καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ.

Ἀγαθός μοι ὁ νόμος τοῦ στόματός σου ὑπὲρ χιλιάδας χρυσίου καὶ ἀργυρίου.

Δόξα. Καὶ νῦν.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ κεκοιμημένου δούλου τοῦ Θεοῦ, τοῦδε, καὶ ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα, ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, ὅπως κύριος ὁ Θεὸς τάξῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἔνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται. Τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ἄφεσιν τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν παρὰ Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν αἰτησώμεθα.

Ὁ ἱερεύς.

Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάπαυσις.

Καὶ μετὰ τοῦτο ἀρχόμεθα τῆς δευτέρας στάσεως.

Ἐν ἑκάστῳ δὲ τέλει τοῦ στίχου λέγομεν· Ἐλέησον τὸν δοῦλόν σου.

Τὰς ἐντολάς σου. Ἐλέησον τὸν δοῦλόν σου.

Στάσις δευτέρα.

Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, συνέτισόν με καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολάς σου. Καὶ τὰ ἑξῆς. Ἕως τοῦ. Τὸ στόμα μου ἤνοιξα καὶ εἵλκυσα πνεῦμα, ὅτι τὰς ἐντολάς σου ἐπεπόθουν.

Δόξα. Καὶ νῦν.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀναπαύσεως. Καὶ τὰ λοιπά.

---

1) Remansit Graecorum funeribus una cum dolore iubilus Christianorum ac tripudium. Quapropter saepius intonatur vox Alleluia, a latinis exequiis nunc aliena, ab antiquissima ecclesia usurpata. Hieron. de morte Fabiol. ep. 77 ad Oceanum: Sonabant psalmi et aurata templorum tecta reboans in sublime quatiebat Alleluia.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ. Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις.

Καὶ οὕτως ἀρχόμεθα τῆς τρίτης στάσεως.

Τὸ ὄνομά σου. Ἀλληλούϊα. Στάσις τρίτη.

Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐλέησόν με, κατὰ τὸ κρῖμα τῶν ·απώντων τὸ ὄνομά σου.

Ζήσει ἡ ψυχή μου καὶ ἐπαινέσει σε. Καὶ τὰ κρίματά ·υ βοηθήσει μοι.

Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλὸς, ζήτησον τὸν δοῦλόν ·υ, ὅτι τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐπελαθόμην.

Καὶ εὐθύς.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.[1])

Τῶν ἁγίων ὁ χορὸς εὗρε πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ θύραν ·ραδείσου. Εὕρω κἀγὼ τὴν ὁδὸν, διὰ τῆς μετανοίας, τὸ ·ολωλὸς πρόβατον ἐγώ εἰμι, ἀνακάλεσόν με, Σωτὴρ, καὶ ·σόν με.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε.

Ὁ παλάμῃ ἐκ μὴ ὄντων πλάσας με καὶ εἰκόνι σου θείᾳ ·ιήσας, παραβάσει ἐντολῆς δὲ πάλιν με ἐπιστρέψας εἰς γῆν, ·ῆς ἐλήφθην. Εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἐπανάγαγε, τὸ ἀρ- ·ῖον κάλλος ἀναμορφώσασθαι.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε.

Εἰκών εἰμι τῆς ἀῤῥήτου δόξης σου, εἰ καὶ στίγματα φέ- ·ον πταισμάτων, οἰκτείρησον τὸ σὸν πλάσμα, δέσποτα, καὶ ·θάρισον σῇ εὐσπλαγχνίᾳ καὶ τὴν ποθεινὴν πατρίδα παρ- ·χου μοι, παραδείσου πάλιν ποιῶν πολίτην με.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε.

Οἱ τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ κηρύξαντες καὶ σφαγιασθέντες ·περ ἄρνες καὶ πρὸς ζωὴν τὴν ἀγήρων ἅγιοι καὶ ἀΐδιον ·τατεθέντες, τούτῳ ἐκτενῶς μάρτυρες αἰτήσασθε, ὀφλημά- ·ν λύσιν ἡμῖν δωρήσασθαι.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε.

Ἀνάπαυσον ὁ Θεὸς τὸν δοῦλόν σου καὶ κατάταξον αὐτὸν παραδείσῳ, ὅπου χοροὶ τῶν ἁγίων, Κύριε, καὶ οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς φωστῆρες, τὸν κεκοιμημένον δοῦλόν σου ·άπαυσον, παρορῶν αὐτοῦ πάντα τὰ ἐγκλήματα.

Δόξα.

---

1) Propter hanc vocem saepius postea repetitam moduli sequentes vocantur εὐλο- τάρια.

Τὸ τριλαμπὲς. τῆς μιᾶς θεότητος εὐσεβῶς ὑμνήσωμεν βοῶντες· ἅγιος εἶ ὁ πατὴρ ὁ ἄναρχος, ὁ συνάναρχος υἱὸς, τὸ θεῖον πνεῦμα. Φώτισον ἡμᾶς πίστει σοι λατρεύοντας καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἐξάρπασον.

Καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Χαῖρε σεμνὴ ἡ Θεὸν σαρκὶ τεκοῦσα εἰς πάντων σωτηρίαν. Τὸ γὰρ γένος τῶν ἀνθρώπων εὕρατο τὴν σωτηρίαν διὰ σοῦ. Εὕρομεν παράδεισον, θεοτόκε ἁγνὴ, εὐλογημένη.

Δόξα σοι ὁ Θεός. Ἐκ τρίτου.

Εἶτα ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀναπαύσεως.

Καὶ τὰ λοιπὰ καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ψάλλομεν τὰ παρόντα τροπάρια.

Ἀνάπαυσον, Σωτὴρ ἡμῶν, μετὰ δικαίων τὸν δοῦλόν σου καὶ τοῦτον κατασκήνωσον ἐν ταῖς αὐλαῖς σου, καθὼς γέγραπται, παρορῶν ὡς ἀγαθὸς τὰ πλημμελήματα αὐτοῦ τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, καὶ πάντα τὰ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ γνώσει, φιλάνθρωπε.

Δόξα. Καὶ πάντα ἐν ἀγνοίᾳ.

Καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Ὁ ἐκ παρθένου ἀνατείλας τῷ κόσμῳ, Χριστὲ ὁ Θεός, υἱοὺς φωτὸς δι' αὐτῆς ἀναδείξας, ἐλέησον ἡμᾶς.

Εἶτα τὸν πεντηκοστόν.

Καὶ ὁ κανὼν, οὗ ἡ ἀκροστιχίς. Ἕκτον προςαυδῶ τοῖς ἀπελθοῦσιν μέλος, Θεοφάνους.[1])

Ὠιδὴ πρώτη. Ἦχος πλάγιος δεύτερος.

Ἐν οὐρανίοις θαλάμοις διηνεκῶς οἱ γενναῖοι μάρτυρες δυςωποῦσί σε, Χριστέ· ὃν ἐκ γῆς μετέστησας πιστὸν αἰωνίων ἀγαθῶν τυχεῖν ἀξίωσον.

Κατακοσμήσας τὰ πάντα, ζῶον μικτὸν μέσον με τὸν ἄνθρωπον, ταπεινότητος ὁμοῦ καὶ μεγέθους ἔπλασας, διὸ τὴν τοῦ δούλου σου ψυχὴν, Σῶτερ, ἀνάπαυσον.[2])

---

1) Theophanes γραπτός, Theodori frater, ob defensum sacrarum imaginum cultum iussu Theophili Imperatoris stigmate notatus et in exilium actus p. 255. Non est quod moneamus, acrostichicum ordinem apparere turbatum. Quaeras acrostichidis exempla Daniel Thes. Hymnol. III. p. 20 sq. Ipsum κανόνα ἐξοδιαστικόν p. 110 sq.

2) Relucet ex hac sententia maxime praeclara vetusta ecclesiae Graecae virtus conspicienda in γνώσει vere christiana, in divinarum humanarumque rerum sancta et intima coniunctione.

Τοῦ παραδείσου πολίτην καὶ γεωργὸν κατ' ἀρχάς με ἔτα-
ς. Παραβάντα δὲ τὴν σὴν ἐντολὴν ἐξορίσας, διὸ τὴν τοῦ
ύλου σου ψυχὴν, Σῶτερ, ἀνάπαυσον.

Θεοτόκιον.

Ὁ ἐκ πλευρᾶς διαπλάσας Εὔαν τὸ πρὶν τὴν ἡμῶν προ-
ήτορα ἐξ ἀχράντου σου γαστρὸς σάρκα περιβάλλεται, δι' ἧς
ῦ θανάτου τὴν ἰσχὺν, ἁγνὴ, διέλυσεν.

Ὠιδὴ τρίτη.

Νομίμως ἤθλησαν οἱ σοὶ μάρτυρες, ζωοδότα, καὶ στεφάνῳ
ῆς νίκης κοσμηθέντες ἐκτενῶς τῷ μεταστάντι πιστῶς αἰω-
αν λύτρωσιν βραβεύουσιν.

Παιδεύσας πρότερον πολλοῖς τέρασι καὶ σημείοις ἐμὲ τὸν
λανηθέντα ἐπ' ἔσχατον σεαυτὸν κενώσας, ὡς συμπαθὴς καὶ
τήσας εὗρες καὶ διέσωσας.

Ῥεόντων ἄστατον φθορὰν, τὸν πρὸς σὲ διαβάντα, ἐν
ηναῖς αἰωνίοις κατοικεῖν χαρμονικῶς, ἀξίωσον ἀγαθὸς δι-
ιώσας πίστει τε καὶ χάριτι.

Θεοτόκιον.

Οὐκ ἔστιν ἄμεμπτος ὡς σὺ, πάναγνε Θεομῆτορ, μόνη
ρ ἐξ αἰῶνος τὸν Θεὸν τὸν ἀληθῆ συνέλαβες ἐν γαστρὶ,
ῦ θανάτου λύσαντα τὴν δύναμιν.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι. Καὶ τὰ λοιπά.

Καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν καθίσμα.

Ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα. Ὁ δὲ βίος σκια καὶ
ύπνιον, καὶ γὰρ μάτην ταράττεται πᾶς γηγενὴς, ὡς εἶπεν
γραφή. Ὅτε τὸν κόσμον κερδήσωμεν, τότε τῷ τάφῳ οἰκή-
ομεν, ὅπου ὁμοῦ βασιλεῖς καὶ πτωχοί. Διὸ, Χριστὲ ὁ Θεὸς,
ν μεταστάντα δοῦλόν σου ἀνάπαυσον, ὡς φιλάνθρωπος.

Δόξα. Καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Παναγία Θεοτόκε, τὸν χρόνον τῆς ζωῆς μου μὴ ἐγκατα-
πης με, ἀνθρωπίνη προστασία, μὴ καταπιστεύσῃς με. Ἀλλ'
πὶ ἀντιλαβοῦ καὶ ἐλέησόν με.

Ὠιδὴ τετάρτη.

Σοφίας μείζονος δεικνύων γνώρισμα καὶ τῆς περὶ τὰ
ῦρα πολυτελοῦς, δέσποτα, χρηστότητος, τὰς τῶν μαρτύρων
ρείας τοῖς ἀγγέλοις συνηρίθμησας.

Ἀχράντου δόξης σου τυχεῖν ἀξίωσον τὸν πρὸς σὲ μετα-

στάντα, ἔνθα, Χριστὲ, τῶν εὐφραινομένων ἐστὶν ἡ κατοικία καὶ φωνὴ καθαρᾶς ἀγαλλιάσεως.

Ὑμνοῦντα πρόςδεξαι τὸ θεῖον κράτος σου, ὃν ἐκ γῆς προςελάβου, τέκνον φωτὸς τοῦτον ἐργαζόμενος, τῆς ἁμαρτίας τὴν ἀρχὴν ἐκκαθαίρων, πολυέλεε.

Θεοτόκιον.

Δοχεῖον ἄχραντον, ναὸν πανάμωμον, κιβωτὸν παναγίαν, παρθενικὸν τόπον ἁγιάσματος, σὲ καλλονὴν τοῦ Ἰακὼβ, ὁ δεσπότης ἐξελέξατο.

Ὠιδὴ πέμπτη.

Ὡς ὁλοκάρπωσις ἱερὰ καὶ ὡς ἀπαρχὴ τῆς ἀνθρωπίνης οἱ μάρτυρες φύσεως. Τῷ δεδοξασμένῳ προςενεχθέντες Θεῷ, ἡμῖν τὴν σωτηρίαν ἀεὶ βραβεύουσιν.

Τῆς οὐρανίου διαγωγῆς, τῆς διαμονῆς τῶν χαρισμάτων, ἀξίωσον, Κύριε, τὸν προκοιμηθέντα πιστὸν οἰκέτην σου, παρέχων τῶν πταισμάτων τὴν ἀπολύτρωσιν.

Ὁ μόνος φύσει ζωοποιὸς τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄντως ἀνεξιχνίαστον πέλαγος, τὸν τελειωθέντα τῆς βασιλείας τῆς σῆς ἀξίωσον, οἰκτίρμον, μόνε ἀθάνατε.

Θεοτόκιον.

Ἰσχὺς καὶ ὕμνησις ὁ ἐκ σοῦ, δέσποινα τοῦ κόσμου, γεννηθεὶς καὶ σωτηρία ἐγένετο τοῖς ἀπολλυμένοις, ἐκ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν ῥυόμενος τοὺς πίστει σε μακαρίζοντας.

Ὠιδὴ ἕκτη.

Σταυρῷ προςηλουμένους τῶν μαρτύρων τοὺς χοροὺς πρὸς σεαυτὸν συνήγαγες μιμουμένους τὸ πάθος σου, ἀγαθὲ, διὸ σοῦ δεόμεθα, τὸν πρὸς σὲ μεταστάντα νῦν ἀνάπαυσον.

Ἀφράστῳ τῇ δόξῃ σου ὅταν ἔλθῃς φοβερῶς κρῖναι τὸν κόσμον ἅπαντα ἐν νεφέλαις, εὐδόκησον λυτρωτὰ φαιδρῶς ὑπαντῆσαί σοι, ὃν ἐκ γῆς προςελάβου [1]) πιστὸν δοῦλόν σου.

Πηγὴ ζωῆς πέφυκας, ἐν ἀνδρείᾳ θεϊκῇ πεπεδημένους, δέσποτα, ὁ ἐξάγων τὸν δοῦλόν σου τὸν πρὸς σὲ πιστῶς ἐκδημήσαντα, ἐν τρυφῇ παραδείσου κατασκήνωσον.

Θεοτόκιον.

Εἰς γῆν ἀπεστράφημεν παραβάντες τοῦ Θεοῦ τὴν ἐντολὴν τὴν ἔνθεον. Διὰ σοῖ δὲ, Παρθένε, πρὸς οὐρανὸν ἐκ γῆς ἀνυψώθημεν, τὴν φθορὰν τοῦ θανάτου ἐκτινάξαντες.

---

1) Vir Doctus Vormbaum, qui Graecos Thesauro meo hymnos sollicita cura inseruit, legit πρόςλαβες.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι. Καὶ τὰ ἕτερα καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν.

Κοντάκιον.

Μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον, Χριστὲ, τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου, ἔνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη, οὐ στεναγμὸς, ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος.

Ὁ οἶκος.[1])

Αὐτὸς μόνος ὑπάρχεις ἀθάνατος, ὁ ποιήσας καὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον. Οἱ βροτοὶ οὖν ἐκ γῆς διεπλάσθημεν καὶ εἰς γῆν τὴν αὐτὴν πορευσόμεθα, καθὼς ἐκέλευσας ὁ πλάσας με καὶ εἰπών μοι· ὅτε γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ὅπου πάντες βροτοὶ πορευσόμεθα, ἐπιτάφιον θρῆνον ποιοῦντες ᾠδὴν, τὸ ἀλληλούϊα.

Καὶ πάλιν τὸ Μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον, Χριστέ.

Ὠιδὴ ἑβδόμη.

Λυτρωθέντες τῷ σῷ αἵματι οἱ μάρτυρες τῆς πρώτης παραβάσεως, ῥαντισθέντες δὲ τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν σὴν σαφῶς εἰκωνίζουσι σφραγὴν, εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Θρασυνόμενον τὸν θάνατον ἐνέκρωσας, Λόγε ζωαρχικώτατε, τὸν ἐν πίστει δὲ κοιμηθέντα πρόσδεξαι τῇ σῇ, ὑμνοῦντα καὶ λέγοντα Χριστέ. Εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ὁ ψυχώσας με τὸν ἄνθρωπον φυσήματι θείῳ, θεαρχικώτατε, τὸν μεταστάντα βασιλείας, δέσποτα, τῆς σῆς ἀξίωσον ψάλλειν σοι σωτήρ. Εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Θεοτόκιον.

Ὑπερτέρα πάσης κτίσεως, πανάμωμε, γέγονας συλλαβοῦσα Θεὸν τὸν συντρίψαντα τοῦ θανάτου πύλας καὶ μοχλοὺς συνθλάσαντα. Ὅθεν σὲ, ἁγνὴ, ὑμνολογοῦμεν οἱ πιστοὶ, ὡς θεομήτορα.

---

1) Typic. Const. 1851: „Οἶκος λέγεται, ἐπειδὴ καθὼς ὁ οἶκος περιέχει τὴν περιουσίαν τοῦ ἔχοντος, οὕτω καὶ ὁ οἶκος περιέχει ἐν ἑαυτῷ ἅπαντα τὰ τοῦ ἁγίου καὶ τῆς ἑορτῆς· ἢ καθὼς οἱ ἀστέρες περιφέρονται καὶ κινοῦνται ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν καλουμένοις οἴκοις αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι νοητοὶ ὄντες, μένουσι καὶ κινοῦνται ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ στερεώματος τῆς ἐκκλησίας, ἢ καὶ ἐν ταῖς οὐρανίαις μοναῖς." Bene comparat Goarus Italorum S t a n z e, propter Stropharum sibi adhaerentium ordinem, quasi variae unius habitationis sint contignationes.

Ὠιδὴ ὀγδόη.

Σταθερῶς τοὺς ἀγῶνας ἐπιδειξάμενοι, τῷ τῆς νίκης σ φάνῳ κατεκοσμήθητε, μάρτυρες Χριστοῦ ἀθλοφόροι κρα- ζοντες, σὲ ὑπερυψοῦμεν, Χριστέ, εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἱερῶς τὸν τὸν βίον ἀπολιπόντα πιστὸν καὶ πρὸς σὲ τ δεσπότην μεταχωρήσαντα, δέξαι προσηνῶς, ἀνάπαυσον ὡς σπλαγχνος, σὲ ὑπερυψοῦντα εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Νῦν ἐν γῇ τῶν πραέων πάντων αὐλίζεσθαι τὸν πρ κοιμημένον, Σῶτερ, εὐδόκησον πίστει τῇ εἰς σέ, δικαιώσας χάριτι, σὲ ὑπερυψοῦντα εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Θεοτόκιον.

Μακαρίζομεν πάντες σὲ παμμακάριστε, τὴν τὸν λόγ τὸν ὄντως ὄντα μακάριον σάρκα δι' ἡμᾶς γεγονότα γεν σασαν, ὃν ὑπερυψοῦμεν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὠιδὴ ἐννάτη.

Ἐλπὶς μαρτύρων χοροὺς ἐνεύρωσε καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην διαπύρως ἐπτέρωσε, τῶν μελλόντων τούτοις προτυπώσασα τὴν μὴ σαλευομένην ὄντως ἀνάπαυσιν, ἧς τὸν μεταστάντα, Ἀγαθέ, πιστὸν ἀξίωσον.

Λαμπρᾶς καὶ θείας τυχεῖν ἐλλάμψεως τῆς σῆς, Χριστέ, τὸν πίστει μεταστάντα εὐδόκησον. Τὴν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ ἀνάπαυσιν, μόνος ὡς ἐλεήμων, τούτῳ δωρούμενος καὶ τῆς αἰωνίου ἀξιῶν μακαριότητος.

Ὁ ὢν τῇ φύσει χρηστὸς καὶ εὔσπλαγχνος καὶ θελητὴς ἐλέους, εὐσπλαγχνίας ἡ ἄβυσσος· ὃν ἐκ τόπου τούτου τῆς κακώσεως καὶ σκιᾶς τοῦ θανάτου, Σῶτερ, μετέστησας, ἔνθα καταλάμπει σου τὸ φῶς, τοῦτον κατάταξον.

Θεοτόκιον.

Σκηνὴν ἁγίαν ἁγνὴ γινώσκομεν, καὶ κιβωτὸν, καὶ πλάκα σὲ τοῦ νόμου τῆς χάριτος, διὰ σοῦ γὰρ ἄφεσις δεδώρηται τοῖς δεδικαιωμένοις διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σωματωθέντος ἐκ τῆς σῆς γαστρὸς, Πανάμωμε.

Ὁ διάκονος.

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ καὶ τὰ ἑξῆς.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκφώνησιν ἀρχόμεθα τῶν ἰδιομέλων. Ἰωάννου μοναχοῦ (Ioannis Damasceni).[1])

Ποία τοῦ βίου τρυφὴ διαμένει λύπης ἀμέτοχος; ποία δόξα ἕστηκεν ἐπὶ γῆς ἀμετάθετος; πάντα σκιᾶς ἀσθενέστερα

1) Cf. Daniel Thesaur. Hymnol. III. p. 96.

ιάντα ὀνείρων ἀπατηλότερα. Μία ῥοπὴ καὶ ταῦτα πάντα θάνατος διαδέχεται. Ἀλλ' ἐν τῷ φωτὶ, Χριστὲ, τοῦ προςώπου σου καὶ τῷ γλυκασμῷ τῆς σῆς ὡραιότητος, ὃν ἐξελέξω ἀνάπαυσον, ὡς φιλάνθρωπος.

Οἴμοι, οἷον ἀγῶνα ἔχει ἡ ψυχὴ χωριζομένη ἐκ τοῦ σώματος. Οἴμοι, τότε πόσα δακρύει καὶ οὐχ ὑπάρχει ὁ ἐλεῶν αὐτήν. Πρὸς τοὺς ἀγγέλους τὰ ὄμματα τρέπουσα ἄπρακτα καθικετεύει. Πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὰς χεῖρας ἐκτείνουσα οὐκ ἔχει τὸν βοηθοῦντα. Διὸ, ἀγαπητοί μου ἀδελφοὶ, ἐννοήσαντες ἡμῶν τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς, τῷ μεταστάντι τὴν ἀνάπαυσιν παρὰ Χριστοῦ αἰτησώμεθα καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον. Οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ δόξα. Ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται. Διὸ Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ βοήσωμεν· τὸν μεταστάντα ἐξ ἡμῶν ἀνάπαυσον, ἔνθα πάντων ἐστὶν εὐφραινομένων ἡ κατοικία.

Ποῦ ἔστιν ἡ τοῦ κόσμου προςπάθεια; ποῦ ἔστιν ἡ τῶν προςκαίρων φαντασία; ποῦ ἔστιν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος; ποῦ ἔστιν τῶν οἰκετῶν ἡ πλημμύρα καὶ ὁ θόρυβος; πάντα κόνις, πάντα τέφρα, πάντα σκιά. Ἀλλὰ δεῦτε, βοήσωμεν τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ, Κύριε, τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν ἀξίωσον τὸν μεταστάντα ἐξ ἡμῶν, ἀναπαύων αὐτὸν ἐν τῇ ἀγήρῳ μακαριότητι.[1])

Ἐμνήσθην τοῦ προφήτου βοῶντος· ἐγώ εἰμι γῆ καὶ σποδός. Καὶ πάλιν κατενόησα ἐν τοῖς μνήμασι καὶ εἶδον τὰ ὀστᾶ τὰ γεγυμνωμένα. Καὶ εἶπον· ἄρα τίς ἐστι βασιλεὺς, ἢ στρατιώτης, ἢ πλούσιος, ἢ πένης, ἢ δίκαιος, ἢ ἁμαρτωλός; Ἀλλὰ ἀνάπαυσον, Κύριε, μετὰ δικαίων τὸν δοῦλόν σου.

Ἀρχή μοι καὶ ὑπόστασις τὸ πλαστουργόν σου γέγονε πρόςταγμα. Βουληθεὶς γὰρ ἐξ ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς με ζῷον συμπῆξαι φύσεως, γῆθεν μου τὸ σῶμα διέπλασας. Δέδωκας δέ μοι ψυχὴν τῇ θείᾳ σου καὶ ζωοποιῷ ἐμπνεύσει. Διὸ, Χριστὲ, τὸν δοῦλόν σου, ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν σκηναῖς δικαίων ἀνάπαυσον.

Κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν πλαστουργήσας κατ' ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπον, ἐν παραδείσῳ τέθεικας κατάρχειν σου

1) In mentem venit vetustum canticum de morte: Audi tellus etc. Thes. Hymn. I. ·O. Huius mundi decus et gloriae, quam sint falsa et transitoria — — ubi Plato, etc. ·rphyrius? etc. — ceciderunt in profundum.

τῶν κτισμάτων. Φθόνῳ δὲ διαβόλου ἀπατηθεὶς τῆς βρώσεως μετέσχε, τῶν ἐντολῶν σου παραβάτης γεγονώς. Διὸ πάλιν εἰς γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, κατεδίκασας ἐπιστρέφειν, Κύριε, καὶ αἰτεῖσθαι τὴν ἀνάπαυσιν.

Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον, καὶ ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεῖσαν ἡμῖν ὡραιότητα ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος. Ὢ τοῦ θαύματος, τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο γέγονε μυστήριον, πῶς παρεδόθημεν τῇ φθορᾷ καὶ συνεζεύχθημεν τῷ θανάτῳ; ὄντως Θεοῦ προστάξει, ὡς γέγραπται, τοῦ παρέχοντος τῷ μεταστάντι τὴν ἀνάπαυσιν.

Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου μνήσθητι ἡμῶν Κύριε.

Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες.

Μακάριοι οἱ πραεῖς.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες.

Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες.

Λῄστην τοῦ παραδείσου, Χριστὲ, πολίτην, ἐπὶ σταυροῦ σοι βοήσαντα τὸ μνήσθητί μου προαπειργάσω αὐτοῦ τῆς μετανοίας, ἀξίωσον κἀμὲ τὸν ἀνάξιον.

Μακάριοι οἱ καθαροί.

Ὁ ζωῆς κυριεύων καὶ τοῦ θανάτου, ἐν ταῖς αὐλαῖς ἁγίων ἀνάπαυσον, ὃν προσελάβου ἐκ τῶν προσκαίρων καὶ μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Μακάριοι εἱ εἰρηνοποιοί.

Ὁ τῶν ψυχῶν δεσπόζων καὶ τῶν σωμάτων, οὗ ἐν τῇ χειρὶ ἡ πνοὴ ἡμῶν, τῶν θλιβομένων παραμυθία, ἀνάπαυσον ἐν χώρᾳ δικαίων, ὃν μετέστησας δοῦλόν σου.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι.

Χριστός σε ἀναπαύσοι ἐν χώρᾳ ζώντων καὶ πύλας παραδείσου ἀνοίξαι σοι, καὶ βασιλείας δείξοι πολίτην, καὶ ἄφεσίν σοι δώῃ, ὧν ἥμαρτες ἐν βίῳ, φιλόχριστε.

Μακάριοι ἐστε.

Ἐξέλθωμεν καὶ ἴδωμεν ἐν τοῖς τάφοις, ὅτι γυμνὰ ὀστέα ὁ ἄνθρωπος, σκωλήκων βρῶμα, καὶ δυσωδία, καὶ γνῶμεν τίς ὁ πλοῦτος, τὸ κάλλος, ἡ ἰσχὺς, ἡ εὐπρέπεια.

Χαίρετε.

Ἀκούσωμεν, τί κράζει ὁ παντοκράτωρ. Οὐαὶ οἱ ἐκζητοῦντες θεάσασθαι τὴν φοβερὰν ἡμέραν Κυρίου. Αὕτη γάρ ἐστι σκότος. Πυρὶ γὰρ δοκιμάσει τὰ σύμπαντα.

Δόξα.

Ἀνάρχῳ καὶ γεννήσει τε καὶ προςόδῳ. Πατέρα προς-νῶ τὸν γεννήσαντα, υἱὸν δοξάζω τὸν γεννηθέντα, ὑμνῶ συνεκλάμπον πατρί τε καὶ υἱῷ πνεῦμα ἅγιον.

Καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Πῶς ἐκ μαζῶν σου γάλα βρύεις, παρθένε; πῶς τρέφεις ν τροφέα τῆς κτίσεως; ὡς εἶδεν ὁ πηγάσας ἐκ πέτρας καὶ λέβας τῶν ὑδάτων διψῶντι τῷ λαῷ, καθὼς γέγραπται.

Μακαρία ἡ ὁδὸς, ᾗ πορεύῃ σήμερον· ὅτι ἡτοιμάσθη σοι πος ἀναπαύσεως.[1]

Στίχος. Πρός σε, Κύριε, κεκράξομαι.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα 1 Thess. 4, 13—17.

Ἀλληλούϊα. Μακάριος, ὃν ἐξελέξω καὶ προςελάβου, Κύριε.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην c. 5, 24—30.[2]

Ὁ διάκονος.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ δούλου ῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ λοιπὰ συνήθως.

Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τούτου λέγει ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων, ὁ ἀρχιερεὺς τυχὼν τὴν εὐχήν. Ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ ἴσης σαρκός μεγαλοφώνως, πλησίον τοῦ λειψάνου ἀπελθὼν, ὡς-τως καὶ οἱ συμπαρόντες ἱερεῖς ἅπαντες. Ἰστέον δὲ ὅτι λεγομένης άστης αἰτήσεως παρὰ τοῦ διακόνου· ἐν ὅσῳ λέγεται ἡ αἴτησις παρ' ποῦ, λέγει τὴν ἄνωθεν εὐχὴν ἕκαστος τῶν ἱερέων κατὰ τὴν τάξιν ποῦ μυστικῶς, πλησίον τοῦ λειψάνου.

Καὶ ἐκφωνεῖ.

Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις.

Νῦν δὲ παρὰ τοῦ πρώτου τῶν ἱερέων, ἢ καὶ τοῦ ἀρχιερέως λέ-ται μεγαλοφώνως, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. Μετὰ δὲ τὴν ἐκφώνησιν νεται ὁ ἀσπασμός.[3]

---

1) Neale l. c. p. 1046: „Next comes the very beautiful prokimenon, Blessed is e way etc."

2) Mourawieff-Muralt p. 314: „Wenn Geistliche, als welche die nächsten ener Christi sind, begraben werden, legt man den ihres Hirten beraubten Gläubigen nf apostolische und fünf evangelische Abschnitte vor, gleichsam zur Tröstung derselben n Seiten jeder der allgemeinen (Patriarchal-) Kirchen, die um sie besorgt an ihrer ner Theil nehmen."

3) Ecclesia Latina osculi publice dandi usum nusquam assumpsit.

Καὶ ψάλλομεν τὰ παρόντα στιχηρὰ προσόμοια.[1])

Δεῦτε, τελευταῖον ἀσπασμὸν δῶμεν, ἀδελφοὶ, τῷ θανόντι, εὐχαριστοῦντες Θεῷ. Οὗτος μὲν ἐξέλειπε τῆς συγγενείας αὐτοῦ καὶ πρὸς τάφον ἐπείγεται, οὐκ ἔτι φροντίζων τὰ τῆς ματαιότητος καὶ πολυμόχθου σαρκός. Ποῦ νῦν συγγενεῖς τε καὶ φίλοι; ἄρτι χωριζόμεθα· ὅνπερ ἀναπαῦσαι κύριον εὐχώμεθα.

Ποῖος χωρισμὸς, ὦ ἀδελφοὶ, ποῖος κοπετὸς, ποῖος θρῆνος ἐν τῇ παρούσῃ ῥοπῇ; δεῦτε οὖν, ἀσπάσασθε τὸν πρὸ μικροῦ μεθ' ἡμῶν. Παραδίδοται τάφῳ, καλύπτεται λίθῳ, σκότει κατοικίζεται, νεκροῖς συνθάπτεται. Πάντες συγγενεῖς τε καὶ φίλοι ἄρτι χωριζόμεθα· ὅνπερ ἀναπαῦσαι κύριον εὐξώμεθα.

Ἄρτι ἡ τοῦ βίου πονηρὰ λύεται πανήγυρις πᾶσα καὶ τῆς ματαιότητος, πνεῦμα γὰρ ἐξέλιπεν ἀπὸ σκηνώματος, ὁ πηλὸς μεμελάνωται, τὸ σκεῦος ἐῤῥάγη· ἄφωνον, ἀναίσθητον, νεκρὸν, ἀκίνητον. Ὅπερ παραπέμποντες τάφῳ κύριον εὐξώμεθα δοῦναι εἰς αἰῶνας τούτῳ τὴν ἀνάπαυσιν.

---

1) Optime haec *στιχηρά* metris suis adaptavit Vormbaum Thes. Hymnol. III. p. 125: Inter hos versiculos, qui pleni luctus sunt ac moeroris, mulierculae ad lugubrem cantum edendum conductae, ululatus cient et lacrimas (*μοιρολογίστραι, μοιρολογήτριαι, μοιρολογύστρες*). In Russiarum imperio Petrus Imperator cum nonnullis aliis ritibus funebribus praeficas exstirpare molitus est. Hist. Eccl. Ien. III. 1. p. 24: „Peter I. hat die grossen Geldforderungen abgeschafft, das Heulen und Schreien und die Setzung der Speisen auf die Gräber der Anverwandten. Zu dem Ende liess er im Jahre 1719 in Moscau und St. Petersburg alle Denkmäler von ihren Kirchhöfen abbrechen. Weil die Ausländer vor solchem Aberglauben einen Abscheu haben, liess er ihren Kirchhof verschonen, denn bei der Samsonskirche in Petersburg haben alle Unrussen zusammen einen einigen eigenen Platz zur Begrabung ihrer Todten, woselbst so vielerlei Glaubensgenossen ruhig mit einander schlafen. Er heisst Samsonskirchhof, weil diesem Heiligen eine besondere Gastfreiheit für die Fremdlinge zugeschrieben wird.“ At Kingii tempore in provinciis, longe a sede Caesaris remotis praeficarum munus non prorsus exstinctum erat. Neque Muraltus in Lexidio tacet, in funeribus rusticis hodienum mulieres longas ducere querelas et ciere clamores. In ecclesia Romana S. Carolus Borromäus et cum eo multae synodi dioecesanae inhibent, ne cum associantibus cadavera immisceantur Astrati s. Piagnoni, neque feminae lugentes s. praeficae. Et apud Graecos olim Sacerdotes ritibus ecclesiasticis admiscebant threnos ac naenias in laudem defuncti compositos; sed iure ecclesia hanc perversitatem exterminavit. Balsamon in can. 106 concil. Carthag.: — *ἐν τῇ συνόδῳ τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων, διάφορα γεγόνασι σημειώματα. ἀφορισμῷ ἀλειτουργησίας καθυποβάλλοντα τοὺς ἐν ταῖς μνημοσύναις τῶν ἀποσχομένων εὐγενῶν καὶ μεγιστάνων ἱερουργοῦντας ἀρχιερεῖς καὶ λέγοντας ἐπαινετηρίοις εὐχὰς μετὰ ἰαμβείων ἢ καὶ λογοειδῶς. Πολλὰ γὰρ ἐφωράθησαν ταῦτα ποιοῦντες· ὡσαύτως ἀφωρίσθησαν διὰ συνοδικοῦ σημειώματος οἱ ἀναγνῶσται οἱ κατὰ τὰ αὐτὰ μνημόσυνα μουσικὰ λέγοντες καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα καὶ ποιοῦντες τὸν ἐπιτάφιον ἐπιγάμιον.*

Οΐα ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐστιν; ἄνθος καὶ ἀτμὶς καὶ δρόσος ἑωθινὴ ἀληθῶς. Δεῦτε οὖν, κατίδωμεν ἐπὶ τοὺς τάφους τρανῶς. Ποῦ τὸ κάλλος τοῦ σώματος καὶ ποῦ ἡ νεότης, ποῦ εἰσὶ τὰ ὄμματα καὶ ἡ μορφὴ τῆς σαρκός; πάντα ἐξηράνθη ὡς χόρτος, πάντα ἠφανίσθησαν. Δεῦτε. Τῷ Χριστῷ προςπέσωμεν ἐν δάκρυσι.

Μέγας ὁ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς, μέγας στεναγμὸς καὶ ἀνάγκη, ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς. Ἅιδης καὶ ἀπώλεια ἡ τῶν προςκαίρων ζωὴ, ἡ σκιὰ ἡ ἀνύπαρκτος, ὁ ὕπνος τῆς πλάνης, ὁ ἀκαιροφάνταστος μόχθος τοῦ βίου τῆς γῆς· πόῤῥω ἐκφευξώμεθα κόσμου ἅπαν τὸ ἁμάρτημα, ἵνα τὰ οὐράνια κληρονομήσωμεν.

Βλέποντες προκείμενον νεκρὸν λόγον ἀναλάβωμεν πάντες τῆς τελευταίας ῥοπῆς. Οὕτως γὰρ παράγεται, ὥςπερ καπνὸς ἀπὸ γῆς. Ὡςεὶ ἄνθος ἐξήνθησεν, ὡς χόρτος ἐτμήθη, ῥάκει σπαργανούμενος, γῇ καλυπτόμενος, ὅνπερ ἀφανῆ τε λιπόντες, τῷ Χριστῷ εὐξώμεθα, δοῦναι εἰς αἰῶνας τούτῳ τὴν ἀνάπαυσιν.

Δεῦτε, οἱ ἀπόγονοι Ἀδάμ. Ἴδωμεν εἰς γῆν βεβλημένον τὸν κατ' εἰκόνα ἡμῶν, ὅλην τὴν εὐπρέπειαν ἀποβαλλόμενον, λελυμένον ἐν μνήματι σαπρίᾳ σκωλήκων, σκότει δαπανώμενον, γῇ καλυπτόμενον. Ὅνπερ ἀφανῆ λελοιπότες τῷ Χριστῷ εὐξώμεθα, δοῦναι εἰς αἰῶνας τούτῳ τὴν ἀνάπαυσιν.

Ὅτε ἐκ τοῦ σώματος ψυχὴ μέλλει μετὰ βίας ἁρπᾶσθαι ἀπὸ ἀγγέλων φρικτῶν, πάντων ἐπιλάθεται τῶν συγγενῶν καὶ γνωστῶν καὶ φροντίζει τὰ μέλλοντα κριτήρια στῆναι. Τὰ τῆς ματαιότητος καὶ πολυμόχθου σαρκὸς διελύθησαν. Τότε τὸν κριτὴν δυςωποῦντες πάντες ἐπευξώμεθα, ἵνα συγχωρήσῃ κύριος, ἃ ἔπραξεν.

Δεῦτε ἐν τῷ τάφῳ, ἀδελφοὶ, βλέψωμεν τὴν τέφραν καὶ κόνιν, ἐξ ἧς ἐπλάσθημεν. Ποῦ νῦν πορευόμεθα, τί δὲ γεγόναμεν; ποῖος πένης ἢ πλούσιος ἢ ποῖος δεσπότης, ποῖος δὲ ἐλεύθερος καὶ οὐχὶ πάντες σπόδος; κάλλος τοῦ προςώπου ἐσάπη καὶ τὸ τῆς νεότητος ἅπαν ἄνθος κατεμάρανεν ὁ θάνατος.

Ὄντως ματαιότης καὶ φθορὰ πάντα τὰ τοῦ βίου ἡδέα καὶ περίδοξα. Πάντες γὰρ ἐκλείπομεν, πάντες τεθνηξόμεθα, βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες, κριταὶ καὶ δυνάσται, πλούσιοι καὶ πένητες καὶ πᾶσα φύσις βροτῶν. Νῦν γὰρ οἱ ποτὲ ἐν τῷ βίῳ τάφοις καταβέβληνται· οὕςπερ ἀναπαῦσαι κύριον εὐξώμεθα.

Πάντα τὰ τοῦ σώματος νυνὶ ὄργανα ἀργὰ θεωροῦνται, τὰ πρὸ μικροῦ κινητά. Πάντα ἀνενέργητα, νεκρά, ἀναίσθητα. Ὀφθαλμοὶ γὰρ κατέδυσαν, ἐδέθησαν πόδες, χεῖρες ἡσυχάζουσι καὶ ἀκοὴ σὺν αὐτοῖς· γλῶσσα τῇ σιγῇ συνεκλείσθη, τάφῳ παραδίδοται. Ὄντως ματαιότης πάντα τὰ ἀνθρώπινα.[1])

Σῶζε τοὺς ἐλπίζοντας εἰς σέ, μῆτερ τοῦ ἀδύτου ἡλίου, θεογεννήτρια. Αἴτησαι πρεσβείαις σου τὸν ὑπεράγαθον ἀναπαῦσαι, δεόμεθα, τὸν νῦν μεταστάντα, ἔνθα ἀναπαύονται αἱ τῶν δικαίων ψυχαί· θείων ἀγαθῶν κληρονόμον δεῖξον ἐν αὐλαῖς τῶν δικαίων, εἰς μνημόσυνον, πανάμωμος, αἰώνιον.

Ὁρῶντές με ἄφωνον καὶ ἄπνουν προκείμενον, κλαύσατε πάντες ἐπ' ἐμοί, ἀδελφοὶ καὶ φίλοι, συγγενεῖς καὶ γνωστοί. Τὴν γὰρ χθὲς ἡμέραν μεθ' ὑμῶν ἐλάλουν καὶ ἄφνω ἐπῆλθέ μοι ἡ φοβερὰ ὥρα τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ δεῦτε πάντες οἱ ποθούμενοί με καὶ ἀσπάσασθέ μοι τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Οὐκ ἔτι γὰρ μεθ' ὑμῶν πορεύομαι, ἢ συλλαλήσω τοῦ λοιποῦ. Εἰς κριτὴν γὰρ ἀπέρχομαι, ἔνθα προσωποληψία οὐκ ἔστι. Δοῦλος γὰρ καὶ δεσπότης ὁμοῦ παρίστανται, βασιλεὺς καὶ στρατιώτης, πλούσιος καὶ πένης ἐν ἀξιώματι ἴσῳ, ἕκαστος γὰρ ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων ἢ δοξασθήσεται ἢ αἰσχυνθήσεται. Ἀλλ' αἰτῶ πάντας καὶ δυσωπῶ ἀδιαλείπτως ὑπὲρ ἐμοῦ προσεύξασθαι Χριστῷ τῷ Θεῷ· ἵνα μὴ καταταγῶ κατὰ τὰς ἁμαρτίας μου εἰς τὸν τόπον τῆς βασάνου· ἀλλ' ἵνα με κατατάξῃ, ὅπου τὸ φῶς τῆς ζωῆς.[2])

---

1) Mirum in modum commovent animam versiculi, qui decantantur in exequiis parvulorum. *Ὦ τίς μὴ θρηνήσῃ, τέκνον μου, τὴν ἐκ τοῦ βίου τούτου πενθηράν σου μετάστασιν· ὅτι βρέφος ἄωρον ἐκ μητρικῶν ἀγκαλῶν νῦν ὥσπερ στρουθίον τάχυς ἐπέτασας καὶ πρὸς τὸν κτίστην κατέφυγες, ὦ τέκνον, τίς μὴ θρηνήσει βλέπων σου τὸ ἐμφανὲς πρόσωπον εὐμάραντον, τὸ πρὶν ὡς ῥόδον τερπνόν;*

Ὦ τίς μὴ στενάζει, τέκνον μου, καὶ ἐν κλαυθμῷ βοήσει τὴν πολλήν σου εὐτρέπειαν καὶ τὴν ὡραιότητα τῆς πολιτείας σου; ὥσπερ γὰρ ναῦς, ἴχνος οὐκ ἔχουσα, οὕτως ἐπέδυς ἐξ ὀφθαλμῶν ταχύ. Δεῦτε, οἱ φίλοι μου, συγγενεῖς καὶ γείτονες, ἅμα ἐμοὶ τοῦτον ἀσπασώμεθα τάφῳ ἐκπέμποντες.

Θάνατος νηπίοις ἄνεσις. Τῶν γὰρ τοῦ βίου κακῶν ἀνεπίδεκτα ὤφθησαν καὶ πρὸς λῆξιν ἔφθασαν καὶ χαρὰν ἐπουράνιον. Τοῦ Ἀβραὰμ τοῖς κόλποις ἀγάλλονται καὶ τῶν νηπίων ἁγίων θείων χορῶν νῦν συνευφραίνονται καὶ πιστῶς χορεύουσιν, ὅτι φθορᾶς τῆς φιλαμαρτήμονος καθαροὶ ἀπεδήμησαν.

2) In Exequiis Monachorum: *πνευματικοί μου ἀδελφοὶ καὶ συνασκηταί, μή μου ἐπιλάθεσθε, ὅταν προσευχήσθε πρὸς Κύριον· ἀλλ' ὁρῶντες μὲν τὸν τάφον μέμνησθέ μου τῆς ἀγάπης καὶ ἱκετεύσατε Χριστόν, ἵνα κατατάξῃ τὸ πνεῦμα μου μετὰ τῶν δικαίων.*

Θεοτόκιον.

Πρεσβείας τῆς τεκούσης σε, Χριστὲ, καὶ τοῦ προδρόμου
ου, ἀποστόλων, προφητῶν, ἱεραρχῶν, ὁσίων καὶ δικαίων
κὶ πάντων τῶν ἁγίων τὸν κοιμηθέντα δοῦλόν σου ἀνά-
αυσον.

Τρισάγιον. Παναγία τριάς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν.
Ιετὰ πνευμάτων δικαίων, καὶ τὰ ἕτερα.

Ἡ αἴτησις παρὰ τοῦ διακόνου. Καὶ ἡ εὐχὴ παρὰ τοῦ ἱερέως.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκφώνησιν. Δόξα. Καὶ νῦν. Καὶ ἀπόλυσις.

Ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν,
αῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου αὐτοῦ μητρὸς, τῶν ἁγίων
'δόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, τῶν ὁσίων καὶ θεο-
όρων πατέρων ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ἁγίων καὶ τὴν ψυ-
ὴν τοῦ ἐξ ἡμῶν μεταστάντος δούλου αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δι-
κίων τάξαι, ἐν κόλποις Ἀβραὰμ ἀναπαῦσαι καὶ μετὰ δι-
κίων συναριθμῆσαι καὶ ἡμᾶς ἐλεῆσαι, ὡς ἀγαθὸς καὶ φι-
ἄνθρωπος. Ἀμήν.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιομακάριστε καὶ ἀείμνηστε ἀδελφὲ
ιῶν. Τρίς.[1])

---

1) Apud Ruthenos Sacerdos s. Episcopus nunc absolvit defunctum hoc modo: „Der rr Jesus Christus, unser Gott, der seinen Jüngern und Aposteln seinen göttlichen Be- il gab, dass sie die Sünden derer, die da fallen, behalten oder vergeben sollten: von lchem ich auch die Macht erhalten habe, dasselbe zu thun, vergebe dir, mein geistli- es Kind, alle wissentliche und unwissentliche Sünde, die du in deinem Leben begangen st, ietzt und immerdar und in Ewigkeit. Amen." Dein inseritur manibus Defuncti ıedula, in qua haec leguntur: „O du, der Schöpfer und Erhalter aller Dinge, Gott : Vater, Gott der Sohn, Gott der heilige Geist, in dreien Personen, aber eine Gottheit, bstanz und Wesen, der du unaufhörlich gelobet wirst von allen Creaturen; der du rch deinen heiligen Willen, Vorhersehung, unermessliche Güte und unaussprechliche eisheit erschufest alle sichtbare Dinge in dieser Welt: Du erschufest mich auch, deinen echt (der Name des Verstorbenen), um dich zu preisen, o Herr, mein Gott, deinen hei- en Namen zu rühmen, dir dankbarlich für deine Gnade zu danken und mich aus allen äften zu bemühen, dein ewiges Reich zu erlangen. Allein, o göttliche Dreieinigkeit, ich ›e wider dich gesündigt, ich habe deine Heiligkeit beleidigt, ich habe deine Gebote hrend meines Lebens übertreten und ich habe nicht, wie ich sollte, dein Ebenbild und eicheit in mir erhalten. Ich habe meine Seele und Leib durch durch alle Art von Sün- ı befleckt und dich durch böse Handlungen zum Zorn gereizt. Allein ob ich gleich rch die Eitelkeiten des Lebens bin hintergangen worden, so habe ich mich, o Herr, ızlich von dir, meinem Schöpfer, meinem Leben, meiner Freude, meinem Heil und ffnung, weggewendet. Und nun, da mein Leben durch deine Macht eingeschränkt wird, ›e ich es willig auf; meine Seele trennt sich selbst von meinem verweslichen Leibe, lche, wenn es dir wohlgefällt, wieder mit diesem Leibe zum unsterblichen Leben auf- teben wird, welches ich hoffe von deiner Güte und Gnade, nach dem Glauben unserer ligen Religion, und weil du selbst für unsere Seligkeit littest. Ich erschrecke vor

c. Coemeterium.[1])

Καὶ οὕτως ἄραντες τὸ λείψανον ἀπερχόμεθα εἰς τὸν τάφον ψάλλοντες τὸ

Ἅγιος ὁ Θεός. Παναγία τριάς. Πάτερ ἡμῶν. Καὶ τὰ λοιπά.

Καὶ τίθεται τὸ λείψανον ἐν τῷ μνήματι. Ὁ δὲ ἱερεὺς ἄρας χοῦν μετὰ τοῦ πτύου, σταυροειδῶς ἐπιῤῥίπτει ἐπάνω τοῦ λειψάνου λέγων·

Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.

Furcht, dass die Qualen der Gottlosen auch über mich kommen sollten, wegen der Sünden, die ich wider dich begangen habe; weswegen, o unsterblicher König und mein Gott, ich zu dir bete mit meinem letzten Athem, dass du meine Sünden vergeben wollest von meiner Jugend an bis auf diesen Augenblick, denn du bist mein Gott und mein Schöpfer. Ich glaube an dich, ich hoffe auf dich, durch dein gerechtes Gericht errette mich, o Gott, und gewähre mir dein himmlisches Reich. Du, o Jesu Christe, wurdest Mensch um unsertwillen, gieb, dass wir mögen von Leiden und Sünde befreit werden. Durch deine Gnade war ich geboren und in dem orthodoxen christlichen Glauben und in der Weisheit der einzigen heiligen orientalischen Kirche erzogen. Ich bitte dich, o Herr, richte mich nach diesem christlichen Glauben und nicht nach meinen Werken. Durch diesen Glauben der heiligen Kirche und aller rechtgläubigen Christen, die vorangegangen sind, bitte ich ernstlich um Gnade, Vergebung und Erlassung aller meiner Beleidigungen, die ich in Worten oder Werken begangen habe. Und in diesem meinen Glauben in der Gegenwart der Jungfrau Maria, der Mutter Gottes, und aller Heiligen, welche dir angenehm sind, und durch das Gebet der Kirche komme ich zu dir, o Herr, ohne Zweifel. Und bei der Trennung meiner Seele von meinem Leibe bitte ich dich, o Herr, dass du meinen Geist in deine Hände nehmest, und nach deiner Gnade mich in die evangelische Seligkeit aufnehmest, immerdar. Amen. Jahr Monat hier begraben."

Kingius l. c. p. 336: „Das Papier, welches dieses und das folgende Gebet enthält, ist dasjenige, was die Reisenden beständig einen Passeport genannt haben. Es wird dem Verstorbenen in die Hand gelegt, nachdem es von dem Priester ist gelesen worden, sobald als er das Gebet der Absolution (am Ende des Dienstes) gelesen hat: „der Herr Jesus Christus, unser Gott u. s. w." Der Leser wird nunmehr sehen, wie weit es von einem Passeport entfernt ist, den Olearius, und vor ihm die Verfasser der neueren Universal-Historie Th. XXXV. in 8. daraus gemacht haben. Ich hielt dafür, es würde keine schicklichere Art, diese seltsame Unwahrheit zu widerlegen, sein, als wenn ich die ganze Formel buchstäblich aus dem Slavonischen übersetzte. Wer sich die Mühe geben will, diese mit der vorgeblichen Uebersetzung des Olearius zu vergleichen, der wird sehen, dass diese ganz erdichtet ist. Bisweilen wird das dreimal heilig auf ein Stückchen Pergament geschrieben und als ein Stirnband auf die Stirn gelegt. Man muss sich aber dennoch dabei erinnern, dass kein Stück von diesen durch die Kirche vorgeschrieben ist, und dass sie in vielen Gegenden in Russland niemals gebraucht werden."

1) Vetusta Graecorum disciplina cautum est, ne cadavera sepeliantur in ecclesiis rite dedicatis et martyrum reliquiis ditatis. Sed nunc saepe mortuis vel prosapiae nobilitate vel morum sanctimonia insignibus sepulturam concedunt in ecclesia.

Καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιχέει ἐπὶ τῷ λειψάνῳ κανδήλαν,[1] *ἢ τὴν τέ-*
ιαν τοῦ θυμιατηρίου. Καὶ οὕτω καλύπτουσιν ὡς συνῆθες τὸν τά-
ν, ἐπιλεγομένων τῶν τροπαρίων, ἤγουν·

Μετὰ πνευμάτων δικαίων.

Καὶ τὰ ἕτερα ἅπαντα. Καὶ ἀπόλυσις.

Ἰστέον δὲ, ὅτι ὁ τοιοῦτος τύπος γίνεται καὶ εἰς κοιμηθείσας
ναῖκας, κἂν τινες ἐγκατέσπειραν τῷ τύπῳ ἀκολουθίαν ἰδίως γυναι-
ὶν καὶ παίδων. Καὶ τεθαύμακα, πῶς ἐπελάθοντο τοῦ τυπῶσαι
ὶ εὐνούχων ἰδίως ἀκολουθίαν, ἢ βασιλέων. Αὕτη οὖν ἡ ἀκολου-
'α, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, ψάλλεται καὶ εἰς γυναῖκας καὶ παῖδας τῶν
θοδόξων, ἐναλλαττομένου μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρσενικοῦ εἰς
ηλυκὸν καὶ οὐχὶ ἕτερον.[2]

---

1) Meminit huius ritus Dionysius de eccl. hier. c. 7 *ἀσπασαμένων δὲ πάντων* *ιχέει τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ὁ ἱεράρχης*, nec deest optima caerimoniae interpre- io.. Hominem recens natum inungebat sacerdos sacro oleo, ut ad sacra certamina in ı obeunda confirmaretur. Nunc vero dum effunditur, ostendit pugnis omnibus perfun- m, quasi certaminis coronam adeptum. Muraltus in Lexidio oleum fundi non in ipsum laver, sed in pannum funebrem narrat. Nicolaus Athenarum Metropolita, Simeone an- nior, proprium composuit officium olei ad sepulcrum recitandum. Ritus idem fere est viverum: nisi quod in defuncti sepulcro papyrus oleo tinctus ab unoquoque sacerdotum ;enditur, qua velut sacrificio delictis ab omnibus promittitur anima expianda. At haec ısuetudo, haud immunis ab superstitione, aliqua ratione Sinenses papyrorum accenso- m nugas imitata, non ab omnibus recepta est.

2) Leguntur in Euchologiis: *ἀκολουθία τοῦ ἐξοδιαστικοῦ τῶν μοναχῶν, ἀκ. νε-* *ρώσιμος εἰς ἱερέα τελευτήσαντα, ἀκ. νεκρώσιμος εἰς κοσμικοὺς ἄνδρας, ἀκ. νεκ.* *; κοιμηθείσας γυναῖκας, εἰς νήπια τελευτήσαντα.* Item tempore quadragesimae ma- se et paschali inseruntur officio communi nonnulla propria.

CAPUT VI.

DE CAERIMONIIS DIVERSIS.

A. *Ἀκολουθία τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ τῶν ἁγίων Θεοφανείων* (p. 237 sq.).

Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν ἱερέα τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχὴν ἐξερχόμεθα ψάλλοντες ἐν τῷ λουτῆρι προπορευομένου τοῦ ἱερέως μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιατοῦ. Ἡμῶν δὲ ψαλλόντων τὸ παρὸν τροπάριον ἐκ τρίτου.

Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων βοᾷ λέγουσα· δεῦτε, λάβετε πάντες πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα φόβου Θεοῦ, τοῦ ἐπιφανέντος Χριστοῦ.

Εἶτα τὰ παρόντα τροπάρια, δίς.

Σήμερον τῶν ὑδάτων ἁγιάζεται ἡ φύσις καὶ ῥήγνυται ὁ Ἰορδάνης καὶ τῶν ἰδίων ναμάτων ἐπέχει τὸ ῥεῦμα, δεσπότην ὁρῶν νιπτόμενον. Δίς.

Ὡς ἄνθρωπος ἐν ποταμῷ ἦλθες, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ δουλικὸν βάπτισμα λαβεῖν σπεύδεις ἀγαθὲ, ὑπὸ τῶν τοῦ προδρόμου χειρῶν, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, φιλάνθρωπε. Δόξα. Καὶ νῦν.

Πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, ἦλθες, Κύριε, μορφὴν δούλου λαβὼν, βάπτισμα αἰτῶν, ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν. Εἴδοσάν σε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν. Σύντρομος γέγονεν ὁ πρόδρομος καὶ ἐβόησε λέγων· Πῶς φωτίσει ὁ λύχνος τὸ φῶς; πῶς χειροθετήσει ὁ δοῦλος τὸν δεσπότην; ἁγίασον ἐμὲ καὶ τὰ ὕδατα, σῶτερ, ὁ αἴρων τοῦ Κόσμου τὴν ἁμαρτίαν.

Ὁ διάκονος. Σοφία. Πρόσχωμεν.

Προφητείας Ἠσαΐου τὸ ἀνάγνωσμα c. 35.

Προφητείας Ἠσαΐου τὸ ἀνάγνωσμα c. 55.

Προφητείας Ἠσαΐου τὸ ἀνάγνωσμα c. 12, 3—6.

Προκείμενον. Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου.

Στίχος. Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου.

Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα 1 Cor. 10, 1—4.

Ἀλληλουϊάριον. Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ ὑδάτων.

Στίχος. Ὁ Θεὸς τῆς δόξης.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον c. 1, 9—11.

Ὁ διάκονος. Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Ὑπὲρ τῆς ἁγίας μονῆς.

Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας.

Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τὰ ὕδατα ταῦτα τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ·ὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ καταφοιτῆσαι τοῖς ὕδασι τούτοις, τὴν καθαρτικὴν τῆς ·ερουσίου τριάδος ἐνέργειαν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ δωρηθῆναι αὐτοῖς τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν ·λογίαν τοῦ Ἰορδάνου, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ·ίου πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ φωτισθῆναι ἡμᾶς φωτισμὸν γνώσεως καὶ εὐσεβείας, ·ὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ γενηθῆναι τὸ ὕδωρ τοῦτο ἁγιασμοῦ δῶρον, ἁμαρτη·ίτων λυτήριον, εἰς ἴασιν ψυχῆς καὶ σώματος καὶ πᾶσαν ὠφέλειαν ·ιτήδειον, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸ ὕδωρ ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον, τοῦ ·υρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀναδειχθῆναι αὐτὸ ἀποτρόπαιον πάσης ἐπιβουλῆς ·ατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν ἀντλούντων καὶ ἀρυομένων εἰς ἁγιασμὸν οἴκων, τοῦ ·υρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸ πρὸς καθαρισμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων ·ᾶσι τοῖς ἀρυομένοις πίστει τε καὶ μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτῶν, τοῦ ·υρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναι ἡμᾶς ἐμπλησθῆναι ἁγιασμοῦ, διὰ τῆς ·ῶν ὑδάτων τούτων μεταλήψεως, τῇ ἀοράτῳ ἐπιφανείᾳ τοῦ ἁγίου ·νεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ εἰσακοῦσαι κύριον τὸν Θεὸν φωνῆς τῆς δεήσεως ἡμῶν ·ῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἐλεῆσαι ἡμᾶς, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς καὶ ἀνάγ·ης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.

Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Τούτων λεγομένων, ὁ ἱερεὺς εὔχεται, λέγων μυστικῶς.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ Θεὸς, ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτὸς, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον τοῦ φωτίσαι αὐτόν· καταύγασον ἡμῶν τὴν διάνοιαν τῷ ἁγίῳ σου πνεύματι, καὶ πρόςδεξαι ἡμᾶς, μεγαλωσύνην καὶ εὐχαριστίαν σοι προςάγοντας, ἐπὶ τοῖς ἀπ᾽ αἰῶνος θαυμαστοῖς σου μεγαλουργήμασι καὶ τῇ ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν αἰώνων σωτηρίῳ σου οἰκονομίᾳ, ἐν ᾗ τὸ ἡμῶν ἀσθενὲς καὶ πτωχὸν περιβαλλόμενος φύραμα καὶ τοῖς τῆς δουλείας μέτροις συγκατιὼν, ὁ τῶν ἁπάντων βασιλεὺς, ἔτι καὶ δουλικῇ χειρὶ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτισθῆναι ὑπέμεινας· ἵνα τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν ἁγιάσας ὁ ἀναμάρτητος ὁδοποιήσῃς ἡμῖν δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγέννησιν καὶ πατρὸς τὴν πρώτην ἡμᾶς ἀποκαταστήσῃς ἐλευθερίαν. Οὗτινος θείου μυστηρίου τὴν ἀνάμνησιν ἑορτάζοντες δεόμεθά σου, δέσποτα φιλάνθρωπε, ῥᾶνον καὶ ἐφ᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀναξίους δούλους σου κατὰ τὴν θείαν σου ἐπαγγελίαν ὕδωρ καθάρσιον, τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας τὴν δωρεὰν, εἰς τὸ τὴν ἐπὶ τῷ ὕδατι τούτῳ αἴτησιν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν εὐπρόςδεκτον γενέσθαι τῇ σῇ ἀγαθότητι, καὶ τὴν εὐλογίαν σου δι᾽ αὐτοῦ ἡμῖν τε καὶ παντὶ τῷ πιστῷ σου χαρισθῆναι λαῷ, εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου καὶ προςκυνητοῦ σου ὀνόματος.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ εἰπὼν μεθ᾽ ἑαυτὸν τὸ ἀμὴν, τοῦ διακόνου ἤδη πεπληρωκότος τὴν συναπτήν, ἀπάρχεται ὁ ἱερεὺς μεγαλοφώνως τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ἰστέον ὅτι ἡ παροῦσα εὐχὴ, ἤγουν τὸ Τριὰς ὑπερούσιε, οὐκ ἀναγινώσκεται μὲν παρά τισιν. Ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει λέγεται. Σὺ δὲ εἰ βούλει ταύτην εἰπεῖν μετὰ τὴν συναπτὴν καὶ τὴν ἄνωθεν εὐχὴν, λέγει ἐκφώνως.

Ποίημα Σωφρονίου Πατριάρχου Ἱεροσολυμῶν.

Τριὰς ὑπερούσιε, ὑπεράγαθε, ὑπέρθεε, παντοδύναμε, παντεπίσκοπε, ἀόρατε, ἀκατάληπτε, δημιουργὲ τῶν νοερῶν οὐσιῶν καὶ τῶν λογικῶν φύσεων, ἡ ἔμφυτος ἀγαθότης, τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, ὁ φωτίζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· λάμψον κἀμοὶ τῷ ἀναξίῳ δούλῳ σου, φώτισόν μου τῆς διανοίας τὰ ὄμματα, ὅπως ἀνυμνῆσαι τολμήσω τὴν ἄμετρον εὐεργεσίαν καὶ δύναμιν. Εὐπρόσδεκτος γενέσθω ἡ παρ᾽ ἐμοῦ δέησις διὰ τὸν παρεστῶτα λαόν· ὅπως τὰ πλημμελήματά μου μὴ κωλύσωσιν ἐνθάδε παραγενέσθαι τὸ ἅγιόν

σου πνεῦμα. Ἀλλὰ συγχώρησόν μοι ἀκατακρίτως βοᾶν σοι καὶ λέγειν καὶ νῦν, ὑπεράγαθε. Δοξάζομέν σε, δέσποτα, φιλάνθρωπε, παντοκράτορ, προαιώνιε βασιλεῦ. Δοξάζομέν σε τὸν κτιστὴν καὶ δημιουργὸν τοῦ παντός, δοξάζομέν σε τὸν ἀπάτορα ἐκ μητρὸς καὶ ἀμήτορα ἐκ πατρός. Ἐν γὰρ τῇ προλαβούσῃ ἑορτῇ νήπιόν σε εἴδομεν· ἐν δὲ τῇ παρούσῃ τέλειόν σε ὁρῶμεν, τὸν ἐκ τελείου τέλειον ἐπιφανέντα Θεὸν ἡμῶν. Σήμερον γὰρ τῆς ἑορτῆς ἡμῖν ἐπέστη καιρὸς καὶ χορὸς ἁγίων ἐκκλησιάζει ἡμῖν· καὶ ἄγγελοι μετὰ ἀνθρώπων συνεορτάζουσιν. Σήμερον γὰρ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν εἴδει περιστερᾶς, τοῖς ὕδασιν ἐπεφοίτησε. Σήμερον ὁ ἄδυτος ἥλιος ἀνέτειλε καὶ ὁ κόσμος τῷ φωτὶ Κυρίου καταυγάζεται. Σήμερον ἡ σελήνη λαμπραῖς ταῖς ἀκτῖσι τῷ κόσμῳ συνεκλαμπρύνεται. Σήμερον οἱ φωτοειδεῖς ἀστέρες, τῇ φαιδρότητι τῆς λάμψεως τὴν οἰκουμένην καλλωπίζουσι. Σήμερον αἱ νεφέλαι ὑετὸν δικαιοσύνης τῇ ἀνθρωπότητι οὐρανόθεν δροσίζουσι. Σήμερον ὁ ἄκτιστος ὑπὸ τοῦ ἰδίου πλάσματος βουλῇ χειροθετεῖται. Σήμερον ὁ προφήτης καὶ πρόδρομος τῷ δεσπότῃ προσέρχεται. Ἀλλὰ τρόμῳ παρίσταται, ὁρῶν Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασιν. Σήμερον τὰ τοῦ Ἰορδάνου νάματα εἰς ἰάματα μεταποιεῖται τῇ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ. Σήμερον ῥείθροις μυστικοῖς πᾶσα ἡ κτίσις ἀρδεύεται. Σήμερον τὰ τῶν ἀνθρώπων πταίσματα τοῖς ὕδασι τοῦ Ἰορδάνου ἀπαλείφονται. Σήμερον ὁ παράδεισος ἠνέῳκται τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος καταυγάζει ἡμῖν. Σήμερον τὸ πικρὸν ὕδωρ, τὸ ἐπὶ Μωϋσέως τῷ λαῷ, εἰς γλυκύτητα μεταποιεῖται τῇ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ. Σήμερον τοῦ παλαιοῦ θρήνου ἀπηλλάγημεν καὶ ὡς νεὸς Ἰσραὴλ διεσώθημεν. Σήμερον τοῦ σκότους ἐλυτρώθημεν καὶ τῷ φωτὶ τῆς θεογνωσίας καταυγαζόμεθα. Σήμερον ἡ ἀχλὺς τοῦ κόσμου καθαίρεται τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Σήμερον λαμπαδοφεγγεῖ πᾶσα ἡ κτίσις ἄνωθεν. Σήμερον ἡ πλάνη κατήργηται καὶ ὁδὸν ἡμῖν σωτηρίας ἐργάζεται ἡ τοῦ δεσπότου ἐπέλευσις. Σήμερον τὰ ἄνω τοῖς κάτω συνεορτάζει καὶ τὰ κάτω τοῖς ἄνω συνομιλεῖ. Σήμερον ἡ ἱερὰ μεγαλόφωνος τῶν ὀρθοδόξων πανήγυρις ἀγάλλεται. Σήμερον ὁ δεσπότης πρὸς τὸ βάπτισμα ἐπείγεται, ἵνα ἀναβιβάσῃ πρὸς ὕψος τὸ ἀνθρώπινον. Σήμερον ὁ ἀκλινὴς τῷ ἰδίῳ οἰκέτῃ ὑποκλίνεται, ἵνα ἡμᾶς ἐκ τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ. Σήμερον βασιλείαν οὐρανῶν ὠνησάμεθα· τῆς γὰρ βασιλείας τοῦ Κυρίου οὐκ ἔσται τέλος. Σήμερον γῆ καὶ θάλασσα, τὴν τοῦ Κόσμου χαρὰν ἐμερίσαντο καὶ ὁ Κόσμος εὐφροσύνης πεπλήρωται. Εἴδοσάν σε ὕδατα ὁ Θεός, εἴδοσάν σε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν. Ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω θεασάμενος τὸ πῦρ τῆς θεότητος σωματικῶς κατερχόμενον καὶ εἰςερχόμενον ἐπ' αὐτόν. Ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω θεωρῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περι-

στερᾶς κατερχόμενον καὶ περιϊπτάμενόν σοι. Ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, ὁρῶν τὸν ἀόρατον ὁραθέντα, τὸν κτίστην σαρκωθέντα, τὸν δεσπότην ἐν δούλου μορφῇ. Ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν Θεὸν ἐν σαρκὶ καθορῶντα. Καὶ νεφέλαι φωνὴν ἔδωκαν θαυμάζουσαι τὸν παραγενόμενον φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Δεσποτικὴν πανήγυριν σήμερον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὁρῶμεν, αὐτὸν δὲ τὸν τῆς παρακοῆς θάνατον καὶ τὸ τῆς πλάνης κέντρον καὶ τὸν τοῦ ᾅδου σύνδεσμον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βυθίσαντα καὶ βάπτισμα σωτηρίας τῷ κόσμῳ δωρησάμενον. Ὅθεν κἀγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἀνάξιος δοῦλός σου, τὰ μεγαλεῖα τῶν θαυμάτων σου διηγούμενος, συνεχόμενος φόβῳ, ἐν κατανύξει βοῶ σοι.

Καὶ εὐθὺς γεγωνοτέρᾳ ἐκφωνεῖ φωνῇ.

Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου. Τρίς.

Σὺ γὰρ βουλήσει ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα, τῷ σῷ κράτει συνέχεις τὴν κτίσιν καὶ τῇ σῇ προνοίᾳ διοικεῖς τὸν κόσμον. Σὺ ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὴν κτίσιν συναρμόσας, τέτρασι καιροῖς τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐστεφάνωσας. Σὲ τρέμουσιν αἱ νοεραὶ πᾶσαι δυνάμεις, σὲ ὑμνεῖ ἥλιος, σὲ δοξάζει σελήνη, σοὶ ἐντυγχάνει τὰ ἄστρα, σοὶ ὑπακούει τὸ φῶς, σὲ φρίττουσιν ἄβυσσοι· σοὶ δουλεύουσιν αἱ πηγαί. Σὺ ἐξέτεινας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν, σὺ ἐστερέωσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, σὺ περιετείχισας τὴν θάλασσαν ψάμμῳ, σὺ πρὸς ἀναπνοὰς τὸν ἀέρα ἐξέχεας. Ἀγγελικαὶ δυνάμεις σοὶ λειτουργοῦσιν, οἱ τῶν ἀρχαγγέλων χοροί σε προσκυνοῦσι. τὰ πολυόμματα Χερουβὶμ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφὶμ κύκλῳ ἑστῶτα καὶ περιϊπτάμενα φόβῳ τῆς ἀπροσίτου σου δόξης κατακαλύπτεται. Σὺ γὰρ Θεὸς ὢν ἀπερίγραπτος, ἄναρχός τε καὶ ἀνέκφραστος, ἦλθες ἐπὶ τῆς γῆς μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. Οὐ γὰρ ἔφερες, δέσποτα, διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου θεάσασθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννούμενον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἦλθες καὶ ἔσωσας ἡμᾶς. Ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, κηρύττομεν τὸν ἔλεον, οὐ κρύπτομεν τὴν εὐεργεσίαν. Τὰς τῆς φύσεως ἡμῶν γονὰς ἠλευθέρωσας, παρθενικὴν ἡγίασας μήτραν τῷ τόκῳ σου. Πᾶσα ἡ κτίσις ὕμνησέ σε ἐπιφανέντα. Σὺ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθης καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφης. Σὺ καὶ τὰ Ἰορδάνεια ῥεῖθρα ἡγίασας οὐρανόθεν καταπέμψας τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντων συνέτριψας δρακόντων. Αὐτὸς οὖν, φιλάνθρωπε βασιλεῦ, πάρεσο καὶ νῦν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου σου πνεύματος. Καὶ ἁγίασον ὕδωρ τοῦτο. Τρίς. Καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. Ποίησον αὐτὸ ἀφθαρσίας πηγήν, ἁγιασμοῦ δῶρον, ἁμαρτη-

μάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλεξιτήριον, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον, ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον· ἵνα πάντες οἱ ἀρυόμενοι καὶ μεταλαμβάνοντες ἔχοιεν αὐτὸ πρὸς καθαρισμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἰατρείαν παθῶν, πρὸς ἁγιασμὸν οἴκων, πρὸς πᾶσαν ὠφέλειαν ἐπιτήδειον. Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἡμῶν, ὁ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀνακαινίσας τὴν παλαιωθεῖσαν φύσιν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας· σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ θαλάσσης ἐλευθερώσας ἐκ τῆς δουλείας Φαραὼ διὰ Μωϋσέως τὸ γένος τῶν Ἑβραίων.

Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διαῤῥήξας πέτρας ἐν ἐρήμῳ καὶ ἐῤῥύησαν ὕδατα καὶ χείμαῤῥοι κατεκλύσθησαν καὶ διψῶντα τὸν λαόν σου κορέσας. Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ δι' ὕδατος καὶ πυρὸς διὰ τοῦ Ἠλία ἀπαλλάξας τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς πλάνης τοῦ Βαάλ.

Αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα, ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο, τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Τρίς. Δὸς πᾶσι, τοῖς τε ἁπτομένοις, τοῖς τε μεταλαμβάνουσι, τοῖς τε χριομένοις τὸν ἁγιασμὸν, τὴν ὑγείαν, τὴν κάθαρσιν, τὴν εὐλογίαν. Τρίς. Καὶ σῶσον, Κύριε, τοὺς δούλους σου τοὺς πιστοὺς βασιλεῖς ἡμῶν. Τρίς. Καὶ φύλαξον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν σκέπην σου ἐν εἰρήνῃ, ὑπόταξον αὐτοῖς πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, χάρισαι αὐτοῖς πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα καὶ ζωὴν τὸν αἰώνιον, ἵνα καὶ διὰ στοιχείων καὶ δι' ἀνθρώπων καὶ διὰ ἀγγέλων καὶ διὰ ὁρωμένων καὶ διὰ ἀοράτων δοξάζηταί σου τὸ πανάγιον ὄνομα, σὺν τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰρήνη πᾶσι.

Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Ὁ ἱερεὺς κλινόμενος ἐπεύχεται.

Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν, ὁ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτισθῆναι καταδεξάμενος καὶ ἁγιάσας τὰ ὕδατα· καὶ εὐλόγησον πάντας ἡμᾶς, τοὺς διὰ τῆς κλίσεως τοῦ ἑαυτῶν αὐχένος σημαίνοντας τὸ τῆς δουλείας πρόσχημα. Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς ἐμπλησθῆναι τοῦ ἁγιασμοῦ σου, διὰ τῆς τοῦ ὕδατος τούτου μεταλήψεως καὶ γενέσθω ἡμῖν, Κύριε, εἰς ὑγείαν ψυχῆς καὶ σώματος.

Ἐκφώνως.

Σὺ γὰρ εἶ ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν καὶ προςκύνησιν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ βαπτίζει τὸν τίμιον σταυρόν.

Ὄρθιον αὐτὸν κατάγων ἐν τῷ ὕδατι καὶ ἀνάγων.

Ψάλλων καὶ τὸ παρὸν τροπάριον εἰς ἦχος πρῶτον.

Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε, ἡ τῆς τριάδος ἐφανερώθη προσκύνησις. Τοῦ γὰρ γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει σοι, ἀγαπητόν σε υἱὸν ὀνομάζουσα καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐβεβαίου τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές. Ὁ ἐπιφανεὶς Χριστὲ ὁ Θεὸς καὶ τὸν κόσμον φωτίσας, δόξα σοι.

Καὶ ῥαντίζει τὸν ναὸν καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐκ τοῦ ὕδατος.

Καὶ εἰςερχόμεθα ἐν τῷ ναῷ.

Ψάλλοντες ἰδιόμελον. Ἦχος πλάγιος δεύτερος.

Ἀνυμνήσωμεν οἱ πιστοὶ τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας τὸ μέγεθος. Ἐν γὰρ τῷ ἡμῶν παραπτώματι, γενόμενος ἄνθρωπος, τὴν ἡμῶν κάθαρσιν καθαίρεται ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ὁ μόνος καθαρὸς καὶ ἀκήρατος ἁγιάζων ἐμὲ καὶ τὰ ὕδατα καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων συντρίβων ἐπὶ τοῦ ὕδατος. ἀντλήσωμεν οὖν ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης, ἀδελφοί. Ἡ γὰρ χάρις τοῦ πνεύματος τοῖς πιστοῖς ἀντλοῦσιν ἀοράτως ἐπιδίδοται παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Εἶτα τὸ Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου. Καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ἀπόλυσις.

B. Ἀκολουθία εἰς Ἀρχάριον Ῥασοφοροῦντα.[1]

Ποιεῖ ὁ ἱερεὺς Εὐλογητόν, τὸ Τρισάγιον, τὸ Παναγία Τριάς. Τὸ Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν. Τροπάριον. Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς. Δόξα. Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ νῦν. Τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ κατὰ τὸ πολὺ ἔλεός σου ῥυσάμενος τὸν δοῦλόν σου ἐκ τῆς ματαίας τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ καλέσας αὐτὸν εἰς τὸ σεμνὸν τοῦτο ἐπάγγελμα. Ἀξίωσον οὖν αὐτὸν ζῆσαι ἀξίως ἐν τῇ ἀγγελικῇ ταύτῃ πολιτείᾳ καὶ φύλαξον αὐτὸν ἐκ τῶν παγίδων τοῦ διαβόλου καὶ καθαρὰν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα διατήρησον ἕως θανάτου καὶ ναὸν ἅγιόν σου γενέσθαι καταξίωσον. Συνέτισον αὐτὸν μνημονεύειν σου διαπαντὸς καὶ τὴν τῶν σῶν προσταγμάτων ταπείνωσιν καὶ ἀγάπην καὶ πρᾳότητα δώρησαι

---

1) Goarus: „Distinguunt monachos Graeci non secundum ordinem et regulas, sed iuxta eandem regulam professorum status in ἀρχαρίους, μικροσχήμους et μεγαλοσχήμους. Et ἀρχάριοι quidem Novitii suo nomine se in incipientium numero constituunt: μικρόσχημοι, novitios praetergressi, ut ἀσκηταί omni virtutum exercitamento vacant, et ex iis proficientium agmen conglobatur: μεγαλόσχημοι vero, qui et ἀγγελικὴν πολιτείαν delibaverunt, ad summum perfectionis apicem contemplationibus et severiori vitae disciplina pertingendum anhelant.“ Ad tertium gradum pauci tantum monachi adspirant.

αὐτῷ. Πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εἰς τὸν ζυγόν σου, Δέσποτα, τὸν σωτήριον, πρόςδεξαι τὸν δοῦλόν σου (τὸν δεῖνα) καὶ καταξίωσον αὐτὸν ἐν τῇ ποίμνῃ συνταγῆναι τῶν ἐκλεκτῶν σου. Ἔνδυσον αὐτὸν ἁγιασμοῦ στολὴν, σωφροσύνῃ περίζωσον τὴν ὀσφὴν αὐτοῦ, πάσης αὐτὸν ἐγκρατείας ἀνάδειξον ἀγωνιστήν. Ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ἡμῖν τὴν τῶν πατρικῶν σου χαρισμάτων τελείαν δωρεὰν ἐναπομένειν ἀξίωσον. Πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Εἶτα κουρεύει αὐτὸν σταυροειδῶς, λέγων·

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί.

Λέγων ἐκ τρίτου τὸ, Ἀμήν. Καὶ ἐνδύει αὐτὸν χιτῶνα καὶ καμιλαύχιον, μηδὲν ἐπίλεγων. Καὶ ἀπόλυσις.

C. Ἀκολουθία τοῦ μικροῦ σχήματος, ἤτοι τοῦ Μανδίου.

Μετὰ τὸ κρουσθῆναι τὸ μικρὸν καὶ ἄρξασθαι τοὺς ἀδελφοὺς τῶν ὡρῶν, εἰςφέρει ὁ ἐκκλησιάρχης τὸν μέλλοντα ἀποκαρῆναι καὶ ποιεῖ γονυκλισίας ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν καὶ εἰς τοὺς χοροὺς ἀνὰ μίαν, εἶτα τῷ Ἡγουμένῳ. Καὶ τότε ἐξελθὼν ἐν τῷ νάρθηκι, ἀποτίθεται τὰ συνήθη ἱμάτια. Καὶ ἀρξαμένης τῆς θείας λειτουργίας, ἵσταται ἐπὶ τῶν βασιλικῶν πυλῶν ἄζωστος, ἀνυπόδετος καὶ ἀσκεπής.

Ψαλλομένων δὲ τῶν ἀντιφώνων, μετὰ τὴν εἴςοδον, λέγεται τὸ κοντάκιον τῆς ἡμέρας, εἰς τὸ Δόξα. Εἰς δὲ τὸ Καὶ νῦν, ψάλλεται τροπάριον.

Τὸν τάφον σου, Σωτήρ.

Ἀγκάλας πατρικὰς, διανοῖξαί μοι σπεῦσον· ἀσώτως τὸν ἐμὸν κατηνάλωσα βίον. Εἰς πλοῦτον ἀδαπάνητον, ἀφορῶν τῶν οἰκτιρμῶν σου, Σωτὴρ, νῦν πτωχεύουσαν μὴ ὑπερίδῃς καρδίαν. Σοὶ γὰρ, Κύριε, ἐν κατανύξει κραυγάζω· Ἥμαρτον, Πάτερ, εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου.

Τούτου δὲ ψαλλομένου τρὶς, εἰςάγεται παρὰ τοῦ ἐκκλησιάρχου ὁ ἀδελφὸς, ποιῶν κατὰ τρεῖς τόπους γονυκλισίας τρεῖς, μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν. Καὶ ἀναστάντα κατηχίζει αὐτὸν ὁ Ἡγούμενος, οὕτως·

Ἄνοιξον τὰ τῆς καρδίας σου ὦτα, ἀδελφέ, καὶ ἄκουσον τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου λεγούσης· Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι ταῖς ἁμαρτίαις, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶος εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Νῦν οὖν τὴν προσήκουσαν ἀπόκρισιν πρὸς ἑκάστην τῶν ἐρωτήσεων, μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἀπόδος τῷ Θεῷ· Ἀσφαλῶς οὖν γίνωσκε, ὅτι αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τῆς πανυμνήτου αὐτοῦ μητρὸς καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐνταῦθα πάρεστιν, ἐνωτιζόμενος τὰ παρὰ σοῦ ἐκπορευόμενα λόγια, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀποδώσῃ σοι, οὐ καθ' ὃ μέλλεις συνταγῆναι καὶ καθομολογῆσαι, ἀλλὰ καθ' ὃ ἂν φυλάξαις, ἃ ὁμολογήσεις. Νῦν οὖν, εἰ ἐν ἀληθείᾳ προσέρχῃ τῷ Θεῷ, μετὰ προσοχῆς ἀποκρίνου ἡμῖν, πρὸς ἃ μέλλεις ἐπερωτᾶσθαι.

Ἐρώτησις. Τί προσῆλθες, ἀδελφέ, προσπίπτων τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ καὶ τῇ ἁγίᾳ συνοδίᾳ ταύτῃ;

Ἀπόκρισις. Ποθῶν τὸν βίον τῆς ἀσκήσεως, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Ποθεῖς ἀξιωθῆναι τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος καὶ καταταγῆναι ἐν τῷ χορῷ τῶν μοναζόντων;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Ὁ ἱερεύς.

Ὄντως καλὸν ἔργον καὶ μακάριον ἐξελέξω, ἀλλ' ἐὰν καὶ τελειώσῃς. Τὰ γὰρ καλὰ ἔργα κόπῳ κτῶνται καὶ πόνῳ κατορθοῦνται.

Ἐρώτησις. Ἑκουσίᾳ σου τῇ γνώμῃ προσέρχῃ τῷ Κυρίῳ;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Μὴ ἔκ τινος ἀνάγκης ἢ βίας;

Ἀπόκρισις. Οὐχί, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Παραμένεις τῷ μοναστηρίῳ καὶ τῇ ἀσκήσει ἕως ἐσχάτης σου ἀναπνοῆς;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Φυλάττεις σεαυτὸν ἐν παρθενίᾳ καὶ σωφροσύνῃ καὶ εὐλαβείᾳ;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Σώζεις μέχρι θανάτου τὴν ὑπακοὴν τῷ προεστῶτι καὶ πάσῃ τῇ ἐν Χριστῷ ἀδελφότητι;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Ὑπομένεις πᾶσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν τοῦ μονήρους βίου, διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Εἶτα λέγει ὁ ἱερεὺς τὴν κατήχησιν.

Βλέπε, τέκνον, οἵας συνθήκας δίδως τῷ δεσπότῃ Χριστῷ. Ἄγγελοι γὰρ πάρεισιν ἀοράτως ἀπογραφόμενοι τὴν ὁμολογίαν σου ταύτην, ἣν καὶ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑφηγοῦμαι οὖν σοι τὴν τελειοτάτην ζωήν, ἐν ᾗ κατὰ μίμησιν ἡ τοῦ Κυρίου πολιτεία διαδείκνυται, διαμαρτυρούμενος, ἅπερ χρὴ ἀσπάσασθαί σε καὶ ὧν περ δέον ἐκφυγεῖν. Ἰδοὺ γὰρ προέθου, τέκνον, τὸ προςελθεῖν καὶ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ. Εἰ οὖν βούλει μοναχὸς γενέσθαι, πρὸ πάντων καθάρισον σεαυτὸν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελῶν ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. Κτῆσαι ταπεινοφροσύνην, δι' ἧς κληρονόμος γένῃ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Ἀπόθου τῆς βιωτικῆς συνηθείας τὸ θράσος. Ὑπακοὴν ἔχε πρὸς πάντας. Ἀγόγγυστος ἔσω ἐν ταῖς ἐπιτασσομέναις σοι διακονίαις, ἐν τῇ εὐχῇ καρτερικός, ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις μὴ κατόκνει, ἐν πειρασμοῖς μὴ ἀθύμει, ἐν τῇ νηστείᾳ μὴ ἐκλύου. Γίνωσκε δέ, ὅτι διὰ προςευχῆς καὶ νηστείας δεῖ ἐξιλεώσασθαί σε τὸν Θεόν. Ἐν ταῖς ἀσθενείαις μὴ ὀλιγώρει, ἐπιτήρει δὲ τοὺς πονηροὺς λογισμούς, οὐ γὰρ μέλλει παύσασθαι ὁ ἐχθρὸς ὑποβάλλων σοι μνήμην τοῦ προτέρου βίου καὶ μῖσος πρὸς τὴν ἐνάρετον πολιτείαν. Χρὴ οὖν σε ἀρξάμενον τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπαγούσης ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω. Οὐ γὰρ εὔθετος ἔσῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ οὖν προτιμήσῃς τι τοῦ Θεοῦ. Μὴ ἀγαπήσῃς μήτε πατέρα, μήτε μητέρα, μήτε ἀδελφούς, μήτε τινὰ τῶν ἰδίων, μήτε σεαυτὸν ἀγαπήσῃς ὑπὲρ τὸν Θεόν, μὴ τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, ἢ ἀνάπαυσιν οἵαν δή ποτε καὶ τιμήν. Μὴ πτωχείαν ἀποστραφῇς, μὴ κακουχίαν, μὴ ἐξουδένωσιν ἀνθρώπων, μήτε ἄλλο, ὃ νομίζεις εἶναι δυςχερὲς καὶ κωλυθῆς τρέχειν ὀπίσω τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἀεὶ ἐνοπτριζόμενος τὰ ἐν ἐλπίσι τῶν κατὰ Θεὸν ζώντων ἀγαθὰ καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος λογιζόμενους μάρτυρας καὶ ὁσίους, οἳ πολλοῖς ἱδρῶσι καὶ πόνοις καὶ μυρίοις αἵμασι καὶ θανάτοις ταῦτα ἐκτήσαντο. Νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Χριστοῦ· ὃς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε γενόμενος καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς πλουτήσωμεν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Καὶ δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς μιμητὰς γενέσθαι αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ὑπομεῖναι, προκόπτοντας ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐντολαῖς, ἡμέρας καὶ νυκτός. Αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος εἶπεν· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι, ὅπερ ἐστί, παρεσκευασμένον ἀεὶ εἶναι μέχρι θανάτου πρὸς πᾶσαν ἐκπλήρωσιν τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν. Καὶ γὰρ πεινᾶσαι ἔχεις καὶ διψῆσαι καὶ γυμνητεῦσαι, ὑβρισθῆναί τε καὶ χλευασθῆναι, ὀνειδισθῆναι καὶ διωχθῆναι καὶ πολλοῖς ἄλλοις περιαχθῆναι λυπηροῖς, οἷς ἡ κατὰ Θεὸν

ζωὴ χ[illegible]ίζεται. Καὶ ὅταν ταῦτα πάντα πάθῃς, χαῖρε, φησίν, ὅτι ὁ [illegible] σου πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡ[illegible] ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἐρω[illegible]. Ταῦτα πάντα οὕτω καθομολογεῖς ἐπ' ἐλπίδι τῆς δυνάμεως το[illegible] Θεοῦ; Καὶ ἐν ταύταις ταῖς ὑποσχέσεσι διακαρτερῶν συντάσσῃ μέχρι τέλους ζωῆς χάριτι Χριστοῦ;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Καὶ εὐθὺς ἐπεύχεται ὁ ἱερεύς.

Ὁ [illegible] τίρμων οὖν Θεὸς καὶ πολυέλεος, ὁ τὰ ἄχραντα σπλάγχνα τ[illegible] ἀνεξιχνιάστου ἀγαθότητος ὑπανοίγων παντὶ τῷ προςερχο[illegible] αὐτῷ, πόθῳ καὶ ἀγάπῃ θερμῇ· ὁ εἰπών, ὅτι ἐπιλήσεται γυνὴ [illegible] λήσομαί σου. Ὁ καὶ τὸν σὸν πόθον εἰδὼς καὶ [illegible] λὼν τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν πρὸς ἐκπλήρω[illegible] λων, ἐπιλάβοιτο καὶ ἐπαγκαλίσαιτο καὶ ὑπ[illegible] τεῖχος ὀχυρὸν ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ, πέ[illegible] ἀφορμή, εὐτονίας χορηγός, εὐψυχίας πορι[illegible] ἀγωνιστής, συγκοιταζόμενος, συνανιστάμενος, γλυκ[illegible] σου τὴν καρδίαν τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου [illegible] σε καὶ τῆς μερίδος τῶν ἁγίων καὶ ὁσίων [illegible] ίου, Εὐθυμίου, Σάββα καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς (ἐπὶ [illegible] τῆς ἁγίας πρωτομάρτυρος Θέκλης, Εὐπραξίας, Ὀλυμ[illegible]δος κα[illegible] τῶν σὺν αὐταῖς), μεθ' ὧν καὶ κληρονομήσεις τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις, σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα κλίναντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τοῦ διακόνου εἰπόντος· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, τίθησιν ὁ ἱερεὺς ἐπάνω αὐτοῦ τὸ σχηματολόγιον. Καὶ λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην εἰς ἐπήκοον πάντων.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἀξίους εἶναι νομοθετήσας τοὺς τὰ βιωτικὰ πάντα καταλιπόντας καὶ συγγένειαν καὶ φίλους καὶ ἀκολουθήσαντάς σοι, πρόσδεξαι καὶ τὸν δοῦλόν σου (τόνδε) τὸν ἀποταξόμενον πᾶσι τούτοις, κατὰ τὰς ἁγίας ἐντολάς σου καὶ ὁδήγησον αὐτὸν ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, προςπίπτοντά σοι ἀμετεωρίστως. Τείχισον αὐτὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, εἰς τὸ μὴ δύνασθαι ἐνεργεῖν κατ' αὐτοῦ πᾶσαν ἐναντίαν μηχανὴν, ὑπομονὴν αὐτῷ δωρούμενος, πρὸς τὸ εὐαρεστεῖν σοι διαπαντός, πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων.

Ὅτι εὐλόγηται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεύς. Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ ἐλπὶς καὶ καταφυγὴ πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπὶ σέ, ὁ διαφόρους ὁδοὺς σωτηρίας ἡμῖν ὑποδείξας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ σου, πρόσδεξαι τὸν δοῦλόν σου (τόνδε) τὸν ἀπολιπόντα τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἑαυτὸν προσενέγκαντά σοι τῷ δεσπότῃ, θυσίαν ζῶσαν εὐάρεστον. Περίελε ἀπ᾽ αὐτοῦ πᾶσαν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὰς ἀλόγους προσλήψεις, ἵνα τῇ ἀφαιρέσει τῶν ἀναισθήτων τριχῶν συναποβάληται καὶ τὰς ἀλόγους ἐνθυμήσεις τε καὶ πράξεις καὶ ἀξιωθῇ ἀναλαβεῖν τὸν ζυγόν σου τὸν χρηστὸν καὶ τὸ ἐλαφρόν σου φορτίον καὶ ἆραι τὸν σταυρὸν, ἀκολουθῆσαί σοι τῷ δεσπότῃ. Διατήρησον αὐτὸν εἰς τὸν σὸν ἁγιασμὸν καὶ δώρησαι αὐτῷ πρόθεσιν ἀγαθὴν ἐν τῇ τηρήσει τῶν ἁγίων σου ἐντολῶν, συναριθμῶν αὐτὸν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τῷ χορῷ τῶν ἐκλεκτῶν σου. Χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ᾽ οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, λέγει·

Ἰδοὺ ὁ Χριστὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστι. Βλέπε, ὅτι οὐδείς σε ἀναγκάζει ἐλθεῖν ἐπὶ τοῦτο τὸ σχῆμα. Βλέπε, ὅτι σὺ ἐκ προθέσεως θέλεις τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος.

Ἀπόκρισις. Ναί, τίμιε πάτερ, ἐκ προθέσεως.

Καὶ μετὰ τὸ συντάξασθαι, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεύς·

Λάβε τὸ ψαλίδιον καὶ ἐπίδος μοι αὐτό. Τρίς.

Καὶ ἐπιδόντος αὐτοῦ τὸ ψαλίδιον, λέγει πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεύς·

Ἰδοὺ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ λαμβάνεις αὐτό. Βλέπε δὲ τίνι συντάσσῃ, τίνι προσέρχῃ καὶ τίνι ἀποτάσσῃ.

Καὶ λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸ ψαλίδιον ἐκ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, λέγει·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἶτα κουρεύει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς σταυροειδῶς, λέγων·

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) κείρεται τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Καὶ ψάλλεται παρὰ τῶν ἀδελφῶν τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Εἶτα ἐνδύει αὐτὸν τὸ ἱμάτιον, λέγων·

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) ἐνδύεται χιτῶνα ἀγαλλιάσεως, εἰς

τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) περιζώννυται τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ δύναμιν ἀληθείας, εἰς νέκρωσιν σώματος καὶ ἀνακαίνισιν πνεύματος, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) καλύπτεται περικεφαλαίαν ἐλπίδα σωτηρίας, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) λαμβάνει τὸ παλλίον, τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος, εἰς στολὴν ἀφθαρσίας καὶ σεμνότητος, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) ὑποδύεται τὰ σάνδαλα εἰς ἑτοιμασίαν τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) ἔλαβε τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Εἶτα, Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰσάγαγε τὸν δοῦλόν σου (τόνδε) εἰς τὴν πνευματικήν σου αὐλὴν καὶ συγκαταρίθμησον αὐτὸν τῷ λογικῷ σου ποιμνίῳ. Κάθαρον αὐτοῦ τὸ φρόνημα ἀπὸ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς κενῆς ἀπάτης τοῦ βίου τούτου· καὶ δὸς αὐτῷ ἀδιαλείπτως μνημονεύειν τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσί σε καὶ σταυρώσασιν ἑαυτοὺς τῷ βίῳ, διὰ τὴν βασιλείαν σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ ποιμὴν καὶ ἐπίσκοπος τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καὶ εἰ μὲν οὐκ ἔστι λειτουργία, λέγονται τὰ εἰρηνικὰ ταῦτα καὶ τὸ ἀποστολοευαγγέλιον. Καὶ δίδοται τῷ ἀποκαρέντι κηρὸς καὶ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ σταυρός.

Καὶ γίνεται ὁ ἀσπασμός.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας.

Ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν (τοῦδε) καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ σκέπης καὶ βοηθείας αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀμέμπτως, ἀκατακρίτως καὶ ἀνεμποδίστως διαν-

καὶ αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ διάγειν αὐτὸν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ εὐλαβείᾳ καὶ σεμνότητι, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀποθέσθαι αὐτὸν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνδύσασθαι τὸν νέον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ ἀφέσεως καὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς καὶ ἀνάγκης.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι.

Τῆς παναγίας ἀχράντου, ὑπερευλογημένης ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τήν.

Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.

Ἀλληλούϊα.

Προκείμενον.

Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου. Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου.

Πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα c. 6, 10—17.

Ἀλληλούϊα. Οὗτος ὁ πτωχὸς ἐκέκραξε.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον c. 10, 37. 38. c. 17, 28—30.

Ὁ διάκονος. Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀφέσεως καὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τοῦδε).

Ὁ ἱερεύς. Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις.

Καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, λέγων·

Εἶπεν ὁ Κύριος· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι.

Καὶ τὸ κηρίον ἁπτούμενον, λέγων·

Εἶπεν ὁ Κύριος· οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ γίνεται ὁ ἀσπασμὸς, ψάλλοντες τὸ ἰδιόμελον. Ἦχος πρῶτος.

Ἐπιγνῶμεν, ἀδελφοὶ, τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν· τὸν γὰρ ἐκ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν πατρινὴν ἑστίαν ἀναδραμόντα ἄσωτον υἱὸν, ὁ πανάγαθος πατὴρ προϋπαντήσας ἀσπάζεται καὶ πάλιν τῆς ἰδίας δόξης χαρίζεται τὰ γνωρίσματα. Καὶ μυστικὴν τοῖς ἄνω ἐπιτελεῖ εὐφροσύνην, θύων τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν, ἵνα ἡμεῖς ἀξίως πολιτευ-

σώμεθα, τῷ τε θύσαντι φιλανθρώπῳ πατρὶ καὶ τῷ ἐνδόξῳ θύματι, τῷ σωτῆρι τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ τὰ λοιπὰ τῆς λειτουργίας. Καὶ γίνεται ἀπόλυσις.

Ἰστέον, ὅτι ὁ τοιοῦτος μοναχὸς ὀφείλει προςκαρτερεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡμέρας πέντε, σχολάζων ἀπὸ παντὸς ἔργου ἄνευ ἀναγνώσεως, εἰ ἐπίσταται.

D. Ἀκολουθία τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος.

Ἀφ' ἑσπέρας εἰςφέρονται τὰ ἱμάτια τοῦ μέλλοντος λαβεῖν τὸ ἅγιον σχῆμα ἐν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ καὶ ἀποτίθενται ἐν τῷ θαλασσιδίῳ τῆς ἁγίας τραπέζης. Καὶ εἰς τὸν ὄρθρον ψάλλεται ὁ κανὼν, οὗ ἡ ἀκρόστιχις. Εὐδόκιμον τέλος εὐδοκίμῳ μοι Χριστὲ παράσχου.

Ἐπὶ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν δραμόντα, Χριστὲ, τὸν τῷ ἁγίῳ σχήματι νῦν προςερχόμενον ψυχικῇ διαθέσει καὶ γνώμῃ φιλαρέτῳ, Σῶτερ, ὑπόδεξαι.

Ὑπεισελθεῖν τὸν σὸν χρηστόν με ζυγὸν, ἀγαθὲ, καὶ τὸ φορτίον, δέσποτα, αἴρειν ἀξίωσον, τῶν πολλῶν μου πταισμάτων τὸν φόρτον ἀφανίζων ὡς πολυέλεος.

Διαφυγεῖν τῆς ἁμαρτίας τὸν ὄλισθον ἀπὸ τοῦ νῦν εὐδόκησον, τῶν πεπραγμένων μοι ἀμετρήτων πταισμάτων τοὺς ῥύπους ἐξαλείφων δρόσῳ τῆς χάριτος.

Ὁ δι' ἡμᾶς σάρκα φορέσας καὶ θάνατον, ὑπὲρ ἡμῶν ὡς εὔσπλαγχνος καταδεξάμενος, σαρκικῶν μολυσμάτων καθάρισον, οἰκτίρμον, τὸν προςιόντα σοι.

Θεοτόκιον.

Καταφυγὴν καὶ προστασίαν καὶ σκέπην σε περιφανῆ πλουτήσαντες, οἱ θεοτόκον σε παναγία φρονοῦντες, τῆς θείας ἐποπτείας καταξιούμεθα.

Ἱλάσθητι, Χριστὲ, τῷ σοὶ προςτρέχοντι οἰκέτῃ καὶ τοῦτον τὴν πολιτείαν τῶν ὁσίων καταξίωσον εὐσεβῶς καὶ δικαίως πολιτεύεσθαι.

Μετάθεσιν ζωῆς καὶ μεταποίησιν τὸ σχῆμα τὸ θεῖον τοῦτο παράσχου καὶ πταισμάτων καθαρτήριον τῷ σοι προςερχομένῳ πιστῷ δούλῳ σου.

Ὁ μόνος ἀγαθὸς, ὁ μὴ βουλόμενος ἀνθρώπων τὸν θάνατον ἐλεήμων, τὸν σὸν δοῦλον σοὶ προςπίπτοντα τῷ χορῷ τῶν ἁγίων συναρίθμησον.

Νῦν θέλοντα τὴν σὴν ὁδὸν πορεύεσθαι καὶ βίον ἑλέσθαι τὸν σταυροφόρον, προςδεξάμενος καθάρισον τῶν προτέρων πταισμάτων με, φιλάνθρωπε.

Θεοτόκιον.

Τῆς Εὔας τὴν ἀρὰν ἁγνὴ διέλυσας, τεκοῦσα τοῖς πᾶσι τὴν εὐ-γίαν, ἀδαπάνητον πηγάσαντα, τὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου, Μητρο-ίρθενε.

Οἱ θέλοντες ἔρχεσθαι, φησὶν, ὀπίσω μου, προθύμως ἀρνήσα-ε τὰς κοσμικὰς ἀφορμὰς, γονεῖς τοὺς γεννήσαντας, τέκνα τε καὶ ναῖκας, ἀδελφούς τε καὶ φίλους, χρήματα καὶ οἰκίας, συγγενεῖς τε ὶ δούλους καὶ δέξασθε ἀξίωμα τῶν ἀποστόλων μου.

Ἐπιστρέφοντα δέξαι με, Λόγε Θεοῦ, τὸν ἄσωτον ὡς πάλαι καὶ : τὸν τελώνην, μόνε φιλάνθρωπε.

Λυτρωτὴς ἡμῶν γέγονας, διὰ σταυροῦ τὸν κόσμον ἀγοράσας· ὁ σοι προςπίπτω, ῥῦσαί με, Δέσποτα.

Ὁ ἐγείρας τὸν Λάζαρον ἐκ τῶν νεκρῶν, κἀμὲ τὸν νεκρωθέντα :αρτίας κέντρῳ ζώωσον, Δέσποτα.

Σημειωθέντα χάριτι καὶ φωτισμῷ τῆς σῆς θεογνωσίας, λογικῆς υ ποίμνης δεῖξόν με πρόβατον.

Θεοτόκιον.

Εὐλογημένη πάναγνε, Μῆτερ Θεοῦ, τῇ σῇ με προστασίᾳ καὶ τῇ ίᾳ σκέπῃ φρούρησον, Δέσποινα.

Ὑπακοῇ σου, Χριστὲ, τὴν ἡμετέραν ὡς Θεὸς ἔλυσας παρακοὴν ὶ τῆς βασιλείας τὴν εἴςοδον ἡμῖν, διὰ μετανοίας καὶ πίστεως, ἔδειξας.

Διατελέσαντα ἐν ἀμελείᾳ τὴν ζωὴν βλέπων με, τῇ προςοχῇ τῆς ιμελείας ἐπίστησον, Χριστὲ, τῆς δικαιοσύνης ἐνδύσας με θώρακα.

Ὁ διὰ πίστεως, παλιντοκίας τε λουτροῦ πλύνας με προγονικῆς ᾶς, νῦν δακρύων ἀπόπλυνον πηγαῖς καταρυπωθέντα δεινοῖς παρα-:ώμασι.

Κατακαμπτόμενον καὶ νενευκότα με πρὸς γῆν, Δέσποτα, τῷ ἐπα-εῖ καὶ θανατηφόρῳ πταισμάτων φορτίῳ, τῇ σῇ ζωηφόρῳ χειρὶ ανόρθωσον.

Θεοτόκιον.

Ἴσος ὑπάρχων πατρὶ κατὰ τὴν ἄναρχον μορφὴν γέγονας, ἴσος ῖν ἐξ ἀπειρογάμου γενόμενος μητρός· ἧς ταῖς ἱκεσίαις, Θεάνθρωπε, ισόν με.

Μὴ παρίδῃς τὸ πλάσμα σου, Δέσποτα, ἀλλὰ τοῦ σταυροῦ σου χάριτι σῶσόν με καὶ τῷ τιμίῳ αἵματι, ὃ ἐκ θείας πλευρᾶς σου ἔνωσας.

Ὡς μὴ ὄντα τὸ πρότερον ἔπλασας, οὕτως ἀπολύμενον ταῖς ιαρτίαις μου ἀναζητήσας σῶσόν με, ὡς ποιμὴν ἀγαθός τε καὶ ει-:λαγχνος.

Μακαρίων ἐλπίδων μεθέξειν με, τῶν ἀποκειμένων πᾶσι τοῖς :ίοις σου, ὧν τὴν ζωὴν μιμήσασθαι καταξίωσον, μόνε φιλάνθρωπε.

Θεοτόκιον.

Ὁ χερσὶν ἀκηράτοις μορφώσας με πάλιν ἀνεμόρφωσεν ἀχρειωθέντα δεινῶς, ἐκ τῆς γαστρός σου, Δέσποινα, προςλαβὼν με τελείως ὡς εὔσπλαγχνος.

Ἰθύνας πρὸς σὲ τὰς ὁδούς μου, Ἀγαθὲ, καὶ τὴν καρδίαν μου, ἀνακαινώσει θείου πνεύματος παλαιωθέντα ἀνάπλασον· τῆς ἁγιωσύνης τῷ κάλλει καλλωπίσας βοῶντά σοι, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Χειρὸς δεξιᾶς τῆς ἐμῆς ὡς ἀγαθὸς ἐπιλαβόμενος πρὸς πολιτείαν σοι εὐάρεστον, εὐθυποροῦντα ἀνάδειξον καὶ πρὸς τελειότητα βίου ἀναβαίνειν βοῶντά σοι, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ῥαθύμως τὸ πρὶν διεξάγων τὸν ἐμὸν βίον ὁ δείλαιος, σοὶ τῷ δεσπότῃ νῦν προςέρχομαι, σῇ πεποιθὼς ἀγαθότητι καὶ τῇ εὐσπλαγχνίᾳ σου μόνῃ καὶ προςπίπτω κραυγάζων σοι· εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἱστίῳ σταυροῦ καὶ ταῖς αὔραις τοῦ σεπτοῦ καὶ θείου πνεύματος, πρὸς τὸν λιμένα καθοδήγησον τοῦ σοῦ ἐνδόξου θελήματος καὶ πρὸς οὐρανῶν κληρουχίαν καὶ ἀξίωσον ψάλλειν σοι· εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Θεοτόκιον.

Σωτῆρα Θεὸν καὶ τοῦ κόσμου λυτρωτὴν, Πάναγνε, τέτοκας· ὃν νῦν δυςώπει, τὴν εὐπρέπειαν τῶν ἀρετῶν καὶ φαιδρότητα καὶ τὴν τῆς ἀσκήσεως χάριν ἀμφιᾶσαι τοὺς ψάλλοντας· εὐλογημένη ἡ Θεὸν σαρκὶ κυήσασα.

Τροπάριον ἡμῖν κατὰ τοῦ διαβόλου τὸν τοῦ σταυροῦ σου τύπον δέδωκας, ἐν ᾧ καταβάλλομεν τὰ ἐκείνου μηχανήματα καὶ πονηρὰ φρυάγματα, κραζόντες· εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

Ἔδωκας ἡμῖν τὸ δύνασθαι τὴν χάριν ἀνανεοῦσθαι τοῦ βαπτίσματος, δι' ἐξαγορεύσεως, διὰ βίου καθαρότητος, διὰ δακρύων χύσεως καὶ διὰ μετανοίας γνησιωτάτης, Φιλάνθρωπε.

Πάθη τῆς σαρκὸς τῷ νῷ καθυποτάξαι δι' ἐγκρατείας καὶ ἀσκήσεως παράσχου τοῖς δούλοις σου· διὰ τρόπων βελτιώσεως, δι' ἀποχῆς τοῦ χείρονος καὶ τῆς ἀδιαλείπτου τῶν ἐντολῶν σου τηρήσεως.

Ἄνωθεν ἡμῖν τῆς σῆς υἱοθεσίας τοὺς χαρακτῆρας ἀνακαίνισον, τοῦ θείου σου πνεύματος ἐνεργείᾳ τε καὶ χάριτι, ὡς μόνος εὐδιάλλακτος, τέχνῃ φιλανθρωπίας καὶ ἀνεικάστου χρηστότητος.

Θεοτόκιον.

Ῥῆξον τὰς σειρὰς τὰς τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἁμαρτίας τὸ χειρόγραφον τοῦ τῷ θείῳ σχήματι προσιόντος ἱλαρότητι καὶ εὐλαβείᾳ, Πάναγνε, πίστει τῇ ὀρθοδόξῳ ἐρηρεισμένον φυλάττουσα.

Ἀξίως τῆς κλήσεως καὶ τοῦ ἁγίου σχήματος πολιτεύεσθαι, Λόγε
ιοῦ, παράσχου μοι· τὸν τῆς ἁμαρτίας μου ῥύπον καὶ τὰς βουλὰς
ὶν παραπτωμάτων τῇ σῇ θείᾳ χάριτι ἐξαλείψας, Πολυέλεε.

Σωτὴρ ὡς καλούμενος διάσωσόν με, δέομαι, καθαρᾷ σοι καρδίᾳ
ν προςερχόμενον· καὶ τὸ τῆς κακίας μου βάρος περιελὼν, ὡς μό-
ς οἰκτίρμων, συμπαθῶς ἀνάπαυσον, ὡς ὑπέσχου, Παντοδύναμε.

Χριστὸς νῦν χαρίζεται, χρηστός γε ὢν καὶ εὔσπλαγχνος, τοῖς αὐτῷ
οςιοῦσι θεῖα χαρίσματα, τοῖς προςερχομένοις τῷ θείῳ πανευλα-
ῖς, τῆς χάριτος θρόνῳ, δωρεὰν χρηστότητος ἀκηράτου παρεχόμενος.

Ὁ ἔχων συντρέχουσαν τῇ σῇ βουλῇ τὴν δύναμιν, ὑπηρέτας ἀξίους
ᾶς ἀνάδειξον τοῦ εὐαγγελίου σου, Λόγε, καὶ τὰς πρὸς σὲ συνθήκας
ηρῶσαι, εὐχαῖς τῶν ἁγίων σου, Ζωοδότα, καταξίωσον.

Θεοτόκιον.

Υἱόν σου τὸν εὔσπλαγχνον, Πανάμωμε, δυςώπησον, τὸν πιστῶς
οςιόντα τῷ θείῳ σχήματι πρὸς τὸ τῆς ἀσκήσεως φθάσαι πανευ-
βῶς πολύευκτον τέλος. Σὲ γὰρ τὴν ἀνάχραντον ἀντιλήπτορα κε-
ήμεθα.

Πίστει προςερχόμενον πρὸς σὲ, Δέσποτα, τῆς σῆς ἐπὶ τρίβους
καιοσύνης με στήσας καθοδήγησον, ὡς μόνος εὔσπλαγχνος. Καὶ
ινῶς πεπτωκότα με καὶ κατεῤῥαγμένον, πλήθει τῶν πταισμάτων
υ, Σῶτερ, ἀνόρθωσον. Σῇ γὰρ πεποιθὼς συνεργίᾳ τὴν ἀγγελικὴν
λιτείαν ταύτην ἐπειςέρχομαι, Φιλάνθρωπε.

Ἔχων τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν, τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ μὴ θέλων,
ιστὲ, τὸν θάνατον, δι' ἄφατον ἔλεος, ἄλλα μετάνοιαν, τοῖς πι-
οῖς χαρισάμενος, τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ὑπὲρ κατάληψιν οἰκονομίαν
υ. Δέξαι προςιόντα προθύμως σχήματι τῷ θείῳ καὶ σῶσον τῇ
λανθρωπίᾳ σου προςπίπτοντα.

Τεῖχος ὑπερβήσομαι ἐν σοὶ τὸ τῆς ἁμαρτίας μου, Σῶτερ, καὶ
τρωθήσομαι. Σὺ γὰρ ἀνταπέδωκας τὸ ἐμὸν ὄφλημα· καὶ τιμῆς
ἠγόρασας, αἰχμαλωτισθέντα, τὸν τῆς ἀγαθότητος ἐπιδεικνύμενος
οῦτον καὶ τὴν τῆς εὐσπλαγχνίας ἄβυσσον πηγάσαι θελήσας, πᾶσι
ῖς ὑμνοῦσί σε, Φιλάνθρωπε.

Καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Πάντων προστατεύεις, Ἀγαθή.

Εἰς τὴν λειτουργίαν, τῆς εἰςόδου γενομένης τοῦ εὐαγγελίου,
οβάλλει ὁ μέλλων λαμβάνειν τὸ ἅγιον σχῆμα τὸ ἐκ τῆς κεφαλῆς
τοῦ κάλυμμα καὶ τὰ ἐν τοῖς ποσὶ καλλίγια. Καὶ ποιήσας μετα-
ίας τρεῖς ἵσταται. Καὶ μετὰ τὴν εἴςοδον λέγομεν τὸ ἀπολυτίκιον
ς ἡμέρας, εἶτα τὰ παρόντα Ἀντίφωνα. Ἦχος τέταρτος.

Ἤθελον δάκρυσιν ἐξαλεῖψαι τῶν ἐμῶν πταισμάτων, Κύριε, τὸ

χειρόγραφον· καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου διὰ μετανοίας εὐαρεστῆσαί σοι. Ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ἀπατᾷ με καὶ πολεμεῖ τὴν ψυχήν μου. Κύριε, πρὶν εἰς τέλος ἀπόλλωμαι, σῶσόν με.

Τίς χειμαζόμενος καὶ προςτρέχων τῷ λιμένι τούτῳ οὐ διασώζεται; ἢ τίς ὀδυνώμενος καὶ προςπίπτων τῷ ἰατρείῳ τούτῳ οὐ θεραπεύεται; Δημιουργὲ τῶν ἁπάντων καὶ ἰατρὲ τῶν νοσούντων, Κύριε, πρὶν εἰς τέλος ἀπόλλωμαι, σῶσόν με.

Πρόβατον εἰμὶ τῆς λογικῆς σου ποίμνης καὶ πρὸς σὲ καταφεύγω τὸν ποιμένα τὸν καλόν· ζήτησόν με τὸν πλανηθέντα ὁ Θεὸς καὶ ἐλέησόν με.

Ἀντίφωνον δεύτερον.

Ἐν τῇ πηγῇ τῇ μυστικῇ τῆς ἀναγεννήσεως υἱοθεσίαν λαβὼν καὶ ἀπολύτρωσιν, ἐν ἀμελείᾳ τὴν ζωὴν καὶ ἐν παραπτώμασιν ἐκδαπανήσας, ἀγαθὲ, νῦν κραυγάζω σοι· δακρύων μετανοίας πηγήν μοι δώρησαι καὶ ἀπόπλυνον τὸν ῥύπον τῶν ἐμῶν πλημμελημάτων, παντοδύναμε Σωτὴρ καὶ πολυέλεε.

Ζάλη ἁμαρτημάτων περιέχει με, Σωτὴρ, καὶ μηκέτι φέρων τὸ κλύδωμα, σοὶ προςπίπτω τῷ μόνῳ κυβερνήτῃ· ὡς τῷ Πέτρῳ τὴν χεῖρά μοι ἔκτεινον τῆς φιλανθρωπίας σου καὶ σῶσόν με.

Θεοτόκιον.

Ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν, Μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ τεκοῦσα τὸν τῶν ὅλων ποιητήν· ἵνα πάντες κράζωμέν σοι, χαῖρε ἡ μόνη προστασία τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἀντίφωνον τρίτον.

Ποῦ ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου προςπάθεια; ποῦ ἐστὶν ἡ τῶν προςκαίρων φαντασία; οὐκ ἰδοὺ ταῦτα βλέπωμεν γῆν καὶ σποδόν; τί οὖν κοπιῶμεν εἰς μάτην; τί δὲ οὐκ ἀρνούμεθα κόσμον καὶ ἀκολουθῶμεν τῷ κράζοντι; ὁ θέλων πορευθῆναι ὀπίσω μου, ἀναλαβέτω τὸν σταυρόν μου καὶ ζωὴν κληρονομήσει τὴν αἰώνιον.

Δεῦτε, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾷος εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

Δεῦτε προςκυνήσωμεν καὶ προςπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου, τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς.

Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτὴν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιά σου.

Δόξα. Καὶ νῦν. Θεοτόκιον.

Ἡ μόνη ἁγνὴ καὶ ἄχραντος παρθένος. Καὶ τὸ, Ἀγκάλας πατρικὰς

Εἶτα ἐπερωτᾷ αὐτὸν ὁ ἱερεύς, λέγων·

Τί προςῆλθες, ἀδελφέ, προςπίπτων τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ καὶ ῆ ἁγίᾳ συνοδίᾳ ταύτῃ;

Ἀπόκρισις. Ποθῶν τὸν βίον τῆς ἀσκήσεως, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Ποθεῖς ἀξιωθῆναι τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος καὶ καταταγῆναι ἐν τῷ χορῷ τῶν μοναζόντων;

Ἀπόκρισις. Ναί, τίμιε πάτερ.

Ὁ ἱερεύς.

Ὄντως καλὸν ἔργον καὶ μακάριον ἐξελέξω, ἀλλ' ἐὰν καὶ τελειώσῃς. Τὰ γὰρ καλὰ ἔργα κόπῳ κτῶνται καὶ πόνῳ κατορθοῦνται.

Ἐρώτησις. Ἑκουσίᾳ σου τῇ γνώμῃ προςέρχῃ τῷ Κυρίῳ;

Ἀπόκρισις. Ναί, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Μὴ ἔκ τινος ἀνάγκης, ἢ βίας;

Ἀπόκρισις. Οὐχί, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Ἀποτάσσῃ τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ, κατὰ ν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ,

Ἐρώτησις. Παραμένεις τῷ μοναστηρίῳ καὶ τῇ ἀσκήσει, ἕως χάτης σου ἀναπνοῆς;

Ἀπόκρισις. Ναί, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Σώζεις μέχρι θανάτου τὴν ὑπακοὴν τῷ προεστῶτι ιὶ πάσῃ τῇ ἐν Χριστῷ ἀδελφότητι;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Ὑπομένεις πᾶσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν τοῦ μο-ρους βίου, διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Ἐρώτησις. Φυλάττεις σεαυτὸν ἐν παρθενίᾳ καὶ σωφροσύνῃ καὶ λαβείᾳ;

Ἀπόκρισις. Ναί, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Καὶ εὐθὺς ἡ κατήχησις.

Βλέπε, τέκνον, οἵας συνθήκας δίδως τῷ δεσπότῃ Χριστῷ. Ἄγ-λοι γὰρ πάρεισιν ἀοράτως ἀπογραφόμενοι τὴν ὁμολογίαν σου ταύ-ν, ἣν καὶ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ τοῦ Κυ-ου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑφηγοῦμαι οὖν σοι τὴν τελειοτάτην ηὴν, ἐν ᾗ κατὰ μίμησιν ἡ τοῦ Κυρίου πολιτεία διαδείκνυται. Δια-ιρτυρούμενος ἅπερ χρὴ ἀσπάσασθαί σε καὶ ὧνπερ δέον ἐκφυγεῖν. ' ἀποταγὴ τοίνυν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ κατὰ τὸν εἰπόντα, εἰ μὴ σταυ-ῦ καὶ θανάτου ἐπαγγελία. Γίνωσκε οὖν ἀπὸ τῆς παρούσης ἡμέ-ς σταυροῦσθαι καὶ νεκροῦσθαι τῷ κόσμῳ, διὰ τῆς τελειοτάτης τοταγῆς. Ἀποτάσσῃ γὰρ γονεῦσιν, ἀδελφοῖς, γυναικί, τέκνοις, πα-

τράσι, συγγενείαις, ἑταιρείαις, φίλοις, συνήθεσι τοῖς κόσμου θορύβοις, φροντίσι, κτήσεσι, ὑπάρξεσι, τῇ κενῇ καὶ ματαίᾳ ἡδονῇ τε καὶ δόξῃ. Καὶ ἀπαρνεῖσθαι, οὐ μόνον τὰ προειρημένα, ἀλλ' ἔτι καὶ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου τὴν λέγουσαν· Ὅςτις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι. Εἰ οὖν ἀληθῶς ἀκολουθεῖν αὐτῷ ᾑρετίσω καὶ εἰ ἀψευδῶς κληθῆναι αὐτοῦ μαθητὴς ἐπιποθεῖς, ἑτοιμάσθητι ἀπὸ τοῦ παρόντος, μὴ πρὸς ἄνεσιν, μὴ πρὸς ἀμεριμνίαν, μὴ πρὸς τροφὰς, μὴ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐπὶ γῆς τερπνῶν τε καὶ ἀπολαυστικῶν· ἀλλὰ πρὸς ἀγῶνας πνευματικοὺς, πρὸς ἐγκράτειαν σαρκὸς, πρὸς κάθαρσιν ψυχῆς, πρὸς πτωχείαν εὐτελῆ, πρὸς πένθος ἀγαθὸν, πρὸς πάντα τὰ λυπηρὰ καὶ ἐπίπονα τῆς χαροποιοῦ κατὰ Θεὸν ζωῆς. Καὶ γὰρ πεινᾶσαι ἔχεις καὶ διψῆσαι καὶ γυμνητεῦσαι, ὑβρισθῆναί τε καὶ χλευασθῆναι, ὀνειδισθῆναί τε καὶ διωχθῆναι καὶ πολλοῖς ἄλλοις περιαχθῆναι λυπηροῖς, οἷς ἡ κατὰ Θεὸν ζωὴ χαρακτηρίζεται. Καὶ ὅταν ταῦτα πάντα πάθῃς, χαῖρε, φησίν, ὅτι πολὺς ὁ μισθός σου ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπάρχει. Χαρᾷ οὖν χαῖρε καὶ ἀγαλλιάσει ἀγαλλιῶ, ὅτι σήμερον ἐξελέξατό σε καὶ διεχώρισε Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ τῆς ἐν κόσμῳ ζωῆς καὶ ἔθετο ὡς ἐν προσώπῳ αὐτοῦ, ἐν τῇ παραστάσει τῆς μοναδικῆς τάξεως, ἐν τῇ στρατείᾳ τῆς ἀγγελοειδοῦς ζωῆς, ἐν τῷ ὕψει τῆς οὐρανομιμήτου πολιτείας, αὐτῷ ἀγγελικῶς λατρεύειν, αὐτῷ ὁλοκλήρως δουλεύειν, τὰ ἄνω φρονεῖν, τὰ ἄνω ζητεῖν. Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα, κατὰ τὸν ἀπόστολον, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Ὢ τῆς καινῆς κλήσεως, ὢ τῆς δωρεᾶς τοῦ μυστηρίου. Δεύτερον βάπτισμα λαμβάνεις σήμερον, ἀδελφὲ, τῇ περιουσίᾳ τῶν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ δωρεῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν σου καθαίρῃ καὶ υἱὸς φωτὸς γίνῃ καὶ αὐτὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν συγχαίρει μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἀγγέλων ἐπὶ τῇ σῇ μετανοίᾳ, θύων σοι τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν. Ἀξίως λοιπὸν τῆς κλήσεως περιπάτησον, ἀπαλλάγηθι τῆς τῶν ματαίων προςπαθείας, μίσησον τὴν πρὸς τὰ κάτω ἕλκουσάν σε ἐπιθυμίαν, ὅλον σεαυτοῦ τὸν πόθον μετάθες πρὸς τὰ οὐράνια. Μηδόλως στραφῇς εἰς τὰ ὀπίσω, ἵνα μὴ γένῃ στήλη ἁλὸς, ὡς ἡ γυνὴ τοῦ Λὼτ, ἢ ὥςπερ κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἐμετὸν ἐπιστρέφων καὶ πληρωθῇ ἐπὶ σὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου. Ὅτι οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ γὰρ οὐκ ἔστι σοι μικρὸς ὁ κίνδυνος ἐπαγγελλόμενος νῦν πάντα τὰ προειρημένα φυλάττειν, ἔπειτα καταλιγωρῆσαι τῆς ἐπαγγελίας καὶ ἢ πρὸς τὸν πρότερον βίον ἐπαναδραμεῖν, ἢ τοῦ πατρὸς χωρισθῆναι καὶ τῶν συνασκουμένων ἀδελφῶν, ἢ μένοντα καὶ καταφρονητικῶς ζῆσαι τὰς ἡμέρας σου. Ἐπεὶ βαρυτέρας ἕξεις τὰς εὐθύνας παρὰ τὸ πρὶν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ ἀπαραλογί-

ου βήματος τοῦ Χριστοῦ, ὅσῳ πλείονος χάριτος ἀπολαύεις ἄρτι. αὶ καλόν σοι ἦν ὡς τὸ λόγιον, μὴ εὔξασθαι, ἢ εὔξασθαι καὶ μὴ ποδοῦναι. Μηδὲ πάλιν νομίσῃς, ὡς διὰ τοῦ προλαβόντος χρόνου ῆς ἐνταῦθά σου διατριβῆς, ἱκανῶς ἠγωνίσω πρὸς τὰς ἀοράτας δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλὰ γίνωσκε, ὅτι μᾶλλον ἀπὸ τοῦ δεῦρο διαδέχονταί σε μείζονες ἀγῶνες τῆς πρὸς αὐτὸν πάλης. Ἰσχύει δὲ κατὰ οῦ οὐδαμῶς, πεφραγμένον σε εὑρίσκων τῇ τε πρὸς τὸν ὁδηγοῦντά ι κραταιᾷ πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ τῇ πρὸς πᾶσαν ὑπακοὴν καὶ ταπείνωσιν εὐθύτητι. Διὰ νοῦτο ἀπέστω ἀπὸ σοῦ ἀνηκοΐα, ἀντιλογία, ὑπερηφανία, ἔρις, ζῆλος, φθόνος, θυμὸς, κραυγὴ, βλασφημία, ιθροφαγία, παῤῥησία, μερικὴ φιλία, περπερία, φιλονεικία, γογγυσμὸς, ψιθυρισμὸς, ἐπίκτησις ἰδιάζουσα οἰκτροῦ πράγματος καὶ τὰ λλα πάντα τῆς κακίας εἴδη, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας καὶ ῥιζοῦν ἄρχεται ἐν αὐτοῖς ὁ τῶν υχῶν φθορεύς. Μᾶλλον δὲ ἀντ' αὐτῶν, κτῆσαι τὰ πρέποντα ἁγίοις, ιλαδελφίαν, ἡσυχίαν, ἐπιείκειαν, εὐλάβειαν, μελετὴν τῶν θείων λοων, ἀνάγνωσιν, τήρησιν καρδίας ἐκ ῥυπαρῶν λογισμῶν, ἐργασίαν ν κατὰ δύναμιν, ἐγκράτειαν, ὑπομονὴν μέχρι θανάτου, ἐφ' ᾧ παὶ τὰς συνθήκας σου ἔδωκας πρῶτον καὶ τελευταῖον ἐξαγγέλιαν τῶν ς καρδίας σου κρυπτῶν, καθὼς αἱ θεῖαι ὑποθῆκαι διαγορεύουσιν. βαπτίζοντο γάρ, φησιν, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Ἐρώτησις. Ταῦτα πάντα οὕτω καθομολογεῖς, ἐπ' ἐλπίδι τῆς νάμεως τοῦ Θεοῦ; καὶ ἐν ταύταις ταῖς ὑποσχέσεσι διακαρτερεῖν ντάσσῃ μέχρι τέλους ζωῆς, χάριτι Χριστοῦ;

Ἀπόκρισις. Ναὶ, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, τίμιε πάτερ.

Εἶτα λέγει ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ὁ πανοικτίρμων οὖν Θεὸς καὶ πολυέλεος, ὁ τὰ ἄχραντα σπλάγνα τῆς αὐτοῦ ἀνεξιχνιάστου ἀγαθότητος ὑπανοίγων παντὶ τῷ προςχομένῳ αὐτῷ, πόθῳ καὶ ἀγάπῃ θερμῇ· ὁ εἰπὼν, ὅτι ἐπιλήσεται νὴ τὰ ἔκγονα αὐτῆς, ἢ ἐγὼ ἐπιλήσομαί σου. Ὁ καὶ τὸν σὸν πόον εἰδὼς καὶ τῇ προθέσει σου ἐπιβαλὼν τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν ρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, ἐπιλάβοιτο καὶ ἐπαγκαλίσαιτο ὶ ὑπερασπιεῖ καὶ γένοιτό σοι τεῖχος ὀχυρὸν ἀπὸ προςώπου ἐχθροῦ, ἐτρα ὑπομονῆς, παρακλήσεως ἀφορμὴ, εὐτονίας χορηγὸς, εὐψυχίας ορισμὸς, ἀνδρίας συναγωνιστὴς, συγκοιταζόμενος, γλυκαίνων καὶ εὐραίνων σου τὴν καρδίαν τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πνεύματος, ἀξιῶν σε καὶ τῆς μερίδος τῶν ἁγίων καὶ ὁσίων πατέρων ἡμῶν ντωνίου, Εὐθυμίου, Σάββα καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς, μεθ' ὧν καὶ κληρονομήσεις τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ιῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις, σὺν ῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Εἶτα σφραγίζει ὁ ἱερεὺς τὴν κεφαλὴν τοῦ κατηχουμένου τρὶς καὶ μετὰ τὸ κατασφραγίσαι λέγει· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Καὶ στραφεὶς κατὰ ἀνατολὰς λέγει.

Ὁ ὢν, δέσποτα παντοκράτορ, ὕψιστε βασιλεῦ τῆς δόξης, ὁ μετὰ τοῦ ζῶντος καὶ ἐνυποστάτου σου Λόγου καὶ τοῦ παρὰ σοῦ ἐκπορευομένου πνεύματος τῆς ἀληθείας, κυριεύων πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου. Ὁ Θεὸς ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ τῇ τρισαγίῳ φωνῇ ὑπὸ τῶν Σεραφὶμ ἀνυμνούμενος ἀκαταπαύστως, ᾧ παρεστήκασιν χίλιαι χιλιάδες καὶ μυρίαι μυριάδες ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων στρατιαί. Σὺ εἶ τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· δυσωπούμενος ὑπὸ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάσης ἐπουρανίου σου ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐπίβλεψον ἱλέῳ ὄμματι ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ δούλου σου, ὅςτις συνέθετο καὶ καθωμολόγησεν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, συνάψων τῷ δωρηθέντι αὐτῷ ἐκ προγόνων χαρίσματι τῆς υἱοθεσίας καὶ τῆς βασιλείας σου διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τὸ μοναδικὸν τοῦτο καὶ ἀγγελοειδὲς ἐπάγγελμα. Κατάστησον τετελιωμένον ἐπὶ τὴν ἀκρότομον καὶ πνευματικὴν πέτραν τῆς εἰς σὲ πίστεως. Ἐνδυνάμωσον αὐτὸν ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος σου καὶ ἔνδυσον αὐτὸν τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος· ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Περίζωσον τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ δύναμιν ἀληθείας καὶ ἔνδυσον αὐτὸν θώρακα δικαιοσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως καὶ ὑπόδησον τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Σόφισον αὐτὸν ἀναλαβεῖν τὸν δὲ θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεται πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθαι καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμά σου, ἀντιλαμβανόμενος τοῖς ἀλαλήτοις τῆς καρδίας αὐτοῦ στεναγμοῖς. Συναρίθμησον αὐτὸν τοῖς ἐκλεκτοῖς σου, ἵνα γένηται σκεῦος ἐκλογῆς σου, υἱὸς καὶ κληρονόμος τῆς βασιλείας σου, υἱὸς φωτὸς καὶ ἡμέρας, σοφίας, δικαιοσύνης, ἁγιασμοῦ, ἀπολυτρώσεως. Κατασκεύασον αὐτὸν ὄργανον ἐναρμόνιον, ψαλτήριον τερπνὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅπως ἐντεῦθεν μετὰ προκοπῆς ἀπεκδυσάμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὴν φιλήδονον ἀπάτην τοῦ πολυμόρφου ὄφεως, ἐνδύσηται τὸν νέον Ἀδὰμ, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Στερέωσον αὐτὸν, πάντοτε τὰ στίγματα καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ βαστάζειν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, δι᾽ ὧν αὐτῷ ὁ κόσμος ἐσταύρωται καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ. Μόρφωσον ἐν αὐτῷ ἀρετὴν ἀληθινὴν ἄγειν καὶ μὴ ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἢ αὐταρέσκειαν, ἐν τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέ-

ιαν, ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ φιλαδελφίαν καὶ τὴν ὑπακοήν. Χαρίτωσον τὸν ἀγρυπνοῦντα, ἐργαζόμενον, καθεύδοντα, ἀνιστάμενον, ἐν ψαλμῖς καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἀγγελικῶς ἐνοπτρίζεσθαί σε ἐν καθαρᾷ ρδίᾳ καὶ προςκυνεῖν σε τὸν μόνον ζῶντα καὶ ἀληθινὸν Θεόν, εἰς ρὰν αὐτοῦ ἀνεκλάλητον. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ τὸ κράτος ὶ ἡ ἐξουσία καὶ σοὶ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, ῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς ὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ ἑτέρα. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἅγιε Κύριε τῶν δυνάμεων, ὁ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ριστοῦ, εὐλόγησον τὸν δοῦλόν σου, ὃν προςεκαλέσω εἰς τὸν πνευτικόν σου νυμφῶνα καὶ καταξίωσον αὐτὸν εἶναί σου ὅσιον δοῦλον. ἱφισον αὐτόν, ἐπίχεε αὐτῷ τὴν παρὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ σου πνεύμας χάριν καὶ σύνεσιν. Ἐνίσχυσον αὐτὸν εἰς τὸν κατὰ τοῦ ἀοράτου θροῦ πόλεμον, τὰς ἐκ τῆς σαρκὸς ἐπαναστάσεις τῇ κραταιᾷ δυνάι σου κατάβαλε. Δὸς αὐτῷ εὐαρεστεῖν σοι εἰς αἴνεσιν καὶ δοξογίαν ἀδιάλειπτον, εἰς ὕμνους εὐκαίρους, εἰς εὐχὰς εὐπροςδέκτους, ς βουλὴν ὀρθήν, εἰς καρδίαν ταπεινήν, εἰς πρᾶξιν ζωῆς καὶ πρᾳητος καὶ ἀληθείας. Καταξίωσον αὐτὸν εὐαρεστεῖν σοι ἐν πρᾳότητι, ἀγάπῃ, ἐν τελειότητι, ἐν ἐπιστήμῃ, ἐν ἀνδρείᾳ, καὶ προςφέρειν ι ὕμνους καὶ δοξολογίας καὶ εὐχάς, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. Τελείωσον τοῦ τὴν ζωὴν ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ἵνα δι' ἀδιάστατον καὶ ηλίδωτον τὴν εἰς σὲ ἕνωσιν καταξιωθῇ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλας. Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου ἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ ου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα ἐκτείνας τὴν χεῖρα ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, λέγει·

Ἰδοὺ ὁ Χριστὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστι. Βλέπε, ὅτι οὐδείς ε ἀναγκάζει ἐλθεῖν ἐπὶ τοῦτο τὸ σχῆμα. Βλέπε, ὅτι σὺ ἐκ προέσεως θέλεις τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος.

Ἀπόκρισις. Ναί, τίμιε πάτερ, ἐκ προθέσεως.

Καὶ μετὰ τὸ συντάξασθαι, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεύς.

Λάβε τὸ ψαλίδιον καὶ ἐπίδος μοι αὐτό.

Καὶ ἐπιδόντος αὐτοῦ τὸ ψαλίδιον τῷ Ἡγουμένῳ, λέγει πάλιν ρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεύς.

Ἰδοὺ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ λαμβάνεις αὐτό. Βλέπε δὲ τίνι ιντάσσῃ, τίνι προςέρχῃ καὶ τίνι ἀποτάσσῃ.

Καὶ λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸ ψαλίδιον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἡγουμένου, ἔγει·

Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ

εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Εἶτα κουρεύει αὐτὸν σταυροειδῶς, λέγων οὕτως·

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) κείρεται τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Καὶ ψάλλεται παρὰ τῶν ἀδελφῶν τὸ, Κύριε, ἐλέησον. Εἶτα ἐνδύει αὐτὸν τὸ ἱμάτιον, λέγων·

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) ἐνδύεται χιτῶνα δικαιοσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) λαμβάνει τὸ παλλίον τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος, εἰς στολὴν ἀφθαρσίας καὶ σεμνότητος, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) ἐνδύεται τὸ κουκούλιον τῆς ἀκακίας εἰς περικεφαλαίαν ἐλπίδος σωτηρίου, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) λαμβάνει τὸν ἀνάλαβον, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀναλαμβάνων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ἀκολουθῶν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) περιζώννυται τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ δύναμιν ἀληθείας, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) ὑποδύεται τὰ σανδάλια εἰς ἑτοιμασίαν τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν (ὁ δεῖνα) ἔλαβε τὸ μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύριε, ἐλέησον.

Ἐνδυομένου δὲ αὐτοῦ, ψάλλονται τὰ τροπάρια ταῦτα. Ἦχος τέταρτος.

Ἐνδύσασθε χιτῶνα τῆς σωτηρίας, ζώσασθε τὴν ζώνην τῆς σωφροσύνης, δέξασθε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Τοὺς πόδας τοὺς νοητοὺς ὁπλίσατε τῆς ἐγκρατείας τοῖς ὅπλοις καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με

άτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίῳ ριέθηκέ μοι μίτραν καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμον.

Αἱ δὲ εὐχαί, ἃς λέγει ὁ ἱερεύς, εἰσὶν αὗται.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πιστὸς ἐν ταῖς παραγγελίαις σου καὶ ιεταμέλητος ἐν τοῖς χαρίσμασί σου καὶ ἄφατος ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ υ· ὁ καλέσας τὸ πλάσμα σου κλήσει ἁγίᾳ καὶ ἀγαγὼν τὸν δοῦλόν υ εἰς τὴν πνευματικήν σου ζωήν· Δὸς αὐτῷ βίον εὐσχήμονα, ποτείαν ἐνάρετον καὶ ἀκατάγνωστον, ἵνα ἐν ἁγιασμῷ πολιτευσάμενος πιλον διατηρήσῃ, ὅπερ τῇ δυνάμει σου ἐνεδύσατο σχῆμα. Τῷ μὲν ῶνι τὴν δικαιοσύνην ἀμπεχόμενος, τῇ δὲ ζώνῃ τὴν νέκρωσιν τοῦ ίματος καὶ τὴν σωφροσύνην ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, τῷ δὲ κουκουλίῳ ν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου θέμενος, τῷ δὲ ἀναλάβῳ, τῷ σταυρῷ ὶ τῇ πίστει κατακοσμούμενος, τῷ δὲ περιβολαίῳ, στολὴν ἀφθαρας θωρακιζόμενος· τοῖς δὲ σανδαλίοις, ἵνα ἐπιβῇ τῇ ὁδῷ τῆς εἰνης καὶ τῆς σωτηρίας, ὅπως γένηται φοβερὸς τοῖς ὑπεναντίοις, άλωτος τοῖς πολεμίοις, πάσης ἡδονῆς καὶ αἰσχίστης ἐπιθυμίας λότριος. Ὑπακοὴν παιδευόμενος, ἐγκράτειαν μετερχόμενος, τῷ τῆς κήσεως στοιχῶν κανόνι, ἵνα ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευτικαῖς γεραίρῃ τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῖς νεσι κατακολουθῶν τοῦ μεγάλου προφήτου Ἠλιοῦ καὶ τοῦ ἁγίου ιάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ, ἵνα φθάσας τὸ μέτρον τῆς λειότητος τὸν δρόμον τελέσῃ, τὴν πίστιν τηρήσῃ καὶ ἐνδύσηται τὴν ν ἀγγέλων ἀφθαρσίαν καὶ συναριθμηθῇ τῇ ἁγίᾳ σου ποίμνῃ καὶ χῃ τῆς ἐκ δεξιῶν σου παραστάσεως καὶ ἀκούσῃ τῆς μακαρίας φως· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιισμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἧς καὶ ἡμᾶς κληνόμους γενέσθαι ἀξίωσον ὁ Θεὸς τῇ σῇ ἀγαθότητι. Ὅτι Θεὸς έους, οἰκτιρμῶν καὶ φιλανθρωπίας ὑπάρχεις καὶ σοὶ τὴν δόξαν απέμπομεν, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ Διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰςάγαγε τὸν δοῦλόν σου (τόνδε) εἰς τὴν ευματικήν σου αὐλὴν καὶ συγκαταρίθμησον αὐτὸν τῷ λογικῷ σου ιμνίῳ. Κάθαρον αὐτοῦ τὸ φρόνημα ἀπὸ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυῶν καὶ τῆς κενῆς ἀπάτης τοῦ βίου τούτου· καὶ δὸς αὐτῷ ἀδιαλείτως μνημονεύειν τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσί σε καὶ αυρώσασιν ἑαυτοὺς τῷ βίῳ, διὰ τὴν βασιλείαν σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ ιμὴν καὶ ἐπίσκοπος τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμ-

πομεν, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰ δὲ οὐκ ἔστι λειτουργία, λέγονται τὰ παρόντα εἰρηνικά, ὁ ἀπόστολος καὶ τὸ εὐαγγέλιον.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν (τοῦδε) καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ σκέπης καὶ βοηθείας αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀμέμπτως, ἀκατακρίτως καὶ ἀνεμποδίστως διανῦσαι αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ φωτισθῆναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν ἐγκρατείᾳ καὶ ἀσκήσει, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀπαλλαγῆναι αὐτὸν πάσης κοσμικῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα συγγενεῖς προςπαθείας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ συγχωρήσεως τῶν πλημμελημάτων αὐτοῦ καὶ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ὑψηλότερον τῶν τοῦ κόσμου φρονημάτων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ διάγειν αὐτὸν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ εὐλαβείᾳ καὶ σεμνότητι, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἀποθέσθαι αὐτὸν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνδύεσθαι τὸν νέον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον.

Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Ὁ ἱερεύς. Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν.

Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούϊα.

Προκείμενον.

Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου.

Στιχηρά.

Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου.

Πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα c. 6, 10—17.

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον c. 10, 37 — c. 11, 1.

Ὁ διάκονος. Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀφέσεως καὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τοῦ δεῖνος).

Ὁ ἱερεύς. Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις.

Καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, λέγων·

Εἶπεν ὁ Κύριος, εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι.

Καὶ τὸ κηρίον ἁπτόμενον καὶ λέγει·

Εἶπεν ὁ Κύριος, οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ εὐθὺς ἀσπάζεται ὁ ἀποκαρεὶς τὸν σταυρὸν, οἱ δὲ ἀδελφοὶ ψάλλουσι τὸ ἰδιόμελον. Ἦχος πρῶτος.

Ἐπιγνῶμεν, ἀδελφοὶ, τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν· τὸν γὰρ ἐκ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν πατρικὴν ἑστίαν ἀναδραμόντα ἄσωτον υἱὸν ὁ πανάγαθος πατὴρ προϋπαντήσας ἀσπάζεται καὶ πάλιν τῆς ἰδίας δόξης χαρίζεται τὰ γνωρίσματα. Καὶ μυστικὴν τοῖς ἄνω ἐπιτελεῖ εὐφροσύνην, θύων τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν, ἵνα ἡμεῖς ἀξίως πολιτευσώμεθα τῷ τε θύσαντι φιλανθρώπῳ πατρὶ καὶ τῷ ἐνδόξῳ θύματι· τῷ σωτῆρι τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ εὐθὺς γίνεται ὁ ἀσπασμὸς καὶ ἀπόλυσις.

E. *Εὐχὴ εἰς τὸ ἀποκουκουλίσαι.*[1]

Πολυέλεε Κύριε, ὁ δωρησάμενος τῷ δούλῳ σου διὰ τῆς ἀναλήψεως τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος τὸ κουκούλιον, εἰς περικεφαλαίαν ἐλπίδος σωτηρίου, ἀναφαίρετον ἐκ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς τὴν τοιαύτην χάριν σου διατήρησον· συνέχων καὶ συνθάλπων τὸ τῆς διανοίας αὐτοῦ ἡγεμονικὸν ἐξ ἐναντίων προσβολῶν ἀπαρασάλευτον, ὅπως τὴν τοῦ πονηροτάτου ὄφεως, τοῦ τηρεῖν αὐτοῦ τὴν πτέρναν συγχωρηθέντος, καταπατῶν κάραν, πρὸς σὲ τὴν φοβερὰν καὶ μόνην κεφαλὴν τῶν ἁπάντων, τοὺς νοητοὺς αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς αἴρῃ. Ὅτι σὺ εἶ ὁ φωτισμὸς καὶ ἁγιασμὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνατε.

Τὸν τῇ πυρίνῃ κεφαλῇ τὴν ἰδίαν κεφαλὴν σοὶ τῷ ἀοράτῳ καὶ μόνῳ σοφῷ Θεῷ ὑποκλίναντα, Δέσποτα, εὐλόγησον· καθαγίασον, ὑπερφρούρησον ἐκ πασῆς ἐπιβλαβοῦς ἐπηρείας ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου.

---

1) Monachus recens consecratus octavo die post, sollemni oratione praemissa deponit τὸ κουκούλιον.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμις καὶ σοὶ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

F. Ἑρμηνεία εἰς ἐγκαίνια ναοῦ.

(Ex Typico Constantinopolitano anno 1851 typis excuso.)

Ὀφείλει τοιγαροῦν ὁ ταχθεὶς ἀρχιερεὺς ἐν τῷ ἐγκαινιασμῷ ἐπιτάξαι προετοιμασθῆναι τὰ εἰς ἀπαρτισμὸν καὶ εἰς συμπλήρωσιν τῆς καθιερώσεως καὶ τοῦ ἐγκαινιασμοῦ διατεταγμένα διάφορα εἴδη, ὡς ἐν τῷ εὐχολογίῳ ὁρῶνται. Τῇ δὲ ἐρχομένῃ ἑσπέρᾳ ἀπέρχεται ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ κλήρου εἰς τὸν νέον ναὸν καὶ καταρτίζει τὰ ἅγια λείψανα (Martyrum reliquias) *εἰς μερίδας τρεῖς ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης· καὶ τεθέντων τούτων ἔνδον τοῦ δισκαρίου καὶ ἄνωθεν ἀστερίσκου καὶ καλυφθέντων μετὰ καλύμματος, ποιεῖ ὁ ἀρχιερεὺς εὐλογητόν. Τρισάγιον. Ὅτι σοῦ. Καὶ ψάλλονται τὰ Τροπάρια· Οἱ μάρτυρές σου Κύριε. Ἀθλοφόροι Κυρίου. Τοὺς μάρτυρας Χριστοῦ. Τὸ τῆς ἡμέρας Τροπάριον. Εἶτα Ὡς ἀπαρχὰς τῆς φύσεως. Δόξα, μαρτύρων θεῖος χορός. Καὶ νῦν, Θεοτόκε σὺ εἶ ἡ ἄμπελος. . . Μετὰ τῶν ἀθλοφόρων. Καὶ ἀπόλυσις. Καὶ εἰ μὲν ἐστὶ πλησίον ἄλλος ναὸς ἐγκαινιασμένος εἰςφέρει ταῦτα ἐν αὐτῷ πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ τίθησιν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ καὶ ἅπτει κηρὸς δι' ὅλης τῆς νυκτός· ψάλλεται δὲ λυχνικὸν καὶ παννυχὶς εἰς τὸν ναὸν τὸν ἀποδεξάμενον τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, ὑπὸ τῶν ἐκεῖσε διατελούντων· εἰ δὲ οὐκ ἔστι τοιοῦτος ναὸς, τότε, ἡ ἅπασα ἀκολουθία γίνεται ἐν τῷ νέῳ ναῷ.*

Εἰ ἐν Κυριακῇ.

Εἰς τὴν ἀγρυπνίαν, ἐν τῷ μεγάλῳ ἑσπερινῷ, μετὰ τὸν προοιμιακὸν, ψάλ. τὸ α'. Ἀντίφωνον, τὸ Μακάριος ἀνήρ. μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τούτου ἀναγινώσκεται χῦμα (lectio, recitatio) *τὸ λοιπὸν τοῦ καθίσματος. Εἰς τὸ, Κύριε ἐκέκραξα ψάλ. ἀναστάσιμον δ'. τοῦ ἐπωνομαζομένου ἁγίου γ'. καὶ τῶν ἐγκαινίων γ'. Δόξα, τοῦ ἁγίου. Καὶ νῦν, τῶν ἐγκαινίων. Εἴςοδος μεγάλη. Προκείμενον τῆς ἡμέρας. Καὶ τὰ ἀναγνώσματα τῶν ἐγκαινίων. Εἶτα ἡ ἐκτενὴς, ὡς σύνηθες καὶ ἡ ἀρτοκλασία· ἐν ᾗ ψάλ. ἐξ ἀμφοτέρων τῶν χορῶν τὸ, Θεοτόκε παρθένε, ὀκτάηχον. Εἰς τὸν στίχον, τὰ ἀναστάσιμα στιχηρά. Δόξα, τοῦ ἁγίου τῆς μονῆς. Καὶ νῦν, τῶν ἐγκαινίων. Νῦν ἀπολύεις. Τρισάγιον κτλ. Ἀπολυτικόν. Ἀναστάσιμον, τοῦ ἁγίου, τῶν ἐγκαινίων καὶ ἀπόλυσις, μεθ' ἧς γίνεται ἀνάγνωσις. Εἶτα ποιεῖ ὁ προεστὼς εὐλο-*

γητόν. Τρισάγιον. Κύριε ἐλέησον ιβ΄. ὁ Ν΄. καὶ ψάλ. τὸν τριαδικὸν κανόνα κατ᾽ ἦθος κτλ. ὁ ἑξάψαλμος εἰς τὸ Θεὸς Κύριος. Τὰ Τροπάρια ὡς εἰς τὸν ἑσπερινόν. Τὸ ψαλτήριον καὶ ὁ πολυέλεος. Τὰ ἀναστάσιμα καθίσματα μετὰ τῶν ἐγκαινίων. Οἱ ἀναβαθμοὶ τοῦ ἤχου. Καὶ τὸ, Προκείμενον. Τὸ, Πᾶσα πνοή. Τὸ ἑωθινὸν εὐαγγέλιον κτλ. ὁ ἀναστάσιμος κανὼν, τῶν ἐγκαινίων καὶ τοῦ ἁγίου τῆς μονῆς ἀνὰ δ΄. ἀπὸ γ΄. ᾠδῆς, κοντάκιον καὶ οἶκος, τὰ ἀναστάσιμα χῦμα. Εἶτα ψάλ. κάθισμα τοῦ ἁγίου καὶ τῶν ἐγκαινίων ἀφ᾽ ἕκτης, κοντάκιον καὶ οἶκος τῶν ἐγκαινίων καὶ τὸ συναξάριον τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ἁγίου. Αἱ καταβασίαι, τῆς ἡμέρας, ἡ τιμιωτέρα, τὸ, Ἅγιος Κύριος. Ἐξαποστειλάριον ἀναστάσιμον τοῦ ἁγίου καὶ τῶν ἐγκαινίων τὸ, Πᾶσα πνοή. Καὶ τὸ, Αἰνεῖτε. Εἶτα κατέρχεται ὁ ἀρχιερεὺς ἐκ τοῦ θρόνου καὶ ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐλθὼν, προτιθεμένου πευκίου καὶ προςκεφαλαίου, κλίνας τὰ γόνατα καὶ βλέπων κατὰ ἀνατολὰς ἀναγινώσκει τὰς δύω προκαθαρτικὰς εὐχὰς τῶν ἐγκαινίων. Καλλίστου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, τὰς πρὸ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἐγκαινίων ἐν τῷ εὐχολογίῳ κειμένας. Εἶτα λαμβάνει καιρὸν, ψάλλοντος τοῦ α΄. χοροῦ, Τὸν δεσπότην καὶ ἀρχιερέα. Καὶ εὐθὺς τοὺς αἴνους, ἀναστάσιμα δ΄. καὶ τῶν ἐγκαινίων δ΄. δευτεροῦντες τὸ α΄. Δόξα, τοῦ Ἁγίου. Καὶ νῦν, τῶν ἐγκαινίων Δοξολογ. Μ. καὶ ἀπόλυσις. Εἶτα τὰ τῆς κηρομαστίχης εἴδη τῇ χύτρᾳ βάλλοντες τιθέασιν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ πυρὸς καὶ μετὰ τὸ διαλυθῆναι αὐτὰ, πλησίον πάλιν τὴν χύτραν κατέχουσι τοῦ πυρὸς, ἵνα μὴ ἀποψυχρανθῶσι τὰ ἐν αὐτῇ· ὡςαύτως καὶ ἑτέραν χύτραν πληροῦντες ὕδατος, παρατιθέασι τῷ πυρὶ ὅπως θερμανθῇ εἰς ἔκπλυσιν τῆς θείας τραπέζης· εἶτα περιδεσμοῦσι τὰ χαρτία εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κίονος, ὥςτε ἐξέχειν αὐτὰ ἐπάνω τοῦ χείλους δακτύλους δύω καὶ ἀναγεμίζουσιν ἔσωθεν τὸν γῦρον τῶν χαρτίων μὲ τὸ τετριμένον μάρμαρον, ἵνα μὴ ῥεύσῃ ἡ κηρομαστίχη καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἀναγκαίων προετοιμασθέντων, ποιεῖ ὁ ἀρχιερεὺς εὐλογητόν. Καὶ εὐθὺς τὸ, Κύριε εἰςάκουσον τῆς προσευχῆς μου. Εἶτα γίνεται μικρὰ συναπτὴ παρὰ τοῦ διάκονου Ἔτι καὶ ἔτι . . . καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ, ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὁ διάκονος, Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὁ ἀρχιερεὺς τὴν εὐχήν· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν κτλ. Εἶτα, Εἰρήνη πᾶσι, ὁ διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν. Καὶ τὴν εὐχὴν ὁ ἀρχιερεὺς μυστικῶς· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς ἁγίας δεσποίνης κτλ. Καὶ τὴν ἐκφώνησιν. Εἴη τὸ κράτος. Καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν, αἴρει τὰ ἅγια λείψανα ὁ ἀρχιερεὺς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἁγίου δίσκου, προπορευομένων τῶν ἱερέων μετὰ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων, σταυροῦ τε καὶ ἑξαπτερύγων, μετὰ λαμπάδων καὶ τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων τὰ τροπάρια. Ἅγιοι μάρτυρες. Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεός. Καὶ ἐξελθόντες τοῦ ναοῦ ἐρχόμεθα γῦρωθεν αὐτοῦ. Ψάλλοντες τὰ

Ἰδιόμελα. Ἐγκαινίζου ἐγκαινίζου. Πάλαι μὲν ἐγκαινίζων. Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι. Δόξα, Καὶ νῦν, Ὁ ἐπὶ τῶν κόλπων τῶν πατρικῶν. Ὅταν φθάσωμεν ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ, τίθενται τὰ ἱερὰ λείψανα ἐπὶ τετραποδίου καὶ ἀναγινώσκεται ὁ ἀπόστολος παρὰ τοῦ διακόνου καὶ τὸ εὐαγγέλιον παρὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ μετὰ τοῦτο ἐρχόμεθα πάλιν γύρωθεν τοῦ ναοῦ, ψάλλοντες τὴν γ'. ᾠδὴν τοῦ κανόνος καὶ ὅταν φθάσωμεν ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ ἀναγινώσκομεν πάλιν, ὡς ἀνωτέρω, ἀπόστολον καὶ εὐαγγέλιον καὶ πάλιν πορευόμεθα γύρωθεν τοῦ ναοῦ ψάλλοντες τὴν ϛ'. ᾠδὴν τοῦ κανόνος. Ἐλθόντες δὲ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεύς, εὐλογητὸς εἶ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Εἶτα ψάλλουσι τὸ Τροπάριον. Ὁ ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως οἰκοδομήσας τὴν ἐκκλησίαν σου ἀγαθέ, ἐν αὐτῇ κατεύθυνον τὰς ἱκεσίας ἡμῶν καὶ πρόσδεξαι λαὸν ἐν πίστει βοῶντά σοι· σῶσον ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἡμῶν, σῶσον ἡμᾶς.

Ἐν δὲ τῷ ψάλλεσθαι τοῦτο, ἀποτίθεται ὁ ἀρχιερεὺς τὰ ἅγια λείψανα ἐν τῷ τετραποδίῳ ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ καὶ οὕτως ἐπεύχεται τὴν εὐχήν, Ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ διὰ τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐγκαινίσας ἡμῖν τὴν τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίας τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων τὴν εἴσοδον, ἔνθα οἶκος ἑορταζόντων καὶ ἡ φωνὴ ἀγαλλιάσεως· αὐτὸς φιλάνθρωπε δέσποτα, ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίους δούλους σου, τὸν ἐγκαινισμὸν ἑορτάζοντας τοῦ σεβασμίου ναοῦ τοῦ ἁγίου τοῦ δεῖνος εἰς σύμβολον τῆς ἁγιωτάτης σου ἐκκλησίας, τοῦτ' ἔστιν αὐτοῦ τοῦ σκήνους ἡμῶν, ὅπερ τὸν ναόν σου διὰ τοῦ ἀποστόλου καὶ πανευφήμου Παύλου ὀνομάσαι κατηξιώσας καὶ τοῦτον στερέωσον μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀσάλευτον καὶ δεδοξασμένον ἐν σοὶ καὶ ἀξίωσον ἡμᾶς ἐν αὐτῷ αἰνέσεις καὶ δοξολογίας ἀκαταγνώστους προςάγειν τῇ δόξῃ σου καὶ τῷ μονογενεῖ σου υἱῷ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ τῷ ἁγίῳ σου πνεύματι ἐν ἐπιγνώσει καὶ αἰσθήσει προςκυνοῦντάς σε ἐν φόβῳ σου τῶν θείων ἀξίους δειχθῆναι οἰκτιρμῶν, εὐπροςδέκτους τε τῇ ἀγαθότητι γένεσθαι τὰς δεήσεις ταύτας, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, τῇ ἀφάτῳ σου εὐσπλαγχνίᾳ προςαγομένας. Πρεσβείαις τῆς ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαύῃ καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εἶτα λέγει τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου.

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταστήσας ἐν οὐρανῷ τάγματα καὶ στρατιὰς ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων εἰς λειτουργίαν τῆς σῆς δόξης·

οίησον σὺν τῇ εἰςόδῳ ἡμῶν εἴςοδον ἁγίων ἀγγέλων γενέσθαι συλ-
ιτουργούντων ἡμῖν τὴν σὴν ἀγαθότητα. Ἐκφώνως· ὅτι σοι πρέ-
ει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προςκύνησις, τῷ πατρί κτλ.

*Καὶ τῶν πυλῶν κεκλεισμένων, λέγει ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφώνως, τὸ,
ἰρατε πύλας... ἑτέρου ἀντιφωνοῦντος ἔσωθεν τοῦ ναοῦ, τὸ, Τίς
ιτιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; ὁ ἀρχιερεὺς πάλιν ἔξωθεν ἐκφω-
ῖ, Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατός... Ταῦτα δὲ λέγονται ἐκ τρίτου.
αὶ εὐθὺς ὁ ἀρχιερεὺς σφραγίζει τρὶς τὰς πύλας μετὰ τῶν ἁγίων
ιψάνων καὶ τῶν πυλῶν ἀνοιγομένων καὶ πάντων εἰςερχομένων ψάλ-
ιυσι τὸ Τροπάριον τῶν ἐγκαινίων.* Ὡς τοῦ ἄνω στερεώματος τὴν
ἰπρέπειαν καὶ τὴν κάτω συναπέδειξας ὡραιότητα τοῦ ἁγίου σκηνώ-
ατος τῆς δόξης σου, Κύριε· στερέωσον αὐτὸν εἰς αἰῶνα αἰῶνος καὶ
ρόςδεξαι ἡμῶν τὰς ἐν αὐτῷ ἀπαύστως προςφερομένας δεήσεις διὰ
ῆς Θεοτόκου, ἡ πάντων ζωὴ καὶ ἀνάστασις.

*Καὶ εἰςερχομένων τοῦ τε ἀρχιερέως καὶ τῶν ἱερέων ἐν τῷ ἁγίῳ
ἡματι, ἀποτίθενται τὰ ἅγια λείψανα εἰς τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς
ιγυρᾶν θήκην καὶ τούτοις ἐπιχέεται ἅγιον μῦρον καὶ ἀσφαλίζουσι
ιῦτα μετὰ πάσης ἀσφαλείας καὶ προςοχῆς μεγάλης καὶ λέγουσιν
: γ΄. τὸ,* Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν κτιτόρων τοῦ ἁγίου ναοῦ τούτου.
*αὶ ἐπισυνάπτει ὁ ἀρχιερεὺς τὰς δύω εὐχάς. Καὶ μετὰ τὸ, Ἀμήν.
ςφέρουσι καὶ ἐκχέουσι τὴν κηρομαστίχην ἐν μέσῳ τοῦ φυτοῦ καὶ
ινεφαρμόζουσι τὰ χαρτία καὶ ἐπιλαμβάνοντες τῆς τραπέζης, τιθέασι
ιύτην ἐπὶ τοῦ κίονος· τούτων γινομένων, ψάλλουσιν οἱ χοροὶ εἰς
ιον β΄. τὸν 144 ψαλμὸν,* Ὑψώσω σε ὁ Θεός μου. *Καὶ ξεομένης τῆς
τοῤῥευσάσης κηρομαστίχης, καθαιρομένου τε τοῦ τόπου ἐφ᾽ οὗ ἐῤ-
ιυσε, ψάλλουσι τὸν 22 ψαλμόν.* Κύριος ποιμαίνει με καὶ οὐδέν με
ιτερήσει. *Εἶτα ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς,* Εὐλογητὸς ὁ Θεός. *Καὶ εὐθὺς
έρουσι τὸ σάβανον καὶ περιτιθέασιν αὐτὸ ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα ἐπάνω
ῶν ἀρχιερατικῶν ἀμφίων ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, τοῦ μὴ φαίνε-
θαι τὰ ἀρχιερατικὰ ἄμφια καὶ δεσμοῦσι μετὰ ζώνης. Ἐν δὲ τοῖς
ιαχίοσι περιτυλίσσονται τὰ δύο καινὰ μανδήλια, δεσμούμενα καὶ
ιτὰ ὑπὸ ζώνης. Καὶ οὕτω στολισαμένου τοῦ ἀρχιερέως τίθεται
εύκιον καὶ προςκεφάλαιον ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν· καὶ τοῦ
ιακόνου λέγοντος,* Ἔτι καὶ ἔτι κλίναντες τὰ γόνατα... *ὁ ἀρχιερεὺς
λίνας τὰ γόνατα λέγει τὴν εὐχήν.* Ὁ Θεὸς ὁ ἄναρχος καὶ ἀΐδιος, ὁ
: μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι πάντα παραγαγὼν, ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρός-
ον καὶ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανὸν, τὴν δὲ γῆν ὑποπόδιον, ὁ τῷ
Ιωϋσῇ πρόςταγμα δοὺς καὶ ὑπογραμμὸν, τῷ δὲ Βεσελεὴλ πνεῦμα
ιφίας ἐνθεὶς καὶ ἱκανώσας αὐτοὺς πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς τοῦ μαρ-
ιρίου σκηνῆς, ἐν ᾗ λατρείας δικαιώματα ἦν, τῆς ἀληθείας εἰκόνες
ιὶ προχαράγματα, ὁ τῷ Σολομῶντι πλάτος καὶ χύμα καρδίας δωρη-

σάμενος καὶ δι' αὐτοῦ τὸν παλαιὸν ναὸν ἀναστήσας, τοῖς ἁγίοις δὲ πανευφήμοις ἀποστόλοις τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς ἐγκαινίσας τὴν χάριν καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας καὶ τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε, τῶν δυναμέων, ἐν πάσῃ τῇ γῇ καταφυτεύσας, εἰς τὸ προσάγεσθαί σοι τὰς ἱερὰς καὶ ἀναιμάκτους θυσίας, ὁ καὶ τοῦτον τὸν ναὸν νῦν εὐδοκήσας ἐπ' ὀνόματι οἰκοδομηθῆναι τοῦ ἁγίου, τοῦ δεῖνος, πρὸς δόξαν σὴν καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ τοῦ παναγίου σου πνεύματος. αὐτὸς ἀθάνατε καὶ μεμεγαλόδωρε βασιλεῦ, μνήσθητι τῶν οἰκτιρμῶν σου καὶ τὰ ἐλέη σου, ὅτι ἀπὸ τοῦ αἰῶνός εἰσι· καὶ μὴ βδελύξῃς ἡμᾶς πλήθει μεμολυσμένους ἁμαρτιῶν, μηδὲ βεβηλώσῃς τὴν διαθήκην σου διὰ τὴν ἡμετέραν ἀκαθαρσίαν· ἀλλὰ πάριδε καὶ νῦν τὰ παραπτώματα ἡμῶν καὶ ἐνίσχυσον ἡμᾶς καὶ ἱκάνωσον τῇ χάριτι καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ἁγίου σου πνεύματος, ἐκτελέσαι ἀκατακρίτως τὸν ἐγκαινισμὸν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ θυσιαστηρίου ποιήσασθαι τὴν καθιέρωσιν· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ εὐλογῶμέν σε ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ μυστικαῖς λειτουργίαις καὶ τὴν σὴν εὐσπλαγχνίαν διὰ παντὸς μεγαλύνωμεν. Ναὶ, δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς, ἐπάκουσον ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν δεομένων σου καὶ κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα καὶ προσκυνητὸν καὶ παντοδύναμον καὶ ἁγίασον τὸν οἶκον τοῦτον· πλήρωσον αὐτὸν φωτὸς ἀϊδίου, αἱρέτισον αὐτὸν εἰς κατοίκησίν σου, ποίησον αὐτὸν τόπον σκηνώματος τῆς δόξης σου, κατακόσμησον αὐτὸν τοῖς θείοις σου καὶ ὑπερκοσμίοις χαρίσμασι, κατάστησον αὐτὸν λιμένα χειμαζομένων, ἰατρεῖον παθῶν, καταφύγιον ἀσθενῶν, δαιμόνων φυγαδευτήριον, ἐν τῷ εἶναι ὀφθαλμούς σου ἀνεῳγμένους ἐπ' αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς καὶ τὰ ὦτά σου προσέχοντα εἰς τὴν δέησιν ἡμῶν τῶν ἐν φόβῳ σου καὶ εὐλαβείᾳ ἐν αὐτῷ εἰσιόντων καὶ ἐπικαλουμένων τὸ πάντιμον καὶ προσκυνητὸν ὄνομά σου· ὅσα αἰτήσονταί σε καὶ σὺ εἰσακούσῃ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ποιήσεις ἔλεος καὶ ἵλεως ἔσῃ. Φύλαξον αὐτὸν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀσάλευτον καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον ἅγιον ἁγίων ἀνάδειξον τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου σου πνεύματος. Δόξασον αὐτὸν ὑπὲρ τὸ κατὰ νόμον ἱλαστήριον, ὥστε τὰς ἐν αὐτῷ τελουμένας ἱερουργίας εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερόν σου θυσιαστήριον καταντᾶν καὶ τὴν χάριν ἡμῖν τῆς ἀχράντου κατακομίζειν ἐπισκιάσεως· θαῤῥοῦμεν γὰρ οὐκ εἰς τὴν τῶν ἡμετέρων χειρῶν ὑπουργίαν, ἀλλ' εἰς τὴν σὴν ἄφατον ἀγαθότητα.

Εἶτα ὁ διάκονος. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, ἀνάστησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν κτλ. τῆς Μ. συναπτῆς. Ὁ ἀρχιερεὺς τὴν ἐκφώνησιν, ἔπειτα ἐρχόμενος ὁ ἀρχιερεὺς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ λαβὼν τὰ νίτρα (ἢ μοσχοσάπωνα)

σφραγίζει ταῦτα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ῥίπτει αὐτὰ σταυροειδῶς εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ φέρουσι τὸ χλιαρὸν ὕδωρ καὶ τοῦ διακόνου εἰπόντος, Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, ὁ ἀρχιερεὺς κλίνας τὴν κεφαλὴν, ἐπεύχεται τὸ ὕδωρ μυστικῶς, καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ἐπιχέει τὸ ὕδωρ τρὶς ἐπὶ τῆς τραπέζης λέγων, Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἀμήν. Καὶ διὰ τοῦ ἐκχυθέντος ὕδατος μετὰ τῶν ἐπιτεθέντων νίτρων ἐκπλύνει τὴν τράπεζαν, εἶτα σπογγίζει αὐτὴν μετὰ τῶν καινῶν σπόγγων, τὸν δὲ κίονα, ὡς μὴ δυνάμενος ταῖς χερσὶ σπογγίσαι, ἐκπλύνει τε καὶ σπογγίζει μετὰ τοῦ σπόγγου. Ἐν δὲ τῷ γίνεσθαι ταῦτα ψάλλεται ὁ 83 ψαλμός. Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν καὶ ἀποσπόγγισιν, δοξάζει ὁ ἀρχιερεὺς λέγων ἐκφώνως Δόξα τῷ Θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἶτα λαμβάνει βικίον (ἤγουν κανίον) ῥοδοστάμου καὶ ἐπιχέων πλύνει τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ σπογγίζει μετὰ τῶν ἀντιμινσίων. Τούτων γενομένων ψάλλουσιν εἰς ἦχον βαρὺν, τὸ, Ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. Εἶτα δοξάζει ὁ ἀρχιερεὺς, λέγων. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Εἶτα λαμβάνει τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἁγίου μύρου καὶ τοῦ διακόνου λέγοντος, Πρόσχωμεν, ὁ ἀρχιερεὺς ἐπιχέων τῇ ἁγία τραπέζῃ λέγει τρὶς τὸ, Ἀλληλούϊα, ὥςπερ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ δι᾽ αὐτοῦ ποιεῖ σταυροὺς τρεῖς, μέσον ἕνα καὶ δύω ἑκατέρωθεν καὶ ἀλείφει τῇ χειρὶ διὰ τῶν τριῶν ἐκείνων σταυρῶν πᾶσαν τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ποιεῖ δὲ καὶ σταυροὺς εἰς τὸν κίονα τῆς τραπέζης δι᾽ αὐτοῦ καὶ σπογγίζει μετὰ τῶν ἀντιμινσίων τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Καὶ τούτων γινομένων ψάλλεται ὁ 132 ψαλμὸς, Ἰδοὺ δὴ τὶ καλὸν. Εἶτα λέγει ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφώνως, Δόξα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ τὸ, Δόξα σοι, ἁγία Τριὰς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Εἶτα δὲ εἰς τὰς τέσσαρας τῆς τραπέζης γωνίας τὰ τέσσαρα ὑφάσματα ἐπιτίθησι τοὺς τέσσαρας εὐαγγελιστὰς τετυπωμένους ἔχοντα, ἢ μόνα τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἢ ἀντ᾽ αὐτῶν τέσσαρα χαρτία προςκολλῶν ταῦτα μετὰ τῆς κηρομαστίχης. Εἶτα λαμβάνει τὸ λεγόμενον κατασάρκιον, οὗ τῇ τραπέζῃ ἐφαπλουμένου, δεσμοῦνται οἱ σχοῖνοι σταυροειδῶς ὑποκάτωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης εἰς τὸν κίονα, ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα γίνονται ψάλλεται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν χορῶν ὁ 131 ψαλμὸς, Μνήσθητι Κύριε, τοῦ Δαβίδ. Καὶ τούτου πληρουμένου λέγει ὁ ἀρχιερεὺς. Δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Μετὰ δὲ ταῦτα νιπτόμενος τὰς χεῖρας ἔν τινι ἀγγείῳ καινῷ ἢ ἐν τῷ χωνευτηρίῳ ὥςτε μηδόλως ἐκχυθῆναι ἔξωθεν οὐδὲ ῥανίδα μίαν μετὰ μεγάλης εὐλαβείας καὶ προςοχῆς, μανδηλίῳ τε καινῷ ταύτας σπογ-

γίσαι, λαμβάνει τὸν ἐπενδύτην (ἤτοι τὸ ἅπλωμα τῆς ἁγίας τραπέζης), οὗ παρ' αὐτοῦ ἐφαπλουμένου, ψάλλεται ὁ 92 ψαλμός. Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν. Καὶ οὕτω δοξάζει ὁ ἀρχιερεὺς λέγων. Δόξα σοι, ἁγία Τριὰς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ μετὰ τὸ, Ἀμὴν, ἐφαπλοῖ ὁ ἀρχιερεὺς τῇ τραπέζῃ τὰ ἀντιμίνσια, θάτερον θατέρῳ ἐπιτιθέμενος καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπ' αὐτῷ τίθησι τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, εἶτα τίθησιν ἐπὶ τῇ τραπέζῃ καὶ τὸ ἱερὸν ἀρτοφόριον καὶ γίνεται ἀσπασμός. Καὶ μετὰ τοῦτο θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὸ ἱερατεῖον καὶ ὅλον τὸν ναόν. Ψάλλεται δὲ ἕως οὗ ἀποθυμιάσῃ ὁ ἀρχιερεὺς ὁ 25 ψαλμός. Κρῖνόν με Κύριε. Θυμιῶντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως εἷς τῶν ἱερέων ἐπακολουθεῖ ὄπισθεν βαστάζων τὸ τοῦ μύρου ἀγγεῖον καὶ ποιεῖ σταυροὺς ἐκ τοῦ μύρου εἰς ἕνα ἕκαστον κίονα καὶ πηγσὸν (ἤγουν κολῶνα καὶ καμάραν) τοῦ ναοῦ. Συμπληρουμένης δὲ τῆς θυμιάσεως καὶ τοῦ ψαλμοῦ, δοξάζει ὁ ἀρχιερεὺς οὕτω. Δόξα τῇ ἁγίᾳ καὶ παντοδυνάμῳ καὶ ζωοποιῷ Τριάδι, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Εἶτα ὁ διάκονος, Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὁ ἀρχιερεὺς τὴν ἐκφώνησιν, Ὅτι πρέπει. Ὁ διάκονος τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὁ ἀρχιερεὺς τὴν εὐχὴν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καὶ ταύτην τὴν δόξαν τοῖς ὑπὲρ σου ἀθλήσασιν ἁγίοις μάρτυσι δωρησάμενος, τὸ σπείρεσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ τὰ λείψανα αὐτῶν, ἐν τοῖς ἁγίοις οἴκοις σου καὶ καρπὸν ἰαμάτων βλαστάνειν· αὐτὸς, δέσποτα, χορηγὸς πάντων τῶν ἀγαθῶν τυγχάνων (πρεσβείαις τῶν ἁγίων, ὧν ηὐδόκησας τὴν ἀπόθεσιν τῶν λειψάνων ἐν τούτῳ τῷ σεπτῷ ναῷ γενέσθαι) ἀξίωσον ἡμᾶς ἀκατακρίτως τὴν ἀναίμακτόν σοι προσενεγκεῖν ἐν αὐτῷ θυσίαν καὶ δώρησαι ἡμῖν πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα· ἀντάμειψιν παρέχων καὶ ἐν τούτῳ τοῖς ἀθλήσασιν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου ὀνόματός σου, τὸ θαυματουργεῖν δι' αὐτῶν πρὸς ἡμετέραν σωτηρίαν. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἶτα εἰρήνη πᾶσι, ὁ διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν. Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τὴν εὐχὴν, Εὐχαριστοῦμέν σοι. Εἶτα λέγει. Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν. Καὶ λέγεται ὁ ἀπόστολος παρὰ τοῦ διακόνου καὶ τὸ εὐαγγέλιον παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, εἶτα κομίζεται τῷ ἀρχιερεῖ κανδήλα καινὴ, καὶ θρυαλλὶς (φυτρὶ) καὶ ἔλαιον, αὐτὸς δὲ ταῖς ἰδίαις χερσὶ πληρῶν ἐλαίου τὴν κανδήλαν, ἀνάπτει τὴν θρυαλλίδα καὶ ἀποτίθησι τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ. Καὶ λοιπὸν ἀποτιθέμενος τό, τε Σάβανον καὶ τὰ μανδύλια καὶ τὴν ζώνην, ἅτινα διανέμονται τῷ λαῷ, ἐπιτρέπει εἶτα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὑπηρέταις ἀνάψαι τὰς κανδήλας καὶ τοὺς κηρούς. Τούτων δὲ γινομένων ψάλλεται. Δόξα, Ἰδιόμ. τοῦ

γίου τῆς μονῆς. Καὶ νῦν, Τὴν μνήμην τῶν ἐγκαινίων ἐπιτελοῦντες Κύριε. Εἶτα Τρισάγιον. Τὸ Τροπάριον τοῦ ἁγίου τῆς μονῆς καὶ τῶν γκαινίων. Ὡς τοῦ ἄνω στερεώματος. Εἶτα Ἐκτενὴς παρὰ τοῦ διαόνου καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ, Ὅτι ἐλεήμων. Καὶ ἀπόλυσις. Εἰς ὴν λειτουργ. ψάλ. Ἀντίφωνα. Ἀπόστολος τοῦ ἁγίου τῆς μοῆς. Εὐαγγέλιον τῆς κυριακῆς κοιν. Κύριε ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴου σου. Εἴδομεν τὸ φῶς, καὶ ἀπόλυσις.

G. Coronatio Imperatoris facta a. 1324.

(E Ioannis Cantacuzeni Historiarum Lib. I. p, 196 sq. ed. Bonn.)

— Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, δευτέρᾳ ἱσταμένου Φεβρουαίου τῆς αὐτῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος, ὁ νέος βασιλεὺς παρὰ τοῦ πάπου καὶ βασιλέως ἐν τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐστέφθη ναῷ, Ἠσαΐου πατριαρχοῦντος. Ἡ τοιαύτη δὲ βασιλικὴ τελετὴ τοῦτον γίνεται τὸν ρόπον. Τῆς προθεσμίας ἐνστάσης, καθ' ἣν ἤδη τέτακται τῷ θείῳ ύρῳ χρίειν τὸν βασιλέα, τοὺς ἐν ἀξιώμασι πάντας καὶ τοὺς ἐν τέλει καὶ τὴν στρατιὰν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας ῆς νέας ταυτησὶ Ῥώμης οἰάκων ἐπειλημμένον, ἔτι δὲ καὶ πανδημεὶ ὴν πόλιν τοῖς βασιλείοις ἅμα ἕῳ πάντας παρεῖναι δεῖ. Περὶ δὲ δευτέραν ὥραν μάλιστα τῆς αὐτῆς ἡμέρας, τοῦ μέλλοντος χρισθήσεσθαι βασιλέως ἐπὶ ἀσπίδος καθεσθέντος, ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου, εἴγε περίεστι καὶ ὁ πατριάρχης τῶν ἐμπροσθίων ιερῶν ἐπιλαμβανόμενοι τῆς ἀσπίδος, τῶν δ' ἐπιλοίπων οἱ ἐν ἀξιώμασι ὑπερέχοντες δεσπόται τε καὶ σεβαστοκράτορες, εἴπερ εἰσὶν, ἢ οἱ ἐπιφανέστατοι μάλιστα τῶν συγκλητικῶν καὶ μετεωρίσαντες ὡς ἵνι μάλιστα αὐτὸν ἅμα τῇ ἀσπίδι, τοῖς πλήθεσιν ἐπιδεικνύουσι τὸν βασιλέα πάντοθεν περιϊσταμένοις. Ἐπευφημησάντων δὲ αὐτῶν, καταθέντες ἄγουσιν εἰς τὸν ναὸν, ἔνθα δεῖ τὴν τελετὴν γενέσθαι. Οἰκίσκου δ' ἐν αὐτῷ ξυλίνου τῆς τοιαύτης ἕνεκα χρείας προκατεσκευασμένου, τὸν νέον εἰςάγουσι βασιλέα καὶ τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα ἐνδιδύσκουσι, πρότερον τῶν ἀρχιερέων εὐλογούντων αὐτά. Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐ νενομισμένον περιτίθεταί τι, ἀλλ' ἢ στέφανος, ἢ ὅ, τι ἂν ἄλλο δοκῇ. Τούτων δὲ γινομένων, ἡ θεία τελεῖται μυσταγωγία. Ἐχόμενα δὲ τοῦ εἰρημένου οἰκίσκου καὶ ἀναβάθρα ἐκ ξύλων προκατασκευάζεται καὶ αὐτὴ καὶ περιειλοῦσιν αὐτὴν πάντοθεν πέπλοις σηρικοῖς ἐρυθροῖς· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν βασιλέων τίθενται θρόνοι χρυσοῖ οὐ κατὰ τοὺς εἰωθότας, ἀλλ' ἠπηρμένοι μάλιστα τῷ ὕψει, τέτταρας ἢ καὶ πέντε ἔχοντες ἀναβαθμοὺς, ἐφ' οὓς, ἐξιόντες τοῦ οἰκίσκου, ἀναβαίνοντες καθίζουσιν οἱ

βασιλεῖς, ἤν γε μὴ εἷς, ἀλλὰ πλείους ὦσι. Συναναβαίνουσαι δὲ αὐτοῖς καὶ αἱ βασιλίδες, καθίζουσιν ἐπὶ θρόνων, αἱ μὲν προεστεμμέναι τὰ στέμματα περικείμεναι, ἡ μέλλουσα δὲ στεφανηφοροῦσα. Πρὸ δὲ τῆς τοῦ τρισαγίου θείας ὑμνολογίας ἄνεισιν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ὁ πατριάρχης τῶν ἀδύτων ἐξιών. Συνανέρχονται δὲ αὐτῷ καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀρχόντων οἱ ἐπιφανέστεροι, τὰς ἱερὰς καὶ αὐτοὶ ἐνδεδυμένοι στολάς· οὓς ἀποστέλλων προςκαλεῖται τοὺς βασιλέας. Οἱ δ' εὐθὺς ἐξανιστάμενοι τῶν θρόνων, ἐπὶ τὸν ἄμβωνα χωροῦσι. Σιωπὴ δὲ βαθεῖα καὶ ἀταραξία τὸ πλῆθος κατέχει πᾶν. Ὁ δὲ πατριάρχης τὰς ἐπὶ χρίσει τῶν βασιλέων συντεθειμένας δίεισιν εὐχὰς, τὰς μὲν ἡσυχῇ καθ' ἑαυτὸν, ἔστι δ' ἃς καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ τῷ χρισθησομένῳ ἐξιλάσκεται τὸ θεῖον. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ μέλλων χρισθήσεσθαι βασιλεὺς τὸ ἐπικείμενον, ὅ, τι ἂν ᾖ, τῇ κεφαλῇ ἀφαιρεῖ, νενόμισται δ' αὐτίκα πάντας, ὅσοι πάρεισιν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, γυμνοῖς καὶ αὐτοὺς ἑστάναι κεφαλαῖς. Ὁ πατριάρχης δὲ τῷ θείῳ μύρῳ σταυροειδῶς χρίει τὴν βασιλέως κεφαλὴν, ἐπιλέγων μεγάλῃ φωνῇ· ἅγιος. Διαδεχόμενοι δὲ οἱ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἱστάμενοι τὴν φωνὴν, ἐκ τρίτου καὶ αὐτοὶ λέγουσιν· ἅγιος. Ἐφεξῆς δὲ καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τὸ αὐτὸ ἐπιφωνοῦσι τοσαυτάκις. Μετὰ τοῦτο τῶν ἀδύτων ἐντὸς παρὰ διακόνων τὰς ἱερὰς ἐνδεδυμένων στολὰς κατεχόμενον τὸ στέμμα (οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς, ὥς τινές φασι, τραπέζης κεῖται) ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα. Καὶ εἴγε πάρεστι προεστεμμένος βασιλεὺς, ἅμα τῷ πατριάρχῃ τὸ στέμμα λαβόντες, ἐπιτιθέασι τῇ κεφαλῇ τοῦ νέου βασιλέως καὶ ἐκφωνεῖ ὁ πατριάρχης· ἄξιος. Διαδεχόμενοι δὲ οἱ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ἐκ τρίτου λέγουσιν αὐτοί τε καὶ πᾶν τὸ πλῆθος ὃν τρόπον ἐπὶ τοῦ μύρου. Εἶτα ἐπιλέγει πάλιν ὁ πατριάρχης εὐχὰς καὶ κατέρχεται τοῦ ἄμβωνος ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἐξ οὗπερ ἀνῆλθε μέρους, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρὸς τὸν σωλέαν τετραμμένου. Εἰ μὲν οὖν συμβῇ μὴ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔχειν γυναῖκα τὸν βασιλέα, εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνιὼν, ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίζει πάλιν· εἰ δ' ἔχει, τότε καὶ αὐτὴν ἀνάγκη στεφθῆναι πᾶσα. Διὸ καὶ ἐξανισταμένην τοῦ θρόνου, δύο τῶν γνησιωτάτων ἑκατέρωθεν λαβόμενοι συγγενῶν, ἢ εἰ μὴ γνησίους ἔχοι, ἐκτομίαι τοσοῦτοι τῆς ἀναβάθρας τε κατάγουσι καὶ φέροντες ἱστῶσι πρὸ τοῦ σωλέου. Κατερχόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς, τὸ δι' αὐτὴν ηὐτρεπισμένον στέμμα λαμβάνων ὑπὸ γνησίων τινῶν ἢ ἐκτομιῶν κατεχόμενον καὶ αὐτὸ ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ τῆς γυναικός· ἡ δὲ τὸν ἄνδρα καὶ βασιλέα προςκυνεῖ, δουλείαν ὁμολογοῦσα. Ὁ πατριάρχης δὲ παρὰ τὸν σωλέαν ἱστάμενος καὶ αὐτὸς, ἐπιλέγει εὐχὴν ὑπέρ τε τοῦ βασιλέως καὶ βασιλίδος καὶ τοῦ ὑπηκόου παντός. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν ἰδίαν γυναῖκα στέφει. Εἰ δὲ συμβῇ προεστεμμένον εἶναι τὸν βασιλέα, ἐπὶ τῆς τῶν γάμων

τελετῆς ὁ βασιλεὺς τὴν ἰδίαν ὡςαύτως στέφει γυναῖκα. Αὖθις δὲ πρότεροι ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνερχόμενοι, καθῆνται ἐπὶ τῶν θρόνων, τῆς ἄλλης μυσταγωγίας τελουμένης. Ἀιδομένου μέντοι τοῦ τρισαγίου ἢ τῶν ἀποστολικῶν γραφῶν ἢ τῶν θείων λογίων ἀναγινωσκομένων, ἀνίστανται καὶ αὐτοί. Ἐξ ἑκατέρων δὲ τῶν τοῦ ναοῦ μερῶν ἐπὶ ξυλίνων ἀναβαθρῶν εἰς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένων οἱ πρωτοψάλται ἱστάμενοι καὶ δομεστικοὶ λεγόμενοι καὶ ἕτεροι τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ᾄδειν εἰδότες, οὓς ἐπὶ τῆς τοιαύτης τελετῆς κράκτας ἔθος ὀνομάζειν ἐστὶ, μέλη τινὰ ᾄδουσιν ἐξεπίτηδες συντεθειμένα ἁρμόζοντα τῇ ἑορτῇ. Τῆς μεγάλης δὲ εἰςόδου ἐπὶ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας λεγομένης ἤδη ἀρχομένης, οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐπιφανέστεροι τῶν διακόνων ἐρχόμενοι προςκαλοῦνται τὸν βασιλέα· ὁ δὲ εἰς τὴν λεγομένην πρόθεσιν, ἔνθα τὰ ἅγια κεῖται, ἔρχεται μετ' αὐτῶν. Ἔξω δὲ ἱστάμενος τῆς προθέσεως, περιβάλλεται μανδύαν χρυσοῦν ἐπὶ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύραν καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει σταυρὸν, ὃν ἔθος κατέχειν ὅσον ἂν χρόνον τὸ στέμμα φορῇ, τῇ δὲ λαιᾷ νάρθηκα φέροντες ἐγχειρίζουσιν, ὥςτε τάξιν ἐκκλησιαστικὴν τὴν τοῦ δεποτάτου λεγομένου ἐπέχειν· ἃ ἀμφοτέραις ἔχων, τῆς εἰςόδου πάσης ἡγεῖται τῆς ἱερᾶς. Ἐξ ἑκατέρων δὲ αὐτοῦ μερῶν κατὰ τὰ πλάγια οἵ τε τοὺς πελέκεις ἔχοντες Βάραγγοι προςαγορευόμενοι καὶ νέοι τῶν εὐπατριδῶν περὶ ἑκατὸν ὡπλισμένοι διαπρεπῶς παρέπονται ἢ καὶ ἔνοπλοι· κατ' εὐθεῖαν δὲ μετ' αὐτὸν οἵ τε διάκονοι ἐφεξῆς ἕπονται καὶ οἱ ἱερεῖς, ἔπιπλά τε καὶ σκεύη τῶν ἱερῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἁγιώτατα [illegible]όμενοι. Τὸν δὲ ναὸν περιελθόντες κατὰ τὸ ἔθος, ἐπειδὰν γέ[illegible] ἐν τῷ σωλέᾳ, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἱστᾶσιν ἐκτὸς, αὐτὸς δὲ μόνος εἰςερχόμενος τὸν σωλέαν, τὸν πατριάρχην ἐπὶ ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσιν ἑστηκότα εὑρίσκει. Προςαγορεύσαντες δὲ ἀλλήλους, ὁ πατριάρχης μὲν ἐσωτέρω, ἔξω δ' ὁ βασιλεὺς περιμένουσιν ἑστῶτες· εὐθὺς δὲ ὁ μετὰ τὸν βασιλέα τῶν ἄλλων ἡγούμενος διακόνων, τῇ δεξιᾷ μὲν κατέχων θυμιατὸν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ τὸ τοῦ πατριάρχου λεγόμενον μαφόριον, τὸν βασιλέα παριὼν θυμιᾷ· κλίναντος δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ὁ διάκονος εἰς ἐπήκοον πάντων „μνησθείη κύριος ὁ Θεὸς“ λέγει „τοῦ κράτους τῆς βασιλείας ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων“, ἐπιλέγων καὶ τὸ ἀμήν. Ἐφεξῆς δὲ καὶ οἱ λοιποὶ διάκονοι παριόντες καὶ ἱερεῖς λέγουσι τὸ αὐτό. Τούτου δὲ τελεσθέντος, ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην προςαγορεύσας, ἀποδύεται τὸν μανδύαν. Καὶ τὸν μὲν ὁ τῆς ἐκκλησίας ῥαιφερενδάριος ἀποφέρεται (οὕτω γὰρ ἔθος), ὁ βασιλεὺς δ' ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνερχόμενος, ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθηται πάλιν, τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως τῆς τε προςευχῆς τοῦ πάτερ ἡμῶν λεγομένων καὶ τῆς ὑψώσεως γινομένης τοῦ δεσποτικοῦ καὶ ἁγίου σώμα-

τος, ἀνιστάμενος. Τῆς ὑψώσεως δὲ τελεσθείσης, εἰ μὲν ἀνεπιτηδείως πρὸς τὴν τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίαν ὁ βασιλεὺς ἔχει, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας μυσταγωγίας κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου· εἰ δὲ παρεσκεύασται πρὸς τοῦτο, πάλιν αὐτὸν οἱ διακόνοι ἐρχόμενοι προςκαλοῦνται. Καὶ μετ' αὐτῶν εὐθὺς εἴςεισιν εἰς τὰ ἄδυτα καὶ θυμιατοῦ αὐτῷ διδομένου, τὴν ἱερὰν τράπεζαν πρῶτα μὲν κατὰ ἀνατολὰς θυμιᾷ, εἶτα πρὸς ἄρκτον καὶ μετὰ τοῦτο πρὸς ἑσπέραν καὶ τέταρτον πρὸς μεσημβρίαν βλέπων· πάλιν δὲ πρὸς ἀνατολὰς θυμιάσας, θυμιᾷ καὶ τὸν πατριάρχην· προςαγορεύσας δὲ αὐτὸν ὁ πατριάρχης καὶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ λαβὼν τὸν θυμιατὸν, ἀντιθυμιᾷ καὶ αὐτὸν αὐτός. Μετὰ δὲ τοῦτο τὸ στέμμα τῆς κεφαλῆς περιελόμενος ὁ βασιλεὺς, ἐγχειρίζει τοῖς διακόνοις. Ὁ δὲ πατριάρχης εἰς τὰς χεῖρας αὐτῷ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐπιδίδωσι μερίδα· μετασχὼν δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αἵματος κοινωνεῖ, οὐ λαβίδι, καθάπερ οἱ πολλοὶ, ἀλλ' αὐτῷ κρατῆρι τὸν τῶν ἱερωμένων τρόπον. Τό, τε στέμμα περιθέμενος αὖθις, ἔξεισι τῶν ἀδύτων. Τελεσθείσης δὲ τῆς μυσταγωγίας, τοῦ διαδιδομένου τοῖς πλήθεσιν ἁγιάσματος αὖθις μετασχὼν καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν παρόντων ἀρχιερέων εὐλογηθεὶς καὶ περιπτυξάμενος αὐτῶν τὰς χεῖρας, ἄνεισιν εἰς τὰ λεγόμενα κατηχούμενα, ὡς ἂν ἐξ ἀπόπτου παρὰ πάντων ὁρώμενος εὐφημηθείη. Τελεσθέντος δὲ καὶ τούτου, κατελθὼν ἐκεῖθεν αὐτὸς καὶ ἡ βασιλὶς μόνοι, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἑπομένων πεζῇ, ἔφιπποι χωροῦσι πρὸς τὰ βασίλεια.

LEXIDION
ECCLESIAE GRAECAE LITURGICUM.

' τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου Antiphona frequens in Officiis.

ωμεν ἀλλήλους 356.

αὶ πύλαι idem significat atque βασιλικαί 202.

ὸς ὕμνος = δοξολογία.

' εἰρήνης 355.

absolute positum, τὰ ἅγια δῶρα et sanguis Domini.

θαι aqua in Theophaniis Donedicta adspergi, sacris vesci pa-. similia.

α in unitatis numero lustralem denotat, in numero plurali, ἁ-ατα vocatur vel corporis et sanominici communio, vel panis be-(Codin. c. 17: — ἁγιάσματος ὃ ἀντίδωρον) et aquae lustralis o. Etenim spontaneus ad infideles a, qui ad ecclesiam revertitur, ex disciplina communione ad mortem rivatus panem simplicem benedicipit et aquam lustralem.

ὸς μέγας 652 sq. benedictio n festo Epiphaniae, μικρός conjuae lustralis benedictio. Reiske tant. Porph. de Caer. p. 227.[1])

άρτυρες οἱ καλῶς ἀθλή-ς 552.

ρος Athos mons.

.ίτης Cosmas 271.

ἁγιοπολιτικὸν στιχηρόν vocat Codex Barberinus antiphonam compositam ab Andrea, sanctae urbis i. e. Hierosolymorum episcopo. Allatius de Georgiis 318.

ἀγρυπνία, παννυχίς prolixior et continua ad publicam calamitatem depellendam suscepta 291. Cod. 13: — ἐν τῷ παλατίῳ τέσσαρες ἀ. γίνονται κατ' ἐνιαυτόν. Ἀ. τῶν παθῶν 225.

ἀδελφοποιΐα, πνευματική, ἀδελφοποίησις Leo Gramm. p. 234. ἀδελφοποιησία Nicet. p. 142. ἀδελφότης πνευματική Theoph. Contin. p. 228 spiritalis fratris adeptio. Sicut alienum puerum in filium quis adoptat et cum eo cognationem legalem seu spiritalem contrahit: ita dum alium quemvis ex amoris affectu in fratrem adsciscit, spiritalem legalemve cum eo acquirit affinitatem: et velut filium adoptione constituturus preces et benedictionem ecclesiae praemittit, ita et fraternam adoptionem ecclesiastico et religioso cultu quivis auspicatur. ἀδελφοποιητός Symeon Mag. p. 656.

ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα, λέγοντα 357.

ἄδυτον 206.

ἀδωδέκατα 241.

ἀετός 392. 567.

ἀήρ 391. Reiske ad Const. Porphyr. de Caer. p. 108 „proprie sindon tenuis et

---

[1]) Omnium qui excitantur scriptorum Byzantinorum paginae ad editionem spectant l.

perspicua, qualem Latini nebulam appellant".

ἀθλέω vox sollemnis in enarrandis Martyrum certaminibus. ἄθλησις martyrium. Apud Malalam 483 ἄθλησις τῶν ἁγίων ἀποστόλων est titulus monasterii.

ἀθνίζειν vide ἀτμίζειν.

αἶνοι 319.

αἰτήσεις 406.

ἀκάθιστος ὕμνος 223. Pachym. 1, 257 καὶ τῶν συνηθῶν νηστειῶν τελουμένων, ἑορτῆς ἀγομένης, ἣν ἀκάθιστον σύνηθες ὀνομάζειν.

ἀκακία, involucrum, sacculus ex panno purpureo confectus codici seu volumini complicato simile, intus repletum pulvere. Portabat imperator sollemniter coronandus in sinistra. Significabat autem ἀκακία, decere imperatorem humilitatem, reiecta omni superbia et insolentia. Reiske ad Const. Porph. de Caer. p. 662—667.

ἀκοίμητα 208. ἀκοίμητοι monachi 251. 278. Duc.: Ita dicti Graecis monachi, in quorum monasteriis divinum officium noctu diuque, nullo interposito cessationis intervallo celebrabatur, divisa in hunc finem in tres turmas monachorum sodalitate. Cf. Duc. Gloss. Lat. s. v. acoemeti. Constant. Christ. 4, 8, 2.

ἀκοινωνησία, ἀκοινώνητος cui sacra eucharistia interdictum est.

ἀκολουθία Graecis omne est officium sacrum e. g. ἀ. τοῦ βαπτίσματος „eo quod una oratio sequatur alteram, tertia primam" etc., uti placet Codino. ἀ. τῆς ἐκκλησίας apud Phrantzam p. 145 est sacra missa.

ἀκόλουθοι vocantur ministri ceroferarii qui „προπορεύονται καὶ ἀκολουθοῦσι μετὰ κηρῶν καὶ λαμπάδων τοὺς διακόνους καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις". Sed non efficit acolythatus singularem clericorum apud Graecos ordinem.

ἀκροστιχίς v. κανών Allatius de Georgiis p. 118.

ἀλλάσσειν τὰ δακτυλίδια 533. Porro ἀ. vox propria in mutatione vestium sacerdotalium.

ἀλλαξιώματα, ἀλλάγματ[...] λαγαί vocantur vestes, quas [...] fex inter cultum sacrum induit [...] quis superinduit. v. σκευοφύλαξ. [...] sius dicit recentiores Graecos ἀ. [...] citer dicere pro induere vestem. [...] vestes ipsae quae mutantur nunc [...] ἀλλαγαί. ἀλλαξιμάριον [...] ubi reponuntur vestes mutandae. C[...] num ad Pachymer. p. 656 sq. et [...] teris Reiske ad Const. Porph. [...] p. 43. Confert V. D. nostrum G[...] pro veste, quia abiicitur et muta[...]

ἀλληλουϊάριον versiculus cu[...] luia post Epistolam.

κατ' ἀλφάβητον κανών, qui [...] stropharum ostendit alphabeti lite[...] emplo est canon ἐν τῇ ἀκολου[...] μεταλήψεως· ἄρτος ζωῆς αἰων[...]

ἄμβων 203.

ἀμνός 386.

ἄμπουλλα, ἄμπουλα chrism[...] na apud Aetium 1, 7.

ἄμφια, τά universim significant [...] indumenta altaris.

ἀμφίθυρον velum ad portas [...] expandi solitum. Chron. Pasch. [...] εἰς τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας ἀμ[...] χρυσᾶ διάφορα.

ἄμωμος 319.

ἀναβαθμοί 304. 319. Vide Su[...] ἀναβάσεις.

ἀναβάθρα tabulatum ligneum a[...] signiori sollemnitati erectum. Pa[...] festo exaltatae crucis in aula imp[...] ascendit ἀ. crucemque exaltat Co[...] coronatione imp. erecta sunt i[...] ἀ. pro psaltis, lectoribus etc. Co[...]

ἀνάβολος s. ἀναβόλιον tuni[...] dida, divini numinis et puritatis a[...] figura, quae induitur baptizato. ἀ[...] λαῖον vestis pontificalis.

ἀνάγνωσις 318.

ἀναγνώστης 547 sq.

ἀνάδοχος, susceptor, Taufpathe. [...] ptor saepe e sacro fonte suscept[...] municat nomen. Cantacuz. 1, 18. [...] in Lexidio: Eingeschrieben werd[...] zwei Pathen, bei einem Knaben d[...]

und die Pathe, bei einem Mädchen kann auch nur die Pathe sein, immer aber von der griechischen Religion. Praeterea ἀ. dicti, qui eorum, qui in monachos attondebantur professiones Hegumenis offerebant, tanquam eorum fideiussores.

ἀνάθεμα 216. 603.

ἀνακομιδή translatio sanctarum reliquiarum s. imaginum 244. 251. 265.

ἀνάλαβος indumentum monachorum, quod superassumitur humeris, scapulare.

ἀναλογεῖον, ἀναλόγιον 203. Suidas: *ἐν ᾧ τίθενται τὰ βιβλία.* Histor. Patriarch. p. 178: — *ἔκαμε δὲ καὶ δύο ἀναλόγια, ὅπου κανοναρχοῦν, εἰς τὸν δεξιὸν χορὸν καὶ εἰς τὸν ἀριστερόν.* Usurpant quoque Latini. Isidor: lectrium analogium, super quo legitur. Walaf.: ἀ. quod in eo verbum Dei legitur.

ἀνάμνησις festorum nomen, quibus memoria miraculi recolitur 258. 268. ἀ. *σεισμοῦ* 272.

ἀνάξιος vox in ordinationibus usitata 555.

ἀνάργυροι 252. 624.

ἀνάῤῥησις sollemnis ordinatorum clericorum enuntiatio 553.

ἀναστάσιμα *τροπάρια* 303. 320. *εὐαγγέλια* 229.

ἀναστάσιμος ἡμέρα Dominica paschalis.

ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος 303.

ἀναστήλωσις τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων = Dominica orthodoxiae 216.

ἀνατολικά versus aurora lucescente cantandi in Laudibus.

ἀνδρῷα, ἀνδρικά sc. *μοναστήρια.*

ἄνες, ἄφες brevis Graecorum Confessio, saepius usurpata: *ἄνες, ἄφες, συγχώρησον ὁ Θεὸς τὰ παραπτώματα ἡμῶν, τὰ ἑκούσια καὶ ἀκούσια, τὰ ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ, τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, τὰ κατὰ νοῦν καὶ διάνοιαν, τὰ πάντα μοι συγχώρησον ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος.*

ἀνθολόγιον 321.

ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ Alexius 255.

ἄνοιξις τῆς ἐκκλησίας. Ad dedicationem et inaugurationem ecclesiae requiritur 1) *τὰ ἐγκαίνια,* ea quae in ecclesia nondum consecrata fieri debent; 2) *ἡ ἄνοιξις* quando ad flagitationem episcopi vel presbyteri alterius dedicantis aperitur porta ab illis, qui intus sunt; 3) *ἐνθρονασμός,* quem explicatum habes suo loco.

ἀντίδωρον 419. 590.

ἀντιλάβου, σῶσον 341.

ἀντιμίνσια 207. *ἄρχων τῶν ἀντιμινσίων* v. *ἄρχων.* Perperam Reiske ad Const. Porph. de Caer. 164 *ἀντιμίνσιον* explicat m e n s a m c o r a m a l i a p o s i t a m: *ἀντιμ.* est, quod Graecis est pro vel in vicem mensae.

ἀντιπάσχα 229.

ἀντίφωνον 341 sq. 393.

ἄνω καθέδρας εὐχή 346.

ἀνωκαμηλαύχιον, monasticum capitis tegumentum exterius.

ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς 361.

ἄξιον καὶ δίκαιον 357.

ἄξιος vox in ordinationibus prolata 555. 577 et in imperatorum coronationibus.

ἀξιότης omnia significat officia et dignitates ecclesiae.

ἀξιώματα dignitates civiles et ecclesiasticae. **ἀξιωματικοί** magnates, proceres, qui dignitatibus et magistratibus fulgent.

ἄπλωμα mappa altaris = *κατασάρκιον* vel in universum omnis generis indumenta designat.

ἀπόδειπνον 296.

ἀπόδοσις 230. 317. **ἀπόδοσις τῆς Θεοτόκου** raro pro eius *εἰσόδῳ* (praesentatione) ponitur.

ἀπόδυτον vestiarium catechumenis exuendis et neophytis induendis (adultis) olim destinatum.

ἀποκουκουλίζειν 679.

ἀποκουκουλόω in Codice Barberino occurrit in officio Baptismi, significans vestis candidae depositionem octavo die.

ἀπόκρεω 214. *ἀποκρεύειν* 1) a carnibus abstinere. 2) diem *ἀπόκρεω* celebrare. *ἀποκρέαι ἡμέραι* dicuntur eae quibus a carnibus abstinetur.

ἀποκρίσεις v. *ἐρωτήσεις.*

ἀπόλουτρον s. **ἀπολουσία** nonnullis codicibus caerimonia *τοῦ ἀπολοῦσαι τὸν νεωφωτισθέντα.*

ἀπόλυσις cuiuscunque officii finis et peroratio 291. 372. 391. Si totum officium terminat, *ἀ. τελεία.*

ἀπολυτικόν 291.

ἀπομύρωμα, aqua sacro calici infusa, quam epotare solent aegroti. Allatius de opinationibus Graecor. p. 125.

ἀποστιχίς, ἀποστίχος saepius occurrit in libris liturgicis: sed quid significet, ne Duc. quidem ostendit lectoribus. Adeas Nealium s. v. *στιχηρά.*

ἀπόστολος 249. Epistolarum liber 318. *ἀποστολικὸν βιβλίον* 548. *ἀποστολεῖον* sacra aedes apostolo dicata. *ἀποστολικά* moduli in honorem apostolorum compositi.

ἀποστολοευάγγελα epistolarum et evangeliorum pericopae, praecipuis festis destinatae et commoditatis gratia ab aliis segregatae.

ἀπτήριον ellychnium, linamentum (Docht).

ἀρά 603.

ἄρθρα τῆς πίστεως articuli fidei.

ἀῤῥαβών 514. **ἀῤῥαβωνίζεσθαι** 518.

ἀρτζιβούριον 213.

ἀρτοκλάσια benedictio panum in vesperis.

ἀρτοφόριον 208.

ἀρχάριοι monachi novitii 658.

ἀρχιδιάκονος est primus inter Diaconos et celebrante Pontifice dicit evangelium. Secundus Diaconus, *ὁ δὲ δευτερεύων τῶν διακόνων* absente archidiacono, in omnibus partes eius agit.

ἀρχιεπίσκοποι 1) Metropolitae. 2) prae ceteris Patriarchae Constantinopolitanus et Hierosolymitanus. 3) maiorum civitatum episcopi, Metropolitis subditi, hac appellatione subinde donati ab Imperatoribus.

ἀρχιερεύς v. *ἐπίσκοπος.*

ἀρχιμανδρίτης, monasterii maioris (*μάνδρας*) praesul et abbas. Insignis est cruce et baculo pastorali.

ἀρχιστρατηγός, epithetom vulgo S. Michaeli a Graecis attributum: quo unico etiam vulgo appellari solet 268.

ἄρχοντες officiales magnae ecclesiae: *ἀρχ. τῶν μοναστηρίων* socius et adiutor magni sacellarii, *ἀρχ. τῶν ἐκκλησιῶν* socius et adiutor curatoris sacelli, *ἀρχ. τοῦ εὐαγγελίου* cuius officium est gestare evangelium in supplicationibus et processionibus, *ἀρχ. τῶν φώτων*, cuius erat curam gerere recens baptizatorum, *ἀρχ. τῶν ἀντιμινσίων*, inducere eos, qui sacram communionem accipere volunt. Aliam notionem quaeras p. 580.

ἀρχοντίκια, ἀ-κά (ὀφφίκια) officia, quae ceteris praeeminent dignitate, quae quis obtinet per literas et codicillos *τῶν ἀρχόντων*, imperatoris vel Patriarchae. Cave confundas cum **ἀρχοντικίοις μικροῖς** v. *ἄρχοντες.*

ἄσβεστα 208.

ἀσκητής quivis Christianus strictiori vitae et sacris pietatis operibus vacans.

ἀσπασμός 406. 563. 645.

ἀστήρ, ἀστερίσκος 390.

ἀσυγχώρητος 417.

ἀσφράγιστος non ordinatus.

ἀσώματοι, *κοντάκιον τῶν ἀσωμάτων* c. s. Intellige angelos. Bullialdus ad Ducam c. 35. Thessalonicae erat porta *τῶν ἀσωμάτων.* Cantacuz. I. p. 268. Leo Diac. p. 83 *ἔτυχε δὲ τότε τὴν τῶν ἀσωμάτων ἀπαντῆσαι σύναξιν.*

ἀσώτου κυριακή 213.

ἀτμίζειν, ἀθνίζειν 606.

αὐγουστάλιον, sedes vel oratorium devotioni imperatricis in ecclesia dispositum.

αὐθέντης est herus, Dominus, Imperatorum, nunc Patriarcharum cognomen. Exstat in Typ. Const. 1851: *τάξις γινομένη ἐπὶ χειροθεσίᾳ αὐθέντου. Μέγας αὐθέντης* = Sultanus, le grand seigneur.

αὐτόμελον = *ἰδιόμελον.*

ἄφεδρος vocatur mulier, quae profluvio sanguinis laborat, vel menstruo vel partum consequente. Neque enim ecclesiam ingredi nec sanctum aliquid contingere praesumit.

ἀφέσιμον 592. *ἀφ.* consepultum peccatori Theophan. Contin. p. 440. *λίβελλος ἀφέσεως* Cedren. 2, 352.

ἀφορισμός, ἀφορίζειν 603. Docte de his vocibus disseruit Hase in Leon. Diac. p. 457 sq.

ἀφορκισμός 493.

ἀχειροποίητος εἰκών 244. Duc. Constant. Christ. 4, 2. 5, 24. Insolenti notione Nicephorus Bryennius p. 94 ipsum templum Marianum, in quo sancta imago colebatur, vocat ἀχειροποίητον. ἐπῄει ἐπὶ τὸν ἀχειροποίητον τῆς θεομήτορος ναόν. Conf. quae adnotavit Pontanus ad Cantacuz. III, 538. Leo Diac. p. 47.

Βαθμοὶ τῆς ἱερωσύνης, ordines s. gradus sacerdotii: lector, diaconus etc.

βάϊα significant et palmas et munuscula, quae Dominica Palmarum distribuuntur 223.

βαϊοφόρος Dominica Palmarum.

βάλλειν μετάνοιαν inclinationem facere. Theoph. Contin. p. 439. 465.

βαπτίστηρ baptisterium Theophanes p. 24. 615.

βαρέαι, κρούειν τὰς βαρέας 199.

βαρύς vox musica 320.

βασιλεῦ οὐράνιε 286. Hist. Patr. 192.

βασιλικαὶ πύλαι 204.

βηλόθυρον vel velum, quod diductum ianuae instar transeuntes transmittit, vel ipsa ianua. Anastasius Lib. pont. Steph. VI. fecit velothyra quatuor. Duc. βημόθυρον porta Bematis.

βῆμα 206.

βίσεκτος bissextus.

βλαχέρναι, βλαχερναῖ, αἱ, suburbium urbis Const. Inibi Leo Magnus templum exstruxit, ubi veneranda Deiparae vestis. Aliud templum Blachernense ad littus maris a Pulcheria conditum; ibidem sepulcrales virginis fasciae, vestes, pars zonae, amiculum capitis. Ad Blachernas supplicabat Imperator festo purificationis 262. 267.

βλέπειν τὰς εὐχὰς ὄπισθεν τοῦ ἀρχιερέως tribuit Cod. τῷ ἱερομνήμονι. Consentimus cum Gretsero, Codinum nihil aliud velle, hieromnemonem tanquam Diaconum Pontifici in liturgia sacras preces recitanti pone assistere et folia vertere.

βόρειον κλίτος 204.

βότα 242.

βουλευτήριον ornatus Chartophylacis, de pectore dependens.

βουτεῖν, neotericis Graecis est immergere, baptizare. βουτιστής sacerdos, qui baptismum administrat. Fortasse haec vox Graecis accepta est e historia S. Gelasini. Malalas 314 sq.

βρέβια catalogi (Inventare) indices, epistolae.

βρεφοτρόφος unus ex officialibus magnae ecclesiae, qui infantibus ab impudicis vel miseris matribus expositis (Findelkinder) consulit.

Γάθανα, γαθάνια, γαϊτάνια taeniolae linteae albi vel rubri coloris, quae infantibus baptizatis pro albis vestimentis a hodiernis Graecis affiguntur. Solvuntur vero octavo die.

γαμμάτια s. λώρια, lora, quae assuuntur Episcoporum sticbariis, fluenta sanguinis Christi significantia. Rectius Duc. Tunica antistitis figuris literae Γ exornata, ita ut quatuor invicem fere connexae quadrum exhibeant, in cuius medio crux effingitur.

γεγωνοτέρα φωνή apponitur illis sententiis, quae voce admodum clara et elata pronuntiandae sunt.

γενέθλια, Sanctorum natalitia, natale urbis Constantinop.

γνώμη 256. 537. Ut in ecclesia Romana, quae occurrunt dubia in ritibus ecclesiae, diiudicantur decretis Congregationis S. Rituum, ita apud Graecos γνώμαις Patriarcharum.

γονάτιον apud Cabasilam — ἐπιγονάτιον. ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων officialis ecclesiasticus, appendens genubus patriarchae seu summi sacerdotis.

γονυκλισία opus poenitentiae, in poenam delinquentibus impositum 589. Dein exercitatio vitae strictioris, praesertim monasticae.

γυναικεῖον, γυναικίτης 203. Reiske ad Const. Porphyr. de Caer. 135. γυναικεῖα sc. μοναστήρια.

Δακτύλιοι 515.

δεήσεις 406. *ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων* magister libellorum supplicium, praefectus supplicationibus, magnae ecclesiae officium.

δεποτάτος s. *δεπουτάτος* apud Graecos nomen est ecclesiastici officii, quod conferri potest cum Acolythorum et Ceroferariorum munere latino. Ita Officia magnae ecclesiae: *ὁ δεποτάτος περιπατῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἀρχιερέως, καθαρίζει τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν στράτον.* Et in chirotonia Deputati Goar p. 237 — — *τὸν δοῦλόν σου τόνδε προτρέχειν λαμπαδηφόρον τῶν ἁγίων σου μυστηρίων αἱρετισάμενον.*

δέσποινα πρόςδεξαι τὰς δεήσεις τῶν δούλων σου καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως. Brevis oratio Mariana, inter Graecos usitatissima.

δεσποτικαὶ ἑορταί 235.

δεῦτε προςκυνήσωμεν 286.

δευτερεύων, qui in ordine Sacerdotum vel Diaconorum secundum locum tenet post *πρωτοϊερέα* vel *πρωτοδιάκονον*. Reiske ad Const. Porph. de Caer. 856: Habet unumquodque paene officium suum *δευτερεύοντα*, secundicerium vel vicarium proximo gradu a primicerio *τῷ τοῦ πρώτου γένους* 556.

δέχεσθαί τινα „einen aus der Taufe heben". Georg. Mon. p. 865 et saepius.

διαβαστής lector apud recentiores Graecos, cui Patrum homilias, sanctorum vitas et devota quaeque opera legendi facultas data est (*ἀπὸ τοῦ διαβάζειν τὰ ἀναγνώσματα*).

διακαινήσιμος 228. Apud Pachymerum et Constant. Porph. saepe *διακινήσιμος*.

διακονηταί monachi *διακονίαις* occupati vel monasteriorum famuli.

διακονήτριαι, qui in puellarum monasteris *διακονίαις* incumbunt.

διακονίαι ministeria, quibus occupabantur monachi et iis incumbebant, vel quibus praeficiebantur ab Hegumeno seu Abbate eaque annua.

διακονικά 393.

διακονικόν 209. Alia notione occurit 324.

διακονίσσα vel *διάκισσα* modernis Graecis est uxor diacono coniugio copulata, qua ratione sacerdotis saecularis (*παπᾶς*) uxorem *παπαδιάν* nuncupant. Illa in ecclesia *τοῦ γυναικείου* aditum ut digniorem locum, e quo sacri tribunalis portam respicit, occupat. Supra reliquas capitis et cervicum velo candido dignoscitur: gemmas et aurum ferre illi nefas. Raro in publicum prodire, nisi honesto cum comitatu, rarius e domo prospectare, convivia vel choreas frequentare nunquam solet, modestiam et solitudinem colere pro more habet. Si sacerdos maritus obierit, viduitatem perpetuam servat, aut si nuptias secundas repetierit, sacerdotali honore, vestitu et nomine privatur, caeteris mulieribus ludibrio est vel contemtui. Eadem Diaconissae cum illa privilegia vel probra, si a primo virtutis tramite recesserit.

Priscum Diaconissarum virginum vel viduarum munus diu permansit in ecclesia orientali. In Ordinatione Diaconissae (Goar p. 262) Episcopus manum super caput ordinandae imponit, diaconicam stolam eius collo circumdat et postquam sacrae communionis particeps facta est, tradit ei sacrum calicem, quem susceptum Diaconissa in sacra mensa reponit. Tempore Balsamonis Diaconissarum munus in ecclesia orthodoxa exstinctum erat „videlicet propter corpoream earum immunditiem". Tamen in quibusdum Graeciae locis vestigium earum relictum est: immo apud Maronitas Abbatissae hodieque vetustam Diaconarum benedictionem accipiunt et munia omnia, quae illis in conciliis concessa sunt, exequuntur, excepto quod non accedere debent ad altare ac communionem porrigere monialibus suis.

διάκονος, διάκων 502 sq.

διάλογος Gregorius M. 284 ita cognominatus, ex quo Zacharias pontifex eius dialogos in graecum sermonem convertit.

διαστολαί idem quod *κιγκλίδες* cancelli, qui olim seperabant chorum a sanctuario.

διάταξις = *ἀκολουθία*, ordo, officium „sonat *νομικόν* quid, quoniam ritus ecclesiae edictis maiorum sanciti sunt".

διβάμπουλον, διβάμβουλον Pachymer. 2, 186., *διβάμουλον, τὰ διβάβουλα* ex nostra sententia est candelabrum biceps, Patriarchae praeferri solitum et in ecclesia coram ipso ardens. Sane vero haec vox mire vexavit viros doctos. Alii ampullam chrismatis interpretati sunt, Crusius Hist. Patriarch. p. 180 *διβάμουλον ἀργυροῦν* vertit „aureum thuribulum", adeo Meursius conclave intellexit. Nobiscum facit Du Cange, arbitratus, Graecos mutuatos esse vocem ab Italis, quibus vampa, vampola flammam significet. Nec refragantur notioni candelabrum biceps scriptorum loci, ex quorum loco maxime idoneus testis est Phrantza p. 306 *ὁ πατριάρχης κατερχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ διβάβουλα*, quod male Brockhoffius vertit: descendebat cum luminibus ad dibaboula. Vertendum erat: venit P. praevio dibamboulo, lampadibus accensis conspicuo. Optime de hac voce disputavit Possinus ad Pachymerem p. 669—677. Et ipsi extra controversiam est *δ.* esse „*λαμπαδοῦχον* instrumentum lampadibus gestandis in pompa praeferri patriarchae solitum".

δίγαμος 531 sq.

διδασκαλένα = *παππάδια*.

δι' εὐχῶν τῶν πατέρων ἡμῶν Κύριε 'Ι. Χ. ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς lectionis sacrae et officii ecclesiastici freqnens conclusio.

δικανίκιον, δεκανίκιον pedum Patriarchale, quod scilicet illi eunti praefertur.

δίκαιος, saepe in Menologiis denotat Sanctos veteris foederis. Peculiari notione Simeon hoc cognomine ornatur 252.

δικήριον 382. 392.

δικλίδες διπλαῖ θύραι sacrae fores olim cancellatae. Multa de hac voce disseruerunt editores Stephani Anglici s. v. *δικλίς*.

δίκτυα ἀπὸ ξύλου, cancelli sanctuarii.

διόρθιμοι ii monachi vocantur, qui ob disciplinae rigorem sibi intolerabilem, recedunt e monasteriis sancti montis.

διῴδιον canticum duabus strophis compositum.

διπλοκατηχούμενοι Typic. S. Sabae et Const. 1851: *ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας* (fer. IV post *Κυρ. γ' τῶν νηστειῶν*) *ἄρχεται ὁ ἱερεὺς τῶν διπλοκατηχουμένων, μετὰ τῆς εὐχῆς*. Habet Duc. vocem neque tamen illam enodavit.

δίπτυχα 30. 361. 413.

δισκάριον = *δίσκος*.

δισκοκάλυμμα 391.

δισκοποτήριον calix cum patena sua. Cedren. 1, 182. Miror Hasium, qui in adnotationibus ad librum Ioannis Lydi de ostentis p. 390 animadverterit, vocem *δισκοποτήριον* (quam male vertit calix patulus) adhuc exulare e lexicis. Nam occurunt in Du Cangii Lexico, munita non solum Nili, quem Hasius excitat, sed etiam Cedreni et Theophanis continuati testimoniis. Neque apud Nilum calicem patulum significat, sed patenam et calicem: quapropter postea, cum bibere voluerit sanctus monachus legatur: — *ἐκβαλὼν τὸ ἅγιον ποτήριον κτλ.*

δίσκος 378.

δομέστικος vox in officio ecclesiae Magnae vel curiae Byzantinae usurpata imperium sane principatum supra alios infert. Ideo cantores quoque et utriusque chori praesides (v. *χορός*) Domestici vocantur: *δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ, δ. τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ*. Et in vigiliis sollemnioribus unus ex domesticis dat initium pontificem compellans: *εὐλόγησον δέσποτα*. Alii domestici inferioris dignitatis sunt *δ. πατριαρχικοί* quorum munus est acclamare Patriarchae, populo benedicenti vel domum revertenti: *εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα*. Adeas Du Cangium de omni Domesticorum genere accurate disputantem.

δόξα. Huic voci solitarie positae in libris liturgicis annectenda sunt: *πατρὶ καὶ υἱῷ κτλ.*

δόξα πατρί 286.

δοξάζειν absolute positum, gratias Deo referre, Deum glorificare, pronuntiare: *δόξα σοι ὁ Θεὸς ἡμῶν κτλ.*

δοξαστικὸν τοῦ ἁγίου, carmen in honorem Sancti, qui suo die celebratur, compositum.

δοξολογία μεγάλη Hymnus angelicus *μικρά*, Trinitatis glorificatio a Graecis in fine orationum *ἐκφώνως*, elata voce prolata.

δοξολογούμενα 245.

δόσεις s. *δώσεις*, Lectionum in horis canonicis portiones et partes „*καὶ ποιοῦμεν δόσεις δύο*" e. s. (Duc. Gallis: prises, reprises).

δρομικά 198.

δρύφακτα cancelli sanctuarii.

δωδεκαήμερον, δωδεκάμερον 234.

δωδεκάφωτα duodecim cerei apostolos significantes, qui in transversis sanctuarii cancellis affiguntur.

δῶρα ἅγια sacra eucharistia.

Ἑβδομαδάριος 206.

ἐγκαίνια dedicationes, tum aedium sacrarum, tum urbium atque adeo aedificiorum publicorum et statuarum *ἐγκ. δίσκου καὶ ποτηρίου καινοῦ* 378.

ἐγκαθίδρυσις 585.

ἐγκόλπιον theca vel crux ex materia pretiosa a Pontifice inter celebrandum propter sanctorum reliquias inclusas *ἐν κόλπῳ* religiosius in sinu gestari solita. De Encolpiis Pontificum aliorumque Du Cange Gloss. Gr. et Lat. et ad Alexiadem p. 284. Cf. *παραμάνδυ*.

ἔγκριτοι 580.

ἐγκύκλιος ἐπιστολή, literae Patriarchae Const. ad omnes fideles missae e. g. *ἐγκύκλιος τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἁπανταχεῖ ὀρθοδόξους. Ἐν Κωνσταντινοπόλει ἐκ τῆς πατριαρχικῆς τοῦ γένους τυπογραφίας.* 1848.

ἐγχειρίδιον mappula manibus tergendis apta.

εἰκονόστασις 204.

εἰκὼν στασιδίου τοῦ ἡγουμένου 205.

ειλητόν 349. 400.

εἰλιμμένον μέγα in codice Barberino vocatur *ὁ ἀήρ*.

εἴπωμεν πάντες 347.

εἰρηνεύειν εἰς τὸν ἀπόστολον 397. 563.

εἰρήνη πᾶσιν 291. 355 e. s.

εἰρηνικά 393.

εἱρμολόγιον 322. Suidas: *εἱρμολόγιον βιβλίον τι.* Quae subiunguntur: *καὶ εἱρμός· ὁ καθ' εἱρμόν* Bernhardyus ut spuria praetermisit.

εἱρμός 322.

εἰςοδεύειν τοὺς διακόνους, quemlibet in viam suam quasi introducere ut sciat quem ordinem et stationem tenere debeat, munus est *τοῦ δευτερεύοντος τῶν διακόνων*.

εἴςοδοι καὶ ἔξοδοι reditus et impensae ecclesiae.

εἴςοδος μεγάλη καὶ μικρά 395. 400 sq. *εἰςοδικόν = εὐχὴ τῆς εἰςόδου.*

εἴςοδος τῆς θεοτόκου 241.

εἰςόδου εὐχή 290. 343.

εἰς πολλὰ ἔτη v. *πολλὰ ἔτη*.

ἐκδικεῖον locus ubi *οἱ ἔκδικοι* conveniunt et consultant.

ἐκδίκησις ipsa *τῶν ἐκδίκων* actio 557.

ἔκδικοι iudices ecclesiastici (v. *πρωτέκδικος*), ad quorum munus quoque pertinebat pauperum et infirmorum cura.

ἐκκλησιάζεσθαι in templum induci 491.

ἐκκλησιάρχης Sacrista, *σημάντροις* vel campanis populum ad synaxin convocat vel etiam, qui choro canentium praeest. Ipsi subdita sunt duo officia minora *τοῦ διαβάστου* et *τοῦ κανδηλάπτου.* At vero ecclesiarcham sequiori tempore maioris dignitatis neque alienum fuisse a *[illegible]μικοῖς* testatur Hist. Patriarch. p. 98 sq.

ἐκτενή, ἐκτενής, minus recte *ἐκτενία* 289. 298. 303. 392. 393. 398.

ἕκτη sexta hora 311.

ἐκφώνησις denotat praecipue doxologiam, alta voce pronuntiandam, quae finem facit orationibus secretis.

'ως illas designat orationes etc., clara voce proferantur.

ν ἅγιον 606. Et saepius in li- sacris festis adscribitur: δίδοται ἅγιον ἔλαιον. His diebus in fine iae, in monasteriis peractae, inun- r monachi a sacerdote oleo bene- Allat. de opinat. Graec. c. 4.

ων Ioannes 274.

ον ὑμᾶς 327.

εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως

άντιον, breve Patriarcharum co- s altaris vel tumulo reliquiarum sa- n affigendum.

ισμός, oratio brevis, quae pro- insequitur orationem dominicam.

ος porticus, qua Magna ecclesia ar 201.

τιον idem quod ἀναβόλιον.

ος Sanctorum cognomen, Aposto- potissimum.

ής s. ἐνδυτή, praesertim usur- pro instratis altarium vel pro ae- sacrarum aulaeis.

ήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν

νιάζειν, ἐνθρονιασμός ea tionis caerimonia, qua Sanctorum iae in novo altari, uti in throno ti) collocantur. Neale H. p. 1043: ἐνθρονιασμένος· that is, not a oratory, but a Church in which the can, if he pleases, fix his throne. ἐνθρονίζειν or ἐνθρονιάζειν is isecrate: so S. Germanus: ἐκκλη- σιν ἐπίγειος οὐρανὸς .... ἐν υσι τελειωθεῖσα καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις λειψάνοις ἐνθρονιασθεῖσα. Falsa quae protulit Reiske ad Constant. . de Caer. 617 ἐνθρονισμόν in iae dedicatione esse sacerdotis in presbyteriali collocationem.

νισμός episcopi inthronisatio, tura 48. 583.

x novendialia, officium quod pro to aliquo nono post obitum die tur 609. ἐννάτη Hora Nona ἐν πρώτοις μνήσθητι Κύριε τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν 362.

ἔνταλμα, ἐνταλτήρια 588. Exstat exemplum apud Goarum p. 300: ἡ ταπεινότης ἡμῶν ἀνατίθησί σοι τῷ εὐλαβεστάτῳ ἱερομονάχῳ Ματθαίῳ τὸ λειτούργημα τῆς πνευματικῆς πατρότητος κτλ.

ἐν τάφῳ σωματικῶς 339.

ἐντεύξεις 406.

ἐνυπνιαζόμενος, qui pollutione nocturna inquinatus est. Sacerdotem ita pollutum decet abstinere a sacris et confiteri. Ut docet Duc., non quivis in somnis delusi, sed ii maxime, qui visae interdiu mulieris phantasmate inter dormiendum obiecto et libidinem provocante, voluptuosa pollutione inquinantur.

ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντου 361.

ἐξαγόρευσις, ἐξαγορεία 587 denotat confessionem iam in Balsamonis et Georgii Acropolitae libris.

ἐξαποστειλάρια, ut mihi videtur, sunt carmina sacra, quae precantur ut Deus mittat deorsum gratiae sua dona et potissimum Spiritum Sanctum. Neale H. p. 845: „This scarcely but in name differs from any other troparion. The origin of the name is much disputed. Goar suggests that it may so be called because a single clerk is sent out to sing it in the middle of the choir: but the reason assigned is not a fact. The best derivation is from the word ἐξαπόστειλον, because it very frequently occurs in these hymns; the aim of which seems originally to have been a kind of invocation of the grace of God. Gradually, however, the scope was enlarged, and then a second derivation was imagined, — that it referred to those Saints who were sent forth into the world to preach the Gospel. Exaposteilaria were the invention of Constantine, son of Leo the Philosopher." 619.

ἔξαρχος olim erat Metropolita provinciae praesul, alias metropolitis eiusdem ditionis superior. Nunc ἔξαρχαι πα-

τριαρχικοί sunt, quos Patriarcha Constant. nomine suo in varias provincias emittit visuros an in unaquaque ecclesia canonum observetur disciplina, utrum in monasteriis religiosae vitae decus splendeat, ad colligendum subsidium pro pendendo Turcis tributo etc. Fuse de vocis notione disputat Du Cangius.

ἐξάψαλμος 319.

ἐξοδιαστικόν 608.

ἔξοδος ψυχῆς. Praebent plurima Horologia orationem S. Cyrilli Alexandrini *περὶ ἐξόδου ψυχῆς καὶ τῆς δευτέρας παρουσίας*. *Ἔξοδος* et *ἐξόδιον* saepe exequias, pompam funebrem significant, *ἐξοδιάζειν* funus deducere.

ἐξομόλογησις confessio. Cantac. 2, 199: — *ἐπεὶ τῶν νηστειῶν παρῆσαν αἱ ἡμέραι καὶ ἔδει ἀναθέσθαι τὰ κατ' αὐτοὺς ἀνδρὶ πνευματικῷ καὶ ἐξομολόγησιν ποιεῖσθαι τῶν πεπλημμελημένων*.

ἐξυπνιάστης, ἐξυπνίστης commemoratur in Typico S. Sabae, cuius erat in vigiliis et *ἀγρυπνίαις* circumire et somnolentos excitare.

ἐξωκατάκοιλοι appellantur in ecclesia Constantinopolitana quinque Patriarchae assessores, qui ratione dignitatis ipsos Metropolitas praecedunt: Oeconomus, Sacellarius magnus, Chartophylax magnus, chartophylax, sacellarius. Etymologia vocis non liquet. Du Cange: qui in loco depressiori (*κατακοῖλι*) sedebant, ut reliqui episcopi vocantur *κατάκοιλοι*, qui vero extra *κατακοῖλι* in excelsiori tabulato sedent cum Patriarcha *ἐξωκατάκοιλοι*. Reiske ad Constant. Porph. de Caer. p. 621.

ἐξώπορτα, templa extra portas urbis exstructa.

ἐξωνάρθηξ 202.

ἑορταζόμενος ἅγιος, Sanctus cuius dies vel memoria agitur.

ἑορτή 236. *ἑορταστικὸς κύκλος* cyclus Paschalis. *ἑορταστικαὶ ἐπιστολαί* quibus futurum Pascha praenuntiatur.

ἐπαρχίαι, episcoporum provinciae et dioeceses, praesertim apud Ruthenos.

ἐπένδυσις, ἐπενδύτης 207.

ἐπιβοήματα acclamationes factae imperatoribus ab episcopis in synodis congregatis, factae in ordinationibus clericorum etc.

ἐπιγονάτιον 379.

ἐπίθεμα 606.

ἐπίκλησις τοῦ ἁγίου πνεύματος 69. 411 sq. 572.

ἐπικοίτιος εὐχή 297.

ἐπικουρίς Graecis est tonsura.

ἐπιμανίκια 376.

ἐπιμύρωμα 606.

ἐπινίκιος ὕμνος 66. 109. 357. 409.

ἔπιπλον apud Simeonem interdum usurpatur pro *ἀήρ*. Plerumque denotat aulaea in sacrarum aedium parietibus expansa. Cf. Salmasius de modo usurarum p. 84.

ἐπίσκοπος 560 sq.

ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις, ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος, ἡγιασμένε ναὲ καὶ παράδεισε λογικέ, παρθενικὸν καύχημα, ἐξ ἧς Θεὸς ἐσαρκώθη καὶ παιδίον γέγονεν, ὁ πρὸ αἰώνων ὑπάρχων Θεὸς ἡμῶν τὴν γὰρ σὴν μήτραν θρόνον ἐποίησε καὶ τὴν σὴν γαστέρα πλατυτέραν οὐρανῶν ἀπειργάσατο. Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ κτίσις, δόξα σοι. Antiphona Mariana cantata in Elevatione Panagiae.

ἐπισωζομένη, κυριακὴ τῆς ἐπ. ex peculiari Dioecesis Ponti consuetudine vocatur Ascensio Domini.

ἐπιτάφιος 402.

ἐπιτιμία, ἐπιτίμιον, ἐπιτίμιοι 590.

ἐπιτραχήλιον 378. Suidas commemorat *ἐπιτραχήλιον κόσμον* i. e. monilia.

ἐπιτριβή. Recentiores Graeci, praecipue qui Romanae ecclesiae iuncti sunt, tria distinguunt capita confessionis: *ἐπιτριβήν, συντριβήν, ἱκανοποίησιν*. *Ἐπιτριβή* significat dolorem peccatoris, qui metu poenae excitatur.

ἑπταπάπαδον, septenarius sacerdotum numerus, nonnullis caerimoniis ecclesiasticis adhibendus.

ἐπωμάδιον funiculus est, quo crucem vel reliquias e collo appensas gerunt

centium inutiles reliquiae reverenter conduntur.

θανάσιμα 588.

θαυματουργοί 249.

θεμέλιον ἐκκλησίας sollemni ritu ponitur a Pontifice. Nam oratione praemissa propriis manibus locat lapidem in fundamento, dicendo: *ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος, ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ οὐ σαλευθήσεται, βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεός.*

θεοδόχος Simeon 252.

θεολόγοι Ioannes Ev. Gregorius Naz. *νεός θ.* Simeon circa 1650.

θεομητορικαὶ ἑορταί 235.

θεοπρομήτωρ Anna. 276.

θεοτοκάριον obviam in Typ. Constant. 1851, idem opinor atque *θεοτόκιον*, carmen conditum in honorem Virginis. Ut vult Duc., est liber ecclesiasticus, *θεοτόκια* continens.

θεοτόκε παρθένε. χαῖρε κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου· ὅτι σωτῆρα ἔτεκε τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Salutatio Graecorum angelica.

θεοτόκιον τροπάριον, quod in Mariae laudibus versatur 320.

θεοφάνεια, θεοφάνια, τά 237.

θεοφόρος Ignatius 277. Euthymius 251. Athanasius 262.

θυμιατήρ, θυμιατόν, θυμιατήριον thuribulum.

θυσιαστήριον 206.

[illegible]αματικός Panteleemon 264.

[illegible]άζειν vox monastica, designat monachos in cellis contemplationi vacantes vel saltem commorantes.

ἰδιόμελον sc. *τροπάριον*, peculiari gravi et concinna voce recitandum quasi *ἴδιον ἔχον μέλος*. At *εἱρμός* ex opposito alios ad sui normam decantari permittit. *ἰ. ἑωθινά*, quae sub ortum solis canuntur, composita ut dicunt a Leone Philosopho.

[illegible]ιῶται in monasteriis vocantur monachi conversi et illiterati (Laienbrüder), qui nullo ecclesiastico gradu insignes sunt.

ἱεράρχης i. q. *ἀρχιερεύς*, pontifex.

ἱερατεῖον idem quod *ἅγιον βῆμα*. Alii et navem ecclesiae ita dictam esse putant.

ἱεροδιακονία omnia complectitur officia, quae ab Diacono in ritibus sacris persolvuntur.

ἱεροδιακονικόν liber, in quo omne Diaconorum ministerium expositum est.

ἱεροδιάκονος Diaconus Monachus. Inter officiales magnae ecclesiae: — *ὁ μέγας οἰκονόμος ὀφείλει εἶναι ἱεροδιάκονος*, e Goari sententia primus inter Diaconos, peculiari benedictione consecratus.

ἱερολογεῖν, ἱερολογία, Chartophylacis munus, matrimonia recensere in catalogis s. *ἱερολογίαις*. Suidas: *ἱερολογία· ἡ θεία λειτουργία.* In universum est vox proprie usurpata in nuptiarum benedictionibus: *ἱερολογία τοῦ ἀῤῥαβῶνος* Phrantza p. 230.

ἱερομάρτυρες 249.

ἱερομόναχος Presbyter Monachus.

ἱερομάρτυς 249.

ἱερομνήμων unus ex officialibus Magnae ecclesiae, qui in dedicatione ecclesiarum literas ecclesiae consecratae testimonium ferentes sub altari recondendas tenet, porro ordinationis tabulas, a chartophylace exhibitas et a pontifice legendas, eius oculis subiicit. Vox desumpta e gentilium ritibus. Sunt enim *ἱ.*, qui ad Amphictyonum concilium mittebantur ex singulis civitatibus, quae illius concilii participes erant.

ἱερουργία missae sacrificium.

ἱκανοποίησις, ἱκανοποιΐα satisfactio v. *ἐπιτριβή*.

ἱκετήριος κανὼν ψαλλόμενος εἰς τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους ποίημα τοῦ Κυρίου Ἰωσήφ, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς κατ᾽ ἀλφάβητον· ἄναρχε λόγε κτλ. legitur in plurimis Horologiis.

ἱλαστήριον = ἁγία τράπεζα.

ἵνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν 444.

ἰνδίκτου, ἰνδικτιῶνος ἀρχή 267. Cf. Hase in Leon. Diac. p. 402.

Ἰο[illegible]άνης 238.

ἰσαπόστολοι 249.
ἰστέον v. σημείωσαι.

Κάγκελλα cancelli sanctuarii, si non adest iconostasis.
καθαίρεσις amotio a munere. Quaeras *καθαιρέσεως* decretum in Hist. Patriarch. p. 181 sq., quo deiectus est e throno Ioseph Patr. De ipsa voce aliisque quae ab illa descendunt Hase in Leon. Diac. p. 451 sq.
καθέδρα, ἡ ἄνω καθέδρα sedes Patriarchalis vel episcopalis 208 *καθέδρα ἀρχική*. Cantacuz. 2. p. 602.
κάθισμα 290. 303. 304. 319.
καθολικὴ ἐκκλησία opposita monasticae, laicorum devotioni destinata est, ecclesiae plebales vel paroeciales.
καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἑνὶ στόματι 363.
καὶ καταξίωσον ἡμᾶς δέσποτα 364.
καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου 356.
καινὴ κυριακή Dom. Thomae.
καὶ νῦν, si occurrunt in libris, subintelligas *καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*.
καὶ πάντων καὶ πασῶν 362. 413.
κακόσκοπος cf. ὁ τῆς εὐταξίας, qui quamlibet in choro insolentiam corripit. Sed *κακόσκοποι* sunt etiam pueri insolentes ac protervi. Reperitur in euchologio *ἀκολουθία εἰς παῖδας κακοσκόπους*.
καλάνδαι 242.
καλανδολόγια 321.
καλόγεροι Monachi, iam apud Pallad. Lausiac. 103. Apud Ioann. Cananum p. 464 etiam Turcarum monachi (Derwische) *καλόγεροι* appellantur.
καμαρωτά 197.
καμηλαύχιον s. *καμελαύκιον*, monasticum capitis indumentum, quo uti solent Patriarchae. Conferas τὸ ἄνω et τὸ κάτω καμηλαύχιον. Suidas: Ῥωμαίων ἡ λέξις· ῥηθείη δὲ ἂν καὶ ἑλληνιστὶ ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν τὸ καῦμα. Rectius Goarus ἀπὸ καμήλου τοῦ αὔχενος, tegumentum e camelorum pilis confectum cooperiendis cervicibus destinatum. De *καμελαυκίοις* imperatoris mirae fabulae apud Constant. Porphyr. de administr. imp. 82.
καμίλαβα, retinacula e pileo monastico s. patriarchali dependentia.
καμισάτοι 415.
καμίσιον, sacrum indumentum candidum vel rubrum, quo vestiuntur Lectores et Cantores, omnino exterior vestis clericorum, in ecclesiis ferri solita.
καμπάναι campanae.
κάμπος planities extra Constantinopolis portam, in quam tempore Theodosii iunioris ob terrae motum sese populus recepit. Ibi S. Diomedi templum erectum erat, quo deinceps populus motus terrae periculo et timore perculsus, cum supplicationibus confluere posuit in consuetudine.
κανδήλα s. *κανδήλιον* (Suidas perperam: παρὰ τὸ καίειν δῆλα) non candela Latinorum, sed lampas vitrea pensilis, in qua adiecto oleo lumen fovetur, ardens coram imaginibus Sanctorum. *Κανδῆλαι* sunt φωτοδόχα ἀγγεῖα, quae commemorantur a Duc. p. 292. *Κ. ἀκοιμήτος* lumen perpetuum et sempiternum *κ. τοῦ εὐχελαίου* lampas coram imagine Christi appensa, in qua in maioribus ecclesiis oleum infirmis ungendis asservari solet 261. Hist. Patr. 198: ἔκαμε δὲ (Ieremias P.), κανδήλας ἀργυρᾶς ὡραίας μὲ τὸ χρυσάφη τέσσαρας· καὶ τὴν μὲν μίαν ἔβαλεν ἔμπροσθεν τῆς δεσποτικῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὴν δὲ δευτέραν ἔμπροσθεν τῆς θεομητορικοῦ εἰκόνος τῆς παμμακαρίστου· τὴν δὲ τρίτην ἄνωθεν τοῦ τέμπλου τοῦ χρυσοῦ, ὅπου ἔναι ὁ σταυρὸς μὲ τὸ χρυσάφη καὶ ἔναι σταυρώμενος εἰς αὐτὸν ὁ κύριος· τὴν δὲ τετάρτην ἐκρέμασεν εἰς τὴν μέσην τοῦ ναοῦ, λέγω εἰς τὸν χορόν.
κανδηλάπτης lampadum et cereorum accensor, cui cereos quaque deferendi provincia data est 205.
κανίστριον v. κάνστριον.
κανονάρχης, ille e Lectorum numero,

qui reliquis canones s. hymnos ecclesiasticos suppeditat, canonum dux et inceptor.

κανονικόν, 1) quod pro ordinationibus seu promotionibus ad gradus ecclesiasticos Episcopis semel praestabatur a clericis. 2) quod a Laicis primitiarum nomine Clericis praestabatur. 3) liber poenitentialis.

κανονίζειν 589.

κανόνιον τοῦ εὑρίσκειν ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἄρχεται ὁ κάθε μῆνας — τοῦ εὑρίσκειν τὸ ἅγιον πάσχα, tabulae plerumque Horologiis adiectae. In universum *κ.* est lex quaevis ecclesiastica, potissimum ritualis.

κανστρήνσιος, κανστρίνσιος unus ex officialibus magnae ecclesiae „*ἀλλάσσων τῷ ἀρχιερεῖ τὴν αὐτὴν στολήν, κρατῶν καὶ τὸν θυμιατὸν ἐν τῇ λειτουργίᾳ καὶ τὸν ἀέρα ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρί, ῥαντίζων καὶ τὸ ὕδωρ τὸν λάον ἐν τῷ τριαδικῷ ὕμνῳ, κρατῶν δὲ καὶ τὸ κιβώτιον τοῦ ἀρώματος καθεζόμενος καὶ εἰς τὰς κρίσεις.*

κάνστριον, κανίστριον, navicula s. theca, qua reconditur thus.

κάνων 213. 304. 615. Muralt in Lex.: 1) „Regelmässige, vorzüglich in der Matine zu singende Reihe von 9 Oden, von denen die zweite, nach dem Heirmos eine Ankündigung der Gerichte Gottes, immer weggelassen wird. Mit dieser Ode kommen die Kanones bloss am Sonnabend vor der Butterwoche und dann von Dienstag an die grossen Fasten hindurch vor. Der erste Vers jeder Ode wird gesungen, die übrigen meist nur gesprochen. Nach Beendigung der achten Ode verbeugen sich Alle und rufen: „Dir singen, dich lobpreisen, dir danken wir, Herr!“ Heirmos und Katabasien der achten werden wiederholt, während Priester und Diacon sich anziehen und der letztere die heilige Tafel beräuchert, und erst auf die Aufforderung desselben singt man die 9. Ode unter kleinen Verbeugungen und unter Beräucherung der Kirche. An den Festtagen der Mutter Gottes werden die Stichen zu ihrer Ehre besonders zusammengestellt und auch an den Tagen anderer Heiligen wird jeder Gesang zu deren Gedächtniss durch den Kanon der Maria angefangen und durch ein Tropar-Gebet auf sie beendigt. — Die Zahl der Verse jeder Ode richtet sich nach der Buchstabenzahl der als Akrostichon jedem Kanon vorgesetzten Worte, die dann unter die 9 Oden vertheilt werden, und diese beiden Bestimmungen geben ihm eben den Namen eines gesetzmässigen, bestimmten Gesanges, wie Zonaras das Wort Kanon erklärt, oder nach R. C. (61 und 287) die Stufen, Verse und Oden, nach denen die Kanones in bestimmter Anzahl verfasst sind. Des Sabbas Typica 15 dienen hier als Beleg. Indess ist von einem Metrum wenig zu bemerken.“ 2) Liber poenitentialis et ipsa poenitentia vel satisfactio 589.

καπάσιον s. καπέλλον, pileus Patriarcharum, cruce desuper sericea vel auro texta ornatus.

καταβασίαι Typic. Const. 1851: *Καταβασίαι λέγονται οἱ εἱρμοί· διότι ἀφ' οὗ ἐψάλλοντο οἱ κανόνες, τότε τῶν δύω χορῶν οἱ ψάλται καταβαίνοντες ἀπὸ τὰ στασείδιά των καὶ ἐρχόμενοι εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ἔψαλλον καὶ οἱ δύω συμφώνως τοὺς εἱρμούς· νῦν δὲ κατέρχεται ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν.*

κατάθεσις, καταθεσία, Depositio insignis cuiusdam reliquiae, annua festivitate celebrata 262. 267.

κατακλαστόν v. *κλαστόν*.

καταλύειν sc. *τὴν νηστείαν* vel absolute positum, vel iunctum cum substantivis. Ita Men. 24 Mart. „*καταλύομεν ἔλαιον καὶ πίνομεν οἶνον.*“

κατανυκτικὸς κανὼν εἰς Ἰησοῦν Χριστόν, qui pro peccatorum remissione cum affectu grandi et compunctione recitatur. Omnino *κατανυκτικὰ τροπάρια* e. a. sunt carmina sacra, quae intentis precibus remissionem flagitant peccatorum.

κατὰ σάρκα, κατασάρκιον, inte-

rior vestis sacrae mensae, quod eidem ut proximae carni camisium adhaeret, „ὅτι τάφος ἐστὶ καὶ θρόνος τοῦ Ἰησοῦ“.

καταστάσεως, ὁ τῆς ἱερᾶς — ὁ τῆς εὐταξίας.

κατζί acerra sacrata, cuius ardore feria quinta in Coena Domini species panis sanguine tincti, disco impositae, exsiccantur, aegrotis per annum asservandae. Duc.: Itali cazza etiamnum dicunt pro acerra vel thuribulo. Notum est aegrotis illas particulas, vino non consecrato intinctas, dari pro communione.

κατηχήσεις, κατηχήσεως ἡμέραι, quibus in monasteriis leguntur Theodori Studitae Catecheses.

κατηχητής ὁ ἐπὶ τῶν κατηχήσεων unus ex officialibus Magnae Ecclesiae „κατηχύζει πάντας τοὺς εἰςερχομένους ἐκ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ὡς ἵνα τὸ ἅγιον βάπτισμα δέξωνται“. Dein κ. dicitur, qui monachum attondendum subinde interrogat, instruit et hortatur.

κατηχούμενα loca verbo Dei officiisque ecclesiasticis audiendis in altum exstructa vel camerae superiores ecclesiae sinum circumambientes (Emporkirchen).

κατηχουμενεῖα in vetustis ecclesiis, cellae aedi adstructae, in quibus versabantur Catechumeni ac poenitentes. Cf. Fabrotum ad Nicetam p. 912.

κατηχουμένων ἐκβολή 349. 399.

κατηχουμένων εὐχή 349.

κάτω χαμηλαύχιον tegumentum capitis monasticum vel patriarchicum interius. V. χαμηλαύχιον.

κέλλα, κελλίον cella monastica.

κελλαρίτης, cellarum custos, in quibus esus et potus reconduntur. Cellaritae est, panes post Vesperas benedicendos in pulpito vel in mensa praeparare p. 292.

κεφαλοκλισίας εὐχή 291.

κηροδοχεῖον cereus. Gretser ad Cod.: Kerzenstrang.

κηρομάστιχος-η cera mastici, trito marmori reliquiarumque particulis admixta, fervens effusa sacrae mensae motae iterumque stabiliendae vel consecrandae in Dedicatione Templi. Significat masticea, qua ungebatur corpus Iesu.

κηροφόρος ceroferarius, qui teste Simeone olim singulari caerimonia ante Lectoratum susceptum ordinabatur.

κιβούριον s. **κιβώριον, κιβωτός** (Suidas: λάρναξ, κίστη. Etym. M. παρὰ τὸ κεῖσθαι ἐκεῖ τὴν βρῶσιν) Graecis altaris fornix est, quae a quatuor columnis eius conclusus est aut circumseptus (Himmel über dem Altar) κ. s. κιβούργιον sepulcrale monumentum.

κίγκλιδες cancelli, quibus in nonnullis ecclesiis, iconostasi carentibus, sanctuarium separatur ab ecclesiae navi. Idem significant Codino et Germano **κιόνια** thoraces, populum incaute ad altare accedentem prohibentes (Etymol. M.: μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν δικαστηρίων τοιαῦται ἦσαν, ἵνα ταχέως ἀνοίγωνται καὶ κλείωνται).

κιδάρις 382. Suidas: περίθιμα κεφαλῆς ἢ ἐκ τριχὸς ὕφασμα· ἤτοι εἶδος χαμηλαυκίου, ὃ καὶ τιάρα νοεῖται. τινὲς δὲ κίδαριν λέγουσι περικράνιον πιλίου ἢ στέφανον ἢ φαιχιόλιον ἢ πῖλον βασιλικὸν Περσῶν ἢ τὸ στρόφιον ὃ οἱ ἱερεῖς φοροῦσι.

κλάδοι τῶν ἁμαρτιῶν sunt peccata mortalia, quae a septem illorum radice progerminant. Ita e φιλαργυρίᾳ pullulant πλεονεξία, ψευδομαρτυρία κτλ.: e πορνείᾳ μοιχεία, αἱμομιξία, παρθενοφθορία, μαλακία κτλ.

κλαστόν, κατακλαστόν in nonnullis codicibus idem significat atque ἀντίδωρον.

κληρικός Graecis quoque significat quemlibet tonsura insignitum. Nonnunquam officiales magnarum ecclesiarum κατ' ἐξοχὴν vocantur κληρικοί. **κληρικάτα** designat officia et dignitates clericorum.

κόγχη τοῦ θυσιαστηρίου idem quod κιβούριον.

κοίμησις τῆς θεοτόκου 239.

κοινοβιάρχης Pachomius 259.

κοινωνία, communio, eucharistiae participatio 589.

κοινωνική, κοινωνικόν 414. κοι-

νωνικός, qui communionis ecclesiasticae consors est.

κόλυβα 215. 609. Suidas: *σῖτος ἑψητός*· at sapiunt glossam, haustam ex infimo sermone. Uncis inclusit Bernh.

κολυμβήθρα 202. 499.

κοντάκιον, *κονδάκιον* 213. 559.

κοσμικοί Laici, saeculares. *κοσμικά* vestes saeculares. Leo Gramm. p. 283.

κοσμοχαρμόσυνοι *εἰκοσιτέσσαρες οἶκοι πρὸς τὴν νοητὴν σκάλαν τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰ. Χ.* feruntur in vulgatis horologiis.

κουβούκλιον primo est *ἀρτοφόριον*, tabernaculum eucharistiae asservandae dicatum: dein turris campanaria, ad eius normam efficta.

κουβούκλης habet igitur clavem tabernaculi vel dat signum e turri campanaria ad officia celebranda. Sed magis placet illum officialem magnae ecclesiae, qui vocatur *κουβούκλης*, esse cubicularium: nam *κουβουκλεῖον* Latinorum cubiculum significare certum est. Cubicularis gestat baculum Patriarchae, cum sollemniter procedit. Sane cubicularii ecclesiastici functio non omnino certa est. Duc. Gloss. Lat. s. cubicularius.

κουκούλιον cucullus, tegumentum capitis monasticum.

κουρτζουβράκια braccae curtae; his induti sunt pauperes, quorum pedes lavat Imperator in Coena Domini Cod. 12. Gretserus de Cruce lib. 4. p. 332.

κρεωφαγία in Calendario Graeco complectitur dies a Nativitate Domini usque ad *ἀρχὴν τοῦ τριωδίου*, quibus carnibus vesci licet 242.

κρεωφάγος Dominica praecedens septimanae *ἀπόκρεω*.

κρηπίς 560.

κρούειν τὸ ξύλον, *τὸ σύμβολον* 199.

κύκλος τῶν φώτων corona s. luminum circulus coram sancta mensa in sanctuario suspensus.

κυκλοῦν τὴν ἁγίαν τράπεζαν in ordinationibus. In liturgia, dum thurificando sacram mensam circumeunt.

κύριε ἐκέκραξα Psalmorum Cathisma, quod decantatur in Vesperis 290.

κύριε οὐκ εἰμὶ ἄξιος 368.

κυριώνυμος ἡμέρα Dominica.

Λαβίς 417. 590. Imperatori sanguis Christi non cochleari, sed calice traditur, quapropter Nicetas Christ. p. 352 de Andronico: *καὶ τὸν οὐράνιον ἄρτον δεξάμενος ἐν τῷ ἐγγίζειν τῷ ἐκπώματι τὰς χεῖρας ἀνέσχε.*

λαζαρώματα mortuorum fasciae et involucra, *λαζαροῦν* sepelire (Theophan. Const. p. 468: *τὸ σῶμα, ὡς ἔθος τοῖς νεκροῖς ποιεῖν, λαζαρώσας*).

λαμπαδάριος idem quod *κανδηλάπτης*.

λαμπρά, *λαμπροφόρος κυριακή* Dominica Resurrectionis.

λατίνων φάσκα Paschalis dies ecclesiae occidentalis adnotatur in Paschaliis Graecis saltem in iis, quae per occidentem feruntur 242.

λαοσυνάκτης v. *συνάκτης* 200.

λαύρα Muraltus in Lexidio: „nicht vom lateinischen l a u r u s, wie der Verfasser (Mourawieff) zu glauben scheint, sondern, da dieser Name nur für ein grosses, aus mehreren Gebäuden bestehendes Kloster und bei den Griechen vorkommt, so ist es vom griechischen Worte *λ.*, d. h. Strasse, Stadtviertel, abzuleiten. S. Joh. von Damask. Die erste L. in Russland war das Kiewer Höhlenkloster, das noch besonders die heilige grosse, wunderthätige heisst. Die zweite, die des Sergius bei Moskau, die dritte, die von Alex. Newsky in St. Petersburg und die vierte, die von Mariä Entschlafung zu Potschajew im G. Witebsk.“ Accedit quod in Lauras non admittuntur, nisi qui in coenobiis annos complures exegerint atque in vita monastica emeriti.

λειτουργέω, *λειτουργία* proprie pertinet ad sacrificium missae, a sacerdotibus solum oblatum: ampliori sensu omne ministerium ecclesiasticum denotat, diaconorum quoque et lectorum.

λείψανα Sanctorum reliquiae, quibus

ecclesiae Graecorum quoque ditantur. Typic. Const. 1851 enarrat *λείψανα* ecclesiae patriarchalis: *Εἰκὼν ἐστὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου θαυματουργὸς ἡ παμμακάριστος, κειμένη κατὰ τὸ δεξιόθεν παρεκκλήσιον τῆς Μ. ἐκκλησίας· ἔστι δὲ οὐ χρώμασιν, ὥςπερ αἱ ἄλλαι, ἐζωγραφισμένη, ἀλλὰ ψηφίοις μικροῖς εὐρύθμοις πάνυ κατεσκευασμένη, ὁμοία εἰκὼν, κατὰ τὸ αὐτὸ παρεκκλήσιον κεῖται τοῦ τιμίου Προδρόμου, παρ' αὐτῇ δὲ καὶ μέρος τῆς κολόνης, ᾗ προςδεθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἐμαστιγώθη. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα ἁγίων γυναικῶν λείψανα δύω ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ σύσσωμα· τὸ μὲν τῆς ἁγίας Σολομονῆς, τὸ δὲ, Θεοφανοῦς τῆς βασιλίσσης συζύγου Λέοντος τοῦ σοφοῦ.*

λιταί, λιτανίαι preces sunt, quae fiunt inter ambulandum et procedendum, processio cum supplicatione: *λιτανεύειν* inter procedendum preces fundere. Vel procedunt intra ecclesiae ambitum, officio divino id statis diebus sic iubente, vel cum ingruit publica plaga atque calamitas, instituuntur per mediam urbem vel extra urbis moenia 291.

λῖτον una ex mappis sacrae mensae. Muralt. Lex.: — entweder 1) das Glatte, Ebene, Schlichte, Einfache — oder 2) was weniger zu einer Decke passt, das Flehende, oder 3) von der Form *λιτός*, öffentlich. Jedenfalls ist es nicht mit den russischen Gesetztafeln durch *λίθος*, Grabstein, zu erklären; es soll als Decke der heiligen Tafel ein Grabtuch sein; das Grabtuch Christi heisst aber in den Evangelien *ὀθόνιον*." Muraltii coniecturae superfluae sunt: iam apud Suidam occurrunt *λῖτα* i. e. *καταπετάσματα*.

λογοθέτης, qui Patriarchae a secretis est, asservat sigillum Secretarius, Cancellarius. Eius munus *λογοθετεῖν, λογογραφεῖν*, Erzkanzler 580.

λόγχη 386.

λύσις στεφάνων 530.

λυχναψία complectitur septem orationes *τοῦ λυχνικοῦ* in exordio Vesperarum dicendas 289.

λυχνικόν 289.

λώρια lora candida vel rubra Episcoporum Sticha riis intexta 381.

Μακάριος ἀνήρ Psalmorum Cathisma, quod incipit Psalmo primo, cantatum in Vesperis.

μακαρισμοί 313. 394.

μανδύας, μανδίον 382.

μανδύλιον 550. 553. Vocatur etiam *μ.* s. *μανδήλιον* sacra Christi imago Edessena *ἀχειροποιητός*.

μανουάλια, κηρομανουάλια candelabra, quae ad manum sunt et gestari possunt.

μαργαρίτης, particulam quamlibet panis sacri, sanguine perfusam, quam cochleari porrigunt, vocant *μαργαρίτην*, quasi unionem pretiosissimam s. *μάργαρον* 208. 416. 417.

μαργέλλια vestes pretiosae assumento (margine) discolori vel aureo. Reiske ad Const. Porph. de Caer. 537.

μαρτυρικά, troparia in honorem martyrum composita. Templa Martyrum.

μαφόριον = *ὠμοφόριον*.

μεγαλομάρτυρ 249.

μεγαλόσχημος 658. De more Graecorum, in morbis vel in periculo mortis monasticum sumere habitum cf. Du Cangium ad Niceph. Gregor. p. 1162.

μεγαλοφώνως voce clara, elata.

μεγαλυνάρια, cantus iubili et laetitiae, qui cantantur *ἐν τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ — διότι αὐτή ἐστι τέλος καὶ κορωνὶς τῶν πόνων*. Omnino omnes versiculi, quibus laudibus extolluntur Deus, Christus, Deipara, Sancti. Adscribimus *μεγ.* S. Basilii (1. Ian.) e Typico Const. 1851: *Τὸν οὐρανοφάντορα τοῦ Χριστοῦ, μύστην τοῦ δεσπότου, τὸν φωστῆρα τὸν φαεινὸν, τὸν ἐκ Καισαρείας καὶ Καππαδόκων χώρας, Βασίλειον τὸν μέγαν πάντες τιμήσωμεν.*

μέγας 1) Sanctorum quorundam cognomen 272. 273 et s. 2) Abbas monasterii vel saltem natu maior. *μεγάλη* abbatissa. *Τὸ μέγα* sc. *σήμαντρον* campana maior.

μεθεόρτιον postridie festi.

μελίζεται καὶ διαμερίζεται 366.
μελισμός 366. 414 sq.
μελλοκουρίτης, qui tonsura initiandus est ut *νεοκουρίτης* recens attonsus.
μελῳδης Romanus 270. Melodos Graecorum enumerat Allatius de Libr. Eccles. Graec. p. 81. 82.
μενολόγιον, μηνολόγιον 320. *μηνολογεῖν* mensem adscribere constitutioni aut cuivis alii scripto.
μέρη 318.
μερίδες vocantur particulae, ex panibus oblatis excisae, quae pro vivis et defunctis ponuntur in disco.
μεσατώριον s. *μιτατώριον* hospitium vel aula patriarchalis recipiendis peregrinis vel salutantibus admittendis destinata. Alii idem significare opinantur atque *μινσατώριον*.
μεσόμφαλος idem quod *ὄμφαλος τῆς ἐκκλησίας*. Alia notione significat collem medium e septem collibus urbis Constantinopolitanae vel eius umbilicum.
μεσονήστιμος quarta feria, quae est media quadragesimalis ieiunii.
μεσονυκτικόν 299.
μεσοπεντηκοστή 229. 230.
μεσώρια 285.
μετάδοσις, μετάληψις sumptio sacramenti eucharistici vel accuratius *μετάδοσις* communio calicis, *μετάληψις* corporis. Cf. Capperonnerium ad Nicephor. Gregor. p. 1317. Sed contra erat proverbium Graecorum vetustum *μετάδος ἐνδεεῖ ἄρτου* 416. *εἰςάγειν εἰς μετάληψιν* v. *ἄρχων*.
μετὰ μέλους, cui oppositum est *χῦμα* designat, cantum cantari ex certorum modorum lege.
μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου 239. *κοντάκιον μεταμορφώσεως* psallunt monachi certis diebus in Typicorum officio 239.
μετάνοια 374.
μετάστασις Ἰωάννου 244. Interdum *κοίμησις τῆς θεοτόκου* vocatur eius *μετάστασις*.
μετατάριον idem quod *διακονικόν*. Leo Gramm. p. 284: *ἐλθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ εὗρας αὐτὸν* (libellum) *ἐν ᾧ ηὔχετο τόπῳ εἰς τὸ μετατώριον*.
μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης 417.
μετονομάζεσθαι mutare nomen, quod faciunt, qui monachorum habitum recipiunt.
μετουσίωσις panis et vini in corpus et sanguinem Christi commutatio.
μετριώτης, mediocritas mea, qua voce utebantur Patriarchae praesertim, cum de se loquebantur aut scribebant.
μηναῖα vel martyrologia p. 315 vel, voce *τέλη* subaudita, menstruales proventus et pensiones 315.
μητατώριον v. *μετατώριον*. *μιτατωρίκιον* Simeon Mag. p. 709.
μητροπολίτης archiepiscopus.
μιαροφαγεῖν. Christiani orientales sedulo ac religiose abstinent a sanguine et suffocatis. Pro iis, qui hanc legem violarunt, recitat ecclesia orationem deprecatoriam *εὐχὴ ἐπὶ τῶν μιαροφαγησάντων*.
μικρόσχημος 658.
μινσατώριον Theodoro Anagnostae idem est atque *διακονικόν*.
μιξόμηλον 208.
μνῆμαι memoriae vel commemorationes Sanctorum: „*οἱ ἐν εὐσεβεῖ μνήμῃ γενόμενοι*“ Marcianus et Pulcheria, quorum memoria colitur 17. Febr. Fabrotus ad Nicetam p. 917.
μνημονεύειν τινά, deprecari pro aliquo in missa, mentionem alicuius facere in sacrificio et precibus, et, quod idem est, ecclesiastica communione cum aliquo iunctum esse. *μν. τὰ δίπτυχα* 361. Dein: funus facere, parentare.
μνημόσυναι, μνημόσυνα 582. mortuorum memoriae die tertio, nono, quadragesimo. *μνημόσυνον τοῦ πάπα* commemoratio Pontificis Romani in missa cf. Bessarionis Epist. (cum Hesychii Opusc.) edit. ab. I. C. Orellio p. 248.
μνῆστρα 514. *ἱερολογία τῶν μνήστρων* Phrantza p. 424.
μνήστωρ cognomen Sancti Ioseph.
μοιρολογίστραι, μορολογύστρες 646.

μολυβίς, μολυβίδιον suber ferreo filo transfixus, quo ellychnium s. lampadis funiculus oleo supernatans retinetur.

μονάζοντες monachi, iam apud Malal. 400. 407.

μόνη monasterium, interdum usurpatur pro ecclesia catholica s. parochiali.

μονοβάμβουλον cereus unicus, Patriarchae in minoribus festivitatibus praeferri solitus, v. *διβάμπουλον*.

μοῦσα idem quod *σπόγγος*.

μυροβλύτος, Sanctus, e cuius corpore vel tumulo scaturit oleum, *μῦρον* s. *μάννα* S. Demetrius, S. Myrope, S. Florus e. s. Cantacuz. 2. p. 170.

μύρον ἅγιον 503. Muralt in Lexidio has enumerat olei elementa et partes: „1) Feines Oel 800 Pfd. russisch (wovon 1,1421 = 1 preuss. Pfd., 2) 1 Eimer weissen Weins (R. C. und Symeon 288 wegen I. u. X. 34), 3) Storax Calamita 2 Pfd., 4) Palmensaft 8 Pfd., 5) Rosen 10 Pfd., 6) schwarzes Palmenharz 2 Pfd., 7) Basilienkraut 5 Pfd., 8) Majoran 5 Pfd., 9) dickes Muskatnuss-Oel 8 Pfd., 10) dünnes 11/48 Pfd., 11) Zimmtöl 4 Unzen, 12) Nelkenöl 1/2 Pfd., 13) Lignum Rhodii 6 Unzen, 14) Orangenöl 6 Unzen, 15) Majoranöl 4 Unzen, 16) Lavandelöl 12 Unzen, 17) Rosmarinöl 22 Unzen, 18) R. Essenz 3/8 Pfd., 19) 3 Büchsen Ceder, 20) schwarzer Balsam v. Peru 10 Pfd., 21) Sandarac 3 Pfd., 22) weisser Mastix 12 Pfd., 23) venetianischer Terpentin 15 Pfd., 24) geweihtes Wasser. Oel und Wein wird zuerst so viel eingegossen, dass die Tiefe des Weins unter dem Oel gut handbreit beträgt. So wie unter dem Kochen die Flüssigkeit abnimmt, wird zugegossen und von den Ingredienzien nach Vorschrift hinzugethan. Am Dienstage werden die übrigen Stoffe wieder mit heiligem Wasser besprengt (wie am Montage der Charwoche, an dem diese Bereitung angefangen hatte); ebenso am Mittwoch, da man bis 3 Uhr kocht, und wenn das Gekochte in die grossen Töpfe hinüber gegossen und abgekühlt ist, werden die feinen Spezereien hinzugethan, herumgerührt und das Ganze in die zwölf silbernen Gefässe gegossen und versiegelt, bis der Bischof am folgenden Tage unter Glockengeläute und Vortragung des heiligen Kreuzes, mit Fächern und Rauchfässern kömmt, sie abzuholen. — Die R. C. führt zur Begründung dieses Chrisma noch an Gen. XXXV, 14; Ex. XXIX, 29. 36; 1 Sam. IX. 16, 2. 11, 4; 1 Reg. 1, 39; Ps. LXXXIX, 20." — *Μῦρον* absolute saepe ponitur pro confirmatione 503.

μυροφόρος Magdalena 264.

μυροφόρων κυριακή 229. Ita dictae Graecis duae Mariae et Salome. Septem *μυροφόρους* recenset Damascenus Studita in Serm. 29.

μυσταγωγία, missa quatenus Christi passionem et resurrectionem caerimoniarum simulacris exponit ac manifestat.

μυστήρια sacramenta.

μυστικῶς, saepissime occurrit haec vox in libris liturgicis, adscripta omnibus orationibus etc., quae secreto vel submissa voce recitantur.

μυστικὸς ὕμνος = *χερουβικός* vel *τρισάγιος*.

Νᾶμα 387.

ναός 202 sq.

νάρδος s. **νάρδιον** vas profanum, medicis usibus adservatum, in quo vasculum sancti chrismatis reconditur. Et ipsa unguenti materies, nondum consecrata, appellatur *νάρδος*.

νάρθηξ 201 sq.

νέα κυριακή Dom. Thomae. *νέα ἑβδομάς* Cantacuz. 1, 89 et Notum.

νεκρώσιμα sc. *τροπάρια*, quae requiem defunctis precantur.

νεόνυμφος Sponsus necdum benedictione nuptiali donatus.

νεῦσον παρακλήσεσι σῶν οἰκετῶν *πανάμωμε, παύουσα δεινῶν ἡμῶν ἐπαναστάσεις, πάσης θλίψεως ἡμᾶς ἀπαλλάττουσα· σὲ γὰρ μόνην ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν ἄγκυραν ἔχομεν καὶ τὴν σὴν πρόστασιν κεκτήμεθα· μὴ αἰσχυνθῶμεν, δέσποινα, σὲ προςκαλούμενοι· σπεῦσον εἰς ἱκεσίαν τῶν σοι*

πιστῶς βοώντων· χαῖρε, δέσποινα, ἡ πάντων βοήθεια, χαρὰ καὶ σκέπη καὶ σωτηρία τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Antiphona Mariana saepius usitata, praesertim in elevatione Panagiae.

νεφέλη 391.

νηστεῖαι 235 sq. κατ' εὐχὴν dies magnae quadragesimae ante Pascha.

νηστευτής Ioannes 268.

νικοποιός cognomen Virginis ὁδηγητρίας.

νιπτήρ pelvis lavipedii feria V in Coena Domini usitati. Inde ἀκολουθία τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ νιπτῆρος officium lavipedii.

νομικός, νομοδότης Cod. 12, qui rubricis ecclesiasticis apprime eruditus, quod quoque die legendum officium vel occurrat memoria facienda, sancit et publicat. Alii: qui chorum regit.

νομικὸν φάσκα, Iudaeorum Pascha, occurrit in Graecorum Paschalia 242.

νόμιμον = γνώμη.

νοτάριοι lectores ab episcopo e reliquorum numero selecti, ut pueros literas et notas edoceant, scriniorum praefecto et ἱερομνήμονι in scribendo subserviant, cum cereis pontificem deducant etc.

νοτεῖον μέρος 204.

νουμμοδότης, νομοδότης, unus ex officialibus Magnae Ecclesiae, numismatum et eleemosynarum distributor, eodem officio functus, quo in monasteriis eleemosynarius.

Ξενοδόχος Sampson 261. Officium est monasticum, Hospitalarius. Immo magnum hospitium, Constantinopolitanum ab illo Sancto nomen traxit τὰ Σαμψών. Theophanes p. 337: ἐχειροτονήθη ἀντ' αὐτοῦ Μηνᾶς πρεσβύτερος καὶ ξενοδόχευς τῶν Σαμψών.

ξεστός, ξεστή vas aquae fundendae idoneum. Suidas: ξέστιον· μέτρον ἐπὶ ὑγρῶν.

ξηγορία 587. 589.

ξηροφαγία 589. ξηροφαγεῖν siccis vesci s. ieiunare cum aridis.

ξύλον 199. Saepissime absolute pro sancta cruce usurpatur.

ξυλοχάρτιον tabella lignea vel pergamena, cui aliquod diploma inscriptum est, idem quod πιττάκιον.

ξώστης perperam pro ἐξώστης = ἐξωνάρθηξ.

Ὀδηγήτρια imago Virginis cum puero Iesu ulnis gestato, depicta a S. Luca atque in templo τῶν ὁδηγῶν a Pulcheria reposita. Ferebatur ad aulam imperatoris feria V ante Κυρ. ε'. τῶν νηστειῶν manebatque in palatio usque ad secundam feriam Paschatis. Et longius cultus virginis ὁδηγητρίας propagatus est p. 92.

ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε 370.

ὀθόνη, ὀθόνιον, lintea, vocantur Diaconorum ὠράρια apud Chrysost. Hom. de Fil. prodigo: τῶν λειτουργῶν τῆς θείας ἱερουργίας, τῶν μιμουμένων τὰς τῶν ἀγγέλων πτέρυγας ταῖς λεπταῖς ὀθόναις ταῖς ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν ὤμων κειμέναις. Oraria apud liturgicos scriptores sexcenties comparantur cum angelorum alis. Suidas: ὀθόνη πᾶν τὸ λεπτὸν ὕφασμα.

οἰκονόμος, ὁ μέγας, unus ex officialibus Magnae ecclesiae, locum secundum obtinet in choro dextero Patriarchico „Pontifice celebrante, flabellum tenet. Ad eum spectat notitiam habere censuum, expensorum et ratiociniorum in episcopatu. Cura ergo cuiuscunque possessionis illi demandata est et subservientem sibi Chartularium habet et quoscunque episcopatui obvenientes fructus in scripta refert et his singulis annis rationem dat pontifici. Adest etiam in iudiciis, offert sacerdotem consecrandum. Gubernat episcopatum post pontificis obitum: in electione episcopi suffragium habet. Et tandem debitas contributiones ex annuis episcopatus bonis fratribus suis ex aequo dividit" 580.

οἶκος 641.

οἰνάνθη vinum fragrans, aqua rosacea mixtum, quo abluitur sacra mensa in dedicatione templi.

οἱ τὰ χερουβὶμ μυστικῶς 350.

ὀκτώηχος 320.

ὅμοιοι in musica ecclesiastica sunt hymni, qui alius cuiusdam carminis sacri modos servant.

ὁμολογηταί 249 ὁμολογεῖν pati pro Christo.

ὁ μονογενὴς υἱός 394.

ὄμφαλος 203.

ὀπισθάμβωνος εὐχή 370.

ὀρθοδοξίας κυριακή 216. Theodoro audit in Menaeis „ποιήσασα τὴν ὀρθοδοξίαν“.

ὀρθοί 290. 370.

ὀρθοὶ μεταλαβόντες 370.

ὄρθρος, ὄρθρον 285.

ὀρφανοτρόφος, cognomen S. Zotici 278. b) Unus ex officialibus m. ecclesiae, orphanorum vindex, tutor, nutritius et collegii eorum praepositus.

ὅσιοι πατέρες, μητέρες 249.

ὁσιομάρτυρες 249.

ὅσοι κατηχούμενοι, ὅσοι πιστοί 551.

ὅσοι πιστοί in ordinationibus.

ὅτι ἀγαθός 288. 343.

ὅτι ἅγιος εἶ 345.

ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος 348.

ὅτι ἡγίασται 338.

ὅτι πρέπει σοι πᾶσα 341.

ὅτι σὲ αἰνοῦσιν πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρί κτλ.

ὅτι σὸν τὸ κράτος 342.

ὅτι σοῦ ἐστιν 286.

ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καί σοι τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ πατρί κτλ.

οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων 351.

ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ 240.

ὀφφίκιον ecclesiasticum quodcunque munus.

ὁ ὢν εὐλογητὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν κτλ.

Παμμακάριστος Virgo Maria. Ecclesia Patriarchalis Constantinopolitana dedicata est τῇ παμμακαρίστῳ. Itaque risum teneant, qui evolverint Pierери Lexicon: „Die Kirche des St. Georg oder Pammakaristos (des Allerheiligsten, nämlich des Patriarchen) im Fanal, wird jetzt die griechische Hauptkirche“ u. s. w.

παναγία, Deipara ὕψωσις τῆς παναγίας 313. 323.

παναγιάριον 323.

παναγία τρίας 286.

πανάγιον 382.

παναγιώτατος Patriarcha Const.

πανεύφημος Sanctorum quorundam, potissimum Apostolorum cognomen 275 e. s.

πανηγυρικόν 321.

παννυχίς 291. 292. 608. παννυχίδες ἀγρυπνηταὶ Eustath. p. 498.

πάνσοφος, cognomen S. Catherinae 275.

πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. τῇ κραταιᾷ σου σκέπῃ· ἄλλην γὰρ οὐκ ἔχομεν ἁμαρτωλοὶ πρὸς Θεὸν ἐν κινδύνοις καὶ θλίψεσιν ἀεὶ μεσιτείαν, οἱ κατακαμπτόμενοι ὑπὸ πταισμάτων πολλῶν, μήτηρ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὅθεν σοι προςπίπτομεν, ῥῦσαι πάσης περιστάσεως τοὺς δούλους σου. Antiphona Mariana, occurrens in Elevatione Panagiae.

παξιμάδια panes bis cocti, qui distribuuntur monachis in celebrioribus festivitatibus. Suidas: παξαμᾶς ὁ δίπυρος ἄρτος· ἔστι δὲ ἡ λέξις Ῥωμαϊκή. Sed ut literarum ordini repugnantem, vocem uncis inclusit Bernhardyus.

παπαδία v. διακόνισση.

παπᾶς sacerdos saecularis. Ut placet Goaro, si scribatur πάπας, designat Pontificem Romanum.

παπούζιον solea, calceus, quo induti erant pauperes, quorum pedes Imperator lavit in Coena Domini.

παραθέσεις omnes preces commendatoriae, pro mortuis, pro catechumenis etc.

παρακαταθήκη 418.

παράκλησις = λιτή 559. Deinde refectio extraordinaria in monasteriis. Menaea 25. Mart.: εἰς τὴν τράπεζαν παράκλησις μεγάλη τοῖς ἀδελφοῖς, ἐσθιόντων ἰχθύας εἰς δόξαν Θεοῦ.

παρακλητικόν 320.

παρακλητικὸς κανὼν 1) *εἰς τὸν ἄγγελον τὸν φύλακα τῆς τοῦ ανθρώπου ψυχῆς, ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Μαυρόποδος, φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε· τὸν ἄγγελον μέλπω σε τὸν φύλακά μου.* exstat in multis horologiis. 2) *εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ψαλλόμενος ἐν πάσῃ θλίψει καὶ ψυχῆς περιστάσει, ποίημα Θεοστηρίκτου μοναχοῦ,* legitur in vulgatis horologiis.

παραλύτου κυριακή 229.

παράμανδυ scapularis monachici species, panniculus unius palmi, quem, immissis in funiculos longiores eius angulis assutos, brachiis humerisque monachi adstringunt: illi vero crux aliaque passionis dominicae insignia vel certe crux maior, quatuor cruciculis a lateribus stipata, adiunctis his characteribus IC. XC. N. K. appicta est. Annum illum secreto sub tunica gestare assueti sunt, pendente ex anteriori parte cruce lignea, a sinu quem tangit, *ἐγκόλπιον* vocata.

παραμονή interdum idem, quod *προεόρτια. παρ. τῆς γεννήσεως* 421. At semper diem denotat proxime festivitati praevium s. profestum.

παραμονάριος τῆς ἁγίας Εὐφημίας Malal. 377 *π. τοῦ ἁγίου Ἰωάννου* 433 Sacerdotes ecclesiarum, sub nomine illorum Sanctorum dedicatorum. Et sic saepe.

παράνυμφοι = *σύντεκνοι.*

παραπόρτια 204. Porta urbis. Cedren. 1, 784.

παρασκευή 224.

παρεκκλήσια 205.

πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον· αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ὑψίστοις· σοὶ πρέπει ὕμνος τῷ Θεῷ. Troparium frequenter usitatum.

παστοφόρια 15. 209. Suidas: *παστοφορεῖον, τὸ φέρον τὸν παστόν.* Conferas quae adnotavit Bernhardy.

πασχάλιον.

πασχάζειν. Monachorum praecipue ritus est, ut missae sollemniis Paschalis die peractis, panes, ova et caseos in ecclesia benedicant et consistentibus in narthece ante lautiorem cibum degustanda cum benedictione haec apponant: paschalique hoc cibo percepto *πασχάζειν* se dicunt, quo etiam vocabulo quamcunque carnium, ovorum et lacticiniorum post ieiunium vel diaetam delibationem nuncupant.

πάτερ ἡμῶν 286. 372. 413.

πατερήσσα, πατερίζα 382.

πατερικόν liber vitas Patrum continens. Sed *πατερικὰ βιβλία* denotat etiam ipsorum patrum libros ut est apud Theophanem p. 689: — *ὅσα δὲ εὗρεν μοναχικὰ καὶ πατερικὰ βιβλία πυρὶ κατέκαυσεν.*

πατριάρχης Κωνστ. 579 sq.

πεντηκοστάριον 224. 320.

πεντηκοστός, intellige psalmum (apud nos 51) persaepe in officiis recitatum.

περατικὰ μοναστήρια, sita in suburbiis urbis Constantinopolitanae transmarinis, in Galatensi et in aliis.

περικεφαλαία pileus s. galerus monachorum, idem quod *ἀνω καμηλαύκιον.* Porro *π.* est velum, quod recens baptizatis imponebatur, quodque chrismale Latini vocant.

περικοπαί 318.

περιοδευτής officialis magnae ecclesiae sinistri chori sextus „*περιπατῶν καὶ παιδευόμενος τοὺς θέλοντας βαπτισθῆναι τῇ ὀρθοδόξῃ πίστει*“. Catechumenos igitur commorantes in urbibus ad fidem accedentes instruit, *π.* huc et illuc discurrit per vicos et villas ut ad baptismum ab ecclesia alienos invitet p. 580 „Reiseprediger“. Singulis singulae obtigerunt provinciae, ut apud Ephraemium 9850 commemoratur *περιοδευτὴς Θρᾴκης Μακεδονίας.*

περίπατος idem quod *λιτή*, processio, supplicatio (Umgang).

περιστερά, pannus violaceus in columbinae caudae figuram extentus, dependens a pileo sacerdotum saecularium. Hac ratione potestatem sacerdotalem a Spiritu Sancto derivatam Graeci repraesentant. 2) Columba, in qua sacra reponebatur hostia.

περιτραχήλιον = *ἐπιτραχήλιον.*

πεσός, πεσσός, πινσός pila grandior ecclesiae, in altum erecta, fornicem sustentans (Pilaster) Theophanes p. 360: — ἐτρύπησαν τοὺς πινσοὺς τοὺς βαστάζοντας τὸν τροῦλλον.

πεττύκιον, πιττάκιον, breve, diploma ecclesiasticum.

πηνία ex Leonis Allatii interpretatione candelabra sunt vel cerei, δικήριον et τρικήριον, quibus inter sacros ritus saepius utitur pontifex. Ita in oblatione sanctae mensae feria quinta: καὶ σφραγίζει μετὰ πηνίων. Vocantur illi cerei πηνία, quia quasi pinnarum more gerant ramos acutos vel cum πηνίον antiquis ἀδρακτόν fusum sonet, eorum singuli quoque rami speciem quandam fusi exhibent. Haec Goarus: sed recte conqueritur Duc. nominis rationem manere incertam.

πιστεύω Κύριε καὶ ὁμολογῶ 367.

πιττάκιον v. πεττύκιον.

πλάγιος vox musica 320.

πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ 354.

πνευματικός sc. πατήρ 588. 609. ἀνήρ Cantacuz. 2, 299. In Hist. Patriarch. p. 95 commemoratur Isidorus „πνευματικὸς ὅλης τῆς πόλεως“ (Byzantii). Permulta confert ad confessionem Graecorum illustrandam, quae refert Cantacuz. I. p. 402 sqq.

ποιητής cognomen illorum Sanctorum, qui condendis sacris carminibus vacarunt 270. 271. 272. 277.

πολιτικά. Inserta sunt Typico versus politici Nicolai Petr. Constantinopolitani de leipsanis. Male supra p. 318 pro politica excusum est poëtica. Quod si errorem benevole corrigas, gratus adscribam tibi Nealii doctrinam, in politicis versibus versatam Hist. p. 851: „Political verses, i. e. verses in the ordinary every-day measure, are those which, in modern Greek, have taken the place of almost every other kind. They are iambic tetrameter catalectic, but simply accentual. This usual Aristophanic measure,

ἐπίσχες ἐν ταῖς ἀσπίσιν· λαβὴν γὰρ
ἐκδέδωκας,

or, as in English,

Nor wore he less a smiling face because
so broken-hearted,

is in modern Greek, transferred into verses like these:

λοιπὸν ἐκείνη ἔπαυσε, καὶ οἱ θεοὶ
ἀκοῦσαν
τοὺς λόγους τῆς, καὶ πήγασι σε τόπον
καὶ θοροῦσαν,

where they rhyme; or

πολιτικοῖς ἐφάσαμεν, ὡς δυνατὸν, ἐν
στίχοις,
τὴν τῶν ἀσμάτων δύναμιν, ἐξήγησιν
καὶ γνῶσιν,

where they do not. Eustathius makes a singular mistake about them, and Du Cange does not correct it: καὶ δηλοῦσι τοῦτο φανερῶς οἱ δημοτικοὶ στίχοι, οἱ τὸ παλαιὸν μὲν τροχαϊκῶς ποδιζόμενοι, καθὰ καὶ Αἰσχύλος ἐν Πέρσαις δηλοῖ, ἄρτι δὲ πολιτικοὶ ὀνομαζόμενοι. But these verses never had the trochaic rhythm: and if Eustathius, who was deceived by both trochaic and iambic tetrameter catalectic having fifteen syllables, thought them composed on this principle, he may well call them, as he proceeds to do, ἄρρυθμοι.

πολλὰ ἔτη 563.

πολύαθλος cognomen Iobi 258.

πολυέλεος 1) Psalmus 303. 304. 319. 2) Septilucernarium in medio ecclesiae ex eius fornice dependens C. Muralt Lex.: „Auch heisst der grosse Leuchter, der alsdann vor den heiligen Thüren steht, eher von den Psalmen so, als von dem vielen Oele (Polyeläon nach Athanasius Apologie 2. R. C. 52), obgleich diese Zeit auch auf verschiedene Weise von vielen Lichtern, Kerzen benannt ist bei Cedren, Codin, Symeon u. a.“ Tamen Bulgari scribit πολυέλαιον. Affert praeterea synonyma: πολυκήριον, πολυλυχνίον, λύχνια πολύφωτος, πολυκάνδηλα.

πολυσταύριον 381.

πολυχρονίζειν τινά, longaevam vitam alicui acclamare, quod fecerunt certis diebus Imperatori et Patriarchae in magna ecclesia et faciunt monachi in monasteriis Hegumeno. Descripsit Habertus in Archieratico nonnullas *πολυχρονίων* formulas: *πολυχρόνιον ποιήσαι ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν αὐτοῦ εἰς πολλὰ ἔτη. Π. π. ὁ θ. τὴν κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασ. κτλ. Π. π. ὁ θ. τὴν θεόσεπτον, θεοπρόβλητον καὶ θεομεγάλυντον βασ. κτλ.* Addimus e Menaeis *εὐφημίαν* monasticam: *σῶσαι ὁ Θεὸς τὸν πανωσιώτατον πατέρα ἡμῶν καὶ καθηγούμενον σὸν πάσῃ τῇ ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφότητι.* Conf. Bullialdum ad Ducam c. 10. p. 549.

πόματα, panni figura quadri, maudyae assuti et ipsius oris, quasi latices, unde flumina erumpunt, iuncti v. *ποταμοί*.

ποταμοί lineae episcopali vestimento intexta (*λῶρια*), flumina spiritus Sancti Ioann. 7, 38 et dicendi *χάρισμα* designantes.

ποτήριον 378. *π. κοινόν* sponsis traditum 528.

πραξαπόστολος 318.

πρεσβεία = *λιτή*, quia eundo et remeando perficitur. 2) Intercessio Sanctorum; *πίνειν εἰς πρεσβείαν τοῦ ἁγίου*, quod Latini dicunt: bibere in amore alicuius Sancti. Reiske ad Const. Porph. de Caer. 708—710. *πρεσβεία θερμὴ καὶ τεῖχος ἀπροσμάχητον, ἐλέους πηγή, τοῦ κόσμου καταφύγιον, ἐκτενῶς βοῶμέν σοι, θεοτόκε δέσποινα, πρόςφθασον καὶ ἐκ κινδύνων λύτρωσαι ἡμᾶς, ἡ μόνη ταχέως προστρατεύουσα.* Antiphona Mariana saepius occurrens.

πρεσβύτερος 566.

προαναφορική, ea liturgiae pars, quae praecedit oblationi, missam catechumenorum ac priores fidelium preces complectens.

προαύλιον 201.

πρόδρομος Ioannis Baptistae cognomen.

προέλευσις adventus ac reliquiae cuiusdam insignis 264.

προεορτάζειν, quod dicunt Latini: festum anticipare.

προεορτία 236. *προεόρτιος κανών*, qui canitur in vigilia alicuius festi. Reiskius cum opinatus sit *προεόρτιον ἡμέραν* esse profestum (vigiliam) male intellexit et vertit locum Constant. Porphyr. de Caer. 752: *μετὰ δὲ τὴν προεόρτιον φωταυγίαν* post luminum vero accensionem qualis pridie festorum institui solet. At in commentario libere confitetur, se in hac sententia haerere, cum festum luminum tertio demum die post secutum sit. Vertendum erat: cum affulserint dies *προεορτίας* sc. *τῶν φώτων*, qui incipiunt die 2. Ianuarii.

προεστώς, chori officium canentis praepositus.

προηγιασμένων λειτουργία 439 sq. In doctrina de praesanctificatis ac de defectibus inter Missam occurrentibus memoratu digna est narratio Pachymerae 2, 38 sq.

πρόθεσις 374. 387. 406.

πρόθυρον 201.

προκείμενον 290. 304. 397. 548.

πρόναος 201.

πρόοδος i. q. *προέλευσις* 264.

προοιμιακὸς ψαλμός 319.

[illegible]*υχαί* 406.

[illegible]*ομιδή* 374. 387. 406. *προςκομιδῆς εὐχή* 354. 405. *προςκομίζειν* missae sacrificium offerre.

προςκύνημα 374. Et Sanctorum imagines vocant Graeci *π.* vel *πρ*[illegible] propter reverentiam iis exhibi[illegible]

προςκύνησις τοῦ σταυροῦ [illegible]2.

τὰ πρὸς κύριον 319.

προςόμοια. στιχηρά, quae aequali syllabarum numero constant, ut eodem tono decantari possint.

προστασία τῶν Χριστιανῶν ἀκαταίσχυντε, μεσιτεία πρὸς τὸν ποιητὴν ἀμετάθετε, μὴ παρίδῃς ἁμαρτωλῶν δεήσεων φωνάς, ἀλλὰ πρόςφθασον ὡς ἀγαθὴ εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν τῶν πιστῶς κραυγαζόντων· τάχυνον εἰς πρεσβείαν καὶ σπεῦσον εἰς ἱκεσίαν ἡ

προστρατεύουσα ἀεὶ θεοτόκε τῶν τιμώντων σε. Antiphona saepius ab iis, qui ad Mariae suffragium confugiunt, adhibita.

προστασίᾳ φοβερᾷ 302.

πρόςφερσις, προςφορά, προςφέρειν praesentatio Ordinandi coram consecrante episcopo.

προςφορά 384.

προςφορίδιον, apud N. Bulgari hostia s. ἀμνός e pane eulogico excisa 385.

προςφωνή s. **προςφωνήσιμος** 213 *προςφωνήσεις* allocutiones Patriarchae ad acclamationes populi, in conciliis fieri solitae.

πρώξιμος officialis magnae ecclesiae, chori sinistri „*ὁρίζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς ψαλμῳδίας ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ*".

πρωταπόστολος Petrus Cedren. 1, 760.

πρωτέκδικος, officialis magnae ecclesiae, Chori dextri, undecimi ordinis „*κριτὴς μετὰ δώδεκα ἐκδίκων μικρὰς ὑποθέσεις τὰς εἰςερχομένας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἀναφέρει καὶ ταύτας τῷ ἀρχιερεῖ*".

πρωτοιερεύς = *πρωτοπαπᾶς.* Muralt in Lex.: „Im gewöhnlichen Leben Protopop, Oberpriester, der erste Geistliche an einer Hauptkirche, der die Aufsicht über die übrigen Geistlichen hat, zuweilen nur Ehrentitel. Als Belohnung kann er vom Bischof das Epigonation und von der Regierung ein violettes Kamilauki (Mütze) bekommen. Archipresbyter, wie zur Zeit des Sokrates (VI, 9) und Sozomenus (VIII, 11) auch vorkamen, oder Protopresbyter werden sie nicht mehr genannt: dagegen heissen die beiden höchsten Weltgeistlichen, die Mitglieder der heiligen Synode und über die Garden und den Feldherrn und Armeen gesetzt sind, Oberschwätschtschenniks, Obergeistliche" 557.

πρωτόκλητος Andreas apostolus 275.

πρωτοκωρυφαῖοι Petrus et Paulus.

πρωτομάρτυρ Stephanus et Thecla 269. 277.

πρωτονοτάριος, magnae ecclesiae officialis chori dextri, loci sexti „*ἱστάμενος ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑψώσεως δίδοται νίψιμον τοῦ ἀχράντων καὶ τὸ διήριον. Γράφει καὶ ὅτι μὲν βούλεται ὁ ἀ. μηνύματα εἰς πάντα ἄρχοντα· ἀναθεωρεῖ καὶ τοὺς νομικοὺς δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, σκεψάμενος καὶ τὰς συμφωνήσεις κτλ. Καὶ ἀναφέρει τὰς εἰςερχομένας ὑποθέσεις τῷ ἀρχ.*

προτοπαπᾶς 556.

πρωτοφανοισικά sc. *σῦκα*, ficus primo visae sexta die mensis Augusti una cum botris recentibus et spicis in ecclesia offeruntur. In frigidiori vero regione, qualis est Constantinopolitana quinta decima Augusti Patriarchae inter celebrandum hi fructus benedicendi offeruntur.

πρωτοψάλτης Cantorum praefectus (Constantinus Protopsalta magnae ecclesiae editor Typici Const. 1851) officialis magnae ecclesiae chori sinistri „*ἵσταται μέσον τῶν δύο χορῶν· ἄρχεται δὲ καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς ψαλμῳδίας, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ψάλται ὅλοι, φορεῖ δὲ καὶ σφικτούριον*".

πτύον, apud hodiernos Graecos *πτυάρι*, ligneum batillum, quo Sacerdos terra respergit loculum.

πύλαι apud sequioris aetatis scriptores et **πόρται** vocantur. Hist. Patriarch. p. 203. Fecit Ieremias Patr.: — *καὶ βημόθυρον μέγα ἐκλεκτόν, πολλῆς τιμῆς καὶ αἱ πόρται τοῦ ἁγίου βήματος πανχρύσαις, μὲ τὸν θεῖον εὐαγγελικὸν ἀσπασμὸν τῆς πανυπεράγνου θεοτόκου.*

πυλωροί, ostiarii olim Graecis cogniti. Novella 2 Heraclii *π.* in magna ecclesia numerum ad 75 definit.

πύξιον, πύξις, πυξόμηλον 208. Pachymer. 2, 78.

Ῥάσος, ῥασινοί, ῥασοφορέω Phrantza p. 430. *ἱερὰ ἐρασοφορήσαμεν τῇ πρώτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός.* Muralt in Lex.: „Rason ist bei den Griechen ein rauhes Tuch (Nicetas Leben des Alexius Commenus, Gregoras V, 3. Constantin der Taktiker), das lateinische Cilicium. Es ist das lange Aermelkleid, das

auch die Weltgeistlichen unter ihrem übrigen Ornate tragen, nur dass es bei den Mönchen schwarz ist und auch Pallium heisst. Die Novizen tragen wohl das Unterkleid (Chiton, Tunica) mit dem Gürtel, nicht aber diesen Mönchsmantel, noch die Kaputze. Die Kleidung der Nonnen besteht ebenfalls in einem langen, wollenen Unterkleide, einem bis auf die Erde reichenden Mantel und dem Schleier mit der Filzmütze, alles ebenfalls schwarz, da es nur Einen Mönchsorden, den der basilianischen Regel, bei den Griechen giebt."

ῥεφερενδάριος, officialis magnae ecclesiae, chori dextri, loci septimi: „*ἀποστελλόμενος εἰς μεγάλους ἀνθρώπους μηνύματα παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐγγράφως καὶ ἀγράφως φέρει, καθεζόμενος καὶ εἰς τὰς κρίσεις*".

ῥιπίδιον, ῥιπίζειν 410.

Σάβανον linteum quodcunque tergendo praesertim corpori aptum. Theophan. cont. p. 199. Sym. M. p. 661. Olim baptizati *σαβάνοις* induebantur candidis, nunc *γαθανίοις*. Contra mortuorum involucra vocantur *σάβανα*. Reiske ad Const. Porphyr. de Caer. 208. Arabicam vocis originem ostendit.

σακελλάριος, μέγας officialis magnae ecclesiae, chori dextri loci secundi „*ἐπισκοπεύων καὶ ἐρευνῶν τὰ ἀνδρίκια μοναστήρια ἐκ πάντων τῶν συνερχομένων δικαιωμάτων· ἐπαίρει καὶ λογαριασμὸν, εἰςόδους καὶ ἐξόδους· βίους δὲ καὶ πολιτείας τῶν μοναχῶν ἐρευνῶν καὶ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναφέρει αὐτὰ τῷ ἀρχιερεῖ· ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρίσεις εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ οἰκονόμου*".

σακέλλης, σακέλλιος, ὁ τοῦ σακελλίου, officialis magnae ecclesiae chori dextri, loci quinti „*ὅτου λειτουργεῖ ὁ ἀρχ. ἱστώμενος καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀ. ἔχων καὶ ἐπισκοπίαν τῶν γυναικείων μοναστηρίων, ἐρευνᾷ καὶ ἀναθεωρεῖ αὐτὰ κατὰ τὴν τῶν κανόνων ἀκρίβειαν· κρατῶν καὶ τὴν φυλακὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἐν φυλακῇ ἀποστελλομένους παρ' αὐτοῦ ἀρχιερέως κρατῶν αὐτούς*".

σάκκος 381. Praeterea apud vetustiores saepe denotat cilicium, quo monachi et eremitae induebantur.

σάλος, ὁ διὰ Χριστόν cognomen S. Simeonis 21. Iulii, stultus propter Christum. Sic saepius.

σαλπίζειν 199.

σαμαρείτιδος κυριακή 230.

σαράδιον funis laneus, quo vinciuntur pedes monachorum *κεκοιμημένων*.

σημασία mystica alicuius rei significatio.

σημαντήρια, σήμαντρα 199 sq. *σημαίνειν* pulsare *τὰ σήμαντρα*. De Graecorum *σημάντροις* et campanis docte Reiske ad Const. Porphyr. de Caer. 235 sqq.

σημειοφόρος cognomen S. Petri Monachi 3. Ian.

σημείωσις, σημείωσαι, δεῖ γινώσκειν, χρὴ γινώσκειν, ἰστέον, sciendum est, adnotandum est, adverte, saepissime leguntur in libris liturgicis.

σιδηροῦν 199.

σκεύη ἱερά vasa sacra.

σκευοφυλάκιον 209.

σκευοφύλαξ cui in supellectilem sacram arbitrium et auctoritas; **ὁ μέγας σκευοφύλαξ** officialis magnae ecclesiae chori dextri, loci quarti „*ἵσταται παρὰ τὰς θύρας τοῦ σκευοφυλακίου, ἵνα εἴ τι σκεῦος ζητηθῇ αὐτὸς ἐκβάλλῃ· κηροὶ καὶ ἀλλαξιώματα δίδονται παρ' αὐτοῦ· ἀναφέρει καὶ πᾶν σκεῦος τῆς ἐπισκοπῆς καὶ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναφέρει τῷ ἀρχιερεῖ καὶ ἔστιν εἰς τὰς κρίσεις* 205.

σκιάδιον, σκιάδη pileus cruce ornatus, quem gestant canonici et clerici, magnae ecclesiae. Suidas s. v. *σκιάδειον· κατασκεύασμά τι, ὅπερ ἐφόρουν αἱ κανηφόροι ἀπιοῦσαι εἰς τὰ Ἐλευσίνια ἕνεκεν τοῦ μὴ καίεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου· ἢ ὅπερ ἡμεῖς καμελαύκιον λέγομεν.*

σκουφία pileus, quem sacerdotes gestant,

dum prooemialia missae cantantur. Procul dubio voci affinis est Italorum scuffia, cuffia Mütze, Haube.

σολέας, σωλέας, σωλεῖον 204.

σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν.

σοφία, ὀρθοί 344. 346.

σοφία, ὀρθοὶ ἀκούσωμεν 347.

σοφία ὀρθοὶ φῶς Χριστοῦ 442.

σπόγγος, σπογγία 416. σπογγιοτράπεζον, penicillum quo sacra mensa abstergitur.

στάσις 298. 319.

στασίδιον 202. Apud Pachymeren στασείδιον v. Possinum ad Pach. p. 717 sq.

σταυροαναστάσιμον 320.

σταυροειδῆ, σταυρωτά 197.

σταυρογάθανα = γαθάνια.

σταυροθεοτόκιον Troparium de Matre dolorosa, feria VI cani solitum e. g. Ἐν τῷ σταυρῷ παρεστῶσα, ἡ σὲ ἀσπόρως τεκοῦσα, καὶ θρηνῳδοῦσα ἐβόα, οἴμοι γλυκύτατον τέκνον, πῶς ἔδυς ἐξ ὀφθαλμῶν μου; πῶς ἐν νεκροῖς ἐλογίσθης;

σταυροπήγια sunt ecclesiae a Dioecesani potestate a Patriarchis vindicatae illique nullo medio subiectae (exemtae). Signum huius privilegii manifestum est crux retro altare defixa. Ritum τοῦ σταυροπηγίου Goar. p. 609 sq. Sed antiquitus vox pertinebat ad crucis defixionem in loco ecclesiae construendae destinato cf. Duc.

στέμμα imperatorium διάδημα, quod in coronatione Patriarcha assumit ab altari, tenensque illud ambabus manibus coronat imperatorem dicens: εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

στέφανοι 525. De coronis nuptialibus Reiske ad Constant. Porphyr. de Caer. 284 sq.

στεφανοῦσθαι, στεφανοῦσθαι 525.

στεφάνωμα 520.

στήθεα v. κιόνια. Simeon M. p. 681: ἐποίησε στήθεα ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ναῷ.

στιχάριον, στοιχάριον 375.

στιχηρόν versus ab hymnographo, licet prolixiori sententia ad longiusculorum etiam periodorum normam compositus. στ. τῆς λιτῆς 291.

στιχολογεῖν, στιχολογία alterna psalmorum per versus recitatio.

στίχος (Suid. ὁ ἀπὸ ἀριστερῶν ἐπὶ δεξιὰ ἀναγινωσκόμενος) versiculus e scriptura et praecipue e Psalmis Davidicis depromtus. Muralt in Lex.: „Sticheron, strophischer, christlicher Vers im Gegensatze zu den kürzern Psalmversen (Stichen. Goar. 25 und 47). „Die Sticheren legen das Lob des zu Feiernden aus, so die des Clemens von Alexandrien zu Ehren des Heilands, des Athenogenes Früh- und Vesper-Sticheren (S. Sophronius), des Nepos, Bischofs von Aegypten, des Victorin, Lactanz, Gregor von Naz., Sedulius, Anatolius, Johann von Damask, Kosmas, Joseph und anderer, die darin die Psalmen nachahmten. Die Stichen drücken stellenweise den innern Sinn der Synaxarien aus, während die Sticheren Lob-Troparien sind, die mit Stichen vermischt werden (R. C. 31, 312)." Sed quid significant στιχηρὰ τοῦ στίχου dicta in Vesperis? Adscribimus doctam ac subtilem Nealii interpretationem „This (στίχηρα τοῦ στ.) is the technical name for the stichera said in this place. It frequently happens that propter stichoi are given in the Menaea; e. g. July 13, we have the rubric, εἰς τὸν στίχον, στιχηρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου. And two stichoi are then given, namely, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ· and εὐλογεῖ ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον. So in the feast of S. Marina, the first stichos is θαυμαστὸς ὁ Θεός· the second ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον. The number of stichoi varies; when any are given in the Menaea, there are generally two, but sometimes three, as on September 1; on ordinary days there are two given in the Horology. On Saturday and Sunday, one; „The Lord reigneth, He hath put on glorious apparel". When no stichera are given for the stichos in the Menaea, as was the case in the day I gave from it at p. 833, they are to be supplied from

the Paracletice. It sometimes happens that there are proper stichera given in the Menaeon, without any proper stichoi; the latter must then be supplied by those of the day in the Horology.

I give an example: taking the present day, Friday, Oct. 12, 1849, the festival of SS. Probus, Tarasius, and Andronicus, I look in the Menaea, and find that the rubric refers me to the Octoechus for the stichera, *εἰς τὸν στίχον στιχηρὰ τῆς ὀκτωήχου*. I therefore consult the Evangelistarion, to see what is the tone for the week; (of course, a Greek Priest would know the tone, having followed the regular course on from Easter:) I turn to the Paracletice then, and look for the *παρασκευὴ* in the week of the tone; and there I find the first sticheron. To this I add the first stichos from the Horology, which is Psalm CXXIII, 1. 2. I then turn again to the Paracletice, and repeat the second sticheron; I add the second stichos from the Horology, which is Psalm CXXIII, 3. 4; and I conclude with the third sticheron from the Paracletice. I now give an example where there are proper stichoi in the Menaea; and I take September 11.

εἰς τὸν στίχον στιχηρὰ ἦχος α'
Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Ἰωακεὶμ καὶ ἡ Ἄννα πανηγυρίζουσι τὴν ἀπαρχήν, τεκόντες τῆς ἡμῶν σωτηρίας τὴν μόνην Θεοτόκον· οἷς καὶ ἡμεῖς συνεορτάζοντες σήμερον, τὴν ἐκ τῆς ῥίζης ἐκείνης τοῦ Ἰεσσαὶ μακαρίζομεν Παρθένον ἁγνήν.

Στίχ. Ἄκουσον θύγατερ.

Ἡ θεοχώρητος κόρη καὶ θεοτόκος ἁγνή, τῶν προφητῶν τὸ κλέος, τοῦ Δαυῒδ ἡ θυγάτηρ, σήμερον γεννᾶται ἐξ Ἰωακεὶμ καὶ τῆς Ἄννης τῆς σώφρονος καὶ τοῦ Ἀδὰμ τὴν κατάραν τὴν εἰς ἡμᾶς, ἀνακαλεῖται ἐν τῷ τόκῳ αὐτῆς.

Στίχ. Τὸ πρόσωπόν σου.

Ἡ πρώην ἄγονος χώρα γῆν καρποφόρον γεννᾷ καὶ ἐξ ἀκάρπου στείρας καρπὸν ἅγιον δοῦσα, γάλακτι ἐκτρέφει, θαῦμα φρικτόν, ἡ τροφὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἡ τὸν οὐράνιον ἄρτον ἐν τῇ γαστρὶ δεξαμένη, γαλουχεῖται μαζῷ.

In some cases it is left to the option of the Priest whether he will take the proper stichera or not; as in September 5, after the usual direction, *εἰς τὸν στίχον στιχηρὰ, τῆς ὀκτωήχου*, we find, *εἰ δὲ βούλει, εἰπὲ τὰ παρόντα προσόμοια τοῦ ἁγίου*, which then follow.

The *στιχηρὰ τοῦ στίχου* are sometimes called, both by other writers, and in the Menaea, *ἀπὸ στίχου στιχηρὰ*, or *ἀπόστιχα στιχηρά*.

Again, we sometimes find that, instead of stichera, idiomela, or stichera idiomela, are appointed. These are stichera which have no *ὅμοιον*· which are, in fact, their own *ὅμοια* or *εἱρμοί*. These are generally employed only on high festivals; and are usually much longer than ordinary stichera. Goar (p. 206) does not explain them well, comparing them with *εἱρμοί*, instead of the troparia which follow *εἱρμοί*· and Du Cange, copying Goar, makes nonsense of his explanation. It is more convenient to observe in this place, than it would have been at the Lord, I call upon Thee, that, on some high festivals, that Psalm is not followed by prosomoia, but by idiomela. Thus the rubric for the Transfiguration; *εἰς τὸ, Κύριε, ἐκέκραξα, ἱστῶμεν στίχους η'· καὶ ψάλλομεν στιχηρὰ ἰδιόμελα.*

The arrangement of the Slavonic Menaea is perfectly, in respect of the stichera of the stichos, similar.

στολίζειν baptizatum induere veste candida.

στρατηλάτης cognomen S. Theodori M. 260 et S. Andreae M. 266. Alios enumerat Reiske ad Const. Porph. de Caer. 567.

στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου 356.

σὺ γὰρ εἶ ἡ ζωή 300.

σὺ γὰρ εἶ ὁ προσφέρων 357.

συγγνώμην καὶ ἄφεσιν 355.

ΣΦΡΑΓΙΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ
Α Ν
Π Κ
1851

mino, vel *τελειοῦνται ξίφῳ, πυρί κτλ.* omnino martyrio.

τελώνου κυριακή 213.

τεσσαραντολειτούργημα 589.

τεσσαρακοστά 609.

τετραπόδιον mensa quadrupes, in qua panis cum frumento, vinum et oleum benedicendo offeruntur in Vesperis.

τετραφῴδιον canon quatuor Stropharum a Cosma compositus et cani solitus Sabbato magno. Mich. Glycas p. 554. *τετράφῳδον* Symeon Marg. p. 705.

τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν 355.

τὴν τιμιωτέραν τῶν χερουβίμ 372.

τῇ πρεσβείᾳ, *Κύριε πάντων τῶν ἁγίων καὶ τῆς Θεοτόκου τὴν σὴν εἰρήνην δὸς ἡμῖν καὶ ἐλέησον ἡμᾶς ὡς μόνον οἰκτίρμων* 489.

τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην 328.

τμήματα 318.

τὸν ὑπόλοιπον χρόνον 355.

τόποι 202. *τόπος* interdum sepulcrum.

τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ 224.

τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν vox diaconica, qua fideles invitantur ad preces Deo fundendas.

τράπεζα ἁγία 206. Interdum *τ.* eucharistiae participationem designat.

τραπεζάρης cui in monasteriis refectorii et mensae sternendae cura incumbit: **τραπεζαρία** idem munus in monasteriis puellarum.

τραπέζης εὐχή 292. *ἀκολουθία* 313.

τραπεζοφόρον 207.

τριαδικά 301. 320.

τρικήριον 382. 392.

τρίμορφον Christi imago, medii inter Deiparam et baptistam, plerumque sacris foribus appicta. Bulgari: *τὸ τρίμορφον ὁποῦ λέγομεν σημαδεύει τὸν ἐπὶ νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης ἐρχόμενον υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκ δεξιῶν μὲν ἔχοντα τὴν θεόνυμφον αὐτοῦ μητέρα καὶ θεοτόκον, ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὸν βαπτιστήν.*

τρισάγιον 396. *τρ. εὐχή* 345. 396.

τρίτα 609.

τριτέκτη vel **τριτοέκτη**. Tertium et sextum canticum Canonis, in matutinis cantati, uno vocabulo *τριτέκτη* vocatur: duo vero illa cantica interdum cantantur in liturgia loco tertii *ἀντιφώνου*.

τριχοκουρία 510.

τρίψαλμος 319.

τριῴδιον 213. 224. Praeter librum ecclesiasticum denotat canonem, tribus strophis compositum, qui omnibus diebus ieiunii per annum canitur.

τροπαιοφόρος S. Georgius M. 257. Constant. Man. 6275: — *τῷ θείῳ χριστομάρτυρι τῷ τροπαιοφοροῦντι.* Aliud Georgii cognomen *τοῦ παλαιοκαστρίτου* commemorat Cantacuz. 2. p. 166.

τροπάριον modulus, congruens Latinorum Antiphonis. Etymologiam exponit Bulgari p. 24: *Τῶν τροπαρίων διαφόρους ἔχομεν τὰς ἐτυμολογίας. Ἄλλοι θέλουν νὰ λέγωνται ἔτζι ἀπὸ τοῦ τρόπου, ὡςὰν ὁποῦ φανερώνουν τοὺς τρόπους τῶν ἁγίων καὶ τὰς ἀρετάς. Ἄλλοι ἀπὸ τοῦ τροπαίου, ὡςὰν ὁποῦ ᾄδονται δι' αὐτῶν τὰ ἆθλα καὶ τὰ τρόπαια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων. Ἄλλοι ἀπὸ τοῦ τρέπω, ὡςὰν ὁποῦ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν τροπαρίων, τρέπουσι καὶ τὰς αὐτῶν φωνὰς διαφόρως οἱ μελῳδοί. Ἄλλοι ἀπὸ τοῦ τρέπομαι, διὰ τὸ τρέπεσθαι τῶν τροπαρίων ᾀδομένων ὧδε, κἀκεῖσε τὸν κανονάρχην, ἀπὸ ἕνα χορὸν εἰς ἄλλον δηλαδή. Ἄλλοι, ὅτι πρὸς τὸν εἱρμὸν τέτραπται καὶ νένευκε, κἀκεῖνον ἔχει, εἰωνεὶ παραδειγματικὸν καὶ τελειωτικόν.* Proculdubio Latinorum *τρόποι* Tropariis affines sunt Cod. Lit. 4. p. 116 sq. Non a re est adnotare, Graecos troparia hodienum augere novis, quae recenter composita sunt. Exemplo sint troparia duo in honorem S. Theclae condita: primum confecit Cyrillus Patr. Constant. anno 1813, secundum Constantius Patr. Constant. 1833. *Θείου κήρυκος διδασκαλίας, πόθῳ Χρίστου σου ἀναφλεχθεῖσα, τῶν γεηρῶν ὡς ῥεόντων ἠλόγησας καὶ σεαυτὴν ἱερὸν καλλιέρημα τῷ Θεῷ δοῦσα ποινῶν κατετόλμησας, Θέκλα*

ἔνδοξε, Παύλου τοῦ θείου συνέκδημε, τὸν σὸν νυμφίον Χριστὸν ἱκέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος. Ὡς τῷ Παύλῳ μαθητευθεῖσα πανεύφημε καὶ τῇ πίστει στηριχθεῖσα Πέτρου Θεόσοφε, πρωτομάρτυς ἀνεδείχθης καὶ πρώταθλος ἐν γυναιξὶν, ἐπέβης τῇ φλογὶ ὡς ἐν λειμῶνι εὐθαλεῖ, θῆρες καὶ ταῦροι ἔφριξάν σε ὁπλισθεῖσαν τῷ σταυρῷ· πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἀποστόλων Θέκλα συνέκδημε, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

τρουλλωτά 197. τροῦλλος, τρούλλα, τροῦλα. Duc.: Ita appellant vulgo scriptores Byzantini Hemisphaeria in medio aedium sacrarum, ut est etiamnum trulla aedis Sophianae Constantinopoli et S. Petri Romae. At ex iis paulo antiquiores scriptores hanc vocem masculino, posteriores vero feminino genere efferre solent.

τυμπανικά 594. τυμπανίται, qui in excommunicatione mortem obierunt. Haec de τυμπανικοῖς quaestio prorsus singularis vetustos Germaniae theologos mire exercitavit. Chr. Sonntag de Excommunicatione Tympanitica Graecorum Altorf. 1698. Ioh. Mich. Heineccius De absolutione mortuorum excommunicatorum s. tympanicatorum in ecclesia Graeca Helmst. 1709. Stuss Von dem Banne der heutigen Griechen. Gotha 1733. Tentzel Monatl. Unterred. 1689. p. 448. 1693. p. 630 sq. Chr. Angelus de statu Graec. hodierno c. 25. Prae reliquis memorabilem historiam tympaniticae mulieris refert Hist. Patriarch. p. 118—124.[1])

τυπικά 313. 317. 319.

τυπικόν 316.

τυρινή, τυροφάγος 214. Pachymer. 2, 78. ἡμέρα μὲν οὖν τῆς τυρινῆς κυριώνυμος τότ' ἐφίστατο.

τυφλοῦ κυριακή 230.

Υἱοθεσία adoptio filii, apud Graecos ecclesiastico ritu solemnis.

ὕλη τῶν μυστηρίων materia sacramenti.

ὑμνογράφους ecclesiae Graecae enumerat Bulgari p. 22 sexaginta quinque.

ὕμνοι τέσσαρες τῆς ἐκκλησίας ἐξαίρετοι· ἀγγελικὸς, τρισάγιος, χερουβικὸς, ἐπινίκιος.

ὑπακοή. Goarus: Pauci sunt hymni, „ὑπακοῆς nomine dicti, illi in quorum commatibus, antecedentis sensui consequentem praeclare annexum animadvertere licet, ὑπ. appellationem mereri suis ad me literis testatur Georgius Coresius: ibi enim consequens periodi membrum ὑπακούει τῷ ἡγουμένῳ. Exempli gratia: ἡ τοῦ λῃστοῦ μετάνοια τὸν παράδεισον ἐσύλησεν adest antecedens. En tibi modo consequens: καὶ μετὰ τὸ πάθος πορευθεῖσαι ἐν τῷ μνήματι πρὸς τὸ μυρίσαι αἱ γυναῖκες χριστὶ ὁ Θεός κτλ. Minus subtiliter, ad veritatem tamen magis accommode ὑπακοήν esse enarravit Demetrius Pepanus collegii Graeci non indoctus alumnus: ᾠδὴν θαυμαστὴν cui obaudiendo dum in ecclesia cantatur, cuncti cum religioso silentio, corporis etiam accessu facto erectas aures et mentem attentam praebent." Bulgari p. 25: Διὰ τὴν ὑπακοὴν, νὰ ἑρμηνεύεται ἀντὶ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς προμήτορος ἡμῶν, διὰ τὰς Μυροφόρους, Μαρίας ἐν τῷ τάφῳ παραγρυομένας Χριστοῦ καὶ μᾶλλον. τὴν θεομήτορα. Ὡς γὰρ ἐκείνη παρακούσασα τῆς ἐντολῆς τοῦ Ἀδὰμ, τοῦ παραδείσου καὶ ἡμᾶς συνεξέωσεν. Οὕτως ἐκεῖναι Χριστὸν ἰδοῦσαι καὶ ὑπακούσασαι αὐτοῦ, ἐν κήπῳ τὸν νέον Ἀδὰμ καὶ μᾶλλον ἡ θεοτόκος νῦν τε καὶ πρότερον τὴν χαρὰν ἔλαβον τὴν ἀντίῤῥοπον τῆς ἀρᾶς καὶ τὸ ὑστέρημα ἐκείνης ἐκ τῆς παρακοῆς ἀνεπλή-

1) Relinquimus philologis quaestionem quanam aetate vox τυμπανίζεσθαι illam notionem tympani instar turgere adepta sit. Nam antiquis τυμπανίζεσθαι nihil aliud est, nisi fustibus caedi. Cf. Gataker Adversar. Miscell. Posth. c. 46. p. 907—914. Et in Chronico Paschali p. 277 vetusta usurpatur significatio: Ἀμὼς ἦν ἐν Θεκουὲ καὶ Ἀμέσσιας συχνῶς αὐτὸν ἐτυμπάνισεν.

ρωσαν. Ἡ καὶ διὰ τὴν ὑπακοὴν τοῦ νέου Ἀδὰμ, ἥτις καὶ τὸν πρῶτον εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἤγαγεν.

ὑπαπάντη 238.

ὑπεραγία Θεοτόκε σῶσον ἡμᾶς suspirium Marianum persaepe a Graecis recitatum.

ὑπερευλογημένη ὑπάρχεις, Θεοτόκε Παρθένε ὑμνοῦμέν σε, διὰ γὰρ τοῦ ἐκ σοῦ σαρκωθέντος, ὁ ᾅδης ᾐχμαλώτισται, ὁ Ἀδὰμ ἀνακέκληται, ἡ κατάρα νενέκρωται, ἡ Εὔα ἠλευθέρωται, ὁ θάνατος τεθανάτωται καὶ ἡμεῖς ἐζωοποιήθημεν· διὸ ἀνυμνοῦντες βοῶμεν· εὐλογητὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ οὕτως εὐδοκήσας δόξα σοι. Antiphona Mariana saepius in officiis usitata.

ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι 341.

ὑπὲρ τοῦ συμπολεμῆσαι 341.

ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων 340.

ὑποβολεύς e Goari sententia, qui canones hymnosque per membra concisos suggerit, decantandaque cuncta edicit et voce praeit = κανονάρχης.

ὑπογονάτιον 379.

ὑποδιάκονος 550 sq. ὑποδιακονικὸν aedicula, ecclesiae adiuncta, in qua consistebant Subdiaconi.

ὑπόθεσις causa, negotium, praeceptum. **ὑποθέσεις** preces, quae fini hymnorum subiectae adduntur.

ὑποκάμισον = καμίσιον.

ὑπομανίκια = ἐπιμανίκια.

ὑπομιμνήσκων monitor, suggestor, dignitas in ecclesia Constantinop. ὁ ὑ. ἀσχολούμενος τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τὰς εὐχὰς καθ' ἑκάστην ὑπομιμνήσκων. Alii: ὁ ὑ. δεχόμενος τὰς ὑπομνήσεις τῶν ὑπομνημάτων τῶν ἐρχομένων ἐν τῇ κρίσει καὶ ἀναφέρει τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τῷ κλήρῳ.

ὑπομνηματογράφος, actuarius ecclesiasticus. Cod.: εἰς τὸ γράφειν τὰ ὑπομνήματα. Codex Allatii: ὁ ὑ. καθεζόμενος εἰς ψήφους ἐπισκόπων καὶ γράφει εἴ τι ὁρίσωσιν ἀληθῶς.

ὕφος textus Evangeliorum s. liber Evangeliorum cuiusque Evangelistae, vel Evangelistarium in quo conscripta sunt εὐαγγέλια ἑωθινά. Haec Duc. At neotericis Graecis ὕφος idem significare videtur atque νόμος vel συνήθεια. Ita Typic. Constant. 1851 scribit: Ἰδοὺ τέλος προῆλθεν εἰς φῶς τὸ παρ' ἐμοῦ προκηρυχθὲν τυπικὸν κατὰ τὸ ὕφος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.

ὕψωμα, ὕψωσις τῆς παναγίας 240. ὕψωσις τοῦ σταυροῦ 240. ὑ. ἁγία elevatio in missa 411. ὑ. τῶν ἁγίων in praesanctificatis 449.

Φαινόλιον, φενώλιον, φαιλώνιον 379. 548. 550.

φαναριῶται 580.

φανέρωσις revelatio s. inventio insignis cuiusdam reliquiae.

φαρμακολύτρια S. Anastasia M. 277.

φιάλη 201. Cf. Possinum ad Pachym. p. 722.

φῶς ἱλαρὸν 290.

φωτίζειν baptizare. φωτιστήριον baptisterium et similia.

φωταγωγία cereorum accensorum multitudo Leo Gramm. p. 326.

φωταγωγικὰ troparia, propria feriis Quadragesimae, quae Deum invocant ut πατέρα τῶν φώτων. Adscribimus exempla e Horologio: Ὁ τὸ φῶς ἀνατέλλων, Κύριε, τὴν ψυχήν μου καθάρισον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, προστασίαις τῶν ἀσωμάτων καὶ σῶσόν με.

Ὁ τὸ φῶς ἀνατέλλων τῷ κόσμῳ σου, τὴν ἐν σκότει ψυχήν μου ὑπάρχουσαν, ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καθάρισον, προστασίαις τῶν ἀσωμάτων καὶ σῶσόν με.

Φωτοδότα Κύριε, ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ φώτισον τὴν καρδίαν μου, προστασίαις τῶν ἀσωμάτων καὶ σῶσόν με.

φώτων ἡμέρα 237.

Χαῖρε κεχαριτωμένη Θεοτόκε, λιμὴν καὶ προστασία τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἐκ σοῦ γὰρ ἐσαρκώθη ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου· μόνη ὑπάρχεις μήτηρ καὶ παρθένος· ἀεὶ εὐλο-

γημένη καὶ δεδοξασμένη, πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ εἰρήνην δωρήσασθαι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Troparium Marianum, frequens in Graecorum officiis 489.

χαλκεόξεστον = χερνιβόξεστον.

χαρτουλάριος, alias dignitas aulica, occurrit quoque in officiis ecclesiasticis. Iustin. Nov. 120. c. 6, 1. χαρτουλάριοι μεγάλου σκευοφύλακος, χ. τῆς μεγάλης σακέλλης e. a.

χαρτοφύλαξ archivi et chartarum ecclesiae custos, dignitas inter eas, quas ἐξωκατακοίλων vocant quinta. Codin.: ὁ χ. κρατῶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ χαρτῶα, δικαιώματα, κριτὴς τῶν ὅλων ὑποθέσεων ἐκκλησιαστικῶν, ἔχων τὰς γαμικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν κληρικῶν ὑποθέσεσιν ἔκδικος ὡς δεξιὰ τοῦ ἀρχιερέως χείρ.

χειροθεσία, χειροτονία. Has voces, quae antiquioribus συνόνυμαι sunt distinxit recentiorum disciplina. (Mich. Glycas p. 462 — ὅθεν καὶ τῷ Ἡρακλείας ἡ χειροτονία τοῦ πατριάρχου ἀπονενέμηται, ὡς παρ' αὐτοῦ χειροθετουμένου τοῦ ἐπισκόπου Βυζαντίου). χειροτονία i. e. sacramentum ordinis sensu strictiori spectat ad Diaconos et Presbyteros, χειροθεσία Subdiaconorum, σφράγις i. e. signatio Lectoribus propria est. Porro χειροθεσία alius notionis fit in fine Vesperarum. Dicit Diaconus: κλίνατε τῇ χειροθεσίᾳ, dein Sacerdos populo κάμψαντι αὐχένα benedictionem impertit.

χειρονομέω est canonarchae, qui ut cantus moderator, variis manus dextrae motibus et gestibus, erectis nimirum, depressis, extensis, contractis aut combinatis digitis diversas cantus figuras et vocum inflexiones characterum musicorum vice designat: atque ita hunc cantus ducem reliqui attente respicientes velut totius modulationis regulam sequuntur. (Takt schlagen, dirigiren.) Suidas s. v. χειρονομεῖν = πυκτεύειν, allato Pausaniae loco pugilum vocem esse ostendit.

χερνιβόξεστον 550. Theophan. Const. p. 96 — διὸ καὶ σκεύη — ἃ ἡ κοινὴ γλῶττα καὶ μὴ καθαρὰ καλεῖ χερνιβόξεστα.

χερουβικὸς ὕμνος 350. 400. χερουβικοῦ εὐχή 351.

χθαμαλῇ φωνῇ voce submissa.

χονί, χονεῖον, χονευτήριον locus excavatus sub altari, aquae, qua in missa sacerdos abluitur, omnique alii post expurgata vasa sacra eluviei recipiendae dispositus = θάλασσα.

χορός. Suidas: χορός ἐστι τὸ σύνθημα τῶν ᾀδόντων· διαιρέθησαν γὰρ οἱ χοροὶ εἰς δύο μέρη ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, διχῇ τοὺς Δαβιδικοὺς ψαλμοὺς ᾄδοντες, ὥσπερ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρῶτον ἀρξάμενον εἰς πάντα προῆλθε τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Et sane in ecclesia Graeca hodienum chorus dividitur in δεξιὸν et ἀριστερόν· medius inter utrumque consistit sacerdos, qui sacrae liturgiae praeest. Itidem magnae ecclesiae officiales discernuntur in chorum dextrum et sinistrum 580.

χρίσμα = μύρον.

χριστιανὰ τὰ τέλη 355.

Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν 338.

χύμα quod canitur sine cantus modulorumque varietate.

Ψαλτήριον, ψαλτήρ 318.

ψάλτης 547.

ψαλτικά mercedes datae cantoribus.

ψύχα, ψυχία. Ita appellari scribit Goarus partem panis oblati, cui lancea crucem imponit sacerdos. At sine dubitatione scribendum est ψιχίον a ψίξ, crustula, fragmentum.

ψυχικὸν ἁμάρτημα = θανάσιμον, quod animae affert perniciem atque interitum. 2) eleemosyna, stips collata vel quod humanitatis causa pauperibus porrigitur. Leo Gramm. p. 272 — δέδωκεν μιλιαρίσια χιλιάδας, εἴκοσι ὡς δῆθεν ψυχικὰ τῆς αὐτοῦ θείας Ζωῆς ὁρισθέντα.

ψυχόπεττα. Goarus: — Sed nec humilioris fortunae viri a simili erga mortuos debito se immunes constituunt: panem enim in longiora fragmenta concisum vinoque tinctum transeunti cuilibet et degustare non obtrectanti offerunt, ut eo sumpto repensam orationis vicem mortuis parentibus suis accipiant, desiderata hac voce audita: ὁ Θεὸς μακαρίσῃ τοῖς. Panemque ita oblatum ψυχόπιτταν appellant.
ψυχοῤῥαγέω 607.
ψυχῶν ἀκολουθία mortuorum officium quater per annum recitandum, quod apud Cantacuz. 2, 14 vocatur προθεσμία τῶν ἱλασμῶν.

Ὠδή 303. 304. 615.
ὠμοφόριον 381.
ὠράριον 376.
ὡρολόγιον 316. ὡρολογόπουλον breve Horologium, quod ex maiori contractum est.
ὡρολογόπουλον 316.
ὥςτε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν 360.

Lipsiae, impressit I. B. Hirschfeldi

Corrigenda.

Pag. 5 lin. 15 pro Psalmos istos lege P. suos
„ 6 „ 25 „ Seligkeit l. Wirklichkeit
„ 27 „ 1 „ ungebunden l. gebunden
„ 28 „ 1 „ comminus l. cominus
„ 29 „ 20 „ oblato l. ablato
„ 32 „ 9 „ hoc l. hac
„ 91 „ 34 „ meliorem l. iuniorem
„ 125 „ 15 τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις typis maioribus exprimenda
„ 160 „ 8 pro prolixe l. poëtice
„ 167 „ 8 τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις literis maioribus excudenda erant.
„ 204 „ 6 pro Christodulus l. Bulgari
„ 208 „ 32 „ Christodulus l. Bulgari
„ 339 „ 12 „ 000 l. 286
„ 345 „ 25 „ vulgata l. vulgato
„ 356 „ 19 „ ἔλαιον l. ἔλεον
„ 363 Notae capitis 33 adiectae sunt capiti 32
„ 365 Notae cap. 34 adiectae sunt cap. 33
„ 366 Notae capp. 35. 36 adiectae sunt cap. 34
„ 419 lin. 11 pro εὔλητον l. εἴλητον
„ 548 „ 12 „ βίβλιον l. βιβλίον
„ 557 „ 41 „ appellet l. appellat.

	DATE DUE		